

Հարգելի՛ ընթերցող.

ԵՊՀ հայագիտական հետազոտությունների ինստիտուտը, չհետապնդելով որևէ եկամուտ, իր կայքերում ներկայացնելով հայագիտական հրատարակություններ, նպատակ ունի հանրությանն ավելի հասանելի դարձնել այդ ուսումնասիրությունները:

Մենք շնորհակալություն ենք հայտնում հայագիտական աշխատասիրությունների հեղինակներին, հրատարակիչներին:

Մեր կոնտակտները՝

Պաշտոնական կայք՝ <http://www.armin.am>

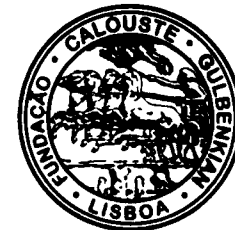
Էլ. փոստ՝ info@armin.am

Հ. ԱՃԱՌԵԱՆ

ՀԱՅՈՑ
ԱՆՁՆԱՆՈՒՆՆԵՐԻ
ԲԱՌԱՐԱՆ

Ա. ՀԱՏՈՐ

Ա - Գ

Գ. ՏՊԱԳՐՈՒԹԻՒՆ

ՀԱՆԷՊ 2006

ՅԻՍՆԱՄԵԱԿ
ԳԱԼՈՒՍՏ ԿԻԼՊԵՆԿԵԱՆ
ՀԻՄՆԱՐԿՈՒԹԵԱՆ

FUNDAÇÃO
CALOUSTE GULBENKIAN

ANOS 2006
FUNDACÃO CALOUSTE GULBENKIAN

FUNDACÃO
CALOUSTE GULBENKIAN

Dr. Edouard

ԵՐԿՈՒ ԽՕՍՔ

Ականաւոր լեզուաբան, հայ բառարանագրութեան խոշորագոյն ներկայացուցիչ Հ. Աճառեանի ծովածաւալ գիտական ժառանգութեան մէջ ուրոյն տեղ է գրաւում «Հայոց անձնանունների բառարան»ը, որը իբրեւ լեզուաբանական - բանասիրական աշխատութիւն, փաստօրէն «Հայերէն արմատական բառարան»ի շարունակութիւնն է: Բառարանը, որ հրատարակուել է 5 հատորով (Երեւան, 1942-1962), ընդգրկում է հայոց գրականութեան եւ պատմութեան մէջ գործածուած բոլոր այն անձնանունները, որոնք հանդիպում են գրաւոր լուշարձաններում՝ սկսած հնագոյն ժամանակներից մինչեւ XV դարը, իսկ յետագայ շրջանի համար պատմական եւ գրական դէմքերի անունները վերցուած են ընտրովի: Աշխատութեան նպատակն է եղել, ինչպէս Աճառեանն է գրել՝ «հաւաքել, դասաւորել եւ ուսումնասիրել այն բոլոր անունները, որ պատմութեան ընթացքում որեւէ անհատ կրել է»:

Բառարանում իւրաքանչիւր անձնանուն բաղկացած է երկու հիմնական բաժնից, որոնցից առաջինում սովորաբար նշում է նրա սեռը, ծագումը կամ ստուգաբանութիւնը, փաղաքշական ու ժողովրդական ձեւերը, իսկ երկրորդ բաժնում ժամանակագրական կարգով բերում են տուեալ անունով յիշատակուած բոլոր անձինք՝ կենսագրական համառօտ տեղեկութիւններով եւ աղբիւրների մատենագիտական ցանկով:

Անձնանունների բառարանն իր ընդգրկմամբ, ստուգաբանական բնութագրմամբ, պատմական տեղեկութիւններով եւ մատենագրական տուեալներով կարեւորագոյն տեղեկատու աղբիւր է Հայոց պատմութեան համար:

Ներկայ հրատարակութիւնը նուիրում է հայոց գրերի գիտի 1600, Գալուստ Կիւլպէնկեան Հիմնարկութեան հիմնադրման 50, ինչպէս նաեւ մեծանուն հայագետի ծննդեան 130 ամեայ յոբելեաններին:

ՌՈՒԲԷՆ ՂԱԶԱՐԵԱՆ
Բանասէր,
գիտ. դոկտոր - պրոֆեսոր

Ա Ռ Ա Ջ Ա Բ Ա Ն

Այս աշխատութեան նպատակն է հավաքել, դասավորել և ուսումնասիրել այն բոլոր անունները, որ պատմութեան ընթացքում, որևէ հայ անհատ կրել է երբևիցէ, անկախ իր ունեցած դիրքից ու աստիճանից, ընդունած կրօնից ու դավանանքից և ապրած շրջանից կամ երկրից: Այս հավաքածոյիս մեջ՝ տեղ են գտել ուրեմն մի կողմից Հայկը, որ հայ ազգի նախահայրն է համարվում ըստ ավանդութեան, և՛ Տիգրանը, որ հայ պետութեան քաղաքական ազդեցութեանը Կովկասյան լեռներից մինչև Միջերկրականի ափը հասցրեց, և՛ Մեսրոպը կամ Մաշտոցը, որ հայ մատենագրութեան հիմքը դրավ, և մյուս կողմից Դավիթ Մարեցի ջաղացպանը, դերձակ Մնդուբէզ, բաղնեպան Յովհաննէս ևն: Միևնույն ժամանակ, այս հավաքածոյիս մեջ տեղ են գտել և՛ Վասիլ Ա կայսր հունաց, որ Բյուզանդական պատմութեան մեջ Հայկական հարստութեան հիմնադիրն է, Աբու-Ղալադ-Քալայի և Աբու-Սոլթան-Ռուզբէի, հայ վեզիրներ Եգիպտոսի, Կոմս և Սամուէլ Դերջանցիք՝ Թագավոր Բուլղարիայի, Խալիլ փաշա, Սուլթան Ահմեդ Ա-ի եպարքոս, որ ուրացյալ հայ էր, Աննա-Շուանէթ՝ Լեզգիների առաջնորդ Շեյխ-Շամիլի կինը, որ Մոզդուկցի մի հայուհի էր ևն: Հավաքածոյիս մեջ եմ առել նաև Ազգանից պատմութեան բոլոր դեմքերը, ըստ որում այս ազգը սյնապես էր խառնվել հայոց հետ, որ հայ ու ազգան շատ անգամ անկարելի է զանազանել և ինչ որ ազգան է կոչվում, կարող է նաև զուտ հայ լինել: Այսպես՝ Ազգանից բոլոր վերջին կաթողիկոսները: Բայց հավաքածոյիս մեջ չեմ մտցրել բոլոր այն ան-

ձինք (պարսիկ, հույն, արաբ են), որոնք մարզպան, կիւրապա-
զատ, ոստիկան են անուններով հայ երկրի կառավարութեան
գլուխն են կանգնել թեև, բայց միշտ օտար են եղել հայ երկրին
ու ժողովրդին: Բացառութիւն եմ համարել միայն մի քանիսը,
ինչպես՝ Շապուհ թագավոր հայոց, Յիզբուզիտ նահատակ, Սա-
հակ պարսիկ թավրիզեցի են:

Նալդական (Ուրարտական) անունները նույնպես չեն մըտ-
նում իմ ծրագրի մեջ:

Անձնանունների բառարանս ընդգրկում է հայագրի ամենա-
հին շրջանից մինչև 1500 թիվը: Այս ամբողջ շրջանում հիշատակ-
ված բոլոր անձինք, ամենանշանավոր գեմքերից սկսած մինչև հե-
տին կիսազրագետ ոմն, որ ինչ որ ձեռագրի մի անկյունում պա-
տահարար արձանագրել է իր անունը, անպատճառ պետք է հի-
շատակված լինի այստեղ: 1500 թվից մինչև 1700, առնում եմ
միայն պատմութեան և գրականութեան համար կարևոր գեմքե-
րը: Ինչպես կաթողիկոսներ, պատրիարքներ, հեղինակներ, բա-
նաստեղծներ, նշանավոր ճանապարհորդներ են: 1700-ից այս
կողմ, առնում եմ միայն էջմիածնի, Աղթամարի, Սսի կաթողի-
կոսներն ու Երուսաղեմի և Պոլսի պատրիարքները: Բայց 1500
թվից էլ մինչև այսօր գործածված ամեն մի անուն, եթե նոր և
անսովոր է, նույնիսկ ամենասաննշան անձի անունը, հիշատակ-
ված է այստեղ:

Ամեն մի անվան վրա խոսում եմ հետևյալ ձևով.—նախ
տալիս եմ անունը (ամբողջովին գլխատառ), որի մոտ գրված է
լինում որ. կամ իզ. (այսինքն թե այդ սնունը իբրև արակամն
է գործածվում, թե իբրևական): Երբևի՛ միևնույն անունը երկու
սեռի համար էլ գործածվում է: Սլան հետևում են այդ անվան
ծագումը կամ ստուգարանութիւնը, նրա համապատասխան ձեե-
րը մի քանի կարևոր լեզուներով և այդ անունով մի քանի նշա-
նավոր անձնավորութիւններ օտար ազգերից (եթև անունը օտար
է): Այնուհետև, այդ անվան փառաքչական ու ժողովրդական
ձեերը՝ մեր արդի բարբառներում.—Այս առաջին հատվածի սկիզ-
բը գրված է լինում կամ մի խաչանիշ, որ նշանակում է թի այդ
անունը հայկական ծագում ունի, և կամ մի աստղանիշ, որ նշա-
նակում է թե այդ անունը օտար է: Նշան չունիցող սնունդները
անհայտ են ծագումով:

Այս առաջին հատվածին հետևում են ժամանակողորտկան
կարգով, նույն անունը կրած բոլոր հայ անձինք (մինչև 1500

բոլորն անխտիր, 1500-ից հետո միայն նշանավորները): Տալիս
եմ այդ անձերի սեղմ ու ամփոփ կենսագրութիւնը, որից հե-
տո՛ւ այն բոլոր տեղերը (ըստ հարմարութեան գլուխ կամ էջ),
ուր հիշատակված է նույն անձը ամբողջ մեր հին մատենագրու-
թեան մեջ: Աղբյուրների հիշատակութիւնը լիակատար է և չի
կարող լինել մեր հին մատենագրութիւնից մի որևէ թեկուպ ան-
նշան էջ, որ անտես առնված լինի: Ավելին կա: Անունները հի-
շատակված են թե ուղղական և թե մյուս հոլովներով՝ մի առ
մի, առանձին առանձին, ամեն մեկը իր բոլոր վկայութիւններ-
ով: Երբ վկայութեան տեղը ցույց տվող թիվը դրված է փա-
կագծի մեջ, նշանակում է թե հեղինակը խոսում է նույն անձի
մասին այդ տեղում, առանց անունը տալու: Այսպիսի ընդարձակ
ծավալով ու մանրամասնութեամբ և բծախնդիր ճշտութեամբ աշ-
խատութիւնն ո՛չ մի լեզվի մեջ գոյութիւն չունի.—չին մատե-
նագրութիւնն է: Իհարկէ հիշատակվում են ձեռագրաց ցուցակներից և
նոր աղբյուրներից նրանք, որ առանձնապես կարևոր եմ համա-
րում: Կարիք չկար հիշատակելու թե օրինակ՝ Հայկը կամ Շնոր-
հալին հայոց ազգային և եկեղեցական բոլոր պատմութիւնների
նր երեսներում է հիշված:

Ասացի թե հիշատակված անձերը դրված են ժամանակա-
գրական կարգով: Բայց շատ անգամ մեզ հայտնի է լինում մի
անձի կյանքի միայն մի դեպքի թվականը. մինչդեռ նրա կյան-
քը տևել է մինչև 70—80 և ավելի տարիներ: Ես դնում եմ մի-
այն մեզ ծանոթ թվականների ժամանակագրական կարգով. իսկ
երբ հայտնի է մի որևէ անձի ամբողջ կյանքը, նրա մահվան
թվականի կարգով: Ըստ այսմ, ընթերցողը իր ցանկացած անձի
կենսագրութիւնը գտնելու համար՝ փոքր ինչ որոնումներ պետք
է անի դրված թվականի շուրջը:

Այն անունները, որոնք հին հայ մատենագրութեան մեջ
գործածված են, ունին միօրինակ և ընդհանուր ընդունված ուղ-
ղագրութիւն, ինչպես Գրիգոր, Յովհաննէս են: Այսպես են նաև
այն անունները, որոնք հայկական ծագում ունենալով՝ ուղղա-
գրութեան կողմից վեճի ենթակա չեն. ինչպես՝ Ներսէս, Մանու-
կապետ, Թովմատ, Շաղոսիկ են: Բայց այն անունները, որոնք ժՊ
դարից հետո պարսկերենից, թուրքերենից, արաբերենից, կամ
նույն իսկ եվրոպական լեզուներից են փոխ առնված, հաստա-
տուն ուղղագրութիւն չունին. և համաձայն հին (արևելյան) և
նոր (արևմտյան) տառադարձութեան և ըստ այս կամ այն բար-

բառի, տարբեր ձևով են գրվում. այսպես՝ Տովլար, Դովլար, Տովլար են: Այսպիսի անուններ հիշատակելու ժամանակ, առաջին տեղում (ամբողջ գլխատառ գրվածը) ես դրել եմ օտար աղբյուրին համապատասխան ձևը՝ հին տառադարձությամբ (օրինակ՝ Դովլար), իսկ նրա ներքևի հիշատակությանց մեջ՝ ձեռագիրնեղում պատահած ձևը կամ ձևերը:

Գատմությունը առանց ժամանակագրության արժեք չունի. այս պատճառով հատուկ ուշադրություն եմ դարձրել թվականների ճշտության: Հայոց պատմության ժամանակագրությունը կատարյալ ճշտությամբ ծանոթ չէ մեզ: Չամչեանի տված թվականները վերջնական չեն. իսկ Հայկազանց շրջանի թվականները, ինչպես սպասելի էր, առասպելական են: Լավագույն աղբյուրը հայոց պատմության թվականների մասին՝ Օրմանեանի Ազգապատմեն է: Այս հեղինակը աշխատել է պատմիչների տված թվականները ոչ միայն պատմական ու մատենագրական, այլև տոնական ու տոմարական հաշիվներով էլ ստուգել, և տվել է ամենաճիշտ թվականները: Ես էլ ընդհանրապես հետևել եմ նրան: Ընթերցողը իմ գրքի մեջ շարունակ պիտի տեսնի չակերտի մեջ դրված թվականներ. այդ բոլորը Օրմանեանից է վերցրած: Իսկ ուր որ չակերտ չկա, ուրիշ աղբյուրից է և կամ ուղղակի բնագիր հիշատակարաններից:

Թվականները դրել եմ միշտ քրիստոնեականով. քիչ անգամ միայն գործ եմ ածել Հայոց թվականը, թեև մեր աղբյուրները միշտ էլ դնում են Հայոց թվականը: Մեր թվականը քրիստոնեականի վերածելու համար ավելացրել եմ միշտ 551 թիվը: Ուրիշներ խառն կերպով ավելացնում են 550, 551 և կամ 552: Գումարման մեջ էլ շատ անգամ մեր գիտնականները սխալվում են: Այս կողմից հիշատակության արժանի են Ալիշանը, Գարինեան ցուցակը, նույն իսկ Կոնիբեր անգլիացի հայագետը:

Որպեսզի միանգամ ընդմիշտ տված լինիմ երկու թվականների համապատասխան թվերը, գրքիս սկիզբը դնում եմ մի ցուցակ, որ ընդգրկում է Հայոց Ա թվից սկսած մինչև Ռ=1551 բոլոր տարիները: Մնացյալը կրկնվում է Ա-ից սկսած. միայն պետք է ավելացնել Ռ-ի դեմ 1000:

Որովհետև մեր հին թվականը շարժական էր և մեր տարեգրության քրիստոնեական տարեգրության հետ միասին չէր սկսում, ուստի միշտ էլ կարելի է սպասել 1 տարվա տարբերություն: Այսպես օրինակ՝ Ռ թվի առաջին օրը (նավասարդի 1) համապատասխանում է 1550 թվի սեպտեմբերի 11-ին և վերջին օրը (Ավելյացի 5) 1551 թվի սեպտեմբերի 10-ին. ուստի Հայոց Ռ թվի համապատասխանն է 1550—1551: Ռ թվի դեկտեմբերի 31-ից առաջ եղած օրերը ընկնում են 1550 թվին, իսկ հունվարից սկսած՝ ընկնում են 1551 թվին: Բայց որովհետև մենք շատ անգամ չգիտենք դեպքերի ամսաթիվը, ուստի սովորություն է եղած միշտ էլ դնել վերջին հղբը. այսպես Ռ=1551:

Անձնանունների բառարանն կազմելու համար օգտագործել եմ՝

1) Ամբողջ մեր հին մատենագրությունը, ինքնագիր ու թարգմանական, որ մեծ ու փոքր 800-ից ավելի աշխատություններից է բաղկացած: Սրանց հիշատակությունը, ինչպես ասացի, լիակատար է:

2) Ձեռագրաց ցուցակները, որոնց թիվը հայերեն և օտար լեզուներով անցնում է 50-ից:

Այս առթիվ կարևոր եմ համարում հետևյալ նկատողությունը.— Ձեռագրաց ցուցակներից կատարյալ մանրամասնություն ունին միայն Վիեննայի Մխիթարեանց ձեռքով հրատարակվածները (հատկապես Տաշյանի մեծ Ցուցակը և իմ 4 Ցուցակները, այն է Կարնոյ Սանասարյան վարժարանի, Թավրիզի, Նոր-Բայազետի և Թեհրանի): Սրանց մեջ հրատարակված են ձեռագիրների բոլոր (նույնիսկ ամենամանրան) հիշատակարանները, որոնք էլ իսկապես լավագույն և ամենաճիշտ աղբյուրներն են անձնանունների: Այս բոլոր անունները ես քաղել ու հավաքել եմ իմ բառարանում: Բայց ուրիշ ցուցակներ, հատկապես եվրոպացոց ձեռքով կատարվածները, չեն հետևում նույն սկզբունքին և նրանց մեջ ձեռագրաց հիշատակարանները մեծ մասամբ հապավված են: Միևնույն ժամանակ Վրիպակների ծանր հարցը: Ուշ ժամանակի անուններից շատերը լինելով անսովոր, հիշատակագիրների մեծ մասը տգետ, այդ անուններն էլ շատ խաթարված և տպագրյալ ցուցակների մեջ էլ բազմատեսակ վրիպակներով են տպված: Վրիպակների կողմից նշանավոր է հատկապես Դադեանի Ձեռագիրների ցուցակը, որի տպագրության ժամանակ ես էլ էջմիածնի տպարանում սրբագրիչ էի և փորձով գիտեմ թե ինչեր տեղի ունեցան: Ցուցակի հեղինակը (Թովմեան) շատ վատ գիր ուներ, գրաշարներն էլ անպարզեղ և ստացվեց շատ վատ աղբյուր: Օրինակի համար՝ այդ ցուցակում, մասն Բ, էջ 32ա կարդում ենք Ջարխտան անունը, որ հատուկ անունների ցանկում էլ հիշ-

ված է այս ձևով. նույն էջ 32ա Ալախաշուրի, էջ 46բ Քուսպոսիմ (ցանկում չկա), էջ 47ա Թուրքոսմել (ցանկում Թուրքոսմել): Հայտնի է, որ այս վրիպակները պետք է կարդալ Ղաթախամ, Ալախաշուրի, Քասապոսիմ, Թուխթամիշ, իսկ էջ 32ա Շեղծիամ, որ ցանկում դարձել է Շիզմաս, հայտնի չէ թե ինչպես պետք է ուղղել: Դադեանը, էջ 51 հիշատակում է նաև Թավրիզի № 66 ձեռագիր ժողովածուն, որից մի քանի հիշատակարաններ էլ է արտագրում: Նույն ձեռագիրը քննել եմ նաև ես, իմ Թավրիզի ձեռագրաց ցուցակում, և սրա համեմատությամբ կարելի է իմանալ թե ինչպիսի՞ ձևաոգ արտագրություն է կատարված: Հիշենք ի միջի այլոց Քուսաթ անունը (տես իմ Ցուցակի մեջ, էջ 15բ), որ Դադեանի մոտ դարձել է Թուրքո:

Շատ վրիպակներ կան նույնպես Կանիբեբի հրատարակած երկու ցուցակներին մեջ, որոնց մի մասը անգլիացի Վրաշարների հայերեն չիմանալու արդյունքն է (որ բարեբախտաբար կարելի է ուղղել հարակից դրված անգլերեն թարգմանության համեմատությամբ և կամ ցանկերի միջոցով), իսկ մյուս մասը հեղինակի անհմտություն: Օրինակ՝ Լոնդոնի ձեռագրաց ցուցակում, էջ 122ա մի հիշատակագիրը գրում է. «Աւետիք արեղայն սուղղուղէ»: Անշուշտ դիրքը վաճառելու մասին է և Աւետիք արեղան սուղ կուզի, այսինքն թանկ է պահանջում: Իսկ Կոնիբեբի դարձրել է գրիչ և գրում է Su[kuz the writer (Սուղղուղ գրիչը) և այս ձևով էլ մտցրել է անվանացանկի մեջ:

Ինչքան այսպիսի վրիպակների զոհ եմ գնացել արդյոք... անհայտ և առանց մեկնության թողած անուններիս մեծագույն մասը բնականաբար այսպիսի վրիպակներն արդյունք է: Բարեբախտաբար ես չլստահելով ոչ մի անվանացանկի, անունները քաղել եմ միշտ բուն գրքից (միայն Տաշիանի մեծ ցուցակն է, որ այս կողմից բացառություն կալմեց):

Շատ վատ է նույնպես Լալայանի անունով հրատարակված «Ցուցակ հայերեն ձեռագրաց Վասպուրականի» (կա միայն պրակ առաջին, Քիֆլիս 1915): Այս գործը մի խումբ վանհիդի նորահոս պատանիների դարձն է, որ Լալայանը իրեն է վերադրել: Անխորձ պատանիների գործը իհարկե լավի վրինը վերլուծող մի բան: Գիտություն աստիճանն սրահանները չեն լրացված այստեղ: Չնայած ինչից էլ հարկ է համարել, որ համարակցված չեն: Հիշատակարանները արտագրված են իտալիական, առանց նշանակելու թե որն է բուն գրչից և որն է օտար գրիչներից: Այսպիսով ուշ

ժամանակի մի հիշատակություն կարող է միշտ շփոթվել ու խառնվել բուն գրչի հիշատակարանի հետ, որով անձերի թվականները սխալ են դուրս գալիս: Տեղեկությանց բաժնում երբեմն հեղինակը տալիս է գրիչների և ստացողների անունները, բայց հիշատակարանները չկան: Բազմաթիվ օրինակներից հիշենք № 161 ձեռագիրը, որի գրիչը գրվում է Մարգարե, ստացողը՝ Սյոնի Կալիսոպոս. բայց հիշատակարանում չկա այդպիսի բան. արվում է միայն թվականը՝ 1435:—№170 ձեռագրի գրիչը նշանակված է Մարգարե, բայց հիշատակարանում կա միայն տեղը, թիվը և ստացողը. գրիչը չէ հիշված: Որտեղից դուրս եկավ այս Մարգարե, — № 178 ձեռագրի գրիչը գրվում է Մարտիրոս՝ ըստ Լալայանի. բայց հիշատակարանում գրված է Խորայի. ինչպես Խորայիը Մարտիրոս դարձավ. Մարտիրոս ոմն հիշված է հիշատակարանում, բայց դա ստացողի որդին է և ոչ գրիչը: —Այս կարգի բազմաթիվ սխալներ գծաբախտաբար անվստահելի են դարձնում նույն գործը:

Ձեռագիրների հիշատակարաններում գտնված անունների հիշատակությունը լիակատար չէ: Մինչև 1500 թ. եղած բոլոր գրիչների, ստացողների և նրանց հարակից բոլոր անձերի անունները անխտիր, առանց բացառության ցուցակագրել եմ: Չեմ գնում միայն այն հիշատակության անունները, որոնց թվականը անհայտ է. 1500 թվից հետո եղածներից էլ, ինչպես նաև թվականն անհայտ հիշատակություններից, հիշում եմ միշտ բոլոր այն անունները, որոնք անսովոր են կամ նոր են պատահում, և որոնց հնագույնների էլ թվականները նշանակել եմ: Չեմ հիշատակում միայն այն անունները, որ հին հայ մատենագրությունից արդեն լիովին ծանոթ են և ձեռագրի հիշատակությունը ոչինչ նոր բան չի ավելացնում: Օրինակ ամեն մի ձեռագրում էլ Գրիգոր Լուսավորչի կամ ժամանակակից որևէ կաթողիկոսի անունը հիշատակված կլինի. ես դրանք ավելորդ համարեցի հիշատակել. բայց հիշատակված բոլոր թագավորների, կաթողիկոսների և պատրիարքների թվականները բարեխղճորեն ամեն անգամ էլ համեմատել եմ Օրմանեանի տված թվականների հետ և եթե որևէ ապրքերություն կար, հատկապես նշանակել եմ: Ընթերցողը կարող է այս կողմից լիովին վստահ և ապահով լինել:

Որքան ձանձրալի, դժվարին և ամենամեծ մասամբ անօ-

գում էր այս տասնյակ հազարավոր անունների կրկնությունը, հիշատակությունը, համեմատությունը և հաշվառումը:

3) Պատմական ու բանասիրական բազմաթիվ աշխատություններ, որոնցից ամենակարևորներն են Չամչեանի Հայոց Պատմութիւնը (նաև սրա շարունակությունը Աւետիս վրժ. Պերպերեանի աշխատութեամբ), Օրմանեանի Ազգապատմւմը, Գարապեանի Քննական պատմութիւնը, Լէօի Հայոց Պատմութիւնը, Չարբանանի շին Դպրութեան պատմութիւնը և Մատենադարան Հայկական թարգմանութեանց նախնաց: Այս 7 գործերը իմ հիմնական աղբյուրներն եղան, որոնց վրա պետք է ավելացնել նաև Տաշեանի փառավոր ցուցակը:

Օգտագործած գրքերիս ամբողջական ցուցակը տալիս եմ աշխատութեանս վերջում:

Այս աշխատութեան ձեռնարկել եմ 1910 թվին, Նոր-Նախիջևանում: 1923 թվից հետո, մանավանդ այս 1942 թվին, Երեվանում, առանձնապես աշխատեցի նրա վրա: Դժբախտաբար պատերազմը խանգարեց ձեռք բերել որոշ գրքեր, որոնց կարիք ունեի. այսպես՝

- Pape—Benseler—Griechische Eigennamen.
- Förstemann—Altdeutsches Namenbuch, 1916.
- Schulze—Lateinische Eigennamen.
- Fick—Die griechische Personennamen, 1894 (Բ տպ.).

Բայց, ինչպես ասում են, լավագույնը լավի թշնամին է: Աչքերիս հիվանդությունը և իսպառ կուրանալու երկյուզը ստիպեցին ինձ շտապել հրատարակության տալ այն նյութը, որ բազմակն սովոր է արդեն: Մնացյալը կարող է ապագային կազմել հավելվածական մի հատոր: Պատմությունը երբեք վերջ չունի և պատմական գործերը երբեք չեն կարող լիակատար լինել: մասնավորապես Հայոց Պատմությունը, որի աղբյուրները լիովին հրատարակության տրված չեն: Էջմիածնի և Երուսաղեմի ձեռագրաց ցուցակներն ամբողջապես, Վենետիկինը մեծ մասամբ դեռ ըստպատմ են հրատարակության: Հատկապես անունների կողմից ինչպիսի՝ անսպառ նյութ կա նրանց մեջ, որ առայժմ մեզ համար փակված գանձ է մնում:

Անունների բառարաններ ուրիշ լեզուներով էլ կան, բայց նըբառնք ընդհանրապես պատմական-կենսագրական են (ինչպես օրինակ բաղրի Հանրագիտակ բառարանները) և ո՛չ թե լեզվաբանական—

բանասիրական: Այս վերջին ուղղութեամբ հայտնի է Justi, Iranisches Namenbuch (Marburg 1895), որից մեծագույն չափով օգտվել եմ իմ այս աշխատության մեջ: Հունարեն, լատիներեն, եբրայեցիներեն և արաբերեն անունների համար օգտվել եմ հետևյալ աղբյուրներից.

Bailly—Dictionnaire grec-français, 6 éd. Paris.

Quicherat et Daveluy—Dictionnaire latin-français, Paris 1913.

Gesenius—Hebräisches und aramäisches Handwörterbuch, Leipzig 1921.

Կամուս.—الادويانوس البسيط al-uqiyānūs al-basiṭ (Օվկիանոս ընդարձակ. թարգմանություն է قاموس المحيط al-qā.nūṣ al-muḥiṭ (Համատարած անդունդք ծովու), Բ տպ. Պոլիս 1250, թրք. և արաբ. (3 հատոր):

Հայոց մեջ կամ հայերենի համար կազմված Անձնանունների բառարանները հետևյալներն են.

1) Մխիթար Աբբայի Բառարան յատուկ անունաց Աստուածաշունչ գրոց հին և նոր կտակարանաց, Վենետիկ 1769 թ. 232 էջ երկսյուն (պարունակում է միայն Ս. Գրքում գործածված եբրայական անունները):

2) Ն. Մատթէոս Թէոփիլեանի Կենսագրութիւն երեկի արանց (Վենետիկ 1839):

3) Ն. Ճիվանեան, Առձեռն բառարան յատուկ անունաց, Պոլիս 1879: Շատ համառոտ:

4) Dictionnaire historique, géographique, philologique et critique pour servir d'annotations à l'histoire d'Arménie (Խորենացու Պատմութեան անվանացանկն է՝ դարձրած մանրամասն բառարան). Paris, էջ 210 երկսյուն (չունի թվական տպագրության):

5) P. de Lagarde. Armenische Studien, Göttingen 1877.

6) Hübschmann, Armenische Grammatik, Leipzig 1897.

Ո՛չ մեկը այս բոլորից, նույնիսկ Justi-ի բառարանը, բնավ չի կարող հասնել իմ աշխատության ծրագրին ու ծավալին:

Իմ այս աշխատութեամբ ես մեր բանասերներին տալիս եմ մի պատրաստի Տեղեկատու, որ նրանց սեղանի անհրաժեշտ գիրքը պիտի լինի և նրանց ամենօրյա խորհրդատուն: Մեր համալսարանի նորավարտ ուսանողները, ասպիրանտները և բոլոր նը-

բանք, որոնք պարապում են հայ բանասիրութեամբ, մեծապես պիտի օգտվեն նրանից: Աշխատութեան միջոց պիտի առ նաև կատարելու բազմաթիվ նորանոր ուսումնասիրութեաններ: Նրա հիման վրա կարող է մեկը ուսումնասիրել անունների պատմութեանը հայոց մեջ, մի ուրիշը՝ կազմել իշխանական և նախարարական տոհմերի ճյուղազրութեանը և զանազան գավազանազրքեր, երրորդը՝ ազգանունների ձևավորումն ու ընթացքը ամբողջ մեր պատմական շրջանում: Գրիչների և ստացողների մեծամասամբ ու թերևս ձանձրալի թվացող հիշատակութեանը միջոց կտա ըստուգելու և երևան հանելու այն ձեռագրերի թվա անները, որոնք հիշատակարանում չգտնվելու պատճառով անհայտ են մնում: Վերջապես ամեն մի անունը կարող է նյութ հայթայթել մի ամբողջ մենագրութեան կազմելու:

Բայց ոչ միայն սկանակները, այլ և նույն իսկ փորձված բանասերները՝ հավաքված և ի մի ամփոփված գտնելով այստեղ առատ նյութ, պիտի կարողանան պատշաճորեն օգտագործել այն: Օրինակ՝ մի այնպիսի բանասեր, ինչպես է Հ. Բարսեղ Սարգսյանը, որ ծանոթ է մեր գրականության մեջ իր բազմաթիվ բանասիրական աշխատութեաններով, իր վեներտիկի հայերեն ձեռագրերի ցուցակում (հտ. Բ. էջ 302—3) Մխիթար Սասնեցու կենսագրութեան մասին ավելորդ ենթադրութեաններ է անում, որովհետև չի հիշում թե այդ գիրքը կա և մինչև անգամ ապված է Գ. Վ. Հովսեփյանի աշխատութեամբ՝ Վաղարշապատ 1899: Անձնանունների բառարանս Մխիթար Սասնեցի անվան տակ պիտի հիշեցնեն նրան այդ:—Արտաւազդ արքեպս. Միւրմէեան Հալեպի ձեռագրերի ցուցակում, հտ. Ա. էջ 146, մի ձեռագրից մեջ է բերում մի կարևոր վկայաբանութեան. որի միջին մասն ու վերջին մասը կա, իսկ սկիզբը պակասում է և նույն իսկ նախասկի մասնը չկա: Իսկ նույն գրքի 207-րդ էջում կա մի ուրիշ ձեռագրից հանված մի վկայաբանութեան, որ պարունակում է ճիշտ նույն վկայաբանութեան սկիզբը և միջին մասը: Վերջավորութեանը չկա: Անձնանունների բառարանումս հրկու հատվածները բնականաբար իրար մոտ պիտի գային և իսկույն պիտի երևա, որ երկուսը իրար են լրացնում և ամբողջական բնագիրը պիտի վերականգնվի:

Հ. ԱՅՈՒԹԱՆ

ՀԱՄԱԴՐԱԿԱՆ ՏԱԽՏԱԿ ՀԱՅՈՑ ԵՒ ՔՐԻՍՏՈՆԵԱԿԱՆ
ԹՎԱԿԱՆՆԵՐԻ

Ա	552	ԽԳ	594	ՉԵ	636	ՃԻԷ	678
Բ	553	ԽԴ	595	ՉԶ	637	ՃԻԸ	679
Գ	554	ԽԵ	596	ՉԷ	638	ՃԻԹ	680
Դ	555	ԽԶ	597	ՉԸ	639	ՃԼ	681
Ե	556	ԽԷ	598	ՉԹ	640	ՃԼԱ	682
Չ	557	ԽԸ	599	Ղ	641	ՃԼԲ	683
Է	558	ԽԹ	600	ՂԱ	642	ՃԼԳ	684
Ը	559	Մ	601	ՂԲ	643	ՃԼԴ	685
Թ	560	ՄԱ	602	ՂԳ	644	ՃԼԵ	686
Ճ	561	ՄԲ	603	ՂԴ	645	ՃԼԶ	687
ՃԱ	562	ՄԳ	604	ՂԵ	646	ՃԼԷ	688
ՃԲ	563	ՄԴ	605	ՂԶ	647	ՃԼԸ	689
ՃԳ	564	ՄԵ	606	ՂԷ	648	ՃԼԹ	690
ՃԴ	565	ՄԶ	607	ՂԸ	649	ՃԽ	691
ՃԵ	566	ՄԷ	608	ՂԹ	650	ՃԽԱ	692
ՃԶ	567	ՄԸ	609	Ճ	651	ՃԽԲ	693
ՃԷ	568	ՄԹ	610	ՃԱ	652	ՃԽԳ	694
ՃԸ	569	Կ	611	ՃԲ	653	ՃԽԴ	695
ՃԹ	570	ԿԱ	612	ՃԳ	654	ՃԽԵ	696
Ի	571	ԿԲ	613	ՃԴ	655	ՃԽԶ	697
ԻԱ	572	ԿԳ	614	ՃԵ	656	ՃԽԷ	698
ԻԲ	573	ԿԴ	615	ՃԶ	657	ՃԽԸ	699
ԻԳ	574	ԿԵ	616	ՃԷ	658	ՃԽԹ	700
ԻԴ	575	ԿԶ	617	ՃԸ	659	ՃԽԱ	701
ԻԵ	576	ԿԷ	618	ՃԹ	660	ՃԽԱ	702
ԻԶ	577	ԿԸ	619	ՃԺ	661	ՃԽԲ	703
ԻԷ	578	ԿԹ	620	ՃՃԱ	662	ՃԽԳ	704
ԻԸ	579	Հ	621	ՃՃԲ	663	ՃԽԴ	705
ԻԹ	580	ՀԱ	622	ՃՃԳ	664	ՃԽԵ	706
Լ	581	ՀԲ	623	ՃՃԴ	665	ՃԽԶ	707
ԼԱ	582	ՀԳ	624	ՃՃԵ	666	ՃԽԷ	708
ԼԲ	583	ՀԴ	625	ՃՃԶ	667	ՃԽԸ	709
ԼԳ	584	ՀԵ	626	ՃՃԷ	668	ՃԽԹ	710
ԼԴ	585	ՀԶ	627	ՃՃԸ	669	ՃԿ	711
ԼԵ	586	ՀԷ	628	ՃՃԹ	670	ՃԿԱ	712
ԼԶ	587	ՀԸ	629	ՃԻ	671	ՃԿԲ	713
ԼԷ	588	ՀԹ	630	ՃԻԱ	672	ՃԿԳ	714
ԼԸ	589	Չ	631	ՃԻԲ	673	ՃԿԴ	715
ԼԹ	590	ՉԱ	632	ՃԻԳ	674	ՃԿԵ	716
Խ	591	ՉԲ	633	ՃԻԴ	675	ՃԿԶ	717
ԽԱ	592	ՉԳ	634	ՃԻԵ	676	ՃԿԷ	718
ԽԲ	593	ՉԴ	635	ՃԻԶ	677	ՃԿԸ	719

ԳԽԱ	1382	ԳՁԳ	1434	ՋԻԵ	1476	ՋԿԷ	1516
ԳԽԲ	1383	ԳՁԴ	1435	ՋԻԶ	1477	ՋԿԸ	1519
ԳԽԳ	1384	ԳՁԵ	1436	ՋԻԷ	1478	ՋԿԹ	1520
ԳԽԴ	1385	ԳՁԶ	1437	ՋԻԸ	1479	ՋՀ	1521
ԳԽԵ	1386	ԳՁԷ	1438	ՋԻԹ	1480	ՋՀԱ	1522
ԳԽԶ	1387	ԳՁԸ	1439	ՋԼ	1481	ՋՀԲ	1523
ԳԽԷ	1388	ԳՁԹ	1440	ՋԼԱ	1482	ՋՀԳ	1524
ԳԽԸ	1389	ԳՂ	1441	ՋԼԲ	1483	ՋՀԴ	1525
ԳԽԹ	1400	ԳՂԱ	1442	ՋԼԳ	1484	ՋՀԵ	1526
ԳՄ	1401	ԳՂԲ	1443	ՋԼԴ	1485	ՋՀԶ	1527
ԳՄԱ	1402	ԳՂԳ	1444	ՋԼԵ	1486	ՋՀԷ	1528
ԳՄԲ	1403	ԳՂԴ	1445	ՋԼԶ	1487	ՋՀԸ	1529
ԳՄԳ	1404	ԳՂԵ	1446	ՋԼԷ	1488	ՋՀԹ	1530
ԳՄԴ	1405	ԳՂԶ	1447	ՋԼԸ	1489	ՋՁ	1531
ԳՄԵ	1406	ԳՂԷ	1448	ՋԼԹ	1490	ՋՁԱ	1532
ԳՄԶ	1407	ԳՂԸ	1449	ՋԽ	1491	ՋՁԲ	1533
ԳՄԷ	1408	ԳՂԹ	1450	ՋԽԱ	1492	ՋՁԳ	1534
ԳՄԸ	1410	Ջ	1451	ՋԽԲ	1493	ՋՁԴ	1535
ԳԿ	1411	ՋԱ	1452	ՋԽԳ	1494	ՋՁԵ	1536
ԳԿԱ	1412	ՋԲ	1453	ՋԽԴ	1495	ՋՁԶ	1537
ԳԿԲ	1413	ՋԳ	1454	ՋԽԵ	1496	ՋՁԷ	1538
ԳԿԳ	1414	ՋԴ	1455	ՋԽԶ	1497	ՋՁԸ	1539
ԳԿԴ	1415	ՋԵ	1456	ՋԽԷ	1498	ՋՁԹ	1540
ԳԿԵ	1416	ՋԶ	1457	ՋԽԸ	1499	ՋՂ	1541
ԳԿԶ	1417	ՋԷ	1458	ՋԽԹ	1500	ՋՂԱ	1542
ԳԿԷ	1418	ՋԸ	1459	ՋՄ	1501	ՋՂԲ	1543
ԳԿԸ	1419	ՋԹ	1460	ՋՄԱ	1502	ՋՂԳ	1544
ԳԿԹ	1420	ՋԺԱ	1461	ՋՄԲ	1503	ՋՂԴ	1545
ԳՀ	1421	ՋԺԲ	1462	ՋՄԳ	1504	ՋՂԵ	1546
ԳՀԱ	1422	ՋԺԳ	1463	ՋՄԴ	1505	ՋՂԶ	1547
ԳՀԲ	1423	ՋԺԴ	1464	ՋՄԵ	1506	ՋՂԷ	1548
ԳՀԳ	1424	ՋԺԵ	1465	ՋՄԶ	1507	ՋՂԸ	1549
ԳՀԴ	1425	ՋԺԶ	1466	ՋՄԷ	1508	ՋՂԹ	1550
ԳՀԵ	1426	ՋԺԷ	1467	ՋՄԸ	1509	Ի	1551
ԳՀԶ	1427	ՋԺԸ	1468	ՋՄԹ	1510		
ԳՀԷ	1428	ՋԺԹ	1469	ՋԿ	1511		
ԳՀԸ	1429	ՋԺԺ	1470	ՋԿԱ	1512		
ԳՀԹ	1430	ՋԺԳ	1471	ՋԿԲ	1513		
ԳՁ	1431	ՋԺԴ	1472	ՋԿԳ	1514		
ԳՁԱ	1432	ՋԺԵ	1473	ՋԿԴ	1515		
ԳՁԲ	1433	ՋԺԶ	1474	ՋԿԵ	1516		
		ՋԺԷ	1475	ՋԿԶ	1517		

ՊԱՏԿԵՐ ԱՒՈՒՐՆ

Հին հայոց տոմարական լեզվով պատկեր ուներն նշանակում է ամսաթվի օրը: Օրինակ՝ 1942 թվի հուլիսի 14-ի պատկեր ուներն է Լրեքշարթի:

Թվականները ստուգելու համար հաճախ անհրաժեշտ է իմանալ պատկեր աւուրն: Օրինակ, մի հին հեշատակարանում, որ հրատարակված է REA 7, 106, ասվում է թե Լեոն Բ Ռուբինեան մեռել է 1219 թվի մայիսի 1-ին, չորեքշարթի օրը: Տոմարական հաշվով պատկեր ուներն ստույգ է. ուստի ստույգ է նաև տրված թվականը: Եթե թվականը ստույգ չլիներ, կարելի էր ուղղել օրվա պատկերի համաձայն:

Ահա այս նպատակով դնում ենք հատորիս վերջում մի ցուցակ, որով կարելի է Քրիստոսից առաջ և հետո հաղարավոր տարիների ընդ որ պատկեր աւուրները իմանալ:

Այս ցուցակը կազմել է պոլսեցի ճարտարագետ Դրիպոր Հովեանը, որ ներկայացրել էր այն՝ Ֆրանսիայի աստղաբաշխական ընկերուէթյան: Հրատարակված է Արարատ ամսագրի հուլիսի համարում, էջ 308—309, որից արտաստվում ենք և մենք:

Ցուցակի ձև կողմում դրված են դարերը թե հին տոմարով և թե նոր տոմարով. վերևում յոթներյակները: Միջին մասում դրված են վերևում տարիները Քրիստոսից առաջ և հետո, կենտրոնում ամիսները, ներքևում շաբաթվա օրերը. իսկ աջ կողմում յոթներյակները և ամսաթվերը:

Ցուցակը գործ ենք ածում հետևյալ ձևով:

Ուզում ենք իմանալ թե 1942 թվի հուլիսի 14-ը նոր տոմարով ինչ օր է: Դարերի մեջ գտնում ենք 19, ուղիղ գծով բարձրանում ենք վերև յոթներյակների գիծը և Յ.Ք. տարիների մեջ գտնելով 42, ուղիղ գծով գնում ենք ձախ դեպի յոթներյակները և նրանց հատման կետում գտնում ենք Դ, որ է Յ. Ք. 1942 թվի յոթներյակը (նոր տոմարով): Այժմ պալիս ենք տղ և յոթներյակների շարքում գտնում ենք Դ, որի դիմացը, ամիսների շարքում գտնում ենք հուլիսը: Այստեղից ուղիղ գծով իջնում ենք ցած, դեպի շաբաթվա օրերը: Սրանց դիմ աջ կող-

մում, ամասթվերն են. այստեղ գտնում ենք 14, որից ձախ
գնալով՝ հուլիսի սյունակի հատման կետում գտնում ենք գշ. (ե-
րեքշարթի):

Հսեբը հաշվում էին միշտ հին տոմարով:

Եթե տարին նահանջ է, յոթներյակները երկուսն են լի-
նում. մինչև փետրվարի վերջը պետք է առնել առաջին յոթներ-
յակը, փետրվարից հետո՝ երկրորդ յոթներյակը:

Այս ձևով կարելի է գտնել նաև Քրիստոսից առաջ եղած
թվականների պատկեր աւուրը:

NB. Բառարանիս մեջ տրված բացատրությունները սխալ
չհասկանալու համար՝ պարտք եմ համարում հայանել, թե որ
հարաբերականը գործածված է այստեղ բացարձակ քերականա-
կան ճշտությամբ: Այսինքն, որ-ը հարաբերում է միայն անմի-
ջապես իրանից առաջ գրված բառը և ոչ թե մի ուրիշ ավելի
հեռավոր բառ: Օրինակ, երբ ասում ենք, «Ապտլայ, ամուսին
Ղրիմխաթուն տիկնոջ, որ Կիրակոս գրչին գրել տվեց մի Յայս-
մաւուրք...»:

այստեղ Կիրակոս գրչին Յայսմաւուրք գրել տվողը Ղրիմ-
խաթուն տիկինն է և ոչ թե Ապտլան: Եթե լիներ Ապտլան,
կասէի՝ «Ապտլայ, ամուսին Ղրիմխաթուն տիկնոջ. Կիրակոս
գրչին գրել տվեց մի Յայսմաւուրք...»:

Ա

*ԱԲԱ, ար. < ասոր. և āwā անունից (գրվում է ābā, կարդացվում է āwā). բուն նշանակում է «հայր» (Հիւբշ. 288), հմմտ. Աբայ երեց ասորի՝ Գիրք թղ. ք (Քուղթ Հայոց ի Պարսս, առ ուղղափառս), Աբա քաղաքապետ (Գորիա և Շմոն, էջ 63. հյ. թրգմ. տպ. Նուբայ). նաև Մար Աբա Կաթինա (ասոր. Mār Awā Qaṭṭinā) ասորի պատմիչը՝ ըստ Խորենացու. (բուննշ. «Տէր Աբա իմաստունն»): Այս անունով մեր մեջ ունինք միայն՝

— Աբա Գնունի, մին այն նախարարներից, որոնք ուղեկից եղան Յուսիկին, երբ սա գնում էր Կեսարիա՝ կաթուղիկոս ձեռնադրվելու համար «341 թ».— Բուզ. Գ. Ժբ:

*ԱԲԱՂ, ար. < թթր. Abaḡa, Abaḡ անունից. այս անունով հայտնի են՝ Աբաղա խան, որդի Հուլաղուի. Հեթում Ա-ի հետ միասին՝ թաթար զորքով մասնակցեց Ասորիքի արշավանքին (1259),— Ապաղ անունով մի թուրք (Ջջր. սարկ. Բ. 56): Բուն նշանակութունն է «հորեղբայր». հմմտ. չաղաթայ. ևս abaga, ույղուր. ևս abuga «հորեղբայր»: Անշուշտ գործածական էր Հայոց մեջ, որովհետև ունինք սրանից Աբաղեան ազգանունը (կա Վանում):— Հմմտ. նաև Աբաղայի դաշտը:

ԱԲԱՅԻ. ծագումն անհայտ.

— Աբայի (աղվան), երէց Կազրեցի. ներկա եղավ Աղուէնի հեղեղեցական ժողովին, ու գումարեց Աղվանից Վաչագան Գ. Բարուպաշտ թագավորը (Ջ դար).— Տաշեան Յուզակ, էջ 653բ:— Նույն անձը կոչնտ. Ա. իզ. ինչպես նաև Կանոն. 192 կոչվում է Արիկազ Բիրայ երեց:

*ԱԲԱՍ, ար. գործածական է Դ դարից սկսած մինչև ԺԳ դար. այնուհետև հազիվ է երևում. փոխ է առնված ասոր. Awā (տես Աբա) անվան հունական ձևից (Հիւբշ. 288 ծան.) հմմտ. Մառ Աբաս Կաթինա նշանավոր ասորի պատմագիրը, որից Խորենացին կազմել է իր «Հայոց Պատմութեան» նախնական շրջանը: Բաղրատունեաց ժամանակ, այն է իններորդ դարից սկսած. այս անունը ստանում է նոր կենդանութուն: Բայց որովհետև այս

ժամանակ ասորական ազդեցութիւնը քննված էր, ուստի այս անվան վերականգնանքումը պետք է վերադրել արաբական նոր ազդեցութեան: Աբաս (<արաբ. عباس Abbās) անունը շատ տարածված էր Արաբների մեջ, որոնցից էլ անցավ մյուս մաննեզական ազդերին: Այս անունով նշանավոր են պատմութեան մեջ՝ 1. Աբբաս՝ հայր Մամուն-առ-Առաջիդ խալիֆայի, որ տապալելով զանակարայ ցեղը, հիմնեց Բաղդադում նոր ամիրապետութիւնը, որ և նրա հոր անունով կոչվեց Աբբասեան (750—1258) — 2. Աբբաս որդի Ալի ամիրապետի, որ շիա դավանանքի մահմեդականների մեջ սրբազան անձնավորութիւն է և կոչվում է Հազրեթ-ի-Աբբաս. — 3. Շուհ-Աբբաս, պարսից Մեֆեան տոհմի նշանավոր թագավոր, որ իշխում էր 1557—1628: — Արաբերեն عباس Abbās բառը բուն նշանակում է «առյուծ», նաև «զօն», «զօնադէմ» (Կամուս, Բ. 258): Բայց անշուշտ պետք է տանել աստջին նշանակութեամբ, որով համապատասխան է դուրս գալիս լատ. Leo, հուն. Λεων, արաբ. لئوس, լեոյուս, թրք. Ալլան, պարս. لئوանդեր և այլն: Արաբ. անուններին:

1. Աբաս (Կամ Աբաս), աշակերտ Իբրիզըր Լուսաւորչի. երբ Լուսաւորիչը շինեց Ոսկեանց և Սուքիասեանց վկայարանը, առաջին անգամ նրա վանահայր նշանակեց Աբասին ('ի դար). — Վկասկ. 64. — Ազգեր. Լիակ. վարք սրբ. Բ. 111, Ալիշան, Արշալ. ջրիտ. 65:

— 2. Աբաս երեց Մամնալից, ազգան. մասնակից եղավ Կադսեաի նշխարաց գյուտին (560). Կղկնտ. Բ. 9:

— 3. Աբաս կաթուղիկոս Աղուտեցի «552—596». Մեծիրանց դավառից էր. եպիսկոպոս Պարտաւի. հայրապետական աթոռը փոխադրեց Չոզախից Պարտաւ: Սրան է ուղղված Երուսաղեմի Յովհաննէս եպիսկոպոսի թուղթը, որով հրավիրում է նրան քաղկեդոնական դավանանքին: Կղկնտ. Բ. 7, 4-ր. Գ. իր. Կիր. Ը. 35. Երուս. 1. Հայաս. 384. Մխ. այրիվ. 24, 64. — սեռ. Աբասու՝ Գիրք թի. յթ. — Աբասայ՝ Կղկնտ. Բ. 6-ը. 85. Երուս. 1. — տես նաև Լ. միլիթոսթ-թեկ. Վրաց աղբյուրները. Ա. 37, 52. — զրված է Ապպաս՝ Տաշևան Յուց. 113ր:

— 4. Աբաս վոնիւրեց Փոլսոյ (հիշված է «607 թ»). ուրիշների հետ ստորապրում է այն ձեռնարկին, որ Մօրիկ կայսեր իշխանութեան տակ զանազակ ի խումբ կրօնավորները ներկայացրին Աբրահամ կաթուղիկոսին՝ մերժելու համար Քաղկեդոնի դավա-

նանքը և համատարիմ Մաւու հայ եկեղեցուն: — Ուխտ. Բ. լէ-Գիրք թի. Խ:

— 5. Աբաս, հայր Գրիգորի Բարունայ՝ Թարգմանչի Ս. Սեղբաստոսի վարուց պամութեան (է դար). — ըստ Մարգրիտեան, Եւազր. ներած. ճգ՝ տարբեր է Պատճառաց գրոց հեղինակի հայր՝ Աբասից (տես տակը № 15):

— 6. Աբաս, որդի Աշոտ Արծրունի մեծ իշխանի Վասպուրականի, որին գերել էր Բուզան՝ 852 թ. — Իրն Մասկավա, Պալաթ. Արաբ. մատ. 78, 98:

— 7. Աբաս որդի Նեքանիկի, հիշված է իբրև վկա՝ Տաթևի 881 թվի կալվածագրում. — Օրբ. լթ:

— 8. Աբաս Բագրատունի, երեց որդի Սմբատ խոստովանողի և եղբայր Աշոտ Ա Թագավորի Բագրատունեաց. սպարապետ հայոց. հաղթեց Չահապ պարսիկին. ապստամբից իր եղբորորդի Սմբատ Ա Թագավորի դեմ, բայց պարսկեց ու հնազանդից «890 թ». — 85. Կթ. Ը. Ասոդ. Բ. Բ. — սեռ. Աբասայ՝ 85. Կթ. իը, Ը. Արծր. Գ. Ի. 2ած. Բ. 676—678, 705—710:

— 9. Աբաս Ա. Թագավոր Բագրատունի «930. 954 թ». Սըմբատ Ա-ի որդին էր. հորը մահից հետո, իր եղբոր՝ Աշոտ Երկաթի հետ միացած, հալածեց Պարսիկներին և ապստամբ հայ իշխաններին: Աշոտ Բ-ի Թագավորութեան ժամանակ՝ ապստամբից նրա դեմ: Աշոտ Բ անորդի մեռնելու պատճառով, Թագավորական իշխանութիւնը անցավ Աբասին: Գահը զրավ Կարսում, ուր շինեց հուշակավոր մի եկեղեցի (այս եկեղեցին մեռւ է մինչև այժմ): Խաղաղութեան դաշն կապեց Ատրպատականի Ափշին ոստիկանի, ինչպես նաև Դվինի արաբ ոստիկանի հետ: Այսպիսով խաղաղութիւնը հաստատվեց Հայաստանում: Հաղթեց Ափխազների Բեր Թագավորին, որով և կասեցրեց Կովկասյան ցեղերի ասպատակութիւնները: — 85. կթ. (1), ծթ. Մխ. անեց. Գ. Ասոդ. Գ. 7, է. Արծր. Գ. թ. Վրգ. խգ, խը, ծ. Մագ. թղ. ժթ. Յայամ. մայիս 27. Սամ. անեց. 99. Մխ. այրիվ. 19, 71. Սմբ. պտմ. 21. Մին. համդ. 32, 110 (այս վերջին օրինակում գրված է Ապպա). — Աբազ՝ Վրաց աղբյուրները, Բ. 97. — սեռ. Աբասայ՝ 85. Կթ. ծթ, Կ. Մխ. անեց. 4. Ասոդ. Գ. է, Ը. Արծր. Գ. թ. Կիր. 48, 49. Վրգ. խէ. Ուռն. 3, 86. Միխ. աս. իթ (= էը). Օրբ. ծա, (ծթ). Յայամ. մայիս 27. Սմբ. պտմ. 21, Մին. համդ. 33. — գրծ. Աբասու՝ 85. Կթ. ծ, ծէ. — Այրարատ 547-8, Ազգաս. 1075. 2ած. Բ. 709—836, 1036: Օրբ. յմ. 11:

—10. Աբաու Ա Բագրատունի, Թագաւոր Կարուց. նստել է. «984—1029 թ». որդին էր Մուշեղի, ընտիր և բարեպաշտ մարդ. վերջացրեց իր երկրից զողութունն ու ավազակութունը. շինեց Շիրմի վանքը. 988 թվին գնաց օգնական Սմբատ Բ-ի՝ ընդդեմ Ափխազաց. նույնպես Դաւթի կիւրապաղատի՝ ընդդեմ Տաճկաց. 998-ին գնաց օգնական Դաւթի՝ ընդդեմ Ատրպատականի Մամլան ամիրայի. նույնպես 1000 թվին գնաց Հունաց Վասիլ կայսեր բանակը, երբ նա եկել էր ժառանգելու Տայոց երկիրը: Ըստ այսմ սխալ է Ասողիկի տված այն թիվը, թե Թագավորել է 6 տարի՝ սկսած 984 թվից: (Իսկապես նստել է 45 տարի): Իրեն հաջորդեց որդին Գագիկ:—Ասող. Գ. Ժէ, իը, լը, խգ. Վրդ. ծբ. Ուււ. 10, 17. Սմբ. պտմ. 28, 32.—սեռ. Աբաուայ՝ Ասող. Գ. Ժէ, իա, Լաստ. ծգ. Վրդ. ծբ, ծը (սխալմամբ դնում է որդի Գագիկ Ա-ի). Ուււ. 150, 155, 183, 220. Մագ. Թղ. խ. Սմբ. պտմ. 86: Չամչ. 867—879, 911:

— 11. Աբաու Բագրատունի, որդի Գագիկ Ա Բագրատունեաց Թագավորի. հիշված է իր մոր՝ Կատրամիղէ Թագուհու 1010 թվի արձանագրության մեջ. «Չարմից իմ և որդոց՝ Սմվատա, Աբասա և Աշոտո» (Շիրակ 68).—Վրդ. ծբ շփոթում է Կարուց Աբաս Ա Թագավորի հետ (տես վերը № 10). հիշում է նաև Դուրեան, Ազգ. պտմ. 296 Բագրատունեաց ազգաբանական տախտակում և էջ 370: Որովհետև կենդանի էր 1018 թվին, ըստ վերի արձանագրության, իսկ 1020 թվին՝ Գագիկ Ա-ի մահվան ժամանակ իր երկու որդիների՝ Յովհաննէս Սմբատի և Աշոտի հետ չի հիշվում, ուստի Աբասը մեռած պիտի լինի 1018—1020 թվի ընթացքում:

—12. Աբաու ոմն, որի ղուստրը կինն էր Յովհաննէս—Սմբատ Թագավորի Բագրատունեաց. հիշված է նույն Թագուհու 1038 թվի արձանագրության մեջ (Շիրակ 171):

— 13. Աբաու Ա քաղաւոր Կիւրիկեան. որդի Կիւրիկէի Բ և եղբայր Դաւիթ Բ-ի՝ Թագավորի Մածնաբերդի: Վրաց ձեռքով վտարվելով Լոռից, ձեռք բերին Մածնաբերդը. Աբաս Ա իշխեց Տաւուշում 1089—1145 թ: Այս թվին, պարտվելով Չօր ամիրայից, դիմեց Վրաց և իրաւունք ստացավ բնակիլու իր յերկրում, ուր մեռնելով քիչ հետո, Թաղվեց Հաղբատում.—Կիր. 72, Վրդ. իը, կա. Սամ. անեց. 133.—սեռ. Աբաուայ՝ Վրդ. կը, Հայագ. 385—386.—իր մասին ընդարձակ տես ՀԱ 1922, 369—371.—Չամչ. Գ. 186: Օրբ. ժմ. 14:

— 14. Աբաու Բ Թագավոր Կիւրիկեան (1185—1192). որդի

Կիւրիկէի Գ. 12 տարեկան էր, երբ հայրը մեռավ և Աբասը քրոջը խնամակալության տակ՝ անցավ Մածնաբերդի Թագավորության գլուխը: Ամուսնացավ Չաքարէ և Իւանէ մեծ իշխանների քրոջ՝ Նանայի հետ (1190), բայց 3 տարի հետո, 19 տարեկան հասակում վաղամեռիկ եղավ:—Կիր. 72.—ընդարձակ տես ՀԱ 1922, 337—379, Չամչ. Գ. 186: Օրբ. ժմ. 19:

—15. Աբաս՝ հայր Գրիգոր Բարունույ՝ հեղինակի Պատճառաց գրոց (ԺԲ դար).—Տաշեան, Ցուց. էջ 213.—տես վերը № 5:

—16. Աբաու Ջաֆեցի. Միւսնեաց Ստեփաննոս Գ եպիսկոպոսի քեռայրը (ԺԲ դար).—Օրբ. կե:

—17. Աբաու, որդի՝ Արտաշրի, որ Օշականի «ռայխսն» էր 1211 թվին. հիշվում է միայն Բագնայրի մի արձանագրության մեջ՝ հետևյալ ձևով. «Ո՛վ. ես Արտաշիր Աւշականոյ ռայխս ետու զիմ գանձագին այգին, որ Աշոտանց կոչի, ի Ս. Աստուածածինս և պարտին սպասաւորք սորա ի տարին 8 օր պատարագ. 3 Արտաշրին, 2 Աբասա, 2 Սսին, 1 Գնտուտին» (Շիրակ, էջ 120):

—18. Աբաու Սևաթեանց, հայր Կուկի, որի կինն էր Վանենի՝ ղուստր Չաջուրի Խաղաղեանց, հիշված 1222—36 թվերին.—Թորոս Աղբար, Բ. 272:

—19. Աբաու եպիսկոպոս, առաջնորդ Խծկօնից վանքի՝ 1233—1240. հիշված է երկու արձանագրության մեջ, առաջինը 1233 թվից և երկրորդը 1240 թվից (տես Շիրակ, էջ 128—130 և Գ. արք. Յովսեփեան, Նիւթեր և ուս. Ա 26—27):

— 20. Աբաու կամ Աբրաւամ, եպիսկոպոս Անիի. հիշված է 1240 թվին (Շիրակ 96):

— 21. Աբաս քահանա, գրիչ. օրինակել է Ներսէս Լամբրոնացու Մեկնութիւն Առակացն Սողոմոնի՝ ՌՃԻԳ=1674 թ.—Չեռ. Կարին. 145:

*ԱՐԳԱՐ, ար. «ասոր. աս» Abgar անունից (Հիւբը. 288), որ ըստ Կարբեի, Աբգարու զրոյցը, էջ 64՝ ասոր. abgārā «կաղ» (Brockelmann, Lex. syr. էջ 1բ) բառն է. հմմտ. լատ. Claudius ար. և Claudia իգ. անունները, որոնք նույնպես նշանակում են «կաղ»: Աբգար անունն էին կրում Օսրոնէն երկրի կամ Ուուհայաստանի բոլոր Թագավորները, որոնց տոհմը տեկց Ն. Գ. 136 թվից մինչև 217: Անտոնինոս Կարակալլակայսրը այս թվին զբրավեց Եդեսիան և նույն Թագավորության վերջ տվեց: Խորենացին քմահաճ կերպով մեկնում է այս բառը «աւազ այր». «Կոչիւր աւազ այր, վասն առաւել հեղութեանն և իմաստութեանն, որում

յետոյ և տիքն. դայս ոչ կարելով ուղղախօսել Յունաց և Ասորոց կոչեցին Արգարիսս» (Պոր. Բ. իզ): Իբր թե բառը ընկի հայերեն է և նախասյխ առաջ տյր ձևն է ունեցել, որ ասորիները և հույները ազավայելով դարձրել են Արգար: Նույնը կրկնում է նաև Վրդ. ժե. ՎՊրդի նորա Առագայրն, զոր Ասորիք Արգար կոչեն: Պատահական նմանություն ունի արար. عرقی 'abqarī «կատարեալ մարդ, ցեղի մեջ ամենից փառավոր և ազգեցիկ մարդը» (Կամուս, Բ. 20): Պատմության մեջ հայտնի է Արգար Թ թագավոր Եգիպտոսի, որ 207 թվին քրիստոնյա է դարձել (տես Եւս. պատմ. էջ 59—66): Այս անձն է որ Պորենացին հայացնելով դարձրել է Արգար թագավոր Հայոց: Այսպեսով Արգար անունը մտավ մեջ, յայց պատմության ընթացքում գործածական չէ հղած: Վերջին դարերում կա մի քանի անձ Արգար անունով. այժմ էլ դործածական է:

—1. Արգարի քաղաքայ շայց, Ն.Ք. 1.—33 (ըստ Զամչեանի). որդի Արշամի. նստում էր Միջագետքի Մծբին քաղաքում և հարկատու էր Հռովմայեցոց Օդոստոս կայսեր, Հրեից Հերովդէս թագավորը թշնամացավ Արգարի հետ և բանակ ուղարկեց նրա դեմ: Արգարը չարաչար հաղթեց նրանց և զորավարին էլ սպանեց Բուզնան գավառում: Նույն միջոցին Հերովդէսը մեռավ և պատերազմը վերջ գտավ: Նախատանք տեսնելով Հռովմայեցիներից, Արգարը որոշեց ապստամբել նրանց դեմ. ուստի աթոռը Մծբինից փոխադրեց Եգիպտոս, որ ամուր պարիսպներով պատեց: Ապստամբության հաջողության համար մտածեց դաշն կապել Պարթևաց հետ: Նույն միջոցին Պարթևաց Արշաւիր թագավորը մեռավ և նրա երեք որդիների միջև պահակալության կռիվ սկսվեց: Արգարը գնաց Պարսկաստան, գահակալության գործը կարգադրեց և խաղաղություն հաստատեց: Բայց ինքն էլ ծանր հիվանդացած՝ իր երկիրը դարձավ: Հռովմայեցիք կասկածեցին Արգարի մտադրության վրա, ուստի նա ստիպվեց գնալուներ ուղարկել Հռովմայեցոց Մարինոս վերակացուին, արդարացնելու համար իրեն: Ինսպանները Երուսաղեմում պատահեցին Քրիստոսին և նրա հրաշագործությունները պատմեցին Արգարին: Արգարը հավատաց, որ նա Աստված է և իր անբուժելի հիվանդությունը բժշկելու համար՝ իր Անանէ սուրբանդակի ձեռքով թղթակցության մտով նրա հետ և հրավիրեց Եգիպտոս: Քրիստոսի մահվանից հետո՝ թագէոս առաջալը եկավ Հայաստան, մկրտեց Արգարին, որ եղավ այսպեսով աշխարհիս առաջին

քրիստոնյա թագավորը: Ըստ Վարդանի՝ Արգարը և Քաղնուր բերել ավին Ս. Գիրքը և հրեաների ձեռքով երբայեցերենից ասորերենի թարգմանել ավին (տես Մատ, Ամառն. ուղև. էջ 16): Այս մասին ավելի ընդարձակ տես Ջևա. Հալէպի, Ա. 343 ա: Քրիստոնյա դառնալուց հետո՝ Արգարը նամակներ գրեց Հռովմայեցոց Տիբերիոս կայսեր, Պարթևաց Արտաշիր թագավորին և Ասորոց Նևրսեհ թագավորին և հորդորեց նրանց ընդունել քրիստոնեությունը: Այս նամակների պատասխանը չստացած՝ մեռավ:—(Ըստ քննական պատմության, Արգարի այս զրույցը և թղթակցությունը ամենևին պատմական հիմք չունին: Իսկ Արգար Թ-ի քրիստոնեության գործի պատմությունն է, որ Եգիպտոսի ասորիները փոխադրեցին Ա դար և Քրիստոսի ժամանակակից դարձրին: Այս տեղափոխության նպատակն էր Ասորական եկեղեցու արժանիքը բարձրացնել և Արևմուտքի առաջ գերիշխան ցույց տալ: Զրույցը ձևացավ Գ դարի կեսերին և նրա հիման վրա կոպովեց Արգարի առաջին պատմությունը: որ վերագրեցին Արգարի քարտուղար Լարուբնային: Լարուբնայի այս գրվածքը տեսել է Եսսերիոս հույն պատմիչը Դ դարում և նրանից քաղվածքներ արել: Գրվածքը նոր հավելումներով ճոխացավ Դ դարի կեսից հետո և ձևացավ Լարուբնայի ասորերեն երկրորդ խմբագրությունը, որ հայերենի թարգմանվեց Ե դարի առաջին կեսին, ինչպիսի ցույց է տալիս ընտիր սահեդարյան լեզուն: Հրատարակված է երկու անգամ. Վինետիկ 1868 «Լարուբնայի թուղթ Արգարու» վերնագրով և Երուսաղեմ 1868 «Ղերուբնա Եգիպտացի» վերնագրով: Պորենացին օգտագործել է թե այս Լարուբնայի հայ թարգմանությունը և թե Եսսերիոսի Եկեղեցական պատմությունը: Բայց այս երկուսից ոչ մեկի մեջ մի բառ սնդամ չկա այն մասին, թե Արգարը հայ կամ հայոց թագավոր էր: Սրանից հետևում է թե կամ Պորենացին ինքն է հայացրել Արգարին և կամ կար հայոց մեջ այդպիսի մի ավանդություն. որի վրա հորինված է «Վկայաբանություն Սրբոյն թաղէի և Սանդիստոյ կուսին», որ Պորենացու Պատմությունից ավելի հին է: Հիշենք նաև այն, որ հայոց մեջ այն կարծիքը կար թե Եգիպտոսն Հայոց ձեռքով է շինված. տես այս մասին Բուզ. Ե. լր: Այս բոլորի մասին մանրամասն քննություն ունի Carrière, La légende d'Abgar, Paris 1895. թարգմ. Արգարու զրույցը, Վինետա 1897):—Պոր. Բ. Ժ. իզ, իթ, լա, լգ, լն, Սևր. բ. Ծհ. կթ. գ, է. Շիր. քրոն. 37. Նանայ 277. Մհար. եր. 31. Վկ. թագ. 12. Պատմ.

թաղ. 59. Ուխտ. Ա. ւ, լա, լգ, լե, լզ, լը—խ ծդ. Գիրք թղ. զ, ղէ. Անկ. գիրք նոր կա. 375, 376. Ասող. Ա. և. Մազ. թղ. ժթ, հ. Արծր. Ա. զ. Շնորհ. վիպ. 238, 280. Վրդ. ժե. ժգ. Գորգ. 649. Երզն. մտթ. 226. Անկ. գիրք առաք. 462, 468. Յայսմ. օգոստ. 16, դեկտ. 21, 23, 31. Տարօն. Բ. § 13. Մխ. անեց. գ, թ, ժ, ժբ — ժգ, ժը—ի. Տաթև. ձմ. ղէ. հարց. 549. Առաք. լծ. սահմ. 472. Վրք և վկ. Բ. 392. Միխ. աս. ա, է, իթ (=իը). Գր. եր. 373. Վրզն. սղ. բ. Մխ. այրիվ. 18, 57, 59. Սամ. անեց. 50, 52. Զքր. սարկ. Ա. 2, Գ. 3. Զքր. եպս. 279. Մին. համդ. 18. Զուդ. 38, 158, Գարականոն շար. 19, 38. Հաւաք. 7, 8, 23.—Աքբար՝ Վրաց աղբյուրները Բ. 99.—սեռ. Արգարու՝ Խոր. Բ. ժ, իդ, իդ—լէ, կը. պտմ. հոիփ. 299, Գարականոն շար. 19. Սեբ. բ. Ուխտ. Ա. լա—խա. Անկ. գիրք նոր կա. 278. Վրթ. քերթթ. պտկ. 301. Յն. կթ. զ. Վկ. թաղ. 12. Գտմ. թաղ. 60. Վկ. բարթ. 26. Արծր. Ա. զ, է. Գիրք թղ. զը. Տաթև. ամ. 466. հարց. 555. Կիր. իը. Վրդ. ժգ, ժէ. Առաք. 426. Միխ. աս. ա, և, է, իթ (=իը), Թղթ. դաշ. 28. Զշ. 745. Գորգ. 547, 564, 691. Վրք. և վկ. Ա. 209. Այրիվ. 7ա. Մխ. անեց. գ, և, ը—ժ, ժբ—ժը, ի. Ասող. Ա. և, Գ. իա. Շնորհ. վիպ. 234, 243, 287, 310. Մխ. դտ. նխդր. է (ըստ մի ձեռագրի). Մ. մաշտ. 22ա. Եփր. համար. 259. Ժմ. 948. Երզն. մտթ. 594. Անկ. գիրք առաք. 353, 363. Յայսմ. օգոստ. 16, 27, դեկտ. 21, 23, 31, յնվ. 6. Լմբ. յայտ. կէ. Հեթ. պտմ. ժբ. Տարօն. Բ § 13. Սամ. անեց. 52, 54. Մին. համդ. 19. Առաք. լծ. սահմ. 472. Հաւաք. 10, 34. Զեռ. Վասպ. 738 (անկար պատմութեանի մասին).—Արգարայ՝ Միխ. աս. զ.—բցո. յԱրգարի՝ Խոր. լզ, լե. Յայսմ. դեկտ. 31.—յԱրգարու! (բացառական հոլով)՝ Մխ. անեց. թ, ժթ. Ողբ եղես. 80. Վրզն. սղ. իա.—գործ. Արգարու՝ Ոսկ. գծ. 35.—Տուն Արգարու (Եղեւիտ) Ուռն. 242, 271, 315, 327.—հունական ձեւերով Արգարիոս՝ Խոր. Բ. իթ, ւ, լգ. Մխ. անեց. ժբ. Մխ. դտ. Բ. ա. Միխ. աս. և, իդ (=իզ), իթ (=իը). Ժմ. 599. Երզն. մտթ. 518. Յայսմ. դեկտ. 31. Վրզն. սղ. ճլէ. Սրճ. խորհ. 377.—Արգարեա՝ Խոր. Բ. իզ.—Արգարու՝ Ուխտ. Ա. լբ.—Չարբ. թրգմ. 674, Աւգերեան, Լիակ. վրք. սրբ. ժ. 145—157, Գալճեան, Գճտմ. կաթ. վարդ. էջ 3, Ազգասպ. 19 շար. Զամչ. Ա. 276—294, Տաշեան Յուց. 659ա:

—2. Արգար, մին է հրեա Սողոմոնի 7 եղբայրներից, որոնք Փղշտացոց երկրից գաղթելով եկան Եկեղեցաց գավառը և միջբնակեցին Հուաքել թաղուհուց: Նրանցից չորսը գնացին Վրաստան և

երեքը մնացին Հայաստան: Սրանցից են ծագել հայ և վրացի Բաղրատունիները (տես Վրաց աղբյուրները, Ա. 136—137, ըստ Վրաց պատմիչ Սմբատի):—Բնագրում գրված է Արգավար, իսկ հտ. Բ. 105՝ Աիփար:

—3. Արգար եպիսկոպոս Գլախյալ վաճուց. ընդունեց և ինամուռ ու քաջալերում էր հայ փախստականներին՝ Հենկթիմուրի արշավանքի ժամանակ «1389 թ».—Մեծոփ. 22, Ազգասպ. 1973:

—4. Արգար պարօն, Բաղէշի Գոռ գյուղի տանուտէրն էր. հայտնի մեծատուն. Մկրտիչ Նաղաշի կրտսեր եղբայրն է (ԺԳ դար).—տես Արրտ. 1898 յնվ. Ազգասպ. 2065. Հայասպ. 571:

—5. Արգար, ազգական տանուտեր բրուտ Ստեփաննոսի, որ Վանում գրել տվեց մի Աւետարան, 1435 թ.—Չեռ. Վասպ. 370:

—6. Արգար, որդի Էդիլշահի, որ Կոտայք անապատում գրել տվեց մի Աւետարան, 1475 թ.—Չեռ. Վասպ. 472:

—7. Արգար, որդի Յովհաննէս քահանայի, որ իր եղբայր տանուտեր Արապաշահի հետ մի Աւետարան գրել տվեց Աղբակ գավառի էրընկանի գյուղում, 1490 թ.—Չեռ. Վասպ. 511:

—8. Արգար Եղալիցացի, որդի Ամիրպէկի. Միքայէլ Սեբաստացի կաթողիկոսի կողմից ուղարկվեց Հոռոմ, Գիոս Ի պապից օգնութիւն խնդրելու և միևնույն ժամանակ տպագրութեան գործին հետևելու համար: Վենետիկում տպագրեց Սաղմոսը «1565 թ», որ մինչև վերջերս առաջին հայ տպագրութիւնն էր համարվում: Վախենալով Տաճիկներից, որոնք լուր էին ստացել թե Արգարը Եւրոպա է գնացել քաղաքական նպատակով, այլ ևս ետ չգարձավ և մնաց Վենետիկ: Բայց տեսնելով որ պապը նրա տպագրելիք գրքերի մեջ դավանաբանական փոփոխութիւններ է ուղղում մտցնել, թողեց և իր տպարանը փոխադրեց Գոլթա: Գոլթում 3 տարի գործելուց և զանազան գրքեր տպելուց հետո, գնաց էջմիածին «1569 թ»: Այս տպագրութեանց մեջ հիշատակելի է Քերականութիւնը.—Ազգասպ. 2250, 2266, Ալիշան, Յուշիկք Ա. 519—537, Զամչ. Գ 519—524, Լէօ, Հայկական Տպագրութիւն, Ա. 46—60:

—9. Արգար սարկուազ, ստացել է մի Շարակնոց, 1610 թվից հետո.—Տաշեան, Յուցակ, էջ 506 բ:

*ԱԲԴԱԼ, ար. <Թրք. ابدال abdal «անհոգ, պարզամիտ ճրգնավոր մարդ» մի անգամ պատահում է ժե դարում (այն էլ եթե թուրք չէ). բայց ունինք Արգալիտան ազգանունը (Սեբաստիա), որ կարող է նաև լինել արդալ ածականից, իբր մականուն և ոչ թե ազգանուն:

—Արդալ, հայր Բուբաքրի, որ իբր վկա հիշվում է, Ար-
դեւան 1449 թ. —Manus. brit. mus. 95 ր:

ԱՐԴԻՆ, ար. անշուշտ արաբ. **عبد** 'abd «ծառայ» բառից. հիշ-
ված է Ապսին ձևով 1517 թ. (Ձեռ. Վենետ. Բ. 481—2՝ երկու
անձ) և 1650 թ. (Քորոս աղբար, Բ. 444):

* ԱՐԴԻՇՈՅ, ար. <ասոր. **عبدشوع** 'Awdišō' անունից, որ
բուն նշանակում է «ծառայ Յիսուսի» (Հիւբշ. 289). հմմտ. Ար-
դիսոյ եպիսկոպոս Պառխասայ և Արդիշոյ պարսիկ նահատակ
(Յայսմ.):

—1. Արդիսոյ. այսպես է կոչված Բրքիշոյ չկաթուղիկոսը՝
ըստ Ասող. Բ. ա. (տես Բրքիշոյ):

—2. Արդիսոյ եպիսկոպոս Սասնոյ. ներկա էր Դվինի ժողովին,
որ գումարվեց Հայոց թվականի հաստատութեան համար. Մով-
սէս Բ կաթուղիկոսը ձեռնադրեց նրան եպիսկոպոս . (Վրդ. լ):
Այլուստ գիտենք, որ այս անձը ասորի է և իր հասարակութեան
կողմից ուղարկված էր Հայոց ներսէս Բ կաթուղիկոսի մոտ՝ ե-
պիսկոպոս ձեռնադրվելու համար Այս մասին հմմտ. Ասող. Բ. ք,
մասնավանդ Գիրք թղ. էջ 52—69. տես նաև Ջամին: Պատմ.
եկեղ. Ա. 99—101, Վրաց աղբյուրները, Ա. 36, 37, 40, 48, 78, 107
(գրված է Արդիսո կամ Արդիբո):

* ԱՐԴԻՈՒՅ, ար. <երբ. **عبدية** 'Obadiā կամ **عبدية** 'O-
badyahu անունից, որից նաև ասոր. **عبدو** 'Abdū (Հիւբշ. 289),
հուն. 'Οβδαιός կամ 'Αβδαιός, լատ. Obadia, Ֆրանս. Abdias ևն:
Եբրայական բառը կազմված է **عبد** 'abd «ծառայել» և **י** Yāh
«Աստված» բառերից և նշանակում է բուն «ծառայ Աստուծոյ»
(Gesenius 557 ր): Այս անունով նշանավոր է Արդիա՝ փոքր
մարգարեներից չորրորդը. ունինք նաև Արդիու նահատակ ասորի
և Արդիու եպիսկոպոս պարսիկ:

—1. Արդիու, իշխան Եղեսիոյ. հիվանդ էր պատազրոս ցածով
և Քաղէսո առաքյալի ձեռքով բժշկվեց. —Պոր. Բ. լգ. Մխ. անեց.
Ժե. Յայսմ. դեկտ. 23.—գրված Արտիու՝ Ուխտ. Ա. լեւ.—Իր մա-
սին մի գրուց տես Տաշեան, Ճուց. էջ 659 ա.— Իբրև ասորի՝ տես
Հարուբ. 7 ևն:

—2. Արդիու Վալոնգոսբեցի, մասնակցեց Եղեզեաց վկայարանի
հիմնարկութեան հանդեսին, որի հանդիսադիրներն էին Գիւտ
կաթուղիկոս և Անանիա եպիսկոպոս Սիւնեաց «468 թ».—Օրբ.
ժը. Ազգապ. 424, Միսական 130:

ԱՐԴԻՍԱՐԷՍ. ավանդված է հունական 'Αβδισαδρης ձևով.
իրանական անուն է, ծագումն անհայտ:

— Արդիսաբէս, թագավոր Հայոց Մոփաց, որդի և հաջորդ
Արշամի, հայր Գոնրքսէսի. ժամանակակից Սելեւկեանց (220 թ.):
Կա այս թագավորի պատկերը:—Լէօ, Ա. 379, Justi, Iran. Na-
menb. 1 ր:

* ԱՐԴՆԱ, ար. <արաբ. **عبدالله** 'Abd-ullah, որ նշանակում է
«ծառայ Աստուծոյ» և համապատասխանում է պրս. **عبدالله** Xu-
dābanda և հունաց Θεόδουλος լատ. Theodulus անուններին: Շատ
սովորական է մինչև այժմ էլ արաբների մոտ. հիշենք հատկա-
պես Արդուլլահ՝ Մուհամմէդի հայրը և Արդլոյ՝ առաջին արաբ
ոստիկանը, որ 694 թվին արաբական բանակով եկավ Հայաստան
և իր բնակութեանը հաստատեց Դվին մայրաքաղաքում: Ավելի
ուշ նա ամիրապետ դարձավ Հայոց մեջ այս անունը գործածված
կա ժե՛ դարից սկսած մինչև ժե՛ դարի վերջը: Այժմ բոլորովին
խափանված է. բայց Պոլսում կա Ապսուլլահեթն ազգանունը:
Սովորական ձևն է Արդլա, արևմտյան տառադարձութեամբ՝ Ապ-
սլա, կրճատ ձևով՝ Արդուլ (կամ Ապսուլ), Ապսո, Ապտե, փառաք-
չական՝ Ապսիկ, քրդական ձևով՝ Աւղլա:

— 1. Արդլոյ, դեսպան, որին Գուրգէն Արծրունին ուղարկեց
Բուղայի զորավարների մոտ (Ք դար).—հմյ է.—Արծր. Գ. դ:

— 2. Ապտլոյ, ամուսին Ղրիմխաթուն տիկնոջ, որ Կիրակոս
գրչին գրել տվեց մի Յայսմաւուրք և նվիրեց Բաղէշի եկեղեցուն,
1438 թվին.—Նօտարք 118:

— 3. Ապտե (որոշիչ հոդով՝ զԱպտեն), հայր Պասսայի, որ
ստացավ մի հին Աւետարան, 1441 թ.—Manus. brit. mus. 3 ր:

— 4. Արդուլ, ուսթա (վարպետ) Ոստանցի, եղբայր Ոստան
քաղաքի տանուտեր՝ խոջա Արդլազիզի, որ ազատեց Կերի ըն-
կած մի ճաշոց և նվիրեց Ոստանի եկեղեցուն, 1459 թ.—Նօտարք,
էջ 194:

— 5. Ապտլոյ, որդի Տարածի, որ Հալէպում ստացավ մի Աւե-
տարան, 1478 թ.—Ձեռ. Հալէպի, Ա. 97 ա (տպված է վրիպակով
Ապուլան, շփոթելով բոլորգիր ու՝ տ-ի հետ. անունների ցան-
կում ոչ մի ձևով չէ նշանակված):

— 6. Ապտլա (երեք անձ) 1517 թ. (Ձեռ. Վենետ. Բ.
481—2):

— 7. Ապսիկ, եղբայր Յոհաննէս սարկավազի, որ Տիգրանաւ-

կերտում գնեց գերված մի Ճառընտիր և նորոգել տվեց 1581 թ. —Քորոս Աղբար, Բ. 430:

— Ավելի ուշ եղած հիշատակություններ են՝ Ապսուլ 1609 թ. (Ձեռ. Վասպ. 834), Ապսրլայ (հողով՝ Ապտրլիե) 1615 թ. (Manus. brit. mus. 297 ք), Ապսուլ 1621 թ. (Ձեռ. Վենետ. Բ 1138), Ապտուլա 1627 թ. (Ձեռ. Քենթ. = ՀԱ 1935, 395), Ապտուլ 1634 թ. (Քորոս Աղբար, Բ 430), Ապտլա 1650 թ. (Ձեռ. Հալէպի, Ա. 327 ա), Ապսլայ 1688 թ. (Միւրմէեան, Պատմ. Հալէպի ազգ. գերեզմ. 30 ք), Ապտրլայ ֆահանայ 1688 թ. (Ձեռ. Հալէպի, Ա. 239 ք), Ապտո 1696 թ. (Միւրմէեան, Պատմ. Հալէպի ազգ. գերեզմ. 31 ք):

— 8. Ապտուլայ, տաղասաց հետին դարերից. ունի Աստվածածնի վրա մի տաղ (Տաշեան, Ցուց. 892 ք):

*ԱՖԴԼԱԴԻՄ, ար. <արար. عبداعظم 'Abd-ul-'azim, որ բուն նշանակում է «ծառայ Մեծին (Աստուծոյ)»: Անսովոր անուն է: Մի անգամ գտնում եմ գործածված Հալէպում, 1681 թ. Ապտրլայտիմ ձևով (Ձեռ. Հալէպի, Ա. 186 ք), ուր ք համապատասխանում է արար. ۷ 2 արտասովոր նշումին:

*ԱՖԴԼԱՉԻՉ, ար. <արար. اکین է 'Abd-ul-'aziz, որ բուն նշանակում է «ծառայ նուիրակներին (Աստուծոյ)»: Մեր պատմության մեջ հայտնի է արարացի Արզլագիզ անունով 12 տարեկան մի մանուկ, որ բնակվում էր Դվինում: Երբ արարները պաշարեցին Դվինը, բայց չէին կարողանում գրավել, այդ մահուկը գիշերանց պարսպի նեղ անցքերից վերև մագլցեց և պահակներին բղավեց թե քաղաքը գրավված է: Պահակները փախան և արարները գրավեցին Դվինը: Տարիներ հետո, այդ Արզլագիզը Հայաստանի ոստիկան դարձավ և շատ բարյացակամ գտնվեց զեպի ժողովուրդը: Նա նորոգեց և ավելի ամրացրեց Դվինի պարիսպները, ասելով թե ինքն է եղել նրանց կործանման պատճառը, ինքն էլ շինում է (Չամչ. Բ. 381, 402):—Նոր ժամանակներից հայտնի է այս անունով Օսմանեան սուլթան Աբդուլագիզը, որ գահակալեց 1861 թ. և պալատական հեղափոխության ժամանակ սպանվեց 1876 թ.:

— 1. Արղլագիզ, որդի Չաքարի, տանուտեր Ոստան քաղաքի, օգնում էր աղքատներին, շինեց մի եկեղեցի, փրկանքով աղատեց զերի ընկած մի ճաշոց, որ և նվիրեց Ոստանի եկեղեցուն, 1459 թ.—Նոտարք 193—5:

— 2. Արղլագիզ, հիշված է ԺՁ դարում.—Ձեռ. Դաղեան, Ա. 12 ք:

— 3. Արղլագիզ, որդի Հալէպցի վարպետ Սուլեյմանի (1654 թ.), որ ապա քահանա դարձավ Սողոմոն անունով (1661 թ.). —Ձեռ. Հալէպի, Ա. 75 ք, 127 ք:

*ԱՖԴԼԱՀԱԴ, ար. <արար. عبداحد 'Abd-ul-ahad, որ նշանակում է «ծառայ միոյն (Աստուծոյ)»: Անսովոր անուն է: Հայտնի է մեզ միայն երեք անձ, մին Եղեսացի (ԺՁ դարից) և երկուսը Հալէպցի (ԺԵ դարից):

— 1. Ապտլեաթ, Եղեսացի ոմն, հիշված 1564 թ.—Bodleian 13:

— 2. Ապսլաեատ, հայր Գրիգոր սարկաւազի, Մուրատ գրչին գրել տվեց մի Աւետարան և նվիրեց Հալէպի եկեղեցուն, 1652 թ.—Ձեռ. Հալէպի, Ա. 85 ք:

— 3. Ապտլեատ, հայր մահուտի Յակոբի, որ նորոգել տվեց 1636 թվին գրված մի հին ճաշոց և նվիրեց Հալէպի եկեղեցուն (Թվականն անհայտ).—Ձեռ. Հալէպի, Ա. 238 ա:

*ԱՖԴԼՄՍԵՀ, ար. <ասոր. عبد 'abdā «ծառայ» + مسیح msihā «Մեսիա» բառերից, անշուշտ գաղափարական արտասանությամբ, անպես որ գրեթե հավասարվել է արար. عبدالمسيح 'abd-ul-Masih ձևին, որ նշանակում է «ծառայ Մեսիայի (Յիսուսի)»: Այս անունով հայտնի է նշանավոր հրեա մի նահատակ, որի վկայաբանության թարգմանությունը ունինք 873 թվից: Անցել է նաև Յայմաւուրքի մեջ (տես Աւգերեան, Լիակ. վրք. սրբոց, Ե. 92—120):—Արղլմսեհի առաջին անունն էր Ասեր, որդի Դևիի. ազգով և կրոնով հրեա, Պարսկաստանի Շիզար քաղաքից: Ասերը 12 տարեկան երախտ էր և իր հոր ոչխարներն էր արածացնում: Որովհետև հրեա էր, ոչ քրիստոնյա երախտներն էին ընդունում նրան ճաշի ժամանակ, և ոչ էլ պարսիկ կրակապաշտ երախտները: Քրիստոնյա երախտները համաձայնվում են ընդունել նրան, եթե մկրտվի: Ասերը ընդունում է. և դաշտի ջրհորում, երախտները խաղով մկրտում են նրան, ասելով. «Մկրտի ծառայա Քրիստոսի, որ է Աբդ-էլ-Մեսիհ»: Այնուհետև նորակնունք Արղլմսեհը կատարելապես փարում է քրիստոնեության, խորշում հրեությունից, մայրը շփոթվում է, հայրը կատաղում, դանակը ձեռքին որդու ետևից վազում և դաշտի միջին սպանում նրան (մոտ «553 թ»): Որովհետև գրված է թե վաճառականները փոխադրեցին նրա մարմինը Շիզարի դաշտից և որովհետև հայ եկեղեցին է միայն տոնում նրան, ուստի պատշաճ կլինի ասել, որ նրա անունը հայ վաճառականները ծանոթացրին (Ազգապ. 543): Նրա անունով է դարձյալ Արղլմսեհի վանքը՝ Սարբերդի դաշտում (տես

Տաշեան, Ցուց. էջ 1040 բ): Հմմտ. դարձյալ Գր. նար. մատ. 385 «գեբրայեցի ընտրեալ պատանին զմարտիրոսն Ապղլմսեհն»: Համառոտյալ ձևն է Մաւսի, որ գործածական էր հատկապես Հընդ-կահայոց մեջ: Արղլմսեհ անունը գործածված է մեր մեջ Ե դարից մինչև ժի դարի կեսը: Այնուհետև կա երկու անգամ 1517 թ. (Ձեռ. Վենետ. Բ 481—2), մի անգամ Ապսուլմուսեհ ձևով 1640 թ. (Տաշեան, Ցուց. 703 բ) և ԺԸ դարում (Bodleian 167): Այժմ չկա:

— 1. Արղլմսեհ, վաներէց էջմիածնի կամ Հոփսիմէի. սրա օրով էր որ Ս. Սահակը նորոգեց Հոփսիմէի և Գայիանէի տաճարները (Ե դար). — սեռ. Արղլսի (պետք է ուղղել Արղլմսեհի)՝ ևղն. երկց 268, Այրարատ 237:

— 2. Արղլմսեհ Արծրունի, նահատակվեց մանուկ հասակում. իր բազուկը իբրև մասունք պահվում էր Աղթամարում (ԺԱ դար). — սեռ. Արղլմսեհի՝ Արծր. Դ. Ժբ: (Արծրունին ասում է «և զբազուկ սուրբ մարտիրոսին տղային Արղլմսէհի. ազգակցի և անուանակցի պատուհոբապաղատին», որ բառացի կրկնում է Հաւաք. 31: Թեև վստահ ենք, որ այս «տղան» չի եղած Արղլմսեհն է, բայց «ազգակցի» ասելուց կարելի է ենթադրել, որ թերևս սարբեր անձ է):

— 3. Արղլմսեհ Արծրունի, որդի նահատակ Թոռնիկի, պատուհոբապաղատ. ամուսինն էր Մարիամ՝ դուստր Գրիգոր տուկի և Թոռն Արուղի. հայր Թոռնիկ իշխանի: Սենեքերիմ Արծրունի Թագավորի գաղթից (1021) հետո՝ նստավ Ամիւկ բերդում և իշխում էր շրջակայքի վրա: Գրված է նաև Արղլմսեհի՝ Արծր. Դ. Ժբ:—Հաւաք. 35:

— 4. Արղլմսեհ, իշխան Արծրունեաց, որդի Թոռնիկի Գ., Թոռն Թոռ նախորդ Արղլմսեհի (ՆՅ 3) և հայր Դավիթ կաթողիկոսի Աղթամարայ. մեռել է 1121 թ. — Արծր. Դ. Ժբ. — սեռ. Արղլմսեհի, բց. Արղլմսեհի՝ անդ:—Հաւաք. 37, 38, 41 ? և 59 ունի Արղլմսեհ, Արղլմսե, Արզուլմուսեհ, սեռ. Արղլմսեհիձ ձևերով և շփոթում է Ն 3-ի հետ:

— 5. Արղլմսեհ կրոնական, մի տուն է նվիրել Խճկօնից վանքին՝ 1213 թ. արձանագրութունը տես Այրարատ, էջ 113:

— 6. Արղլմսեհ, որդի խոջա Մուրատբախչի, 1327 թ. — Ձեռ. Ազուլ. (Արբու. 1911, 461):

— 7. Արզուլմսեխ, որդի տանուտեր Չատար Մկրտիչի, իշխված 1327 թ. — Ձեռ. Ազուլ. (Արբու. 1911, 460—461):

— 8. Արզրլմսեխ, սարկավագ, Թուղթ էր կոկում Կարապետ

գրչի համար՝ արտագրելու Աւետարանը, 1357 թ. — Ձեռ. Վասպ. 214:

— 9. Յապսլմսեհ քահանայ, որդի Ասիլի, գրել տվեց Թորոս գրչին մի Աւետարան՝ Ամիթ քաղաքում, 1373 թ. — Ձեռ. Վենետ. Ա. 617—8:

— 10. Արղլմսեխ, որդի Կարապետ քահանայի գրչի Վանեցուտյ. մանուկ հասակից, մայրը մեռնելով՝ որբ էր մնացել (1435 թ.), ինքն էլ մեռավ պատանի հասակում, 1451 թ. — Ձեռ. Վասպ. 369 և 412:

— 11. Արղլմսեհ, թերևս եղբայր Չաքարիա Գ (1434—1464) կաթողիկոսի Աղթամարի. անորոշաբար իշխված է Հաւաք. 41:

— 12. Արղլմսեհ, սարկավագ Երուսաղեմի Եսայի արքեպիսկոպոսի. ուղարկվեց իբրև նվիրակ՝ Կոստանդին Չ Վահկացի կաթողիկոսի, և այստեղից էլ Ամդայ եպիսկոպոս Մկրտիչ Նաղաշի մոտ, գրել տալու համար Հոովմի Եւզինէոս պապի պատասխանը «1434 թ.». — սեռ. Արղլմսեհի՝ Նղշ. լտ. 423. — Ազգապ. 2077, Չամչ. Գ. 474:

— 13. Արղլմսեխ, ազգական Վանեցի տանուտեր բրուտ Ստեփաննոսի, որ գրել տվեց մի Աւետարան, 1436 թ. — Ձեռ. Վասպ. 370:

— 14. Արղլմսեհ, որդի տանուտեր Նաչատուրի, որ գրել տվեց մի Աւետարան, 1453 թ. — Ձեռ. Վասպ. 419—420:

— 15. Արղլմսեհ, եղբայր Վարդան կրոնավորի, որ գրել տվեց մի Աւետարան, 1456 թ. — Ձեռ. Վասպ. 425:

*ԱՐԴԼՆՈՒՐ, ար. <արաբ. عبدالنور 'Abd-ul-nūr, որ նշանակում է «որդի Լուսոյ»: Անսովոր անուն է նույն իսկ մահմեդականների մոտ: Մեր մեջ մի անգամ գտնում եմ գործածված, աղավաղյալ ձևով՝

— Ապունօր, որդի Յարաճի, որ Հալէպում ստացավ մի Աւետարան, 1478 թ. — Ձեռ. Հալէպի, Ա. 97 ա:

*ԱՐԴԼԿԱՐԻՄ, ար. <արաբ. عبدالكريم 'Abd-ul-karīm, որ նշանակում է «ձառայ Ողորմածին (Աստուծոյ)»: Անսովոր անուն է. գործածված է 2 անգամ, ԺԴ—ԺԵ դարերում. այժմ բոլորովին անգործածական:

— 1. Ապուսլփարիմ (ԺԴ դար). — Ձեռ. էջմ. Ն 1656:

— 2. Արղլբարիմ (կամ Ապուսլփարտիմ), որդի Ամիր-Հասանի և եղբայր Թաճղինի և Ամիրղոլի. սրանցից Թաճղինը մի Չաղաջ է նվիրել վանքին և Արճէշում գրել է տվել մի Յայամաւուրք, 1437 թ. իսկ Ամիրղոլը գրել է տվել մի Ճաշոց, Սլաթում, 1450 թ. և մի Աւետարան՝ Բաղէշի Ամիրղոլայ վանքում, 1455 թ. — Նօտարք 111, 112, 164, 178:

*ԱՔԵԴՆԱԳՈՎ, ար. ասորեստանյան անուն է, որ նշանակում է «ծառայ նազովայ». հմտ. Դան. Ա. 6—7. «Եւ էին ի նոսա յորդոցն Յուդայ՝ Դանիէլ և Անանիա և Միսայէլ և Ազարիա: Եւ եղ նոցա ներքինապետն (քաղղէացի) անուանս, Դանիէլ ի՛ Բաղտասար, և Անանիայի՛ Սեղրաք, և Միսայիլի՛ Միսաք, և Ազարեայ՛ Աբեղնագով»: Այնուհետև վերջին երեքը՝ նաբուքոզոնոսորի արձանը չպաշտելու պատճառով՝ բոլորովան հնոցը զցվեցին, բայց հրաշքով ազատվեցին (Դան. Գ.): Բառիս երբայական ձևն է ʾAbed nəgō, հունարեն տառադարձված՝ Ἀβδναγῶ, անգլիական պաշտոնական թարգմանության մեջ Abed-nego: Հնում մեր մեջ գործածական չէ եղած, բայց նոր ժամանակներս կար հովկասում և Պարսկաստանում՝ Աբեքնագով ձևով, ուր ք ձայնը առաջացել է սխալմամբ, շփոթելով բառը Յաբեք անվան հետ, որ ոչ մի կապ չունի սրա հետ:

ԱՔԵՂՈՅ, ար. ծագումն անհայտ. անշուշտ Պորենացու հետրած անուններից մեկն է, Աբեղեան նախարարական տոհմանվան վրայից սարքած:

— Աբեղայ, նահապետ Աբեղինից տոհմի. կեղծավոր ու շոգոքորթ մարդ էր: Երբ Արտաշէս Բ թագավորը հիվանդացավ Մարանդ գավառի Բակուրակերտ ավանում, Աբեղայ իշխանը ուզարկվեց Երիզա՝ Անահիտ աստվածուհուց բժշկություն և երկար կյանք խնդրելու. թագավորի համար: Բայց դեռ չգարձած, մետով Արտաշէսը (128 թ. ըստ Չամչ. Ա. 350, ուր նույն նահապետի անունը գրված է Աբեղի).—Պոր. Բ. 4:

ԱՔԵՐԻՈՍ, անշուշտ ազգավաղ անուն, որով ունինք՝

—Աբերիոս (լատ. Aberius) երեց, որին Սահակ կաթուղիկոսը Ղևոնդի հետ միասին ուղարկեց Պոլիս՝ Պրոկլ պատրիարքի մոտ, տեղեկանալու համար նեստորական ուսման մասին (Ն դար).—տես Լիբերատ մատենագիր լատին, ըստ Աղոնց, ՀԱ 1925, էջ 198—202: Չամչեան, Ա. 527 կտրծում է, որ այս անունով պետք է հասկանալ Աբրահամ ընկեր Ղևոնդի: Երկուսով տարել են Սահակի այն թուղթը, ուր հերքվում էր Քէղորոս Մոզուկեստացու աղանդը, և բերել նրա պատասխանը (436—436 թ.):

*ԱՔԷԺԱ, իգ. ըստ իս ծագում է միջին պրս. *abēza «ծաքուր, պայծառ, ազնվական» բառից, որի ներկայացուցիչներն են՝ պհլ. awējak «մաքուր», պրս. bīza, viza, avīza «զուտ, վճիռ»: Ունինք մի անգամ ԺԳԺԴ դարից:

— Աբեժա, կին Սարգսի՝ որդւոյ Սողոմոնի. իրենց ծնող-

ների հիշատակի համար, Արփա գյուղում կանգնեցրին մի խաչքար, 1303 թվին.—Սիսական 184:

*ԱՔԷՂ կամ ՀԱՔԷՂ, ար. < եբբ. Ժ hābel անունից, որ ըստ հնների նշանակում է «սուզ». հմտ. Մաննի զԱբէլ, որ թարգմանի սուզ (Անկ. գրքք հին կտ. 24). Կային թարգմանի սուզուած և Աբէլ՝ սուզ (Մուրեթ. 249ա). ՉԱբէլ որ թարգմանի սուզ (Գիրք առաք. 664 բ): Gesenius 173 ա դնում է «հոտի առաջնորդ. Այս անունով էր կոչվում Ադամ նահապետի երկրորդ որդին. որին սպանեց անդրանիկը՝ Կայէն (Մն. Դ. 4—15): Երբայականից տառադարձված են՝ ասոր. Ժ Hāwēl (գրվում է Hābēl) և հունարեն (հ չունենալու պատճառով)՝ Ἀβελ, որից էլ բոլոր եվրոպական ձևերը Abel, ինչպես նաև ռուս. Авель. Մեր մեջ երկու ձևերն էլ գործածական են եղել հավասարապես: Հաբէլ հնագույն ձևն է, որ առաջացել է Ս. Գրքի ասորական թարգմանությունից, և ապա փոխանակվել է հունական Աբէլ ձևով (Հիւրբ. 394): Այս անունը բնականաբար մտած պետք է լինի մեր մեջ քրիստոնեութան դարձից հետո. հետևաբար Ն.Ք. երկրորդ դարում հիշված Աբէլը (տես № 1) Պորենացու հնարածն է, Աբեղին բառի վրայից:—Աբէլ անունը այժմ էլ գործածական է, իսկ Հաբէլ իսպառ լսափանված:

— 1. Աբէլ, իշխան, որին Վաղարշակ Ա Արշակունի թագավորը կարգեց «սպասարար և գահաւոր»: սրանից առաջացավ Աբեղին նախարարական տոհմը (Բ դար, Ն.Ք.).—Պոր. Բ. է (2 ձև. Աբէլ), Ասող. Ա. և.—Չամչ. Ա. 213.—նոյնը սխալմամբ գրված է Գաբեղ՝ Սամ. անեց. 48:

— 2. Աբէլ, երեց, որին Սմբատ Բագրատունի մարզպան Վրկանաց և Թաւրքեստանի՝ նշանակեց նույն տեղերի գաղթական պարսկացած հայերի (ինչպես նաև ասորիների և հույների) վրա իբր հովիվ՝ նորոգելու համար մոռացված հայ լեզուն ու կրոնը: Այս առթիվ ուղարկեց նրան Մովսէս կաթուղիկոսի մոտ և եպիսկոպոս ձեռնադրել տալով՝ Վրկանը հայոց կաթուղիկոսության թեմ դարձրեց «599 թ».—Սեր. իբ. 66. կթ. 4 է. Մխ. անեց. իգ.—նույնը Հաբէլ՝ Ասող. Բ. բ. Կիր. 29. Վրգ. լա. Յայմ. հոկտ. 26. Սամ. անեց. 77. Մխ. այրիվ. 64.—սեռ. Հաբիլի՝ Մխ. անեց. իգ.—Չամչ. Բ. 300, Ազգապ. 586—587:

— 3. Հաբէլ, եպիսկոպոս Ամատունեաց, անգամ Մանուկերտի հայ-ասորական եկեղեցական համագումար ժողովի «736

թ. — Ազգապ. 839, Տէր-Մինասեանց, Հայոց եկեղեցու յարար. 192):

— 4. Հաբիլ, հայրն է Սահակ Հանձիթեցի զորավարի, որ գերի ընկավ Բուլղարների պատերազմում (991 թ.). — սեռ. Հաբիլի՝ Ասող. Գ. 12:

— 5. Հաբիլ, իշխան Պաղինի. սրա որդիներն են՝ Հարպիկ, Դաւիթ, Լևոն և Կոստանդին (յիշված 1051 թ.). — սեռ. Հաբիլի՝ Ուռն. 110, 112, 192:

— 6. Աբիլ արեղայ. գրիչ. օրինակել է Գրիգոր Տաթևացու Մեկնութիւն աւետարանին Մատթէոսի, Սարկաւազաց վանքում, 1410 թ. — Ձեռ. Կարին. 156:

— 7. Աբիլ, պարոն, Թաղարցի. 160 տարեկան ծերունի էր. աչքերը կուրացած էին. գնաց Խուլէի վանքը. այստեղ աչքերը բժշկվեցին. քաջությամբ գնաց Լոյսալի գյուղի մուլայի վրա, որ վանքապատկան հողերը խլել էր և նրանք ետ ստացավ (1443 թ.). — Թորոս Աղբար, Բ. 350, Նօտարք 131:

— 8. Աբիլ, մեծ պապ Մատթէոս քահանայի, որ Անուարգա քաղաքում գրել տվեց մի Ճաշոց, 1466 թ. — Ձեռ. Հալէպի, Ա. 235 ր:

Աբիկազ տես Աբայի:

*ԱՖԻՄԵԼԷՔ, ար. < եբր. אבימלק Abimelek անունից, որ կազմված է abi «հայր» և melek «թագաւոր» բառերից և նշանակում է բուն «թագաւորահայր»: Այս անունով ծանօթ են մի խումբ փղշտացի թագավորներ, որոնցից նշանավոր է Աբիմելեք, որ Աբրահամ նահապետի կնոջը՝ Սառային իրեն կին առավ (Մն. Ի): Իբրև փիլիսիպյան անուն հիշված է Ասորեստանյան արձանագրությանց մեջ՝ Abimilki ձևով (Gesenius, էջ 4 ր): Մեղաւնում, այս ձևով ունինք Աբիմիլիֆ ոմն 1534 թ. (Ձեռ. Վասպ. 649), Աբիմիլիֆ սարկավագ՝ ԺՁ դար (Ձեռ. Վասպ. 760): Ավելի ուշ ժամանակ, շփոթվելով մահմեդական Մելիֆ անվան հետ՝ դարձել է Աբամելիֆ. ինչպես՝ Ափամելիֆ ոմն (հավանաբար Ժէ դար. Ձեռ. Վասպ. 1022) և Աբամելիֆ Լազարեան, Մոսկվայի Ճեմարանի հիմնադիրների տոհմից:

*ԱՖԻՉԱՆ, ար. կարծեմ թե կազմված է Աբիսազում անվան փաղաքական Աբիկ, Աբի ձևից + շան: Մի անգամ գտնուում եմ գործածված՝

— Աբիճան, 1720-ական թվերին (Աբբ. եբե. էջ 76):
*ԱՖԻՍՈՂՈՄ, ար. < եբր. אבשלום Abšalom կամ אבשלום Abiš-

lom անունից, որ նշանակում է «հայր խաղաղութեան». սրա համապատասխանն է ասորեստ. Abi-salām (Gesenius 5): Տառադարձված է հուն. Ἀβσαλὼμ, ասոր. Awšālōm, Awšālōm (Հիւբը. 289), անգլիական պաշտոնական ձևը՝ Absalom, Ֆրանս. Absalon. Այս անունով հայտնի է Հին Կտակարանում՝ Դաւիթ մարգարեի ապստամբ որդին: Հայերենում սովորական ձևն է Աբիսազում, բայց կան նաև Աբիսազում, Աբեսազում, և ըստ ասորականին՝ նաև Աբեսազովմ ձևերը: Այժմ քիչ անգամ գործածական է Արևմտահայոց մեջ (հիշենք օրինակ՝ Պարոնեանի Աբիսազում աղան), փաղաքական ձևով՝ Աբիկ (հմտ. Ազգապ. 5369), որից էլ Աբիկեան ազգանունը:

— 1. Աբիսազում, եպիսկոպոս Անձևացեաց, մին այն կրօնավորներից, որոնք ուղեկից եղան Ներսէսին, երբ սա գնում էր Կեսարիա, կաթողիկոս օծվելու «353 թ». — Մեսր. եր. 26:

— 2. Աբիսազում, առաջնորդ Բերդիաներիչի վանքի, հիշված է իբրև վկա՝ Տաթևի 881 թվի կալվածագրում. — Օրբ. լթ. Սիսական 247:

— 3. Աբիսազում տանուտեր Լիսնայ (?), նրա խնդրանք Տիրատուր կամ Մատթէոս վրդ. (ԺԴ դար) գրել է «Վասն հարցմանց անօրէնութեանց». — Ձեռ. Կարին. 138:

— 4. Աբիսազում վանեցի, հայր Սիմոնի, որ թողել է մի փոքր հիշատակութիւն 1445 թ. — REA 9, 140:

— 5. Ափիսազում (փ-ով գրված ըստ արևմտյան արտասանության), մահդասի, որդի Խղաթի, որ ստացավ մի Աւեպարան, 1668 թ. — Ձեռ. Վասպ. 932:

*ԱՖԼ-ԱԲԱՍ, ար. < արաբ. ابوالعباس Ab-ul-'Abbās, որ բառացի նշանակում է «հայր Աբբաս». հմտ. Abul-Abbas թուրք իշխան Սեբասթոյ՝ ԺԴ դար (Այբարատ 322): Արաբական սովորությամբ այսպիսի անուն էր ստանում այն անձը, որ Աբաւ անունով մի որդի ունենար: Մեր մեջ էլ՝

— 1. Աբլաբաւ է կոչված Սմբատ Խոստովանողը, սպարապետ Հայոց «824 թ.», որովհետև իր անդրանիկ որդին կոչվում էր Աբաւ, Աշոտ Ա Բագրատունի թագավորի եղբայրը. — Արժբ. Գ. թ. Սամ. անեց. 91, 93: (Աբուլբազ ըստ Վրաց աղբ. Ա 200):

— 2. Աբլաբաւ է կոչված նաև Աշոտ Բ Երկաթը, ըստ Օրբ. խթ. (սեռ. Աբլ-Աբբասայ ձևով):

ԱՖԼԱՇԱՖ, ար. թվի թե կազմված է նախորդի ոճով, բայց առանձին Աշաբ անուն չունինք. չեմ գտնում նաև Կամուսի մեջ:

— Աբլաշաբ, Սիւնեցի ոմն, որի որդիներից գնեց Փիլիպպէ

Միւնին Ազուերծ անունով գյուղը և նվիրեց Տաթևի վանքին, 943 թ.—բցր. ի յԱրաւաբայ արդեացն՝ Օրբ. ծ:

*ԱԲԼԱՍԱԴ, ար. < արաբ. اب اسد Ab-ul-Asad, բառացի նշանակում է «հայր Ասադի». արաբական սովորությամբ այս անունն է ստանում մեկը, երբ Ասադ («առյուծ») անունով մի որդի ունենա:

— 1. Արաւադ, ազվան իշխան. օգնեց Բաբան պարսիկ իշխանին, Բաղասական գավառը գրավելու և կոտորելու ժամանակ (Ը գար): Նույն է Սեփաղնուս Արաւադ, որ տես: Տեսնակ Ապուսուտե.—սեռ. Արաւադայ՝ Օրբ. լբ:

— 2. Ապլասաթ, իշխան, որդի Տաճատայ՝ իշխանի Տարծոյ. իր բազմաթիվ հեծյալներով օգնական գնաց Գող Վասիլին և նրա հետ միասին ջարդեցին թուրքերին «1108 թ»: Երկրորդ անգամ օգնական գնաց Եղեսիոյ Բաղտին և Թլլաշարի ձոսլին կոմսերին և երեքով արշավեցին Խառանի վրա, որ այն ժամանակ Պարսից ձեռքն էր: Թշնամու բազմությունից զարհուրելով՝ Բաղտին և ձոսլին փախան, մենակ թողնելով Ապլասաթին թըշնամու առաջ: Ապլասաթը տեսնելով վտանգը և իր զորքի անխուսափելի կորուստը, չկորցրեց իրեն, այլ կատաղաբար ընկավ թշնամու վրա, փախցրեց նրանց և հաղթական վերադարձավ Գող Վասիլի մոտ: Երրորդ պատերազմը ունեցավ թուրքերի դեմ, որոնք մեծ բազմությամբ արշավել էին Կիլիկիա՝ Քորոս Ա-ի դեմ: Քորոսը իրեն օգնական առավ իր եղբորը՝ Լեոնին և Տիգրան ու Ապլասաթ իշխաններին: Կատաղի ճակատամարտում հայոց զորքը ջարդվեց, Տիգրանը և Ապլասաթը ընկան. բայց Լեոնը գրեթե խելակորույս ընկավ թշնամու վրա և այնպիսի ջարդ տվեց նրանց, որ թողեցին պատերազմի դաշտը և փախան (1112 թ).—Ուռհ. 307, 310, 311, 325, Չամչ. Գ. 28, 39, 31, Այրարատ 49:

*ԱԲԼԽԱՐԻԲ, որ և Ապլարիբ, Ապլարիպ, ար. < արաբ. اب الغرب Ab-ul-garib, որ բուն նշանակում է «հայր Լարիբի»: Արաբական սովորությամբ, մեկն իր վրա է վերցնում այս անունը, երբ Ղաբիբ «պանդուխտ, զարմանալի, տարօրինակ» անունով մի որդի ունենա: Մեր մեջ գործածական է եղել Ժ—ԺԳ դարերում. ասուհետև իսպառ խափանվել է:

— 1. Ապլարիպ Հաւնուցի, քաջարի զորավար Վասպուրականի Գագեկ Արծրունի թագավորի: Գագեկի հաջորդը՝ Աշոտ-Դերենիկ թագավոր Արծրունեաց՝ պաշտոնանկ արեց նրան: Մրտ վրա Ապլ-

դարեպը բարկացավ և իր տիրոջը դավաճանորեն մատնեց Հերի և Ջարևանդի թուրք իշխան Ապրահանին, որ նրան գերի տարավ ու բանտարկեց Հերուս: Ամեն օր, Ապրահանը, զրոսանքի դուրս գալիս, իշխանին էլ դուրս էր բերում դաշտը և ծաղրելով զվարճանում: Ապլարիպի արարքեց զայրացան Վասպուրականի վանականներն ու եպիսկոպոսները և նզովք կարդացին նրան: Ապլարիպը զոջաց և կովի գնալով թուրքերի վրա, անձամբ ազատեց Դերենիկին: Թուրքերը փախան Հեր և պարսպի դռները փակեցին: Ապլարիպը զորք հուններ քաղաքը գրավելու համար, ուստի ի նշան իր քաջության, պողպատյա թուրը ուժգին հարվածով խրեց երկաթի դռն և ետ դարձավ (շուրջ «945 թ».—Ուռհ. 30—33, Սմբ. պտմ. 37—39.—սեռ. Ապլարիպայ՝ Ուռհ. 30—32, Սմբ. պտմ. 37 կամ Ապլարիպի Սմբ. պտմ. 38.—Չամչ. Բ. 805, 826—827:

— 2. Արլիարիբ Հաւնուցի, իշխանաց իշխան Վասպուրականի, նախորդի եղբորորդին, սպարապետ Աշոտ Արծրունի թագավորի, որի հրամանով, Գրիգոր և Տիգրան ընկերների հետ, գնաց զիմադրելու Գողթան Աբուտուլուփ ամիրայի հարձակման: Անփութությամբ քնով էին ընկել. թշնամին եկավ և ձիերը խրեց: Մրանք փախան մի բերդ և ամրացան: Ամիրան խոստացավ անփաս ազատ արձակել նրանց, եթի զենքերն ու զրահները հանձնեն: Հավատացին ու հանձնեցին: Ամիրան դրժեց իր երդումը, բոլոր զորքը կոտորեց, միայն Արլիարիբին իր երկու ընկերներով՝ փրկանքով ապստեց «983 թ».—Ասող. Գ. Ժգ.—Չամչ. Բ. 866—867:

— 3. Ապլարիպ տես Տիգրան Պահլավունի:

— 4. Ապլարիպ (կամ Արլիարիբ), Պահլավունի, որդի Գրիգորի, թոռն Ապուղամը իշխանի, մայրն է Շուշան, քույրը Սեղա, եղբայրներն են՝ Վասակ իշխանաց իշխան, որ նահատակվեց թուրքաց պատերազմում, Վահրամ իշխանաց իշխան, որ կառուցեց Մարմաշենը, և Համգա մարզպան Հայոց. 1035 թվին հրովարտակ հանեց Սմբատ Բ թագավորից և գնալով Պոլիս՝ Միխայել Գ կայսեր (1034—1041) մոտ, մեծ ծախսով բերեց խաչի մասունքը և Անիում կառուցեց հուշակավոր Ս. Փրկիչ եկեղեցին, որ և ապահովեց գրադարանով, զանազան սպասներով, միլով և ապարանքներով (1036 թ): Փոքր էր դեռ, երբ հայրը մեռել էր և չէր հիշում նրան, բայց որդիական սիրով շարժված՝ շինեց հոր համար մի հանգստարան (թէպէտ և անտես էի ի հաւրէ իմէ յաղագս կրսերութեան, այլ հարկեցա ի ծնողական սիրոյն և շի-

նեցի զայս հանգստարան) և մորն ու քրոջը հիշատակին՝ վանա-
կան սենյակներ (1040 թ)։—Անիում մեում են իր արձանագրու-
թյունները։—Շիրակ 53, 81—89, 126, 139, 148:

— 5. Ալլադարիբ Արծուհի, որդի Հասանի, որդույ Սուլ-
իսաչիկի. Վասպուրականի Սենեքերիմ թագավորի իշխաններից
էր. գաղթեց նրա հետ Սեբաստիա. գնաց Պոլիս և կայսեր սիրե-
լի դառնալով՝ ստացավ Գիրիկիայում՝ Մախի, Ատանայի, Տարսո-
նի, Պապեոնի և Լամբրոնի իշխանությունը։ Նորոգեց Լամբրոնը,
ամրացրեց Պապեոնը, ուր և դրավ իր աթոռը։ Իր փեսան է
Օշին զանձակեցին, որ հետո ժառանգեց Լամբրոնը (1071)։ Իրեն
փեսայացրեց նաև Գազիկ Բ թագավորի կրտսեր որդի Դաւիթին,
որին հետո թոճաձորելով սպանեց, կասկածելով դավաճանու-
թյան մեջ։ Հյուրընկալեց Գէորգ Գ Լոռեցի հակաթոռ կաթողիկո-
սին «1072 թ»։ Մեռել է 1080 թ. —Ալլադարիպ՝ Վրդ. կ. Գտմ.
լմբ. 224. Հայագ. 413. — Ալլադարիպ Ուռն. 219. —Արլադարիպ
Սամ. անեց. 116. —սեռ. Ալլադարի Վրդ. կ. —Ալլադարիպի Սմբ.
պտմ. 86. —Ալլադարիպայ Ուռն. 219. —Ալլախաբայ Գտմ. լմբ.
225. —հիշված է նաև 1720 թվին գրված մի ձեռագրի սկզբում
(Տաշեան, Ցուց. 638բ). —Սիսուան 46 բ, 71ա, 74, 77, 248, 266,
2ամչ. Բ 925, 995, 1005:

— 6. Ալլադարիպ, որդի Վասակ Պահլավունու՝ հորեղբոր
Ներսէս Շնորհալու։ Իր եղբայր Լիկոսի հետ գրավեց Թուրքերից
Քլաշարն ու Գիրը։ Վերջինը, որ Եփրատի ափին էր գտնվում
(այժմ Պրքեհիկ), հոյակապ և անառիկ պարսպով պատեց և
իրեն աթոռանիստը դարձրեց։ Օգնության գնաց Եգեսիայի Պաղ-
տին լատին իշխանին, երբ Սառանի Մամուռն թուրք զորավարը
Մուսուլից եկել և մեծ բանակով պաշարել էր այդ քաղաքը։
Բայց ապերախտ Պաղտինը, ավելի հետո գնաց Գիրի վրա, որ
թեև անառիկ էր, բայց մի տարի պաշարված մնալուց հետո, սո-
վից նեղված՝ անձնատուր եղավ, իսկ Ալլադարիպ, իր եղբայր Լի-
կոսի հետ, գնաց ապավինեց Թորոս Ա-ի մոտ, Անարզաբա քա-
ղաքը «1115 թ»։—Ուռն. 314, 337, 338. —սեռ. Ալլադարիպի՝ Վրդ.
կէ.—2ամչ. Գ 29, 39, Սիսուան 50, 240, Ազգապ. 1357:

— 7. Ալլադարիպ Գեքիցի, սուտ պարծենում էր թե ինքն
է սպանել Գիրիկիայի Մլին իշխանին. ուստի Ռուբէն Բ ջրահեղձ
արեց նրան «1175 թ»։—Սմբ. պտմ. 103, Սիսուան 57:

— 8. Ալլադարիպ գուճգոսապլ, տեր Կուտաֆոյ (կամ Կու-
տոյ), սպարապետ Հայոց. հաջորդեց Պաղտին գուճգոսապլին, որ

մեռել էր 1188 թ. ներկա եղավ Լևոն Բ-ի թագադրության հան-
դեսին «1199 թ»։—Սմբ. պտմ. 111, 137, Սիսուան 202, 471, 484:

— 9. Ալլադարիպ, պարոն և տեր Փոռնոսի. ներկա եղավ
Լևոն Բ-ի թագադրության հանդեսին «1199 թ»։—Սմբ. պտմ. 111,
Սիսուան 192, 471:

— 10. Ալլադարիպ, մեծ իշխան, որի հետ միացավ Լևոն տեր
Մուրանի և ապստամբեցին Լևոն Գ թագավորի դեմ. ձերբակալ-
վեցին և մատնվեցին Թաթարների Փարվանա զորավարին, որ
Փոքր-Ասիայի կուսակալն էր (1272 թ). —Չեռ. օշ. 99բ, Սիսուան
142:

*ԱԲԼՀԱՍԱՆ, ար. < արաբ. ابالحسن Ab-ul-hasan, որ նշանա-
կում է «հայր Հասանի»։ Արաբական սովորությամբ այս անունն
է ստանում մեկը, որ Հասան («Սիրուն») անունով մի որդի է
ունենում։ Այս անունով ծանոթ է Աբուլ-Հասան ամիրա Շեղ-
ադյան տոհմից (Ժ դար, Շիրակ 98)։ Հայոց մեջ ունինք միայն
մի անձ այս անունով՝ ԺԱ դարից:

— Ալլախասան, որդի Եզիդի. իր եղբայր Սատապի հետ
միասին մի այգի նվիրեցին Տեկորի վանքին՝ 1033 թ. սրա ար-
ձանագրությունը գտնվում է Ոճիօնից վանքի արտաքին պատի
վրա (Շիրակ 127):

*ԱԲՈՒ-ԱԼԻ, ար. < արաբ. ابوعلی Abū-ʿAlī, որ բուն նշանա-
կում է «հայր Ալիի»։ Արաբական սովորությամբ այս անունն է
ստանում մեկը, որ Ալի անունով մի որդի ունենա։ Այս անունով
ծանոթ է արաբների մեջ Աբու-Ալի-իբն-Սինա նշանավոր բժիշկը։
Մեր մեջ կա միայն մի անձ՝ Թ դարից։ Կապ ունի՞ արդյոք
Աբուլեծան և վրաց Աբուլեծան ազգանունների հետ:

— 1. Աբու-Ալի, հայկազուն իշխան Աղվանից. անդրանիկ որդի
Գրիգորի և թոռ Սիւնեսայ Ատրնեբսեն իշխանի. սպանվեց իր
ազգական Սմբատի ձեռքով (Թ դար). —Կղկնտ. Գ. իբ (այսպես
հրատ. Շահնազարեան, իսկ հրատ. Էմինի՝ Պոլի). —ուղ. Աբուլի
ձևով՝ Կղկնտ. Գ. իբ (այսպես հրատ. Էմինի, իսկ հրատ. Շահն.
Աբու-Ալի):

— 2. Աբու-Ալի-Անվաղ, որդի Շահնշահ-ալ-Աֆգալի, նշա-
նավոր հայազգի վեպիր Եգիպտոսի, որի վառքից և մեծությու-
նից վախենալով Հաֆիզ խալիֆան, սպանել տվեց նրան, 1130—
1131 թ. կոչված է նաև Քաթիթաթ. —Աբուսահլ պատմ. էջ 44
և 72:

*ԱԲՈՒԼ-ՂԱԼԱԻ, գուտ արաբ անուն, որով ունինք՝

— Արու-Ղայադ-Թայայի, հայ գորավար Եգիպտոսում. զսպեց անդական ապստամբութիւնը և դարձավ վեզիր Եգիպտոսի՝ 1154—1161 թ. այս թվին սպանվեց.—Արուսահլ պատմ. էջ 72:

*ԱՐՈՒ-ԽՈՋԱՅ. զուտ արաբական անուն, որով ունինք՝

— Արու-Խաջայ-Ռուզգիբ, որդի և հաջորդ Արու-Ղայադ Թալայի, հայազգի վեզիր Եգիպտոսի, սկսած 1161 թվից.—Արուսահլ պատմ. էջ 72:

ԱՐՈՒԿԱՆ. ծագումն անծանոթ. մի անգամ հիշված է ԺԴ դարից՝

— Արուխան; որդի Ալիբեկի. իբր վկա կոչված 1387 թ.—Գ. արք. Յովս. Նիւթեր և ուս. Ա. 45, 61:

*ԱՐՈՒՀԱՅԱԹ < պրս. آب حیات āb-i-hayāt «կենդանութեան ջուր, կենաց ջուր»։ ըստ մահմեդական առասպելի՝ այս ջրից խմողը անմահ կմնար։ Նրա աղբյուրը գտնվում էր հյուսիսի խավար կողմերում։ Իսթանբուլի Զուլկարնեյնը (Ալեքսանդր Մահմեդնացին) գնաց հյուսիս, այս աղբյուրից խմելու, բայց իր փափազին չհասավ։ Այժմ Տաճիկների և Պարսիկների մոտ ամեն ընտիր ջուր այս անունով է կոչվում։ Երևանում էլ Թառնիայթ էր կոչվում հին աղբյուրի ջուրը, որ առուներով անցնում էր բակերից։ Ժողովուրդը սխալ ստուգաբանութեամբ հասկանում էր «բազի ջուր», շփոթելով آب حیات «կենդանութիւն» բառը آب حیات «բազ» ձևի հետ։ Սրանից է՝

— Արուխայթ, իգական անունը անուն. հիշված էմ զըտ-նուվ Խորհ. Հյատ. 1940 հունվ. 6, վերջին էջ։

*ԱՐՈՒՀԱՄՐ, ար. նախորդների ոճով կազմված պիտի լինի արաբ. ابو عامر Abu-γamr «հայր Դամրի» ձևից։ Այսպիսի մի ձև ծանոթ չէ ինձ. բայց կա արաբ. عامر իբրև անձնանուն, որի բուն նշանակութիւնն է «ազնվաբարո, առատաձեռն և շատ համբերատար մարդ» (Կամուս, Բ. 57)։

— 1. Արուղամր Պախլուաւնի, որդի Արտակի և հայր Գրիգոր Համզայի (ծն. 941), որ Գրիգոր մագիստրոսի պապն էր։ Այս Արուղամրի անունով է Անիի Ապուղամրենց Ս. Գրիգոր եկեղեցին (Ժ դար).—սեռ. Արուղամրի՝ Մագ. թղ. ժա, Սամ. անեց. 103, Շիրակ 53:

— 2. Արուղամր, վաղամեռիկ որդի Վասակ Հոյունի (մ. 1021 թ).—Ալիշան, Շնորհ. էջ 12 (տախտակը)։

— 3. Ապուղամր (Ապուխամր, Աբողամր), որդի Վահրամ

Պահլաւունի սպարապետի (մ. 1045 թ), եղբայր Գրիգորի և Սմբատ մագիստրոսի. ունի մի արձանագրութիւն, որից երևում է թի Կոստուտի արտը 1031 թվին նվիրել է Աւաքերոց եկեղեցուն (Շիրակ 69)։ Հիշված է նաև 1034 թ.—Ալիշան, Շնորհ. էջ 12 (տախտակը) և Շիրակ 53:

— 4. Ապուղամր, մագիստրոս, հայր Գրիգոր արքեպիսկոպոսի Անիի՝ 1215 թ.—Ալիշան, Շնորհ. 13, Շիրակ 118, 150, 165:

— 5. Ապուղամր, հայր Գրիգոր մագիստրոսի՝ իշխանի Շիրակայ, որից մի արձանագրութիւն 1233 թվից՝ տես Շիրակ 119:

— 6. Ապուղամր Պախլուաւնի, թոռն Վահրամ իշխանի և որդի Գրիգոր մագիստրոսի՝ տեսուն Բագնայրի. հիշված է 1262 թ. (Ալիշան, Շնորհ. էջ 14). թողել է երկու արձանագրութիւն՝ 1261 և 1262 թվերից, որոնց մեջ հայտնում է թե Կաղղուց կառվածի կեսը եկեղեցուն է նվիրում։ Գերեզմանը մնում է Մարմաշէնում.—Շիրակ 119, 149:

— 7. Արուղամր, հայր Յովհաննու հայրապետի Շիրակայ՝ 1308 թ.—Չեռ. Կարին. 16:

— 8. Ապուղամր (որ և Պալուտ). Արձկեցի որբ պատանի էր, որին որդեկրեց Բոնիաթ Սեբաստացին (1494 թ.)։ Սուլթան Սելիմ Ա-ի (1512—1520) արշավանքի ժամանակ գաղթեցին Ակն, ուր հիմնեցին Ապուղեխ գյուղը։ Իր սերնդից է Ճեզայիրլեան ամիրայի տոհմը (Առահիս 1931 սեպտ. էջ 141, 152)։

*ԱՐՈՒՄՐՈՒԱՆ, ար. կազմված է արաբ. ابو مروان Abū-Marvān ձևից, որ նշանակում է «հայր Մրուանի»։ Այս անունը անծանոթ է, բայց շատ սովորական է مروان Marvān անունը, որ ծագում է مروان «հրտան, կայծքար» բառից (Կամուս, Գ 927)։ Պատմութեան մեջ հայտնի են Մրուան Ա և Մրուան Բ արաբ ամիրապետները և Մրուան ոստիկան Հայաստանի (742). բոլորն էլ է և Ը դարերում։

— 1. Արումրուան, մեծ իշխան Վասպուրականի. սպանվեց իր զորքերից (Թ գար).—Կղկնտ. Գ. իբ (հրտ. Շահն. Ապու-Մրվան).—բայց հմյ է թե պարսիկ։

— 2. Ապումրուան տես Գագիկ Ապումրուան:

*ԱՐՈՒՍԱՀԼ, ար. նախորդների ոճով կազմված է արաբ. ابو سهل Abu-Sahil ձևից, որ նշանակում է «հայր Սահիլ»։ Այս անունն էր ստանում մեկը, որ Սահիլ անունով մի որդի էր ունենում։ Այս անունով ծանոթ է Ապուսահիլ սուլթան տաճկաց 811 թ. (տես Տաշեան, Ցուցակ, էջ 61 ա և 348 ա)։ Ավելի սովոր-

րական է Sahil անունը, որ բուն նշանակում է «Եմէնի միջ երևացող մի աստղ, որի համար ասում են թե պտուղները, հակիրթ քարը և ուրիշ առարկաներ իրենց կարմրութունը նրանից են առնում» (Կամուս, Գ. 251): Մահմեդական աշխարհում հայտնի են Sahil-bin-Rāfi', Sahil-bin-Omar, Sahil-bin-Bayḏā, Sahil-bin-āmir և ուրիշ սրբեր (Կամուս, անդ): Կա նաև պարզ سـ Sahl ձևը, ինչպես Ibn-i-Batuta, I, էջ 225: Մեր մեջ գործածվել է Ժ—ԺԱ դարերում:

— 1. Աբուսահլ Համագասպ, թագավոր Վասպուրականի. որդին էր Գագիկի՝ և հայր Գուրգէն և Սենեքերիմ Արծրունի թագավորների. հաջորդեց կղերը՝ Աշոտ—Դերենիկին «953—969 թ». սրա մոտ ապաստանեց Վահան կաթողիկոսը, որ յունադավան դառնալու պատճառով վտարվել էր իր աթոռից «969 թ». —Վրդ. ծա, կղ. Ասող. Գ. ք.—սեռ. Աբուսահլի՝ Գր. նար. մատ. 367. Ասող. Գ. խզ.—Ապուստիլի՝ Ասող. Գ. ք. Ուռհ. 8, 34. Մմբ. պտմ. 27.—միայն Համագասպ՝ Օրբ. ծր. Տաշեան, Յուց. 13 բ (կոչված է «տիեզերական արքայից արքայ Հայոց»)։—Չամչ. Բ. 827, 841, 1041. Չարբ. թրգմ. 452. Հայապ. 295:

— 2. Ապուստիլ, քեռորդի Գագիկ Ա թագավորի Բագրատունեաց մոր կողմից թոռ Աշոտ Գ Ողորմածի. ըստ այսմ մոր կողմից Բագրատունի, բայց հոր կողմից թվում է Արծրունի: Տերն էր Կողովիս և Մաղկոտն գավառների: Տայոց Դաւիթ կիրազադատը մեռնելիս՝ իր երկիրը Հունաց Վասիլ Բ կայսեր (976—1025) կտրկած լինելով, Վասիլը եկավ իր նոր կալվածները տեսնելու: Իսկուչն նրան այցելութան շտապեցին Ափխազների Բագարատ, Վրաց Գուրգէն, Կարուց Աբաս և Վասպուրականի Սենեքերիմ թագավորները: Վասիլ կայսրը բոլորին պատիջներ տվեց և զնաց բանակեց Վաղարշակերտի (Ալաշկերտի) դաշտը, սպասելով որ Գագիկ Ա Բագրատունի թագավորն էլ կգա իր ոտքը: Բայց Գագիկը իր արժանիքից ցածր համարելով այդ՝ չզնաց: Այս բանը առիթ բռնելով Ապուսահլը, որ իր մորեղբոր հետ թշնամացել էր, զնաց կայսեր մոտ և չարախոսեց Գագիկի մասին: Սրա վրա Գագիկը ուղարկեց իր որդի Յովհաննէսին (հետագայում Յովհաննէս-Սմբատ թագավոր) և Ապուսահլի դավառները ավարի տվավ (1000 թ):—Ասող. Գ. իզ.—սեռ. Ապուստիլի՝ Ասող. Գ. խզ.—Չամչ. Բ. 882, Այրարատ 495:

— 3. Աբուստիլ Արծրունի, որդի Սենեքերիմ թագավորի Արծրունեաց. հորը հետ գաղթեց Սեբաստիա «1021 թ». երբ եղ-

բայրը՝ Ատոմ, Սեբաստիայի գահը բարձրացավ «1035 թ», Աբուսահլը նրան զահակից դարձավ և այսպես Մնաց մինչև իր մահը: Կյանքի հաջորդ դեպքերը տես Ատոմ:—Վրդ. ծա.—Ապուստիլ՝ Ուռհ. 55, 83, 133, 138, 160, 161, 198, 220. Անանուն ժմ. 16. Յայսմ. յուլ. 30. Մմբ. պտմ. 49, 73, 75, 79, 86. Առաք. պտմ. 479.—սեռ. Ապուստիլի՝ Ուռհ. 179 (տես և Տաշեան, Յուց. 100 բ).—Աբուստիլայ՝ Յայսմ. յունիս 1.—Չամչ. Բ. 902, 909, 915—916, 970, 984, 991, 1004—1005:

— 4. Աբուստիլ, տէր Մեղրոյ բերդին. հիշված է 1083 թվին, երբ Տաթևի վանքին ընծայեց մի մեծ այգի Մեղրոյ ձորում.— Օրբ. ծթ. Միսական 232, 303:

— 5. Աբուստիլ տես Բարբաղիմես:

— 6. Աբուստիլ, եգիպտահայ պատմիչ. թողել է Ափրիկէի ազգերի քրիստոնեութան պատմութունը. այն է՝ Եգիպտացոց (Ղփտի), Եթովպացոց (Հաբեշ), Նուբիացոց, Արաբների, հնազույն Լիբիացոց, Նուսիդացոց, Մաւրիտանացոց, նաև Արևելյան Հընդկաց: Իր Պատմութունը ընդգրկում է 1168—1337 թվերը, որով ինքն էլ համարվում է ԺԴ դարից: Այս աշխատութան սակավազուտ արաբ ձեռագիրը գտնվում է Պարիզի մեծ գրադարանում և հրատարակվեց անգլերեն թարգմանութամբ Օբսֆորդում: Այստեղից հայոց վերաբերյալ մասերը քաղելով Ալիշանը, հրատարակեց «Պատմութիւն եկեղեցեաց և վանօրէից Եգիպտոսի» վերնագրով (տպ. Վենետիկ 1895):—Հայապատ. 121.—Անշուշտ նույն է «Ապուսահլ ոմն», որին հայ պատմիչների շարքում հիշում է Չամչ. Ա. 19:

*ԱՐՈՒՍԱՅԻԴ, ար. «արաբ. ابو سعيد Abū-Sa'īd, որ նշանակում է բուն «հայր Սայիդի (երջանիկի)»: Նշանավոր է արաբների միջ Աբուսայիդ բժիշկը, որի Մարդակազմութունը խմբագրված է նաև հայերեն՝ Ասար Սեբաստացու ձեռքով (Տաշեան, Յուց. 721—722): Այս անունով ունինք միայն՝

— 1. Աբուսայիս, բժիշկ ժԲ դարում. սրա խնդրանքով գրեց Ներսէս Լամբրոնացին (1153—1198) «Անուանք քաղաքաց շինողաց»: Այս աշխատութունը այժմ կորած է՝ ըստ Չարբ. Հին պղբ. 660.— չի հիշատակում Տաշեան, Յուց. 1134՝ Լամբրոնացու գործերի շարքում:

— 2. Ապոսիտ ձեռով հիշված են երկու Տիգրանակերտցի աշխարհական անձինք՝ 1517 թ.—Չեռ. Վենետ. Բ. 482:

*ԱՐՐԱՀԱՄ, ար. «երբ. ابرم Abrahām, որ նշանակում է

«հայր աղգաց կամ հայր բազմութեան»: Եբրայեցոց նշանավոր նահապետի անունն է (Ն.Ք. 1996): Նախապես կոչվում էր Աբրամ (եբր. אַבְרָם Abrām), որ է «հայր բարձր»: Այնուհետև Եհովան ուխտ կապեց նրա հետ և անունը փոխեց Աբրահամ. «Եւ իմ ահաւաղիկ ուխտ ընդ քեզ և եղիցես հայր բազմութեան աղգաց: Եւ ոչ կոչեսցի այսուհետև անուն քո Աբրամ, այլ եղիցի անուն քո Աբրահամ, զի հայր աղգաց բազմաց եղի զքեզ» (Մն. Ժէ 4—6) (Gesenius 7բ): Հմտ. նաև Փիլ. իմաստ. 55 «Քանզի Աբրամ Թարգմանի հայր վերամբարձ, իսկ Աբրամա՝ հայր ընտրեալ»: Տառադարձված է հուն. Ἀβραάμ, լատ. Abraham, նաև Abrahamus, հերոսական լիզուներով Abraham, ռուս. Авраам, Абрам, ասոր. ابراهیم Abrahām, Awrāhām, արաբ. إبراهيم Ibrāhīm: Հայերենը առաջանում է ասորերեն ձևից, բայց ըստ Հիւրշ. 290 ավելի հավանաբար հունարենից է, չ. վերածվելով տհա՛ հորանջից խուսափելու համար: Հին հայերեն կար նաև Աբրատամ, որ հունականի ուղիղ տառադարձությունն է և համարվել է գիտական ձև. այժմ բոլորովին խափանված: Արդի գործածական ձևերն են Աբրահամ (նշվում է Ափրահամ), Ղրբ. Թիբրիտամ, կըր-ճատ ձևով Ղրբ. Թիբրամ, Ափի, Պլ. Ապրո (որից Ապրոյետն աղ-գանունը), Տր. Աբրիոմ:—Աբրո ձևով հիշված է Ժէ դարից՝ Չբր. ստրկ. Բ 73:—«Ապրո չէլէպի ասացիալ՝ այն է Աբրահամ» Չամչ. Գ. 699. նաև Աբրո ձևով՝ 1608 թ. Ձեռ. Վասպ. 825:—Տես նաև Իբրահիմ:—Իբրև հատուկ անվան օրինակ հիշված է Աբրահամ Միւն. քեր. 215 և Աբրատամ Թր. քեր. 44, Խոր. քեր. 179:—1689 թվին կա Աբրիհամ ձևը (տես Ձեռ. Թաւր. 84 ր):

— 1. Աբրահամ հետտար, աշակերտ Սահակի և Մեսրոպի. մի քանի ընկերներով ուղարկվեց Պոլիս՝ Թարգմանություններ անելու համար. հիշված է Դաւիթ անյաղթի առասպելի մեջ.— Չարբ. Հին դպր. 317, Հայապ. 195:

— 2. Աբրահամ ստրկաւագ, Այրարատի Արած գյուղիցն էր. հոգեբորդի Սամուէլ քահանայի, որի հետ մի ասորուշան կործանելով Արտաշատում, երկունն էլ բռնվեցին Վասակից և Ատրոր-միզդ մարզպանի ձեռքով Պարսկաստան ուղարկվելով՝ նահատակվեցին Խորասանում, Վատդեսու կամ Վարդգէս կոչված տեղը «454 թ»: (Չամչեանը համարում է սրան՝ Սահակի և Մեսրոպի երեց աշակերտներից մեկը, որ Ղևոնդի հետ Պոլիս տարավ Պրոկ-դի Թուղթը: Օտարների մոտ կոչված է Աբերիոս (կամ Աբէլ):— Եղիշ. 101, 111, 139. Փարպ. խբ, խգ, խէ, խը. Արծր. Ա. Ժ.

Վրդ. Թէ. Յայսմ. յուլ. 31.—սեռ. Աբրահամայ՝ Փարպ. խգ.—Աբրահամու՝ Փարպ. խը.—Չամչ. Ա. 527, 536, Բ. 83, 84, 101, 102, 110, Այրարատ 445:

— 3. Աբրահամ խաստովանող, Տայոց Ձենակս գյուղից, երեց և աշակերտ Ղևոնդեանց. իր ընկեր Խորէնի հետ չարչարվեց հաժառքի համար՝ Պարսկաստանի Նիւշապուհ քաղաքում, ապա աքսորվեց Ասորեստան, ուր 12 տարի Թաւուց հետո՝ վերադարձավ Հայաստան («462 թ. և կամ ավելի ուշ»): Եղով եպիսկոպոս Բզնունեաց և ճգնական կյանքով վախճանվեց: Ասորերենից Թարգմանել է Եփրեմի Վկայք Արևելից աշխատությունը, որ Պարսկաստանում նահատակված ասորիների վկայաբանությունն է: Բնագիրը շատ բանաստեղծական, նյութը սրտառուչ, Թարգմանություն լեզուն ընտիր ոսկեդարյան հայերեն է (Ն դար):—Եղիշ. 142—144, 146. Փարպ. ծգ, ծը. Արծր. Գ. Ժե. Յայսմ. դեկտ. 20, յուլ. 31. Միմ. ապար. 48.—սեռ. Աբրահամու՝ Փարպ. ծգ. Արծր. Բ. ա. Կիր. 3. Ճշ. 620, 747, Յայսմ. դեկտ. 20.—Իբրև Թարգմանիչներից մեկը հիշված է Կիր. 16. Վրդ. իե, Առաք. լծ. սահմ. 170, և պետք է հասկանալ նույն անձը:—Չամչ. Բ. 112—115, Ազգեր. Լիակ. վրք. սրբ. Ժ. 210—221, Չարբ. Հին դպր. 295 (նույն անձը կոչում է նաև Աբէլ), Կիւլէսէրեան, Եղիշէ, Վիեննա 1909. էջ 137—151:

— 4. Աբրահամ եպիսկոպոս, որի մոտ ցանկանում էր մընայ Ղազար Փարպեցին (Փարպ. Թդ. էջ 202): Թվի լինել նախորդը (Ճ 3), որ երբ Փարպեցին Պատմությունն էր գրում, մեռած էր, բայց Թուղթը գրած միջոցին շատ ծեր:

— 5. Աբրահամ, եպիսկոպոս Մամիկոնէից և առաջնորդ Տարծոնյ: Աղվանից Վաչագան Գ. Բարեպաշտ Թագավորի խընդրանքով գրել է «Թուղթ առ Վաչագան արքայ Աղուանից» և «Կանոնք Աբրահամու Մամիկոնէից եպիսկոպոսի»: Սրանք համառոտ խրատական գրվածքներ են, հատկապես սրբերի նշխարները պատվելու և մեռելների հոգու համար աղոթելու մասին: Կա նաև մի ուրիշ ուվելի ընդարձակ գրվածք, որ կրում է «Պատմութիւն վասն Ժողովոյն Եփեսոսի» վերնագիրը: Այս գրվածքը հաճախ Աբրահամ Մամիկոնէից եպիսկոպոսի անունով է և երբեմն էլ անանուն: Բայց կա նույն գրվածքի մի ուրիշ խմբագրությունը, որի վերնագիրն է «Պատճառ հաւատոյ վասն պատմութեան տիեզերական և ընդհանուր սուրբ Ժողովոյն Եփեսոսի»: Այս գրվածքը հեղինակությունն է նաբովկ քաղաքի ասորի եպիսկոպոս

Փիլոքսենոսի, որ ըստ նույն գրության վերնագրի, գրել է այն՝ Հայոց Կոմիտաս կաթողիկոսի խնդրանքով: Հրատարակված է Պոլիս (Իսթըրուտար) 1855, «երանելույն Չենոբայ սրբոյ եպիսկոպոսի ասացեալ ի մեծի չորեքշաբաթի տուրն ընդդէմ Յուդայի մատնչի» գրքի մեջ, էջ 9—28, այսպիսի վերնագրով. «երանելույն Փիլոքսենոսի Նարովկայ եպիսկոպոսի Պատմութիւն ժողովոյն Եփեսոսի, ի խնդրոյ Տևառն Կոմիտասայ հայոց կաթողիկոսի»: Վեճի առարկա է թե այդ գրվածքը Աբրահամինն է թե Փիլոքսենոսի: Չարբհանալեան, Հին դպր. 408—409 կարծում է թե Փիլոքսենոսինն է և ապա Աբրահամ անունով մի եպիսկոպոս թարգմանել է հայերենի: Այս մասին ասանձին ուսումնասիրություն ունի Հ. Բ. Սարգիսեան՝ այս վերնագրով. «Աբրահամ Մամիկոնէից եպիսկոպոսի թուղթ առ Վաչագան և Պատմութիւն վան ժողովոյն Եփեսոսի», Վեներիկ 1899 (արտատված Բազմավէպի նույն տարնթվից): Իր եզրակացությունն այն է՝ թե Վաչագան Գ. գահակալի է 484 կամ 485 թվին, Աբրահամը եպիսկոպոս է նստել 489 թվին, Փիլոքսենոսը ժամանակակից չէ Կոմիտասին, որ ոչ մի առիթ էլ չունի նրանից այդ գրվածքը խնդրելու. ուստի հեղինակն է Աբրահամը: Նորայրի կարծիքով էլ Աբրահամը թարգմանել է Սոկրատի եկեղեցական պատմությունը (տես Տաշեան, Տուց. 927):—Արծր. Բ. Բ.—սեռ. Աբրահամու՝ Կանոն. 198, Կղկնտ. Ա. իե. Արք. մամիկ. էջ 1.—բցո. յԱբրահամայ՝ Գիրք թղ. ժը, ժթ.—յԱբրահամի՝ Կղկնտ. Բ. է. Օրբ. իբ (այլ ձ. յԱբրահամայ).—Չամչ. Բ. 222:

6. Աբրահամ, ծայրագույն վարդապետ, աշակերտ Պողոսի, որ էր աշակերտ Ղազար Փարպեցու.—Մ. մաշտ. 336 ա. տես և Տաշեան, Տուց. 1032 ա:

— 7. Աբրահամ, վաներէց կաթողիկէ Լիմիաձնի. ուրիշ բազմաթիվ հունահայ կրօնավորների հետ ստորագրում է այն ձեռնարկին, որ մատուցել են Աբրահամ կաթողիկոսին՝ խոստանալով չհարել Քաղկեդոնականներին և հավատարիմ մնալ հայ եկեղեցուն («607 թ».)—Ուխտ. Բ. լէ. Գիրք թղ. խ:

— 8. Աբրահամ, վաներէց Փարպոյ, ստորագրում է նույն ձեռնարկին (տես № 7) «607 թ».—Ուխտ. Բ. լէ. Գիրք թղ. խ:

— 9. Աբրահամ Ա. Աղբաթանեցի, կաթողիկոս Հայոց «607—615 թ».) Ռշտունեաց դավառի Աղբաթանից գյուղիցն էր. հղավ նույն գավառի եպիսկոպոս. Իվինի նշանավոր ժողովում ընտրվեց կաթողիկոս, իբրև հաջորդ Մովսէս Բ. Եղիվարդեցու

(Վ. 604 թ), մի այնպիսի ժամանակ, երբ Մօրիկ կայսեր բռնութեամբ՝ քանդված էր հայ եկեղեցու միությունը և Վրացիք ու Աղվանները՝ անջատվելով հայ եկեղեցու դավանակցությունից, հարում էին հույն քաղկեդոնական եկեղեցուն: Աբրահամ կաթողիկոսը աշխատեց վերացնել այս չարիքները՝ Սմբատ Վրկան մարզպանի պաշտպանութեամբ: Նա երեք անգամ թուղթ գրեց Վրաց Կիւրիոն կաթողիկոսին, աշխատելով համոզել և ետ պահել իր մտադրությունից: Իր ջանքերի շնորհիվ՝ պառակտող հայ եկեղեցին նորից միացավ. Հունահայոց եպիսկոպոսները հավատարմության «ձեռնարկ» տվին Աբրահամ կաթողիկոսին (Գիրք թղ. էջ 151—152), Աղվանները ետ կանգնեցին հույններից, միայն Կիւրիոնն էր, որ չլսեց և բացարձակ կերպով հարեց Քաղկեդոնի դավանության: Սրա վրա Աբրահամ կաթողիկոսը ստիպվեց պաշտոնապես բաժանված հայտարարել վրաց եկեղեցին հայկականից «608 թ», և երկու հարևան ազգերի կրօնական միությունը վերացավ:—Ուխտ. Բ. ա, գ, ե, ը, լ, լե, լը—խա, խգ, խզ, խթ, ծբ, ծգ, կա—կգ, կե, կը—հ. Սեբ. իե, լա, Նզն. եբ. 268. Յհ. կթ. հյր. 275. Յհ. կթ. ժէ. Քհնայ. 271. Գիրք թղ, լը, իբ, ծգ, ժէ. Կղկնտ. Բ. խգ—խը. Ասող. Բ. բ. Կիր. 26, 29. Անանուն ժմ. 13, 14. Մխ. այրիվ. 20. Մխ. անեց. դ, իդ. Օրբ. իա, իդ, իե, ծա, հա. Օրբ. հկճո. ժբ. Վրդ. լա, լբ. Միխ. աս. իթ (= իը). Մամ. անեց. 76, 77, 79, Միմ. ապար. 96, 105 (երկու անգամ էլ կոչում է Աբրահամ Ռշտունի).—սեռ. Աբրահամու՝ Կնիք հաւ. 139. Ուխտ. Բ. ե, ը, թ, իէ, լ, լդ, լզ, լէ, լւ, խա, խգ, խե—ծա, ծգ, ծդ, կ—կգ, կը—հ. Յհ. կթ. ժէ. Գիրք թղ խ—խբ, խգ, խե, ծ—ծդ. Մխ. անեց. իդ. Ասող. Բ. բ. Կղկնտ. Բ. խէ. Քհնայ. 271. Օրբ. իե, ծա. Կիր. 26, 29. Միխ. աս. իթ. (= իը).—Աբրահամայ՝ Ուխտ. Բ. ե. Յհ. կթ. հյր. 275.—բցո. յԱբրահամայ՝ Ուխտ. Բ. ե, խբ, կէ. Գիրք թղ. լթ, խգ, խդ, ծ, ծե. Կղկնտ. Բ. խթ (Շահն.)—յԱբրահամի՝ Ուխտ. Բ. լը, լե, խդ, Կղկնտ. Բ. խթ (Էմին). Մամիկ. ա. Օրբ. իե.—գրծ. Աբրահամու՝ Օրբ. կը.—ածանցմամբ՝ յԱբրահամեան տանի՝ Սեբ. լը, Յհ. կթ. ժէ. Մխ. անեց. իդ. Քհնայ. 271. Յհ. կթ. հյր. 275. Ասող. Բ. բ.—Չամչ. Բ. 302—324, Աղգապ. 615—658, տես և Տաշեան, Տուց. 172 բ, 358 ա. Վրաց աղբ. Ա 37, 44, 78, 80 (կոչում է Աբխատունեցի, այսինքն Ռշտունեցի), Ակինեան, Կիւրիոն կթղ. Վրաց, էջ 149—157 և 229—256:

— 10. Աբրահամ Ա. պատրիարք Երուսաղեմի. նախապես

Երուսաղեմի հայոց առաջնորդն էր. 622 և 626 թվերին առաջնորդից Ֆերման ստացավ Մուհամմեդ մարգարևի անունով Օմար — իրն — էլ — Պաթիկար ամիրապետը (634—644) զրավից 635 թվին Գամակուսը, 636 թվին ամբողջ Ասորիքը և 637 թվին Երուսաղեմում, Սողամոնի տաճարի տեղում մի մզկիթ շինել տվեց, որ կոչվում է Օմարի մզկիթը: Հայերը և հույները ներկայացան Օմարին և խնդրեցին որ իրենց հոգևոր պետին պատրիարքության իրավունք տա: Օմարը մերժեց հույներին, որով Երուսաղեմի հունաց պատրիարքությունը, որ սկսել էր 307 թվին, զաղարկեց 637 թվին: Ընդհակառակը, հայերը սիրելի գտնալով Օմարին, ստացան նրանից առանձին և անկախ պատրիարքության հրովարտակ: (Մինչև այժմ էլ կա Օմարի արարներն հրովարտակը, որ անշուշտ կեղծիք է): Օմարը որոշեց նաև հայոց կալվածները: Ս. Յակոբեանց վանքը իր կալվածներով հայոց ձեռքը մնաց: Օմարը Բեթղեհեմի Ծննդեան տաճարի վրա աղոթելով՝ հրամայեց որ տաճարը հայոց սեփականություն գրվի և արգելի որ երեքից ավելի մահմեդականներ այնտեղ մտնեն: Հրաման տվեց հայերին կոչնակ գարնելու և ասորիներին, խպտիներին և հարեշներին հայոց պատրիարքության իրավասության ենթարկեց: Իսկ հույները գրկվեցին պատրիարքությունից, մինչև որ 29 տարի հետո, նոր գիտում արին և ստացան պատրիարքության իրավունք: Տրված արտոնությունների մի մասը անշուշտ ուշ ժամանակից է, որ հայերը վերադարձ են Օմարին: Այսպեսով Երուսաղեմի հայ և հույն պատրիարքությունները բաժանվեցին, որոնց վրա պիտի ավելանար հետո՝ նաև լատինական պատրիարքությունը: Երուսաղեմի հայոց առաջին պատրիարքն է ուրեմն Աբրահամ Ա, որ նստել է 638—669 թ» և Ալի ամիրապետից (656—661) էլ ստացել է պաշտոնապես պատրիարք տիտղոսը:—Ազգապ. 1828:

- 11. Աբրահամ, եպիսկոպոս Սիւնեաց, հաջորդեց Մաթուսաղային, նրա մահվանից 8 տարի հետո (է դար).—Օրբ. իթ, հա:
- 12. Աբրահամ (կամ Աբուալազղ), վանահայր Արծկէի Երաշխաւոր վանից. հյուրընկալեց Վահան Գողթնացուն (Ը դար).—Յայսմ. մարտ 28 (տես և Տաշեան, Ցուց. էջ 576 ա), Վկ. գողթ. 34, 55, 77:—Չեռ. Վեհես. Բ. 498: Ավելին տես Արտաւազդ անվան տակ:
- 13. Աբրահիմ, որդի Ղեթայ, որին նվաճեց Բաբան սար-

սիկը՝ 30 թ. (զրված է այսպես՝ արարական ձևով. աղվաճ է, թե մահմեդական իշխան).—Կղկնտ. Գ. ի:

- 14. Աբրահամ Բ. պատրիարք Երուսաղեմի «885—909» (ըստ Աղաւնունի):
- 15. Աբրահամ, վանահայր Վանեվանուց՝ 903 թվին.—Օրբ. լզ, Սիսական 61:
- 16. Աբրահամ, եպիսկոպոս, քարոզիչ Իսլանդիայի. տես Պետրոս (ԺԱ դար):
- 17. Աբրահամ զուամտիկոս, հույն. 1141 թվին հունարենից հայերենի թարգմանեց Ոսկեբերանի ներքոյ Լուսաւորչի. այս ներքոյը ապա սրբագրեց Ներսէս Շնորհալին.—Ոսկ. ներք. լս. էջ 826, Տաշեան, Ցուց. էջ 610 ր, Յուշիկք, Բ. 57—61. Չեռ. Վեհես. Բ. 572:
- 18. Աբրահամ ոմն, իր ծախսով շինեց Անիի պարսպի բուրգերից մեկը՝ ի հիշատակ իր ծնողների. մտում է իր արձանագրությունը՝ 1160 թվից.—Շիրակ 41:
- 19. Աբրահամ, եպիսկոպոս Կարուց. ժամանակակից Ներսէս Շնորհալու. կրը Աբրահամը վախճանվեց, Կարսեցիք ընտրեցին նրա ազգական Պաշատուր քահանային և ուղարկեցին Ներսէսի մոտ, որպեսզի եպիսկոպոս ձեռնադրի նրան. և որովհետև միայն կաթողիկոսն ունի իրավունք եպիսկոպոս ձեռնադրելու, ուստի ձեռնադրությունը պետք է զնել «1166—1173» թվերին, երբ նստում էր Ներսէսը: Այիշան, Այրարատ 76 զնում է նախքան 1167 թիվը. մտում է ուրեմն զնել 1166 թ., կրք մեռել է Աբրահամը և ձեռնադրվել է Պաշատուրը:
- 20. Աբրահիմ Գ. Երուսաղեմացի, պատրիարք Երուսաղեմի «1180—1191 թ». հաջորդեց Սահակին: Այս ժամանակ Եգիպտոսում զորացել էր Սալահադդին սուլթանը, որ Երուսաղեմը զրավեց և լատինական թագավորության, որ 1099 թվին սկսելով ու արաբների հետ անզուլ կռիվներով մինչև այն ժամանակ իր գոյությունը պահել էր, վերջ տվավ: Սալահադդինը Երուսաղեմ մտնելու ժամանակ՝ տեսնելով բարձր ու հոյակապ մի տաճար, որ իր փառավորությամբ Երուսաղեմի բոլոր շինքերը գերազանցում էր, կարծեց թե Օմարի մզկիթն է և երկրպագեց նրան: Իսկույն լուր տվին իրեն թե դա հայոց Ս. Յակոբայ վանքն է: Սուլթանը զայրանալով, որ հայոց վանքին երկրպագել է, հրամայեց կործանել: Այն ժամանակ, հայերը, մեծ ու փոքր, կին ու երախտ լուրով ազդակելով ընկան Սալահադդինի ոտքը և նրա գութը

հայեցեցին: Սուլթանը սրտաշարժվեց, ինքն էլ լաց եղավ և վանքը հայոց թողեց: Իր հրամանը արարեբեմն լեզվով արձանագրված տաճարի դռան վրա, մնում է մինչև այժմ:

— 21. Արբախում եպիսկոպոս, առաջնորդ Ղազարու վանից (1204 թ.).— Հայագ. 450—451: Սրտ հետ անշուշտ նույն է՝

— 22. Արբախում, առաջնորդ Ղազարու վանից Մոյ՝ 1205 թ.— Ձեռ. Վենետ. Բ. 473:

— 23. Արբախում Լոռեցի, հայր Խաչերեսի, որ իր աշխատանքները տուն և 7 խանութ նվիրեց Բաղնայրի Ս. Աստուածածին վանքին, 1209 թ.— Այրարատ 61, Շիրակ 117:

— 24. Արբախում, կաղմարար. կաղմել է Հաղրատի նշանավոր Աւետարանը, 1211 թ.— Գ. արք. Յովս. Նիւթեր և ուս. Ա. 15, 42:

— 25. Արբախում Գանձակեցի. սրա արդար վաստակից՝ իր եղբայրը Մխիթարիչ Գանձակեցի շինեց մի արձան, նրա հոգու փրկութեան և հիշատակի համար, Անիում, 1215 թ.— Շիրակ 41:

— 26. Արբախում Դ. պատրիարք Երուսաղեմի, հաջորդեց Մինասին. նստել է «1205—1218 թ». այս թվին հրաժարվեց՝ գահը հանձնելով Առաքելին («1218—1230 թ»):

— 27. Արբախում երէց, որդի Սարկաւագ քահանայի, թոռն Սամուէլ երէցի Անեցւոյ (որին Ալիշան համարում է ծանոթ պատմագիրը). երկու նորաշին տուն և երկու խանութ նվիրեց Խճիօնից վանքին, 1233 թ.— Շիրակ 128:

— 28. Արբախում վարդապետ. առաջնորդ Նոր-Գետիկ վանուց. հաջորդեց Յովասափին (1233 թվից հետո).— Կիր. ժե:

— 29. Արբախում առաջնորդ Բագնայրի, հաջորդեց Սիմէոնին (1240-ական թվերին).— Գ. արք. Յովս. Նիւթեր և ուս. Ա. 17: Հիշատակվում է Բագնայրի 1262—1266 թվերի մի քանի արձանագրութեանց մեջ, որ տես Շիրակ 116, 119:

— 30. Արբախում երէց. թվի թե Արճէշի երկուշարժին անդընդասույզ եղավ՝ 1275 թ.— Ձեռ. Վենետ. Ա. 427:

— 31. Արբախում, առաջնորդ Ասպիւրնկալ վանից Արճէշի, 1281 թ.— Manus. brit. mus. 8 p:

— 32. Արբախում քահանայ, որդի Հայրուտի, ծնողների հիշատակին կանգնեցրեց մի խաչքար, Գյուլքյանդ (Լճագիւղ) գյուղում, 1284 թ.— Սրսական 54:

— 33. Տե Արբախում, տեսուչ գաւառին Գաջրերունեաց, Յարութին գյուղում Սահմաղինից հող ստացավ և շինեց Ս.

Աստուածածին և Ս. Յարութին եկեղեցիները, 1291 թ.— Սարգրեսան, Տեղագրութ. էջ 268:

— 34. Արբախում, վանահայր Կամրջաձորի. հաջորդեց Կիրակոսին (ԺԳ դար).— Այրարատ 549:

— 35. Արբախում, եպիսկոպոս Ղազարու վանից Տարօնոյ. հիշված է 1306 թվին.— Առաք. պտմ. 483: Հմմտ. № 21—22:

— 36. Արբախում եպիսկոպոս, առաջնորդ Հարք գավառի, 1316 թ.— Ձեռ. Վենետ. Ա. 466:

— 37. Արբախում կրօնաւոր, գրիչ. օրինակեց մի Աստուածաշունչ, Լիւմ կղզում, 1315 թ.— Ձեռ. Կարին. 14:

— 38. Արբախում արեղայ միայնակեաց, միաբան Սկևոյ վանից. սրա համար Ստեփաննոս գրիչը Սկևոյ վանքում օրինակեց մի Ժողովածու 1321 թ. (տես Նորայր, Կորին վրդ. էջ 421): Նույնը Սիսուան, էջ 107 կոչվում է Վարք սրբոց՝ գրված 1324 թ.— Իսկ ըստ Bodleian 71 Աբրահամ արեղան Սկևոյ վանքում, Ստեփաննոս դարին գրել տվեց Պրոխորոն գիրքը, 1324 թ.:

— 39. Արբախում, առաջնորդ Յովհաննավանից, 1352 թ.— Այրարատ 172, 174, Ջբր. սարկ. Գ. 30:

— 40. Արբախում եպիսկոպոս, աթոռակալ առաջնորդ մի վանքի, որի անունը չէ հիշատակված (1355 թ.).— Ձեռ. Վասպ. էջ 209:

— 41. Արբախում արքեպիսկոպոս, առաջնորդ Մերզինի Քլֆին մենաստանի: «Սովորութիւն էր մեր հեղեցւոյս, որ հանապազ ժայրաքաղ ասէին սաղմոս, վասն որոյ արքեպիսկոպոսն մեր տէր Աբրահամ վառեալ աստուածային նախանձու և սիրոյ Սաղմոսիս, երարձ զայն սովորութիւն, և սահմանեաց բոլոր և ի վերայ գրոցս կրգել զսաղմոսս՝ ըստ առաջին սրբոցն աւանդութեանս: Սրա համար էլ նույն վանքի միաբան Վարք քահանային գրել տվեց մի Սաղմոս, որի թղթի գինն էլ ինքը տվեց, 1356 թ.— Ձեռ. Վենետ. Ա. 186:

— 42. Արբախում, «փեսայ» (որ է քուսայր) Յակոբ սարկավազ գրչի, որ օրինակել է Կիւրդի Կոչուճի ընծայութեան (չուրջ 1358 թ.).— Ձեռ. Քաւր. 28 p:

— 43. Արբախում քահանայ Մաղկաղաբիւրցի (Հոռվիւ), որդի Հեթում քահանայի. ստացավ իր հորից մի Աւետարան, որ գրել էր Յովհաննէս գրիչը 1357 թվին և որ ինքը կազմել տվեց Ուտհա քաղաքում, Կարապետ արեղայի ձեռքով, 1365 թ.— Ձեռ. Վենետ. Ա. 613—614:

— 44. Աբրահամ Ա. կաթողիկոս Աղթամարի. ունի միայն Հաւաք. 60, իբր հաջորդ Ներսէս Փոլատի և նախորդ Յովհաննէս Դ-ի. Օրմանեան և Ակինեան չեն ընդունում. և իրոք Դաւիթ Գ-ից հետո, որ մեռավ 1368-ին և Չաքարիա նահապետից առաջ, որ զահ բարձրացավ 1369-ին, Հաւաքարանը դնում է 14 կաթողիկոս, որոնք տեղ չունին:

— 45. Աբրահամ, գատավոր Հայոց Լեհաստանի, 1356—1378 (REA 7, 71):

— 46. Աբրահամ արեղայ, աշակերտ Գէորգ վարդապետի Երզնկացոյ. սրա համար էր, որ Յակոբ Ղրիմեցին օրինակեց մի ձեռագիր (Համառօտ հաւաքումն յաղագս հոգոյ և զօրութեանց նորին, Յաղագս առաքնութեանց հոգոյն, Վասն բնութեան հրեշտակաց), Եկեղեցաց Կապոսի վանքում, 1389 թ.—Ձեռ. Սևան 40ր:

— 47. Աբրահամ որդի Սահակ քահանայի, որ ստացավ 1244 թվին գրված մի հին Աւետարան, 1389 թվին:—Ձեռ. Վենետ. Ա. 652:

— 48. Աբրահամ Կամենիցացի, որդի պարոն Սինանի, որ շինեց Կամենիցի Ս. Նիկողայոս եկեղեցին, 1398 թ.—Կամենից, էջ 160:

— 49. Աբրահամ, հայր տանուտեր Դանիէլի, որ գրել տվեց մի Աւետարան, Աղթամար 1399 թ.—Ձեռ. Վասպ. 234:

— 50. Աբրահամ Բ. կաթողիկոս Աղթամարի. ունի միայն Հաւաք. 61, իբր հաջորդ Անոն Դ-ի և նախորդ Թադէոս Գ-ի. Օրմանեան և Ակինեան չեն ընդունում. և իրոք Չաքարիա Բ-ից հետո, որ նահատակվեց 1393 թվին, մինչև Չաքարիա Գ, որ զահ բարձրացավ 1434 թվին, ընդամենը 41 տարվա մեջ, Հաւաքարանը դնում է 30 կաթողիկոս, որոնցից 15-ըն է Աբրահամ Բ:

— 51. Աբրահամ եպիսկոպոս Երուսաղեմի. հիշված է Մեսրոպ եպիսկոպոսի հետ. «և յեպիսկոպոսութեան սուրբ քաղաքիս Երուսաղեմայ Տէր Մեսրոպայ և Տէր Աբրահամին» (Նօտարք 19): Հրատարակիչը՝ Փիրղալէմեան, դնում է 1402 թ., թեև յիշատակարանը ոչ մի թվական չունի. միայն զրվում է Կարապետ կաթողիկոսի ժամանակ: Ճիշտ է որ Կարապետ Ա. կաթողիկոսը զահակալել է 1392—1404 թվին, բայց այդ թվերին Երուսաղեմի պատրիարքն է Սարգիս Բ Եգիպտացի, որ նստել է «1394—1415 թ»: Մեսրոպ անունով պատրիարք Երուսաղեմի ունինք «1454—1461 թ», որին ժամանակակից է Կարապետ կաթողիկոս Կիլիկիայի 1446—1477: Հստ այսմ վերոհիշյալ Մեսրոպ եպիսկո-

պոսը պետք է համարել Երուսաղեմի նույն պատրիարքը (1454—1461), իսկ Աբրահամը՝ նրա աթոռակից Աբրահամ Ե Մարցիան, որ տես:

— 52. Աբրահամ Առայնուս (Abraynus Anteron). նախապես բնակվում էր Տրապիզոնում, Վենետիցոց ամրոցում. ապա անցավ Վենետիկ, ուր խնդրեց ձերակույտից՝ 80 հայ ընտանիք գաղթեցնել Տրապիզոնից և Սիբաստիայից Կրետէ և Նեկրոպոնտ կղզիները (1414 թ).—Հայ-Վենետ. 176:

— 53. Աբրահամ, հայր Մարտիրոս կրոնավորի, որ Բաղէշի Պոռ գյուղում գրել տվեց մի Յայսմաւուրք, 1418 թ.—Նօտարք, էջ 55:

— 54. Աբրահամ, հղբայր Մէրտիչ քահանայի, որ գրել տվեց մի Ճաշոց Աղթամարում. 1419 թ.—Նօտարք 58:

— 55. Աբրահամ կրոնավոր, Թումա արեղային գրել տվեց մի Աւետարան, Պատրկայ վանքում. 1419 թ.—Ձեռ. Վասպ. էջ 317:

— 56. Աբրահամ արեղայ. կաղմարար. Շաթխոյ գավառի (=Շատախ) Մղկունք գյուղում կաղմեց ու նորոպեց մի Ժողովածու, 1420 թ.—Տաշհան, Ցուց. 666 ր:

— 57. Աբրահամ, հոգևոր եղբայր Եղբայրիկ զրչի, որ օրինակել է մի Աւետարան, 1420 թ.—Ձեռ. Վասպ. 322:

— 58. Աբրահամ, միարան Պատրիկի վանքի (Ոստան), 1420 թ.—Ձեռ. Վասպ. 324:

— 59. Աբրահամ կրոնավոր, ծաղկող. նկարագարդեց մի Աւետարան, որ գրեց Մկրտիչ վանահայրը՝ Տէր Յուսկան որդու վանքում, 1420 թ.—Նօտարք 61:

— 60. Աբրահամ եպիսկոպոս, առաջնորդ Մերդինի, 1426 թ.—Նօտարք 81:

— 61. Աբրահամ, ստացող. Թումայի հետ միասին, Մարտիրոս քահանային գրել տվին մի Ճաշոց, Սիսիայ գյուղում, 1427 թ.—Նօտարք 53:

— 62. Աբրահամ, վանահայր Մաղարդու վանից, իր հոգեվոր որդի և «աշակերտ բանի» Դանիէլ կրոնավորի համար՝ Դրեղոր Արծկեցի զրչին գրել տվեց մի Աւետարան, Շամբի ձորի Մաղարդայ վանքում, 1427 թ.—Ձեռ. Վենետ. Ա. 413—414, Սիսական 518 ր:

— 63. Աբրահամ կրօնաւոր, ստացող. Աղթամարում, Թումա

մայ արեղային գրել տվեց մի Աւետարան և նվիրեց Պատրկի վանքին, 1428 թ.—Նոտարք 88:

— 64. Արքանամ վարդապետ. ծաղկող. նկարազարդեց մի ժամագիրք, Մեծոփի վանքում, 1432 թ.—Ձեռ. Միւնիւ. 19 ա:

— 65. Արքանամ արեղայ, որ Յովհաննէս հաքիմի առաջնորդությամբ կազմեց մի Բժշկարան, 1438 թ.—Տաշեան, Յուզ. էջ 740:

— 66. Արքանամ արեղայ, գրել տվեց Մաղաքիա արեղային՝ մի Աւետարան, Սուրխաթ (կամ Կաֆա) քաղաքում, 1439 թ.—Նոտարք 120:

— 67. Արքանամ, միաբան Այրիվանից (մոտ 1441 թ).—Այրարատ 346:

— 68. Արքանամ արեղայ, դասավար եկեղեցաց գավառի Ս. Լուսաւորիչ վանքի (Սեպուհ լեռ), 1442 թ.—Նոտարք 129:

— 69. Արքանամ կրօնաւոր, միաբան Ոստանի Պտղի վանից. առաջնորդեց Կարապետ քահանային գրելու Գանձաբանը, 1444 թ. նույն թվին էլ վախճանվեց Աբրահամը.—Ձեռ. Նոր-Բայազ. 40 ր:

— 70. Արքանամ, աշակերտ Յովհաննէս վարդապետի և միաբան Սեպուհ լեռան Լուսաւորչայ վանքի, 1445 թ.—Նոտարք. 135:

— 71. Արքանամ կրօնաւոր, Արճէշում Խալիֆայ քահանային գրել տվեց մի Աւետարան, 1446 թ.—Նոտարք 153:

— 72. Արքանամ, առաջավոր հայոց Ամիթի. օգնեց Ս. Թէոդորոս եկեղեցու շինության (1447 թ).—Հայապ. 574:

— 73. Արքանամ Ե Մարցի, պատրիարք Երուսաղեմի. ըստ Ազգապ. (հավելվածի ցանկը) գահակալել է 1441—1454 թվերին:—Ձեռ. Թաւր. 72 ր հիշատակությունից երևում է, որ Աբրահամ Մարցին, եպիսկոպոս Երուսաղեմի, եղել է Թավրիզում, 1444 թ.—ըստ այսմ պետք է փոխել պատրիարքության թվականը և ավելի ճիշտ համարել «1445—1454» թվականը, որ տալիս է Ազգապ. 2143: Աբրահամ Ե հաջորդեց Յովհաննէս Ե-ին. մահմեդականների հափըշտակությանց առաջն առնելու համար՝ դիմեց Եգիպտոս և 1450 թվին Սուլթան-էլ-Չահիր-Աբու-Մուհամմեդ-Սայիդ-էլ-Չաքմաքից հաջողեց մի ֆերման ձեռք բերել, որով Սուլթանը անեծքներով արգելում էր Իսլամներին՝ Հայոց Ս. Յակոբեանց վանքի դեմ որևէ հարստահարություն. ոչ ոք չպիտի համարձակվի այդ վանքից որևէ իր կամ տուրք վերցնել: Պատրիարքը այս ֆերմանը

փորագրել տվեց վանքի դռան վրա, ուր մնում է մինչև այժմ: (Ըստ Աղաւունուհի, դահակալել է 1441—1454 թ):

— 74. Արքանամ, մեծ հայր կամ պապ Յովհաննէս քահանայի, որ Մոկայ Փառավանք գյուղում գրել տվեց մի Աւետարան, 1455 թ.—Ձեռ. Վասպ. 421:

— 75. Արքանամ, որդի Յովհաննէս տանուտերի, որ իր եղբայր Յովհաննէս քահանայի հետ՝ Մոկայ Փառավանք գյուղում գրել տվեց մի Աւետարան, 1455 թ.—Ձեռ. Վասպ. 422:

— 76. Արքանամ վարդապետ, գրիչ. օրինակեց Ագաթանդեղոսը Աղթամարում, 1457 թ.—տես Տաշեան, Ագաթանդեղոս առ Գէորգայ, էջ Ժ:

— 77. Արքանամ Անկիւրացի, մականունն՝ Ղափլան (Թրք. «վագր»), տաղասաց ժե դարի. Պոլսում էր, երբ Օսմանցոց Սուլթան Մեհմեմեդ Ֆաթիհը գրավեց այդ քաղաքը (1453 թ). այս առթիվ Աբրահամը, իբրև ականատես, գրեց մի ողբ, որ տպված է Նշխարք մատենագրութեան Հայոց, հրատ. Պատկանեան, Պետերր. 1884: Գրվածքի վերջին տներն են՝

Ես Աբրահամ մեղօք լցեալ,
Բազում ցաւօք զողբս յօրինեալ,
Բանգի զկոստանդնուպոլիս
Ի բարութեան ժամն եմ տեսեալ:
Երեք ամիս անդ եմ կացեալ,
Եւ զսրբութիւն ուխտ արարեալ,
Եւ զպատմուհանն Բրիտոսի՝
Բազում անգամ աչօք տեսեալ:

Իր անունը հիշված է Ղարլամ՝ Նշխ. մատ. 64, 66, սեռ. Արքանամալ՝ անդ, էջ 59. —տես և Չարր. Նոր մատ. 169, Տաշեան, Յուզ. 895, 913, Հայապ. 126:

— 78. Արքանամ վարդապետ, «սպասաւոր սրբոյն Թումայի առաքելոյ գերեզմանին» (Ռշտունեաց գավառում, Գանձակ գյուղի մոտ), միաբան Աղթամարի, 1457 թ.—Նոտարք 186:

— 79. Արքանամ, մեծ հայր Մատթէոս քահանայի, որ գրել տվեց մի Ճաշոց, Անաւարգա քաղաքում, 1466 թվին.—Ձեռ. Հալէպի, Ա. 235 ր:

— 80. Արքանամ վարդապետ, միաբան Պոնտոսի (Տրապիզոնի) Ամենափրկիչ վանքի. նորոգեց և երկրորդ անգամ կազմեց 1269 թվին գրված մի Աւետարան՝ 1467 թ.—Ձեռ. Վենետ. Ա. 497:

— 81. Արքանամ քահանայ, աներ Մկրտիչ քահանայի, որ Բիւրականի մենարանում օրինակեց մի ժողովածու, 1469 թ.— 2 հտ. Վենետ. Բ. 1113:

— 82. Արքանամ եպիսկոպոս, առաջնորդ Սեբաստիայի (1469 թ).— 2 հտ. Սեբ. (ՀԱ 1929, 11):

— 83. Արքանամ քահանայ Մարցի, աշակերտ և հոգևոր որդի Քաղէոս սարկավազի, որ նրուսաղեմի մոտ Ս. Սարայի վանքում գրեց մի Աւետարան, 1455 թ. և ապա՝ 1471 թվին նվիրեց նույն Աբրահամ քահանային, երբ դեռ նորընծա էր.— 2 հտ. Հալէպի, Ա. 59:

— 84. Արքանամ վարդապետ, միաբան երուսաղեմի Ս. Սարայի վանքի. հիշվում է իբրև վկա 1471 թ.— 2 հտ. Հալէպի, Ա. 59:

— 85. Արքանամ սարկավազ, որդի Ֆարաճի, որ գրել տվեց մի Աւետարան, Հալէպում, 1478 թ.— 2 հտ. Հալէպի, Ա. 96 ր:

— 86. Արքանամ արևդայ Բոլորածորեցի. գրիչ. օրինակել է Մանրուսմունքի մի ձեռագիր, 1484 թ.— Տաշիսն, Ցուց. 855:

— 87. Արքանամ, աշակերտ ներսէս եպիսկոպոսի, նշանավոր փորագրիչ և քանդակագործ. Սեանի միաբան Դանիէլ վարդապետի հրամանով, 1486 թվին, ծաղկենկար քանդակել է Սեվանի Առաքելոց տաճարի նշանավոր ընկուզե դուռը, որ այժմ Երեւանի Պետական թանգարանում է.— Միսական, էջ 84 և Սմբատ. եանց, Գեղարքունի, էջ 120 (երկու տեղում էլ կա նույն դռան նկարը, բայց թվականը սխալ կարդալով գրված է 1557. պետք է ուղղել «2 Հայ թուականի Լե թիւ աւելի», որ է 216 = 1486):

— 88. Արքանամ Չ. Բերիացի, պատրիարք երուսաղեմի, 1479—1485 թ. հաջորդել է Մկրտիչ Իլովցուն, որին աթոռակից էր եղել նախապես. իր աթոռը թուրք Յովհաննէս Թավրիզի (Աղաւնունի).— ուրիշներ Մկրտիչին հաջորդ են դնում ուղղակի Թավրիզի և Աբրահամին չեն ճանաչում: Աբրահամը կենդանի էր մինչև «1492 թ»:

— 89. Արքանամ, ազգական Յովհաննէս քահանայի, որ գրել տվեց մի Աւետարան, Բերկրիի Առեղս գյուղում, 1488 թ.— 2 հտ. Վասպ. 508:

— 90. Արքանամ հայր Խաչատուրի, որ գրել տվեց մի Աւետարան, 1500 թ.— 2 հտ. Նոր-Բայազ. 29 ր:

— 91. Արքանամ կրօնաւոր, ծաղկող. միաբան Բոլորաբեր-

դի անապատում, Սրկլունիք գյուղ. հիշված է ԺԵ դարի վերջը (հմմտ. № 86).— Միսական 130 ր:

— 92. Արքանամ քահանայ, հայր Առաքել կաթողիկոսի Աղվանից (ԺԵ դար)— Հայասպ. 126:

— 93. Արքանամ, տաղասաց. ունի Մննդեան վրա մի երգ, որ սկսվում է «Այսօր խորհուրդ մի մեծ յայտնեալ»: Արդյոք Աբրահամ Անկիւրացի է (№ 77) թե մի ուրիշը. Տաշեան, Ցուց. 866 ր:

— 94. Արքանամ շէկ կամ դանարար. ունի հանելուկներ (իբր ժՁ դար կամ ավելի առաջ).— Տաշեան, Ցուց. 480 ար:

— 95. Արքանամ Գ. կաթողիկոս Աղթամարի. ունի միայն Հաւաք. 63, իբրև հաջորդ Գրիգոր Թ-ի և նախորդ Յովհաննէս Ը-ի (ԺՁ դար). Օրմանեան և Ակինեան չեն ընդունում.— կեղծիք:

— 96. Արքանամ քահանայ. Ուռնայում նահատակվեց Ղարա-Ծաղիճի ձեռքով՝ 1600 թ.— Սամ. անեց. շար. 176 = Առաք. պտմ. 490, Նոր վկ. 422:

— 97. Արքանամ Գ. կաթողիկոս Աղթամարի, հաջորդեց Գրիգորիսին՝ «1610 թ».— Հաւաք. 63, Աղդապ. 2393:

— 98. Արքանամ Աթար, վաճառական հալէպցի, դարձավ կաթողիկ և իր զավանակից Յակոբ վրդ. Յովսէփեանի հետ երկար ժամանակ Պաղեստին և այլուր պանդխտուց հետո, քաշվեցին Լիբանան, ուր պաշտպանութուն գտնելով կաթողիկ Մարոնիներից, հիմնեցին Անտոնեան միաբանութունը՝ ս. Անտոն արքայի անունով, 1705 թ.— Փափազեանց, Պատմ. եկեղ. 945:

— 99. Արքանամ վարդապետ. կազմել է Գրիգոր Տաթևացու աշակերտ Գէորգ, Դաւիթ և Յակոբ վարդապետների Լուծմանց և Մեկնութեանց հաւաքածուն՝ Դիոնեսիոս Արիսպագացույ գրոց, 1733 թ.— Կնիք հաւատոյ, յոջ. 34:

— 100. Արքանամ Բ Մշեցի, կաթողիկոս հայոց «1730—1734 թ», հաջորդեց Կարապետ Բ-ի. աշակերտ ու եղբորորդին էր Գրիգոր Շղթայակրի, որ կարգել էր նրան Մշու Ս. Կարապետ վանքի առաջնորդ: Էջմիածնում շինեց երկու խորան, փռատուն կն: Մեռավ 1734 թ. նոյ. 11 և թաղվեց Գայիանէի վանքում: Կոչվում է նաև Խոշաբեցի, ըստ որում ծնված էր Խոշաբ գյուղում, նաև Գիւրդիստանցի, համարելով Խոշաբը Գիւրդիստանում: Չարմանալի է որ մի տպագիր հիշատակարանում Աբրահամը կաթողիկոս է հիշվում ՌՃՀ = 1721 թվին (տես REA 6,

85).—Արք. կրետ. 2—8, Մ. մաշտ. 336 ր. Չամչ. Գ 805—806, Ազգապ. 2871—2882, Տաշեան, Տուց. 1031:

— 101. Արքահում Գ Կրետացի, կաթուղիկոս Հայոց «1734—1737 թ». հաջորդեց Աբրահամ Բ-ի. ծննդյամբ Կրետացի էր, Կանդիա քաղաքից, մայրը հույն. նախապես Ռոտտոթոյի առաջնորդն էր եղել և այդ պաշտոնը վարել էր ամբողջ 25 տարի, որի համար էլ կոչվում էր նաև Թէքիրդաղցի կամ Թրակացի: Քահմադ-Ղուլի խանը այդ միջոցին Օսմանցոց ձեռքից գրավել էր Թիֆլիսը, Գանձակը, Երևանն ու էջմիածինը: Պարսից մեծամեծներին հավաքելով Մուղանի դաշտը, նա մի մեծ հանդես սարքեց և իրեն թագավոր պսակել ավելց Նադրշահ անունով: Թագազրության հանդեսին ներկա էր նաև Աբրահամ կաթուղիկոսը, որ օրհնեց Նադրշահի սուրը և իր ձեռքով կապեց նրա մեջքին: Միրելի դառնալով թագավորին (թագավորը կոչում էր նրան «հայր»), նրա միջոցով կարողացավ թեթևացնել հայ ժողովրդի վիճակը, բռնի մահմեդականացած հայերին ազատեց, վանական նախշտակված կալվածները հտ ստացավ ևն: Թողել է «Պատմազրութիւն անցիցն իւրոց և Նատրշահին», տպ. էջմիածին 1870, ուր դրված է նաև նրա անունով մի Կոնդակ և «Պատմութիւն Անի քաղաքի»: Մեռավ 1737 ապր. 18 և թաղվեց Շողակաթի վանքում: Զարմանալի է որ տպագրված մի գրքի նիշատակարանում, 1738 թվին դեռ կենդանի է հիշվում (տես REA 6, 135):

— Արք. կրետ. յոջ. հատկապես էջ 1, 19, 93, 101. Մ. մաշտ. 336 ր. Չամչ. Գ. 806, 818. Ազգապ. 2878—2914. Զարբ. Նոր մատ. 184—186. Տաշեան, Տուց. 24, 680—683, 1031:

— 102. Արքահում Արծիւեան, ծնվել է Անթապ քաղաքում, 1678 թ. դեռ 12 տարեկան էր, երբ կրոնական կարգ ընդունեց. Մսում կաթուղիկոսարանի գանձապահ և քարտուղար էր. Պետրոս կաթուղիկոսից վարդապետ ձեռնադրվեց (1706 թ.) և հետո եպիսկոպոս Բերիայի (1710 թ.): Ընդունելով կաթոլիկ դավանանքը և քարոզելով ժողովրդի մեջ՝ Պոլիս կանչվեց և երկու անգամ աքսորի դատապարտվեց: Լիբանանի կաթոլիկ հայոց միջոցով ազատվելով՝ քաղվեց Լիբանանի լեռները և ապրեց նրանց վանքի մեջ՝ մինչև 1738 թիվը: Այս ժամանակ Բերիայի հայ կաթոլիկները առանձին եկեղեցի ձեռք բերին և Աբրահամի համար ազատության նրովարտակ նանելով՝ նրավիբեցին նրան Բերիա: Այստեղ մի քանի կուսակիցներ հավաքեց և Բերիայում հայտարարեց իրեն կաթուղիկոս Կիլիկիայի «1740 թ», որի համար գնաց

Հուսի և պապից հաստատություն ստացավ «1742 թ»: Վերադարձավ Լիբանանի վանքը, ուր մնաց մինչև իր մահը «1749 թ»: Կոչվում է Աբրահամ-Պետրոս Ա. և կաթոլիկ հայոց առաջին հովվապետն է:—Փափագեանց, Պատմ. եկեղեցական, 946—948, Ազգապ. 2943. ընդարձակ կենսագրությունը գրել է իտալերեն լեզվով՝ Davidian, Biografia di Abramo Pietro I, Cairo 1861:

—103. Արքահում Երևանցի. պատմիչ ԺԸ դարու. իր մասին կենսագրական տեղեկություններ չկան. թողել է «Պատմութիւն պատերազմաց» անունով մի գործ, ուր պատմում է Շահ Թահմազի և Նադիր շահի ժամանակ տեղի ունեցած պատերազմները՝ Պարսից և Օսմանցոց միջև՝ 1721—36 թվերին. տպված է Երևան 1938 թ.—Այրարատ 286, Հայապ. 136:

— 104. Արքահում վրդ. Աստապատցի. հիշատակագիր. մի Աւետարանի հտեում գրել է Աղա Մահմադ խանի արշավանքի պատմությունը, 1796 թ. որ հրատարակեց A. Тумановъ, Сборн. Матеріаловъ, հտ. 29, էջ 3—6, 2եռ. Ագուլ. (Արքա. 1911, էջ 122—127):

—105. Արքահում եպիսկոպոս Գոլեան, Տաթևացի. էջմիածնի նվիրակ էր Պոլսում և իր հավաքած գումարները իր ուղած ձեռով էր գործածում: Յովհաննէս Բարբրդցի Զամալըրճեան պատրիարքը ամիրանների կողմից հրավիրված լինելով հրաժարական տալու, իրեն հաջորդ նշանակեց Աբրահամ Գոլեանին՝ իբրև պատրիարք Պոլսի «1813 թ»: Ավելորդ խստությամբ և անգործություն պատճառելով՝ պաշտոնանկ եղավ «1815 թ»: Իրեն հաջորդեց Պողոս Ադրիանապոլսեցին:—Ազգապ. 3417, 3434:

—106. Արքահում վարդապետ. փոքր մատենագիր. ունի Մեկնութիւն Հայր մերի.—ժամանակն անհայտ.—Զարբ. Հին դար. էջ 777:

*ԱԳԱՆՈՐՈՆ, ար. < հուն. իբր *Αγαθόδωρον, որ նշանակում է «բարետուր». տես Ազարն:

*ԱԳԱԹԱ, իգ. < հուն. Αγαθή (որից լատ. Agathe) իգական անունից. այս էլ ծագում է ἀγαθός, իգ. ἀγαθή «բարի, լավ» բառից. իբրև իգական անուն գործածական է նաև հունաց. և լատինների մեջ. հայտնի է, օրինակ՝ լատ. Agathe (Ֆրանս. Agathe)=հյ. Ազաթի կույս նահատակ, Միկիլիայի Պալերմո քաղաքից, նահատակված 251 թ. (Յայսմ. փետր. 5): Անսովոր անուն է. մեր մեջ

գտնում եմ միայն մի անգամ հիշված 1796 թվին (էֆիմ. 448 Ակտոս ձևով) և մի անգամ էլ՝

— Ազաթա, ապլա ոմն Բրզնիկցի, հիշված ժէ դարից հետո (Տաշեան, ծուց. 874 բ).— Բրզնիկը Սեբաստիայի գյուղերից է, կաթոլիկ հայ բնակչությամբ. ուստի այդ անունն էլ լատիններից անցել է նրանց:

*ԱԳԱԹԱՆԳԵՂՈՍ, ար. < հուն. Ἀγαθὸν ἄγγελος, որ նշանակում է «բարի հրեշտակ» (Հիւբշ. 333). հմմտ. Ազաթանգեղոս հույն նահատակը. «Որոյ անունն էր Ազաթանգեղոս, որ թարգմանի հայերէն՝ բարի հրեշտակն» (Յայսմ. յնվ. 24): Ուրիշ հույն կամ հռոմայեցի անձեր այս անունով՝ քաղված արձանագրություններից, տես Սարգիսեան, Ազաթանգ. էջ 2 ծան.:

— 1. Ազաթանգեղոս, քարտուղար Տրդատ թագավորի. ազգով հռոմայեցի. մանկությունից սովորել էր լատիներեն և հունարեն. Տրդատը բերեց նրան իր հետ Հռովմից Հայաստան. զրեց Տըբդատի և Լուսաւորչի պատմությունը, ըստ Սեբէոսի նաև Հաչկազանց պատմությունը և Արշակունիների ժամանակագրությունը մինչև Տրդատ: Ըստ նորագույն քննությանս՝ Ազաթանգեղոսը և դարում ապրող հայ հեղինակ է, որ այս անվան տակ թագնված՝ տալիս է մեզ զանազան վկայարանական ու պատմական գրվածքներից մի նոր խմբագրություն: Լեզուն և դարի առաջին կեսի ոսկեդարյան ընտիր հայերեն է, ձոխ ու պերճ. բայց հաճախ մութ և խրթին, նման Կորիւնի, Փաւստոսի և Եւթաղի: Մեծ նշանակություն է ունեցել հայոց դարձի պատմության համար և հին ժամանակ թարգմանվել է հունարենի և արաբերենի: Կա նաև վրացական խմբագրություն: Նոր ժամանակ թարգմանվեց լատիներեն, իտալերեն, ֆրանսերեն: Հայերեն հնագույն հրատարակությունն է Պոլիս 1709, իսկ վերջին լավագույն հրատարակությունը՝ Տիֆլիս 1909:— Ազաթանգեղոսին էր ընծայվում նաև «Իրաչանց թուղթ» կոչված գրությունը, որ կաթոլիկական կեղծիք է և որի նպատակն է ցույց տալ թե հայ եկեղեցին ի սկզբանէ անտի կաթոլիկ և Հռովմի պապին հպատակ է եղել: Կան այս առթիվ զանազան քննադատական գրվածքներ, որոնցից նշանավոր է Կ. վ. Շահնազարեանի քննությունը, տպ. Փարիզ 1862: Գրքիս եզրակացությունն է հետևյալ կժու բառախաղը. «Իրաչանց թուղթը— դա շանց թուղթ է»:— Ազաթ. § 12. Փարպա—գ. Խոր. Բ. կէ, հզ, հթ, ձ, ձգ, ձգ. պտմ. հոիփ. էջ 298. Սեբ. ա. Յհ. կթ. ը. Գիբբ թղ. դէ. Մխ. անեց. Ե. Ասող. Ա. ա. Ձին.

19, 22. Կիր. 2. Վրդ. ժե. Խոսր. 143. Մագ. թղ. Ե. Մխ. այրիվ. 37, 60. Տաթև. ձմ. դէ. Սամ. անեց. 3. Ջըբ. սարկ. Ա. 1, 3. Գ. 3. — Ազաթանգեղ՝ Օրբ. ը. Տաթև. հարց. 549. — Ազաթանգեղոս՝ Տաթև. ձմ. դգ.—սեռ. Ազաթանգեղեայ՝ Ազաթ. §§1, 18 (Ազաթանգեղայ). Կնիք. հաւ. 303. — Ազաթանգեղոսի՝ Այրիվ. 20 բ. Օրբ. գ. Թղթ. գաշ. 30. — Ազաթանգեղայ (ոտանավորի չափի համար կրճատված)՝ Սիմ. ապար. 29. — Ազաթանգեղայ՝ Կղկնտ. Բ. ա (ըստ էմինի հրատ., իսկ ըստ հրատ. Շահն. Ազաթանգեղեայ). — ի յԱզաթանգեղայ պատմութեանց՝ Խոր. պտմ. հոիփ. 303. — բցո. ի յԱզաթանգեղոսէ՝ Սիմ. ապար. 17. — Ազաթանգեղոսի կյանքի ու գործի մասին տես Ջարբ. Հին դպր. էջ իա և 202—233. մասնավոր ուսումնասիրություններից հիշենք Հ. Բ. Սարգիսեան, Ազաթանգեղոս և իւր բազմադարեան զաղտնիքը, Վենետիկ 1890. այս մասին մի լուրջ քննադատություն ունի Դուրեան, Ուսումն. և քնն. Երուսաղէմ 1935, էջ 83—108) և ավելի լավ՝ Տաշեան, Ազաթանգեղոս առ Գէորգայ ասորի եպիսկոպոսի, Վիեննա 1891:

— 2. Ազաթանգեղ, քարտուղար Պաշիկ Ա կաթոլիկոսի Հայոց. ստորագրում է այն կոնդակին, որ նույն կաթոլիկոսը տվել է Բարսեղ եպիսկոպոսին Նախավկայի առաջնորդ կարգելու առթիվ՝ 976 թ. — Արրտ. 1868, էջ 34.

3. Ազաթանգեղոս էր կոչվում նաև Շողակաթի եկեղեցին շինող Նախիջևանցի Աղամալիչորս որդիներից մեկը (մյուսներն են՝ Ալրերդիոս, Աղէքսանգրոս, Սարխիմոս), ինչպես հիշատակված է նույն եկեղեցու արևմտյան դռան վրայի արձանագրության մեջ, 1694 թվից (Այրարատ 236):

*ԱԳԱԹՄՆ, ար. < հուն. Ἀγαθὸν անունից, որ ծագում է ἀγαθός, չեզ. ἀγαθόν «լավ, բարի» բառից: Այս անունով հայտնի են Հունաց մեջ Ազաթոն որդի Պրիամոսի (Իլիականում), Ազաթոն ողբերգակ բանաստեղծ և զանազան ուրիշ անձեր: Սրանից են փոխառյալ լտ. Agatho, սեռ. Agathonis, ուուս. Αγαθον ևն: Մեր մեջ ունիւք հին ձևով Ազաթոն (տես տակը), կամ Ազաթան, որ հիշված է 1905 թ. (Ազգապ. 5352), նոր ձևով Ազաթոն, որով հայտնի է Մկրտիչ Ազաթոն, ազգային գործիչ Պոլսում, 1847 թ. (Ազգապ. 3818), ուուսերենին համապատասխան ձևով էլ Ազաթոն (Ազգապ. 3862):

— Ազաթոն (կամ Ազադոթոն, որ տես վերը), կեղծանուն հեղինակ, անշուշտ հայ, թագնված հույն անվան տակ. ունի մի զբվածք «Վասն ժամանակին որ յայտնելոց է...» (հրտր. Բազմ.

1913, էջ 396—400), որի մեջ գուշակում է թե պիտի գա մի օր Վաղարշակ արքայ ոմն, որ պիտի վանի Նետողաց ազգը և Կուր գետից մինչև Պոլիս պիտի տիրե: Նույնը Ագադրոն անունով՝ «Տեսիլ Աղադրոնի վասն ազգին Նետողաց» վերնագրով տես Ձեռ. Բերլինի, 59 բ: Սխալ գրված Ալատրոն (Acatron) և դարձած մարգարե, որ գուշակել է իր մահվան անկողնում՝ Նետողների արշավանքը (ըստ Ռուբրուք կամ Ռուբրիկէզ սպանացի ճանապարհորդի ԺԳ դարու, տես Ուղեգրութ. Ա. 16, 21 և Հ. Բարսեղ Սարգսեան, Ուս. հին կտ. անվաւեր գրոց, էջ 179): Նույնը Roger Bacon գրում է Akaton, անշուշտ Մեսրոպ երեցի Ս. Ներսէսի Պատմութեան ազգեցությամբ, որի ձեռագիրը կազմւած պիտի լիներ Ագաթանգեղոսի հետ: Ագադրոն անհաղթ փիլիսոփայի մասին խոսում է դարձյալ Սարգսեան, իր վերոհիշյալ գործի մեջ, էջ 174—219, ուր այն կարծիքն է հայտնում, թե Հայոց Ագադրոնը Մեթոդիոսի մի նոր խմբագրությունն է՝ կազմված Հայոց մեջ և ժամանակակից է Յովհաննէս Կոզեռնի տեսիլքին:

*ԱԳԱՊԷՍ, ար. < հուն. Ἀγάπης անունից (ըստ Հիւբը. 333). հմմտ. Ագապիոս հայրապետ Հոովմի և Ագապիոս եպիսկոպոս՝ անդամ Անտիոքի ժողովի: Կա նաև Ἀγάπης բունակալ Եւբէայի: Բոլորն էլ ծագում են ἀγάπη «սէր», ἀγαπάω «սիրել» բառերից: Այս անունով ունինք միայն՝

Ագապիս եպիսկոպոս. քուրմի որդի էր. Լուսաւորիչը սովորեցրեց նրան քրիստոնեական ուսումը և ապա եպիսկոպոս ձեռնադրեց (Դ դար).—Ագաթ. 845 (նույն անձը Ագաթանգեղոսի արաբական խմբագրության մեջ, էջ 72, կոչվում է Պարբրա և դրվում է եպիսկոպոս Սուսարեւտացուց (= Սպեր):

*ԱԳԱՊԻ, իգ. < հուն. ἀγάπη «սէր» բառից, որ նաև Հունաց մեջ իգական հատուկ անուն էր. հայտնի են օրինակ՝ Ագապի կույս Թեսաղոնիկեցի և Ագապի դուստր Սոֆիայի (սրանք երեք քույր էին, Պիստոս, Էլպիս, Ագապի, որ է «հավատք, հույս, սէր» և նրանց մայրը՝ Սոֆիա «իմաստություն». տես Յայսմ. և Աւգերեան, Լիակ. վրք. սրբ. Դ. 398): Մեր մեջ Ագապի հիշված կա ժէ դարից (տես Ազգապ. 2364). սովորական անուն էր Պոլսում ԺԹ դարում, որից էլ Ագապիան ազգանունը: Հայտնի էր օրինակ՝ Պոլսի Սամաթիա թաղում Ագապեան օրիորդաց դպրոցը, որ մեծ արժանիք ունեցավ աղջկանց դաստիարակության գործում: Այժմ այս անունը խափանված է:

*ԱԳԳԷ, ար. < ասոր. ܐܓܓܝ Aggai, որի վրա տես Աղդէ անվան տակ: Հնուց ավանդված չէ և ուշ ժամանակ կա միայն՝

— Ագգե, տաղասաց նոր ժամանակներից. ունի Տաղ ի վերայ ս. էջմիածնայ, որ սկսում է «Անճառերոյ Հօր միածին, փառօք լուսով Աստուածածին» (տես Տաշեան, Ցուց. 1008 բ): Բայց այդ ժամանակ ինչպէս կարող էր գտնվիլ ասորական ձևը:

*ԱԳՆԷՍ, իգ. < հուն. ἀγνή «մաքուր, պարկեշտ» բառից, որ անցավ լատիներենի և իգական անձնանուն դարձավ Agnes ձևով: Ժողովրդական դարձավ սրբուհի Agnes-ի անունով, որ 13 տարեկան հասակում նահատակվեց. Դիոլիբտիանոս կայսեր ժամանակ, 303 թվին: Մեր մեջ մի անգամ ունինք հիշատակված ԺԳ/ԺԴ դարում. անցյալ դարում բալական գործածական էր Պոլսում (հմտ. մի հիշատակություն 1796 թվից՝ էֆիմ. 448): Այժմ խափանված է:

— Ագնես դուստր Չարելի (կամ Չապլունի)՝ քրոջ Հեթում Բ-ի և կին Լևոն Դ-ի՝ Թագաւորի Կիլիկիոյ. ամուսնացել են «1301 թ». (այսպեսով Լևոնը ամուսնացել է իր հորաքրոջ աղջկա հետ):—Ալիշան, Հայ—Վենետ. 90, Սիսուան 543 բ, Ազգապ. 1763:

*ԱԳՐԻՊՊԱՍ, ար. < հուն. Ἀγρίππας ձևից, որ իր հերթին փոխառյալ է լս. Agrippa անունից: Այս անունը սովորական էր Հռովմայեցոց մեջ. հնագույնն է Agrippa, որդի Տրեբրինոսի, Թագավոր Ալլոյի: Մարում է agrippa անվանից, որ նշանակում է «տները առաջ ծնված»: Ըստ Vendryes BSL 23, 21 առաջանում է agra «ծայր, դեպի առաջ» և p- «տք» բառերից: Նախնական ժողովուրդները առանձին ուշադրություն էին դարձնում ծննդյան հնագամանքներին և նրանցից գուշակություններ հանում նորածնի ապագայի վերաբերմամբ: Ագրիպպաս անունը մեզ ծանոթ է դարձել Ս. Գրքի միջոցով, ուր ունինք Ագրիպպաս արքայ, որ Բերնիկէի հետ լեկին ի կեսարիա յողջոյն Փեստոսի» Գժ. իե. 13: Այս անունը մեր մեջ ոչ նից է ավանդված, ոչ էլ այժմ սովորական է: Քիչ անգամ գործածվում էր Պոլսում (հնչվում է Ագրիպպ): Այս անունն էր կրում օրինակ՝ Պետրոս Դուրեանի կրտսեր եղբայրը, որ հայտնի փաստաբան էր:

*ԱԴԱՄ, ար. < եբր. ܐܕܡ Adām անունից. որոշիչ հոգով ܐܕܡ Hādām. այս անունով էր կոչվում ըստ Ս. Գրքի մարդկության նախահայրը՝ Ադամ նահապետ: Եբրայականից տառադարձու-

թյումբ անցել է շատ ուրիշ լեզուների, ինչպես՝ հուն. Ἀδάμ, լատ. Adam, արաբ. آدām Adam, ռուս. Адам. բուն նշանակում է «մարդ, մարդ էակը»։ հմմտ. սուամեր. adam «կենդանի էակ» (Autran, Sumer. et ind. էջ 152)։ Հնեերը կարծում էին թե բուն նշանակում է «հող»։ հմմտ. «Ադամն կաւ ստի և Եւայն օձ» (Յայսմ. մրտ. 14)։ «Ադամ (նշանակէ) երկիր» (Տաթև. հարց. 299)։ նաև արաբ. آدām «Ադամ նախահայրը, որ ասորական բառ է և բուն նշանակում է հող» (Կամուս, Գ. էջ 390)։ Հնեերից քիչ է ավանդված, այժմ էլ սակավ է գործածական և հնչվում է Աքամ, Հարամ։

— 1. Ադամ (կամ Ասաւ) Արծրունի, որի որդին՝ Եսայի ասպետը գրեց Յունան և Բարաքիաս (մ. 327) նահատակների ընդարձակ վկայարանութունը, որ և անցավ հունաց, լատինաց և հայոց Յայսմաուրքի մեջ (մարտ 20—21)։—Ազգերեան, Լիակ. վրջ. սրբ. ժԲ 296։

— 2. Ադամ, գրիչ. օրինակել է Գանձարանը՝ Արծկէ քաղաքում, 1466 թ.—Չեռ. Կարին. 28, Նօտարք 223։

— 3. Ադամ, կաթուղիկոս Ադթամարի 1498—1510 թ. սովորաբար կոչվում է Ասոմ, բայց կա նաև Ադամ անունով. այսպես օրինակ՝ Չեռ. Վասպ. 637 (1509 թվին)։

— 4. Ադեմ (համաձայն թրք. Adem հնչման), հիշված է 1572 թ.—Թորոս Աղբար, Բ. 299։

— 5. Տէր Ադամ (կամ Տէր Ադամեան). այսպես էր կոչվում Յովհաննէս Զ Հաճնցի, կաթուղիկոս Կիլիկիայի (1730—1731). տես Յովհաննէս։

— 6. Ադամ, որդի Մելիք Իսրայելի. մելիք Ջբաբերդի հաջորդեց իր եղբոր Ալլահդուլիի, երբ սա դավաճանաբար սպանվեց Շուշում՝ Փանահ խանի ձեռքով (1756). շատ պատերազմներ ունեցավ Փանահ խանի և Վրաց Թէյմուրազ թագավորի հետ, որոնց հաղթեց. ի վերջո հաշտվեց Փանահ խանի հետ՝ միջնորդությամբ Գանձակի Շահվերդի խանի, որ իր բարեկամն էր։ Մեռել է 1780 թ.—Բաֆֆի, Սամսայի մելիքութ. 18, 81, 90, 102-են։

— 7. Ադամ (կամ Աղբար-Ադամ), աշուղ ժԹ դարի. երգել է Ակոռի կործանումը (տես Գամառ-Քաթիպա, Ազգ. երգարան 1856, էջ 139)։

— 8. Ադամ Նախաշով, աշուղ ժԹ դարի. իր երգերից տես Գամառ-Քաթիպա, Ազգ. երգարան, 1856, էջ 126։

*ԱԴԻԴԷ, ար. < ասոր. ܐܕܝܝܐ Addai անունից (Հիւբշ. 289). հրեական անուն է. հմմտ. Միխ. աս. 101. ըստ Լաբուբ. յոջ. էջ Ժգ և Տաշեան, Ծուց. էջ 1053 ա Թաղէոս առաքյալի ասորական անունն է։ Այս անունով մեր պատմության մեջ հիշվում են միայն՝

— 1. Ադդի եպիսկոպոս. նախապես Աբգար Թագավորի մետաքսագործը և խույրարարն էր. Թաղէոս առաքյալը ձեռնադրեց նրան Եդեսիայի եպիսկոպոս. նահատակվեց Անանունի ձեռքով (36 թ. ըստ Չամչ. Ա. 295).—Պոր. Բ. լգ, լդ. Յհ. կթ. գ. Ուխտ. Ա. լե, ի. Պոմ. Թաղ. 60. Կանոն. 215. Գիրք թղ. զը. Մխ. անեց. Ժե, ի. Ասող. Ա. Ե. Յայսմ. դեկտ. 21, 23, 31. Տաթև. ձմ. ղէ. հարց. 546, 548.—գրված Ադի՝ Միխ. աս. Իթ (=Իը). Շիր. քրոն. 37.—սեռ. Ադդի՝ Պոր. Բ. լգ, լե. Ուխտ. Ա. ի. Մխ. անեց. ի. Ասող. Ա. Ե. Արծր. Ա. գ. Ճշ. 739. Յայսմ. դեկտ. 21.—բցո. յԱդդի՝ Ուխտ. Ա. ի.—նաև Թադդի՝ Ջբր. Կպս. 279.—Ըստ Լաբուբ. յոջ. էջ Ժգ ասորի բնագրում այս Ադդէն կոչվում է Ազգի, որ է ասոր. ܐܓܝܐ Aggai. շփոթվելով նախորդի հետ՝ դարձել է Ադդէ (Հիւբշ. 289). տես և Ազեր. Լիակ. վրջ. սրբ. ժ. 141—144, Տաշեան, Վարդ. առաք. էջ 198 (ըստ այսմ ասորականում Թաղէոս առաքյալի անունն է Ադդի, եպիսկոպոսի անունն է Ազգի. հայերենում երկուսն էլ զարձան Ադդի)։

—2. Ադդի, հոգևոր որդի Աստուածատուր աբեղայի. սկսնակ գրիչ էր՝ Կեչառուքում (1184 թ).—Այրարատ 266—267. Հայասպ. 399։

*ԱԴԻԵԼԱՅԻԴԱ, իգ. նորամուտ երոպական անուն. = Ֆրանս. Adélaïde, գերմ. Adelheit են. հայտնի է օրինակ՝ Ադելալիզա կայսրուհի, կին Ոթոն մեծ կայսեր. նշանավոր եղավ իր բարեպաշտությամբ. հիմնեց վանքեր ու եկեղեցիներ. մեռել է 999 թ. (Փափազեանց, Պատմ. եկեղ. 418)։ Կա նաև սրա կրճատ ձևը՝ Ադել < Ֆրանս. Adèle, ռուս. Адель. հայտնի է օրինակ՝ Լատին եկեղեցում սրբուհին Ադել (շուրջ 734 թ)։

*ԱԴԻԻԲԷԳ, ար. < թրք. آديب Adibeg, որ բուն նշանակում է «անունը բեգ» և ըստ իմաստի համապատասխանում է Իտալիայի անունին, որ տես։ Հմմտ. նաև Ադիխաբուն և Ադիլաբուն։ Հաստատ թվականով գործածված է 1578 թ. (Չեռ. Վասպ. էջ 11), 1626 թ. (Չեռ. Դադեան, Բ. 32 բ). կա նաև անթվական մի հիշատակաբանում (Չեռ. Սևան. 6 ա), որ գրված է 1490 թվից ուշ։ Երեքն էլ արևմտահայ տառադարձությամբ գրված Ասիբիկ կամ Ասիպիկ՝ Գործածական է այժմ էլ կովկասում։

*ԱԴԻԼԽԱՆ, ար. < թրք. عادل خان Adilxan անունից, որ կազմված է արար. عادل 'ādil «արդար, արդարադատ» + արս. خان xān «խան, իշխան» բառերից: Հին հիշատակություն չունինք. բայց հովհասում կա սրանից Ադիլխանեան ազգանունը: Տես նաև Եդիլ, Եդիլբեգ, Եդիլտահ անունները:

*ԱԴԻՔԱՏՈՆ, իգ. < թրք. آدیخاتون Adixatun, որ կազմված է ad+xatun բառերից և նշանակում է «անունը խաթուն (տիրուհի)»: Այս իմաստով համապատասխանում է Ադիբեգ, Ադիվաշա և Իսմիխան անուններին (տես այս անունները), որոնց իգականն է: Գործածված եմ գտնում երկու անգամ հետևյալ ձևով.

— 1. Ասիխաթուն, հիշված է 1475 թվից ուշ գրված անթվական մի հիշատակարանում.— Ձեռ. Մաղն. 35 (գրված է «քուրն ի իւրատի Խաթուն»): հրատարակչը, էջ 38, անվանացանկում դնում է Իւրատի՝ իբրև հատուկ անուն! պետք է կարդալ «քուրն իւր Ատիխաթուն»):

— 2. Ատիխաթուն, հիշված է Բասենում, 1570 թ.— Ձեռ. Վենետ. Ա. 672:

*ԱԴԻՄԵԼԷԿ, իգ. < թրք. آدی ملک Adimelek, որ կազմված է թրք. آ ad «անուն» և արաբ. ملک malak «հրեշտակ» բառերից և նշանակում է «հրեշտականուն, անունը հրեշտակ» (ապա երկրորդ բառը շփոթված և դարձած melik «մելիք»):

— Ադմիլիֆ (իմն Ադիսիֆ), քույր Յովհաննէս կրօնավորի, որ գրել տվեց մի Աւետարան, Բերկիրում, 1424 թ.— Ձեռ. Վասպ. էջ 347:

*ԱԴԻՓԱՇԱ, իգ. < թրք. آدیپاشا Adipaša ձևից, որ կազմված է ad+paša բառերից և նշանակում է «անունը փաշա» (Փաշա անունը թե արական է և թե իգական): Այս իմաստով համապատասխանում է Ադիբեգ, Ադիխաթուն և Իսմիխան անուններին, որ տես: Գտնում եմ մի անգամ, արևմտահայ տառադարձությամբ՝

— Ասիփաշա, հիշված անթվական մի հիշատակարանում (Bodleian 147):

ԱԴՆԻՐՈՍ, ար. այս անունը Justi, Iran. Namenbuch 5 բ, իրանական է համարում և համեմատում է Adalyā իրանական անվան հետ, որ գործածված է Նսթեր Թ. 8 երրայական բնագրում (հուլն թարգմանության մեջ գրված է Βαρσα և սրա հետևողություններ էլ հայերենում Բարես): Մագունն անհայտ է:

— Ադալիսա ('Αδάλιος), որ դի Ակադիոս պրոկոնսուլի. հայ,

գորավար հեծելազորաց Բելիսարիոսի. ընկավ Անգլոնի ճակատամարտում (543 թ).— հիշում են Պրոկոպիոս, Թեոփանէս և Կեղրենոս (Justi 5 բ):

*ԱԴՈՒՑ, ար. նորամուտ կրոպական անուն. < Ֆրանս. Adolphe ձևից, որ է գերմ. Adolf, հինը իբր Edel-wolf «ազնվական գայլ». հմտ. Գուրգեն, որ նշանակում է «գայլի ձագ»:

ԱԴՈՆ, որ և Ադոն, Ադոս կամ Դոմնէս. տառադարձված է յն. 'Αδων, (Ստրաբոն Հայոց մասին, էջ 59), 'Αδδων, 'Αδῶρ, րտ. Addon, Adduus, Donnes, Domnes ձևերով (Դիոն Լև).— Justi էջ 5բ համեմատում է փոխգ. 'Αδων անվան հետ (մի սըրընգահար) և ուզում է կցել սեմ. אדון adōn «տէր» բառին: Այս անունով ունինք՝

— Ադոն, բերդապահ Արտագերսի, կարգված էր Արտաւազդից. խաբուությամբ հրավիրեց Հոովմայեցոց Գայիոս զորավարին պարսպի մոտ՝ իբրև թե զադոնի խոսելու համար: Մատուցեց նրան մի թուղթ և կարդալու միջոցին չարաչար վիրավորեց նրան ու փախավ: Հոովմայեցիք պաշարեցին բերդը, շուրջ կրակ վառեցին և գրավեցին: Ադոնը տեսնելով որ թշնամու ձեռքը պիտի ընկնի, պարսպից ցած՝ կրակի մեջ գցեց իրան: Հոովմայեցիք բռնեցին և սպանեցին (2 թվհն): Վերջից մեռավ նա Գայիոսը, որ Օգոստոս կայսեր սիրելի թոռն էր ու հույսը. ուստի մեծ սուգ պատճառեց կայսերական ընտանիքին: Սրա վրա հոովմայեցիք զայրացած՝ ոչ միայն մեծ տուգանք դրին, այլ և բերդի պարիսպները քանդեցին:— Չամչ. Ա. 280—281, Գրգշ. Բ. 189, Լէօ, Ա. 450, Այրարատ 57:

*ԱԴՐԱԶԱՐ կամ ավելի լավ՝ ԱԴՐԱԱԶԱՐ, ար. < եբր. אדר עזר Hadar'ezer ձևից, որ սակայն > և , տառերի նմանությունից առաջացած վրիպակ է և պետք է ուղղել ըստ արձանագրությանց՝ אדר עזר Hadad'ezer (Gesenius, էջ 174 բ):

— Ադրագար, որդի Արայի, Թագավոր Մոփաց, որի դեմ արշավեց հրեից Դաւիթ Թագավորը (մ. Ն. Ք. 1083) և հաղթելով՝ 20,000 հետևակ և 7000 ձիավոր սպանեց և 1000 պատերազմական կռուք ավար առավ (Յովսեփոս պատմիչ, գիրք է, գլուխ Ծ 1, գրված 'Αδράζαρος τὸν 'Αράου μὲν σίδν).— ՀՊ 1930, 165, և Մ. Գրքում կազմում է «Ադրագար որդի Ռովմայ, արքայ Մուբայ և շրջակա երկիրների, մինչև Եփրատ: Դամասկոսի ասորոց նա միացած՝ կովեց Դաւթի դեմ և երեք անգամ հաղթվելով՝ նշվանկեց (Բ Թագ. Ը, Ժ, Գ Թագ. ԺԱ, Ա Մնաց. ԺԸ, ԺԹ):

*ԱԴՐԱՄԵԼԻՔ, ար. < երբ. ادرامهك Adram-melek, որ է ասորեստանացոց լեզվով Ադամ-մալիք և նշանակում է «Ադար իշխան է» (Սանտալեան, Ասորեստ. սեպագիր արձ. էջ 62):

— 1. Ադրամելիք, որդի Սենեքերիմ թագավորի Ասորեստանացոց: Հրեից Եզեկիա թագավորի դեմ ձախող արշավանքից հետո, երբ Սենեքերիմը դարձավ Նինուէ, նրա երկու որդիները՝ Ադրամելէք և Սանասար, վախենալով թե զուցե զոհվեն Նեսրաք աստուծուն, սպանեցին իրենց հորը և փախան Հայաստան (3295 թ. ըստ Չամչ. Ա. 98 = Ն.Ք. 681 թ): Սկայորդի՝ Հայոց նահապետը, ընդունեց նրանց և քնակեցրեց Հայաստանի հարավային կողմերում (Դ թագ. ժԹ. 37, Ես. լէ. 38, Տոր. Ա. 24): Այս երկուսից սերվեցին Արծրունի և Գուռնի նախարարութունները և Սասունը: Կոչվում է նաև Արգամոզան (որ Նորայր ուղղել է Արգամոլան. տես Մալխասեան, թրգմ. Խոր. ծան. 77):— Մխ. անեց. գ. Սամ. անեց. 46.—սեռ. Ադրամելյա՝ Խոր. Ա. իգ.—կոչված է Արիա՝ Միխ. աս. դ.—Արդիմելիք՝ Գտմ. մժբ. 63 և Ձեռ. Վենետ. Բ. 23.—բցո. յԱդրամոզանի՝ Սամ. անեց. 46:

—2. Ադրամելիք Արծրունի. հաջորդ Տիգրան Արծրունու ժամանակակից էր Գարսից Գեորգես թագավորին (485—465 Ն.Ք.)—Արծր. Ա. գ՝

— Ավելի ուշ Ադրամելիք անունը գործածական է դարձել Վասպուրականի շրջանում. այսպես ունինք Ասրամելիք ոճն Մակացի, 1638 թվին (Ձեռ. Վասպ. 828) և Անդրամելիք Վանեցի, 1689 թվին (Ձեռ. Վասպ. 971 = 975):

*ԱԴՐԻԱՆՈՍ, ար. < հուն. Ἀδριανός և այս էլ լատ. Adrianus կամ ավելի հին Hadrianus ձևից, որ նշանակում է «Ադրիական ծովից կամ Hadria քաղաքից»: Այս անունով հայտնի են պատմության մեջ՝ Ադրիանոս կայսր Հռովմայեցոց 117—138, Ադրիանոս Ա պապ 772—795, Ադրիանոս Բ պապ 867—872, Ադրիանոս Գ պապ 884—885, Ադրիանոս Դ պապ 1154—1159, Ադրիանոս Ե պապ 1276թ., Ադրիանոս Չ պապ 1522—1523 թ: Այժմ անգործածական է. իսկ հնից ավանդված է միայն երեք անգամ:

— 1. Ադրիանոս Սպիբրցի, հայ պատրիկ՝ հունաց կայսերական պալատում. սրա աղջիկը Հեղինէ՝ ամուսնացավ հունաց Ռոմանոս Լիկապէն հայազգի կայսեր որդի Կոստանդինի հետ, որ կայսեր գահակիցն էր: Ըստ այսմ Ադրիանոսը կայսրորդի Կոստանդինի աներն էր: Միացավ Բաբերդի իշխող Վարդան վուլի հետ և երկուսով ապստամբեցին կայսեր դեմ. բայց հաղթվեցին

Յովհան Գուրգէն հայազգի զորավարից (935 թ).—Չամչ. Բ. 817, 825:

— 2. Ադրիան. արտագրել է Կաղանկայտուացու Պատմությունը կամ Վեհիկի տեսիլքը. իր լուսանցագրությունն է, որ իբրև մաս Պատմության, մտել է բնագրի մեջ.—Կղկնտ. Բ. գ՝

— 3. Անդրիանոս (այսպես ն հավելվածով), հայր տանուտեր Յովհաննէսի, որ Վան քաղաքում գրել տվեց մի Մաշտոց՝ 1418 թ.—Տաշեան, Յուց. 383 ր:

*ԱԶԱԹՎՈՒ, իգ. < թրք. ایزتلی izzetli «մեծարգո, մեծահարգ» (կազմված է արաբ. عزت izzat «փառք, պատիվ, մեծութուն» բառից՝ Աս «ավոր» թուրքական մասնիկով): Իբրև իգական անուն գործածված եմ գտնում մեր մեջ մի անդամ Ժէ դար (Ձեռ. Գևորգ. № 613):

*ԱԶԱՄԱԹ, իգ. < արաբ. اظامت azamat «մեծութուն, պերճութուն, վեհութուն»: Իբրև իգական անուն գտնում եմ գործածված մեր մեջ միայն երկու անգամ.

— 1. Ազամաթ, դուստր Տէրպարոնի, քույր Յովհաննէս վարդապետի, որ Սանահինում գրել տվեց մի գեղեցիկ Շարակնոց, 1497 թ.—ՀԱ 1887, 56 ր:

— 2. Ազամաթ, կին մահտեսի՝ Աւետիսի և մայր՝ Բաղէշի առաջնորդ Մեսրոպ վարդապետի, որ գրել տվեց Վարք հարանցը, 1644 թ. (Տաշեան, Յուց. 304 ա):

— 3. Ազամաթ հիշված կա նաև 1635 թ. (Թորոս Աղբար, Բ. 414), 1638 թ. (անդ, էջ 440), 1638-ից ավելի ուշ գրված անթվական մի հիշատակարանում (Ձեռ. Վասպ. 830):

† ԱԶԱՏ, ար. և իգ. հայերեն ազատ բառն է, որ իրանական փոխառութուն է և իրանականումն էլ գործածական է իբր հատուկ անդն. ինչպես՝ զնդ. Azāta որդի Karasna-ի, Ազատ՝ ներքինի Շապուհ Բ թագավորի և նահատակ, Azād կին սուլտ մարզաբե Ասվադի (մ. 632) կն: Հին հայոց մեջ չէ գործածված: (Միսական 498 ա հիշված Ազատ Խորխոռունին պետք է ուղղել Ազատ): Հնուց ունինք միայն 1304 և ապա 1498 թվին (տես տակը): ԺՉ դարում ունինք 1533 թ. (Ձեռ. Վենետ. Ա. 717—718), 1534 թ. (Ձեռ. Վասպ. 648), 1549 թ. սարկավազ ոճն Ազատ (Ալիշան, Կամենից, էջ 18), 1575 թ. (Թորոս Աղբար, Բ. 410).—Ժէ դարում ունինք՝ 1630 թ. (Թորոս Աղբար, Բ. 451), 1678 թ. (Միլերմէհան, Պատմ. Հալէպի ազգ. գերեզմ. 29 ր), մի ուրիշ Ազատ ոճն՝ անթվական մի հիշատակարանում, որ գրված

է 1331 թվից ավելի ուշ (Manus. brit. mus. 58 ք) Լն:—Քերևս ալտեղ պետք է դնել նաև 'Αζωτος ոմն, որ տես տակը:—Մեր դարում, հեղափոխական գաղափարների աճմամբ, ազատ գործածություն ստացավ Ազոս անունը՝ թե արական և թե իգական (վերջինիս համար Գոլտում ստեղծվեց Ազոսուի):

— 1. 'Αζωτος (Ազոտոս) հայ հսկա, առաջնորդ հունաց Լեւոն 2 կայսեր թիկնապահների. ընկավ Բուլգարների դեմ պատերազմում՝ Սիմէոն թագավորի ժամանակ (890 թ).—Justi 54 ք (ըստ Կոստանդին Ծիրանածնի):

— 2. Ազատ քահանա, նկարիչ. հիշված է 1304 թ.—Bodleian 3:

— 3. Ազատ, բուրդե Ատոմի, որ իր Հաբիբ կնոջ հետ գրել տվեց մի Աւետարան, Աղբակի Երնկանի գյուղում, 1498 թվին.—Ձեռ. Վասպ. 527—8:

*ԱԶԱՏԱՆ < պրս. آزادخان Azād-xān ձևից. նշանավոր էր Գարսկաստանում Աֆղանների առաջնորդ Ազատխանը՝ 1747 թ.

— 1. Ազատխան, ար. որդի Ֆրանգիւլի, որ գնեց մի Աւետարան, 1660 թ.—Ձեռ. Վասպ. 553:

— 2. Ազատխան, իգ. հիշված է 1689 թ. (Bodleian 163):

*ԱԶԱՏՇԱՀ, ար. < պրս. آزاد آذاد «ազատ» + شاه šāh «թագավոր» բառերից: Անսովոր անուն է:

— 1. Ազատշայ, որդի Աստուածատուրի և եղբայր մահտեսի Ստեփաննոսի, որ գրել տվեց մի Յայմաուրք, Լիւմ կղզում, 1457 թ.—այս թվին Ազատշանը արգեն մեռած էր:—Ձեռ. Քաւր. 103 ար:

— 2. Ազատշահ, հիշված է անթվական մի հիշատակարանում, որ գտնվում է 1311 թվին գրված մի Աւետարանում:—Ձեռ. Քաւր. 71 ա:

† ԱԶԱՏՈՒՀԻ. նորակերտ իգական անուն, որ կազմված է հյ. ազոս բառից՝ իգականակերտ ունի մասնիկով (տես վերը՝ Ազատ): Գատահական նմանություն ունի պրս. آزادا Azāda՝ Բահրամ Գուրի հարճը (Շահն. Ե. 405):

† ԱԶԱՏՏԻԿԻՆ, իգ. < հյ. ազոս + տիկին բառերից կազմված: Մի անգամ գործածված եմ գտնում ժԳ դարում:

— Ազատտիկին, մերձավոր Գրիգոր գրչի, որ օրինակեց Աւետարանը Կարինում, 1230 թ. Ազատտիկինը գրամական օժանդակություն էր ցույց տալիս նրան:—Ձեռ. Վենետ. Ա. 573:

*ԱԶԱՐԻԱ, ար. < եբր. אַזַּרְיָה 'Azariāh անունից, որ բուն

նշանակում է «օչնութիւն Աստուծոյ» (կազմված ԴԿ 'զ' օօֆեի) և Yāh «Եհովա» բառերից (Gesenius 578—9): Այս անունը սովորական էր հրեաների միջ. հիշենք օրինակ՝ Ազարիա, թագավոր Յուդայի (Ն.Ք. 803—752), Ազարիա՝ Բաբելոնի հնոցը զբոսաված երեք մանուկներից մեկը (Դան. Ա. 6—7): Սրանից են փոխառեալ հուն. 'Αζαριᾶς, լատ. Azarias Լն: Այս անունը մեր մեջ գործածական է եղել հնուց մինչև այժմ. անցյալ դարում Գոլտում փողաքշակուն ձևն էր Ազարիկ. բայց կա նաև Ազար, որ հիշված է 1793 թվին (Տաշեան, Ցուց. 183 ա):

— 1. Ազարիա, որդի Մնանոս Բագրատունու. Արշամ թագավորը դայրացի էր Մնանոսի վրա և ուզում էր նրա աչքի առաջ սպանել երկու որդիներին. Մնանոսը վախեցած և թողեց հրեական կրոնը, ինչպես պահանջում էր Արշամը (Ն.Ք. 30—1 ըստ Չամչ.)—Խոր. Բ. իդ. Ուխտ. Ա. 1. Չամչ. Ա. 275:

— 2. Ազարիա, աշակերտ Անանիա Շիրակացու. իր դասընկերներ Հերմոնի, Տրդատի, Եզեկիէլի և Կիրակոսի հետ գնաց Երուսաղէմ և ընդունելով երկաթնակ դավանանքը, դարձան Հայաստան. Անանիան չընդունեց նրանց «713 թ».—Սամ. անեց. 85, Չամչ. Բ. 361, 384, Աղգապ. 814:

— 3. Ազարիա, վանական Եղեղեաց Ս. Գրիգոր եկեղեցու, աշակերտ Ահերմոնի (936 թ).—Օրբ. խթ. Միսական 125 ա:

— 4. Ազարիա եպիսկոպոս, առաջնորդ Կեսարիայի, 1206 թ.—Ձեռ. Կես. սարգ. էջ 9 ք:

— 5. Ազարիա, թոռ Շահնշահի, որ Գողթան գավառի Կոպատոսի անապատում, թուժայ Արճիշեցուն գրել տվեց Աւետարանը՝ 1336 թ.—Ձեռ. Ազուլ. (Արքտ. 1911, 387):

— 6. Ազարիա արեղա, միաբան Եկեղեցաց գավառի Ս. Կիրակոսի անապատի. հիշատակագիր. 1351 թ?—Ռորոս Աղբար, Բ. 357:

— 7. Ազարիա քահանա, որդի Կարապետ քահանայի, որ Արճեշում օրինակեց Մաշտոցը, 1437 թ. նախապես կոչվում էր Ստեփաննոս, երբ դեռ սարկավազ էր. օգնում էր իր հորը՝ գրչության մեջ. քահանա դառնալով՝ եղավ նշանավոր գրչի.—Նօտարք 112 ծան:

— 8. Ազարիա, գրիչ. Բարթոլոմէոս առաքյալի վանուց առաջնորդ Յովհաննէս արքեպիսկոպոսի համար օրինակեց Յայմաուրքը՝ 1438 թ.—Ձեռ. Քաւր. 41—42:

— 9. Ազարիա եպիսկոպոս Դանձասարի, «ախլը կաթուղի»

կոր Ազուանից). անգամ էջմիածնի աթոռի փոխադրութեան մեծ ժողովին՝ 1441 թ.—Մեծոփ. յիշ. ա. Չամչ. Գ. 487:

— 10. Ազարիա երէց, օգնական Ղազար գրչի, որ օրինակեց Շարահնոցը, 1464 թ. (տես Ղազար).—Չեռ. Մեծ. 47 բ:

— 11. Ազարիա արքեպիսկոպոս Գողթան գավառի. իբ ծախսով՝ Քաղէոս կրօնավորին նորոգել տվեց մի հին Աւետարան, 1471 թ.—Չեռ. Ազուլ. (Արրտ. 1911, 388):

— 12. Ազարիա քահանա, գրիչ. օրինակեց Աւետարանը՝ տանուներ Պետրոսի համար, Վան, 1475 թ.—Չեռ. Վասպ. 476: Անշուշտ նույն անձն է նաև Ազարիա երեց, որ Վանում օրինակել է Աւետարանը՝ տանուներ Գարիմաշի համար, 1484 թ.—Չեռ. Վասպ. 493, 497:

— 13. Ազարիա որդի Ալթունգաշի, եպիսկոպոս Երնջակի, 1475 թ. մեռւմ է իր խաչքարը.—Միսական 379:

— 14. Ազարիա քահանա, գրիչ. օրինակել է Մայր Մաշտոցը՝ Վասպուրականի Սղաւոյ վանքում, 1487 թ.—Չեռ. Կարին. 137, Սեդրակեան, Հայ եկեղ. պատկերյալագութիւնը, էջ 106:

— 15. Ազարիա, եղբորորդի Զաքարիա արեղաշի, որ էր երկրորդ ստացող Շարահնոցի, 1487 թ.—Չեռ. Հալէպի, Ա. 37 բ:

— 16. Ազարիա քահանա, գրիչ. օրինակել է Գանձարանը, 1489 թ.—Չեռ. Կարին. 28:

— 17. Ազարիա արեղա, որդի Սահակի, Վայոցձորի Եղեգիս քաղաքում գրել տվեց մի Աւետարան, 1495 թ. և ապա վաճառեց Բարսեղ եպիսկոպոսին.—Չեռ. Վէնետ. Ա. 586:

— 18. Ազարիա Զուղայեցի, կաթուղիկոս Սսի՝ «1584—1601 թ»): հաջորդեց Խաչիկ երաժշտին, որի աթոռակիցն էր. շարունակեց կրօնական բանակցութլոսնները Հոռովի պապի՝ հետ, որ Խաչիկ կաթուղիկոսն էր սկսել: Սրա վրա գահից զրկվեց և Տիրատուր. Սսեցին անցավ նրա տեղը «1586 թ»): Ազարիան գնաց Գոլիս՝ և Յովհաննէս Բ Ունեցի պատրիարքին գահընկեց անելով՝ գրավեց Գոլիսի պատրիարքական աթոռը «1591 թ»): Բայց մի տարուց հետո, Միս վերադարձավ, Տիրատուրին հիմնացրեց և տրեց գահին («1592 թ»): որ պահեց մինչև իր մահը «1601 թ»): Մեռել ու թաղվել է Հալէպում. տապանի արձանագրութլոսնը տես Սիւրմէեան, Գառմ. Հալէպի ազգ. գերեզմ. էջ 13 ա: Ունի «Դաւանութիւն ս. հաւատոց Ազարիա կաթուղիկոսի, գրեալ է Միս, 1585 թ»): (Չեռ. Վատիկ.—ՀԱ 1892, 245 ա):—Չամչ. Գ 528, 536, Միսուան 185, 218, 536, 539, 541, Ազգապ. 2378,

2284, Չեռ. Հալէպի, Բ. 31 ա, Գալճեան, Գառմ. կաթուղ. վրդ. 302—313:—Համարվում է գավազան Մխիթար վարդապետ Գոշի՝ Քորոս Աղբար, Բ. 484:

— 19. Ազարիա Սեբաստացի, տոմարագետ. ունի տոմարական երկու գրվածքներ. «Յաղագս գիտութեան արեգական թաւալմանց» և «Վասն գիտութեան Ե աւուրց արարչութեան», գրված 1607 և 1608 թվերին: Կոչում է իրեն Ազարիա աշակերտ:—Տաշեան, Յուց. 839 բ և Tübingen 118:

— 20. Ազարիա վարդապետ Զուղայեցի, տոմարագետ. 551 թվի տոմարական շրջանը երրորդ անգամ լրանալու ժամանակ, հիմնեց մի նոր թվական, որ կոչվում է «Փոքր թիւ Ազարիայի» և գործածվում է հատկապես Զուղայեցոց մեջ: Սկսվում է 1616 թ.—էֆիմ. էջ 89—90, Յուշիկը, Բ. 291, Զուղ. 118, Հայապ. 306:

— 21. Ազարիա Զահկեցի, հայ կաթուղիկ քահանա. 1669 թվին, Անտոն Նազարոսի հետ ճամբորդեց Եվրոպա, մատուցանելու համար Պարսից թագավորի թղթերը կրողական վեհապետներին.—Օգոստ. բաջ. 25, Յովսեփեան, Խաղարկեանք 276:

— 22. Ազարիա Կարկառեցի Գանրպեանց, մականունը դաքրամի («ձյուլթի պես սև»), հակաթոռ կաթուղիկոս Սալ. նստավ Բերիայում «1679 թ»): իբր հաջորդ Դաւիթ Կարկառեցու: Հարեց լատին դավանանքին օտ 1683 թվին գնաց Հոռմ, պապից նպաստ խնդրելու համար. այնտեղ էլ մեռավ:—Ազգապ. 2590, 2647, Միսուան 218, 539, Չեռ. Հալէպի, Ա. 183 բ, 186 բ (հիշված է 1679 և 1681 թվերին):

— 23. Ազարիա կաթուղիկոս Աղվանից. կաթուղիկ է դարձել և Հոռմի Ինտովկենտիոս ժԱ պապից ողորմութլոսն է խնդրել, 1688 թ.—Տաշեան, Յուց. 113 ա:

— 24. Ազարիա Զուղայեցի, տաղասաց (Ժ է դար). իբ տաղերից տես նոր ժողովածու, Գ. էջ . 22—36. հմտ. նաև անդ էջ 74:

*ԱԶԱՐՄԻԻՆՈՒԹՅԱՆ, իգ. < պրս. آرمی دخت Azarmīduxt, որ ծագում է պրս. آرم azarm < պհլ. āzarm «ամոթ, պատկառանք, պարկեշտութլոսն» + duxt «գուստր» բառերից: Այս անունով հայտնի է Խոսրով Բ Փարվիզի դուստրը, որ հոր մահից հետո թագավորեց Պարսկաստանում, մոտ մի տարի (631 թ): Հայոց պատվորեց Պարսկաստանում, մոտ մի տարի (631 թ): Հայոց պատմութլոսն մեջ ավանդված է Ազարմիդուխտ, Ազարմիկ և Ազրմիկ, Ամրիկ ձևերով (Հիւրը. 38, Justi 54 ա, Գէորգ զպիբ, Բառ. պրս. 4 ա): Հայոց մեջ գործածված ունինք, աղավաղյալ ձևով՝

— Ազիրմինդուխ, իգ. երկու տարբեր անձինք, հիշված 1551 թ. (Matrep. Apx. Kavk. III, 93, 94):

*ԱԶԲԱՀԱՄ, իգ. ըստ իս ենթադրում է թրք. yaz-bahar «գարուն» բառը, որից և ծագել է: Տանկերենի մեջ «գարուն» և «աշուն» շփոթված են իրար հետ և երկուսն էլ կոչվում են պարսիկ բառով՝ հավասարապես bahār. բայց զանազանելու համար առում են ilk-bahar «առաջին բահար=գարուն» և son-bahar «վերջին բահար=աշուն»: Երևի հայոց մոտիկ մի բարբառում կար նաև մի ուրիշ ձև, այն է՝ yaz-bahar «ամառ բահար=գարուն» և qəṣ-bahar «ձմեռ բահար=աշուն»: Ավանդված է մեր մեջ՝

— Ազպահար, իգ. մի անգամ հիշված 1655 թ. (Rapport Arm. էջ 18):

+ ԱԶԳԱՆՈՅԸ, իգ. նորակերտ անսովոր անուն, որ կազմված է հյ. ազգ+անոյշ բառերից. հիշված է Խորհ. Հայաստ. 1935 թ. հոկտ. 14 (վերջին էջ):

+ ԱԶԳԱՍԷՐ, ար. նորակերտ անսովոր անուն. գործածական է եղել Պոլսում (տես Կարապետեան, Յիշատ. Սամաթիայի 306):

+ ԱԶԳԱՏԻԿԻՆ, իգ. կազմված է հյ. ազգ+սիկին բառերից. հիշված է Վայոց ձորի Գլաձոր վանքում 1334 թվին գրված մի Աւետարանում.— Թորոս Աղբար, Բ. 375:

*ԱԶԳՈՒԼ, իգ. գտնում եմ գործածված մի անգամ աղավաղված ձևով Ազկուլ 1653 թ. (Տաշեան, Յուց. 532 ք): Գեաք չէ կարծել թէ կազմված է հյ. ազգ+պրս. ʃ gul «վարդ» բառերից. իբրև «ազգի, ցեղի կամ գերդաստանի վարդը», ինչպես թերագրում են կբ ձայները, այլ պարզապես Ազ-կուլ, որ կա 1636 թ. (Ձեռ. Հալէպի, Ա. 355). առաջանում է երկու ձևով. առաջին՝ իբրև կրճատում Ազիգ-գուլ անվան (տես առանձին) և երկրորդ՝ իբրև Յազ-գուլ, այն է թրք. yaz-gul «ամառնային վարդ» (տե՛ս Յազգուլ ձևի տակ):

+ ԱԶԳԵՐ, իգ. < հյ. ազգ ցեղ, գերդաստան» բառի հոգնակին է: Մի անգամ միայն ունինք գործածված ժԳ գարում՝

— Ազգեր, զուտոր Խաչատուր քահանայի և քույր Գրիգոր գրչի, որ Կարինում օրինակեց մի Աւետարան, 1230 թ.— Ձեռ. Վենետ. Ա 572 (այս Գրիգորի 3 քույրերն են՝ Թանկեր, Ազգեր, Ակներ):

*ԱԶԳԻՆ, ար. կարելի էր կարծել արաբ. ایزد Izz-ad-din անունից, որ նշանակում է «ժառք կրոնի» և սովորական գործածություն ունի մահմեդականների մեջ: Հայաստի է օրինակ՝

Իզգեղին-Քեյքաուս սուլթան Իկոնիայի, որ զարնվեց Կիլիկիայի Լեոն Բ թագավորի հետ (1217 թ): Կրճատ ձևով ասվում է Ազեղին: Բայց որովհետև մեր մեջ Ազգին շատ անսովոր անուն է, ուստի կարծում եմ որ կապ չունի նույն արաբ անվան հետ, այլ պետք է կցվի Ազգին, Յզգին, Իզգին անվան հետ, որ հատուկ էր ժԻ դարի քուրդ ամիրաներին (տես Նոր վկայք, էջ 737 ա ցանկում) և ունի իրանական ծագում: Մեծոփեցին էլ հիշում է (էջ 30) «ամիրայն Յզգին յազգէն Սենեքերիմեանց» (Վանի բերդում): Ավելի մանրամասն տես Յազգ անվան տակի Հմմտ. նաև Ամիր-Յզգին, Ազիտան:

— 1. Ազգին ոմն, որ իր կնոջ՝ Նազխաթունի հետ միասին գրել է տվել մի Աւետարան (ԺԵ դար).— Ձեռ. Վասպ. 608:

— 2. Ազտան, հայր Մասրուպի, վերջին սաացողի՝ 1538 թվին գրված մի Ճառքնորի.— Ձեռ. Վենետ. Բ. 536:

*ԱԶԵՐ, ար. < կամ պրս. آذر āzer «Աստված, հուր, փայլակ, կայծակ» կամ պրս. آذر āzer «արժեք, գին» և կամ արաբ. آذر Azer «հայր Աբրահամի հոր անունը, որ է ըստ Ս. Գրոց՝ Թարա»: Մի անգամ գտնում եմ գործածված մեր մեջ՝

— Ազեր (սեռ. Ազերու), հայր Ստեփաննոսի, որ Կեցանայ ձորի Մորավանք գյուղում գրել տվեց մի Աւետարան, 1458 թ.— Ձեռ. Վասպ. 426, 428:

ԱԶԵԱ, ար. թերևս Ս. Գրքի Ոզիտ անունն է. այս անունով գիտենք Ոզիտ արքայ Յուդայի. (808—756), որի կյանքը տես Բ. Մնաց. իգ: Այս անվան բնիկ ձևն է եբր. אוזיא 'Uziyah (> հուն. Ούζιας), որ ծագում է ար. 'ZZ «զորություն» և Yāh «Աստված» բառերից (Gesenius 578 ա): Սովորական անուն չէ: Հայերենում պատահում ենք միայն մի անգամ, այն է՝

— Ազիա, որդի Պարսամի և եղբայր Նուկար աղայի, որ գնեց 1450 թվին գրված մի Աւետարան: Հիշատակության թվականը հայտնի չէ, բայց ժԵ դարի կեսից հետո է:— Ձեռ. Թուր. 67 ք:

*ԱԶԻԶ, ար. և իգ. «արաբ. آيز «Aiz «ժառագավոր և վեհաշուք անձ, հազվագյուտ բան, թագավոր» (Կամուս, Բ. 187): Մեր բարբառներում նշանակում է «սիրելի, գուրգուրալի, չքնադագյուտ»: Գործածվում է թե իբրև իջական և թե իբրև արական հատուկ անուն, սկսած ժԲ դարից և կա մինչև այժմ էլ գյուղական վայրերում: ԻՖիմ. 448 ունի Իզիգ ձևով: Կան և սրանից կազմված

զանազան ձևեր. ինչ. Ազիզաբեկին, Ազիզաբուլուն, Ազիզբեգ, Ազիզ-
աբիբ, Ազիզգուլ, որոնք տես առանձին:

— 1. Ազիզ, իգ. իր որդի Գրիգորի հիշատակին օրհնել է
ավել Ս. Գրիգոր եկեղեցին Բագնայրում և այս առթիվ թողել է
մի արձանագրութուն՝ 1145 թ.—Շիրակ 114:

— 2. Ազիզ, կին Գորգ քահանայի, եղբոր Կոստանդին Ա
կաթուղիկոսի. հիշված է 1256³ և 1262 թ.—Քորոս Աղբար, Ա.
187, Ձեռ. Հալէպի, Բ. 140 ա, Ձեռ. Սեր. (ՀԱ 1924, 333):

— 3. Ազիզ, քույր Քորոս վարդապետի, որ Դրազարկի
վանքում, Բարսեղ գրչին գրել տվեց մի Աւետարան, 1282 թ.—
Manus. brit. mus. 18 ա:

— 4. Ազիզ, կին ոճա, հիշատակված է անթվական մի հի-
շատակարանում, որ ավելի հին է 1420 թվից.—Տաշեան, Ցուց.
666. ա:

— 5. Ազիզ, կին Յովհաննէսի և մայր Ստեփաննոս արեղա-
յի, որ գրել տվեց մի Աւետարան՝ Խիզանում, 1417 թ.—Ձեռ.
Վասպ. 305:

— 6. Ազիզ, դուստր տանուտեր Յովհաննէսի, որ գրել
տվեց մի Մաշտոց՝ Վանի Յատականց գյուղում, 1418 թ.—Տաշ-
եան, Ցուց. 383 բ:

— 7. Ազիզ, զավակ (!) Կարապետ միայնակյացի, որ Յիպ-
նայ-Պաստակ վանքում գրել տվեց մի Աւետարան, 1450 թ.—
Ձեռ. Վասպ. 405:

— 8. Ազիզ, կին Մարտիրոսի, որդւոյ Յովհաննէս քահա-
նայի, որ Մոկաց Փառավանք գյուղում գրել տվեց մի Աւետա-
րան, 1455 թ.—Ձեռ. Վասպ. 422:

— 9. Ազիզ, կին Յովհաննէսի՝ որդւոյ Ստեփաննոսի, որ
գրել տվեց մի Աւետարան՝ Կեցանայ ձորի Սորավանք գյուղում,
1458 թ.—Ձեռ. Վասպ. 427—8:

— 10. Ազիզ, կին Խէրազի. ընծայեց մի Աւետարան՝ Նո-
րագիւղի եկեղեցուն, 1465 թ.—Այրարատ 320, Նօտարք 221:

— 11. Ազիզ, քույր Ազների, որ գրել տվեց մի Աւետարան,
Աշոտաձորի Անկիւնեաց վանքում, 1477 թ.—Ձեռ. Ազուլ. (Աբբոս.
1911, 219):

— 12. Ազիզ, քույր Վարդան արեղայի, որ Կտուց անա-
պատում գրել տվեց մի Աւետարան, 1481 թ.—Ձեռ. Վասպ. 488:

— 13. Ազիզ, կին Յովհաննէս քահանայի և մայր Մելիթի-

սէթ քահանայի, որ Բաղէշում օրինակեց Յայամաւորքը՝ 1484 թ.
—Rapport Belgique 40:

— 14. Ազիզ, ար. հիշված է 1555 թ.—Матер. Арх. Кавк.
III, էջ 96:

— 15. Ազիզ, հայր Հայրապետ քահանայի, որ Բասնի Մար
գլուղում գրել տվեց մի Աւետարան, 1585 թ.—Քորոս Աղբար,
Բ. 368:

— 16. Ազիզ, իբր իգ. հիշված է 1626 թ. սեռ. Ազըզին ձե-
վով.—Ձեռ. Վասպ. 869:

— 17. Ազիզ, իբր ար. հիշված է 1629 թ. Կամենից 180:

— 18. Ազիզ Արփայեցի. նահատակուհի. 1669 թ. կյանքը
տես Պատուական անվան տակ:

*ԱԶԻԶԲԵԳ, ար. < թրք. Azizbeg անունից, որ կազմված է
արար. 'aziz և թրք. beg բառերից: Գործածված է մեր մեջ ժ՞-
ղարից. այժմ խափանված:

— 1. Ազիզբեկ Եղվարդեցի, պաշտոնյա Շահանշահի Չաքա-
րեանց. շինեց Եղվարդ գյուղի եկեղեցին, առուն ևն (1301 թ).
—Այրարատ, 197, 199:—Իր կնոջ Վախախի հետ՝ Ներսէս քա-
հանային գրել տվեց մի Աւետարան, 1318 թ.—Ձեռ. Կարին. 17:

— 2. Ազիզբեգ Եղվարդեցի, նախորդի ցեղից. ուսուցնա-
սեր և աղքատասեր անձ. հրավիրեց Սիմոն վարդապետին Եղի-
վարդ գյուղի Փոքր վանքը, ուր դպրոց բաց արեց և 10 տարի
աշակերտներ հասցրեց (Ժժ դարի սկիզբը).—Այրարատ 197—198,
Հայասպ. 569:

— 3. Ազիզբեկ, հայր Չաքարիայի, որ գնեց Մուղնի գյուղ-
ը՝ 1425 թ.—Նօտարք 77:

— 4. Ազիզբեկ, մորեղբայր Մկրտիչ քահանայի, որ Արճէշում
գրել տվեց մի Ճաշոց, 1441 թ.—Քորոս Աղբար, Ա. 223, Նօ-
տարք 123:

— 5. Ազիզբեկ, հայր Ասլիմելիքի, որ Մառիկու վանքում
գրել տվեց մի Աւետարան, 1447 թ.—Նօտարք 157:

— 6. Ազիզբեկ, տանուտեր Նորգեղի (կամ Նորագիւղի),
1465 թ.—Նօտարք 221, Այրարատ 320:

— 7. Ազիզբեգ անունը հիշված ենք գտնում նաև 1506 թ.
(Տաշեան, Ցուց. 55 ա), 1507 թ. (Կամենից 161), 1595 թ.
(Ձեռ. Վենետ. Ա. 695), 1757 թ. (Նոր վկայք 568):

— Ազիզբեգ անվան կրճատ ձևն է ներկայացնում Ազբեկ,

որ հիշված է 1444 թվից ավելի ուշ գրված մի հիշատակարանում (Ազրեկ տանուտեր Գաւաշի).—Ձեռ. Վասպ. 395:

*ԱԶԻԶԳՈՒԼ, իգ. < արաբ. 'aziz «ազիզ» + պրս. 𐭆𐭃𐭅𐭆 «վարդ» բառերից. գործածական է այժմ Ղարաբաղի գյուղերում Ազիզգիւլ ձևով: Սրա կրճատ ձևն է Ազգուլ, որ տես վերևը:

*ԱԶԻԶԵԱԹՈՒՆ, իգ. < կաղոված Ազիզ (արաբ.) և խարուն, (ԹԹԲ.) բառերից: Հիշատակված է 1506 թ. (Տաշեան, Յուլյ. 55 ա), 1507 թ. (Կամենից, 161), 1551 թ. (Матер. Аpx. Кавк. III, 94), 1615 թ. (Ձեռ. Վասպ. 795):

*ԱԶԻԶԵՆԱԹ, իգ. կաղոված է Ազիզ + խնաթ բառից, որ ինձ անծանոթ է (եթե չկա գրչության սխալ): Գտնում եմ մի անգամ հիշված 1486 թ. Ձեռ. Վասպ. 501 (ստուգման կարոտ):

*ԱԶԻԶՄԵԼԻՔ, իգ. կաղոված Ազիզ + մելիք «հրեշտակ» բառերից (հետո դարձած Ազիզմելիք). ավանդված է ԺԴ.—ԺԶ դարերից:

— 1. Ազիզմելիք, կին Բենամշահի և մայր Ստեփաննոս Լալուկ վարդապետի, որ Թավրիզի առաջնորդն էր. հիշված է 1311 թվին Թավրիզում գրված մի Աւետարանի հիշատակարանում.— Ձեռ. Թաւր. 71 ա:

— 2. Ազիզմելիք, կին Սաչիկի և մայր Թումա գրչի, որ Աղթամարի վանքում օրինակեց Ճաշոցը, 1421 թ.—Նօտարք 67:

— 3. Ազիզմելիք, կին Սարգիս քահանայի և տատ Ստեփաննոս կրօնավորի, որ Վանում գրել տվեց մի Աւետարան, 1421 թ.—Ձեռ. Վասպ. 340:

— 4. Ազիզմելիք, կին Մկրտիչ քահանայի և մայր Յովհաննէս տանուտերի, որ Սլաթում գրել տվեց մի Աւետարան, 1443 թ.—Ձեռ. Նոր-Բայազ. 19 ա:

— 5. Ազիզմելիք, դուստր Ստեփանոսի և քույր Փաշայի, որ Վանում գրել տվեց մի Աւետարան, 1451 թ.— Ձեռ. Վասպ. 412:

— 6. Ազիզմելիք, կին Սաչիկի և մայր Գրիգոր քահանայի, որ Աղթամարում օրինակեց մի Աւետարան, 1452 թ.—Ձեռ. Վասպ. 415:

— 7. Ազիզմելիք, հարս մահտեսի Ստեփաննոսի, որ գրել տվեց Յայսաւուրքը՝ Լիմ կղզում, 1457 թ.—Ձեռ. Թաւր. 103 բ:

— 8. Ազիզմելիք, կին Յովսէփ քահանայի և մայր Արեքսիանոս եպիսկոպոսի, որ Արքայի վանքում օրինակեց Աւետարանը, 1486 թ.—Ձեռ. Նոր-Բայազ. 10 բ:

*ԱԶԻԶՇԱԼ, իգ. < Ազիզ + պրս. 𐭆𐭃𐭅𐭆 «թագավոր» բառերից (իբր թի Նահ-ազիզ անվան հակադարձը լինելը): Ունինք մի անգամ՝

— Ազիզշայ, իգ. հիշված անթվական մի հիշատակարանում (Ձեռ. Դաղեան, Բ. 31 ա):

*ԱԶԻԶՏԻԿԻՆ, իգ. կաղոված է Ազիզ + տիկին բառերից, զանազաներու համար Ազիզ արական անունից: Գործածված է ԺԴ, ԺԵ դարերում:

— 1. Ազիզտիկին, դուստր Նէքնէքի, որ Բերկրիում գրել տվեց մի Աւետարան, 1307 թ.—Ձեռ. Վասպ. 151:

— 2. Ազիզտիկին, կին Սարգսի և մայր Ապրէլուսի, որ ստացավ մի Աւետարան, 1347 թ.—Ձեռ. Ազուլ. (Արրտ. 1911, էջ 465):

— 3. Ազիզտիկին (սեռ. Ազիզտիկնայ!), կին Աւագ քահանայի և մայր տանուտեր Յովհաննէսի, որ գրել տվեց մի Աւետարան՝ Աղթամարում, 1436 թ.—Ձեռ. Վասպ. 373:

*ԱԶԻԶՓԱՇԱ, իգ. կաղոված Ազիզ + փաշա բառերից. չորս անգամ գտնում եմ գործածված ԺԶ/ԺԷ դարում:

— Ազիզփաշա, 1) հիշված է 1553 թվին գրված մի հիշատակարանում (Ձեռ. Վենետ. Ա 578), 2) 1595 թ. գրված մի հիշատակարանում (Այրարատ 295 ծան.), 3) նույն թվին (Ձեռ. Վենետ. Ա 696) և 4) 1609 թ. (Boldieian 111):

ԱԶԻԼ, ար. ծագումն անհայտ:
— Ազիլ, իշխան, որ Կապանի կովում հաղթվելով՝ գերի ընկավ Քայքաւուս սուլթանի ձեռքը (1216 թ).—Սմբ. պտմ. 118 (տպ. Մոսկուայի ունի Ասիլ. տես այս անունը):

*ԱԶԻԶԱՆ, ար. < կրճատ Ազի (իմն Ազիզ) + ջան բառերից, ինչպես ունինք Աղաջան, Միրզաջան, Յակորջան, Միրիջան, Նուրիջան ևն անունները: Հիշատակված ունինք երկու անգամ ԺԶ դարում:

— 1. Ազիջան, որդի Ղարամելիքի. ստացավ մի Աւետարան 1553 թվին և ժառանգութուն թողեց իր Ղարամելիք անուն որդուն.—Ձեռ. Վենետ. Ա. 578):

— 2. Ազիջան, պապ Սոջա Գետրոսի, որ Գոլում ստացավ մի Աւետարան, 1627 թ. (այս թվին խոջա Գետրոսն էր. պապը կլինի ԺԶ դարից).—Ձեռ. Վասպ. 874 (տպված է Ազիջան. բայց որովհետև Վենետիկի ձեռագրում 3 անգամ հիշված է Ազիջան, որ և ունի իր հարմարավոր բացատրութունը, ուստի գտնում եմ որ Ազիջան ձեռ վրիպակ է):

*ԱԶԻՏԱՆ, ար. < պրս. Yazdān, Yazdīn անունից, որի վրա մանրամասն տես Ազգիճ և Յազդ:

— Ազիտան, ազատորդի Արարատեան գավառի Ազցից գյուղից. բռնութեամբ թավրիզի կուսակալ՝ Լէնկիթիմուրի թոռ էօմէրի եղավ մահմեդական. բայց հետո դարձավ իր կրօնին (1405 թվերին).— Մեծոփ. 68, 73, Ազգապ. 2035:

+ ԱԶՆԱԻՈՐ, ար. < հյ. գավառական ազնուար «հսկա, վիթխարի մարդ, դյուցազն» բառից (արմատն է ազն), որից փոխառյալ են նաև վրաց. ազնուարի «ազնվական, իշխանավոր», ռուս. Ազնուար, թուրք. Ազնուար «ազնվական», ռուս. азнаур «վրացի ազնվական», պրս. آذناور āznāvur: Իբրև արական անուն գործածական է եղել ԺԻ—ԺԷ դարերում, որից և Ազնուարեան ազգանունը. հիշված 1807 թվից (Ազգապ. 3354):

— 1. Ազնուար, իր մերձավորների հետ գնեց մի Աւետարան և նվիրից Սեբաստիայի Ս. Նշան վանքին, թիֆ անայտ—Ձեռ. Սեբ. (ՀԱ 1926, 45):

— 2. Ազնուար, ամուսին Մելիքնաթուհի տիկնոջ, որ Վանում գրել տվեց մի Աւետարան, 1453 թ.—Ձեռ. Վասպ. 171:

— 3. Ազնուար, որդի Փաշայի, որ թովմա առաքյալի վանքում գրիչ տվեց մի Աւետարան, 1471 թ.—Ձեռ. Վասպ. 463—464:

— 4. Ազնուար, որդի տանուտեր Մարտիրոսի, որ Բերկբերում գրել տվեց մի Աւետարան, 1473 թ.—Ձեռ. Վասպ. 467:

— 5. Ազնուար, հիշված 1653 թ. տես Երեմ. չել. օրագր. 36:

ԱԶՆԵՐ, ծագումն անծանոթ. բայց արդյոք ձևը ստիճյգ է և չկա վրիպակ. հմմտ. Եզներ, որ իբրև իգական անուն հիշված է երկու անգամ:

— Ազնե, ստացող. Աշոտաձորի Անկիւնեաց վանքում, Մըխիթար նորընծա քահանայի համար, գրիչ Չաքարիա քահանային գրել տվեց մի Աւետարան, 1477 թ.—Ձեռ. Ազուլ. (Արրտ. 1911, 219):

+ ԱԶՆԻԻ, իգ. < հյ. ազնիւ «ընտիր, պատվական» բառից. տարածված է Արևմտահայոց մեջ. հնագույն հիշատակութունը 1554 թ. (տես Վիեննայի Ազգ. մատ. հտ. ՀԸ, էջ 2):

ԱԶՈՒՔԱՐ (կամ Ազիբար), իգ. ծագումն անհայտ: Գործածված է երկու անգամ միևնույն հիշատակութեան մեջ, որ թեև անթվական է, բայց գրված է 1488 թվից ափիլի ուշ.—Ձեռ. Վենետ. Ա 492:

*ԱԹԱ, ար. < թրք. ata «հայր» բառից. հմմտ. Հայր և Բարա նույնանիշ արական անունները: (Կա նաև արաբ. آتاه «Ata-ullah «նուէր Աստուծոյ (Աստուածատուր)» արական անանունը (տես Իբն-ի-Բատուտա, հտ. Բ, 151), բայց մեր բառը սրանից չէ): Աթա անունը գործածական է այժմ Ղարաբաղի գյուղերում. նույնից է կազմված նաև Աթայեան ազգանունը, որ գործածական է Կովկասի զանազան վայրերում: Հների մեջ Աթա անվան չենք հանդիպում. մի անգամ գտնում եմ հիշատակված Ջթր. սարկ. Ա, ԺԵ՝ Աթա անունով մի հովիվ, Միափոր գյուղից. Շահարբասը ծագված իջավ նրա տունը և այնքան գոհ մնաց նրա հյուրասիրութունից, որ նրան մելիքութեան տիտղոս տվեց:

*ԱԹԱԲԷԻ, ար. < թրք. ata «հայր» + beg «իշխան» բառերից: Այս բառը նախապես «տնային ուսուցիչ կամ դաստիարակ» իմաստն ուներ: Սեյիդուք սուլթանների որդիները պալատում ունեին իրենց աթարեգները: Այնուհետև բառը ընդհանրապես «հսկող, վերակառու» և վերջապես «առաջին նախարար» իմաստն ստացավ: ԺԲ դարում, Սաադ-բին-Չենգի, որ Սանջարի սուլթանի որդիների դաստիարակն էր, Շիրազում իրեն թագավոր հայտարարեց՝ Աթարէգ տիտղոսով: Այսպես սկսվեց Աթարէգների հարստութունը Պարսկաստանում և սթարէգ բառը հավասարվեց սուլթան տիտղոսին: Պարսից մեծ բանաստեղծ Մուշաբբի-էդ-դին շեյխ Սաադին (1184—1291) իր հռչակավոր Գուլիստանի հառաջարկում մեծ գովասանք ունի Շիրազի աթարէգ Սաադ-բին-Չենգիի մասին (Будагов, Сравн. словарь 9 ա): Մեր մեջ էլ գործածվում էր իբրև մեծ տիտղոս՝ հատկապես Վրաց տիրապետութեան շրջանում. ինչ. Իւանէ աթարէգ, Վահրամ աթարէգ, Շահնշահ աթարէգ են: Իբրև արական անուն գործածված է ԺԳ դարից սկսած մինչև ԺՁ դար՝ Աթարէգ, Աթապակ, Աթապիկ, Աղապիկ, սեռ. Աթայաիկ ևն ձևերով: Սրանից է նաև Աթարեգեան ազգանունը, որ ծանոթ է Կովկասում:

— 1. Աթապիկ, որդի Հասան-Չալալի, իշխան Խաչէնի. իր նահատակ հոր մարմինը պատվով թաղեց Գանձասարում՝ «1261 թ» և հաջորդեց նրան.—Կիր. կա. Նոր վկ. 102.՝ Օրբ. Ժմ. 30. Յիշատ. ИИАН 1909, էջ 425.—Իբր Դօփեան տոհմի նախահայր հիշված է Նօտարք 40=Կարապետ եպս., Դօփեանք, էջ 185 (ՊԿ = 1411 թվի հիշատակարանից): Չամչ. Գ. 260, 264:

— 2. Աթարեկ, որդի Խութուխի և Կղբայր Մելիքսեթ կրո-

նազորի, որ Սանահնի վանքում գրել տվեց մի Մանրուսումունք, 1421 թ.—Տաշեան, Ցուց. 873 բ:

— 3. Աթաբեկ, որդի Ջալալի, եղբայր Աղվանից Յովհաննէս կաթողիկոսի և թոռն «մեծ Աթաբէկի» (մի է այս մեծ Աթաբէկը): Աթաբէկի որդիքն են Մատթէոս (որ եղավ կաթողիկոս Աղվանից), Այդին և Նիմշայ: Այս բոլորը հիշատակված են 1458, 1462 և 1467 թվերին.—Նօտարք 187, 188, 206, 238:

— 4. Արապակ, հայր Սպահանի, որ Սաղմոսավանքում գրել տվեց մի Աւետարան, 1496 թ.—Ձեռ. Թաւր. 22 բ:

*ԱԹԱՄԵԼԻՔ, ի պ. < թրք. «ata «հայր» + արաբ. ملك melik «թագավոր» բառերից: Ունինք միայն երկու անգամ գործածված ժՇ դարում:

1. Արամիլիք, կին Յովհաննէս քահանայի, որ կարապետ քահանային մի Աւետարան գրել տվեց, Վանում, 1422 թ.—Նօտարք 69:

— 2. Արամելիք, կին տանուտեր Արապչահի, որ Աղբակի էրընկանի գյուղում գրել տվեց մի Աւետարան, 1490 թ.—Ձեռ. Վասպ. 511:

— 3. Արայմելիք, ար? հիշված է 1486 թվից ուշ գրված անթվական և անգրագետ մի հիշատակարանում.—Ձեռ. Նոր-Բայազ. 11 բ:

*ԱԹԱՆԱԳԻՆԷՍ, ար. < հուն. 'Αθηνογένης անունից, որ բուն նշանակում է «Աթենաժին, ծնունդ Աթենաս աստվածուհու»: Այս անունը հունաց մեջ էլ սովորական չէ. չունի Bailly, թեև գիտե 'Αθηναγόρας (լատ. Athenagoras), 'Αθηνάδας, 'Αθηνάππος, 'Αθηνοδώρος (լատ. Athenodorus), 'Αθηνοφάνης անունները: Կա նաև լատ. Athenodotus. Այս բոլոր անունները, իբրև մնացորդ նեթանոսթյան, շուտով ջնջվեցին հունական աշխարհից: Հունաց մեջ հայտնի է հատկապես Արամագիմեա եպիսկոպոս Պրտակտիոյ կամ Սեբաստիոյ. սրա ընդարձակ վկայարանությունը տես Վարք և վկ. Վենետ. 1874, հա. Ա. էջ 46—67 և Ազգեր. Լիակ. վրք. սրբ. Դ. 319: Այս նահատակը մեծ հարգ ստացավ մեր մեջ նրանով, որ Լուսաւորիչը Սեբաստիայից Հայաստան փոխադրեց նրա մասունքները (302 թ): Մտել է Յայսմաւուրքի և Գանձարանի մեջ: Կա նաև Առաքել Միւնեցու ներբողականը նրա վրա: Հայերենում գործածված է Արամագիմեա, բայց մանավանդ Արամագիմեա և Արամագիմե ձևերով: Ունինք հիշված միայն երկու անգամ մեր

պատմության մեջ (Դ դարում և ժՇ դարում): Այժմ էլ գործածական չէ (Հիւրը. 333—334):

— 1. Արամագիմեա, որդի Յուսիկ կաթողիկոսի և հայր մեծն Ներսէսի. ծնվել է «313 թ». իր եղբոր Պապի հետ, իրենց անարժան վարքի համար, երկուսն էլ մեռան շանթահար «349 թ.—Բուզ. Գ. ե, ժգ. Նոր. Գ. ժգ. Յն. կթ. ժա. Մեսր. եր. 11. Վրջ. իբ. Մխ. այրիվ. 61. Քհնայ. 270.—Արամագիմեա՝ Բուզ. Գ. ժե, ժթ.—Արամագիմե՝ Յն. կթ. ժա. Մեսր. եր. 13. Կիր. 11.—Արամագե՝ Վրաց աղբ. Ա. 75.—սեռ. Արամագիմեայ՝ Նոր. Գ. ի. Յն. կթ. ժբ. Ասող. Բ. ա. Մեսր. եր. 19. Յայսմ. սեպտ. 9.—Արամագեմի՝ Բուզ. Գ. ժե, ժթ. Դ. Կ. Նոր. Գ. ժգ. իթ. Վկ. շուշ. 49.—հողով՝ Արամագեմիմ՝ Բուզ. Գ. ժթ.—Արամագիմեի՝ Բուզ. Գ. ժթ (ցանկում). Պամ. ներս. 5. Վրդ. իբ. Յայսմ. նոյ. 19. Սամ. անից. 66. Եզն. եր. 266—267. Քհնայ. 270. Յն. կթ. հյր. 273.—Արամագիմի՝ Կիր. 11. Քհնայ. 270:

— 2. Արամագիմե. Սեբաստացի, կրոնավոր. գրիչ. օրինակել է Սամսոնում Մաշտոցը, 1419 թ.—Նօտարք 58:

*ԱԹԱՆԱՍ, ար. < հուն. 'Αθανάσιος անունից, որից փոխառյալ են նաև լատ. Athanasius, ֆրանս. Athanase, ռուս. Афанасий. բուն նշանակում է «անմահ» և ծագում է ա բացասականով՝ θάνατος «մահ» բառից: Իբր հատուկ անուն գործածական էր Բիւզանդական շրջանում. նշանավոր է հատկապես Ալեքսանդրիայի հայրապետ Ս. Աթանասը (296—373 թ), որին տոնում է ամբողջ քրիստոնեական եկեղեցին և որի գործերից շատերը թարգմանված են նաև հայերեն. ինչ. Կանոնք, Դաւանութիւն Աթանասի, Խոստովանութիւն, Հարցմունք Աթանասի, Պատարագամատոյց, Ներբողեանք են: Մեր մեջ սովորական ձևն է Արամագ, բայց օտարների համար գրված է նաև Արամասիոս, ուշ ժամանակ (արդեն ժԳ դարում) զարձել է Արամեա (ազգվելով Յովհաննէս, Վրթանէս և նման ձևերից), փաղաքական ձևով զարձել է Արամիկ (անցյալ դարում Պոլսում կար Թամիկ ձևը. ժողովրդական հունարեն ձևով էլ ասում էին Thanaš), կրճատ ձևն է Արամ, որ հիշված է 1680 թվից ավելի ուշ գրված անթվական մի հիշատակարանում (Ձեռ. Ազուլ. = Արրտ. 1911, էջ 1007): Նորագույն շրջանում այս անունը ջնջվեց:

— 1. Արամա քահանայ, որ Ս. Մեսրոպի աշակերտների հետ եկել էր Երուսաղէմից և նահատակվեց Աստղաբուրում (Ե դար).—Յայսմ. մրտ. 29 (ըստ Չամչ. Բ. 126՝ 165 թ):

2. Արամաս Տարօնեցի, վանահայր Գլախայ վանուց, հաջորդ Բարթողիմէոսի. տոմարագետ. Մովսէս Բ Եղիվարդեցի կաթողիկոսի հրամանով, Դուինի երրորդ ժողովում նորոգեց հայոց թվականը «584 թվին».—Մամիկ. ա. Կիր. 24. Մխ. այրիվ. 63. Չամչ. Բ 239:

— 3. Արամաս, եպիսկոպոս Հայոց, օգնեց Պոլսի հունաց Սարգիս պատրիարքին՝ տարածելու միակամեան վարդապետությունը (է դար).—Ազգապ. 695:

— 4. Արամաս, նշանավոր կրօնավոր (թերևս եպիսկոպոս և առաջնորդ Վանեփանից), որին հիշատակում է Օրբելեանը՝ Վանեփանից մեջ թաղված անձերի շարքում (Ժ դար).—Օրբ. 19. Մրսական 61:

— 5. Արամաս, Տարօնի Ղազարու վանքից ուղարկվեց Խլաթ՝ Տօնականի գնման գործով (1204 թ).—Հայապ. 450:

— 6. Արամաս քահանայ, հոգևոր զավակ Վարդան և Սարգիս քահանաների, որոնք կապոսի անապատում (Երզնկա) գրել տվին « Տ օ ն ա կ ա ն ն » 1230 թ.—Չեռ. Վենետ. Բ. 1214:

— 7. Արամաս, առաջնորդ Կեչառուի վանից, 1272 թ.—Այրարատ 262, 267

— 8. Արամնա, որդի Մխիթարի. իր եղբայրների՝ Արիստակէսի և Յովհաննէսի հետ. իրենց հոր հիշատակին, Մարտիրոս գյուղում կանգնեցրին մի խաչքար, 1284 թ.—Միսական 177, Յովսեփիան, Խաղրակեանք 146:

— 9. Արամաս ոմն ունիթոսական հայ, իր անկարգությանց համար վճռվեց Հայաստանից, գնաց հաստատվեց Հոռն, ուր հայտարարեց իրեն եպիսկոպոս Վրաց կամ Վարազայ վանից: Աժրաստանում էր հայերին իրրև եւտիքական, անկնունք և ուրացող: Պապը՝ Բենեդիկտոս ԺԲ (1334—1342), որ այն ժամանակ նստում էր Ավինիոնում, իր Հռովմի փոխանորդ Անագնի միջոցով բանտարկեց նրան. Փափագեանց, Պատմ. եկեղ. 590:

10. Տեր Արամաս, ուսուցիչ Եղիա արևղա Հաղրութեցու, որ ձգնաւորի քար անապատում օրինակեց Աւետարանը՝ 1428 թվին.—Չեռ. Ազուլ. (Արրտ. 1911, 567):

— 11. Արամաս, կաթողիկոս Աղուանից, հաջորդել է Մատթէոսին՝ 1440 թ. և նստել է միայն մի տարի.—Չեռ. Դաղեան, Ա. 89 ր:

— 12. Արամնա, ազգական Մատթէոս քահանայի, որ Եգե-

գեաց անապատում գրել տվեց մի Աւետարան, 1496 թ.—Չեռ. Նոր-Բայազ. 7 ր:

— 13. Արամնու (ե-ով) ձեռ հիշվում է ավելի ուշ, 1501 թ. (Չեռ. Դաղեան, Ա. 46 ա), 1595 թ. (Չեռ. Վենետ. Ա. 695), 1601 թ. (Չեռ. Վասպ. 794):

— 14. Արամաս վարդապետ, տաղասաց ԺԸ դարու. ունի Տաղ ի վերայ հրեշտակաց.—տես Տաղեան, Յուլ. 467, 986:—Մրանից տարբեր է՝ Արամաս եպիսկոպոս Տայի-Միմոնեան, տաղասաց ԺԸ դարու. ունի Տաղ ի վերայ ազգին Հայոց կամ Տաղ առ Ս. Գրիգոր Լուսաւորիչ (տես Տաղեան, Յուլ. 468, 965, 986):

*ԱԹԱՆԱՍԻԱ, իգ. < հուն. 'Αθανασία «անմահություն» բառից. հմմտ. Յայսմ. փետր. 6. «Որոյ անունն էր Աթանասիայ, որ թարգմանի անմահութիւն»: Այս իգական անունը հիշված եմ գտնում մեր մեջ Չքր. սարկ. Ա. 55՝ Ժէ դարից:

*ԱԹԱԶԱՆ, ար. < թրք. «ata «հայր» > հյ. Արա անունից, որին միացել է պրս. «jān «հոգի» փաղաքշականը, ինչպես ունինք Աղաջան, Միրիջան, Նուրիջան, Յակոբջան ևն: Գործածված է ԺԶ—ԺԷ դարերում. այսպես՝ Արամնա 1592 թ. (Միսական 509), Արամնա՝ հայր Նիկողայոս այվազ Պրուսացու, որ նահատակվեց 1694 թ. (Նոր վկայք 531), Արաջան՝ 1667 թ. կամ ավելի ուշ (Չեռ. Վասպ. 930): Սրանից Արաջանեան ազգանունը կովկասում:

*ԱԹԵՆԱԴՈՐՈՍ, ար. < հուն. 'Αθηγόδορος անունից, որ բուն նշանակում է «տուրք կամ պարզև Աթենաս աստվածուհու» (>լտ. Athenodorus): Իբրև անձնանուն գործածված է նաև հույների և լատիներին մեջ. հայտնի է օրինակ՝ Արեմադարոս կրօնավոր, նահատակված Դիոկլետիանոսի ժամանակ (Յայսմ.): Տես վերը՝ Արամաս: Մեր մեջ սովորական չէ եղած այս անունը և այժմ էլ չկա: Ունինք միայն՝

— Արեմադարոս, որդի Սուրէն իշխանի Սալահունեաց, որ բնակում էր Դերջանի արեւելյան կողմը, Սուրէն կամ Սուրէնաչէն ավանում (այժմ Չուրուն): Աթենադորոսը 15 տարեկան էր և 7 տարուց ի վեր ցավազարտ Մայրը՝ Աղուիթա, բարեգործ կին էր և Արեմուտ աղբյուրի մոտ՝ մի հիվանդանոց էր բաց արել, ուր 30-ից ավելի հիվանդներ էր խնամում: Դրանց մեջ կար Դասիոս անուն մի քահանա, որ ծածուկ քրիստոնեութուն էր քարոզում և հիվանդներին դարձի բերում: Երբ Գրիգոր Լուսաւորիչը Երզնկայից Արտաշատի վերապն էր տարվում, Դասիոսը

և ուրիշները ընդառաջեցին նրան: Ազուլիթան էլ Աթենագորոսին տարավ նրա մոտ: Գրեգորը բժշկից նրան: Սրա վրա, մայր ու որդի քրիստոնյա զարձան ու Դասիոս քահանայից մկրտվեցին: Լուսաւորչի հրամանով Աթենագորոսը կոչվեց Քէզորոս: Հայրը բռնացավ որդու վրա, նա էլ տնից փախավ և Սեզեմուա ձորակում թաքնվեց: Հայրը երկար որոնեց, 7 օր հետո գտավ նրան և մի ծառի տակ նահատակեց «288 թ»: Դասիոսը թաղեց նրան նույն տեղում: Երբ քրիստոնեությունը տարածվեց Հայաստանում, նրա մարմնի վրա մատուռ շինեցին, որի գավթում թաղվեցին նաև Դասիոսը և Ազուլիթան: Ավելի ուշ, մատուռի մոտ շինվեց Գորգոս Ս. Քէզորոս վանքը, որ այժմ կոչվում է Սըրբը Ս. Քորոս, Դերջանի Դժիկ գյուղի մոտ:—Յայն. մայ. 11 (հիշված է Արեմազարտ և Թեոզարոս, սեռ. Արեմազարտի և Թեոզարտի ձևերով):—Չամչ. Ա. 376, Ալիշան, Աբշար. քրիստ. 91, Յուշիկ, Ա. 216—238, Ազգաս. 65:

Աթիկ, ար. ծագումն անհայտ:

— 1. Արիկ քահանա Բջնեցի. երզնեցուցիչ եղավ այն ժողովում, ուր առաջին անգամ Վահան Մամիկոնյանը որոշեց ապստամբել Գարսից դեմ «481 թ».—Փարս. կղ. Չամչ. Բ. 163, Ազգաս. 456:

— 2. Արիկ ոմն Շոռթեցի, հիշված է 1670—80 թվերին, վենետիկում.—Մխական 357 ր:

*Աթինի, իգ. հունալատինական անուն. հմմտ. «հին մի էր ի Հոսմ քաղաքի... անուն նորա Աթենայ» (Յայն.) < հուն. 'Αθηναία Աթենաս աստվածուհին, 'Αθηναία «աթենուհի», լատ. Athena «աթենուհի», Athenais (իգական անուն): Լսել եմ Պոլսում Արիսի ձևով իգական անուն:

ԱժԱՌՈՍ, ար. ծագումն անհայտ:

— Աժառոս, պարոն և տեր Մոլոն բերդի (Կիլիկիա). ներկա եղավ Լևոն Բ-ի թագադրության հանդեսին «1199 թ».—Մմբ. պամ. 112 (Միսուան 142 ա և 471 ա համարում է հույն, բայց հպատակ Լևոնի):

*ԱժԴԱՀԱԿ, ար. <զնդ. aži-dahāka, պհլ. azidahāk, պրս. azdahā (Գարսից առասպելական թագավորներից մեկը. Վիշապի Դահակ) (Հիւրը. 32):

— Աժգահակ, թագավոր Հայոց, որ նահատակել է Բարթուղիմէոս առաքյալին (ըստ F. Vigouroux, Dict. de la Bible, Paris 1895, I. 1472. տես Ազգաս. 32).—առասպել:

*ԱԼԱԳՈՉ, ար. <թրք. ala-göz «երկնագույն ծափ աչքեր ունեցող»: Հմմտ. Վարազդ: Անսովոր անուն. մեկ անգամ ունինք՝

— Ալախուգ, մահտեսի ոմն, հիշված ժՁ դարում (Ձեռ. Հալէպի, Բ. էջ 140 ր):

*ԱԼԱՄ, իգ. գործածական է սկսած ժԵ դարից (օրինակը տես տակը). շարունակվում է հաջորդ դարերում. իբրև օրինակ հիշենք՝ 1649 թ. (Քորոս Աղբար, Բ. 463), 1652 թ. (Տաշեան, Յուգ. 458ր), 1688թ. (Սիւրմէեան, Պատմ. Հալէպի ազգ. գերեզմ. 30 ր), 1701 թ. (Ձեռ. Վասս. 205) և անցյալ դարումն էլ գործածական էր Պոլսում, հին սերնդի մեջ, Ալիմ ձևով, որ ապա խափանվեց: Ծագած պետք է լինի արաբ. «alam «ցավ, վիշտ» կամ «alam «նշան, կնիք, դրոշ» և կամ «alam «աշխարհ» բառից: Առաջինից չի կարող լինել, որովհետև Պոլսում պիտի ունենար ելիմ ձևը (արաբ. alam «ցավ» Պոլսում արտասանվում է elem): Երկրորդից կարող էր լինել, ինչպես որ ունինք հյ. Նեամ անունը. բայց ես հարմարագույն եմ կարծում կրորդը, որովհետև նույն բառից ունինք Ալամխաթաւն, Ալամշահ, Ալամշաղ և Ալամսիկին, որոնք դժվար կլինի կապել «նշան» բառի հետ, բայց շատ լավ կապվում են «աշխարհ» բառին (տես տակը): Կարծում եմ նաև որ Ալամ անունը ոչ թե անկախ ձև է, այլ կրճատված է Ալամխաթաւն կամ Ալամսիկին ձևերից:

— Ալամ, ղուսար Յովհաննէս քահանայի կամ սրա եղբոր՝ տանուտեր Յովհաննէսի, որոնք Մոկաց Փառավանք գյուղում գրել տվին մի Աւետարան, 1455 թ.—Ձեռ. Վասս. 422:

*ԱԼԱՄՆԱԹՈՒՆ, իգ. <արաբ. «alam «աշխարհ»+թրք. «nâtin «տիկին» բառերից, իբր «աշխարհիս տիկինը կամ իշխանուհին»: Հմմտ. Ալամ:

— 1. Ալամխաթաւն, կին Յակոբ քահանայի և մայր Յովսէփ կրօնավորի, որ Կիւրդի անապատում օրինակեց մի Աւետարան, 1432 թ.—Ձեռ. Սեբ. (ՀԱ 1926, 47):

— 2. Ալամխաթաւն, կին Յակոբի՝ եղբոր տանուտեր Արապշահի, որ Մարգարայ գրչին գրել տվեց մի Աւետարան, Աղբակի էրբնկանի գյուղում, 1490 թ.—Ձեռ. Վասս. 511:

— 3. Ալամխաթաւն, կին Սպահանշահի և մայր Նիգար-խաթունի, որ Դաւիթ արեղային գրել տվեց մի Աւետարան, Լիմ կղզում, 1573 թ.—Ձեռ. Վասս. 28:

*ԱԼԱՄՆԱՆ, ար. <արաբ. «alam «աշխարհ»+պրս. «nâtin

xān «իշխան» բառերից, իբրև «աշխարհի իշխան»: Անշուշտ գործածական էր իբրև արական անուն, որից առաջացել է Ալամ-խանեան ազգանունը հովհասում:

*ԱԼԱՄՇԱՀ, ար. և իգ. <արար. և «ālam «աշխարհ» + պրս. և šāh «Քազավոր» բառերից, իբրև «աշխարհի Քազավոր»: Գործածված է ԺԵ—ԺԶ դարերում: Հիշված է Ալեմեաի ձևով (իբր ար.), Սաղմոսարանի մեկնութեան մեջ, տպ. Գոլիս 1801, էջ 110:

— 1. Ալամշա (սեռ. Ալամեի), կին Քաճղինի, որ Արճէշում Կարապետ քահանային գրել տվեց մի Յայսմաւուրք, 1437թ.— Նոտարք 111—112:

— 2. Ալամեա, որդի Յակոբըի և քեռորդի Յովհաննէս արեղայի, որ Աղբակի Ասփսթան գյուղում ստացավ մի Աւետարան, 1458 թ.—Ձեռ. Քաւր. 69 ա:

— 3. Ալամշահ, որդի Սոսրովի, որ Բոնաշէն գյուղում Մխիթար քահանային գրել տվեց մի Աւետարան, 1478 թ.— Ձեռ. Վասպ. 485:

*ԱԼԱՄՇԱԿ, իգ. <արար. և «ālam «աշխարհ» + պրս. և šād «ուրախ» բառից, իբրև «աշխարհի ուրախութուն կամ աշխարհ ուրախացնող»: Մի անգամ գտնում եմ ԺԵ դարում, և թե չէ վրիպակ՝ փոխանակ Ալամշահի:

— Ալամեատ, կին Գետրոս քահանայի և մայր Մանուէլ քահանայի, որ Կուքի գյուղում որինակեց Գանձարանը, 1478 թ.—Ձեռ. Իաղեան, Ա. 39 բ:

*ԱԼԱՄՏԻԿԻՆ, իգ. <արար. և «ālam «աշխարհ» + հյ. տիկին բառերից, իբրև համապատասխան Ալամխաթուն օտար ձևին: Մի անգամ գտնում եմ գործածված անթվական մի հիշատակարանում, որ տես Քորոս Աղբար, Ա. 329:

*ԱԼԱՅԲԷԳԻ ԹՐԶ. ակ. alay-begi «գնդապետ» (կազմված է alay «գորագունդ» և bey «բէգ» բառերից): Ըստ իմաստի պիտի լիներ արական, բայց թվի թե իգական է՝

— Ալայբեկի, հիշատակված է անթվական մի հիշատակարանում, որ գրված է Վանում, 1617 թվից ուշ.—Ձեռ. Վասպ. էջ 854:

*ԱԼԱՅԵԱԹՈՒՆ, իգ. <թրք. ակ. alay «գորագունդ» + xatun «տիկին» բառերից, իբրև Ալայբեգի ձևի իգականը: Մի անգամ հիշված է Ալլայխաթուն ձևով անթվական մի հիշատակարանում, որ գրված է 1470 թվից ավելի ուշ.—Ձեռ. Վանես. Ա. 589:

*ԱԼԱՅԵՆՈՐՇԱՀ, ար. <թվի թրք. ակ. alay «գունդ» + հյ. նոր

+ պրս. և šāh «արքա» բառերից. իբրև դորաբանակի նոր հրամանատար? Մեկ անգամ հիշված է անթվական մի հիշատակարանում, որ գրված է 1655 թվից ավելի ուշ.—Ձեռ. Նոր-Քայազ. 43 ա (Ալայխորայ ձևով):—Նարշահ անունը տես առանձին:

ԱԼԱՆՉԻ, ար. ծագումն անհայտ: Մի անգամ գործածված է 1638 թ? հետեյակ ձևով. «Ալանզուն որդին Տէր Խաչատուրն գնեց... ի թիւ ԽՉԷ. Լ. ՂԶ» (Ձեռ. Սեբ. = ՀԱ 1926, 245):

ԱԼԱԽԻԿ, ար. <պրս. և «alāy «որոց, հուր» բառից? Ծանոթ է միայն սեռ. Ալաւիայ ձևով՝ հայր Իսաի վարդապետի Գանձակեցոյ (ԺԲ դարի սկիզբները). այսպես՝ Իսաի թորդի Ալաւկայ՝ Կիր. 66, Ը. Վրդ. 5. Օրբ. մմ. 17. Մխ. այրիվ. 77. Տաշեան, Ցուց. 751 բ.—սխալ գրված Ալաւկայ՝ Սամ. անեց. 130:

*ԱԼԲԵՐՏ, ար. <լատ. Albert անունից, որի հին ձևն է գերմ. Albrecht և նշանակում է բուն «ազնվափայլ»: Այս անունով նշանավոր են՝ Մեծն Ալբերտ, դոմինիկյան արքեպ, աստվածաբան, փիլիսոփա և ալքիմիստ (1193—1280), որի Աստուածաբանութիւնը թարգմանվեց հայերենի ժԸ դարում և հայտնի էր «Ալբերդ գիրք» անունով, Ալբերտ Ա կայսր Գերմանիայի 1298—1308, Ալբերտ Բ կայսր Դերմանիայի 1438—1439 թԻ Հին հայոց մեջ գործածված չէ. ունինք միայն՝

— Ալբերդիս. որդի Աղամալի Կախիջեանցոյ, որ 1694 թվին շինեց Շողակաթի ստանարը: Սրա որդիներն էին Ալբերդիս, Ագաթանդեղոս, Աղէքսանդրոս, Խարիսիմոս (բոլորն էլ անսովոր անուններ):—Այրարատ 236:

— Ալբերտ ձևով մտավ վերջերս մեր մեջ (հովհասում), իսկ Արեւտահայերը գրում են Ալպեռ:

*ԱԼԵՔՍ, ար. մեկնութունը տես Աղեքսանդր անվան տակ: Քիչ անգամ գործածված է ԺԳ—ԺԶ դարերում. այնուհետև խափանված: Այժմ չկա:

— 1. Ալեքս հայ, որին Վասիլ Ա կայսրը (867—886) կարգեց Կիպրոսի փոխարքա.—Տ-Մահակեան, Հայ կայսերք, Ա 346:

— 2. Ալեքս պատրոն, որդի Վարդանի, Գրիգոր կրօնավորին կազմել, նորոգել և նկարազարդել տվեց մի հին Աւետարան, 1220 թվին.—Ձեռ. Կարին. 18, Rapport Arm. 53:

— 3. Ալեքս, որդի Ղազարի. մի խանութ նվիրեց Հոռոմոսի վանքին, 1266 թ.—Շիրակ 26—27:

— 4. Ալեքս, հիշված է պարոն Աղէքս ոմե, որ մեռել է 1270 թ. (տես Տ. Մուրատ, Յայտ. յովհ. էջ յէէ):

Հայ անձնան. բառ.—7

— 5. Ալեքս, հայր Քառուն կրոնավորի, որ գրել տվեց մի Աւետարան, 1330 թ.—Ձեռ. Վենետ. Ա. 770:

— 6. Ալեքս, որդի Ամիրշահի, միակեաց և եկեղեցական խոզկերտ գյուղի եկեղեցու. իր ծախսով Սիմէոն գրչին գրել տրվեց մի ճաշոց, 1335 թ.—Սիսուան 119 ա:

— 7. Տէր Ալեքս, միաբան Սարտիշարի վանից, 1511 թ.—Տաշեան, Ցուց. 407 բ:

*ԱԼԵՔՍԱՆ, ար. մեկնությունը տես Աղեքսանդր անվան տակ: Գործածվել է ԺԴ դարից սկսած և այժմ էլ կենդանի է:

— 1. Ալեքսան, օգնեց գրել տալու Չաքարիա արեղային՝ Մեկնութիւն պատարագի, Անապատիկ գյուղում, 1361 թ.—Ձեռ. Սանաս. շար. (ՀԱ 1912, 57):

— 2. Ալեքսան քահանա, հայր Յովհաննէս Հոետոր վարդապետի, որ Խրզանի Ս. Խաչ վանքում օրինակեց Ազաթանգեղոսը՝ 1402 թ. և Գրիգոր Տաթևացու Քարոզգիրքը՝ 1413 թ.—Նօտարք 17, 42:

— 3. Լիքսան, ամուսին Գոհարմելիքի, որ Ալթամարում Գրիգոր քահանային գրել տվեց մի Աւետարան, 1452 թ.—Ձեռ. Վասպ. 413:

— 4. Լիքսան՝ քահանա, հայր Կիրակոս գրչի, որ Բաղէշում օրինակեց Յայսմաուրքը 1438 թ., Աւետարանը 1454 թ. և մի ուրիշ Աւետարան էլ՝ 1463 թ.—Նօտարք 118, 173, 215:

— 5. Ալեքսան, միաբան Գետարգելայ վանից Եղիվարդի, 1465 թ.—Նօտարք 221:

— 6. Ալիքսան քահանա Բիւրական գյուղի, հիշված է 1469 թ.—Ձեռ. Վենետ. Բ. 1114:

— 7. Լիքսան, որդի Աւետիսի, ազգական Փաշայի, որ գրել տվեց մի Աւետարան՝ Թովմա առաքյալի վանքում, 1471 թ.—Ձեռ. Վասպ. 465:

*ԱԼԵՔՍԻԱՆՈՍ, ար. գրված նաև Ալեքսիանոս, Ալեքսանոս, կրճատ ձևով Սանէս, որ տես առանձին: Գործածված է ԺԴ դարից սկսած: Մեկնությունը տես Աղեքսանդր անվան տակ:

— 1. Ալեքսիանոս, որդի Գրիգոր քահանայի և եղբայր Յոհան վարդապետի, որ Սուրխաթում, Ստեփաննոս գրչին գրել տվեց Եսայի և Թուղթք Պօղոսի, 1356 թ.—Ձեռ. Բերիլնի, էջ 4ա:

— 2. Ալեքսանոս, եղբայր Ավրամի՝ մեծ հոր Յակոբ սարկավագի, որ մոտ 1358 թ. օրինակեց Կիւրդի Կոչումն ընծայութեան.—Ձեռ. Թաւր. 28:

— 3. Ալեքսիանոս քահանա, պաշտոնակից Սարգիս եպիսկոպոս գրչի, որ օրինակեց Աւետարանը՝ 1416 թ.—Ձեռ. Թաւր., էջ 31 բ:

— 4. Տէր Ալեքսիանոս, հիշատակված է իբրև «հանգուցեալ», մի Յայսմաուրքի մեջ, որ Գուգարաց Ընկուզագոմ վանքում օրինակեց Սարգիս եպիսկոպոսը՝ 1427 թ.—Նօտարք 85:

— 5. Ալեքսիանոս քահանա, Արդնի գավառի Բագուր գյուղում, Յովհաննէս սարկավագին գրել տվեց մի Մաշտոց, 1434 թ.—Թորոս Աղբար, Բ. 413, Նօտարք 103:

— 6. Ալեքսիանոս, սուկերիչ, Ամիթ քաղաքի Հայոց առաջավորներէից. մեծապես նպաստեց Ս. Թէոդորոս եկեղեցու շինութեան (1447 թ).—Հայասպ. 574:

— 7. Ալեքսիանոս, միաբան Պառուզարակ անապատի, 1455 թ.—Տաշեան, Ցուց. 425 բ:

— 8. Ալեքսանոս, եղբորորդի Յովհաննէսի, որ մի այգի կտակեց Ամիրատինի հոգուն՝ Ս. Նշան վանքին, 1461 թ.—Manus. brit. mus. 31 բ:

— 9. Ալեքսանոս, որդի Մելքիսեթ քահանայի. ծնվեց 1469 թ.—Ձեռ. Դաղեան, Բ 31 ա:

— 10. Ալեքսանոս, որդի Ստեփաննոս քահանայի, որ Հերմոնի վանքում գրել տվեց մի Աւետարան, 1469 թ.—Ձեռ. Թաւր. 132 բ:

— 11. Ալեքսանոս եպիսկոպոս, որդի Յովսէփ քահանայի. գրիչ. Արքայի վանքում օրինակեց Աւետարանը, 1486 թ.—Ձեռ. Նոր-Բայազ. 10 բ:

— 12. Ալեքսանոս արեղա, գրիչ. Խորոտկայ վանքում, Խոնտքար տիկնոջ համար օրինակեց մի Աւետարան, 1490 թ.—Ձեռ. Նոր-Բայազ. 23 ա:

— 13. Ալեքսանոս, որդի Աւետիք քահանայի, որ Չաքարիա երեցից գնեց մի Աւետարան, 1500 թ.—Ձեռ. Հալէպի, Ա. 68 բ:

— 14. Ալեքսիանոս վարդապետ ի Թէադիսեանց, վարիչ Լեմբերգի Լեհահայոց կղերանոցի. գրել է Ս. Հոսիսիմէի ողբերգությունը՝ 1668 թ.—Տաշեան, Ցուց. 959:

— 15. Ալեքսանոս, մականուն՝ Օքսուզ, տաղասաց ժէ՞ դարի.—Տաշեան, Ցուց. 791 ա:

*ԱԼՔԱՂԱՆ, իգ. կարելի էր դնել չաղաթ. ակալ altay «կարմիր աղվեսի մորթով շինված մուշտակ» բառից. բայց ավելի լավ եմ համարում դնել Altay լեռնաշղթայի անունից, իբր «Ալթայի»

խանը կամ իշխանը: Մի անգամ գտնոււմ եմ Փ՛ դարում:

— Ալթադան, կին աւագ Սարգսի, որ Թուրքմանների ձեռքից ազատեց մի Աւետարան, 1384 թ.—Տաշեան, Յուլ. 934 Բ (հիշված է ուղ. Ալթադան և քիչ հետո սեռ. Ալթադիմ ձևով՝ փխ. Ալթադանին):

*ԱԼԹՈՒՆ, ար. և իգ. < ԹԹԲ. և ԹԲԶ. *آلتون* altun «սուկի» բառից, որ Թուրքերի մոտ էլ արական սնձնանունն է. հմմտ. Ալթուն խան՝ Թագավոր Չինաց (Les mille et un jours, Paris 1844, էջ 125), Ալթուն-Բուլա՝ ոստիկան կամ նայիր Հալէպի, որ 1335 թվին ասպատակեց Մոլեոն և Ատանա (Սխուան 142 Բ, 559 ա): Մեր մեջ էլ Ոսկի անունը գործածվում է ԹԵ իբր արական և ԹԵ իբր իգական սնձնանուն: Ալթուն անունը ավանդված է մեր մեջ Փ՛ դարից սկսած և գործածական էր մինչև անցյալ սերունդը: Սրանից է Ալթունեան ազգանունը: Հմմտ. նաև Ալթունբեգ և Ալթունջան:

— 1. Ալթուն, հորեղորորդի Մխիթար արեղայի, որ Նախավայրի վանքից էր և Շահուուղ միրզայի արշավանքից փախով Սևերակ և այնտեղ գրեց Աւետարանը՝ 1437 թ: Ալթունը աշակերտում էր նրան և ձեռագրի համար թուղթ էր կոկում.— 2ևն. Հալէպի, Ա. 65 ա:

— 2. Ալթուն, կին Կիրակոս քահանայի. որ Ամ գյուղում Յովհաննէս քահանային գրել տվեց մի Աւետարան, 1497 թ.— 2ևն. Նոր-Բայազ. 16 Բ:

— 3. Ալթուն, կին Գրիգորի՝ եղբոր Կիրակոս քահանայի (տես նախորդը), որ Ամ գյուղում օրինակել տվեց Աւետարանը, 1497 թ.— 2ևն. Նոր-Բայազ. 16 Բ:

— Ալթուն անվան ավելի ուշ հիշատակություններ են՝ Ալթուն, ար. 1517 թ. (Թորոս Աղբար, Բ. 275), Ալթուն, ար. 1586 թ. (Նշխ. մատ. 45), Ալթուն, ար. 1596 թ. (2ևն. Թա.բ. 75 Բ), Ալթուն, իգ. 1604 թ? (2ևն. Հալէպի, Ա. 49 Բ), Ալթուն, ար. 1617 թ. (2ևն. Վին. 26 Բ), Ալթուն, ար. 1647 թ. (2ևն. Վասպ. 269), Ալթուն, իգ. 1648 թ. (Տաշեան, Յուլ. 376 Բ), Ալթուն, ար. 1678 թ. (Տաշեան, Յուլ. 731 Բ), Ալթուն, իգ. 1691 թ. (2ևն. Վասպ. 246), Ալթուն Սեբասացի, ար. 1733 թ. (Տաշեան, Յուլ. 621 Բ) ևն:

*ԱԼԹՈՒՆԲԵԳ, ար. < ԹԲԶ. Altun անունից + beg «իշխան»: Մի անգամ գտնոււմ եմ հիշատակված՝

— Ալթունպէկ, որդի Թումայի և եղբայր Նսէֆ տիկնոջ, որ

Արտամետում Ատոմ քահանային գրել տվեց մի Աւետարան, 1569 թ.— 2ևն. Վասպ. 671 ա:

*ԱԼԹՈՒՆԶԱՆ, ար. < Ալթուն անունից + ջան փաղաքշականով: Իբրև առաձին անուն գտնոււմ եմ գործածված՝

— Ալթունեան, որդի Իշխանի, որ գնեց մի հին Աւետարան, 1503 թ.— 2ևն. Վասպ. 280 Բ:

*ԱԼԹՈՒՆՏԱՇ, ար. < ԹԲԶ. *آلتون تاش* Altun-tas բառից, որ նշանակում է «սուկեքար»: Մի անգամ գտնոււմ եմ գործածված Փ՛ն դարում:

— Ալթունեաշ, սուկերիչ. հայր Ազարիա արքեպիսկոպոսի Գողթան գավառի, 1471 թ.— 2ևն. Ազուլ. (Արքտ. 1911, 388):

*ԱԼԻ, ար. < արաբ. *علي* 'Alī անունից, որի բուն նշանակությունն է «բարձր, վսեմ»: Այս անունով հայտնի է Մուհամմէդի փեսան՝ Ալի, որ ապա եղավ ամիրապետ և նստավ 656—661 թ: Արաբների մեջ զահակալության համար ժառանգական օրենք չգտնվելով, երբ Օսման ամիրապետը մեռավ, նրան հաջորդ ընտրելու համար արաբները երկու կուսակցության բաժանվեցին. մի մասը պահանջում էր, որ Մուհամմէդի փեսան՝ Ալի լինի ամիրապետ, մյուս մասը կողմնակից էր Մուավիէի, որ Ասորիքի կառավարիչն էր: Հինգ տարվա արյունահեղ կռիվներից հետո, վերջապես Մուավիէն հաղթեց, Ալի ամիրապետին և նրա որդի Հասանին սպանեց և ինքը գահ բարձրանալով՝ հիմնեց նոր խալիֆայություն, որ իր անունով կոչվեց Ումայյա (661): Գաղաքական բաժանումը մահմեդականության մեջ առաջ բերավ կրոնական երկու մեծ հերձված, որ մինչև այժմ էլ շարունակվում է: Առաջինը կոչվում է սուննի. սրանք Մուավիէի հետևորդներն են և կրոնի մեջ ընդունում են Ղուրանի հետ նաև չորս խալիֆաների ժամանակ գրված ավանդությունները: Երկրորդը կոչվում է շիա. սրանք Ալիի հետևորդներն են և մերժում են ավանդությունները, իբր սրբազան գիրք ընդունելով միայն Ղուրանը: Տաճիկները սուննի են, պարսիկները շիա: Շիաները քրիստոնյաներին, ինչպես նաև սուննիներին համարում են հաբաւ և նրաց հետ ուսել կամ կենակցել չունին: Իսկ սուննիները այդպիսի սովորություն չունին և քրիստոնյաների հետ ուսում ու խմում են: Շիաների մոտ Ալին ամենամեծ մարգարեն է, գրեթե հավասար Մուհամմէդի: Կա նույն իսկ պարսկական մի ուրիշ հերձված, որ Ալիին համարում է Աստված. սրանք կոչվում են Ալալահի (այսինքն Ալի-Ալլահ ասողներ), որոնք սա-

կայն քրիստոնյաների և մահմեդականների մեջ խարուխումն չեն գնում: Այսպիսի բացարձակ կրոնական մի անուն պետք չէ որ հայոց մեջ մտած լիներ. ուստի զարմանալի է, որ ժէ դարում, Տփղիսում ունինք մի հայ, Ալի անունով: Տես և Ալիխան:

— 1. Ալի-իբն-Սաեհա-ալ-Արմաթի (նշանակում է «Ալի որդի Յովհաննէսի, հայ») . մահմեդական զարձած հայ էր և Արդնիի և նփրկերտի կուսակալ էր զրված: Արաբների կողմից նշանակվեց Հայաստանի ստրկան (862 թ): Ինքն էր որ բերեց Աշոտ Ա-ին իշխանաց իշխանի տիտղոսը: Սպանվեց 863 թվին, հունաց դեմ պատերազմում, Դիլաթ գետի մոտ.—Յուզիկք, Ա. 452, Խալաթեան, Արաբ. մատ. 119, 123, 141, Տոմարիկ, Մասուն, էջ 31—32, Չամչ. Բ. 676 (կոչում է տրդի Վահէի), Սաեհա համարելով ըստ հնչման Վահէ, բայց արաբ. ար. Yahya = Յովհաննէսն է, և հայոց պատմութան մեջ, բացի վերջին Հայկազանց Վահէից, ուրիշ Վահէ չէ եղած), ՀԱ 1929, 720:

— 2. Ալի Տփղիսեցի, սասցել է մի Մաշտոց, 1667 թ.—Tübingen 41:

*ԱԼԻԲԱՐ, ար. ենթադրում եմ պրս. علی 'Ali-bār «Ալիի պտուղը» ձևից, որ այլուստ ինձ անծանոթ է:

— Ալիպար, հիշված է ժէ դարում.—Ձեռ. Հալեպի, Բ. 8ր:

*ԱԼԻՆԱՆ, ար. < պրս. علی 'Ali-xān ձևից, որ կազմված է նախորդ Ալի անունից + խան: Գործածված է մեր մեջ ժՁ? դարից: Սրանից է Ալիխանեան ազգանունը (Տփխիս):

— 1. Ալիխան, նվիրատու Աւետարանի, 1533 թ. կամ ավելի ուշ.—Ձեռ. Վենետ. Ա. 622:

— 2. Ալիխան, հիշված 1647 թ.—Թորոս Աղբար, Ա. 220:

*ԱԼԻՄ, իգ. կրոնական անուն, որ Կիլիկյան շրջանում մտավ Հայոց մեջ և զործածական էր ժԲ—ժԴ դարերում: Հմմտ. Ալիմ՝ ղուսար Պալտինի (Baudouin de Bourg), երկրորդ թագավորի Երուսաղեմի, ի մօրէն Մարսիլ կամ Մորֆիա, որ էր ղուսար Գարբէլի՝ հայ քաղաքագետի Մելիտինէի (Սիսուան 48 ա).—Alix de Champagne, թագուհի Ֆրանսիայի, կին Լուի է թագավորի. մեռավ 1206 թ. այժմ ասվում է Ֆրանս. Alice, որից և ունինք Ալիս (տես այս անունը):

— 1. Ալիմ իշխանուհի, ղուսար Ռուբէն Բ-ի՝ եղբոր Լեոն Բ թագավորի. վեց տարեկան մանուկ հասակում, իր հորեղբայր Լեոնի հրամանով ամուսնացավ Չորտուանել Մամնեցու որդի Հեթում իշխանի հետ: Վեց տարի հետո, Հեթումը մեռավ (1193)

և Ալիծը 12 տարեկան այրի փնաց: Երկրորդ տարին ամուսնացավ Անտիոքի բրինձ Բոհեմոնդի անդրանիկ որդի Ռեմոնդի (Raimond III) հետ (1194), որից ունեցավ մի սրդի՝ Ռուբէն-Ռայմոնդ անունով: Այս Ռուբէնի զահակալութան համար էր, որ Լեոն Բ. 12 տարի հաղթական պատերազմ մղեց Անտիոքի իշխանութան հետ: Ալիծը երկրորդ անգամ այրիացավ (1196) և ամուսնացավ Վահրամ մարաջախտի հետ: Ալիծի մայրը Իզաբել, կին Ռուբէն Բ-ի, իր Ֆրանկ եղբայր Հմֆրէից ժառանգել էր Տլերոսի մտրիկ Թորոն բերդը. Եգիպտոսի սուլթան Սալահէդդինը զրավեց այն. բայց 40 տարի հետո՝ կրոպացիք ետ ստացան (1229) և Տեսոնեան ասպետները ուզեցին գրավել: Ալիծը պահանջեց իրրև մայրենի ժառանգություն: Երուսաղէմի վերին ստոյանը ճանաչեց նրա իրավունքը, բայց Ֆրեդերիկ Բ կայսեր պայլը ասպետների կողմը բռնեց և զրկեց Ալիծին: Ալիծը Թորոնի ճորտերին ապստամբեցրեց, որպեսզի կայսեր հարկերը չվճարեն: Կայսրը զիջեց և բերդը Ալիծին դարձրեց: Ալիծի վերջին նիշատակն է այն հրովարտակը, որ տվել է 1234 թվին, Երուսաղեմի Ս. Ղազար բորոտանոցի տուրքերի կարգադրութան համար.—Մմբ. պտմ. 105, 108. Պտմ. կիլ. 208—209. Չամչ. Գ. 141 (կոչում է Աղիտա, որ և մոռացել է հիշել ցանկում). Սիսուան 58, 441, 494, 526, 552, 553. Հայապ. 437:

— 2. Ալիմ տիկին, եղբայր Հեթումի, իրրև հանգուցյալ հիշված է 1259 թվին՝ իշխանաց իշխան Ճօֆրէի (սա է Սարվանդի քարի տերը, մ. 1261 թ), նրա որդի Կոստանդինի և ուրիշների հետ.—Թորոս Աղբար, Բ. 437:

— 3. Ալիմ իշխանուհի, ղուսար Հեթումի՝ եղբոր Ներսէս Լամբրոնացու, քույր Կոստանդին Լամբրոնացու, կին Կոստանդին պայլի (մ. 1262), մայր Հեթում Ա. թագավորի (1226—1270) և Սմբատ Գուլգոստապլի (ծն. 1208). կոչվում է նաև Վիմ կամ Տամա Վիմի (տես այս անունը).—սեռ. Ալիծի՝ Անսիդը 93:

— 4. Ալիմ, ղուսար Պալտինի և քույր Կոստանդին Դ թագավորի. ծնվել է 1312 թ.—Սիսուան 272 ր:

— 5. Ալիմ օմե. որ մեռել է 1316 թվին և որի տապանաքարը մնում է Տարսուսի Ս. Պողոս եկեղեցում. նմանահանությունը՝ իր արձանագրութամբ տես Սիսուան 272:

— 6. Ալիմ, ղուսար Հեթմոյ (Գ)՝ տեառն Լամբրոնի, եղավ սինեջալէս Կիպրոսի, այսինքն Կիպրոսի թագավորութան սենեակալ Փիլիպպոս Իպլինեանի կինը: Կիպրոս կղզու Մաղուսա

քաղաքում, իսկ արտար՝ գրիչ Ստեփաննոս Գոյներ Երեցանց քահանային, որին առել էր իր խնամակալության տակ, գրել է տվել Աւետարան և այլ գրքեր՝ 1304, 1310, 1312 թվերին: Իք թուրյն է Կեռան թագուհի, կին Լևոն Գ-ի:—Սիսուան 85ա, 272, 519, Հայապատում 503, Գովրիկեան, Իրանսիրուանիոյ հայոց մետրապոլիտը, էջ 343—348:

— 7. Ալիժ, կույս Տարսոնում. նշանավոր գեղազիր էր. սրա համար պատում են, թե գրել է այբուբենը և ասել.

Ով որ գրէ

Չծայրն ձային, գծակն ծային,

Նա կու լինի փեսայ Ալիժին:

Իրիողներին չի հավանել, տսելով թե

Ծայրն ձային, ծակն ծային՝

Չի նմանիր գիրն Ալիժին:

Բայց վերջապես գտել է մեկին, որին հավանելով ասել է

Ծայրն ձային, ծակն ծային՝

Կու նմանի գիրն Ալիժին:

Ժամանակակից է Լևոն Գ-ի (1236—1289):—Սիսուան 520:

— 8. Ալիժ, հարսն թանգիր տրկնոջ, որ նրա մահվան հիշատակին գրել տվեց մի Աւետարան, 1327 թ.—Ձեռ. Հալէպի, Ա. 396—397:

— 9. Ալիժ, գուտոր Օշին պայլի և կին Լևոն Ե թագավորի: Լևոն հետևելով իր լատին ազգականների խորհրդին, հակառակ կանգնեց նա ազգային կուսակցության պաշտպաններին և զըլ-խատել տվեց ոչ միայն սուլյն Օշինին, այլ և իր կնոջ՝ Ալիժ թագուհուն «1329 թ», որից հետո ամուսնացավ Սիկիլիայի թագավորի աղջկա հետ:—Ազգապ. 1834, 1848, Ալիշան, Հայ-Վնեստ., էջ 112:

— 10. Ալիժ, երկրորդ կին Ստեփանոսի՝ նոր Վասիլ թղթագրի. որի կյանքը տես ատանձին (1337).—Շահազիզ, Գտում. պատկ., էջ 118:

Ալիժ, իգ. ծագումն ինձ անծանոթ է (չեմ կարծում որ կապ ունենա չադաթ ^{چاد} «կաթով լիքը ստինք» բառի հետ): Մի անգամ գտնում եմ 1586 թ. սեռ. Ալիճին ձեռով.—Ձեռ. Նոր-Բայազ. 15 ր:

*Ալիճ.Ան, ար. թաթարական անուն է, բայց ծագումն ինձ անհայտ. (չեմ կարծում որ թրք. ^{آلیچ} al-yanaq > արդի Գոլսահայ ամկ. ալիսանալիս «կտրված» բառից լինի): Այս անունով հայա-

նի է Ալիճալի քաջ զորավար Թալուզար Ահմադ սուլթանի, որ Արաղա խանի հաջորդ Արղուն խանի հակառակորդն էր. Ալիճալը 100,000-անոց բանակով գնաց Արղունի վրա (1284 թ). սկզբում հաղթեց. բայց ապա չարաչար կոտորվեց և սպանվեց (տես նորատիպ ժամանակագրութիւն Ստեփ. Օրբէլեանի, Երևան 1942, էջ 29): Այս անունը մեր մեջ գործածված է ԺԳ և ԺԴ դարերում:

— 1. Ալիճալիս, որդի Լևոն Գ-ի, երկվորյակ (խեղեփ) Օշինի և եղբայր Հեթում Բ-ի. ծնվել է 1272 թ. (Ձեռ. օշ. 99 ր, մինչդեռ Ազգապ. դնում է «1283 թ»): տիր Լամբրոնի և Տարսոնի. գնաց Խարբանդա խանի մոտ և սպանել տվեց Լևոն Գ-ի և Հեթում Բ-ի սպանիչ Բիրարդուին «1307 թ». ներկա էր Ատանայի եկեղեցական ժողովին «1317 թ»: Տարսոն գետում լողանալու ժամանակ՝ ձուլեց քացիի հարված ստանալով՝ մեռավ «1317 թ»: Օշին թագավորը պատվով թաղեց նրան Իրադարկում:—Մմբ. պտմ. 127—128. Ձեռ. օշ. 100 ա. Սամ. անեց. շար. 153. 156, Ալիշան, Հայ-Վնեստ. 98. Հայապ. 490. Չամչ. Գ. 270. 279, 310, 312. 314. 317. Սիսուան 85 ր. 130 ա, 142 ա, 232 ա. 258 ր, 271 ր:—Կոչված է նաև Ռուբեն. որ տես:

— 2. Ալիճալիս, որդի Օշին թագավորի Ռուբինեանց («1308—1320»): մեռավ մանուկ հասակում.—Հայապ. 544:

— 3. Ալիճալիս, երկրորդ անուն (ինքն ասում է «հոմանուն») Յովհաննէս Լալիսկապոսի Սուրբ-Կարապետոցու, որդի պարոն Ներսէսի. այլազգիների նկուրթյան պատճառով տարագիր եղավ Եկեղիսոց գավառի թլակ ալանը, ուր գրեց. ծաղկեց, ոսկեց ու կազմեց մի Աւետարան, 1370 թ.—Ձեռ. Վնեստ. Ա. 779—780:

*ԱԼԻՍ, իգ. Ֆրանս. Alice անունից. սրա հին ձևն է Ալիժ, որ գործածական էր Կիլիկյան շրջանում: Ալիս ֆրանսերին ձեռ ղուդադիպիլով Փոքր-Հայոց Ալիս գետի անվան հետ, սխալմամբ հայերեն նամարվեց և տարածվեց նոր սերնդի մեջ, հատկապես Սերաստիայում, որի միջով հոսում է նույն գետը:

— Ալիս, մայր Թորոս քահանայի, Հոռովկայ 1262 թ.—Նաթանեան, Տեղեկ. Սերաստ. 83:

*ԱԼԼԱՀԷՄԵՆ, ար. <արար. ^{الله} Allah «Աստուած» + պր. ^{بخش} haxš «պարգև» բառերից և նշանակում է «Աստուածապարգև»: Գործածված է ԺԷ դարում:

— Ալահբաբեյս, ամուսին Դիմաթի, որ գրել տվեց մի Աւետարան, 1663 թ.—Ձեռ. Թեհր. (ՀԱ. 1935. 406):

*ԱԼԼԱՀԴԱԴ. ար. < պրս. ^{آلهاداد} Allahdād *անունից*, որ կազմված է արար. Allah «Աստված» + պրս. dād «տվից» բառերից և նշանակում է «Աստուածատուր»։ Այս անունով հայտնի են Ահմեթի սուլթանի գործարարներից մեկը (ԺԴ դար) և մի պատմագիր (ԺԷ դար)։—Justi 13 ր

— Ալլահգատ, որդի Ադիլշահի. մի Յայամուուրք նվիրեցին Սակարերդի եկեղեցուն, 1491 թ. — Այրարատ 443 ա։

*ԱԼԼԱՀԻ, ար. < պրս. ^{آلهی} Allahi «աստվածային» բառից։ Գործածված կա ժե դարից՝

— Ալլահի (ար. Ալահուն). *անհայտ օմե*, որ հիշված է 1692 — 1765 թ. շրջանում. — Չեռ. Թաւր. 133 ր

*ԱԼԼԱՀՂՈՒԼԻ, ար. < արար. ^{آله الله} Allah + Թրք. ^{قوله} qul «ծառայ» բառերից. նշանակում է «ծառայ Աստուծոյ». *հմտ.* պրս. հստղարեօդա և հուն. ^{ἑσθλοδης} հուսյն նշանակութամբ։ Իբրև արական անուն գործածվում էր նաև թուրքերի մեջ. օր. Ալլահ-Ղուլի խան, կառավարիչ Երևանի՝ 1709 թ. (Այրարատ 305 ա)։

— 1. Ալլահգուլի, հիշված է 1607 թ. — Չեռ. Դաղեան, Բ. 32 ա (տպ. Ալախշուլի. այսպես և ցանկում)։

— 2. Ալլահգուլի, որդի մելիք Իսրայելի. հաջորդից իր եղբոր՝ Մելիք Եսայուն, իբրև մելիք Ջրարհրդի (1728). իր քաջության համար նազիր շահից ստացավ սուլթան տիտղոսը. դավաճանությամբ բռնվից Փանահ խանից և Շուշի բերդում գլխատվեց (1756)։ Նրան հաջորդից եղբայրը Մելիք-Աղամ։ — Բաֆֆի, Խամսայի մելիքութ. 18. 51, 80, 81։

*ԱԼԼԱՀՎԵՐԴԻ, ար. < Թրք. ^{آله وردی} Allahverdi *անունից*, որ կազմված է արար. Allah + Թրք. verdi «տվից» բառերից և նշանակում է «Աստուածատուր» (տես այս անունը)։ Հայտնի է օրինակ՝ Ալլահվերդի կառավարիչ Շիրազի, Շահարասի օրով (Չամչ. Գ. 555)։ Գործածական է եղել մեր մեջ ԺԷ—ԺԹ դարերում. օրինակ՝ Ալլահվերսի՝ 1723 թ. (Չեռ. Վինետ. Ա. 220), Ալլահվերդի 1742 թ. (Հաւաք. 51), Ալլահվերսի 1758 թ. (Չեռ. Դաղեան, Բ. 14 ա). 1793 թ. (Այրարատ 315). անթվական (Չեռ. Թաւր. 59 ա), ԺԹ դարից (Սիսական 262 ա)։ Սրանից է Ալլահվերդիսմ ազգանունը։

— 1. Ալլահվերդի Հասան-Ջալալեան, մելիք Խաչենի. որդի Մուլքի բէկի (մ. 1716). հաջորդից իր եղբոր Մելիք Գրիգորին, երբ սա իշխանությունից հրաժարվելով՝ վանք մտավ. — Բաֆֆի. Խամսայի մելիքութ. 20—21, 27։

— 2. Ալլահվերդի, աշուղ Նոր-Ջուղայի Լիվասեան գյուղից. 1820—1890 թ. կյանքն ու գործերը տես Երեմեան ՀԱ 1924, 234 շար։

*ԱԼԽԱԹՈՒՆ, իգ. < Թրք. ^{آل خاتون} Al al «վարդագույն կարմիր» + xatun «տիկին» բառերից։ Մի անգամ գտնում եմ հիշված 1629 թվից հետո (Կամենից 183 = ՀԱ 1890, 21 ր)։

*ԱԼԽԱՍ, ար. < արաբ. ^{الخامس} Al-xaṣṣ «ընտիրը, աղնիվը»։ Պատմության մեջ հայտնի է Ալխաս (կամ Էլխաս)՝ եղբայր Պարսից Թահմասպ թագավորի, որ Օսմանյոց սուլթան Սուլէյմանի հետ միացած՝ ստպատակից Հայաստանն ու Ատրպատականը (ԺԶ դար)։ Այս անունը գործածված է եղել մեր մեջ ԺԷ և ԺԸ դարերում։ Հիշատակված ունինք Ալխաս օմե 1609 թ. (Չեռ. Վասպ. 833) և Ալխաս՝ 1751 թ. (Չեռ. Վասպ. 281)։ Սրանից է Ալխազիսն ազգանունը կովկասում։

*ԱԼՂՈՒ, ար. < Թրք. ^{آله} yalqa, yalgā «փայլուն, պայծառ, լուսավոր» բառից (Будагов, II 340 ր)։ Մի անգամ գտնում եմ գործածված ԺԵ դարում։

— Ալզու, գավակ Սելչուկ խաթունի, որ Հայրապետ քահանային գրել տվից մի Մաշտոց, 1466 թ. — Թորոս Աղբար, Ա. 232. նույնը անփոփոխ կրկնված՝ Բ. 337։

*ԱԼՄԱ, իգ. < Թրք. ^{آلمة} alma «խնձոր» բառից. սրանից ունինք ԺԶ դարում Ալմայ խաթուն՝ 1582 թ. (Չեռ. Վասպ. 696) և կրճատ ձևով՝ Ալմո՝ անթվական մի հիշատակարանում (Չեռ. Վասպ. 780)։

*ԱԼՄԱՍ, < Թրք. ^{آلماس} almas «աղաման» բառից։ Սկզբում արական էր. այսպես ունինք մի անգամ Ալմաս՝ ար. 1599 թ. (Տաշեան, Ճուց. 922 ր)։ Ավելի ուշ ստացավ Ալմաստ ձևը և դարձավ իգական։ Բառավերջում ս-ից հետո ավելացված s-ի մասին օրինակ են՝ Սաղամաս > Սալմաստ, սուս > սսովել < լուել >, կալբաս > կալբաստ, սիֆիլիս > սիֆիլիստ, էսպէս > էսպէստ, նույն իսկ Ռուս > Ռուսստ։ Իբրև իգական ունինք Ալմաս 1656 թ. (Չեռ. Թաւր. 51 ր), 1657 թ. (Չեռ. Վասպ. 835), 1684 թ. (անդ 963), 1690 թ. (անդ 974), 1733 թ. (անդ 1040), 1760 թ. (Չեռ. Նոր-Բայազ. 10 ր), 1791 թ. (Չեռ. Թաւր. 87 ր) և անհայտ թվականով՝ Չեռ. Վինետ. Ա. 790, Չեռ. Վասպ. 268 և 489։ Սակայն թվի թե արական են Ալմաստ 1639 թ. (Չեռ. Հալէպի, Ա. 229 ա), 1675 թ. (Չեռ. Թաւր. 133 ր) և անհայտ թվականով Չեռ. Վասպ. 752։ Մինչև վերջին սերունդն էլ կար կովկասում

Արմաստ և Արևմտահայոց մեջ կլմաս ձևով, որից էլ կլմասեաց ազգանունը:

ԱԼՆԱՅՂՈՒ, անսովոր անուն. ծագումն անհայտ. արդյոք թրք. *الن آلی* alān-agā «ճակտի սպիտակութուն, պարզերեսութուն» բառից է: Մի անգամ գտնում եմ գործածված՝

— Ալնայդու, անր. թև իգ. հիշված է 1490 թվից ավելի ուշ գրված անթվական մի հիշատակության մեջ (Ձեռ. Սևան. 5 բ):

ԱԼՇԱՏ, իգ. ծագումն ինձ անհայտ: Մի անգամ գտնում եմ գործածված 1575 թ. (Թորոս Աղբար, Բ. 410):

ԱԼՈՍ, իգ. ծագումն անհայտ. հմմտ. Ալուզ:

— Ալոս, կին Գրիգոր քահանայի, որ ստացավ մի Աեհտարան (տեղն ու թվականը անհայտ).—Ձեռ. Վասպ. 157:

ԱԼՈՒՁ, ար. ծագումն անհայտ. Justi 13 բ նույնպես հիշում է այս անունը, բայց որևէ մեկնութուն չի տալիս. հմմտ. սակայն թթր. *آلس* կամ *آلوس* alus, *آليس* alis կամ *آلوز* aluz «հեռու, հեռավոր» (Будагов, I. 84 ա):

— 1. Ալուզ, իշխան Ծաղկոսն, Կոզովիտ և Անգեղտուն գավառների. սրա որդին Գրիգոր՝ Ամիլիի իշխան Աբղլմսեհի անունն էր (ԺԱ դար).—սեռ. Ալուզի՝ Արծր. Դ. ժբ. Հաւաք. 35. Այբարատ 495.—Ա՛յս է նաև Ալուզ, որի գուստրը X՝ կինն էր Վասակ Նուրի, ըստ Արիշան, Շնորհ. էջ 12 (տախտակը):

— 2. Ալուզ տես Ստեփաննոս Ալուզ:

— 3. Ալուզ, հայր Խեղանկի, որ իր Թեղանոյ շամբ կոչված կալվածք նվիրեց Նոռոմոսի վանքին, 1245 թ.—Շիրակ, էջ 22, 26:

— 4. Ալուզեկ արքայ (իմն իշխան), եղբայր Աբղլմսեհ կիւրապաղատի, երկուսն էլ որդի Թոռնիկ Բ-ի. Աբղլմսեհը մեռել է 1121 թվին. Աբղլմսեհի որդին է Դաւիթ Ա կաթողիկոս Աղթամարի «1113—1165? թ». որով Ալուզիկը լինում է հորեղբայր Դաւիթ Ա կաթողիկոսի.—Հաւաք. 38, 59:

ԱԼՈՒՄ, ար. ծագումն անհայտ. մի անգամ միայն ունինք՝

— Ալում, հիշված 1738 թ.—Ձեռ. Դաղեան, Բ. 14 բ:

*ԱԼՎԱՆԴ, ար. <պրս. *آلواند* Alwand անունից. այս անունով հայտնի է Ուզուն Հասանի թոռնորդի Ալվանդը, որ Հայդարի մահից հետո տիրող անիշխանության ժամանակ ուզեց ամբողջ Գարսկաստանին տիրել. բայց Հայդարի որդի Իսմայիլից վտարվեց, 1499 թ: Մեր պատմության մեջ էլ հիշատակված է Ալվանդ փաթշահը՝ 1500 թ. (Սիսական 76): Այս անունով հայտնի է

նույնպես նշանավոր մի սար, մշտնջենական ձյունով ծածկված. գտնվում է Համադանի արևմտյուն կողմը և հաճախ հիշատակվում է բանաստեղծական գրվածքների մեջ: Justi 235 բ պրս. Alwand ձևը դնում է պհլ. arwand «հոր, քաջ» բառից և միացնելով դնդ. aurwand ձևին, կապում է հին իրան. Orontes անվան հետ: Այս անունը գտնում եմ մեր մեջ գործածված մի անգամ ԺԸ դարում:

— Ալվանդ ոմն, հիշված է 1768 թ. (Ձեռ. Կոր-Բայազ. 39ա):

ԱԼՎԱՐ, իգ. ծագումն անհայտ. այս անունով կա նաև մի գյուղ Բասենում. մի անգամ ունինք գործածված ԺԷ դարից՝

— Ալվար, հիշված 1674 թ.—Ձեռ. Դաղեան, Բ. 46 բ:

*ԱԼՓԱՍԼԱՆ, ար. <թթր. *آلپ اسلان* Alp-aslan անունից. որ բուն նշանակում է «քաջ առյուծ» (կազմված alp «քաջ, հերոս» + arslan, aslan «առյուծ» բառերից): Նշանավոր է պատմության մեջ Տուղրիլի եղբայր սուլթան Ալփասլան, որ հույների ձեռքից գրավեց Անի մայրաքաղաքը՝ մեծ կոտորածով (1064 թ):

— Ալփասլան, նվիրատու Նորավանից (ԺԳ դար).—Օրբ. կգ (գրված Արփասլան), Սիսական 198:

ԱԼՓԻԱՐ, ար. այս անունը կա երկու ձևով՝ Ալփիար և Արփիար. այս երկուսից ո՞րն է նախնականը. առաջին նայացքով նախնականն է Արփիար, ենթադրելով թե բառը ծագած պիտի լինի արփի «արեգակ» բառից: Բայց արփի սովորական բառ չէ և ժողովրդական գործածություն ունեցած չէ. միևնույն ժամանակ -ար վերջավորությունը դժվար է բացատրել: Ձայնարանօրեն կարելի չէ որոշել թե ո՞րն է նախնականը. ըստ որում թե Արփիար կարող է տարանմանություն մը դառնալ Ալփիար, և թե Արփիար կարող է համանմանություն մը դառնալ Արփիար: Պատմականորեն հնազույնն է Ալփիար, որ ավանդված է երկու անգամ ԺԷ դարից.—1625 թվին (Թորոս Աղբար, Բ. 372) և 1659թ. (Ձեռ. Սեբ.—ՀԱ 1926, 546): Միևնույն ժամանակ կա Ալփիլի, որ եթե սրա փաղաքականն է, բառը տանում է մինչև ԺԴ դար: Իսկ Արփիար անունը ավանդված է միայն անցյալ դարից. այսպես՝ Փիլիպպոս Արփիարեան՝ 1801 թ. (Ազգապ. 3296). և Արփիար Արփիարեան՝ նշանավոր հրապարակախոսը՝ 1852—1908 թ:

ԱԼՓԻԿ, ար. ծագումն անծանոթ. թերևս փաղաքականն է Ալփիար անվան, որ տես: Հայտնի է միայն մի անգամ ԺԴ դարից՝

— Ալփիկ, հայր Արուկանի, որ իբրև վկա հիշվում է 1387 թ.—Յովսէփեան, Նիւթեր և ուս. Ա 45, 61:

ԱԽԱՆ, ծագումն անհայտ:

— Ախամ, ար. թե իզ. հիշված է 1708 թ.—Ձեռ. Դադեան, Ա. 45 ա:

Ախուլ տես Ազգուլ:

*ԱԽԹԻԱՐ, ար. <թրք. اختیار ixtiyar «ձեր, ձերունի» բառից (որ ծագում է արաբ. ixtiyār «կամք, կամավոր ընտրություն» բառից). հմմտ. հյ. Մեր, Մերուն, պրս. Փիր անունները, որ ըստ իմաստի համապատասխանում են իրար:—Անսովոր անուն է. մի անգամ արական և մի անգամ էլ իգական ձևով գտնում եմ գործածված՝ առաջինը ժէ դարում և երկրորդը ժՁ կամ ժէ դարում:

—1. Ախթիար ոմն Շոտթեցի, որի անունով կա մի խաչքար՝ 1626 թվից.—Միսական 356:

— 2. Աղթար, կին! Յովհաննէս սարկավազի, հիշված 1607. թվից ավելի ուշ գրված անթվական մի հիշատակարանում.—Ձեռ. Վասսյ. 627:

*ԱԽԻ, ար. արաբ. <أخī axī «եղբայր իմ» ձևից (հմմտ. հյ. Սղալյր, Սղալյրիկ, Աղբրաց անունները): Մրանից են փառաքշաբար Ախիջան (որ տես առանձին) և Ախիկ, որ թեև չունինք ավանդված, բայց սրանից ունինք Ախիկեան ազգանունը (Վան, Նոր-Նախիջևան): Ախի ձևը գործածված է ժԴ—ժՁ դարերում, թեև շատ սակավ. իսկ Ախիջան՝ ժՁ—ժէ դարերում, բավական հաճախ:

— 1. Ախի, եղբայր տանուտեր Չատար Մկրտչի, 1327 թ.—Ձեռ. Ազուլ. (Արրտ. 1911, 461):

—2. Ախի (սեռ. յախսյն ձևով հիշված), հայր Արդուան Արծկեցու, որ Յովհաննէս գրչին գրել տվեց մի Աւետարան, 1482 թ.—Ձեռ Պետերբ. (ՀԱ 1892, 85 Ա):

— 3. Ախի, ար. հիշված 1517 թ. (Քորոս Աղբար, Բ. 275):

ԱԽԻՆԻՄ, ար. ծագումն անհայտ. անսովոր անուն, որ գտնում եմ գործածված անթվական մի հիշատակարանում:

— Ախիմիմ, հայր Աբրահամ արեղայի.—Ձեռ. Թաւր. 109ա:

*ԱԽԻՉԱՆ, ար. կազմված է նախորդ Ախի+չան բառերից. առաջին անգամ երևում է ժԴ դարում. հետո ժՁ—ժէ դարերում և բավական հաճախ է գործածվում:

— 1. Ախիջան, որդի խոջա Մուրատբախչի, 1327 թ.—Ձեռ. Ազուլ. (Արրտ. 1911, 461):

— 2. Ահիջան, որդի Միրիջանի՝ եղբոր խոջա Խզրշահի, որ Վանում, Ազարիա գրչին գրել տվեց մի Աւետարան, 1484 թ.—Ձեռ. Վասսյ. 496:

— Ախիջան անունը ունինք դարձյալ 1534 թ. (Ձեռ. Վենետ. Ա. 717), 1570 թ. (Ձեռ. Վասսյ. 672, Ահիջան ձևով), 1585 թ. (Ձեռ. Թաւր. 74 բ), 1590 թ. (Ձեռ. Վասսյ. 716, Ահիջան ձևով), 1595 թ. (անդ 745), 1596 թ. (Ձեռ. Թաւր. 75 բ), 1607 թ. (Տաշեան, Յուց. 465 բ գրված սխալմամբ Ախիճան), 1608թ. (Ձեռ. Վասսյ. 831), 1609 թ. (անդ 835), այլ ոմն մատնիչ Ախիջան 1613 թ. (Առաք. պտմ. 116), 1638 թ. (Ձեռ. Վասսյ. 892), 1642 թ. (անդ 765), Ախիջան բարեգործ Վանեցի 1648 թ. (Չամչ. Գ. 627), Ախիճան 1656 թ. (Ձեռ. Վենետ. Բ. 954), 1657 թ. (Տաշեան, Յուց. 355 բ), 1661 թ. (Ձեռ. Վենետ. Ա. 301):

*ԱԽԼՓԱՇԱ, իզ. <արաբ. آخيل «aqil «իմաստուն»+փառաքաներից. ունինք նաև արաբ. 'Aqil և آقيل «Aqil անձնանունները (Կամուս, Գ. 292 և 294): Մեր մեջ այս անունը հիշված է մի անգամ 1588 թ. (Տաշեան, Յուց. 736 բ):

ԱԽՆԱՄՈՒՂ, իզ. հիշված 1739 թ. (Ձեռ. Դադեան, Բ. 14 բ).—այսպես ցանկում, իսկ բնագրում Ախտճումուղ. երկուսն էլ կասկածելի:

ԱԽՆԻ, իզ. ծագումն անհայտ:

— Ախնի, աղնվական կին, ջուլը Կամարայի. քարոզչուհի Թողրակեցոց աղանդի (ժԱ դար).—Լաստ. իզ. Տաշեան, Յուց. 358 ա:

Ախսի տես Սախսի:

ԱԿԱԹԷՂ, ծագումն անհայտ և անսովոր անուն:

— Ակաթիլ, աղնվական հայ Տփղիսեցի «1858 թ».—Ազգասյ. 3983:

*ԱԿԱԿ կամ ԱԿԱԿԻՈՍ, ար. <հուն. Ἀκάκιος անունից, որ բուն նշանակում է «անմեղ» (կազմված է α բացասականով՝ ἀκατός «չար, վատ» բառից): Հայտնի են օրինակ՝ Ակակիոս պատրիարք հունաց Կոստանդնուպոլսի (Ն դար), Ակակ եպիսկոպոս Մելիտիոնէի, ժամանակակից Ս. Մեսրոպի, Ակակ պարսիկ, ընկեր Բարձունա նեստորական ասորի քառոցչի (Ն դար): Մեր մեջ բոլորովին անսովոր է:

—1. Ակակ (կամ Ակոս), առաջնորդն էր Արարատեան վաների, որոնք՝ թվով 10,000 հոգի, քրիստոնյա էին դարձել և մերժելով Աղբրանոս կայսեր հրամանը, չընդունեցին կապաղա-

տուժյունը և բոլորն էլ նահատակվեցին (118 թ), Արարատ լեռան վրա: Լատին եկեղեցին տոնում է նրանց հիշատակը՝ հունիս ամսի 22-ին: Նշխարները սփռված են շատ տեղեր և հատկապես Վենետիկ: Այստեղ, Carpaccio իտալացի նշանավոր նկարիչը (մ. 1522) նկարել է նույն նահատակների մեծ և նշանավոր պատկերը, որ գտնվում է Վենետիկ նկարչական ակադեմիայում: Նահատակների առաջնորդն էր Ակակ կամ Ակատ տրիբունը, երկրորդն էր Գարկեր (Garcere):—Այրարատ 476 (ուր կա նաև նույն նշանավոր նկարի օրինակը և լատիներեն մի ոտանավոր՝ Այրարատեան վկաների մասին), Ալիշան, Արշալ. քրիստ. Բ. տպ. էջ 72:

— 2. Ակալիսու եպիսկոպոս Տիգրանակերտի, 250—280 թ. (տես Սարգիսեան, Ազաթ. և իւր բազմ. գաղտնիքը 185).

† ԱԿԱՆՅ, իգ. ծագում է հյ. ակունք «Թանկագին քարեր» բառի սեռ. ակացն ձևից: Այս հնագույն ձևով ավանդված է 1256 թ. աշնունհետև դարձել է Ակաց. հմմտ. նաև Ակնեք անունը: Կիրիլիայում Ակացն և Ակնեք անունով մի մի վանք կար: Գործածական էր Կիրիլյան շրջանում, ԺԳ—ԺԴ դար: Ապա խափանված:

— 1. Ակացն տիկին, կին Սիր Լիկոսի՝ եղբոր Հեթում Ա Թագավորի Հայոց և մայր Սիր Լևոսի, որ Յովհաննէս գրչին պրել տվեց մի Աւետարան, 1256 թ.—Ձեռ. Վնենտ. Ա. 447:

— 2. Ակաց, ազնվական տիկին, կին պարոն Ստեփաննոսի, «իշխանական պատուով զինւորեալ ի դրան արքայի», որ էր որդի Թորոս քահանայի, կորորորդոյ Կոստանդին Ա կաթողիկոսի հիշված է 1256 և 1262 թ.—Ձեռ. Հայէպի, Բ. 140 ա (Թորոս Աղբար, Ա. 188 նույնը գրում է Աղայ, որ վրիպակ է), Ձեռ. Սեբ. (ՀԱ 1924, 333):

— 3. Ակաց, կին Օշին մարաջախտի Թագաւորութեան Հայոց, որդւոյ Կոստանդին Լամբրոնացւոյ. հիշված է 1274 թ., երբ ամուսինը՝ Օշին գրել տվեց մի չքնաղ Աւետարան.—ՀԱ 1898, 246 և 248:

— 4. Ակաց, կին սիր Օշինի Պայլենց, մայր Թորոսի և Վասակի, որոնց բոլորի հիշատակին ժառանգները գնեցին մի Աւետարան՝ 1292 թ.—Ձեռ. Միւնխ. 8 բ:

— 5. Ակաց, քույր Կոստանդին գրչի, որ Սիսում օրինակեց մի Ճառընտիր (ԺԳ դար).—Ձեռ. Վնենտ. Բ. 486:

— 6. Ակաց, դուստր Գունդստապլի Հայոց. մայրն է Ջապլուն իշխանուհի, որ ստացավ մի Աւետարան, 1309 թ.—Ձեռ. Սեբ. (ՀԱ 1924, 519):

ԱԿԻԹ, ար. ծագումն անհայտ և անսովոր անուն. մի անգամ ունինք հիշատակված Ե դարից:

— Ակիր, կրոնավոր, որ առաջ Գարդմանի վանքում էր և ապա եկավ Էջմիածին՝ Ղազար Փարպեցու մոտ, իբր վերակացու ծառայելու (Ե դար).—Փարպ. էջ 196:

*ԱԿԻԻԼԻՆԷ, իգ. < հուն. 'Ακυλίνα ձևի վրայից լատ. Aquilina անունից, որի արականն էլ կա՝ լատ. Aquilinus, հուն. Ακυλινος ձևով. սրանցից են Փրանս. Aquiline, ռուս. Акулина. բոլորն էլ ծագում են լատ. aquila «արծիվ» բառից և բուն նշանակում են «արծվային»: Յայսմաւորքից հայտնի է Ակիլիքե կույս նահատակուհի (գրված նաև Ակիլիքա, Ակեղիքե և Ակիլիքի): Մեր մեջ գործածական էր անցյալ դարում. այժմ խափանված:

† ԱԿՆԵՐ, իգ. < հյ. ակնեք «թանկագին քարեր, ակունք» հոգնակի ձևից. հմմտ. Ակաց: Միայն մի անգամ գտնում եմ գործածված՝ ԺԳ դարում:

— Ակնեք, դուստր Սաչատուր քահանայի և քույր Գրիգոր գրչի, որ Թէոդուկոսիս (Կարին) քաղաքում գրեց Աւետարանը՝ 1230 թ.—Ձեռ. Վնենտ. Ա. 572:

ԱԿՈՒՆ, ար. և իգ. ծագումն անհայտ. անսովոր անուն՝ ԺԶ/ԺԷ դարից. սրանից է Ակունեան ազգանունը:

— 1. Ակուն, ար. հիշված 1591 թ.—Ձեռ. Հայէպի, Բ. 9 բ:

— 2. Ակուն, իգ. հիշված է 1605 թ.—Manus. brit. mus. 7 և ա:

*ԱԿԳԷՈՍ, ար. Թերևս սխալ տառադարձված հուն. 'Αγγαίος ձևից, որ երբ. 𐤀𐤒𐤅 Xaggai > լատ. Haggaeus, հյ. Անգոս անունն է: Այս անունով հայտնի է 12 փոքր մարգարեներից մեկը, որ մարգարեացավ 520 թ: Բուն նշանակում է «խնջույք», ըստ Բաւարան Ս. Գրոց, Պոլիս 1881, էջ 38:

— Ակեռս, աշակերտ Թաղէոս առաքելոյ. քարոզել է Կորնայք գավառում, ապա վերադարձել Եգեսիա, ուր և վախճանվել է (Ա դար).—Ալիշան, Արշալ. քրիստ. 22:

*ԱՀԱՐՈՆ, ար. < երբ. 𐤀𐤒𐤅 Aharon, որ ըստ Բաւարան Ս. Գրոց, Պոլիս 1881, էջ 19, նշանակում է «լեռնաբնակ»: Հնեներից մեկնված է «Ահարոն որ Թարգմանի հոգի» (Մարկ. լուս. 99), «Ովր՝ որ Թարգմանի լոյս, նշանակէ զվարդապետս. և Ահարոն՝ զօրեղ և լեռնային, և նշանակէ զսուրբս» (Մովսէս. 230 ա): Տառադարձված է հուն. 'Ααρών, լատ. Aaron, Aron, ասոր. ܐܘܪܘܢ Aharon (Հիւբը. 291), արաբ. ܗܪܘܢ Hārūn: Նշանավոր են պատմության մեջ՝ Ահարոն, երեց եղբայր Մովսէս մարգարեի և առաջին

քահանայապետ Հրից (Ն.Ք. 1574), Հառուց-առ-Ռաշիդ՝ Աբբաս-
յան արաբ ամիրապետ Բաղդադի 765—809. (ըստ Կամուս, Գ.
719՝ Հառուց եբրայական լեզվով նշանակում է «սիրելի, բարե-
կամ»): Մեր մեջ այս անունը գործածվել է Դ-ԺԵ դարերում.
պատահում է նաև այժմ. սրանից է Ահարանեան ազգանունը. ու-
նինք նաև կրճատ ձևով՝ Հառուց, որից Հառուցեան ազգանունը (Ղա-
րաբադ): Գրված է Ախարոն՝ Ձեռ. Վասպ. 393 (անթվական):

— 1. Ահարոն եպիսկոպոս, ժամանակակից Խոսրով Գ. Թա-
գավորի, որ գահակալում էր «384—389 թ» և մեռավ «415 թ»:
— Բուզ. 2. Ժդ.—սեռ. Ահարոնի՝ Բուզ. 2. Ժդ (ցանկում սխալ-
մամբ գրված Աբարունայ):

— 2. Ահարոն, եպիսկոպոս Աշմուշատի. 2. դարի սկիզբը.
հմյ է թէ ասորի.—Տոմաշէկ, Սասուն, էջ 13:

— 3. Ահարոն, եպիսկոպոս Մեհնունեաց. անդամ Դվինի
ժողովի «607 թ».—Ուխտ. Բ. 1. Գիրք թղ. 1ը.—սեռ. Ահարոնի՝
Ուխտ. Բ. 1է. Գիրք թղ. 1ւ.—բց. յԱհարոնի՝ Ուխտ. Բ. 1ը. Գիրք
թղ. 1թ:

— 4. Ահարոն, կաթողիկոս Աղուանից, 779—781 թ. հա-
ջորդեց Մովսէսի.—Կղկնտ. Գ. իդ. Կիր. ը. Մխ. այրիվ. 24 բ,
Հայասպ. 384:

— 5. Ահարոն, վանական Երիցու վանից. հիշված է իբրև
վկա՝ Տաթևի 844 թվի կալվածագրում.—Օրբ. 1ը, Մխական 281ա:

— 6. Ահարոն, քահանայ Նորեաց. հիշված է իբրև վկա՝
Տաթևի 844 թվի կալվածագրում.—սեռ. Ահարոնի՝ Օրբ. 1ը.—
Մխական 247 ա, 289 ա:

— 7. Ահարոն, երեց. հիշված է իբրև վկա՝ Տաթևի 881
թվի կալվածագրում.—Օրբ. 1թ:

— 8. Ահարոն Վանանդեցի, Իջևանից գյուղից, թոռն Ղևոնդ
երէցի. վանահայր, 885—900 թվերին. գրել է Նունէի խաչի
պատմութունը. մեռել է նախ քան 912 թ.—Այրարատ 54, 104,
(որ սրա հետ նույն է դնում Հայր Ահարոն, հիշված Մխ. այրիվ.
70՝ 885—901 թվերի միջև), Հայասպ. 78, Չարբ. Հին դպր. 530:

— 9. Ահարոն, եղբայր Սամուէլ Դերջանցու, որ Բուլղա-
րիայի Թագավոր եղավ (տես Սամուէլ):—Տէր Սահակեան, Հայ
կայսերք, Բ. 278:

— 10. Ահարովն կրոնավոր, գրիչ. օրինակեց Աւետարանը՝
Եգիպտոսի Աղեքսանդրիա քաղաքում, 1099 թ.—Rapport Arm.
59, Ձեռ. Կարին. 18, Չարբ. Թրգմ. 159: (Ըստ Տաշեան, Ակնարկ

22 «յայտնապէս ի Կիլիկիա» գրված է, որովհետև հիշատակա-
բանում տեղեկութուն է տրվում Նաչակիրների մասին: Ըստ
Macler գրված է Եգիպտոսում: Բայց Եգիպտոսումն էլ կարելի
էր խոսել Նաչակիրների մասին):

— 11. Ահարոն, հմյն թե հունահայ իշխան. Բալուի Ճան-
ճիպրկայ գյուղից. Թէոփիստէս հայ-հոռոմ փիլիսոփայի միջո-
ցով հայոց դավանանքի դեմ գրել տվեց վիճաբանական մի գրը-
վածք և ուղարկեց Սասունի Չորտուանել իշխանին (1101 թ).
սրա դեմ Պօղոս Տարօնեցին գրեց մի ընդարձակ հերքում.—սեռ.
Ահարոնի՝ Տարօն. յիշ:

— 12. Ահարոն բժիշկ, որդի Ստեփաննոս բժիշկի (ըստ Գա-
լուստ Ամասիացու տված տեղեկութւյան, որ տես Տաշեան, Տուց.
1012 ա). իր որդին է Ստեփաննոս բժիշկ (ըստ Ամիրտովյաթի)
և իր տոհմից են Ճոսլին, Սարգիս, Յակոբ, Դեղին ևն բժիշկնե-
րը: Ստեփաննոս որդին հիշված է 1232 թ., Ահարոնը հիշված է
Մխիթար Հերացուց (1184) հետո, ուստի Ահարոն բժիշկը ապ-
րած պիտի լինի 1200-ական թվերին: (Բասմաջեանը, Ամիրտ.
անգ. յոջ. իր ասում է թե Ստեփաննոս և Ճոսլին ապրում էին
ՆՁԱ=1032 թվին. անշուշտ այդ թիվը ճիշտ չէ, որովհետև նը-
րանք Մխիթար Հերացուց հետո են):—Ամիրտ. անգ. 2. Տաշեան,
Տուց. 129 ա, 199 ա, 1012 ա. Յոննանեան, Հետազոտ. Բ 410—
413. Ակինեան ՀԱ 1931, 708 ծ. (ըստ այս վերջինի՝ Ահարոնի
որդիներն են Միքայէլ վաղամեռիկ, Ճոսլին և Ստեփաննոս):

— 13. Ահարոն վրդ. օրինակել է Իգնատիոս վարդապետի
«Մեկնութիւն Ղուկասու», Անիում, 1292 թ.—Ձեռ. Կարին. 157:

— 14. Ահարոն, ստացող. Երզնկայում, Շահինշահ գրչին
գրել տվեց Եւագրի գործերը, 1298 թ.—Manus. bibl. nat. էջ 56:

— 15. Ահարոն դպիր, եղբորորդի Մխիթար քահանայի, որ
Ներսէս գրչին գրել տվեց մի Աւետարան, 1325 թ.—Թորոս Աղ-
բար, Բ. 295:

— 16. Ահարոն միայնակեաց, Նաչատուր եպիսկոպոսին գրել
տվեց Աւետարանը, Լիմ 1333 թ.—Ակինեան, Գաւազանագիրք 57:

— 17. Ահարոն, միաբան Վարազայ վանից, 1454 թ.—
Նօտարք 176:

*ԱՀԴԻԲԷԳ, ար. < պրս. اهدى بهگ «բեգի ուխտը». մի
անգամ գտնում եմ գործածված ԺԵ դարում: (Բայց զուցե պետք
է հասկանալ Ադիբէգ):

— Անտիբեկ, թոռն պղնձագործ Ըռուլբեկի, որ Կուքի գյու-

զում, Մանուէլ քահանային օրինակել տվեց Գանձարանը, 1478 թ.—Ձեռ. Դաղեան, Ա. 39 ր:

*ԱՀԵՆ, ար. < պրս. آهن ahen «երկաթ» բառից: Գործածված է միայն մի անգամ. աղբյուրն էլ վստահելի չէ. գուցե պետք է կարդալ Ամեն: Պարսկահանում Ahen անուն չի պատահում. Justin ասյ բառով կազմված ոչ մի անուն չգիտեմ: Նույնպես տառադարձությունը ուղիղ չէ և սպասելի էր *Ահան:

— Ահեն, որդի Պետրոսի, եղբոր Մարտիրոսի, որ նորոգել տվեց մի հին Աւետարան, 1735 թվին.—Ձեռ. Վասպ. 546:

*ԱՀԵՐՄՈՆ, որ և Հերմոն, Հրէաստանի նշանավոր մի սարի անունն է. Անտի-Լիբանան լեռնաշղթայի ամենաբարձր գագաթն է. պերճ ու փառահեղ լեռ, որ գրեթե մշտնջենական ձյունով ծածկված է. հին անունն է Երր. ܝܚܪܡܢ Xermon, որ տառադարձված է հուն. Ἡερμών, լատ. Hermon. այժմ կոչվում է Jabal-aššaiḫ. Այս սարի անունով է կոչված Եղեգեաց Ս. Գրիգորի վանքը, որ հիմնվել է 936 թվին: Այս անունով է կոչվել՝

— Ահերմոն, նույն վանքի առաջին վանահայրը՝ ըստ Օրբ. Խթ.—Այս անունով ուրիշ անձ չէ պատահած մեր պատմության մեջ, բայց կա Հերմոն, որ տես:—Վանքի հիմնադրւթյան և հաջորդ շրջանների պատմությունը տես Սիսական, էջ 125:

*ԱՀԻԱՅ, ար. < Երր. ܐܝܗܝܗ Ehyeh «Աստված» բառն է (Genesis 13 ր), որ սխալ ձայնանիշներով կարդացվում է Ահիան, ինչպես ունինք ավանդված Ոսկ. ես. ծա. գրված է նաև անյառն հիւրդ. ել: Շատ անսովոր անուն, որ մի անգամ գտնուում եմ հոգով գրված՝

— Ահիայն, աշխատավոր Առնջուց վանքում. Դաւութի և Տէր Զաքարիայի հետ թուղթ էին կոկում Յովհաննէս եպիսկոպոսի համար, օրինակելու Աւետարանը՝ 1594 թ:—Ձեռ. Վենետ. Ա. 696:

ԱՀԻՊԱՐ, ար. ծագումն անհայտ. մի անգամ գտնուում եմ գործածված՝

— Ահիպար, որդի Մկրտիչի և եղբայր Մատթէոս քահանայի, որ Եղեգեաց անապատում գրել տվեց մի Աւետարան, 1496 թ.—Ձեռ. Նոր-Բայազ. 7 ր:

*ԱՀԼԻ, հայտնի չէ թե ար. է թե իգ. կրճատ ձևն է հաջորդ Անիթան, Անիմելիք, Անիման և Անիփաթա անունների: Գործածված է մի անգամ անթվական մի հիշատակարանում, որ գրված է 1921 թվից հետո (Թորոս Աղբար, Բ. 346):

*ԱՀԼԻԵԱԹՈՒՆ, իգ. ծագումը նույն է նախորդի հետ.

— Ահիլիսթաւն, կին Ղաղարոսի, որ գնեց մի հին Աւետարան, 1424 թ.—Ձեռ. Վենետ. Ա. 645:

*ԱՀԼԻՄԱՆ, ար. < արաբ. اهل ايمان ahl-i imān «հավատացյալ» (բուն նշ. «մարդ հաւատոյ»): Մեր մեջ գտնուում եմ գործածված մի անգամ ժէ դարում՝

— Անիման, ար. հիշված 1650 թ.—Ձեռ. Դաղեան, Բ. 33աբ:

*ԱՀԼԻՄԵԼԻԹ, իգ. < արաբ. اهل ملك ahl-i melik «մելիքի մարդկանցից, մելիքի ժողովրդից»: Իբրև անձնանուն գտնուում եմ մի անգամ գործածված՝ ժե դարում: Հմմտ. վարը Անիփաթա:

— Անիմելիք, զուստր ոսկերիչ Յովհաննէսի. Բալուշի մեջ Աւետիք արեղային գրել տվեց մի Աւետարան, 1437 թ.—Manus. brit. mus. 30 ր:

*ԱՀԼԻՋԱՆ, իգ. < պրս. اهل جان ahl-i jān «հոգու անձը, սիրելի, հոգեհատոր»։ մի անգամ գտնուում եմ գործածված ժէ դարում:

— Ահիթան, կին Սարգսի. հիշված 1637 թ.—Manus. brit. mus. 27 ա:

*ԱՀԼԻՓԱՇԱ, իգ. < պրս. اهل پاشا ahl-i pāšā «փառայի մարզը, փառայի ժողովրդից»։ յոթն անգամ գտնուում եմ գործածված ժե, ժԶ, ժէ դարերում. հմմտ. Անիմելիք:

— Անիփաթա, երկրորդ կին տանուտեր խոջա Խզրշահի, որ Վանում, Ազարիա երեցին գրել տվեց մի Աւետարան, 1484 թ.—Ձեռ. Վասպ. 496:

— Մյուսները հիշված են 1534 թ. (Ձեռ. Վասպ. 649), 1579 թ. (Ձեռ. Վասպ. 690), 1605 թ. (Ձեռ. Ազուլ.—Արրտ. 1911, 316), այլ ո՞նք + 1678 թ. (Ձեռ. Ն. Բայազ. 2 ր), և երկու ուրիշը՝ անհայտ թվականով (Ձեռ. Վասպ. 372 և 765):

*ԱՀԿԻ, իգ. ըստ Տաթև. ձմ. ա և հարց. 200, Հայկ նահապետի երեք աղջիկներից մեկի անունն է, որով կոչված է հին հայոց անկի ամիսը: (Ահկի, ավելի ճիշտ անհեղան ամասնունը ծագում է պհլ. *āhrakān կամ *ādrakān ձևից (տես Արմատական բառարան). ուստի Տաթևացու տված տեղեկությունը զուտ առասպել է):

*ԱՀԱ, ար. < Թրք. اٰ اٰغا aḡa պատվանունից: Նկատելի է, որ այս պատվանունը թեև Տանկաստանում տրվում է սովորական մարդկանց (հատկապես արհեստավորներին), բայց Պարսկաստանում մեծ տիտղոս է և տրվում է միայն խաներին (գրվում է նաև 𐭠 āqā): Իբրև արական անուն գործածված եմ գտնուում մեր

մեջ՝ հաստատ թվակննով, 1654 թ. (Սիւրմէեան, Պատմ. Հալէպի ազգ. գերեզմ. 26 բ), իսկ անորոշ թվականներով՝ 1470 թվից ուշ (Ձեռ. Վասս. 461—462), 1617 թվից հետո (Տաշեան, Ցուց. 482 ա). մի անգամ էլ իբրև իգական անձնանուն, 1421 թվից հետո (Ձեռ. Վասս. 344): Սրանից է Աղայեան ազգանունը (Կովկաս) և սրանից են կազմված բազմաթիվ անձնանուններ. կա նաև սրա փաղաքշական ձևը: Այս բոլորը տես վարը:

*ԱՂԱԲԱԲԱ, ար. <թրք. aga պատվանունից + baba «հայր»: Այս հնագույն ձևով հիշված է 1610 թ. (Հայաս. 615 = Տաշեան, Ցուց. 181բ): Վերջին ձայնավորի անկումով՝ ԱՂԱԲԱԲ, հիշված 1639 թ. (Ջր. սարկ. Գ. 21 > Այրարատ 173 ա): Արևմտյան տառադարձությամբ՝ գրված Աղապապ 1663 թ. (Ձեռ. Սեբ. = ՀԱ 1926, 336) և 1776 թ. (Ձեռ. Սեբ. = ՀԱ 1925, 578): Սրանից է Աղաբաբեան ազգանունը:

*ԱՂԱԲԷԳ, ար. և իգ. <թրք. اغاباغ բառից, որ aga և heg բառերից բարդված պատվանուն է: Ամենահին հիշատակությունն ունինք 1470 թվից, բայց գրված է Աղբեկ, որ սակայն թերևս ուրիշ անուն է (տես առանձին): Սրանից հետո գալիս են Աղաբեկ մելիք Սալթաղի՝ հիշված 1540 թ. (Սիսական, էջ 368 բ), Աղայպեկ ար. 1568 թ. (Ձեռ. Վասս. 668), Աղաբեկ ար. 1569 թ. (Tübingen 37), Աղաբեկի իգ. 1575 թ. (Ձեռ. Վասս. 688), Աղայբեկի (սեռն անորոշ) 1582 թ. (Ձեռ. Վասս. 696), Աղաբեկի իգ. 1592 թ. (Ձեռ. Վասս. 724), Աղաբեկի իգ. 1596 թ. (Ձեռ. Վասս. 243): ԺԷ դարում շատ հաճախակի է դառնում, մեծ մասամբ Աղաբեկի (Աղապեկի), բայց նաև Աղաբեկ (Աղապեկ), քիչ անգամ էլ Աղաբակ (Աղապակ), Աղապակի (Տաշեան, Ցուց. 662 բ) ձևերով: Մինչև այսօր էլ շարունակվում է այս անունը, որից էլ ունինք Աղաբեգեան ազգանունը:

*ԱՂԱԳՈՒԿԷ, ար. <պրս. آگاه agagul բառից, որ կազմված է aga և gul բառերից և նշանակում է «աղայի վարդը»: Մի անգամ գտնում եմ գործածված 1660 թ. (Ձեռ. Վասս. 553).— Սրանից տարբեր է Աղգուլ անունը:

*ԱՂԱԶԱԴԷ, ար. <պրս. آگاه agā + زاده zāda «ծնյալ» բառերից. բուն նշանակում է «աղայի ծնունդ, աղայի որդի»: Իբրև արտական անուն գործածված է 1721 թ. (Աբր. երև. էջ 16) Աղազաթե ձևով: Որից Աղազատեան ազգանունը:

*ԱՂԱԶԱԲ, ար. հակառակ արտաքին երևույթին, թրքական բառ չէ. կարծում եմ որ հայոց սովորական Յրիազար անունն

է, աղավաղությամբ այս ձևին հասած: Սրան ապացույց եմ համարում այն՝ որ 1327 թվից հետո գրված անթվական մի հիշատակարանում (Ձեռ. Ագուլ. = Արրտ. 1911, 461) կարգում ենք. «Եւ որոց մերոց. քահանան Աղազար յիրիցս...»: Եթե Աղազար թրքական անուն լինելը, չէր կարող քահանայի անուն լինել: Ուստի Նիլազար անունն է: Հնագույն հիշատակություններն են հետևյալները՝

— 1. Աղազար Ըղերձեցի, հիշված է Սիւնեաց Տարսայիճ իշխանի մի արձանագրության մեջ, 1292 թվից կամ քիչ առաջ (Սիսական 191):

— 2. Աղազար, տանուտեր Վանում, 1448 թ. — Նոտարք 159:

— 3. Աղազար Շոռոթեցի, որդի Սուրբիբեկի. մեռել է 1493 թ. մնում է իր անունով մի խաչքար՝ Շոռոթ գյուղի եկեղեցում (Սիսական 356):

— Ավելի ուշ եղած հիշատակություններն են՝ 1586 թ. (Սիւրմէեան, Պատմ. Հալէպի ազգ. գերեզմ. 25 ա), 1587 թ. (անդ, էջ 12 բ), 1610 թ. (Ձեռ. Վենետ. Ա. 684), 1653 թ. (Ձեռ. Հալէպի, Ա. 171 բ), 1666 թ. (Ձեռ. Հալէպի, Բ. 8) և 1560 թվից հետո գրված մի հիշատակություն (Տաշեան, Ցուց. 314 բ՝ երկիցս):—Սրանից է Աղազաբեան ազգանունը:

*ԱՂԱԹՈՆ, տես Աղաթոն:

— Աղայթոն երէց Յարենույ, որդի Մնդարայ. գնել է Խառաբիլանց այգին և նվիրել Յովհաննավանքին, ուր մնում է իր արձանագրությունը՝ առանց թվականի.— Այրարատ 172 ա և 180 բ (համարում է ԺԴ դարուց):

*ԱՂԱԼԱՐ <թրք. آغار agalar «աղաներ» բառից, որ agā բառի հոգնակին է, ճիշտ ինչպես ունինք Բլ.զլար, Խանլար անունները (հոգնակի ձևով): Իբրև արական անուն գործածված է ԺԸ դարից. հնագույն վկայությունը 1749 թ. (Գալէմբարեան, Կենս. Սարգ. արքնպս. 248):

*ԱՂԱԼՈՒՄ, ար. <թրք. آغال agalum «աղա ունեցող» գործածական է Ղարարպուս:

*ԱՂԱՅԱՆ, ար. <պրս. آگاه agā և Եթ. xān պատվանուններից բարդված, ինչպես ունինք Աղաթեգ, Հիշատակված է ԺԵ դարում Սրանից է Աղայտնեան ազգանունը (Շուշի):

— 1. Աղայտն, հայր Իբիդոր քահանայի, որ Աղթամարում, Ատոմ քահանայի համար գրեց մի Աւետարան, 1454 թ.—Ձեռ. Բուլղ. (ՀԱ 1937, 580):

— 2. Աղախան, 1626 թվից հետո գրված անթվական մի հիշատակարանում.—Ձեռ. Վասսյ. 870:

*ԱՂԱՆԱՆՈՒՄ, իգ. կազմված է նախորդ ձևով՝ aga + xanum պատվանուններից և կարծես նախորդի իրականն է: Անսովոր անուն է, թվականն անհայտ:

— Աղախանում, իգ. հիշված է 1526 թվից ավելի ուշ գրված անթվական մի հիշատակարանում (Ձեռ. Մազն. 15):

*ԱՂԱՂՈՒԼԻ, ար. < թրք. آغاقلی ağaqlı «աղայի ծառան» բառից (կազմված aga + qul «ծառա» բառերից): Ստրկական անուն, որ բարեբախտաբար շատ անսովոր է. միայն մի անգամ եմ գտնում ժՁ դարի վերջում:

— Աղաղուլի, հիշված 1595 թ. Ջուղայեցի ոմն (Սիւրմէ-կան, Պատմ. Հայկ. ազգ. գերեզմ. էջ 25 ա):

*ԱՂԱՄ < թրք. آغام ağam «իմ աղան» (ինչպես կա Շահում «իմ շահը»): Իբրև արական անուն գործածված է 1576 թ. (Ձեռ. Դադեան, Բ. 31 ք), 1658 թ. (Ձեռ. Թաւր. էջ 13 ք), 1664 թ. (Bodleian 252): Սրանից է Աղամեան ազգանունը:

*ԱՂԱՄԱԼ, ար. < թրք. آغامالی Ağamalı անունից, որ կազմված է aga + mal «ապրանք» բառերից և նշանակում է բուն «աղայի ապրանքը»: Մեր մեջ իբր արական անուն գործածված է առաջին անգամ 1553 թ. (Ձեռ. Վինետ. Ա. 578): հետո 1648 թ. (Ձեռ. Վինետ. Ա. 41), 1649 թ. (Հայ-Վինետ. 320), 1661 թ. (Ձեռ. Ազուլ. = Աբրտ. 1911, 118), 1660 թ. (Աղամալ Ագուլեցի, Սիսական 333 ք), 1694 թ. (Աղամալ Նախիջևանցի, շինել է Շողակաթի վանքը՝ Այբարատ 235). չեմ դնում ժԸ դարի հիշատակությունները: Այժմ այս անունը խափանված է. բայց կա սրանից Աղամալեան ազգանունը, որ բավական տարածված է Կովկասում:

*ԱՂԱՄԵԼԻՔ, ար. կազմված է թրք. aga + arpa. melik պատվանուններից: Նման կրկնությամբ կազմված անուններ են Շահ-ամիր, Աղա-միր, Աղա-սուլթան, Սուլթան-շահ, Աղա-բեգ, Աղա-փաթա, Աղա-խան, Խան-աղա ևն: Աղամելիք ձևը գործածված եմ գտնում մի անգամ 1602 թ. (Ձեռ. Վասսյ. 442, գրված Աղայ-մելիք. որ պետք է ուղղել վերի ձևով) և մի անգամ էլ 1224 թվից ավելի ուշ գրված անթվական մի հիշատակարանում (Թորոս Աղբար, Բ. 273, ուր գրված է ճիշտ Աղայ Մելիք):

*ԱՂԱՄԻՐ, ար. < պրս. آغا + میر mir «իշխան» բառերից: Կազմության համար տես Աղամելիք: Իբրև արական անուն հիշված է ժՁ-ԺԻ-ԺԸ դարերում և այժմ էլ կենդանի է Ղարա-

բաղում: Այսպես ունինք 1554 թ. (Manus. brit. mus. 193 ա), 1601 թ. (Ձեռ. Վասսյ. 793), 1609 թ. (Ձեռ. Վասսյ. 835), 1627 թ. (Ձեռ. Թեհր. = ՀԱ 1935, 395), ԺԷ դարի կեսից առաջ (Առաք. պամ. 146), նույն դարի վերջում (Տաշեան, Ցուց. 591 ք), 1723 թ. (Ձեռ. Վինետ. Ա. 220) և 1689 թվից հետո գրված անթվական մի հիշատակարանում (Ձեռ. Վասսյ. 972):

*ԱՂԱՄԻՐՁԱ, ար. < պրս. آغامیرزا agamirzā բառից, որ Պարսկաստանում սովորական պատվանուն է և տրվում է ուսուցիչներին. կազմված է aga + mirzā «գրող, գրագիր, քարտուղար» բառերից: Իբրև անձնանուն պետք է որ գործածված լինի մեր մեջ, որովհետև ունինք սրանից Աղամիրզեան ազգանունը (Կովկաս):

*ԱՂԱՄՁԱՆ, ար. < նույն Աղամ անունից + ջան. գործածված է ԺԷ դարում (տես Ջեր. ազուլ. 116). հիշված է նաև 1762 թ. (Սիւրմէկան, Պատմ. Հայկ. ազգ. գերեզմ. 42 ա). սրանից է ծագել Աղամջանեան ազգանունը (օր. Աղամջանեան ոմն Հաշտարխանում. տես Պոռչեան, Հուշեր, էջ 191, ծան. 243):

*ԱՂԱՅԻ, իգ. < պրս. آغای agayī «աղայական» բառից. մի անգամ գտնում եմ հիշված սեռ. Աղայում ձևով, 1224 թվից հետո գրված անթվական մի հիշատակարանում (Թորոս Աղբար, Բ. 273):

*ԱՂԱՅԻԿ, ար. < Աղա բառի փաղաքշական ձևից. գործածված եմ գտնում 1700 թ. (Ձեռ. Սեք. = ՀԱ 1926, 336), 1710 թ. (անդ՝ էջ 48): Սրանից է Աղայիկեան ազգանունը (Կարապետեան, Յիշատ. Սամաթիոյ 185):

†ԱՂԱՆ, ար. ծագում է հյ. աղան բառից, որ հասարակ անուն է և նշանակում է «ազնվական, իշխան». փոխառյալ է ասոր. ܐܠܢܐ alānā «իշխան. 2. եկեղեցեացիան հովիւ» բառից: Այս բառը պահված է միայն աղանագրի «ազատագրի, իշխանագրի» բարդ բառի մեջ, որ մի անգամ գործ է ածում Բուզ. Դ. ք. «Նոյնպէս ստրատելատութեան սպարապետութեանն զօրավարութեանն մարտի կոռելոյ, գործոյ ռազմիկ ճակատաժողովիկին, իրափառն աղանագրիք աղանադրոջ արծուենշանք վարժնականիչք... մամիկոնեան ազգին»: Այնուհետև աղան «իշխան» հասարակ անունը դարձավ հատուկ անուն, ինչպես ունինք Խիսան, Իշխանիկ:

— 1. Աղան Արծրունի, որդի Վասակ Արծրունու և մորեղբայր Վահան Մամիկոնեանի. մասնակից եղավ Արտաշատի ժո-

դովին «449 թ», պատասխանելու համար Միհրնբերտի նամակին: Երիտասարդ հասակում սկսեց ճգնախան կյանք վարել և հասցը-
րեց աշակերտներ, որոնցից նշանավոր է Ղազար Փարպեցի
պատմիչը: Թաղվել է Հաղամակերտում:—Փարպ. էջ (186), 188
(ձեռ. այլան), Դաւ. անյ. էջ 99. Պոմ. սահ. 14. Արծր. Ա. ժա.—
Ալան՝ Միհ. ապար. 7.—սեռ. Ալանոյ՝ Փարպ. (էջ 185) և դ, լս.
թուղթ, էջ 202 (ձեռ. այլանայ), Արծր. Ա. ժա. Բ. ա. Բ.—գրծ.
Աղանաւ՝ Փարպ. իգ. (նույն անունը Վրդ. ին սխալմամբ գրում է
Արձան):—Չամչ. Ա. 540, Բ. 28:

— 2. Աղտն եպիսկոպոս: Մորխուռունաց, ժամանակակից
Բարգէն կաթնուղիկոսի. անգամ Դուրին «506 թվի» ևկնդեցական
ժողովի:—Բցո. ի յԱղտնայ՝ Գիրք թղ. Ը:

— Աղտն հիշված է նաև 1282, թերևս և 1425 թվից հետո
զրված անթվ. մի հիշատակարանում. —Manus. brit. mus. 18 ր:

*ԱՂԱՆԱՆԷ, իգ. < թրք. ağa + nene «մայր». հիշված է մի
անգամ 1555 թ. REA 10, 37:

*ԱՂԱՆՈՒԻ, ար. < պրս. آغا ağa + արաբ. نهر nār «լույս» բա-
ռերից. իբր «ալայի լույսը». գործածական էր հատկապես Հնդկա-
հայոց մեջ՝ ժեղ դարում (տես Գուշակեան, Հնդկահայք 61, 276):
Այս անունով հայտնի է Վիկտորիա Աղանուր, նշանավոր իտալա-
ցի բանաստեղծուհին (ծաղմամբ հայ):

*ԱՂԱՉԱ, ար. < պրս. آغاça ağaça ձևից, որ ağa բառի փա-
ղաքական է, իբր համապատասխան էյ. Աղայիկ, Իբխանիկ և
Պարսիկ անունների: Պարսից մեջ այս բառը գործածական չէ.
բայց կա քաղզարի ağača «օրիորդ» և ուղղուր. ağača «գյուղա-
պետ» (Будагов, I 60 ր): Գործածվում է Լեհաստանից և Հունգար-
րահայոց մեջ իբրև սովորական պատվանուն: Իբր հատուկ անուն
գտնում եմ գործածված ժեղ դարում:

— 1. Աղաշա, որդի խոջա Յովհաննէսի, հօրեղորորդույ
Պօղոս վարդապետի, որ Մուշում, խոջա Յովսէփի համար օրինա-
կեց Աւետարանը, 1479 թ.—Ձեռ. Սեբ.—ՀԱ 1925, 263:

— 2. Աղալա եղիսարեթուպոլսեցի (կամ Պաշալուովցի),
Հունգարահայ ստղասաց վերջին դարից. ունի Ողբ ի վերայ
վաճառականաց, որ տպված է ՀԱ 1895, էջ 278—280:

†ԱՂԱՊԱՐՈՆ, ար. կազմված է աղա+պարոն բառերի բար-
դությամբ. տես Աղալեղիբ. մի անգամ հիշված է ժեղ դարում:

— Աղապարոն, պմույ Լիանոսի, որ ստուցավ մի Աւետարան,
1491 թ.—Թորոս Աղբար, Ա. 120:

*ԱՂԱՉԱՆ, ար. < պրս. آغاچان ağaçan «աղա հոգյակ» ձևից,
որ գործածական է այժմ էլ Կովկասում և Պարսկաստանում:
Հնագույն վկայութունները ժՉ դարից են. այսպես՝ 1534 թ.
(Ձեռ. Պետերբ.—ՀԱ 1892, 52 ա), 1544 թ. (Ձեռ. Վասպ. 286),
1554 թ. (անդ՝ 98), 1557 թ. (անդ՝ 659), 1586 թ. (Հայ-Վենետ.
314), 1587 թ. (Ձեռ. Սեբ.—ՀԱ 1925, 260), 1588 թ. (Ձեռ.
Վասպ. 706), 1594 թ. (անդ՝ 736), 1596 թ. (Ձեռ. Թաւր. 76 ա):
Ձեմ հիշում ժեղ դարում հիշատակվածները, որոնք ավելի շատ
են: Կենդանի է նաև այժմ. և սրանից է Աղաչանեան ազգանու-
նը: Արևմտահայ տառադարձությամբ Աղաճան:

*ԱՂԱՍԱՐ, ար. (որ և Աղասի) < պրս. آغاسار ağasar «աղա-
ների գլուխը (կամ գլխավորը)» բառից: Մի անգամ գտնում եմ
գործածված անթվական մի հիշատակարանում՝ Ձեռ. Վասպ. 450:
Կենդանի էր Պոլսում՝ անցյալ դարում: Սրանից էլ կա այժմ
Աղասիեան ազգանունը Պոլսում և Աղասաբեց գերդաստանը Ե-
րևանում (տես Շահազիզ, Հին Երևանը 222):

*ԱՂԱՍԻ, < թրք. آغاسی ağası «իր աղան» բառից, ձիշտ ինչ-
պես կա Բաբասի < թրք. باباسی babası «իր հայրը» ձևից: Առաջինից
ստացվում է Աղասեան ազգանունը, ինչպես որ երկրորդից էլ
կա Բաբասեան:—Աղասի անունը գործածվում է ժեղ դարից ըս-
կըսած և նախապես իգական է. այսպես՝ իգական են Աղասի
1602 թ. (Ձեռ. Վասպ. 802), 1610 թ. (անդ՝ 838), 1666 թ. (Ձեռ.
Դադեան, Ա. 10 ր), 1674 թ. (անդ՝ Բ. 46 ր), 1698 թ. (Ձեռ.
Վասպ. 984), անծանոթ թվականով Աղասի անունով կանայք՝
Ձեռ. Վասպ. էջ 182, 450, 682, 773, 829, ինչպես նաև Աղայսայ
խաբուն՝ հիշված 1224 թվից հետո զրված անթվական մի հիշա-
տակարանում (Թորոս Աղբար, Բ. 274): Արական սեռով Աղասի
պատահում ենք առաջին անգամ 1700 թ. (Ձեռ. Աղուլ.—Արբու.
1911, 566), ավելի ուշ՝ 1799 թ. Աղասի ամիրա Պոլսում (Աղգապ.
3260), 1808 թ. (Ձեռ. Վասպ. 360), ինչպես որ այժմ էլ արա-
կան է գործածվում Կովկասում: Արևմտահայերը այս անունը
չգիտեն:

*ԱՂԱՍՈՒԼԹԱՆ, իգ. < թրք. آغاسان ağasan «սուլթան կամ սուլթանուհի» բառերից բարդված: Գործածված է
միայն ժեղ դարում. այսպես՝ 1610 թ. (Ձեռ. Վասպ. 838), 1618
թ. (Ձեռ. Վենետ. Ա. 594, զրված Աղայսոլթան), 1638 թ. (Ձեռ.
Նոր-Բայազ. 15 ա), 1651 թ. (Ձեռ. Վենետ. Ա. 734, զրված
Աղասոլթան), դարձյալ 1652 թ. մի ուրիշ կին (անդ, էջ 735),

կալված է նվիրել Գանձասարի վանքին. առաջինը 1457 թվին և երկրորդը՝ 1467 թ.—Նոտարք 185 և 228:

ԱՂԲԱՐՈՍ, ար. ծագումն անհայտ և անսովոր անուն. հիշված է ԺԳ դարում:

— Ազբաբու ոմն, որ իր որդի Շահակի հիշատակին մի խաչքար է կանգնեցրել, 1291 թ.—Միսական 117:

+ ԱՂԲԵՐԱՆԻ, ար. եղբայր բառի հոգնակի ձևն է. հիշված է մի անգամ 1579 թ. Ջուղայեցի ոմն (Միւրմէհան, Պատմ. Հալէպի ազգ. գերեզմ. էջ 25 ա, գրված սեռ. Ախբերաճու):—Նոր-Ջուղայի բարբառում -ոմնի վերջավորութեամբ հոգնակի բառեր շատ կան (տես իմ Քննութ. Նոր-Ջուղայի բարբ. էջ 175). բայց արդի բարբառում չկա ազբերաճի ձևը:—Հմմտ. Ազբերիկ:

+ ԱՂԲԵՐԻԿ, ար. < եղբայր բառի ժողովրդական աղբայր > ազբեր ձևից. հմմտ. Եղբայրիկ և Աղբերանի:

— 1. Աղբայրիկ, հայր Աստուածատուր Մեռեւյարոյց վարդապետի Արճիշեցոյ (ԺԲ դար).—սեռ. Աղբայրիկ՝ Կիր. ե: Սրա գերեզմանի վրա տապանաքար է գրել Մեծոփի միաբան Մարտիրոս քահանան. արձանագրութիւնը 1432 թ. տես Նոտարք 100:

— 2. Աղբայրիկ, ճարտարապետ. շինեց Տեղերի վանքը՝ 1221 թ.—Յովսէփեան, Նիւթեր և ուս. Ա 74:

— 3. Աղբաբիկ, եղբայր Պօղոս արքեպիսկոպոսի, որ էր առաջնորդ Սարայ մայրաքաղաքի՝ 1319 թ.—տես Տաշեան, Յուզ. 885 ա:

+ ԱՂԲԵՐՇԱՀ, ար. < հյ. եղբայր + պրս. 𐭠𐭎𐭑 𐭠𐭎𐭑 «թագավոր» բառերից: Անսովոր անուն. կա միայն մի անգամ ԺԷ դարում:

— Աղբերշահ Գեղամեցի, պապ Մխիթարի, որ Գեղամայ երկրի Բարկիս գյուղում Գորիսեցի Սարգիս գրչին գրել տվեց մի Աւետարան, 1657 թ.—Միսական 75 բ:

*ԱՂԲԷԿ, ար. < Թրք. 𐭠𐭎𐭑 aq-beg «սպիտակ բէգ» բառից, ինչպես կա և Ղարաբեգ, որ է «սև բեգ» (տես այս անունը): Մեկ անգամ գտնում եմ հիշված ԺԵ դարում. բայց թվում է թե արտագրողները ուրիշ դեպքերում շփոթած պիտի լինին Աղաբեկ անվան հետ, որ շատ սովորական է, ինչպես նաև Աղբեգ անվան հետ, որ Ազիզբեգ անվան կրճատ ձևն է (տես Ազիզբեգ):

— 1. Աղբեկ, որդի Շիրազմամայի, որ նորոգել տվեց մի հին Աւետարան, 1470 թ.—Քորոս Աղբար, Բ. 356:

— 2. Աղպեյ, հիշված 1654 թ. Տրանսիլվանիայի առաջին գաղթողների թվում (Գովրիկեան, Հայք յՍղիսար. Բ. 74):

*ԱՂԲԷՈՍ, ար. ծագումը տես Աղբիանոս:

— Աղբեոս, եպիսկոպոս Հարքի. անդամ Մանազկերտի ժողովի «726 թ».—Կասն. 149, Գիրք Թղ. ծէ, Տաշեան, Յուզ. 768 բ.—նույնը Ալիէոս ձևով՝ Չամչ. Բ. 398 և Յովսէփեան, Խարվկ. էջ 66:

*ԱՂԲԻԱՆՈՍ, ար. < հուն. Ἀλβινος, որ ծագում է լատ. Albinus անունից. սրա հետ նաև Albinus, Albina, Albius, Albus գանազան անձնանուններ են, որոնք ծագում են album «սպիտակ» բառից. albinus նշանակում է «պատի սպիտակ ծեփ» (Հիւբը. 334): Ձեռագրերում այս անունը գրված է նաև Աղբեոս, Աղբէոս, Աղբուս, Աղբիոս, Աղբոս, Ալբիանուն, Ալբինոն, Ալբինոս, Ալբիոս, Ալբիուն ձևերով:

— Աղբիանոս, եպիսկոպոս Հարքայ. քրմի որդի էր, որին Լուսաւորիչը սովորեցրեց և կարգեց եպիսկոպոս Մանազկերտի «303 թ» և ապա Վերակացու արքունական դրան բանակին»: Խոսքով Բ թագավորը ուղարկեց նրան իբրև միջնորդ՝ հաշտեցնելու համար Մանաւազեան և Որդունեան տոհմերը և այդ տոհմերի ընաջնջումից հետո, նրան պարգևեց Մանազկերտ գավառը:—Ագաթ. 845, 846, 873. Արաբ. Ագաթ. 71, 73. Բուզ. Գ. դ, Ժէ. ի. իթ. 2. բ, դ. Ուխտ. Ա. հգ. 26ն. 33, 41. Եղն. եր. 267.—սեռ. Աղբիանու՝ Խոր. Գ. խ.—Աղբիանուի՝ Խոր. Գ. լթ. Բուզ. Գ. դ, Ժէ (ցանկում). Պտմ. ներս. 27. Սամ. անեց. 67. Քննպ. 270.—Ալբիանուի՝ 35. կթ. Ժգ. Արծր. Ա. Ժա. 35. կթ. հյր. 273.—Ալփիանուի՝ Կիր. 13.—Չամչ. Ա 396, 408 դնում է Ալբիանոս և Ա 396 Ալբոս՝ իբրև իրարից տարբեր անուններ.—Տաշեան, Յուզ. 680 ունի Հաղբիանոս ձևով.—Աղբիանոսի մասին ընդարձակ տես և Տէր-Մինասեանց, Հայոց եկեղ. յարաբերութ. 37—40:

*ԱՂԲԻՈՍ, ծագումը տես Աղբիանոս:

— Աղբիոս եպիսկոպոս. վարժված էր «յալ և այլ գիտութիւնս ի հոովմայեցոց և ի հեթանոսաց բարբառս»: Լուսաւորիչը կարգեց նրան Մամիկոնեանց երկրի եպիսկոպոս. իր տեսչութեան տակ էին Տարօնը և Բղնունիքը.—Արաբ. Ագաթ. 72 (հյ. Ագաթեանգեղոսի մեջ § 845 պակասում է այս անձը):

*ԱՂԲՈՒՂԱ, ար. < Թրք. 𐭠𐭎𐭑 aq-buga «սպիտակ ցուլ» ձևովից: Այս անունով հայտնի է Aqbuga կամ Gümüş-Buga եղիպտացի կուսակալ Սաի և շրջակայից՝ 1394 կամ 1395 թ. (Միսուան 228 ա, 542 բ). հմմտ. նաև Բուղա ոստիկանը և հյ. Յլիկ Ամբաս իշխանը: Մեր մեջ գործածված է ԺԳ—ԺԵ դարերում, բայց շատ

սահմանափակ ձևով, որից հետո բոլորովին խափանված է:

— 1. Աղբուղա, որդի Վահրամի, թոռն Պլու Չաքարէի և հայր Վահրամի, Չաքարէի և Իւանէի. տներն էր Գազի և Շամքորի. հպատակվեց թաթարներին և նրանց բանակը մտնելով՝ մասնակցեց Իկոնիայի սուլթանի դեմ մղված արշավանքին (1240). — Աղբուղայ՝ Կիր. լգ. Մաղաք. ար. 14. — Աղպուղայն՝ Կիր. իէ, լբ. — սեռ. Աղբուղին՝ Կիր. բ. — Աղպուղին՝ Կիր. լգ. — Աղբուղային՝ Կիր. իա. — գրծ. Աղբուղայիս՝ Վրդ. ձե (հրատ. էմինի՝ Ախբուղայ): — Չամչ. Գ. 208, 217, 218 հիշում է այս անձը, բայց իզուր գրում է Ալբուղ, իբր թե հին հունական կամ լատինական անուն լիներ:

— 2. Աղպուղա, որդի Իվանէի, թոռն Շահանշահի, եղբայր ամիրսպասալար Շահանշահի. կինն է Սթիխաթուն. վերացրել է Քալինի գինու հարկը՝ 1267 թ. տես իր արձանագրությունը՝ Այրարատ 141: — Նույն է հաջորդը, միայն խանգարում է «որդի Իվանէի»:

— 3. Աղբուղա, որդի Չաքարէ Գ-ի, թոռն Շահանշահի և թոռան որդի Չաքարէ Բ. ամիրսպասալարի, հիշված 1280 թ. ըստ Հայապ. 447, տես Քալինի. կինն է Սիթի խաթուն:

— 4. Աղբուղա, որդի Շահանշահի, թոռն Չաքարէ Բ ամիրսպասալարի (ԺԳ դար). — Հայապ. 447, Շիրակ 62, 101:

— 5. Աղբուղայ, եղբայր Շահինշահի, Ելիկումի և Տարսայիճ-Ստեփաննոսի, որ Պոզոս վարդապետ Կիլիկեցուն գրել տվեց մի Աւետարան, 1314 թ. — Ձեռ. Դաղեան, Բ. 30 ա:

— 6. Աղբուղայ, որդի Իւանէի՝ թոռան Չաքարիայի մեծ ամիրսպասալարի, եղբայր Վահրամ աթապակ պատրոնաց պատրոնի. թողել է Անիում մի արձանագրություն, որով հայտնում է թե Անիի հարկերը թեթևացրել է, 1301 թ. — Շիրակ 28, 62, 101:

— 7. Աղբուղա, որդի Հասանի Դոփեան, իշխանի Մար երկրի. այս Հասանը ուներ վեց որդի, որոնք են՝ Գրիգոր, Սարգիս, Շահնշահ, Զահնշահ, Աղբուղա և Շրվանշահ: Հասանը սպանվեց իր երեք որդիների (Սարգիսի, Աղբուղայի և Շրվանշահի) հետ՝ Լէնկթիմուրի ձեռքով 1384 թ. ըստ Հայապ. 529 կամ 1387 թ. ըստ Խլաթ. յիշ. 6. — Հիշատակված են նաև 1411 թվին Մարի Գետամէջ վանքում գրված մի ճաշոցում (Նոտարք 40): — Այս Աղբուղան, որդի Հասանի Դոփեան, թոռան թոռն է Գրիգոր Բարի իշխանի Խաչենոյ. նրանով է սկսվում Դոփեան ցեղի Այ-

դինեցուց ճյուղը. — Ձեռ. Դաղեան, Ա. 89բ, Կարապետ եպս. Դոփեանք, էջ 45, 85, 86, 91, 101—2, 185:

— 8. Աղպուղա, հայր Ստեփաննոսի, Գողթան արքեպիսկոպոսի, որ Մատթէոս քահանային գրել տվեց Տօնականը՝ Ագուլիս 1447 թ. — Ձեռ. Թաւր. 121 բ, 123 ա:

— 9. Աղբուղա, հորեղբայր Ազարիա արեղայի, որ Վայոց ձորի Եղեգիս մայրաքաղաքում գրել տվեց մի Աւետարան, 1495 թ. — Ձեռ. Վենետ. Ա. 586:

+ ԱՂԲՐԱՑ, իգ. կարծում եմ ծագած Աղբրացու (= Եղբայրացու) ձևից, այսինքն թե մի այնպիսի քույր, որ մի եղբայր արժե: Գործածված է ԺԴ—ԺԵ դարերում. հետո խափանված:

— 1. Աղբրաց, կին Գրիգոր քահանայի, մայր Վարդան քահանայի, որ Ոռոնիանց գյուղի Ս. Աստուածածին եկեղեցում օրինակեց Աւետարանը, 1317 թ. — Քորոս Աղբար, Ա. 218:

— 2. Աղբրաց, կին Յակոբի և մայր Վարդան արքեպիսկոպոսի, որ Արգեթանի վանից առաջնորդ կարգվեց 1331 թ. — Manus. brit. mus. 58 բ—59 ա:

— 3. Աղբրաց, զուտոր Կարապետի, կին Գրիգորի և քույր Պոզոս քահանայի, որ գրել տվեց մի Աւետարան, 1334 թ. — Ձեռ. Վենետ. Ա. 698:

— 4. Աղբրաց, կին Պաշտուրի և մայր Կարապետ գրչի, որ Արծկէում օրինակեց մի ճատընտիր, 1428 թ. — Տաշեան, Օուց. 583 բ:

— 5. Աղբրաց, կին Պաշտուրի և մայր Թումա քահանայի, որ գրեց մի ճաշոց, 1441 թ. — Ձեռ. Սեբ. = ՀԱ 1926, 244:

— 6. Աղբրաց, զուտոր տանուտեր Մանկտաւագի, որ գրել տվեց մի Աւետարան, 1455 թ. (այս թվին Աղբրացը արդեն տարածամ կենօք վախճանած էր). — Ձեռ. Վենետ. Ա. 582:

— 7. Աղբրաց, կին Քաւաքալի, հորեղբոր Սարգիսի, որ գրել տվեց մի Աւետարան, Որդանի Դամաղիէլ վանքում, 1468 թ. — Ձեռ. Վասպ. 451 (գրված է «հաւրեղբաւրն Յովանիսին, Քաւաքալին և Աղբրային»: Այստեղ նախ՝ վրթպակ է Աղբրայ՝ փոխանակ Աղբրաց. երկրորդ՝ թեև Աղբրաց հիշված է Սարգիսի հորեղբայրների շարքում, բայց որովհետև մյուս ղեպքերում Աղբրաց միշտ իգական է, ուստի պետք է առնել իբրև Քաւաքալի կինը):

— 8. Աղբրաց, կին Մարտիրոսի և մայր Յովաննէս քահանան. բռն.—9

նայի, որ ստացավ մի Աւետարան (Սվականն անհայտ, բայց 1276 թվից ուշ)։—Ձեռ. Վենետ. Ա. 428.

†ԱՂԲՐԱՅԵՆ, ար. < Գ. Եղբայր + ցեղ բառերից, իրր «հիրր ցեղից»։ Մի անգամ գտնոււմ եմ գործածված 1651 թ. (Bodleian 139, սխալատիպ Աղբրասեղ ձևով)։

*ԱՂԳՈՒԼ, իգ. < Թրք. اقل-گول «սպիտակ վարդ» բառից. տես նաև Ազգուլ, որի հետ կարող է շփոթված լինել միշտ։

— 1. Աղկուլ, գուստր Պահատուրի և քույր Բաղդասարի, որ Սեբաստիայում գրել տվեց մի Աւետարան, 1593 թ. — Ձեռ. Սեբ. (ՀԱ 1925, 473)։

— 2. Աղվուլ, հարս Նավրուզի, որ գնեց մի հին Աւետարան, որ գրված էր 1630 թվին. — Ձեռ. Վենետ. Ա. 778.

— Աղգուլ, գործածված ունինք Արևուլ ձևով՝ ԺՁ դարից հետո (Տաշևան, Ցուց. 544 ր) և ԺԷ դարում՝ Ձեռ. Կես. սարգ. էջ 13:

† ԱՂԵԱԿ < միջ. հյ. աղետի > գվռ. աղեկ «լավ» բառից. Ժ դարում արական էր, ԺԵ դարում իգական. սրանից է կազմված Աղէկեան ազգանունը։

— 1. Աղետի քահանայ, գրիչ կամ ստացող Աւետարանի, 986 թ. — Ձեռ. Սանաս. 1 ր։

— 2. Աղեկ, կին Սիմէոնի և մայր տեր Ստեփաննոսի, որ գնեց մի հին Աւետարան, 1430 թ. — Ձեռ. Հալէպի. Ա. 71 ա։

*ԱՂԵՆ, իգ. կապ չունի Գ. տղեղն բառի հետ և ծագում է արաբ. اقل «սարդին» (քարը)՝ բառից։ Այս բառը դործածական է այժմ էլ Պոլսի թուրքերենում, ուր դարձել է hakik «կեղծ ակունք»։ Ուշ ժամանակի հայերենում ունինք տղեղ «ակունքի տեսակ». հմմտ. Առաք. պտմ. 457 «Աղեղն կարմիր լինի, բաց կարմիր և ալ լինի» (տես Արմ. րո)։

— Աղեղ, հորաքույր պարոն Վարդանի, որ Մոկաց Բուլենց գյուղում Բաղդասար գրչին գրել տվեց մի Աւետարան, 1592 թ. — Ձեռ. Վասս. 730:

*ԱՂԵՔՍՍԵՆԻՐ, ար. < հուն. Ἀλέξανδρος անունից, որ արձանագրությանց մեջ գործածված է նաև իբրև հասարակ անուն և նշանակում է բուն «մարդկանց պաշտպան» (կազմված է ἄλλεξω «պաշտպանել, պահպանել» + ἀνήρ «այր, մարդ» բառերից)։ Սրանից են փոխառյալ նաև լատ. պերմ. անգլ. Alexander, ֆրանս. Alexandre, ռուս. Александр, արաբ. إسماعيل Iskandar: Նույնարժան արական անուններ են հուն. Ἀλέξας, Ἀλεξίας, Ἀλεξίνοσ,

Ἀλεξίς, Ἀλεξίων, Ἀλέξων, որոնց դեմ ունինք հյ. Ալեքս, Ալեքսիստոս, Ալեքսան (կամ Ալեքսան) և ամենակարճ ձևով՝ Ալեք։ Պատմության մեջ հայտնի են Աղեքսանդր Մակեդոնացին (Ն.Ք. 356—323), Աղեքսանդր հայրապետ Աղեքսանդրիայի (313—326), Ալեքս Ա—Ե՝ Բիզանդական կայսրներ (1081—1204), որոնցից Ալեքս Գ. եղավ Թագադիր Լևոն Բ-ի Ռուբինեանց, և վերջապես Ս. Աղեքսիանոս կամավոր աղքատը։ Այս բոլոր անունները մտել են մեր մեջ քրիստոնեությունից հետո. հնագույն ձևն է Աղեքսանդր, որ և համապատասխանում է հունարենին, Բիզանդական շրջանից են Ալեքս, Ալեքսիստոս. կրճատ ձևեր են Ալեք, Սաստո, արաբականից փոխառյալ Սեմեդար, վրացերենից փոխառյալ Սամեդրո, Սամեդրիկ և այժմ էլ ռուսերենից՝ փաղաքշական ձևով՝ Սաշա։

— 1. Աղեքսանդր հուսկոպոս Ամատունեաց, անդամ Նիկիայի Բ. ժողովի՝ 787 թ. — Յոննանեան. Պատմ. տիեզ. ժող. 493:

— 2. Աղեքսանդր, երրորդ որդի հունաց Վասիլ Ա հայազգի կայսեր, եղբայր Լևոն Զ Իմաստասէր (886—912) կայսեր։ Ծնվել է 871 թ։ Գահակից եղավ իր հղորդ՝ Լևոնին, որի մահից հետո, 912-ին եղավ միայնակ կայսր, որովհետև Լևոն Զ-ի մեռած ժամանակ՝ նրա 7-ամյա որդին՝ Կոստանդին Պերփեռուժէն գահ բարձրանալու համար դեռ շատ փոքր էր։ Ամբողջ կյանքը անցկացրեց հարբեցողությամբ, անառակությամբ և խնջույքներով։ Մի խոզի նկարի առաջ եկեղեցական խորան կանգնեցրեց։ Ծերակույտը կազմեց նշանավոր հարբեցողներից, որոնք ամեն ռուպե գլորվելու վտանգի տակ, պետության գործերն էին վրձնում։ Այս ծերակույտն էր, որ մի օր էլ, խեղկատակության համար, կայսեր նախագահությամբ, Եւթիմիոս պատրիարքին դատի կանչեց պալատում և վեղարավոր կրոնավորների ձեռքով ծաղրի ու ծեծի ենթարկելով արյունլի աքսոր ուղարկեց, ուր և մեռավ։ Մեկ և կես տարվա խայտառակ գահակալությունից հետո՝ մեռավ Աղեքսանդր 913 թ. — Չամչ. Բ. 697, 753, Տէր Սահակեան, Հայ կայսերք, Ա. 246—258, 383—6:

— 3. Աղեքսանդր, գրիչ. օրինակել է Գանձարանը՝ 1474 թ. — Ձեռ. Կարին. 28:

— 4. Աղեքսանդր, արեղայ գրիչ. արտագրել է Աւետարանը Չեղ՝=1499 թ. — Ձեռ. Կարին. 18 (տպված էր Չեղ՝=1499. ուղղեցի այսպես)։

— 5. Աղեքսանդր, գրել է «Գիրք վկայութեանց», քաղելով

հին հայ և օտար աղբյուրներից. ինչ. Լուսաւորիչ, Ոսկեբերան, Ն. Լամբրոնացի. Գր. Տաթևացի, Ալբերթ գիրք ևն (Ժէ դար).— Զեռ. Ներս. էջ 28—30:

— 6. Աղբխանդ Ա. Զուգայեցի, կաթուղիկոս էջմիածնի «1706—1714 թ». աշակերտ Դաւթի. նախապես առաջնորդ Նոր-Զուգայի «1699—1706», երբ ընտրվեց կաթուղիկոս՝ իբր հաջորդ Նահապետ կաթուղիկոսի: Կաթուղիկական ոտնձգությունները առաջին անհետու համար՝ գրեց Կղեմէս ԺԱ պապին («1709»), բայց տեսնելով նրա վատ վերաբերմունքը, դիմեց Պարսից Հիւսէին շահին և նրա հրովարտակով հալածեց կաթուղիկ քարոզիչներին և կաթուղիկ դարձած հայերին: Քաջաբերեց Օրբի ազատագրական շարժումը և թողեց զանազան շինություններ էջմիածնում: Գրել է Գիրք ատենական, որ ասի վիճաբանական (1682). Աղօթամատոյց (1687).—Մ. մաշտ. 336 բ, Տաշեան, Ցուց. 180, 788—789, 1055, Զուգ. 210, 219, 222, 236, Աբր. կրեա. 2, Զամչ. Գ. 749, 768. Ազգապ. 2749—2800, Զամին. Հայ. եկեղ. պատմ. Բ. 40—41: (Տպագրված մի գրքի հիշատակարանում, 1715 թվին, Աղեքսանդրը դեռ կաթուղիկոս է հիշվում. տես REA 6, 134):

— 7. Աղբխանդ Բ. Գոլսեցի (կամ Բիւզանդացի), մականուն Բարաբաշ, կաթուղիկոս Հայոց «1753—1755 թ». հաջորդեց Մինաս Ա. Ակնեցուն և կարճատև ու խաղաղ կյանք ունեցավ.— Ազգապ. 2983—2986. Զամչ. Գ. 821, 827, 831, 865. Մ. մաշտ. 336 բ. Տաշեան, Ցուց. 911 բ. Այրարատ 224:

† ԱղէկՄԱՆՈՒԿ. իգ. կազմված է հյ. աղեկ+մանուկ բառերից. մի անգամ գտնում եմ գործածված 1420 թվից բավական առաջ գրված անթվական մի հիշատակարանում.— Տաշեան, Ցուց. 666 ա (տպված է Աղէկմանուկ, ցանկումս էլ Աղէկմուկն, որ պետք է ուղղել այսպես: Բարբառներում աղեկմանուկ նշանակում է «քաջք», փերի):

† ԱղէկՏԻԿԻՆ, իգ. կազմված հյ. աղեկ+տիկին բառերից. մի անգամ գտնում եմ գործածված ԺԴ դարում:

— Աղեկթիկին, կին Յովհաննէսի, եղբոր Հեթում քահանայի, որ Հոռմկլայի Ծակաղբիւր գյուղում, Յովհաննէս գրչին գրել տվեց մի Աւետարան, 1357 թ.— Զեռ. Վենետ. Ա. 613:

*ԱղԸ, իգ. < թրք. آغ ا قاز انڱ اղչիկ. այսպես են կոչում Ղարաբաղիք թուրք աղչիկներին. բայց նաև հայոց մեջ գործածական իգական անուն է:

† ԱղԹԱՄԱՐ, ար. նույնանուն կղզու և վանքի անունից, որի ծագումը անհայտ է:

— Ախրամար Արփայեցի. խլեց Հրասիկ բերդը պարսիկներից և հանձնեց Վայոց ձորի Նորավանից՝ հրամանով Իւանէ Աթաբէգի (ԺԳ դար).— Օրբ. կղ.— սեռ. Ախրամարի՝ Օրբ. կղ.— Ախրամարեանի՝ Օրբ. կղ, հ.— Միսական 180, 201:

*ԱղԻԴԱ, ար. և իգ. < արաբ. آقيدا «aqida «շաքարեղեն» բառից:

— 1. Աղիտա, այսպես է կոչվում Ալիժ իշխանուհին (ԺԳ դար. տես Ալիժ № 1), ըստ Զամչ. Գ. 141:

— 2. Աղիտան, իշխան Աղցից (Արարատ), ազատ ցեղից. Լէնկթիմուրի թոռ Էօմէրի բռնադատությամբ մահակապանություն ընդունեց, բայց հետո դարձավ իր կրօնին (ԺԵ դարի սկիզբը).— Մեծոփ. 68 (գրված Աղիտան), Այրարատ 148 բ, 323 բ (գրված Աղիզան, Ղիզան, Ղիտան), Զամչ. Գ. 443 (գրված Աղիզան):

ԱղլէՄ, ար. ծագումն անծանոթ. մի անգամ հիշված է Աղլիմ ոմն Ժէ դարից հետո՝ Զեռ. Մանաս. 20 ա:

*ԱղՂՈՒԲԱԲ, ար. թրք. آقالبه «aqalbə «իմաստուն, խելք»+ Կէ baba «հայր» բառերից. հիշված է մի անգամ ԺԷ դարում՝ Զքր. սարկ. Բ. 131:

*ԱղՄՈՒԲ, ար. < թրք. آغmur «անձրև» բառից. տես Անձրև անունը:

— Աղուր ոմն, հիշված 1311 թվից հետո գրված անթվական մի հիշատակարանում.— Զեռ. Թաւր. 74 ա:

ԱղՂՈՒԱՆ, ար. ծագում է Աղուան ազգի անունից. գործածվում է այժմ էլ Կովկասում, բայց շատ հազվագյուտ է. սրանից է Աղուանեան ազգանունը:

*ԱղՈՒԲ, ար. < արաբ. آقوب Ya'qub = Յակոբ անվան հին ձևն է. ավելի ուշ դառնում է Յազուբ, որ տես: Գործածված է ԺԶ—ԺԷ դարերում. այսպես՝ Աղուպ՝ 1561 թ. (Թորոս Աղաբար, Ա. 228), 1592 թ. (Զեռ. Վասպ. 736), Աղուբ 1619 թ. (անդ, էջ 859), Աղուպ 1633 թ. (անդ, էջ 882), և անհայտ թվականով՝ Զեռ. Վասպ. 570 և Թորոս Աղբար, Բ. 355: Սրանից է Աղուպտան, որ տես:

ԱղՈՒԲԻՈՍ, ար. ծագումն անհայտ:

— Աղուբոս եպիսկոպոս, առաջնորդ Արտազի. Ժողովրդի խնդիրքով՝ Լուսաւորիչը կարգեց նրան այս պաշտոնին, ուր և

կոպոսի, որ էր առաջնորդ Սկևայ վանից և գրել տվեց Առակք Սողոմոնի, Միրաք և Յոր, 1314 թ.—Ձեռ. Վասպ. 60:

— 3. Ազվար, կին Պաղտասարի և մայր Սանտէրի, կնոջ Մարտունցի մահտեսի Նորհատի, որ Սեբաստիայում գրել տվեց մի Աւետարան, 1659 թ.—Ձեռ. Սեբ. (ՀԱ 1996, 546):

*ԱՂՋԱ, իգ. < թրք. آقا aqja «դրամ, ստակ», բայց բուն նշանակութունն է «սպիտակավուն, ճերմկոտիկ»։ և անշուշտ այս իմաստով է որ դարձել է անձնանուն։ Գործածված է ԺՁ և ԺԷ դարերում, մի մի անգամ:

— 1. Ազնա, մայր Հեթումի, որ Ջէյթունում Վահան դպրին գրել տվեց մի Աւետարան, 1580 թ.—Ձեռ. Հալէպի, Ա. 47 ա:

— 2. Ազնա, իբրև իգական անուն հիշված 1666 թ.—Ձեռ. Հալէպի, Բ. 8:

*ԱՂՍ ԱՐԹԱՆ, ար. սրա հետ նույն են վրաց. Ազտարթան և պրս. Axsatan. այս անունով հայտնի են Պարսից մեջ՝ Ախսաթան որդի Մինուչիհրի, շիրվանշահ (մ. 1188), Ախսաթան որդի Ճերիբուրդի, շիրվանշահ (ԺԳ դար): Justi 12 բ չի տալիս այս բառի ծագումը: Իբր թուրք-թաթարական բառ՝ կարծում եմ որ ծագում է آقساق aqsatmaq «կաղալ» բայից (Будагов 69 բ), որի ներկա դիրքայն է آقساق aqsatan «կաղացող»: Ըստ այսմ Ազսարթան համազոր է դառնում ասոր. Արզար և լատ. Claudia անուններին:

— 1. Ազտարթան որդի Գագիկի՝ որդույ Դաւիթ Անհողինի. որդեգրվեց Կախեթի Կիւրիկէ Գ. Թագաժորից (մ. 1029). իշխեց 1058—1084 թ.—Brosset, Hist. 2, 143, Justi 12 բ:—Երևի այս է այն Ազսարթանը, որ ըստ Օրբ. ժմ. 15 մեռել է ՇԻԸ=1079 թ. (առանց ուրիշ բացատրության):

— 2. Ազսարթան որդի Կորիկէ Դ-ի, եղբայր Աբաս Թագավորի (ԺԳ դար).—Հայասպ. 392:

— 3. Ազսարթան որդի Աբասի, իշխան Մածնաբերդի. մայրն էր Նանա՝ քույր մեծն Ջաքարէի և Իւանէի. սանդյա մանուկ հասակում որբ ֆեայ և Աբասի քույրը Բաւրինա անուցեց նրան, որ և ժառանգեց Մածնաբերդը: Նոր բերդի իշխան Դաւիթ Բագրատունին խաբեությամբ Ազսարթանին փեսայացրեց իրեն և մի քանի օր հետո փեսային վռնտելով՝ խլեց Մածնաբերդը: Ժողովուրդը ապստամբեց, Դաւիթին դուրս քշեց և բերդը նորից հանձնեց Ազսարթանին: Քիչ ժամանակ հետո, Ազսարթանը իշխանությունը հանձնեց իր որդի Կիւրիկէ Դ-ին և ինքը կրոնա-

վոր դառնալով՝ Գետակիցք վանքը քաշվեց (ԺԳ դար).—Կիր. 72, 73.—սեռ. Ազսարթանայ՝ Կիր. 73 և իա.—Չամչ. Գ. 186, Կարպետ եպս. Դոփեանք, էջ 31, 32, 57:

— 4. Ազսարթան որդի Կիւրիկէ Դ-ի, եղբայր Փահլաւանի և Թաղիաթինի (ԺԳ դար).—Կիր. 73.—սեռ. Ազսարթանայ՝ Վրդ. ձե:

— 5. Ազսարթան, հայր Յովհաննէս Գ եպիսկոպոսի Հաղբատայ (ԺԳ դար).—սեռ. Ազսարթանայ՝ Կիր. 56:

— 6. Ասլաթան, Վարդան Բարձրբերդցու երկրորդ անունն է. «Ասլաթան, որ և Վարդան» Վրդ. սղ. ճԺը, էջ 420:

*ԱՂՍՈՒԼԹԱՆ, իգ. < թրք. آق سلطان aq-sultān «սպիտակ սուլթանուհի»։ մի անգամ գտնում եմ հիշված ԺԷ դարի սկիզբը:

— Ազ-սուլթան զուստը խոջա Մելիքի, որ Վանում գրել տվեց մի Աւետարան, 1602 թ. (սուլյն Ազսուլթանի մայրն էլ կոչվում էր Սուլթանաղա):

ԱՂՎԱՐ, իգ. հիշված է 1737 թ. Ջէյթունում (ՀԱ 1894, էջ 50 բ).—Հավանաբար աղար բառն է, որ և անձնանուն է:

ԱՂՎԱՐԴ, իգ. կարելի է համարել Ազգուլ անունից կիսահայ թարգմանութուն, իբր աղ < թրք. aq «սպիտակ» + gul «վարդ»: Այս անունով ունինք միայն՝

— Ազվարդ, կին Ախիջանի և մայր Սաչատուր քահանայի, որ Պարսկաստանի Արդարիլ քաղաքում օրինակեց մի Աւետարան, 1638 թ.—Ձեռ. Վասպ. 891:

*ԱՂՏԱՀԱՐ, իգ. անշուշտ պարսիկ կամ արաբական անուն է. հմմտ. Ազսափար (որ և Արզլաղիզ)՝ Տիւրքնի ամիրա. որի վրա 100 էջ պատմություն կա գրված մեր հին մատենագրության մեջ «Պատմութիւն սրբոյն Մակարայ միայնակեցին և խօսք երանելի ամիրային ի Տիւրքն քաղաքի» վերնագրով (տես Տաշեան, Յուց. 172): Բայց այլազգի բառի ձևն ու ծագումը անհայտ է: Չունի Justi:

— Ազտեար, կին ոմե, որ իր Նանաֆար և Աճապխան անուն ընկերների հետ միացած՝ երեքով մի Տղայաւետարան նվիրեցին Դաւիթ արեղային, 1710 թ.—Տաշեան, Յուց. 504 բ:

*ԱՂՏԻՇԱՆ, ար. անշուշտ իրանական անուն է. երկրորդ մասն է պրս. آه sāh. բայց առաջինը անծանոթ է: Գործածված է ԺԵ դարից ավելի ուշ գրված մի հիշատակարանում, Ազիշայ, սեռ. Ազտիբի ձեռով (Ձեռ. Թաւր. 42 բ—43 ա):

ԱՂՕՏ, ար. թե իգ. ծագումն անծանոթ. մի անգամ հիշված

է 1586 թվին գրված մի Աւետարանի ստացողի անունը կեղծելով «...և անունին իւր Աղաւան».—Ձեռ. Վեներ. Ա. 668:

*ԱՄԱԴԻՆ, ար. < արաբ. عبادالدين 'Amād-ad-dīn անունից, բուն նշանակում է «սին հավատոյ»: Մի անգամ գտնուած եմ գործածված ժԿ դարում:

— Ամադին Շահուանեցի, լռիւում էր Վայոց ձորի Հերհեր գյուղում և շրջակայքում և շնորհակալ և կորովաձիգ ասպարակետ էր շի դրան թագաւորաշուք իշխանաց Բուրթելին (Օրբելիան) և Վախախին (Յովսէփեան, Պաղարակեանք 21): Բուրթել և Վախախ հիշված են 1322 թ. (Սիսական 182), ուստի Ամադինն էլ այս թվերից պիտի լինի: Բայց ունինք ևս երկու արձանագրութիւն. 1295 և 1345 թվերից (Սիսական 116, 199), որոնց մեջ հիշվում է թե Ամադին որդի Վահրամ Շահուանեցու, վախճանված է եղել փոքր հասակում և մայրը Գոնցա նրա հիշատակին նվերներ է արել Հերհերի Ս. Սիոնին և Նորավանից:

*ԱՄԱՂԷԿ, ար. < ևեր. ܐܡܐܠܝܩ 'Amāleq, որ Եսաւի թոռան անունն է (Մն. լզ 12): Այսպէս է կոչված ասորեստանցոց Սեներիմի թագավորի որդին Աղրամելէք, ըստ Սուտ-Շապհ. 21:

ԱՄԱՄՊԱՍ, լզ. ծագումն անծանոթ. մի անգամ հիշված է ԺԸ դարում.—Ձեռ. Դաղեան, Ա. 93 ր:

ԱՄԱՆՈՍ, ար. անշուշտ Կիլիկիայի համանուն լեռնաշղթայի անունից է. մի անգամ գտնուած եմ գործածված ժԲ դարում:

— Ամոնոս, պարոն, տեր Ատառոսի. ներկա եղավ Առն Բ-ի թագադրութեան հանդեսին «1199 թ».—Սմբ. պտմ. 112:

+ ԱՄԱՆՈՐ, ար. < հյ. ամ «տարի»+ նաբ բառերից, իբր «նոր տարի». հին հայոց հեթանոսական կրոնում նոր տարվա աստվածը, նշան հունձքի և առատութեան. «Դիցն Ամանորոյ ամենաբեր նոր պտղոց տօնին, հիւրընկալ դիցն Վանատրի» (Ազաթ. § 836):

Ամանփաւա տես Չամանփաւա:

*ԱՄԱՍԻԱ, ար. հարմարեցված է Պորենացու կողմից՝ դուրս բերելու համար Մասիս լեռան անվան ստուգաբանութիւնը, համեմատութեամբ Հրեից Ամասիա թագավորի անվան: Ամասիան Յուդայի 8-րդ իսագավորն էր. գահակալել է Ն.Ք. 838—809 թվերին. հաղթվեց Իսրայելի Յովան թագավորից և մարդասպանների ձեռքով սպանվեց (Բ Մնաց. իդ. իե. 1): Այս անվան եբր. ձևն է ܐܡܫܝܐ Amāšyāh, որ կազմված է amš «գորավոր»+ Yāh («Եհովա» բառերից և նշանակում է «աստուածազօր կամ գորութիւն Աստուծոյ»: Տառադարձված է հուն. Ἀμασιας, որից էլ հյ. Ամասիա (Gesenius 50 ա):

— Ամասիա, որդի Արմայիսի, նահապետ Հայկազանց (Ն.Ք. 1940—1908). նստով Արմաւիր. ունեցավ 3 որդի՝ Գեղամ, Փառոս և Յորակ. վերջին երկուսի համար գնաց շինեց Փառախոտ և Յորակերտ ավանները. լեռը կոչեց իր անունով Մասիս. կյանքի մնացյալ մասը անցրեց Արմաւիրում:—Պոր. Ա. ե, Ժբ. Սեբ. Ա. էջ 3, 5. Ուխտ. Ա. է. Ժգ. Կղկնտ. Ա. Ժե (հրտր. Շահն. Արմաւրիսա). ՅՆ. Կթ. ր. Վրդ. է. Շնորհ. վիպ. 130. Մխ. անեց. գ. Մխ. այրիվ. 17, 45. Սամ. անեց. 11, 42. Մին. համդ. 4. Ննպտք. 88.—սեռ. Ամասեայ՝ Պոր. Ա. ե.—Ամասիայ՝ Մագ. թղ. Ժթ. Սամ. անեց. 42.—Ամասիայի՝ Մին. համդ. 4.—բց. յԱմասիայի՝ Շնորհ. վիպ. 131.—Վրաց աղբ. Ա. 74:

+ԱՄԱՍԻԱ, իգ. որի կրճատ ձևն է Ամաս. այս անունը բոլորովին տարբեր է նախորդից. համարվում է Համասփիւս անունից, որ տես:

— 1. Ամաս, թվի արական. որդի Հազրպէկի. հիշված է 1655 թ.—Թորոս Աղբար, Բ. 372:

— 2. Ամասիա, կին Պոփեարի և մայր տէր Մեսրոպի, որի աղջիկն էլ կոչվում է Ամաս. հիշված են 1666 թ.—Ձեռ. Վասպ. էջ 925:

— 3. Ամաս, կին Փոխանի. հիշված է 1786 թ. սեռ. Ամասեայ ձեռվ.—Ձեռ. Վասպ. 262:

*ԱՄԲԱԿՈՒՄ, ար. < եբր. ܐܡܒܩܘܩ Xabaqquq, որ 12 փոքր մարգարեներից մեկն է. հունարենում տառադարձված է Ἀμβραχούμ, որից էլ կազմվել է մեր ձեւը՝ Եբրայական բառը համեմատվում է ասուր. ḥambakūku բառի հետ, որ պարտեղներում մշակվող մի բույս է (Gesenius 211): Թեև այս անունը հին հայոց մեջ սովորական չէր, բայց իբրև հատուկ անվան օրինակ հիշված է Թր. քեր. 44, Պոր. քեր. 179:

— 1. Ամբակում եպիսկոպոս Շաքիի, մին այն աղվան եպիսկոպոսներից, որոնց Յովհաննէս Բ Գարեղեան կաթուղիկոսը («557—574 թ») թուղթ գրեց և զգուշացրեց նեստորական քարոզիչներին.—սեռ. Ամբակումայ՝ Կղկնտ. Բ. է. Գիրք թղ. Ժթ:

— 2. Ամբակում (կամ Պակէ), հայր Ստեփաննոս արքեպիսկոպոսի Տարսնի (մ. 1301 թ).—Սիսուան 74 ր:

— 3. Ամբակում, մահտեսի, Ակնի. Նավրէր գյուղից. մանուկ հասակից որբ մնաց. պանդխտեց Պոլիս, ուր հացթուխի աշակերտ դարձավ. բարեպաշտ և աղքատասեր մարդ էր. Եղիազար եպիսկոպոսի (ապա կաթուղիկոս) հորդորով Պոլսում, Յովհանն-

նէս գրչին գրել տվեց մի Յայսմաուրք (1651 թ), որ և նվիրեց Արզնիի Բարձրահայեաց Աստուածածին եկեղեցուն: Սրա ընդարձակ պատմութիւնը տես Թորոս Աղբար, Բ. 398—410:

— 4. Ամբո ոմն, հիշված է 1824 թվին. կրճատ ձևն է Ամբակում անվան.—Ձեռ. Վասպ. 208:

*ԱՄԲԱՐ, իգ. < արար. انبار > anbar անուշահոտ ծաղկի անունից, որ հին հայերենում յամբար ձևն ունի և թրք. էլ դարձած է amber.—մեր մեջ իբրև իգական անուն գործածված է ԺՅ դարից սկսած և անցյալ դարումն էլ Պոլսում դեռ գործածական էր Ամպիր ձևով: Օտարներից հմմտ. انبري > anberi հնդկուհի ոմն (ԺԴ դար, Ibn-i-Batutah 4, 142):

— 1. Անբար, կին մահտեսի Ղազարի և մայր Թումայ Մեծոփեցու, որ Թովմա վրդ. Մեծոփեցու ձեռքի տակ, Մեծոփայ վանքում օրինակեց մի Տօնացոյց, 1441 թ: Ութ տարի հետո էլ օրինակեց մի Աւետարան, 1449 թ. երբ Անբարը մեռած էր.—Նօտարք 124, 162:

— 2. Ամբարխաթուն, դուստր էղիլշահի, որ Արծկէում գրել տվեց մի Աւետարան, 1463 թ.—Ձեռ. Վենետ. Ա. 620:

— 3. Ամբար, քույր Սարգսի, որ Խիզանի Գամաղիէլ վանքում գրել տվեց մի Աւետարան, 1468 թ.—Ձեռ. Վասպ. 452:

— 4. Ամբարխաթուն, կին Յովհաննէսի և մայր Չուլալի, որ Աղթամարում գրել տվեց մի Աւետարան, 1470 թ.—Ձեռ. Վասպ. 459:

— 5. Ամբար, անհայտ ոմն, հիշված 1476 թ.—Տաշեան, Յուց. 915 բ:

*ԱՄԲՐՈՍԻԱՆՈՍ, ար. < լտ. Ambrosianus ձևից, որի վրա տես հաջորդը:

— Ամբրօսիանոս, լատին եկեղեցու սրբերից, պաշտպան Ֆոնտենի (Fontaine-les-Dijons, Ֆրանսիա), որ Ս. Բեննարգոսի հայրենի գյուղն է: Ըստ նույն գյուղի ավանդության և եկեղեցու ժամագրքի, հայ եպիսկոպոս էր. ծնողները Սարմատաց կամ Վրաց կողմերից էին. հեթանոսության ժամանակ հալածանքից փախչելով եկան Արտամէտ, ուր ծնվեց սուրբը: Եղավ Սաուլատուն(?) քաղաքի եպիսկոպոսի օգնականն ու հաջորդը, ապա գնաց իր հայրենի երկիրը քարոզելու, ուր և նահատակվեց: Ժամանակն անհայտ է: Հայտնի չէ նույնպես թե իր նշխարները երբ և ինչպես փոխադրվեցին Ֆոնտեն:—Ալիշան, Յուշիկք. Ա. 73 և Շնորհ. էջ 176—176:

*ԱՄԲՐՈՍԻՈՍ, ար. < Ἀμβροσιος > լտ. Ambrosius անունից, որ բուն ածական է և նշանակում է «աստվածային, անմահ, անմահական»: Կազմված է 2 բացասականով՝ *μῦροτος > μροτος «մահականացու» բառից: Եկեղեցական հայրերի մեջ նշանավոր է Ս. Ամբրոսիոս եպս. Մեդիոլանի կամ Միլանի (340—397). Թեսաղոնիկէի կոտորածի վրա՝ Թէոդոս կայսեր հրապարակային ապաշխարանքի ենթարկեց: Նշանավոր գրող էր և ոճի ազնվության համար կոչվում է «մեղրածորան վարդապետ» (Փափագեան. Պատմ. եկեղ. 205): Հայոց մեջ նից ավանդված չէ. հիշված կա 1698 թ. Ամբրոզիոս ձևով (REA 6, 100). անցյալ դարում գործածական էր Պոլսում (Կարապետեան, Յիշատ. Սամաթ. 131):

ԱՄԲՐՈՒՄ, ար. ենթադրում եմ այս անունը, քանի որ ունինք Ամբրոսիան ազգանունը (Շուշի): Իրոք հիշված էլ կա Ամբրում ոմն 1688 թ.: Միսական 401 ա: Տես Ամրում:

ԱՄԵՆԱՏԱՐ, ար? արդյոք հյ. ամենատար բառն է, «ամեն բան տանող, ամեն բանի համբերող» իմաստով:

— Ամենատար, հիշված է 1475 թվից հետո գրված անթվական մի հիշատակարանում.—Ձեռ. Մաղն. 35:

+ ԱՄԵՆԱԻԱԳ, ար. հյ. ամեն+ալազ բառերից, իբր «բոլորից մեծը». իբր անձնանուն գործածված եմ գտնում երկու անգամ ԺԴ դարում և մի անգամ ԺՅ դարում:

— 1. Ամենալազ Դերջանցի, Կառնբերդակ գյուղից հասարակ երկրագործ էր. թուրքերը զրպարտեցին նրան թե մահմեդականություն է ընդունել. դատավորը պահանջեց ուրանալ իր կրոնը. Ամենալազը մերժեց, բանտի ու տանջանքի դատապարտվեց և ապա քարկոծությամբ նահատակվեց, «1335 թ»: Վկայաբանությունը գրել է Յովհաննէս վրդ. Դերջանցին:—Յայսմ. Ազգապ. 1860. նոր վկ. 129—133:

— 2. Ամենալազ, հայր Ասատի և Սիմէոնի, որոնք Ներսէս գրչին օրինակել տվին «Հաւաքումն սոսնական ճառից», 1397 թ.—Ձեռ. Վենետ. Բ. 1284:

— 3. Ամինալազ, գյուղապետ. իբրև վկա ստորագրում է մի կտակագրի, 1461 թ.—Manus. brit. mus. 31 ա:

+ ԱՄԷՆ, ար. կրճատ ձևն է Ամենալազ անվան, որ տես: Ըստ այսմ Ձեռ. Վենետ. Բ. 1284 հիշատակված Ամենալազը՝ էջ 1285 կոչվում է Ամեն: Չարմանալի է սրա իգականը՝ Չամէնաթիկին, որ կրճատ դառնում է Չամէն:

+ ԱՄԷՆՏԻԿԻՆ, իգ. < հյ. ամեն+սփիկն բառերից, իբր

«ամենից մեծ տիկին»։ Գործածված է թե Ամենտիկին և թե Չամենտիկին ձևով, որոնք հրբեմն էլ շփոթվում են իրար հետ։ Հմմտ. տակը։ Գործածված է եղել ԺԴ—ԺԵ դարերում. ապա խափանված։

— 1. Ամենտիկին ոմն, մերձավոր Թանգեր տիկնոջ, որ գրել տվեց մի Աւետարան, 1327 թ.—Ձեռ. Հալէպի, Ա. 397 ա (հիշված է հետևյալ ձևով. «Յիշեսլիք և զծերունին զամենտիկին, որ և սա... ողորմեսցի սմա»։ որից չի իմացվում թե բառն է Ամենտիկին թե Չամենտիկին)։

— 2. Ամենտիկին, կին Յովհաննէսի և մայր Վարդան կրոնավորի, որ Աղթամարում, Թումայ արեղային գրել տվեց մի Աւետարան, 1420 թ.—Ձեռ. Վասպ. 322 (սեռ. Ամենտիկնայ ձևով)։

— 3. Ամենտիկին, կին Աստուածատուրի և մայր Ղազար բարունապետի՝ ուսուցչի Պօլոս արեղայի, որ Ամիրզոլի խընդրանքով գրեց Բաղէշում մի Աւետարան, 1455 թ.—Նօտարք 178։

*ԱՄԻ, ար. < արաբ. ʾamm ʿհոմանիշից։ Իբրև անձնանուն զտնում եմ գործածված մի անգամ՝

— Ամի, եղբայր Սարգսի, որ Նիզանի Գամաղիէլ վանքում գրել տվեց մի Աւետարան, 1468 թ.—Ձեռ. Վասպ. 454։

ԱՄԻԱԴ, ար. ծագումն անհայտ։

— Ամիադ ոմն Վանեցի, գնեց մի հին Աւետարան, 1607 թ.—Ձեռ. Վասպ. 614։

*ԱՄԻՆԱԴԻՆ, ար. < արաբ. امين الدين amīn-ad-dīn «ապահով կամ վստահ ի կրօն» ձևից։ Հայոց մեջ իբրև անձնանուն գործածված է ԺԵ դարում, Ամենադէն, Ամնադին և Ամինաթին ձևերով։

— 1. Ամնադին, դավաճան հայ, որ կաշառվիլով Վրաց Ալեքսանդր Ա թագավորից՝ թունավորեց Պեղզինէ Օրբելիանին «1438 թ». հայ իշխանները ի պատիժ նրա ոտներն ու մատները կտրատեցին.—Մեծոփ. 118.—սեռ. Ամնադնի՝ Մեծոփ. 119=Նօտարք 114, Ազգապ. 2068։

— 2. Ամինասին, որի հոգուն Յովհաննէսը՝ իր եղբորորդիների և իր հարսի հետ մի այգի նվիրեց Ս. Նշանի վանքին, 1461 թ.—Manus. brit. mus. 31 ար։

— 3. Ամինասին, որդի՝ Ներսէս քահանայի Բարբրոցոյ, որ Մովսէս արեղային գրել տվեց մի Յայամաւուրք, 1489 թ.—Manus. brit. mus. 165 ր։

— 1. Ամենադին հիշված է անթվական մի հիշատակութան մեջ, որ գրված է 1321 թվից հետո.—Քորոս Աղբար, Բ. 347։

*ԱՄԻՆԵՄ, իգ. < արաբ. امينة Amīna (Emīne) անունից, որ ʾamin բառի իգականն է և նշանակում է «ապահով, վստահ, հաստատ»։

— Ամինիա, կին Առաքելի և մայր Յովհաննի, որ Մեծոփայ վանքում օրինակեց Տաթևացու Քարոզգիրքը՝ 1414 թ.—Rapport Belgique 181։

ԱՄԻՍԹԷ, իգ. ծագումն անհայտ. կա հուն. ʼμυσθῆ; «առանց վարձատրութան, ձրի»։ Ունինք միայն՝

— Ամիսթ, կին Ամլիկի. որդին Մխիթար կանգնեցրել է մի խաչքար նրանց գերեզմանի վրա (թվականն անհայտ).—Միսական 150։

*ԱՄԻՐ, ար. < արաբ. ʾamīr «իշխան» բառից, որի բուն իմաստն է «հրամայող» (ʾamīr «հրաման» արմատից)։ Իբրև արևկան անուն գործածվում է մեր մեջ՝ սկսած ԺԳ/ԺԴ դարից. ձեռագիրների մեջ գնում է մինչև ԺԸ դար. օրինակի համար Ձեռ. Վասպ. վերջին հիշատակութունն է 1710 թ. (էջ 1032). և մինչև այժմ էլ գործածական է Ղարաբաղում։ Մահմեդականների մեջ ʾamīr հաճախ պատվանուն կամ տիտղոս է. այսպես էր նաև հայոց մեջ. բայց ավելի ուշ՝ միացավ անվան հետ և կազմեց մի բառ. այսպես օրինակ՝ Ամիրներսէհ, Ամիր-Սարգիս ևն։

— 1. Ամիր, որդի պարոն Յովհաննէսի, որ ստացավ ժ դարում գրված մի Աւետարան (ԺԳ դար).—Ձեռ. Սանաս. 9 ր։

— 2. Ամիր, ի հիշատակ պարոն Նէքնէքի, ստացավ Բերկըլում մի Աւետարան, 1307 թ.—Ձեռ. Վասպ. 151—152։

— 3. Ամիր տես Ամիր-Փոլին։

— 4. Ամիր, քեռի Յակոբ սարկավագ գրչի, որ օրինակեց Կիւրդի կոչումն ընծայութեան. Ամիրը մեռել էր 1358 թվից առաջ.—Ձեռ. Թաւր. 28 ր։

— 5. Ամիր, հոգևոր եղբայր Միսէոն գրչի, որ Մեծոփի վանքում օրինակեց «Դաւթի լուծմունք ճառից Աստուածաբանի», 1370 թ.—Տաշիտն, Ճուց. 757 ա։

— 6. Ամիր, հորեղբայր Յովհաննէս կրօնավորի, որ Բերկրի եղավանքում, Յակոբ արեղային գրել տվեց մի Աւետարան, 1422 թ.—Ձեռ. Վասպ. 347։

— 7. Ամիր, տանուտեր Նորագիւղի (Երևանի մոտ), 1465 թ.—Նօտարք 221, Այրարատ 320 ր։

— 8. Ամիր, հայր Ստեփանոս քահանայի, որ Հերմոնի վանքում, Անանիա գրչին գրել տվեց մի Աւետարան, 1469 թ.—Ձեռ. Քաւր. 132 ք.

— 9. Ամիր, հայր պարոն Յովհաննէսի, որ Շեղզին գյուղից էր և գրել տվեց մի Յայմաւուրք, 1469 թ.—Ձեռ. Սեբ. (ՀԱ 1929, 11):

— 10. Ամիր, որդի Փանիկի և հորեղբայր Խզրշահի, որ Կեւսարիայում, Յովհաննէս Երզնկացուն գրել տվեց մի Աւետարան, 1476 թ.—Rapport Belgique 34:

*ԱՄԻՐԱ (կամ Ամիրա), ար. < ասոր. ܐܡܝܪܐ amīrā «կուսակալ» բառից, որ ինքն էլ փոխառյալ է արաբ. ܐܡܝܪ amīr «խիւան» բառից: Ամիրայ անունով էին կոչվում մեր մեջ Հայաստանի մահմեդական իշխողները: Իբրև անձնանուն գործածված է ԺԳ դարից: 1818 թվին կենդանի էր զեռ Վուսէպարահայոց մեջ. տես Գովրիկեան, Հայք յճղիսարեթուպոլիս, հա. Գ. էջ 435:

— 1. Ամիրայ Աուփայեցի, որդի Ջուրջի, եղբորորդի Մահեանի, Բաղայց Ջուրջեանց իշխանական ցեղից (ԺԳ դար).—Օրբ. հ.—սեռ. Ամիրայի՝ Օրբ. կդ:

— 2. Ամիրայ թոռն Ջուրջի, նվիրել է Նորավանքին մի այգի և 3 շորի, 1291 թ.—Միսական 93 ա; 168 ք, 181 ք, 200:

— 3. Ամիրայ Մամիկոնեան, որդի Մարզպանի, եղբայր Գրիգոր իշխանի, Ալանպէկի և Սարգսի (ԺԳ դար).—սեռ. Ամիրայի՞՝ Կիր. Ը:

— 4. Ամիրայ անունով մի անձ էլ կա հիշված շատ ուշ՝ 1591 թ. դա է Ամիրայ, որդի Գետրոս քահանայի և եղբայր Առաքել եպիսկոպոսի, որ գրել է տվել մի Յայմաւուրք 1591 թվին:—Տաշեան, Տուց. 568 ա (տպված է Ամիրոց, որ այլուստ ծանոթ ձև չէ. պետք է կարդալ Ամիրայ, ինչպես արված է անունների ցանկում, էջ 1056 ք):

*ԱՄԻՐԱՉԱՍ, ար. < արաբ. ܐܡܝܪ amīr «խիւան» + ܥܝܣܐ ʿāzīz «ազատ» բառերից. իբր անձնանուն գործածված է մեր մեջ ԺԵ և ԺԶ դարերում: Շփոթվում է Ամիրաղ և Ամիրաղէ անունների հետ, որ տես առանձին:

— 1. Ամիրազատ, որդի Աստուածատուրի, եղբորորդի Յակոբ արեղայի Հերմոնի վանից, 1421 թ.—Ձեռ. Գետերբ. (ՀԱ 1892, 82 ք) (գրված է սխալմամբ Ամիրազան):

— 2. Ամիրազատ, հիշված է 1475 թվից հետո գրված անթվական մի հիշատակարանում.—Ձեռ. Մաղն. 36:

— 3. Ամիրազատ, որդի Մկրտիչի. հիշված է 1477 թվից հետո գրված անթվական մի հիշատակարանում.—Ձեռ. Վենետ. Ա. 628:

— 4. Ամիրազատ, հիշված 1521 թ.—Manus. brit. mus. 139 ք:

*ԱՄԻՐԱՉԻԶ, ար. < արաբ. ܐܡܝܪ amīr «խիւան» + ܥܝܣܐ ʿāzīz «նվիրական» բառերից: Իբր անձնանուն գործածվել է ԺԵ—ԺԷ դարերում:

— 1. Ամիրագիգ, պարոն ոմն, որին հիշում է Սարգիս եպիսկոպոսը՝ իր օրինակած Յայմաւուրքի հիշատակարանում, 1427 թ.—Նօտարք 85:

— 2. Ամիրագիգ, որդի Սողոմոնի և եղբայր Յովհաննէս, Ստեփանոս և Գրիգոր քահանաների, որոնք Սկևռայ վանքում. Ստեփանոս գրչին գրել տվին մի Աւետարան, 1444 թ.—Ձեռ. Վասպ. 112:

— 3. Ամիրագիգ, որդի Ջահանշահի և եղբայր խոջա Ազատի, որ Վանում, Չաքարիա քահանային գրել տվեց մի Աւետարան, 1533 թ.—Ձեռ. Վենետ. Ա. 717:

— 4. Ամիրագիգ, հիշված 1605 թ.—Ձեռ. Ազուլ. (Աբրա. 1911, 316):

*ԱՄԻՐԱԼԻ, ար. < արաբ. ܐܡܝܪ amīr + ܥܠܝ ʿalī բառերից, որով բուն նշանակում է «բարձր իշխան»: Մի անգամ գտնում եմ գործածված ԺԵ դարում:

— Ամիրալի, հորեղբայր պարոն Ամիրաղի, որ Խլաթում, Յովհաննէս քահանային գրել տվեց մի Ծաշոց, 1450 թ.—Նօտարք 164:

*ԱՄԻՐԱՂԱ, ար. < արաբ. ܐܡܝܪ amīr և ܩܪܥܐ qaraʿa «գրառ» բառերից, որոնք երկուսն էլ պատմանուն են: Ամենահին հիշատակութունն է 1481 թվին, երկրորդը՝ 1508 թվին, այնուհետև հաճախ է պատահում ԺԶ, ԺԷ, ԺԸ դարերում: Կենդանի է այժմ Վրաստանում Ամիրաղո ձևով. հակադիրն է Ազամիր, որ տես առանձին:

— 1. Ամիրաղա, մականուն լալ, գնացել է Փաթշահի դուռը և իր կողմից շատ ծախս անելով՝ հաջողել է՝ Սասանի թամղան Աղթամարի Ս. Սաչ վանքին դարձնել, 1481 թ.—Ձեռ. Վասպ. էջ 482:

— 2. Ամիրաղա, հիշված է 1508 թ. (բայց արդյոք իզուհմն է).—Ձեռ. Վասպ. 632:

*ԱՄԻՐԱՄԱԴ, ար. < պրս. ܐܡܝܪ amīr-āmad ձևից, որ նշանակում է «ամիրան». բառ.—10

նակում է «իշխանը եկավ». անսովոր անուն է, որ գործածված եմ գտնում երկու անգամ՝ ԺԵ—ԺԶ դարերում:

— 1. Ամիրամաղ, թո՞ն Սոսրովի, որ Բոնաշէն գյուղում, Մխիթար քահանային գրել տվեց մի Աւետարան, 1478 թ.— 2ևո. Վասպ. 486:

— 2. Ամիրահո, որդի Ամիրջիհանի, որ նորոգել տվեց մի հին Մաշտոց, 1576 թ.— 2ևո. Սեբ. (ՀԱ 1926, 339):

ԱՄԻՐԱՍ (կամ Ամիրասի), ծագումն անհայտ. անսովոր անուն. մի անգամ գտնում եմ ԺԷ դարում:

— Ամիրաս (կամ Ամիրասի) Երզնկացի, որդի Պալիի, գրիչ. 1638—1657 թվերին, Տրապիզոնում արտագրեց մի Ժողովածու, որ գումարն է զանազան և բազմատեսակ գրվածքների (Տաշեան, Ցուց. 355 և Ուս. Ստ. Կալիսթ. էջ 160—162) և գրեթե նույն ժամանակ՝ 1656 թվին էլ մի Ոսկեփորիկ (Կանոնագիրք, Դատաստանագիրք և Աստղարաշխութիւն), դարձյալ նույն քաղաքում (2ևո. Վենետ. Բ. 953):

Ամիրասաղ տես Ասաղ:

*ԱՄԻՐԱՍԼԱՆ, ար. < արար. امير اسلان amir+թրք. اسلان aslan «առյուծ» բառերից. մի անգամ հիշված եմ գտնում ԺԶ դարում:

— Ամիր-Ասլաճ, կազմարար. շինեց կողերն այն Աւետարանի, որ օրինակեց Յակոբ եպիսկոպոսը՝ Առնջուց վանքում, 1595 թ.— 2ևո. Վենետ. Ա. 696, Այրարատ 295 ծան:

† ԱՄԻՐԱՐԵԻ, ար. < արար. امير ارهه amir+հյ. Արև բառերի բարդությամբ: Անսովոր անուն. մի անգամ գտնում եմ հիշված 1856 թվին (եթև այս թիվը ճիշտ է).— 2ևո. Ազուլ. (Արրտ. 1911, 222):

*ԱՄԻՐԲԱԲԱ, ար. < արար. امير ابابا amir+թրք. بابا baba «հայր» բառերից. մի անգամ գտնում եմ հիշված՝

— Ամիրբաբա, որդի Ղարամելիքի և եղբայր Աղիջանի, որ գնեց մի հին Աւետարան, 1553 թ.— 2ևո. Վենետ. Ա. 578:

*ԱՄԻՐԲԱՐ, ար. < արար. امير بار amir+պրս. بار bar «պտուղ» բառերից. իբրև սննդանուն գործածված է ԺԶ—ԺԷ դարերում:

— 1. Ամիրպար, ազգական Շնահուր տիկնոջ, որ Բատակայ վանքում գրել տվեց մի Աւետարան, 1576 թ.— 2ևո. Նոր-Բայազ. 9 ա:

— 2. Ամիրբար, որդի Բարմի, տանուտեր. իր ծախսով հանեց գյուղի վերի աղբյուրը և վերի առուն ջոկեց Սաթաղեղոց առվից: 2000 դահեկանով գնել է մի Աւետարան, 1590 թ.— 2ևո. Վասպ. 282:

— 3. Ամիրպար, որդի Վարդանի, որ գնեց մի հին Աւետարան, 1662 թ.— 2ևո. Վենետ. Ա. 653:

*ԱՄԻՐԲԷԳ, ար. < արար. امير بخره amir+թրք. بخره beg բառերից, որոնց երկուսն էլ պատվանուն: Գործածվում է ԺԴ դարից ըսկըսած և շարունակվում է ԺԷ—ԺԸ դարերում: Գրված է նաև Ամիրբեկ ձևով՝ 1570 թ. (2ևո. Վենետ. Ա. 672):

— 1. Ամիրբեկ, եղբայր տանուտեր (2)ատար Մկրտիչի, 1327 թ.— 2ևո. Ազուլ. (Արրտ. 1911, 461):

— 2. Ամիրբեկ, թոռ Շահնշահի, որ Գողթան գավառի Կոպատոսի անապատում, Թումայ Արճիշեցուն գրել տվեց Աւետարանը՝ 1336 թ.— 2ևո. Ազուլ. (Արրտ. 1911, 387):

— 3. Ամիրպեկ, հայր Մովսէս երեցի, որ Կամախի Աւագ վանքին նվիրեց մի հին Աւետարան, 1407 թ.— Թորոս Աղբար, Բ. 304:

— 4. Ամիրբեկ, որդի տանուտեր Թաթարէկի, որ Նարեկ գյուղում գրել տվեց մի Աւետարան, 1420 թ.— 2ևո. Վասպ. 326:

— 5. Ամիրբեկ, հայր Իգիտ կրոնավորի, որ Նարեկ գյուղում գրեց Աւետարանը՝ Թաթարէկի համար, 1420 թ.— 2ևո. Վասպ. 327 և Նօտարք 62:

— 6. Ամիրբեկ Կաֆացի և

— 7. Օլյակ Ամիրբեկ Կաֆացի, երկուսն էլ աղնվական քաղաքացիներ, որոնց ի միջի այլոց գրեց Կոստանդին կաթողիկոսը Ֆլորենտիայի կրոնական ժողովի առթիվ (1438).— Պալ-ճեան, Պատմ. կաթող. վարդ. 87:

— 8. Ամիրբեկ, տանուտեր, սանահայր տանուտեր Յովհաննէսի, որ Ոստանում, Կարապետ քահանային գրել տվեց մի Ճաշոց և նվիրեց Նահնգնց գյուղի եկեղեցուն, 1439 թ.— Նօտարք, էջ 119:

— 9. Ամիրպեկ Մանդուկանց, ուներ Մոխրաբերդում մի այգի, որ Սիմէոն վարդապետը գնեց ուրիշ կալվածների հետ և նվիրեց Ռշտունեաց Ս. Յակոբայ վանքին՝ 1412—1445 թվերի ընթացքում. — Նօտարք 139:

— 10. Ամիրբեկ, հայր Շահփաշայի, որ Վանում, Վարդան քահանային գրել տվեց մի Աւետարան, 1453 թ.— 2ևո. Վասպ. 136 = Նօտարք 171:

— 11. Ամիրբեկ, աղբատիկ մարդ էր՝ Արճէշ քաղաքի Դայթիս գյուղից, «ոչ ի յաւելորդաց և կամ ի փարթամութենէ, այլ բազում տվայտութեամբ», Մինաս գրչին գրել տվեց մի Աւետարան, 1456 թ.— 2ևո. Վասպ. 423 = Նօտարք 183:

— 12. Ամիրայեկ, ազգական Ասրլայէկի, որ ստացավ մի Աւետարան՝ գրված Բալուրի Նեխրի գյուղում, Մարզարէ քահանայի ձեռքով, 1475 թ.— Ձեռ. Վենետ. Ա. 624:

— 13. Ամիրբեգ, հայր Մանուէլ քահանայի, որ Գեղարքունահայ Կած գյուղում, Յովհաննէս Արծկեցուն գրել տվեց մի Ճաշոց (ԺՆ դար).— Ձեռ. Սևան. 18:

— 14. Ամիրբեկ, թոռն նախորդ Ամիրբեկի և որդի Մանուէլ քահանայի, որ Գեղարքունահայ Կած գյուղում Յովհաննէս Արծկեցուն գրել տվեց մի Ճաշոց (ԺՆ դար).— Ձեռ. Սևան. 18:

*ԱՄԻՐ-ԳՈՒՐԳԷՆ, ար. < արաբ. امير «իրխան» + یر. Գուրգեն անունից:

— 1. Ամիր-Գուրգեն, որդի Գագեկ Ա թագավորի Արծրունահայ, հաջորդեց իր հորը՝ 973 թ.— ըստ Հաւաք. 33:

— 2. Ամիր-Գուրգեն, որդի Սեֆեդինի Ա, իշխան Աղթամարի և եղբայր Չաքարիա կաթողիկոսի Աղթամարի (ԺԴ դար).— Արծր. յաւել. որ և Ամիր-Գուրգի՝ Թովմա Արծրունու ձեռագրի հիշատակարանում, հրտր. Պատկ. էջ 76 ծան.— Ամիր-Գուրգեն՝ անդ, էջ 319, Արծր. յաւել. կամ պարզապես՝ Գուրգեն, Գուրգոյ (երկուսն էլ իբր սեռ.)՝ Արծր. յաւել:

*ԱՄԻՐԴԱԴ, ար. < պրս. اميرداد amir-dād ձևից, որ նշանակում է «իրխանատուր, ավերի տվածը»: Իբրև անձնանուն գործածված ունինք ժե—ժՁ դարերում, երկու անգամ:

— 1. Ամիրդատ, ազգական Լիանոսի, որ ստացավ մի Աւետարան, 1491 թ.— Թորոս Աղբար, Ա. 120:

— 2. Ամիրդատ ոմն ունիթոսական, հիշված 1517 թ.— Manus. brit. mus. 160 ա:

*ԱՄԻՐԴԱՐ, ար. < պրս. اميردار amirdār բառից, որ նշանակում է «հրամայող»: Մի անգամ գտնում եմ գործածված իբրև անձնանուն՝ ԺԳ դարում:

— Ամիրտար, որդի Սարգսի և եղբայր Աղութ խաթունի, որ Վարդան երեցին մի Աւետարան գրել տվեց՝ Վարազայ վանքում, 1260 թ.— Ձեռ. Դաղեան, Բ. 47 ա:

† ԱՄԻՐԴՈՒ, ար. < հյ. ամլորդի բառից է, որ նշանակում է «ամուլ կնոջ որդի». այս անվանը իբրև վերադիր տրվեց Յովհաննէս Մկրտչին, որի մայրը՝ Եղիսաբեթ մինչև այն ամուլ էր: Ըստ այսմ, Բաղէշում գտնված Ս. Յովհաննու վանքն էլ կոչվեց Ամիրգոյալ վանք: Տեղանունը այնուհետև դարձավ անձնանուն, ինչ որ անսովոր երևույթ չէ: (Սխալվում է Փիրզալէմեանը, որ

Նօտարք, էջ 111 և 164 ծան. ընդհակառակը Ամիրգոյի վանքի անունը հանում է հաջորդ Ամիրգոյ անձի անունից: Այս Ամիրգոյը որևէ մեծ արժանիք չունի, որպեսզի նրա անունով կոչվեր վանքը: Բացի սրանից, Նօտարք, էջ 178, հենց Ամիրգոյի գրած հիշատակարանում արդեն ասվում է թե «գրեցաւ ս. Աւետարանս ի վանքս Բաղիշոյ, որ Ամիրգոյ վերածայնի»: Եթե Ամիրգոյ անձնանունը վանքի անունից առաջ լիներ, ուրիշ անձեր էլ նույն անունով պիտի կոչված լինեին անշուշտ: Սխալվում է նաև Նօտարք, էջ 164, Ամիրգոյի հիշատակարանի գրիչը, որ մի քանի անգամ Ամիրգոյ կամ պարոն Ամիրգոյ գրելուց հետո, մի անգամ էլ ասում է «պարոն Դօլ»: Սրանից երևում է որ ինքը Ամիրգոյ անունը մեկնում էր ամիր «իրխան» բառից + ոյ, որ իմաստ չունի):

— Ամիրգոյ, որդի Ամիր-Հասանի, եղբայր Թաճդինի, Արճիշիցի, պարոն. հիշված է 1437 թ. իր եղբոր հիշատակարանում: 1450 թ. Խլաթում, Յովհաննէս քահանային գրել է տվել մի Ճաշոց և նվիրել եկեղեցուն: 1455 թվին էլ՝ Բաղէշի Ամիրգոյու վանքում, Պօղոս արեղային գրել է տվել մի Աւետարան:— Նօտարք, 111—112, 164, 177—178:

*ԱՄԻՐԴՈՒՎԼԱԹ, ար. < արաբ. امير دولت amir «իրխան» + دولت dovat «հարստություն», ինչք, պետություն» բառերից: Անսովոր անուն է. գտնում եմ գործածված երկու անգամ ԺՆ դարում:

— 1. Ամիրսովլաթ Ամասիացի, նշանավոր բժիշկ. որդի Եղիայի. ծնվել է շուրջ 1415—25 թթ., Ամասիա քաղաքում (Փոքր-Ասիա). ման եկավ շատ տեղեր. մի ժամանակ ապրում էր Մակեդոնիա (Ճիլիպէ քաղաքում), ապա հաստատվեց Պոլսում, ուր Սուլթան Մէհմեդէղ Ճաթիհի (1451—1481) պալատական բժիշկն եղավ և այս առթիվ ստացավ «Ճառահպաշի Ռամադան» տիտղոսը: Հավաքելով բազմատեսակ գրքեր՝ և հատկապես ուսումնասիրելով արաբական բժշկությունը, կազմեց 10 աշխատություն՝ բոլորն էլ ժամանակի աշխարհիկ լեզվով: Այս գործերն են՝ 1) Օզուս բժշկութեան, որ գրել է 1466—9 թ. Մակեդոնիայի Փիլիպպոպոլիս քաղաքում (հրտր. Ստ. Մալխասեանց, Երևան 1940): Այս գիրքը ունի երկու մաս. առաջինն է Մարդկազմութիւն, երկրորդը՝ Ախտաբանութիւն, ուր հիշում է հիվանդությունները սկսած գլխից և իջնելով հեղուկոսե ցած՝ մինչև վնասակար հիվանդությունները և վերջացնում է մաշկային հիվանդություններով: Տալիս է այս բոլոր հիվանդությանց նկարագիրը և առաջարկում

նրանք դարմանելու դեղատոմսերը: 2) Անգիսաց Անպէս, որ գրել է Պոլսում՝ 1478 -1482 թ. «4 տարի գտիւ և գրիչիւր աշխատելով»: Սա մի բժշկական բառարան է, ուր խոսում է 3754 բժշկական նյութի մասին (բույս, մետաղ, կենդանական նյութ), նկարագրելով ամեն մեկի օգուտը կամ վնասը, պրոծածութեան ձևը, տալու չափը են: Բուսերը ճիշդում են 5 լեզվով (հայերեն, հունարեն, պարսկերեն, թուրքերեն, արաբերեն), սրնոց ամբարնում է հրբինն նաև լատիներենը: Այս աշխատութեանը հրատարակեց Կ. Բասմաջևան (Վիեննա 1926), ամեն մի բառի մտտ ամբարանում է հետազոտութեան ֆրանսերենը՝ դիտակներով ճշտութեամբ: 3) Ախրապտսին, որ կազմել է Պոլսում, 1481 թ. այս գիրքը, որ գրված է իրիկ հավելված Օզուտ բժշկութեան գրքին, խոսում է դեղագործութեան մասին և պարունակում է 800-ից ավելի դեղատոմս դանազան հիվանդութեանց համար, ինչպես և դեղարանական բառարան՝ 5 լեզվով: 4) Գիրք Խալիսիան, որ է Giomancie, գրել է Ֆիլիպեում, 1474 թ. (այս կախարդական գրքի մասին խոսել է Պատմաճեան. Պոլսի երկրագունտ հանդեսի մեջ, 1884, էջ 552—553). — 5) Ուսումն բժշկութեան, գրել է Պոլսում, 1459 թ. պարունակում է անատոմիա, ստողջապանութեան, ընդհանուր անատոմիայի և դեղարանութեան: Այս գործը «Օզուտ բժշկութեան»-ի նախատիպն է: 6) Բուռ Երբուրեմայան ի վերայ ցառցն. կազմել է 1468 թվին, հավանաբար Ֆիլիպե քաղաքում. դեղերի անունների համառոտ բառարան է, ընդամենը 26 էջ, որի միակ օրինակը գտնվում է Երևանի պետական Ձեռագրատան մեջ: 7) Ախրապտսին, գրել է 1481 թ. հրեա բժիշկ Մուսա-բին-Մայմունի արաբերեն Դեղագիրտութեան հետևողութեամբ: Այս բժիշկը ապրել է 1135 -1204 թ. իր Դեղագիրտութեանը մի շատ նշանավոր գործ է, որից օգտվել են շատ ուրբիշներ և շարունակ նրանից հոջուսներ են արել: Այդ Դեղագիրտութեանը, որ պարունակել է 2600 դեղ, այժմ կորած է: Ամիրզովլաթը ոչ թե թարգմանել է այդ գործը կամ ստրկորեն հետևել նրան, այլ էլ ավելի ընդարձակել և բացատրած դեղորայքի թիվը հասցրել է 3700-ի: 8) Ախրապտսին, նախորդից բոլորովին տարբեր. կազմել է հուլյանպես 1481 թ. Պոլսում: Մինչդեռ առաջինը արաբական բժշկութեան հետևողութեամբ էր, երկրորդը հետևում է հին հայ բժշկութեան. ունի բազմաթիվ վկայութեաններ հին հայ բժիշկների գործերից, որով և կարող է մեծ ծառայութեան մատուցանել հայ բժշկութեան պատմութեան համար: 9) Վասն ցլտնաց

հիւանդին, զիեցաց և զսեհուն: Այս աշխատութեան միակ օրինակը գտնվում է Պարիզի Ազգային Մատենադարանում. ու ոք ուսումնասիրած չէ և նրա բովանդակութեանն էլ մեզ հայտնի չէ: 10). Այիւստեկերայ բառարան, փոքրիկ աշխատութեան, որ հաճախ կցված է լինում իր «Օզուտ բժշկութեան» գրքին: — Այս բոլոր աշխատութեանները կազմել է նա արաբական բժշկական գործերից. նույն իսկ հուլյան բժիշկների գրվածքներին նա ծանոթ է արաբերեն թարգմանութեան միջոցով: Իր պարտքներն են՝ 1. Արճիճանիս կամ Արճիճանիս (Արեխիզնէս, հուլյան), 2. Արպիստուս (Օրերագիրս, հուլյան), 3. Արուճարեն (արաբ), 4. Արու-Սահլ-էլ-Մեսիհի (պարսիկ), 5. Արու-Հասան-Հիրաթ-Ալլահ-իրն-ալ-Տամիլ (արաբ), 6. Բապարատ կամ Բուկրատ (Հիպպոկրատ, հուլյան), 7. Գեղիանոս կամ Ալիանոս (Գալենոս, հուլյան), 8. Դեճանիս (Դիոգինէս, հուլյան), 9. Դիոսկորիս (հուլյան), 10. Չարիսի որդին (Արու-Բէքիր-Մուհամմէդ-Իրն-Չարիս-է-Ռազի, պարսիկ), 11. Էհաննա (Յուհաննա-լին-Մասուա, ասորի), 12. Իրն-Պայտար (Զիա-էդ-Դին-Արու-Մուհամմէդ-Արզալլահ-բին-Ահմէդ-էհնաբաթի-էլ-Մալաբի, արաբ), 13. Մասուային որդին (Արու-Չաթար-Մուհամմէդ-բին-Մուսա, արաբ), 14. Մարճուէ (Մասերլուէ-իրն-Չալլալ, հրեա), 15. Յեսէ, Յիսու (արաբ), 16. Յունան (Արու-Չայիդ-բին-Սուլէյման-բին-Յադուբ-էլ-Իրազի կամ Հոնէյն-բին-Իսակ), 17. Ռուֆոս (Եփեսացի հուլյան), 18. Սահակ (Իսահակ-բին-Հոնէյն, արաբ), 19. Սապիթ-Կուուան (Սարիտ-բին-Կուրբան, արաբ), 20. Սինային որդին (էլ-Հուսէյն-Արու-Ալի-բին-Արզալլահ-իրն-Սինա), 21. Ֆուս (Պալուս Եգիպտի, հուլյան), և ուրիշներ: Ամիրզովլաթը թեև հաճախ իր գործը կոչում է թարգմանութեան, բայց իրոք նա չի թարգմանում, այլ խմբագրում է զանազան հեղինակների գործերը և շատ անգամ էլ զնում է իր սեփական փորձերի արդյունքները և տալիս է իր կարծիքները: Ամիրզովլաթը հիշում է նաև իրանից տուժ հղած հայ բժիշկներին, այն է՝ Միլիթար Հերացլին, Ահարոն, Ստեփաննոս, Ճոսլին, Մարգիս, Յակոբ, Դեղին, Սիմաոն, Վահրամ, բայց նրանց գործերին նա չի հավանում, և գրեթե ինքն է հիմունք հայ բժշկութեան նոր դպրոց: Իր աղեկցութեանը հայ բժշկական գրականութեան վրա շատ մեծ է. իրեն են հետևել, 300 տարի շարունակ, զանազան հայ բժիշկներ՝ անվերջ արտագրելով նրա գործերը՝ համառոտելով կամ ընդարձակելով: Մեր նորագույն ուսումնականներից Ամիրզովլաթով զբաղվեցին հատկապես՝ դեղա-

գետ և բանասեր Կ. Բասմաջևան (ուսնի ընդարձակ հասակարան «Անգիտաց անպէտի» իր հրատարակութեան մեջ, էջ ա—լա), բժիշկ Վ. Թորգոմեան (ուսնի զանազան հոգվածներ և ներբողեան Ամիրտովլաթ բժիշկին, Պոլիս 1922), Մալխասեան (ուսնի ընդարձակ հասակարան «Օգուտ բժշկութեան» իր հրատարակութեան մեջ, էջ ա—լզ)։ Երևանում հրկու նշանավոր բժիշկներ՝ պրոֆ. Լևոն Յովհաննիսեան և հայտնի ակնաբույժ Բարգէն Մելիք-Մուսեան առանձին ուսումնասիրութեան ենթարկեցին Ամիրտովլաթի գործերը։ Առաջինը կազմեց (ուսեւրեն լեզվով) История медицины в Армении, որ հրատարակված է Երևան՝ 1928 թ. և Врач Амиртовлат, как представитель арм. средневековой медицины—Ամիրտովլաթի մասին ամբողջական մենագրութեան, որ դեռ անտիպ է։ Երկրորդը՝ ուսնի 1) Глаз и зрительный нерв по манускриптам врачей Армян XII—XV веков և 2) Глазные болезни и их лечение по трудам Амирдовлата։ Առաջին աշխատութեան մեջ բժ. Մելիք-Մուսեանը բացատրում է թե հին բժիշկները ինչպես էին ըմբռնել աչքի ներքին կազմութիւնը և գտնում է, որ արդի գիտութեանից 200 տարի առաջ, Ամիրտովլաթը շատ ճիշտ է հասկացել այդ և տալիս է նրա ուրվագծած նկարը։ Երկրորդ աշխատութեան մեջ բժ. Մելիք-Մուսեանը տալիս է Ամիրտովլաթի քննարկած աչքի հիվանդութեանց մանրամասն մեկնաբանութիւնը, կատարում է նրանց կլինիկա-փորձառական ուսումնասիրութիւնը և գործնականի է վերածում նրա առաջարկած դեղանյութերը՝ ժամանակակից բժշկութեան տեսակետով։ Այսպեսով բժ. Մելիք-Մուսեանը գրտնում է, որ Ամիրտովլաթի առաջարկած դեղանյութերը կարող են ապագային իրական ծառայութիւն մատուցանել արդի բժշկութեան և մարդկութեան։—Ամիրտովլաթը մեռել է 1496 թ. (ըստ հիշատակարանի ՋՊՆ դեկտ. 8, հինգշաբթի օրը՝ Manus. brit. mus. 318 ա), հավանաբար Բրուսա քաղաքում, ուր գնացել էր թերևս՝ բուժվելու ջերմուկներում։—Ամիրտ. օգ. բժշ. 5, 7—9, 166, 200, 215, 515—516. Ամիրտ. անգ. 2, 24, (322, 394, 555). Միխ. աս. տպ. 1870, էջ ա (ժանոթութեան մեջ ասվում է թե Ամիրտովլաթ բժիշկը Պոլսում, 1480 թվին, Ամասիացի ներսէս քահանային արտագրել է տվել, իր որդի Ամիր-էլչիլի գործածութեան համար՝ Միխայէլ ասորու ժամանակագրութիւնը, որից և կատարվել է այդ առաջին հրատարակութիւնը։ Երկրորդ հրատարակութեան մեջ, տպ. 1871, այս մասին ոչ մի հիշատակու-

թիւն չկա). Չամչ. Գ. 508. Տաշեան, Ցուց. 1056 բ. Յոզեանեան, Հետազոտ. Բ. էջ 339—375, Ազգապ. 2188, Միրաքեան, Խորհ. Հայաստ. 1937, փետր. 18, Լ. Հովհաննիսյան, Բժիշկ Ամիրտովլաթ Ամասիացի (Արմֆանի Տեղեկ. 1941, № 3—4, 117—126)։

— 2. Ամիրտովլաթ, հայր Մեսրոպ Երզնկացու, որ Երզնկայի Կայփոսի վանքում օրինակեց մի Աւետարան, 1473 թ.—Թորոս Աղբար, Բ. 328։

*ԱՄԻՐ-ԵՉԻԻՆ, ար. < արաբ. ար. amīr «իշխան» + պրս. Եզդին բառից, որի ծագումը տես Ազգին։ Այստեղ ամիր բառը միացել է հաջորդին և մի բառ է ձևացրել։ Այս անունը շատ անգամ է հիշատակված ձեռագրերում, բայց միշտ անթվական. այսպես՝ Ձեռ. Վենետ. Բ. 269—270՝ Ամիր Եզդին, որոշյալ՝ Ամիր Եզդին, սեռ. Ամիր Եզդինին ձևերով, Bodleian 148 Ամիր Եզդի ձևով, և Անկ. Կիրք նոր կտ. էջ Ժ՝ Ամիրեզի ձևով։

*ԱՄԻՐ-ԵՍԱՅԻ, ար. < արաբ. ար. amīr + Եսայի՝ իբր մի բառ անցված։

— Ամիր-Եսայի, խոջա, իբր վկա հիշվում է այն պայմանագրում, որ Պօղոս վարդապետը կնքել է Ամիրտու վանքի հետ՝ 1461 թ.—Նոտարք 199։

† ԱՄԻՐ-ԵՐԿԱՅԻ, ար. < արաբ. ար. amīr «իշխան» + հյ. երկաթ բառերից։ Մի անգամ ունինք ժԳ դարից՝

— Ամիր-Երկաթ, հայր Բարսեղ եպիսկոպոսի, որ առաջնորդ էր Հոռոմոսի վանից, 1229.—Շիրակ 23—24։

*ԱՄԻՐԶԱԴԷ, ար. < պրս. ար. amīr-zāde ձևից, որ նշանակում է բուն «իշխանածին»։ Այնուհետև շատ է կրճատվել բառը և դարձել վերջապես պրս. میرزا mīrzā, որ անձնանունից հետո դրվելով նշանակում է «արքայորդի» (օր. Աբրահա միրզա՝ Ֆաթալի շահի որդին), իսկ անձնանունից առաջ դրված՝ հասարակ պատվանուն է (օր. Միրզա Աբրահա)։ Մեր մեջ այս անունը դառնում է նախ Ամիրզադե, ապա կրճատ Ամիրզադ և վերջապես ավելի կրճատ՝ Ամիրզա։ Ունինք դարձյալ Էմիրզե և Միրզա, որոնք տես առանձին։ Ամիրզաս անունը գործածված է ժՁ դարում և ավելի շատ ժԷ դարում, որ չեմ հիշատակում։ Ամիրզասայ անունը կենդանի էր դեռ ժԹ դարում (տես Սմբատեանց, Գեղարքունի 86)։ Սրանից է Ամիրզադեան ազգանունը (Կովկաս)։

— 1. Ամիրզայ (կամ Յոհանէս), որդի Աւետիսի, հյուան, որ Յաղէթի Ս. Յակոբի վանքում ստացավ մի ձաշոց, 1421 թ.—Ձեռ. Թաւր. 112—113։

— 2. Ամիրգա (կամ Ամիրգէկ), Սպարկերտի Կեղեսու գյուղից, որդի Ատոմի. հասարակ դարբին էր. 18 տարեկան հասակում հավատքի համար նահատակվեց թուրքերի ձեռքով, 1432 թ. իր նահատակութեան պատմութունը գրեց Առաքել Բաղդեցին, որից արտագրեց Ատոմ գրիչը: Նույնը համառոտել է Նոտարք 98, բայց սուլթանական գրաքննութունից վախեցած՝ այնչափ է կրճատել, որ ոչինչ չի մնում:

— 3. Ամիրգ ադի, թոռ Կարապետ քահանայի, որ Ամկու գավառում, Մարկոս արեղային գրել տվեց մի Մաշտոց, 1562 թ. — Ձեռ. Հալեպի, Ա. 157 ա:

— 4. Ամիրգադ, Մոկաց Սեպ գյուղից. հիշված 1594 թ. — Ձեռ. Վասպ. 737:

— 5. Ամիրգադ, եղբայր Յովհաննէս քահանայի, որ Սորւայ վանքում, Միոն քահանային գրել տվեց մի Աւետարան, 1597 թ. — Ձեռ. Վասպ. 753:

*ԱՄԻՐ-ԷՆԻՆ, ար. < արար. ʾamiir «իշխան» + ʾadil «արդար» բառերից: Անսովոր անուն է. մի անգամ միայն ունինք՝

— Ամիր-էսի, որդի Ամիրգոզլաթ բժշկի. գտնվում էր Պուսուև և նրա համար ներսէս քահանան օրինակել է Միխայէլ ասորու Պատմութունը, 1480 թ. — Միխ. աս. (Ա. տպ.) էջ ա, Յովհաննեան, Հետազոտ. Բ. 364:

*ԱՄԻՐ-ԹՈՒՂԱ, ար. < արար. ʾamiir «իշխան» + tuğa «ձայն» (Կամուս, Գ. 893) բառից և կամ գուցե تۇغیان tuğyan «հորդում, զեղում, ապստամբություն»: Երկու անգամ հիշված է անթվական մի հիշատակարանում, որ գրված է 1336 թվից հետո. — Ձեռ. Վասպ. 186:

+ ԱՄԻՐԻՆՅԱ, ար. կազմված է արար. ʾamiir «իշխան» + ʾinj. Լոյս լուսերի բարդութեամբ, իբր համապատասխան ʾinj. Պառնոյոյս և Լոյսպառն անունների: Կա միայն երկու վկայութեամբ.

— 1. Ամիրոյս, ազգական Կարապետ կրոնավորի, որ Սըզկայու վանքում օրինակել տվեց Հին Կտակարանը, 1381 թ. — Ձեռ. Ագուլ. (Արրտ. 1911, 850):

— 2. Ամիրուս հիշված է դարձյալ 1311 թվից հետո գրված անթվական մի հիշատակարանում՝ Ձեռ. Թաւր. 73 ա:

*ԱՄԻՐԻՆԱԿԻ, ար. < արար. ʾamiir «իշխան» + ʾakil «բարեկամ» բառից, որ Աբրահամ նահապետի տիտղոսն է:

— Ամիրխալի, պարոն Ազուանից երկրի (Վարաբայ), 1438 թ. իր որդին է Վահրամ. — Ձեռ. Դաղեան, Բ. 44 ա:

*ԱՄԻՐԻՆԱԿ, ար. < արար. ʾamiir «իշխան» + ʾakil «բարեկամ» էլ պատվանունն են: Եւսան կազմութունը տես Աղամելի: Գործածվել է սկսած ԺԳ դարից, չորս վկայութուն ունինք ժՁ դարից, իսկ ԺԷ դարից բավական շատ, որ չեմ հիշում. և այժմ էլ գործածական է. սրանից է Ամիրխանութան ազգանունը:

— 1. Ամիրխան, հայր Վան քաղաքի ոչս Կարապետի, որ ազատեց գերի ընկած մի Աւետարան և վերադարձրեց Աթթամարի Ս. Պաշ եկեղեցուն, 1308 թ. — Ձեռ. Վասպ. 152:

— 2. Ամիրխան Վանեցի, նախորդի թոռ և նույն ոչս Կարապետի որդին. հիշված է 1308 թ. — Ձեռ. Վասպ. 152:

— 3. Ամիրխան օմն, հիշված 1317 թ. — Manus. brit. mus. 160 ա:

— 4. Ամիրխան, հայր Մկրտիչ քահանայի, որ Վանում գրեց մի Տօնացոյց, 1580 թ. — Ձեռ. Վասպ. 31:

— 5. Ամիրխան օմն Վանեցի, որին «բերդ են դրել», 1585 թ. — Ձեռ. Թաւր. 74 բ:

— 6. Ամիրխան, որդի Պանիկ բարերար տիկնոջ, որին հիշում է Առաքել սարկավազ Գեղամեցին, որ Կարսոյ թուանճ գյուղում գրեց մի Մաշտոց, 1589 թ. — Ձեռ. Հալեպի, Ա. 167:

*ԱՄԻՐԻՆԱՍ, ար. < արար. ʾamiir «իշխան» + ʾas «ազանավոր անձ, ընտիր»: Գտնում եմ գործածված երկու անգամ և երկուսն էլ անթվական հիշատակարանում. առաջինը՝ Ձեռ. Նոր-Բայազ. 51 ա (գրված 1418—1651 թվերի միջև), երկրորդը՝ Ձեռ. Վասպ. 136 (գրված 1430 թվից հետո):

*ԱՄԻՐԻՆԻՍ, ար. < արար. ʾamiir «իշխան» + ʾayr «բարեբ» բառերից. վերջինից կազմված անուններ են ʾayr-ʾad-din և خیرالدین Xayr-ad-din, որոնք սովորական անուններ են մահմեդականների մեջ: Մեր մեջ Ամիրխան գործածված է մի անգամ ԺԷ դարում, մի անգամ ժՁ դարում և երեք անգամ անթվական հիշատակարաններում: Այսպես՝ Ամիրխան ոսկերիչ օմն՝ հիշված ժՁ դարում (Bodleian 4), Ամիրխան կաթ Ամիրխան՝ անթվական (Manus. brit. mus. 55 ա և 56 բ), Ամիրխան որդի Շէրի և եղբայր տանուտեր Ամիրբէկի՝ անթվական (Թորոս Աղբար. Բ. 346), Ամիրխան որդի ոսկերիչ Կարապետի՝ անթվական (անգլ. էջ 361):

— Ամիրխանի Դերջանցի, որի երկու աղջիկներին դերի

տարին Ջհանշահի հեծյալները. Երզնկայի կրոնավորները վկայական տվին նրան ողորմութուն համաքհիու և փրկանք տալով ազատելու աղջիկներին (1460-ական թվերին).—Ալիշան, Հայ-Վենետ. 194, Այրարատ 327:

*ԱՄԻՐ-ՀԱՍԱՆ, ար. < արար. ʾamīr «իշխան» + ʾasan «Հասան». սկզբում ամիր տիտղոս էր, ապա կցվեց անվան և մի բառ ձևացավ: Գործածված է ԺԴ—ԺԵ դարերում, ապա խափանված է:

— 1. Ամիր-Հասան, թոռն Հասանի և որդի Գրիգորի, որ մի գյուղ նվիրեց Հոռոմոսի վանքին, 1201 թ.—Շիրակ 23 ա:

— 2. Ամիր-Հասան Ա. տես Հասան:

— 3. Ամիր-Հասան Բ. որդի էայիի, թոռն Ամիր-Հասանի (Ճ 2) և թոռնորդի Պոռի՝ իշխանի Խաչնոյ. եղբայր Ջուրիի (ԺԴ դար). հիշված է 1318 թվին իբր իշխան Վայոց ձորի (Տաշեան, Ժողով, առ. Վարդանայ 119 և Ձեռ. Վենետ. Բ. 858), 1321 թվին իբրև իշխան Սիւնեաց (Manus. brit. mus. 22 ք), 1334 թվին իբր իշխան Վայոց ձորի (Ձեռ. Դադեան, Բ. 30 ք): Ճյուղագրությունը տես Այրարատ 269:—Սիսական 138, Յովսէփեան, Խաղբակեանք 189, 190, 202—3, 206, 208, 213—4 (իշխած է դեռևս 1318—1351?):

— 4. Ամիր-Հասան, Անիի գղակ կարողների շուկայի իր մի խանութը վաճառել էր Շապաղինին, որ և նվիրեց Անիի Առաքելոց եկեղեցուն, 1348 թ.—Շիրակ 63:

— 5. Ամիր-Հասան, որդի Սուլեմանշահի, Արճիշեցի. Ամիր-Հասանի որդիքն են Քաճղին, Ամիրյուլ, Աբդուլբարիմ, Կարապետ, Մկրտիչ, աղջիկներն են՝ Շիրին խաթուն, Շատի, Ամիրմելիք, որոնց մասին տես առանձին. հիշված է 1437, 1450 և 1455 թվերին.—Նոտարք 111, 112, 164, 178:

— 6. Ամիր-Հասան, որդի Ջալալի՝ մեծ իշխանի Խաչնի. Ջալալի մյուս որդիքն են Յովհաննէս (կաթուղիկոս Գանձասարի), Աթաբէկ և Աղբաստ. հիշվում է իբրև վկա սահմանի արձանագրության մեջ, 1457 թ.—Նոտարք 188:

*ԱՄԻՐՂՈՁ, ար. < արար. ʾamīr «իշխան» + ʾraq «ձ» «խոյ» (նշան առնականություն). գործածված է մի անգամ ԺՁ դարում:

— Ամիրղոյ, ազգական Մարտիրոս քահանայի, որ ստացավ մի հին Աւետարան, 1579 թ.—Ձեռ. Վենետ. Ա. 390:

*ԱՄԻՐՄԵԼԻՔ, իգ. < արար. ʾamīr «իշխան» + ʾmelik «մեկ»

«հրեշտակ» բառերից, իբր «հրեշտակների իշխանը»: Այնուհետև վերջին բառը շփոթվել է մելիք-ի հետ և դարձել է Ամիրմելիք, ինչպես որ, մի անգամ էլ Ամիրմելիք (ար.) ձևը շփոթվելով՝ դարձել է Ամիրմելիք (իգ.). այսպես անթվական մի հիշատակարանում (Ձեռ. Սեբ.—ՀԱ 1926, 335) գրված է խօջայ Ամիրմելիք, որ պետք է կարդալ «խոջա Ամիրմելիք»:

— Ամիրմելիք (կարդալ Ամիրմելիք), դուստր Ամիր-Հասանի. (Ճ 5), որ տես վերը, 1455 թ.—Նոտարք 178:

*ԱՄԻՐՄԵԼԻՔ, ար. < արար. ʾamīr և ʾmelik «իշխան» հոմանիշներից կազմված. գույգ պատվանուններից կազմված առնունների մասին տես Աղամելիք. գործածված է ԺԵ—ԺՁ դարերում:

— 1. Ամիրմելիք, որդի պարոն Սիմէոնի և եղբայր Էլմէլիքի, հիշված Արծկէում, 1428 թ.—Տաշեան, Տուց. 583 բ:

— 2. Ամիրմելիք, որդի Միրզայի, եղբայր Մելիք խաթունի՝ կնոջ տանուսեր բրուտ Ստեփաննոսի, որ Վանում, Կարապետ քահանային գրել տվեց մի Աւետարան, 1435 թ.—Ձեռ. Վասպ. էջ 369:

— 3. Ամիրմելիք, ուսուցիչ Յովհաննէս քահանայի, որ գրեց Մեռելյարոյց Աւետարանը Արճէշում, 1445 թ.—Նոտարք 147:

— 4. Ամիրմելիք, որդի ուն Կիրակոսի՝ եղբոր ուն Յովասափի, Անդղ գյուղացի, որ փրկանքով ազատեց գերի ընկած մի Աւետարան, 1596 թ.—Ձեռ. Վասպ. 243—4:

*ԱՄԻՐՄՈՒԼՔ, ար. < արար. ʾamīr «իշխան» + ʾmulk «հարստություն, ինչք, պետություն» բառերից: Իբրև անձնանուն գործածված է մեր մեջ ԺԴ—ԺԵ դարերում: Այնուհետև խափանվել է:

— 1. Ամիրմուլք, որդի Մուրատի, որ Աղթամարում, Գրիգոր գրչին գրել տվեց մի Աւետարան, 1355 թ.—Ձեռ. Վասպ. էջ 203:

— 2. Ամիրմուլք, պարոն, հայթայթեց թուղթ Յովհաննէս վարդապետին, արտադրելու համար Կիւրդի Պարազմանց գիրքը, 1394 թ.—Bodleian 161:

— 3. Ամիրմուլք, խոջա և մահապի, հայր խոջա Աստուածատուրի, որ ազատեց Նարեկը թուրքմանի գերությունից և նվիրեց Վարդգի վանքին, 1425 թ.—Ձեռ. Դադեան, Ա. 55 ա:

— 4. Ամիրմուլք, հայր ոսկերիչ Յովհաննէսի, որի մահվան հիշատակին՝ իր կերը թուրվանդա գրել տվեց Աղթամարում,

Գրիգոր քահանային, մի Աւետարան, 1449 թ.—Ձեռ. Վասպ. էջ 404:

*ԱՄԻՐՈՒՍԷ, ար. <արար. امير amir «իշխան»+موسى Musa «Մովսէս». մի անգամ գտնոււմ եւմ հիշված՝

— Ամիրմուսէ նաղաշ, տաղասոց ժե դարու.— Յուշիկք, Բ. էջ 125:

*ԱՄԻՐՅԵՍԷ, ար. <արար. امير amir «իշխան»+يسا 'Isa «Եիսուս». մի անգամ գտնոււմ եւմ՝

— Ամիրեսէ, հիշված ժ.Չ դարոււմ.— Ձեռ. Դաղեան, Ա. 12 ք (Երկիցս):

*ԱՄԻՐՆԵՐՍԵՆ, ար. <արար. امير amir «իշխան»+ن. Երեսն անունից. սխալ ձև. ուղիղն է Աքրնեքսն, որ տես վարը:

*ԱՄԻՐՇԱՆ, ար. <արար. امير amir «իշխան»+شاه shah «Թագաւոր». սրա հակադիրն է Շահամիր: Այլազգի ամիրաներից հայտնի է Ամիրշահ եղբայր Փատուէն Գ-ի. կոչվում է նաև Ամիր-Մահմուդ. իշխում էր Անիում 1132 թ. և երկրորդ անգամ՝ 1156 թ. (Շիրակ 98): Այս անունը մեր մեջ գործածված է ժ.Գ — ժ.Է դարերում. սրանից է Ամիրշահեան ազգանունը (Կովկաս):

— 1. Ամիրշահ, նվիրել է Թանատի վանքի ավանդատան շինութեան ծախսը՝ 1278 թ.— Սիսական 120, Յովսէփեան Խաղբակեանք 119:

— 2. Ամիրշահ, հայր Ալեքս միակեցի, որ Պողկերտի եկեղեցու համար, Սիմէոն գրչին գրել տվեց մի ձառոց, 1335 թ.— Սիսուան 119:

— 3. Ամիրքահ, քեռի Քրիստոսատուր կրօնավորի, որ Սուրբաթ քաղաքում (Սրիմ), Ստեփաննոս քահանային գրել տվեց մի Աստուածաշունչ, 1352 թ.— Ձեռ. Վասպ. 7:

— 4. Ամիրքահ, հայր Իսրայէլ գրչի, որ Մոկաց Փոռավանք գյուղում, տանուտեր Թովմայի համար գրեց մի Աւետարան, 1447 թ.— Ձեռ. Վասպ. 400 = Նօտարք 156:

— 5. Ամիրքահ, հայր Դազար գրչի, որ Լիմ կղզում, մահտեսի Ստեփաննոս Դարիպաշի համար օրինակեց մի Յայսմաւուրք, 1457 թ.— Ձեռ. Թաւր. 103 ա:

— 6. Ամիրքահ սարկավագ, հիշված է 1622 թ.— Ձեռ. Կարին. 182:

— 7. Ամիրքահ, որդի Սահակի և եղբայր Տէր Աստուածատուրի, որ Հալէպում գրել տվեց մի Յայսմաւուրք, 1650 թ.— Ձեռ. Հալէպի, Ա. 327 ա:

ԱՄԻՐՇՈՒՄ, ար. ծագումն անհայտ. (բայց հմտ. Սմբատ Բագմայաղթի պարսկական տիտղոսը՝ Շում կամ Շնում). ծանոթ է միայն՝

— Ամիրշում, խոջա ոմն, որ Պոլսում օրինակել տվեց մի Տոմար և Տաղարան, 1647 թ.— Ձեռ. Նոր-Բայազ. 49 ք:

Ամիրքոց տես Ամիրայ:

*ԱՄԻՐ-ՈՒՍԷՏ, ար. <արար. امير amir «իշխան»+اميد amid «հույս» բառից, որ փոխառութեամբ հայ բարբառներում դարձել է ամէտ: Գործածված է իբրև անձնանուն՝ մի անգամ ժե դարում:

— Ամիր-Ումէտ, որդի խոջա մահապի Ամիրմուլքի և եղբայր խոջա Աստուածատուրի, որ ազատեց Նարեկը թուրքմանի գերութեանից և նվիրեց Վարազի վանքին, 1425 թ.— Ձեռ. Դաղեան, Ա. 55 ա:

*ԱՄԻՐՁԱՆ, ար. <արար. امير amir «իշխան» բառից՝ պրս. 𐭪𐭣 jān «հոգյակ» փաղաքականով. հմտ. Միրիջան, Աղաջան, Նուրիջան, Յակոբջան են: Հնագույն գործածութեանը սկսվում է ժե դարից, երբ ունինք երկու վկայութիւն (տես տակը): Հաջորդ ժ.Ձ դարից հիշատակված ունինք 1549 թ. (Ձեռ. Վասպ. 652), 1573 թ. (անդ 678), 1575 թ. (Rapport Belgique 24), 1575 թ. (Ձեռ. Վասպ. 688), 1579 թ. (անդ 575), 1585 թ. (անդ 699), 1590 թ. (անդ 714 և 716): Ձեւ հիշում ժե դարի վկայութեաները: Սրանից է Ամիրջանեան ազգանունը:

— 1. Ամիրջան, մեծ հայր Ստեփաննոսի, որ Տրապիզոնում, Յակոբ կրօնավորին գրել տվեց մի Յայսմաւուրք, 1437 թ.— Труды вост. комм. ИМАО, հտ. II, 3, էջ 55:

— 2. Ամիրջան, որդի տանուտեր խոջա Քարիմշահի, որ Վանում, Ազարիա երեցին գրել տվեց մի Աւետարան, 1484 թ.— Ձեռ. Վասպ. 496:

*ԱՄԻՐ-ՁԻՀԱՆ, ար. <արար. امير amir «իշխան»+اميد amid «աշխարհ, տիեզերք» բառերից կազմված և նշանակում է «իշխան աշխարհի»: Իբրև անձնանուն ունինք գործածված մեր մեջ ժե — ժե.Է դարերում. ապա խափանված:

— 1. Ամիրհիհան, որդի Աստուածատուրի, կղբորդի Յակոբ արեղայի Հերմոնի վանից, 1421 թ.— Ձեռ. Պետերք. (ՀԱ 189?, 82 ք):

— 2. Ամիրհիհան, հայր Ամիրմէտի, որ կազմարար Յակոբ արեղային նորոգել տվեց մի հին Մաշտոց, 1576 թ.— Ձեռ. Սեր. (ՀԱ 1926, 339):

— 3. Ամիրքիհան, սարկավագ ուն, հիշված 1601 թ.—Աթան. յուշ. Ժէ:

*ԱՄԻՐ-ՍԱՐԳԻՍ, ար. < արաբ. ար. amir «իշխան»+Սարգիս բառերից. իբրև անձնանուն գործածվել է մեր մեջ ԺԲ—ԺԵ դարերում:

— 1. Ամիր-Սարգիս, մորեղբայր Իւանէ և Չաքարէ սպասալարնեբի, հայր Խաւուսս իշխանաց իշխանի (ԺԲ դար).—Յովսէփեան, Նիւթեր և ուս. Ա. 16, Խաղբակեանք, Ա. 14:

— 2. Ամիր-Սարգիս, որդի Աւետիս քահանայի, որ Հոռոմում, Քորոսս գրչին գրել տվեց մի Աւետարան և նվիրեց նրան, 1242 թ.—Քորոսս Աղբար, Բ. 441:

— 3. Ամիր-Սարգիս, նորածին տղայն Խուլթուբի, որ միաբանել է մի Աւետարանի՝ 1324 թ.—Ձեռ. Քաւր. 73 բ (նորածին տղայի ամիր կոչվելը՝ ցույց է տալիս, որ ամիրը այլ ևս տիտղոս չէր, այլ միացած էր անունին):

— 4. Ամիր-Սարգիս Արճիշեցի, սովի պատճառով Քաջբերունեաց գավառից գաղթեց Վայոց ձոր, ուր ամուսնացավ Փարպեցի մի աղջկա հետ. իր որդիներից է նշանավոր Գրիգոր Տաթևացին, որ ծնվել է «1346 թ».—Յայսմ. ապր. 27 = Նոտարք 36:

— 5. Ամիր-Սարգիս, որդի Մուրատի, որ Աղթամարում, Գրիգոր գրչին գրել տվեց մի Աւետարան, 1355 թ.—Ձեռ. Վասպ. էջ 203:

— 6. Ամիր-Սարգիս, ազգական Կարապետ կրոնավորի, որ Սղկայու վանքում օրինակել տվեց Հին Կտակարանը, 1381 թ.—Ձեռ. Ազուլ. (Արքա. 1911, 850):

— 7. Ամիր-Սարգիս (կամ Սարգիս), որդի Աւետիսի և եղբայր հիւան Յովհաննէսի, որ ստացավ մի Ճաշոց, Յաղէթի Ս. Յակոբի վանքում, 1421 թ.—Ձեռ. Քաւր. 111, 113:

— 8. Ամիր-Սարգիս, հայր էվատաշի, որ Ոստանում, Կարապետ գրչին գրել տվեց մի Աւետարան, 1428 թ.—Ձեռ. Վասպ. էջ 355:

— 9. Ամիր-Սարգիս, որդի Խզրաշի, որ Կեսարիայում, Յովհաննէս Երզնկացուն գրել տվեց մի Աւետարան, 1476 թ.—Rapport Belgique 34:

*ԱՄԻՐՍԷՔ, ար. < արաբ. ար. amir «իշխան»+Սեք անունից. հիշատակված է երկու անգամ ԺԷ դարում:

— 1. Ամիրսեք, հիշված է 1605 թ.—Ձեռ. Ազուլ. (Արքա. 1911, 316):

— 2. Ամիրսար, հիշված է 1629 թ. Նոր-Ջուղայում (ամեր Կնիք հաւ. յուշ. IV):

*ԱՄԻՐ-ՍՄԲԱՏ, ար. < արաբ. ար. amir+Սմբատ անունից. մի անգամ գտնում եմ գործածված՝ ԺԴ դարում:

— Ամիր-Սմբատ, որդի Չաջուբի. հոր հետ միասին մի Աւետարան նվիրեցին Հոռոմոսի ուխտին՝ 1347 թ.—Յովսէփեան, Մի էջ նայ արվեստի, 37, 39:

*ԱՄԻՐՍՈՒԼԹԱՆ, ար. < արաբ. ար. amir+սուլթան բառերից, որոնք երկուսն էլ պատվանուն են: Իբրև անձնանուն գործածված եմ գտնում ԺԵ դարում:

— 1. Ամիրսուլթան. եղբորորդի Խոնդբար տիկնոջ, որ Խորոտկայ վանքում գրել տվեց Աւետարանը. 1490 թ.—Ձեռ. Նոր-Բայազ. 23 ա:

— 2. Ամիրսուլթան. հիշված է 1490 թվից հետո գրված անթվական մի հիշատակարանում.—Ձեռ. Նոր-Բայազ. 23 ա:

+ ԱՄԻՐՍՍՍ, ար. < արաբ. ար. amir «իշխան»+սոս բառերից: Մի անգամ գտնում եմ գործածված ԺԵ դարում:

— Ամիրսոս, որի որդին է Ատիլ բէկ և թուր Ամիր. այս Ամիրը՝ որ Հուսաւորչէ աջլ: գողացող Վրթանէս եպիսկոպոսի եղբորորդին է, մեռել է 1501 թվին. իր գերեզմանը գտնվում է Աձոփայ եկեղեցու բակում.—Յովսէփեան, Խաղբակեանք 248:

ԱՄԻՐՎԱԶ, ար. ծագումն անհայտ. մի անգամ գտնում եմ գործածված անթվական մի արձանագրութեան մեջ. ԺԵ դարից.—Ձեռ. Վասպ. 570:

*ԱՄԻՐ-ՎԱՀԱՔ, ար. < արաբ. ար. amir «իշխան»+Vahab անունից, որ նշանակում է «պարզ»: Մի անգամ ունինք՝

— Ամիր-Վահապ, որ զանազան կալվածներ է նվիրել Կնեվանքին, Գանձակի Արթան գյուղում գտնված մի Աւետարանի հիշատակարանի համաձայն. թվականն է ԲՃԴ=841, որ սխալ ընթերցման արդյունք համարելով իրավամբ՝ Միսականը, էջ 145 ուղղում է ԹՃԴ=1541:

*ԱՄԻՐ-ՎԱՍԱԿ, ար. < արաբ. ար. amir «իշխան»+Վասակ բառերից. գործածված է մի անգամ ԺԵ դարում:

— Ամիր-Վասակ, եղբորորդի Ջուճայի, Գոռեան ցեղից. հիշված 1476 թ.—Յովսէփեան, Խաղբակեանք 232, 236, 238:

+ ԱՄԻՐ-ՎԱՐԴ, ար. < արաբ. ար. amir «իշխան»+Վարդ բառերից: Անսովոր անուն. գործածված եմ գտնում երկու անգամ ԺՁ դարում:

— 1. Ամիր-Վարդ, որդի Մկրտիչի և եղբայր Մարգարէ Հայ անձան. բաւ.—11

երեցի, որ Տանձիկավանքում օրինակեց Չեռնադրութեան Մաշտոցը, 1593 թ.—Ձեռ. Սեր. (ՀԱ 1926, 341):

— 2. Ամիր-Վարդ, հիշված է անթվական մի հիշատակարանում.—Ձեռ. Վեներ. Բ. 682:

*ԱՄԻՐՎԵԼԻ, ար. < արար. amir «իշխան» + վելի բառից, որի ծագումը տես Աղավալ անվան տակ. հմտ. նաև Փիրվելի, Միրվելի, Միրզավելի: Հիշված է 1490-ից հետո գրված մի հիշատակարանում (Ձեռ. Սևան. 5 ա):

*ԱՄԻՐ-ՓԻՐԻ, ար. < արար. ար. amir + արս. ար. pir «ծերունի» բառից. մի անգամ գործածված է Վաղաղնի կամ Որոտան Ս. Կարապետ վանքի մի արձանագրության մեջ, իբր Միւնեաց Սմբատ Ա թագավորի անունը? (Միսական 525):

ԱՄԻՐ-ՓՈՒԼԻՆ, ար. < արար. ար. amir «իշխան» + Փուլին, որի ծագումը անհայտ է: Շատ անսովոր անուն. մի անգամ միայն գտնուի եմ գործածված ԺԴ դարում:

— Ամիր-Փալին (կամ պարզապես Ամիր), թաւրիզեցի, երգիչ Կոստանդին Երզնկացու բարեկամն էր. արտագրեց Կոստանդինի տաղերը՝ 1336 թ. Կոստանդինը ունի մի տաղ՝ նվիրված նրա անվան.—Կոստ. երգն. էջ 153:

Ամիր-Քանուան տես Բանուան:

*ԱՄԼԻԿ, ար. < թրք. ամլիկ «փոքրիկ գառնուկ», որից էլ Ղրք. ամլիկ «նորածին գառնուկ»: Իբրև անձնանուն ունինք հիշված մի անգամ՝

— Ամլիկ (սեռ. Ամլկան ձևով), Եղեգիս ավանի մի խաչքարի արձանագրության մեջ, որի թվականն անհայտ է. բայց կողքերքի խաչքարերը Չ-ական թվերից են. այն է ԺԳ դար:—Միսական, էջ 150:

*ԱՄՈՆ (կամ Ամոն), ար. < եբր. ամոն amon անունից, որ նշանակում է «վարպետ» կամ ըստ այլոց «բազմություն» (Gesenius 47 բ): Այս անունով հայտնի է Հրեից մեջ Ամոն թագավոր Յուդայի, հաջորդեց իր հոր Մանասէի՝ 642 թ. ամբարիշտ կյանք ունեցավ և երկու տարի հետո սպանվեց իր ծառաների ձեռքով՝ 640 թ. Ն.Ք. (Գ թագ. իա. 18—26): Հույն թարգմանության մեջ տառադարձված է 'Αμμών, որ սխալ է: Ունինք դարձյալ Ամոն անունով նահատակներ՝ Յայամաուրբում և Հարանց վարքում: Մեր մեջ նշանավոր է եղած Ամոն Աղեքսանդրացի, հիմնադիրը նոր-պղատոնական փիլիսոփայական դպրոցի (Գ դար): Ունի Կանոնք, որ հաճախ գտնուի ենք Աւետարանի սկիզբը:

Բայց աչա Ամոնը տարբեր է առաջինից և տառադարձված է հուն. 'Αμμώνιος (լատ. Ammonius) անունից, որ եգիպտական ծագում ունի. հմտ. 'Αμμων (Ձեռի եգիպտական անունը, որից էլ Լիբիայի երկիրը): Մեր մեջ այս անունը շատ անսովոր է. գրանուի եմ միայն մի անգամ՝

— Ամոն (գրված է Ամաւն, ինչպես գտնուի ենք նաև ձեռագիրներում՝ ըստ Տաշեան, Տուլց. 1056 գ), որդի Խոսրովի, չբ Բոնաշէնում գրել տվեց մի Աւետարան, 1478 թ.—Ձեռ. Վասպ. էջ 486:

*ԱՄՈՎՍ, ար. < եբր. ամոս amos անունից (տառադարձված հուն. 'Αμώς, լատ. Amos). ըստ Բառ. Ս. Գրոց, էջ 29, նշանակում է բուն «ծանր» (իբր ամոս amos «բաշել, բեռնավորել» արամաից՝ Gesenius 601 ա): Այս անունով նշանավոր է փոքր մարգարէներից երրորդը (Ն.Ք. իբր 787): Մեր մեջ այս անունը շատ անսովոր է. ունինք միայն՝

— Ամովս եպիսկոպոս Բզնունեաց, մին այն հոգևորականներից, որոնք ուղեկից եղան Մեծն Ներսէսին՝ Կեսարիա օձվելու զնացած ժամանակ «353 թ».—Մեսր. եր. 26:

+ԱՄՊԱԿ, ար. համարվում է Խորենացու հնարած անուններից մեկը, կազմված էյ. ամպ բառից. գրվում է նաև Ամբակ: Ծանոթ է միայն Հայկազանց շրջանից և այլևս երբեք չէ գործածված:

— 1. Ամպակ Ա. նահապետ Հայկազանց, հաջորդեց Հայկակ Ա-ի, իրեն հաջորդ ունենալով Առնակին.—Խոր. Ա. ժթ.—Ամբակ՝ Կղկնտ. Ա. ժե. Մագ. թղ. ժթ. Մխ. այրիվ. 18, 50. Սամ. անեց. 45. Մխ. անեց. գ. Մին. համգ. 9.—Համբակ՝ Վրդ. է.—Ամբակ՝ Վրաց աղբ. Ա. 74.—Յհ. կթ. բ գլում է Ամբակ և դնում է Հոնակից հետո. Վաշտակ և Հայկակ չկան. բայց անշուշտ սա մի հասարակ սխալմունք է և այդ երկու անունները մոռացված են, որովհետև գլուխ գ ասում է «միւս Հայկակ»: Վարդան պատմիչն էլ դնում է Յոնակ և ապա Համբակ:—Չամչ. Ա. 84 (Իշխել է Ն.Ք. 1363—1349 թ. իբր 14 տարի):

— 2. Ամբակ Բ. նահապետ Հայկազանց, հաջորդեց Յուսակի, իրեն էլ հաջորդ ունենալով Կայպակին. գահակալել է ըստ Չամչ. Ա. 92՝ Ն.Ք. 910—883, իբր 27 տարի:—Չունին Խոր. և այլ պատմիչներ:

ԱՄՍԱՃԱՆ, ար. (ըստ Justi 15 բ իբր պրս. همساز hamsāz «համաձայն, միաբան»): Անսովոր անուն:

— Անտաճան, որդի Գրիգորի, հայ ոմն ժամանակակից Վրաց Գեորգի-Լաշա Թագավորի (1184—1212).—Չաքարիա առ Brosset, Collect. 2, 173 (Justi անդ):

*ԱՄՐԱՄ, ար. <հրբ ԾԴԾԿ 'Amrām, որ տառադարձված է հուն. Ἀμράμ. (ըստ Բառ. Մ. Գրոց, էջ 32 նշանակում է «ժառանգ Բարձրելոյ»։ բայց Gesenius 602 ա հիշում է միայն բևեռ. Amramu և ծագումը անհայտ է թողնում)։ Այս անունով հայտնի է Ամրամ՝ հայր Մովսէս մարգարէի և Ահարոն քահանայապետի (Ել. գ. 18, 20)։

— Ամրամ, իշխան Ուտեաց. իր ուժեղութեան համար կոչվում էր ցլիկ. ապստամբեց Աշոտ Երկաթի դեմ և Վրաց օգնութեամբ և Աշոտի զինվորների դավաճանութեան պատճառով՝ հողթեց 925 թ. — ՅՆ. կթ. կգ. — սեռ. Ամրամայ՝ ՅՆ. կթ. կգ.։

*ԱՄՐՈՒՄ, ար. <արար. ۱۰ amir «իշխան» բառից՝ թրք. -um «իմ» ստացական հոդով. նշանակում է բուն «իշխան»։ հմմտ. Բեզում «բեզա», Շահում «թագավոր»։ Իբրև անձնանուն հիշված է 1609 թ. (Ջբբ. սարկ. Գ. 22)։ Այս անունն է որ դարձել է Ամրում և սրանից էլ ձևացել է Ամրումեթն ազգանունը (Շուշի)։

*ԱՅԻԻԻԻ, իգ. <թրք. ۱ ay «լուսին» + ۲ bike «տիկին, տիրուհի» բառերից։ Բնականաբար գործածական էր Լեհաստանի և Խրիմի հայոց շրջանում։ Ունինք՝

— Այպիբե, հիշված 1651 թ. (Труды Вост. Комм. ИМАО, հտ. II, 3, էջ 75)։

*ԱՅԳՈՒՆ, իգ. <թրք. ۱ ay «լուսին» + ۲ gün «արեգակ» բառերից. գործածված է մի քանի անգամ ժՁ դարում։

— 1. Այիզուն, կին Խլղաթի՝ ազգականի Յակոբ եպիսկոպոսի, որ Արջակու վանքում, Կարապետ եպիսկոպոսին գրել տվեց մի ձառնտիր, 1521 թ. — Ձեռ. Վենետ. Բ. 382։

— 2. Այզուն, ազգական տիկին Մարգարիտի, որ Մալնապատի վանքում, Մխիթար վարդապետին գրել տվեց մի Աւետարան, 1570 թ. — Ձեռ. Վասպ. 672։

— 3. Այզուն, կին Խոջա Գուտախի, որոնք իբր երկրորդ ստացող շատ անգամ հիշվում են նախորդ ձառնտիրում, անթվական հիշատակարաններում, որոնք գրված են 1521 թվից ուշ — Ձեռ. Վենետ. Բ. 384։

† ԱՅԳՎԱՐԴ, ար. <հյ. այգ + վարդ բառերից, իբր «առավոտվա վարդ»։ նորակերտ անուն. շատ քիչ գործածական (Վան)։

*ԱՅԴԱՄՈՒՐ, ար. <թրք. ۱۰ ay-damuri «գլխի, ծակիչ

գործիք, գայլիկոն» (Будагов I 171 ր)։ Գտնում եմ միայն մի անգամ գործածված ժՁ դարում։

— Այդամուր, հիշված է 1572 թ. մի Մաշտոցի գնման մեջ, Մելիտինէի Աղջախալա գյուղում. — Քորոս Աղբար, Բ. 299։

*ԱՅԴԻՆ, ար. <թրք. ۱۰ aydan «լուսավոր» բառից, որ թուրքերի մեջ էլ անձնանուն է. ծանոթ է օրինակ՝ այս անունով թուրք մի իշխան ժԴ դարից (Իբն-ի Բատուտա, II. 309)։ Իմաստի կողմից ճիշտ համեմատելի է պրս. ۱۰ rusan «լուսավոր», որից ունինք Արուշան, Ռուշան անունը։ Հիշատակված է մեր մեջ՝ ժե դարից սկսած մինչև ժԸ դար. այժմ խափանված է. բայց հնում է սրանից Այդինեան ազգանունը (Երևան), որի հետ նույն է Արևմտահայոց Այտնեան ձևը (օրինակ՝ Հ. Արսէն Այտընեան՝ Վիեննայի Մխիթարեան նշանավոր բանասերը՝ 1825—1902 թ. Գոյեցի)։

— 1. Այսին, եղբայր Մելքիսեթ երեցի, որ օրինակեց Գանձարանը՝ Աւան գյուղում, 1453 թ. այս թվին մեռավ Այտինը. — Bodleian 134։

— 2. Այսինբեկ, որդի Աթաբէկի և եղբայր Մատթէոս կաթողիկոսի Գանձասարի. հիշված է 1462 թ. — Նօտարք 206։

— 3. Այսին, որդի Աթաբակի. իր եղբոր Խիմշայի (իմա Խրիմշահ) հետ միասին Ալմաճատափ կալվածը նվիրեցին Գանձասարին, 1467 թ. — Նօտարք 229։

— 4. Այտին, որդի Տուրսունի, թոռն Աղբուղայի, որ էր թոռան թոռ Գրիգոր Բարի իշխանի Խաչենոյ, Դոփեան ցեղից։ Սրա ժամանակ, ինչպես առհասարակ հայ իշխանները, նույնպես և Դոփեան ցեղի իշխանները ցիրուցան էին եղել և մահմեդականները նրանց կալվածները գրավել։ Այտինը գնաց դիվանները և 3 տարի աշխատելով՝ կարողացավ թե այդ կալվածները և թե գյուղերն ու վանքերը ազատել (ժե դարի կեսերին). — Ձեռ. Դադեան, Ա. 89 ր. Կարապետ եպս.՝ Դոփեանք, էջ 45, 87, 89—93, 96, 101—4, 107, 129։

— Սրանցից ավելի ուշ՝ Այդին անունը հիշատակվում է 1554 թ. (Manus. brit. mus. 193 ա), 1577 թ. (Հայ-Վենետ. 446), 1590 թ. (Նշխ. մատ. 46), 1694 թ. (Ձեռ. Վասպ. 998՝ գրված Յայսին) և 1720-ական թվերին՝ Աբբ. երև. 76։

*ԱՅԵԱՆ, ար. կամ արաբ. ۱۰ ayān «հայտնի, ակներև» և կամ արաբ. ۱۰ a'yān «ավագանին, երևելի մարդիկ»։ Իբր մեջ իբրև անձնանուն հիշված է մի անգամ, ժԵ դարում, Կոտեյալ

ձևով. «Կեստարացի Այեանի որդի մահտեսի Կարապետ» (Ազգ. մատ. ՀԸ, էջ 224):

*ԱՅԱ, իզ. <Քրք. Վ՛ elā «երկնագույն, ծավի» (աչքերի համար է սովորւմ): Հայերենի այ նախաձայնը ներկայացնում է թուրքերենի ā հնչուժը: Իբրև անձնանուն գործածված է մեր մեջ ժՁ—ժէ դարերում: Այսպես՝ 1570 թ. իգական անունների մի շարքում Ձեռ. Վենետ. Ա. 672, որ հրատարակիչը չի հասկացել և հարցականի տակ է դրել (ևս գիտարան իւր զԱտիխաթուն ասլ Խաչ?) Մեյիքն Ուստիանեայն».—1608 թ. (Ձեռ. Վենետ. Ա. 632), 1652 թ. (անդ 740՝ գրված Այլաին), և անթվական (Ժե—ժՁ դարից), երեք անգամ հիշատակված՝ Տաշեան, Ցուց. 996 բ: *ԱՅԵԱՌՈՒՆ, իզ. <Քրք. Ե՛ ay «լուսին»+xatun «տիկին» բառերից. հիշված է մի անգամ ժԳ դարում.

— 1. Այխաթուն (գրված Աիխաթուն), Բազնայրի եկեղեցու 1234 թվի արձանագրության մեջ.—Շիրակ 118:

— 2. Այխաթուն հիշված է մի անգամ էլ 1311 թվից հետո գրված անթվական մի հիշատակարանում.—Ձեռ. Թաւր. 73 բ:

+ ԱՅՄԵԱՄՆ, իզ. <հյ. այծեամն կենդանու անունից, որի նախատիպը տես Այծեմնիկ, Այս անունով ունինք միայն՝

— Այծեամն Անեցի, հայ հերոսուհի, որ Անիի պարիսպների վրայից քաջաբար կռվում էր Փատլուն ամիրայի զորքի դեմ և նրանց արձակած նետերը իր վերքերից դուրս քաշելով՝ նրանց դեմ էր արձակում (1126 թ).—Սամ. անեց. 127, Չամչ. Գ. 45:

+ ԱՅՄԵՄՆԻԿ, իզ. գործ է ածված Գծ. թ. 36, 39, իբր թարգմանություն օտար անվան. «Եւ ի Յոպպէ էր կին ոճի աշակերտեալ անուն Տարիթա, որ թարգմանեալ կոչի Այծեմնիկ... ցուցանէին զձորս և զհանդերձս, որչափ առնէր նոցա Այծեմնիկն»: Բուն բառն է ասոր. ܐܝܬܐ ʾiḏā, եբր. ʾšbī, ʾšəbāim, ասուր. ʾšābītu, որոնք նշանակում են «այծեամ, gazelle» (Gesenius 672 բ): Թեև հին հայոց մեջ ավանդված չէ, բայց այժմ գործածվում է Այծեմնիկ, որի փաղաքականն է Այծիկ:

*ԱՅՄԵԼԷՔ, իզ. <Քրք. Ե՛ ay «լուսին»+արաբ. ملك melek «հրեշտակ» բառերից: Այս մաքուր ձևով հիշված է 1321 թվից առկա ուշ գրված անթվական մի հիշատակարանում (Manus. brit. mus. 24 ա): Նույնպես 6 անգամ հիշված է Այմեյիք ձևով՝ 1413 թվից հետո գրված անթվական մի հիշատակարանում (Ձեռ. Հալէպի, Ա. 272, 274): Մյուսները ձևափոխված դարձած են Այմեյիք ևն (տես տակը):

— 1. Այմեյիք (գրված է կրկին հայցական՝ զՁայմեյիք ձևով), դուստր Ապտէի և քույր Խասսայի, որ ստացավ մի հին Աւետարան, 1441 թ.—Manus. brit. mus. 3 բ:

— 2. Այմեյիք, կին Խութլուշահի և մայր Տէր Գրիգորի, որ Յովհաննէս գրչին գրել տվեց մի Յայսմաուրք, 1458 թ.—Նօտարք 190:

— 3. Այմեյիք, քույր Սալչուկ խաթունի, որ Հայրապետ քահանային գրել տվեց մի Մաշտոց, 1466 թ.—Թորոս Աղբար, Բ. 338:

— 4. Այմեյիք, հոգևոր մայր Զուլալ տիկնոջ, որ Աղթամարում Գրիգոր աբեղային գրել տվեց մի Աւետարան, 1470 թ.—Ձեռ. Վասպ. 459:

— 5. Այմեյիք, կին Աւետիք քահանայի, որ գրել տվեց մի Աւետարան, 1480? թվին.—Ձեռ. Հալէպի, Ա. 68 բ:

*ԱՅՆԻՉԱԳ, իզ. <արաբ. ʾaynī «հիշտ նույն»+պրս. 𐭠𐭡𐭣, zāda «ծնված», որով ամբողջի իմաստն է լինում «նմանածին»: Հիշված է մի անգամ, 1450 թվից հետո գրված անթվական մի հիշատակարանում.—Ձեռ.—Թաւր. 67 բ (սխալ ապված այն ի գաթ):

*ԱՅՆԻՄԵԼԷՔ, իզ. <արաբ. ʾaynī-melek «հիշտուհի» հրեշտակ»: մի անգամ գտնում եմ աղավաղ ձևով գրված Այնամեյիք, 1517 թ. (Թորոս Աղբար, Բ. 275):

*ԱՅՆՈՒՄԵԼԷՔ, ար. <արաբ. ʾayn-ul-melik «թագավորի աչքը», որ մերձավորապես համապատասխանում է պարսկական Շահնագաթ անվան: Մի անգամ գտնում եմ հիշատակված՝

— Այնբլմիք (կրճատ գրչությամբ), մահտեսի երեսփոխան, որ նորոգել տվեց մի Աւետարան, 1630 թ.—Ձեռ. Վենետ. Ա. 428:

ԱՅՍԱՌՈՒՆ, ար? ծագումն ինձ անհայտ. մի անգամ հիշված ենք գտնում Վայոց ձորի մի խաչքարի վրա՝ 1264 թ.—Միսական 144:

ԱՅՎԱՁ, ար. ծագումն անձանոթ (որովհետև չեմ կարծում թե ծագած լինի Քրք. 𐭠𐭡𐭣 ayvaz «խոհարար» բառից, թեև այս էլ անհնարին չէ): Այս անունը տաճիկների մեջ էլ ենք գտնում. օրինակ՝ Այվազ փաշա, որի անունով մի բլուր հիշված է Երեմ. չել. օրագր. 383: Մեր մեջ հնագույն գործածություններն են՝ 1555 թ. (Матер. Арх. Кавк. III, էջ 97), 1635 թ. (Ջբր. սարկ. Բ. 9, Այրարատ 161, 179), 1666 թ. (Ձեռ. Վասպ. 928).—գրված

է նաև էյազ՝ 1634 թ. (Ձեռ. Վենետ. Բ. 548).—և վերջապես էյազ՝ 1621 թ. (Ձեռ. Դադեան, Ա. 47 ա), 1650 թ. (անդ, Բ. 33 բ), 1658 թ. (Ձեռ. Թաւր. 13 բ).—Սրանից է Այվազեան ազգանունը, որ շատ տարածված է և կարող է լինել թե Այվազ անձնանունից և թե մանավանդ թրք. ayvaz «խոհարար» բառից (իբր արհեստի անուն):

ԱՅՎԱՏ, ար. ծագումն անծանոթ: Գործածված է ժե—ժէ գարեբուս, Այվաս, Յևատ և էվաս ձևերով: Այժմ խափանված է բայց կա Այվատեան ազգանունը:

— 1. Այվաս, որդի Յեպպոյի կամ Պապայի, ազնվական Անկիւրացի. 1453 թվի հոկտ. 28-ին գաղթեց Պոլիս՝ Տաճիկների հրավերով.—Նշխ. մատ. էջ 63 (սխալատիպ), Տաշեան, Յուց. 395 ա:

— 2. Յայատ ոմն, հիշված է մի կտակագրում, 1461 թ.—Manus. brit. mus. 31 ա:

— 3. Այվատ, հիշված է Համիթ քաղաքի բնակիչների շարքում, նագառանի Այվատ, 1517 թ.—Ձեռ. Վենետ. Բ. 481:

— 4. Այվաս (մի անգամ այս ձևով) կամ Յևաս (8 անգամ էլ այս ձևով), որդի Յակոբի. գրել տվեց Գաբրիել գրչին մի Յայամաուրք և նվիրեց Հալէպի եկեղեցուն, 1554 թ.—Ձեռ. Հալէպի, Ա. 323—324:

— Ունինք նաև Այատ՝ 1655 թ. (Ձեռ. Նոր-Բայազ. 42բ), Այվաս՝ 1659 թ. Երեւ. չել. օրագր. 331, և էվաս՝ անթվական մի հիշատակարանում (Ձեռ. Թաւր. 22 ա):

ԱՅՎԱՏ-ՄԵԼԻԹ, իգ. մի անգամ ունինք՝

— Այաս-Մելիթ, կին Հընայի և մայր խոշա Միրաքի, որ առհիկ զինվորների ձեռքից մի Աւետարան է գնել և նորոգել ու նկարազարդել տալով նվիրել է Ամիթի եկեղեցուն, 1605 թ.—Քորոս Աղբար, Բ. 439:

+ԱՅՐԵԼԻԹ <հյ. այրելիք բառից. անձն է. մի անգամ գտնում եմ հիշատակված Ձեռ. Կարին. 126. հետևյալ ձևով. «Գրեալ ձեռամբ Յովհաննէս գրչի. ի յիշատակ էրիլիթիս և նորոգեալ ձեռամբ Գրիգոր քահանայի»։ Թիֆն անհայտ:

+ԱՅՐՈՒԿ, ար. <հյ. այր «մարդ» բառի փաղաքականից (Justi 11 բ հանում է այրել բառից, իբր թե Athro-բառով սկըսվող մի բարդ բառից կրճատված):

— Այրուկ, նախարար Սիլուսի, որ մասնակցեց Վարդանանց պատերազմին՝ 451 թ.:—Նղիշ. 77. Յայամ. օգոստ. 7, Չամչ. Բ. 68:

*ԱՅՐՈՒՍԻ, իգ. <արար. ارؤسى 'arüsi «հարսանիք». բայց այս պետք է կարգալ Արաւի. շատ անսովոր անուն է. մի անգամ գտնում եմ գործածված 1724 թ. (Ձեռ. Թաւր. 41 բ):

*ԱՆԱ, իգ. թեև կարելի է հասկանալ իբրև ԱՅՏԱ, բայց ազնի լավ է զննել թրք. ana «մայր» ձևից, ինչպես կա նա baba > Բաբա «մայր» արական անունը: Գործածված է ժՁ—ժէ գարեբուս, կամ առանձին Աճա ձևով և կամ թրք. xatun, չաղաթ. «bike «տիկին» բառի հարադրությամբ:

— 1. Աճա, որոշիչ հոդով՝ Աճեմ, անթվական մի հիշատակարանում, որ գրված է 1421 թվից հետո.—Ձեռ. Վասպ. 344:

— 2. Աճախարուն, հարս Ալեքսիանոս եպիսկոպոսի, որ Արքայից վանքում օրինակեց Աւետարանը, 1486 թ.—Ձեռ. Նոր-Բայազ. 11 ա:

— 3. Աճա (որոշյալ հյց. գԱՅԵՑ ձևով), 1511 թ.—Ձեռ. Վենետ. Բ. 622:

— 4. Աճախարուն, հիշված 1553 թ.—Ձեռ. Վենետ. Ա. 578:

— 5. Աճապիթե, հիշված 1695 թ.—Ձեռ. Վասպ. 982:

*ԱՆԱՔԷԿԻ, իգ. <թրք. ana «մայր»+ք beg «բեգ» բառերից. իբր «բեգի մայր». մի անգամ գտնում եմ հիշված 1702 թ.—Manus. brit. mus. 167 բ:

*ԱՆԱՀԻՏ, իգ. <զնդ. Anāhita, հայրս. Anāhita (գրված Anahata), պհլ. Anāhit, պաղ. Anāhīd. ներկայացնում էր իգական մի աստվածություն (տես Դուրեան, Կրօններու պատմ. 1935, էջ 335). բուն նշանակությունն է «անբիծ, անարատ» և կազմված է an բացասականով՝ āhita «պիղծ, կեղտոտ» բառից (Bartholomae, Wört. 125, 345): Ազնի ուշ դարձավ Արուսեակ մոլորակը. այսպես՝ պրս. anāhid կամ nahid «արուսյակ», որից փոխառությամբ ասոր. anāhēd, հունարեն տառադարձված 'Ανάητις, արար. anāhīd «արուսյակ, լուսաստղ» (Կամուս, Ա. 740): Այս իմաստն ստանալուց հետո դարձավ իգական անուն. հմմտ. պրս. Nāhīd՝ կին Գուշտասպ թագավորի Գարսից. դուստր կայսեր Յունաց (Շահն. հտ. 4, էջ 289), Nāhīd դուստր Յէյլէքուս (=Փիլիպոս) թագավորի Յունաց, Դարեհի կինը, որից ծնվեց Ալեքսանդրը (Շահն. հտ. 5, էջ 44): Մինչև իսկ դարձավ հասարակ գոյական արարների մեջ. ուր ունինք nahid «նարինջի պես ստիւնքներով աղբիկ» (Կամուս, Ա. 701): Մեր մեջ, հին ժամանակ հատուկ էր միայն աստվածուհուն, իսկ վերջին շրջանում դարձավ սովորական իգական անուն և մեր գեղեցկագույն ազ-

գային անուններից մեկն է համարվում (Հիբր. 18, Սարգիսեան. Ագաթ. և իւր բազմ. գաղտ. 133):

— Անահիթ աստվածուհի հայոց, դուստր Արամազդի. իբ տիտղոսներն են «Մհծն Անահիտ տիկին, ծնունդ մեծին արին Արամազդայ, մայր ամենայն զգաստութեանց, բարերար ամենայն մարդկան բնութեան, որ է փառք ազգիս մերոյ և կեցուցիչ, որով կեայ և զկենդանութիւն կրէ երկիրս Հայոց»: Նրա ոսկեծուլ արձանը գտնվում էր Եկեղեցաց զավառի Երիզա գյուղում, որի համար էլ կոչվում էր «Ոսկեմայր Ոսկեծին Ոսկեհատ դիք» (Ագաթ. § 809, Շնորհ. վիպ. 524): Նրա անունով մի ուրիշ տաճար էլ կար Դարբնաց քար կոչված տեղում (Սոր. պտմ. ածած. 294): Մեր Անահիտի պաշտամունքի մասին խոսում է նաև Ստրաբոն և տալիս է հետևյալ կարևոր տեղեկությունը. «Պարսից բոլոր աստվածությունները պաշտվում են նաև Մարաց և Հայոց կողմից. բայց Անահիտի պաշտամունքը Հայոց մեջ զերագանցում է բոլորից. զանազան տեղեր նրա անվան տաճարներ են կանգնեցրած և հատկապես Եկեղիքում: Նշանակել են այդ տեղերում սարուկներ և սարկուհիներ. այս բոլորը զարմանալի չէ. այլ այն՝ որ ժողովրդի ամենանշանավոր մարդիկը իրենց կույս աղջիկներին նվիրաբերում են աստվածուհուն և նրանք ըստ օրինի երկար ժամանակ պոռնկում են աստվածուհու համար, որից հետո ամուսնանում են, և ոչ ոք անվայել չի համարում կենակցել նրանց հետ: Գրեթե նույնը պատմում է Հերոդոտը Լիւդիացոց մասին. բոլորն էլ պոռնկում էին: Այնքան բարեհաճ են վերաբերվում այն հայ կույսերը իրենց սիրահարներին, որ ոչ միայն հյուրընկալութուն են ցույց տալիս, այլ և տալիս են նրանց նվերներ, հաճախ ավելի շատ քան թե իրենք են ստանում, ըստ որում մեծահարուստ տներից են և լավ հասույթ ունին: Բայց ամեն մի պատահական անձի հյուրասիրութուն չեն ցույց տալիս, այլ հատկապես իրենց աստիճանի մարդկանց» (Ստրաբոն Հայոց մասին, Երևան 1940, էջ 69 և 79):—Ուղ. Անահիթ ձևով՝ Ագաթ. § 59, 68, 127. Վկ. Թադ. 23, 39. Վրթ. քերթ. պտկ. 304.—սեռ. Անահայ՝ Ագաթ. § 53, Սոր. պտմ. ածած. 294. Վկ. Թադ. 23, 50. Յայսմ. օգ. 25, նոյ. 18.—Անահիթ՝ Ուխտ. Ա. 4.—ածականաբար՝ Անահայեան (դիք, պատկեր, մեհեան)՝ Ագաթ. § 48. 49, 778—779, 786. Գիրք Թդ. դե. Ուխտ. Ա. 4, կբ, կբ. Շնորհ. վիպ. 519. Յայսմ. մայ. 11. Սարկ. լուս. 18 (կցում է Ռէասի և Աթենասի). Տաթև. ձմ. զզ, դէ:—Սրա համեմատ ունինք Արառ Նտահայ՝ Բուզ. Ե. իե, որ Վենետիկ հրատարակիչները դարձրել են Անահայ:

+ ԱՆԱՀՈԿ (թվի ար.) < 5յ. անահոկ «անփնաս» բառից. իբրև անձնանուն հիշված է մի անգամ անթվական մի արձանագրության մեջ, որ գտնվում է Տեկորի մոտիկ Ագրակ գյուղի եկեղեցում (Շիրակ 126 ա):

ԱՆԱՄԱՐԻԱ, իգ. հնդկահայ անուն. ծագումն անծանոթ. արդյոք Թրք. Է ana «մայր»+լատ. Maria «Մարիամ», իբր «մայր Մարիամ (Աստուածածին)», ինչպես ասում են Թրք. Meryem ana «մայր Մարիամ Աստվածածին»:

— Անամարիա, քույր Հնդկահայ Գրիգոր Խոջաջանեանի, որ հիմնեց Էջմիածնի տպարանը, 1771 թ.—Այրարատ 226:

ԱՆԱՅՐ, իգ. ծագումն անհայտ, որովհետև չեմ կարծում թե լինի պրս. Է anāyi «տգետ, հիմար, անփուլթ» բառից. թեև ունինք մեր մեջ Անպե, Յիմար և նման նախատական անուններ: Այս ձևով ունինք՝ Անայի, հիշված 1678 թ. (Ձեռ. Ն. Բայազ. էջ 2 բ) և 1689 թ. (Bodleian 163): Նույնը գործածական է այժմ էլ Ղարաբաղի գյուղերում՝ Անայի կամ Բնայի ձևերով: Սրա տարբեր գրչութունն եմ կարծում Անահե, իգ. որ հիշված է ԺԵ դարում (Տաշեան, Ցուց. 18 ա) և ԺԷ դարում (Էջմիածնի Գէորգեան ցուցակ, № 613):

*ԱՆԱՆ, իգ. ծագում է զվռ. անան «նվ մայր» ձևից, որ է Թրք. ay nana! իբրև անձնանուն գործածված եմ գտնում մի անգամ, 1658 թ. (Ձեռ. Թաւր. 51 բ):

*ԱՆԱՆ, ար. մեկնութունը տես Անանիա:

— Անան, հավատարիմ կամ սուրհանդակ Աբգար Թագավորի, որ ուղարկեց նրան իբրև պատգամավոր Ասորիքի կուսակալ Մառինոսի և ապա Յիսուսի մոտ (ըստ Յայսմ. նախարարն էր Ապահուհեաց).—Սոր. Բ. 1, 1բ. Յհ. 4թ. գ. Ասող. Ա. 6. Միխ. աս. է. Մխ. անեց. Ժբ, Ժդ.—գրված նաև Անանե՝ Վրդ. Ժգ. Միխ. աս. է, իթ (=իբ). Յայսմ. դեկտ. 31.—Յնանե՝ Ուխտ. Ա. 1բ.—սեռ. Անանայ՝ Յհ. 4թ. գ.—Անանեայ՝ Յայսմ. դեկտ. 31.—հիշված իբրև տարի՝ Լաբուբ. 2 ևն.—Չամչ. Ա. 286—288:

*ԱՆԱՆԷ, ար. մեկնութունը տես Անանիա:

— Անանե, երեց եղբայր Խաչիկ Բ կաթողիկոսի և քեռորդի Պետրոս Գետադարձի. երբ հուլիսը Պետրոսին բանտարկեցին, Անանէին էլ աքսորեցին Պոլիս «1047 թ. կայսրը այնտեղ տվեց նրան սինկելրոս (σύγκελλος պատրիարքի տեղակալ) տիտղոսը (1049 թ). Պետրոսի հետ վերադարձավ Սեբաստիա «1051 թ».—Ուռհ. 106.—գրված է Անանիա՝ Լաստ. Ժ, Չամչ. Բ. 944—945:

— 2. Անանի եպիսկոպոս, ուղեկից եղավ Գետրոս Գետա-
զարձին՝ Պոլիս ուղևորութեան ժամանակ «1047 թ».— ըստ Աղգապ.
1236 տարբեր է նախորդից, որովհետև նա արդեն Պոլիս էր
տարված:— Ուռհ. 105:

— 3. Անանի Նարեկացի, նշանավոր վարդապետ ԺԱ գա-
րուս. Թվի թե նույն Անանիա Նարեկացին է, որ տես վարը.—
Ուռհ. 179:

— 4. Անանի Հաղբատացի, նշանավոր վարդապետ ԺԱ գա-
րուս.— Ուռհ. 179 (հմմտ. վարը Անանիա Սանահնեցի):

— 5. Անանի, օգնեց Դաւիթ գրչին, որ 1434 թվին Չմբը-
կածազի Ընկուղեաց անապատում օրինակեց Աւետարանը.— Չեռ.
Քաւր. 12 բ:

*ԱՆԱՆԷՍ, ար. մեկնութունը տես Անանիա:

— Անանես, աղանդապետ Թոնդրակեցոց, հաջորդ Քողորուի
(Ժ դար).— Մագ. թղ. 4 է.— կոչված է Անանի՝ Հայապ. 551:

*ԱՆԱՆԷԻԱ, ար. < եբր. ܐܢܢܝܐ Xananyāh, որ նշանակում է
«Աստվածաշնորհ» (կազմված է xnn «շնորհ անել, կարեկցել»
արմատից + Yāh «Աստված» Gesenius 246 ա): [Միայ է մեկնում
Տաթև. ամ. 692 «ոչխար»]: Տառադարձված է ասոր. ܐܢܢܝܐ Ananiā
և հուն. Ἀνανίας, որոնցից էլ հայ ձևը (Հիւբը. 334): Ս. Գրքից
հայտնի են այս անունով՝ Անանիա սոււա մարգարէ, որ իր հան-
դըգնութեան համար մահացավ (Երեմ. իբ. 15—17), Անանիա
անուն բարեպաշտ մի մարդ՝ Նէեմիայի ժամանակ (Նէեմ. է. 2),
Անանիա ոմն հրեա, որ իր Սափիրա կնոջ հետ գողութեան մեջ
բռնվելով՝ մահացավ Գետրոս առաքյալի հրամանով (Գծ. ե.
1—10), Անանիա Դամասկացի՝ որ բժշկեց Սօդոսի կուրացած
աչքերը (Գծ. թ. 10—17), Անանիա քահանայապետ Հրեից (Գծ.
իգ. 2, իգ. 1) և վերջապես Անանիա, որ Բարեղունի երեք ժա-
նուկներից մեկի՝ Սեղրաքի բուն երբայական անունն է (Դան.
Ա. 6—7): Մեր մեջ գործածված է սովորաբար Անանիա ձևով,
բայց ունինք նաև Անանես, Անանի, Անան ձևերով: Երբայեցին
բացի վերի Xananyāh ձևից, ունի նաև ܐܢܢܝܐ Xanāni, որ տար-
բեր անուն է և նշանակում է «շնորհալի»: Բայց մեր Անան,
Անանի ձևերը սրանից չեն, այլ պարզապես կրճատված Անանի-
այից: Սակավ գործածական է այժմ: Սրանից է կազմված Անանե-
եան աղգանունը: Առաջ եղել է նաև փաղաքական Անանիկ ձևը
(հիշված է 1788 թ. Չեռ. Սանաս. 5 բ), որից և Անանիկեան աղ-
գանունը:

— 1. Անանիա Ա. եպիսկոպոս Սիւնեաց, հաջորդ Մաշտո-
ցի. առաջորդ կարգվեց Ս. Մեսրոպի ձեռքով. մասնակից եղավ
Արտաշատի ժողովին՝ պատասխանելու համար Միհրնեսրսէհի նա-
մակին. կենդանի էր դեռ «468» թվին, երբ Գրեւ կաթուղիկոսի
հետ օծեց Եղեգեաց վկայարանը:— Եղիշ. 22. Փարպ. իգ. Օրբ. դ.
ժգ—ժզ, ժը, կը, հա. Օրբ. հիւն. ժբ.— Անանիաս՝ Կոր. 14.— սեռ.
Անանիայի՝ Խոր. Գ. ծղ. Օրբ. ժե, ժթ.— Անանի՝ Կղկնտ. Բ. գ.
— Չամչ. Ա. 536, Բ. 27, Սիսական 7, 11, 20, 23, 130:

— 2. Անանիա քորեպիսկոպոս Աղուանից, անդամ Աղուէնի
ժողովի՝ Վաչագան Գ թագավորի օրով (Չ դար).— Կղկնտ. Ա. իգ.
Կանոն. 192:

— 3. Անանիա Շիրակացի (որ և Շիրակունի կամ Անեցի),
ծն. 610-ական թվերին, Շիրակաւան գյուղաքաղաքում. նշանա-
վոր տոմարադետ և մաթեմատիկոս. այս գիտութիւնները ու-
սումնասիրելու համար գնաց Կարին՝ Եղիազար ուսումնականի մոտ,
Չորրորդ Հայք՝ Քրիստոստուրի մոտ, և ապա Տրապիզոն:
Տրապիզոնում, Տիւբիկոս հույն գիտնականի մոտ 8 տարի սո-
վորելուց հետո, վերադարձավ Հայաստան և դպրոց բաց արավ,
նույն գիտութիւնները տարածելու համար մեր մեջ. բայց հա-
ջողութուն չունեցավ: Անաստաս կաթուղիկոսը «665 թվին»
հրավիրեց նրան՝ հայոց շարժական տոմարը վերածելու անշարժի,
բայց կաթուղիկոսը մեռնելով («667 թ»), հիշյալ ձեռնարկը խա-
փանվեց: Թողել է բազմաթիվ գրական դործեր, որոնցից հիշենք
Ինքնակենսագրութիւնը, Յաղագս չափուց և կշոց, Թուրանա-
կանք, Աստեղագիտութիւն, Ժամանակագրութիւն, Շարականներ,
էն (տես Տաշեան, Ցուց. էջ 1057), նաև Աղօթք Անանիայի Շի-
րակացւոյն (Manus. brit. mus. 244 բ. հմմտ. Թորոս Աղբար, Բ
396):— Շիր. 1, 26. Յհ. կթ. ի. Ասող. Ա. ա. Կիր. 35. Վրդ. լգ.
Սամ. անեց. 84, 85. Գր. տղ. 23, 24. Եփր. խոն. 215. Յայսմ.
մրտ. 20. Տաթև. հարց. 451, 637. Մի. այրիվ. 66. Առաք. լծ. սահմ.
169.— սեռ. Անանիայի՝ Շիր. 1, 4, 15, 27, 34. Շիր. տիեզ. էջ 1.
Անան. գիտ. 5, 20, 39. Ասող. Ա. ա, Բ. բ. Մագ. թղ. բ. Սամ.
անեց. 85. Շար. (սկիզբը հիշված իբր հեղինակ), Տաթև. հարց. 637.
Մեծոփ. 38 (համարում է աստուածարան, Սաեփաննոս Սիւնե-
ցու և այլոց հետ).— Չամչ. Բ. 360—361, 552—555, Չարբ. Հին
գպր. 456—465, թրգմ. 463, Ալիշան, Հայ-Վենետ. 19, Հայապ.
23, Դուրեան, Ուսումն. և քննագ. Երուսաղէմ 1935, էջ 519—
523, Առանձին հիշատակութեան արժանի է նորահաս բանասեր

Աշոտ Աբրահամյանի աշխատութիւնը (Պորենացուն վերագրվող Աշխարհացոյցի հեղինակի հարցի շուրջը, Երևան 1940), ուր հեղինակը շատ համոզիչ և շոշափելի փաստերով ապացուցանում է որ 1) Անանուն ժամանակագրութիւնը Անանիա Շիրակացու գործն է. 2) Այս ժամանակագրութիւնն մեջ Շիրակացին օգտվել է և քաղվածքներ է անում Պորենացուց. 3) Շիրակացին իր Տիեզերագիտութեան մեջ (էջ 76) օգտվել է Պորենացուց. 4) Ուստի Պորենացին ապրել է Շիրակացուց ավելի առաջ. 5) Պորենացուն վերագրված Աշխարհագրութիւնը Շիրակացու գործն է. 6) Այս Աշխարհագրութեան մասն է կազմում Մղոնաշափքը, որի շարունակութիւնն է Օղաշափք կամ Աստեղաբաշխական Երկրաչափութիւնը (երկուսն էլ հրատարակված նույն զրքում, էջ 97 և 100):—Աշ. Աբրահամյանը պատրաստել է նաև ընդարձակ մի գործ, բաղկացած 2 հատորից՝ Ուսումնասիրութիւն Անանիա Շիրակացու մասին և Անանիա Շիրակացու երկերը (ամբողջական հրատարակութիւն): Այս գործը դեռ մամուլին հանձնված չէ:—Անանիա Շիրակացու վրա մի անեկդոտ տես Bodleian 205—206:

— 4. Անանիա Բ եպիսկոպոս Սիւնեաց, հաջորդ Մովսէսի. Ստեփաննոս Սիւնեցի (մ. 735) տարավ նրան Եղիա կաթողիկոսի մոտ («703—717») և ձեռնադրել տվեց.—Օրբ. իթ, ր, հա:

— 5. Անանիա, եպիսկոպոս Մերզիսի, շինեց Անանեանց վանքը, 753 թ.—Bodleian 247:

— 6. Անանիա Ա Մոկացի, կաթողիկոս հայոց «946—968 թ». նախապես Վարազայ վանքի վանահայր էր և Աղթամարի ժողովում կաթողիկոս ընտրվեց՝ իբրև հաջորդ Եղիշէի: Իր ժամանակ քաղկեդոնական դավանանքը տարածվում էր հայոց մեջ և Սիւնեաց առաջնորդ Յակոբ եպիսկոպոսն ու Աղուանից Սահակ կաթողիկոսը ապստամբել էին հայոց հայրապետական աթոռի դեմ: Անանիա աննկուն եռանդով քանիցս ճամբորդեց Սիւնիք և Աղուանք, ժողովներ գումարեց, թղթեր գրեց և վերջապես քաղաքական իշխանութեան վրա հենված դադարեցրեց վիճերը:—Ասող. Գ. է, ր. Կիր. 48, 49. Վրդ. խէ. Վրդն. աշխ. 515. Յայսմ. մայ. 27. Սամ. անեց. 99. Մխ. անեց. դ. Օրբ. ծա, ծե, ծգ, հա. Ուսն. 3. Միխ. աս. իթ (=իը). Մխ. այրիվ. 21, 71. Սմբ. պտմ. 28, 39. Գնչպ. 272.—սեռ. Անանիայ՝ Կիր. 49.—Անանիայի՝ Ասող. Գ. է, թ. Կիր. 50. Վրդ. խը. Մագ. թղ. կէ. Ուսն. 33. Յայսմ. մայ. 27. Օրբ. խդ, ծա, ծբ, ծգ. Օրբ. հկճռ. ժ. Օրբ. ժմ. 11, 12.

Սամ. անեց. 100, 101. Սմբ. պտմ. 21.—բցռ. յԱնանիայի՝ Կղկնտ. Գ. իգ. Օրբ. ծգ. Կիր. ր:—Չամչ. Բ. 827—840, Աղգապ՝ 1083—1110, Միսական 19, 230:

— 7. Անանիա Նարեկացի, վանահայր Նարեկայ վանքի և հիմնադիր նույն դարոցի. Գրիգոր Նարեկացու մոր հորեղբորորդին է. մեր պատմիչներից գովարանված է իբրև գիտուն, փիլիսոփա և մեկնիչ: Իր խնդրանք գրեց Ուխտանէան իր Պատմութիւնը: Կասկածվելով թոնդրակեցի աղանդավոր լինելու մեջ, գրեց «Գիր խոստովանութեան» (հրատ. Միսրան, Վաղարշապատ 1892, արտատպված Արարատից, էջ 6—18), որի մեջ նգովում է այդ աղանդը: Բացի սրանից ունեցել է նաև թոնդրակեցոց դեմ ավելի ընդարձակ մի Ընդդիմաբանութիւն, որ գրել է հավանաբար իր համանուն Անանիա կաթողիկոսի առաջարկութեամբ և որ հիշատակում են մեր մատենագիրներից ոմանք (այս մասին տես Սարգիսեան, Ուս. թոնրակեց. աղանդին, էջ 6—7 և 73): Գրել է դարձյալ Ճառ Շողակաթի, Հաւատարմատ («973 թ»), Հայոց պատմութիւն և Ճառ Ս. Կաթողիկէի (Օրբ. ողբ. յու. էջ 14): Վերջին երկուսը կորած են: Մեռել է 986 թվից առաջ:—Ասող. Գ. է. Մագ. թղ. կէ. Յայսմ. փետր. 27.—սեռ. Անանիայի՝ Գր. նար. մատ. 422.—Չեռ. Հալէպի, Ա. 245, Ուխտ. Ա. ա (ցանկում): Գիրք թղ. դբ. Մագ. թղ. կէ. Անան. խոստ. 1, 13. Շնորհ. թղ. 269. Օրբ. հկճռ. ժ.—Չարբ. Հին դպր. 532—534, Կնիք հաւ. յու. էջ 108. Չամչ. Բ. 824, 887:

— 8. Անանիա վարդապետ. սրա անունով ունինք «Անանիայի հայոց վարդապետի ի խորհուրդ Յովնանու մարգարէի» և «Յաղագս Յովնաննու Մկրտչի, Անանիայի վարդապետի ասացեալ»: Երկուսը միասին հրատարակեց Հ. Բ. Սարգիսեան (Անանիա թարգմանիչն և իւր գրական գործոց նմոյշներ, Վննետիկ 1899): Հրատարակիչը այս Անանիան համարում է Անանիա Ա. եպիսկոպոս Սիւնեաց. ուրիշներ զնում են Նարեկացին. իսկ Չարբ. Հին դպր. 590 համարում է Անանիա Սանահնեցին:

— 9. Անանիա, եպիսկոպոս Արշարունեաց, ձակատուց և Այրարատեան գաւառի, 1012 թ. (Այրարատ 10 բ, 56 բ). մեռւմ է իր արձանագրութիւնը Խժկօնքում, 1006 թվից (Այրարատ 113): Եղել է դարձյալ առաջնորդ Հոռոմոսի, ինչպես երևում է, ըստ Ալիշանի (Շիրակ 28), իր մի արձանագրութիւնից՝ 1013 թվից (Շիրակ 32) և մի ուրիշ անթվական արձանագրութիւնից (Շիրակ 31):—Սրա հետ նույն պետք է կարծել

- 10. Անտանիա եպիսկոպոս Վաղարշակեացի, որի խնդրանք Յովհաննէս Կողեանը գրել է Մեկնութիւն տոմարի (ԺԱ դար)։—Չամչ. Բ. 907, Չարբ. Հին դար. 571. Ինչպես և՛
- 11. Անտանիա եպիսկոպոս Արշարունեաց, որի խնդրանք Սամուէլ Կամրջաձորեցին գրեց Տօնապատճառը (Ժ դարի վերջը)։—Չարբ. Հին դար. 790:
- 12. Անտանիա մեծ վարդապետ. Պետրոս վարդապետի հետ միասին բնակեցին Արշարունիքում. ապա գնացին Նարեկայ վանքը. նախապես բնակվում էին Անտաք (ԺԱ դար)։—Այբբարատ 52:
- 13. Անտանիա վանահայր Տիրուայ վանուց Մոփանց, թղթակից Գրիգոր Մագիստրոսի, որ գրել է նրան թ. ԽԹ—ՄԲ նամակները (ԺԱ դար)։—Մագ. թղ. ԽԹ—Ճբ. (Կ. Կոստանեան համարում է նույն Անանէն, որ Պետրոս Գետադարձ կաթողիկոսի քեռորդին էր)։
- 14. Անտանիա, մերձավոր Իբրահիմ արաբ ամիրայի. Գրիգոր Մագիստրոսը իր գրած խրթին թղթերի վերձանութեան համար առջարկում է դիմել այս Անանիային։—Մագ. թղ. հա:
- 15. Անտանիա քահանա Ակոռեցի. թուրքերի արշավանքի պատճառով իր ընտանիքով Ակոռից փախավ Սեբաստիա (1066 թ.). հինգ տարի հետո Անանիան իր ընտանիքը թողնելով Սեբաստիայում, գնաց Պոլիս, ուր և մեռավ։—Rapport Arm. 45:
- 16. Անտանիա իմաստուն, որ գտել է առասպելական համասփիւռ ծագիկը՝ Սուրմարիի Չողկերտ գյուղում։—Վրդ. առ. 300. Այբբարատ 123 (համարում է Շիրակացին)։
- 17. Անտանիա վրդ. Սանահնեցի, «գրտող տոմարական արհեստից և աստուածայնոց գրոց». աշակերտ Դիոսկորոսի և դասընկեր Յակոբ Սանահնեցու. միաբան Սանահնի վանից. ունի մի քանի կրոնական գրվածքներ. Պետրոս կաթողիկոսի հրամանով գրել է Պողոսի 14 թղթերի համառոտ մեկնությունը (հետևողությունը Եփրեմի, Ոսկերեբանի և Կիւրեղի). ունի և ներբողեան Շողակաթի, Հնդդէմ երկաթնակաց կամ Յունաց, Համեմատութիւն չորից Աւետարանչաց ևն (ԺԱ դար)։—Կիր. 64. Վրդ. հ.—սեռ. Անտանիայի՝ Խարվկ. էջ 1.—իր գործերը տես Չարբ. Հին դար. 588, 590, Տաշեան, Ցուց. 1057 գ, Ձեռ. Դաղեան. Ա. 91 բ. Կնիք հաւ. յոջ. էջ 109, Հայագ. 383, Գ. վ. Յովհէփեան, Խարվկ. 24, Սեղրակեան, Հայ եկեղ. պատկերյալագութիւնը, էջ 127—131. Չամչ. Բ. 929:

- 18. Անտանիա վարդապետ. գրել է Եփրեմի Մեկնութիւն Աւետարանի Համարարբառ (նախ քան 1195 թիվը), Հաղբատի ժառանգավորաց համար (Արդյոք Անանիա Հաղբատացին կամ Սանահնեցին չէ՞ և իր գործն էլ Համեմատութիւն չորից Աւետարանչացը չէ՞)։—Չարբ. թրգմ. 447, Հայագ. 371?
- 19. Անտանիա արքեպիսկոպոս կամ պատրիարք Հայոց Եփրատի. հաջորդեց Գրիգորի՝ առաջին պատրիարքին Եփրատի. նստում էր Չահիր կամ Չահիրատ կոչված տեղը՝ Հայոց վանքում. նույն միջոցին ապստամբութուն ծագելով Հայոց դեմ՝ արաբները վանքը գրավեցին և բոլոր՝ կրոնավորներին սպանեցին Անանիայի հետ (1137)։—տես Արուստանի Պատմ. էջ 19, Ալիշան, Շնորհ. և պրգ. էջ 165:
- 20. Անտանիա Դվինցի, ուրիշ վրացական իշխանների հետ ուղարկվեց Պարսկաստան, օղնական ղորք խնդրելու համար՝ Վրաց Գէորգի Գ (1156—1184) և Դեմետր թագավորների կովի ժամանակ։—Վրաց աղբ. Բ. 10:
- 21. Անտանիա Անեցի, աշակերտ Յովհաննէս Սարկաւազ վարդապետի (ԺԲ դար)։—Չարբ. Հին դար. 615:
- 22. Անտանիա վարդապետ, անձանոթ պատմիչ, որին հիշում է Մխ. այրիվ. 37՝ հայ պատմագիրների շարքում, Մատթէոս Ուռնայեցի և Մխիթար Անեցի պատմիչների միջև: Այս երկուսն էլ ԺԲ դարից լինելով, Անանիա պատմիչն էլ պիտի լինի ԺԲ դարից:
- 23. Անտանիա, աշակերտ Արիստակէս վարդապետի (անս այս անունը), որ աշակերտ էր Ներսէս Շնորհալու (մ. 1173), Այս երկուսը (Անանիա և Արիստակէս) համառոտեցին Շնորհալու կազմած Մեկնութիւն Մատթէի, որ հետո Յովհան Մործորեցին լրացրեց:—Ձեռ. Դաղեան. 91 բ:
- 24. Անտանիա խստակրոն ճգնավոր և մեծ վարդապետ Վարապայ վանից. ուսուցիչ Արտամեացի Յուսիկ քահանայի (1224 թ.), որ նրա քրոջ որդին էր։—Պատմ տէր յուսկ. 198—203:
- 25. Անտանիա Սեբաստացի, չհամաձայնվելով Յովհաննէս Մեծարարոյի ոնարություն (1203 թ.), հակաթոռ կաթողիկոս նստավ Սեբաստիայում. վախճանվել է 1256 թվին, ինչպես երեվում է իր տապանագրից՝ ըստ Նաթանեան, Տեղեկ. Սեբ. էջ 42. Բայց տապանագիրը ամբողջութեամբ մեջ է բերում Քորոս Աղբար, Ա. 179, որտեղից երևում է որ վախճանվել է 1207 թվին, որ ավելի ճիշտ է. (Չամչ. դնում է 1206 թ)։—Կիր. ա. Չամչ. Գ.

տաս պատրիարք՝ Անտիոքի 561—599 թ., Անաստաս Ա պապ Հռոմի 398—402 թ., Անաստաս Բ պապ Հռոմի 496—498 թ., Անաստաս Գ պապ 911—913 թ., Անաստաս Դ պապ Հռոմի 1153—4 թ., Անաստաս պատրիարք Հունաց Կոստանդնուպոլսի 730—754, Անաստաս Ա պատրիարք Հունաց Երուսաղեմի 458—478, Անաստաս Բ 639—706, Անաստաս պատմիչ լատին (Ք դար) ևն: Մեր մատենագրության մեջ հայտնի է Անաստաս քահանա Սինայցի միայնակեաց, որի աղթքներից մի քանիսը թարգմանված են հայերենի (տես Տաշնան, Ցուց. 1058 ա, Ձեռ. Հալեպի, Ա. 347 ա, Քորոս Աղբար, Բ. 396, Ձեռ. Քաւր. 85 ա): Այս անունը մեր մեջ գործածվել է Զ—Ժ Դ դարերում, այնուհետև թարգմանվեց հայերեն Յարուքիմ և հունական ձևը վերացվեց:

— 1. Անաստաս եպիսկոպոս Գողթն գավառի (Զ դար).— Օրբ. Ի:

— 2. Անաստաս Ա. Ակոռեցի, կաթողիկոս Հայոց «661—667 թ». հաջորդեց Ներսէս Շինողին, որի սենեկապետն էր և նրա կենդանության ժամանակ Զուարթնոց եկեղեցու շինության վերահսկիչ: Կաթողիկոս ժամանակ Ակոռիում շինեց մի վանք, հյուրատուն և աղքատանոց: Հրավիրեց Անանիա Շիրակացուն՝ Հայոց շարժական սոմարը վերածելու անշարժի («665 թ»), բայց շուտով մահը վրա հասնելով՝ գործադրութունը խափանվեց: Իրեն հաջորդեց Իսրայելը.— 85. կթ. Ի. 35. կթ. 5յր. 275. Եզն. եր. 268. Կղկնտ. Բ. իէ. Վկ. դաւ. 87. Ասող. Բ. ք. Սամ. անեց. 84. ՔՏնպ. 271. Մխ. անեց. Գ. Օրբ. հա. Կիր. 35. Վրդ. լգ. Միխ. աս. իթ (=իը). Մխ. այրիվ. 21. Յայսմ. մրտ. 31 (կոչում է Անաստաս կաթողիկոս Արճոյ). Տաթև. հարց. 545.—սեռ. Անաստասայ՝ 85. կթ. Ի. Ասող. Բ. ք. Կիր. 35. Վրդ. լգ. Վկ. դաւ. 87.—Վրաց աղբ. Ա. 47, 78, 80. Չամչ. Բ. 360—61, 377. Ազգապ. 745—750, Այրարատ 472 ք:

— 3. Անաստաս վարդապետ, եղել է Երուսաղեմ, տեսել Պաղեստինի հայոց 70 վանքերը և Համազասպ Կամսարական Պահլավունի իշխանի խնդրանոց գրել նրանց նկարագրութունը: Այս գրվածքը կոչվում է «Վասն վանորէից, որ ի Ս. քաղաքն յԵրուսաղեմ»: Այնուհետև այս գրվածքը բերել է Մոփաց գավառը (Էջմար).—Զարբ. Հին դպր. 229—30, թրգմ. 296, Ազգապ. 1153, 1827, Հայապ. 74 և 227—9, Ձեռ. Վենետ. Բ. 829:

— 4. Անաստաս կաթողիկոս Աղուանից՝ 742—746. հաջոր-

դեց Միքայէլի.—Կղկնտ. Գ. իգ. Մխ. այրիվ. 24. Հայապ. 384.—Կիր. ը. կոչում է սրան Անանիա:

— 5. Անաստաս վարդապետ, նշանավոր գիտնական (775 թ).—Կիր. 40, Սամ. անեց. 89. Մխ. այրիվ. 67.—Ազգապ. 1153 նույն է համարում Երուսաղեմի Անաստաս վարդապետի հետ (Ճ 3):

— 6. Անաստաս, որդի Ներսէս քահանայի, որ Մկրտի: երէցին գրել տվեց Մանրուսումնաբը՝ 1340 թ.—Տաշնան, Ցուց. 499 բ:

*ԱՆԱՍՏԱՍԻԱ, իգ. <հուն. Ἀναστασία, որ Ἀναστάσιος> Անաստաս անվան իգականն է և նշանակում է «յարբուցեալ»: Սրանից են Ֆրանս. Anastasie, ռուս. Анастасия ևն: Այս անունով հայտնի է Անաստասիա Նահատակուհի հռովմայցի, որ Նահատակվեց Ներոնի ժամանակ: Մեր մեջ հիշված եմ գտնում միայն մի անգամ ԺԸ դարից՝ Ձեռ. Քաւր. 18 բ (Անաստասիայա ձևով):

ԱՆԳԵՂ, ար. ծագումն անհայտ:

— 1. Անգեղ, հին հայկական մի աստվածութուն էր ըստ Գարագաշեան, Քնն. պատմ. Ա. 250, ըստ որում Դ թագ. ժէ 30 սեծականների յճՂ Nergal աստվածը, որ հունարեն տառադարձված է Ἐργάλ, հայերեն Ս. Գրքում զարմանալի կերպով թարգմանված է Անգեղ: Աղոնց ևս REA. 7, 187 համարում է Տորք-Անգեղ աստվածը, որ տես Տորք:

— 2. Անգեղ, երկրորդ անուն Փաննաւաղ հայկազն թագաւորի որդի Բագարատի (տես այս անունը):

+ ԱՆԳԻՆԷ, իգ. <հյ. անգին «գին չունեցող, շատ թանկագին» բառից՝ նորահնար անուն, որ ձևափոխված է այսպես, Սեզիմե, Վերգիմե անունների նմանությամբ: Գործածական է Պոլսում («օրինակ՝ Կարապետեան, Յիշատ. Սամաթիայի, էջ 245):

ԱՆԴՈՎԿ, ար. ծագումն անհայտ:

— Անգրավկ Վրնի, Արշակ Բ-ի կնոջ՝ Փառանձեմ թագուհու հայրն էր և փեսա Մամիկոնեանց: Խոսքով Բ թագավորի («330—339») վերջին տարիներում նշանակվեց Արտուազդ Մամիկոնեանի խնամակալ: Տիրան Բ-ի հրամանով ուղեկցեց Փառէնին Կեսարիա՝ կաթողիկոսական ձեռնադրության համար («348 թ»): Դեսպան ուղարկվեց Բիւզանդիոն՝ խնդրելու Արշակ Բ-ին թագավորեցնել Հայոց վրա («350 թ»): Արշակը թագավոր դառնալով նշանակեց նրան նահապետ Սիւնեաց, Վաղինակ Սիւնու փոխա- ևն: Երբ Մեծն Ներսէս ընտրվեց կաթողիկոս, Կեսարիա օժման

տանող շքախմբի անդամներից մեկն էլ ինքն էր (1353 թ)։
 Օղակ Տիգրանակերտի վերակացու և ետ մղեց Շապուհի պաշա-
 րուսը. բայց երկրորդ անգամ շարաշար հաղթվեց։ Ապստամբեց
 Շապուհի դեմ և 2^ի տարի Սիւնիքը անկախ պահեց։ Այնուհետև
 գնաց Հունաստան, ուր և մեռավ։ Իր որդին է Բարեկ Սիւնի և
 թոռն է Վասակ Սիւնի մարզպան։—Անունը ավանդած է բազ-
 մազան ձևերով.—Անգրովի՝ Բուգ. Գ. ժգ, իա. Գ. դ, ի.—Անգրակ՝
 Օրբ. գ—ը.—Անգրովի՝ Բուգ. Գ. իա.—Անգրայի՝ Բուգ. Գ. ի.—Ան-
 գրակ՝ Մեսր. եր. շճ.—Անտիոսի՝ Սոր. Գ. իգ, իդ.—սեռ. Անգրովայ
 Բուգ. Գ. ժա. Գ. ժե, ի.—Անգրակայ՝ Կղկնա. Բ. ա. Ասող. Բ. ա,
 Օրբ. ը, թ, ժբ. ժե, լը, ծդ.—Անգրակայ՝ Մեսր. եր. 43.—Անգրու-
 կայ՝ Բուգ. Գ. ի, ծը.—գրծ. Անգրուկալ՝ Բուգ. Գ. ծա։—Չամչ. Ա.
 444—452, Սիսական 10, 11, 17, 210, 294։

+ ԱՆԴՈՒԿ, ար. < հյ. անգուլ «անդադար» բառից։ Այս անունով հայտնի է միայն՝

—Անգուլ ոճն կրոնավոր, որի մոտ գնաց Ակիթը՝ Ղազար Փարպեցուց հեռանալուց հետո (Ե դար)։—սեռ. Անգրոյ՝ Փարպ. էջ 196։

+ ԱՆԴՐԱՆԻԿ, ար. < հյ. անդրանիկ «մեծ, երեց, ավագ» բառից։ Մեծոփ. 26 ասում է թե Մակարայեցի 7 եղբայրներից առաջինն անունն էր Անդրանիկ (մյուսներն էին Ակար, Մակար, Սորէն, Սորսէն, Ամինադար, Գաղիէ)։ Մակարայեցոց Բ զբքի է գլխում պատմվում է 7 եղբայրների նախատակութունը. նրանց անուններն են Ակար, Մակար, Սորէն, Սորսէն, Ամինադար, Գալիէ և Գաղիզէ։ Սրանք բոլորն էլ նույնն են Մեծոփեցու տված անունների հետ, բացի վերջինից, որ կրտսերն է և պակասում է Մեծոփեցու մոտ։ Մեծոփեցին առաջին որդին կոչում է Անդրանիկ, որ գոյութուն չունի Մակարայեցոց զբքում, ուր առաջինն է Ակար։ Բայց Անդրանիկ անվան հիշատակութունը ցույց է տալիս, որ Մեծոփեցու ժամանակ (ԺԵ դար) այս անունը գոյութուն ուներ մեր մեջ և իրոք էլ ունինք մի վկայութուն այս ժամանակից, և նույն իսկ Ժ դարից (տես տակը)։ Ավելի ուշ հիշատակված գտնում եմ 1789 թվին (տես Կարապետեան, Յիշատ. Մամաթիոյ, էջ 301)։ Գոյում ազավազյալ ձևով ասվում է Անքառանիկ, Չպետք է շփոթել Անդրանիկ անվան հետ, որ բոլորովին տարբեր է (տես առանձին)։

—1. Անդրանիկ Մոկացի, զորավար. Գրիգոր, Բագրատ և

Ռոմանոս Տարօնցիների հետ մտել էր Վարդ Սքլերոսի բանակը և կոզում էին Հունաց Վասիլ Բ Բուլղարասպան կայսեր դեմ (976)։—Տէր Սահակեան, Հայ կայսերք, Բ. 236։

— 2. Անդրանիկ արքեպիսկոպոս Թէոդոսիայի, որին գրեց Կոստանդին կաթողիկոսը՝ Ճյուրենտիայի պապական ժողովի առթիվ (1438)։—Պալճեանց 87, 90։

* ԱՆԴՐԷՍ, ար. < հուն. Ἀνδρέας անունից, որ ծանոթ է Հերոդոտի ժամանակից. բուն նշանակում է «առնական»։ հմմտ. ἄνδρεια «առնականություն» և ἄνδρειαζ «առնական» Սրանից են լա. գերմ. Andreas, ֆրանս. André, անգլ. Andrew, ռուս. Андрей, փղբ. Андрияна ևն։ Այս անունով հայտնի են՝ Անդրեաս առաքյալը, որ Գետրոս առաքյալի եղբայրն էր, Անդրեաս եպիսկոպոս Կեսարիոյ, կոչված Անդրէաս մեծն, որ ունի Յովհաննու Յայտնութեան մեկնութիւնը, որ և հայերենի թարգմանեց ներսէս Լամբրոնացին (Տաթև. ձմ. ճլը)։ Կա նաև Անդրեաս Բ թագավոր Հունգարիայի (1205—35), որ մասնակցել է Խաչակրաց հինգերորդ արշավանքին։ Մեր մեջ գործածական է եղել Ե դարից և մինչև այժմ էլ կենդանի է։ Ժողովրդական ձևով ասվում է Անդրիաս (որի վկայութունը ունինք 1208 թվից՝ Չեռ. Վենետ. Ա. 389, 1412 թվից՝ Չեռ. Նոր-Բայազ. 17), Գոյում Անդրիյաս, Ազայուն՝ Անդրյագ, Կովկասում՝ ռուսականի օրինակով ասվում է հաճախ Անդրե, Անդրեյ, Անդրյուշտ։ Գրված եմ գտնում նաև Անդրաս՝ 1330 թ. (Չեռ. Թուր. 2 ա), 1469 թ. (Չեռ. Վենետ. Բ. 1113), Անդրիաս, Անդրաս՝ 1321 թվից հետո գրված անթվական մի հիշատակարանում (Չեռ. Ազուլ.—Աբրտ. 1911, 565)։

— 1. Անդրեաս արեղա, աշակերտ Ս. Սահակի, վանական Մշու Առաքելոց վանքի։ Վարդան Մամիկոնեանի դուստր Շուշանիկից ստացավ Ս. Նունէի խաչը և Վրաստանից տարավ թաքցրեց Գարխար լեռներում։ Ավելի ուշ հայտնեց Հմայեակ Մամիկոնեանի թոռ Գրիգորին, որ նույն խաչը փոխադրեց Կապոյտ բերդը։ Անդրէասը ճգնական կյանքով ապրեց ու մեռավ (Ե դար)։—Յայսմ. մրտ. 30. Մխ. այրիվ. 62. —սեռ. Անդրեասայ՝ Վրդ. կղ.—Չամչ. Ա. 536, Բ. 87. Չարր. Հին դղր. 297. Հայապ. 44, 66։

— 2. Անդրեաս վանահայր Գլակայ վանից, հաջորդ Գրիգորի (Չ դար)։—Մամիկ. ա. Հայապ. 69։

— 3. Անդրեաս եպիսկոպոս Արցախու, հաջորդեց Միհրի (Ե դար)։—Կղկնա. Բ. ծ.—սեռ. Անդրեի՝ Կղկնա. Բ. ծ. (հրտր. Շահնուզ. Անդրե ձևով)։

- 4. Անդրեաս քահանայ, իր եղբայր Գէորգ քահանայի հետ Մլժէ Թագուհուց նվեր են ստացել մի Աւետարան՝ Վարագայ վանքի համար, 902 թ.—Ձեռ. Վեներ. Ա. 385: Այս հիշատակութիւնը կեղծ է, որովհետեւ նույն երկու քահանաները հիշատակում են նաև, որ Մլժէ Թագուհու սուրբ Աւետարանը ազատել են հափշտակիչների ձեռքից և նվիրել Վարագայ վանքին, 1208 թ. (Ձեռ. Վեներ. Ա. 389 և Տաշեան, Ակնարկ 19): Այդ քահանաները չէին կարող ապրել 300 տարի, ուստի գոնե տուրքին հիշատակութիւնը սուտ է:
- 5. Անդրեաս առաջնորդ Մրենի վանքի. հիշված է մի կրկնատար արձանագրութեան մեջ, իբր ժամանակակից Գաղիկ Ա Շահնշահի (1090—1020 թ.)—Շիրակ 136:
- 6. Անդրեաս Թոնդրակեցի, առաջնորդ Ճգնավորաց մեհաստանի, որ հիմնեց Թոնդրակեցի Վրվէս իշխանը (ԺԱ դար).—Լաստ. իգ, Տաշեան, Ցուց. 358 ա:
- 7. Անդրեաս վարդապետ Խճկոնից վանքի, 1208 թ.—Շիրակ 129, որից նոր վկ. 94:
- 8. Անդրեաս վարդապետ, առաջնորդ Հոռոմոսի վանքի. հիշատակված է երկու արձանագրութեան մեջ (Շիրակ 21 բ, 23 ա), որոնք թեև թվական չունին, բայց ժամանակակից լինելով Անիի արքեպիսկոպոս Գրիգորի Ապուղամրենց (1215—27), որոշում են թվականը:
- 9. Անդրեաս իմաստասեր, ատենադպիր Հեթում Ա «1226—70» Թագավորի. հիշված է ջանցերների շարքում, 1243—1261 թվերի միջև.—Միսուան 485, 516:
- 10. Անդրեաս կրոնավոր, ազգական Մխիթար Սասնեցու, որ 1270 թվին աշակերտ մտավ նրա մոտ՝ Քաջբերունեաց Գերմանից գյուղում.—Մկ. մեծոփ. 28:
- 11. Անդրեաս վանահայր և առաջնորդ Բագնայրի վանից, 1289 թ.—Շիրակ 123 բ:
- 12. Անդրեաս քահանայ, որդի Թորոսի և եղբայր Վարդան քահանայի, որ Թորոս գրչին գրել տվեց մի Աւետարան, 1280—1320 թվերին.—Ձեռ. Թաւր. 27 բ:
- 13. Անդրեաս եպիսկոպոս Հարզանի, անդամ Սսի կրոնական ժողովի «1307 թ».—Չամչ. Գ. 309, Միսուան 164, Ազգապ. 1786:
- 14. Անդրեաս կրոնավոր, եղբայր Գրիգոր գրչի. որ Ակ-

- նելի վանքում օրինակեց Գողոսի Թղթերի Մեկնութիւնը՝ 1325 թ.—Ձեռ. Վեներ. Բ. 572:
- 15. Անդրաւս որդի Սարգիս քահանայի, որ Բզնունեաց Աղէթ գյուղում ստացավ մի հին Աւետարան, 1330 թ.—Ձեռ. Թաւր. 2 ա:
- 16. Անդրեաս եղբայր Գրիգոր գրչի, որ օրինակեց Աւետարանը Չորոյ վանքում, 1334 թ.—Ձեռ. Վեներ. Ա. 698:
- 17. Անդրեաս կուսակրոն քահանայ, Այրարատի Կոչ գյուղից. որդի Գոթթի. գնացել էր Կիրիկիա և այնտեղ, Միս քաղաքում, Սարգիս քահանային գրել և ծագկել տվեց մի գեղեցիկ Աւետարան, 1336 թ.—Ձեռ. Վասպ. 184—5:
- 18. Անդրեաս, հայր Գրիգոր գրչի, որ Աղթամարում օրինակեց Աւետարանը՝ 1355 թ.—Ձեռ. Վասպ. 204:
- 19. Անդրեաս եպիսկոպոս. եկավ Միս և Մխիթար կաթողիկոսի մոտ ատենակով մի շատ գեղեցիկ ոսկեկար ծագկազարդ Աւետարան, որ գրել էր Սարգիս քահանան 1350 թվին, գնեց և նվիրեց եկեղեցուն.— Ձեռ. Թեհր. (ՀԱ 1935, 312): Նույն է արդյոք՝
- 20. Անդրեաս եպիսկոպոս. գրել տվեց Սարգիս քահանային մի Աւետարան, 1350 թ.—Ձեռ. Գաղեան, Բ. 55 բ:
- 21. Անդրեաս վարդապետ, տաղասաց. ունի տաղեր ու զանձեր, որոնք մտել են Manus. brit. mus. 117 ա, որ գրված է 1412 թվին, և մի Գանձարանի մեջ, որ գրված է 1424 թվին (Ձեռ. Լվով—ՀԱ 1937, 118): Ըստ այսմ հեղինակը պետք է լինի ամենաուշը ԺԴ դարից: Հմմտ. տակը երկու ուրիշ տաղասաց՝ Անդրէաս անունով:
- 22. Անդրեաս, եկեղեցապան Երուսաղէմի Ս. Փրկիչ տաճարի, հոգևոր եղբայր Բաբերդցի Վարդան քահանայի (վերաբնակյալ Խրիմ), որ Երուսաղէմում օրինակեց Աւետարանը և նվիրեց նույն Անդրէասին, 1372 թ.—Ձեռ. Վասպ. 222:
- 23. Անդրեաս, գրիչ. օրինակեց Աւետարանը Խոզայ երկրում, 1391 թ.—Ձեռ. Վասպ. 225:
- 24. Անդրեաս արեղայ Սուխարայ վանից, 1414 թ.—Rapport Arm. 6:
- 25. Անդրեաս, հայր խոջա Ատոմի, որ միջնորդել է Քուսա գրչի մոտ՝ գրելու Աղթամարում մի Աւետարան՝ Խաչատուրի համար, 1418 թ.—Ձեռ. Վասպ. 312:
- 26. Անդրեաս կամ Անդրիանոս, կրոնավոր, եղբայր

«մեծ հռետոր» Յակոբի, որ էր առաջնորդ Կողոպ վանից՝ 1428 թ.—Տաշեան, Ցուց. 583 բ, 584 բ

— 27. Անդրիաս, հայր Մեծխաթունի, որ երզնկայում, Ղազար արեղային գրել տվեց մի Աւետարան, 1431 թվին.—Չեռ. Վենետ. Ա. 663:

— 28. Անդրեաս, հայր Յարութիւնի, որ Կաֆայի աղնվահան քաղաքացիներից էր և որին ի միջի այլոց զրեց Կոստանդին կաթողիկոսը՝ Ֆլորենտիայի ժողովի սոթիվ (1438).—Պալ-ճեան 87:

— 29. Անդրիաս, որդի Մկրտչի. գնեց մի հին Աւետարան, 1442 թ.—Չեռ. Նոր-Բայազ. 17 բ, Սմբատեանց, Գեղարքունի 55:

— 30. Անդրեաս, որդի Մելքիսեթ երեցի, որ օրինակեց Գանձարանը՝ Աւան գյուղում, 1453 թ.—Bodleian 134:

— 31. Անդրիաս կրոնավոր, օգնեց Ղազար գրչին՝ արտագրելու Յայտաւուրքը Լիւմ կղզում, 1457 թ. Չեռ. Թաւր. 102—103: ա:

— 32. Անդրեաս քահանա, որդի գրակապ Վարդանի. որ Արճէշում, Յովհաննէս քահանային գրել տվեց մի Աւետարան, 1460 թ.—Չեռ. Թաւր. 66 բ:

— 33. Անդրեաս երեց Եւզոկիացի, որդի Շնորհաւորի, գրիչ-օրինակեց Աւետարանը՝ պարոն Կոստանդի համար, 1463 թ.—Չեռ. Սեբ. (ՀԱ 1925, 132—133):

— 34. Անդրեաս հայր Աստուածատուր տանուտերի, որ Ռշտունեաց Բերդաձորի վանքում, Մարգարէ գրչին գրել տվեց մի Աւետարան, 1463 թվին.—Չեռ. Վասպ. 443:

— 35. Անդրաս, կրոնավոր, միաբան Տեղերի վանուց. մեռած էր արդեն 1469 թ.—Չեռ. Վենետ. Բ. 1113:

— 36. Անդրեաս եպիսկոպոս Կեսարիայի, 1476 թ. Rapport Belgique 34:

— 37. Անդրեաս քահանա, որդի Շնորհաբարոնի և եղբայր Գրիգոր նկարչի, որ Սեբաստիայում, Փիլիպպոս եպիսկոպոսին գրել տվեց մի Աւետարան, 1485 թ.—Չեռ. Վենետ. Ա. 598:

— 38. Անդրեաս երեց. գրիչ. Կաֆայում օրինակել է Գր. Տաթևացու Լուծմունք Պորփիւրի ներածութեան, 1492 թ.—Չեռ. Կարին. 196:

— 39. Անդրեաս Մերդինցի, պարոնտէր. հորեղբորորդի և աթոռակից Աստուածատուր Բ Մերդինցի պատրիարքի նրուսաղէմի, որ նստեց «1562—1564 թ». (Իսկ «ըստ այլ աղբյուրի»

նստել է «1542 թ». գնաց Պոլիս «1555 թվին» և հունաց Գերմանոս պատրիարքի դեմ դատ բանալով՝ նրուսաղէմի կալվածները ետ առավ: Աստուածատուրի մահից հետո ինքը գահակալեց «1564—1593 թվերին»: Դիմելով Տաճկաց կառավարութեան, ջընջել տվեց բազ կոչված տուրքը, որ մահմեդականները պահանջում էին միաբաններից և ուխտավորներից, և առհասարակ վանքի բոլոր կալվածների համար այլապահների ոտնձգութեանների դեմ հրամանագիրներ հանեց: Վերջին տարիներում գահակալից ունեւր իր եղբորորդի Դաւիթ Մերդինցուն:—Աղգապ. 2235:

— 40. Անդրեաս վարդապետ. պանծասաց. իր գանձերից մեկը տես Չեռ. Իտղեան, Ա. 32 ա.—Ժամանակն անհայտ է. բայց ամենաուշը պիտի լինի ժՁ դարից, որովհետև ձեռագիրը ժՁ դարումն է գրված: Տաշեանն էլ իր Ցուցակում (տես էջ 467, 964, 986 և 311) ունի Անդրեաս ոմն տաղասաց (ժե դարից), որ թվի թե նույն անձն է: Բայց սրանից տարբեր է երևում Անդրէաս Արճէկեցին (Ձ 43):

— 41. Անդրեաս քահանա. ծնվել էր Նախիջևանում. երբ Շահբաս Ա ավերեց այս քաղաքը, Անդրէասի ծնողները փախան Ագուլիս և մանուկ Անդրէասին ուսման ավին: Ուսումը ավարտելուց հետո դարձավ քահանա և Ագուլիսի դպրոցի ղեկավարեց: Օսմանցոց Օթուզ Ահմէդ փաշայի դեմ արշավելու ժամանակ՝ Շահբասը եկավ Ագուլիս. ամբողջ ժողովուրդը, եկեղեցական դասը, ինչպես և Անդրէաս քահանան իր աշակերտներով մեծ ընդունելութեան ցույց տվին շահին: Աշակերտների մարդերը խուզած էին. շահը մտածեց թե այդ դիտմամբ է աւրած, որպեսզի աշակերտները տգեղանան և շահը չխլի նրանց: Ուստի հրամայեց նրանց, որոնք խուզել են աշակերտների մարդերը, բռնել և սպանել: Անդրէաս քահանան տեսնելով որ բազմաթիվ ծնողներ պիտի սպանվին, հանցանքը իր վրա առավ: Շահը հրամայեց ձեռնել բանտարկել և չարաչար տանջել նրան, և կամ հավատքը ուրանալ ու սպառնալ: Անդրէասը չուրազգավ իր հավատքը և դառն տանջանքներով նահատակվեց «1617 նոյ. 18»:—Սամ. անեց. շար. 177: Առաք. պտմ. 165, 215, 492. Չամչ. Գ. 590—591: Ընդարձակ վկայաբանութեանը տես Առաք. պտմ. գլ. Իէ, որից նոր վկ. 423—433: Մտել է նաև Յայտաւուրքի մեջ:

— 42. Արթեաս քահանա, մականուն ճէհէննէմ մէրտիվէնի (զժոխքի սանդուխ). գլուխ Թըլթըլեան կուսակցութեան. ամբո-

խավար. տապալեց Պոլսի Յովհաննէս Թովալ պատրիարքին և գահ բարձրացավ «1675 թ». բայց մի տարուց տապալվեց:— Չամչ. Գ. 715—7. Երեմ. չել. օրագր. 129, 163, 165, 185—6, 199, 408. Ազգասպ. 2604:

— 43. Անդրեաս Արծկեցի, տաղասաց. սրա թրջախառն աշուղական մի տաղը հիշում է Տաշեան, Յուզ. 862 բ՝ 1765 թվից: Սրանից տարբեր են № 21 և № 40 նույնանուն տաղասացները:

*ԱՆԴՐԻԱՆՈՍ, տես Ադրիանոս:

— Անդրիանոս (կամ Ադրիանոս) Սպերացի, Տաճատ Բաբերզցու հետ միասին ապստամբեցին Հունաց Թոմասոս Լեկաբենոս հայազգի կայսեր դեմ (936): Այս կայսեր կոստանդին որդին ամուսնացավ Ադրիանոսի դստեր Հեղինէի հետ, որ սակայն Խրեք շաբաթից մեռավ (941):—Տէր Սահակեան, Հայ կայսերք, Բ. 483—484:

+ ԱՆԴՐԻԿ, ար. այժմ փաղաքչական ձևն է համարվում Անդրեանի անվան. բայց նույն կարող էր լինել նաև Անդրեաս անունից. հիշատակված է ԺԶ—ԺԷ դարերում:

— 1. Անդրիկ մահտեսի, հայր Գրիգոր երեցի, որ Տոմարգծայ գյուղում օրինակեց Գանձարանը՝ 1576 թ.—Ձեռ. Սեբ. = ՀԱ 1927, 314:

— 2. Անտրիկ (տես. Անտրեկան), հայր Սահեցի Գրիգորի, որ Մելքոն քահանային գրել տվեց մի Աւետարան, 1636 թ. Ձեռ. Հալեպի, Ա. 355 բ—356 ա:

*ԱՆԴՐՈՆԻԿՈՍ, ար. հուն. Ἀνδρόνικος անունից, որ նշանակում է «արանց յաղթանակ» (ծագում է ἀνίρ ἀνδρός «այր, տղամարդ» + νίκη «հաղթել» բառերից). սրանից են նաև յու. Andronicus, ռուս. Андроник, ֆրանս. Andronic, իտալ. Andronico են: Հայտնի են պատմութան մեջ Անդրոնիկոս հնագույն լատին դրամատիկական բանաստեղծը՝ ծագմամբ հույն (Ն. Բ. Գ դար), Անդրոնիկոս՝ քերականագետ Միլերիացի, Անդրոնիկոս հրյա քրիստոնյա, բանտակից Պոդոս առաքյալի (Հոովմ. ԺԶ 3), Անդրոնիկոս նահատակ, ընկեր Տարագոսի (Յայսմաւուրբից), Անդրոնիկոս փիլիսոփա, որի գրութան հայ թարգմանութունը հիշում է Մագիստրոսը, Անդրոնիկոս Ա Կոմենենոս, կայսր Հունաց 1183—1185, Անդրոնիկոս Բ Պալէոլոգ, կայսր Հունաց 1283—1328, Անդրոնիկոս Գ. (մոր կողմից հայ. Հեթում Բ թագավորի Մարիամ քրոջ որդին էր, Չամչ. Գ. 296, 325), կայսր Հունաց

1325—28, Անդրոնիկոս Դ. Պալէոլոգ, կայսր Հունաց 1377—78, Անդրոնիկոս կեսար, հորհրորորդի Մանուէլ Կոմենենոս կայսեր, զորավար հունաց, որ արշավեց Կիլիկիա 1152 թվին և չարաչար հաղթեց Թորոս Բ-ից: Մեր մեջ 2 անգամ գործածված է Անդրոնիկոս ձևով, այժմ գործածական է Անդրոնիկ ձևով և շփոթվում է Անդրաքիկ անվան հետ:

— 1. Անդրոնիկոս, քահանայ Անարզարայի Ս. Աստուածածին եկեղեցու, 1314 թ.—REA 2, 283, Չարք. Թրգմ. 265:

— 2. Անդրոնիկոս քահանայ, գրիչ. «յաշխարհն Յոանկաց, ի քաղաքն Սայլեո, ընդ հովանեաւ Ս. Կարապետի» օրինակեց Նարեկը՝ 1327 թ.—Ձեռ. Կարին. 172:

Անգալա տես Ընջուլ:

ԱՆԸԼԷՆՐ, իգ. ծագումն անհայտ. ունինք միայն՝

— Անըլենր դուստր պարոն Պայտերի, որ գնեց մի հին Աւետարան (ԺԲ դար).—Rapport Arm. 52:

Անթազար տես Ինթիզար:

+ ԱՆԹԱՌԱՄ, իգ. <հյ.անթառամ «անթարչամ, չթոռոմու» անձանից կամ համանուն ծաղկի անունից: Գործածված է ԺԵ դարից և մինչև այժմ էլ կենդանի է: Ժողովրդական ձևերն են՝ Պլ. Անթառամ, Սեբ. Անթառ, Թառուկ, Ղրբ. Թառի, Ազլ. Անթառամ, Անթի, Անթուկ:

— Անթառամ, դուստր Մելքիսեթ երէցի, որ օրինակեց Գանձարանը՝ Առան գյուղում, 1453 թ.—Bodleian 134:

— Սրանից ավելի ուշ եղած հիշատակութուններն են՝ 1609 թ. (Bodleian 110), 1651 թվից (տես Մառ, Ամառն ուղև. էջ 20), 1666 թվից (կրճատ ձևով գրված Թառամ՝ Ձեռ. Սանաս. 5 բ), որոնցից հետո գալիս են՝ 1691 թ. (Ձեռ. Վասս. 246) և, երկու անթվական հիշատակութուն, մին գրված 1609 թվից ավելի ուշ (Ձեռ. Վենետ. Ա. 762) և մյուսը գրված 1214 թվից շատ ավելի ուշ (անդ, 594):

*ԱՆԹԻՄՈՍ, ար. հուն. Ἀνθίμος անունից, որ բուն նշանակում է «ծաղկյալ»: Այս անունով հայտնի են՝ Անթիմոս Կալուկոպոս Նիկոմիդիոյ, նահատակ (Աւգեր. Լիակ. վրբ. սրբ. 2 137), Անթիմոս Ա պատրիարք Հունաց կոստանդնուպոլսի (536 թ), որ իբրև Եւտիքական դատապարտվելով՝ գահազուրկ եղավ և աքսորվեց (Փափազեանց, Պատմ. եկեղ. 291): Այս անունը մեր մեջ ավանդված չէ, բայց նրա երբեմնի գործածութան ապացույց է Անթիմոսեան ազգանունը:

*Անժեկ, իգ. < ֆրանս. Angélique անունից կրճատված. բուն նշանակում է «հրեշտակային»։ հայտնի է օրինակ՝ la belle Angélique «Գեղեցիկն Անժեկիկ», Արիստի Եղատաղի Ռուլան»-ի հերոսուհին։ Գործածական է Պոլսում Անժեկ ձևով, որ այժմ անցել է կովկաս՝ Անժեկիկ ձևով, փաղաքականը՝ Անժիկ։ Հմմտ. նաև Անժիկ։

ԱՆԻ, ար. անստույգ անուն. հիշված է անթվական մի արձանագրության մեջ, իբր նվիրատու թանաթի վանից (Սիսական 123)։

ԱՆԻԱ, ար. թե իգ. ծագումն էլ անհայտ. հիշված է մի անգամ 1595 թ. (Այբարատ 293. ա)։

*ԱՆԻԿԱ, իգ. < արար. anīqa «գեղեցիկ, սիրուն» բառից միայն մի անգամ ունինք՝

— Անիգա, կին պարոն Սմբատի. ստացան մի Աւետարան. թվականն անհայտ.— Ձեռ. Սեբ. (ՀԱ. 1924, 520)։

ԱՆԻԿԱՄ, իգ. ծագումն անհայտ. հիշված է մի անգամ 1649 թ. (Հնոց և Նորոց 127)։

*ԱՆԻԿՏՈՍ, ար. < նուն. Ἀνίσκος անունից, որ բուն նշանակում է «անհաղթ, անպարտելի» (α բացասականով կազմված՝ ανίκη «հաղթել» բայից)։ Անսովոր անուն է. բայց պատահել եմ Պոլսում։

— Անիկոս, գլխավորներից մին 45 հայ նահատակների որոնք Փոքր-Հայոց Նիկոպոլիս քաղաքում (այժմ Շարին-Կարանիսար) նահատակվեցան, իբր 319 թվին.—Աւգեր. Լիակ. վրթ. սրբ. Դ. 107—133, հատկապես էջ 128։

ԱՆԻՍԱԿ, ար. ծագումն անհայտ. ավանդված է մի անգամ՝

— Anisades, որդի Զարիադրեսի, թագավոր Ծոփաց? կա սրա դրածը իր պատկերով և նետեյալ անորոշ արձանագրությանը. Δσάρι Ἀνισάδω.—Justi 16։

*ԱՆԻՖԱ, ար. և իգ. ասվում է նաև Ենիֆ, Ենիֆայ, Լեֆայ, որոնք համապատասխանում են արար. انيف anīf անիֆա «նախընթաց, ավելի առաջ» բառերին։ Իբր թե «նախածին, անդրանիկ դավակ»։ Հնագույն ձևն է Անիֆիա(ԺԴ դար)։

— 1. Անիֆիա, կին Հեռուպի. միասին նվերներ արին Վանեվանից Ս. Լուսուորչին, 1320 թ.—Սիսական 62։

— 2. Անիֆա, կին Ստեփաննոս քահանայի և մայր Դազար երեցի, որ Յովհաննէս Մշեցուն օրինակել տվեց մի Աւետարան, 1402 թ.—Manus, brit. mus. 38 բ։

— 3. Ենիֆ կամ Ենիֆայ, Լեֆիֆայ, ար. հիշված է անթվական մի հրատարակարանում (Manus. brit. mus. 55 ա, 56 բ)։

ԱՆԿՈՒԼԱՅ, իգ. ծագումն ինձ անհայտ. հիշված է 1506 թ. Տրանսլվանիայի Հայոց մեջ (Տաշիան, Ցուց. 55 ա). հմմտ. Լեֆայի անունը։

+ ԱՆՋՐԵԿ, ար. < հյ. անձրև բառից, ինչպես որ կա թրք. yağmur «անձրև»՝ դարձած անձնանուն. օր. Եպիֆանիոս Գրգորի Լանկիթամուրի (Այբարատ 274), որից էլ ձևացել է հյ. Արմատ (տես այս անունը)։ Փաղաքական ձևն է Անձրեկի.

1. Անձրև, աշխարհական անունն է Գրգոր Բ Վկայասէրի («1066—1105 թ»)։ տես Վահրամ։

2. Անձրեկի. տես Երեմիա Անձրեկի (ԺԲ դար)։

— 3. Անձրև. որդի Սարգսի, որ Դազար գրչին գրել տվեց մի Աւետարան. Գոմադիէլի վանքում, 1468 թ.—Ձեռ. Վասպ. 451։

— 4. Անձրև խոջա Յղնացի, որի կնոջը շատ էր պատվում Շահարասը և «մայր» էր կոչել նրան։ Երբ Շահարասը հրատալեց տանջել ու բանտարկել Ապուլիսի Անդրէաս քահանային, Անձրևը ընկավ նրա ոտները և գթութուն հայցեց. բայց շահը նրան էլ չլսեց (1617). Առար. պտմ. 276, Սիսական 342 Նոր վկ. 427։

5. Անձրև, հիշված 1648 թ. Մոկաց Դաշտ գյուղում Ձեռ. Վասպ. 914 (տպ. Անրևիկն?)։

+ ԱՆՋՐԵԿԻՍ, ար. < հյ. անձրև բառից, բայց տարօրինակ է ածանցման ձևը. հիշված է մի անգամ՝

— Անձրևեա ոմն, որ «տղայ» հոտակում վախճանվել է.— Ձեռ. Վենետ, Բ. 1137 (հրատարակիչը՝ Հ. Բ. Սարգսեան, համարում է որդի Վարդանի, որ օրինակել է Ժողովածուն. 1220 թ?)։

+ ԱՆՋՐԵԿԻԱՐԴ, իգ. < հյ. անձրև + վարդ բառերից, իբր թե «վարդ է անձրևում, անձրևի պես վարդ է թափում»։ Ունինք միայն մի անգամ՝

— Անձրևվարդ, հիշված 1684 թ.—Ձեռ. Դուղիան, Ա. 49 բ։

*ԱՆՂԱԼԱՏ, իգ. կազմված է ան հայաստանի արար. ان قات qalat «սխալ, թերություն» բառից և նշանակում է «անթերի»։ Գործածված է ԺԴ—ԺՁ դարերում, հետո խափանված։

— 1. Անխալտ, մերձավոր ներսէս արեղայի, որ Երուսաղէմում գրեց Ճառընտիրը՝ 1335 թ.—Ձեռ. Վենետ. Բ. 348։

— 2. Անղալտ, դուստր Արղունի՝ եղբոր Աղթամարի Զա-

քարիա կաթուղիկոսի, որ նահատակվեց «1393 թ». Ակինեան, Գաւազանագիրք, էջ 110:

— 3. Անդալտ, քույր Մինասնց Քուժայ արեղայի, որ Աղթամարում օրինակեց Գանձարանը, 1445 թ. Նօտարք 146:

— 4. Անդալտ, կին հյուան Քուժայի՝ հոր Զանձիլքի՝ կնոջ տանուտեր էլեքսանի, որ Աղթամարում գրել տվեց Աւետարանը (ԺԵ դար):— Զեռ. Վասպ. 545:

— 5. Անդալտ, հիշված 1567 թ. (Քորոս Աղբար, Բ. 267):

*ԱՆՆԱ, իգ. < եբր. אַנָּה Xanna անունից, որի բուն նշանակութունն է «շնորհ, գթութուն» (Gesenius 244—5): Միայն է հնբրի տված մեկնութունը՝ իբր «արարած Աստուծոյ». հմմտ. Արշար. 38 «Աննա, որ թարգմանի արարած Աստուծոյ»: Իբրև իգական անուն գործածական էր Հրէից մեջ. այս անունով հայտնի են՝ Աննա մայր Սաժուէլ մարգարէի (Ն. Ք. 1171), Աննա մայր Մարիամ Աստուածածնի, Աննա մարգարէուհին (Ղկ. Բ. 36—38), նաև իբր արտական՝ Աննա քահանայապետ Հրէից՝ Յիսուսի ժամանակ (Ղկ. Գ. 2): Տառադարձված է հուն. Ἄννα, որից էլ լատ. Anna, գերմ. Anna, Ἄνchen, ֆրանս. Anne, Annette, անգլ. Anne, Ann, Nancy, ռուս. Анна, А́ннушка ևն. Իբր մեջ հիմնական ձևն է Աննա, բայց սրանից առաջացած ունինք Աննախարուն՝ 1504 թ. (Տաշեան, Յուլ. 55 ա), փաղաքշարք՝ Աննի՝ 1651 թ. (Տաշեան, Յուլ. 363 ա), գավառական ձևերով՝ Ղբբ. Անա. Ազլ. Անի, Անիկո. Պլ. Աննիկ, Կովկասում գործածական է նաև ռուսական Անիլիա ձևով:— Իսկ Աննա ձևի մասին տես առանձին:

— 1. Աննա, քույր Որմզդատի, կարգվեց տեսչուհի Հոգեհաց վանքի՝ Բարթուղիմէոս առաքյալի մահից քիչ հետո. վախճանվեց ճգնական կյանքով (Ա. դար).— Սոր. պտմ. ածած. 295. Զածչ. Ա. 297—8:

— 2. Աննա, կին Բուսի Առաւելղեան. ամուսնու մահից հետո շարունակեց և ավարտեց Բագարանի եկեղեցու շինութունը, որին ձեռնարկել էր՝ Բուսը՝ Սորով արքայի 34-րդ տարին, Վարադաիրոց մարզպանի օրով (628 թ).— Կոզեան, Կմարկնները, էջ 137:

— 3. Աննա, զուսոր Գրիգորի Վանանդացի. հիշված է Քաղարանի 62⁹ թ. արձանագրության մեջ.— Կոզեան, Կմարկնները, էջ 137:

— 4. Աննա, զուսոր Լևոն Զ Իմաստասեր հայ կայսեր

Հունաց, Զոյէ կնոջից. իր մոր մահվանից (896) հետո եղավ տեղակալ կայսրուհի.— Տէր Սահակեան, Հայ կայսերք, Ա. 382:

— 5. Աննա, զուսոր Կոստանդին Գերփեոսովէնի՝ կայսեր Հունաց և Ռոմանոս Բ-ի (939—963) քույրը. Վասիլ Ա Արշակունի կայսեր թոռան աղջիկն է.— Տէր Սահակեան, Հայ կայսերք, Բ. 472:

— 6. Աննա, զուսոր Ռոմանոս Բ կայսեր Հունաց և քույր Վասիլ Բ բուլղարասպան կայսեր. Վասիլ Ա հայ կայսեր թոռան թոռը: Վասիլ Բ ռուսներին հունական քաղաքակրթության մտանցնելու համար՝ իր քրոջ Աննային ամուսնացրեց Ռուսաց ցար Վլադիմիր Ա-ի հետ (991 թ): Աննա կայսրուհու անունը կապված է Ռուսաց քրիստոնեության դարձի հետ, Մեծն Վլադիմիր կայսեր ձեռքով: Վլադիմիրը Սվիատոսլավի որդին էր. իր հոր կենդանության ժամանակ ստացավ Դոմբրովի իշխանությունը, իսկ հոր մահից հետո (972), տեր դարձավ ամբողջ կայսրության, որ տարածվում էր Բալթիկ ծովից մինչև Սև ծով: Մի մեծ պալատ ուներ Կիևում, որ վաղուց Գոթի հետ հարաբերության մեջ էր, և ուր բավական հույներ էլ կային: Այն ժամանակ Ռուսները կուսապաշտ էին. Կիևում կար հատկապես Գերոն աստուծու արձանը, որ շատ այլանդակ ու սարոպիելի էր: Նա կանգնած էր Կիևի հրապարակում, մի սյունի վրա. մարմինը փայտից էր, դուռը արծաթից, բեխերը ոսկի. ձեռքից կայծակներ էին թափվում. ոտի տակին կար մշտավառ կրակ, ուր անդադար զոհ էին մատուցանում: Վլադիմիր սոսկում էր այս աստուծուց և ուղեց մի ուրիշ հավատ ընտրել: Նա պատգամավորներ ուղարկեց զանազան տեղեր և քննեց եղած կրոնները. մերժեց մահմեդականներին, հրեաներին և գերմանացոց կրոնները և հատկապես հավատեց հույների կրոնին: Անշուշտ այստեղ կային քաղաքական հաշիվներ: Նա արշավեց Սերսոն քաղաքի վրա, որ զբաղեց հունաց ձեռքից և միևնույն ժամանակ դիմեց Գոթիս և կայսեր քրոջ՝ Աննային կին խնդրեց, խոստանալով ընդունել քրիստոնեական կրոնը: Կայսրը իր մտադրության համաձայն զտավ այս առաջարկը, Աննային ուղարկեց Վլադիմիրի մոտ, որ Սերսոնում մկրտվելուց հետո (988), պսակվեց նրա հետ: Իր օրինակին հետևեց ամբողջ ռուս ժողովուրդը: Վլադիմիրը մեռավ 1015 թվին և անցավ սրբերի կարգը: Նրանից ազելի առաջ՝ Աննա կայսրուհին մեռել էր 1011 թվին (Ռուսաց դարձի առթիվ առասպելական մի հրաշագործության մասին տես Փափաղեանց, Գոմ. եկեղ. 390):

- 7. Աճճաւ թագուհի Հայոց. տես Կեռան (մ: 1285):
- 8. Աճճա, քույր Յովհաննէս երեցի, որ օգնեց Գրիգոր գրչին՝ օրինակելու ճառընտիրը. 1305 թ.—Ձեռ. Վենետ. Բ. 511:
- 9. Աճճա, կին Օշին թագավորի Կիլիկիոյ. մեռավ 1317 թ., թողնելով մի որդի՝ Լեոն անունով: Նրա մահից հետո, Օշինը երկրորդ անգամ ամուսնացավ և առավ Սիկիլիայի թագավորական ցեղից Յովհաննային.—Չամչ. Գ. 315:
- 10. Աճճա, կին Կարապետ քահանայի. մայր Կիրակոս սարկավազի, որ Խրիմի Սուրխաթ քաղաքում օրինակեց մի Աւետարան, 1346 թ. այս թվին Աննան մեռած էր.—Գովրիկեան, Իրանսիլուանիոյ Հայոց մտորապոլիսը, էջ 331=ՀԱ 1895, 304 բ:
- 11. Աճճա, դուստր Ոսկեհատի, որ ստացավ մի ժողովածու, 1420 թվից բավական առաջ (Տաշեան, Ցուց. 666 ա):
- 12. Աճճա, դուստր Մարթայի՝ հոգևոր մոր Յովհաննէս կրօնավորի, որ Բերկրիում ստացավ մի Աւետարան, 1422 թ.—Ձեռ. Վասպ. 348:
- 13. Աճճա խաթուն, դուստր սանամոր Յովհաննէս քհ. Գանձակեցու, որ Տփղիսի Կրծանիս գյուղում, օրինակեց Գանձարանը, 1436 թ.—Ձեռ. Դաղեան, Ա. 27 բ:
- 14. Աճճա, դուստր Թովմայի և քույր Կարապետ միայնակեցի, որ Տիպնայ Դաստակ վանքում գրել տվեց մի Աւետարան, 1450 թ.—Ձեռ. Վասպ. 405:
- 15. Աճճա խաթուն, մեծ մայր Ստեփաննոս Ղարիպչահի, որ Լիմ կղզում գրել տվեց մի Յայսմաուրք, 1457 թ.—Ձեռ. Քաւր. 103 բ:
- 16. Աճճա, կին Ստեփաննոսի՝ հոր տանուտեր Էդիշահի, որ Յովհաննէս գրչին գրել տվեց մի Աւետարան Արծկէում, 1463 թ.—Ձեռ. Վենետ. Ա. 620:
- 17. Աճճա, կին Ատոմի՝ եղբոր տանուտեր Սահակի, որ Խիզանում գրել տվեց մի Աւետարան, 1474 թ.—Ձեռ. Վասպ. 469 և 470:
- 18. Աճճա դուստր Տարօնոյ իշխան խոջա Յովսէփի, որ Մուշ քաղաքում գրել տվեց մի Աւետարան, 1479 թ.—Ձեռ. Սեբ. (ՀԱ 1925, 262):
- 19. Աճճա, կին այրի, օգնեց զրամով մի Աւետարանի գրչության համար, Աղբակի Էրընկանի գյուղում, 1490 թ.—Ձեռ. Վասպ. 512:
- 20. Աճճա, դուստր Մոզզոկցի Ուլուխանեան ընտանիքի.

- նշանավոր գեղեցիկուհի, որին գերեց Լեզգիների առաջնորդ Շեյխ Շամիլը և ամուսնանալով նրա հետ, իր կանանց առաջինը դարձրեց, անունն էլ փոխելով Շուանեթ (տես Շամիլ):
- +ԱՆՆՄԱՆ, իգ. <հյ. աննմաճ ածականից. մի անգամ զբոսնում եմ գործածված ժԴ դարում. բայց այժմ էլ գործածական է:— Աճճա, կին Թումա քահանայի՝ հոր Կարապետ քահանայի, որ Աղբակի Նաշնոց գյուղում, Կիրակոս քահանային գրել տվեց Շնորհալու գործերը, 1352 թ.—Ձեռ. Քաւր. 56 բ. (հիշված է այնպես, որ թվում է թե հասարակ ածական է. .
- Չմնող սորայ զսուրբ քահանայն
Թումայ անուն, զմայրն Աննման,
Առնէք զսոսայ յիշման արժան):
- *ԱՆՈՅՇ, իգ. <ղնգ. anaosa, պլ. anosh «անմահ» բառից, որ հետո իմաստի փոփոխությամբ դարձավ «քաղցր»: Իբրև իգական անուն գործածական էր նաև Իրանյաններին մեջ. օրինակ՝ 1) Աճոյշ, Մարաց Աժդահակ թագավորի կինը, որին Տիգրան Ա գերբելով՝ բնակեցրեց Մասիս լեռան ստորոտում և որից սերվեց Մուրացան նախարարութունը (Խոր. Ա. 1, լա. 85. կթ. գ. Սամ. անեց. 46. սեռ. Աճուեայ՝ Խոր. Ա. 1). 2) Աճոյե վկայուհի (Յայսմաուրքի մեջ), 3) Nūša (պրս. 𐭌𐭆) Պարսից Ներսէս թագավորի դուստրը, որին առևանգեց Թահիր արաբը (Շահն. Ե. էջ 342). 4) Νύσσα դուստր Միհրդատ Ե թագավորի Պոնտացոց, քույր Մեծին Միհրդատի և կին Արիարաթ Ե թագավորի Կապադովկացոց: Այս անունից են կազմված նաև Doxtinōš, Gōsaqa-nōš, Radanōš իգական պարսիկ անունները: Այժմ գործածական է մեր մեջ Աճուշ ձևով և համարվում է հյ. անուշ «քաղցր» բառից: Իսկ կովկասում տարածված Աճուեկա ձևը ոչ թե այս անունից է, այլ Աճճա անվան ուղտական փաղաքական ձևը: Մինչև անգամ Աճուեքա ձևով գործածված է Տրանսիլվանիայում՝ 1504 թ. (Տաշեան, Ցուց. 55 ա):—Հիւբը. 18—19, Justi 17:
- 1. Աճոյշ, դուստր Ջայլամարի, Մուրացան ցեղից, կին Սահակ Արծրունու, որդւոյ Վաչէի, ժամանակակից Արտաշէս Բ-ի (85—131).—Արծր. Ա. Ը (գրված է Աճուշ):
- 2. Աճոյշ, դուստր Դաւիթ Անհողին թագավորի Կիւրիկեան. Արձ. 1063 թ. (Brosset, Hist. Additions 277. այլ ընթ. Հրանոյշ).—Justi 17 ա:
- Աճոյշ հիշված է նաև 1602 թ. (Ձեռ. Սեբ. = ՀԱ 1924, 331) և 1640 թ. (անդ ՀԱ 1922, 469):

ԱՆՈՊ, ար. ծագումն անհայտ:

— Անպ, եղբայր Արշակ Գ-ի, հայր Վարդգեսի (374—8 թ).—Langlois, Collect. II 154, Justi 17ա (այլուստ անծանոթ):

ԱՆՈՒՄԷ, իգ. ծագումն անհայտ. հիշված է մի անգամ մի տապանաքարի արձանագրության մեջ, 1703 թ.—Միսական 353:

*ԱՆՈՒՇԱԻԱՆ, ար. < զնդ. anaošō.urvān «անմահ հողի», պհլ. anōšak-ruvān, պաղեստ. anōš-ruān, պրս. Anōšarvān, Nuširvān, դարձած անձնանուն.—Հիւրշ. 20 չի տված այսպիսի մեկնություն, իսկ Justi 17 բ զնուում է Անոյշ+հյ. աւան «գյուղ» բառերից! Ակիւնեան, Նիշիէ վրդ. հտ. Ա. 256 զնուում է Անուշաւան > Նուշիւլան անունից: Մեզ ծանոթ էր միայն Հայկազանց շքր-ջանից. վերանորոգվեց վերջին դարում և այժմ գործածական է Կովկասում:

— Անուշաւան, որդի Կարդոսի, կոչվում էր Սօս, որովհետև մանկութունից նվիրված էր Սօսեաց նվիրական անտառին: Հորը հետ միասին գերի տարվեց Նինուէ, բայց իր իմաստությամբ պալատականների սիրտը շահելով՝ ազատվեց և ձեռք բերեց իր գահը, Ասորեստանցիներին հարկատու ֆուլով:—Պոր. Ա. ԺԹ. Ի. 85. կԹ. բ. Կղկնտ. Ա. ԺԵ. Վրդ. է. Մագ. Թղ. ԺԹ. Սամ. անեց. 44. Մխ. այրիվ. 17, 47. Մին. համդ. 8. Վրաց աղբ. Ա. 74 (գրված Անուշաւան).—Անուշաւանն Սօսացուէրն Արայեան՝ Մագ. Թղ. Ժա.—Անուշաւանն Արայեանն մանուկ՝ Մագ. Թղ. հզ (տես Տաշեան, Տուց. 151 բ).—տր. Անուշաւանին՝ Մին. համդ. Ժ.—Չամչ. Ա 79 (իշխել է իբր 63 տարի. Ն.Բ. 1725—1662 թ):

*ԱՆՈՒՇՎՈՒՄ, իգ. < բարդված Անոյշ և Վում անուններից:

— Անուշավան, զուտար Վասակ Արծրունու, բույր Աղան Արծրունու, կին Վրաց Աշուշայ բղիշիկ և մորաքույր Վահան Մամիկոնեան մարզպանի (Ե դար).—Փարպ. կբ և էջ 188, Չամչ. Ա. 518, Բ. 122:

†ԱՆՊԷՏ, ար. < հյ. տնայեւ «անպէտք, անպիտան» բառից և կամ տնայե «անգլուխ, անիշխան, անտեր» բառից: Առաջինն ավելի հավանական է, որովհետև կա Անպէսեան ազգանունը (Ռոստով, Նոր-Նախիջևան): Գործածված է ԺԴ/ԺԵ դարում, այնուհետև խափանված:

— 1. Անպետ, ոսկերիչ ոմն, հայր Յովհաննէսի՝ հոգևոր որդւոյ Պօղոս բահանայի, որ Գրիգոր գրչին գրել տվեց մի Աւետարան, 1334 թ.—Ձեռ. Վենետ. Ա. 698:

— 2. Անպե (գրված Ե-ով), որդի Սանամ խաթունի, զբ-

տեր պարոն Ասլանի, որ Սեբաստիայում գրել տվեց Եպիփանի Ճառերը, 1350 թ.—Տաշեան, Տուց. 107 բ:

— 3. Անպետ, հայր Սարգսի, որ Ջուրեն գյուղում (Երուսաղէմ?) գնեց Ստեփաննոս երէցից մի ճաշոց, 1371 թ.—REA 10, 57:

— 4. Անպետ, տանուտեր Հայոց Իվովի. իր եղբոր՝ Ումէտի հետ զնաց Սիս՝ 1388 թ.—Ալիշան, Կամենից 11:

— 5. Անպետ, հոգևոր հայր Կարապետ գրչի, որ Խլաթում օրինակեց Աստուածաշունչը 1418—1422 թ.—Ձեռ. Վենետ. Ա. 114:

*ԱՆՁԻԼԻ, իգ. < իտալ. Angela անունից, որ բուն նշանակում է «հրեշտակ»: Հմմտ. Անժիլ. Մի անգամ գտնուում է մի իշխան 1698 թ.—Ձեռ. Վասպ. 986:

ԱՆՍԱՆ, ար. հայ իշխան Ատրպատականի սահմանակից մի գավառում. հպատակվեց Ատրպատականի Լաշկարի իշխանին, որին ապա դարանի մեջ սպանեց Հիջրի 326 (=Քր. 936) թվին, ըստ Իբն-էլ-Աթիր արաբ պատմչի: Գրված է առանց կետերի և հայտնապես աղավաղ ձև է:—Պալաթեան, Արաբ. մատ. 145:

*ԱՆՏԻՈՔՐՈՍ, ար. < հուն. Ἄντιόχος անունից, որ կազմված է ἀντί: «դեմ, հակառակ» և ὄχος «կառք» բառերից և նշանակում է «նա որ իր կառքը քշում է թշնամու կառքի դեմ, կառքի ոտի»: Այս անունով հայտնի են Հերակլէսի որդին, որ Աթենքի հերոսներից մեկն էր, Ալկիբիադի ծովակալներից մին, Ասորիքի Սերսիան 13 թազավոր, որոնցից նշանավորներն են՝ Անտիոքոս Ա Սոտեր Ն.Բ. 281—360, Անտիոքոս Բ Թէոս (Աստուած) Ն.Բ. 260—246, Անտիոքոս Գ Մեծ Ն.Բ. 222—186, Անտիոքոս Դ Եպիփանոս Ն.Բ. 174—164, Անտիոքոս Ե Եւպատոր Ն.Բ. 164—162: Քրիստոնեական շրջանից ունինք Անտիոքոս բժիշկ նահատակ, որի վարքը մտել է Յայսմաւուրքում և աղթքները՝ Կիպրիանոս գրոց մեջ: Այս անունը մեր մեջ անսովոր է. ունինք միայն՝

— Անտիոքոս, քրմի որդի, որին Լուսաւորիչը սովորեցրեց և կարգեց եպիսկոպոս.—Ազաթ. 845 (ձեռագրերն ունին Անտիոքոս, Անտիոքէս և Անդիոքէս ձևերով).—Արաբ. Ազաթ. 72 նույնը կոչում է Անտիոքոս եպիսկոպոս Կարդալէտի:

*ԱՆՏԻՊԱՏՐՈՍ, ար. < հուն. Ἄντιπατρος անունից, որ բուն նշանակում է «փոխանակ հոր, հոր փոխարեն»: Այս անունով հայտնի են 1) Ալեքսանդր մեծի զորավարներից մեկը, որ նրա բացակայության ժամանակ կառավարեց Մակեդոնիան և նրա մահից հետո զսպեց Աթենացոց ապստամբությունը (Ն.Բ. 397—

317),—2) նախորդի թոռը, արքայ Մակեդոնացոց Ն.Ք. 296—294.
 —3) մի փրկիսոփա,—4) մի պատմիչ են: Անտոլոր անուն է մեր
 մեջ. ունինք միայն՝

— Անթրապոստ, որդի Միսիդի, հայ իշխան Տիրաբացոց և
 Խալիբնեբի.՝ իր երկիրը հանձնեց Միհրդատ մեծին (Ն.Ք. 123—
 63).—Սարաբոն Հայոց մասին 75, 100, Justi 304 ա:

*ԱՆՏՈՆ, ար. չ. լատ. Antonius, Antoninus անունից է, հու-
 նական Ἀντώνιος, Ἀντωνίνος, "Αντων δևերի միջնորդությամբ.
 բուն նշանակությունն է «առաջնորդ, գլխավոր» (Ըստ Միլի. առ.
 Ա տպ. 142 «Անտոն աշխարհի հայր թարգմանի»): Այս անունով
 հայտնի են 7 հռոմեական կայսրներ, որոնցից նշանավոր
 են Անտոնինոս Պիոս, Անտոնինոս Կարակալլա և Մարկոս Ալեքիսոս:
 Մեր ազգային պատմության մեջ հայտնի է Անտոնիոս եռապե-
 տը, որ Ոկտավիանոսի զանակիցն էր: Արշավեց Արևելք, չարա-
 չար հալթվեց Պարթևներից, որոնք 24,000 հռոմայեցի կոտորե-
 ցին: Անտոնիոս իր վրեժը հանեց հայերից. նվաճեց Հայաստանը,
 Արտաազգիքն գերի տարավ եգիպտոս և նվիրեց Կլեոպատրա
 թագուհուն, որ գլխատեց նրան: Ակտիոնի ճակատամարտում
 պարտվեց Ոկտավիանոս Օգոստոս կայսրից և պաշարվելով Ալեք-
 սանդրիայում՝ անձնասպանեց (30 թ). իսկ Կլեոպատրան իրեն
 մի իժի խայթել տալով՝ մահ գտավ: Քրիստոնեություն ժամանակ
 նշանավոր եղավ Ս. Անտոն անապատական Թեբացի (251—356),
 որի վարքը մտել է Յայամաուրքի և Վարք Սրբոցի մեջ: Այս
 անունից են տառադարձված գերմ. Antonius, Anton, անգլ.
 Antonius, Anthony, իտալ. Antonio, Antonino, ֆրանս. An-
 toine, ռուս. АНТОН, АНТОНІЙ են: Մեր մեջ ընդունված է միայն
 Անտոն ձևը, բայց գրվում է նաև Անտոն, իբր թե տոն բառի հետ
 կապ ունենար: Գործածական է և դարից մինչև այժմ. նույն իսկ
 կա Հայրաճառում իբր մի բառ: Պոլսում կաթսլիկ հայերը գործ են
 ածում ֆրանսիական ձևով՝ Անթուան:

— 1. Անտոնիոս, գլխավորներից մին է այն 45 հայ վկա-
 ների, որոնք նահատակվեցին Փոքր-Հայոց Նիկոպոլիս քաղա-
 քում, իբր 319 թ.—Ալգերեան, Լիակ. վրք. սրբ. Դ. 107—133:

— 2. Անտոն ճգնավոր, ընկեր Կրոնիդէսի. երկուսն էլ Կե-
 սարացի հույն էին և Լուսաւորչի հետ Հայաստան գալով՝ հաս-
 տատվեցին Դիակայ վանքում, ճգնելու համար «302 թ». մեռել է
 «342 թ». —Չեն. անտ. 60. Յայամ. սեպտ. 30. Տարոն. Բ. § 24.
 Վրդ. աշխ. 521.—սեռ. Անտոնի՝ ձշ. 66 է. Չեն. անտ. 59. Յայամ.

սեպտ. 30. Վրդն. աշխ. 516. Մեծով. 21.—բյ. յԱնտոնն՝ Վրդն. լս.
 72. Ալգեր. Լիակ. վրք. սրբ. է. 33. Չամչ. Ա. 391, 394:

— 3. Անտոն (կամ Թաթուշ), աշակերտ Սահակի և Մեսրո-
 պի. Վարդանանց պատերազմից հետո, Գիււտ կաթուղիկոսի («461
 —478 թ») ժամանակ, իր երեց եղբայր Վարսոսի հետ քաշվեց
 Վիշապաձորի լեռները՝ ճգնելու: Այստեղից գնաց Մայրոձոր,
 ուր նույնպես ճգնում էր մինչև իր մահը (և դար): Իր ստաջին
 ճգնարանում շինվեց վանք, որ կոչվեց Գաղանածակք կամ Թաթ-
 լոյ վանք:—Ասոպ. Բ. ր. Վրդ. իւլ՝

— 4. Անտոն «անապատական ի Հոռոմայ». ժամանակն ան-
 հայտ. գրել է Սուքիասեանց նահատակների վկայաբանությունը.
 —Այրարատ 538, Հայապ. 27:

— 5. Անտոն. նշանավոր վարդապետ ԺԱ դարում.—Ուռն.
 էջ 179:

— 6. Անտոն, հայր եղբա քահանայի, որ նորոգեց Ժ դա-
 րում գրված մի Աւետարանի կազմը, 1111 թ.—Չեռ. Սանաս.
 9 ա:

— 7. Անտոն Թուլին, եղբայրն է Թորոս Թուլին Հոռոմայեցի
 նշանավոր մանրանկարչի. հիշված է 1256 թ.—Չեռ. Հալէպի, Բ.
 140 բ:

— 8. Անտոն, կրոնական անուն Հեթում պատմիչի:

— 9. Անտոն ճգնավոր, Ֆուսուպայ ձէն քաղաքում, Աս-
 տուածասուր գրչին գրել տվեց մի Աւետարան, 1324 թ.—Յով-
 սէփեան, Մի էջ հայ արուեստի 37:

— 10. Անտոն Սանակահցի, ազգական Ներսէս վարդապետ
 Սասնեցու. նվիրատու ձեռագրի (1332).—Հայապ. 546:

— 11. Անտոն, յիշատակագիր Աւետարանի, 1347 թ.—Չեռ.
 Վենետ. Ա. 755:

— 12. Անտոն, ազգական Քրիստոսատուր կրոնավորի, որ
 Սուրխաթում գրել տվեց մի Աստուածաշունչ, 1352 թ.— Չեռ.
 Վասպ. 7:

— 13. Անտոն քահանա. գրիչ. Կոֆայում օրինակել է
 Տօնապատճառը, 1359 թ.—Չեռ. Կարին. 211:

— 14. Անտոն, որդի Բարսղի. արհեստով նավաստի էր, ապ-
 րում էր Վենետիկում 1395 թ.— Հայ-Վենետ. 171:

— 15. Անտոն քահանա, որդի Յովհաննէս քահանայի. իր
 եղբայր Դաղար քահանայի հետ միացած՝ գրել տվին մի Աւետա-
 րան, Մոկաց Ս. Խոջ վանքում, 1410 թ.—Չեռ. Վասպ. 296—7:

— 16. Անսոն քահանա, պաշտոնակից Սարգիս եպիսկոպոսի, որ օրինակից Աւետարանը, 1416 թ.—Ձեռ. Բաւր. 31 բ:

— 17. Անտոն, եղբայր Մոսատիկին ապաշխարողի, որ երեի մերձավորն էր Ստեփաննոս կրօնաւորի, որ Վարդան զըրչին գրել տվեց մի Աւետարան, Խոսրովայ վանքում, 1430 թ.—Ձեռ. Վասպ. 359:

— 18. Անսոն եպիսկոպոս Վիրապեցի, այն է առաջնորդ Խորվիրապի. անգամ էջմիածնի (1441 թվի) մեծ ժողովի և հակաակորդ Կիրակոս կաթողիկոս Վիրապեցու.—Մեծոփ. յիշ. ա. Նօտարք 123.—սեռ. Անտոնի՝ Մեծոփ. յիշ. գ:

— 19. Անսոն, հորեղբորդի Նորմանուկի, որ Տիւրիկի Վաւորն գյուղում, Ստեփաննոս զըրչին մի Աւետարան գրել տրվեց, 1469 թ.—Ձեռ. Վենետ. Ա. 752:

— 20. Անսոն, եղբորդի Ջաքարիտ արեղայի, որ ստացաւ մի Շարակնոց, 1487 թ.—Ձեռ. Հալէպի, Ա. 27 բ:

— 21. Անսոն, որդի Գրիգորի և եղբայր խոջա Ջաւղիի, որ գրել տվեց մի Աւետարան, 1490 թ.—Ձեռ. Վասպ. 513—6:

— 22. Անտոնիմոս սարկավագ, գործակից Արզար Եւզոկիացու. Գոյսում տպեցին Այբբենարանը՝ 1567 թ. և Տօնացոյցը՝ 1568 թ.—Չամչ. Կ. 557:

— 23. Անտոն Սուրեան (Antonio Suriano detto l'Armeno), որդի Յովսէփի. (Սուրեան թերևս նշանակում է Սուրիացի). ճարտարագետ հայ, որ հաստատված էր Վենետիկ. հնարեց ընկզմած նավերը հանելու և ծովի հատակը մաքրելու մի գործիք. սրանով մեծ ծառայութիւն մատուցեց Վենետիկի պետութեան: Մասնակցել է Կորնթոսի նավամարտին (1571), կառավարելով հրանոթների ինքնահնար դասավորութիւնը և անձին վտանգով անմիջապես նորոգելով ֆլասոված նավերը: 1575 թվին, երբ ահաւոր մի ժանտախտ երեցավ Եվրոպա, Անտոն հնարեց մի դեղ և նրանով բժշկում էր վարակվածներին: Մեռել է 1591 թ: Իր գործը շարունակել է որդին Յովսէփ.—Հայ-Վենետ. 234—277, Միսական 476 բ:

— 24. Անտոն վարդապետ Անահայոց. ունի 3 հատար Բարողիքը՝ հայտատա թաթարերեն լեզվով, գրված 1660—61 թ. (տես Տաշեան, Յուլ. 954—5):

— 25. Անսոն Նազարոս (կամ Անթօնիօ Նազարոս), ունիթոսական քարոզիչ, Երնջակի Ապրակունիս գյուղից, Օգոստինոս Բաջինց եպիսկոպոսի քեռորդին կամ եղբորդին էր. գիտուե՛ն

ճարտար անձ. ուստի Մատթէոս արքեպիսկոպոսը, Եվրոպայից դարձած ժամանակ (1669), սրան քահանա ձեռնադրեց և իր հետ տարավ Սպահան՝ շահի մոտ: Շահը Անտոն Նազարոսին և Հ. Ազարիա Զահկեցուն ընտրեց դեսպան և իր նամակները հանձնելով նրանց (մի թուղթ Հոովմի պապին, մյուսները Ֆրանսիայի Լուզովիկոս ժի՛ թագավորին և Տոսկանայի ու Վենետիկ ղուքսերին), ուղարկեց Եվրոպա: Սրանք մեկնեցին 1670-ին, անցան Բուսաստան, որ 23 ամիս ուշացան պատերազմի պատճառով, հասան Վենետիկ՝ 1673 թ: Նազարոսը Ֆիորենցա և Հոովմի դեսպանութիւնը կատարելուց հետո, անցավ Պարիզ և մեծ պատվով ընդունվեց Լուզովիկոս ժի՛-ի ներկայութեան: Վերադարձին կարգվեց վանահայր Ապրակունեաց (1684): Տասը տարի հետո (1693), նորից գնաց Վենետիկ՝ մնալու համար իբրև քարոզիչ հայոց, բայց երևի չհաջողվեց: Գրել է իր դեսպանութեան պատմութիւնը (տես Բանասէր 1899, 258—9):—Միսական 377, 397—9, Օգոստ. բաջ. 23, 25, 26, Յովսէփեան, Խաղրակեանք 276:

— 26. Անտոն Տփղիսեցի, նոր վկա. հավատքը չուրանալով նահատակվեց Պարսիկների ձեռքից՝ Շուշում, 1795 թ.—Բարխուդարեանց, Արցախ 150, Նոր վկ. 608, Ազգապ. 3626:

— 27. Անսոն վրդ. Նուրիճանեան, առաջին կաթողիկ պատրիարք Գոյսի: Երբ ուսուսանկական պատերազմը վերջացավ և երկու պետութիւնները Ազրիանապոլսում հաշտութեան դաշինք կնքեցին (1829 սեպտ. 14), Եվրոպացոց զրգմամբ, դաշնագրի մեջ մտցրին նաև մի հոգված, որ պահանջում էր աքսորական կաթողիկ հայերի վերադարձը և կաթողիկ հայոց համար առանձին պատրիարքական աթոռի ստեղծումը: Ընտրվեց Անտոն Նուրիճանը, որին հաստատեց նաև Պիոս Ը Հոովմի պապը և իր ձեռքով ձեռնադրեց նրան Հոովմում, 1830 թ. հուլիս 11-ին:—Փափազկանց, Պատմ. եկեղ. 1009:

— 28. Անսոն վրդ. Հասուն. ասորի հոր և հայ կաթողիկ մոր որդի էր. ծնվել է 1809 թ. և զրիթե կես դար իր ձեռքին խաղալիկ է դարձրել հայ կաթողիկ համայնքը: Ավարտելով Հոովմի պրոպագանդայի դպրոցը, յուրացրեց ճիշդիթական բոլոր հնարագիտութիւնները, որոնք միացրեց իր բնածին խարդախ ոգուն: Հիմնվելով լատին կարդինալների ուժի վրա, արհամարհեց ժողովւրդի բոլոր խավերի դիմադրութիւնը և միայն իր կամքը առաջ տարավ: Արյունով օտար, սրտով պապական, հոգով ճիշդիթ, միայն մի սկզբունքի ծառայեց. այն է՝ ջնջել հայ կաթողիկ հա-

մայնքի մեջ ֆնացած ազգային գույնն ու ողին և նրան պատկեր ստրուկ և խապառ լատին գարձներ: Սարգախ միջոցներով նախ դարձավ Պոլսի պատրիարք («1846 թ»), հաջորդելով Պողոս վրդ. Մարուշեանի: Այնուհետև ընտրվեց կաթողիկ հայոց կաթողիկոս՝ Անտոն Պետրոս Թ անունով («1867 թ»): Ստանակիչ և խոտվարար՝ սլամաոս եղով հայ կաթողիկ համայնքի ևրկպառակաթյան: Իր դեմ կազմվեց հակահաստունյան կուսակցութունը, որ շարունակ կոխի էր մղում լատինամոլ հասունյան կուսակցության դեմ: Վերջապես ժողովուրդը մերժեց նրան և նրա գոյությունն էլ ուրանալով՝ կաթողիկոս ընտրեց Յակոբոս-Պետրոսին, որին կոչեց դարձյալ Թ և ոչ թև Ժ («1871 թ»): Հասուն ապաստանեց Հոռմ և կարդինալների պաշտպանությամբ վերստացավ իր պաշտոնը և Պոլիս դարձավ: Կաթողիկ համայնքի ամբողջ առաջավոր մասը թողեց այն ժամանակ կաթողիկությունը և ազգային հիկոզեցու ծոցը դիմեց: Պապը սեանելով որ իր նոսրը ձեռքից զնուս է, կանչեց նրան Հոռմ և կարդինալության պատրվակով՝ ստիպեց հրաժարվել «1880 թ»: Կյանքի ֆնացյալ մասը անցկացրեց Հոռմում, ուր և մեռավ «1884 թ»:—Ազգագ. 3760—64, 3821—9, 3921—51, 3966—76, 4182—99, 4308—20, 4349—61, 4495—4505: (Պեշիկթաշիանը Հասունի վրա ունի ծաղրական մի նանկուկ. տես Տաղեր, տպ. Թիֆլիս 1903, էջ 80):

ԱՆՕՔՈՆ, իգ. գործածված է Սուլչավայի Հայոց մեջ, 1504 թ.—Տաշևան, Յուց. 55 ա:

ԱՇԱՆԻԷԳ, անկախ գործածությունը անհայտ է. բայց ենթադրվում է Աշաքիզեան ազգանունից, որ պատահում է Կովկասում:

*ԱՇԸԽ, ար. < արար. آشاخ 'āšāḡ «սիրահար, բանաստեղծ» բառից. իբրև անձնանուն հիշված է՝

—Աշըս մահտեսի, որդի մահտեսի Պալիի, եղբայր Ամիրաս Երզնկացու, որ Տրապիզոնում արտագրեց մի ժողովածու 1638 թ. և մի Ոսկեփորիկ էլ 1656 թ.—Տաշևան, Յուց. 355 բ և Ձեռ. Վենետ. Բ. 954:

*ԱՇԽԱԴԱՐ, ար. տառադարձված է հուն. Ἀσκηδάρης, որին համապատասխանում է նպրս. Askudār, Iskudār (Justi 12 բ, Marquart, Հայ Բրեհաշխ, էջ 37).—Justi 43 բ մեկնում է «իշխանությունը վարող»? Չամչ. (ցանկում) զնում է նաև Աշխարադա:

— 1. Աթաղար, որդի Տրդատ-Արտաշեսի, Թագավոր Հայոց. Սոսրով Ա՝ Պարթևաց Թագավորը հեռացրեց նրան և Հայոց զա-

հը հանձնեց Պարթևասիրին (109 թ).—Գրղչ. Բ. 253: Հստ Աէօ. Ա. 472 և Marquart, Հայ Բրեհաշխ, էջ 37, Պարթևաց Բակուր Բ Թագավորի որդին էր. նստել է 100?—110 թ:

— 2. Աթաղար, անիք Տրդատ Թագավորի. Աշխէն Թագուհու նայրը (Գրար).—սև. Աթաղարայ՝ Սոր. Բ. ձգ.—Աշխիկաւարայ՝ Ուխտ. Ա. կէ:—Չամչ. Ա. 379 զնում է Թագավոր Ալանաց:

— 3. Աթաղար Դիմաքսեան, նախարար. Սուրէն Սոսխոռունու և Վահան Առաւելոյանի հետ կողոպտելով Արշակ Գ-ի գանձերը, փախան Սոսրով Դ-ի մոտ («385 թ»):—Սոր. Գ. խւ, խե.—սև. Աթաղարայ՝ Սոր. Գ. խե:

*ԱՇԽԱՐԶԻԿԳ, ար. < հյ. աշխարհ+թրք. բեզբառերից. իբր «աշխարհի իշխան». նման. սրա համադր պրս. Սրջահան (իմա Երջ sarjshān) հատուկ անունը, որ հիշատակված է Նոր վկ. 53 (1170 թվին): Աթաղարից անունը գործածական է այժմ՝ Լոսիի շրջանում. սրա հետ նույն է՝

— Աթաղբեկ, մելիք Թիֆլիզի (ԺԸ դար).—Աբբ. կրկտ. 4, 50:

*ԱՇԽԷՆ, իգ. < պհլ. axšēn, պրս. آخشین axšīn «գորշ. կապտագույն կամ կանաչավուն», զնդ. axšāēna «թուխ, մութ գույնով» (Barth. Altir. Wört. 51), նպրս. axšāina «կապտասև քար» (ըստ Meillet, Gram. du v. p. 62 այս իրանյան բառն է, որ փոխ առնվելով դարձել է հուն. Ἀξείνος և ապա ձևափոխվել Ἐξείνος «Սև ծով»):—և կամ՝ զնդ. xšōišni «իշխանունի», որ պհլ. *xšēhn > *xšēn ձևերի վրայով անցել է հայերենի. նման. օսս. āxsīn «տիրուհի»:—Հիւրշ. 20:

— 1. Աշխէն Թագուհի, դուստր Աշխարարի, Թագավորի Ալանաց, կին Տրդատ Թագավորի. նեոնելով իր ամուսնուն, քաշվեց Գաունի, ուր ճղնական կյանքով ֆնաց մինչև իր մահը (Գրար).—Ագաթ. § 766, 791, 800, 817, 820, 832. Սոր. Բ. ձգ. Ուխտ. Ա. կէ, նա. Թղթ. դաշ. 17. Ճշ. 521. Յայամ. նոյ. 29. Վրդն. աշխ. 514. Պարախունոն շար. 21. Յկ. կր. 12.—սև. Աթխնայ՝ Ագաթ. 765.—Յոյն Ագաթ. Ἀσκηδάρη և Արար. Ագաթ. 46, 59, 64, 67 Աթիլեհ. —Աղբերեան, Լիակ. վրք. սրբ. Գ. 460—480. Չամչ. Ա. 379, 388, 425:

— 2. Աշխէն տիկին, քնէյր Վարդան քահանայի, որ օրինակեց Աւետարանը, Սոսխանց գյուղի Ս. Աստուածածին եկեղեցում, 1317 թ.—Թորոս Աղբար, Ա. 218:

ԱՇՄՈՒՏ, ար. ծագումն անհայտ. հիշված է անթվական մի հիշատակարանում (Manus. brit. mus. 56 ա):

ԱՇՆԱԿ, ար. ծագումն անծանոթ, բայց անշուշտ իրանյան է: Կա նաև այս անունով մի ավան Արցախում:

— Աշնակ Միւնի, որդի Վահանի. ազատ. իբրև վկա հիշված է Տաթևի 844 թվի կալվածագրում՝ Օրբ. լը (մի ձեռ. ունի Աշնակ. ըստ այսմ նույն անձը պետք է լինի Աշնակ որդի Վահանի, որ իբրև վկա հիշված է Տաթևի 839 թվի կալվածագրում, Օրբ. լը: Բայց նկատելի է որ Արշակ անունով հասարակ մարդ չէ եղած մեր մեջ ընդհանրապես):

ԱՇՈՏ, ար. ծագումն անհայտ: Ըստ Խորենացու՝ հրեական անուն էր, որ Հրեից մեջ ունեւր Ասուդ ձևը և ապա հայոց մոտ դարձավ Աշոտ (Խոր. Բ. կգ. > Մխ. անեց. իա): Հրեական այսպիսի ձև այլուստ ծանոթ չէ. բայց հմմտ. արաբ. اشوت Aš'at արական անձնանունը (Կամուս, Ա. 353): Հայերենից է փոխառյալ վրաց. Ասո. բայց վրացիք հաճախ գրում են Աշոթան. իսկ Արաբները տառադարձնում են اشوت Ašōt կամ Ašūt:

— 1. Աշոտ Արծրունի, որդի Խուրենի. Երուսնդ Ա. Հայկազանց թագավորի (Ն.Ք. 569) թույլտվութամբ գնաց բնակելու Սիմ լեռը.—Արծր. Ա. է:

— 2. Աշոտ Արծրունի, որդի Սահակի. ժամանակակից Արտաշէս Բ-ի (88—129). սպանվեց Հաշտենից կողմի ավազակներից.—Արծր. Ա. Ը:

— 3. Աշոս Բագրատունի. թագադիր ասպետ. ժամանակակից Վաղարշի. մասնակցեց Խազրաց պատերազմին (213 թ).—Արծր. Ա. Ը:

— 4. Աշոտ Կամսարական. Յազկերտ Բ-ի բանտարկած նախարարներից մին 452 թ.—Շղիշ. 150:

— 5. Աշոտ իշխան, որդի Սմբատի. տեր Բագրևանդի և Արշարունեաց. նվիրեց Ոսկոյն գյուղը Վանկոյ վանից (չուքջ 550).—Այրարատ 52, 55. Զարբ. թրգմ. 214. Հայսպ. 192:

— 6. Աշոտ ի Վարագաթիւրոցեան իշխան. անդամ Դուլինի Բ ժողովի (454 թ).—Գիրք. թղ. 4 է:

— 7. Ասոտ Բագրատունի. իշխան, որ շինեց Այգի անունով մի հյուրանոց և նվիրեց Գոկոյ վանքին (574 թվից հետո).—Հայսպ. 192:

— 8. Աշոս ք. Դուռնացի. օրինակել տվեց Գեորգ Մանկիկին Աստուածաշունչը. նորոգեց Յովհաննավանքը, որին վանահայր

կարգվեց.—Չքր. սարկ. Գ. 5, 6, 29 (դնում է 553 թվին, Մովսէս Եղիվարդեցու օրով. այս երկուսը անհարիր լինելով՝ Ալիշանը դնում է 573—4 թ. Այրարատ 165, 174 ր):

— 9. Աշոտ Բագրատունի, ասպետ, որդի Սմբատ Բագմայագթի՝ Վրկանաց մարզպանի, եղբայր Վարագաթիւրոցի և հայր Գապի. հորը հետ հրավիրվեց Գարսից պալատը և պատիվ գտավ Խոսրով Բ թագավորից (592): Փոկաս կայսեր օրով (602—610) արշավեց Հունաց վրա և գրավեց Կարինը.—Յհ. կթ. 4 է. Ասող. Բ. Բ. Վրդ. լր. Զուգ. 48.—սեռ. Ասոսայ՝ Սեբ. 4 թ.—Չամչ. Բ. 300—309:

— 10. Աշոս Բագրատունի, որդի Վարագաթիւրոցի, թոռն Սմբատ Վրկան մարզպանի, պատրիկ. հաջորդեց Գրիգոր Մամիկոնեանին, կառավարեց Հայաստանը 682—5 թ>: Սրանից հետո իշխանութունը թողեց ներսեհ Կամսարականին, մինչև 688 թ>: Այս թվին Յուստինիանոս Բ արշավելով Հայաստան, նորից իշխանութունը հանձնեց Աշոտին: Այս միջոցին Աշոտը շինեց Դարունից եկեղեցին, վանեց արաբների արշավանքը. բայց ինքն էլ վիրավորվեց ու մեռավ 692 թ>:—Ղև. և. Ասող. Բ. Բ. Գ. Կիր. 36. Վրդ. լր. Մխ. անեց. Գ. Սամ. անեց. 84. Մխ. այրիվ. 19, 66. Վրաց աղբ. Ա. 79.—սեռ. Ասոսայ՝ Ղև և, Ը. Ասող. Բ. Գ. Վրդ. լէ. Մխ. աս. իթ (=իլ)?—Ասոսի՝ Ղև. և, Ը.—Չամչ. Բ. 371 համարում է որդի Բիւրատի. իսկ Մարկվարդ, Բագր. էլ 3 (տախտակում) համարում է որդի Սմբատի՝ տեսնոն Դարունից և թոռն Վարագ-Սահակի:—Այրարատ 496:

— 11. Ասոտ Բագրատունի, եղբայր Սմբատի, որ Վարագանակերտի մեծ պատերազմին մասնակցող նախարարների գլխազորն էր 703 թ>:—Ղև. Ը. Ասող. Բ. Գ. Վրդ. լէ:

— 12. Աշոտ Բագրատունի, որի որդին Սմբատ՝ կախողան բարձրացավ Կաշմ ոստիկանի հրամանով (704):—Թվում է թե նույն է նախորդի հետ.—սեռ. Աշոսի՝ Ղև. Ժ.—Ասոտայ՝ Ասող. Բ. Գ. Մխ. անեց. իէ:

— 13. Աշոս իշխան. Հայոց, որ ըստ Սամ. անեց. մեռել է 724 թ.—սեռ. Աշոսայ՝ Սամ. անեց. 87:—Նույն է Մխ. այրիվ. 66:

— 14. Ասոտ Բագրատունի, որդի Վասակի, պապ Աշոտ Մսակերի. Մրուան ոստիկանի կողմից նշանակվեց պատրիկ Հայոց 715 թ>. Մրուանի հետ միասին մասնակցեց Հոնաց պատերազմին և վերադարձավ հաղթութամբ 732 թ>: Երբ Դամասկոսում Արաբների մեջ ապստամբություն ծագեց, իր բանակով

օգնութեան գնաց Մրուանին: Երբ Գրիգոր Մամիկոնեանը սուլըստամբեց Արարնների դեմ, Աշոտն էլ միացավ նրան, բայց շուտով զղջալով, բաժանվեց: Ուստի Գրիգոր Մամիկոնեանը բռնեց նրան և կուրացրեց «748 թ» Այնուհետև Աշոտը 13 տարի ևս ապրելով, մեռավ Դարոյնք ավանում «761 թ».— Դև. իա, իբ, իե, իզ. Ասող. Բ. ր. 4. Կիր. 43. Վրդ. լթ, խզ. Մին. համդ. 28. Մխ. անեց. գ.— սեռ. Աշոտյ՝ Դև. իա (ձեռ. Աեոսի), իբ (ձեռ. Աշոտի), իե, իզ, իը, լզ. Ասող. Բ. ր. Վրդ. խա. Միխ. սա. իթ (= իը)? Մին. համդ. 28. — Աւստի՝ Վրդ. խա. — Կրծ. Աշոտով՝ Դև. իբ (ձեռ. Աշոտի):— Այբարատ 496 — 7:

— 15. Աեոս, իշխան Վասպուրականի. հայր Սմբատի, որ ջարդեց Արարններին՝ Գուկանք գյուղում. սեռ. Աեոսի՝ Դև. Ը:

— 16. Աշոս Մամիկոնեան, որդի Սմբատի՝ եղբոր Մուշեղի (մ. 761).— Զամչ. Բ. 415, Justi 44 ր:

— 17. Աշոս Բագրատունի, որդի Սահակ պատրիկի. երբ Մուշեղ Մամիկոնեանը ապստամբեց Հասան ոստիկանի դեմ, Աշոտը անխորհուրդ գտնելով ապստամբութունը, չմիացավ նրան, այլ աշխատեց համոզել հպատակութեան «775 թ».— Դև. լզ.— Յուշիկք, Ա. 207:

— 18. Աշոտ Բագրատունի. Արարների կողմից Հայոց իշխան նշանակվեց 764 թվին և իշխեց 17 տարի, ըստ Սամ. անեց. 88. Մխ. այրիվ. 19.— Հավանօրին վերոհիշյալ Աշոտ պատրիկն է № 14:

— 19. Աշոս Բագրատունի, որդի Ատրներսեհի. Աշոտ Մսակերի հորեղբոր թոռն է. Արարների կողմից նշանակվեց իշխան Վրաստանի (787—826 ըստ Պտմ. վր.)— Վրդ. խա, խզ. Պտմ. վր. ժզ. սեռ. Աեոսի՝ Վրդ. խա, խբ: (Վրաց աղբյուրները տես Մարկվարդ, Բագր. 107):

— 20. Աեոս Արծրունի, որդի Գագիկի և եղբայր Գրիգորի և Համադասպի. այս Գագիկը շինացրել է Աղբակ գավառը (Ը գոյր).— Մուս-Շապհ. 37:

— 21. Աշոս Արծրունի, որդի այս Աշոտի և հայր Գագիկի և Մահակի (Ը գոյր). Մուս-Շապհ. 37:

— 22. Աշոտ Բագրատունի, որի դուստրը Սմբատունի՝ կինն էր այս վերջին Սահակ Արծրունու (Ը գոյր).— սեռ. Աշոտյ՝ Մուս-Շապհ. 37:

— 23. Աշոս որդի Գրիգոր-Դերէնի Ա որդւոյ այս վերջին Սահակ Արծրունու: Աշոտը ունեցավ երեք որդի՝ Գրիգոր-Դերէն

Բ, Գագիկ և Համադասպ, որոնք բաժանեցին Վասպուրականը իրենց մեջ (Ը գոյր).— Մուս-Շապհ. 39.— սեռ. Աշոսի՝ անդ: (Այս Աշոտը պապն է Աշոտ Արծրունի մեծ իշխանի, № 30):

— 24. Աշոտ հայր Բագրատի՝ իշխանին Խլաթի, Արարների ժամանակ. հիշում է Բելագորին՝ հիջր. 188 թ. = Գր. 804 (տես Խալաթեան, Արար. մատ. 76):

— 25. Աշոտ Մսակեր, որդի Սմբատի և հայր Սմբատ Խոստովանողի, թոռն Աշոտ պատրիկի (կուրացելոյ): Ազատվելով Բագրեանդի ճակատամարտից «775 թ», եղավ պատրիկ Հայոց: Վանելով Ջահապ պարսիկի արշավանքը, եղբորը՝ Շապուհի հետ տիրեց Շիրակի և Արցաքի «790 թ». դարձավ սպարապետ Հայոց «804 թ». հաղթեց Սեադա պարսիկին, որ ապստամբել էր Արարների դեմ («822 թ»). սպարապետութեան պաշտոնը 20 տարի վարելուց հետո, մեռավ «824 թ».— Հայրն է Բագրատ Բագրատունու, որին Արարները կոչում են Բակրատ-իբն-Աշոտ (տես Խալաթեան, Արար. մատ. 64, 65, 77, 97, 122). իսկ իրեն՝ Աշոտ Մսակերին անվանում են Abul-Xabbas-Asuxa-ibn-Sinbat, ուր Asuxa (اسوخا) սխալ գրչութուն է՝ փոխանակ ասի Ašōt (տես REA 1, 440).— Ասող. Բ. ր. Մխ. անեց. գ. Վրդ. խա, խբ, խզ. Սամ. անեց. 91. Մին. համդ. 29. Մխ. այրիվ. 19, 68.— սեռ. Աեոտայ՝ Կիր. 43. Վրդ. խա, խբ. Մին. համդ. 29.— Աւստի՝ Վրդ. խա.— Աշոտայ՝ Սամ. անեց. 91.— Զարբ. թրգմ. 620:

— 26. Աեոտ անթիպատրիկ և ապիհուպատ, որդի Շապուհի և հայր Շապուհ պատմագրի, եղբորորդի Աշոտ Մսակերի: Իր սիսաղոսները ստացավ Թէոփիլոս կայսրից՝ սրա Խաղտիք արշավելու ժամանակ (833—842): Կայսրը կարգեց նրան իշխան Սպերի.— սեռ. Աեոտայ՝ Ուխտ. Ա. հե (Աշոտոյ ապահի պատրակի). Ասող. Բ. ր. — Աեոսի՝ Շապհ. 248:

— 27. Աեոտ Արծրունի. Գուրգէն իշխանի հետ միասին կռվեց Բուզայի դեմ (851).— Արծր. Գ. ր. ժբ:

— 28. Աշոս Բագրատունի, որդի Բագրատ պատրիկի. բռնվեց Բուզայի ձեռքով և աքսորվեց Բաղդադ («852 թ».)— 35. կթ. իե. Օրբ. լզ. Վրդ. խզ:

— 29. Աշոս Մխական, որդի Փիլիպպէի Ա, եղբայր և հաջորդ Վասակ իշխանիկի. խարդախութեամբ բռնվեց Բուզայից, առ երկուս ուրացավ քրիստոնեութունը և ազատ արձակվեց «852 թ»: Վասակի մահից հետո ժառանգեց Սիւնհոսց իշխանութունը՝ Աշոտ Ա-ի ժամանակ, շուրջ «886 թ»: Ներկա էր Սմբատ Ա թա-

գավորի օծման հանդեսին 1891 թ. — Յն. կթ. իզ. իթ. Վրդ. իզ. Օրբ. լզ.—լը, խ—խզ, ծդ.—սեռ. Աշոտայ՝ Յն. կթ. իզ, իզ. Օրբ. լզ.—լը, խ, խզ, խզ, խէ, ծ—ծբ, ծդ, ծը, ծթ.—Առստի՝ Օրբ. լթ, խզ, ծ:

— 30. Աշոտ Արծրունի, մեծ իշխան Վասպուրականի. Նը-կան բերդում կռվի դուրս եկավ Բուղայի դեմ 1852 թ., բայց նախարարները չմիաբանելով իրեն, անձնատուր եղավ և ընտա-նիքով գերի քշվեց Բաղդադ. վերադարձավ 1858 թվին» և օտերեց Վասպուրականին՝ մինչև իր մահը 1874 թ.—Յն. կթ. իե. Ասող. Բ. Բ. Արծր. Բ. և, զ. Գ. ա—գ, և, թ, ժդ—ժը. Վրդ. իզ. Օրբ. լզ.—սեռ. Աշոտայ՝ Յն. կթ. իը. Արծր. Բ. և, զ. Գ. Բ, և, ժդ, ժդ.— Աշոտի՝ Արծր. Բ. և, զ. Գ. ա, ժգ, ժդ, ժդ—ժը.—բց. յԱշոտե՝ Արծր. Գ. ժդ.—հիշում է նաև Բելագորի՝ Աշոտ-Իրն-Համգա-Իրն-Գաղիկ անունով, իսկ Իրն-Մասկավա՝ Աշոտ որդի Համգայի, հայր Աբասի (Խալաթ. Աբաբ. մատ. 65, 78, 98, 123)։—Այս Աշոտն է, որի մասին Սուտ-Շապհ. էջ 50 և 56—64 տալիս է հեքիաթային մի պատմութուն:

— 31. Աշոտ Ա. Բագրատունի, երկրորդ որդի Սմբատ Խոս-տովանդի. ծնվել է 1819 թ. հոր մեկնելուց հետո Բաղդադ՝ դար-ձավ հայոց սպարապետ 1855 թ. Բուղայի անավոր արշավանքից հետո, սկսեց հոգ տանել երկրին և իր իմաստուն քաղաքականու-թյամբ սիրելի դառնալով Մանուկ-Ջափր ամիրայետին, ստա-ցավ նրանից իշխանաց իշխան տիտղոսը 1858 թ.: Այս միջոցին Ջահապ պարսիկ իշխանը ապստամբելով Արաքսների դեմ՝ 80,000 զորքով մտավ Հայաստան. Աշոտ ուղարկեց իր եղբոր Աբասին նրա դեմ. Ջահապը չարաչար հաղթվեց ու փախավ: Այս փառա-վոր հաղթությունը պատճառ դարձավ, որ ամիրայետը՝ հայ իշ-խանների խնդիրքով՝ Աշոտին ուղարկեց թագավորական պա-տիվ և այսպեսով հիմնվեց Բագրատունեաց թագավորությունը 1855 թ.: Աշոտ Ա ամբողջ զրավ Բագրատունում, դաշնակցեց Հու-նաց Վասիլ Ա կայսեր հետ և ըստ հույն պատմիչների՝ տեսության զնաց Պոլիս՝ Լևոն Զ կայսեր, որ հաջորդեց Վասիլին, 1856 թ.: (Այսպիսի մի նշանավոր դեպք չեն պատմում սահայն մեր պատ-միչները, ուստի Ազգայ. 997 շփոթված է համարում Աշոտ Բ-ի երթի հետ: Նույն հարցի մասին ընդարձակ խոսում է նաև Տէր Սահակեան, Հայ կայսերք, Ա 367—376 և հերքում Ջամհանի կարծիքը): Հիվանդացավ ու մեռավ Շիրակի մոտ 1890 թ.:— Ստեփ. սևան. 50. Յն. կթ. յոջ. իզ, իը, լ. Արծր. Գ. Թ, ժա, ժգ,

ժթ—իա. Գ. ա. Ասող. Բ. Բ, և, զ. Գ. Բ. Կղկնտ. Գ. իբ. Յն. կթ. հյր. 276. Քհնպ. 272. Անանուն ժմ. 15. Սամ. անեց. 94—96. Մխ. անեց. գ, իբ. Օրբ. լզ. Օրբ. ողբ. 34. Նկարք. 94. Կիր. 44, 45. Վրդ. խբ—խե. Յայամ. մայ. 27. Սուտ-Շապհ. 55, 56, 65. Մխ. այրիվ. 19, 70. Գիրք թղ. ձ, ձա. Մին. համդ. 30. Ջուգ. 65.—սեռ. Աշոտայ՝ Նանայ 8. Ստեփ. սևան. 41. Յն. կթ. իէ—լ. Ասող. Ա. ա. Բ. Բ. Գ. ա—գ. Կղկնտ. Գ. իբ. Արծր. Գ. ժա, ի. Գ. ա. Օրբ. լզ, խ, ծդ. Սամ. անեց. 98. Վրդ. խե. Ուռն. 3. Միխ. առ. իթ (=իը). Յայամ. ապր. 15, մայ. 27. Մեծոփ. 61. Սուտ-Շապհ. 65, 72. Մին. համդ. 30. Հայայ. 265. Տաշեան, Յուց. 114 Բ.—Աշոտայ՝ Կիր. 45. Սամ. անեց. 95. Գիրք թղ. ձա. Նկարք. 95.—Առստի՝ Յն. կթ. յոջ. Սուտ-Շապհ. 64. Մխ. անեց. գ. Կղկնտ. Գ. իբ. Արծր. Գ. ժդ, ի, իա. Կիր. 8. Վրդ. խե.—բց. յԱշոտե՝ Արծր. Գ. ժգ.—Հաւաք. 13. Աշոտ Ա-ի փոխարեն գրում է Աբաս (սեռ. Այբասայ).—Աշոտի նկարը տես Ջեռ. Դաղեան, Բ. 36 Բ.—Վրաց աղբ. Բ. 96. Ջամչ. Բ. 674—707. Ջարբ. Թրգմ. 622, 748. Յուշիկը, Ա. 405—518:

— 32. Առստ հայ, մեծ ու հսկա անձ, «երկայնաձեռն և յերկոցունց ձեռաց աջողակ». հունաց Լևոն կայսեր մոտ եկավ, մասնակցեց Բուղայական մեծ պատերազմին, ուր և մեռավ 892 թ.—Տէր Սահակեան, Հայ կայսերք, Ա. 369. Միսուան 531:

— 33. Աշոտ որդի Դաւիթ Կերապաղատի Տարօնոյ. մայրն է Մարիամ դուստր Գրիգոր-Դերենիկի. Սմբատ Ա պահանջեց որ Անուագ ոստիկանը քաշվի Տարօնից՝ իշխանութունը հանձնելով այս Աշոտին (895).—Արծր. Գ. ի.—սեռ. Առստի՝ Արծր. Գ. իգ:

— 34. Առստ որդի Սուփանի, իշխան Գեղարքունեաց. մե-ռավ Սմբատ Ա-ի պատերազմում Անուագ ոստիկանի դեմ (Թուխ-քի ճակատամարտը 1895 թ.).—Արծր. Գ. իգ:

— 35. Առստ Սիւնի շքնապագեղ, որդի Վասակ Գաբուռի. Աշոտ Ա թագավորի Մարիամ աղջկա որդին էր. իր մորեղբայր Սմբատ Ա-ի հետ պատերազմեց Անուագ ոստիկանի դեմ և մեռավ Թուխքի ճակատամարտում 1895 թ.—Յն. կթ. լզ. Կղկնտ. Գ. իբ.—Ջամչ. Բ. 676, 705, 721:

— 36. Աշոտ իշխան Սիւնիաց, մեռավ 897 թ. որին ողբա-լով եղբրամայր կանայք, ասում էին. «Մի եկեսցէ և մի լիցի այսպիսի տարի ի վերայ երկրի որչափ ազգ մարդկան է»:— Կղկնտ. Գ. իբ:

— 37. Աշոտ Կերապաղատ, իշխան Տարօնի. Գրիգոր-Դերեն-

ներչոյ թոնկելով նրան՝ բանտարկեց Սեանի ամբողջում (Թ գար)։— Արծր. Գ. ժթ.—սեռ. Աշոտայ՝ Արծր. Գ. ի.—Յուշիկք, Ա. 486:

— 38. Առաջ Արծրունի, որդի Դրուպոր-Դերենիկի Գ, որ Աշոտ Ա թագաւորի Սոփի ազնկան ամուսինն էր. եղբայր Գագիկի և Դուրզկնի. նահապետ Արծրունեաց և իշխան Վասպուրականի. ապստամբեց Սմբատ Ա-ի դեմ և միացավ Ատրպատականի Ափշին ոստիկանի նետ: Սրա վրա իր աները՝ Գագիկ Արծրունին բռնեց նրան և բանտարկեց: Գագիկ սպանութեանց հետո՝ ազատից բանտից և նորից իշխանութեան գլուխն անցավ: Այնուհետև օգնական էր Սմբատի կոչվում է նաև Աշոտ-Սարգիս: Ըստ Արծր. ծնվել է «877 թ», հաջորդել է հորը՝ Գրիգոր-Դերենիկին՝ «886 թ» և մեռել է «904 թ»։—ՅՆ. կթ. իթ, լգ, լը. Արծր. Գ. ժթ, ի, իթ, իգ, իե, իը, լ. Գ. ա, լ. Սուտ-Շապհ. 64. Հաւաք. 33.—սեռ. Առտայ՝ ՅՆ. կթ. լգ, լը. Արծր. Գ. ա—գ. Սուտ-Շապհ. 64, 71, 84.—Աշոտ՝ Արծր. Գ. ի, իթ, իգ, իե, իթ. Գ. ա—գ. Սուտ-Շապհ. 69.—պամ. զԱշոտ՝ Արծր. Գ. իթ.—Չամչ. Բ. 704—5, 717—8, 721, 730—31. Ազգաս. 102: ըստ Սուտ-Շապհ. 64, 69, 71. 84 այս Աշոտը № 30 Աշոտ իշխանի թոռն է:

— 39. Առտ Գնթունի, եղբայր Վասակի. իշխան Գուգարքի. բերդապահ և կոտավարիչ Շամշուրէի. ներկա եղավ Տաթևի օսման հանդեսին (906 թ). ապստամբեց Աշոտ Բ-ի դեմ, բայց չարաչար հաղթվեց «922 թ». հետո իր զինվորների ձեռքով սպանվեց.—ՅՆ. կթ. ձէ, կր. Օրբ. խր.—սեռ. Աշոտայ՝ ՅՆ. կթ. ձէ.—Այրարատ 248:

— 40. Աշոտ իշխան Մոկաց, որիչ շատ իշխանների հետ օգնական գնաց Սմբատ Ա թագաւորին՝ պատերազմելու. համար Ափխազների Դոտաս թագաւորի դեմ. Արտահանի շրջանում շուրջ 908 թիվը)։—Սուտ-Շապհ. 81:

— 41. Աշոտ Բագրատունի, իշխանաց իշխան. սրա որդին է Դաւիթ, որին ուղղեց Շապուհ Բագրատունին իր գրած Գատութեանը.—սեռ. Առտի՝ Շապհ. 248:

— 42. Աշոտ Բագրատունի, որդի Շապուհ սպարապետի՝ եղբոր Սմբատ Ա-ի. հոր մահից հետո եղավ սպարապետ Հայոց. շինեց Բագարանի և Կոզրի եկեղեցիները. Յուսուփ ոստիկանի արշաւ ներին՝ անձնատուր եղավ նրան «910 թ». երբ Աշոտ Բ դարձավ Պոլսից, սա ևս թագ ստանալով Յուսուփից, իրեն անկախ հայտարարեց և սկսեց պատերազմել Աշոտի դեմ. վերջապես հաշտվեցին և Աշոտ Բ նստավ Շիրակաւանում, իսկ այս Աշոտը՝

Դուին «921 թ»։—ՅՆ. կթ. յուշ. լ. լթ, խդ, խգ, ձդ, ձե, ձը, կ, կգ, կզ. Ասող. Գ. դ, ե. Օրբ. լէ. Վրդ. խգ.—սեռ. Աշոտայ՝ ՅՆ. կթ. խգ, ձե, ձդ, ձը, ձթ, կէ. Օրբ. լէ.—Առտի՝ ՅՆ. կթ. խդ, ձգ.—սա է թվում այն Աշոտ Բագրատունի սպարապետը, որ Պոլսում Թուրքայէլ գրչին գրել տվեց մի Աւետարան, 909 թ.—Չեռ. Դադեան, Բ. 28 ա (հիշված է նաև ՀԱ. 1934, էջ 91 Աշոտ Բագրատունի անունով):

— 43. Աշոտ թագաւոր Վասպուրականի, որդի Դերենիկի և հայր Ապուսահլի.—սեռ. Աշոտայ՝ Ուռհ. 8, 34:

— 44. Աշոտ իշխան, որդի Սահակ իշխանի. Սիւնեաց. իր անունով կա մի խաչքար Վայոց ձորում, 925 թվից (բայց այս թվին Աշոտ անուն Սիւնեաց իշխան ծանոթ չէ)։—Միսական 110:

— 45. Առտ Բ Երկաթ կամ Շահնշահ. երեց որդի Սմբատ Ա-ի. պատանդ էր Ափշինի մոտ, որից ազատվեց ներքինապետի շնորհիվ. Մուշեղ եղբոր հետ Յուսուփ ոստիկանի վրա գնաց, բայց Ուտէացոց դավաճանութեամբ հաղթվեց: Սմբատից հետո ցած բարձրանալով «915 թ», Պարսից սարսափը դարձավ Ամբողջ կյանքը անցկացրեց կոնիսների մեջ, մի կողմից ճնշելով տեղական ապստամբութեանները, մյուս կողմից կովելով պարսիկների դեմ: Այս պատճառով ստացավ Սրկաթ տիտղոսը, իսկ արալներից՝ Եանիշահ: Գնաց Պոլիս և կայսրից օգնական զորք ստանալով՝ եկավ Հայաստան «921 թ»: Մեռավ 14 տարի թագաւորելուց հետո՝ «929 կամ 930 թ»։—ՅՆ. կթ. յուշ. լե, լէ, խե, ձ, ձգ—կ, կգ. Ասող. Գ. դ, գ. Մխ. անեց. գ. Օրբ. լէ. Կիր. 47. Վրդ. խգ. Սամ. անեց. 99. Յայսմ. մայ. 27. Նհպտք. 96. Մխ. այբբով. 19, 71. Մին. համդ. 32.—սեռ. Աշոտայ՝ ՅՆ. կթ. խե, ձ, ձե—կ, կր, կզ. Ասող. Գ. դ, է. Օրբ. լէ. Մխ. աս. իթ (= իը), Յայսմ. մայ. 27. Սամ. անեց. 99. Մին. համդ. 32.—Աշոտի՝ ՅՆ. կթ. խ, կա, կգ.—պարզապես կոչված Երկաթայ՝ Ուռհ. 84, 86 և 219, բայց սխալմամբ Աշոտ Ա-ի համար.—Չամչ. Բ. 520, 723—822. Վրաց աղբ. Բ. 97: (Պերփեռուժէն կոչում է Աշոտիկ՝ զանազանելու համար Աշոտ Ա-ից, ըստ Տեր Սահակեան, Հայ կայսերք, Ա. 367: Աշոտ Երկաթի Պոլիս գնալու մասին խոսում են նաև հույն պատմիչները և գովում են նրա մեծ ուժը: Ասում են թե «երկու ձեռքով երկաթեայ գաւազանի ծայրերէն բռնելով, իր տարօրինակ ուժով զանիկա կը ծռէր և շրջանակի ձև կուտար» (Տէր Սահակեան, Հայ կայսերք, Ա. 371):

— 46. Աշոտ իշխան Տարօնի. մեռավ 966 թ. որից հետո

հուշները գրավեցին Տարօնը. Ասող. Գ. Ը.—Տէր Սահակեան, Հայ կայսերք, Բ. 233:

— 47. Աշոս Գ Ողորմած, որ և Աշոտ-Գագիկ. որդի Աբաս Ա-ի. թագավոր Հայոց Բագրատունեաց. աթոռը զրեց Անիում, որ ամրացրեց պարսպով և պարդարեց վանքերով, եկեղեցիներով, անկեղանոցներով ու որբանոցներով, որի համար էլ կոչվեց Ողորմած, Կազմեց 90,000-անոց բանակ, հաղթեց Կովկասյան լեռնականներին, Համուուն արար զորավարին (959 թ) և օգնեց հունաց Չմշկիկ կայսեր՝ արարների դեմ արշավանքի ժամանակ: Այցելել է Նախավայրի վանքը, ուր շինութուններ է արել (Արձ. 966 թվի, Սիսական 517—8): Իշխել է 954—977 թ:—Մխ. անեց. գ. Ասող. Գ. Ը, Ժ. Օրբ. ծր. Վրդ. խը. Ուռն. 3, 17—20 Մագ. թղ. ժթ. Յայսմ. մայ. 27. Մին. համդ. 33. Մխ. այրիվ. 19. Նկատք. 96. Սմբ. պտմ. 21, 32—34, 36, 37. Սամ. անեց. 100 (սխալմամբ կոչում է ռորդի Սմբատայ). այսպես և Օրբ. ժմ. 11), 102.—Աշոսոյ՝ Ասող. Գ. Ը, Ժ, Ժա. Հաստ. բ. Մխ. անեց. գ. Մեսր. հր. 138. Օրբ. լգ, խթ, ծր, ծգ. Օրբ. ժմ. 11, 12. Վրդ. ծ, ծր, կա. Ուռն. 3, 18, 28, 84, 86. Միխ. աս. իթ (=թը). Յայսմ. նոյ. 18, մայ. 27. Սմբ. պտմ. 21, 34. Սամ. անեց. 100—102, 104. Մին. համդ. 33, 111, 114—5.—Աշոսոյ՝ Կիր. 49, 50. Օրբ. ժմ. 11. Նկատք. 97. Ուռն. 18.—Աշոսի՝ Ուռն. 2, 4. Վրդ. աշխ. 511 (տպ. ողտիճ).—պարզասկս Ողորմած՝ Կիր. 49.—Վրաց աղբ. Բ. 97. Չամչ. Բ. 836—850. Չարբ. թրգվ. 454. Այրարատ 497: Իր գերեզմանի մասին տես Շիրակ 29, 30, 31:

— 48. Աշոս Արծրունի, թագավոր Վասպուրականի. որդի և հաջորդ Արուսահի. եղբայր Սենեքերիսի և Գուրգէնի. մկրտական անունով Սահակ Արուսահի մահից հետո իր երկու հղբայրների հետ բաժանեցին Վասպուրականի պիտութունը. ըստ Ասողկի գահակալեց 968 թ. իսկ ըստ Աղվսպ. պետք է զնել 972 թվից» քիչ հետո: Ունեցել է մի անհաջող պատերազմ Գողթան Արուտլուփ ամիրայի դեմ 983 թ. նույն թվին հիմնարկել է Ապարանից Ս. Պաշր: Մեռել է 990 թ:—Գր. նար. մատ. 387. Ասող. Գ. խգ. Հաւաք. 38 (գրում է Արշատ).—սեռ. Աշոսոյ՝ Ասող. Գ. ժգ:

— 49. Աշոս Բագրատունի. խորթ որդի Վահան Բագրատունի իշխանի Տարօնոյ. հոր կողմից պատվիրակ գնաց Պոլիս՝ լեռն կայսեր մոտ և իշխանական պատիվ ստանալով՝ դարձավ Տարօն:

և որ մահից հետո, մյուս եղբայրների հետ ժառանգեց Տարօնի իշխանութունը (Ժ դար).—Չամչ. Բ. 726:

— 50. Աշոս, երեց որդի Բագրատի, եղբայր Ռոմանոսի և եղբորորդի Աշոտ պատրիկի. Բագրատի մահից հետո ժառանգեց Տարօնի իշխանութունը. իր որդիներն են Գրիգոր և Բագրատ (Ժ դար).—Չամչ. Բ. 818:

— 51. Աշոս Բագրատունի, որդի Տարօնի Գրիգոր իշխանի, որ Թեսալոնիկէի կառավարիչ էր նշանակված: Վասիլ Բ. կայսեր հրամանով՝ Գրիգոր և Աշոտ հարձակվեցին Բուլղարաց հայազգի Մամուէլ թագավորի վրա, որ մոտեցել էր Թեսալոնիկէին: Աշոտ՝ քաջ ու հանգուզն երիտասարդ, թեև մեծ ջարդ տվեց թշնամի բանակին, բայց անխոհեմությամբ մխրճվելով թշնամի բանակի խորը, դարան մտած բուլղարներից ձերբակալվեց: Սպանվեց նաև բը հայրը, որ իր որդու փրկության էր շտապում (996): Մամուէլի գուստրը սիրահարվեց գերի Աշոտին և սպառնաց անձնասպանել, եթե հայրը թույլ չտա ամուսնանալ Աշոտի հետ: Մամուէլ ցարը վերջապես զիջեց և իրեն փեսայացնելով Աշոտին, նրան վստահացավ Դիւռախիոն բերդաքաղաքը, որ ծովեզերյա մի նշանավոր նավահանգիստ էր: Աշոտ, իր հոր մահվան իբրև վրեժ, որոշեց քաղաքը հանձնել հունաց: Իր այս միտքը հայտնեց բուլղարաց արքայադստեր և նրա համաձայնութունը խնդրեց: Իր խնդիրը սիրահոժար հավանության արժանացավ, քաղաքը հանձնեցին հունաց, իրենք էլ նավով Պոլիս փախան: Աշոտ անվանվեց զոբաժար, իսկ նրա կինը նաժիշտ Հեղինէ կայսրուհու, որ Վասիլ կայսեր նորոք՝ Կոստանդինի կինն էր (997 թ):—Ասող. Գ. լգ, լգ. Չամչ. Բ. 875. Գեղեկը, Հմռ. Բիւզ. պատմ. 256. Տէր Սահակեան, Հայ կայսերք, Բ. 280—284, 566:

— 52. Աշոտ եպիսկոպոս Միւնեաց 968—985 թ. հաջորդեց Վահանին, որ ընտրվել էր Հայոց կաթողիկոս. նախապես այրի երեց էր. 985 թ) հրաժարվելով՝ իր աթոռը հանձնեց որդուն, որ Յովհաննէս 2 անունով նստավ 985—992 թվերին» (Յ¹/₂ տարի). այս թվին Յովհաննէսը վախճանվելով՝ Աշոտ նորից նստավ աթոռը 992—997 թ», մինչև իր մահը.—Օրբ. ծգ. հա:

— 53. Աշոտ մարզպան, զորավար Գագիկ Ա-ի. օգնական գնաց Դաւիթ կիւրապաղատին՝ կովելու համար Պարսից դեմ 998 թ:—սեռ. Աշոսոյ՝ Ասող. Գ. խա.—կարծեմ այս է Աշոտ մարզպան կամ իշխանաց իշխան (մ. 1002), որդի Գէորդ իշխանի Պահլաւունոյ և հայր Վահրամի՝ քեռայր Գրիգոր Մագիստրոսի

(Ալիշան, Շնորհ. 13): Ծառայել և պատիվներ և ստացել Աշոտ Գ, Սմբատ Բ և Գագիկ Ա թագավորներից (953—1020): Նիշված է հրեք արձանագրութայն մեջ, որ տես Շիրակ 15, 41, 113:

— 54. Աշոս Սիսական, իշխանաց իշխան, քեռայր Սիւնհաց Վասակ Ա թագավորի. սրա մի որդին՝ Գրիգոր՝ եղավ էշխանաց իշխան և Նիշված է իբր վկա՝ Տաթևի 1019 թվի կալվածագրում: Իսկ մյուս որդին Սմբատ Բ՝ եղավ թագավոր Սիւնհաց.— Օրբ. ծգ.— սեռ. Աշոտայ՝ Օրբ. ծբ, ծթ.— Աշաւի՝ Օրբ. ծե:

— 55. Աշոտ կոչվում է նաև Գագիկ Ա թագավորը, որ պահակից «990—1020 թ».: տես Շիրակ 134 (Արձ.):

— 56. Աշոս Արծրունի, որդի Գուրգէնի, եղբայր Գերեմիկի և Գագիկի, եղբորորդի Արծրունեաց Սենեֆերիմ թագավորի, որի նետ գաղթեց Սեբաստիա, «1021 թ».: Վրդ. ծա:

— 57. Աշոտ Երկաթ, որդի Յովհաննէս-Սմբատ թագավորի. Նիշված է իր մոր (Յովհաննէս-Սմբատի կնոջ) մի արձանագրութայն մեջ, որ գրված է 1038 թ. (Շիրակ 171): Այս թվից քիչ հետո և հոր մահվանից («1042») առաջ մեռել է Աշոտը— Նույնին Նիշատակում է նաև Գուրեան, Ազգ. պատմ. 377՝ նանելով Լաստիվերտցու մի ձեռագրից:

— 58. Աշոտ Դ Բագրատունի, որդի Գագիկ Ա-ի. կրտսեր եղբայր Յովհաննէս-Սմբատ թագավորի, որի ձեռքից գահը խլելու համար՝ միացավ Վասպուրականի Սենեֆերիմ թագավորի նետ և Անիի վրա արշավելով, նաղթեց եղբորը՝ Նախարարները հաշտեցրին երկու եղբայրներին, պայմանով որ Յովհաննէս-Սմբատը թագավորն Անիում, իսկ Աշոտը՝ արևելյան Հայաստանում: Մեռավ Յովհաննէս-Սմբատից քիչ առաջ՝ «1041 թ».:— Լաստ. բ, ժ. Անանուն ժմ. 17. Վրդ. ծբ, ծդ, ծե. Ուոհ. 3, 7—10, 79. Սմբ. պտմ. 26—28, 48, 54. Նպար. 99. Սամ. անեց. 102, 105, 107. Օրբ. ժմ. 13 (մահվան թվականը դնում է նՁԼ=Քս. 1041): Շիրակ (Արձ.) 33, 68.— սեռ. Աշոտայ՝ Լաստ. բ, ժ, ժէ. Անանուն ժմ. 17. Վրդ. ծբ, ծե. Ուոհ. 8—10, 33, 34, 64, 79, 84, 86, 161, 184, 198, 218, 269, 318. Մաղ. թղ. հգ. Սմբ. պտմ. 26—28, 39, 54, 57, 79. Սամ. անեց. 107. Մին. համդ. 34. Աշոտայ՝ Լաստ. բ. հիր. 52. Սամ. անեց. 106.— Աշաւի՝ Վրդ. ծբ. Մաղ. թղ. դ, հբ. Օրբ. ժմ. 13. Օրբ. ողբ. 61.— Չամչ. Բ. 896—919:

— 59. Աշոս մարզպան, որին Կորիկէ թագավորը հանձնեց

Լուսի Վարդարյուզ տվանի մեծ եկեղեցու շինությունը՝ 1050 թ. — Տաշեան, Ցուց. 984 ա:

— 60. Աշոս. հայր Սենեֆերիմ Ա թագավորի Սիւնհոյ. պետ է կարգալ Անուայ.— սեռ. Աշոտայ՝ Օրբ. կ:

— 61. Աշոտ որդի Կարապինայ. Սիւնհոյ Սենեֆերիմ Ա թագավորի իշխանն էր. 1089 թվին Ամբրուսաքարը նվիրեց Տաթևին.— Օրբ. ծթ:

— 62. Աշոտ որդի Յովհաննէսի, որ էր որդի Գագիկ Բ-ի. դիմեց Մելիքա՝ սուլթանին (1072—92) և ստացավ նրանից Անիի իշխանությունը: Անիի կոստավարիչ Մանուչէ ամիրայի (1072—1110) ազգականներից ներքինի ոմն թունավորելով սպանեց նրան՝ հալանարար նույն իսկ նախ քան Անի մտնելը: Իր մարմինը ուղարկվեց Պոլիս, ուր իր հայրն էլ մեռած էր սրբեն: Գրեթե նույն միջոցին մեռավ նաև իր պապը՝ Գագիկ Բ (1079): — Վրդ. կ. Շիրակ 98 բ:

— 63. Աշոտ, որի թոռն է Աշոտ Դեղեցի (Ք 65), նվիրատու Հոռոմոսի վանից, 1246 թ.— Շիրակ 24:

— 64. Աշոս, պարոն և տեր Կանչոյ. ներկա եղավ Լևոն Բ-ի թագադրութայն հանդեսին «1199 թ».— Սմբ. պտմ. 111: Սիսուան 193, 471:

— 65. Աշոս Դեղեցի, որդի Գէորգի և թոռն Աշոտի. Հոռոմոսի վանքին զանազան նվերներ է արել 1246 թ.— Շիրակ 24, 27:

— 66. Աշոտ Խաղբալեան, հալանարար թոռ Գրիգոր Խաղբալեանի կամ որդի Վասակ Բ-ի. Նիշատակված է մի խաչքարի արձանագրութայն մեջ «ի տէրութեան տեղոյս պարոն Աշոտայ», 1287 թ.— Յովսէփեան, Խաղբալեանք 86:

— 67. Աշոտ Նղբեցի. հավատափոխ իշխան Եգիպտոսի սուլթանի, որին դրդեց արշավել և գրավել Սիսը՝ «1374 թ».— Վղարտայ. 1942:

ԱՇՈՒՇԱՅ, ար. ծագումն անհայտ (Justi 48 ա):

— Աշուշայ, բղիշխ Գուգարաց. հրավիրեց Ս. Մեսրոպին իր իշխանությունը (Տաշիր)՝ լուսավորությունը տարածելու համար: Յազկերտ Բ պահեց նրան իր մոտ իբրև պատանդ, երբ ուրացյալ նախարարներին մոզերի հետ արձակեց Հայաստան (450): Վարդանանց պատերազմից հետո աղաչեց Յազկերտին և ազատեց Վահան, Վասակ և Արտաշէս Մամիկոնեաններին, որոնք պատանդ էին Պարսից արքունիքում և որոնց իր հետ տանելով, պահում էր

իր մոտ (c455 թ.)—Փարպ. հրտր. 1904, էջ 47, 52, 55, 59, 107, 110, 111.—Այս Աշուշայից Ֆուսմ է իր կնիքը՝ այս հունարեն արձանագրութեամբ. Αρσυστας πικραξής Ιβήρων Καρχηδών? (Marquart, Հայ բրեւաշիւք, էջ 14).—Կոր. 20. Օրբ. ժգ.—Հաշուաշխ՝ Կզկնտ. Բ. գ (հրտր. էմինի).—սեռ. Աշուշայի՝ Կզկնտ. Բ. գ (հրտր. Շահն.), Միմ. ապար. 49.—բց. Աշուշայի՝ Խոր. Գ. կ.—Չամչ. Ա. 508, 518, Բ. 32, 38, 40, 121. Justi 48 ա, Վրաց աղբ. Ա. 11:

ԱՇՐԱՔ, ար. ունինք մի անգամ հիշված անհայտ թվականով մի հիշատակարանում, որ սակայն գրված է 1509 թվից ուշ (Ձեռ. Վասպ. 642) և Կարծում եմ որ պետք է ուղղել Աշրափ (կամ Աշրափ), իբր արաբ. اشرف ashraf «ամենափառավոր»: Այս անունով հայտնի են Աշրափ-Շարան, Եգիպտոսի սուլթանը, որ վերջ տվավ հայոց Ռուբինեան իշխանության, գերելով Լևոն Զ-ին (1375), և Աշրափ կամ էշրիփ, էմիր Աֆղանիստանի, Միր-Մահմուդի հորեզորդոյին և հաջորդը, որ Պարսից դահը բարձրացավ բայց Շաղըր-Ալիի ձեռքով սպանվեց (1730):

ԱՇՓԱՇԱ, իգ. Թերևս ուղղելի Ազփաշա, որ է թրք. اشرف aq-pasha «սպիտակ փաշա», ինչպես կա Աղոսլթան (տես վերը): Բենինք միայն՝

— Աշփաշայ, կին Ռստակէս քահանայի (1619 թ.).—Ձեռ. Քաւր. 68 ա:

ԱՉԵՐ, ար. հայերեն աչեռ «աչքեր» բառից՝ ունինք մի անգամ՝

— Աչեր, տանուտեր Աղթամարի. հիշված է 1321 թվից հետո գրված անթվական մի հիշատակարանում.—Manus. brit. mus. 24 ա:

ԱՉԻՐ, ար. ծագումն անհայտ. կա միայն՝

— Աչիր, նախարար Սիւնեաց, հաջորդեց Վասակին (2 դար).—Օրբ. ժգ:

ԱՉՔԱՉԱՏ, իգ. ծագումն անստույգ (թերևս նաև ձեր). հիշված է մի անգամ՝

— Աչբազա, կին Գրիգորիս քահանայի և մայր Քրիստոստուր կրոնավորի, որ Սուրխաթում (Խրիմ) գրել տվեց մի Աստուածաշունչ, 1352 թ.—Ձեռ. Վասպ. 7:

ԱՉԱԿ, ար. ծագումն անհայտ. հիշված է 1724 թ.—Ձեռ. Դաղան, Բ. 35 ա:

ԱՉԱՆ, ար. կեղծ անուն: որ կազմեց Հ. Ա. Բագրատունին, Հայկ գիւղազն, էջ 610, Ապոստոլեանց զավառի անունից, ենթադր-

բիլով թե Հայկ նահապետը ունեցել է այս անունով մի որդի: Հմմտ. Խոր. Բ. 8 «Այլ և զնախարարութիւնս Ապահունեաց և Վանաւագեան և զԲզնունեանն՝ ի նոյն զաւակացն Հայկայ»: Այստեղ, քանի որ Մանաւագեան և Բզնունեան ծագում են Հայկի Մանաւագ և Բագ որդիների անունից, ուստի՝ ըստ Բագրատունու, Ապահունին էլ ենթադրում է Ապահ անուն մի որդի: 1890-ական թվերին, Արևմտահայ գրողներից մեկը իր վրա վերցրեց այս անունը, ստուգարանելով իբր ապաստի «անվախ, աներկյուղ»:

†ԱՊԱԻ, ար. ծագումն անհայտ. հիշված է մի անգամ Չանգեղուրում, 1634 թ. (Ձեռ. Վասպ. 884) և մի անգամ էլ Մարում, անթվական մի հիշատակարանի մեջ՝ Ձեռ. Նոր-Բայազ. 23 բ: Որովհետև Լարաբաղի բարբառում ով դառնում է ավ, ուստի պետք է ենթադրել թե Ապալ ձևն էլ ծագում է Ապով անունից, որ տես: Ավելի հին է Ազալ 1578 թ. (Միսական 69):

ԱՊԻՐԱՏ, ար. արդյոք հյ. ապիրատ «անարդար» բանն է. և ինչպես կարող էր այսպիսի մի հոռի ածական մարդու անուն դառնալ: Այս անունը գործածական էր մեր մեջ ժԱ.—ԺԳ դարերում. նույնը գտնում ենք նաև Վրաց մեջ. ինչպես՝ Ապիրաս իշխան Վրաց (Վրդ. ձե):

— 1. Ապիրատ, որդի Հասան մագրստրոսի, սիրելի իշխան Աշոտ Դ Բագրատունու. 12,000 ձիավորով օգնական եկավ նրան՝ Յովհաննէս-Մմրատի դեմ պատերազմի ժամանակ: Պոստացել էր Աշոտին՝ սպանել նրա եղբոր՝ Յովհաննէս-Մմրատին, երբ նա թռնվել էր Աշոտի լարած թակարդում: Բայց խղճալով արձակեց նրան, իսկ ինքը փախավ Գուխի Ապուսավար ամիրայի մոտ, որ վախեցած նրա ուժից, սպանել տվեց: Այս Ապիրատն է, որ շինել է Կեչառու վանքը և հանել Երևանի առուն (1031 թ): Իր որդիքն են Ապլահապ և Վասակ, որոնք գնացին Անի: Իր թոռներն են Գրիգոր Ապիրատեան՝ իշխան Անիի և Շիրակի, և Բարսեղ կաթողիկոս Անեցի:—Վրդ. ձգ. Մխ. այրիվ. 73. Ուռն. 10, 11. Սմբ. պտմ. 28, 29.—սեռ. Ապիրատի՝ Վրդ. ձթ, կգ. Ուռն. 11, 211, 269. Սմբ. պտմ. 29.—Ապիրատեան՝ Օրբ. ձը.—Չամչ. Բ. 897, 899, 900. Ալիշան, Շնորհ. 13, Շիրակ 41, 98, Այրարատ 259:

— 2. Ապիրաս, սիրելի իշխան Գագիկ Բ-ի, որ կարգեց նրան վերսկացու Անիի, երբ ինքը մեկնում էր Պոլիս՝ կայսեր մոտ (1045).—Չամչ. Բ. 932, 935:

— 3. Ապիրաս (Վահրամ Գրիգորիս) Մագրստրոսեան, Պահ-

լաւունքի ցեղից. Գրիգոր Մագիստրոսի ազնկա որդին, քեռորդի Գրիգոր Վկայասէրի և հայր Գրիգոր Գ և ներսէս Շնորհալի կաթողիկոսներէ. Մովսէ-Տրուրի իշխանն էր. Արարների դեմ հազթական պատերազմից հետո, դարան մտած մի արարքի թունաձոր նետով սպանվեց՝ Գող-Վասիլի մտնից («1112 թ») քիչ առաջ Իրին հաջորդեց որդին Վասիր—Յայսմ. յուլ. 30.—սեռ. Ապիրասի՝ Վրդ. կգ. Վրք. շնորհ. 30—31. Ուռհ. 300, 329. Յայսմ. յուլ. 30.—Ապիրասայ՝ Մամ. անեց. 139.—Չամհ. Գ. 18, 19, 32. Այիշան, Շնորհ. 45, Տաշեան, Յուլ. 92, 514, 638:

— 4. Ապիրաս, եղբայր Լիկոսի, Վասակի, Վանրամի և Գրիգոր Ա արքայի սպանողների նկատմամբ, հորեղբայր ներսէս (մ. «1173 թ») Շնորհալու.—Այիշան, Շնորհ. էջ 12 տախտակը:

— 5. Ապիրատ, որդի Վասիլի, եղբայր Գրիգոր Տղայի, քաջ զինվորական էր. մեռավ երիտասարդ հասակում, նախ քան 1174 թ.—Թորոս Աղբար, Ա. 118:

— 6. Ապիրատ, որդի Գրիգորի, որդւոյ Վասակայ, եղբայր Բարսեղ եպիսկոպոսի Անեցւոյ, իշխան Անիում (1174). պատերազմի զուրս եկավ Կարսի ամիրայի դեմ, քայց բռնվեց և բանտարկվեց. Բարսեղը զինեց Վրաց թագավորին և մեծ փրկանքով ազատեց նրան. այնուհետև Ապիրատը սիրելի դարձավ Վրաց թագավորին և նրա նիզակակիցն էր՝ իր որդի Գրիգորի հետ.— Վրդ. կգ. Չամհ. Գ. 147. Շիրակ 100 բ. Յովսէփեան, Խաղաղեանք 3: (Օրբ. ժմ. 12 գրում է. «Թուրքն էհար զԱպիրատն» (Նշ=1021 թ) և էջ 18 «Ի նոյն ամի ազատեցաւ Ապիրատն գնով» (ՈԹ=1160 թ): Անշուշտ սխալ, որովհետև մի մարդ չի կարող 139 տարի պիտոթյան մեջ մտացած լինել):

— 7. Ապիրաս, կրօնավոր, թոռն Գրիգոր Մագիստրոսի. Արարների պատերազմում նահատակից Մովսէս. Շնորհալին կոչում է նրան իր հարազատը.—Շնորհ. վիպ. 1418. Թորոս Աղբար, Ա. 117?

— 8. Ապիրաս Շահանեան, Ն. Շնորհալու երեց եղբայր Շահանի որդին. 30 տարեկան եղած ժամանակ Պոլսումն էր և զվարթ կենցաղ էր վարում. այնուհետև տվեց իր անձը եկեղեցուն. ձեռնադրվեց եպիսկոպոս և Գրիգոր Տղայից ստացավ Տարսնի, Լամբրոնի, Անտիոքի և ապա Կեսարիայի թեմը (տես և Գրիգոր 2 կաթողիկոս).—Շնորհ. չփ. էջ 227, 303. Ողբ. եղես. 1019. Միխ. աս. իէ (=իգ).—սեռ. Ապիրասի՝ Շնորհ. չփ. էջ 303. տես և Տաշեան, Յուլ. 591 բ, 1020 բ:

— 9. Ապիրաս Պահլաւունի, որի որդիքն են Սարգիս եպիսկոպոս և Շարափշահի. վերջինիս ազնկն է Թայիկ՝ կին Սառնայի, որի հիշատակին գրված է Բագնայրի Ղևտարանը՝ 1232 թ.—Այիշան, Շնորհ. 14, Շիրակ 117, 118, Յովսէփեան, Նիւթեր և ուս. Ա. 17 (Սարգիս եպիսկոպոսը հիշված է 1209 թվին, ուստի և Ապիրատն էլ ժի դարից է):

— 10. Ապիրաս Լամբրոնացի, որդի Օշին Բ իշխանի Լամբրոնի, եղբայր ներսէս Լամբրոնացու և Հեթում Սեբաստոսի. ծնվել է 1153 թվից հետո.—սեռ. Ապիրասի՝ Պտմ. լմբ. 234, Տաշեան, Յուլ. 333 ա, 607 ա, 638 բ. Սիսուան 81 ա. Չարթ. թրգմ. 464, 513, 607. Աթան. յուլ. ժղ:

— 11. Ապիրաս, հիշված է Խծկոնից մի արձանագրության մեջ, Խաչոտ Շեխեանցի և նրա կին Աւագ տիկնոջ հետ, որոնք անշուշտ իր ծնողներն են և կալված են նվիրել վանքին, 1221 թ.—Շիրակ 128:

*ԱՊԼԱՀԱՏ, ար. իմն Աբլահադ, որ է արար. ابلاhad. արաբական սովորությամբ այս անունն է ստանում այն անձը, որ Aḥad «մի, միակ» անունով մի որդի է ունենում. ըստ այսմ Աբլահադը նշանակում է «հայր Միակի»: Մի անգամ միայն ունինք հիշատակված ժՁ դարում:

— Ապլահաս, ամուսին Հրոտի, որ Ամիթ քաղաքում գրել տվեց մի Աւետարան, 1587 թ.— Տաշեան, Յուլ. 319 բ:

*ԱՊԼՄԱՆԻ, ար. զուտ արաբական անուն, որ նշանակում է «հայր Մախրի». արաբական սովորությամբ այս անունն է ստանում մեկը, որ Մախր անունով որդի ունենա:

— Ապլմախրտ, իշխան Աղձնիքի և Սասունի. նախապես հայ էր և քրիստոնյա, փեսա Արծրունեաց (Միմ լեռան մոտ). հետո արտաքուստ ուրացավ իր հավատը և ընդունեց արաբական Աբուլմախր անունը. Միջագետքի Ահմադ ոստիկանը բանտարկեց նրան և տիրեց Աղձնիքին, շուրջ «894 թ».—Աղգապ. 1008, Չամհ. Բ. 719, Տէր Սահակեան, Հայ կայսերք, Բ. 461 (Աբլմախրտ ձևով):

ԱՊԼՈՑ, ար. ծագումն անհայտ և անսովոր անուն. մի անգամ ունինք ժԳ դարից:

— Ապլոց իշխան, որի խնդրանք Յովհ. Նրզնկացին զրեց իր «Յաղագս երկնային զարդուց» ոտանավորը՝ 1284 թ.—Նրզն. երկն. ոտ. (տես իր սկզբնատառերը կազմում են այս անունը).—սեռ. Ապլոցի՝ Նրզն. երկն. ոտ. (վերնագրում):—Չամհ. Գ. 273:

*ԱՊԼՋԱՀԱԳ, ար. ննթադրում է արաբ. اب الجاب ab-ul-ja'ab անունը, որ նշանակում է «հայր Ջահարի». արաբական սովորույթյամբ այս անունը ստանում է մեկը, որ ունենում է ակա՛ յա՛ճ «կապարձ շինող» (կամուս, Ա. 93) անունով մի որդի՝ Մեր մեջ գործածված է ժԲ դարում, բայց շատ հազվագյուտ է:

— 1. Ապլջահապ, որդի Ապիրատ իշխանի, եղբայր Վասա- կի. երբ Ապիրատ սպանվեց Գուրնի Ապուսվար ոստիկանի ձեռքով, նրա որդիքը՝ Ապլջահապ և Վասակ՝ փախան Անի, Յովհաննէս-Սմբատ թագավորի մոտ, որ սիրով ընդունեց նրանց և կարգեց իրենց հոր փոխարեն (1020 թ).— սեռ. Ապլջահապայ՝ Ուռհ. 11.— Չամչ. Բ. 899, 900.

— 2. Ապլջահապ, նախորդի եղբորորդին, այն է՝ Վասակի որդին և եղբայր Բարսեղ Անեցի կաթողիկոսի, որ նստել է 1081 թ.— Ուռհ. 221 (ձեռ. Ապլջապակ, Ապլջակապ, Ապլջահապ). Չամչ. Բ. 900, Գ. 7.

*ԱՊԼՔԱՐԴ, ար. < արաբ. ۱ ابو «հայր» + kard?

— Ափեյբարդ, որին Աշոտ Ա իշխան կարգեց Բերկրիի, Խլաթի և Արճէշի.— Տէր Սահակեան, Հայ կայսերք, Ա. 365 (ըստ Կոստ. Պերփեռոսէանի):

*ԱՊՈՎ, ար. ծագումը տես Աստուածապով: Նույնի տարբերակն է Ապաւ, որ տես վերը: Սկսել է գործածվել ժՁ դարի վերջից:

— 1. Աթով, հիշված Նոր-Բայազետի բերդի նոր գերեզմանատան մի խաչքարի վրա 226=1336 թ. ըստ Սմբատեանց, Գեղարքունի 448 (թվականն ինձ կասկածելի է):

— 2. Աթով Ա (Սև), կոչվում էր թրք. Ղարա-Իզբաշի. Նիժից 7 ընտանիքով գաղթեց Ղարաբաղ և բնակվեց Թալիշ գյուղի մոտ. բռնեց մի խումբ հայտնի ալազականեր և հանձնեց Բարդաշի խանին. այս քաջության համար խանից ստացավ Թալիշ գյուղը իբր մշտական սեփականություն: Մեռել է 1632 թ: Իր որդին ու հաջորդն է Բեգլար Ա, որից սկսվում է Գիւլիստանի մելիքությունը.— Բաֆֆի, Խամսայի մելիքութ. էջ 7—10:

— 3. Աթով Բ (Կաղ), որդի Բեգլար Ա-ի և թոռ Աթով Ա-ի. մելիք Գուլիստանի. նշանավոր էր իր քաջությամբ. առևանգեց Գանձակի Մամադ խանի աղջկան և քրիստոնյա մկրտելով՝ աժուսնացավ նրա հետ. սրա վրա պատերազմ բացվեց Աթովի և Մամադ խանի միջև. Աթովը մի քանի անգամ հաղթեց նրան. ձերբության ժամանակ Մամադ խանը հաշտվեց Աթովի հետ և

որովհետև ժառանգ չուներ, իր բոլոր գյուղերը և ահագին հարստությունը թողեց Աթովին: Աթովը մեռել է 1728 թ.— Բաֆֆի, Խամսայի մելիքութ. էջ 11—12:

— 4. Աթով Գ, որդի մելիք Իւսուբի և եղբայր մելիք Բէգլար Բ-ի, որի եղբրական մահից հետո՝ ժառանգեց Գուլիստանի մելիքությունը: Մասնակցում էր Հայաստանի ազատության համար մելիքների ժողովներին և Ռուսաց պետության հետ վարած բանակցություններին: Մին է այն մելիքներից, որոնք հավատարմության հրդմնաթուղթ ուղարկեցին Ռուսաց պետության, 1787 թ: Իբրահիմ խանը լսելով այդ խարդախությամբ ձերբակալեց նրան մյուս մելիքների հետ և բանտարկեց: Մելիք Մեջլումի քաջ գորավար Արզումանը իր հրկու ընկերներով հարձակվեց բերդի վրա, գոնե խորտակեց և մելիքներին ազատեց:— Բաֆֆի, Խամսայի մելիքութ. 130—135. Աթովը, մելիք Մեջլումի հետ գնաց Թիֆլիս և Հերակլ թագավորից խոստում ստացավ, որ զորք կտա իրեն՝ նորից գրավելու իր երկիրը Իբրահիմի ձեռքից: Բայց ընդհակառակը ուզում էր երկուսին էլ ձերբակալել և հանձնել Իբրահիմին: Մելիքները իմացան և հեռանալով իրենց խարդախ հյուրընկալից, գնացին Գանձակ: Գանձակի Ջաւադ խանը սիրով ընդունեց նրանց. իսկ նրանք մնալով Գանձակում, շարունակ ասպատակում էին Ղարաբաղը: Աթովը գաղթեց Բոնիս, հետո նորից Ղարաբաղ: Աղա-Մամադ խանի արշավանքի ժամանակ, Իբրահիմ խանի հետ միացած՝ պաշտպանում էր Շուշին, մինչդեռ մելիք Մեջլումը Աղա-Մամադ-խանի բանակումն էր: Այնուհետև նա քաշվեց Վրաստան, ուր հիմնեց Բոնիսի հայ գաղութը: Վրացի աղնվականների դավաճանությամբ ճաշի ժամանակ թունավորմամբ սպանվեց Թիֆլիսում, 1808 թ.— Բաֆֆի. անդ՝ 247—257:

— 5. Ապովզում, հիշված է 1389 թվից ավելի ուշ գրված անթվական մի հիշատակարանում.— Ձեռ. Ապուլ. (Աբրա. ? 11, էջ 760):

*ԱՊՈՒԻԱՍՎԱԴ, ար. < արաբ. ۱ ابو ۱ Abūlasvad անունից, որ բուն նշանակում «հայր Սևուկի»:

— Ափսյեսուբուեթ, եղբայր Ափոսեյմէս Ջերմաձորեցու. Աշոտ Երկաթ նշանակեց նրան Այրարատի հինգերորդ իշխան.— Տէր Սահակեան, Հայ կայսերք Ա. 365 (ըստ Կոստ. Պերփեռոսէանի):

*ԱՊՈՒԻԱՎԱԴ, ար. կաղված արաբ ۱ ابو «հայր» + hamza բառերից, որ տես: Արարների սովորությամբ այս ա-

նունն էր ստանում մեկը, որ Համգա անունով մի որդի էր ունենում: Այս անունով մեր մեջ տես Գրիգոր Ապուհամգա (Ժ դար):

*ԱՊՈՒՀԱՐ, ար. ծագումն անհայտ. բայց անշուշտ արաբական անուն է, ինչպես ցույց է տալիս ձևը: Մի անգամ ունինք՝
— Ապուհատ, հայր Բարսեղ արքեպիսկոպոսի, որ էր առաջնորդ Համթայ, 1634 թ.—Քորոս Աղբար, Բ. 430:

*ԱՊՈՒՀԱՐԱԶ, ար. ծագումն անորոշ, բայց անշուշտ արաբերեն է, ինչպես ցույց է տալիս ձևը: Ունինք հիշված մի անգամ Գազրիկ Ապուհարազ (851 թ), որ տես Գազրիկ:

*ԱՊՈՒՀԱՐՊ, ար. < արաբ. >! abu «հայր» + > harb «պատերազմ» բառերից? Մի անգամ ունինք՝

— Ապուհարպ, պապ Չորտուանելի, որ սպանվեց Ռուսաց հետ ընդհարման ժամանակ, Տայբուս, 1000 թվին.—սեռ. Ապուհարպայ՝ Ասող. Գ. խզ.—Չամչ. Բ. 882:

*ԱՊՈՒՀԱՆԱՄ, ար. < արաբ. >! abu «հայր» + գամում բառերից. վերջին ձևով ունինք արաբ. >! ǧannām, >! ǧanm և >! ǧanīm անձնանունները (Կամուս, Գ. 528), որոնք հանվում են >! ǧānim «ավարառու», >! ǧanami «ոչխար» և >! ǧanm «ավար» բառերից:

— 1. Ապուղամում Բազրատունի, որդի Վահանի, եղբայր Գրիգորիս իշխանի Տարօնոյ. պատվիրակ գնաց Պոլիս, Լևոն կայսրից կարգվեց պատրիկ և ամուսնանալով Կոստանդին դեսպանի աղջկա հետ՝ դարձավ Տարօն, ուր և մեռավ: Իր որդիներն են Քոռնիկ, Վահան, Սմբատ, որոնք ժառանգեցին Տարօնի իշխանությունը՝ կայսեր գերիշխանություն տակ (Ժ դար).—Չամչ. Բ. 726 (դրում է Ապուղամ. հուլյն ունի 'Απογάνει, որ ըստ իս պետք է հասկանալ Ապուղամեմ: Տէր Սահակեան, Հայ կայսերք, Բ. 465 կարդում է Ապուղամըմ. բայց Չամչ. Բ. 939 Աբուղամ է կոչում նաև Գր. Մագիստրոսի պապի հորը, որ այլուստ հայտնի է Աբուղամը ձևով):

— 2. Ապուղամըմ, խորթ որդի Գրիգոր Մագիստրոսի, հուսաց կայսրից ստացավ պրոտոսպաթարիոս տիտղոսը (ԺԱ դար).—Տէր Սահակեան, Հայ կայսերք, Բ. 463:

*ԱՊՈՒՄԱՅԵԱՅ, ար. < արաբ. >! abu «հայր» + >! Mu'ā-viya անունից, որ բուն նշանակում է «արուին ցանկացող էգ շուն». այս անունով հայտնի է Մուսավիէ-իրն-Սոֆիա, Ումմեան

խալիֆայության հիֆադիբը (661—681). ասվում է նաև Mu'ayya, որից մեր ձևը (Կամուս, Գ. 885):

— Ապումայետյ Արծրունի, իշխան, որ մասնակցեց Մուսէի պատերազմին «851 թ».—Արծր. Բ. 9:

*ԱՊՈՒՄԿԳԻՄ, ար. < արաբ. >! abu «հայր» + Մկղիմ, որի ծագումը տես Մկղիմ անվան տակ:

— Ապումկղեմ Սահակ Արծրունի, քեռորդի Ապուջափրի. մասնակցեց Մուսէի պատերազմին «851 թ». օգնեց Գուրգէն Արծրունուն՝ ընդդեմ Բուղայի մղած կովում. մասնակցեց նաև Ապուջափրի պատերազմին ընդդեմ Աբրահիմի, ուր և մեռավ.—Արծր. Բ. 9. Գ. 9, Ժգ.—Ապումկղեմ՝ Արծր. Գ. Ժբ.—սեռ. Ապումկղեմոյ՝ Արծր. Գ. Ժգ.—Ապղյվկղեմայ՝ Արծր. Գ. 9:

*ԱՊՈՒՄՈՒՍԷ, ար. < արաբ. >! abu «հայր» + >! Mūsa «Մոսիս» անունից. նշանակում է «հայր Մոսիսի»:

— Ապումուսե, իշխան Աղուանից, կոչված է «Որդի երիցու». քաջությամբ ետ մղեց Բուղայի բոլոր հարձակումները և ի վերջո չպատակվելով ամիրապետին, նրանից պատիվ ստացավ. բայց խաբուսթյամբ բռնվեց և գերի քրվեց Բաղդազ «852 թ»: Կրում է նաև Եսայի Ապուսուսէ անունը.—Արծր. Գ. Ժ.—սեռ. Ապումուսեի՝ Արծր. Գ. Ժ, Ժա.—Ստայի Ապումուսե՝ Արծր. Գ. Ժա.—կամ պարզապես Եսայի՝ Վրդ. խզ. Ասող. Բ. ր. 35. կթ. իզ.—Աբահները (Տարաբի են) կոչում են Իսա-բին-Եսուսեֆ և դնում են քեռորդի Ստեփաննոսի (Աբլասադ). տես Խալաթեան, Աբաբ. մատ. 78, 95 և Մարքիարտ, Բագր. 118:

†ԱՊՈՒՇ, ար. < հյ. տպուշ բառից (ունինք նաև Յիմառ անունը). հիշված է 1504 թ. Չեռ. Դադեան, Բ. 31 բ (նույն ձևով նաև ցանկում):

*ԱՊՈՒՇԱՄԲ, ինձ թվում է թե պետք է կարդալ Աբուղամը, որ տես Ունինք միայն՝

— Ապուշամբ իշխան Վայոց ձորի. իր գործով օգնական զնաց Սմբատ Ա թագավորի պատերազմին՝ Ափիազաց Դոտաս թագավորի դեմ, շուրջ 908 թ.—Սուտ-Շապոյ. 81:

*ԱՊՈՒՊԱԲԻ, ար. < արաբ. >! Abūbakir անունից. ըստ այսմ, ուղիղ տառադարձությամբ՝ Աբուբակիր: Այս անունով հայտնի է ուղղափառ խալիֆաներից առաջինը, որ Մուհամմէդի տներն էր և հաջորդեց մարգարեին. նստավ Մեդինէ քաղաքում 632—634 թ: Անունը պետք էր բացատրել արաբ. >! abu «հայր» + >! bakir «առավոտները շուտ վեր կացող, վաղաշարոյց» բա-

ուերից, բայց կամուս, Ա. 774 հանում է takbir «մահմեդականութուն ընդունել» բայից, որովհետև Արուբաքերն եղավ, որ առաջինը ընդունեց Իսլամը. իբր թե նրանից առաջ այս անունով անձ չիլներ. անհարմար է նաև kb—bk տեղափոխությունը:

— 1. Ապուլաքբ, վրանապահ Տայոց Դաւիթ կիւրաւադատի (մ. 1000), որին Ռոմանոս կայսրը հանձնեց Ուռնա քաղաքը.— սեռ. Ապուլաքբոյ՝ Սմբ. պտմ. 52:

— 2. Բուրաֆր որդի Արգալի. հիշվում է իբրև վկա, Արգելան 1449 թ.—(Թճևրք է).—Manus. brit. mus. 95 բ:

*ԱՊՈՒՊԵԼԸ, ար. < արաբ. ʾabū + Պելն անունից, որ տես:

— Ապուլաքն Արծրունի, իշխան Վասպուրականի. հայր Գուրգէն Ապուլաքլճի. մասնակցեց Մուսէի պատերազմին «851 թ».—Արծր. Բ. գ.—սեռ. Ապուլաքլճի՝ Արծր. Գ. ժգ:

*ԱՊՈՒՋԱՓՐ, ար. < արաբ. ʾabū «հայր» + ʾjafar անունից, որ բուն նշանակում է «առու, գետ. 2. առատ կաթ ունեցող ուղտ» (Կամուս, Ա. 800): Հայտնի են պատմութեան մեջ Բաղդադի Աբրասիան խալիֆաներից՝ Արդուլլահ-Աբուջաֆար-ալ-Մանսուր 754—775 թ., Ջաֆար-իրն-էլ-Մուքթադիր 908—932 թ.:

— 1. Ապուջոփր Արածացի. հափշտակեց կաթնուղիկոսարանի կալվածները. Դաւիթ Բ կաթնուղիկոսը անիծեց նրան (832 թ). մեռավ «տիկտեսակ ուռուցմամբ մորթոյն» Պարտաւում.—հմյ է.—Այրարատ 445 բ:

— 2. Ապուջափր Արծրունի. մասնակցեց Մուսէի պատերազմին «851 թ». Աշոտ և Գուրգէն իշխանների գերութունից հետո եղավ իշխան Վասպուրականի: Կովեց Բուղայի Արրահիմ զորավարի դեմ և հաղթվեց.—Արծր. Բ. գ. Գ. ժբ, ժգ.—սեռ. Ապուջոփրի՝ Արծր. Գ. ժգ:

*ԱՊՈՒՍԱԿՐ, ար. < արաբ. ʾabū «հայր» + Սակր անունից, որ տես:

— 1. Ապուսակր, նահապետ Ամատունեաց. Գրիգոր-Դերեւնիկի սպանման ժամանակ ձերբակալվեց Հերի քաղաքապետ Ապրեբրի ձեռքով (886 թ).—Արծր. Գ. ի:

— 2. Ապուսակր Վահունի, բերդապահ Ամիւկ բերդի, որ հանձնեց Սմբատ Ա-ին («890—914 թ».)—Արծր. Գ. իդ. Գ. գ:

*ԱՊՈՒՍԱՀԱԿ, ար. < արաբ. ʾabū «հայր» + Սահակ անունից:

— Ապուստիակ Վահունի, եղբայր Սահակ եպիսկոպոսի

Նախիջևանի և Մարդպետականի. նահատակվեց Ժիրաքի ձեռքով «852 թ».—Արծր. Գ. բ:

*ԱՊՈՒՍԵԼՄ, ար. < արաբ. ʾabū «հայր» + Selīm անունից, որ նշանակում է բուն «անարատ, զերծ, ազատ»:

— 1. Ապուսելմ Գնունի, մասնակցեց Գուրգէնի պատերազմին՝ Բուղայի դեմ «852 թ».—Արծր. Գ. դ:

— 2 Ապուսելմ Գազրիկան, մասնակցեց Գուրգէնի պատերազմին՝ Բուղայի դեմ «852 թ».—Արծր. Գ. դ:

— 3. Ափոսելմե Ջերմաձորեցի. եղբայր Ափոսելվարի, որին Աշոտ Բ երկաթը Բերկրի, Խլաթ և Արճէշ քաղաքների իշխան կորզեց.—Տէր Սահակեան, Հայ կայսերք, Ա. 365 (ըստ Կոստ. Պերփեռոսէնի):

*ԱՊՈՒՍԵԼՎԱԹ, ար. < արաբ. ʾabū «հայր» + ʾalavāt «աղոթք և օրհնութուն»?

— Ափոսելվաթ Ջերմաձորեցի, որին Աշոտ Բ երկաթ կորզեց իշխան Բերկրի, Խլաթի և Արճէշի.—Տէր Սահակյան, Հայ կայսերք, Ա. 365 (ըստ Կոստ. Պերփեռոսէնի):

*ԱՊՈՒՍԵՐՀ, ար. < արաբ. ʾabū «հայր» + Serh անունից, որ բուն նշանակում է «բաց դաշտում ազատ արածող արջառ» (Կամուս, Ա. 478):

— Ապուսերհ հայր Մամախաթունի՝ կնոջ Վաչէի, որ շինեց Հոռոմոսի նշխարատունը և զանազան նվերներ տվեց վանքին՝ 1229 թ.—Շիրակ 24:

*ԱՊՈՒՍԷԹ, ար. արաբական անուն է. հայտնի է մեր պատմութեան մեջ Ապուսեթ արաբ ոստիկանը, որին խողխողեցին Սասնեցիք՝ 849 թ. (Չամչ. Բ. 444 կոչում է Ապուսէթ կամ Ապուսէճթ):

— 1. Ապուսեթ Գնունի, մասնակցեց Գուրգէնի պատերազմին՝ ընդդեմ Բուղայի «852 թ».—Արծր. Գ. դ:

— 2. Ապուսեթ իշխան Սիւնեաց, որդի Ատրնբրեսի (Թ/ժ դար).—Կղկնտ. Գ. իգ:

— 3. Ապուսեթ, որի զուտորը՝ Մամախաթուն կինն է Վաչէի Վաչուտեանց, որդւոյ Սարգսի (1232 թ).—Այրարատ 253 ծան:

— Պուսաթ, ար. հիշված 1581 թ. (Չեռ. Դադեան, Բ. 52ա):

*ԱՊՈՒՏԱՀԼ, ար. < արաբ ʾabū «հայր» + ?

— Ապուսառ, պապ Վրթանէս եպիսկոպոսի, որ Ալթամարից

Լուսաւորչի աջը գողանալով բերեց էջմիածին, մեռավ Օծով գյուղում 1493 թ.—Յովսէփեան, Խաղբակեանք 248:

*ԱԳՈՒՏԱՀՐ, ար. <արար. > abu «հայր» + ? հիշված է մի անգամ՝

— Ապուտախը, որդի Մխիթարի՝ «տարածամ տղայ մեռեալ», անթվական մի հիշատակարանում, որ գրված է 1311 թրվից հետո. — Ձեռ. Թաւր. 74 բ:

*ԱԳՈՒՔԱԳ, ար. <արար?

— Ապուբայ հայր Վասիլի, որ պաշտպանեց Մանազկերտը Տուլրիլի (մ. 1064) դեմ. — սեռ. Ապուբայայ՝ Սմբ. պտմ. 69:

ԱԳՍԱԿ, իգ. ծագումն անհայտ:

— Ապսակ, երկիցս հիշված 1789 թ.— Ձեռ. Ագուլ. (Արքտ. 1911, 562):

+ԱԳՐԵՍՍ, ար. <հյ. ասորես «կեցցես» ձևից. իբրև արական անուն պատահում է այժմ էլ Կովկասում, բայց հնից չէ ավանդված. չկա նաև Արեւմտահայոց մեջ. սրանից է Ապրեսեան ազանունը:

+ԱԳՐԻՆՈՒՍ, ար. <հյ. ասորի և լոյս բառերից. իբր թե չլուսով կամ լուսավոր կյանքով ասլի՝: Գործածված է երեք անգամ ԺԴ—ԺԵ դար:

— 1. Ապրեյուս (հողով՝ Ապրէլուս), որդի Սարգսի. երկրորդ ստացող Աւետարանի, 1347 թ.— Ձեռ. Ագուլ. (Արքտ. 1911, 462—5):

— 2. Ապրիուս, մերձավոր Կարապետ զրչի, որ օրինակեց Աւետարանը՝ 1357 թ.— Ձեռ. Վասպ. 214:

— 3. Ապրիուս, հայր Մկրտիչ քահանայի, որ Ալթամարում, Թումա գրչին օրինակել տվեց մի ձաշոց, 1419 թ.— Նօտարք 58:

+ԱԳՐԻԿ, ար. <հյ. ասորի «կեալ» բայից. հմմտ. Ապրես, Ապրիուս. Թերևս այս վերջինի փառաբանական է. մի անգամ ունինք գործածված ԺԳ դարում:

— Ապրիկ, հայր Յոհաննէս արքայունի, որ նվերներ է արել Հոռոմոսի վանքին, 1253 թ.— Շիրակ 26 ա (սեռ. Ապրիան ձևով):

+ԱԳՐՇՈՒՄ, ար. <հյ. ասորում «մետաքս» բառից, որ սակայն իրանական փոխառութուն է: Մի անգամ ունինք գործածված ԺԶ դարում:

— Ապրում, հայր Տիրատուրի, որ Կարապետ երեցին գրել տվեց մի Աւետարան, 1609 թ.— Ձեռ. Սեբ. (ՀԱ 1925, 473):

*ԱԳՐՍԱՄ, ար. <իրան. > apursām «բալասան» բառից, որից փոխառյալ են ստոր. apürsāmā, հյ. ասորում և վրաց. ասլրամի (տես Արմ. բռ.), բայց իրանականումն էլ այս բառը գործածվում էր իբրև անձնանուն. հմմտ. Abarsām ոմն պարսիկ՝ Աբտաշիր Ա-ի ժամանակ (Justi 1 բ): — Հիւրը. 21: (Տես նաև Ապարամ):

— 1. Ապրում Արծրունի, Թագավոր Հայոց, ըստ Չամչ. Ա. 280, 284. տես Արիորարզան:

— 2. Ապրում, նախարար Սպանդունի. ապստամբելով Պարսից դեմ՝ սպանեց Հայոց Թագավոր նշանակված Շապուհ արքայորդու զորավարին «419 թ».— Խոր. Գ. ձգ (2 ձեռ. Ապրիկամ). Չամչ. Ա. 502:

— 3. Ապրում, նախարար Արծրունի. մասնակցեց Վարդանանց պատերազմին. նախարարներէ հետ 12 տարի բանտարկվեց Պարսկաստանում և ապա արձակվելով՝ նրանց հետ վերադարձավ Հայաստան «462 թ».— Նդիշ. 77, 150. Փարպ. խբ, խէ. Յայսմ. օգոստ. 7.— Չամչ. Բ. 68, 86:

*ԱԳՐՍԱՄԵՆ, իգ. անշուշտ ծագումը նախորդից է:

— Ապրսամեն, Աղուանից Միրական ցեղից. ըսելը Գագիկի թե սրտ որդի Ստեփաննոսի (Ը դար). — Կղկնտ. Գ. իգ (հրար. Շահն. Ապրսամին):

*ԱԶԱԲ, իգ. <արար. > ‘ajab «զարմանալի» բառից. գործածված է մի անգամ՝ Անայ ձևով, 1490-ից հետո գրված մի հիշատակության մեջ (Ձեռ. Սևան. Յա): Հմմտ. նաև Աջաբխան և Աջաբնուշ:

*ԱԶԱԲԽԱՆ, իգ. <արար. > ‘ajab «զարմանալի» + պրս. xān «բշխան» բառերից: Գործածված է ԺԷ դարում՝ Ջըր. սարկ. Ա. 54—55, հատկապես 1664 թ. (Ձեռ. Սեբ. = ՀԱ 1924, 517) և 1678 թ. (գրված է օջաբխան, աջալխան) Ձեռ. Թեհր. (ՀԱ 1935, 396), և ավելի ուշ՝ 1710 թ. (Տաշեան, Յուց. 504 բ (Անայխան ձևով), 1773 թ. (Սիսական 336 ա Անայխան ձևով):

*ԱԶԱԲՆՈՒՇ, իգ. <արար. > ‘ajab «զարմանալի» + պրս. nūš «քաղցրահամ ըմպելիք» բառերից. ամբողջը համապատասխան է գուրս գալիս Նեկսար անվան: Գործածված է մի անգամ ԺԵ դարում:

— Անայնուշ, զուստը Ստեփաննոսի՝ եզրոր Յովհաննէս

վարդապետի, որ Սանահինում գրել տվեց մի գեղեցիկ Շարակ-նայ, 1497 թ.—ՀԱ 1887, 56 ա:

*ԱՋԱՄԻԷ, իգ. < արար. ʿajamie «պարսկահան» ձեռք. մի անգամ գործածված է 1773 թվից հետո, Հալէքում գրված մի ձեռագրում (Ձեռ. Հալէպի, Ա. 230), Անամիե ձևով:

*ԱՋԱՄԻԱՆ, իգ. < արար. ʿajam «պարսիկ» + պրս. ʾxān «խան» բառերից և նշանակում է «պարսիկ կամ պարսից իշխան»: Մի անգամ հիշված է 1695 թվին Հալէքում գրված մի ձեռագրում՝ Անամիսան ձևով (Ձեռ. Հալէպի, Ա. 42 բ):

ԱՌԱԿ, ար. կասիածնիի անուն.—Չքր. սարկ. Գ. 10 Մար-մաշէնի վանքի միաբան Գրիգոր վարդապետի համար (1033 թ.) ասում է «Գրիգոր վարդապետ առ Սկայորդին(»): Հրատարակիչը մի հարցական դնելով անցնում է, իսկ Ալիշանի Շիրակում, էջ 152, պարզապես կարդում ենք «Գրիգոր վարդապետ Առակայ որդին»: Այսպեսով Առակը Գրիգոր վարդապետի հայրն է լինում: Ալիշանի այս ընթերցվածը լավագույն մի ձեռագրից է արդյոք, թե իր կողմից սրբագրութուն:

ԱՌԱՆ, ար. < Աղուանից երկրի Առան անունից կազմված՝ Խորհնացու ձևերով:

— Առան, Միսակ Հայկազնի ցեղից. Վաղարշակի կողմից նշանակվեց Աղուանից կուսակալ (Ն.Ք. Բ դար). իր անունով կոչվեց Առանի դաշտը! Իր քաղցր բնավորութան պատճառով սաացավ աղու «անուշ» մականունը, որով և երկիրը կոչվեց Աղուանի և ազգը աղուանի!—Պոր. Բ. Ը. Ասոդ. Ա. Ե. Կղկնտ. Ա. Գ. ԺԵ. Վրդ. ԺԴ. Սամ. անեց. 48. Մխ. այրիվ. 23.—սեռ. Առա-նայ՝ Կղկնտ. Ա. Դ (հրտր. Շահն.), Գ. Ը. ԺԵ. Ուխտ. Բ. ԿԵ. Սասն. 56. Կիր. Ը.—գրված է նաև՝ Օրբ. Գ.—Չամչ. Ա. 214:

ԱՌԱՆՁԱՐ, ար. ծագումն անհայտ:

— 1. Առանձար Ամատունի, սեպուհ. Քաջն Վարդանի հրա-մանով գնաց Պարսից առաջապահ բանակի վրա, հաղթեց ու ցրվեց: Վարդանանց պատերազմից հետո, նախարարների հեռ բանտարկվեց Պարսկաստանում 12 տարի և ապա արձակվելով՝ վերադարձավ Հայաստան «462 թ».—Նղիշ. 82, 150. Փարպ. ԼԵ, ԽԷ.—Չամչ. Բ. 69, 86:

— 2. Առանձար որդի Գրիգորի. հիշված է իբրև վկա՝ Տա-թևի 844 թվի կալվածագրում.—սեռ. Ըռանձարայ՝ Օրբ. ԼԸ:

ԱՌԱՇՕ, իգ? ծագումն անհայտ. մի անգամ գործածված է 1585 թվից հետո գրված անթվական մի հիշատակարանում (Ձեռ-

Վասպ. 704): Հմմտ. Առաշիս՝ Յովասափի և Բարազածի վեպում, Տաշեան, Յուց. 848:

+ ԱՌԱՋՊԱՐՈՆ, ար. < հյ. պոռթ+պորոն բառերից, իբրև «պարուններից առաջինը». անսովոր անուն. մի անգամ գտնում եմ գործածված ժԵ դարում:

— Առաջաբան, հայր Դշխունի, որ Ասպաւերուկ գյուղում գրել տվեց մի Աւետարան, 1455 թ.—Ձեռ. Սեբ. (ՀԱ 1925, 132):

*ԱՌԱՍՏՈՄ, ար. ծագումը տես Ռոստոմ:

— 1. Առաստով, կրոնավոր անապատական. եղբայր Փաւս-տոս կախկոպոսի, ազգով հույն. Թաղվեց Ամօք գյուղում (Գ. դար).—սեռ. Առաստայ՝ Բուզ. 2. Դ (ցանկում գրված է Առաս-տամեայ):

— 2. Առաստով Գնունի, եղբայր Ատոմ Գնունու մասնակ-ցեց Վահան Մամիկոնեանի ապստամբական շարժման. Ակոռիի ճակատամարտի քաջերից էր և հաղթութեան ավետավոր դարձավ Դուին (Ե դար).—Փարպ. ԿԸ, ԿԹ.—սեռ. Առաստայ՝ Փարպ. ԿԹ. —Չամչ. Բ. 165—9:

ԱՌԱՍԱՆ, ար. ծագումն անհայտ:

— 1. Առասան, ազգապես աղուան, ժամանակակից Վաչա-զան Գ-ի (2 դար).—Կանոն 197, Կղկնտ. Ա. իգ (հրտր. Շահն. ունի Ռոստան).—գրված է նաև «Առասան՝ Տաշեան, Յուց. 654:

ԱՌԱԻԱՆ, ար. ծագումն անհայտ:

— 1. Առուան, Թագավոր Հայկազանց, կրտսեր որդի և հա-ջորդ Վահագնի. նստել է Ն.Ք. 493—475 թ. ըստ Չամչ. Ա. 121. արանից է սերել Առաւելեան նախարարական տոհմը.—Պոր. Ա. Լա. Բ. Ը. Մխ. անեց. Գ. Վրդ. է. Մխ. այրիվ. 18, 55. Մազ. Թղ. ԺԹ. Սամ. անեց. 46. Ուխտ. Ա. իԵ (վերջինս գրում է Առան և համարում է Տիգրան Ա-ի կրտսեր որդին). Մին. համդ. 12 (սա էլ Տիգրանին տալիս է 4 որդի, կրտսերը համարելով Առաւանը). —սեռ. Առուանայ՝ Մին. համդ. 12.—բց. յԱռուանայ՝ Մին. համդ. 12. յԱռաւելայ՝ 35. ԿԹ. Գ. Սամ. անեց. 46. յԱռաւելե՝ 86. ԿԹ. Գ:

— 2. Առուան, հաղարապետ Հայոց, Խոսրով Գ («384—389») Թագավորի ժամանակ.—սեռ. Առուանայ՝ Կոր. էջ 6. Չամչ. Ա. 483:

— 3. Առուան տեր Վանանդի. մասնակցեց Արտաշատի ժո-ղովին՝ պատասխանելու համար Միհրնբրսեհի նամակին «449 թ».—Փարպ. իգ. Չամչ. Բ. 28:

— 4. Առուան Անձաւացի. մին այն նախարարներից, որոնց Յազգերտ Բ բանտարկեց Պարսկաստանում, Վարդանանց պատերազմից հետո «452 թ».— Եղիշ. 150. Փարս. խ. 2. Չամչ. Բ. 86:

— 5. Առուան Աղբուրկացի. պատգամավոր գնաց Վահան Մամիկոնեանի կողմից՝ Նիխորի մոտ «484 թ».— Փարս. ղ. Չամչ. Բ. 201:

†ԱՌԱՔԵԼ, ար. <հյ. առաքել «ուղարկել» բայի անցյալ դերբայ առաքեալ ձևից, որ նշանակում է «ուղարկված» և վերադիրն է «Քրիստոսի աշակերտների կամ Աստուծուց ուղարկված անձերի», իբր թարգմանությունն հուն. ἀπόστολος բառի, որ ունի նույն նշանակությունը և գործածական է նաև իբրև անձնանուն: Այսպես նաև արաբ. رسول rasūl բուն նշանակում է «ուղարկված, առաքյալ» և գործածական է նաև իբր արաբական անձնանուն: Մեր մեջ այս անունը սկսեց գործածվել ԺԲ դարից: Բառի հնագույն ձևն է Առաքեալ, ինչպես տեսնվում է հաջորդ վիպությունաց մեջ, հրճատամբ դարձավ հետո Առաքել, որ և սովորական է մինչև այժմ: Ղարարաղում ավելի կրճատ ձևով կա կոչական Քա՛լի:

- 1. Առաքել վարդապետ Անեցի, հիշված է Անիի Ծաղկաձորի աշտարակի արձանագրություն մեջ, 1160 թ.— Երբակ 41:
- 2. Առաքել քահանայ, համբակ գրիչ. օգնական եղավ Աստուածատուր արեղա գրչին՝ Կեչառուքում (1184 թ).— Այրարատ 266, Հայաս. 399:
- 3. Առաքեալ վարդապետ, միաբան Ս. Գրիգորի վանից Դարանաղեաց գավառի, 1201 թ.— Ձեռ. Սեր. (ՀԱ 1924, 247):
- 4. Առաքել գրիչ, օրինակեց Աւետարանը՝ Կամախ գավառի Սիմա գյուղի Եղիվանք անապատում, 1203 թ.— Ձեռ. Վենետ. Ա. 420:
- 5. Առաքել, միաբան Կամախի Եղիվանք անապատի, 1203 թ.— Ձեռ. Վենետ. Ա. 420:
- 6. Առաքել քահանայ, գրիչ. օրինակեց Հաղբատում Եսայի և Թուղթք Պողոսի, 1207 թ.— Յովսէփեան, Նիւթեր և ուս. Ա. 71:
- 7. Առաքել քահանա Կեչորոցի, զանազան տանջանքներով նահատակվեց Կեչորում, «1208 թ».— Այրարատ 47 ա, Երբակ 129—130, Նոր վկ. 94—95:
- 8. Առաքել, որդի Ռոմանոսի, եղբայր Սահակ Անեցի

քահանայի, որ ստացավ Դետաշենի Աւետարանը. արվեն մեռած էր 1211 թ.— Յովսէփեան, Նիւթեր և ուս. Ա. 42, 43:

— 9. Առաքել, վանահայր Բագարանի ուխտին, որ նորոգեց Չաքարէ ամիրսպոստարի օգնութեամբ՝ 1211 թ.— Այրարատ 67:

— 10. Առաքել, կանգնեցրել է մի խաչքար՝ Վայոց ձորի Սայլան գյուղում, 1222 թ.— Միսական 129:

— 11. Առաքել արեղա Անեցի կամ Երրակաւանցի. օգնութեամբ Մխիթար Զեչկանց Երրակաւանցու թարգմանեց արաբերենից «Աղէկախոս» Երազանը, 1222 թվին (արաբերենը կոչվում է Թուփառուլը, որի հեղինակներն են արաբ Խալախան և Սուլթան).— Տաշեան, Յուց. 348 ր, Յովսէփեան, Հետազոտ. Բ. 332, Ալիշան, Հին հաւատք 401, Bodleian 236: Սրա հետ նույն է թերևս՝

— 12. Առաքել վարդապետ, թարգմանել է արաբերենից «Պղնձէ քաղաք» կոչված վեպը.— Տաշեան, Յուց. 354ա և Մատեն. մանր ուս. Բ. էջ 5—6:

— 13. Առաքել վարդապետ (թերևս նույն է նախորդի հետ). ունի աղթքներ, որոնք անցել են Կիպրիանոսի մեջ.— Տաշեան, Յուց. 474 ր և 511 ր:

— 14. Առաքել վարդապետ (թերևս նույն է նախորդի հետ). ունի ոտանավոր «Վասն երկուտասան կենդանակերպիցն», որ հրատարակված է Երզն. երկն. ոտ. գրքի վերջում.— Առաք. կենդ. էջ 62, 63:

— 15. Առաքել վանահայր Հմբատի վանից, ժամանակակից Գրիգոր արքեպիսկոպոսի՝ առաջնորդի (1215—27) Անիի.— Երբակ 164—5:

— 16. Առաքել պատրիարք Երուսաղիմի, հաջորդեց Աբրահամին և նստավ «1218—1230 թ»:

— 17. Առաքել Ղևորացի, Տաթևի վանից. մի զանգակ է նվիրել Սուչավայի հայոց եկեղեցուն՝ 1244 թ.— Տան, Արևել. հայք, էջ 18:

— 18. Առաքել, որդի Պետրոս Լրեց Կատնայեցու, որ Հումկլայում գրեց մի Աւետարան, 1248 թ.— Թորոս Աղբար, Բ. 351:

— 19. Առաքել, եկել է Բուլգարիայի Թոնովա քաղաքից 1258 թ. և քահանա է ձեռնադրվել (հրտեղ).— Ձեռ. Սեր. (ՀԱ 1925, 581):

— 20. Առաքել Երզնկացի, կազմարար Երզնկայում, 1269 թ.— Տ. Մուրատ, Յայտ. Յովհ. էջ յի:

- 21. Առաքել Լորայր Տիրացու եպիսկոպոսի՝ հորեղոր և ուսուցչի Բարսեղ գրչի, որ օրինակեց ձառննտիրը, 1270 թ.— Զեռ. Վենետ. Բ. 235, 564, 1118:
- 22. Առաքել պարոն, շինել է Սոթայ Բեթղեհեմի վանքը (Բասարգեչարի մոտ), վերակացությամբ Դուկաս վարդապետի, 1276 թ.—Մմբատեանց, Գեղարքունի 139, Սիսական 74:
- 23. Առաքել Հնազանդենց Հոռովկայեցի. նշանավոր կազմարար ԺԳ դարու. աշակերտ Սարգիս քահանայի. իր կազմած գրքերից հայտնի են՝ 1) Լևոն Գ-ի և Կեռան թագուհու շքեզ և թանկագին Աւետարանը՝ 1262 թ. (Յովսէփեան, Մի էջ հայ արթանկագին Աւետարանը՝ 1262 թ. (Յովսէփեան, Մի էջ հայ արթանկագին Աւետարանը՝ 1262 թ. (Նաթանեան, Տեղ. քահանայի ստացած Աւետարանը՝ 1262 թ. (Նաթանեան, Տեղ. Սեբաստ. էջ 86, Զեռ. Սեբ. (ՀԱ 1924, 333) և թորոս Աղբար, Ա. Սեբաստ. էջ 86, Զեռ. Սեբ. (ՀԱ 1924, 333) և թորոս Աղբար, Ա. 189).—3) Յովհաննէս արքայեղբոր՝ Գոների վանքում գրած Աւետարանը, 1278 թ. (Զեռ. Միւնի. 8 բ, Հայագատում 489): Աւետարանը, 1278 թ. (Զեռ. Միւնի. 8 բ, Հայագատում 489): —4) Յակոբ արքեպիսկոպոսի ստացած Նոր Կտակարանը, Մեծ-քարի վանքում, 1274 թ. (Զեռ. Կես. ածած. 63 բ):—5) Մաշկեոր վանքում Կիրակոս գրչի գրած Աւետարանը՝ Յովսէփ քահանայի համար, 1260 թ. (Զեռ. Հալէպի, Ա. 55 բ): Այս բոլորը ամփոփվում են 1260—1278 թվականների միջև:
- 24. Առաքել, առաջնորդ Բագուանայ Ս. Գրիգոր վանքի, 1292 թ.—Զեռ. Վասպ. 110:
- 25. Առաքել վարդապետ, աշակերտ Վանական վարդապետի, դասընկեր Վարդանի և Կիրակոս պատմչի (ԺԳ դար):—Մաղաք. ար. 12, Օրբ. մմ. 25:
- 26. Առաքել քահանա Հաղբատեցի. գրիչ. օրինակեց Եսայի Նչեցու Վեհնութիւն Եղեկիէլի մարգարէութեան, Աւետիս քահանայի համար. 1313 թ.—Tübingen 10:
- 27. Առաքել, քեռորդի Յովհաննէս քահանայի, որ Կրակայ գյուղաքաղաքում գրել տվեց մի Աստուածաշունչ, 1317 թ.—Թորոս Աղբար, Բ. 301:
- 28. Առաքել, որդի Սիրունի, կղբայր Յովհաննէս քահանայի, որ Կրակայ գյուղաքաղաքում գրել տվեց մի Աստուածաշունչ, 1317 թ.—Թորոս Աղբար, Բ. 301:
- 29. Առաքել. աներ թոռորդի, որ նրա հոգու հիշատակին, Երզնասեց թորոս և Վարդան քահանաներին՝ գրելու մի Աւետարան, 1280—1320 թվերին.—Զեռ. Թար. 27 ա:

- 30. Առաքել Հաղբատեցի, հիշատակագիր 1328 թ.—Յովսէփեան, Խաղբատեանց 199:
- 31. Առաքել քահանա, հայր Գրիգոր քահանայի, որ Փոս վանքում, Ներսէս գրչին գրել տվեց մի Աւետարան, 1329 թ: Այս թվին Առաքելը արդեն մեռած էր.—Զեռ. Սեբ. (ՀԱ 1924, էջ 518):
- 32. Առաքել քահանա, գրիչ. Չերմաղբերում օրինակել է Փիլոնը՝ 1329 թ.—Զեռ. Կարին. 214:
- 33. Առաքել վարդապետ Արտաղեցի. ունիթոսական. միաբան Գոնի վանքի, «1330 թ».—Զեռ. Ներս. 32 բ. Աղբար. էջ 1845:
- 34. Առաքել, մանկահասակ վաղամեռիկ որդի գրիչ Վարդան քահանայի, որ օրինակեց Աւետարանը Աղաղեմար գյուղում, 1331 թ.—Զեռ. Վասպ. 174:
- 35. Առաքել որդի Կարապետի. գրիչ. Մոկաց Դաշտ գյուղում օրինակեց Աւետարանը՝ 1338 թ.—Զեռ. Վասպ. 196—8:
- 36. Առաքել. մերձավոր Կարապետ գրչի, որ օրինակեց Աւետարանը՝ 1357 թ.—Զեռ. Վասպ. 214:
- 37. Առաքել, հայր Յրա Դոմինիկոս գրչի, որ օրինակեց «Համառոտ հաւորում», 1360-ական թվերին.—Զեռ. Բերլինի, 58 ա:
- 38. Առաքել եպիսկոպոս. Ուռնայում, երբ Աբրահամ երեցը ստանալով մի Աւետարան՝ կազմել տվեց Կարապետ արեղային 1365 թվին, Առաքել եպիսկոպոսն էլ գրեց նրա հիշատակությունը.—Զեռ. Վենետ. Ա. 614:
- 39. Առաքել, որդի Յովսէփի, Ներքին Կամախի Կախախ գյուղից. այլազգիների ձեռքից ազատեց մի հին Աւետարան և նրա պատուած ու հանած մասերը Արիստակէս Սեբաստացուն նորից գրել տալով՝ նվիրեց Կախախ Ս. Աստուածածին եկեղեցուն՝ 1383 թ.—Զեռ. Հալէպի, Ա. 79:
- 40. Առաքել երեց, շինել է Երզնկայի Ս. Նշան եկեղեցին, ուր և թաղվել է. իր հիշատակությունը տալիս է իր թոռը՝ Գէորգ երեց, որ օրինակել է ձառնոցը Երզնկայում, 1391 թ.—Զեռ. Սեբ. (ՀԱ 1926, 241):
- 41. Առաքել քահանա Երզնկացի. որդին է Նախորդի և հայր նույն Գէորգ երեցի, որ օրինակեց ձառնոցը 1391 թ.—Զեռ. Սեբ. (ՀԱ 1926, 241):
- 42. Առաքել, որդի Օտարչահի և եղբայր Ներսէս գրչի,

որ Ասատ միայնակեացի համար օրինակեց Տօնականը՝ 1397 թ., երբ Առաքելը սեռած էր.—Չեռ. Վեներտ. Բ. 1286:

— 43. Առաքել, որդի Արրաճամի և եղբայր տանուտեր Դանիէի, որ Աղթամարում, Ջաքարիա գրչին գրել տվեց մի Աւետարան՝ 1399 թ.—Չեռ. Վասպ. 234:

— 44. Առաքել իշխան Լազիստանի (Համալէն). իր ժողովրդի մատնությամբ բռնվեց Սպերի իսլամ իշխանից և բանտարկվեց. իր տեղ դրվեց մի իսլամ կառավարիչ (ժԴ դար).—Շատ Կլավիսո, Ուղեգրութ. Ա. 143:

— 45. Առաքել քանանա, հայր Մկրտիչ Նաղաշի (ժԴ դար).—Արքա. 1898 յնվ. Ազգապ. 2065, Հայապ. 571:

— 46. Առաքել կաթողիկոս Աղթամարի, հաջորդ Մովսէս Ա-ի և նախորդ Սահակ Ա-ի (ժԴ դար).—Հաւաք. 60.—Կեղծիք:

— 47. Առաքել Եպիսկոպոս. ծաղկել է մի Աւետարան, որ գրել էր տվել Յովհաննէս ստացողը (ժԴ դար).—Չեռ. Նոր-Բաշապ. 17 ա:

— 48. Առաքել գրիչ. օրինակել է Աւետարանը Աստապատ գյուղում, ՊՄԼ=1409 թվին, ըստ Նօտարք 30 (իսկ Չեռ. Կարին. 23 դնում է ՊՃԲ=1369 թվին):

— 49. Առաքել սարկավագ, թուղթ կոկող և ծաղկարար՝ Խորաձորի Ս. Աստուածածին վանքում, 1410 թ.—Չեռ. Դագեան, Բ. 51 բ:

— 50. Առաքել կրօնավոր, միաբան Խիզանի Ս. Սաչ վանքի՝ 1413 թ.—Նօտարք 42, 43:

— 51. Առաքել, հայր Յունան Մեծոփեցու, որ օրինակեց Մեծոփայ վանքում Տաթևացու Բարողգիրքը՝ 1414 թ.—Rapport Belgique 181:

— 52. Առաքել Տշողեցի, որդի Գրիգոր քանանայի և եղբայր Ստեփաննոս քն. գրչի, որ Ռշտունեաց Տշող գյուղում օրինակեց մի Տօնական 1404 թ. և մի Ճառնատիր (անթվական): Այդ ժամանակ Առաքելը սարկավագ էր և նույն ձեռագրերի համար թուղթ էր կոկում: Հետո քանանա շարձավ արդեն 1417 թ: Հիշված է նաև 1419 թ.—Նօտարք 22, 50, 59:

— 53. Առաքել արեղա, գրիչ. օրինակել է մի Հաւաքածոյ. 1420 թվից առաջ.—Տաշեան, Տուց. 665 բ:

— 54. Առաքել, որդի Մովսէղէնի և եղբայր տանուտեր Թաթարբէկի, որ Նարեկ գյուղում գրել տվեց մի Աւետարան՝ 1420 թ.—Չեռ. Վասպ. 325:

— 55. Առաքել, նույն Թաթարբէկի եղբորորդի Թուսայի տներն էր, որ ողորմելի մնաց յաշխարհի՝ փոքր մի աւուրք. քանդի էր յոյժ ձերացեալ և ետես զմահ որդւոց իւրոց և զաւերուած տանն և հեծեծանօք շրջէր, յոգոց հանելով.—Չեռ. Վասպ. 326:

— 56. Առաքել վարդապետ, աշակերտ Մկրտիչ Նաղաշի, որ վաճառեց նրան իր ստացած մի Աստուածաշունչը՝ գրված 1418—22 թվերին.—Անկ. գիրք հին կտ. յոջ. էջ թ:

— 57. Առաքել Միւնեցի, քեռորդի և աշակերտ Գրիգոր Տաթևացու (մ. «1410 թ»), վաշղապետ և ապա արքեպիսկոպոս Միւնեաց և վանահայր Տաթևի. նշանավոր մատենագիր և առաջաց ժԵ դարի. իր գործերն են՝ Վարք և Ներբողեան Ս. Աթանազիւնեայ, Տեսութիւն բանիցն Դաւթի անյաղթի թէ ամենայն չար տանջելի, Լուծմունք սահմանաց Դաւթի, Սահմանագրութիւն դաստիարակութեան նորածնեալ մանկանց, որք հրաւիրելոց են յաստիճան քահանայութեան (տպ. Մ. մաշտ. 337—342), Պատմութիւն չարչարանաց Ս. Գրիգորի Լուսաւորչի, Պատմութիւն Ներսիսի մեծի, Գովասանութիւն Սաղմոսաց Դաւթի, Տաղ ձեռնադրութեան, Աղօթք ոտնալուսայի, Յիշատակարան ի վերայ Աստուածաշունչ գրոց, Վեցօրէից Արարչութեան (Թորոս Աղբար, Բ. 387), և ուրիշ շատ տաղեր: Բայց իր զլուրի գործոցն է Աղամպիրքը (կոչված նաև Կողգիրք), որ ունի 1740 տուն ոտանավոր և որ գրել է 1401—2 թ: Տաղերի սկզբնատառերը հոգում են իր անունը, բայց շատ տաղեր շփոթվում են Առաքել Բաղիշեցու տաղերի հետ:—Եղել է նաև ծաղկող. օրինակ՝ ծաղկել է իր եղբայր նահատակ Բարսեղ քահանայի գրած Աւետարանը՝ 1407 թ. (Չեռ. Թաւր. էջ իր և 83 բ).—Առաք. նար. 473. Մ. մաշտ. 279 աբ, 337 ա. Աղամ. 275, 326. Առաք. տաթև. 716. Յայսմ. ապր. 27. Մեծոփ. 51, 53.—Առաքել՝ Աղամ. 110, 224, 246, 270, 271, 291, 293, 321, 323.—սեռ. Առաքելի՝ Առաք. լծ. սահմ. 147, 173.—Առաքելոյ՝ Աղամ. 238, 275. Տաթև. ամ. 721.—բց. Առաքելի՝ Աղամ. 246 ծան.—նույն անձը պետք է կարծել նաև Առաքել վարդապետ սաղասաց՝ ճշ. 211, սեռ. Առաքելի՝ Գարգ. 622.—իր կյանքի ու գործերի մասին տես Տաշեան, Տուց. 1062, Ջարբ. Նոր մատ. 248—250, Չեռ. Դագեան, Ա. 92 ա:

— 58. Առաքել վարդապետ, մատենագիր. գրել է Ղազարի վանքում «Ճառ Մաղկազարի», որ և անցել է Յայսմաւուրքի մեջ (1422).—Չեռ. Կես. ամած. 70 ա:

— 59. Առաքել, եղբորորդի և աշակերտ Գրիգոր Մերենց

Ելաթեցու, որի նահատակութեան վրա («1426 թ») գրեց մի «Եղեբերդութիւն», որի ծայրանունն է «Գրիգոր վարդապետին յԱռաքելէ նորին աշակերտէ» (հրատ. Նոր վկ. էջ 274—9): Նույն Գրիգորի վրա կա նաև արձակ վկայարանութիւն (հրատ. Նոր վկ. 264—272), որի վերջավորութունը ցույց է տալիս, որ Թովմա Մեծոփեցու գործն է. իսկ Նոտարք 75—77 զբված օրինակի վերջում իբրև հեղինակ հիշվում է սույն Առաքել վարդապետը:—Տես և Յակոբ Արմեցի:

— 60. Առաքել կրոնավոր, մերձավոր Սարգիս եպիսկոպոսի, որ Ընկուզագոծ վանքում գրեց մի Յայտաւուրք՝ 1427 թ.—Նոտարք 84—85:

— 61. Առաքել, հորեղբորորդի Մամատիկին ապաշխարողի, որ երևի մերձավորն էր Ստեփաննոս կրոնավորի, որ Վարդան զբչին գրել տվեց մի Աւետարան, Խոսրովայ վանքում, 1430 թվին.—Չեռ. Վասպ. 359:

— 62. Առաքել վարդապետ, առաջնորդ Չոչկածազի Ընկուզեաց անապատի՝ 1434 թ.—Չեռ. Թուր. 12 բ:

— 63. Առաքել երեց Կոնիոպապոսցի, օգնեց Արիստակէս քահանային՝ գնելու համար մի Աւետարան, 1435 թ.—Չեռ. Թուր. 13ա:

— 64. Առաքել, պապ տանուտեր Յովհաննէսի, որ Աղթամարում Դանիէլ քահանային գրել տվեց մի Աւետարան, 1436 թ.—Չեռ. Վասպ. 373:

— 65. Առաքել երեց, հայր Յովհաննէս երեցի, որ ծառայում էր Ազվանից Մատթէոս կաթողիկոսի մոտ. հիշյալ երկու երեցներն էլ մեռան 1438 թվին կամ քիչ առաջ:—Չեռ. Դաղեան, Բ. 44 ա:

— 66. Առաքել, միաբան Աւագ վանից Դարանաղեաց գավառի, 1439 թ.—Տաշեան, Յուլ. 49 բ:

— 67. Առաքել, որդի Յովսէփ միաբնակեացի, որ Լիմ կըզդում օրինակեց Աւետարանը՝ 1439 թ.—Չեռ. Վասպ. 380:

— 68. Առաքել կրոնավոր, միաբան Ոստանի Գուլի վանից, 1444 թ.—Չեռ. Նոր-Բայազ. 41 ա:

— 69. Առաքել քահանա, որդի Ստեփաննոս քահանայի, Աղթամարում՝ Դանիէլ քահանային գրել տվեց մի Ճաշոց, 1444 թ.—Նոտարք 134:

— 70. Առաքել, միաբան Ռշտունեաց Ս. Յակոբայ վանից, 1445 թ.—Նոտարք 139:

— 71. Առաքել արեղա, Ռշտունեաց Բերդանոր վանքում, Մարգարէ գրչին գրել տվեց մի Աւետարան, 1446 թ.—Նոտարք, էջ 154:

— 72. Առաքել երեց, գրիչ. օրինակեց Մաշտոցը՝ խնդրանք Բանարգէս քահանայի, 1446 թ.—Rapport Belgique 178:

— 73. Առաքել, եղբայր Կարապետ Եղղոկիացու՝ կաթողիկոսի Սոոյ, 1446 թ.—Հայապ. 575:

— 74. Առաքել, ուսուցիչ Իսրայէլ կրոնավորի, որ Մոկաց Փռապանք գյուղում գրեց մի Աւետարան, 1447 թ.—Չեռ. Վասպ. 400=Նոտարք 156:

— 75. Առաքել հայր Իսրայէլի, որի կինը՝ Թուրվանգա իթթուն գրել տվեց մի Աւետարան՝ 1448 թ.—Չեռ. Վասպ. 402, 404:

— 76. Առաքել կրոնավոր, ազգական Փաշայ տիկնոջ, որ Վանում գրել տվեց մի Աւետարան, 1451 թ.—Չեռ. Վասպ. 412:

— 77. Առաքել Բաղիշեցի կամ Գոռեցի, աշակերտ Գրիգոր Ելաթեցու. նշանավոր տաղասաց. ունի Վկայարանութիւն Վարդան Բաղիշեցույ (մ. 1421 թ. հրատ. Նոր վկ. 232—243), Վկայարանութիւն Ստեփաննոս վարդապետի և Գեորոս քահանայի Խիզանցոյ (մ. 1424 թ. հրատ. Նոր վկ. 245—261. համառոտված ձևով՝ Նոտարք 74), Գատմութիւն նահատակութեան Գրիգորի ձևով՝ Նոտարք 74), Գատմութիւն նահատակութեան Գրիգորի ձևով՝ Նոտարք 74), հրատ. Նոր վկ. 264—272, որ ըստ վերջարանութեան Թովմա Մեծոփեցունն է, իսկ Տաշեան առիտ է Բաղիշեցուն), Յովասափ և Բարաղամ (վէպ տաղաչափեալ 1434 թ.), Ներբողական գանձ ի վերայ երջանիկ կուսին Վառվառեայ (որ գրել է Մերտին քաղաքում, 1438 թ. Նոտարք 114, 116—7), Ողբ յառուֆ Կ. Գոլտոյ (1453 թ), որ սկսում է այսպես.

Արդ ամենայն ազգք և ազինք
Ողբան դքեզ քաղաք Ստրմբօլ:

Ունի նաև Տղայաւետարան տաղաչափեալ, Ողբք Աղթամայ, Գանձ մեռելաթաղի և ուրիշ շատ տաղեր ու գանձեր, որոնց վրա ահա Տաշեան, Յուլ. 1061: Տաղերից շատերը շփոթվում են Առաքել Միւնեցու տաղերի հետ:—Չարք. Նոր մատ. 169, 248—250:

— 78. Առաքել արեղա, միաբան Տրապիզոնի վերի Ատուռածածին մենաստանի, 1455 թ.—Չեռ. Վենետ. Ա. 190:

— 79. Առաքել, երկու նույնանուն միաբաններ Բասենի Սպիտակ վանքում, 1455 թ.—Նոտարք 180:

— 80. Առաքել, հայր Վարդան քահանայի, որ Գառուզ-

- րակ վանքում, Սարգիս զրչին գրել տվեց մի Մաշտոց, 1455 թ.
— Տաշեան, Յուզ. 425 բ:
- 81. Առաքել, որդի Դազարի և եղբայր Վարդան կրոնա-
վորի, որ Յովհաննէս Մանկասարենց զրչին գրել տվեց մի Աւե-
տարան, 1456 թ.—Ձեռ. Վասպ. 425:
- 82. Առաքել, միաբան, հիշված 1456 թ.—Ձեռ. Վասպ.
էջ 425:
- 83. Առաքել, որդի Սարգսի՝ հորեղբոր մահտեսի Ստե-
փաննոսի, որ գրել տվեց մի Յայսմաուրք, 1457 թ.—Ձեռ.
Քաւր. 103 բ:
- 84. Առաքել արեղա, Դանիէլ վրդ. Սեանեցուն վաճառեց
մի Քարոզգիրք՝ 1461 թ.—Ձեռ. Գետերբ. (ՀԱ 1892, 83 ար):
- 85. Առաքել, հայր Խաչատուրի, որ Արճէշում, Յովհան-
նէս քահանային գրել տվեց մի Աւետարան, 1462 թ.—Ձեռ.
Վասպ. 438:
- 86. Առաքել սարկավազ, որդի Ծնորհաւորի և եղբայր
Անդրէաս երեցի, որ Եւզոկիայում օրինակեց Աւետարանը, 1463
թ.—Ձեռ. Սեբ. (ՀԱ 1925, 133):
- 87. Տեղ Առաքել, որդի Յոհաննէս քահանայի, որ Աղթա-
մարում, Մկրտիչ արեղային գրել տվեց մի Գանձարան, 1466 թ.
—Նօտարք 224:
- 88. Առաքել արեղա, Երուսաղեմում, Աստուածատուր
արեղա Տրազիզոնցուն գրել տվեց մի Մաշտոց, 1468 թ.—Քորոս
Աղբար, Բ. 465:
- 89. Առաքել տանուտեր, որդի Շատարի. Գամաղիէլի
վանքում, Յովհաննէս վարդապետին գրել տվեց մի Աւետա-
րան, 1469 թ.—Ձեռ. Վասպ. 453—6:
- 90. Առաքել, նույնի համանուն որդին, անդ 453:
- 91. Առաքել, մերձավոր Մկրտիչ քահանայի, որ Բիւրա-
կանում օրինակեց Ոտանավորների մի ժողովածու, 1469 թ.—
Ձեռ. Վենետ. Բ. 1114:
- 92. Առաքել կրոնավոր, հորեղբայր Փաշայի, որ Թով-
մա առաքյալի վանքում, Յովանէս զրչին գրել տվեց մի Աւետա-
րան, 1471 թ.—Ձեռ. Վասպ. 463:
- 93. Առաքել քահանա. ծաղկազարդեց այն Աւետարանը,
որ Միթիար քահանան գրեց Բոնաշէնում, ստացող Խոսրովի
համար, 1478 թ.—Ձեռ. Վասպ. 485:
- 94. Առաքել, որդի Վարդան արեղայի, որ Կտուց անա-

- պատում, Խաչատուր զրչին գրել տվեց մի Աւետարան, 1481 թ.
—Ձեռ. Վասպ. 488:
- 95. Առաքել արեղա, որդի ռայիս Փիլիպպոսի. գրիչ. Ա-
ւագ վանքում օրինակեց Գանձարանը և նվիրեց Սեպուհ լեռան
Ս. Լուսաւորչի վանքին, 1481 թ.—Քորոս Աղբար, Բ. 308:
- 96. Առաքել ճգնավոր, միաբան Երուսաղէմի Բուզթ
կոկոզ և կազմարար վարպետ, 1484 թ.—Manus. brit. mus. 25բ:
- 97. Առաքել գրիչ. օրինակել է մի Աւետարան, 1484 թ.
Կամախի Աւագ կամ Թաղէոս սուսքյալի վանքում.—Քորոս Աղ-
բար, Բ. 302:
- 98. Առաքել ընթերցող, եղբայր Գրիգոր նկարողի, որ
Սերաստիայում, Փիլիպպոս եպիսկոպոսին գրել տվեց մի Աւետա-
րան, 1485 թ.—Ձեռ. Վենետ. Ա. 598:
- 99. Առաքել, Ոստան քաղաքի քահանաներից մին, որ
հիշված է 1486 թ.—Ձեռ. Վասպ. 502:
- 100. Առաքել քահանա, Ռշտունեաց Շատուան գյուղում
օրինակեց Աւետարանը, 1489 թ.—Ակինեան, Գաւազանագիրք 120:
- 101. Առաքել քահանա, գրիչ. Մոկաց Բոնաշէն գյուղում,
Սահակ քահանայի խնդրանք գրեց մի Աւետարան, 1490 թ.—
Ձեռ. Վասպ. 516:
- 102. Առաքել կաթուղիկոս Աղվանից, հաջորդեց Թով-
մային 1481 թ. և նստավ մինչև 1493 թ.—Ձեռ. Դաղեան, Ա. 89բ:
—Սրա հետ նույն է անշուշտ Առաքել կաթուղիկոս Աղվանից,
որդի Աբրահամ քահանայի. գրել է իր ժամանակի ղեկավարի
պատմությունը (Ժեղարի վերջերը).—Հայապ. 126:
- 103. Առաքել որդի Սահակի՝ եղբոր Կիրակոս քահանայի,
որ Ամ գյուղում օրինակել տվեց Աւետարանը, 1497 թ.—Ձեռ.
Նոր-Բայազ. 16 բ:
- 104. Առաքել արեղա Խորվիրապետի, գործակից Արգար
Եւզոկիացու. Գոլտում տպագրեցին մի Այբբենարան 1567 թ. և
մի Տօնացոյց 1568 թ.—Չամչ. Գ. 657:
- 105. Առաքել Վաղարշապատցի, կաթուղիկոս Հայոց
1587—1593 թ. նախապես, այն է «1576 թվից» աթոռակից էր
ընտրվել Թաղէոս Բ-ի հետ՝ Գրիգոր ժի կաթուղիկոսին, որին
հաջորդեց: Աթոռակալ ժամանակ գնացել էր Ամիդ, ուր իր հետ
բանակցութեան մտով «1584 թ» պապական նվիրակ Լէոնարդոս
եպս. (Աղգապ. 2279): Կաթուղիկոս դառնալով՝ իրեն աթոռակից
օծեց Դաւթ Ե Վաղարշապատցուն: Ամբողջ ժամանակը անց է

կացրել նեղվելով Օսմանյան հարկապահանջներէրց:—ՅՏնակ. 192-
 Ջբբ. սարկ. Գ. 44 (որ և Առաքեալ՝ Ջբբ. սարկ. Ա. 75). Առաք-
 պտմ. 1, 29, 338, 472. (Ազգապ. 2288 չի անցկացրել Գաւազա-
 նազբբում, ըստ որում միայնակ կաթուղիկոս չի նստել: Բայց
 կիմ կզոլում գրված մի ձեռագիր 1576 թվին հիշում է նրան
 առանձին (տես Յովսէփեան, Խաղբակեանք 244). նույնպես Թո-
 ռոս Ազբբ, Բ. 435 և Չեռ. Սեր. = ՀՄ 1925, 472 հիշում են նրան
 առանձին կաթուղիկոս, երկուսն էլ 1578 թ. իսկ Չեռ. Վասպ.
 715 միասին է հիշում Առաքել, Դաւիթ և Մելքիսեթ՝ 1590 թ):

— 106. Առաքել Դաւրիժեցի, պատմաբան. աշակերտ Փի-
 լիպպոս կաթուղիկոսի. վարդապետ և միաբան էլ միաձնի. նվիրակ-
 գնաց Փոքր-Ասիա և ապա Երուսաղէմ ուխտի. Փիլիպպոս և Յա-
 կոր կաթուղիկոսների հրամանով գրեց իր ժամանակի պատմու-
 թյունը՝ 1662 թվին, ուր նշանավոր է Շահաբասի գաղթականու-
 թյան պատմութիւնը: Ոսկան վարդապետ Ամստերդամում տպա-
 գրեց այս գիրքը՝ հեղինակի կենդանութեան վերջին տարին
 (1669 թ): Առաքելին է համարվում նաև «Տաղ վասն մահրա-
 մայի» (նոր ժող. Բ. 40): Մեռել է 1669 թ. և թաղվել Մայր
 Աթոռի գերեզմանատանում, ուր մնում է մինչև այժմ իր տապա-
 նը (տես Առաք. պտմ. յոջ): Առաքել վարդապետի տունը և
 գերեզմանանը մնում են մինչև այժմ Թաւրիզում (Ղալայի Ս.
 Աստուածածին եկեղեցու նրբանցքում) և կրում է «Պատմազբբ-
 եան» ազգանունը: Իր աշակերտն է Վարդան վրդ. Մակունցի:—
 Առաք. պտմ. 319, 432—3, 459, 515—20. Ջուղ. (Առաքել և Ա-
 ռաքեալ ձեերով) 100, 112, 127, 135, 138—9, 220. Ջբբ. սարկ.
 Ա. 4, 6, 12, 15, 18—20, 26, 53, 57, 63. Բ. 26. Գ. 4, 6, 7,
 29, 31—32, 38, 42. Աբբ. կրեւ. 76.—սեռ. Առաքելու՝ Ջբբ.
 սարկ. Ա. 12.—բց. Առաքելի՝ Ջբբ. սարկ. Ա. 4.—Չամչ. Ա.
 17. Ջարբ. նոր մատ. 172—179. Թրգմ. 394. Տաշեան, Յուց. 430
 —433, 683 բ, 716 բ. Լէօ, Հայկ. տպագր. Ա. 160:

— 107. Առաքել վարդապետ, ամփոփեց Աւետիք կրոնավորի
 նշխարները (նրան Խրիմի թաթար աղեղնավորներն էին նահա-
 տակել 1509 թ.) և կրեց նրա նահատակութեան վրա մի տաղ
 (հրտր. նոր վկ. 346—9), որի նախավերջին երկու տները մեջ էլ
 ստորագրում է ինքը:

Վարդապետ երգող բանիս,
 Ո՛վ նահատակ աէր Աւետիս,
 Անճառ լուսով լուսաւորիս,

Պայծառ փառօք դու պսակիս:
 Առաքելին գեղն երանհալ:
 Ջբբ սուրբ նշխարող հանգուցեալ...

— 108. Առաքել Ղրիմեցի, վաճառական էր թաթար խանի
 մոտ՝ 1677 թվին. փրկանքով գնում էր շատ քրիստոնյա գերի-
 ներ և ազատ արձակում.— Տաշեան, Յուց. 1030 բ:

— 109. Առաքել որդի Յովհաննէսի. նոր նահատակ. երիտա-
 սարդ էր, հավատքը չուրանալով՝ գլխատվեց Պոլսում, 1742 թ.
 Իր շքեղ դամբարանը գտնվում է մինչև այժմ Պերայի գերեզմա-
 նատանում.— Թորգոմեան, REA 4, 218, ուր կա նաև դամբանի
 նկարը:

— 110. Առաքել տիրացու. հիմնեց Պոլսի մեծ հայաբնակ Սա-
 մաթիա թաղի դպրոցը (1815 թ.), որի սաներից է և տրուպս.—
 Տաշեան, Յուց. 622 ա:

† ԱՌԻԻԾ, ար. < հյ. առիւծ կենդանու անունից. սրան համա-
 պատասխան են գալիս ուրիշ լեզուներով՝ հուն. Դևոնգ, լատ. Ասոն,
 արաբ. اسد asad, چاد haydar, թրք. آслан Aslan, ռուս. Лев, ինչ-
 պես նաև հյ. Կորիւն և պրս. چوانشیر jivānšīr > Զոււաթի: Գործածված
 է մեր մեջ ԺԲ—ԺԷ դարերում. այժմ խափանված է: Սրտ փա-
 ղաքշականն է Առիւծիկ, որ հիշված է Հոռոմոսի անթվական մի
 արձանագրութեան մեջ՝ Երրակ 25 ա:

— 1. Առիւծ իշխան թլիւրբան ավանի. Ասորոց կամ Մի-
 ջազետքի Ամայք և Շաղթան գավառների հայոց և ասորոց մեջ
 Թոնդրակյան վեճեր ծաւած և քահանաներն էլ նրանց միացած
 լինելով՝ Առիւծ իշխանը գրեց Գրիգոր Գ. Պահլաւունի («1113—
 1166 թ») կաթուղիկոսին և խնդրեց որ հորդորական նամակ
 գրի: Գրիգորը առաջարկեց իր եղբոր՝ Ներսէս Ծնորհալուն և նա
 այս առթիվ գրեց «Թուղթ առ քահանայ Յամայք գաւառի».—
 Ծնորհ. թղ. 240.—սեռ. Առիւծու՝ Ծնորհ. թղ. 242.—Չամչ. Գ. 55
 (դնում է 1136 թվին). Ազգապ. 1377—1381. Ալիշան, Ծնորհ. էջ
 140—147:

—2. Առիւծ, երկու համանուն բարեկամներ Աստուածա-
 սուր Բաբերդցու, որ մի ձառնտիր գրել տվեց 1205 թ.—Չեռ.
 Վենետ. Բ. 470:

— 3. Առիւծ Հոգևորեանց, որդի Սարգսի. իր կնոջ՝ Սեզայի
 հետ միասին ջուր է բերել Հոռոմոսի վանքը և խանութ է նվիր-
 քել 1251 թ. ավելի ուշ՝ Կարնեցի վարպետ Ճրբերի ձեռքով շինել
 է նույն վանքի նշխարատունը՝ 1277 թ. Երրակ 25:

— 4. Առիւծ, հղբայր Անդրէաս քահանայի (Այրարատի Կոչ գյուղից), որ Միսուս գրեւ տվեց մի Աւետարան, 1336 թ.— Զեռ. Վասսյ. 185:

— 5. Առիւծ, մեծ հայր Քրիստոսատուր կրօնավորի, որ Սուրխաթում (Խրիմ) մի Աստուածաշունչ գրեւ տվեց՝ 1352 թ.— Զեռ. Վասսյ. 7:

— 6. Առիւծ, քեռի Յակոբ սարկավագի, որ օրինակեց Կիւրղի Կոչուսն ընծայութեանը. մեռել էր 1358 թվին.— Զեռ. Քաւր. 28 ր:

— 7. Առիւծ, հղբայր Յակոբշահի. հրկուսով միասին մի Աւետարան նվիրեցին Եաշ քաղաքի (Թումիսի) Ս. Աստուածածին եկեղեցուն, 1451 թ.— Ալիշան, Կամենից 161:

— 8. Առիւծ, Նորի գյուղի բնակիչներից, 1638 թ.— Զեռ. Վասսյ. 895 — 6:

— 9. Առիւծ, հղբայր Մարտիրոսի, որ նորոգեց (թիֆլիս անհայտ) 1444 թվին գրված մի Աւետարան.— Զեռ. Վասսյ. 391:

— 10. Առիւծ, որդի Վարդանի, որ գնեց մի հին Աւետարան և նվիրեց Հաւաւ գյուղի եկեղեցուն (Թվականն անհայտ).— Զեռ. Հալէպի, Ա. 49:

+ ԱՌՆԱԿ, ար. < հյ. այր բառի սեռ. տուն ձևից. հոմո. «Առնակ, այսինքն արի այրական» Մազ. թղ. ժթ. (Justi 27 կցում է 'Αργάχις անվան հետ և հանում է գնդ. ἄρανα ձևից, որ գտնվում է ἄραναῶν բառի մեջ):

— 1. Առնակ, նահապետ Հոյկազանց, հաջորդ Ամպակի և նախորդ Շաւարշի. իշխել է Ն.Ք. 1349 — 1332 թ. ըստ Չամչ. Ա. 84.— Խոր. Ա. ժթ. 35. կթ. ր. Կղկնտ. Ա. ժե. Մխ. անեց. գ. Սամ. անեց. 45. Մխ. այրիվ. 18, 50. Վրդ. է. Մաղ. թղ. ժթ. Մին. համդ. 9. Վրաց. աղբ. Ա. 74.— գրված է Անակ՝ Շիր. քրոն. 31:

— 2. Առնակ Ամատունի, մին այն նախարարներից, որոնց Յազկերտ Բ. բանասրկեց Պարսկաստանում «452 թ».— Եղիշ. 150. Փարպ. խէ (ձեռ. Սըռնակ), կգ.— Չամչ. Բ. 86:

ԱՌՈՒՆ, ար. և իդ. ծագումն անհայտ. հաղվագլուտ անուն. հիշված է ԺԷ.— ԺԸ գարեբում: Տես Արուխ:

— 1. Առուխ. վաճառական Աստապատցի. գտնվում էր Վիտտիկում՝ ԺԷ գարում.— Սիսական 509 ր:

— 2. Առուխ, իդ. հիշված 1739 թ.— Զեռ. Դաղեան, Բ. 14 ր:

— 3. Առուխ, ար՞ հիշված օնիվական մի հիշատակարանում, որ գրված է 1553 թվից հետո.— Զեռ. Վհնեա. Ա. 418:

ԱՌՈՒՆ (սեռ. Առունին), ար. ծագումն անհայտ. հիշված է մի անգամ 1683 թ. Զեռ. Քեհր. (ՀԱ 1935, 396): Տես Արուն:

*ԱՌՈՒՇԱՆ, ար. < պրս. روش Rūšan անունից, որ նշանակում է բուն «լուսավոր, փայլուն», ճիշտ ինչպես ունինք Այդին անունը՝ ծագած թրք. آیدین aydin «լուսավոր» բառից: Հնագույն ձևն է գնդ. raoxšna «լուսավոր»: Այս անունով հայտնի են Պօքսնից թագավոր Պարսից, Պօքսնից = պրս. روش Rūšanak դուստր Դարեհի, կին Աղեքսանդր մեծի (Շահն. հտ. 5, էջ 72, 86), Պօքսնից քույր Միհրդատ 2 Պոնտացու, Rōšan երածիշտ Աւրէնզգէրի մ. 1669 (Justi 262. ր) ևն հնից ավանդված չէ մեր մեջ, բայց կա այժմ Առուեան (Ղարաբաղ), Ուրուեան, Ռուեան (Երևան) ձևերով, որոնցից էլ Առուշանեան, Ուրուշանեան ազգանունները: Սրա մի այլ ձևն է Բովեան, որ գործածական է եղել Ղարաբաղում (տես Բաֆֆի, Խամսայի մեկնութ. 282):

*ԱՌՕՆ, ար. < Աեթրոն երբայական անվան հուն. Ἀσρών ձևից. այս անունով գիտենք մի մագիստրոս, որ հունաց Չոյէ կայսրուհու ժամանակ՝ ուղարկվեց Անի քաղաքի կառավարչ. նորոգեց պարիսպները, ջուր բերեց քաղաքը և հարկերը իջեցրեց, ինչպես երևում է իր մի արձանագրութունից (1053 թ?): «Կամաւք ողորմութեամբ բարեբարին Աստուծոյ ես Առուսն մագիստրոս մեծարեալ ի մեծափառ թագաւորութեանցն ի գեղ զարդու և ի տիս մանգութեան իմոյ եկի յարեւրս ի գեղեցկաշէն բերդս յԱնի. բարձրացուցի բաւանդակ զպարիսպ սորին կառկառակոյտ արձանաւք և հաստահեղոյս ամրութեամբ և ի յիմոց մեծածախ գանձանաւք և հաստահեղոյս ամրութեամբ ի մէջ ամրոցիս յուրախուձուց ամի ջանիւ ջուր յորդարուխ ի մէջ ամրոցիս յուրախուձուց թիւն և ի զովացուցի ծարաւեաց...»: Ալիշան (Շիրակ 70) մեջ բերելով այս արձանագրութունը, էջ 97 ա համարում է Առունին բուլգար, իսկ էջ 182 ա (ցանկում) հայ Պահլաւունի:

ԱՌՕՏ, ար. ծագումն անհայտ. մի անգամ հիշված է ԺԱ գարում:

— Առուս իշխան Խոզնագաւառի և Մեծկերտի (Յունահայքում). հայ-հոռոմ էր թե հույն. ուղում էր այդ գավառների հայերին հունադավան դարձնել, բայց լսող չկար (ԺԱ գարի վերջերը).— Տարօն. Բ. § 14:

*ԱՍԱԴ, ար. < արաբ. آساد asad «առյուծ» բառից, որ իբրև արական անուն գործածական է այժմ էլ Պարսից մեջ: Հայոց մեջ գրված է Ասադ, Ասատ, Ասաթ, նաև ամիր «բիշխան» բառի հետ միացած՝ Ամիր-Ասաթ:

Ասարբեզ ձեռով և ավելի ուշ՝ ԺԶ -ԺԷ: գարեբրեց, Ասար ձեռով:

— 1. Ասարբեկ Սեբաստացի, որդի պարոն Ասլանի, որ ներսես գրչին գրել տվեց Եպիփանի ճատերը, 1350 թ.—Տաշեան, Յուզ. 107 բ:

— 2. Ասար՝ 1534թ.—Չեռ. Վասպ. 647:

— 3. Ասար՝ 1609 թ. կամ քիչ նետո.—Չեռ. Սևր. (ՀԱ 1925, 474):

— 4. Ասար Սեբաստացի, բժիշկ. որդի բժիշկ խոջա Բարխուդարի Սեբաստացու. տպրել է 1615 թվեց այս կողմ. ունի Մասդակագութիւն, որ խմբադրել է Աբու-Սայիդ արաբ բժշկի նախնական լրացից, Բժեկարան, որի մասին տես Manus. brit. mus. 342, և Բժշկակաճ բաղորթոյլ.—Տաշեան, Յուզ. 721—722, Յովնանեան, Հետազոտ. Բ. 448—466, 491, Թորոզմեան, Ներբ. 27, Manus. brit. mus. 314 բ, Բասմաջեան, Ամիրտ. անգ. էջ իբ:

— 5. Ասար Սեբաստացի, տաղասաց ԺԷ դարու, որին հիշում է Ալիշան, Յուզիկք, Բ. 125:—Նճւն է արգլոք նոսրորդի նա:

— 6. Ասար որդի Կարապետի, ստացավ 1370 թվին գրված մի Աւետարան. տեղն ու թվականը անհայտ.—Չեռ. Վեհեա. Ա. 780:

*ԱՍԵՐ, ար. < եբբ. אֶסֶר Aser անունից, որ նշանակում է բուն «երանելի». այսպես էր կոչվում Յակոբ նաճապետի ութերորդ որդին. հմմտ. «Եւ ծնաւ ևս որդի երկրորդ՝ Յակոբայ. Եւ ասէ Լիա. Երանելի եմ ես, զի երանեսցեն զիս կանայք. և կոչեաց զանուն նորա Ասեր» (Ծն. Լ. 13)=հուն. Ἀσίρ. Սովորական գործածութուն չունի մեր մեջ, բայց մի անգամ գտնուում եմ ԺԷ դարում՝ Պօղոս ոմն Ասեր օղլու 1665 թ. (Չամչ. Գ. 708):

*ԱՍԹԱՆԴԱՐ, իգ. ծագումն անհայտ. բայց կարծում եմ պրս. آسیتان *asitān-dār, որ կազմված է āsitān «սրբի գերեզմանի շեմքը»+dār մասնիկով և նշանակում է «սրբի գերեզմանի շեմքը պահող»: Մի անգամ գտնուում եմ հիշված 1661 թ. Չեռ. Արուլ. (Արրտ. 1911, 119):

*ԱՍԹԱՆԷՍ, ար. անշուշտ հուն. ἀσθησίνης «տկար, աղքատ, թույլ» բառից: Մի անգամ կա հիշված՝

— Ասրամես (սեռ. Ասթանիսի ձեռով), հղբայր Մկրտիչ Բաբերդցի քահանայի, որ գրել տվեց մի Աւետարան, 1344 թ. — Չեռ. Սևր. (ՀԱ 1926, 237):

ԱՍԹԵՆԻԿ, ար. ծագումն անհայտ. անսովոր անուն, ունինք միայն՝

— Ասրեմիկ, որդի Սանատրուկ Թագավորի կրտսեր որդու.

հիշված է Մարտիրոս վրդ. Ղրիմեցու ոտանավոր Հայոց պատմութան մեջ (տես Տաշեան, Յուզ. 181 բ):

*ԱՍԹԵՐ, իգ. < հուն. Ἀστέρ ար. և Ἀστέρια իգ. անուններից, որոնց բուն նշանակությունն է «աստղ»: Մեր մեջ ունինք միայն՝

— Ասրեք, որ հիշված է Արջոյ Աւիճ վանքի նվիրատուների շարքում, անթվական մի արձանագրութան մեջ՝ Շիրակ 123 ա: ԱՍԹԻՆԷ, իգ. ծագումն անհայտ. նորակերտ անուն, որ վործածվում էր Պոլսում, անցյալ դարում:

ԱՍԻԹ, ար. ծագումն անհայտ:

— Ասիթ Ամատունի, մասնակցեց Գուրգէնի պատերազմին ընդդեմ Բուզայի «852 թ».—Արծր. Գ. դ.—Ազգապ. 942 գրում է Ասիթ. և որովհետև Արծրունու կրեք տպագրութուններն էլ ունին Ասիթ, ուստի Ասիթ ընթերցվածը վրիպակ է:

*ԱՍԻԼ, ար. < արաբ. آسِل asil «բուն, իսկական, հարազատ» բառից: Գործածված է ԺԳ դարից: Արանից է Ասիլեան աղբանունը:

— 1. Ասիլ պարոն, որդի Գրիգոր Խուցէսի և հղբայր Պարոնի. աթապակ և մեծ սպասալար Շահնշահի կողմից նշանակված էր Անիի դատավոր. դովարանված է իբրև «իրաւարար և արդարագատ». շինեց զանազան շենքեր Շիրակում և Անիում, ուր իր տոհմի սեփական եկեղեցին էր Ս. Առաքեալք, որին նվիրեց մի Աւետարան՝ 1357 թ. նույն թվին նորոգել է Լևոն Գ-ի Կեռան Թագուհու Աւետարանը. իր կինն է Ըսուզ խաթուն:—Այրաբատ 112, Յովսեփեան, Խաղբակեանք 15:

— 2. Ասիլ, հայր Արդլմեսի քահանայի, որ Ամիթ քաղաքում գրել տվեց մի Աւետարան, 1373 թ.—Չեռ. Վեհեա. Ա. 618:

— 3. Ասիլ, գնեց մի Աւետարան՝ 1488 թ.—Չեռ. Վասպ. 240—241:

— 4. Ասիլ, (գրված է յոգով Ասլն). հիշված է անթվական մի հիշատակարանում, որ գրված է 1444 թվից նետո.—Չեռ. Վասպ. 396:

— Ասիլ իբրև արական անուն գործածված է Սուշավայի հայոց մեջ՝ 1504 թ. տես Տաշեան, Յուզ. 55 ա:

ԱՍԻՐՈՑ, սեռը և ծագումն անհայտ:

— Ասիրոց, հիշված է այն արձանագրութան մեջ, որ գրել է Վահրամի դուստր Մամուկսի և կալվածներ է նվիրում Հոռոմոսի վանքին, 1266 թ.—Շիրակ 26 բ:

ԱՍԼԱՄԱԶ, ար. թրքական անուն է. հմմտ. Ասլամազ Ղու- լի խան (Թուրք), ժամանակակից Գաւիթ բէգի (Չամչ. Գ. 786), Մեր մեջ անսովոր է. բայց հիշված է 1650 թվի մի կանդակում Ասլամազ ոճն (Manus. brit. mus. 264 ա), որից և Ասլամազեան ազգանունը (Կովկաս):

*ԱՍԼԱՆ, իգ. և ար. <թրք. اسلان aslan «առյուծ» բառից, որի հին ձևն է اسلان arslan. հմմտ. Ալի-ասլամ «քաջ առյուծ» սելեուքյան թուրք աշխարհակալը (1063—1073): Երեք անգամ գործածված է իբրև իգական, մյուսները արական են՝ սկսած ԺԳ դարի սկզբից և մինչև այժմ էլ գործածական է: Հին ձևը ունինք Արսլամ՝ շատ ուշ՝ 1644 թվին (Ձեռ. Սեբ. = ՀԱ. 1927, 310): Յրանից է Ասլանեան ազգանունը:

— 1. Ասլան, որդի Շիրանիի. իր կնոջ Ասուշահի հետ կալվածներ է նվիրել Հոռոմոսի վանքին՝ 1231 թ.—Շիրակ 20 բ:

— 2. Ասլան, որի հիշատակին մի խաչքար կա Փաշալու գյուղի մատուռում, 1297 թվից.—Սիսական 177:

— 3. Ասլան, ոճն հիշված 1304 թ.—Ձեռ. Վասպ. 143:

— 4. Ասլան ափայ, նվերներ արեց Թանատի վանքին (Վա- յոց ձոր), 1326 թ. Ֆուս է իր արձանագրությունը՝ Սիսական, էջ 122:

— 5. Ասլան, իբր իգ. անուն՝ հիշված է անթվական մի հիշատակարանում, որ գրված է 1331 թվից հետո (Manus. brit. mus. 58 բ):

— 6. Ասլան խաթուն, կին Մանկասարի, հիշված Հոռոմոսի վանքի նվիրատուների հետ՝ 1347 թ.—Յովսէփեան, Մի էջ հայ արուեստի 37, 39:

— 7. Ասլան, պարոն Սեբաստացի, որի հիշատակին գրված է ձառք եպիփանու, 1350 թ.—Տաշեան, Յուզ. 107:

— 8. Ասլան, գրիչ. Մուրխաթ քաղաքում օրինակել է «Պատմութիւն վարուց Յրանչիսկոսի», 1359 թ.—Ձեռ. Կարին. էջ 191:

— 9. Ասլան, տանուտեր Արճէշի. սրա ազդիկը ամուսնա- ցավ իր մերձավոր մի ազգականի հետ. երկու տարի անցած, մենդաբերությունից հետո գժվեց և շարաչար տանջանքներով մեռավ (1395 թվից հետո).—Մեծոփ. 115:

— 10. Ասլան խոջա, Յովհաննէս զրչին գրել տվեց մի Յայս- մաուրք՝ 1459 թ.—Նօտարք 191:

— 11. Ասլան, որդի Կուռջի բէկի և եղբայր Ներսէս զրչի, որ Ալթամարում գրեց մի Աւետարան, 1461 թ.—Ձեռ. Վասպ. էջ 437:

— 12. Ասլամ, հայր Շիրազխաթունի, որ նորոգել տվեց մի Աւետարան, 1470 թ.—Թորոս Աղբար, Բ. 356:

— 13. Ասլան, իր եղբայր Ջիրազահի հետ միասին՝ Բաշ- քենդ գյուղի մաս (Երևան, Ղըրխբուլաղ) շինեցին Պետրոս-Պօղոսի եկեղեցին, որ և կալվածներով ապահովեցին, 1551 թ.—Այրա- բատ 289:

— 14. Ասլան խաթուն, հիշված է 1606 թ.—Bodleian 5:

*ԱՍԼԱՆԲԷԳ, ար. <նախորդ Ասլան անունից +բեգ:

— 1. Ասլանպեկ Մամիկոնեան, որդի Մարգպանի, եղբայր Գրիգոր իշխանի, Սարգսի և Ամիրայի.—սեռ. Ասլանպեկին՝ Կիր- ւ. ձգ. Շինել է Դսեղի Բարձրաքաղ Ս. Գրիգոր եկեղեցին, 1245 թ.—Յովսէփեան, Պաղթակեանք 178:

— 2. Ասլանբեկ, որդի Մկրտչի և եղբայր Անդրէասի, որ գնեց մի հին Աւետարան, 1442 թ.—Ձեռ. Նոր-Բայազ. 17 բ:

— 3. Ասլանբեկ, հորեղբայր Ջաքարիա կաթողիկոսի Ալթա- մարի. հիշված է մի արձանագրության մեջ, 1444 թ.—Ակինեան, Գաւազանագիրք 86, 108:

*ԱՍԼԱՆԳՈՒԼ, ար. <թրք. aslan «առյուծ» +պրս. ց gul «վարդ» բառերից, իբրև «առիւծավարդ»: Հիշված է 1574 թ: Աս- լանգիւլ ձևով (Հայ-Վենետ. 445), 1701 թ. Ասլանկուլ ձևով (Միւրմէեան, Պատմ. Հայկ. ազգ. գերեզմ. 32 բ) և 1820 թ. Ասլանկիլ ձևով (Գէրպէրեան, Պատմ. Հայոց 135):

*ԱՍԼԱՆ-ՄԵԼԻԲ, իգ. <թրք. aslan «առյուծ» +արաբ. ملك meiek «հրեշտակ» բառերից: Մի անգամ ունինք՝

— Ասլան-մելիբ, դուստր Սունար-մելէքի, որ Կոստց անա- պատում գրել տվեց մի Աւետարան, 1701 թ.—Ձեռ. Վասպ. 1027:

*ԱՍԼԱՆ-ՄԵԼԻԲ, ար. <թրք. aslan «առյուծ» +արաբ. ملك melik «թագավոր» բառերից: Սրանից ունինք՝

— 1. Ասլան-մելիբ, մերձավոր Ատոմ միայնակեցի, որ Վանում գրել տվեց մի Մաշտոց, 1393 թ.—Նօտարք 3:

— 2. Ասլան-մելիբ, հայր (կամ պապ) Մքանդարի, որ նա- հատակվել է 1465 թ. (կոչված է Ասլան-մելիքեանց, որից էլ հե- տևեցում եմ այս անունը).—Ազգապ. 2173:

*ԱՍԼԲԷԳ, ար. <արաբ. اسل beg «բեգ»

բառից, որով նշանակում է «բուն, իսկական լեզ»։ Դործածված է ժԴ—ժՁ դարերում։

— 1. Ասլբեզ, պարոն, Սսի երկրորդ մեծ դաղթականութան առաջնորդներից մեկը՝ զիպի Կիպրոս կամ Իտալիա «1404 թ» — Ազգագ. 2007, Միտուան 542 ր։

— 2. Ասլյեկ, ստացավ մի Աւետարան, որ գրել էր Մարգարէ քահանան Բալուբի Նեխրի գյուղում, 1475թ.—Ձեռ. Վենետ. Ա. 624։

— 3. Ասլբեկ, հայր Սքանդարի, կնոջ Մելիքի, որ Բալուբի Հաւհաւ գյուղում գրել տվեց մի Ճառնատիր, 1538 թ. —Ձեռ. Վենետ. Բ. 535—6։

ԱՍԼԵՐ, իգ. ծագումն անհայտ։

— Ասլեր տիկին, Երուսաղէմում գրել տվեց մի Ճառոց Կարապետ Երեցին՝ 1333 թ.—REA 10, 56։

*ԱՍԼԻ < արաբ. اسلي aslī «իսկական, հարազատ» բառից, Դործածված է սկսած ժԵ դարից, թէ արական և թե իգական. և այժմ էլ կա գյուղական վայրերում, իբրև իգական։ Սրա փառաբաններն են Ասլիկ և Ասլիջան։

— 1. Ասլի, զավակ Անտոնի և ազգական խոջա Ջաւզի, որ Յովհաննէս արեղային գրել տվեց մի Աւետարան, 1490 թ.—Ձեռ. Վասպ. 515։

— 2. Ասլի, հիշված է իբրև արական՝ 1650 թ. (Ձեռ. Դադեան, Բ. 33 ա), իբրև իգական՝ 1651 թ. (Տաշեան, Ցուց. 363ա) և իբրև արական՝ 1658 թ. (Ձեռ. Հալէպի, Ա. 63)։ Սեռն անորոշ է 1647 թ. (Ձեռ. Թաւր. 101 ր)։

*ԱՍԼԻԶԱԴԻ կամ ԱՍԼԶԱԴԻ, իգ. < արաբ. اسلي aslī «բուն, հարազատ» + պրս. «zāde «ծնեալ» բառերից. ամբողջը նշանակում է «ազնվածին»։ Հիշված է Ասլիզադէ ձեռով՝ 1592 թ. (Ձեռ. Վասպ. 724) և Ասլզադէ ձեռով՝ 1667 թ. (Ձեռ. Նոր-Քայազ. 3բ)։

*ԱՍԼԻՆԱՆ կամ ԱՍԼԻՆԱՆ < պրս. اسليخان asl-i xan կամ Թրք. ձեռով՝ اسليخان aslī xan, որոնք հավասարապես նշանակում են «նա որի բունը կամ ծագումը խան է, խանի ցեղից»։ Դործածված է թէ արական և թե իգական՝ սկսած ժԶ դարից մինչև ժԹ դար։ Իբրև արական գտնում եմ 1638 թ. Ասլիսան ձեռով (Ձեռ. Նոր-Քայազ. 14 ր), իսկ իգական են՝ Ասլիսան 1634 թ. (Տաշեան, Ցուց. 858 ր), Ասլիսան՝ 1681 թվից հետո (Ձեռ. Վենետ. Ա. 790 երկու տարբեր անձեր), 1693 թ. (Ձեռ. Վասպ. 334), Ասլիսան

1808 թ. (անդ 360). Ասլիսան՝ երկու անթվական հիշատակարաններում (անդ 751 և 993) և մի ուրիշը՝ Ձեռ. Թաւր. 120 ր։

*ԱՍԼԻԿ, նախորդի փառաբանն է. գործածված է ժԶ—ժԷ դարերում, ար. և իգ. այսպես՝ 1595 թ. իբրև իգական (Այրարատ 294 ծան. և Ձեռ. Վենետ. Ա. 696), անթվական մի հիշատակարանում՝ իբրև իգական (Ձեռ. Նոր-Քայազ. 51 ր) և 1655 թ. իբրև արական (անդ, 42 ր)։

*ԱՍԼԻՄԵԼԷՔ, իգ. < պրս. կամ Թրք. asli-melek «բուն իսկ հրեշտակ» ձևից. մի անդամ գտնում եմ գործածված ժԴ դարում։ Տես և հաջորդը։

— Ասլմեկե, գուստր Եզդանրախչի. մեռել է 1327 թ.—Ձեռ. Ազուլ. (Արբա. 1911, 461)։

*ԱՍԼԻՄԵԼԻՔ կամ ԱՍԼՄԵԼԻՔ, ար. կամ իգ. < Թրք. և պրս. asli melik «որի բունը մեկիք է, մեկիքական ցեղից»։ Կարծում եմ որ շփոթված է նախորդի հետ. ուր որ արական է, պետք է կարգաւ Ասլիմելիք, և ուր որ իգական է, պետք է կարգաւ Ասլիմելիք։

— 1. Ասլմելիք, մայր Կարապետ կրոնավորի, որ օրինակեց մի Աւետարան, 1344 թ.—Թորոս Աղբար, Բ. 355։

— 2. Ասլիմելիք, կին Աստուածատուրի և մայր Յակոբ կրոնավորի, որ շոտում ստացավ մի Աւետարան, 1351 թ.—Ձեռ. Վենետ. Ա. 409։

— 3. Ասլիմելիք, մորաքույր Յակոբ սարկավազի, որ օրինակեց Կիւրդի կոչումն ընծայութեանը, մոտ 1358 թ.—Ձեռ. Թաւր. 28 ր։

— 4. Ասլիմելիք, որդի Ազիզ պէկի. Մառիկու վանքում, Հայրապետ դրչին գրել տվեց մի Աւետարան, 1447 թ.—Նոտարք, էջ 157։

— 5. Ասլիմելիք, կին Մկրտչի և մայր տանուտեր Մարտիրոսի, որ Բերկրիւում, Կարապետ քահանային գրել տվեց մի Աւետարան, 1473 թ.—Ձեռ. Վասպ. 467։

— 6. Ասլիմելիք, ազգական (թվի արական) Յակոբի, որ Երզնկայում, Աստուածատուր գրչին գրել տվեց մի Աւետարան, 1477 թ.—Ձեռ. Վենետ. Ա. 628։

— 7. Ասլիմելիք, գուստր Մելքիսեդի և քույր Ջաքարիա գրչի, որ Աշոտաձորի Անկիւնեայ վանքում օրինակեց Աւետարանը, 1477 թ.—Ձեռ. Ազուլ. (Արբա. 1911, 220). —տպված է Ասլիմելիք։

— 8. Ասրի-մելիք, կին Յովհաննէսի և մայր Խաչատուր արեղայի, որ հտուց անապատում օրինակեց Աւետարանը՝ Վարդան արեղայի համար, 1481 թ.—Ձեռ. Վասպ. 488:

†ԱՍԼԻԳԱՐՈՆ, ար. < արար. اسلي asli «բուն» + հյ. պարան բառերից և նշանակում է «նա որի բուն ցեղը պարոններից է»։ Հիշված է ԺԵ դարում:

— 1. Ասիպարան, ազգական Աստուածատուրի, որ Սարգիս զբնից գնեց մի Աւետարան, որ գրել էր 1488 թ.—Ձեռ. Վենետ. Ա. 492:

— 2. Ասիպարան, հայր տանուտեր Հազիի, որ սատարեց այն Աւետարանի գրության, որ գրել ավեց տանուտեր Մարտիրոսը, 1489 թ.—ՀԱ 1894, 52 ա:

*ԱՍԼԻՋԱՆ, մր. թե իգ. կազմված է վերի Ասիի անունից, զան փառաբանականով:

— Ասիջան, զավակ խոջա Մուրատբախչի, 1327 թ.—Ձեռ. Ազուլ. (Արք. 1911, 461):

*ԱՍԼԻԳԱՇԱ, իգ. < արար. اسلي asli + արք. پاشا paşa «փառա» բառերից. նշանակում է «նա որի բունը փառանների ցեղից է»։ Գործածված է ԺԶ դարում. այսպես 1512 թ. (Ձեռ. Վասպ. 84), 1587 թ. (Ձեռ. Սեր. = ՀԱ 1925, 260), 1594 թ. (Ձեռ. Վասպ. 737) և 1597 թ. (անդ 758): (Սխալ է Ձեռ. Վասպ. № 49 ձեռագրի թվականը, որ Հայաստանը գնում է ԶՃԿԱ = 1212. պետք է կորոշալ ԶՃԿԱ = 1512, քանի որ գրիչը պատմում է թե «ի յայս ժամանակի ելաւ կարապետ նեռին Շահամայիլն՝ մականունն կարմիր գլուխ... և յայսմ ամի մտաւ շահն ի Խորասան»):

ԱՍՂԱԻ, ար. ծագումն անհայտ. հիշված է մի անգամ ԺԳ դարում:

— Ասղաւ, որդի Տիգրանի. այս Ասղաւի դուստրն է Մասքա(ս)՝ նվիրատու Հոռոմոսի վանից, 1280 թ.—Շիրակ 28 ա:

*ԱՍՄԱՆ, ար. < պրս. اسمان āsumān, āsimān, āsmān «երկինք» բառից: Ունինք մի անգամ ԺԾ դարում:

— Ասման սարկավազ, որդի Յակոբ քահանայի և եղբայր Յովսէփ կրոնավորի, որ հիւրդի անապատում օրինակեց Աւետարանը՝ 1432 թվին, երբ Ասմանը ծնած էր:—Ձեռ. Սեր. = ՀԱ 1926, 47:

*ԱՍՄԱՆԳՈՒԼ, ար. < պրս. اسمان āsumān, āsmān «երկինք» + 𐎧 gul «վարդ» բառերից. ամբողջը նշանակում է «երկնային վարդ»: Զուներ Justi. բայց ես օտարներից գտնում եմ տեխ Աստ-

մանկիի (Օրբ. ժմ. 29, ցանկում գրված Աստմանկիի, որ է Աստման-գուլի), որ 1284 թվի թաթարական տպատարության ժամանակ սպանվեց: Մեր մեջ հիշված է մի անգամ ԺԶ դարում. բայց անշուշտ ավելի սովորական էր, որովհետև ունինք այժմ Աստմանգուլիան ազգանունը (Յդնա):

— Այսմայիլուլ Կնձուտեցի, որ ստորագրում է Տաթևի կալվածների հաշվեգրին, 1513 թ.—Օրբ. ժմ. 46, Մխական 34 ա:

*ԱՍՄԱՐ, իգ. < թրք. اسمر esmer, اسمار asmar «թուխ» բառից: Իբրև իգական անձնանուն հիշված է մեր մեջ 1602 թ. (Ձեռ. Վասպ. 449), 1606 թ. (Manus. brit. mus. 271ա), 1696 թ. (Տաշեան, Յուց. 591 բ) և այժմ էլ գործածական է Վանեցոց մեջ:

*ԱՍՄԻՆ, իգ. < պրս. یاسمین yāsamin «յասմին» բառից. ya ձայնախումբը բառակազմում հնապես դառնում էր ա. ավելի ուշ ունինք Եասաման և հայկական ձևով էլ Յասմին: Հիշված է ԺԶ — ԺԷ դարերում. այսպես՝ 1591 և 1666 թվերին (Ձեռ. Հալեպի, Բ. 7 բ և 8 ա), ԺԷ դարում (Ձեռ. էջմ. № 1486), անթվական՝ Ձեռ. Հալեպի, Բ. 90 բ (ԺԷ դար), Ձեռ. Վասպ. 490 և 682:

ԱՍՈՐԻ, ար. ըստ հանգուցյալ հայկաբան Աբրահամ Զամինեանի (մ. 1937 Երևան), Վահան Մամբեկոնեանին պաշտոնակից նշանակված Վրիլի հոր անունն է, որ սխալմամբ կարծվում է ասորի ազգի անունը. հմմտ. Փարպ. կԵ: «Վասն զի էր նորագործակից, որում անուն էր Վրիլ, անանունըստ ազգի և անփորձ իրի, որդի անն Ասորոյ, բայց շատխօսութեամբ և ընդվայրաբանութեամբ առաւելիալ նմանէր ազգի Ասորոց... և որդի Ասորոյն Վրիլ ելանէր ամաչեցեալ և արհամարհեալ»: (Անձնական բանավոր տեղեկութիւն):

ԱՍՈՒԳԱՆ, իգ. ծագումն անհայտ. մի անգամ միայն ունինք ԺԵ դարում:

— 1. Ասուգան, կին պղնձագործ Հուլզբեկի, որ Կուքի գյուղում, Մանուէլ քահանային գրել ավեց մի Գանձարան. բայց մահը վրա հասնելով՝ Ասուգանը նույն Գանձարանը նվիրեց Ազուլեաց եկեղեցիներին, 1478 թ.—Ձեռ. Դաղեան, Ա. 39 բ:

— 2. Ասուկան, մր. թե իգ. հիշված է ԺԶ դարում, Ձեռ. Սանաս. 7 բ:

ԱՍՈՒԴ, ըստ Խոր. Բ. կգ և Մազ. թղ. հգ. հին ժամանակ Բագրատունիներին հատուկ անձնանուն էր, որ ապա դարձավ Ասու, նույնը Ասուգա ձևով՝ Մխ. անեց. իա:

— 1. Ասուգ Արծրունի, հաջորդ Արշալարի, ժամանակակից

Պարսից Դարեհ Գ Թագավորի (336—330 Ն.Ք.): Դարեհի հետ դիմադրեց Ալեքսանդր Մակեդոնացուն և իր քաջության համար տարվեց Եգիպտոս, ուր պահվեց պատվով: Իբրև փոխարքա իշխեց Եգիպտոսի և Հնդկաստանի վրա: Մեռավ Եգիպտոսում:—Արծր. Ա. գ.—սեռ: Ասուգայ՝ անդ:—Կեզժիբ:

— 2. Ասուգ Բագրատունի, իշխան հրեա, որի լեզուն կրտսերեց Տիգրան Բ Թագավորը՝ կուռքերն անարգելու պատճառով.—Նոր. Բ. ժգ. Մխ. անեց. ժա.—Չամչ. Ա. 222:

— 3. Ասուգ Արծրունի, նահապետ տոհմի, հաջորդեց Շաւարշին. ժամանակակից է Տիգրան Գ-ին.—Արծր. Ա. Ը (զրված է Ասոյ):

— 4. Ասուգ. այսպես է կոչում Աշոտ Ա Բագրատունի Թագավորին՝ Մագ. Թգ. ժթ:

— 5. Ասուց ոմն հիշված է անթվական մի հիշատակարանում, Չեռ. Թաւր. 74 ր:

*ԱՍՈՒԴԱ, իգ. <պրս. ասւդ āsūda «հանգիստ» բառից: Մի անգամ գտնուեմ եմ հիշված ժԵ դարում:

— Ասուգայ, կին Աբրահամ քահանայի և զոքանչ Մկրտիչ քահանայի, որ Բիւրականում օրինակեց ոտանավորների մի լավ ժողովածու, 1469 թ.—Չեռ. Վենետ. Բ. 1112—3:

ԱՍՈՒՇԱՀ, իգ. ծագումն անհայտ. հիշված է մի անգամ ժԳ դարում:

— Ասուշահ, որ և Ասուշի, կին Ասլանի, նվիրատու Հոռոմոսի վանից, 1231 թ.—Շիրակ 20 ր:

ԱՍՈՒՐԱՍԱՆ, անր. Թե իգ. կապ ունի Ասորեստանի հետ: Իբրև անձնանուն հիշված է Բագնայրի արձանագրություններից մեկի մեջ, նվիրատուների շարքում (անթվական).—Շիրակ 121ր:

Ասպահան տես Սպահան:

ԱՍՊԱՏ, ար. ծագումն անհայտ:

— 1. Ասպատ, որդի Բիւրատի և Թոռն Բագրատի, որ Հայկազանց Փառնաւազ Թագավորի որդին էր.—Սեբ. ա (ձեռ. Ասպատ, որ Պատկանանը ուղղում է Ասպատ, համարելով Նույն ընդ Ասպետ, որ Բագրատունիների մականունն է: Նույնը նաև Justi 46 ր: Մալխասեան, Սեբէոսի վերջին հրատարակության մեջ ղնում է Ասպատ, առանց տարբերակի):

— 2. Ἀσπάδης, զինակիր Յուստինիանոս կայսեր. սլաֆները բռնեցին նրան և այրեցին (ըստ Պրոկոպիոսի).—Justi 43ա ուղղում է կցել հյ. ասպես բառին, որ տես հաջորդով:

+ ԱՍՊԵՏ, ար. <հյ. ասպես «ձիավոր իշխան» բառից, որ իրանական փոխառություն է: Իբր անձնանուն գործածվել է ժԲ.—ժԵ դարերում:

— 1. Ասպետ Արշակունի. այսպես է կոչվում Օշին Ա Գանձակեցին, որ տես.—Չամչ. Գ. 10, Սիսուան 49 ր, 532 ր:

— 2. Ասպետ, հայ քաղաքապետ Մամեստիայի. շատ բաջ և կորովի մարդ էր. ապա շվայտությամբ թուլացավ. Տանկրի 10.000 հայ և փրանկ գործով արշավեց նրա վրա, հաղթեց և քաղաքը զրավեց, 1106 թ.—Սիսուան 248 ա:

— 3. Ասպետ, որ և Սարգիս, որդի Մարեմիկի և Վասլի, ելլալը Իրիգոր Տղայի. քահանա էր. երիտասարդ հասակում գահձանկեց՝ նախ քան 1174 թիվը.—Պորոս Աղբար, Ա. 118:

— 4. Ասպետ, ոմն ստացիչ՝ նախ քան 1420 թ.—Տաշեան, Յուց. 665 ր, 666 ա:

— 5. Ասպետ, պարոն, որի որդին Վահրամ և զուտորը Թիֆանկ գնեցին մի Աւետարան և նվիրեցին Կիպրոսի Եկեղեցուն՝ 1468 թ.—Չեռ. Միւնի. 8 ր:

— 6. Ասպետ, այլ ոմն, հիշված ժԵ դարում.—Յուց. Գէորգեան, № 671:

ԱՍՊՈՒՐԱԿԷՍ, ար. ծագումն անհայտ: Justi 43 ա և 47 ա կցում է Ἀσπύρουτος, Ἀσπύρουτος անուններին և բոլորը հանում է հարս. asabāri, պհր. asōbar, պրս. suwār «հեծյալ, ձիավոր» բառի ասոր. aspūrakā ձևից: (Այս դեպքում ասորի բառը հետո ստացել է հունական -ku վերջավորությունը):

— 1. Ասպուրեպիս, կաթուղիկոս հայոց, հաջորդ Շահակ Կորձայ կաթուղիկոսի կամ Չաւէնի. ժամանակակից Նոսրով Գ-ի. Աղբիւրնոսի ցեղից էր. նստավ «381—386 թ».—Նոր. Գ. խա, խթ. 35. կթ. ժգ, ժգ. Մխ. անեց. դ. Ասոդ. Բ. ա. Կիր. 14. Վրգ. իգ. Արծր. Ա. ժա. Պոտ. սահ. 5. Սամ. անեց. 67. Եզն. եր. 267—8. Մխ. այրիվ. 29. Միխ. աս. իթ. Օրբ. հա. Բհնպ. 270. Պոտ. ներս. 28. 35. կթ. հյր. 273.—նույնը Ասպուրեպի ձևով՝ Բուզ. 2. դ, ժե. Եզն. եր. 267.—Ասպուրեպիս՝ Վրաց աղբ. Ա. 77.—սեռ. Ասպուրեպիս՝ Բուզ. 2. դ, ժե. Արծր. Ա. ժա.—Վասպուրեպիսի՝ Կիր. 14: Չամչ. Ա. 473, 484, Աղգապ. 245—256:

— 2. Ասպուրեպիս, երեց, անգամ Շահապիվանի ժողովի («444 թ».—Այրարատ 519, Հայասպ. 159:

ԱՍՊՐԱԿՈՍ, ար. ծագումն անհայտ:

— Ասպրակոս, ազգապետ Աղուանից, ժամանակակից Վա-

Աստատուր, Ասվատուր, Ասպատուր, Ասատուր, Աստուր, Աստիկ, Ասօ, Մատուր, Մատի, նաև Տատուր, և վերջապես Տատ (ըստ Քէոզիկի): Այս ձևերը ավանդված են ժ՛ր դարից սկսած. այսպես՝ հնության կարգով, Աստուր 1330 թ. (Ձեռ. Վենետ. Ա. 770), 1634 թ. (Ձեռ. Վասպ. 884—6), Աստուր կամ Տատուր 1335 թ. (Ձեռ. Վենետ. Բ. 348), Մատուր 1343 թ. (Ձեռ. Վենետ. Բ. 179—6), 1491 թ. (Bodleian 29), 1648 թ. (Ձեռ. Վենետ. Ա. 41) և ժէ դարից (Ջբբ. սարկ. Ա. 85), Աստատուր 1575 թ. (Ձեռ. Վասպ. 683), Աստուատուր 1629 թ. (անդ 875), Ասպատուր 1648 թ. (անդ 909), 1710 թ. (անդ 1032), Ասատուր 1611 թ. (Ձեռ. Թաւր. 36 բ), 1711 թ. (Սիւրմէեան, Պատմ. Հայկալի ազգ. գերեզմ. 34 ա), Տատուր 1657 թ. (Տաշեան, Տուց. 355բ), Ասպօ 1810 թ. (Ձեռ. Վասպ. 291) և Ասպո, սեռ. Ասպայոյն՝ անթվական (անդ 150), Աստատուր (Երեմ. Չել. Օրագր. 585, Ձեռ. Վենետ. Ա. 492): Սրանցից էլ կազմված են Աստուածատրեան, Մատուրեան, Տատուրեան, Աստուրեան, Ասոյեան, Տատեան ազգանունները:

- 1. Աստուածասուր պարսիկ նահատակ տես Յիզբուզիս:
- 2. Աստուածասուր եպս. Բժնունեաց, որին գրեց Ներսէս Բ կաթողիկոսը («548—557 թ»), հրավիրելով Դուինի ժողովին. — սեռ. Աստուածասոյ՝ Գիրք թղ. ժղ:
- 3. Աստուածասուր տէր Վանանդայ, անդամ Դուինի «554 թվի» ժողովի, որի որոշումներին ստորագրում է.— Գիրք թղ. ժէ. Այրարատ 75:
- 4. Աստուածասուր Հաւենունի, անդամ Դուինի «554 թվի» ժողովի, որի որոշումներին էլ ստորագրում է.— Գիրք թղ, ժէ. Այրարատ 27ա:
- 5. Աստուածասուր Արշաւրեան, անդամ Դուինի «554 թվի» ժողովի, որի որոշումներին էլ ստորագրում է.— Գիրք թղ. ժէ.— ըստ Կոզեան, Կմարկները 122 հավանաբար Կամսարական ցեղից է և թոռն է Արշաւիր Կամսարականի:
- 6. Աստուածասուր, եկեղեցւան Թաթլոյ վանից. սրանից Յովսիան քաղեց կարևոր տեղեկությունները և գրեց «Պատմութիւն Թաթլոյ» (է դմբ).— Հայասպ. 66 և 192:
- 7. Աստուածասուր եպս. Քէոզոսուպոլսի, մասնակցեց Հոռմկլայի ժողովին «1179 թ» և ստորագրում է Գրիգոր Տգայի թղթին.— Շնորհ. պտճ. 199, Չամչ. Գ. 132, Տաշեան, Տուց, 350ա:
- 8. Աստուածատուր արեղայ, գրիչ. Կեչառուքում օրինա-

կել է Մեկնութիւն Դուկայ և Յովհաննու, 1184 թ.— Այրարատ 266, Հայասպ. 399:

- 9. Աստուածասուր որդի Շէկի. կալվածներ նվիրեց Հառիճի վանքին, 1196 թ.— Շիրակ 159 ա:
- 10. Աստուածատուր եպս. Մեծքարի. ներկա եղավ Լեոն Բ-ի թագադրության հանդեսին «1199 թ».— Սմբ. պտմ. 111:
- 11. Աստուածասուր, հայր Ս. Գրիգոր վանից Դարանաղեաց դաւառի, 1201 թ.— Ձեռ. Սեբ. (ՀԱ 1924, 247):
- 12. Աստուածասուր քահանայ, որդի Սարգսի և եղբայր Դազար վարդապետի, որ Դարանաղեաց Ս. Գրիգոր վանքում օրինակեց Աւետարանը, 1201 թ.— Ձեռ. Սեբ. (ՀԱ 1924, 246—7):
- 13. Աստուածատուր, որդի Վասուսի, պատրոն և ուսյիս (ազգապետ) հայոց Բաբերդի. գրել տվեց Կարնեցի Վարդան քահանային մի մեծ Տօնական՝ 1204 թ: Սպանվեց Ալադին ամիրայի ձեռքով և ամբողջ ունեցվածքը կողոպտվեց. Տօնականն էլ գերի ընկավ նույն բռնարի (տաճիկ ամիրայի) ձեռքը, որ տարավ Խլաթ և վաճառեց 4000 դրամով. — մանրամասն պատմությունը տես Ձեռ. Վենետ. Բ. 469—473, Հայասպ. 448—451:
- 14. Աստուածասուր, նախորդի բարեկամներից մեկը, որ հիշատակված է Ձեռ. Վենետ. Բ. 470:
- 15. Աստուածասուր, Դազարու վանքի առաջնորդներից մեկը, որ դրամով օգնեց գնելու նույն Տօնականը՝ 1206 թ.— Ձեռ. Վենետ. Բ. 469:
- 16. Աստուածասուր Խլաթցի, նվիրատու նույն ձեռագրի, 1204 թ.— Հայասպ. 450:
- 17. Աստուածատուր հիւան, իր որդու՝ Հազրպետ քահանայի համար գրել տվեց մի Աւետարան, նիկուպոլսում, 1223 թ.— Ձեռ. Վենետ. Ա. 422—3:
- 18. Աստուածասուր, եղբայր Դազար վարդապետի, սպասավոր Ս. Լուսաւորիչ անապատի, 1224 թ.— Չարբ. թրգմ. 729:
- 19. Աստուածասուր, վանահայր Կապոսի Ս. Լուսաւորիչ անապատի, 1224 թ.— Ձեռ. Վենետ. Բ. 34:
- 20. Աստուածատուր, ստացող Յայսմաուրքի՝ 1227 թ.— Ձեռ. Սեան. 15բ (բառախաղով գրված է «անպիտան ծառայս Աստուածոյ տուրք կոչեցեալ»):
- 21. Աստուածասուր, գրիչ. օրինակել է Մանկութեան Աւետարանը՝ Սեբաստիայում, 1239 թ.— Շահաղի, Պատմ. պատկ. 124:
- 22. Աստուածատուր քահանայ, միաբան Խորնի վանից

(Կիլիկիա). օգնում էր Բասիլ գրչին՝ պատրաստելով նյութեղենը՝ օրինակելու մեծ ձառընտիրը՝ 1270 թ.—Ձեռ. Վենետ. Բ. 234:

— 23. Աստուածատուր, որդի Ներսէսի և եղբայր Բասիլ գրչի, որ Խորնի անապատում (Կիլիկիա) օրինակեց մեծ ձառընտիրը, 1270 թ.—Ձեռ. Վենետ. Բ. 234:

— 24. Աստուածատուր քահանա, որդի Յուսկայ, գրիչ. Հատարձին վանքում օրինակեց Աւետարանը՝ Գրիգոր քահանայի համար, 1284 թ.—Թորոս Աղբար, Բ. 339:

— 25. Աստուածատուր քահանա, քեռի Խաչատուր գրչի և օգնական նորա՝ 1288 թ. Սիկեայ վանքում.—Չարբ. Քրդմ. 167, Հայագ. 496--7: Սրանց համար Ստեփաննոս Գոյնեբրիցանց օրինակել է Աստուածաշունչը, 1285 թ. նույն Սիկեայ վանքում.—Սիսուան 106 ա:

— 26. Աստուածատուր, միաբան Յոհաննիսի անապատի, Արմէնի լեռան թիկունքում (Կիլիկիա), ընկերակից Գորգ մեռակեացի, 1298 թ.—Սիսուան 96 ա, Տաշեան, Տուց. 730 բ:

— 27. Աստուածատուր, որդի պարոն Յովանիսի, որ ստացավ ժ դարում գրված մի Աւետարան (ԺԳ դմբ).—Ձեռ. Մանաս. 9 բ:

— 28. Աստուածատուր վրդ. Արճիշեցի, որդի Աղբերկայ. հարուստի զավակ էր. երբ ծնողները մեռան, ամբողջ հարստութիւնը աղքատներին բաժանեց. մահմեդականներից շատերին քրիստոնյա է դարձրել. համարվում է «հրաշագործ» և կոչված է «մեռելյարոյց» (ԺԳ դար).—Կիր. Ե. Մխ. այրիվ. 81.—Սրա գերեզմանը Մեծոփայ վանքի հարավային կողմի մատուռում է. գերեզմանը շինել է Մարտիրոս քահանան, ինչպես երևում է մատուռն անապատի վրայի արձանագրութիւններից. «...Մարտիրոս քահանայ շինող սուրբ գերեզմանիս (Մեռելյարոյց Աստուածատուր վարդապետի Արճիշեցոյ՝ որդոյ Աղբերկայ. և էր սա ժամանակակից Լեոնի Ա թագաւորին... և Յովաննու է կաթողիկոսին Հայոց)։ Յիշեցէք ի Քրիստոս ի թուին 92Ա (=1432)».—Նօտարք 100, Չամչ. Գ. էջ 187--188:

— 29. Աստուածատուր քահանա, Լիմ անապատում, Խաչատուր գրչին գրել տվեց մի Աւետարան, 1301 թ.—Ձեռ. Վասպ. էջ 139:

— 30. Աստուածատուր, հայր Մարտիրոսի, որ Տփլիսում, Խաչատուր գրչին գրել տվեց մի Աւետարան, 1304 թ.—Ձեռ. Վենետ. Ա. 488:

— 31. Աստուածատուր կրոնավոր, «ճարտասան քարտուղար»,

ոգևորում էր գրիչներին, Որնոյ զավակի Բատօնց գյուղում, 1317 թ.—Թորոս Աղբար, Բ. 419:

— 32. Աստուածատուր, պատրիարք Երուսաղէմի, հաջորդեց Սարգսին և նստավ «1313—17 թ».—Ազգապ. 1831:

— 33. Աստուածատուր կրոնավոր, ուսուցիչ Աստուածատուր(1) գրչի, որ օրինակեց Աւետարանը, 1317 թ.—Manus. brit. mus. 20 բ:

— 34. Աստուածատուր երէց, որդի Յոհանէսի, աշակերտ Պօղոս քահանայի. գրիչ. օրինակեց Աւետարանը՝ 1317 թ.—Manus. brit. mus. 32բ:

— 35. Աստուածատուր քահանա, գրիչ. գրել և ծաղկել է մի Աւետարան, Անտոն ճգնավորի հանձնարարութեամբ, Ֆրանգաց Ճէն քաղաքում, 1324 թ.—Յովսէփեան, Մի էջ հայ արուեստի 37:

— 36. Աստուածատուր սարկավագ, որդի Եզդանբախչի, մ. 1327 թ.—Ձեռ. Ազուլ. (Արքտ. 1911, 461):

— 37. Աստուածատուր վրդ., ուսուցիչ Աստուածատուր երեցի, որ օրինակեց Աւետարանը, 1327 թ.—Ձեռ. Ազուլ. (Արքտ. 1911, 460):

— 38. Աստուածատուր երէց, որդի Յովանէսի. գրիչ. օրինակեց Աւետարանը՝ Հայրապետ և Կարապետ քահանաների խնդրանք, 1327 թ.—Ձեռ. Ազուլ. (Արքտ. 1911, 460):

— 39. Աստուածատուր, առաջնորդ Բզնունեաց, 1330 թ.—Ձեռ. Թուր. 2 բ:

— 40. Ասուր, ազգական Գաւուհ միայնակեացի, որ գրել տվեց մի Աւետարան, 1330 թ.—Ձեռ. Վենետ. Ա. 770:

— 41. Աստուածատուր արքեպիսկոպոս Ապահունեաց, 1331 թ.—Manus. bibl. nat. էջ 27:

— 42. Աստուածատուր քահանա, գրիչ. Փաքր Ուուս կոչված տեղում օրինակեց Աւետարանը, Յովանէսի ծախսով և հրամանով, 1331 թ.—Ձեռ. Վասպ. 176:

— 43. Աստուածատուր սարկավագ, որդի Վարդերեսի. մերձավոր Աւլեր տիկնոջ, որ Երուսաղէմում, Կարապետ երեցին գրել տվեց մի ձառոց, 1333 թ.—REA 10, 56:

— 44. Ասուր (կամ Տատուր), մերձավոր Ներսէս քահանայի, որ Երուսաղէմում օրինակեց մի ձառընտիր, 1335 թ.—Ձեռ. Վենետ. Բ. 348:

— 45. Աստուածատուր, որդի Շահնշահի, որ գրել տվեց

Աւետարանը Քուլմայ Արճիշեցուն, Գողթան գավառի Կոպատոսի անապատում, 1336 թ.—Ձեռ. Ազուլ. (Արքտ. 1911, 387):

— 46. Ասուածատուր, որդի Յովհաննէս քահանայի և եղբայր Բարսեղ գրչի, որ Բասենի Մժնկերտ դուղում օրինակեց Աւետարանը, 1336 թ.—Ձեռ. Վասպ. 191:

— 47. Ասուածատուր քահանա իր ծախսով նկարագրողի տվեց մի Շարական՝ Յովհաննէս ծաղկողին, 1341 թ.—Manus. bibl. nat. էջ 32:

— 48. Ասուածատուր, ավագերեց Տարսնի, անգամ Սսի կրոնական ժողովի՝ «1343 թ».—Ազգապ. 1870:

— 49. Ասուածատուր կրոնավոր, Սուրխաթ քաղաքում (Խրիմ), Միմէոն երեցին գրել տվեց մի Աւետարան, 1343 թ.—Ձեռ. Վենետ. Ա. 755:

— 50. Ասուածատուր (կամ Մասուր) կրոնավոր, իրզնկայում Գրիգորիս գրչին գրել տվեց մի նշանավոր Ճառնատիր, որ կազմեց քաղելով զանազան ձեռագրերից. գլխավոր օրինակը տվի է Արեշատ միայնակեացը: Օրինակութունը ավարտել է 1343 թ.—Ձեռ. Վենետ. Բ. 173—6:

— 51. Ասուածատուր, որդի Իշխանի, եղբայր Բաբերդցի Մկրտիչ քահանայի, որ Կաֆայում գրել տվեց մի Աւետարան, 1344 թ.—Ձեռ. Սեր. (ՀԱ 1926, 237):

— 52. Ասուածատուր, «ծառայ սուրբ Աւքսենդին», Նիշատակազիր Սուրխաթ գրված մի Աւետարանում, 1347 թ.—Ձեռ. Վենետ. Ա. 756:

— 53. Ասուածատուր, հայր Յակոբ կրոնավորի, որ Հոռոմում ստացավ մի Աւետարան, 1351 թ.—Ձեռ. Վենետ. Ա. 409:

— 54. Ասուածատուր, որդի Կարապետի և եղբայր Քրիստոսատուր կրոնավորի, որ Սուրխաթ քաղաքում (Խրիմ), Ստեփաննոս քահանային գրել տվեց մի Աստուածաշունչ, 1352 թ.—Ձեռ. Վասպ. 7:

— 55. Ասուածատուր, մանկահասակ վաղամեծիկ որդի պարոն Ստեփանոսի, որ օգնեց գնելու նույն Աստուածաշնչի թուղթը.—Ձեռ. Վասպ. 13:

— 56. Ասուածատուր. հայր Կարապետ քահանայի, որ գրել տվեց մի ժողովածու և նվիրեց Մինաս կրոնավորին, 1355 թ.—Ձեռ. Վենետ. Բ. 1118:

— 57. Ասուածատուր, հոգևոր եղբայր Յոհան վարդապետի,

որ Սուրխաթում, Ստեփաննոս գրչին գրել տվեց Սասյի և Թուղթը Գողոսի, 1356 թ.—Ձեռ. Բերլինի, 4 ա:

— 58. Ասուածատուր, հիշված է իբր կրոնավոր Ս. Գէորգ եկեղեցու (Տրտեղի), 1357 թ.—Ձեռ. Վասպ. 213:

— 59. Ասուածատուր արեղա, գրիչ. Գուսի Ս. Սարգիս եկեղեցում օրինակել է Քերականութիւն և Լուծումն Սասյայ վարդապետի, 1360 թ. (նախ քան Տաճիկների գրավելը).—Տաշեան, Յուլյ. 782:

— 60. Ասուածատուր երեց, անհայտ հիշատակազիր ոճն, մի Ոսկեփորիկում, 1364 թ.—Ձեռ. Վենետ. Բ. 872:

— 61. Ասուածատուր «տիսալար», հիշված է Մոկաց Մլաատ վանքում գրված մի Մայր Մաշտոցում, 1369 թ.—Քորոս Աղբար, Բ. 427:

— 62. Ասուածատուր երեց, որդի Ենոք քահանայի, Սուրբ-Կարապետցի Ալինախ եպիսկոպոսից, Եկեղեցաց գավառի Թլակ ավանում գնեց նրա գրած Աւետարանը՝ 1370 թ. (տես վերը, էջ 81, № 3).—Ձեռ. Վենետ. Ա. 780:

— 63. Ասուածատուր եպիսկոպոս Երզնկացի, հիշված 1375 թ.—Հայապ. 542:

— 64. Ասուածատուր քահանա. Կաֆայում գրել տվեց Մարկոս գրչին՝ մի Գանձարան՝ 1381 թ.—Manus. bibl. nat. էջ 37:

— 65. Ասուածատուր (գրված Bogdan), դատավոր Հայոց Լեհաստանի, 1386 թ.—REA 7, 71:

— 66. Ասուածատուր, որդի Խնկիկի և եղբայր Թաղէոս կրոնավորի, որ ստացավ մի Աւետարան՝ գրված Կարապետ քահանայի ձեռքով, Աղթամար, 1392 թ. և մի Աւետարան էլ՝ գրված Չաքարիա կրոնավորի ձեռքով, Աղթամար, 1393 թ.—Ձեռ. Վասպ. 226, 228:

— 67. Ասուածատուր, որի խնդրանք Առաքել վարդապետը գրել է «Տաղ Ոսնայուայի», որ տպված է Ճշ. 211 և որի սկզբնատառերը հողում են «Ասուածատուրն խնդիւաց»:

— 68. Ասուածատուր քահանա, Ռշտունեաց գավառի Շատվան գյուղում, տանուտէր Յովհաննէսի համար օրինակեց Նաշոցը, 1401 թ.—Նոտարք 13:

— 69. Ասուածատուր եպիսկոպոս Տարսնի, թուղթ գնեց Յովհաննէս վարդապետի համար՝ գրելու Դաշանց թուղթը, 1402 թ.—Նոտարք 18:

— 70. Ասուածատուր, վաղամեծիկ որդի Թաղէոս քահա-

նայի, որ Մոկաց Կազթանց գյուղում, Յովհաննէս քահանային գրել տվեց մի Աւետարան, 1409 թ.—Ձեռ. Վասպ. 393: Նույնը հիշված է նաև Ձեռ. Հալէպի, Ա. 269—272:

— 71. Ասուածասուր, որդի Մարտիրոս քահանայի, որ 1316 թվին Հազարակ գյուղում գրված մի Աւետարան գնեց 1410 թ.—Ձեռ. Վասպ. 164:

— 72. Ասուածասուր կրոնավոր, Նարեկայ վանքում օրինակեց Գր. Տաթևացու Քարոզչիքը՝ 1417 թ.—Նոտարք 53:

— 73. Ասուածասուր, երեց Շատախի Ս. Կարապետ եկեղեցու, 1420 թ.—Տաշեան, Յուլյ. 666 ք:

— 74. Ասուածասուր միայնակեաց, միաբան Բերկրիի Տէր Յուսէան որդի վանքի, 1420 թ.—Նոտարք 61:

— 75. Ասուածասուր որդի Յովհաննէսի և եղբայր Վարդան կրոնավորի, որ Աղթամարում, Թուժա արեղային գրել տվեց մի Աւետարան՝ 1420 թ.—Ձեռ. Վասպ. 322:

— 76. Ասուածասուր, հայր Թուժա կրոնավորի՝ հոգևոր որդու նախորդ Վարդան կրոնավորի, 1420 թ.—Ձեռ. Վասպ. 324:

— 77. Ասուածասուր վարդապետ, միաբան Ոստանի Գատրկի վանքի, 1420 թ. և ապա 1428 թ.—Ձեռ. Վասպ. 324, Նոտարք 88:

— 78. Ասուածասուր, երկու այլ միաբաններ նույն Գատրկի վանուց Ոստանի, 1420 և 1428 թ.—Ձեռ. Վասպ. 324, Նոտարք 88 (վերջինում միայն սեկը հիշված):

— 79. Ասուածասուր, եղբայր Յակոբ արեղայի Հերմոնի վանից, 1421 թ.—Ձեռ. Գետիք. (ՀԱ 1892, 82 ք):

— 80. Ասուածասուր զպիր, գրիչ. Գառուզբաղի վանքում օրինակեց մի Տաղարան, Յակոբ արեղայի համար, 1421 թ.—Ձեռ. Սեր. (ՀԱ 1927, 313):

— 81. Ասուածասուր արեղա, եղբորորդի նույն Յակոբ արեղայի Գառուզբաղի վանից, 1421 թ.—Ձեռ. Սեր. (ՀԱ 1927, էջ 313):

— 82. Ասուածասուր, որդի Բաներգեսի. իր եղբայր Յովհաննէսի հետ միասին ազատեցին Արծկէի Տիւուց վանքի Աւետարանը, որ գրի էր ընկել, և նորից նվիրեցին նույն վանքին, 1422 թ.—Նոտարք 68:

— 83. Ասուածասուր կրոնավոր, հիշված Բերկրիի Եղաւանքում, 1422 թ.—Ձեռ. Վասպ. 348, Նոտարք 70:

— 84. Ասուածասուր, ամուսին Մարթայի՝ հոգևոր աս

Յովհաննէս կրոնավորի, որ Բերկրիում գրել տվեց մի Աւետարան, 1422 թ.—Ձեռ. Վասպ. 348:

— 85. Ասուածասուր (սեռ. Ասուածասուր) կրոնավոր, ստացավ մի Աւետարան և նվիրեց Ուլիազոմի Ս. Շմաւոն վանքին, 1423 թ.—Նոտարք 73, 74:

— 86. Ասուածասուր քահանա, ուներ մի հին Շարական, որ տվեց Սողոմոն քահանային՝ արտագրելու համար, 1423 թ.—Ձեռ. Հալէպի, Բ. 50 ք:

— 87. Ասուածասուր, որդի Ղազարոսի, որ գնել է մի հին Աւետարան, 1424 թ.—Ձեռ. Վենետ. Ա. 645:

— 88. Ասուածասուր, որդի Խաթունի, որ Աղթամարում, Թուժա արեղային գրել տվեց մի Աւետարան, 1425 թ.—Ձեռ. Վասպ. էջ 352:

— 89. Ասուածասուր խոջա, որդի խոջա մահապի Ամիրմուղքի. ազատեց Նարեկը Թուրքմանի զերությունից և նվիրեց Վարազայ վանքին, 1425 թ.—Ձեռ. Դաղեան, Ա. 55ա:

— 90. Ասուածասուր քահանա, 24 ֆլորինով վաճառեց մի Աւետարան մահապի Սահակին, որ նվիրեց այն՝ Ղազարա գյուղի (Ամասիա) Ս. Սարգիս եկեղեցուն, 1427 թ.—Թորոս Աղբար, Ա. 65, Նոտարք 82:

— 91. Ասուածասուր, միաբան Զորեանգիստ Ս. Լուսաւորիչ վանքի, 1429 թ.—Նոտարք 92:

— 92. Ասուածասուր, որդի Թուժայի և եղբայր Ստեփանոս կրոնավորի, որ Խոսրովի վանքում, Վարդան զրչին գրել տվեց մի Աւետարան՝ 1430 թ.—Ձեռ. Վասպ. 358:

— 93. Ասուածասուր, որդի Յովսէփի և եղբայր Մամատիկին ապաշխարողի, որ էր միաբան Խոսրովի վանքում, 1430 թ.—Ձեռ. Վասպ. 359:

— 94. Ասուածասուր, մորեղբայր Մեծխաթուն տիկնոջ, որ Երզնկայում, Ղազար արեղային գրել տվեց մի Աւետարան, 1431 թ.—Ձեռ. Վենետ. Ա. 663:

— 95. Ասուածասուր արեղա, իր մեծ հարս Մեծխաթունին (տես № 94) հորդորեց գրել տալու և ավարտելու նույն Աւետարանը՝ 1431 թ.—Ձեռ. Վենետ. Ա. 663:

— 96. Ասուածասուր երեց, որդի Ղազարի և եղբայր Սաբդիս կրոնավորի, որ Տիւրիկում օրինակեց Դանձարանը, 1435 թ.—Տաշեան, Յուլյ. 760 ք:

— 97. Ասուածասուր, որդի Հայրապետի և եղբայր Ռստա-

կէս երեցի, որ գնեց մի Աւետարան, 1435 թ.—Ձեռ. Քաւր. 13ա:

— 98. Աստուածատուր, սպասաւոր բռնի, հոգևոր հայր և ուսուցիչ Կարապետ գրչի, որ Սաղմոսավանքում օրինակեց մի Մաշտոց, 1436 թ.—Արարատ 163 ա:

— 99. Աստուածատուր, հիշվում է իբրև վկա այն մասին, թե մի ջաղացք է գնվել Ամրդուլայ վանքի համար, 1437 թ.—Նօտարք 112:

— 100. Աստուածատուր, հիշվում է իբրև վկա այն մասին, թե Ուլուխաթուն երեցակինը մի Աւետարան է գնել 500 սպիտակով, Կաֆա 1437 թ.—Ձեռ. Սեբ. (ՀԱ 1926, 238):

— 101. Աստուածատուր, այրի և չքավոր երեց, Կոտուց երկրի Արծնոյ գյուղից. Շահուխի արշավանքների պատճառով փախավ Քաւրիդից և ապավինեց Վրաց երկիրը, ուր Հազրատի վանքում, Յոնանէս քահանային օրինակելով ազեց մի ձառոց, 1438 թ.—Նօտարք 115:

— 102. Աստուածատուր, կուսակրո՛ւ արեղա, քեռի Ներսէս քահանայի, որ Դաւթ գրչին գրելով մի ձառոց, Սեբաստիոն 1438 թ.—Ձեռ. Սեբ.—ՀԱ 1926, 243—4

— 103. Աստուածատուր, որդի նույն Ներսէս քահանայի (տես Ն 102). իր եղբայր Դաւթի հետ արշն մեռած էր 1438 թ. անդ:

— 104. Աստուածատուր, որդի Քուրդամիրի, որ էր նույն Ներսէս քահանայի փեսան.—անդ:

— 105. Աստուածատուր, հայր պարոն Գակթամուրի, որ Կամախի Մանուկոյ վանքում գրելով ազեց մի ձառոց, 1439 թ.—Նօտարք 120:

— 106. Աստուածատուր վրդ. Սաղմոսավանդից, ուսուցիչ Կարապետ գրչի. հիշված է 1436 թ. (Այրարատ 163). հակառակորդ էր Կիրակոս կաթուղիկոս Վրապեցուն (c1441 թ.)—Մեծօփ. յիշ. գ:

— 107. Աստուածատուր կրօնաւոր, հոգևոր եղբայր Սարգիս գրչի, որ Երզնկայի մի վանքում օրինակեց Գր. Տաթևացու շաղաւթոյ մեկնութիւն Մաթթէոսի Աւետարանին, 1443 թ.—Ձեռ. Հալեպի. Բ. 53 բ, 54 ա:

— 108. Աստուածատուր քահանա, որդի Կարապետ քահանայի. գրչի. Ելաթ քաղաքում օրինակեց Աւետարանը՝ սանուտեր Յովնանէսի համար, 1443 թ.—Ձեռ. Նոր-Բայազ. 19 ա:

— 109. Աստուածատուր վարդապետ, միաբան Ոստանի Գուլի վանդից. արդէն մեռած էր 1444 թ.—Ձեռ. Նոր-Բայազ. 40 բ:

— 110. Աստուածատուր կրօնաւոր. կարգվեց առաջնորդ Ոստանի Գուլի վանդից, 1444 թ.—Ձեռ. Նոր-Բայազ. 40 բ:

— 111. Աստուածատուր քահանա, հոգևոր եղբայր Սարգիս արեղայի, որ երկրորդ անգամ ստացաւ մի հին Աւետարան և նորոգելով ազեց 1444 թ.—Ձեռ. Վասպ. 112:

— 112. Աստուածատուր, գրչի. Խլաթում գրեց մի Յայտաւարք՝ ստացող Հազարբէկի համար, 1446 թ.—Քորոս Ազար, Բ. 306, Նօտարք 135:

— 113. Աստուածատուր, միաբան Երզնկայի Սիպիոյ վանդից. իր միաբանակից Աւետիք արեղայի հետ միասին աշակերտել էին Յովնանէս վարդապետին (1444 թ.). մասնակցեցին մի Յայտաւարքի գրութեան, Երզնկայում, 1446 թ.—Նօտարք 135, 149:

— 114. Աստուածատուր Վանեցի. Խաչատուր գրչին գրել է ազեց մի Աւետարան, 1448 թ. և ինքն էլ նահատակվել շուրջ նախ թվին.—Նօտարք 158, Ազգապ. 2172:

— 115. Աստուածատուր երեց Արծնեցի (Կոտայք), որդի Գորաքձաղի. Շահուխի արշավների ժամանակ փախավ Հազրատ, ուր ստացավ մի ձառոց (ԺԵ գործ առաջին կեսին).—Այրարատ 288:

— 116. Աստուածատուր, հայր Մլըան խաթանի՝ կնոջ Ամիրզօլի, որ Խլաթում, Յովնանէս քահանային գրելով ազեց մի ձառոց, 1450 թ.—Նօտարք 164:

— 117. Աստուածատուր քահանա, որդի Կարապետ քահանայի և եղբայր Յովնանէս գրչի, որ Խլաթում, Ամիրզօլի համար գրեց մի ձառոց, 1450 թ.—Նօտարք 164:

— 118. Աստուածատուր քահանա Խլաթի Ս. Յովնանէս եկեղեցու. հիշված է իբրև վկա՝ 1450 թ.—Նօտարք 164:

— 119. Աստուածատուր Զերմաւորեցի. որդի՝ Ստեփաննոսի. «արախողոյ եզկ յանօրինաց», շուրջ 1451 թ.—Նօտարք 168:

— 120. Աստուածատուր սարկավազ. որդի Յովնանէս քահանայի, Գրնձայոյ Աւագ անպատու, հիշված է 1451 թ.—Ձեռ. Վասպ. 409:

— 121. Աստուածատուր Անկիւբացի, ազնվական, որդի Սաթրիչի. Գուրի սուլտան ժամանակ, Յանկոց հրովերով գաղթեց Գուրիս (1453 թ.).—Նշի. ժառ. 62:

— 122. Աստուածատուր, հրեղայր Կարապետ վանաւոր,

որ Պատուազրակի վանքում օրինակեց Աւետարանը, 1454 թ.— Rapport Belgique 97:

— 123. Աստուածատուր, հայր Ղազար վարդապետի, որ Բաղէշում հասցրել է աշակերաններ. սրանցից մեկն է Պօղոս արեւան, որ օրինակեց Աւետարանը՝ Բաղէշի Ամրգօլու վանքում, 1455 թ.—Նօտարք 178:

— 124. Աստուածատուր ոմն, հիշված Մոկաց Փառավանք գյուղում, 1455 թ.—Ձեռ. Վասպ. 421:

— 125. Աստուածատուր արեղա, Տրապիզոնի Վերին Աստուածածին մենաստանում, 1455 թ.—Ձեռ. Վենետ. Ա. 190:

— 126. Աստուածատուր սարկավագ, աշակերտ Գրիգոր եպիսկոպոսի. գրիչ. օրինակեց մի Մաշտոց, Կամախում, 1457 թ.—Նօտարք 187:

— 127. Աստուածատուր, հայր մահտեսի Ստեփաննոս Ղաբրիպշահի, որ Լիմ կղզում գրել տվեց մի Յայամաուրք, 1452—57 թվերին:—Ձեռ. Քաւր. 102—5:

— 128. Աստուածատուր, եղբորորդի նույն Ստեփաննոս Ղաբրիպշահի (№ 127).—Ձեռ. Քաւր. 103 ր:

— 129. Աստուածատուր դպիր, Երզնկայում թուղթ էր կտկում Սարգիս գրչի համար, երբ սա օրինակում էր Սարգիս Շընորհալու Մեկնութիւն Կաթուղիկեայց, իբր 1458 թ.—Տաշեան, Յուց. 753 ա:

— 130. Աստուածատուր քահանա, հորեղբայր Քովմա գրչի, որ օրինակեց Նարեկը՝ Խնդրակատար վանքում, 1458 թ.— Նօտարք 189:

— 131. Աստուածատուր մահտեսի, ստացող. Ստեփաննոս գրչին գրել տվեց մի Աւետարան, Եղուտոտում, 1459 թ.—Ձեռ. Վասպ. 432:

— 132. Աստուածատուր, հայր տանուտեր Կիւրեղի, որ Ախքիբմանում Նիկողայոս եպիսկոպոսին օրինակել տվեց մի Ճաշոց՝ 1460 թ. հաջորդի պապն է.—REA 10, 64:

— 133. Աստուածատուր, որդի տանուտեր Կիւրեղի, որ Ախքիբմանում Նիկողայոս եպիսկոպոսին օրինակել տվեց մի Ճաշոց՝ 1460 թ. նախորդի թոռն է.—REA 10, 64:

— 134. Աստուածատուր, որդի տանուտեր Յովհաննէսի, որ ստացավ մի հին Աւետարան, 1461 թ.—Ձեռ. Վասպ. 226:

—135. Աստուածատուր, որդի Գողարէկի և եղբայր Գաւրեցի Գրիգոր երեցի, որ ստացավ մի հին Աւետարան, 1462 թ.—Ձեռ. Վասպ. 172:

— 136. Աստուածատուր, որդի Կոստանդի, որ Եւզսկիայում գրել տվեց մի Աւետարան, 1463 թ.—Ձեռ. Սեբ. (ՀԱ 1925, 133):

— 137. Աստուածատուր, որդի Անդրէասի, տանուտեր. Մարգարէ գրչին գրել տվեց մի Աւետարան, Ռշտունեաց Բերդաւորի վանքում, 1463 թ.—Ձեռ. Վասպ. 443, Նօտարք 216:

— 138. Աստուածատուր կրօնավոր, միաբան Խորձեան գաւառի Ելզաշի Ս. Կարապետ վանից, 1464 թ.—Նօտարք 218, Քորոս Աղբար, Բ. 341:

— 139. Աստուածատուր ոմն, հիշված Արծկէում, 1464 թ.— Նօտարք 219:

— 140. Աստուածատուր, հանգուցյալ որդի Ազիզ տիկնոջ, որ նրա հիշատակին ստացավ մի Աւետարան և նվիրեց Նորագեղի եկեղեցուն, 1465 թ.—Նօտարք 221:

— 141. Աստուածատուր երեց, Տիրաշէն վանքում գրեց մի Մաշտոց, 1465 թ.—Նօտարք 223:

— 142. Աստուածատուր սարկավագ, միաբան Առքերոյ վանից, 1466 թ.—Նօտարք 225:

— 143. Աստուածատուր որդի տանուտեր Յովհաննէսի, մերձավոր Յովհաննէս քահանայի, որ Ոստանում, Կարապետ քահանային գրել տվեց մի Աւետարան, 1467 թ.—Ձեռ. Սեբ. (ՀԱ 1925, 258):

— 144. Աստուածատուր արեղա Տրապիզոնցի, գրիչ. Երուսաղէմի Ս. Փրկիչ վանքում, Առաքել արեղայի համար օրինակեց Աւետարանը, 1468 թ.—Քորոս աղբար, Բ. 465:

— 145. Աստուածատուր քահանա, մականուն Գառնուկ, հայր մահտեսի Ներսէս կրօնավորի, պատճառ եղավ գրել տալու մի Աւետարան, Տիւրիկի Վաւորո (Օտուո) գյուղում, 1469 թ.— Քորոս աղբար, Բ. 364, Ձեռ. Վենետ. Ա. 752:

— 146. Աստուածատուր, պաղրոն Բիւրական գյուղի, հիշված 1469 թ.—Ձեռ. Վենետ. Բ. 1114:

— 147. Աստուածատուր, քահանա Բիւրական գյուղի, հիշված 1469 թ.—Ձեռ. Վենետ. Բ. 1114:

— 148. Աստուածատուր ոմն Սուրս գյուղացի, հիշված 1469 թ.—Ձեռ. Վասպ. 455:

— 149. Աստուածատուր հայրապետ, առաջնորդ Աշոտաց երկրի Անկիւնաց վանքի. հորդորեց Զաքարէ արեղային՝ գրելու Աւետարանը, 1470 թ.—Ձեռ. Վենետ. Ա. 588: Հիշված է նաև 1471 թ. (Այրարատ 52 ր) և 1477 թ. (Ձեռ. Ազուլ. =Աբրուս. 1911, 220):

- 150. Աստուածատուր քահանա, մերձավոր Ասլըէկի, որ Բալուի Նեխրի գյուղում գրել տվեց մի Աւետարան, 1475 թ.— Ձեռ. Վենետ. Ա. 624:
- 151. Աստուածատուր, որդի Փանիկի և հայր Խզըշահի, որ Կեսաբիայում, Յովհաննէս Երզնկացուն գրել տվեց մի Աւետարան, 1476 թ.— Rapport Belgique 34:
- 152. Աստուածատուր քահանա, գրիչ. Երզնկայում օրինակեց մի Աւետարան, 1477 թ.— Ձեռ. Վենետ. Ա. 627—8:
- 153. Աստուածատուր (կաղ), հայր Յակոբի, որ Երզնկայում գրել տվեց մի Աւետարան, 1477 թ.— Ձեռ. Վենետ. Ա. 628:
- 154. Աստուածատուր քահանա Բջնիի, հիշված 1478 թ.— Այբբարատ 274 բ:
- 155. Աստուածատուր, մաղապի, հայր Յարահի, որ Հալէպում, Մելքիսեթ կրօնավորին գրել տվեց մի Աւետարան, 1478 թ.— Ձեռ. Հալէպի, Ա. 96—97:
- 156. Աստուածատուր, թոռն նախորդի, որդի Յարահի.— Ձեռ. Հալէպի, Ա. 97:
- 157. Աստուածատուր կրօնավոր, քուր Վարդան աբեղայի, որ Կսուղ կղզում Սաչատուր գրչին գրել տվեց մի Աւետարան, 1481 թ: Աստուածատուրն էլ շինել է տվել մի եկեղեցի:— Ձեռ. Վասպ. 488:
- 158. Աստուածատուր դպիր, որդի Գրիգոր նկարչի, որ Սեբաստիայում, Փիլիպպոս եպիսկոպոսին գրել տվեց մի Աւետարան, 1485 թ.— Ձեռ. Վենետ. Ա. 598:
- 159. Աստուածատուր վարդապետ, Սարգիս կաթուղիկոսի կողմից նվիրակ գնաց Կամենից՝ 1485 թ.— Կամենից, էջ 135:
- 160. Աստուածատուր քահանա Ոստանի, հիշված 1486 թ.— Ձեռ. Վասպ. 502:
- 161. Աստուածատուր Կաֆացի, նահատակ. Թաթարները չարախոսեցին թե իրենց գենապետին անարգել է ու դատի կանչեցին. չարչարեցին, գետնի վրա պառկեցրին ու ձին վրայից վազացնելով՝ կողքերը շարդեցին, հետո մեղմ կրակով կիսախորով արին, եղեգով պինջը ճեղքելով արյունն լվա արին: Ուզեցին բռնի Քլիստել, բայց նա չուրացավ իր հավատը: Այն ժամանակ փայտակույտ զիզեցին և բոցավառ կրակում այրելով նահատակեցին «1488 թ»: Կաֆացի Գրիգոր վարդապետը գրեց նրա նահատակութան վրա մի տաղ. տես Նոր վկ. 329—331.—Ազգապ. 2216:

- 162. Աստուածատուր, գրիչ. օրինակեց Սաղմուր՝ Յովհաննէսի հրամանով, 1488 թ.—Bodleian 16:
- 163. Աստուածատուր, որդի Իսմայէլի. գնեց մի Աւետարան և նվիրեց Եփրեանոս քահանային, 1488 թ.— Ձեռ. Վենետ. Ա. 492:
- 164. Աստուածատուր, որդի Ամինատինի՝ որդւոյ Ներսէս Բաբելոցի քահանայի, որ Մովսէս արեղային գրել տվեց մի Յայտաւարք, 1489 թ.—Manus. brit. mus. 165 բ:
- 165. Աստուածատուր երեց, եղբորորդի Մատթէոս վարդապետի, որ Սեբաստիայում, Փիլիպպոս գրչին գրել տվեց մի Ճաշոց, 1489 թ.— Ձեռ. Սեբ. (ՀԱ 1926, 239):
- 166. Աստուածատուր արեղա, միաբան Ս. Նշան վանից Սեբաստիոյ, 1489 թ.— Ձեռ. Սեբ. (ՀԱ 1926, 239):
- 167. Աստուածատուր, եղբայր Շաքարի և հորեղբայր Իովչախ խաթունի, որ Աղթամարում գրել տվեց Աւետարանը՝ Հայրապետ արեղային, 1490 թ.— Ձեռ. Նոր-Բայազ. 12:
- 168. Մտուր քահանա, որի դուստրը՝ Մարթա գնեց Յուսիպ արեղայի գրած Մաշտոցը, իր որդի նորընծայ Թադէոս քահանայի համար, 1491 թ.— Bodleian 29:
- 169. Աստուածատուր, Ն օ Ր Ե Ղ Բ ա յ Բ , որ Մովկայ Շատախ քաղաքում, Իսրայէլ գրչին գրել տվեց մի Աւետարան, 1491 թ.— Ձեռ. Վասպ. 517:
- 170. Աստուածատուր, եղբորթոռ Լիանոսի, որ ստացավ մի Աւետարան, 1491 թ.— Թորոս աղբար Ա. 120:
- 171. Աստուածատուր, որդի խոջա Միրիջանի, որ Աղթամարում, Յակոբ գրչին գրել տվեց մի Աւետարան, 1493 թ.— Ձեռ. Վասպ. 520:
- 172. Աստուածատուր, գրիչ. օրինակեց Աւետարանը Եղեգեաց անապատում, Մատթէոս քահանայի համար, 1496 թ.— Ձեռ. Նոր-Բայազ. 7 բ:
- 173. Աստուածատուր, երեց Խիզանի Որճոկ գյուղի Ս. Գէորգ եկեղեցու, 1497 թ.— Տաշեան, Յուց. 284 բ:
- 174. Աստուածատուր եպիսկոպոս, քուրորդի մեծ լաբունապետին Յակոբայ Ովսանանց. գրել է Մկրտիչ Նաղաշի կենսագրութունը (ԺԵ դար).— Չամչ. Գ. 467, Նղշ. էջ 6, Արբու. 1898 յնվ:
- 175. Աստուածատուր, որդի Մանուէլ քահանայի, որ Գեղարքունիաց Կած գյուղում, Յովհաննէս Արծկեցուն գրել տվեց մի ճաշոց (ԺԵ դար).— Ձեռ. Սևան. 18:
- 176. Աստուածատուր Խթայեցի. Ղալմուխ մանուկ էր, որին Խթայի հեծյալները գերելով՝ վաճառքի հանեցին: Բաղիշե-

ցի Մխիթար անուն վաճառականը, որ Ատրպատականի, Ղուճի, Շիրազի, Խորասանի, Սամարղանդի, Բուխարայի վրայով մինչև Հնդկաստան և Խթայ էր հասել, գնեց նույն մանուկին և հետը Բաղէշ բերավ, ուր իբրև իր որդին պահում էր: Երախան մեծացավ և ընդունելով քրիստոնեութունը, մկրտվեց և կոչվեց Պատուաստուր: 18 տարեկան պատանի էր արդեն. թուրքերը չարախօսեցին թե նա մահմեդականի որդի է եղել և պահանջեցին, որ ուրանա քրիստոնեութունը: Նա մերժեց. սկսեցին տանջել, ծեծեցին, սառած գետի վրա կապեցին, մեջքին կրակ վառեցին. կրակն հողաթափ հագցրին, մարմինը սրով ծակոտեցին, ձեռքերի մեջ կրակ լցրեցին, հետո մուլլային հանձնեցին, որպեսզի կրթի, խրատի ու համոզի: Ամեն ինչ զուր անցավ: Ութ ամիս տանջելուց հետո, քարկոծելով սպանեցին, «1519 թ»: Իր նահատակութան վրա 30 տուն մի տաղ գրեց Գրիգորիս Աղթամարցին՝ հայերեն, պարսկերեն և թուրքերեն լեզուներով: Հրատարակված է Մխսկան 531, ապա Աղթամ. 88—91, երկուսն էլ թերի: Ամբողջական հրատարակութունը տես Նոր վկ. 353—8:

— 177. Աստուածասուր Մեծոփեցի, որի խնդրով Գրիգոր Աղթամարցին գրեց Պրելյուլի տաղը՝ 1523 թ. ինքն էլ գրել է մի Աւետիս Մննդեան.—Տաշևան, Ցուց. 794 բ. Աղթամ. 53:

— 178. Աստուածասուր Ա Եաղուբեան, վարդապետ, պատրիարք Պոլսի «1537—50 թ»։ հաջորդեց Գրիգոր պատրիարքին. իր օրով եղավ առաջին մանկաժողովը:

— 179. Աստուածասուր վրդ. Հեննեցի, տաղասաց. ունի «Տաղ և ճառ Մննդեան և Յայտնութեան Տեառն մերոյ»։ Ժէ՞ դար (ձեռագիրը 1662 թվից է).—Չեռ. Հալէպի, Ա. 99 բ. տես և Մառ, Ամառն. ուղև. 83:

— 180. Աստուածասուր տաղասաց. ունի Տաղ վասն խաղողի. նախ քան 1617 թիվը.—Նոր ժող. Բ. 45, Գ. էջ և և 63—66:

— 181. Աստուածասուր Բ. Մերդինցի, պատրիարք Երուսաղէմի «1523—42 թ»։ հաջորդեց Սարգիս Գ.ին. թողեց գահը Փիլիպպոսին, որի մահից հետո երկրորդ անգամ գահակալեց «1562—64 թ»։, աթոռակից ունենալով իր հորեղբորորդի Անդրէասին.—Ազգապ. 2234: (Ըստ Աղանունու՝ Աստուածատուրը նստել է 1532 թվին՝ հաջորդելով Սաի Յովհաննէս եպս. Ղուկասեանին և երկրորդ անգամ 1550—51 թ):

— 182. Աստուածատուր վրդ. Եղեսացի, որդի Խաչատուրի. ծնվել է 1606 թ. Ուտհա քաղաքում. մանուկ ժամանակ իր ծնող-

ների հետ գնաց հաստատվեց Հալէպում: Իր ուսումն ստացավ նույն քաղաքի դպրոցում, աշակերտելով հատկապես Ստեփան սարկավազին: Դարձավ նշանավոր գրիչ և ծաղկող: Մնում են նրանից 18 ձեռագիր: Մեռավ 1690? թվին (Սիւրմէեան, Վ. a vie et la cult. էջ 31—34):

— 183. Աստուածասուր պատրիարք Պոլսի. ունի մի գրութուն՝ ուղղված Լեհահայոց, Մազատիկի առթիվ, 1589 թվին. տպված է Կամենից, էջ 231—8: Բայց այս թվին Պոլսում այս անունով պատրիարք չկար: Այս անունով պատրիարք ունինք Պոլսում՝ Աստուածատուր Ա «1537—50 թ» և Աստուածատուր Բ Պոլսեցի «1841—44 թ»:

— 184. Աստուածասուր Գ Տարօնեցի, պատրիարք Երուսաղէմի. նստավ «1645 թվին», իբր հաջորդ Գրիգոր Պարոնտէրի. «1649 թվին» Եղիազար Այնթապցին՝ գահնկեց արավ նրան, բայց հաջորդ տարին Աստուածատուրը դարձավ իր աթոռը («1650 թ»): նորոգեց վանքը. «1652 թվին» էջմիածնի Փիլիպպոս և Սաի Ներսէս կաթողիկոսների հետ ժողով գումարեց Երուսաղէմում, իրենց փոխադարձ հարաբերութունները ճշտելու համար. «1657»-ին հույները խլեցին վանքը և հայ բնակիչներին դուրս վռնդելով՝ Բոշի թաղը բնակեցրին: Եղիազար Այնթապցին երկու տարուց կարողացավ հախլել վանքը: Այնուհետև Աստուածատուրը շարունակեց մնալ գահի վրա, բայց սնվանապես, իրեն աթոռակից կամ փոխանորդ ունենալով մերթ Եղիազարին և մերթ Մարտիրոս Կաֆացուն: Մեռել է «1671 թ».—Աւար. պտմ. 254—7, Չամչ. Գ. 628—715. Ազգապ. 2573. Տաշևան, Ցուց. 355 բ. 935 բ, 946 ա. Չեռ. Վենետ. Բ. 436. Թորոս աղբար, Բ. 399, 439, 484? Իրև մ. Չեղ. Օրագր. (տես էջ 690 ցանկը):

— 185. Աստուածասուր Նարին Սասունցի, կաթողիկոս Սաի. խլեց աթոռը Գրիգոր Պիժակի ձեռքից «1691 թվին»։ Երեք տարի հետո, Պոլսի պատրիարք Մատթէոս Սարը իր աթոռը թողնելով՝ Կիլիկիա անցավ և Աստուածատուրին տապալելով՝ կաթողիկոս դարձավ «1694 թ»։ —Ազգապ. 2647, 2665:

— 186. Աստուածասուր եպս. Ներսիսեան, առաջնորդ Լեհահայոց, հաջորդից Վարդան Յունանեանին, 1698—1709. Թարգմանել է լատինական Մաշտոցը. մյուս գործերը տես Տաշևան, Ցուց. 1135 գ:

— 187. Աստուածասուր Ա Համադանցի, կաթողիկոս Հայոց «1715—25 թ»։ նախապես միաբան էր Նոր-Չուզայի Ամենափր-

կիչ վանքի. կաթուղիկս եղած ժամանակ նորոգեց էջմիածնի վանքը. երեք տերութեանց պատերազմների պատճառով տառապալի կյանք անցկացրեց.—Աբբ. երև. 12, 14, 22. Մ. մաշտ. 336 բ. Չամչ. Գ. 768—801, Տաշեան, Տուց. 688 բ. իր մի կտնգաղը Վենետիկի վաճառականներին՝ տես անդ, 1030:

— 188. Աստուածատուր քն. Շոռոթցի, որի վրա ծագրական տաղ ունի Նաղաշ Յոզնաթանը. տես Տաշեան, Տուց. 1007 բ:

— 189. Աստուածատուր Սեբաստացի. նոր վկա. նահատակվել է 1710 թվին. իր վկայաբանութիւնը մտել է մի Յայամաւուրքի մեջ, որ այժմ գտնվում է Լոնդոնի Բրիտանական Թանգարանում (տես Manus. brit. mus. 181 բ):

— 190. Աստուածատուր Մալաբարցի, հավատքը չուրանալով նահատակվել է «1710 թ», հավանաբար Գոլում.—Ազգագ. էջ 3000:

— 191. Աստուածատուր արքեպս. Գալիկեան, անգամ Վենետիկի Միխիթարեան միաբանութեան, որից բաժանվելով իր կուսակիցներով՝ եղավ հիմնադիր Թրիեստի Միխիթարեան միաբանութեան (1773), որ ապա փոխադրվեց Վիեննա. իր գործերը տես Տաշեան, Տուց. 1067 ա. մեռել է 1827 թ:

— 192. Աստուածատուր Բ Գոլսեցի, պատրիարք Գոլսի. հաջորդեց գահընկեց Ստեփաննոս Աղաւնի պատրիարքին՝ «1841 թ». ամիրանների ձեռքին հլու գործիք դարձավ. գահընկեց եղավ «1844 թ».—Ազգագ. 3797:

†ԱՍՏՈՒԱԾԱՏՐԻԿ, ար. նախորդի փաղաքշահանն է, որ սակայն շատ անստվոր է. ունինք միայն՝

— Աստուածատուրի քահանայ, Հայոց Չորի Աստուածաշէն դյուղում գրեց մի հին Աւետարանի հիշատակարանը, 1786 թ.—Ձեռ. Վասպ. 262—3:

ԱՍՐԻ, ար. ծագումն անհայտ. Գործածու. ն է այժմ Դարաբաղում և Ազուլիսում (Ազուլիսում համարվում է, իսրայէլ անվան կրճատումը): Սրանից են կազմված Ատեանց, Ատիեանց, Ատիքեանց ազգանունները: Հնից ավանդված չէ: Այս անունով հայտնի է՝ Ատի բեգ, Գարսից թագավոր Փաթալի շահի որդի Աբաս Միրզայի հայ քարտուղարը (Լաֆֆի, Խալիսայի մեկիքութ. 348—359):

ԱՍՐՈՒԿ? ար. ծագումն անհայտ և ձևն էլ անստույգ է, որովհետև ավանդված է միայն սեռ. Ատրիս ձևով. ուղղականը կարող է լինել Ատրիկ կամ Ատրուկ, բայց նաև Ատրիկ կամ Ատուրի: Փա-

լաստոսի Վենետիկեան հրատարակութեան ցանկում գրված է ուղ. Ատուրի. Justi 47 ա գնում է Ատուրի և հանում է պհլ. ástrük «չրազաշտական մոզ» բառից: Ե. Դուրեան, Ազգ. պատմ. 258 նույնպես ունի Ատուրի: Իսկ Այրարատ 523 բ գրում է Ատրիկ:

— Ատուրի, Մեծն Ներսէսի («353—373») տեղակալ Խաչ եպիսկոպոսի փեսան, որ ապա հաջորդեց իր աներոջ և եղավ եպիսկոպոս Բագրևանդի.—սեռ. Ատրիս՝ Բուզ. Դ. ժբ:

ԱՍՓԱ, իգ. ծագումն անհայտ. հիշված է ԺԳ—ԺԴ դարերում:

— 1. Ասփա, դուստր Բուզայի, կին Լիպարիտի Օրբելեան իշխանաց իշխանի, որ էր որդի Ելիկումի (մ. 1263).—ուղ. Ասփայն՝ Օրբ. կե.—սեռ. Ասփայի՝ Օրբ. կղ:—Միսական 171, 188, 190, 193:

— 2. Ասփա, կին Ախթամար Արփայիցու. հիշված է այն խաչքարի արձանագրութեան մեջ, որ կանգնեցրել է իր որդին Կուզորը՝ 1284 թ.—Միսական 201:

— 3. Ասփա, դուստր Տարսայիճի Օրբելեան և Մինախաթունի. ջուլը Ստեփաննոս Օրբելեան պատմագրի. կին Գրիգոր Բ Դոփեան իշխանի Խաչենոյ՝ որդւոյ Հասան Բ. ի. շինել է եկեղեցիներ և Թարթար գետի կամուրջը. գնել է Թարգմանչաց Աւետարանը և նվիրել Խաղարի վանքին. մեռել է 1311 թ. և թաղվել նույն վանքում.—Justi 45—46 (Արձ. 1301 թվից). Ձեռ. Դադեան, Ա 89 ա, Բ 30 ա (հիշված 1314 թ՝ Կրպտ. եպս.՝ Դոփեանք 60, 73, 74. Միսական 37, 73, 116, 198, 532:

*ԱՍՔԱՆԱԶ, ար. հերթ. ԱՏՁԱՆ Askənaz, որ է որդի Գամերի, եղբորորդի Թիրասի և եղբայր Թորգոմի՝ ըստ Ա մնաց. ա. 6: Մեր պատմութեան մեջ Ասքանազը համարվում է որդի Թիրասի և եղբայր Թորգոմի (Յ՛. կթ. ա. Մխ. անեց. գ. Վրդ. է): Լին մեզինչները Ս. Դրքի այս անունով հասկանում էին Հայերն ու Հայաստանը. հմմտ. «Պատուէր տուք յինէն Այրարատեան թագաւորութեանցն և Ասքանազեան գնդին» Երեմ. ծա. 27. այսպես է մեր Թարգմանութեան մեջ. իսկ Երրայեցին ունի «Զթագաւորութիւնս Այրարատայ, Միննուոյ և Ասքանազուոյ»: Սրա հաժեմատ էլ հայ մատենագիրները մեր ազգը կոչում են երբեմն Ասքանազեան. այսպես՝ Կոր. 1=Փ. կոր. 5. Խո. Ա. իբ. Խոր. հառ. հոիփ. 304. Յ՛. կթ. ա. ժբ, իթ, խի, խը, ծգ ոգ և վրջբ: Յ՛. կթ. հյր. 273. Գր. նար. մատ. 374. Ուխտ. Մ. իգ. Գիրք թղ. ծղ (յիշ.). Մեսր. եր. 31. Գտմ. ներս. 10. Մագ. թղ. և, բ, խ. Կղկնտ. Ա. ժգ. Սասն. 16. Սամ. անեց. 14. Թղթ. դաշ 3. Օրբ. կէ. Լմբ. շն. 466. Գարականոն շար. 114. Գտմ. սուր. 213. Վրդն.

լու. 56. Առաք. նար. 474. Միմ. ապար. 19. Միւ. անեց. ժ. Ջբբ. սարկ. Բ. 143, Գ. 46. Ջուդ. ԼՂ իբ, 10, 87, 110, 117, 204, 249, 251, 311.—Ասփանգանի՝ Ուոհ. 234.—սեռ. Ասփանգանյ՝ Յհ. ԿԹ. ա.—Ասփանգի՝ Օրբ. ողբ. 30.—Տուհ Ասփանգայ՝ Հաւաք. 6: Հնում իբրև անձնանուն զործածված չի եղև և միայն վերջերս է սկսել այր: (Ըստ Ադոնց REA 7 (1927), 1, 191 Ասքանազը Սկիւթացոց անունն է, որ բեեռադիր արձանագրութեանց Askuzi բառն է. բոս Իրանեանց՝ Սկիւթացիք կոչվում էին saka, որից Սկիւթ < *sak-inth կամ Askuzi < ask-unzi):

*ԱՍԲԱՐ, ար. < արաբ. عسکر askar «գինդոր» բառից, որ Տաճիկների մոտ էլ արական անձնանուն է: Մեր մեջ գտնուած եմ մի անգամ 1710 թ. (Ձեռ. Վասպ. 657):

ԱՏԱՄ, ար. Justi 48 բ կցում է Ἄτταμος անվան. այս անունն ուղի նայանի է մի սկիւթացի (զրուեթյան մեջ μ անորոշ է). Justi ուղում է համեմատել նաև Ատում անվան հետ: Բայց ըստ իս լուսնադուրն է ուղղել Ատատ, ըստ որում երկաթագիր զրուեթյան մեջ Մ և Տ իրար նման են: Այս մասին տես իմ հոդվածը՝ Արքա. 1911, 226:

— Ատամ իշխան Գողթան. ուղեկից եղավ Յուսիկին, երբ սա գնում էր Կեսարիա՝ կաթուղիկոս ձեռնադրվելու «341 թ.— Բուդ. Գ. մբ: (Տես և Ատում № 1):

ԱՏԱՆ, ար. ծագումն ինձ անհայտ, բայց անշուշտ օտար:

1. Ատան, պարոն և տէր Պաղրսայ. ներկա եղավ Լեոն Բ-ի թագադրութեան հանդեսին «1199 թ».—Սմբ. պտմ. 111:

2. Ատան, սիր և պայլ, տէր Մանինի, դավանութեամբ հոռոմ. Կոստանդին պայլի հետ Լեոն Բ-ի Չարել աղջկան ինամակալ նշանակից «1219 թ» խարդախութեամբ ուղում էր իլիլ գահը, բայց մի քանի օրից հետո՝ շաշիշիներին ձեռքով սպանվեց Մտում.— Վահր. ոտ. 217. Սմբ. պտմ. 117. Հայապ. 440. Պտմ. կիլ. 209. Պտմ. ոտբ. 220.—Աղան՝ Մտմ. անեց. շար. 148.—Սիրասուն՝ Միխ. սա. իր.—սեռ. Ատանի՝ Սմբ. պտմ. 118.—Ատանայ՝ Կիո. է.—Սիրասնայ, Ասնին (տպ. ախտին)՝ Միխ. սա. իր. (համարում է ազդով հունի): —Ալիշան, Յուշիկ, Ա. 131, Միսուան (տես էջ 579 բ ցանկը):

ԱՏԱՏ, ար. ծագումն անհայտ:

1. Ատտ Գնունի, նախարար, ժամանակակից Արշակ Գ-ի. երբ իր նախարարները անցան Սուրով Գ-ի կողմը, Ատատ մնաց հավատարիմ Արշակին «384 թ».—Ռոր. Գ. խզ:

2. Ատատ եպիսկոպոս Տայոց. Բարզէն կաթուղիկոսի («490

—516») և մի խումբ եպիսկոպոսների ու նախարարների հետ ստորագրում է այն թղթին, որ ուղարկեցին Պարսկաստանի, Ասորեստանի և Միջագետքի քրիստոնյաներին, զգուշացնելու համար Կերձվածողներից.—բցո. ի յլևասեսայ՝ Գիրք թղ. ը:

3. Ատտ Սորխոունի. ապստամբաց Սամուէլ Վահեունու հետ Պարսից Սուրով Բ թագավորի գեմ, բայց Մօրիկ կայսեր կողմից կանչվելով, Քրակացոց դեմ պատերազմի գնաց: Այնուհետև ապստամբեց կայսեր դեմ և կովելով նրա բանակի հետ, հասավ Հայաստան և մտավ Սուրով Բ-ի ծառայութեան: Երբ Մօրիկը սպանվելով՝ գահակալեց Փոկասը (602), Ատատը ապստամբեց Պարսից դեմ, բայց բռնվեց և սպանվեց:—Սեր. ժղ. իը.—սեռ. Ատատայ՝ Սեր. իը:

ԱՏԳԻՆ, ար. ծագումն անհայտ:

— Ատգին Վանանդացի, սեպուհ, կուսակից Վահան Մամիկոնեանի. մասնակցեց Շտե գյուղի կովին, ուր և նահատակվեց «483 թ».—Փարպ. ձգ:

*ԱՏԵԼՓԻՈՍ, ար. < հուն. Ἀδέλφος անունից, որ ծագում է ἀδελφός «եղբայր» բառից. մեր մեջ էլ ունինք Եղբայր, Եղբայրիկ անունները. տես և Աթի, Աթիթան: Հիշված է մի անգամ Ը գարից(?):

— Ատելփիոս կաթսկոպոս Փոքր-Հայոց. մի քանի ուրիշ եպիսկոպոսների հետ գրեց հունաց Լեոն Գ կայսեր (717—741) և բնդունեց քաղկեդոնական դավանանքը. տես Տաշեան, Տուց. 109ա հրատարակված զրուեթյունը, որ ուշ ժամանակներում հորինված կաթուղիական կեղծիք է: Ըստ այսմ ձևն էլ հետին տառադարձութեամբ (տ փոխանակ գ):

ԱՏԻ, ար. ծագումն անհայտ. մի անգամ հիշված է՝

— Ատի, որ գրել է Նորատուսի մատուռի արձանագրութեանը, 1714 թ.—Սիսական 47:

ԱՏԻՄԱՐ, ար. ծագումն անհայտ. հիշված է 1884 թ. (Ազգապ. 4470):

*ԱՏԼԱՍ, իգ. < արաբ. اطلس atlas «սատին, атлас» իբրև անձնանուն հիշված եմ գտնում 1842 թ. (Ձեռ. Նոր-Բայապ. 7ա):

*ԱՏՇԻՐ, ար. < իրան. Արտաշիր անվան հետ նույն է գնում Justi 35 բ:

Ատշիր, որդի Վասակի, իշխան Սիւնեաց 505—513 թ.— Justi անդ (ըստ Brosset):

ԱՏՈՄ, ար. ծագումն անհայտ. գրված է նաև Ատովմ. սրա-

նից է Ասումեան ազգանունը, որ ավելի Վանեցոց մեջ է պատահում: Գործածված է Ե դարից և մինչև այժմ էլ կա:

— 1. Ասում իշխան Գողթան (Դ դար), ըստ Սիսական, էջ 310 բ, որի աղբյուրն է Բուզ. Գ. ժբ: Բայց Բուզանդի մեջ չկա Ասում. այլ գրված է Ատամ, որ պետք է ուղղել Ատատ (աև վերը): Ալիշանը ուղղել է Ատոմ՝ առանց հայտարարելու:

— 2. Ասում Մոկացի, նախարար. որսի ժամանակ անարգեց Շապուհ պարսիկ (415—419) թագավորին և ապստամբելով նրա դեմ՝ քաշվեց Մոկք.—Սոր. Գ. ձե. Արծր. Ա. ժա. սեռ. Ատումայ՝ Սոր. Գ. ձե.

— 3. Ասում Գնունի. Յաղկերտ Բ-ի պահանջմամբ, Մանաէիք Ռշտունու հետ, իր բանակով գնաց Պարսկաստան. Յաղկերտը առաջարկեց նրանց ուրանալ քրիստոնեությունը, բայց նրանք չլսելով նրա հրապուրանքները՝ քաշվեցին Անձեացեաց դավառը, ուր վրա հասան Պարսիկները և բոլորին էլ նահատակեցին «449 թ»։ Նահատակների այս խումբը կոչվում է Ասումեանք։—Ասում՝ Վկ. ատ. 73, 76—81. Յայսմ. օգոստ. 19.—սեռ. Ասումայ՝ Վկ. ատ. 69, 76. Յայսմ. օգոստ. 19.—Ասումեանք՝ Յայսմ. օգոստ. 19, նոյ. 1.—սեռ և Տաշևան, Յուց. 577ա, Ազգեր. Լիակ. վրք. սրբ. Բ. 66. Ազգապ. 346. Չամչ. Բ. 15, 20, 21:

— 4. Ասում Գնունի, մեծ նախարար. մասնակցեց Արտաշատի ժողովին «449 թ»։ հայերը ուղարկեցին նրան Յունաց Թեոդոս կայսեր մոտ՝ օգնություն խնդրելու համար Յաղկերտ Բ-ի դեմ «450 թ»։ մասնակցեց Վարդանանց պատերազմին, որից հետո րանտարկվեց Պարսկաստանում: 12 տարի հետո բանտից արձակվելով՝ դարձավ Հայաստան: Վերջում մասնակցեց Վահան Մամիկոնեանի ապստամբական կոիվներին. —Նղիշ. 54, 77, 103, 150. Փարպ. իգ, խէ, կր, կթ, հա. Յայսմ. օգոստ. 7.—սեռ. Ասումայ՝ Փարպ. կթ:

— 5. Ասում Անձեացի, Աղբակի գավառի Որսիքանք գյուղից. Վլխավորն էր Ատոմեան նահատակների, որոնք հավատքի համար նահատակվեցին Բուզայի ձեռքով «853 թ».—Յն. կթ. իե. Ասոդ. Բ. ր. Օրբ. 17. Վրդ. խդ. Արծր. Գ. ը. Յայսմ. սրտ. 3. Մամանեց. 93.—սեռ. Ասումայ՝ Ասոդ. Գ. գ.—Ասումեանք՝ Արծր. յաւել. Տաթե. ձմ. խբ.—Ասովեանք՝ Օջ. 68.—Ասումեանք՝ Գր. նար. մատ. 386.—Ասովեանք՝ Շար. իդ. ձթ, դր, էջ 451.—Ազգեր. Լիակ. վրք. սրբ. Բ. 77, Չամչ. Բ. 448:

— 6. Ասում, որդի Գուրգէնի Արծրունույ՝ տեսն Անձեաց-

ուաց, եղբայր Տաճատի (873 թ).—Չարբ. Հին դպր. 591, Թրգմ. 719, ՂԱ 1937, 129:

— 7. Ասում Անձեացի, որդի Գուրգէն Ապուպիճի. հորը մահից հետո (չուրջ «894 թվին») ժառանգեց իշխանությունը Օգնեց Մմբատ Ա-ին՝ Կայսրիկների դեմ պատերազմում (902): Մմբատ Ա և Աշոտ Բ թագավորների օրով օգնեց Գագիկ Արծրունի թագավորին՝ վանելու համար Յուսուփի արշավանքները: Արարական աղբյուրից հայտնի է մի նշանավոր հաղթություն, որ այս Ատոմը (=արար. Ατοΐμ. որդի յοϋϋιν-ի, ազգական Գագիկ Արծրունի թագավորի) տարավ արար գորավար Հաշքարիի վրա, Ζαωα-ζάν-ի կիրճերում (ըստ իս Անձեացեաց բառի աղավաղությունն է), ուր սպանեց ԹԵ Հաշքարիին և ԹԵ նրա ամբողջ բանակը՝ որ 5000 հոգուց ավելի էր, կոտորեց (Huart REA 1, 419—422).—Յն. կթ. իգ, ձե, կդ. Արծր. Գ. իբ.—Չարբ. Հին դպր. 348: (Գալֆայեան, եղիշէ, տպ. Թեոդոսիա 1861, էջ 4—է սրա հետ նույն է համարում եղիշէի Անձեացեաց ձեռագրում հիշատակված «Մեծն Ատոմ տէրն Անձեացեաց»։ իսկ Ակինեան՝ Նղիշէ, հտ. Ա. 108 ամբողջ կեղծիք է համարում):

8. Ասում եպիսկոպոս Անձեացեաց, մատենագիր Ժ դարու. ունի Ներրողեան Ս. Կարապետի, Բացալայտութիւն պատուիրանաց. վերջինը գրված Արտաազգ Մաղազունու խնդրանք (Ձեռ. Կարին. 102 և 105. Չարբ. Հին. դպր. 568—9): Վերամշակել է նաև Յայսմաւուրքը, որ կազմել էր Ատոմեանց վանքի վանահայր Գագիկ վարդապետը: Այս Յայսմաւուրքը կոչված է Ատոմագիր. բայց ոչ թե Ատոմ եպիսկոպոսի անունով, ինչպես կարծում են շատեր, այլ Ատոմեանց վանքի անունով. —Ձեռ. Դաղեան, Ա. 92ա, Ալիշան, Շնորհ. 31. Վրք. և վկ. Ա. յոջ. Ազգապ. 982 (այս Ատոմին ոմանք դնում են առաջնորդ Գալկայ վանից, ոմանք էլ Վարազայ վանից): Մխ. այրիվ. 72 (1001—1011 թվերի միջև):

— 9. Ասում իշխան Անձեացեաց, որի Հարցմանց պատասխանում է Արամ մատենագիրը՝ իր մի թղթով (Ժ դար).—Չարբ. Հին դպր. 569:

— 10. Ասում, վերակացու Հաղբասի Եկեղեցու, 1004 թ.—Յովսէփեան, Նիւթեր և ուս. Ա. 63:

— 11. Ասում Արծրունի, որդի Սենեքերիմ թագավորի Արծրունեաց. հորը հետ գողթեց Սեբաստիա «1021 թ»։ իշխան Սեբաստիայի. հաջորդեց Դաւիթ եղբորը՝ «1035 թ»։ Երբ Հունաց Կոստանդին Մոնոմախոս կայսրը հաճատարով մասնիչներ էր չա-

բախտութեան, բանակ ուղարկեց Սեբաստիա՝ պատժելու համար Աստուծոյն, Աստուծոյ չղիմազրկեց, գնաց Պոլիս, արդարացրեց իրեն և պատվով վերադարձավ իր աթոռը, իր հետ առնելով նաև Պետրոս Գետազարձ կաթողիկոսին, որ աքսորված էր Պոլիս, և նրա տեղը Ս. Նշան վանքում «1051 թ»։—*Լաստ. ժդ. Վրդ. ժա. Ուռհ. 55, 65, 83, 133, 138, 160, 161, 198, 220. Անանուն ժմ. 16. Յայսմ. յուլ. 30. Սմբ. պտմ. 49, 52, 73, 75, 79, 86. Առաք. պտմ. 479.—սեռ. Ասամայ՝ Ուռհ. 179. Յայսմ. յունիս 1. Սմբ. պտմ. 56.—Ասամի՝ Տաշեան, Յուլ. 100 բ.—Չարբ. Հին դպր. 384:*

— 12. Ասամ Անձեացի, նշանավոր վարդապետ ժԱ դարում (Թեքեա նույն է № 8).—*Ուռհ. 179:*

— 13. Ասամ, վանահայր Հոռոմոսի վանից. փոխել է վանքի մտտից անցնող գետի ընթացքը, շինել է Խաւարածորի վանքը, ուր և մեռավ ու թաղվեց (ժԱ դար).—*սեռ. Ասամայ՝ Յայսմ. մրտ. 2.—Այրարատ 52, Հայասպ. 329, Շիրակ 28 բ:*

— 14. Ասամ ճգնավոր, որի խնդրանքը Համբրոնացին (մ. 1198) գրեց Մեկնութիւն ութ խորհրդոց.—*Չարբ. Հին դպր. 66):*

— 15. Ասամ, պապ Կիո Վարդի, որ էր տեր Կալոնոոսի.—*սեռ. Ասամայ՝ Սմբ. պտմ. 119:*

— 16. Ասամ, եղբորորդի Կարապետ քահանայի, որ Թաթարների արշավանքի պատճառով փախել էր Միջագետքից ամբողջ գերդաստանով Համբրոն և այստեղ նույն Աստուծոյ համար, Յակոբ կրօնավորին գրել տվեց մի Աւետարան, 1233 թ.—*Չեռ. Վենետ. Ա. 404, Միսուան 85 ա, Հայասպ. 457:*

— 17. Ասամ պարոն, մասնակցեց Մաթի ճակատամարտին Արարների դեմ, ուր գերի բռնվելով բանտարկվեց Սիս քաղաքում (1266 թ).—*Միսուան 401 բ (Վրդ. զՄ չունի):*

— 18. Ասամ, հանգուցյալ ազգական Յովհաննէս քահանայի, որ գրեց մի Աւետարան, 1298 թ.—*Թորոս Աղբար, Բ. 335:*

— 19. Ասամ, մերձավոր Ներսէս քահանայի, որ Յովհաննէս գրչին գրել տվեց մի Աւետարան, Ապահունեաց Արսէ գյուղում, 1321 թ.—*Չեռ. Վասպ. 168:*

— 20. Ասամ, ճգնավոր Չարդառոնյ վանքում. Թափորակուհից (Երուսաղէ՞մ) բերել էր «Յոհան աստուածաբանի» ձեռագիրը, որ նոր էր թարգմանված ասորերենից հայերեն: Աստուծոյ ուզում էր օրինակել այդ ձեռագիրը, բայց չկարողացավ. նույն ձեռագիրը գտավ Հայրապետ գրիչը և արտագրեց Կիլիկիայի Փոսի անապատում, 1329 թ.—*Չեռ. Դազեան, Ա. 86 բ:*

— 21. Ասամ, ազգական Առաքել գրչի, որ Մոկաց Դաշտ գյուղում օրինակեց Աւետարանը, 1338 թ.—*Չեռ. Վասպ. 198:*

— 22. Ասամ, կրօնավոր Գէորգ զօրավարի վանից, 1357 թ.—*Չեռ. Վասպ. 213:*

— 23. Ասամ, որդի Վարդան քահանայի, աշակերտ Ստեփանոս կրօնավորի, ինքն էլ կրօնավոր և միաբան Աղթամարի Ս. Խաչ վանքի. գրիչ. փակակալ Մկրտիչ կրօնավորի օգնութեամբ օրինակեց Ոսկեփորիկը, 1366 թ.—*Չեռ. Վենետ. Բ. 846. նույն անձը մի Ոսկեփորիկ ևս օրինակեց Աղթամարում, 1369 թ. (Վենետ. № 433):— Անկ. գիրք հին կա. յոջ. էջ ժդ:*

— 24. Ասամ, որդի Թումայի, ազգական Կարապետ կրօնավորի. որ Սզկայու վանքում գրել տվեց Հին Կտակարանը, 1381 թ.—*Չեռ. Ազուլ. (Արբա. 1911, 850):*

— 25. Ասամ, գրիչ. Մաղարթու վանքում օրինակել է Նարեկը՝ 1381 թ.—*Չեռ. Կարին. 173:*

— 26. Ասամ միայնակեաց, Վանում, Թովմա քահանային գրել տվեց մի Մաշտոց, 1393 թ.—*Նօտարք 2: Այս Ասամի վրա ոտանավոր մի գովեստ Թովմա գրչից՝ տես անդ. էջ 4:*

— 27. Ասամ ուղղափառ, աշակերտ Գրիգոր Տաթևացու, որ նրա խնդրանքը գրեց Հարցմանց գիրքը. մեռավ 1397 թվից քեչ առաջ, երբ Տաթևացին դեռ չէր ավարտել իր սույն աշխատութեանը.—*սեռ. Ասամի՝ Տաթև. հարց. 4, 5, 772:*

— 28. Ասամ վարդապետ Մոկացի, հարեց Ունիթոսականներին, բայց ապա զղջաց, գնաց Երուսաղէմ և ապա վերադարձավ իր գավառը, ուր ծանր հիվանդանալով մեռավ (ժԴ դար).—*Մեծոփ. 40, Ազգապ. 1967:*

— 29. Ասամ, երկու նույնանուն ճարտարապետներ Մեծոփա վանից «1402—9 թ».—*Ազգապ. 2001, Նօտարք 30:*

— 30. Ասամ վարդապետ. գտել է Վարդ պատրիկի գերեզմանը Պ Ծ Գ = 1404 թ.—*Tübingen, էջ 133:*

— 31. Ասամ, որդի Աստուածատուր քահանայի, որ Մոկաց Խաչի վանքում օրինակեց Աւետարանը, Դազար և Անտոն քահանաների համար, 1410 թ.—*Չեռ. Վասպ. 297:*

— 32. Ասամ, քահանա Խորածորու Ս. Աստուածածին վանից, 1410 թ.—*Չեռ. Դազեան, Բ. 51 բ:*

— 33. Ասամ, Խիզանի Ս. Խաչ վանքի միաբաններից, 1413 թ.—*Նօտարք 43:*

— 34. Ասամ, քահանա, որին Խաչատուրը նվիրեց մի Աւետարան,

րան, որ գրել էր տվել Քուլմա գրչին, Աղթամար 1418 թ.—Ձեռ-
վասագ. 311:

—35. Ասում խոջա, որդի Անդրէասի. միջնորդ եղա՞մ նախորդ
Աւետարանի գրչության 1418 թ.— Ձեռ. վասագ. 312:

—36. Ասում, միաբան Ոստանի Գարբիլ վանից, 1420 թ.—
Ձեռ. վասագ. 324: Նույնը հիշված 1428 թ.՝ Նօտարք 88:

— 37. Ասում, եպիսկոպոս Վարազայ վանից, 1421 թ.—Նօ-
տարք 67:

—38. Ասում վարդապետ, ուսուցիչ Քուլմա գրչի, որ օրինա-
կեց Ճաշոցը՝ Աղթամար 1421 թ.—Նօտարք 68:

—39. Ասում արեղա, միաբան Կտուց անապատի. Վանու՞մ՝
Գրիգոր, Մկրտիչ և Կարապետ գրիչներին գրել տվեց մի Յայսմա-
ւուրք, 1422 թ.—Նօտարք 68:

— 40. Ասում, որդի Բերկրի քաղաքի տանուտերներեց մեկի,
1422 թ.—Ձեռ. վասագ. 350:

— 41. Ասում քահանա, որդի Գոդոս քահանայի և եղբայր
Քուլմայ եպիսկոպոսի Բուխտանից երկրի (Բուխտան), 1428 թ.—
Նօտարք 90:

— 42. Ասում, հայր Ամիրզայի, որ նահատակվեց 1432 թ.
(տես Ամիրզա № 2).—Նօտարք 98:

— 43. Ասում գրիչ. օրինակել է Ստեփանոս վարդապետ,
Գետրոս քհ. Խիզանցի, Ստեփաննոս Սորփեցի և Ամիրզա նոր
նահատակների պատմությունը, որ գրել էր Առաքել Բաղդեցիին՝
Վերջինը նահատակվել էր 1432 թ.—Նօտարք 99:

— 44. Ասում, որդի Քուլմայի և եղբայր տանուտեր բրուս
Ստեփաննոսի, որ Վանում, Կարապետ քահանային գրել տվեց մի
Աւետարան, 1435 թ.—Ձեռ. վասագ. 369:

— 45. Ասում արեղա Ամրզուլու վանից. այլ միաբաններ
հետ իրր զկա ստորագրում է այն զկայագրին, որով Քահգիւնը
հայտնում է թե մի ջաղացք է գնել և նվիրել վանքին, 1437
թ.—Նօտարք 112:

— 46. Ասում, հայր Աւետիք արեղայի, որ Բալու քաղաքում
օրինակեց Աւետարանը՝ Անլիմելիքի համար, 1437 թ.—Manus-
brit. mus. 30 p:

— 47. Ասում, որդի Յովսէփ միայնակեացի, որ Յովհաննէս
վարդապետի կիսատ արտագրած Աւետարանը լրացրեց կի՞տնա-
պատում, 1439 թ.—Ձեռ. վասագ. 380:

— 48. Ասում, քահանա Գուաշի Ամենափրկիչ և Ս. Կիրա-
կոս եկեղեցեաց, 1444 թ.—Ձեռ. վասագ. 388:

— 49. Ասում, որդի ...մուրի. տանուտեր, Ոստանում,
Կարապետ քահանային գրել տվեց մի Գանձարան և նվիրեց եկե-
ղեցուն, 1444 թ.—Ձեռ. Նոր-Բայազ. 40:

— 50. Ասում, տանուտեր Վան քաղաքում, մականունն շաւ-
կիթ>. սրա որդի Ջանիրէկին շանօրէնքն զաղտագողի նահատա-
կեցին ի Հիզան և զմարմինն այլ ոչ եղիտ հայրն նորա, և այն
խոցո՞նք և լալո՞նք՝ եմուտ ի գերեզմանն և խասարթաման եղև>:
Ասումի կինը՝ Փաշա, ի հիշատակ իր որդու և իր ամուսնու՝ Կա-
րապետ երեցին գրել տվեց մի Աւետարան, 1451 թ.—Ձեռ.
վասագ. 411:

— 51. Ասում, քեռի նույն Փաշա տիկնոջ, 1451 թ.—Ձեռ.
վասագ. 412:

— 52. Ասում քահանա, որդի Ստեփանոսի. Աղթամարում,
Գրիգոր քահանային գրել տվեց Աւետարանը, 1454 թ.—Ձեռ.
Բուլգ. (ՀԱ 1937, 580):

— 53. Ասում, միաբան Վարազայ վանից, 1454 թ. տվելի
ուշ դարձել է նշանավոր բեմբասաց.—Նօտարք 176:

— 54. Ասում Բերդակցի, տանուտեր Բերդակի, Կյուսն. Մար-
գար գրչին գրել տվեց մի Աւետարան և նվիրեց Բերդակի եկե-
ղեցուն, 1456 թ.—Նօտարք 184:

— 55. Ասում, հոգեմայր մահտեսի Ստեփաննոսի, որ կի՞մ
կղզում գրել տվեց մի Յայսմաւուրք, 1457 թ.—Ձեռ. Թաւր.
103 ա:

— 56. Ասում Շահմելիքենց (որդի Շահմելիքի), հայրապետ
Երաշխուոր վանից Բզնունեաց գա՞վառի. Աղթամարում, Գրիգոր
քահանային գրել տվեց մի Աւետարան, 1461 թ.—Նօտարք
199—200:

— 57. Ասում, որդի Ստեփաննոսի և եղբայր տանուտեր
Էգիլահի, որ Արծկէում, Յովհաննէս գրչին գրել տվեց մի Աւե-
տարան, 1463 թ.—Ձեռ. Վենետ. Ա. 620:

— 58. Ասում քահանա, գրիչ. Արծկէում գրեց մի Աւետա-
րան, 1466 թ.—Նօտարք 225:

— 59. Ասում քահանա, հորեղբայր Կիրակոս երեցի Ջոշկանց,
որ օրինակեց մի Ճառնարի՞ր՝ սկսելով Բաղէշում և ավարտելով
Աղթամարում, 1467 թ.—Նօտարք 230:

— 60. Ասում, որդի Յովհաննէսի և եղբայր տանուտեր Սա-

հակի, որ Խիզանուս գրել տվեց մի Աւետարան, 1474 թ. — 2եռ. Վասսպ. 469, 470:

— 61. Ասով, խոջա և տանուաւեր. Վանուս, խոջա Քարիւշահ և խոջա Խզրշահ տանուաւերների հետ միասին, Ազարիա երեցին գրել տվին մի Աւետարան, 1484 թ. — 2եռ. Վասսպ. 495—6:

— 62. Ասով, մեծ հայր նախորդ խոջա Խզրշահի Վանեցւոյ, 1484 թ. — 2եռ. Վասսպ. 496:

— 63. Ասով, որդի Սքանգարի, որ էր քեռի նախորդ խոջա Խզրշահի. — 2եռ. Վասսպ. 497:

— 64. Ասով արեղայ, միաբան Մուղնու վանից, 1484 թ. — 2եռ. Սանաս. 25 ա:

— 65. Ասով քահնա Ոստանի. նշանավոր երգիչ էր. 1488 թ. — 2եռ. Վասսպ. 502:

— 66. Ասով կրոնավոր, որդի Գուրջիբէկի և հորեղբայր Քողիշեցի Հաւջոշնց կիրակոս քահնայի, որ մի Աւետարան նվիրեց Կապուտ գեղի եկեղեցուն, 1487 թ. — 2եռ. Վասսպ. 116:

— 67. Ասով, որդի Շաքարի, իր կնոջ Հարիբի հետ, Աղբաւի Երնկանի գյուղում, Մարգար գրչին գրել տվին մի Աւետարան, 1498 թ. — 2եռ. Վասսպ. 526—8:

— 68. Ասով, տանուտնր «Մալախազտակայ». (կարդա Մալազդակայ). իր ընկերների հետ միասին մի Աւետարան են նորոգել և նվիրել եկեղեցուն 1490 թ. — 2եռ. Վասսպ. 573:

— 69. Ասով կաթողիկոս Աղթամարի. ըստ Ազգապատում 2212 հաջորդեց Ստեփաննոս կաթողիկոսին՝ «1496 թ». իսկ ըստ Ակինեան, Գաւազանագիրք 121 4 հաջորդել է թերևս Չաքարիա կաթողիկոսին, 1496? թվին. իրեն ծանոթ հիշատակարանները գնում են 1496—1507 թվերին. — Bodleian 11 հիշում է 1497 թ., իսկ Manus. brit. mus. 107 ա՝ 1507 թ. — սեռ. Ասովի՝ Տաշիան, Ցուց. 284 բ. կոչված է նաև Աղով, ինչպես և Անսոն՝ 2եռ. Կարին. 18:

ԱՏՈՎՄՈՆ, ար. անշուշտ նույն է Ատով անվան հետ և կապ չունի Ատոնումն անվան հետ (վերջինը հիշատակված է Յայսմաուրքում, իբրև նահատակ): Մի անգամ միայն ունինք՝

— Ասովան, որդի Գրիգորի՝ հորեղբորորդւոյ Յոհաննէս կրոնավորի, որ Բերկրում, Յակոբ գրչին գրել տվեց մի Աւետարան, 1422 թ. — 2եռ. Վասսպ. 348:

*ԱՏՏԻԿՈՍ, ար. < հուն. Ἀττικός անունից, որ բուն նշանակում է «ատտիկեցի». սրանից է նաև լտ. Atticus անձնանունը:

— Ասթիկոս, Սեբաստացի հայազգի պատրիարք հունաց Կոստանդնուպոլսի. հաջորդեց Յովհ. Ոսկեբերանի և Արշակի և գահակալեց 405—425 թվերին: «Եւ կոչեցաւ յաթոռ եպիսկոպոսութեան զկնի նորա Ատտիկոս, որ էր յազգէն Հայոց ի քաղաքէն Սեբաստիոյ, ունելով յառաջագոյն զաստիճան քահանայութեան յեկեղեցւոջ անդ» (Վրք. ոսկ. 249): Ժամանակակից էր Ս. Սահակի և Մեսրոպ-Մաշտոցի. մեր երեց թարգմանիչները իր ժամանակ էր, որ Պոլիս էին գնացել ուսանելու և Ատտիկոսը լավ ընդունելութուն ցույց տվեց նրանց:

*ԱՏԲԱՆ, իգ. < հուն. Ἀδριανή ձևից, որ Ἀδριανός բառի իգականն է. ծագում է լտ. Adrianus բառից, որի բուն նշանակութունն է «Ադրիական (ծովից կամ քաղաքից)». իգ. Adriana, որից փոխառությամբ անգլ. գերմ. Adriana, ռուս. Адриана, ֆրանս. Adrienne իգական անունները: Հայերենի մեջ ունինք հին ձևով՝ ար. Ադրիամնո (տես էջ 52), իգ. հետին տառադարձությամբ Ատրամն և ավելի նոր՝ Պոլսում ձևացած Ատրիմն, որի փաղաքականն էլ Ատրիկ:

— Ատրան, մայր Շառինի, որ էր հոգևոր թոռն Բաւուս միայնակեցի, որ գրել տվեց մի Աւետարան՝ 1330 թ. — 2եռ. Վենետ. Ա. 770:

*ԱՏԲԻՆԷ տես ԱՏԲԱՆ.

*ԱՏԲՆԵՐՍԵՆ, ար. < պել. ātur «կրակ, ատր» + ներսեմ բառերից. տառադարձված է հուն. Ἀδινάρσης, Ἀδανάρσης, արաբ. آدرنارسه Adarnarsah. հիշենք օրինակ՝ պրս. Adar-narsē Պարսից Որմիդք Բ թագավորի որդին և Ատրներսեհ զորավար Պերոզի (Հիւբշ. 23): Ատրներսեհ փուշտիպան-սալար, պարսից մեծ բանակի հրամանատարն էր, որ ներսեհապատի ճակատամարտում մարտնչեց Վահանի սակավաթիվ զնդի դեմ, բայց պարտվեց ու փախավ (482): — Մեր մեջ զործածված է Ա—ԺԱ գարբերում, ապա խափանված:

— 1. Արնեբրսեհ եպիսկոպոս, առաջնորդ Արտազի՝ «77—92 թ». հաջորդեց Զեմինդոսի. նահատակվեց բարբարոսների ձեռքով. — Զբր. եպս. 280. Աբրտ. 1868 դեկտ. էջ 102:

— 2. Ատրեբրսեհ Սիւնի, որդի մատնիչ Վասակ Սիւնու. եղբոր հետ պատանդ մնաց Պարսկաստանում՝ Յազկիրտ Բ-ի մոտ «450 թ». — Փարպ. իը (գրում է Ամիրեբրսեհ. հրատարակիչները ուղղում են Ատրեբրսեհ. նույնը Justi Յ բ. նույնն է ասում դարձյալ Բասմաշեան, Նոր Այդ, 1911 թ. № 3, էջ 34, առարկելով թե Ամիր արաբերեն բառ է և չէր կարող գոյութուն ունենալ մեր

մեջ Ե գարում: Այս նկատողութունը ճիշտ է, որովհետև Օրբ. Ժզ արդեն հիշում է Ասրնեբրսն ձևով: Միայն առաջացել է երկաթադիր Մ և Տ առաքել նմանութունից: Չամչ. Բ. 40, 48 դնում է Ամիրնեբրսն. իսկ Սիմ. ապար. 41 կոչում է պարզապես Նեբրսն:

— 3. Ասրնեբրսն Ռշաունեաց տէր. ուրիշ նախարարների և եպիսկոպոսների հետ ստորագրում է այն թղթին, որ գրեց Բաբգէն կաթողիկոսը «490—516 թ» Պարսկաստանի ուղղափառների. — Գիրք թղ. Ը:

— 4. Ասրնեբրսն Սիւնի, նախարար. մասնակցեց Պարտուէ ժողովին, որ գումարեց Սիոն կաթողիկոսը «768 թ».— Կանոն. 166, Տաշեան, Ցուց. 653 ր: (Ալիշան), Սիսական 14 ր և 17 ր համարում է որդի և հաջորդ Փիլիպպէ Բ-ի):

— 5. Ասրնեբրսն Բազրատունի, որդի Վասակի, հորեղբորորդի Աշոտ Մսակեբի (մ. «824») և հայր Վրաց Աշոտ կիւրապապատի.— Վրդ. խդ.— սեռ. Ասրնեբրսնի՝ Վրդ. խա. Գում. վր. Ժզ? — Մարքվարտ, Բազր. 107—116:

— 6. Ասրնեբրսն, որդի Աշոտ կիւրապապատի (մ. 826), հայր Գուրգէնի, Աշոտի և Սմբատի.— Brosset, Bullet. 1, 1844, 167, Hist. 1, 261 (ըստ Justi 4 ա):

— 7. Ասրնեբրսն Սիւնի, որդի Վարդանի (830 տական թվերին).— սեռ. Ասրնեբրսնի՝ Օրբ. Ը:

— 8. Ասրնեբրսն որդի Վասակի, եղբայր Բաբգէն-Փիլիպպէի Սիւնեաց.— Ինճիճեան, Աշխ. հին Հայաստ. 286, 3, Brosset, Bullet. 4, 1862, 505 (ըստ Justi 4 ա):

— 9. Ասրնեբրսն Սիւնի, որդի Վասակի, եղբայր Գուրգէնի հիշված. է Տաթևի 839 թվի արձանագրության և 844 ու 867 թվերի կալվածագրերի մեջ.— Օրբ. Ը.— սեռ. Ասրնեբրսնի՝ Օրբ. Ը, ԸԹ. Սիսական 282 ա:

— 10. Ասրնեբրսն, նախ Խաչէնի տերն էր. Վարազ-Տրդատի մահից (821—2 թ.) հետո, ժառանգեց նաև Աղուանից իշխանությունը. գերի ընկավ Բուզանի ձեռքը և քրվեց Բազազ «852 թ».— Յն. կթ. իդ. Ասող. Բ. ք. Վրդ. խդ. Արծր. Գ. Ժա.— Մարկվարտ, Բազր. 43՝ նույն է գնում հաջորդի հետ:

— 11. Ասրնեբրսն Սիւնի, որդի Սահլի, Տոհակայ գավառից, տեր Սիւնեաց և Գեղարքունեաց. շինեց Հանդու բերդը. ապարանքը հաստատեց Վայունիք գյուղում. գերի քրվեց Պարսկաստան. ազատվելով գործավ հայրենիք, ուր և մեռավ (Թ գար).— Կղկնա.

Գ. իզ.— սեռ. Ասրնեբրսնի՝ Կղկնա. Գ. իզ.— Մարկվարտ, Բազր. 43 նույն է գնում նախորդի հետ.— Իբն-Մսակվա կոչում է Ասրնեբրսն որդի Իսահակի (Խալաթ. Արար. մատ. 79), իսկ Տաբարի՝ Ասրնեբրսն-Իբն-Իսահակ Խաշանի (Խալաթ. անդ 101), որով սուուզվում է նաև Խաչենեցի լինելը:

— 12. Ասրնեբրսն Բազրատունի, որդի Դաւթի, թոռնորդի Վրաց Աշոտ կիւրապապատի. Սմբատ Ա-ի ձեռքով կարգվեց Թագավոր Վրաց՝ «498 թ».— Վրդ. խդ. Մարկվարտ, Բազր. 141:

— 13. Ասրնեբրսն իշխան Աղուանից. ներկա էր Տաթևի օժման հանդեսին (906 թ).— Օրբ. խր.— Թերևս նույն է՝

— 14. Ասրնեբրսն Թագավոր Աղուանից, որի մոտ հիւրընկալվեց Յովհաննէս կաթողիկոս պատմաբանը («898—909 թ»), Պուսուփի գերությունից դարձին.— Յն. կթ. խդ. Մխ. այրիվ. 23:

— 15. Ասրնեբրսն որդի Գրիգորի և թոռն Սահակ-Սևադայի, որ Աշոտ Բ. Երկաթի (մ. «930 թ») աներն էր.— Կղկնա. Գ. իզ:

— 16. Ասրնեբրսն, որդի Իշխան-Սևադայի, թոռնորդի Սահակ-Սևադայի, որ Աշոտ Բ Երկաթի աներն էր. (ըստ այսմ այս Ասրնեբրսնը լինում է նախորդի եղբորորդին, Իշխան-Սևադան լինում է Սահակ-Սևադայի թոռը և նախորդ Ասրնեբրսնի եղբայրը).— Կղկնա. Գ. իզ (ըստ հրար. Շահն. իսկ հրատ. Էմինի չունի):

— 17. Ասրնեբրսն որդի Բազրատի. ի Տայս, մ. 961 թ.— Brosset, Bullet. 1, 1844, 167, Hist. 1, 280, 284 (ըստ Justi 4 ր):

— 18. Ասրնեբրսն Բազրեանդացի, իշխան հայ. ուսել էր Արգինայում. նշանավոր գիտուն, ասինարան և իմաստասեր. ազրում էր 1105 թվից առաջ ըստ հիշատակության Վարդան Հայկազնի, որ տես Չարբ. Հին դպր. 701—2.— Ուտն. 183՝ 3 օրինակ ունին Ասրնեբրսն, իսկ 3 օրինակ՝ Նեբրսն. Չարբ. Հին դպր. 801 հիշում է Նեբրսն անունով և գնում է ԺԱ գարի կեսին:

— 19. Ասրնեբրսն, եղբայր Կիւրիկէ Բ-ի և Սմբատի (ԺԱ գար).— Վրաց աղբ. Ա. 207:

ԱՐԱ, ար. հին Հայոց դիցաբանական անուններից մեկն է, որի հետ կարելի է համեմատել հունական 'Αρής, որ բուն թրակյան Աստվածությունն է, որով և Թրակիան կոչվում էր նախապես 'Αρεία: Նույնը Մակեդոնիայում կոչվում էր 'Αράς, որ պատերազմի և որսի աստվածն էր, իրեն ամուսին ունենալով Ափրոդիտէն: Պղատոնն էլ ավանդում է մի դիցաբանական անձնավորություն, որ է "Ηρος, որի հայրն էլ կոչվում է Armenios. Էրոսը ընկնում է պատերազմում և 12 օր հետո հարություն առ-

նուս (տես Մատիկեան, Կրօնի ծագումը, էջ 303—5=ՀԱ 1920, 278—9): Այս նույն դիցաբանական անձնավորութիւնը դարձել է մեր մեջ աստղի անուն. հմմտ. Համամ. քեր. 278 ընուազ է լուսին քան զարեգակն. նուազ է և աստղ քան զլուսին. նուազ է Արայն քան զԱրուսեակն գեղեցիկ»: Համեմատութիւնը ճիշտ այնպես է, ինչպես Հայկը, որ թե՛ ղյուցազնի անունն է և թե՛ համաստեղութեան:—Կա դարձյալ զնգ. Ara, հավատացյալ ոմն, հայր Բրդիշնուի և Կասուպատուի (Աւետա), որի հետ Justi 20 ա համեմատում է Արան (Bartholomae, Altir. Wört. 186):—Նույն դիցաբանական անձնավորութիւնն է դարձյալ, որ Սորենացին վերածել է պատմական անձի և դարձրել է՝

— 1. ՍՐԱ Գեղեցիկ, որդի Արամի, նահապետ Հայկազանց. իր չքնաղ գեղեցկութեան համար ստացավ այս վերադիրը: Ըստ Չամչ. իշխել է Ն.Ք. 1769—1743 թ: Ասորեստանի Շամիրամ թագուհին լսելով նրա գեղեցկութեան համբավը՝ ուղեց ամուսնանալ նրա հետ և երբ Արան, իր կնոջ Նուարդին չղափաճանելով մերժեց, Շամիրամը պատերազմի դուրս եկավ նրա դեմ: Պատերազմի մեջ Արան հաղթվեց և սպանվեց: Իր անունով պատերազմի գաշտը կոչվեց Այրարատ, որ է Արայի դաշտ:—Խոր. Ա. և, գ, ժդ, ժե, ժթ, ի. Սեր. ա. Յն. կթ. բ. Ուխտ. Ա. է, ժդ, ժը. Կղկնտ. Ա. ժե. Ծնորն. վիպ. 145. Վրդ. է. Մխ. անեց. գ. Սամ. անեց. 11, 44. Լծ. սահմ. 212. Մագ. թդ. դ, ժա, ժթ. Մին. համդ. 7, 8. Սիմ. ապար. 18. Մխ. այրիվ. 17, 47. Վրդն. աշխ. 506. Տաթև. նարց. 238. Վրաց աղբ. Ա. 74.—սեռ. Արայի՝ Խոր. Ա. ժե, ժգ, ժթ, ի. Սեր. ա. Յն. կթ. բ. Ուխտ. Ա. ժը, ժթ. Սամ. անեց. 44. Մին. համդ. 7, 8. Սիմ. ապար. 32.—բց. յԱրային (իմս յԱրամայ) Վրդ. լա.—սխալմամբ գրված հյց. զՋառա և սեռ. Ջարայի. երկուսն էլ Վրդ. աշխ. 525.—Իսկ Արծր. Գ. ժը աղօրացն գեղեցիկ» պետք է կարդալ զԱրայն գեղեցիկ՝ ըստ սրբագրութեան Նորայրի, Հայկ. բառաք. էջ 20:—Չարմանալի է Առաք. լծ. սահմ. 189, ուր Շամիրամը դարձել է թագավոր Հայոց և Արսն՝ նրա կինը:

— 2. Արայեան Արայ. այսպես կոչեց Շամիրամը Արայի որդի Կարդոսին՝ նրա հոր հանդեպ իր ունեցած սիրուն ի հիշատակ.— Խոր. Ա. ի. Յն. կթ. բ. Մխ. անեց. գ. Սամ. անեց. 44. Մին. համդ. 8.—սեռ. Արայեանն Արայի՝ Սամ. անեց. 44. Մին. համդ 8:

— 3. Արայեան կոչում է Մագ. թդ. ժա, հզ՝ Անուշաւանին, որ Արա գեղեցիկի թոռն էր:

— 4. Արա, հայր Մոփաց Աղբազար թագավորի (Տես Աղբազար):

*ԱՐԱԲՇԱՀ, ար. <արաբ. > arab «արաբ» + պրս. < 3dih «թագավոր» բառերից. բուն նշանակում է Արաբների թագավոր»: Թուրքական անուն էր. և իբր թուրք իշխանի անուն հիշված է 1459 թ. (Նոտարք 194): Մեր մեջ գործածված է նախ ժն գաբում (տես տակը) և ապա մի քանի անգամ ժՁ—ժէ դարերում. այսպես՝ Արաբեան՝ ժՁ դար (Կարապետ եպս.՝ Դոփեանք 170), սեռ. Արապիճ՝ 1504 թ. (Ձեռ. Վասպ. 168), Արապայ՝ 1638 թ. (Ձեռ. Նոր-Բայազ. 15 ա), Յարաբեա՝ 1664 թ. (Ձեռ. Սեր. = ՀԱ 1924, 517):

— Արապայ, որդի Ստեփաննոսի. տանուտեր Աղբակի էրբնկանի պուղում, իր երեք եղբայրների՝ Յովհաննէս քահանայի, Յակոբի և Սուլտանշահի հետ միասին, Մարգարայ գրչին գրել տվեց մի Աւետարան, 1490 թ.—Ձեռ. Վասպ. 511:

ԱՐԱԳՈՅ, ար. ծագումն անհայտ: Տես Արեգոյն:

— Արագոյ, պարոն և տեր Համուսի. ներկա եղավ Ասոս Բ-ի թագադրութեան հանդեսին «1199 թ».—Սմբ. պտմ. 111:

*ԱՐԱՁԻՁ, ար. համառոտված եմ կարծում Ամիր-Ազիզ անվից, որ տես առանձին: Հիշված է Աղբակի քուրդ իշխողներից մեկը այս անունով՝ 1608 թ. «Այլ և իշխանաց երկրիս Աղբակու՝ զպարոն Արագիզն և զեղբայրն իւր զպարոն Մէհէրն, որ բազում խնամա տանեն ի վերայ քրիստոնէից» (Ձեռ. Վասպ. 256, ուր զի վերայ քրիստոնէից» ասելուց ենթադրում եմ, որ նրանք հայ չեն): Մեր մեջ գործածված եմ գտնում 1613 թվին (Ձեռ. Վասպ. 845—8 մի քանի անգամ), 1617 թվին (Տաշեան, Ցուց. 525բ) և 1742 թ. (Հաւաք. 50):

ԱՐԱՅԱ, ար. ծագումն անձանոթ. Bartholomae 186 ուղում է համեմատել հյ. արթայ բառի հետ, բայց f=խ ձայնափոխութիւնը անհարմար է գտնում:

— Արայա հայ, որդի Հալփտայի. Դարեհ թագավորի կողմից Բարելունի սատրապ էր նշանակված. Բարելաստանի Դուրալա քաղաքում իրեն նարուզողնոսոր հայտարարեց և ժողովրդի զլուսն անցնելով՝ ապստամբեց Դարեհի դեմ. Բարելունը գրավեց և թագավոր նստավ: Դարեհ նրա դեմ ուղարկեց Վինգաֆրա մար զորավարը, որ Արախային հաղթեց և նրան՝ իր բոլոր կուսակիցներին և ապստամբութեան պարագլուխների հետ գերի բռնեց: Դարեհը բալորին էլ Բարելունում խաչ հանեց (Ն. Ք. 513).—Արձ. Բիհիսա. 3, 13 և 4, 2. Սանտալեան, Ասորեստ. և պրս. սեպ. արձ. էջ 220—224:

*ԱՐԱՄ, ար. < Խալդիների նշանավոր Արամէ Թագավորի անունից. սա իշխում էր Ն. Ք. 860—843 թ. կազմեց Ուրարդյան մեծ գաղնակցությունը և իր ամբողջ կյանքում կռվեց Ասորեստանցոց պետության դեմ՝ քաջությամբ վանելով հոր Սալմանասարի բոլոր հարձակումները: Նրա հիշատակը ավանդաբար մընացել էր հայ ժողովրդի մեջ, որից և քաղելով Խորենացին՝ կազմեց Հայկազանց Արամ նահապետի պատմությունը: Արամ նահապետից հետո շատ քիչ է պատահում Արամ անունը. սրանք կարելի է բացատրել երկու ձևով. 1) նույն Արամ նահապետի անունից՝ հետևելով Խորենացուն. 2) իրանական արձ. āram անունից, որ բուն նշանակում է «հանգիստ» և կապ չունի Խորենացու ավանդած Արամ անվան հետ. հմմտ. ուշ ժամանակ ավանդված 'Αράμ οἶκος (ըստ Քէոփանէսի), Արամ-օտի Թագավոր Հահորի (Հնդկաստան), 1211 թ., Արամ ունի մոլլա (Justi 20): ԺԹ դարում Արամ անունը նորից կենդանացավ և այսօր մեր սիրելի և սովորական անուններից մեկն է: Նրանից է նաև Արամեան ազգանունը:

— 1. Արամ նահապետ Հայկազանց, որդի Հարմայի, հազթեց Մարաց Նիւքար, Ասորոց Բարշամ և Կապադովկացոց Պայտլիս իշխաններին. նվաճելով Կապադովկիան, հիմեց Մշակ (= Մածաք) քաղաքը. այդ երկիրը դարձավ հայկական գաղութ և կոչվեց Փոքր-Հայք, որի նահանգներն են Առաջին, Երկրորդ և Երրորդ Հայք: Արամի անունով օտարները կոչել են մեզ Արմեն, իսկ մեր երկիրը՝ Արմենիա: Ըստ Չամչ. Արամը իշխել է Ն.Ք. 1827—1769 թ. (58 տարի):— Խոր. Ա. Ե, Ժբ—Ժե, լա. Սեբ. ա. 85. կթ. բ. Ուխտ. Ա. է, Ժգ. Մխ. անեց. գ. Շնորհ. վիպ. 134. Կղկնտ. Ա. Ժե (հրտր. Շահն. Աւան), Վրդ. է. Մազ. թղ. Ժթ. Մամ. անեց. 11, 43. Մխ. այրիվ. 17, 46. Մին. համդ. 5—7, 13. Նեպոք. 88. Վրաց աղբ. Ա. 74.—սեռ. Արամայ՝ Խոր. Ա. Ժբ—Ժգ. 85. կթ. բ, Ժգ. Ուխտ. Ա. Ժգ, Ժդ—Ժը. Շար. Ժէ, կը. Շնորհ. չփ. էջ 472, Պարականոն շար. 34. Մասն. 17. Լմբ. 127, 128. Մազ. թղ. Ժա, ձգ (ըստ հրատ. Կոստանեանի՝ Արամեան, որ սխալ է, որովհետև ոտանավորի հանգին հարմար չէ. իսկ սպ. Վենետ. էջ 99 ունի Արամայ). Վրդն. լս. 56. Մամ. անեց. 9, 44. Մին. համդ. 6, 7.— Արամայ՝ Խոր. Ա. Ե.—տուն (ազգ կն) Արամի (իմա Հայաստան)՝ Առաք. նար. 474. Մեսր. տաթև. 720. Օրբ. ողբ. 36. Տազ. (հրտր. Վլ. գէ. 69).—տուն կամ ազգ Արամայ՝ Մեծոփ. 32, 85. Նոր Ժգ. Գ. 61.—բց. յԱրամի՝ Միմ. ապար. 20.—Արամեան (ազգ, սեռ են)

Խոր. Բ. դբ. Գ. իթ. 85. կթ. ը, խէ. Մազ. թղ. բ, գ, Ե, Ժա, Ժթ, իբ, խ, կա, կէ, Կ. Սարկ. լուս. 31. Միխ. աս. իը (=իէ). Օրբ. Ժբ. Սկևռ. պար. 7. Ոսկ. յի. բ. յիշ. Հեթ. պտմ. Թ. Մեծոփ. յիշ. ա. Նղշ. լատ. 418, 422. Ջուղ. 116, 129. Մին. համդ. 1, 2 (Արամեան կամ Էրմէնեան), 5 (Արամեան, Էրմէնի, Արմէնեան). Առաք. պտմ. 239.—Արամեանեայն ազգ (հայ)՝ Միմ. ապար. 32.— Արամեանե (այլ ձ. Արամեան) «հայկական» Մազ. քեր. 228, 231. Օրբ. ողբ. 25.—հիմնն Արամագնեայ՝ Խոր. Ա. գ.—«ՉՀայքս ամենայն ազգ Արմէն կոչեն վասն քաջութեան Արմանայ Հայկազնոյ» Կիր. 57.—Արամագնեան՝ Ջուղ. 4, 64, 81, 127, 142, 218—219, 238, 254, 267, 275, 325. Առաք. պտմ. 433.—Չամչ. Ա. 73—76, 171—2 (ըստ Դիոդորոս Սիկիլիացու):

— 2. Արամ մատենագիր. ունի «Թուղթ առ Ասոտ իշխան Անձևացեաց՝ վասն պէսպէս հարցմանց» (Ժ դար).—Չարբ. Հին ղպր. 569:

— 3. Արամ, որդի Համազասպի. միաբան գրվեց Հաղբատի վանքին՝ նվիրելով իր այգին վանքի գրատան (Արմ. 1179 թ).—Justi 20 ա, Յովսէփեան, Նիւթեր և ուս. Ա. 70:

— Արամ անունը հիշված է 1579 թ. (այն էլ քահանա) և 1592 թ. (Չեռ. Վասպ. 577, 726):

— 4. Մեյլիք Արամ, Ղարաբաղի Դիզակ գավառի մեյլիք Աւան խանի երեց որդին էր, որ հաջորդեց հորը՝ 1744 թ. Այնքան թույլ մարդ էր, որ երբ Նաղրշահի միամոր որդին մեռավ և շահին մըխիթարելու համար մի պատգամավորութուն պետք էր ուղարկել, մեյլիք Արամը փոխանակ ինքը գնալու կամ մի արժանավոր մարդ ուղարկելու, իր կնոջը ուղարկեց: Պարսից պալատականները զարմացած մնացին, երբ պատվիրակների շարքում տեսան այս սըղազգեստ կնոջ: Կինը սակայն ուրիշ ձևով էլ զարմացրեց թե՛ շահին և թե՛ բոլորին: Իր միխիթարական ճառից հետո, նա 6000 թուման ընծա մատուցեց շահին, ասելով. «Ինչքան այնքան ողորմած էիք, որ գնահատելով Մեյլիք-Աւանի գործերը և հարգելով նրա ձերությունը, ձեզ «հայր» կոչեցիք: Նա մեռավ: Արժան էր որ Դուք էլ ձեր հոր ժառանգությունից բաժին ստանայիք»: Այս խոսքերը այնքան դուր եկան շահին, որ նա հրամայեց կրկնակի շահով նվերներ ընծայել նրան, տվավ մեյլիք Արամի հաստատության ֆերմանը և մեծ պատվով ետ ուղարկեց: Բայց երբ կինը վերադարձավ Ղարաբաղ, իր ամուսնուն մեռած գտավ: Փանահ-խանը մի դավաճան հայի միջոցով թունավորել էր նրան՝ մի տարվա

իշխանությունից հետո (1745).--Րաֆֆի, Թամսայի մելիքութ. 57, 64: Այլ խմբ. Առաքել վրդ.՝ Դիզակի մելիքութ. 23:

*ԱՐԱՄԱԶԴ, ար. < հպրս. Ahura-mazdāh, զնդ. Ahurō-mazdā, որի նորագույն ձևերն են Արշակունյան պհլ. Ohrmazd, Սասանյան պհլ. Hormizd, պրս. ارومزد Urmuzd «Լուսնթագ»: Այս վերջինները տառադարձված են հյ. Ռեմիզդ, ասոր. Hormizd, Hormazd, արաբ. Hurmuz, հուն. Ὀρμίσδα, Ὀρμίσδος. բուն նշանակությունն է ahura «տեր» + mazdā «գերագույն իմաստություն». հին Պարսից մեծագույն աստվածությունն էր. բայց գործածվում էր նաև իբրև անձնանուն, որից կան մի քանի պարսիկ թագավորներ ևն (Հիւբշ. 25, 62, Bartholomae, Altir. Wört. 294, Justi էջ 7): Իբրև աստվածություն ընդունված էր նաև հայ դիցաբանության մեջ, իբր համապատասխան հուն. Զևսի կամ Դիոսի. հմմտ. Զևս դիցն Արամազդայ (Ագաթ. § 785). Եւ զԲէլյայն ասեն՝ որ յունարէն Դիոս թարգմանի և հայերէն Արամազդ (Եւս. քր. ա. 25). Կրոն... զոր հայրն անուանեն Արամազդայ (Եւս. քր. ա. 31). Բեկոս՝ յունարէն Դիոս, հայերէն Արամազդ, պարսկերէն Որմիզդ (Շիր. քրոն. 31): Նրա տիտղոսներն էին մեր մեջ՝ Մեծն արին Արամազդ, արաբիչ երկնի և երկրի, հայր անուանեալ դիցն ամենայնի, տուող լիութեան պարարտութեան»:—Ագաթ. § 68. Խոր. Ա. լա. Ոսկ. տիտ. 301—302. Վրթ. քերթ. պտկ. 304. Յն. իմաստ. 37. Արծր. Ա. է. Վրդն. լա. 56. Վրդ. առակ. 104 (այլ ձ. Երամազդ). Վկ. թադ. 38. Տաթև. ամ. 279.—սեռ. Արամազդայ՝ Ագաթ. §§ 53, 127, 785, 790. Խոր. Բ. ծգ, ձգ. Խոր. պամ. հոիփ. 301. Ոսկ. տիտ. 301. Ուխտ. Ա. կը. Սասն. 21. Յայսմ. օգ. 11, 25, նոյ. 18. Սարկ. լուս. 19. Մազ. մեծ են. 66, թդ. 79, 90.— Արամազդեան՝ Մագ. թդ. դ, թ, ժգ:—Ագաթանգեղոսի ձեռագրերում կա նաև Արամաստ, Արամասդ և Արամազ ձևերով: Ըստ Խոր. Ա. լա կար հինգ տեսակ Արամազդ, որոնցից մեկն էր Կունդ Արամազդը. «Ո՛չ Արամազդ ոք, այլ ի կամեցողսն լինել Արամազդ, չորից ևս այլոց անուանեցելոց Արամազդ, յորոց մի է և Կունդ ոմ Արամազդ»: Այս մասին տես Նուսէն, Խորենացու պատմության մեջ պատահող Կունդ Արամազդ բառերի առիթով (Արաքս, Գ. գիրք բ, էջ 59--62, 1890 թ). տես նաև JAs. 1911, 373:—Հայերենից է փոխառյալ վրաց. Արամազ, Արամազ.—Սարգիսեան, Ագաթ. և իւր բազմ. 132:

*ԱՐԱՄԻՇ, ար. < թրք. Yaramiş անձնանունից, որ բուն նշանակում է «պիտանի, պետք եկած»: Իբրև թուրքի ա-

նուն գործածված եմ գտնում Մեծոփ. 77 > Նոր վկ. 220 (Արամիշ Արծիշեցի, որ խորտակեց Իսահակ պարսիկ թավրիժեցի նահատակի բազուկը, +1417): Թրք. Yaramiş ձևը հին հայ գրչությամբ գործել է նախ Արամիշ, ապա Ստրամիշ, որից ունինք Սարամիշեան ազգանունը (Ղարաբաղ): Արամիշ անունը գործածված է մեր մեջ 1681 թ. (Զեռ. Դադեան, Բ. 32 ա) և 1655 թ. (Զեռ. Նոր-Բայազ. 42 բ):

*ԱՐԱՅԻՇ, ար. < պրս. آرایش ārayiš «զարդարանք» բառից, որ նաև պարսից մեջ անձնանուն է. հմմտ. Արայիշ խան՝ հնդիկ զորավար Բաբերի, 1526 թ. (Justi 20 ա): Մեր մեջ գործածված է 1560 թ. (Յուլեֆեան, Խաղրակեանք, էջ 250), 1576 թ. (Զեռ. Նոր-Բայազ. 9 ա) և 1655 թ. (անդ, էջ 42 բ):

*ԱՐԱՅՄԵԼԻՔ, ար. < պրս. آرای melik «մելիք» բառերից: Մի անգամ գտնում եմ գործածված անթվական մի հիշատակարանում՝ Զեռ. Թաւր. 74 ա, Արամեյիփ անվան կողքին:

*ԱՐԱՆԳՈՒԼ, իգ. < թերևս պրս. آراڭ Arang «գույն» + گول gul «վարդ» բառերից: Հիշված է մի անգամ մեր մեջ 1690 թ. (Զեռ. Դադեան, Ա. 49 բ):

*ԱՐԱՍԽԱՆ, ար. տառնաձև գործածված չեմ գտնում, բայց ենթադրում եմ Արասխանեան ազգանունից (Աղուլիս): Մագուսն է պրս. آراس Aras, آرا Arā «Երասխ (գետը)» + خاں քառերից, իբրև Երասխի խանը: Հմմտ. հաջորդը:

*ԱՐԱՍԵԼԻՔ, ար. անշուշտ նույն պրս. Aras «Երասխ» + melik «մելիք» բառերից: Հմմտ. Արասխան: Մի անգամ գտնում եմ անթվական մի հիշատակարանում՝ Զեռ. Թաւր. 74 ա:

*ԱՐԱՍ, ար. < ըստ իս փոխառյալ է իրան. ārašti անձնանունից, որ ծագում է rād «պատրաստել» արմատից և կրճատ ձևն է ā-rāstay- ձևով մի անվան (Bartholomae 335, Justi 30 բ): Այս անունով հայտնի է Զրադաշտի հորեղբայրը (Ավեստա):

— Արաստ, թոռն Արամայիս նահապետի Հայկազանց. իր անունով է կոչվել Երասխ գետը (ըստ Խորենացու).—սեռ. Արաստայ՝ Խոր. Ա. ժբ կամ Սրաստայ՝ Ուխտ. Ա. ծգ. Սամ. անեց. 42. Մին. համդ. 4. Սրաստայ՝ Մխ. այրիվ. 45:

ԱՐԱՐԱՍ. Հայոց միջնաշխարհի անունն է, որ փոխառյալ է Խաղիկեան Արարտունի Այժմ Կովկասում դարձել է արական անուն, որից և Արարտունեան ազգանունը:

ԱՐԱՑ. հին Հայոց տոմարով 6-րդ ամսվա անունն է, որ

Տաթև. հարց. 200 համարում է Հայկ նահապետի 7 որդիներից մին:

ԱՐԱՔՍԻ, իգ. (որ և Արաքս կամ Արաքսիա). Հայաստանի մայր գետի անվան (Երասխ) եվրոպական Arax ձևից, որ ժԹ դարում գործածվել սկսեց իբր իգական անձնանուն:

ԱՐԲԱԶԱԿԻՈՍ, ավանդված է միայն հունարեն տառադարձությամբ և ըստ Justi համեմատելի է Սրաւազ անվան հետ:

— 'Αρβάζακιος հայ, կովեց ապստամբ Իսաւրացու դեմ. — Justi 21 ա:

*ԱՐԲԱԿ, ար. < իրան. Arbak ձևից. այս անունով կան 'Αρβάζακιος՝ Պարսից Արտաշէս Թագավորի մեծ զորավարներից մեկը (Քսենոփոն, Նահանջ բիւրուն, Ա. գլ. է), 'Αρβάκιος սասորապ Մարաստանի, 'Αρπαχος Աժդահակի նախարարներից մին, 2) զորավար Դարեհի, 3) տեղակալ Կիւրոսի (Ստրաբոն, 2. գլ. ա), Արբակ Թագավոր Վրաց Ն.Ք. 23—3 թ. (Mourier, Hist. de Géorgie, էջ 72), Արբակ Թագավոր Վրաց, Թոռն Միհրանի (Վրդ. ծ, Մխ. այրիվ. 22), Արբակ կայսր Չինաց (Պոր. Բ. ձա):

— Արբակ, նահապետ Հայկազանց, հաջորդեց Պարետի և ըստ Չամչ. գահակալեց Ն. Ք. 1612—1568 թ. (44 տարի). — Պոր. Ա. ժԹ. 85. կթ. բ. Կղկնտ. Ա. ժե. Վրդ. է. Մագ. Թղ. ժԹ. Մին. համդ. 9. — կոչվում է նաև Արբակ՝ Մխ. անեց. գ. Սամ. անեց. 45. Մխ. այրիվ. 17, 47. — Վրաց. աղբ. Ա. 74 սխալմամբ Արբակ:

ԱՐԲԱՆԻՍ, ար. < ծագումն անհայտ. միայն մի անգամ ունինք գործածված ժե դարում:

— Արբանես, մեծ հայր խոջա Խաչատուրի, որ Արճէշում, Յովհաննէս քահանային զրել տվեց մի Աւետարան, 1462 թ. — Ձեռ. Վասպ. 438:

ԱՐԲԵՆՈՍ, ար. ավանդված է միայն հունարեն տառադարձությամբ:

— 'Αρβένος հայ, փնաց Ալանների դեմ՝ Արբիանի ժամանակ. — Justi 21 ա:

ԱՐԲՈՒՆ, ար. (Մագ. Թղ. ժԹ. մեկնում է սրնականապոյն զօրութեամբ» (այսինքն արի+բուն բառերից):

— Արբուն, նահապետ Հայկազանց, հաջորդեց Պերճ Ա-ի և ըստ Չամչ. գահակալեց Ն.Ք. 1102—1075 թ. (27 տարի). — Պոր. Ա. ժԹ. 85. կթ. բ. Մխ. անեց. գ. Կղկնտ. Ա. ժե. Վրդ. է. Սամ. անեց. 45. Մին. համդ. 10. Մխ. այրիվ. 53. — զրված է Արբուն՝ Մագ. Թղ. ժԹ. Մխ. այրիվ. 19:

ԱՐԳԱՄ, ար. (պատահական նմանութուն ունի արաբ. آرم Arqam արական անունը, որ հիշում է Իբն-ի-Բատուտա, II 92):

— Արզամ, նահապետ Մուրացան նախարարության Երուանդ Բ կարգեց նրան իր երկրորդը. Արտաշէսի պատերազմի ժամանակ, Թողեց Երուանդին և իր զորքով անցավ Արտաշէսի կողմը. սրա համար էլ Արտաշէսը տվավ նրան մեծամեծ պատիժներ: Արտաշէսի որդին Արտաւազը նախանձելով նրա պատվին, սպանել տվեց նրան: Վիպասանական երգերից մեկում կոչվում է Արզաւան և համարվում է Սաթենիկ Թագուհու սիրականը:

Տենչայ Սաթենիկ տիկին տենչանս՝
Չարտախոյր խաւարս և զտից խաւարծի
Ի բարձիցն Արզաւանայ (Պոր. Ա. 1):

Արզամ ձևով՝ Պոր. Բ. խդ. խզ. ծա.—սեռ. Արզամայ՝ Պոր. Բ. խզ. խէ, ծա. Ուխտ. Ա. խբ.—Արզաւան ձևով՝ Պոր. Բ. ծա.—սեռ. Արզաւանայ՝ Պոր. Ա. ր

ԱՐԳԱՄՈԶԱՆ, ար. հավանաբար Արզամ անունից և զան «ծնունդ, սերունդ» բառից. տես Ագրամելիք № 1:

ԱՐԳԱԻԱՆ, ար. տես Արզամ. իսկ ծագումը տես Արջևան:

*ԱՐԴՈՒԱՐԴ, ար. < հպրս. Artavardiya անունից, որ բուն նշանակում է «արդարութունը անեցնող». այս անունով հայտնի է Դարեհ Ա-ի զորավարներից մեկը (Barthol. 193):—Հունարեն տառադարձված է 'Αρδοάτης=լտ. Ardoates, որ Justi 21 բ համեմատում է պրս. Arduwād անվան հետ (մեծ մոգպետ, որ զրեց Յազկերտ Գ-ի պատմութունը):

— Արդուարդ Թագավոր Հայոց. ղուրս քշեց Հայաստանից Մակեդոնացոյ կուսակալ Նէպոտղոմէոսին, բայց Կապադովկիայի կուսակալ Եւմենէսի (323) հորդորով հտ ընդունեց: Օգնական զորք ուղարկեց Արիարաթ Բ-ին, որով սա կարողացավ տիրել Կապադովկիային:—Գրդշ. Քնն. պատմ. Ա. 79, Բ 130 (սխալմամբ հասկանում է Արտաւազը), Մանանդ. Տիգրան Բ 18.—Ըստ Չամչ. Ա. 128—130 Սիւնեաց նախարար էր, որ քշեց Նէպոտղոմէոսին և տիրեց երկրին Ն. Ք. 317 թ. իշխեց 33 տարի, մինչև Ն. Ք. 284:

†ԱՐԵԳԻ. հին Հայոց ամսանուններից մեկն է, որ Տաթև. ձմ. և հարց. 200 համարում է Հայկ նահապետի աղջիկներից մեկի անունը: Կազմված է հյ. արեգ «արև» բառից:

†ԱՐԵԳՆԱԶԱՆ, իգ. < հյ. արեգ «արև» + նազ «նազանք» բառերից. հնից ավանդված չէ. գործածվել է սկսում ժԸ դարից:

հնագույն հիշատակություններն են՝ 1770 թ. (Ազգայ. 3701) և 1796 թ. (էֆիմ. 448):

†ԱՐՇԻ, ար. <հյ. արև ւարեգակ> բառից, ինչպես ունինք պրս. خورشید Xūršīd անձնանունը, որ բուն նշանակում է ւարեգակ: Սրանից է Արևեամ ազգանունը:

— 1. Արև Սրենի, նախարար, որ Տրգատ, Ջուանբիր, Համազասպ և Գրիգոր. նախարարների հետ Գարսից ու Վրաց բանակներով գնաց կռվելու հունաց դեմ՝ Վրաց Վախտանգ Գուրգաստր թագավորի առաջնորդությամբ (ե դար).—Պամ. վր. ժգ. Վրաց. ազգ. Ա. 189.

—2. Արև, անդրանիկ որդի Դաւիթ Սեբաստացու. հորը հետ գերի ընկավ թուրքերի ձեռքը և երկուսն էլ մահմեդական գործան. իսկ եղբայրները նահատակվեցին <1156 թ>. —Չամչ. Գ. 49, նոր. վկ. 22, Ազգայ. 1396.

— 3. Արև (որ և Արևիկ), որդի Խոյզանի. մի մատուռ է շինել Վայոց ձորում, 1263 թ.—Սխական 174—5:

— 4. Արև, որդի Դաւթի և եղբայր Խուդադարի, որ Խիզանում գրել ավեց մի Աւետարան, 1497 թ.—Տաշեան, Տուց. 285ա:

—5. Արև, որդի Մելքոնի և եղբայր Սրապիտն գրչի, որ օրինակել է մի Աւետարան 1557 թ. և մի ուրիշը՝ 1596 թ.—Չեռ. Վասպ. 659, 748:

—6. Արև, եղբայր Բարսեղի՝ առաջնորդին Համթայ, 1634 թ.—Քորոս աղբար, Բ. 431:

— 7. Արև, հայր մահտեսի Մալրի, որ գրել ավեց մի Մաշտոց՝ Հալէպում, 1641 թ?—Չեռ. Հալէպի, Ա. 174 բ:

— 8. Արև, հիշված է նաև 1671 թ.—Տաշեան, Տուց. 266 բ: †ԱՐՇԻԳՈՅՆ, ար. <հյ. արև+գոյն բառերից, իբրև ւարեկ գույն ունեցող>: Տես Արագոյ:

— Արևգոյն իշխան, բերդատեր Համուսի, ԺԲ դարի վերջում.—Սխական 206 բ, 471 ա:

† ԱՐՇԻԹԱԳՈՒՆԻ, իգ. <հյ. արև+թագ բառերից (ինչպես կա Լուսնթագ)>: ունի իգական մասնիկով: Հիշված է մի անգամ՝

—Արևթագունի, կին Առաքելի և բարետոհմիկ և բարեկեցիկ՝ հարան Գետրոս երիցու Կառենայեցու, որ Հոսովլայում գրեց մի Աւետարան, 1248 թ. այս թվին Արևթագունին ւարածամ և գեռաբոյս մեռել էր անգամակ:—Քորոս աղբար, Բ. 351:

†ԱՐՇԻԻԿ, ար. և իգ. նախորդ Արև անվան փաղաքշականն է: Գործածված է ԺԳ—ԺԷ դարերում:

— 1. Արևիկ, հիշատակալի որ հիշված է Գրազարկի վանքում, Բարսեղ եպիսկոպոսի հետ, 1220 թ.—Սխուան 233բ, Չեռ. Վենետ. Բ. 1137:

— 2. Արևիկ, կանգնեցրել է մի խաչքար Խնկիկի հիշատակին, 1274 թ.—Սխական 485:

— 3. Արևիկ, կին Սոճոնի և մայր Առաքել եպիսկոպոս գրչի, 1612 թ.—Չեռ. Հալէպի, Ա. 32 բ:

† ԱՐՇԻՆՈՅՍ, իգ. <հյ. արև և լույս բառերից. նորակերտ անուն. քիչ գործածական>:

† ԱՐՇԻՆԱՐ, ար. <հյ. արև+հար բառերից. անհայտ թվականով հիշված է մի անգամ, իբրև նվիրատու Թանատի վանից (Սխական 123):

† ԱՐՇԻՇԱՆ, ար. <հյ. Արև+պրս. և šāh «թագավոր» բառից, որ գրեթե իբր մասնիկ կցվում է շատ անունների վրա: Հիշված է ԺԶ—ԺԷ դարերում: Հնագույն հիշատակությունն է 1560 թվին (Տաշեան, Տուց. 790 բ, սեռ. Արևիկն ձևով), հոգով՝ Արևեան 1619 թ. (Չեռ. Սեբ.—ՀԱ 1925, 475), հյց. Վարեան 1664 թ. (Չեռ. Սեբ.—ՀԱ 1924, 517) և 1475 թվից ավելի ուշ գրված անթվական մի հիշատակարանում (Չեռ. Մազն. 35):

† ԱՐՇԻՇԱՏ, ար. <հյ. արև+ատս բառերից, այսինքն Կլյանքը երկար>: Գործածված է ԺԴ դարից սկսած և այժմ էլ կենդանի է: Սրանից է Արևատսեան ազգանունը: Հակադիրն ու համանիշն է Շատարև:

— 1. Արևշատ(տ) միայնակեաց, իր ունեցած Ճառքնարի օրինակը ավեց Գրիգորիս գրչին՝ արտագրելու համար, Երզնկա 1343 թ.—Չեռ. Վենետ. Բ. 176:

— 2. Արևատս, որդի Գրիգորի և եղբայր Ջահանջայի. սպանվել է Ղլլալայի ձեռքով. հիշված է 1613 թ.—Տաշեան, Տուց. 584 ա:

† ԱՐՇԻՏԻԿԻՆ, իգ. նախորդ Արև արական անվան իգական ձևն է. հիշատակված է մի անգամ ԺԳ դարում:

—Արևտիկիթ, մերձավոր Խուբուլուբեկի և Թրեքիչի, որոնք Յակոբ արեղային գրել ավին մի Աւետարան, Կարսի Գոգիս գյուղում, 1297 թ.—Չեռ. Ազուլ. (Արբա. 1911, 464):

† ԱՐՇԻԲՈ, ար. <հյ. արև+թն բառերից, իբր քն արև>: Մի անգամ հիշված է է դարում:

—Արևթի Վարդեան, իշխան Ազուան (է դար).—Սամ. անեց. 286 հրատարակչի բերած քաղվածքում:

*ԱՐՁԱՆԳՈՒԼ, ար. < պրս. ارزان arzān «արժանի» + ց gul «վարդ» բառերից. նշանակում է «վարդարժան», որ վարդ ծաղիկ արժանի կամ նման է: Առանձին գործածված չեմ գտել. բայց սրանից ունինք Արգամնույեան ազգանունը (Կովկասում):

*ԱՐՁԱՆԻ, ար. < պրս. ارزانی arzāni «արժանիք» բառից. իբրև արական անուն գործածված է մեր մեջ ժէ դարում. այսպես 1653 թ. Ձեռ. Թաւր. 45 բ' սեռ. Արգամնու ձևով. իսկ Ջքր. ազուլ. 34, 160 թէ ուղ. Արգանի և թե սեռ. Արգամնու ձևով: Սրանից է Արգամնան ազգանունը:

*ԱՐՁՈՒ, իգ. < պրս. ارز ārzū «փափագ, ցանկություն» բառից, որ նաև Գարսից մեջ իբրև իգական անձնանուն գործածական է. ինչ. Arzūi կին Սելմի' երեց որդույ Ֆերիզուն թագավորի կան է. ինչ. Arzūi կին Սելմի' երեց որդույ Ֆերիզուն թագավորի Գարսից (Շահն. Ա. 104), Arzū դուստր մի ակնավաճառի, կին Գարսից (Շահն. Ե. 509): Մեր մեջ իբրև իգական անուն Բահրամ Գուրբի (Շահն. Ե. 509): Մեր մեջ իբրև իգական անուն գործածված է (և հատկապես Արգու խաբուն ձևով) ժԲ—ժԳ դարերին: Ավելի ուշ ժամանակից ունինք 1587 և 1651 թվերին բերին: Ավելի ուշ ժամանակից ունինք 1587 և 1651 թվերին (Տաշեան, Յուց. 319 բ, 363 բ), 1671 թ. (Ձեռ. Վասպ. 940): (Տաշեան, Յուց. 319 բ, 363 բ), 1671 թ. (Ձեռ. Վասպ. 940): Բայց Արգու գործածված է նաև իբրև արական, և այն ժամանակ Արգունան անվան կրճատումն է (տես անդ):

— 1. Արգու խաբուն, դուստր Գուրգ իշխանի Կայնոյ, կին Վաթիսանի տեսան Լաթերքի. օգնեց Մելիթար Գուրբի' Նոր-Գե-տիկ վանքը շինելու (1191). հատկապես պատրաստեց այս վանքի և ուրիշ շատ վանքերի գեղանկար վարագույրները.—Կիր. ժբ. Justi 42 բ. Արձ. (Սմբատեանց, Գեղարք. 173):

— 2. Արգու խաբուն, իշխանուհի. իր ծախսով շինել է Խոթայ վանքը՝ Վերին Խաչնուն, Թարթար գետի ափի մոտ, Թաղէս առաքյալի անունով, 1214 թ.—Բաֆֆի, Խամսայի մելիթաթ. 305:

— 3. Արգուխաբուն, դուստր Գրիգորի և թոռն իշխանաց իշխան Դուրթի Շոթոռկանց. հիշված է 1236 թ.—Յովսէփեան, Նիւթեր և ուս. Ա. 25, Խաղապեանք 18:

— 4. Արգուխաբուն, դուստր Սիւնիաց այլազգի մի իշխանի. դարձավ քրիստոնյա և ամուսնացավ Տարսայի իշխանի հետ. մայրն է Ստեփաննոս Օրբելեանի (ժԳ դար).—Օրբ. ողբ. յուշ. էջ 6:

*ԱՐՁՈՒՅԱՆ, ար. և իգ. < պրս. ارز ārzū «փափագ» + Ե xān «իշխան» բառերից: Հիշված է 1587 թ. ար. (Manus. brit. mus. 371 ա), 1654 թ. (Արգիլեան ձևով, իգ. Ձեռ. Ազուլ. = Արբա.

1911, 385), 1663 թ. (Արգուխան ձևով, թգ. Ձեռ. Նոր-Բայազ. 21 բ):

*ԱՐՁՈՒՄԱՆ, ար. < պրս. ارزمان ārzumand «փափագող, ցանկացող, կարոտ» բառից: Գործածված է առաջին անգամ ժԳ դարից (թե Արգունան և թե կրճատ Արգու ձևով) և մինչև այժմ էլ գործածական է: Սրանից է Արգունանան ազգանունը. օր. Արգունան Արգունանան 1841 թ. (Ազգապ. 3733), բայց նաև Արբախան վրդ. Արգիլանան 1703 թ. (Չամչ. Գ. 746):

— Արգունան, որդի Գուրգամիրի, գանվում էր Ոստան քաղաքում, ամիր Մելիթ-Ասադի ապարանքում, ուր նորոգել տվեց մի Աեստարան 1386 թ.—Ձեռ. Վասպ. 117 (7 տող հետո գրված Արգու):

— Ավելի ուշ ժամանակի հիշատակություններ են Արիզման 1561 թ. (Ձեռ. Կես. ածած. 51 ա), Արզու 1644 թ. (Ձեռ. Սեբ. = ՀԱ 1927, 310), Արզիման, Արզուման 1656—8 թ. (Երեմ. չել. օրագր. 158, 258, 268), Արզիման, Աղզիման 1680 թ. (Ձեռ. Վասպ. 569—570), 1738 թ. (Ձեռ. Դադեան, Բ. 14 բ):

*ԱՐՁՈՒՄԲԷԿ, ար. < թրք. ارزم beg «փափագ» + Ե beg «իշխան» բառերից (այն է փափագ է իշխան լինելը). հմմտ. թթր. Արգունիան՝ իշխող Խարբերդի, 1290 թ. (Տաշեան, Յուց. 75 բ): Մեր մեջ գործածված է Արզերկ ձևով ժէ դարում (Ջքր. ազուլ. 58, 166), 1667 թ. (Ձեռ. Նոր-Բայազ. 3 բ), և Արգունբեկ ձևով՝ 1703 թ. (Ձեռ. Թաւր. 47 բ), 1721 թ. (Աբբ. երև. էջ 16):

Արգունան տես Ռուզուլան:

ԱՐԹԱՔԻ, ար. գործածական է Գոլում, իբր Ծարուբիև անվան փաղաքականը. հնագույն հիշատակությունը 1841 թ. (Ազգապ. 3732):

*ԱՐԹՈՒՅ, ար. < թրք. ارتاق artəq, թթր. ارتاق artuq «ավելի, ավելորդ, չափազանց» բառից: Գործածված է ժԵ դարից: Այսպես նաև Արբախան:

— Արբուխ, որդի Յիսաևի, եղբայր Ներսէս քահանայի և հորեղբայր Բարթուղիմէոս առաքյալի վանուց առաջնորդ Յովհաննէս արքեպիսկոպոսի, որ ստացավ Յայսմաուրքը, 1438 թ.—Ձեռ. Թաւր. 41 ա:

*ԱՐԹՈՒՅԱՆ, ար. կազմված է նախորդից, պրս. ան չահ «թագավոր» բառի հավելումով: գործածված է նույնպես ժԵ դարից—

—1. Արբախայ, որդի Շատիի և եղբայր Սղիշէ քահանայի,

որ Ազգանից Մատթէոս կաթողիկոսից զնեց մի Աւետարան՝ 1438 թ.—Ձեռ. Դաղեան, Բ. 44 ա:

— 2. Արրուխա, ճարտարագետ, մի ապարանք է շինել Քուսա քահանայի համար, որ գրել է մի ծառոց, 1441 թ.—Ձեռ. Սեբ. (ՀԱ 1926, 244) [թվականը սխալմամբ գրված է 1619]:

— 3. Արրուխա, անուսին Չուլալի, որ Աթմամարում, Գրիգոր արեղային գրել տվեց մի Աւետարան, 1470 թ.—Ձեռ. Վասպ. 459:

— 4. Արրուխա (սեռ. Արրուխին) Ժէ դարից (Տաշեան, Ցուց. 531 բ):

† ԱՐԹՈՒՆ, ար. (Գրիգոր անվան թարգմանությունն է. տես անդ):

— 1. Արբուն, տաղասաց ԺԵ դարու.—Ցուցիկք, Բ. 125:

— 2. Արբուն ոճն գրիչ, 1594 թ.—Կանոնից 165:

*ԱՐԻԱՄՆԷՍ, ար. ավանդված է հուն. 'Αριάμνης տառադարձությամբ. Justi համարում է 'Αριαράμνης և մեկնում է հայրս. Ari-yāramna, որ նշանակում է «Արեաց հանգիստ կամ ուրախություն». այս անունով հայտնի է պարսիկ ոճն, հայր Արշամի (Bartholomae 199):

— Արիամնե, երկու հայ թագավորներ, ըստ Դիոդ. սիկիլ. 31, 28: Justi 23 բ դնում է Կապադովկիայի անկախ սատրապ՝ 350 թ. և մի ուրիշը՝ որդի Արիարաթ Գ-ի՝ 280—250 թ:

ԱՐԻԱՇ, ար. ծագումն անհայտ. հիշված է մի անգամ 1575 թ. (Rapport Belgique 24):

ԱՐԻԳԱ, իգ. նորմալատ անուն, որ Մերենցի «Երկունք» վեպի դեմքերից մեկն է. Խոսրով Ալեկացու աղջիկն էր:

*ԱՐԻՈՒՄԱՐՉԱՆ, ար. (ավանդված է հուն. 'Αριόμαρζάνης տառադարձությամբ). իրանական անուն է. այս անունով հայտնի են մի քանի Կապադովկացի թագավորներ, որոնց թվումը տես Justi 25 բ—26 ա:

— Արիարագան մար, Արտաւազդի անկումից հետո, Օգոստոս կայսեր կողմից և հաճությամբ Հայոց նշանակվեց թագավոր Հայոց Յ. Ք. 2—3 թ. բայց շուտով մեռավ և նրան հաջորդեց որդին Արտաւազդ.—Գրգռ. Քնն. պատմ. Բ. 189. Աէօ, Ա. 449, Justi 26 ա № 11.—Չամչ. Ա. 280, 284 կոչում է նրան Ապրսամ Արծրունի:

ԱՐԻՉԱՆ, ար. ծագումն անհայտ. հիշված է ԺԶ—ԺԷ դարերում. այսպես 1575 թ. (Rapport Belgique 24), 1608 թ. (Ձեռ. Վասպ. 831), 1627 թ. (Ձեռ. Ներս. 40 ա), անթվական մի հիշու-

տակցրանում (Ձեռ. Վասպ. 282) և մի ուրիշ անթվական հիշատակարանում, որ գրված է 1224 թվից հետո (Թորոս աղբար, Բ. 273):

*ԱՐԻՍՏԱՐՈՒՂՈՍ, ար. < հուն. 'Αριστόβουλος անունից, որ նշանակում է շլավակամ, բարեխորհուրդ» (կազմված ἀριστος «ամենալավ, ընտրելագուշխ» + βουλή «կամք, խորհուրդ» բառերից): Այս անունով հայտնի են երկու թագավոր Հրեից, մի հույն պատմիչ և ուրբշներ:

— Արիստարիզոս, որդի Հերովդես թագավորի Քաղկիդեսյ. Ներոն կայսրը կարգեց նրան թագավոր Փոքր-Հայոց 55 թ.—Չամչ. Ա. 307:

*ԱՐԻՍՏԱԿԷՍ, ար. գրված է զանազան ձևերով.—Առիստակէս, Առիստագէս, Առաստակէս, Ռստակէս, Ռրստակէս, Ըսստակէս, Հոստակէս, Հոքստակէս, Ըռիստակէս, Ըռստագէս, Ուռուստակէս, և բարբառովին այսփոխված ձևով՝ Յռիսթագ (վերջինս 1475 թվից հետո գրված անթվական մի հիշատակարանում՝ Ձեռ. Մաղն. 35). հուներին տառադարձված է 'Αρωστάχης (հույն Ազաթանգեղոսում): Այս անունը գործածական է մեր մեջ Դ դարից սկսած մինչև օրս: Նոր փաղաքական ձևերն են՝ Արիստակ, Արիստ, Արիս, Տաքէս (Ղարաբաղում գործածական է Ըսստակէս և Արիստագէս ձևերով):

— Գ. Փառնակ, Տարազ 1903, 262 համարում է ծագած պհլ. ristak «շինական» բառից: Նշանակության կողմից անհարմար չէ այս մեկնությունը, որովհետև այլուր ունինք հյ. Մեռն և հուն. Գեորգ «երկրագործ» անունները: Բայց անհարմար է մեր ձևի -ես վերջավորությունը, որ չկա իրանյանում և որ հունական ծագում է ենթադրում: Կարելի էր ասել թե պհլ. բառը Փոքր-Ասիայում ստացել է հունական վերջավորություն, բայց բանն այն է որ պհլ. ristak ձևով բառ չկա. ոչ Horn գիտե այդպիսի բառ և ոչ Nyberg, Hilfsbuch des Pehlevi (Glossar, էջ 195): Երեթ Փառնակ լս. rusticus (իգ. rustica) «շինական» ձևից ենթադրել է պհլ. այդպիսի բառ: Nyberg, էջ 197 ունի պհլ. rōstāk «շին երկիր», որ ավելի անհարմար է մեր բառին:—Justi 262 բ մեր բառը դնում է «զնդ. urusta «տճած» ձևից, իբր պրս. Rustah-հմա. Abū 'Alī Aḥmed bin 'Omar ibn Rustah Սպահանցի աշխարհագետ (Ժ դար) և Abū Hāmid Aḥmed ibn Moḥammed bin 'Alī ibn Rosteh Սպահանցի մ. 970:—Ավելի հավանական եմ կարծում պհլ. ristāxēz «յարուքիւն մեռելոց» (Nyberg 195) և կամ հուն. ἀρισταρχος, որ բուն նշանակում է «երագուշխ իշխան»

թօրեայ նաւակատեացն, որ զկնի Աստուածայայտնութեանն կատարի», որ անտիպ է (Ձեռ. Վենետ. Բ. 76).—Չարք. Հին դպր. 542—5, Չամչ. Ա. 15, Բ. 948, 988. Ազգապ. 1272:

— 4. Արքստակեա կրոնավոր, գրիչ. Սամսոյ ժոռ՝ Տաւրոս լեան Միջնադար վանքում գրեց Աւետարանը՝ հրամանաւ Մելեքսեթ իշխանուհու՝ կնոջ Վիգէն իշխանի Սամսոյ, ի հիշատակ իր վաղամեռիկ զուտոր Կատայի, 1169 թ.—Քորոս աղբար, Բ. 317, Հայապ. 395:

— 5. Ռոսակեա, գրիչ. օրինակել է Աւետարանը 1182 թ.—Ձեռ. Դաղեան, Բ. 47 ա:

— 6. Ռոսակեա ոմն, գրիչ կամ ստացող Աւետարանի, 1190 թ.—Ձեռ. Դաղեան, Բ. 35 բ:

— 7. Արքստակեա վարդապետ, աշակերտել է Գրիգոր Սիւնացուն (Չամչ. Գ. 168). ժատենագիր. ունի «Թրատ գրչութեան», որ լրացրել է Գէորգ Սիւնացին (ԺԳ դար), և «Ուղղագրական Բառգիրք», որից քաղվածքներ ունի Յովհ. Երզնկացին. ըստ այսմ պետք է լինի ԺԲ դարից.—սեռ. Արքստակեա՝ Մեծոփ. 52.—Ընթացիկիս՝ Երզն. պատմ. 89.—Չարք. Հին դպր. 719. Հայապ. 510. Տաշեան, Ցուց. 1064 գ. Սիսուան 101—3:

— 8. Արքստակեա, վանահայր Ս. Գրիգորի վանից Դարանաղեաց գավառի, 1201 թ.—Ձեռ. Սեբ. (ՀԱ 1924, 247):

— 9. Ռոսագեա, երաժիշտ Հաղարու վանից. մի քանի ուրիշ անձերի հետ օգնեց գնելու գերի ընկած թանկագին մի ձառնտիր, 1205 թ.—Ձեռ. Վենետ. Բ. 472. Հայապ. 449:

— 10. Տեք Արքստակեա, գրոց աշակերտ, մեռել է 1251 թ Քոնստանդնուպոլսի իր շիրմաքանդակով վանքում (Քորոս աղբար, Բ. 354):

— 11. Արքստակեա վրդ. ուսուցիչ Սիմէոն արքեպիսկոպոսի, որ էր առաջնորդ Մալաթիայի, 1254 թ.—Քորոս աղբար, Ա. 327—8 (սրանից արտագրում է Նոտարք 174, բայց թվականը սխալմամբ դնում է 1454. այն է ԶԳ փոխանակ ԶԳ):

— 12. Ընթացիկ, հայր Յովհաննէս քահանայի, որ Միւնիաց Գարագնիս մենաստանում գրել տվեց մի Աւետարան, 1280 թ.—Ձեռ. Վասպ. 104:

— 13. Արքստակեա, որդի Միխիթարի. իր երկու եղբայրների՝ Աթանէսի և Յովհաննէսի հետ միասին, Մարտիրոս զոյւղում մի խաչ կանգնեցրին իրենց հոր հիշատակին՝ 1284 թ.—Միսական 177, Յովսէփեան, Խաղբակեանք 146:

— 14. Ռոստակեա, ճարտար գրիչ, որ Կարապետ կրոնավոր

ի և նրա եղբայր Քորոս քահանայի համար, Միակեցեբի վանքում օրինակեց Աւետարանը, 1313 թ.—Ձեռ. Վենետ. Ա. 708:

— 15. Ռոսակեա գրիչ. Արտադի Թաղէոս տառքյալի վանքում, Վարդանի խնդրանք գրեց Համբարնացու, Շնորհալու և Գր. Սիւնացու պործերը, 1315 թ.—Ձեռ. Սեան. 20 ա:

— 16. Ռոսակեա սարկաւազ. անհայտ ոմն. 1331 թվին Երուսաղէմում գրված մի ճաշոցի մեջ գրել է իր հիշատակությունը, բայց 1331 թվից.—REA 10, 58:

— 17. Ռոսակեա, որդի Իշխանի և եղբայր Բարբրոցի Մկրտիչ վարդապետի, որ գրել տվեց մի Աւետարան, 1344 թ.—Ձեռ. Սեբ. = ՀԱ 1926, 237:

— 18. Ընթացիկ, որդի Գրիգորի, եղբայր Ստեփանոս քահանայի, որ մի հին Աւետարան գնելով, նորից կազմել ու ծաղկել տվեց, 1348 թ.—Manus. brit. mus. 8 բ:

— 19. Արքստակեա վրդ. իր աշակերտ Եփրեմի հետ գրել է Մեկնութիւն Մատթէի Աւետարանի, քաղելով Ոսկերանից և ուրիշ մեկնիչներից. բնագիրը համարվում է 1355 թվից (տես Նոտարյալ, Հայկ. բառաքնն. էջ 22): Չարք. Հին դպր. 703 գնում է ԺԲ դար: Համաձայն մի հին վավերական հիշատակության՝ Շընորհալուց (մ. 1178) հետո է (տես Ձեռ. Գեաղբ. = ՀԱ 1892, 113 բ) նույնը հասարտում է նաև Ձեռ. Դաղեան, Բ. 48 ա: Քերևա նույն հեղինակից են «Ճառ նաւակատեաց» և «Ի խորհուրդ Ռանլուային»: Իսկ ըստ Ձեռ. Դաղեան, Ա. 91 բ Արքստակէսը աշակերտն է Շընորհալու, իսկ Արքստակէսի էլ աշակերտն է Անանիա. այս երկուսը (Արքստակէս և Անանիա) համառոտեցին Շնորհալու կազմած Մեկնութիւն Մատթէի, որ հետո Յովհան Մործրեցին լրացրեց:

— 20. Արքստակեա Սեբաստացի, միաբան Կախմիտ Ս. Աստուածածին Աւագ վանից, աշակերտ Գէորգ վարդապետի, գերի ընկած և թերատ մի Աւետարանի պահասորդ մասերը գրեց և նորից կազմեց՝ 1383 թ.—Ձեռ. Հալէպի, Ա. 79 բ:

— 21. Արքստակեա քահանա, գրիչ. օրինակել է Խրիմում մի ժողովածու, 1386 թ.—Manus. bibl. nat. էջ 64:

— 22. Արքստակեա վրդ. տաղասաց. ունի զանազան տաղեր (ժեզմբ). տես Տաշեան, Ցուց. 1065 ա.—Արքստակեա երեց տաղասաց ունի նաև Manus. brit. mus. 119 բ, բայց ձեռագիրը 1412 թվին գրված լինելով, տաղասացը ԺԳ դարից ուշ չի կարող լինել.—Կազմած լինելով, տաղասացը ԺԳ դարից ուշ չի կարող լինել.—Կա և Արքստակեա, որ գրել է Ողբ մեռելի (Ձեռ. Դաղեան, Ա. 48 ա):

—23. Արիստակես գանձասաց. իր գանձերից մեկը անն Ձեռ. Դադեան, Ա. 25 ա (Ժամանակն անհայտ. բայց ամենաուշը ժԴ դար, որովհետև ձեռագիրը գրված է 1436 թ):

— 24. Ռասաղիկ Սեբաստացի, գրիչ. Աւագ վանքում օրինակեց «Քաղաւածոյ աստուածաբանութեան ի հաւաքմանէ Գրիգորի Տաթևացւոյ», 1412 թ.—Նօտարք 40:

— 25. Արիստակես գրիչ, Աւագ վանքում օրինակել է Գր. Տաթևացու Լուծմունք Ներածութեան Գործիւրի, 1412 թ.—Ձեռ. Կարին. 196, Նօտարք 40:

—26. Արիստակես Քաջբերունի, «եղբայր ծառայիս» (պատմագիր Քովմա Մեծոփեցու). Ամիւկի բունակալ Փիրալիի ձեռքով կրակի մեջ պղծեց և նահատակվեց հավատքը չուրանալու համար «1420 թ».—Մեծոփ. 111. Նոր վկ. 231. Ազգագ. 2055, Նօտարք, էջ 147:

— 27. Արիստակես վարդապետ, ուսուցիչ Յովսէփ կրոնավորի, որ Կիրարի անապատում օրինակեց մի Աւետարան, 1432 թ., երբ Արիստակէսը մեռած էր:—Ձեռ. Սեբ.—ՀԱ 1926, 47:

— 28. Ռբասաղիկ Նրզնկացի, որդի Գատուականի և եղբայր սուկերիի ասնուտեր Յովհաննէսի, որ Արձէշում, Կարապետ գրչին գրել ավեց մի Աւետարան, 1433 թ.—Ձեռ. Վասպ. 367:

— 29. Ռասաղիկ երեց, որդի Հայրապետի, ստացավ մի Աւետարան, 1435 թ.—Ձեռ. Քաւր. 12 բ:

— 30. Արիստակես, հարազատ Մատթէոս գրչի ի Նորավանս, 1456 թ.—Չարբ. Քրգմ. 727:—Սրա հետ նույն է Արիստակես, հարազատ Մատթէոս գրչի, որ օրինակեց Գիրք Քզթոցը 1426—76 թ.—Կարապետ եպս. Դօփեանք 189:

— 31. Ռբասաղիկ կրոնավոր ոճի. հիշված 1456 թ.—Ձեռ. Վասպ. 425:

— 32. Ռասաղիկ երեց, պ... Նիկողոսյոս եպիսկոպոս Ախքիբանցու, որ օրինակեց Ճաշոցը՝ 1469 թ.—REA 10, 62:

— 33. Արիստակես, որդի Աստուածատուր Գառնուկ քահանայի և եղբայր Ներսէս արեղայի, որ պատճառ կղավ մի Աւետարան գրելու և նվիրելու Աւագ վանքին, 1469 թ.—Քորոս ազբար, Բ. 364, Ձեռ. Վենետ. Ա. 752:

— 34. Արիստակես Բ Աթոռակալ, կաթուղիկոս Հայոց «1465—1469 թ». նախապես (սկսած «1448 թվից») աթոռակից էր Գրիգոր ժ Մակուկի կաթուղիկոսին. «1462 թվին» կոնդակ է գրել Լեւաստանի հայերին (հրատ. Կամենից, էջ 225—227):

Չաքարիա Աղթամարցու ժամանակ վարդից գահից. բայց հաջորդ տարին նորից դարձավ իր աթոռը. Գրիգորի մահից հետո, «1465 թվին», եղավ կաթուղիկոս Հայոց, իրեն աթոռակից ունենալով Սարգիս Բ-ին.—Ամիրս. օգ. բժշ. 8. Առաք. պամ. 336—337. Չամչ. Գ. 501—6. Այրարատ 148. Ազգագ. էջ 2145, 2167, 2171:

— 35. Արիստակես, որդի Ստեփանու քահանայի, որ Հերմոնի վանքում գրել ավեց մի Աւետարան, 1469 թ.—Ձեռ. Քաւր. 132 բ:

— 36. Արիստակես քահանա, միաբան Երուսաղէմի Ս. Աստուածածին վանից. օրինակել է Ոսկեփորիկը՝ 1473 թ.—Տաշեան, Յուլ. 449 բ:

—37. Ղարսաղիկ արեղա, գրիչ. Բազենց անապատում, Յովհաննէս արեղայի համար օրինակեց Աւետարանը, 1475 թ.—Ձեռ. Վասպ. 480:

—38. Արիստակես կաթուղիկոս Աղուանից. հաջորդել է Մատթէոսին՝ 1473 թ. իրեն հաջորդեց Ներսէս՝ 1478 թ.—Ձեռ. Դադեան, Ա. 89 բ:

—39. Արիստակես արեղա, միաբան Խոյալու վանից, ուր օրինակեց Աւետարանը 1481 թ.—Քորոս ազբար, Բ. 445:

— 40. Արիստակես կրոնավոր, գրիչ. Սանահնի վանքում, իր հորեղբորորդի Յովհաննէս վարդապետի համար գրեց մի զեզեցիկ Շարակնոց, 1497 թ. (ՀԱ 1887, 56 բ):

—41. Ռրստակես, որդի Կիրակոս քահանայի, որ Ամ գյուղում գրել ավեց մի Աւետարան, 1497 թ.—Ձեռ. Նոր-Բայազ. 16 բ:

— 42. Արիստակես Գ. աթոռակալ Սարգիս Գ կաթուղիկոսի՝ «1486—1499 թ».—Առաք. պամ. 337, Ազգագ. 2200: Չամչ. Գ. 809 (գնում է հաջորդ Սարգսի՝ 1490—1498 թ):

— 43. Արիստակես կաթուղիկոս Աղուանից, հաջորդեց Աւաքելին՝ 1516 թ. իրեն էլ հաջորդեց Սարգիս Ղլաղեցին. Առաքելը նստել է մինչև 1493 թ. ուրեմն բաց է մնում 1493—1516 թ.—Ձեռ. Դադեան, Ա. 89 բ:

—44. Արիստակես Դ, կաթուղիկոս Հայոց. Թվի աթոռակից Միքայէլ Սեբաստացու. նստել է «1555—64 թ».—Այրարատ 231 (այլուստ անձանոթ լինելով՝ չի ընդունում Ազգագ. 2246):

—45. Արիստակես Գոլասակեցի. կաթուղիկոս Աղուանից. գահակալել է 1588 թ. իրեն էլ հաջորդեց Մելքիսեթ 1593 թ.—Ձեռ. Դադեան, Ա. 89 բ:

— 46. Արիստակես վարդապետ Բարկուշատցի, միաբան Հարանց անապատի (1610 թ). հիմնեց Տանձափարախի անապատը, ուր մնաց մինչև մահը.— Առաք. պատմ. 193: Սրանից տարբեր է՝

— 47. Արիստակես վարդապետ Շամբեցի, Սարգիս պարոնտերի մահից (1620) հետո եղավ առաջնորդ Հարանց անապատի, ուր և մեռավ:— Առաք. պատմ. 193, 201:

— 48. Արիստակես (Խարբերդցի?), տաղասաց փէ դարու. տես Յուշիկը, Բ. 125: Հմմտ. հաջորդը:

— 49. Արիստակես վրդ. Խարբերդցի. փոքր մատենագիր փէ՞ դարու. ունի «Թուխաթցի Պաղտասարի հարցմունք ուսման վասն անգիտելի աւուրն և ժամուն... և պատասխանի Արիստակէս վարդապետի զոր ինչ գիտէ հայր...», որ քաղել է Գր. Տաթևացու գործերից: Ձեռագիրը ՓԼ դարից է:— Ձեռ. Դաղեան, Ա. 93 բ.— Արիստակէս վրդ. Խարբերդցին հայտնի է այլուստ իբրև աշակերտ Մարտիրոս Չնքուշեցու (տես Թորոս աղբար, Բ. 484 և Տաշեան, Յուց. 1032 բ):

*ԱՐԻՏ, իգ? < արաբ. اریف arif կամ اریف arif «գիտուն», իգական է 'arifa. իբրև անձնանուն գործածվում է նաև Տաճիկների մոտ: Մեր մեջ մի անգամ հիշված է՝ անհայտ թվականով մի հրշատակարանում, Ձեռ. Վենետ. Ա. 790:

ԱՐԽԱՆ, արական անձնանուն էր արդյոք, որից կազմված է Արխանեան ազգանունը:

†ԱՐՄԻԻ, ար. < հյ. արծիւ բառից. քիչ անգամ գործածվում է կովկասում, իբրև անձնանուն:

† ԱՐՄՈՒԻԿ, իգ. < հյ. արծիւ բառի փաղաքշականն է. գործածական է այժմ, բայց հնից հայտնի չէ:

*ԱՐԿԱԴԻՈՍ, ար. < հուն. Ἀρκάδιος, լատ. Arcadius, որ նշանակում է բուն Արկադիա գավառից (Պելոպոնեսի), Արկադիացի: գործածական էր իբրև անձնանուն. նշանավոր է օրինակ՝ Արկադիոս, որդի Թէոդոսի, կայսր Հունաց 395—408 թ: Մեր մեջ շատ անսովոր է. մի անգամ գտնում եմ գործածված՝

— Արկադիո, միաբան Յովհաննավանից, 1687 թ. (տես էջմ. № 936 Ճառընտրի հրատարակարանը):

†ԱՐՁԱՆ, ար. < հյ. արձան բառից. հմմտ. Սանամ իգական անունը, որ նույնպես նշանակում է «արձան (զեղեցկու-թյան)»:

— 1. Արձան, գլխավոր քուրմ Գիսանէի, որ կովի դուրս

եկավ Լուսաուրջի դեմ և մենամարտելով Անգեղտան իշխանի հետ, սպանվեց (Դ դար).— Ձեռ. 25—27, 31.— սևո. Արձանի՝ Ձեռ. 27, 39.— Սարգիսեան, Ազաթ. և իւր բազմ. զազտ. 123:

— 2. Արձան Արծրունի, աշակերտ Ս. Մեսրոպի, երեց Քարգմանիչների խմբից. իր ընկեր Յովհաննի հետ գնաց Կեսարիա և Բելզանդիոն «424 թ», հունարեն սովորելու և Քարգմանությամբ պարապելու: Սրա անունով հայտնի է «Հարցմունք Արձանայ և պատասխանիք Եղնկայ».— Խոր. Գ. կ. Դաւ. անյ. 99. Եղն. եր. 267. Վրթ. քերթ. պոկ. 307. Կիր. 16. Վրդ. ին, իէ. Գտմ. սահ. 14. Առաք. լծ. սահմ. 170. ЗАРН 1, 206. Յայսմ. սեպտ. 17. տես և Տաշեան, Յուց. 207 բ.— գրծ. Արձանու՝ Փարպ. լր.— հետինների մոտ ստացել է թագավորի տիտղոս. տես Սարգիսեան, Եւագր. Կերած. էջ կէ.— Հայագ. 50.— տես և Արջնան անունը:

*ԱՐՂԵԻԱՆ, ար. < պրս. ارغوان argavan «եղրեանի, lilas ծաղիկը, որ երևանում սխալմամբ կոչվում է յասաման»: Տես և Արջեան:

— Արզուան Արծկեցի. ստացող. Յովհաննէս գրչին գրել տվեց մի Աւետարան՝ 1482 թ.— Ձեռ. Պետերբ. (ՀԱ 1892, 84 բ, 85 ա):

*ԱՐՂՈՒԹ, ար. < չաղսթ. ارغوت argut, որ և ارغون argun «թիփունք, կանակ» (տես Будагов, Сравн. слов. 1, 29 բ՝ թրք. ارغا arqa բառի տակ): Ըստ այսմ Արզուք և Արզուն անունները հոմանիշ են: Սրանից է ծագում Արզուրյան ազգանունը:

— 1. Արզուք, որդի Ճարի, Թոռն Ուսեկ իշխանի, որ շինեց Տփղիսի Ս. Գէորգ եկեղեցին 1251 թ. հիշված է իբրև իշխան Գեուկայ՝ 1283, 1291 և 1345 թվերին.— Յովսէփեան, Նիւթեր և ուս. Ա. 9, 10:

— 2. Արզուք, որդի Ջոււրի, եղբայր Չարխիկի, Թոռան Թոռ Գոռի՝ մեծ իշխանի Խաչենի. մեռած էր նախ ջան 1385 թ.— Այրարատ 269, Հայագ. 529 (մահացել է Լէնկթիմուրի արշավանքին):

— 3. Արզուք, որի Թոռ Շահանշահը ստորազրում է սահմանի պայմանագրին 1458 թ.— Նոտարք 187:

— 4. Արզուքայ, Գոռեան տոհմից, Թոռն մեծ Ջուււայի, իշխան Վայոց ձորի 1498 թ.— Կարապետ եպս.՝ Դոփեանք 96, Յովսէփեան, Խաղրակեանք 237:

— Արզուք անունը հիշված է նաև 1666 թ. (Ձեռ. Վասպ.

928) և անթվական մի հիշատակարանում (Ձեռ. Քաւր. 6 ք) Իոկ Արղութայ ձևով՝ դարձյալ անթվական մի խաչքարի վրա, Վասյոց ձորում (Սիսական 111):

*ԱՐԴՈՒՆ, իգ. ծագումը տես Արղուր: Թաթարական անուն էր. նշանավոր է օր. Թաթար Արղուն խանը (1284—1287 թ), որի պատմութունը տես Օրբ. ժՖ. 30—31: Այս անունը մեր մեջ ընդհանրապես իգական է, մի անգամ էլ արական է գործածված: Բայց երկու սեռերը իրարից զանազանելու համար ձևացել են հասկապես Արղունմելիք իգ. և Արղունեոս ար:

— 1. Արղուն տիկին, դուստր Դաւիթի. կազմել տվեց նաբեկի ձեռագիրը, որ ներսէս երեցը գրել էր Քաւրիզում, 1377 թ. —Ձեռ. Դաղեան, Ա. 55 ա:

— 2. Արղուն, կին Սիմէոնի և մայր Մինասեց Թումայ արեղայի, որ նշանավոր գրիչ էր և Աղթամարում արտագրել է մի Աւետարան 1420 թ. (Ձեռ. Վասպ. 323), մի ուրիշը 1426 թ. (Ձեռ. Վասպ. 353), մի երրորդը 1428 թ. (Նոտարք 89). ծագկել ու կազմել է մի Աւետարան՝ 1444 թ. (Ձեռ. Վասպ. 387—8): — Ակինեան, Գաւազանագիրք 110:

— 3. Արղուն, դուստր տանուտեր Յովհաննէսի, որ գրել տվեց մի Աւետարան, Մոկաց Փառավանք գյուղում, 1455 թ. — Ձեռ. Վասպ. 421 (ապ. Արղուն):

— Արղուն իգ. անունը հիշված է նաև 1509 թ. (Ձեռ. Վասպ. 641), 1593 թ. (անդ 736) և անհայտ թվականով (անդ 363, նաև Ձեռ. Նոր-Բայազ. 31 ք):

— Արղուն իբր ար. հիշված է 1686 թվից ազնիւ ուշ գրված անթվական մի հիշատակարանում (Ձեռ. Քեր. = շԱ 1935, 399):

*ԱՐԴՈՒՆՄԵԼԷՔ, իգ. <նախորդ Արղուն անունից + արար. մե օ melek «հրեշտակ»: Գործածված է ժՅ դարում:

— 1. Արղունմելիք, նույն Արղունն է, մայր Թովմա արեղայի Մինասեց. հիշված է 1444 թ. մերթ Արղուն ձևով (տես վերք յ 2) և մերթ Արղունմելիք ձևով (Ձեռ. Վասպ. 393, սխալ տպված Արղուն-մէլէք):

— 2. Արղունմելիք, կին Ստեփաննոս քահանայի և մայր Աւաքել քահանայի, որ Աղթամարում Դանիէլ գրչին գրել տվեց մի ճաշոց՝ 1444 թ. — Նոտարք 134:

— 3. Արղունմելիք, դուստր Սէթի և քույր Գրիգոր արեղա-

գրչի, որ Աղթամարում, Չուլալ խաթունի համար օրինակեց Աւետարանը 1470 թ. — Ձեռ. Վասպ. 460:

*ԱՐԴՈՒՆՇԱՆ, ար. <նախորդ Արղուն անունից + ար. մե ձահ «թագավոր»: Գործածված է ժՅ դարում:

— 1. Արղունեոս, շնորհեց իր Գանձարանը Մանուէլ քահանային՝ օրինակելու համար, 1478 թ. — Ձեռ. Դաղեան, Ա. 39 ք:

— 2. Արղուեայ, որդի Արղունի, որ Արծկէում գրել տվեց մի Աւետարան՝ Յովհաննէս գրչին, 1482 թ. — Ձեռ. Գեաւոր. (շԱ 1892, 84 ք, 85 ա):

ԱՐՄԱԶԱ, ար. ծագումն ինձ անհայտ: Կա Արմազ լեռան՝ Գուգարաց կողմերը, Վրաց սահմանում, ուր շինվեց Շամշուլքէ քաղաքը: Ավանդված է մի անգամ ժՅ դարում՝ հյց. զԱրմազեմ և սեռ. Արմազիմ ձևով:

— Արմազա, ամուսին Խաթուն-մէլէքի՝ հորաքրոջ տանուտեր Սաղաղայի, որ Աղթամարում գրել տվեց մի Աւետարան, 1476 թ. — Ձեռ. Վասպ. 480—481:

*ԱՐՄԱՂԱՆ, իգ. <արս. armagān «նվեր» բառից. մի անգամ հիշված է 1671 թ. (Bodleian 161):

*ԱՐՄԱՅԷԼ, ար. <իբրան. Armāil ձևից. այս անունով հայտնի է յս. Armāyil պարսիկ ազնվական, որ Բիւրասապի ուսերից ծնված օձերն էր կերակրում (ըստ Շահնամէի). նույնպես Արմայէլ թագավոր Վրաց (Justi 26—27):

— Արմայէլ, որդի պարսիկ Միւր կամ Միւրան իշխանի, տէր Գարզմանի (է դար). Արմայէլի որդին է Վարդ, Վարդի որդին Վարդան, ապա Վարդ, ապա Վարդան. — Կղկնա. Բ. ժէ. Գ. իգ (ապ. Շահն. Արմայիլ): — Այս շարքից առնելով Մի. այբիվ. 23 կազմում է Ազուանից թագավորների շարքը՝ Միւր, Արմայէլ, Վարդ, Վարդան են):

ԱՐՄԱՅԻՍ, ար. ծագումն անհայտ. պատահական նմանություն ունի ասոր. rəmīsā «քաղցր, մեղմ, քաղցրաբարոյ»: Հայտնի է միայն Հայկազեան նահապետներից մեկը. անցյալ դարում նորից կենդանացավ այս անունը և ժողովրդի մեջ գործածական դարձավ: Կրճատ ձևերն են Մայիս, Արամ, Հարարաղում դարձնել Արմայիս:

— Արմայիս, նահապետ Հայկազանց, որդի և հաջորդ Արմենակի. շինեց Արմաւիրը, որ կոչեց իր անունով. գահակալել է ըստ Չամչ. Ն. Գ. 1980—1940, այն է 40 տարի. — Խոր. Ա. Ե, ժք. 36. կթ. ք. Ուխտ. Ա. է, ժգ. Մի. անեց. գ. Շնորհ. զիպ. 128:

Կղկնտ. Ա. ժե (հրտր. Շահն.). Վրգ. է. Սամ. անեց. 11, 42. Մին. համգ. 3. Մխ. այրիվ. 17, 45. Վրաց աղբ. Ա. 74.—Արամայիս՝ Սեբ. ա. Ուխտ. Ա. ժգ. Կղկնտ. Ա. ժե (հրտր. էմինի). Մին. համգ. 4. Նուպտ. 88.—սեռ. Արամայիսայ՝ Շնորհ. վիպ. 129. Սամ. անեց. 42.—Արամայիսայ՝ Մին. համգ. 4.—Արամայիսայ (Արամոսեայ, Արամուսայ)՝ Խոր. Ա. Կ.—ած. Արամայիսեան՝ Մագ. թգ. ժթ.—Չամչ. Ա. 69, 70, 171.

*ԱՐՄԱՆ, իգ. < պրս. آرمآن arman «փափազ, կարոտ»։ Ունինք մի անգամ ժԴ դարից։

— Արման խաբուց, դուստր Ասլեր տիկնոջ, որ Կարապետ երեցին գրել ավեց մի Ճաշոց, Երուսաղէմ 1333 թ.—REA 10, 56:

*ԱՐՄԱՆԻ, իգ. (ասվում է հատկապես Արմանի խաբուց) < պրս. ارمانی armani «հայ» բառից. գործածական էր ժԾ դարում։ Նույնը նաև Հայխաբուցն ձևով՝ տես Ձեռ. Վասսլ. 419 ա։

— 1. Արմանի հաբուց, «տարածամ մահուամբ» հանգուցյալ դուստր Կարապետ քահանա գրչի, որ Աղթամարում, Յովհաննէս տանուտերի համար օրինակեց Աւետարանը, 1436 թ. և մի ուրիշ Աւետարան էլ տանուտեր Մկրտիչի համար՝ 1441 թ.—Ձեռ. Վասսլ. 376, 383:

— 2. Արմանի խաբուց, դուստր Մերունի և քույր Յովհաննէս կրօնավորի, որ գնեց մի հին Շարակնոց և նորոգել ավեց 1465 թ.—Rapport Belgique 145:

— Արմանի հաբուց հիշված է նաև անթվական մի հիշատակարանում՝ Ձեռ. Վասսլ. 187:

†ԱՐՄԱՆՈՅՇ, իգ. նորակերտ անուն, որ սարքով է Արեւը-տահայոց մեջ՝ Արմեն+անոյշ բառերից, իբր «դուստր Արմէնի»։

†ԱՐՄԱԻԵՆԻ, իգ. < հյ. համանուն ծառի անունից. գործածական է Արեւմտահայոց մեջ։ Տես Քամար։

*ԱՐՄԵԼԻՔ, իգ. համառոտված է Ամիրսիխ անունից (տես վերը), ինչպես ունինք Արագիզ՝ կրճատված Ամիրագիզ ձևից։ Հիշված է ժԾ դարում։

— 1. Արմիխ, դուստր Ամիր-Հասանի և քույր Ամիրգոյի (որ տես վերը). հիշված է 1450 թ.—Նոտարք 164:

— 2. Արմիխ, կին Ամիրշահի և մայր Հազար գրչի, 1457 թ.—Ձեռ. Քաւր. 103 ա։

— 3. Արմիխ, մերձավոր Փաշա-մելէքի, որ իր ամուսնու հիշատակին մի Աւետարան գրել ավեց 1458 թ.—Ձեռ. Վասսլ. 428:

ԱՐՄԵՆԱԿ, ար. Խորենացու հնարած անուններից է, իբրև նահապետ Հայկազանց, հնում ուրիշ անգամ բնավ չէ գործածված.

վերակենդանացավ անցյալ դարում և այժմ շատ գործածական անուն է։ Կրճատ ձևն է Արմեն, որից էլ կազմված է Արմենեան ուղղանունը։—Պատահական նմանութուն ունի պրս. Armin. այս անունով է կոչվում Kai Armin, չորրորդ որդի Պարսից Քէլբուրազ թագավորի (Շահն. 1, 382). այսպես նաև Armani իրանցի քաղ (Շահն. 7, 352):

— Արմենակ, նահապետ Հայկազանց, որդի և հաջորդ Հայկի, ծնված էր Բաբելոնում և հորը հետ չվեց Հայաստան։ Հորը մահից հետո նվաճեց Հայաստանի հյուսիս-արեւելյան մասերը և հասավ մինչև այն սարը, որ իր անունով կոչվեց Արագած։ Իշխել է ըստ Չամչ. Ն.Ք. 2020-1980 թ., այն է 40 տարի։ Իր որդին և հաջորդն է Արմայիս։—Խոր. Ա. Կ, թ—ժբ. Կղկնտ. Ա. ժե. Մին. համգ. 2, 3. Նուպտ. 88. —այլ ձևեր են՝ Արմենեակ՝ Խոր. Ա. ժբ. Կղկնտ. Ա. ժե (հրտր. էմինի).—Արմենեակ՝ Մխ. այրիվ. 44. Սամ. անեց. 41.—Արմենեակ՝ Սեբ. ա. Ուխտ. Ա. է.—Արամանեակ՝ Սեբ. ա (հրտր. Պատկ. էջ 2, 5). Յճ. կթ. բ. Ռւխտ. Ա. ժգ. Շնորհ. վիպ. 115. Վրգ. է. Մխ. անեց. գ. Մխ. այրիվ. 17. Սամ. անեց. 11, 42.—Արմենեակ՝ Վրաց աղբ. Ա. 74.—Արմանեակ ըստ «Այս են քաղաքը և շինողը նոցին» ZAPh 1, 190 շինել է Մենակս քաղաքը.—սեռ. Արմենակայ՝ Խոր. Ա. ժբ. Մին. համգ. 4.—Արամենեակայ՝ Խոր. Ա. Կ, ժբ. Սեբ. բ, գ.—Արմանեակայ՝ Խոր. Ա. ժ. Շնորհ. վիպ. 127. Սասն. 17. Վրգ. է. —Արամանեակայ՝ Սեբ. ա, գ. (հրտր. Պատկ. 2, 4—6, 9, 12). Յճ. կթ. բ. Ուխտ. Ա. ժգ (գրված է Արամայ). Սամ. անեց. 41, 42.—Սուխբ Արամանեակայ՝ նշանավոր նվիրական անտառ Արմաւիրում, որ կոչվեց Արմենակի անունով. այս անտառում, տերեւների ստուսփյունից հին հայերը գուշակութուններ էին անում. Խոր. Ա. ի.—գրծ. Արամանեակա՝ Յճ. կթ. ա.—հիշելու արժանի է, որ ըստ Արիւղենոսի «Արմենակ եղև հակառակ Բելլայ, միանգամայն և կենսախոզ» Խոր. Ա. Կ.—կրճատ Արմեն ձևին են հայում՝ եկեղեցի Արմենի «հայ եկեղեցի» Նզը. լատ. 421, արմենագիր բուսական «հայոց թվական» Նզը. լատ. 423, սեռ. Աստուագետն Հայկ արմենին Առաք. նար. 474.—ըստ Կամուս, 9. 640 հայոց նախնին է արمن بن لبطى بن يوان Arman որդի Layti-ի, որդի Yünān-ի.—Չամչ. Ա. 59, 64, 69:

ԱՐՄԵՆԻԱ (Armenia), իգ. անուն, որ գործածական էր Իտալացոց մեջ ժՉ դարում, ի նշան համակրանքի գեպի հայերը. Ալիշան ժՉ դարից ժե դար՝ 80 տարվա շրջանում գտել է 40-ից ավելի անձ այս անունով (Հայ-Վենետ. 390, Սիսական 477 ա):

ԱՐՄԵՆԻՍՍ, ար. < Armenia բառից:

— Արմենիոս, մորը հետ նախադասակից Եգիպտոսում, հու- նիս ամսի 2-ին (Թվականն անհայտ).—Ալիշան, Արշալ. քրիստ. էջ 84:

ԱՐՄԵՆՈՍ, ար. < Armenia բառից:

— Արմենոս Թեսալացի, ընկեր Յասոնի (Արգոնաւորդե- րից). նրա հետ արշավել է Հայաստան. իր անունով էլ մեր եր- կիրը կոչվում է Արմենիոս.—Ստրաբոն Հայոց յասին, էջ 33, 81; 63, Չամչ. Ա. 172:

ԱՐՄԵՆՈՒՆԻ, իգ. կազմված է Արմեն անունից՝ -ունի մաս- նիկով. իբրև անձնանուն սկսեց գործածվել անցյալ դարում և այժմ էլ շատ սովորական է:

ԱՐՄԷՆ, ար. Արմենակ անվան կրճատ ձևն է, որ դարձել է անկախ անուն:

ԱՐՄԻԿ, իբրև արական անուն գործածական է Երևանում և համարվում է Արմենակ անվան կրճատ ձևը, իսկ Պալտուս իգա- կան անուն է, իբրև Արմիեն անվան կրճատ ձևը:

ԱՐՄԻՆԷ, իգ. նորահայր անուն, որ անցյալ դարում կազմ- վեց Արմեն անվան վրայից, Վերգիեն, Ագիեն, Ագրիեն ևն իգական անունների ձևով:

ԱՐՄՈԳ, ար. ծագումն անհայտ:

— Արմոգ, Թագավոր Հայկազն, որդի և հաջորդ Չարեհի. իշ- խել է ըստ Չամչ. Ն.Ք. 394—385 թ. այն է 9 տարի. իր հա- ջորդն է Բայլամ.—Նոր. Ա. լս. Սեր. ա. 86. կթ. գ. Մխ. անեց. գ. Վրդ. է. Մազ. թղ. ժթ (համարում է «Արամեան շառախղ»): Սամ. անեց. 46. Մխ. այրիվ. 18, 55. Մին. համդ. 12.—Արմոգ՝ Սիմ. սպար. 19.—բց. յԱրմոգայ՝ 86. կթ. գ. Սամ. անեց. 46. Մին. համդ. 12.—Չամչ. Ա. 121:

+ԱՐՇԱՆՈՍ < հյ. արշալոյս բառից. իբրև անձնանուն չէ ավանդված հնից, այլ հնարված է անցյալ դարում, Արևմտահա- յոց մեջ իբրև իգական, իսկ Գովկասում հաճախ արական, եր- բեթն էլ իգական: Փաղաքական ձևերն են Արշալ, Շալու, Աշիկ, Ալու:

*ԱՐՇԱԿ, ար. < հյրս. Aršaka ձևից, որ ըստ Müller WZKM 10, 183 նվագականն է arša «արջ» բառի. հմմտ. գնդ. aršā, սանս. r̥kṣa, հուն. ἀρχτος, լատ. ursus և հյ. արջ: Հստ այսմ Ար- շակ նշանակում է բուն «արջուկ» և այս իմաստով համապատաս- խանում է ճեղատ. լատ. Ursula «փոքրիկ արջ» անձնանվան: Ավելի

հավանական է սակայն գնել arša «արու» բառից, ինչպես ունի Meillet, Gram. du v. p. 169. այս դեպքում Արշակ համապա- տասխանում է Արսեմ անվան: Bartholomae 203 գնում է երկու օտարաբանութուններն էլ: Արշակ էին կոչվում բոլոր պարթե արշակունի Թագավորները, որոնց անունն է Արշակ Ա (Ն.Ք. 280—248) և վերջինը՝ Արշակ ԼԱ Արտաւազդ (շուրջ 227 Յ.Ք.) և բոլոր պարթևական դրամների վրա կարդում ենք Βασίλειος Αρσακου (Թագավորին Արշակայ): Ֆիրդուսին կոչում է Ašk (Շահն. 5, 216), որից տոհմը Aškāni «Արշակունի»: իսկ ասոր. aršakāyā «արքայական» (Հիւրը. 27): Տառադարձված է հուն. Ἀρσάκης. լատ. Arsaces, արաբ. Ašak: Այս Արշակ անունից ծագեց Արշակա- նի տոհմանունը, պարթևական Թագավորական հարստութուն, որի մի ճյուղը իշխեց Հայաստանում.—Յճխ. 238. Վրդն. սգ. ճա. Վրդն. աշխ. 534. Տես. սահ. 61. Տաթև. հարց. 330. Մազ. քեր. 282. Լճր. սկ. 24. Գր. սրկ. լս. 139. Վրդն. լս. 58, 61. Սրդն. լս. 108, 113. Պտմ. մծր. 5. Յովսիմ. 23 բ. (չեմ հիշատակում պատմական գրականութան վկայութունները): Հնում գործած- ված է մինչև ժԱ դար. այնուհետև լուր է. վերականգնացած նոր շրջանում և այժմ շատ սովորական է:

— 1. Արշակ Թագավոր Հայոց, Անտիոքոսից հետո. սրան ժամանակակից էր Վրաց Միհրան Թագավորը. Միհրանը մեռավ և նրան հաջորդեց որդին Փառնաջում, որ ընդունեց Պարսից մո- զական կրոնը. Վրաց իշխանները դիմեցին Արշակին և խնդրեցին որ իր որդի համանուն Արշակին Վրաց Թագավոր կարգի: Ար- շակը հայ-վրացական բանակով դիմեց Փառնաջումի վրա. մեծ պատերազմում Փառնաջումը սպանվեց և Արշակի որդին Վրաց Թագավոր դարձավ:—Վրաց աղբ. Ա. 151—3 (առասպել):

— 2. Արտակ փոքր. Պարթևաց Թագավոր Արշակ մեծի որ- դին. նստավ Հայոց գահի վրա՝ իբրև առաջին Արշակունի, ըստ Սեր. բ, իբրև գահակից ունենալով Վաղարշակին, որ Նորենացու Վաղարշակն է:

— 3. Արտակ Ա Արշակունի, Թագավոր Հայոց, որդի և հա- ջորդ Վաղարշակի. նվաճեց Պոնտոսը և կանգնեցրեց այնտեղ հաղթութան արձան. ըստ Չամչ. Ա. 218 նստել է Ն.Ք. 127— 114 թ. և իշխել է 13 տարի.—Նոր. Բ. ը, Բ. Սեր. բ. 86. կթ. գ. Ուխտ. Ա. ի է, ծգ. Ասող. Ա. 6. Մխ. անեց. գ, ժ, ժա. Մազ. թղ. ժթ. Վրդ. ժե. Սամ. անեց. 50. Մխ. այրիվ. 18, 57. Մին. համդ. 16. Նեպաք. 88. Չքր. սարկ. Ա. էջ 2.—սեռ. Արշակայ՝ Նոր. Բ. Բ.

ժա. ՅՆ. կթ. գ. Ուխտ. Ա. իէ, իթ. Մխ. անեց. ժա. Ասող. Ա. և. Ծնորհ. վիպ. 182. Սամ. անեց. 50. Նկարք. 89. Մին. համդ. 16. — Այս թագավորից է կարծում Petrowicz, Arsaciden Münzen, էջ 187, երկու գրամ՝ Ն.Բ. 124 թվից:

— 4. Արշակ, անծանոթ թագավոր Հայոց, որդի Արշաւրի և հաջորդ Արտաւան թագավորի՝ ըստ Սեբ. բ.—սեռ. Արշակայ՝ անդ: (Իբ հաշվով լինում է Մեծն Արշակի թոռան թոռնորդին, որ իջեւել է 37 տարի):

— 5. Արտակ, որդի Արտաւան Գ արքայի Գարթկաց. կարգը-վեց թագավոր Հայոց՝ 34 թվին. Տիրեր կայսրը գահազուրկ արեց նրան և գահ բարձրացրեց Միհրդատին՝ 35 թ. Միհրդատը դա-վով սպանեց Արշակին և գահին տեր դարձավ.—Լէօ Ա. 454. Գրգշ. Գնն. պոմ. Բ. 199—201:

— 6. Արշակ, եզրայր Գարթկաց Արտաւան թագավորի, եզով թագավոր Հայոց 222—238 թ. իբրև հաջորդ Տրդատ Բ-ի. այս է Խոսրով մեծը.—Լէօ Ա. 480:

— 7. Արշակ Բ Արշակունի, թագավոր Հայոց «350—368 թ». Տիրան Բ-ի երկրորդ որդին ու հաջորդն էր. վայելիլով միաժա-ժանակ Հունաց և Գարսից բարեկամութիւնը՝ կարողացավ ար-ժանավոր կերպով կառավարել իր երկիրը: Նա գաղափարն ունե-ցավ քաղաքական իշխանութիւն ենթարկելու կրօնական իշխա-նութիւնը և միևնույն ժամանակ քաղաքական իշխանութիւնը բարձրացնելու համար՝ ուզեց ջնջել նախարարական իշխանու-թիւնը: Սրա համար կաթուղիկոսը և նախարարները ընդվզեցին իրեն դեմ: Այդ միջոցին հույները պարտվելով Գարսիկներէց՝ ձեռնթափ եղան Հայաստանից. ապստամբ նախարարներն էլ լքե-ցին Արշակին և անցան Գարսից կողմը. Արշակը ստիպվեց երթալ Գարսկաստան («368 թ»), ուր բանասարկվելով Անյուշ բերդում, անձնասպանութիւնը վերջ տվեց իր կյանքին «369 թ»:—Բուզ. Գ. ժը, ի. իա, Գ. ա—գ, ժա—ժգ, ժե, ժզ, ժը—իզ, լզ, խ, խզ, խե, ծ—ծզ, Ն. ա, և, է. Խոր. Գ. ժգ, ժը, ժթ, իա—իե, իէ, իթ, լա, լբ, լգ, լե. Փարպ. ժե. Սեբ. բ, գ. Նգն. եր. 266. ՅՆ. կթ. ժբ, ժգ. Մխ. անեց. գ, իբ, իգ. Ասող. Բ. ա. Մեսր. եր. 15, 18, 19, 23, 30, 39, 49—51, 58—67, 83. Գոմ. ներս, 5, 9, 14, 17. Ծնորհ. վիպ. 773, 791, 805. Կզկնա. Ա. ժգ. Օրբ. զ. Արծր. Ա. ժ. Կիր. 11—13. Վրդ. իգ. Մագ. թգ. ժթ. Յայսմ. նոյ. 19. Սամ. անեց. 66, 67. Մխ. այրիվ. 18. Սմբ. պոմ. 78. Մին. համդ. 24. Յճ. կբ. 43. Նկարք. 90. Զուգ. 42. Զբբ. սարկ. Ա. 3.—սեռ. Արշակայ՝

Բուզ. Գ. ա, գ—ե, ժա, ժբ, ժգ—ժզ, ժը, ի, իա, իգ, իդ, իզ, իթ, և, լբ, լգ, լդ, լը, խա, խբ, խգ, խե, խէ—ծբ, ծգ, ծե, Ն. ա, գ—ե, է, լէ, խզ. Խոր. Գ. ժթ—իզ, իզ, իէ, իթ, լա, լբ, լգ—լզ, լը. Փարպ. (ա). Նշիշ. էջ 7. Սեբ. բ, գ. ՅՆ. կթ. ժբ, ժգ. Մեսր. եր. 15, 16, 26, 27, 32, 43, 50, 59, 63, 66, 68, 117, 119, 120. Գոմ. ներս. 6, 11, 12, 17, 18. Արծր. Ա. ժ, ժա. Կիր. 11, 13. Վրդ. իբ—իզ. Կզկնա. Ա. ժգ. Ասող. Բ. ա. Մխ. ա. իթ. Օրբ. զ. ը. Սամ. անեց. 67. Նգն. եր. 267. Յայսմ. նոյ. 19. Մխ. անեց. իբ, իզ. Մեծոփ. յիշ. գ. Նկարք. 90. Մին. համդ. 24. Զուգ. 42.—սեռ և Տաշեան, Յուց. 183, 185. Վրաց աղբ. Ա. 34, 75, Բ. 95 (կաշում է Արշակի), Peeters REA 1, 15—33,—Զամչ. Ա. 432—463, Ազգապ. 160—203:

— 8. Արտակ Գ Արշակունի, թագավոր Հայոց. Գապի երեց որդին էր. հաջորդելով Վարազդատին (վարաված «378 թ»), թագավորեց իր եզրայր Վազարշակ Բ-ի հետ միասին՝ թագ ստանալով Գարսից թագավորից («379 թ») և վերջինիս մահից հետո, թագավորեց միայնակ: Հույներն ու պարսիկները, «384 թվին», Հայաստանը բաժանեցին իրենց մեջ և Արշակ անցավ Հունաց Հայաստան, իսկ Գարսից մասում նստավ Խոսրով Գ. Գառնազմելով Խոսրով Գ-ի հետ, Արշակը հաղթվեց Երեւելի ճա-կատամարտում «385 թ» և քիչ հետո թոքախտից մեռավ «386 թ» Նկեղիքում.—Բուզ. Ե. լէ, խզ. 2. ա. Խոր. Գ. խա—խզ, խզ. Փարպ. գ—ը. Սեբ. գ. Ասող. Բ. ա. ՅՆ. կթ. ժգ. Մխ. անեց. գ, իբ, իգ. Արծր. Ա. ժա. Ծնորհ. վիպ. 895. Նգն. եր. 267. Մագ. թգ. ժթ. Սամ. անեց. 68. Կիր. 14. Վրդ. իզ. Մխ. այրիվ. 18. Մին. համդ. 26. Զբբ. սարկ. Ա. 3. Նկարք. 91. Վրաց աղբ. Ա. 75, Բ. 96.—սեռ. Արտակայ՝ Բուզ. Ե. լը, խզ. 2. ա, և, է. Խոր. Գ. խա—խզ, խը. Փարպ. ա. ՅՆ. կթ. ժգ. Արծր. Ա. ժա. Ասող. Բ. ա. Մխ. անեց. իզ. Սամ. անեց. 68. Կիր. 14. Վրդ. իզ. Մխ. ա. իթ. Միմ. ապար. 34.—զրթ. Արտակա՝ Բուզ. Ե. խզ, խդ.—Զամչ. 464—480. Ազգապ. 242—249:

— 9. Արտակ Գ. որդի Խոսրով Գ-ի և եզրայր Տիգրանի. նշա-նակվեց կառավարիչ Հունահայաստանի 412—415 թ.—Այբարատ 561 բ, Justi 29 ա:

—10. Արշակ, հայ հրամանատար հռովմէական բերդապահ յօրաց ի Սուրա, 540 թ. (Գրոկոպիոս).—Justi 29 ա:

—11. Արշակ Արշակունի, ազգական Արտաւան Արշակունու. դաշնադիր էր եղել Գարսից Խոսրով թագավորի հետ՝ սպանելու

Յուստինիանոս կայսեր, բայց բռնվեց և պատժվեց (546 թ).—
Չամչ. Բ. 254:

—12. Արշակ (կամ Արսափիոս և կամ Հեբերսափիոս = Ar-
saphius, Hebersabius), գեսապան ուղարկվեց Նիկիեփոր կայսեր
կողմից Վենետիկ՝ Օպելերիայի դուքսին գտտելու համար (810 թ).
—Ալիշան, Հայ-Վենետ. 15:

—13. Արշակ Սիւնթ, որդի Վահանի. իբրև վկա հիշվում է
Տաթևի 839 թվի արձանագրության մեջ. — Օրբ. լր: Անշուշտ նույն
է Աշնակ Սիւնի, որ տես:

—14. Արշակ Վարաժնունի, նախարար. գերի ընկավ Ափշին
ուսիկանի ձեռքը, բայց Սեդայի աղերսանքով ազատվեց (896 թ).
—Արծր. Գ. ին:

—15. Արշակ ո՞նի հայ, բնակվում էր Պոլսում. ընդունեց Նե-
ղոսի նոր հերձվածը (1082 թ). — Չամչ. Գ. 7:

—16. Աթակ (ը-ի անկումով) հիշվում է Վարդապետի և Խա-
րէնի հետ, իբրև նվիրատու Բագնայրի, անթվական մի արձա-
նագրության մեջ, որ տես Շիրակ 120 ր:

—Արշակուցի (ծագած Արշակ անունից):

*ԱՐՇԱԿՈՒՂԻ, իգ. կազմվել է Արշակ անունից. հնում գո-
յություն չունեեր. գործածական դարձավ ժԹ դարի վերջերը՝
Արևմտահայոց մեջ:

*ԱՐՇԱՄ, ար. < հպրս. Aršama անունից, որ կազմված է
arša «արջ» + ama «ուժ» բառերից (կամ թերևս aršan «արևու-
քաջ, յովատակ») և նշանակում է «արջի ուժ ունեցող» (կամ «քա-
ջադոր, ձիադոր») (Bartholomae 204): Meillet, Gram. du v. p.
170 մեկնում է rša-ama «արդարազոր, dont la force est juste»:
Այս անունով հայտնի են Իրանյանց մեջ հպրս. Aršama՝ Դարեհ
Թագավորի պալը, հուն. Ἀρσάμης, Ἀρσάμας զանազան պարսիկ
իշխաններ, ինչ. Կիւրոսի օգնակ. նը (Քանոփոն, Կիւր. 7, 1) և
(Հիւրշ. 27, Justi 29): Այս անվան գործածությունը ընդհանրա-
պես կասկածելի է մեր մեջ:

— 1. Արշամ Արծրունի, նախարար, հաջորդ Մարոդի, ժա-
մանակակից Պարսից Արտաշէս Գ Ոքոսս Թագավորի (Ն.Ք. 361
—338 թ). — Արծր. Ա. զ:

— 2. Արշամ իշխան կամ Թագավոր հայոց Մոփաց. ապստամ-
բեց Սելևկյանց դեմ և իշխեց անկախ (Ն.Ք. մոտ 240 թ). շինել է
Արշամաշատ քաղաքը. Գրգչ. Քնն. պատմ. Բ. 130 (ըստ Պոլիանոսի,
Գ. 17), Լէօ, Ա. 579, Justi 28 ր:

— 3. Արշամ, Թագավոր Հայոց, ըստ Չամչ. իշխել է Ն.Ք.
30—1. Տիգրան Բ-ի Արտաշէս եղբոր որդին էր (ըստ Չամչ. Ա.
220 և 269 Արտաշէս Ա-ի որդին և Տիգրան Բ-ի եղբայրն էր).
հաջորդեց Արտաւազդ Ա-ին. հարկատու եղավ Հռոմեացեացոց. չար-
չարեց Բագրատունիներին, որպեսզի թողնեն հրեական կրօնը,
կառաջադրուհան. — Պոր. Բ. իդ, իե. Սեբ. բ. Ուխտ. Ա. 1, ծգ.
Քոռոզ. Ա. և. Մազ. թղ. ժթ. Սամ. անեց. 50. Շնորհ. վիդ. 232.
Մխ. անեց. ժ. Մխ. այրիվ. 18, 57. Նկարք. 89 (սխալ գրված Արամ).
Վրգ. ժե. Մին. համդ. 17. Չբր. սարկ. Ա. 2. — սեռ. Արշամայ՝
Պոր. Բ. իդ—իդ, լա, լգ. Սեբ. բ. Ուխտ. Ա. 1, լա. Ասոզ. Ա. և.
Տարթու. Բ. § 14. Սամ. անեց. 50. Մխ. անեց. ժբ, ժգ, ժե.
Վրգ. ժե. Միխ. սս. իդ (Ա տպ. էջ 426 Արշամայ, իսկ Բ տպ.
էջ 421 Արշամայ). Մին. համդ. 18. — կոչվում է նաև Արշամ Յե.
կթ. և. Ասոզ. Ա. և. Արծր. Ա. գ. Շնորհ. վիդ. 231. ZAPh 1,
190. Մխ. անեց. գ, ը. — սեռ. Արշամայ՝ Յե. կթ. և, գ. Արծր. Ա.
գ. Ասոզ. Ա. և. Մխ. անեց. ը, թ. — Արշամ՝ Շիր. քրոն. 32. — Ասո-
րիները կոչել են նրան՝ Մամուլա՝ Պոր. Բ. իդ. Մխ. անեց. ը.
— իսկ Ուխտ. Ա. լգ՝ Արգաթ Արշամայ աղավաղվելով դարձել է
Արգաթ լամացի. — Ըստ արդի քննիչների՝ Արշամ անունով Թա-
գավոր չկա և Պորենացու մի սխալի արդյունքն է: Ասորի բնագ-
րում եղել է Արգաթ Ուկամա (Արգաթ Սև), որ աղավաղվելով
դարձել է Արգաթ Արշամայ և Պորենացին էլ հասկացել է «Ար-
գաթ որդի Արշամայ», որով և հնարել է Արգաթի նախորդը՝ Ար-
շամ (տես Կարրիէր, Արգարու գրոյցը 52 և Տաշեան, Մատեն.
ժանր. ուս. Բ. 285. վերջինս՝ որ կրում է Թուղթ Արգարու վեր-
նագիրը, էջ 256—320, գրված է Եփեսոսում գտնված մի կեղծ
արձանագրության առթիվ, որ ներկայացնում է Արգաթի սուս
թղթակցությունը Քրիստոսի հետ): — Չամչ. Ա. 269—276:

— 4. Արշամ? կառավարիչ Հունահայոց, հաջորդ Պասինիկի
481 թ. — Այրարատ 561:

— 5. Արշամ, հայազգի վերջին մարզպան Հայաստանի,
նշանակված Պարսից կողմից, Վարդից և Մանգոսից հետո. — Մին.
համդ. 27 (Չունինք պատմության մեջ այսպիսի անձ. շփոթված
է Մժէժ Գնունու հետ):

*ԱՐՇԱՆՈՅՇ, իգ. < Արշակ + անոյշ բառերից, որով իմաստը
լինում է «արքայադուստր»: Հին ժամանակ հիշված է Դ և է գա-
րերում. այնուհետև լուր է. նորոգվեց ժԹ դարի վերջում և
այժմ բավական տարածված է: Կրճատ փաղաքական ձևն է
Նուշիկ:

1. Արեամայ Արշակունի, կին Սպանդարտի, մայր Գալանն Կամարականի, Ժամանակակից Արշակ Գ-ի (մ. 386) և Խոսրով Գ-ի.—սեռ. Արշամուշայ՝ Խոր. Գ. խբ.—Կոզեան, Կմարկենբեր 65:

— 2. Աշամայ Կամարական, հիշված Բագարանի 624 թվի արձանագրության մեջ.—Կոզեան, Կմարկենբեր 137:

*ԱՐՇԱԻՐ, ար՝ գնդ. aršan «այր» + vira «մարդ», իբր «այր մարդ, տղամարդ» (Հիւբշ. 27): Իբրև անձնանուն գործածական էր նաև Գարսից մեջ. հայտնի է օրինակ՝ Արշաւիր Թագավոր Գարսից (Պոր. Բ. իդ, իէ).—Դան. Թ. 1 հայ Թարգմանութան մեջ Արշաւիր անունը դրված է երբայական ՎՈՐՈՊՈՆ A-xašvaroš (Ասուերոս) անվան տեղ. «Յամթն առաջնորդի Դարեհի՝ որդույ Արշաւրայ, ի գաւակէ Մարաց»: Հին ժամանակ գործածվել է մեր մեջ մինչև Թ դար. այնուհետև խափանվել է. վերանորոգվեց նոր շրջանում և այժմ սովորական գործածություն ունի: Կովկասում աղավաղված ձևով գտնոււմ ենք Արեավիլ. ճիշտ ինչպես ունինք կերակուր > կերակուլ:

— 1. Արշաւիր Արծրունի, նախարար, հաջորդ Արշամի, ժամանակակից Գարսից Չարսէս Թագավորի (Ն.Ք. 337).—Արծր. Ա. դ:

— 2. Արեւիւր, անծանոթ Թագավոր Հայոց. գահակից Արտաւանի, որի հետ միասին հաջորդեցին Արտաշէս Արշակունուն և իշխեցին 12 տարի.—Մեր. բ.—սեռ. Արշաւրի՝ անդ:

— 3. Արշաւիր Արծրունի, եղբայր Խոսրէնի. Վաչէի հեռ գնաց Ասորոց Ներսէն Թագավորի մոտ և դարձավ նրա գորավարը: Ամբաստանվելով Թագավորի մոտ, երկուսը միասին փախան Գարսկաստան, ուր մի ժամանակ մնալուց հետո. Արտաշէս Բ-ի հետ վերադարձան Հայաստան (85 թ).—Արծր. Ա. է.—սեռ. Արշաւրի՝ Արծր. Ա. է, բ.—պտմ. գԱրշաւրի՝ Արծր. է (տպ. գԱրշաւրեան):

— 4. Արշաւիր Ա Կամարական, Կամարի երեց որդին և Մամիկոնեանց փեսան. Կամարի մահից հետո (ըստ Չամչ. 325 թ), Տրդատի ձեռքով կարգվեց նախարար, որից սկսվեց Կամարականների նախարարությունը: Իր անունով երասխաձորը կոչվեց Արշարունիք: Խոսրովի մահից հետո, մինչև Տիրան Բ-ի գահակալությունը, ինքը կառավարեց Հայաստանը և վանեց Շապուհի արշավանքը: Տիրանի օրով ուղեկցեց Փառէնին, երբ նա գնում էր Կեսարիա՝ կաթողիկոս օժգելու («348 թ»): Տիրանի

գերությունից հետո գնաց Գոլխ՝ խնդրելու կայսրից, որ Արշակ Բ-ին Թագավորեցնեն Հայոց վրա: Ուղեկից եղավ Ներսէսին, երբ նա գնում էր կաթողիկոս ձեռնադրվելու («353 թ»):—Բուզ. Գ. ժգ, իա. Գ. դ. Պոր. Բ. դ.—սեռ. Արշաւրի՝ Պոր. Գ. ժ, լա.—Արշաւրայ՝ Բուզ. Գ. ժա.—Կոզեան, Կմարկենբեր 72—86:—Շիրակ, էջ 3:

— 5. Արշաւիր, իշխան Անգեղտան, ուղեկից եղավ Ներսէսին, երբ սա գնում էր Կեսարիա՝ կաթողիկոս ձեռնադրվելու համար («353 թ»):—Մեր. կր. 25:

— 6. Արշաւիր (վրաց. Արշվիեր), որդի և հաջորդ Տիրան Բ-ի. ուներ նաև մի եղբայր՝ Վաղարշափաթ անունով. Արշավիրը նստեց 20 տարի և նրան հաջորդեց Պապ.—Վրաց աղբ. Բ. 95 (չփոթում է Արշակ Բ-ի հետ. իսկ Վաղարշափաթը սուտ է. պետք է համարել Վաղարշակ):

— 7. Արեւիւր Բ Արշարունի Կամարական, Բաջն Վարդանի փեսան (Վարդանոյշ աղջկա ամուսինը). մասնակցեց Շահապիվանի («444 թ») և Արտաշատի («449 թ») ժողովների: Յաղկերտ Բ-ի հրամանով բանտարկվեց Գարսկաստանում՝ մյուս նախարարներին հետ միասին: Երբ Վարդանը դառնացած քաջվում էր չունաց բաժինը, Արշաւիրը ուղարկվեց նրան ետ դարձնելու համար: Մասնակցեց Վարդանի պատերազմին Սերուխտի դեմ Աղուանքում և սպանեց Լփնաց Թագավորի եղբայր Վուրկին: Վարդանանց պատերազմում Վարդանի նիզակակիցն էր («451»): Մյուս նախարարներին հետ քշվեց Գարսկաստան և աղաթվեց ու վերադարձավ Հայաստան «462 թ»: Իր որդիքն են Ներսէն, Հրահատ և Սահակ:—Եղիշ. 58, 77, 90, 150. Փարպ. իդ, լ, լդ, լե, խբ, խե, խէ, ծէ, կ. Կղկնտ. Բ. բ. Յայսմ. օգոստ. 7.—սեռ. Արշաւրայ՝ Փարպ. խե, ծէ, կգ, կը, կթ, հդ, ձգ, դ.—Արեւուրի՝ Անան. գիտ. 25.—գրծ. Արշաւրա՝ Փարպ. լթ.—Այբարատ 519, Հայապ. 159, Կոզեան, Կմարկենբեր 97—103:

— 8. Արշաւիր Պորխոռունի, նախարար. անգամ Դուինի «506 թ» ժողովի.—Ազգապ. 504 (այսպես ըստ Օրմանեանի, որ քաղել է Թղթոց գրքից, էջ 42. բայց այստեղ՝ այդ անվան փոխարեն գտնոււմ ենք Արտաշիր Հայոց մախաղ):

— 9. Արեւիւր հայկազն, պատրիկ և գանձապետ հունաց պետութեան. կոչվում է նաև Ստաւրակիոս. սրա դուստրը Թէոդոսիա ամուսնացել էր Լևոն Հայկազնի հետ: Նիկիեի որոս կայսեր դեմ ապստամբություն ծագելով, հուլիսբը Արշաւիրին կայսր

ընտրեցին. նիկեփորը թե Արշաւիրին և թե Լևոնին բռնեց և փակեց մի վանքում (808): Երբ Միքայէլ Անստալ կայսր, սպասեց երկուսին էլ (811), որից հետո Լևոն նստալ կայսր՝ Լևոն Ե անունով (813—820): Արշաւիր պատրիկի քեռորդին էր Փոտ նշանավոր պատրիարք հունաց:—Չամչ. Բ. 431, Justi 30, Ազգասպ. 927, Տէր Սահակեան, Հայ կայսերք, Ա. 156, Բ. 344:

— 10. Արշաւիր, Մորոխարզանեանց ցեղից, որ Պոլսի ամենից ազնվական ընտանիքներից մին էր համարվում (Թ դար): Մրանց համարում է Կամսարական՝ Տէր Սահակեան, Հայ կայսերք, Ա. 180:

— 11. Արշաւիր Աշտակեցի (կամ Աշնակեցի), նվիրատու Հոռոմոսի վանից. իր անթվական արձանագրութունը տես Շիրակ 25ա:

*ԱՐՇԷՉ, ար. իրանական անուն է. այսպես՝ ըստ Խոր. Բ. իզ և կը ունինք Արշէդ թագավոր Պարթևաց, թոռնորդի Արշակ մեծի. հույն և լատին պատմիչներն էլ ունին Օάրսից, "Αρσης, Arsēs ձևերը (տես Justi 231), որով հասկանում են Արտաշէս:

— 1. Արեկ, իշխան Արծրունի, որդի Քսերքսէսի. գործակից կղզով Կիւրոսին՝ Լիզիացոց Կրեսոս թագավորի դեմ մղած պատերազմում (Ն.Ք. 546).—Արծր. Ա. 6 (ա տպ. Արշէշ).—սեռ. Արեկայ՝ Արծր. Ա. 6:

— 2. Արշէգ, աղբապետ աղուան, ժամանակակից Վաչագան Գ-ի (Չ դար).—Կղկնտ. Ա. իզ (հրատ. Էմինի և Շահն. ունին Արեկ, նույնը Տաշեան, Տուց. 654 ա Արշէս ձևով):

*ԱՐՇԷՆ, ար. < իրան. -ձ՞ն մասնիկով կազմված փաղաքշահան ձև Արշաւիր կամ նման մի անվան (Հիւրշ. 90):

— 1. Արշէն երեց, Բագրևանդի Եղէգեակ գյուղից, հասարակ անուս բահանա. ամբացած էր Կապոյտ բերդում, բայց հափառալով Վասակի երդումներին, անձնատուր եղավ և Դևոնդեանց հետ Պարսկաստան քշվելով նահատակվեց Ապար աշխարհում «454 թ».—Եղիշ. 98, 101, 131, 139. Փարպ. իբ, իզ, խէ, ծզ, ծէ. Վրդ. իէ (հրատ. Էմինի՝ Արսէն). Սիմ. ապար. 48.—սեռ. Արշենայ՝ Փարպ. ծէ.—զրված է Արսէն՝ Յայսմ. յուլ. 31:—Չամչ. Բ. 83, 99, 107:

— 2. Արշէն երեց Վայոցձորեցի. մասնակից եղավ Եղէգեաց վկայարանի շինութեան «468 թ».—Օրբ. ժը, Սիսական 130:

ԱՐՈՒԱՆՈՍ, ար. ծագումն անհայտ: Մի անգամ հիշված կա Արվանոս պարոն օմն, նվիրատու Աւետարանի, անհայտ թվականով Ձեռ. Թաւր. 74 ա:—Տես և Ռանոս:

ԱՐՈՒԵՍ, ար. ծագումն անհայտ. Justi 27 ա համեմատում է 'Αροάσιος անվան հետ:

— Արուես, եղբայր Սևորդեաց Գէորգ նահապետի. հաճաար չուրանալով՝ եղորը հետ նահատակվեց Ափշին ոստիկանի որդի Դեզդդի ձեռքով (899).—Յն. կթ. լէ: Չամչ. Բ. 729:

ԱՐՈՒԽ, ար. ծագումն անհայտ. սրա հետ թերևս նույն է Առուխ, որ տես. Թաթարների մեջ էլ կար Առուխ անունը. հմմտ. Օրբ. ժմ. 29 «ձեռնտուութեամբ Բուղային և Աուուխին և Թագաճային և կամօք Հուլաղու դանին»:

— Արուխ, Հունաց կայսեր պալատական ծառաներից, հայ, որ Սմբատի հետ, կայսեր կողմից ուղարկվեց Ներսէս Ծնորհալու ժոռ՝ կրոնական միաբանութեան խնդրի առթիվ (1167 թ).—Չամչ. Գ. 99 (չունին Ծնորհ. պտձ. 109 և Ազգասպ. 1411):

ԱՐՈՒՄԱՆ, ար. ծագումն անհայտ:

— Արուման, իշխան Սիւնի, որդի Սահակի, եղբայր Հրահատի և Ջևանշիրի. հիշված է Տաթևի 844 և 871 թ. կալվածագրերում.—Օրբ. լը, լթ.—սեռ. Արումանայ՝ Օրբ. լը:—Սիսական, էջ 277 ա:

ԱՐՈՒՆ, սեռով, ձևով և ժամանակով անհայտ անուն. մի անգամ հիշված է անթվական մի ձեռագրի հիշատակարանում (Լալայեան ձեռագիրը կարծում է ԺՉ դարից), մի երկար շարք անունների հետ, որոնք մեծ մասամբ որոշյալ հյց. հոլով են. այսպես «...գԱմիրբէկն, գԳրիգորն, գԿակոնիկ, գԱրուն, գՕետն...»: Ըստ այսմ բառը կարող է լինել Արու կամ Արուն և հավանաբար արական է: Բայց ես զրբ Արուն, ըստ որում ունինք Արունիլիք, որ տես:—Ձեռ. Վասպ. 767:

ԱՐՈՒՆՄԷԼԻՔ, իգ. կազմված է նախորդից, ավելացնելով Մելիք: Հիշված է անթվական մի հիշատակարանում, որ գանվում է 1311 թ. գրված մի Աւետարանի մեջ:—Ձեռ. Թաւր. 71 ա:

*ԱՐՈՒՍ, իգ. < արաբ. عروس 'arūs «հարս» բառից, որ և միանալով թթր. ۳۳۶ xatun «տիկին» բառի հետ, դարձավ Արուսխարուն: Գործածվում է ԺԳ դարից սկսած մինչև այժմ: Կրճատ ձևն է Արուսխաթ և ավելի կրճատ Արուսխա (հողով Արուսխէն): Մրանից տարբեր է Արուսեակ, որ տես առանձին: Բայց այս անունն էլ կրճատմամբ դառնալով Արուս, ըստ ձևի միացավ նախորդի հետ:

— 1. Արուս յաթուն, գուստր Ուքանայ, կին Հասանի (Տա-

յիւր), որդւոյ Գուրգ իշխանի Արագածոտն գաւառի. մեռել է 1283 թ.—Այրարատ 170, 253:

— 2. Արուս խաբուն, զուտը Սաղունի և առաջին կին Տարսայիճ իշխանի. մեռել է 1286 թ. գերեզմանը գտնվում է Տաթևի վանքում.—Միսական 235:

— 3. Արուս խաբուն, կին Մ-ի, զուտը Սամփոնի. մեռավ իրենց որդին Սամփոնը, թաղեցին Յախաց քար վանքում և այս առթիվ կալվածներ նվիրեցին վանքին, 1367 թ.—Միսական 156:

— 4. Արուսխաբուն ոմն, հիշված 1384 թ.—Տաշևան, Յուզ, 934 ր:

— 5. Արուսխաբուն, կին Հնդուի և մայր Աւագ-Սարգսի. որ 500 դանականով վաճառեց իր կապան և գլխանոցը, և այդ գումարով Թուրքմանի գերությունից ազատեց մի Աւետարան, որ նվիրեց ճի գերեզման Ս. Մեսրոբ վարդապետին», 1387 թ.—Միսական 319 ր:

— 6. Արուս, զուտը Մարտիրոս քանանայի, որ գնեց մի հին Աւետարան, 1410 թ.—Չեռ. Վասպ. 164:

— 7. Արուս խաբուն, կին Յովհաննէսի. սերծսովոր տանուտեր Յովսէփի, որ ստացավ մի Աւետարան, 1432 թ.—Չեռ. Վասպ. 163:

— 8. Արուսխաբուն, սանամայր Յովհաննէս րհ. Գանձակեցու, որ Տիգրիսի Կրծանիս գյուղում օրինակեց Գանձարանը, 1436 թ.—Չեռ. Դաղեան, Ա. 27 ր:

— 9. Արուս խաբուն, կին Մկրտչի և մայր Անդրէասի, որ գնեց մի հին Աւետարան, 1442 թ.—Չեռ. Նոր-Բայազ. 17 ր:

— 10. Արուսխաբուն, զուտը տանուտեր Ասոսի, որի կինը Փաշայ՝ մի Աւետարան գրել տվեց Վանքում, 1451 թ.—Չեռ. Վասպ. 411:

— 11. Արուսխաբուն, կին Սաղատուրի, որ Ստեփաննոս գրչին գրել տվեց մի Աւետարան, 1453 թ. Չեռ. Վասպ. 419:

— 12. Արուսխաբուն, զուտը Յովանէսի և քույր Սարգիս գրչի, որ Նրուսաղէմում օրինակեց Գանձարանը 1457 թ.—Չեռ. Հալէպի, Ա. 166 ր:

— 13. Արուսխաբուն, մերձավոր Փաշաէլէքի. որ ի հիշատակ իր ամուսնու, գրել տվեց մի Աւետարան՝ Սորավանք գյուղում, 1458 թ.—Չեռ. Վասպ. 428:

— 14. Արուսխաբուն, կին Դաւթի և մայր մատենի Յո-

վանէսի, որ փրկանքով ազատեց մի Աւետարան, Աղթամար 1466 թ.—Չեռ. Վասպ. 384:

— 15. Արուսխաբուն, կին Սարգսի՝ հոր Գոնգուլ փաշայի, որ կտուց անապատում գրել տվեց մի Աւետարան, 1475 թ.—Չեռ. Վասպ. 472--3:

— 16. Արուսխաբուն, քրոջ զուտըն է Վարդան արեղայի, որ կտուց անապատում, Սաչատուր գրչին գրել տվեց մի Աւետարան, 1481 թ.—Չեռ. Վասպ. 489:

— Արուս անունը հիշված է նաև 1512 թ. Արուս ձևով (Չեռ. Վասպ. 85), 1578 թ. Արուսիկն ձևով (Չեռ. Վասպ. 11, Կարապետ եպոս.՝ Դօփեանք 187—8), 1588 թ. Արուս ձևով (Չեռ. Վասպ. 707), և անհայտ թվականով Չեռ. Վասպ. 268, 342, 372 (Արուսխաթ), 642:

— 17. Արուսխաբուն, նկարչուհի. իր գործերից նմուշներ տես Չեռ. Դաղեան, Բ. 36 ր. (սպ. Արուս խաբուն, որ ըստ իս պետք է այսպես ուղղել).—Թվականը անհայտ է:

†ԱՐՈՒՍԱՅ, իգ. < Նյ. Արուսեակ մուրթակի անունից, հիշատակեց արաբ. ար. Zuhra «լուսաստղ, արուսեակ» դարձել է իգ. անձնանուն, կամ պրս. ար. nāhid: Մի անգամ ավանդված է միայն թ դարից, բայց անցյալ դարում նորից կենդանանալով դարձավ հայոց ամենասիրելի և գեղեցիկ անուններից մեկը: Կրճատմամբ դարձել է Արուս և սրանով միացել է նախորդի հետ, որ բնավ կապ չունի սրա հետ:

— 1. Արուսեակ, զուտը Մուշեղ Բագրատունու, կին Սևադայ պարսիկ իշխանի, որ միացած Սմբատ սպարապետի և Սիւնեաց Սահակ իշխանի հետ, ապստամբեց Արարների դեմ՝ Հայաստանը և Պարսկաստանը նրանց լծից ազատելու համար: Պարտլվեցին Հոլ արաբ ոստիկանից (826 թ):—ՅՆ. կթ. իե. Օրբ. լգ. (ձեռ. Արուսեակ և Արաւսեակ ձևերով):

ԱՐՁԵԻՍՆ, ար. < արդյոք նմշն է գնդ. Arəjavan անձնանվան հետ, որի բուն նշանակություն է ըստ Bartholomae, Altir. Wört. 192 «արժանավոր»: Justi 22 ր համարում է argavān «եղրեանի», որի նվազականն էլ կա 'Αργουάνατος (մի իշխանի անուն է). նույն է պրս. Argawān, Arghawān = արաբ. Arjawan (ստրկուհի, մայր Ալ-Մուկթադի խալիֆայի, մ. 1118 թ), որ և Նյ. Արգուտան:

— Արջեան, երեց թարգմանիչ, Կորիւնի հետ գնաց Նրուսաղէմ և բերավ Կիւրեղ Նրուսաղեմացու Ապաշխարողաց կարգը.

—Օրհն. 246. Տաթև. հարց. 659.—ըստ Չարբ. Հին դար. 284 կոչվում է նաև Արդեան և նույն է Արձան Արժրոնու հետ:—Մի անթվական Մաշտոցի մեջ էլ գրված է Արդեան (Ձեռ. Սեբ. = ՀԱ 1926, 545).

†ԱՐՁՈՒԿ, ար. < հյ. արջ բառի փաղաքշականից, հիշա ինչպես լտ. Ursula ար. անձնանունը, որ նշանակում է բուն «փոքր արջ»:

— 1. Արջուկ իշխան Ուռհայեցի. խելու համար Եղեսիա քաղաքը Սմբատ իշխանի ձեռքից, խնդրեց Փիլարտոսի օգնությունը. Փիլարտոսը եկավ, գրավեց քաղաքը և երկուսին էլ սպանեց (c1083 թ).—Ուռհ. 223:

— 2. Արջուկ, որդի Գրիգորի և Թոռն իշխանաց իշխան Դաւթի Շոթոկանց. հիշված է 1236 թ.—Յովսէփեան, Նիւթեր և ուս. Ա. 25, Խաղբակեանք 18:

— 3. Արջուկ, հիշված է 1311 թվից ավելի ուշ գրված անթվական մի հիշատակարանում՝ Ձեռ. Քաւր. 74 ա:

*ԱՐՍԱՓԻՈՍ, ար. եգիպտական անուն է. հմմտ. 'Αρσαφής, որ եգիպտական անունն է Դիոնիսոսի:

— Արափիս, եպիսկոպոս Մոփաց, անգամ Նիկիայի ժողովի, 325 թ.—տես Տաշեան, Ազաթ. 149. համարվում է նույն ընդ Արաուկես.—Ալիշան, Արշալ. քրիստ. 242 գրում է Արափ կամ Արափ:

*ԱՐՍԷՆ, ար. < հուն. ἄρσην «այր, տղամարդ» բառից, որ նույնպես դարձել է ար. անձնանուն և որից ունինք լտ. գերմ. անգլ. Arsenius. Ֆրանս. Arsène, ռուս. Арсений. հայտնի է օրինակ՝ Արսեն մեծ ճգնավորը (350—445), որի վարքը անցել է Յայմաուրքի և Հարանց վարքի մեջ (Աւգերեան, Լիակ. վրք. սրբ. Թ 278):

— 1. Արսեն Հնձայացի, նախարար. մասնակցեց Վարդանանց պատերազմին, ուր նահատակվեց 7 զինվորներով (c451 թ).—Նիշիէ 77, 93. Փարպ. լթ. Շար. դր. Յայմ. յուլ. 31, օգոստ. 7: (Կոչված է «արդար»):

— 2. Արսեն եպիսկոպոս Երուսաղէմի. հիշված է շուրջ 1000 թվին. եղել է պատրիարք Երուսաղէմի՝ Իբրև: հաջորդ Դրեգորի և գահակալել է 1006—1038 (ըստ Աղանունու). հանձնարարական թուղթ է տվել Սիմէոն ճգնավորին (մ. Թ016), երբ սա գնում էր Եփրոպա.—Չամչ. Բ. 861, 865, Ազգաս. 1188:

— 3. Արսեն, իշխան Վայոց ձորի, 1252 թ. (անունն ու թվականը անստույգ).—Մխական 110:

— 4. Արսեն, միաբան Տիպնայ Դաստակ վանից, 1450 թ.—Նօտարք 166, Ձեռ. Վասպ. 406:

— 5. Արսեն, քահանա Ս. Գէորգ եկեղեցու Բաղէշի, 1463 թ.—Նօտարք 215:

— Արսեն անունը հիշված է նաև 1552 թ. (Ձեռ. Վասպ. 655), 1560 թ. (անդ 664), 1663 թ. (Ձեռ. Նոր-Բայազ. 21բ), 1677 թ? (Ձեռ. Վասպ. 536 և 1010), 1693 թ. (Քորոս աղբար, Բ. 366, նույն է նախորդի հետ), 1684 թ. (Քորոս աղբար, Բ. 370), 1787 թ. (Տաշեան, Յուլ. 911 ա) և այժմ էլ գործածական է:

Արսուադէն տես Յաւադէն:

ԱՐՍՈՒԿԷՍ, ար. ծագումն անհայտ:

— Արսուկես. քրժի որդի էր, որին կրթեց Լուսաւորիչը և եպիսկոպոս ձեռնադրեց (Դ գար).—Ազաթ. § 846 (ձեռ. Ասրուկէս).—Արար. Ազաթ. 72 նույնը կոչում է Արսուկ եպոս. Միրազի, իսկ հուն. Ազաթ. 'Αρσούκης:

ԱՐՏԱ, իգ. ծագումն անհայտ:

— Արտա, դուստր Քորոսի և Թոռն Ռուբէն Ա-ի, կին Պաղտինի՝ առաջին Թագավորի Երուսաղէմի (1100—1118), որ Առաջին Պաշակոռթյան առաջնորդ Դողֆրուա-քը-Բույյոնի հղբայրն էր: Այսպիսով Արտա Երուսաղէմի «առաջին Թագուհի լինէր լեառնասուն բամբիշն Հայոց»: Մի քանի տարի հետո Պաղտինը արձակեց նրան և բերեց մի հոմանի, որին նույնպես արձակելով, Արտային ետ վերադարձրեց.—Միսուան 47 բ:

*ԱՐՏԱԿ, ար. < պհլ. Artak անունից, որ Arta ձևի (այն է Արտուազդ, Արտաւան են անունների) փաղաքշականն է. տառագարձված է նաև ասոր. Ardaq (Հիւբը. 28, 30): Հայերենից է փոխառույթ վրաց. Արտագ. Արտոգ (Թագավոր Վրաց Ն.Ք. 81 թ. ըստ Mourier, Hist. de Géorgie, էջ 62): Մեր մեջ Արտակ անունը գործածված է Դ գարից մինչև Ժ. դար: Իբրև հատուկ անվան օրինակ հիշված է Քր. քեր. 14, Անան. քեր. 140: Սրանից է նաև Արսակունի ազգանունը (Փարպ.): Ժ գարից-հետո չէ գործածված: Վերջին ժամանակներում նորից կենդանացավ, բայց հաջողութուն չունեցավ:

— 1. Արսակ իշխան Հարթի. ուղեկից եղավ Ներսէսին, երբ նա գնում էր Կեսարիա՝ կաթողիկոս օժիւրու համար (c353 թ):—Մեար. եր. 25:

— 2. Արտակ եպիսկոպոս, անդամ Շահապիվանի ժողովի «444 թ».—Այրարատ 519, Հայապ. 159, Ազգապ. 330:

— 3. Արտակ Մոկացի, սիրելին էր Քաջն Վարդանի. մասնակցեց Արտաշատի ժողովին «449 թ». մյուս նախարարների հետ կանչվեց՝ Պարսից դուռը և առերես ուրանալով հավատքը՝ արձուկվեց: Վարդանանց պատերազմում ներշնչվեց Արծրունու նիգալակիցն էր «451 թ».—Եղիշ. 33, Փարպ. իգ, իե, իէ.—գրծ. Արտակալ. Փարպ. լթ:

— 4. Արտակ Պալունի, սեպուհ. մասնակցեց Վարդանանց պատերազմին, ուր նահատակվեց 57 զինվորներով «451 թ».—Եղիշ. 77, 93, 117. Փարպ. լր, լթ. Շար. դբ. Յայամ. օգոստ. 7:

— 5. Արտակ Ռշտունի, մին այն նախարարներից, որոնք Յազկերտի դուռը կանչվեցին և առերես ուրանալով իրենց հավատը, ազատ արձակվեցին «450 թ»: Այնուհետև Արտակը բռնեց Վասակի կողմը՝ հակառակ Վարդանի.—Եղիշ. 32, 71. Փարպ. իե:

— 6. Արտակ Կամսարական, նախապապն է Պահլավունեսց տոհմի. սրա որդին է Ապուղամբ, թոռն է Գրիգոր Համգա, թոռնորդին՝ Վասակ Պահլավունի և թոռան թոռն է Գրիգոր Մագիստրոս.—սեռ. Կամսարեանն Արտակայ՝ Մագ. թղ. ժա:—(Ալիշան, Շնորհ. էջ 12 դնում է Ժ դարի սկիզբը. բայց քանի որ թոռը՝ Գրիգոր Համգա ծնված է 941 թվին, ուստի ճիշտ կլինի դնել Ժ դարի կեսից հետո):

•ԱՐՏԱՄՇԱՀ, ար. ձևով անստույգ և ծագմամբ անհայտ անուն. գործածված է վի անդամ Հոռոմոսի 1266 թվի մի արձանագրության մեջ, սեռ. Արտամշին ձևով (Շիրակ 26 բ): Ալիշան ուղ. ձևն համարում է Արտամուշ. ես կարծում եմ Արտամշան:

•ԱՐՏԱՆԻՍ, տառադարձված է հուն. Ἀρτάνης (Ստրաբոն XI, 14, 15). սրա փոխարեն Ստեփանոս Բիւզանդացին գրում է Արտակ. Գարագաշ են համարում են Վարդան կամ Արշակ. ավելի լավ է դնել Արտան (տես այս անունը), ինչպես ունի նաև Justi 37:

—Արտանես, վերջին թագավոր Մոփաց, Չարեհի ցեղից. Տիգրան մեծը հաղթեց նրան, սպանեց, և նրա երկիրը իր պետության միացնելով՝ տեր դարձավ ամբողջ Հայաստանի (մոտ Ն.Ք. 90 թ).—Ստրաբոն Հայոց մասին, էջ 65, 102, Գրգշ. Քնն. պամ. Ա 81, Բ 132, Լէօ Ա 395:

•ԱՐՏԱՇԱՀՐ, ար. < հայրս. Artaxšahr անունից, որ տես Արտաշես:

— Արտաշահր եպիսկոպոս, ներկայացուցիչ Հայաստանի՝ 424 թվի նեստորական ժողովում.—Արտնց ՀԱ 1925, 538, Justi 35 բ:

•ԱՐՏԱՇԱՄԱՅ, իգ. < հայրս. arta- «արդար, ուղիղ»+ամայ? բառերից: Գործածված է միայն մի անգամ Ն.Ք. Ա դարում, այնուհետև իսպառ խափանված: Լսել եմ 1906 թ. Նոր-Բայազետում, Արտաշամ ձևով:

— Արտաշամայ, դուստր Արտաշես Ա-ի, քույր Տիգրան Մեծի և կին Մինդրատ Պոնտացու (Ա դար Ն.Ք.).—Խոր. Բ. ժա (մի ձեռ. Արտաժամայ):

•ԱՐՏԱՇԷՆ, ար. < իրան. -ēn փաղաքական մասնիկով՝ Արտաշես անունից (Հիւբշ. 30): Ավանդված է միայն մի անգամ Դ դարից:

— Արտաշես Մամիկոնեան, հայր Մանուէլ սպարապետի Արշակ Գ («379—386») թագավորի.—սեռ. Արտաշեսայ՝ Բուգ. Ե. լէ:

•ԱՐՏԱՇԷՍ, ար. < արշակունյան պի. *Artašas ձևից. հմտ. սասան. պի. Ardašir, Artašir, Artaxšir, Artaxšatr, պրս. ارداشیر Ardšir, հայրս. Artaxšassa (Meillet, Gram. du v. p. 64), տառադարձված հուն. Ἀρταξάρης, Ἀρταξήρ, Ἀρτασίρ, Ἀδεσίρ, Ἀρτασίρη, Ἀρτασίρης, Ἀρτάξας, Ἀρτάξης, Ἀρταξίας, Ἀρταξέριξ, Ἀρτοξέρξης, Ἀρτοξέσσης, լուգ. Artakšassa, լու. Artaxias, Artaxerxes, արամ. ʾrtxšš, ասոր. Ardašir, Artašir, Artašahr (տես վերը Արտաշահր), Ardaxšir, եբր. Artaxšastā, Artaxšastā, Հպրս. նշանակում է «արդարությամբ իշխող, au règne conforme à la loi»: Սովորական անուն էր Պարսից մեջ. նշանավոր է հատկապես Արտաշես Ոֆու Երկայնաբազուկ՝ թագավոր Պարսից (Հիւբշ. 29): Մեր մեջ գործածված է Ն.Ք. Բ դարից մինչև Ե դար. այնուհետև խափանված է՝ փոխանակվելով Արտաշիր ձևով. անցյալ դարում նորից կենդանացավ և այժմ շատ սովորական անուն է. կրճատ ձևն է Արտաշ:

— 1. Արտաշես, հիմնադիր թագավորության Մեծ Հայոց. նախապես, իւր ընկեր Չարեհի հետ, Սևակեանց թագավոր Մեծն Անտիոքոսի (190—186) գորավարներից էին: Հռոմեացեց դրբամար, երկուսն էլ ապստամբեցին նրա դեմ և իրենց երկիրը անկախ հայտարարեցին: Չարեհը տիրեց Մոփաց աշխարհին, Արտաշեսը նստավ Արտաշատում (189 Ն. Ք.): Մասնակից եղավ այն դաշնագրության, որ Հռոմեացեց գրդումով կնքեցին (180 թվին) Փորթ-Ասիայի թագավորներից՝ Եմենէս Բ. թագավոր Պերգամոնի,

Պրուսիա թագավոր Բիւթանիայի, Արիարաթ Ե թագավոր Կապադովիայի, Փանակ թագավոր Գոնտոսի և Արտաշէս (Արտաքսիաս ըստ Ստրաբոնի և Պոլիբ. ԻԶ): Շրջակա ազգերից նվաճելով գանազան գավառներ, կազմեց մի ընդարձակ պետութիւն: Իրանով է սկսվում Արտաշեսեան հարստութիւնը, որի մեծագուշտ գահակալը եղավ Տիգրանը:—Ստրաբոն Հայոց մասին, էջ 57, 65, Գրգշ. Գնն. պտմ. Ա. 80, 81, Լէօ Ա. 384, Չամչ. Ա. 204—7, Justi 36 բ. Այրարատ 395—6:

— 2. Արտաշէս Ա Արշակունի, աշխարհակալ, որդի Արշակ Ա-ի, թոռն Վազարշակի՝ եղբոր Մեծին Արշակայ Պարթևաց թագավորի. թագավոր Հայոց, նվաճեց ամբողջ Փոքր-Ասիան և նախաորմից պատրաստելով, անցավ Հունաստան: Հռովմայեցիք վախեցած նրանից, խոովութիւն զցեցին նրա բանակի մեջ և դավադրութեամբ սպանել տվին: Իր վերջին խոսքն եղավ «Աւագ, փառացս անցաւորի»: Ըստ Չամչ. թագավորել է Ն.Ք. 114—89 թ. այն է 25 տարի:—Խոր. Բ. ք. ժա—ժգ. Սեբ. բ. Յհ. 4թ. դ. Ուխտ. Ա. իթ, ծղ. Ասող. Ա. Ե. Մագ. թղ. ժթ. Մխ. անեց. 4, ժ. Սամ. անեց. 50. Մխ. այրիվ. 18, 57. Մին. համդ. 16. Նհպտք. 89. Վրդ. ժե. Չքր. սարկ. Ա. 2.—սեռ. Արտաշեսի՝ Խոր. Բ. է, թ, ժա—ժդ. Յհ. 4թ. դ. Ե. Ուխտ. Ա. իթ. Ասող. Ա. Ե. Մխ. անեց. ժա. Մին. համդ. 16, 17.—Արտաշեսի՝ Շնորհ. վրպ. 196.—Արտաշեսի՝ Մագ. թղ. 4. Նհպտք. 89.—գրծ. Արտաշեսի՝ Խոր. Ա. ժբ. Ուխտ. Ա. ժգ. Ասող. Ա. Ե.—Արտաշեսի՝ Սամ. անեց. 43. Մին. համդ. 5.—ած. Արտաշեսեան՝ Անան. քեր. 144.—Աթէնքի արշավանքի մասին խոսում է նաև Վանական վրդ. (տես Ալիշանի Հայրուսակը, էջ 385 և Նորայր ՀԱ 1925, 302):—Petrowicz, Arsaciden-Münzen, էջ 188, սրան է վերագրում երկու դրամ՝ անորոշ թվականով:—Ըստ Գննական պատմութեան, Արտաշէս Ա առասպելական անձնավորութիւն է, որ սարքել է Խորենացին, Պարսից Արտաշէս կամ Բսիրքսէս թագավորի գործերը փոխադրելով նրա վրա:

— 3. Արտաշէս Արշակունի, որդի Արտաշէս Ա-ի, եղբայր Տիգրան Բ-ի և հայր Արշամ թագավորի.—սեռ. Արտաշեսի՝ Խոր. Բ. իգ. Յհ. 4թ. Ե. Ուխտ. Ա. լ. Ասող. Ա. Ե. Շնորհ. վրպ. 233. Վրդ. ժե.—Արտաշեսի՝ Մխ. անեց. ք. (ըստ Չամչ. Ա. 220, 269 չկա այսպիսի անձ և Արշամը որդին է Արտաշէս Ա-ի):

— 4. Արտաշէս, անծանոթ թագավոր Հայոց, եղբայր և հա-

ջորդ Երուանդի. թագավորել է 52 տարի.—Սեբ. բ.—սեռ. Արտաշեսի՝ անգ:

— 5. Արտաշէս, երեց որդի Արտաւազդ Ա-ի. թագավոր Հայոց Ն.Ք. 14—20. երբ Անտոնիոս գերի տարավ Արտաւազդին (34), Արտաշէսը գահ բարձրացավ. բայց Անտոնիոսից հաղթվելով՝ փախավ Պարթևների մոտ, նրանցից օգնութիւն ստացավ և իր գահին տեր դարձավ: Օգոստոս կայսեր թելադրութեամբ՝ հռովմայեցոց կուսակից հայերը սպանեցին նրան և թագավորեցրին նրա եղբոր՝ Տիգրանին:—Justi 37 ա, Գրգշ. Գնն. պտմ. Բ. 183—186, Լէօ Ա. 434—437:—Չամչ. Ա. 272, 274:

— Արտաշէս տես Չեմնն:

— 6. Արտաշէս Բ. Արշակունի, թագավոր Հայոց. Սանատրուկի որդին էր, որ Երուանդի կոտորածից ազատվելով, փախավ Պարսկաստան և այնտեղ մեծանալով Պարսից Դարեհ թագավորի պալատում, նրա օգնութեամբ տեր դարձավ իր գահին: Վանեց Ալանաց և Հռովմայեցոց արշավանքները. Մողկեցրեց արհեստներն ու հողագործութիւնը այնպես, որ մի ափ անմշակ հող չմնաց Հայաստանում: Ըստ Չամչ. թագավորել է 88—129 թ. այն է 41 տարի:—Խոր. Բ. լէ, լը, խգ, խդ, խզ, խը, ժ, ժա, ժգ—ժդ, կ, կա. Սեբ. բ. Ուխտ. Ա. խա—խգ, ծղ. Կղկնտ. Ա. ք. Արծր. Ա. է, ք. Ասող. Ա. Ե. Մագ. թղ. ժթ, լգ. Վկ. ոսկ. 60. Մխ. անեց. գ, թ, ժ, ի. Վրդ. ժէ. Նհպտք. 89. Յայսմ. օգոստ. 27, սեպտ. 19. Մխ. այրիվ. 18, 60. Մին. համդ. 19. Սամ. անեց. 56, 57.—Արտաշէս՝ Չքր. սարկ. Ա. 2. ZAPh 1, 190.—սեռ. Արտաշեսի՝ Խոր. Ա. լ. Բ. լէ, խգ—ժդ, ժգ, ժթ—կբ. Սեբ. բ. Յհ. 4թ. է. Ուխտ. Ա. իբ—խդ. Կղկնտ. Ա. ք. Ասող. Ա. Ե. Սամ. անեց. 57, 58. Մին. համդ. 19, 20, 21.—Արտաշեսի՝ Ուխտ. Ա. խա, խբ. Արծր. Ա. է, ք, Գ. ժբ. Վկ. ոսկ. 61. Նհպտք. 89. Մագ. թղ. լբ. Մխ. անեց. ժա, ի. Յայսմ. օգոստ. 27. Վրդն. աշխ. 525.—քց. յԱրտաշեսի՝ Խոր. Բ. ժէ. Շնորհ. վրպ. 321. Սամ. անեց. 56.—պտմ. զԱրտաշեսի՝ Խոր. Ա. լ.—գրծ. Արտաշեսի՝ Խոր. Բ. խե, խզ.—ած. Արտաշեսեան՝ Արծր. Գ. իթ.—Վրաց պատմութեան մեջ կոչված է Արտաշան (Mourier, Hist. de Géorgie, էջ 85—91). Իսկ Վրաց աղբ. Ա. 155 Արտաշան, որ Երուանդի եղբայրն է համարվում Այս Արտաշանի համար Վրացիք պատմում են հետևյալը.—Վրացիք, Օսերը և Լեզգիները մեծ բազմութեամբ արշավեցին ու ավարի տվին հյուսիսային Հայաստանը: Ետ գառնալով՝ անցան Կուրը և երբ Կամբեչում նստած սկսան բաժանել ավարը, հասավ

Արտաշանի զորավար Սմբատը իր զորքով: Օսերի թագավոր Բազուկը կանչեց նրան մինամարտի. Սմբատ հաղթեց և սպանեց թե Բազուկին և թե նրա կղբայր Անբաղուկին: Այնուհետև հարձակվեց Օսերի, Լեզգիների և Վրաց բանակի վրա, հաղթեց ու բոլորին փախուստի մատնեց: Դեմոթուս շինեց Սամցխե բերդը, ուր պահպան զորք թողեց: Վրացիք և Օսերը նորից հավաքվեցին և Հայոց դեմ զուրս եկան: Արտաշես և Սմբատ արշավեցին Քարթլի, նստան Մցխեթում: Պատերազմը տևեց հինգ ամիս: Ի վերջո հաշտութուն կնքվեց և Արտաշեսը ետ դարձավ: Քարթլին վերաշինվեց: Մի քանի տարի հետո, երբ Արտաշեսը զբաղված էր Պարսից դեմ պատերազմով, Վրացիք և Օսերը նորից կովի զուրս եկան. կոտորեցին Արտաշեսի որդի Ջարեհի բանակը և Ջարեհին էլ սպանեցին: Սմբատը Արտաշեսի և Տիգրան արքայորդիների հետ հասավ: Երկու կողմերը հաշտվեցին. Վրացիք արձակեցին Ջարեհին, խոստացան դրամ կտրել Արտաշեսի պատկերով, կովի նրա թշնամիների դեմ, իսկ Արտաշեսն էլ ետ տրվեց Ծունդաք քաղաքը, Դեմոթի բերդը, Ջալախքն ու Արտահանը (Վրաց աղբ. Ա. 155--160):

— 7. Արտաշես Արշակունցի, Տիրան Բ-ի («339—350») անդրանիկ որդին և Արտաշես Գ-ի թոռը, որ մեռավ շխալավորամ:— սեռ. Արտաշիսի՝ Խոր. Գ. ժգ:

— 8. Արտաշես ոմն, իր ընկերներով միասին նահատակվել է Ասիական կողմերը՝ 203 թ. տոնվում է լատին եկեղեցում մարտի 7-ին. — Ալիշան, Արշալ. քրիստ. 83:

— 9. Արտաշես ոմն, նահատակվել է ի Սիրմիոն (Պաննոնիայում), հունվարի 2-ին (բայց թվականը անհայտ). — Ալիշան, Արշալ. քրիստ. 83—84:

— 10. Արտաշես, թագավոր Հայոց. հիշված փոխանակ Տըրդատի. — Վրդն. աշխ. 522:

— 11. Արտաշես Մամիկոնեան, որդի Մանուէլ սպարապետի. ժառանգեց իր հոր պաշտոնը՝ Արշակ Գ-ի օրով («384 թ»). — Բուդ. Ե. 15. — կոչված է Արտաշիս՝ Բուդ. Ե. 16:

— 12. Արտաշես Գ. Արշակունցի, թագավոր Հայոց. Վրաստանի որդին էր. ծնվել է «404 թ». պարսիկ անունով կոչվում է Արտաշիս. դահ բարձրացավ «422 թ». իր անառակ վարքի պատճառով, նախորարները բողոքեցին Պարսից թագավորին և գահից զրկելով, պարսիկ մարզպան բերել տվին Հայաստան, որով և վերջացավ Արշակունեաց թագավորութունը «428 թ». — Խոր.

Գ. ծե, ծը, կգ. Փարպ. ժբ—ժդ. Կոր. 18. Եղն. եր. 267. Արծր. Ա. ժա. Ասող. Բ. ա. Շնորհ. վիպ. 950. Մխ. անեց. գ. Սամ. անեց. 70. Պտմ. սահ. 31, 32. Կիր. 18. Օրբ. ժգ. Յայսմ. սեպտ. 9. Նկատք. 91. Մին. համդ. 27. — սեռ. Արտաշիսի՝ Եղիշ. 7. Օրբ. ժգ. Յայսմ. սեպտ. 9. — Արտաշիսի՝ Փարպ. ժգ. — Արտաշիսի՝ Փարպ. ժգ. Ախ. ապար. 35. — բց. յԱրտաշիսի՝ Փարպ. ժգ. — Արտաշիսի՝ Միմ. ապար. 28. — պտմ. զԱրտաշիսի՝ Օրբ. ողբ. 32. — պարսիկ անունով կոչվում է Արտաշիս՝ Խոր. Գ. կդ. Յհ. կթ. ժդ. Արծր. Ա. ժա. Ասող. Բ. ա. Կղնտ. Ա. գ. Կիր. 18. Վրդ. իգ. Մխ. այրիվ. 19. Սամ. անեց. 70. Յայսմ. սեպտ. 9. Զքր. սարկ. Ա. էջ 3. Վրաց աղբ. Ա. 77, 79. — սեռ. Արտաշիսի՝ Խոր. Գ. կդ. Դառ. անյ. 99. Արծր. Ա. ժա. Ասող. Բ. բ. Սամ. անեց. 70. Յայսմ. սեպտ. 9. Նկատք. 91. — Արտաշիսի՝ Կիր. 19. Պտմ. սահ. 33. — բցու. յԱրտաշիսի՝ Խոր. Գ. կգ, կդ. Ասող. Բ. ա. Արծր. Ա. ժա. Զուդ. 44. — Միմ. ա. Բ տպ. էջ 77 սխալմամբ կոչում է Արշակ, իսկ Ա տպ. էջ 103 չի հիշում. — Չամչ. Ա. 497—516:

— 13. Արտաշես Մամիկոնեան, որդի Հմայեակի և եղբայր Վահան Մամիկոնեանի. — Փարպ. կբ. Ասող. Բ. բ:

*ԱՐՏԱՇԻՍ, ար. < արս. اردشیر Ardsīr, որ հյ. Արտաշես անվան իրանական ձևն է համարվում. գործածված է Եզրայի մինչև ժԳ դար, այնուհետև խափանված: Պարսիկներից հիշատակել են՝ Ardašir որդի Bījan-ի, զորավար Լոհրասպ արքայի (Շահն. 4, 279), Արտաշիս որդի Գուշտասպ թագավորի (Շահն. 4, 321), Արտաշիս կամ Բահման, որդի Իսֆենդիարի, թագավոր Պարսից (Շահն. 5, 8), Արտաշիս Բարական, հիմնադիր Սասանեան հարևոտության (Շահն. 5, 265), Արտաշիս Բ Բարի, թագավոր Սասանեան (Շահն. 5, 386): Պարսիկները ստուգաբանում են ard «ցասում» և šīr «առիւծ» բառերից, իբր «ցասուցեալ առիւծ» (Գէորգ զպիր, Բառ. պրս. 102 ա). բայց այս ստուգաբանութունը կեղծ է. ստույգը տես վերը Արտաշես:

— 1. Արտաշիս, մախաղ Հայոց, ժամանակակից Բաբգէն կաթողիկոսի («490—616 թ»). ստորագրում է այն թղթին, որ Բաբգէնը ուղարկեց Պարսկաստանի ուղղափառներին. — Գիրք թղ. Բ. — բցու. յԱրտաշիսի՝ Գիրք թղ. Բ:

— 2. Արտաշիս, տեր Միւնեաց. ժամանակակից Բաբգէն կաթողիկոսի («490—516 թ»). ստորագրում է այն թղթին, որ Բաբգէնը ուղարկեց Պարսկաստանի ուղղափառներին. — Գիրք թղ. Բ:

— 3. Արտաշիւր, տեր Առաւելգէնից, ժամանակակից Բարզէն կաթուղիկոսի (490—516 թ.)։ ստորագրում է այն թղթին, որ Բարզէնը ուզարկեց Պարսկաստանի ուղղափառներին.— Գիրք թղ. Ը՛ :

— 4. Արտաշիւր Արշակունի, զինակիր Արտաւանի՝ զորավարի Յուստինիանոսի։ Areobindus զորավարի հետ արշավեց Ափրիկէ՝ ճնշելու համար Գոնթարի ապստամբութիւնը (545 թ.)— Չամչ. Բ. 249—253, Justi 35բ (հուն. տառադարձված Ἀρτασίρης, ριος)։

— 5. Արտաշիւր իշխան, անձնապահապետ և մտերիմ Կոստանդին կայսեր հունաց. երբ Կոստանդինը Մուշեղ զորավարին կուրացրեց, Հայոց բանակը ապստամբեց կայսեր դեմ. կայսրը մեծ զորքով Արտաշիւրին ուզարկեց նրանց դեմ. երկու կողմից մեծ կոտորած եղավ. ի վերջո Արտաշիւր հաղթվեց ապստամբ հայերից և ետ դարձավ (792).— Չամչ. Բ. 424։

— 6. Արտաշիւր, որդի Վարշիւրի և թոռն Ապլվարդի. իր մի այգին նվիրեց՝ Եղվարդի վանքին, 1191 թ.— Այրարատ 199։

— 7. Արտաշիւր ռայիս Օշականի, իր գանձագին այգին, որ կոչվում էր Աշոտոնց, նվիրեց Բազնայրին, 1211 թ.— Շիրակ, էջ 120 ա։

— 8. Արտաշիւր, որդի Շահնշահի և թոռնորդի Չաքարէ մախրապատարի, եղբայր Չաքարէի Գ, Աւագ Սարգսի և Իւանէի. վաճառեց Մրէնը պարոն Սահմադինին՝ 1261 թ.— Կիր. կր. Շիրակ 175. Յովսէփեան, Նիւթեր և ուս. Ա. 14։

— 9. Արտաշիւր, որդի Իւանէի, եղբորդի նախորդ Արտաշիւրի (№ 8), թոռն Շահնշահի և թոռնորդի Չաքարէ մեծի. հիշված 1336 թ.— Արձ. (Շիրակ 28 բ)։

*ԱՐՏԱՊԱՏ, ար. < իրան. Artapāta անունից, որի բուն նշանակութիւնն է «Արդարութեան Ոգուց պահպանված»։ Այս անունով հայանի է 'Αρταπάτης եղբայր Փոքր Կիւրոսի։

— Արտապատ, թագավոր Հայոց՝ յայնկոյս Եփրատի, Գոմպէտի ժամանակ (65 թ.)— Justi 37 բ։

*ԱՐՏԱՎԱԶԳ, ար. < հայրս. *Artavazdah, զնդ. ašavazdah, պնդ. Artavazd. բուն նշանակում է «որի արդարութիւնը հաստատուն (կամ անկախ) է» (Հիւրդ. 30)։ Իբրև հայ և մարաց թագավորների անուններ տառադարձված է հուն. Ἀρταουάδοης (ուշ ժամանակ՝ Ἀρτάβαδος), լատ. Artavasdes, Artoasdes. կրճատ ձևն է Արտաւագ, հմտ. Artabaz թագավոր Պարթևաց (իրը 227 թ.)

զրկում է Ֆրանս. Artabaze։ Հայերից փոխ էին առել այս անունը նաև Գոթացիք. և Վիսիգոթները իրենց տիրապետութեան վերջերը՝ Սպանիայում, կրում էին դեռ Արտաուագը (Artavasdes) անունը, մոտ 710 թ. (Nansen, L'Arménie 304)։ Գործածված է մեր մեջ Ն. Ք. Գ զարից մինչև ժԳ զար. կա նաև սրանից կազմված Արտաւագրեան, որ իբր «հայրանուն» հիշում է Դաւ. քեր. 104։ ժԳ զարից հետո այս անունը դադարեց գործածութիւնից և մեր նոր ազգային զարթման ժամանակ վերակենդանացավ։ Այժմ մեր սովորական և սիրուն անուններից մեկն է. փառաքչականն է Արտո։

— 1. Արտաւագ, թագավոր Փոքր-Հայոց. հաղթեց և զուրս քշեց Նէոպտղոմէոսին (Ն. Ք. 322), որին Սելևկեանները Փոքր-Հայոց սատրապ կամ կուսակալ էին նշանակել.— Լէօ Ա. 379։

— 2. Արտաւագ (կամ Արտաւագան), իշխան հայ, որ Որոնդէս (Հրանդ) կուսակալի մահից հետո (Ն. Ք. 239) զուրս եկավ Սելևկեան հարկատուութիւնից, տիրեց Հայաստանի և իր իշխանութիւնը տարածեց մինչև Ասորպատականի սահմանները։ Անտիոքոս Գ. Մեծը (222—186) գնաց նրա վրա. Արտաւագ վախեցով և առանց պատերազմի ընդունեց հարկատուութիւնը. այնուհետև խաղաղութեամբ կառավարեց երկիրը և մեռավ 50 տարի իշխուց հետո (Ն. Ք. 189).— Չամչ. Ա. 203։

— 3. Արտաւագ, թագավոր Հայոց, Արտաշէսի և Տիգրան Մեծի միջև, իբր Ն. Ք. 93 թ. սրա դեմ պատերազմի զուրս եկավ Պարթևաց Միհրդատ Բ թագավորը, որպեսզի զահ բարձրացնի Տիգրան Ա-ին։ Թերևս այս Արտաւագը Տիգրանի եղբայրն էր։ Ասպետ Petrowicz, Arsaciden Münzen, էջ 189, սրան է վերագրում անստույգ մի դրամ։— Գրգշ. Բնն. պատմ. Բ. 104, 124 (կոչված է Որդուադիոս առ Յուստինոս պատմիչ, ԽԲ, 2), Լէօ Ա. 390, Justi 39 բ (Artoadistus ձևով), Չամչ. Ա. 207 (դնում է որդի Արտաշէսի. իշխել է 10 տարի, այն է Ն. Ք. 159—149)։

— 4. Արտաւագ Ա Արշակունի, թագավոր Հայոց (56—34 Ն. Ք.), որդի և հաջորդ Տիգրան Բ-ի. դաշնակցեց Պարթևներին հետ՝ վանելու համար Հռովմայեցիներին Միջագետքից և Ասորիքից. հաղթվեց Հռովմայեցոց Անտոնինոս զորավարից և շղթայակապ գերի տարվելով Եգիպտոս, բանտարկվեց և հետո սպանվեց՝ Ակտիոնի նավամարտի ժամանակ (Ն. Ք. 31).— Ստրաբոն Հայոց մասին, էջ 49, 59, 61, 67. Գրգշ. Բնն. պատմ. Բ. 169—183, Լէօ Ա. 425—435.— Խոր. Բ. իր, իգ. ՅՆ. կթ. Ե. Ուխտ. Ա. լ. Ասող.

Ա. Ե. Մխ. անեց. գ. Մագ. թղ. ժթ. Սամ. անեց. 50. Ծնորհ. վիպ. 226. Վրդ. Ժե (հրտը. էմինի՝ Արտաւազ). Մին. համդ. 17. Նհպաք. 89. Զքր. սարկ. Ա. 2.—գրված է Արտաւազ՝ Մխ. այրիվ. 18, 57. Մխ. անեց. Ժ.—սեռ. Արտաւազգայ՝ Սոր. Բ. Իբ, Իգ. 35. Կթ. Կ. Ուխտ. Ա. 1. Ասող. Ա. Ե. Կղկնտ. Ա. Ը. Նհպաք. 89.—Իբ հոր պաշտոնում ընտիր հունական կրթությունն էր սասացել. ըստ Պրուտարքոսի պրել է զանազան հունարեն ողբերգություններ, ճառեր և պատմություն, որոնք պահված են եղել մինչև Բ. դարը՝ Յ.Ք. (Զարբ. Հին դար. 172): —Չամչ. Ա. 245—269:

— 5. Արտաւազ, թագավոր Հայոց. Օգոստոս կայսեր կողմից նշանակվեց հաջորդ Տիգրանի և Երատոյի՝ Ն.Ք. 6 թվին կամ քիչ ուշ: Իր անունով կա մի դրամ: Գահադուրկ եղավ Հայոց ձեռքով և նրա տեղ դրվեց Արիոբարդան.—Գրգչ. Բ. 188—189, Լէօ Ա. 439:

— 6. Արտաւազ, որդի Արիոբարդան մարի. թագավոր Հայոց. Օգոստոս կայսեր հրամանով հաջորդեց իր հոր. ըայց շուտով Հայերը մերժեցին նրան և սպանեցին (10 թ.). նրա փոխարեն գահ բարձրացավ Տիգրան Դ.—Գրգչ. Քնն. պտմ. Բ. 189—190, Լէօ Ա. 450:

— 7. Արտաւազ Բ Արշակունի, թագավոր Հայոց, որդի և հաջորդ Արտաշէս Բ-ի: Մանկությունից հայտնի էր իր չար բնավորությամբ. զվարճությամբ անց կացրեց իր կյանքը, թագավորեց 2 տարի (ըստ Չամչ. 129—130 թ.) և մի օր, որսի գնալիս, ընկավ Մասիսի վեցրից մեկը և կորավ: Իր վրա կազմեցվեց հին հայոց այն նշանավոր առասպելը, թե իբր Արտաւազը շղթայակապ բանտարկվել է դեերից Մասիսի վինում. իր հավատարիմ շները կրճում են նրա շղթաները, որպեսզի պոկվին, Արտաւազը դուրս գա և աշխարհը կործանի: Բայց դարբինները զարնելով իրենց սալին, շղթաները զորանում են և Արտաւազը մեռւմ է միշտ բանտարկված: Նույն առասպելը մուտք է գործել նաև Վրաց մեջ (տես Բանբեր 1921, էջ 99—104).—Սոր. Բ. Ժ, ծգ—ծե, կա, կբ. Սեբ. բ. Եղն. Ա. Իե. Եղիշ. հրց. 51. Ուխտ. Ա. Խգ. Ասող. Ա. Ե. Արծր. Ա. Ը, Գ. Իթ. Վրդ. Ժէ. Մագ. թղ. ժթ. Սամ. անեց. 57. Մին. համդ. 20. Նհպաք. 89. Զքր. սարկ. Ա. 2.—գրված Արտավազ՝ Մխ. անեց. գ, թ, Ժ. Մագ. թղ. 19. Մխ. այրիվ. 18. Վրաց աղբ. Ա. 159.—սեռ. Արտաւազայ՝ Սոր. Ա. 1, Բ. Ժա, ծգ, ծե, կա, կբ, կգ. Եղիշ. հրց. 51. Ուխտ. Ա. Խգ. Ծնորհ. վիպ. 334. Նհպաք. 90.—գրծ. Արտաւազաւ՝ Պտմ. վր. Ե.—

Շիրաք (բուն նշ. «խենթ, գիծ») անունով անցել է նաև Յայսմաւուրքի մեջ (տես Տաշևան, Յուց. 25, 181, 896): Ավելի ուշ՝ Շիրաքը դարձել է Արտաւազդի որդին և վիհն ընկնելու առասպելը փոխադրվել է սրա վրա (Հայագ. 64, Չեռ. Հալէպի, Ա. 294 և 332):—Անշուշտ Արտաւազը անունից է արտաւազեաւ «մի տեսակ թռչուն» Փիլ. լին. 117, որ Նոր Հայկազեան բառարանը գրում է արտաւազաւաւ: Հայերենից է փոխառյալ վրաց. Արտաւազ, Արտազի, Արտոզի անձնանունը, որից էլ իբրև հասարակ անուն՝ Արտաւազիսերի «Արտաւազդի պես», արտաւազի, արտազի «կախարդների զլխավորը», իմերեւ.արտոզի «սատանա, պոչավոր», արտաւազի, արտազի, արտաւազի, արտոզ «չար, ստահակ երախա» (տես Բանբեր, անդ):—Չամչ. Ա. 342—353:

— 8. Արտաւազ, թագավոր Հայոց, նշանակվեց Պարսից կողմից՝ Սոսրով Ա-ի սպանությունից հետո, որ տեղի ունեցավ «240 թվին».—Աղգապ. 76, Գրգչ. Քնն. պտմ. Բ. 274, Գ. 314, Լէօ Ա. 538, Դուրեան՝ Աղգ. պտմ. 184:

— 9. Արտաւազ Մանդակունի, նախարար. Սոսրով Ա-ի սպանությունից հետո Տրդատին փախցրեց Հոռմ. այս լսելով՝ Արտաշէր Սասանեանը սրի քաշեց Արտաւազդի ցեղը: Երբ Տրդատը վերադարձավ Հայաստան, Արտաւազդին կարգեց սպարապետ: Նա էր, որ գնաց Կեսարիա՝ Հայաստան բերելու Լուսաւորչի երկու որդիներին՝ Արիստակէսին և Վրթանէսին «310 թ»։ Մեռավ չիւսիսականաց պատերազմում:—Աղաթ. §861 (Արար. Աղաթ. 57, 74 գրում է Արտաւազը Մամիկոնեան). Սոր. Բ. հգ, հը, ձբ, ձե. Ասող. Ա. Ե. Կղկնտ. Ա. Ժբ. Ծնորհ. վիպ. 427. Վրդ. Ժէ. Վրդն. լս. 47.—գրված է Արտաւազ Մանդակունի՝ Ուխտ. Ա. ծգ.—սեռ. Արտաւազայ՝ Սոր. Բ. հը, ձբ, Գ. ղ.—տես և Արտաւան № 3.—ըստ ՀԱ 1911, 520 նույն անձն է՝

— 10. Արտաւազ Մամիկոնեան, հայր Վաչէ զորավարի.— Բուզ. Գ. ղ, է (սեռ. Արտաւազայ ձեռով):

— 11. Արտաւազ Մամիկոնեան, որդի Վաչէի, սպարապետ Հայոց՝ Սոսրով Բ-ի վերջին տարիներում և Տիրան Բ-ի օրով «339—350 թ».—Բուզ. Գ. Ժա, Ժբ. Արծր. Ա. Ժ.—սեռ. Արտաւազայ՝ Մեսր. եր. 17:

— 12. Արտաւազ Մամիկոնեան, որդի Վաչէի. պատանի էր դեռ, երբ Մանուէլ սպարապետից ծածուկ մասնակցեց նրա պատերազմին Մերուժանի դեմ և թշնամիներից շատերին կոտորեց (Դ դար).—Բուզ. Ե. Խգ.—սեռ. Արտաւազայ՝ անդ:

— 13. Արտաւազդ Մամիկոնեան, որդի Մանուէլ սպարապետի և հորեղբայր Քաջն Վարդանի.— Մեար. եր. 123:

— 14. Արտաւազդ Մամիկոնեան, մին այն նախարարներից, որոնց Յազկերտ Բ բանտարկեց Պարսկաստանում, Վարդանանց պատերազմից հետո «452 թ».— Եղիշ. 150, Փարպ. խէ:

— 15. Artabazes, հայ զորավար Պարսից, գերի բռնվեց Բելիսարիոսի ձեռքով Սիսաւրանոնում (541). նշանակվեց Հայկական զնդի զորավար՝ Ներսէհ Բասենցու փոխարեն, Գոթացոց դեմ պատերազմում, ուր մեծամեծ քաջություններ գործեց և մենամարտության մեջ սպանեց Գոթաց հսկա Վիլարին. բայց ինքն էլ պատահմամբ վիրավորվելով՝ մեռավ (550 թ).— Չամչ. Բ. 268—270. Justi 39 ա:

— 16. Արտաւազդ ի Մամական իշխան, անդամ Դուինի Բ ժողովի («554 թ»).— Գիրք թղ. ժէ:

— 17. Արտաւազդ Ապահունի, մասնակցեց Սմբատ Վրկան մարդպանի պատերազմին Քուշանաց դեմ «608 թ».— Մեբ. իղ:

— 18. Արտաւազդ, հայր Յոհանիկի, որ էր վաներեց Ապահունից (608 թ).— սեռ. Արտաւազդայ՝ Ուխտ. Բ. լէ:

— 19. Արտաւազդ Դիմաքսեան, ժամանակակից Թէոդորոս Ռշտունու իր եղբոր մատնությամբ ընկավ Հաբիբ արաբ իշխանի ձեռքը և սպանվեց (654 թ).— Մեբ. ծ:

— 20. Արտաւազդ Մամիկոնեան, եղբայր Մուշեղ սպարապետի. ներկա էր Ս. Դաւիթ Դունեցու թաղման հանդեսին, Դուխնում, Արդուլլահ ոստիկանի օրով «701 թ».— Յայսմ. մրտ. 31. Վկ. դաւ. 95:

— 21. Արտաւազդ, հրամանատար հունական բանակի հայկական թեմի. չընդունեց ապօրինի կայսր Թէոդոսիոսին և օգնեց իր ընկեր Անոն Իսաւրացուն, որ գահընկեց արեց նրան և ինքը կայսր դարձավ (717 թ).— Justi 39 ա:

— 22. Արտաւազդ, քաջ զորավար. Անոն Իսաւրացի կայսեր քեռայրը և Կոստանդին Կոպրոնիմոսի Աննա քրոջ ամուսինն էր. կիրառապաղատ և կոմս Ոպսիկիայի. բանակի հայ տարրից քաջալերված՝ ապստամբեց Կոստանդին Կոպրոնիմոս կայսեր դեմ և կայսր հրատարակվեց (741). երկու տարի հետո միայն Կոստանդինը կարողացավ նվաճել նրան և գահին տեղ դարձավ.— Չամչ. Բ. 403—406. Յուշիկք, Բ. 356. Միխ. սս. (Արտաւազ) ա սոպ. 354 = Բ սոպ. 342, 344:

— 23. Արտաւազ, սպասավոր Արտաւազդ կայսեր. երբ Կոս-

տանդին Կոպրոնիմոս պաշարեց Պոլիսը և քաղաքում սով ընկավ, կայսրը ուղարկեց այն Արտաւազին, որպէսզի նա վերով պաշար բեր. Կոպրոնիմոս բռնեց նրան, պաշարը խլեց և նրան էլ կուրացրեց (742 թ).— Չամչ. Բ. 405:

— 24. Արտաւազդ (կամ Աբրահամ), վանահայր Արծիէի Երաշխաւոր վանից. սիրով հյուրընկալեց Վահան. Գոթթնացուն («736 թ») և նրա նահատակությունից հետո, ուխտի զնալով Ռուծափ «744 թ», հազարեց մանրամասն տեղեկություն և կազմեց նրա վկայաբանությունը «745 թ».— Վկ. գողթ. 34, 55, 77. Յայսմ. մրտ. 28. Տաշեան, Յուլց. 1066 ա. Հայասպ. 75. Ձեռ. Վինետ. Բ. 498:

— 25. Արտաւազդ տէր Աշոցայ. ուրիշ նախարարների հետ մասնակցեց Պարտաւի ժողովին, որ գումարեց Սիօն կաթուղիկուսը «768 թ».— Կանոն. 166. Տաշեան, Յուլց. 653 բ:

— 26. Արտաւազդ Մամիկոնեան, որդի Հմայեակի. ապստամբեց Հասան ոստիկանի դեմ «774 թ» և բռնացավ Եգերացոց ու Վրաստանի վրա.— սեռ. Արտաւազդայ՝ Ղև. լղ. Ալիշան, Յուշիկք Ա. 203:

— 27. Արտաւազդ Մամիկոնեան, զորավար հունաց. չարաչար հաղթեց արաբներին՝ Կիլիկիայի մոտ «778 թ».— Ղև. լէ: Թերես նույն է նախորդի հետ:

— 28. Արտաւազդ Կամսարական, ապոհիւպատ պատրիկ և իշխան Հայոց, որդի Հրահատ պատրիկի Եիրակայ և Արշարունեաց. կինն է Շուշան Մամիկոնեան. սրանց տապանը քնում է Նախճաւան գյուղի եկեղեցում (Եիրակ 136). Ալիշան համարում է Չ դարից, իսկ Յովսէփեան, Շողակաթ 175 և Կոզեան, Կմարկնեբը 164—165 դնում են իրավամբ Ը դար. Հրահատը Ներսէհի որդին է: (Արձանագրության նկարը տես Շողակաթ, էջ 176):

— 29. Արտաւազդ Ընտրունի, մասնակցեց Մուսէի պատերազմին «851 թ».— Արծր. Բ. գ:

— 30. Արտաւազդ իշխան Շաղատնեցի, ժամանակակից Գէորդ Բ Գառնեցի «877—897» կաթուղիկոսի.— սեռ. Արտաւազդայ՝ Օրբ. լղ.— Սիսական 51, 211:

— 31. Արտաւազդ, որդի Սակոի. Փիլիպպէ Սիւնին զնեց նրանից Յուբականխոռ գյուղը և նվիրեց Տաթևի վանքին՝ 943 թ.— բց. յԱրտաւազդայ՝ Օրբ. ծ:

— 32. Արտաւազդ տէր Մազազունեաց, որի հրամանով Ատոմ Անձևացին գրեց «Բացայայտութիւն պատուիրանաց» (Ժ

դար, ըստ Ջարր. Հին դպր. 568. բայց տես նաև Ատոմ Անձևացի):

— 33. Արտաւագ, որդի Սակոբ. իր եղբայրների հետ միացած՝ Շոռոթ գյուղը նվիրեց Տաթևի վանքին (1026 թ). — սեռ. Արտաւագայ՝ Օրբ. ծն: (Կարելի էր միացնել նախորդի հետ, № 31, բայց երկուսի միջև կա 83 տարի):

— 34. Արտաւագ-Նիկիլա Չմիւռնացի. ԺԲ դարի հեղինակ է. գրել է հունարեն լեզվով բազմապատկության աղյուսակ, որ թերի վիճակում հասել է մեզ: Սա ամենահին ամբողջական աղյուսակն է, որ հնությունը ավանդել է մեզ: Արտաւագը Չմիւռնացին այդ աղյուսակի հեղինակն է համարում Տրոյական պատերազմի հերոս Παλαμήδης-ին:—Այս տեղեկությունը հաղորդեցինձ Աշ. Աբրահամյանը, 1943 փետր. 10, քաղերով Մ. Я. Выгодский, Арифметика и алгебра в древнем мире (Москва 1941) աշխատությունից, էջ 195:—Հեղինակը նրան համարում է հույն. բայց Արտաւագը անունը ցույց է տալիս, որ նա անպատճառ հայ է: Արտաւագը անունը թեև իրանական է, բայց է դարից հետո, երբ իրանցիք մահմեդական կրոնն ընդունեցին, այլևս հին ազգային իրանական անուններ չէին գործածում: Հունաց մեջ էլ չկար Արտաւագը և միայն հայերն էին, որ մինչև ԺԳ դար գործածում էին այս անունը:

— 35. Արտալուս, հացագործ Տարօնում. նվիրատու ձեռագրի (1204 թ). — Հայապ. 450:

— 36. Արտաւագը Կամսարական, որի տապանաքարը գտնվել է Բասնում (Ալիշան, Հին հաւատք 412):

*ԱՐՏԱԽԱՆ, ար. < հպրս. Artabānu անունից, որ բուն նշանակում է «արդարություն ճառագայթող» (Bartholomae 954, Հիւբշ. 30): Այս անունով հայտնի են Արտաւան եղբայր Դարեհ Ա-ի, Արտաւան սպանող Բսերքսէսի (464 թ), Արտաւան Ա թագավոր Պարթևից՝ Ն.Բ. 128—123, Արտաւան Բ 88—77, Արտաւան Գ 10—40, Արտաւան Դ 80—81? Արտաւան Ե 213?—227: Օտար տառադարձությամբ՝ հուն. Ἀρτάβανος, Ἀρταβάνης, լատ. Artabanus: Փրիդուսին գիտե արձա Ardawān՝ վերջին Աշկանեան թագավոր (Շահն. 5, 217), որին սպանեց Արտաշիր Սասանեանը: Մեր մեջ հիշված է Ն.Բ. Ա դարից մինչև 2 դար. բայց տես տակը № 8:

— 1. Արտաւան, անձանթ հայ թագավոր, հաջորդ Արտաշես Ա-ի. Արշալուի հետ միասին գահակալեց 12 տարի (Ն.Բ. Ա դար).—Յեք. բ:

— 2. Արտաւան, այսպես է կոչված Արտաշէս Բ թագավորը՝ ըստ Պտմ. վր. 6:

— 3. Արտաւան, սպարապետ Տրդատի.—սեռ. Արտաւանայ՝ Ազաթ. § 121 (թվում է թե նույն է Արտաւագը Մանդակունու հետ. հմտ. Տաճատ՝ փեսա Արտաւանի՝ ըստ Ազաթ. կամ Արտաւագի՝ ըստ. Սոր.):

— 4. Արտաւան, իշխան Վանանդի. մին այն չորս նախաբարներից, որոնց Տիրան Բ ուղարկեց Դանիէլ քորեպիսկոպոսի մոտ՝ հրավիրելու համար նրան կաթողիկոսության, Յուսիկ կաթողիկոսի մահից հետո (437 թ):—Բուզ. Գ. Ժդ:

— 5. Արտաւան, հայ զորավար, որին Շապուհ Պարսից թագավորը ուղարկեց ներքինի Կիւլակի հետ Հայաստանը նվաճելու համար (Ամմիանոս):—Հստ Ազգապ. 198 Արտաւան՝ Վանան Մամիկոնեանի (պորձակից Մերուժան Արժրունու, հայր Սամուէլի) անունն է, որ ստացավ նա՝ մոզական կրոնը ընդունելուց հետո:—Արտաւան և Կիւլակ դավաճանեցին Շապուհին և Հայոց կողմնանցան: Պապը (4368—3742) գլխատեց նրանց և նրանց զլուխները Շապուհին ուղարկեց:—Չամչ. Ա. 721 (Կիւլակը դնում է = Դղակ), 1էօ Ա. 636, 643:—Այրարատ 57 բ:

— 6. Արտաւան Արշակունի, փեսա Հմայեակ Մամիկոնեանի. իր եղբոր՝ Գաղբիկի հետ գնաց Պոլիս՝ Հունաց Լևոն կայսեր ժամանակ (471): Բնակեցին Մակեդոնիայի Նիկիա քաղաքը, ուր որդոց որդի սերելով շատացան և Հերակլ կայսեր ժամանակ փոխադրվեցին Ազրիանուպոլիս, ուր երկար ժամանակ պահեցին իրենց տոհմանունը.—Չամչ. Բ. 148, Justi 32 ա: (Տէր Սահակեան, Հայ կայսերք, Ա. 337—338 և 349 ըստ Պերփեռուժէնի կոչում է նրանց Արտաւան և Կղիբնէս: Մրանք Հայոց թագավորական ցեղից էին. զահակալական կոնիշերի պատճառով, ոչ միայն հայրենի իշխանությունից զրկված, այլ և իրենց կյանքը կորցնելու վտանգի տակ Պոլիս գնացին, շուրջ 460 թ: Մրանց սերունդից է Վասիլ Ա մեծանուն կայսր Հունաց):

— 7. Արտաւան Արշակունի, որդի Յովհան Արշակունու. հարձակվեցին Բարձր Հայոց կուսակալ Ակակիոսի վրա, սպանեցին նրան և փախան Պարսկահայոց կողմը (536): Յուստինիանոս կայսրը ուղարկեց նրանց վրա Սիդդա զորավարին. Արտաւանը նրան էլ հաղթեց և սպանեց (537): Իր ընկերներով գնաց Պարսից Սոսրով թագավորի մոտ և զրգոցեց նրան Հունաց դեմ: Այսպես սկսվեց հույն-պարսկական պատերազմը (539), որից վեր-

Ղապես ձանձրացած՝ Արտաւանը իր ընկերներով գնաց Պոլիս և կայսեր ծառայութեան մտավ (542): Իր գնդով մասնակցեց Եգիպտոսի պատերազմին, ուր սպանեց Պարսից հառաջամարտիկ հակային (542): Երբ Գոնթար զորավարը ապստամբեց Ափրիկէում և սպանելով Յուլիանիանոսի Areobindus զորավարին՝ բռնազրաւիցեց այն երկիրը, Արտաւանը սուտ բարեկամացավ նրա հետ և խնջուքի ժամանակ սպանելով նրան՝ հաղթեց նրա բոլոր կուսակիցներին, կոտորեց բանակը և Ափրիկէն գրավեց: Մրա վրա Յուլիանիանոսը կարգեց նրան դուքս Ափրիկէի (545): Դառնալով Պոլիս, ստացավ հյուպատոսական պատիւ: Կնոջը պատճառով գժտվեց կայսեր հետ և դավադրութուն կազմեց նրա կյանքի դեմ. բայց բռնվեց ու բանտարկվեց (547): Երբ Գոթացիք գրավեցին Սիկիլիան, կայսրը հանեց նրան բանտից և Քրակիայի զորավար նշանակելով՝ ուղարկեց Սիկիլիա: Արտաւանը հաղթեց Գոթացոց, գրավեց կղզին և մեծ պատիւներով փառավորվեց մինչև իր մահը:—Չամչ. Բ. 241—247, 249—255, 517:

— 8. Արտուան, նվիրատու Հառիճի վանուց. Թվականն անհայտ. բայց որովհետև կինը կոչվում է Նուրսթի, ուստի բավական հետին է. հարակից արձանագրությունները ԺԳ—ԺԴ դարից են.—Շիրակ 162:

*ԱՐՏԵՄ, ար. < ռուս. Артемий անունից. գործ է ածվում Կովկասում, իբր համապատասխան հյ. Յարաթիւն անվան, որ հչ մի կապ չունի նրա հետ: Յարաթիւն հայկական անուն է, իբր թարգմ. հուն. 'Αριστάσιος (> Ամասաս) անվան. իսկ ռուս. Артемий փոխառյալ է հուն. 'Αρτέμων, 'Αρτεμίων ձևերից, որոնք բուն նշանակում են «առողջ» (տես Արսեմիս). հմմտ. Արտեմիս նահատակ (Ազգեր. Լիակ. վրջ. սրբ. է. 511) և Արտեմոն խոստովանող (Ազգեր. Լիակ. վրջ. սրբ. ԺԲ. 69): Պոլսում Արսեմ իգական անուն է:

*ԱՐՏԵՄԻՍ, իգ. < հուն. "Αρτεμης աստվածուհու անունից: Սա Արամազդի դուստրը և Ապոլլոնի քույրն էր. ներկայացնում է լուսինը և է լույսի, ջրերի և պարկեշտութեան աստվածուհին: Անունը ծագում է ἀρτεμής «առողջ» բառից (բայտ Ստրաբոն ԺԴ. ա, 6): Մեր մեջ գործածված է երբեմն Ամամիտ աստվածուհու անվան փոխարեն. այսպես՝ Արտեմի ձևով՝ Արծր. Ա. է: Այս անվան կրճատ ձևը՝ Արեմ գործածական էր Պոլսում, անցյալ դա-

բում, իբրև իգ. անձնանուն: Ավելի ուշ հրապարակ իջավ նաև Արսեմիս ձևը, բայց տարածում չստացավ:

*ԱՐՏԷՆ, ար. < իբր պհլ. Artēn, որ փաղաքական ձևն է Արտաւազդ, Արտաշէս, Արտաւան անունների, կազմված է՞ն մասնիկով (Հիւբը. 30):

— Արեհն, իշխան Գարեղեան, կողմնակից Վասակի՝ ընդդեմ ուխտապահների. Ատորոմիզդ մարզպանի հրամանով և ուրացյալ Վարազդապուհ Պալուհու հետ միասին գնաց Հմայեակ Մամիկոնեանի վրա և ջարդեց նրա զորքը Տայոց աշխարհում (Ե դար).— Եղիշ. 71, Փարպ. 14, խա. Օրբ. Ժզ (Փարպ. 14 ձեռագիրն ունի «իշխանն Արեղենից Արմէն»): Երկրորդական մեջ ուղղված է Արեհն. բայց պետք է ուղղել նաև Արեղենից տոհմանունը: (Տես իմ Ձեռագրական սրբագրություններ հայ մատենադրութեան մեջ, Երևան 1926, էջ 20):

ԱՐՏԻԹԷՍ, ար. ծագումն անհայտ:

— 1. Արթրես, քրմի որդի էր, որին Լուսաւորիչը սովորեցրեց և եպիսկոպոս կարգեց.—Ազաթ. § 845.—Չամչ. Ա. 669, Չարբ. Հին դար. 181 և Հայաս. 41 կարծում են թե նույն է Խոր. Բ. ձ. հիշված Արտիթէս եպիսկոպոսի հետ, որ Յագուռճանի Մարկոս ճգնավորի խնդրանքը գրել է Լուսաւորչի պատմութեանը:—Արաբ. Ազաթ. 72 նույնը կոչվում է Արտիթ եպս. Մաղխազաց. իսկ հույն. Ազաթ. 'Αρτιος:

— 2. Արթր, եպիսկոպոս Բասենի, հրաշագործ. աշակերտ Դանիէլ քորեպիսկոպոսի. ապրեց մինչև Խոսրով Գ-ի («384—389») օրերը.—Բուզ. 2. է.—սեռ. Արսբայ՝ անդ:

†ԱՐՏՈՅՏ, ար. < հյ. արժայք թուրքի անունից: Այս անունով ունինք միայն՝

— Արժայտ անապատական, աշակերտ Գինդի. կենդանի էր դեռ Ներսէս մեծի մահից հետո («373 թ»).—Բուզ. 2. Ժզ:

ԱՐՏՈՒՄՇԱՀ, ար. ծագումն անհայտ. մի անգամ գտնուած գործածված սեռ. Արտաւեհ ձևով, անթվական մի հիշատակագրութեան մեջ, որ գրված է 1602 թվից ավելի ուշ.—Չեռ. Վենետ. Ա. 246:

†ԱՐՓԵՆԻԿ, իգ. < հյ. արփի «արեգակ» բառից. նորակերտ անուն. կազմութեանը այնպես է՝ ինչպես Սարսենիկ, Վարսենիկ, Նազենիկ. կրճատ ձևն է Արփիկ, ինչպես մյուսներից էլ ունինք Սարիկ, Վարսիկ, Նազիկ. Տես և Արփինէ:

Արփիար տես Արփիար:

+ ԱՐՓԻՆԷ, իգ. < հյ. արփի «արեգակ» բառից -ինե վերջա-
վորությամբ, որ գտնոււմ ենք Արմիճե, Աօրիճե, Գոհարիճե ևն
անունների մեջ: Նորակերտ անուն, որ գործածական է Պոլսում:
Տես և Արփենիկ:

+ ԱՐՔԱՅ, ար. < հյ. արբայ «թագավոր» բառից, ինչպես ու-
շինք հուն. վասիլ, Բարսեղ, արար. Մելիք, պրս. Խոսրով, հյ.
Թագաւոր նույնիմաստ անունները: Սրա փաղաքշական ձևն է Ար-
բայիկ: Գործածված է եղել Թ—ժէ դարերում, բայց հազվագյուտ:
Հին շրջանում արական էր. հետո դարձել է իգական:

— 1. Արբայ, աղանդապետ Թոնդրակեցոց, հաջորդ Անանյե-
սի.—Մագ. թղ. 46. Հայասպ. 551:

— 2. Արբայիկ (հուն. Ἀρχαίκα) իշխան, ազգական Սմբատ
Ա-ի. նրա երկու որդիների վրա կասկածելով Գրիգորիս իշխան
Տարօնի՝ բանտարկեց նրանց. Լևոն կայսեր միջնորդությամբ
ազատվեցին և Պոլիս ղնալով՝ կայսեր կողմից պաշտոն ստացան
արքունիքում.—Չածյ. Բ. 726: Սրա հետ նույն է՝ Արբայ, որդի
Աշոտ Վահանի, իշխան Տարօնի. մեռել է 895 թ.—Արծր. հրտր.
Պատկ. էջ 231, տող 24 (իբր հասարակ անուն) ըստ Justi 26 բ:

— 3. Արբայ Աւագվանեցի, գրիչ (ԺԲ դարից հետո).—տես
Տաշեան, Ցուց. 610 ա:

— 4. Արբայ, կին Աբրահամի և տատ Յովհաննէս տանու-
տերի, որ Մոկաց Փառավանք գյուղում գրել տվեց մի Աւետա-
րան, 1455 թ.—Չեռ. Վասպ. 421:

— Արբայ, իբրև իգ. անուն հիշված է 1649 թ.—REA 10,
էջ 51:

— Արբայ, իբրև իգ. հիշված է անթվական մի հիշատակա-
րանում (Չեռ. Սեբ. = ՆԱ 1925, 581) և սեռն անհայտ (հավանա-
բար ար.), մի ուրիշ անթվական հիշատակարանում (Չեռ. Վասպ.
էջ 242):

+ ԱՐՔԱՅՈՒԹԻՒՆ, ար. < հյ. արբայութիւն «թագավորություն»
բառից. հմտ. Արբայ. մի անգամ ավանդված է ԺԲ դարից և մի
անգամ էլ ԺԳ դարից:

— 1. Արբայութիւն քահանա Գանձակեցի. խնդրեց Ալաւկայ
որդի Դաւիթ վարդապետից գրել «Կանոնական օրինադրութիւն»
և զանազան «Հարցմունք» (ԺԲ դար).—Կիր. 66, Տաշեան, Ցուց.
656 բ, Manus. bibl. nat. 96:

— 2. Արբայութիւն, ազգական Խաչերես Լոսեցու, որ Բագ-

նայրին նվիրեց 3 տուն, 1 այգի և 7 խանութ, 1209 թ.—Շի-
րակ 117:

*ԱՐՔԵՂԱՅՈՍ, ար. < հուն. Ἀρχέλαος անունից, որ նշանա-
կում է բուն «իշխող ժողովրդեան»: Այս անունով հայտնի են Ար-
քեղայոս Միլետացի, փիլիսոփա, ուսուցիչ Սոկրատի և Արքեղա-
յոս որդի Պերդիկկասի, թագաւոր Մակեդոնիայի:

— 1. Արքեղայոս, վերջին թագավոր Փոքր-Հայոց. ամուս-
նացավ այրի Պիլթորրիսի հետ, որ Պոնտոսի թագուհին էր.—
Ստրաբոն Հայոց մասին, էջ 77:

— 2. Արքեղայոս եպիսկոպոս, ունի Հակածառութիւն Մանի
պարսկի վարդապետութեան դէմ (275—277). համարվում է հայ
և Սղեբդի շրջանի առաջնորդ.—Լէօ, Ա. 561, ըստ Լինչ, Armenia,
թրգմ. Լաբենց, Պոլիս 1913, էջ 219:

— 3. Արքեղայոս, կուսակալ Մոփաց (Չորրորդ Հայոց).
զայրանալով Արիստակէս կաթողիկոսի կշտամբանքներից, սպա-
նեց նրան «333 թ».—Սոր. Բ. դա. Ցն. 4թ. ժ. Կիր. 8. Վրդ. Ի.
Յայսմ. դեկտ. 1.—սեռ. Արքեղայոսի՝ Ասող. Բ. ա.—բց. յԱրքեղա-
յոսի՝ Ներք. յորդ. 15. Միխ. աս. իթ.—գրված Արքեղաւոս՝ Մեսր.
Եր. 11:

+ ԱԻԱԳ, ար. < հյ. աւագ «երից, անդրանիկ, մեծ» բառից.
համապատասխանում է գերմ. Max անվան, որ է՛լս. maximus
«մեծագույն»: Տես և Աբգար: Գործածված է մեր մեջ ԺԳ դարից
սկսած և գործածական է այժմ էլ: Սրանից են կազմված Աւագ-
շահ, Աւագպարոն և Աւագտիկին: Ունինք նաև իբրև իգ! Աւագ և
Աւագուհի:

— 1. Աւագ, որդի Իւանէ աթաբէգի. Վրաց թագավորի ծա-
ռայության էր. երբ Իւանէ աթաբէգը մեռավ (1227 թ), Աւագին
տվին ամիրսպասալարություն և ապա աթաբէգության պաշտոնը:
Նստում էր Բջնիում: Գնաց Չարմաղանի մոտ, թաթարների հետ
հաշտության դաշինք կնքեց և հավատարմություն խոստանալով
նրանց, մտավ թաթարական բանակը: Արշավեց մինչև Նիփղեբոս
և մեռավ 1250 թ: Կոչվում է նաև Սարգիս: Կինն էր Գոնցա.
դուստրը Խոշաք. արու զավակ չունեւր:—Օրբ. կհ. Օրբ. ժմ.
22, 25, 26. Մխ. այրիվ. 81. Կիր. գ. իգ, իէ, լբ, լգ, լէ, խա—
խգ, խե. Վրդ. ձե, ձը. Մաղաք. աբ. 21. Առաք. պտմ. 482.
Վրաց աղբ. (գրված Ավաք) Բ. 52—56, 58—60, 63.—սեռ. Աւա-
գի՝ Օրբ. կհ. Կիր. Ի, իգ, իգ, իէ, լգ—լը, խգ, խե.—բց. յԱւագի՝

Կիր. ժե, լէ.—Տուն Աւագեան՝ Օրբ. կե.—Կոչված Սարգիս՝ Կիր.գ. —Յովսէփեան, Սաղապեանք 91:

— 2. Աւագ-Սարգիս, որդի Շահնշահի, եղբայր Զաքարէ Գ-ի, Արտաշէի և Իւանէի, և թոռն Զաքարէ ամիրսպասալարի. մեռել է 1269 թ. ըստ Օրբ. ժմ. 27.—Կիր. կր. Տաշեան, Տուց. 906 բ?

— 3. Աւագ օեր, որի գերեզմանը գտնվում է Վայոց Ձորի մի եկեղեցում. մեռել է 1290 թ.—Սիսական 150:

— 4. Աւագ քահանա, որդի Մերչերի, հայր Նեքամատ ճարտարպետի (ԺԳ դար).—Հայագ. 574:

— 5. Աւագ, նկարիչ. հիշված 1304 թ.—Bodleian 3:

— 6. Աւագ, որդի Մխիթարի, գրիչ. օրինակեց Կաֆայում Տօնականն ու Յայմաուրքը, Աւետիք վարդապետի համար, 1307 թ.—Manus. bibl. nat. էջ 57, 60: Ավելի ուշ, նույն անձի համար օրինակել է Վկայաբանութիւնը (Ձեռ. Պարիզի, № 118), Կաֆայում 1310—1330 թ:

— 7. Աւագ քահանա, գրիչ. օրինակել է Յովհաննու Երզնէ-կացոյ Յաղագս երկնային շարժման, 1309 թ.—Ձեռ. Կարին. 219:

— 8. Աւաք, քույր! Դանիէլ գրչի, որ Աղթամարում օրինակեց Թուղթք Պօղոսի, 1309 թ. նույն թվին մեռավ Աւագը.—Ձեռ. Սեբ. (ՀԱ. 1923, 74):

— 9. Տէր Աւագ, գրիչ. օրինակել է 1309 թ. էջմիածնի № 2174 ձեռագիրը, որ է Անանուն ժամանակագրութիւն:—Նճ. յն է՝

— 10. Տէր Աւագ գրիչ. օրինակել է Բաբերդում Աւետարանը՝ 1310 թ. —Ձեռ. Կարին. 18:

— 11. Աւագ քալամաչի (թարգման). առաջնորդում էր կարավաններին՝ Հայոց ու Պարսից սահմաններից մինչև Տրապիզոն. դրամական խնդրով գնաց Վինետիկ, 1332 թ.—Ալիշան, Հայ-Վինետ. 63—64:

— 12. Աւագ, հայր Սարգսի, որ Թումա գրչին գրել տվեց մի Աւետարան, 1336 թ.—Ձեռ. Վասպ. 196:

— 13. Աւագ աթաբէկ, որի որդին է Ամրպէկ, թոռն է Խուանդ խաթուն՝ կին Քուրդ իշխանի Անբերդի, 1338 թ.—ZAPh 2, 48:

— 14. Ավագ, գրիչ. օրինակեց և ծաղկագրեց Երզարանը և նվիրեց Սիւնեաց Սարգիս մետրապոլիտին, 1337 թ.—Ձեռ. Բերլինի, 27 ա (հրատարակիչը՝ Ն. Քարափեանց, սխալմամբ Աւագ ա-

նունը ածական է կարծել և նույն Երզարանի գրիչն է համարում Ներսէս րարունապետը): Սրա հետ նույն եմ համարում

— 15. Աւագ, գրիչ և նկարիչ. օրինակել և նկարազարդել է Տաթևում մի Աւետարան, խնդրանոց Պարոն Պեշկինեանի, 1340 թվին.—Ձեռ. Կարին. 23:

— 16. Աւագ դպիր, ծաղկող. նկարազարդեց մի Աստուածաշունչ, որ Գրիգոր քահանան գրել տվեց Կարապետ գրչին, Սուրտանիայ քաղաքում, 1341 թ.—Ձեռ. Վինետ. Ա. 94:

— 17. Աւագ, մասնակցեց Նորատուսի վանքի շինութեան և նվիրեց նրան մի ջաղաց, 1344 թ.—Սիսական 47:

— 18. Աւագ, հոգևոր եղբայր Սիմէոն երեցի, որ Սուրխաթում օրինակեց Աւետարանը՝ Աստուածատուր կրոնավորի համար, 1347 թ: Աւագը բնագում աշխատեցաւ յաւետարանս և զկոտեղ և զկոճակ Աւետարանիս սա շինեաց:—Ձեռ. Վինետ. Ա. 755:

— 19. Աւագ վրդ. գրիչ և սկիող. արտագրեց և նկարազարդեց մի գեղեցիկ Աւետարան, որ սակայն մագաղաթի պակասութեան պատճառով կիսատ մնաց. Սարգիս երեցը նույնը շարունակեց և վերջացրեց 1352 թ.—Շահազիզ, Պատմ. պատկ. 114:

— 20. Աւագ, որդի Գրիգորի և եղբայր մահտեսի Մատուի, որ Կարապետ կրոնավորին գրել տվեց մի Աւետարան, 1357 թ.—Ձեռ. Վասպ. 213:

— 21. Աւագ, վանական. գրիչ. օրինակել է Գրիգոր Նիւսացու Մարդակազմութիւնը՝ 1360 թ.—Ձեռ. Կարին. 27:

— 22. Աւագ քահանա, գրիչ. Երուսաղէմում, Գրիգոր և Սիմէոն կրոնավորների համար օրինակեց Աւետարանը 1358 թ.—Ձեռ. Հալէպի, Ա. 118:

— 23. Աւագ, պարոն ոմե, հիշված 1375 թ.—Տաշեան, Տուց. 277 ա:

— 24. Աւագ-Սարգիս, որդի Հնդուի, ծախեց իր գլխանոցն ու կապան 500 դահեկանի և Թուրքմանի գերութունից ազատեց մի Աւետարան, որ նվիրեց Ս. Մեսրոպի գերեզմանին (Մասրեան), 1387 թ.—Սիսական 319 բ:

— 25. Աւագ Սալմաստցի, նոր վկա. արհեստով քսակակար էր և փոքր ժամանակ Սալմաստում աշխատել էր մի պարսիկ վարպետի մոտ. շուրջ 30 տարի հետո գնաց Բաղէշ, ուր մի պարսիկ ճանաչելով նրան, զրպարտեց թե նա փոքր ժամանակ ուրացած է եղել իր հովատր: Մահմեդականները տարին նրան Ա-

մի րարաֆ ամիրայի մոտ, որ հանցանք չգտնելով՝ ուղարկեց նրան դատավորին: Ճանապարհին մահմեդականները քարերով ու մահակներով ջարդելով՝ նահատակեցին նրան 1390 թ.—Ցայսմ. փետր. 23.—սեռ. Աւագի կամ Աւագու՝ անդ.—Նոր վկ. 152—165.—Չամչ. Գ. 433 կոչում է Աւագ Բաղիշեցի:

— 26. Աւագ քահանա, եղբայր ոես Տիրացուի և մերձավոր Դանիէլ սարկավագի, որ Աղթամարում օրինակեց մի Մաշտոց, 1404 թ.—Քորոս աղբար, Բ. 277:

— 27. Աւագ, որդի պարոն Յովհաննէսի. հիշված է 1410 թ? —Չեռ. Վասպ. 164:

— 28. Տէր Աւագ քահանա, հայր տանուտեր Յովհաննէսի, որ Աղթամարում, Դանիէլ քահանային գրել տվեց մի Աւետարան, 1436 թ.—Չեռ. Վասպ. 373:

— 29. Տէր Աւագ քահանա, որդի նույն տանուտեր Յովաննէսի. նախորդի թոռն է.—Չեռ. Վասպ. 373:

— 30. Աւագ, որդի Գուրգամիրի՝ քեռան Ներսէս քահանայի, որ Սեբաստիայում, Դաւիթ գրչին գրել տվեց մի Ճաշոց, 1438 թ.—Չեռ. Սեբ. = ՀԱ 1926, 243:

— 31. Աւագ, տանուտեր Նորագիւղի, 1465 թ.—Այրարատ 320 ք < Նօտարք 221:

— 32. Աւագ վարդապետ, Բոլորածորոյ վանքից, 1484 թ.—Տաշեան, Ցուց. 855 ք:

— 33. Աւագ քահանա, որդի Ստեփանոսի. Երուսաղէմում, Արևելցի Վրթանէս արեղային գրել տվեց մի Գանձարան, 1497 թ.—Չեռ. Հալէպի, Ա. 150:

— 34. Աւագ, որդի Ազիզբէզ Եղվարդեցու (տես էջ 61, № 2) և հայր Մանուէլ արքեպիսկոպոսի, որ առաջնորդ էր Եղվարդի և նվիրատու եկեղեցու, 1471թ.—Այրարատ 197—8, Հայասպ. 569:

— 35. Աւագ քահանա, ստացիչ (ԺԵ դմբ).—Տաշեան, Ցուց. 7 ա, 14 ք:

— 36. Աւագ հայր, տաղասաց, գրել է «Տաղ ի վերայ գաւազանի» (ԺԶ դմբ).—Տաշեան, Ցուց. 795 ա:

+ ԱԻԱԳԵՐ, իգ. < անշուշտ հյ. ասագ բառից. համարում եմ «աւագ էր» ձևից և սրա կրճատվածն եմ կարծում Աւգեր անունը, որ տես:

— Աւագեր, վաղամեռիկ աղջիկ, որի հիշատակին Եփրեմ անունով կրճատվորը գրեց Կիւրդի Երուսաղեմացւոյ Կոչումն ըն-

+ ԱԻԱԳԻԿ, ար. փաղաքշականն է նախորդ Աւագ անվան. հիշված է մի անգամ անթվական մի հիշատակարանում (Չեռ. Վենետ. Ա. 428), ուր քիչ հետո դառնում է Աւագ:

? ԱԻԱԳԻՍԱԻՐ, մի անգամ հիշված է Չեռ. Վասպ. 178. ընթերցումն անորոշ և անստույգ է. հավանաբար պիտի լինի իգ. կին Սիմէոն քահանայի և մայր Դէսուկորոս քահանայի, որ Արճէշում, Դեղիկ անուն անձի համար օրինակեց Աւետարանը՝ 1331 թ.—Ըստ իս պետք է կարդալ Աւագուհի:

+ ԱԻԱԳԻՍԱՌՈՒՆ, իգ. < նույն Աւագ անունից + խաթուն. մի անգամ հիշված է ԺԴ դարում (տես տակը), երկու անգամ անթվական արձանագրութայանց և մի անգամ էլ մի յիշատակութայան մեջ՝ Սիսական 122, Շիրակ 21 ք, Չեռ. Քաւր. 74 ա:

— Ավարխաթուն, կին Շապաղինի, որ շատ նվերներ է արել Անիի Ս. Առաքելոց վանքին՝ 1348 թ.—Շիրակ 63:

+ ԱԻԱԳՇԱՆ, ար. կազմված է հյ. Աւագ անունից + պրս. և ձահ «Թագավոր»: Հիշված է մի անգամ 1490 թվից ուշ գրված մի հիշատակարանում (Չեռ. Սևան 5 ա):

+ ԱԻԱԳՈՒՀԻ, իգ. < հյ. աւագ բառից, ունի իգական մասնիկով: Տես նաև վերը՝ Աւագ անունը, իբրև իգական:

— 1. Աւագուհի, քույր Սանատրուկ Թագավորի. լսելով Բարթուղիմէոս առաքյալի քարոզությունը՝ քրիստոնյա դարձավ և նահատակվեց՝ 44 թ.—Տաշեան, Ցուց. 33 ք, Ալիշան, Արշալ. քրիստ. 34.—տես և Ոգուհի:

— 2. Աւագուհ, կին տանուտեր Յովաննէսի, որ Վանում, Վարդան երեցին գրել տվեց մի Աւետարան, 1452 թ.—Նօտարք 169:

— 3. Աւագուհի ոմն, հիշված է ԺԵ դարում.—Գէորգեանց ցուց. № 127:

+ ԱԻԱԳԱՐՈՆ. ար. < հյ. Աւագ + պարոն բառերից. գործածված է ԺԳ—ԺԷ դարերում. այժմ խափանված է:

— 1. Աւագպարոն, որդի Նէքնէքի, որ Բերկրիում, Խաչեր քահանային գրել տվեց մի Աւետարան, 1307 թ.—Չեռ. Վասպ. 151:

— 2. Աւագպարոն Կաֆացի, ստորագրում է Կաֆայեցոց դիմումին՝ Ֆլորենտիայի ժողովի առթիվ (1438).—Պալճեան 299:

— 3. Աւագպարոն, հիշված է 1523 թ.—Չեռ. Կես. ածած. 47 ք:

— 4. Աւագպարոն, որդի մահտեսի Պալիի և եղբայր Ամիրաս Երզնկացու, որ Տրապիզոնում արտադրեց մի Ոսկեփորթիկ:

1656 թ.—Ձեռ. Վենետ. Բ. 954: Նույն անձը հիշատակվում է նաև Տաշեան, Ցուց. 355 բ, բայց կոչված է Պարոն:

†ԱԻԱԳՏԷՐ, ար. < հյ. առագ+տեք բառերից. կա նաև սրա հակադիր ձևը՝ Տիրաւագ:

— Աւագտեք (սեռ. Աւագտիրի), աստվածաբան վրդ. որդի Յովհաննէսի, աշակերտ Մարգիս վարդապետի և Երեմիա ճգնավորի: Առաջնորդն էր Սրկղունք գյուղի Բոլորածորի անապատի, որ կոչվում էր Սպիտակաւոր Աստուածածնի վանք: Գրել է մի քանի ձեռագիր՝ Աւետարան, Մաշտոց և Յայսմաւուրք (առաջինը 1475 թ. մյուսները անթվական): Իր եղբորորդիքն են (և միանգամայն իր աշակերտները) Դաւիթ քահանա, Աբրահամ արեղա, Չաքարիա արեղա, Մարգարէ և Յակոբ: Սրանք արտագրել են զանազան ձեռագրեր, որոնց մեջ հիշում են իրենց հորեղբայր Աւագտէրին՝ 1473—1487 թվերին: Վերջին անգամ հիշում է նրան իր եղբորորդի Աբրահամ վարդապետը, որ Վայոց Ձորի Եղեգեաց գաղառում, Վերի Նորավանքում, Գրիգոր արեղային օրինակել տվեց Աւետարանը 1495 թ. Արդեն մեռած էր 1498 թվին:— Յովսեփեան, Խաղբակեանք 231—7, Ձեռ.Վասսպ. 522, Սիսական 130 բ:

† ԱԻԱԳՏԻԿԻՆ, իգ. < հյ. Աւագ+տիկին բառերից. Աւագաբուն անվան իգականն է. գործածված է ԺԳ—ԺՁ դարերում, այժմ խափանված:

— 1. Աւագտիկին, զուսոր Գորգկան, իր բաժինք կես ձի-թահանքը «պսակի ներքև» նվիրեց Արջոյառիճի վանքին, 1207 թ.—Շիրակ 122 ա:

— 2. Աւագտիկին, կին Խաչոտի Շեխեանց, նվիրեցին Խճկօնից վանքին մի տուն և մի խանութ, 1221 թ.—Շիրակ, էջ 128:

— 3. Աւագտիկին, կին Պետեինի. մի խաչքար կանգնեցրին Բանաքեռում, 1265 թ.—Այրարատ 297:

— 4. Աւագտիկին, կին Յովաննէս քահանայի և մայր Հայրապետ գրչի, որ Փոսի անապատում (Կիլիկիա) օրինակեց «Մանրուղք աստուածային ելից», 1329 թ.—Ձեռ. Դաղեան, Ա. 86 բ:

— 5. Աւագտիկին, կին Սահնի և մայր Յովհաննէսի (Սեբաստացի), արքեպիսկոպոսի Խրիմի՝ 1362—80 թ.—Manus. bibl. nat. էջ 62:

— 6. Աւագտիկին, կին Մարտիրոսի, որ ստացավ մի Աւետարան, 1410 թ.—Ձեռ. Վասսպ. 164—7:

— 7. Աւագտիկին, կին Յովհաննէսի և մայր Ստեփաննոս քահանայի, որ Մերուն քահանայի համար օրինակեց Աւետարանը 1420 թ.—Նոտարք 63:

— 8. Աւագտիկին, կին Անդրէասի և մայր Մեծխաթունի, որ Երզնկայում, Ղազար արեղային գրել տվեց մի Աւետարան՝ 1431 թ.—Ձեռ. Վենետ. Ա. 663:

— 9. Աւագտիկին, կին Ստեփաննոսի՝ եղբոր տանուտեր Յովհաննէսի, որ Աղթամարում, Դանիէլ քահանային գրել տվեց մի Աւետարան, 1436 թ.—Ձեռ. Վասսպ. 373:

— 10. Աւագտիկին, վաղամեռիկ զուսոր Ստեփաննոսի՝ եղբորորդւոյ Մանկտաւագի, որ Մցի գյուղում, Ղազար քահանայի համար գրել տվեց մի Աւետարան, 1455 թ.—Ձեռ. Վենետ. Ա. էջ 582:

— 11. Աւաքտիկին, զուսոր Աստընվորի և եղբայր Գուլպակիի, որ Կսկիմում, վրացիներից գերված մի Աւետարան գնեց, 1512 թ.—Ձեռ. Վենետ. Ա. 646:

— Աւագտիկին անունը հիշված է նաև երեք անթվական հիշատակարաններում՝ Ձեռ. Թաւր. 72 բ, Ձեռ. Վենետ. Ա. 390 (Մլքէ Թաղուհու Աւետարանում), Ձեռ. Վասսպ. 609:

*ԱԻԱԼ, ար. < արաբ. Ժ՛ avval «առաջին» բառից, որ համապատասխանում է մեր Անդրանիկ անվան: Մի անգամ գտնում եմ հիշատակված 1591 թ.՝ Ձեռ. Դաղեան, Բ. 33 բ: Սրանից է կազմված՝

*ԱԻԱԼՁԱՆ, ար. < նախորդ Աւալ անունից՝ ջան փաղաքականով: Մի անգամ գտնում եմ հիշված 1658 թ.՝ Ձեռ. Նոր-Բայազ. 5 բ:

*ԱԻԱՆ, ար. սովորական անուն է այժմ Ղարաբաղում և համարվում է Յովհաննէս անվան գաղառական ձևը (կա նաև Ավանէս): Հնից ասանդված չէ: Ամենահին հիշատակութունն է 1381 թվից, որ գրված լինելով Վանի շրջանում, կասկածելի է համարվում: Սրանից է Աւանեան ազգանունը:

— 1. Աւան, ազգական Կարապետ կրոնավորի, որ Սղկայու վանքում օրինակել տվեց Հին Կտակարանը՝ 1381 թ.—Ձեռ. Ազուլ. (Արբտ. 1911, 850):

— 2. Աւան աղա, Սորոտկայ վանքը՝ որ հիմքից խախտվել

և անմարդաբնակ էր դարձել, մեծ աշխատությամբ վերանորոգեց, 1490 թ. կամ քիչ առաջ.—Ձեռ. Նոր-Բայազ. 23 ա:

— 3. Աւան ոմն, հիշված 1590 թ.—Ձեռ. Վեներտ. Ա. 721:

— 4. Մելիք Աւան, Լոռի գավառի Մելիքեան տոհմից, որդի Ղուկաս վարդապետի. ցեղական կոխով ունենալով իր ազգականների հետ՝ գաղթեց իր հոր հետ Ղարաբաղի Դիզակ գավառը և հաստատվեց Տող գյուղում: Իրանով է սկսվում Դիզակի մելիքութունը (Բաֆֆի, Պատմայի մելիքութ. 23): Մելիք-Աւանը եղավ Ղարաբաղի մելիքների գահերեցը. Հայաստանի ազատութեան համար Մեծն Պետրոսի հետ վարված բանակցութեանց մեջ մեծ բաժին ունի: Իր ցույց տված մեծ ծառայութեանց համար՝ ստացավ գեներալ-մայորի աստիճան: Երկու անգամ ընդունելութեան արժանացավ Աննա և Ելիզավետա կայսրուհիների մոտ: Հետևելով այն սկզբունքին թե ավելի հեշտ է ազատվել թույլ պարսիկներից, քան թե զորեղ օսմանցիկներից, այն ժամանակ, երբ ծաղից թուրք-պարսկական պատերազմը, հայերը բռնեցին Պարսիկի՝ իր կողմը: Նազրխանի ժամանակ, երբ Սարը-Մուսթաֆա փաշան իր բանակով մտավ Դարաբաղ, Մելիք Աւանը սարքեց մի մ'՝ զավազրութուն: Ձմեռ էր. թշնամին զորանոց չունենալով՝ զինվորներին բաժանել էր տների վրա: Դադտնի զավազրութեան համաձայն, մեծ պատճառովին գիշերը ժողովուրդը հարձակվեց իր թշնամու վրա և տեղն ու տեղը սպանեց: Այսպեսով ոչնչացավ Ղարաբաղի և Դանձակի կողմերում գտնված ամբողջ թշնամի զորքը, իսկ փաշան հազիվ կարողացավ փախչել Երևան (1733 թ): Մի ամբողջ տարի իր ծախսով Մելիք Աւանը կերակրեց պարսից բանակը: Նազրխանը Մուղանում իր թագազրութեան ժամանակ, վարձատրեց Մելիք Աւանին, որին շատ էր սիրում իր քաջութեան և մատուցած մեծամեծ ծառայութեանց համար, և շնորհեց նրան խանութեան տիտղոս և Ղարաբաղի մելիքների գլխավոր նշանակեց. նա պիտի հավաքեր հարկերը և պիտի հանձներ արքունի գանձարանը: Ետևը նրան բարալըզ «հայրազիր» էր անվանում: Մեռավ 1744 թվին (Բաֆֆի, անդ, էջ 46—57):—Այս մասին Լէօի մի նկատողութունը տես Հայկ. տպ. Բ. 398 ծան:

†ԱԻԱՏԱՐ, ար. < գվռ. հաւատար քրնկեր, հավատարիմ բարեկամ, պաշտպան՝ բառից: Անսովոր անուն է, որից ունինք միայն՝

— 1. Տէր Ավատար ոմն, հիշված 1570 թ.—Ձեռ. Վեներտ. Ա. էջ 672:

— 2. Աւատար, որդի Սէթի, եղբայր Յովհաննէսի. թվականն անհայտ.—Ձեռ. Վասպ. 120:

†ԱԻԳԵՐ, ար. տես Աւագեր: Սրանից է Աւգերեան ազգանունը:

— Աւգիր, ազգական Կարապետ կրոնավորի, որ Սղկայու վանքում օրինակել տվեց Հին Կտակարանը, 1381 թ.—Ձեռ. Ազուլ. (Արրտ. 1911, 850):

— Աւգեր, հիշված է Լեհաստան գրված մի ձեռագրում (Ժէ՞ դար).—REA 7, 95:

*ԱԻԴԱԼ, ար. < արաբ. ابدال abdāl «սրբերի աստիճաններից մեկն է. 2. ձգնավոր, դերվիշ. 3. թրք. դարձել է՝ պարզամիտ, միամիտ, անմիտ». ազավաղյալ ձևով՝ avdāl. հմմտ. Չքր. սարկ. Բ. 15. «Անուանեաց զինքն օրինապահ, որ է աւղալ կամ դաւրիշ»: Իբրև անձնանուն գործածական էր նաև Քրդերի մեջ. օր. Աւտալ խաճ՝ դեսպան Սալմաստի քուրդ Ղադի խան ամիրայի, 1603 թ. (Չածյ. Գ. 539), Աւղալ խաճ՝ քուրդ իշխան Բաղէշի, 1631 թ. (Նոր վկ. 139): Ծանոթ է հատկապես Պարսկահայոց և Հնդկահայոց մեջ, ուր ունինք նաև Աւղալեան և Աւղալբէգեան ազգանունները: Տես նաև Արդար:

— 1. Աւղալբէկ զպիր, Բոլորածորի Սպիտակաւոր անապատում, 1478 թ.—Սիսական 130 բ:

— 2. Աւղալ քահանա, Թոխատ քաղաքում (Եւզոկիա) գրել է մի Աւետարան, 1660 թ.—Ձեռ. Վասպ. 556:

— 3. Աւտալ, ար. հիշված 1738 թ. (Ձեռ. Դադեան, Բ 14 բ):

ԱԻԴԻՇ, ար. ծագումն անծանոթ. գործածված է ԺԵ—ԺԸ դարերում, բայց սովորական չէ:

— 1. Աւդիշ, որդի տանուտեր Դաւթի, որ Թացու գյուղում, Յովսէփ գրչին գրել տվեց մի Աւետարան, 1437 թ.—Ձեռ. Վասպ. 379 (սեռ. Աւդիին ձևով):

— 2. Աւդել (համարում եմ վրիպակ, որ պետք է ուղղել Աւդիշ), որդի տանուտեր Աղաջանի, 1596 թ.—Ձեռ. Վասպ. 100:

— 3. Աւդիւ, որդի Գուլոնեց Մուրատի, 1710 թ.—Ձեռ. Վասպ. 801:

— 4. Աւդիւ, հորեղբայր Աւետիս քահանայի. թվականն անհայտ.—Ձեռ. Վասպ. 993 և 994:

*ԱԻԴՈՒԼ, ար. < արաբ. ابدالله 'Abdullah անունից, որ b > v ձայնափոխութեամբ դարձել է նախ Աւդալլախ, որից էլ կրճատմամբ՝ Աւդալ: Գործածված է ԺԶ—ԺԸ դարերում. ապա խափանված: Ավելին տես Արդլա:

— 1. Աւրուլ, հայր Յակոբ եպիսկոպոսի, որ Առջակու վանքում, Կարապետ եպիսկոպոսին գրել տվեց ճառընտիրը, 1521—9 թվերին.—2եռ. Վենետ. Բ. 382—3:

— 2. Աւրուլ, որդի Աղիջանի, որ գնեց մի հին Աւետարան՝ 1553 թ.—2եռ. Վենետ. Ա. 578:

— Աւրուլ անուշը հիշված է նաև 1588 թ. (2եռ. Վասպ. 708), 1613 թ. (անդ, էջ 846), 1685 թ. (2եռ. Ազուր=Արրտ. 1911, էջ 1011), 1746 թ. (Տնայեան, Յուզ. 877 բ՝ Ավդուլ ձևով):

*ԱԻԴՈՒԼՄՍԵՆ, ար. նույն Արդվսեն անունն է, որ տես վերը: Փոփոխությունը ձիշտ այնպես է, ինչպես Արդուլ > Աւրուլ:

— Աւրուլսեն խոջա, որդի Աղուբշահի, գերությունից փրկեց մի Աւետարան, որ նորոգելով նվիրեց Վան քաղաքի Ս. Էջմիածին եկեղեցուն, 1585 թ.—2եռ. Վասպ. 647—9:

Աւրշահ տես Օտարահ:

Աւնն տես Աֆննդ:

†ԱԻԵՏԱԲԵՐ, ար. < հյ. աւետարեք «աւետիս բերող» բառից. մի ազգամ ունինք՝

— Աւետաբեր, որդի Կիրակոսի և եղբայր Բաբերդցի Վարդան արեղայի, որ Նրուսաղէմում գրեց Աւետարանը՝ 1371 թ.—2եռ. Վասպ. 220:

†ԱԻԵՏԱԻՈՐ, ար. < հյ. աւետար «բարի լուր բերող» բառից. գործածված է ԺԴ—ԺԵ դարերում: Համապատասխան արաբ. ܒܫܝܪ Bašīr անվան:

— 1. Աւետար, որդի Պարոնշահի, որ ստացավ մի Աւետարան, 1329 թ.—2եռ. Վասպ. 179:

—2. Աւետար, աշակերտ «որ իբր զլուր է ի ձեռս» Կարապետ գրչի, որ գրեց մի ճառոց՝ Աղէթի վանքում, 1421 թ.—2եռ. Թաւր. 111 բ:

— Աւետար, հիշված է 1311 թվից ուղ զրված անթվական մի հիշատակարանում՝ 2եռ. Թաւր. 73 ա:

†ԱԻԵՏԻՔ, ար. < հյ. աւետիք «բարի լուր» բառից. գործածական է թե Աւետիք և թե Աւետիս ձևով, որ նրա հայցականն է (կա նաև սեռ. Աւետեաց). առաջինը այժմ գործածական է միայն Կովկասում, երկրորդը Արևմտահայոց մեջ, բայց նաև Կովկասում: Կրճատ ձևերն են Աւտիս, Վիտիս, Վիտի, Աւիս, Աւետ, Աւօ: Թրանցից հնագույնն է անշուշտ Աւետիք, ավելի ուղ Աւետիս և Աւետարողըն էլ ավանդված են ԺԲ դարից: Այս անվան համա-

պատասխանն է արս. ܚܘܒܝܚܘܨ Xos-xabar և արաբ. ܒܫܝܪ Bašārat, որ և հյ. Բաշարաթ:

—1. Աւետիս, մին այն քառասուն վկաներից, որոնք նահատակվեցին Սեբաստիայում.—Յայսմ. մրտ. 9:

— 2. Աւետիք (Ventura) երեց. երբ Հատինները պաշարեցին Տիրուսը, պարսպամարտ մի մեքենա հնարելով՝ հեղտացրեց քաղաքի առուը (1124).—Ալիշան, Հայ-Վենետ. 22: (Այլուր, էջ 300 և 305, նույն Ventura անունը թարգմանում է Գալուստ, որ անշուշտ ավելի ընդունելի է):—Ալիշան, Շնորհ. էջ 99 կոչում է նույնպես Աւետիք մեքենազետ (բայց ոչ երեց), «որ այնպիսի մեքենաներ կանգնեց և ուղղեց, որ պաշարելոց գործիքները դադարեցուց, սովորական է մեծ քարերով անոնց տունները սկսաւ կործանել, մէկ երկու օրէն անձնատուր եղան անոնք. իսկ Քաշակիրք առատապէս վարձատրեցին զվարպետն Աւետիք»: Այսպես նաև Միսուան 551 ա:

— 3. Աւետ քահանա, Միջագետքում, սովի ժամանակ, իր ունեցածը ծախելով՝ բաշխեց սովահարներին և ինքը սկսեց ճրգնական կյանք: վարել, և ամեն կողմ քարոզելով ման գալ: Շատերին հավատքի բերեց: Հասավ մինչև Մանազկերտ, ուր Շահի Արմէնը ընդունեց նրան, բայց ապա հավատարիվ չարախոսներին, որ իբր թե Հունաց կայսեր կողմից լրտես է, քարկոծելով նահատակեց նրան (1130-ական թվերին).—Վրդ. հա, 2ա մյ. Գ. 48:

— 4. Աւետիս երեց, Մանազկերտի Քաղղուղբ գյուղի Ստեփանոս քահանայից գնեց մի հին Աւետարան և նվիրեց եկեղեցուն, 1171 թ.—2եռ. Վենետ. Ա. 545:

— 5. Աւետիս, գրիչ. Կամրջաձորի վանքում, առաջնորդ Գրիստափորի հրամանով օրինակեց Սամուէլ Անեցու ժամանակագրութիւնը, 1176 թ.—տես Օրբ. ժմ. (առաջաբան, էջ 4):

— 6. Աւետիք, մեծ հայր Պապէրի, որ Սեբաստիայում օրինակեց Աւետարանը, 1193 թ.—2եռ. Վասպ. 80 (սեռ. Աւետեացն ձևով):

— 7. Աւետիք, միաբան Թեղենեաց վանքի. ստացավ Յովհաննու Մեկնութիւնը, 1198 թ.—Այրարատ 257, Հայագ. 371 բ:

— 8. Աւետիք քահանա, միաբան Անապատի վանուց. ներսէս քահանայի հրամանով սկսեց օրինակել Ն. Համբրոնացու Պատարագամեկնիչը՝ 1198 թվից ավելի ուղ.—Միսուան 99:

— 9. Աւետիք, առաջնորդ Գեմոձգերի Ս. Աստուածածին

Քանքի (Կիլիկիա), 1198 թ.—սեռ. Աւեսեաց՝ Տաշեան, Յուլ. 607 ր, Սիսուան 114:

—10. Աւեսիս, որդի Խաչերայրի. իրենց կալված Մարանց մարզը նվիրեցին Հռոմոսի վանքին, 1201 թ.—Շիրակ 22—23:

—11. Աւեսիք, միաբան Կամախի Եղիվանք անապատի, 1203 թ.—Ձեռ. Վենետ. Ա. 420:

— 12. Աւեսիս քահանա, որդի Վասուսի, եղբայր Աստուածատուր ազգապետի Բաբերզցու, որ տես էջ 235, № 13, 1204 թ.—Ձեռ. Վենետ. Բ. 470 (Աւեսիս) և 469 (սեռ. Աւետեաց):

— 13. Աւեսիս, երաժիշտ, միաբան Ղազարու վանքի, 1207 թ.—Ձեռ. Վենետ. Բ. 472, Հայապ. 449:

— 14. Աւեսիս Տրոնցի, նվիրատու ձեռագիր Ճառնտիրի, 1207 թ.—Ձեռ. Վենետ. Բ. 473 (սեռ. Աւեսեացն), Հայապ. 450, 451:

— 15. Աւեսիս քահանա, աշխատու էր մագաղաթի վրա, երբ Գրիգոր գրիչը օրինակում էր Աւետարանը, Կարին 1230 թ.—Ձեռ. Վենետ. Ա. 573:

— 16. Աւեսիք (սեռ. Աւետեաց) Չեչկանց, մեծ հայր Վահրամի, որ մի տուն և մի խանութ նվիրեց Արջոյառիճի վանքին, 1233 թ.—Շիրակ 121 ր:

— 17. Աւեսիս քահանա, ստացավ մի Աւետարան, որ օրինակեց Քորոս գրիչը, Հոռոմ 1242 թ.—Քորոս աղբար, Բ. 440:

— 18. Աւեսիս վարդապետ Անեցի, առաջնորդ Սանահնի վանից, նվիրատու Հռոմոսի վանից, 1250 թ.—Շիրակ 24 ր:

— 19. Աւեսիս ոմն, որ շինել է Արճէշը, 1254 թ.—Սամ. անեց. շար. 150:

— 20. Աւեսիք, հայր պարոն Սահմաղինի, որ գնեց Մըրէնը՝ 1261 թ.—Յովսէփեան, Նիւթեր և ուս. Ա. 14:

— 21. Աւեսիս երեց, հիշված Հռոմոսի վանքի նվիրատուների շարքում, 1266 թ.—Շիրակ 27 ա:

— 22. Աւես Երիզացի. ուներ մի ընտիր Աւետարան, որ արտազրելու համար փոխ տվեց Գրիգոր գրիչին, 1272 թ.—Ձեռ. Սեր. (ՀԱ 1924, 514):

— 23. Աւեսիք քահանա, ծաղկեց և նկարազարդեց մի Նոր Կտակարան, որ օրինակեց Քորոս սարկաւազը Մեծքարի վանքում, Յակոբ արքեպիսկոպոսի համար, 1274 թ.—Ձեռ. Կես. ամած. 63 ր:

— 24. Աւեսիս, որդի Մխիթարի՝ որդւոյ Խոցաղեղոյ. իր անունով կանգնեցրել է մի գեղեցիկ խաչքար՝ Վայոց ձորի գերեզմանատան մեջ, 1283 թ.—Սիսական 152: Նույն անձն է ի հարկե Աւեսիս, որդի Մխիթարի. իր եղբայր Վահրամի հետ՝ իրենց հոր հիշատակին մի խաչքար են կանգնեցրել Մարտիրոս գյուղում, 1286 թ.—Սիսական 177, Յովսէփեան, Խաղբակեանք էջ 146:

— 25. Աւեսիք (սեռ. Աւետեց)՝ հայր Սէնոպ Սահմատինի, որ Անիի պատրոնն էր և հարկեց ազատել է Արջոյառիճն ու Մըրէնը, 1273 և 1284 թվերին.—Շիրակ 140:

— 26. Աւեսիք, հայր Յոհաննէս քահանայի, որ օրինակեց Աւետարանը, 1298 թ.—Քորոս աղբար, Բ. 335 (սեռ. Աւետեաց ձևով):

— 27. Աւեսիս, մականուն Կոնկիկ, շինական, որին՝ Չորագեղի շինութեան իբրև սպասավոր՝ Հեճուպ Դաւիթը նվիրեց Յովհաննավանքին, 1300 թ.—Այրարատ 171 ա:

— 28. Աւեսիք, քահանա կամ արեղա, որդի Վասիլի. Երզնկայում օրինակեց Աւետարանը՝ 1304 թ.—Քորոս աղբար, Բ. 421 (Աւետիք և սեռ. Աւետեաց ձևերով):

— 29. Աւեսիք վարդապետ, խոտածարակ. Կաֆայում շինեց Ս. Երրորդութիւն եկեղեցին և Գամճակի վանքումն էլ Աստուածածին անունով մի եկեղեցի և գմբեթը. գնեց մի հին Ճառնտիր (գրված 1194 թ.) և Սիմէոն Բաբերզցուն էլ օրինակել տվեց մի ուրիշ Ճառնտիր. առաջինը նվիրեց Կաֆայի եկեղեցուն և երկրորդը Գամճակի վանքին (1305 թ.): Իր աշակերտներն են Մխիթայ միայնակեաց, Մարկոս միայնակեաց, Վարդան, Քաղոս, Ներսէս, փակակալ Քորոս կրոնավորները, որոնք նվիրեցին իրենց հարստութեանը Կաֆայի եկեղեցու շինութեան համար:—Ձեռ. Վենետ. Բ. 511—2, Manus. bibl. nat. 56, 57, 60:—Իր աշակերտներից են նաև Քրիստոսատուր կրոնավոր, որ Սուրխաթում (Պըրիմ) ստացավ մի Աստուածաշունչ 1352 թ. և երախտագիտութեամբ է հիշում հանգուցյալին (Ձեռ. Վասպ. 13), Վարդան արեղա Բաբերզցի՝ 1372 թ. (Ձեռ. Վասպ. 218):

— 30. Աւեսիք ոմն, մերձավոր Քորոս սարկավազի, որ Մըրիճի վանքում օրինակեց Գրոխորոն գիրքը՝ Կոստանդին քահանայի համար, 1307 թ.—Manus. brit. mus. 244 ա:

— 31. Աւեսիք քահանա, գրիչ. օրինակեց Գրոխորոնը Մըրիճում, 1307 թ.—Չարբ. թրգմ. 674:

- 32. Աւետիս (կամ Աւետիք) արեղա, ստացավ մի Աւետարան, որ գրել էր Մխիթար վարդապետը՝ 1307 թ.—Ձեռ. Վասպ. 154:
- 33. Աւետիս քահանա, Առաքել ք. Հաղբատեցուն գրել տվեց Նսայի Նչեցու Մեկնութիւն եղեկիէլի մարգարէութեան, 1313 թ.—Tübingen, էջ 10:
- 34. Աւետիս քահանա, որդի Գրիգորի, Հարք գավառի Դանեվանք գյուղում, Յովհաննէս քահանային գրել տվեց մի Աւետարան, 1316 թ.—Ձեռ. Վինետ. Ա. 464—5:
- 35. Աւետիք եպիսկոպոս Նփրկերտի, անդամ Սսի «1307 թվի» և Ատանայի «1317 թվի» եկեղեցական ժողովների.—Ազգագ. 1786, 1818:
- 36. Աւետիք, որդի Թորոսի և եղբայր Վարդան քահանայի, որ Թորոս քահանային գրել տվեց Աւետարանը՝ 1280—1320 թվերին.—Ձեռ. Թաւր. 27 բ (սեռ. Աւետեաց ձևով):
- 37. Աւետիս, գրիչ. օրինակել է մի Աւետարան, Կիլիկեան արքունիքի համար. Օշին թագավորը նվիրել է Ստեփան եպիսկոպոսին, որ ծաղկել է տվել նշանավոր նկարիչ Սարգիս Պիծակին՝ 1320 թ.—Շահադիզ, Պատմ. պատկ. 113:
- 38. Աւետիք, գրիչ. գրեց, ծաղկեց և կազմեց մի Շարական, 1335 թ.—Տաշեան, Յուդ. 471 բ:
- 39. Աւետ, քեռի Ներսէս քահանայի, որ Երուսաղէմում օրինակեց Ճառնտիրը, 1335 թ.—Ձեռ. Վինետ. Բ. 348:
- 40. Աւետիս քահանա, հոգևոր հայր Բարսեղ գրչի, որ Բասենի Մժնկերտ գյուղաքաղաքում գրեց մի Աւետարան, 1336 թ.—Ձեռ. Վասպ. 191:
- 41. Աւետիս, գրիչ. օրինակել է Շարականը՝ ծախիւք տիկին Թաշի, 1341 թ.—Manus. bibl. nat. էջ 32:
- 42. Աւետիք քահանա, ուսուցիչ կամ մերձավոր Մկրտիչ գրչի, որ օրինակեց Աւետարանը «ի պաշարմանն Կաֆային», 1344 թ.—Ձեռ. Սեբ.—ՀԱ 1926, 237:
- 43. Աւետիս քահանա, որդի Նոքարի և հորեղբայր Քրիստոստուր կրոնավորի, որ Սուրխաթում գրել տվեց մի Աստուածաշունչ, 1352 թ.—Ձեռ. Վասպ. 7:
- 44. Աւետիք, գրիչ և ծաղկող. Որիմի Սուրխաթ քաղաքում օգնեց Ստեփաննոս քահանային՝ գրելու Դաւթի Սահմանաց գիրքը, որ և ծաղկեց, 1363 թ.—Manus. brit. mus. 248 բ:
- 45. Աւետիք, որդի Կիրակոսի, եղբայր Վարդան արեղա Բաբերդցու, որ Երուսաղէմում օրինակեց Աւետարանը, 1372 թ.—Ձեռ. Վասպ. 220 (սեռ. Աւետեաց ձևով):

- 46. Աւետիս կրոնավոր, հորդորում էր Յովհաննէս արեղային՝ գրելու Աւետարանը, 1375 թ.—Ձեռ. Վասպ. 223 (ըստ Լալայեանի):
- 47. Աւետիք տէս Սգաստիմոս:
- 48. Աւետիս, ազգական Կարապետ կրոնավորի, որ Սըղկայու վանքում օրինակել տվեց Հին Կտակարանը, 1381 թ.—Ձեռ. Ազուլ. (Արրտ. 1911, 850):
- 49. Աւետիս քահանա ոմն, վանի Շուշանց գյուղում՝ հիշված 1399 թ.—Թորոս աղբար, Բ. 429:
- 50. Աւետիք վարդապետ, Որիմի Կարաղաղ գյուղում շինեց Ս. Ստեփաննոս տաճարը, որ նորոգեց Ստեփաննոս վարդապետը՝ 1401 թ.—Նոտարք 12 (Թերևս Աւետիք վրդ. խոտաճարակն է, № 29):
- 51. Աւետիք սարկավապ, գրիչ. Յովհաննէս քահանայի և Յովհաննէս կրոնավորի հետ միասին՝ Վասպուրականում, 1402 թ. գրեցին մի մեծ Ճառնտիր, արդեամբ Հայրապետ կրոնավորի և նրա եղբայր Յովհաննէս միայնակեացի.—Ձեռ. Կարին. 94, Նոտարք 16:
- 52. Աւետիք, դատավոր Հայոց Ղեկաստանի, 1407 թ.—REA 7, 71:
- 53. Աւետիս Աստապատցի, Գրիգոր Տաթևացու (մ. 1410 թ.) աշակերտներից.—Մեծոփ. 51, Յայամ. ապր. 27:
- 54. Աւետիս արեղա, Կաւալու վանքում օրինակեց մի Աւետարան, 1410 թ.—Նոտարք 37:
- 55. Աւետիս, Որդանի Ս. Սաչ վանքի աշակերտներից (գրոց որդիք). հիշված է 1402 և 1413 թվերին.—Նոտարք 17, 42, 43:
- 56. Աւետիս քահանա, Ռշտունեաց Տայրող գյուղում, Ստեփաննոս գրչին տվեց մի Աւետարան՝ օրինակելու համար, 1419 թ.—Նոտարք 60:
- 57. Աւետիս վարդապետ, հոգևոր եղբայր Ստեփաննոս քահանայի, որ օրինակեց Աւետարանը 1420 թ.—Նոտարք 63 (Փիրղալէմեանը համարում է նույն ընդ № 55):
- 58. Աւետիս, հայր հիւան Յովհաննէսի, որ Աղէթի վանքում, Կարապետ արեղային գրել տվեց մի Ճառոց, 1421 թ.—Ձեռ. Թաւր. 111—3:
- 59. Աւետիս կրոնավոր, միաբան Աղթամարի, Թուղթ էր

կոկոս գրիչ Թուսայ կրոնավորի համար, որ օրինակում էր ձաշոցը՝ 1421 թ.—Նոտարք 68:

— 60. Աւեսիփ քահանա, հայր Մխիթար արքեպիսկոպոսի և առաջնորդի Ամասիոյ, 1424 թ.—Ձեռ. Լվով (ՀԱ 1937, 122):

— 61. Աւեսիփ, աշակերտ Գէորգ Երզնկացու և Սահակ Երաժշտապետի, միաբան Երզնկայի Կասողոսի վանքի. իր ամբողջ ունեցվածքը վաճառելով և նույն Սահակ Երաժշտապետից էլ օգնութիւն ստանալով՝ Եղեկիէլ սարկավազից գնեց մի Աստուածաշունչ, որ պատկանում էր նույն Գէորգ Երզնկացուն և նրա մահից հետո ժառանգութիւն էր ընկել նրա եղբորորդի Եղեկիէլ սարկավազին, 1425 թ.—Նոտարք 79 (Փիրղալէմեան կարծում է թե այս Աւետիք Դարանաղցին հաջորդել է Գէորգ Երզնկացուն, իբր վանահայր Կայիփոսի Ս. Յակոբայ վանից):

— 62. Աւեսիփ արեղա, որդի Պաշատուրի, միաբան Կողոց վանից, եղբայր Կարապետ արեղայի, որ օրինակեց Ճառնատիրը նույն վանքում. Աւետիքը թուղթ էր կոկոս և օգնում իր եղբորը, 1428 թ.—Տաշեան, Ցուց. 583—4:

— 63. Աւեսիփ արեղա, Կաֆայում գրել տվեց Քրիստոսոսուր գրչին մի Պագտետուր, 1428 թ.—Manus. bibl. nat. էջ 38:

— 64. Տէր Աւեսիփ (սեռ. Աւեսեպցն), որի միջնորդութեամբ Պօփասար պէկը մի արտ նվիրեց Երզնկայի Ս. Աստուածածին կենդեցուն, 1431 թ.—Ձեռ. Վենետ. Ա. 664:

— 65. Աւեսիս, որդի տանուտեր բրուտ Ստեփաննոսի, որ վանում (Վարազայ վանքում), Կարապետ քահանային գրել տվեց մի Աւետարան, 1435 թ.—Ձեռ. Վասպ. 369—370:

— 66. Աւետիք, տաներէց քահանա Ուլուխաթունի, որ նրա մահվանից հետո գնեց ի հիշատակ մի Աւետարան, Կաֆայում, 1437 թ.—Ձեռ. Սեր. (ՀԱ 1926, 238):

— 67. Աւեսիփ կրոնավոր, գրեց նախորդ Աւետարանի զընման հիշատակարանը, Կաֆա 1437 թ.—անդ:

— 68. Աւեսիփ արեղա, որդի Ատոմի. գրիչ. Բալուի Ս. Գէորգ վանքում օրինակեց Աւետարանը՝ Անլիմելիքի համար, 1437 թ.—Manus. brit. mus. 30 p:

— 69. Աւեսիփ երեց Դարանաղցի, որ «կամակից եղև» այն Յայսմաուրքին, որ Մովսէս քահանայի համար օրինակեց Սիմէոն կրոնավորը, Դարանաղեաց Աւագ վանքում, 1439 թ.—Տաշեան, Ցուց. 49 p:

— 70. Աւեսիս եպիսկոպոս Գլակայ վանից, թղթակից անդամ Էջմիածնի մեծ ժողովի (1441 թ.)—Մեծոփ. յիշ. ա:

— 71. Աւեսիս վարդապետ Սուրբխաչեցի, թղթակից անդամ Էջմիածնի մեծ ժողովի (1441 թ.)—Մեծոփ. յիշ. ա:

— 72. Աւետիս, միաբան Աղթամարի, 1441 թ.—Նոտարք 127, Ձեռ. Վասպ. 384:

— 73. Աւեսիփ եպս. առաջնորդ և ուսուցիչ Եկեղեաց Տ վանքի, 1443 թ.—Ձեռ. Հալէպի, Բ. 53 p (վանքի անունը ձեռագրում անընթեան էր է. իսկ Աւետիքի անունը՝ հոլովեալ լինելու պատճառով, հրատարակիչը հասարակ անուն է կարծել. «Մեծ բարունապետիս և քաջ փաղերայ և վարժապետիս մերոյ մեծիս Աւետեաց»):

— 74. Աւեսիփ կրոնավոր, հոգևոր եղբայր Սարգիս գրչի, որ Երզնկայի մի վանքում օրինակեց Գր. Տաթևացու «Քաղուածոյ մեկնութիւն Մատթէոսի Աւետարանին», 1443 թ.—Ձեռ. Հալէպի, Բ. 54 ա:

— 75. Աւեսիփ «քաջ հոտոր», ուսուցիչ Պաշատուր արեղայի, որ օրինակեց Տաթևացու «Վերլուծութիւն Պարապմանց Կիրարի», բնագիր օրինակն էլ ստանալով նույն Աւետիքից, 1444 թ.—Տաշեան, Ցուց. 455 p:

— 76. Աւեսիս արեղա. գրիչ. Արղնիում օրինակեց Աւետարանը՝ 1444 թ.—Առաք. պտմ. 323:

— 77. Աւեսիփ, երրորդ արքեպիսկոպոս Լեհահայոց, եղբորորդի Գրիգոր Բ և Յովհաննէս եպիսկոպոսաց Լեհահայոց. հաջորդեց Գրիգորին՝ 1445 թ.—Տաշեան, Ցուց. 680 p.՝ Տան, Արևել. հայք 6—7. Ալիշան, Կամենից, էջ Է և 134:

— 78. Աւեսիփ արեղա, աշակերտ Յովհաննէս վարդապետի, միաբան Սեպուհ լեւան Ս. Լուսաւորիչ վանքի, 1442 և 1445 թ. (Նոտարք 129, 135): Այնուհետև միաբան է Ս. Կիրակոսի վանքում (Երզնկա), ուր մասնակցեց Յայսմաուրքի արտագրութեան, 1446 թ. (Նոտարք 149):

— 79. Աւեսիս, որդի Ներսէս քահանայի և հայր Վարդան զրակապի, որ Արճէշում, Յովհաննէս քահանային գրել տվեց Աւետարանը, 1450 թ.—Ձեռ. Թաւր. 66 p:

— 80. Աւեսիս (սեռ. Աւետեաց) եպիսկոպոս, առաջնորդ Դերջանի և Բաբերդի, 1451 թ.—Ձեռ. Վասպ. 407:

— 81. Աւեսիփ արեղա, միաբան Տրապիզոնի վերի Աստուածածին մենաստանի. ծաղկեց այն Սաղմոսարանը, որ գրեց

նույն վանքի միաբան Յակոբ արեղան, 1455 թ.—Ձեռ. Վենետ. Ա. 190:

— 82. Աւետիք արեղա, գրիչ. Սախուրի և Թորթուսի գաւառում, Ագրիքի վանքում օրինակեց Աւետարանը, 1455 թ.—Նօտարք 179:

— 83. Աւետիս եպիսկոպոս, միաբան Թովմա Առաքելոյ վանից, 1457 թ.—Նօտարք 187:

— 84. Աւետիք արեղա. կանգնեցրել է մի խաչ՝ Սիմէոն քահանայի և նրա կնոջ Մելիքի հիշատակին, 1461 թ. (արձանագրութիւնը գտնվում է Նոր-Նախիջևանի Ս. Լուսաւորիչ եկեղեցում).—Նօտարք 198:

— 85. Աւետիս կրօնավոր, որդի խոջա Սահասուրի, որ Արձէշում, Յովհաննէս գրչին գրել տվեց մի Աւետարան, 1462 թ.—Ձեռ. Վասպ. 438:

— 86. Աւետիս քահանա, որդի Մկրտիչ քահանայի, Վանում գրել տվեց Վարդան երեցին մի Աւետարան և նվիրեց Ս. Պողոս եկեղեցուն, 1465 թ.—Նօտարք 222:

— 87. Տէր Աւետիս, միաբան Արքեպոս վանից (Մոկք), 1466 թ.—Նօտարք 225:

— 88. Աւետ, որդի տանուտեր Առաքելի, որ Գամաղիէլի վանքում, Յովհաննէս վարդապետին գրել տվեց Աւետարանը՝ 1469 թ.—Ձեռ. Վասպ. 453, 455:

— 89. Աւետիս, թոռն նույն տանուտեր Առաքելի, 1469 թ.—Ձեռ. Վասպ. 455:

— 90. Աւետիս, որդի Սէթի և վաղամեռիկ եղբայր Գրիգոր արեղայի, որ Չուլալ խաթունի համար, Աղթամարում օրինակեց Աւետարանը՝ 1470 թ.—Ձեռ. Վասպ. 460:

— 91. Աւետիք եպիսկոպոս Ս. Աստուածածնի վանուց Երուսաղէմի. օրինակեց Ոսկեփորիկը՝ 1473 թ.—Տաշեան, Յուգ. 449 ր:

— 92. Աւետիս, որդի տանուտեր Սահակի կամ նրա եղբոր՝ Ասոմի, որոնք Սիգանում, Յովհաննէս քահանային գրել տվին մի Աւետարան, 1474 թ.—Ձեռ. Վասպ. 470:

— 93. Աւետիք քահանա, որդի Ումեկ քահանայի. օրինակել տվեց Աւետարանը Բարսեղ քահանային, 1480 թ.—Ձեռ. Հալէպի, Ա. 68 ար:

— 94. Աւետիք արեղա Հաղբատեցի, Երուսաղէմում օրինակեց Աւետարանը՝ 1484 թ.—Manus brit. mus. 25 ր:

— 95. Աւետիս քահանա Ոստանի, 1486 թ.—Ձեռ. Վասպ. 502:

— 96. Աւետ, մերձավոր կամ ազգական Յովհաննէս քահանայի, որ Բերկրիի Առեղս գյուղում, Սարգիս գրչին գրել տվեց մի Աւետարան, 1488 թ.—Ձեռ. Վասպ. 508:

— 97. Աւետ, որդի Անտոնի՝ եղբոր խոջա Զաւրի, որ Յովհաննէս արեղային մի Աւետարան գրել տվեց՝ 1490 թ.—Ձեռ. Վասպ. 515:

— 98. Աւետիս, որդի Յովհաննէս քահանայի, որ իր եղբայր տանուտեր Արապչահի հետ՝ Աղբակի էրընկանի գյուղում, Մարգարայ գրչին գրել տվեց մի Աւետարան՝ 1490 թ.—Ձեռ. Վասպ. 511:

— 99. Աւետիս, որդի Գրիգորի և եղբայր Վարդանի, որ Մոկաց Շատախ քաղաքում, Իսրայէլ քահանային գրել տվեց մի Աւետարան, 1491 թ.—Ձեռ. Վասպ. 517:

— 100. Աւետիս, հայր խոջա Միրթիանի, որ Աղթամարում, Յակոբ կրօնավորին գրել տվեց մի Աւետարան, 1493 թ.—Ձեռ. Վասպ. 520:

— 101. Աւետիս, որդի խոջա Միրթիանի և թոռն նախորդի.—անդ:

— 102. Աւետիք վարդապետ, ուսուցիչ Գրիգոր արեղայի, որ Աւագ վանքում օրինակեց Աւետարանը, 1494 թ.—Ձեռ. Բուլգ. (ՀԱ. 1937, 576):

— 103. Աւետիք արեղա, որդի Վահան երեցի, առաջնորդ Պալախորի վանից, ուր՝ 78 տարեկան հասակում, արտագրեց Սաղմոսը՝ 1495 թ.—Ձեռ. Սանաս. 23—24:

— 104. Աւետիք վարդապետ Արձիշեցի, Երուսաղէմում էր ապրում, ընկեր Աստուածատուր երեց Տիւրիկեցի նոր վկայի, որ նահատակվեց Երուսաղէմում, 1426 թ.—Ձեռ. Հալէպի, Ա. 207 ա:

— 105. Աւետիք քահանա, որդի Ումեկ քահանայի և հայր Մելիքիսեթ քահանայի, որի գործածութեան համար, Զաքարիա երեցից գնեց մի Աւետարան, 1500 թ.—Ձեռ. Հալէպի, Ա. 68 ր:

— 106. Աւետիք արեղա, նահատակվեց Սրիմում, Թաթարաց Ուլլան խանի զինվորների ձեռքով՝ «1509 թ». իր նահատակութեան վրա 20 տնով մի տաղ գրեց Առաքել վարդապետը (էջ 216. № 107).—Նոր վկ. 346—9, Ազգապ. 2?18:

— 107. Աւետիս Կարմիր, կաթուղիկոս Աղթամարի. հաջորդ Ղազար Ա-ի և նախորդ Գրիգոր Թ-ի (ԺԶ դար).—Հաւաք. 62 (կեղծիք):

— 108. Աւետիք վարդապետ նուիրակ. ունի Տաղ Ս. էջմիածնի (ԺԶ դար).—Տաշեան, Յուլ. 863 բ:

— 109. Աւետիս կաթուղիկոս էջմիածնի. հիշված է 1600 թ. (Ջըր. սարկ. Ա. էջ 50) և 1607 թ. (Ջեռ. Դաղեան, Բ. 32 ա).— Օրմանեանը չի ընդունում սրա գոյութունը կամ համարում է հակաթոռ՝ Դաւթի և Մելքիսեթի փախուստի ժամանակ «1604 թ». անցել է Երուսաղէմ «1613 թ», և ապա վերադառնալով էջմիածին, մեռել է «1620—24 թվերին». —Ազգապ. 2290, 2296, 2312, 2324, 2341. տես և Ազգ. մատ. ՆԸ 47:

— 110. Աւետիս Ոստանցի, նոր վկա. աղքատութեան պատճառով, ամբողջ ընտանիքով գաղթեցին Աղբակ և բնակվեցին Բարլասան գյուղում, ուր Աւետիսը ծառայութեան մտով քուրդ Բաքդար աղայի մոտ, որ Լոռիքան բերդի իշխանն էր: Ծառայեց նրա մոտ երկու տարի: Իր քուրդ ընկերներից ոմանք զրպարտեցին Բաքդարի մոտ, թե Աւետիսը հաճախ խոստացել է մահմեդական դառնալ: Բաքդարը ստուգելով որ սուտ է, սաստեց ծառաներին և ազատ թողեց նրան: Քրդերը դիմեցին Սոսրով փաշային, որ եզդիչը մեծ պարոնի եղբայրը և երկրի կառավարիչն էր: Բնակվում էր Փիղան բերդում: Սոսրով փաշան Աւետիսին խոստացավ մեծ փառք և իշխանական պատիվներ, եթե համաձայնի ուրանալ իր հավատքը. բայց երբ նա մերժեց, ազատ արձակեց: Մուլաները դիմեցին Սոսրովին և Աւետիսին հափշտակելով, աշխատեցին ողորմանքով ու պատիվներով համոզել նրան. և երբ այս բոլորը զուր անցավ, սկսեցին շարժարել: Վզից մինչև ոտքերը՝ ամբողջ մարմինը ծակոտեցին և չմնաց «ձեռնաչափ տեղի մի անծակ»: Այսպես արյունաշաղախ վիճակում գլխատեցին նրան: Աւետիսի եղբայրը՝ Թաբատուկ, նրա մարմինը տարավ թաղեց Առակ գյուղում («1656 թ»). —Առաք. պտմ. խը և էջ 500. Սամ. անեց. շար. 179. Չամչ. Գ. 652. Նոր վկ. 478—483. Ազգապ. 2625—6:

— 111. Աւետիս Իրևանցի, եղբայր Ոսկան վարդապետի. վաճառականութեան համար գնացել էր Հոլանդիա, միացավ Մատթէոս Ծարեցուն և հիմնեց հայ տպարան (1660), որ նվիրեց էջմիածնին. — Չամչ. Գ. 658, Ազգապ. 2511:

— 112. Աւետիս եպիսկոպոս, կաթուղիկոս Աղթամարի. էջ-

միածնի նահապետ կաթուղիկոսը օծեց նրան և ուղարկեց Աղթամար՝ պաշտոնազուրկ անելով Թոմաս Յիրճեցի կաթուղիկոսին («1697 թ»): Թովմասը ընդդիմացավ և իշխանութեան միջոցով վտարեց Աւետիսին:—Ազգապ. 2664, Ակինեան, Գաւազանագիրք 144:—Տես և Թովմա Ա. Ռշտունի:

— 113. Աւետիք քահանա, տաղասաց. ունի «Տաղ Ս. Աստուածածնի» (ԺԷ դար). —Տաշեան, Յուլ. 1008 ա:—Աւետիս տաղասաց ոմն էլ տես Նոր ժող. Բ. 16:

— 114. Աւետիք Եւզոկիացի, պատրիարք Պոլսի: Ծնվել էր Եւզոկիայում, «1657 թ». ձեռնադրվեց եպիսկոպոս «1691 թ». իբրև առաջնորդ գտնվում էր Կարինում, ուր ցույց տվեց մեծ եռանդ կաթողիկական պրոպագանդի դեմ: Պոլսի հայերը կռիվ ունենալով կաթողիկոսների դեմ, կանչեցին նրան Պոլիս և պատրիարքական պահը բարձրացրին «1702 թ»: Պաշտպան ունենալով Շեյխիսլամ Ֆէյզուլլահ էֆէնդին, որ Սուլթանի բարեկամն ու գրեթե պետութեան կառավարիչն էր, Աւետիքը խիստ հալածանք հանեց կաթողիկոսների դեմ: Իր վրա առավ նաև Երուսաղէմի պատրիարքութեանը «1702 թ»: Այս միջոցին պալատական հեղափոխութեան ծագելով՝ Ֆէյզուլլահը սպանվեց, Սուլթանը գահազուրկ եղավ, որից օգտվելով Աւետիքի ռիսկերիմ հակառակորդ Ֆէրիօլ՝ Ֆրանսիական դեսպանը, որ կաթողիկոսների գլխավոր պաշտպանն էր, աքսորել տվեց Աւետիքին Ասորիք «1703 թ»: Հայ մեծամեծները կաշառեցին եպարքոսին և հաջողեցան պատրիարքին վերադարձնել իր աթոռը «1704 թ»: Ֆէրիօլը նորից սկսեց գործել և երկրորդ անգամ հրաման հանել տվեց աքսորելու Տեհեզոս կղզին «1706 թ»: Հայոց դիմումների վրա, Աւետիքը ազատվեց և հրաման ստացավ Երուսաղէմ երթալու: Ֆրանսիական դեսպան Ֆէրիօլը և ճիզվիթները՝ Քիոս կղզու Ֆրանսիական փոխ-հիւպատոսի միջոցով՝ Աւետիքին զողացան Քիոսից և փախցրին Մարսէյլ «1706 թ», ուր բանտարկեցին Mont-saint-Michel վանքում «1707—9 թ», այստեղից էլ փոխադրեցին Բաստիլի բերդը «1709 դեկտ. 18»: Երկար տանջանքներից հետո, նա ստիպվեց ընդունել կաթողիկոսութունը և Պարիզում մի հիկեղեցու քահանա նշանակվեց: Այս վերջին շրջանին նա արտագրել է բազմաթիվ հայերեն ձեռագրեր, որոնք մնում են այժմ Պարիզի Bibl. nationale-ում: Սրանց վրա տես Բանասէր, 1900, էջ 141—144, ուր կան նաև Աւետիքի ինքնակենսագրական տեղեկութունները: Մեռավ «1711 թ»: Աւետիքը հայտնի է նաև «Երկաթէ դիմա-

կով մարդը՝ անունով և նրա մասին կա ընդարձակ գրական-նություն: Ունի նաև զանազան տաղեր, որոնց վրա տես Տաշեան, Ցուց. 1066 գ: Ինքնակենսագրությունը հրատարակված է Մասիս 1874, № 1489:—Ազգապ. 2679, 2778—2788:—Աւետիք պատրիարքի մասին խոսում է նաև Չամչ. Գ. 732—748, բայց իբրև մոլեռանդ կաթողիկ՝ այս խիզախ հերոսին դարձրել է մի սինլըոր. տես մանավանդ էջ 748:

—115. Աւեսիք պատմիչ. ունի «Պատմութ. ժամանակագրական կամ Գաւազանագիրք, սկսեալ ի սկզբանէ աշխարհի ցթիւ Հայոց ՌՃՀԵ» (=1726): Սրա շարունակությունը կազմել է Յակոբ վրդ. Շամախեցին և հասցրել է մինչև 1788 թ.—Ձեռ. Կարին. 188: Սրա հետ նույն պիտի լինի Աւետիք Ամդեցի, պատմիչ կամ ժամանակագիր Փէ դարի (կամ ավելի ուշ). ունի Թիմուրեանց արշավանքների պատմությունը (ՓԵ դար), որ տես Այրարատ 324, 326, 329, և մի Տոմարագրութիւն (Ալիշան, Հին հաւատք 110): Կոչվում է նաև Աւեսիք Տիգրանակեցի (Հին հաւատք 123, Հայապ. 13):

—116. Աւեսիք քահանա Հալիձորեցի, օգնական Դաւիթ բէգի. գործեց մեծ քաջութիւններ. Դաւիթ բէգի (մ. 1728) և Մխիթարի (մ. 1730) մահից հետո, երբ հայոց զորութիւնը խորտակվեց, Աւետիքը գնաց Անկիւրիա, ապա Հոռոմ և վերջապես «Երուսաղէմ, ուր երկար ժամանակ ապաշխարելուց յետոյ՝ Աբրահամ Բ կաթողիկոսից ներուձն առաւ քահանայ տեղովը այնքան պատերազմներ մղելուն համար» (Պալասանեան, Պատմ. Հայոց, Գլ. 75).—Չամչ. Գ. 800, Ազգապ. 2860:

†ԱԻԵՏՈՒՄ, ար. < հյ. աւեսում բառից (ի հիշատակ Աստուածածնի Աւետման տոնի.—այս աւեսում բառը չունին ՆՅԲ և ԱԲ). հմմտ. Համբարձում, Նրբում. նույն է Աւեսիս անվան հետ. հրենից ավանդված չէ, բայց այժմ գործածական է, հատկապես Հնդկահայոց մեջ (տես Գուշակեան, Հնդկահայք 259, 263, 308): հնագույն հիշատակութիւնը 1741 թ. (տես Սիւրմէեան, Պատմ. Հալէպի Ազգ. գերեզմ. 38 ր):

ԱԻԹԱ, իգ. ծագումն ինձ անհայտ. (հմմտ. սակայն Սվանների Թագավոր Ալթի, հյց. գԱլթի՝ Օրբ. ժմ. 31, որի բուն ձևը պարզ չէ): Մեր մեջ հիշատակված է ԺԳ—ՓԵ դարերում և միայն Վասպուրականի շրջանում:

— 1. Ալթա, կին Խնկիկի և մայր Թագէոս կրոնավորի, որ Աղթամարում, Կարապետ քահանային գրել տվեց մի Աւետա-

րան 1392 թվին և մի ուրիշ Աւետարան էլ Ջաքարիա գրչին, Աղթամար 1393.—Ձեռ. Վասպ. 225, 228 (երկուսն էլ գրված Ալթա: Նույնը ունի նաև Նոտարք, էջ 1, բայց գրում է Աւիա, որ համարում եմ վրիպակ): Նույն է՝

— 2. Ալթա (սեռ. Ալթայիճ), կին Խունկի, և մայր Թագէոս քահանայի, որ Արճէշի Մեծոփայ վանքում գրել տվեց մի Աւետարան, 1412 թ.—Ձեռ. Դաղեան, Բ. 30 ր:

— 3. Ալթա (հյց. գԱլթա, սեռ. Ալթին), կին Ստեփաննոսի և մայր Յովհաննէս կրոնավորի, որ Բերկիրում, Յակոբ արեղային գրել տվեց մի Աւետարան, 1422 թ.—Ձեռ. Վասպ. 347, 349:

ԱԻԹԱՆԻԻԼ, ար. ծագումն ինձ անհայտ: Հնագույն գործածութիւնը գտնում եմ 1609 թ. (Bodleian 111), ապա 1662 թ. (Այրարատ 437), 1682 թ. (Ձեռ. Վենետ. Ա. 391), 1775 թ. (Ձեռ. Թաւր. 18 ր Ալթանդիլ ձևով), իսկ 1650 թ. Հաւրանդիլ ձևով հիշված է մի կոնդակում (Manus. brit. mus. 264 ա) և Աւտանտիլ ձևով էլ՝ Սիսական 501 ր (Դաւիթ բէգի զորավարներից մեկը): Այժմ այս անունը խափանված է, բայց կա Ալթանդիլեան (Ալթանդիլեան, Աֆթանդիլեան) ազգանունը:

ԱԻԹԱՇԻՐ, ար. ծագումն ինձ անհայտ: Մի անգամ գտնում եմ գործածված ՓԴ դարում:

— Ալթաշեր, հայր Ջէսարի, որ Երնջակի Նորակերտ գյուղում գրել տվեց մի Աւետարան, 1357 թ.—Ձեռ. Սեբ. (ՀԱ 1925, 126):

ԱԻԻԾ (կամ Ալիծ, սեռ. Աւծի, Ալծի), իգ. ծագումն ինձ անհայտ. թվի եվրոպական փոխառութիւն: Գործածված է ԺԳ—ՓԴ դարերում:

— 1. Ալիծ տիկին կամ Տամալիծ իշխանուհի, կին Կոստանդին պայլի. գրել տվեց Հաւաքածոյ մի մատեան, 1284 թ.—Տաշեան, Ցուց. 834—5:

— 2. Ալիծ, կին Գրիգոր Տիմնցու, որ գրել տվեց մի Աւետարան՝ 1326 թ.—Rapport Belgique 87:

— 3. Ալիծ, կին Բարթողիմէոս ասպետի, որ Ստում նորոգեց Ս. Սարգիս եկեղեցին ի հիմանց՝ 1332 թ.—Յովսէփեան, Մի էջ հայ արուեստի 30:

— 4. Ալիծ, դուստր Օտարշահի և քույր Ներսէս քահանայի, որ Երուսաղէմում գրեց Ճառընտիրը, 1335 թ.—Ձեռ. Վենետ. Բ. 347:

ԱԻՏՈՆ, ար. ծագումն անհայտ: Գործածված է մի անգամ ժե դարում:

— Ալիսոն տանուտեր. Աղթամարում, Թումայ քահանային գրել՝ տվեց Մայր Մաշտոցը, 1463 թ.—Նոտարք 216:

*ԱԻԼԱՆ, ար. < արաբ. الوان alvān «գուլնզգուլն, երփներանգ» բառից, որ ۵۱ lavn «գուլն» բառի հոգնակին է: Մեր մեջ իբրև անձնանուն գործածված եմ գտնում մի անգամ ժ՛ի դարում. բայց սրանից ունինք նաև Ալլանելիխ:

— Ալլան, որդի Փանոսի, եղբայր Ավրանի, տանուտեր Հայոց Իլվովի, 1383 թ.—Կամենից 217:

*ԱԻԼԱՆՄԵԼԻԹ, իգ. < արաբ. الوان alvān «երփներանգ» + ملك melik «թագավոր» կամ ավիլի հավանաբար ملك melek «հրեշտակ» բառերից: Մի անգամ հիշված է անթվական մի հիշատակարանում, որ գտնվում է 1311 թվին գրված մի Աւետարանում (Ձեռ. Թաւր. 71 ա):—Տես և Ալլան:

*ԱԻԼԻՆՁ, ար. < պրս. آولان avlanj «արքայական առանձնասենյակը, ուր թագավորը գիշերը աղոթում և պաղատում է Աստուծուն»: Գործածված է մի անգամ, անթվական մի հիշատակարանում՝ Bodleian 147:

*ԱԻՃԻ (կամ Ավճի), ար. < Թրք. آجی avjə «որսորդ» բառից: Մի անգամ հիշված է 1666 թ. (Ձեռ. Հալէպի, Բ. 8 ար):

*ԱԻՍԽԱԹՈՒՆ, իգ. կարդում եմ Օս-խաթուն և համարում եմ Օս ազգի անունից, ինչպես ունինք Արարխաթուն, Մուղալ, Գուրջի ևն:

— Ասխարուն, կին Վահրամյահիկի և մայր մահտեսի Սամուէլի, որ մի Մաշտոց նվիրեց Յովհաննավանքին՝ 1464 թ.—Այրարատ 197—8 (համարում է Ալիծ):

*ԱԻՐԱՄ, ար. < հուն. Ἰβραμ (=Աբրահամ) անունից, որ նոր լեզվով հնչվում է Ավրամ: Ավանդված է մի անգամ ժ՛ի դարում: Հետո, վերջաձայնի փոփոխությամբ դարձել է Աւրան, որ գործածված ենք գտնում մի քանի անգամ ժ՛ի—ժե դարերում: Այնուհետև խափանված: Տես և Աւրանբէկ:

— 1. Աւրամ, մեծ հայր Յակոբ սարկավազի, որ օրինակեց Կիրդի Կոչումն ընծայութեանը, շուրջ 1358 թ. սրանից ավելի առաջ արդեն մեռել էր Աւրամը:—Ձեռ. Թաւր. 28 բ (գրված Ավրամ):

— 2. Աւրան, հայր Փանոս Ղազարցու, որ շինել է Իլվովի

հայոց քարաշին եկեղեցին, 1363 թ.—Ազգապ. 2175 (Կամենից 131 նույնը կոչում է Աբրահամ):

-- 3. Ավրան, որդի Փանոսի, տանուտեր հայոց Իլվովի, 1383 թ. (անշուշտ նախորդի թոռն է).—Կամենից 217:

— Անստույգ թվականով են՝ Ավրան կրոնավոր ոմն (ժե՞ դար, Յուց. Գէորգեան, № 671), ավելի ուշ Ավրան՝ ժՁ դարից (Տաշեան, Յուց. 101 բ), անթվական՝ Աւրան (Ձեռ. Վենետ. Ա. 608), Ավրան (Թորոս աղբար, Բ. 355):

*ԱԻՐԱՆԲԷԿ, ար. < նույն Աւրամ (Աւրան) անունից + բէգ. մի անգամ միայն ունինք՝

— 1. Ավրանբէկ, կնքահայր եղբորորդուց Մանուէլ քահանայի, որ Գեղարքունեաց Կած գյուղում, Յովհաննէս Արծկեցուն գրել տվեց մի Ճաշոց (ժե դար).—Ձեռ Սեան. 18, Սիսական 523 բ:

ԱԻՐԱՏ, ար. (կարելի էր թերևս դնել թթր. آبر avrat «կին» բառից, բայց արական անուն է): Մի անգամ ունինք՝

— 1. Ավրատ պարոն, օգնել է Գրիգոր գրչին մեծ Ճառընտիրը օրինակելու ժամանակ, Կաֆա 1305 թ.—Ձեռ. Վենետ. Բ. 511:

ԱԻՓԱՅ, իգ. ծագումն անհայտ. ըստ իս վրիպակ է և պետք է ուղղել Ասփա (տես էջ 251): Այս անունով ունինք միայն՝

— 1. Ասփայ խաթուն, կին Գրիգոր երեց Գասրեցու, որ գնեց մի հին Աւետարան՝ 1462 թ.—Ձեռ. Վասպ. 172:

ԱԻՔՏՈ, ար. ծագումն ինձ անհայտ: Մի անգամ հիշատակված եմ գտնում ժե դարում:

— 1. Աւփո (հյց. գԱւփոն ձևով, ուր ն կարող է հող չըլինել), որդի Գոհարմելէթի՝ զոքանչին Յովհաննէսի՝ եղբոր Թումայի, որ Աղթամարում, Ներսէս արևալյին գրել տվեց մի Աւետարան, 1460 թ.—Ձեռ. Վասպ. 433:

ԱՓԻ, ար. (արդյոք Աբրահամ անվան փաղաքակմնն է). մի անգամ հիշված է 1724 թ. (Ձեռ. Դաղեան, Բ. 35 ա):

ԱՓԻՆ, ար. առանձին չէ գործածված. բայց սրանից է կազմված Ափինեան ազգանունը (Շիրակում):

ԱՓՈՑ, ար. ծագումն ինձ անհայտ:

— 1. Ափոց, եպիսկոպոս արքունի դռան. գործակից Անդրէասի՝ աշակերտի Սահակայ պարթևի (ե դար).—Չարք. Հին դպր. 296: (Յայսմ. տպ. Պոլիս 1706, մրտ. 30 չունի այս անունը և ընդհանրապես ավելի համառոտ է, քան Չարբհանալեանի մեջ բերածը. այսպես նաև Տաշեան, Յուց. 82 ա):

— 2. Ափսոց եպիսկոպոս, առաջին առաջնորդ Յուրտաւի (շուրջ 480 թ).— Դիրք թղ. ծա. Ուխտ. Բ. խը.— Ըստ վրացի մատենագիր Յակոբ երեցի՝ Աշուշայ բղեղիս որդի Վաղգէնի դուան երեցն էր և կոչվում է Ափուտ. տես Վրաց աղբ. Ա. 11:

ԱՓՏԻՇԱՆ, ար. ծագումն ինձ անհայտ: Հիշված է մի անգամ՝

— Ափտիշահ ոմն Փրնուզցի (Ժէ դմբ).— 2եռ. Հալէպի, Բ. 141 ա:

ԱՓՐԻՉՈՆ, ար. ծագումն անհայտ, բայց անշուշտ օտար. (կա հուն. ἄφριζω փրփրալ): Մի անգամ հիշված է Վայոց ձորի մի խաչքարի անթվական արձանագրութեան մեջ (Սիսական, էջ 182):

*ԱՓՐԻԿԱՆՈՍ, ար. < հուն. Ἀφρικανός, լատ. Africanus անուանից, որ բուն նշանակում է «Ափրիկեցի»: Այս անունով հայտնի են հնութեան մեջ՝ Յուլիոս Ափրիկացու նշանավոր ժամանակագիրը, Ափրիկացու՝ թարգմանիչ Մակաբայեցոց գրքի, Ափրիկացու նահատակ (Յայամ.): Այս անունը ավանդված չէ մեր մեջ, բայց նրա գոյութեան ապացույց է Ափրիկեան ազգանունը (Երևան, Նոր-Բայազիտ):

ԱՓՐՈՍ, ար. ծագումն անհայտ (հուն. ἄφρός նշանակում է «փրփուր»):

— 1. Ափրոս եպիսկոպոս, սուրբ, որի խոսքերը հիշատակվում են արաբերեն և հաբեշերեն հին հայրերի հավաքածու գրքերում (նախ քան և դարը).— Ալիշան, Շնորհ. էջ 175:

ԱՔԱՐԹԻ, իգ. ձևով անստույգ և ծագումն էլ անհայտ. մի անգամ գործածված է՝

— Աբարթի? մայր Աստուածատուր քահանայի, որ Յովհաննէս Փաւշայիկերանցի (կարդա Քոլագիրանցի) քահանայից գնեց մի հին Աւետարան, ՇՂԴ=1145 կամ ՉՂԴ=1345 թվին.— 2եռ. Վենետ. Ա. 544:

ԱՔԵՂ, ար. (կա միայն սեռ. Աքեղի, ուստի ուղղականը կարող է լինել և Աքեղայ?). մի անգամ հիշված է՝

— Աքեղ, հայր Իգնատիոսի, որ իր Մամեր կնոջ հետ Մարաց մարզի կալվածք նվերել է Հռոմոսի վանքին (թվականն անհայտ).— Շիրակ 21 ա:

*ԱՔԵՄԵՆԻԻ, ար. < իրան. Haxāmaniš անունից (Աքեմենեան հարստութեան նահապետը). նշանակում է սոր ունի բարեկամի մտածմունքը. շատ համապատասխան է հունական տառադարձու-

թյամբ Ἀχαμενίδης (ըստ Կոնստանտի, որդի Քսերքսէսի, Justh 124 ա):

— Աքեմենիդ, որդի և հաջորդ Գարթամասպատի. հոռոմայեցոց Անտոնինոս Գիոս կայսեր հանութեամբ նստով թագավոր Հայոց՝ 140—159 թ.— Գրգը. Գնն. պամ. Բ. 259:

ԱՔՈՆԱՁ, ար. թե իգ. ծագումն էլ անհայտ. մի անգամ ունիք՝

— Արրնագ, ազգական Շահնշահի, որ Գողթան գավառի Կոպատոսի անապատում, Թումայ Արճիշեցուն գրել տվեց Աւետարանը՝ 1336 թ.— 2եռ. Ազուլ. (Արրտ. 1911, 387):

*ԱՅԵՆՏ, ար. < հուն. αἰθένης «տեր, իշխան» բառից. այս բառն է, որ իբրև պատվանուն գործածվելով՝ դարձավ Օսմանցոց մեջ՝ efendi «պարոն»: Մեր ձևի փոխառութեանը Օսմանցիներից ավելի առաջ է. հմտ. ԵԻՉԻ (=1271) ամին Հայոց, այր մի անունն Պեթրիաֆենդ, որ թարգմանի «Տղապարոն», ազգաւ յոյն, բարեպաշտօն և լի իմաստութեամբ» (Տաշեան, Ցուց. 191 ր):

— 1. Աւեդ, պարոն և եքսարխոս, ունեւր մի օրինակ Աստուածաշունչ, որ շնորհեց Ստեփաննոս քահանային՝ արտագրութեան համար, Սեբաստիա, 1313 թ.— 2եռ. Սեր. (ՀԱ 1923, 70):

— 2. Աֆեմ ոմն, հիշված 1341 թ.— Տաշեան, Ցուց. 85 ր
— 3. Աֆեմ ոմն, հիշված 1593 թ.— 2եռ. Հալէպի, Ա. 194 ր
— 4. Աֆեմ ոմն, ստացիչ, հիշված ԺՁ դարում (Տաշեան, Ցուց. 102):

*ԱՅԼԱՔՈՒՆ, ար. < արաբ. ايفلاطون Aflāṭūn անունից, որ հուն. Πλάτων «Պլատոն» նշանավոր փիլիսոփայի անվան տառադարձութունն է: (Պլատոնը Սոկրատի աշակերտն էր. բուն անունն էր Ἀριστοκλής. կոչվեց Πλάτων իր լայն կրծքի համար՝ πλατύς «լայն» բառից): Հիշված է մեր մեջ իբրև անձնանուն՝ Ալֆաթուն և Ալֆաթ ձևերով, 1609 թ. (Bodleian 111):

Բ

*ԲԱԲ, ար. < պրս. باب Bāb անունից, որ բուն նշանակում է «հայր». նույն է նաև بابā: Այս անունով հայտնի է եղել մահմեդական մի մարզարէ 1240 թ. որի համար Օրբ ժմ. 25 գրում է. «Սուտ վարդապետ մի յարեաւ Մահմետի ի Հոռոմք և անուանեաց զինքն Բաբ քառուլ և յետ սակաւուց բարձաւ չարն ի միջոյ»: (Տես և տակը): Նորագույն ժամանակներում էլ դուրս եկավ Պարսից մէջ Bāb, որ 1844 թվին հիմնեց բարեական նոր կրօնը, որին էլ հաջորդեց Բէհայիների կրօնը: Նաև Բաբի եպիսկոպոս Սեյիդալիյի և կաթողիկոս Ասորեստանի (498—503) (Գիրք թղ. ը), Bābā թագավոր Արամայեցոց 226 թ., Bābā սուտ մարզարի, որ սպանվեց Ամասիայում 1240 թ., Βάβος սկիւթացի (Justi 54—55), Խորենացին էլ Բէլի հաջորդն է դնում Բաբ (Պոր. Ա. Կ): Ըստ այսմ Մագիստրոսի տված մեկնությունը արաբ. باب «գուռ» բառից (Բաբ, այսինքն դուռն բարեաց. Մագ. թղ. ժթ) բոլորովին զուր է, ինչպես որ սպասելի էլ էր. որովհետև Բաբ անունը գործածված է մեր մեջ Արաբների արշավանքից էլ առաջ՝ 2 դարում: Իբրև օրինակ հատուկ անվան՝ հիշված է Դաւ. քեր. 104 բցո. ի Բաբայ ձևով: Հմտ. նաև Բաբա և հաջորդները:

— 1. Բաբ, երեց որդի Տիգրան Ա-ի. իր եղբայրներն էին Տիրան և Վահագն. վերջինը ժառանգեց Հայկազանց թագավորական գահը.— Պոր. Ա. լա. 34. կթ. գ. Մխ. անեց. գ. Մագ. թղ. ժթ. Վրդ. է. Սամ. անեց. 46. Մխ. այրիվ. 18, 55.— Պապ՝ Մին. համդ. 12.— Նույն անունն է, որ Ուխտ. Ա. ին սխալմամբ դնում է Բաբ-սիրան, իբրև երեց որդի Տիգրան Ա-ի և նրա մասին պատմում է այն՝ ինչ որ Խորենացին պատմում է Վահագնի մասին:— Այս առթիվ տես և Չամչ. Ա. 200:

— 2. Բաբ եպիսկոպոս Ամատունեաց. ստորագրում է այն երկու թղթերին, որ Յովհաննէս Բ Գաբղեան կաթողիկոսը (557—574) գրեց Սիւնեաց և Աղուանից՝ Նիստորականների քաղաքացիական առթիվ.— բցո. ի Բաբայ՝ Գիրք թղ. ժը, ժթ. Կղկնտ. Բ. է (հրտր. Շահն. ի Պապայ), Օրբ. իբ:

— 3. Բաբ-ի-Շահրփերոզեան, իշխան աղուան (է դար)— հրտր. Սամ. անեց. 286:

— 4. Բաբ-ի-Հրահատեան, նախարար աղուան, Ատրպատականի իշխանական ցեղից, հաստատված Կապադակում և Կող-

թում (706 թ).— Կղկնտ. Գ. ը, ժ (հրտր. Էմինի՝ մի անգամ ունի Պապ): Նույն է Բաբի՝ որդի Հրահատի 704 թ. (Brosset, Hist. Addit. 485=Justi 55 ա):

— 5. Բաբ, որդի Փիրիբէկի, մեռել է 1565 թ. և թաղվել է Վայոց ձորում (Սիսական 182):

*ԲԱԲԱ, ար. < թրք. بابا bābā բառից, որ իբրև անձնանուն գործածական է նաև թուրքերի մեջ և բուն նշանակում է «հայր»: Համապատասխան ձևերն են՝ Հայր, Հայրիկ, Հայրապետ, Հայրո, Աբա, Պապ, Աթա, Աթաբէգ, որոնք նույնպես նշանակում են «հայր»: Գործածված է մեր մեջ՝ սկսած ժՅ դարից. այժմ էլ տեղ տեղ գործածական է: Սրանից է Բաբայեան (արևմտահայ տառադարձությամբ՝ Պապա, Պապայեան) ազգանունը: Հմտ. նաև Բաբ, Բաբախան, Բաբաջան, Բաբասի:

— 1. Պապա, հայր Այվատ անուն Անկիւրացի ազնվականի, որ տաճիկների հրավերով գաղթեց Պոլիս՝ 1453 թ.— Տաշեան, Տուց. 895 բ:

— 2. Բաբա՝ որոշյալ հողով Բաբեմ ձևով գործածված է 1534 թ. Ձեռ. Վասպ. 647, որ զուր տեղը Լալայեանը սրբագրում է Բաբիեմ:

— Բաբա (որոշյալ Բաբէն) հիշված է նաև 1621 թ.— Manus. brit. mus. 23 ա:— Կոչական Բաբո ձևից է՝ սեռ. Բաբօն, որ հիշված է անթվական մի հիշատակարանում (գրված 1608 թվից ավելի ուշ)՝ Ձեռ. Վասպ. 830:

*ԲԱԲԱԼԻ, ար. < թրք. بابلي babali «հայր ունեցող» ձևից: Մի անգամ Պաբալի ձևով հիշված է 1477 թվից ավելի ուշ գրքված անթվական մի հիշատակարանում (Ձեռ. Ազուլ.=Արրտ. 1911, 221): Սրանից է Բաբալեան ազգանունը:

*ԲԱԲԱԽԱՆ, ար. < թրք. بابا baba «հայր»+պրս. باب xān «իշխան» բառերից: Իբրև անձնանուն գործածվում էր նաև Պարսից մեջ. այս անունն էր կրում օր. Պարսից Ճաթալի շահի եղբորորդին (տես Ուղեգրութ. հտ. 2. տպ. Երևան, 1934, էջ 39): Մեր մեջ հիշատակված է 1716 թ. (Bodleian 15) և անթվական մի հիշատակարանում (գրված թերևս ժՁ դարում)՝ Ձեռ. Վասպ. 281: Սրանից է Բաբախանեան ազգանունը (Ղարաբաղ):

*ԲԱԲԱՋԱՆ, ար. < թրք. بابا baba «հայր»+պրս. باب jān «հող-յակ» բառերից: Բաբա անվան փառաքչականից է: Գործածվում է ժՅ դարից սկսած: Արևմտահայ տառադարձությամբ գրվում է Պապաճան, հնագույն հիշատակություններն են՝ Պապիճան 1573

թ. (Կարապետ եպս. Դօփեանք 169), Պապաջան 1602 թ. (Ձեռ. Վասպ. 188), Պապաճան 1623 թ. (Ձեռ. Վենետ. Ա. 629) և 1624 թ. (Տաշեան, Տուց. 780 ք): Հավասարապես գրված է Բաբաջան կամ Պապաջան՝ Ձեռ. Վասպ. 342—4 (անթվական մի հիշատակարանում): Սրանից է Բաբաջանեան (Պապաճանեան) աղգանունը: — Բաբաջան անունը գործածված է եղել նաև մահմեդականների — Բաբաջան անունը գործածված է եղել նաև մահմեդականների մեջ և Կուսաբերի (Գիւմրի) ավերակներում գտնվել է մի «արաբագիր տապանաքար Պապաճանի ուրումն՝ որդւոյ Պէքիրայ, անտոյգ թուականաւ» (Շիրակ 154 ք):

— 1. Բապ/նան, պապ Ղևոնդի, որի օգնութեամբ Գրիգոր կաթողիկոսը գնեց Վաղարշապատը 1443 թ.—Այրարատ 209:

— 2. Բաբաճան պարոն, որի կինն էր Թամար իշխանուհի. այս երկուսը «իւրեանց զաւակօքն ծաղկալի թիկունք են մեզ ի յերկրի՝ դէմ այլազգեաց բռնաւորի ու արդունաւորք մեզ ի մարմնի և ինամարկուք ամէն բանի», Տեղերի և Բիւրականի շրջանում, 1469 թ.—Ձեռ. Վենետ. Բ. 1113:

*ԲԱԲԱՍԻ, ար. < Թրք. باباسي babasi «իր հայրը» (= հօրաձոյն, հայրնմանակ) բառից, ինչպես ունինք և Աղաթի. Մի անգամ հիշատակված է սեռ. Բաբասուն ձևով՝ 1723 թ. (Ձեռ. Վասպ. 886): Այժմ էլ գործածական է (քիչ անգամ) Վերին-Ազա գյուղում: Սրանից է Բաբասեան կամ Բաբասինեան աղգանունը:

*ԲԱԲԵԼ, ար. կրճատ ձևն է կամ Բաբելա անվան (որ հասկանալի է) և կամ ազելի հավանաբար՝ Զօրաբաբել անվան: Հիշված է Բապել ձևով՝ Ժէ դարում (Ձեռ. Կես. սարգ. 13) և Բաբել ձևով՝ 1760 թ. (Տաշեան, Տուց. 703 ք), 1872 թ. (Կարապետեան, Յիշատ. Սամաթիոյ 138): Սրանից է Բաբելեան աղգանունը (անդ, էջ 144—5):

*ԲԱԲԵԼԱՍ, ար. (ուղղագույն ձևն է Բաբելաս՝ ըստ Ազգեր. Ղևոնդ. վրք. սրբոց, Ը 109). հույն-ասորական անուն է. հմտ. Յայամուտրքի մեջ՝ Բաբելաս եպիսկոպոս Անտիոքի և Բաբելաս վարդապետ, որ նահատակվել է իր 84 աշակերտներով: Շատ քիչ է գործածված մեր մեջ: Կա և Վրաց կաթողիկոս Բաբելաս՝ Միսայրիվ. 23:

— 1. Բաբելաս խուժիկ, եպիսկոպոս Գողթան, հաջորդեց Կուսաբի. մեռել է 90ական թվերին.—Օրբ. Ե:

— 2. Բաբելաս, վանահայր Յովհաննավանից՝ Արագածոտն գավառի. սրա մոտ ապաստանեց Տուրտաւի Մովսէս եպիսկոպոսը 605 թ. Աբրահամ կաթողիկոսին տվել է «ձեռնարկ հաւատոյ»

607 թ.—գրված Բաբելաս՝ Ուխտ. Բ. Ժ, 1է.—Բաբելաս՝ Գիրք թղ. խ.—սեռ. Բաբելասայ՝ Ուխտ. Բ. Ը, Ժա.—Բաբելասայ՝ Գիրք թղ. ԻԵ:

*ԲԱԲԵՐ, ար. < Թաթարական Baber անունից, այս անունով նշանավոր է Լէնկթիմուրի ծոռը, որ գրավեց Հնդկաստանը և Մեծ Մողոլների կայսրութեան հիմնադիրը դարձավ՝ 1526 թ: Գրել է Թաթար լեզվով Babernâme նշանավոր պատմական գործը, որ իր ինքնակենսագրութեանն է և որ Akbar կայսրը Թարգմանել տվեց պարսկերենի: Ըստ Justi 55 ա այս անունը ծագում է պրս. babr «վագր» բառից. միջին ձևն է Baber՝ բանաստեղծ Դեյհիում (ԺԸ դարի վերջում):

— 1. Պապեր, որդի Վարդ քահանայի, որ Սեբաստիայում օրինակեց Աւետարանը՝ 1193 թ.—Ձեռ. Վասպ. 80:

— 2. Պապեր ոմն Սեբաստացի. արգեն մեռած էր 1576 թ? —Ձեռ. Սեբ.—ՀԱ 1925, 470:

*ԲԱԲԻ, ար. նույն է Բաբ, Բաբա անունների հետ. հիշատակված է 1734 թ. (Սիսական 357 ք՝ Բաբի և Պապի ձևերով): Սրանից Բաբիեան աղգանունը (Նոր-Նախիջևան):

*ԲԱԲԻԿ, ար. փաղաքական ձևն է Բաբ անվան, այն է «հայրիկ» (Justi 55 ա). հմտ. պրս. بابک Babak. այս անունով հայտնի են Babak նահանգապետ Ստահրի՝ Արտաւան Մեծի ժամանակ (Շահն. հտ. 5, էջ 217), Babak մոզպետ Նուշիրվանի (Շահն. հտ. 6, էջ 134).—նոր ձևն է Պապաբ, որ տես:

— 1. Բաբիկ Սիւնի. Մանուէլ սպարապետից կարգվեց նահապետ Սիւնեաց. նիզակակից եղավ նրան՝ Մերուժանի դեմ վարած պատերազմում, ուր և սպանեց Մերուժանին: Ըստ Խորենացու՝ Արշակ Գ-ի աներն է, մինչդեռ ըստ Բուզանդի՝ Արշակի աներն է Մանուէլ.—Բուզ. Ե. խբ, խգ.—սեռ. Բաբկայ՝ Խոր. Գ. խգ. Մխ. անեց. իբ.—կամ Բաբկան՝ Բուզ. Ե. խգ. Խոր. Գ. խա:

— 2. Բաբիկ, որդի Սիւնեաց Անդոկ նախարարի. հայր Վասակ Սիւնի մարզպանի և եղբայր Փառանձեմ թագուհու: Հոր մահից հետո, վերադառնալով Հունաստանից, անցավ Պարսկաստան, ուր Հոնաց Հոնագուր թագավորի հետ ըմբշմարտելով, սպանեց նրան: Սրա վրա Շապուհ արքան նախարարական պատիվ չնորհեց նրան և ուղարկեց Սիւնիք: Ըստ Կիւլէսէրեան՝ Եղիշէ 255 նստել է 377—398.—Կղկնտ. Բ. ա. Օրբ. թ, Ժ, Ժբ, Ժգ.—սեռ. Բաբկայ՝ Կղկնտ. Բ. ա. Օրբ. ա, Թ—Ժգ.—Բաբքայ՝ Օրբ. ԼԷ:

— 3. Բաբիկ Ռափսոնեան. մին այն նախարարներից, որ

Յազկերտ Բ բանտարկեց Պարսկաստանում (452 թ)։—Եղիշ. 150.—նույնը կոչվում է Բաբիկ Ռոփսենից՝ Փարպ. խէ. (ձեռ. Բաբիկ)։

— 4. Բաբիկ Սիւնի, որդի Վասակ Սիւնի մարզպանի. Յազկերտ Բ պատանդ պահեց նրան իր մոտ.—Փարպ. իը. Օրբ. ժգ.—նույնը Միս. ապար. 41 կոչում է Բաբ, ինչպես որ սրա եղբորը՝ Ատրնբրսեհին էլ անվանում է պարզապէս Ներսեհ։—Հիշում է Փարպ. կգ իբրև շլաւ այր», որ բանտարկյալ նախարարների վերադարձից հետո, ուրացյալներից հետո քաշված, ապրում էր քրիստոնեւարար՝ Գիւտ կաթողիկոսի ժամանակ (Ազգապ. 426 այս վերջինին տարբեր անձ է համարում)։—Միսական 12 ր։

— 5. Բաբիկ, հայր Յովհաննէսի, որ իբրև վկա հիշվում է Տաթևի 844 թ. կալվածագրում.—սեռ. Բաբկայ՝ Օրբ. լը։

*ԲԱԲԿԷՆ, ար. կաղմված է Բաբ կամ Բաբիկ անունից՝ իրան. ԵՌ փաղաքական մասնիկով (Հիւրշ. 90). ըստ այսմ ճիշտ ձևն է Բաբկէն, ուր կ ազդվելով նախորդ բ-ից, դարձել է գ և տվել է Բաբգէն։ Իբրև անձնանվան օրինակ հիշում են Թր. քեր. 14, Դաւ. քեր. 105 և Անան. քեր. 140։ Մեր պատմության մեջ գործածված է եղել սկսած Բ դարից ժ դար։ Այնուհետև խափանվում է։ Վերակենդանացավ անցյալ դարում և այժմ սովորական անուն է, մանավանդ կովկասում։

— 1. Բաբգէն, նախարար Արծրունի, հաջորդ Ասողի. ժամանակակից Վաղարշ (193—213) թագավորի. մասնակցեց նրա հետ Խաղրաց պատերազմին.—Արծր. Ա. ը (Բաբգեան ձեռով).—բց. ի Բաբգեայ՝ Արծր. Ա. թ։

— 2. Բաբգէն Արծրունի, նախարար, հաջորդ Ներսեհի (Գ դար).—Արծր. Ա. թ. —սեռ. Բաբգեմի՝ Արծր. Ա. ժ։

— 3. Բաբգէն Ա Սիւնի, եղբայր Բակուրի, նահապետ Սիւնեաց. մին այն նախարարներից, որ Յազկերտ Բ բանտարկեց Պարսկաստանում «452 թ». մասնակցեց Վահան Մամիկոնեանի ապստամբական կռիվներին.—Եղիշ. 150. Փարպ. խէ, կը, կթ, հա, հդ. Օրբ. ժէ.—սեռ. Բաբգեմայ՝ Փարպ. կթ, հդ։

— 4. Բաբգէն Ա Ռթմսեցի, կաթողիկոս հայոց «490—516 թ», աշակերտն էր Յովհան Մանդակունու, որին և հաջորդեց. նախապես էր եպիսկոպոս Վանանգի (495 թ. ըստ Այրարատ 76). գումարեց Դուրնի եկեղեցական ժողովը «506 թ», որին մասնակցում էին նաև Վրաց Գաբրիէլ և Աղուանից Շուփհաղիշոյ կաթողիկոսները։ Այս ժողովում երեք հարևան ազգերը միասին

մերժեցին Բաղկեդոնական դավանանքը և կտրեցին իրենց հարաբերությունը հույների հետ, որ և պատճառ եղավ հայերի և հույների հետագա թշնամության։ Դրանից քիչ հետո, Պարսկաստանի Ասորիները դիմեցին Բաբկէնին և ընդունելով Դուրնի ժողովի որոշումները, խնդրեցին Հայոց պաշտպանությունը Նեստորականների դեմ։ Բաբկէնը գրեց այս առթիվ երկու թուղթ. —ՅՆ. կթ. ժգ. ՅՆ. կթ. հյր. 274. Գիբք թղ. ը, թ, ծէ, ձբ. Ասող. Բ. Բ. Եզն. եր. 268. ՔՆնպ. 270. Կիր. 21. Վրդ. լ. Տարօն. Ա. § 87. Մխ. անեց. դ. Սամ. անեց. 72, Մխ. այրիվ. 20. Այրիվ. 20 ա. Օրբ. հա. Միխ. աս. իթ. (=իը), Յայսմ. յուլ. 24.—Պապնիկեն՝ Վրաց աղբ. Ա. 78.—սեռ. Բաբգեմի՝ Կնիք հաւ. 133, 142. Ուխտ. Բ. խթ, ծ, կթ. Կղկնտ. Բ. խէ (ըստ հրատ. էմինի, իսկ հրտր. Շահն. Բաբգեմայ).—սեռ. Բաբգեմայ և բց. ի Բաբգեմայ՝ Գիբք թղ. ը, ծբ. Կիր. 21. Յայսմ. նոյ. 18.—գրծ. Բաբգեմա՝ Գիբք թղ. ծ. Ուխտ. Բ. խէ.—Բաբգեմի՝ Օրբ. կը. հկճո. ժբ.—տես և Տաշեան, Տուց. 109 ա, 357 բ. Տէր-Մինասեանց, Հայոց եկեղ. յարար. 65—84։

— 5. Բաբգէն Բ, նահապետ Սիւնեաց, հաջորդ Աչիբի (2 դար).—Օրբ. ժգ։ (Միսական 17 ա և ցանկում համարում է սրան Վասակ ուրացողի եղբորորդին և դնում է Աչիբից ու Սահակիցից հետո (520—530 թ)։

— 6. Բաբգէն Գ Սիւնի, նախարար, հաջորդ Յովհանի և նախորդ Քուրդոյի. հիշված է 683 թ.—ըստ Միսական 14բ, 17բ։

— 7. Բաբգէն, որի աները Արկազ գյուղի պարոնն էր (735 թ).—սեռ. Բաբգեմայ՝ Այրիվ. 21 բ։

— 8. Բաբգէն Սիւնի. 200 հոգով զուրս եկավ Աբլհերթի 4000 զինվորների դեմ և հաղթեց (849).—Վրդ. խբ։ (Ըստ Միսական 15 ա այս Բաբգէնը որդին է Վասակի և եղբայր Փիլիպպէի. իսկ ըստ Չամչ. Բ. 445 նույն է № 11-ի հետ։ Նաև Չամչ. հայոց զորքի թիվը դնում է սխալմամբ 2000, մինչդեռ ըստ Վարդանի միասին 200 է)։

— 9. Բաբգէն իշխան Սիւնեաց. Քուրդ (Կամ Քուրդոյ) իշխանի հետ միասին Սիւնեաց Ստեփաննոս եպիսկոպոսին (մ. 735) ձեռնադրել տվին.—Օրբ. լ. —Բաբգեմ՝ Այրիվ. 20 ա.—սեռ. Բաբգեմի՝ Կիր. 41.—բց. ի Բաբգեմի՝ Կղկնտ. Գ. ժգ։

— 10. Բաբգէն իշխան Սիւնեաց, որի աղջկան հետ ամուսնացավ Վահան Գողթնացի (մ. 737) նահատակը.—Չամչ. Բ. 384, 400, 401։

— 11. Բաբգեմ նահապետ Սիսական որդի Փիլիպպէի Ա, որդւոյ Վասակի. պատերազմեց Գրիգոր Սուփանի դեմ և սպանեց նրան (Թ դար).—Յհ. կթ. իե. Օրբ. լգ, լը, ծդ.—սե.։ Բաբգեմի՝ Օրբ. լգ, լը, ծդ.—բց. ի Բաբգեմայ՝ Յհ. կթ. իե:

— 12. Բաբգեմ Սիւնի, կրտսեր որդի Աշոտի, եղբայր Սմբատի և Սահակայ՝ տեարց Սիւնեաց. կինը գերվեց Յուսուփից և երկու տարի հետո ազատվեց (Աշոտ Բ-ի օրով). եղբորը՝ Սահակի դեմ ապստամբելու նպատակով դիմեց Արաբների Նըսր ոստիկանին, բայց բռնվեց ու բանտարկվեց «926 թ». մի տարի հետո ազատվեց փրկանքով.—Յհ. կթ. կե, կէ. Օրբ. լէ, խբ, ծդ.—սեո. Բաբգեմի՝ Յհ. կթ. ծէ, կէ. Օրբ. լգ, խ, խա.—Բաբգեմայ՝ Յհ. կթ. կէ.—բց. ի Բաբգեմե՝ Օրբ. լէ.—գրծ. Բաբգեմիւ՝ Յհ. կթ. կե.—ած. Բաբգեմեան՝ Օրբ. կգ:

— 13. Բաբգեմ Սիւնեցի, եպիսկոպոս Նախիջևանի. Ստեփաննոս Գ կաթողիկոսը իր հետ տարավ նրան Վասպուրական, դատելու համար քաղկեդոնի վահան կաթողիկոսին («971 թ»): աքսորվեց Աղթամար, բայց շուտով արձակվեց.—Ասող. Գ. Ը.—գրծ. Բաբգեմիւ՝ Ասող. Գ. Ը.—Չարբ. Հին դպր. 550:

— 14. Բաբգեմ, իշխանազն Սիսական. կրոնավոր դարձավ և նորից շինեց Մաղարդայ վանքը, որի օծման հանդեսին հրավիրեց Աշոտ Գ Ողորմածին և Խաչիկ կաթողիկոսին՝ 976 թ: Կաթողիկոսը ձեռնադրեց նրան եպիսկոպոս և նրան տվեց նաև Նախիջևանը.—Սիսական 516բ՝ ըստ Խաչիկ կաթողիկոսի կոնդակի, որ հրատարակված է Արարատում, բայց կրօնիք է համարվում: Ըստ այսմ կարելի է նույնացնել նախորդի հետ (Ձ 13):

ԲԱԲՈՆԻԿ, ամր. ծագումն անհայտ. հիշված է մի անգամ 1613 թ. Ձեռ. Վասպ. 845:

ԲԱԲՈՑ, ար. ծագումն անհայտ:

— Բաբոց Արտակունի, հայր Պապի, որ Վահան Մամիկոնեանի կուսակիցներից մեկն էր (Ե դար).—սեո. Բաբոցի՝ Փարպ. հա: ԲԱԲՈՒԼ, ար. ծագումն անհայտ: Հիշված է մի անգամ 1591 թ. (Ձեռ. Վասպ. 722) և երկրորդ անգամ՝ 1648 թ. (անդ, էջ 914):

ԲԱԲՈՒՄ, ար. ծագումն անհայտ. հիշված է մի անգամ, անթվական մի հիշատակարանում, Պապում ձևով՝ Ձեռ. Վասպ. էջ 787:

ԲԱԳԱԴԻԱ, ար. նախաբազրատունյան անուն, որ ապա դարձավ Բագարատ՝ ըստ Խոր. Բ. կգ, Մխ. անեց. իա (վերջինս

նաև Բագաթա ձևով):—Իրոք որ Բագարատ անվան հայրս. ձևն է Bagadāta:

ԲԱԳԱՄ, ար. ծագումն անհայտ. Justi 57 բ համարում է կրճատ ձև Բագա- արմատով սկսվող անունների, ինչ. Բագարատ ևն:

— 1. Բագամ, որդի Հայկազանց Փառնուազ Թագավորի, Թոռան Թոռ Արմոզի, ժամանակակից (կամ քիչ հետո) Նաբուգոդոնոսորի.—Սեբ. ա:

— 2. Բագամ Թագավոր Հայկազանց, հաջորդ Արմոզի, ըստ հետո Փառնուասից և Նաբուգոդոնոսորից. ըստ Չամչեանի՝ գահակալել է Ն.Ք. 385—371, այն է 14 տարի.—Սոր. Ա. լա. Մխ. անեց. գ. Սամ. անեց. 46. Մխ. այրիվ. 55. Մին. համդ. 12.—Պագամ՝ Մխ. այրիվ. 18.—գրված է Բայգամ՝ Յհ. կթ. գ.—Պայգամ՝ Վրդ. է.—Բագամտը՝ Մագ. Թղ. ժթ, որ ստուգարանում է «որ զբազինան յարդարէր».—բց. ի Բագամայ՝ Սամ. անեց. 46. Մին. համդ. 12.—ի Բայգամայ՝ Յհ. կթ. գ:

*ԲԱԳԱՐԱՏ, ար. < հայրս. Bagadāta, որ բուն նշանակում է «(Միհր) աստուծու տվածը կամ ստեղծածը» (տես Աստուածատուր), գնդ. bayōdāta, տառադարձված հուն. Βαγιάδατης, ասոր. Bakdādh, արաբ. Bagdādh (Justi 57 ա, Հիւրը. 31): Ըստ Խոր. Բ. կգ. առաջացել է հնագույն Բագադիա ձևից: Սրանից է ծագում Բագրատունի տոհմանունը, որ իբրև «հայրանուն» հիշում է Սիւն. քեր. 206: Դիտելի է որ հունաց Հիպոկիրատ բժշկի անունը ըստ անգամ դարձել է մեր մեջ Բագարատ. այսպես՝ Մխ. հեր. Ը, ժ, ժա, ժդ, ի, խ: Հայերենից փոխառյալ է վրաց. Բագրատ: Մեր ձևը արաբները տառադարձել են بقرات Buqrāt. փաղաքական ձևն է Բագրատուկ, որ տես:

— 1. Բագարատ, որդի Փառնուազ Թագավորի Հայկազանց՝ ըստ Սեբ. ա. (ձեռ. գրված է Բագարամ).—սեո. Բագարատայ՝ Սեբ. ա: Կոչվեց նաև Անգեղ և իր որդիքը ժառանգեցին Անգեղտունը:

— 2. Բագարատ Փառազեան, նախարար հայկազն, նախորդի ցեղից. առաջին անգամ ընդունեց Արշակ փոքրին (ըստ Խորենացու Վաղարշակ Թագավոր Հայոց) և ստացավ նրանից ասպետութեան պատիվը.—Սեբ. բ:—Սրա հետ նույն է՝

— 3. Բագարատ Շամբայ, իշխան հրեա և Բագրատունեաց նահապետ, որին Վաղարշակ Ա նշանակեց Թագադիր ասպետ և նախարար.—Սոր. Բ. գ, դ, է, Ը. Յհ. կթ. գ. Ուխտ. Ա. իէ. Ասող.

Ա. Ե. Մխ. անեց. զ, է. Սամ. անեց. 47. Մին. համդ. 28.—սեռ. Բազարատայ՝ Խոր. Բ. Թ. Ուխտ. Ա. Իէ. Ասող. Ա. Ե. Մխ. անեց. զ, Իա. Վրդ. Ժդ. Միմ. ապար. 27.—տր. Բազարատու՛ Ուխտ. Ա. Իէ.՝

— 4. Բազարատ, զորավար Տիգրան Մեծի. կարգվեց կուսակալ կամ փոխարքա հին Սելևկեանց պետութեան, որի մայրաքաղաքն էր Անտիոք (Ասորիք), Ն.Ք. 83 թ.—այս անունը աւանդված է մեզ հուշն պատմիչների կողմից՝ Μαγαδάτης և Βαγαδάτης ձևերով, որոնցից ուղիղ է միայն վերջինը.—Գրգչ. Բ. 135, Marquart, Erānsahr, էջ 174, Հայ բղեաշխք, էջ 27, Justi 57 ա, Մանանդ. Տիգրան Բ. 51:

— 5. Բազարատ ասպետ Բազրատունի, որդի Սմբատ սպարապետի. Տրդատի չորս զորավարներից մեկն էր՝ Շապուհի վրա արշավելու ժամանակ («287 թ»): Խորով Բ-ի օրով արևմտյան գնդի զորավար նշանակվեց: Ըստ Բուզանդի՝ նիդակակից էր Վաչէ սպարապետի: Արշակ Բ-ի ժամանակ հիշված է իբրև «մեծ իշխան ասպարապետութեան», որ ուղեկից եղավ Մեծն Ներսէսին՝ նրա Կեսարիա ձեռնադրութեան գնալու ժամանակ («353 թ»): Իր որդին է Սմբատ, որ սպանեց Մերուսանին:—Խոր. Բ. ձե. Գ. զ, Թ. Ասող. Բ. ա. Կղկնտ. Ա. Ժբ. Մխ. անեց. իգ.—սեռ. Բազարատայ՝ Խոր. Բ. ձգ. Գ. լէ. Արծր. Ա. Ժ.—գրծ. Բազարատու՛ Խոր. Գ. Թ.—Իսկ Բուզ. Գ. է գրում է Բազրատ (այսպես և Մեսր. Եր. 53, 88), Թեև Դ. դ. ունի նաև Բազարատ ձևով:

— 6. Բազարատ ասպետ, Ստեփաննոս Ունեցու մերձավորներից. նրանց հետ նահատակվեց «362 թ».—Աւգեր. Լիակ. Վրք. սրբոց, Ե. 73, Ազգապ. 188:

— 7. Բազարատ Բազրատունի, հայր Իսահակ պատրիկի («752 թ») և հորեղբայր Աշոտ (կուրացեալ) պատրիկի («715 թ»)՝ որդւոյ Վասակի.—սեռ. Բազարատայ՝ Ղև. իը. Ասող. Բ. դ:

— 8. Բազարատ սպարապետ, մասնակցեց Արաբների արշավանքին դեպի Դերբենդ, ուր և խորշակահար մեռավ «784 թ».—Ղև. լթ:

— 9. Բազրատ որդի Աշոտի, իշխան Խլաթի. հիշված է Հիջրեթի 188 (=789) թվին, ըստ Բելազորի.—տես Խալաթեան, Արաբ. մատ. 76:

— 10. Բազարատ հայ աստղագուշակ. մարգարեացել էր որ կայսրը պիտի հաղթե. մեռավ Բուլգարաց պատերազմում, 791 թ.—Տէր Սահակեան, Հայ կայսերք, Ա. 328:

— 11. Բազրատ Բազրատունի. երբ Մուշեղ Ռշտունու ժամանակ Ռշտունիքը բաժանվեց, սա ստացավ նրա մի կեսը (Ը դար).—Սուտ-Շապհ. 37:

— 12. Բազարատ կամ Բազրատ (հունարեն կոչված Παγχαράτος), մականունն էր σάκτοσ (Bailly և Sophocles չունին այսպիսի բառ. Տէր Սահակեան, Ա. 180 համարում է հյ. զգաս), հայր Յովհաննէս քերականագետի, որ ապրում էր հունաց կայսեր պալատում և որի խորհրդով Լևոն Ե. հայկազն (813—820) դարձավ պատկերամարտ.—Տէր Սահակեան, Ա. 180:

— 13. Բազարատ Բազրատունի, որդի Աշոտ Մսակերի և եղբայր Դաւթի, Սահակի, Մուշեղի, ինչպես նաև Սմբատ Խոստովանողի (տես Աշոտ Ռ 25): Փեսայանալով Արժրունեաց՝ տիրեց Սասունի Սիմ լեռան կողմերին և Արաբներին էլ-Մոտասսէմ ամիրապետից ստացավ «պետ իշխանաց» տիտղոսը: Հոր օստիկանից հետո նշանակվեց պատրիկ Հայոց: Հակառակ էր Յովհաննէս Ովայեցի կաթողիկոսի ընտրութեան («833 թ»), որին պաշտոնանկ արեց «841 թ» (սակայն Ովայեցին նույն տարին դարձավ աթոռը): Բազարատի խնդրանք գրեց Նանա ասորին «Մեկնութիւն Յովհաննու Աւետարանին», որ նախ ասորեան շարադրեց (մոտ 840 թ.) և ապա արաբերենի թարգմանելով ընծայեց իշխանին, որ լավ գիտեր այս լեզուն: Երբ Ամիրթի մեծ եկեղեցին այրվեց (մոտ 848), քաղաքի մեծամեծները դիմեցին Բազարատին և նա 3000 զուգա և մեծ քանակութեամբ փայտ նվիրեց (Տոմաշէկ, Սասուն, էջ 26՝ ըստ Բար-Հեբրէոսի): Ձերբակալվեց Արուսէթ օստիկանից (մ. 849) և քվեց Բաղդադ, ուր ուրացավ իր հավատքը (տես Նանայ ասորի, էջ Ը—Թ):—Յն. կթ. իե. Ասող. Բ. բ. Արծր. Բ. Ե, զ. Գ. է. Կիր. 48. Վրդ. իբ, խգ. Սամ. անեց. 92. Օրբ. լգ.—սեռ. Բազարատայ՝ Յն. կթ. իե. Ասող. Բ. բ. Արծր. Բ. Ե—է. Գ. զ, է. Վրդ. խգ. Օրբ. լգ.—Բազարատայ՝ Սամ. անեց. 92.—Բազարատայ՝ Նանայ 5.—Ջարբ. Թարգմ. 620.—հիշում են Բելազորի (տես Խալաթ. Արաբ. մատ. 61 և 65) և Իքն Մասկավայ (անդ, էջ 77, 97, 122), Մարքավարտ, Բազրատ. 63:

— 14. Բազարատ, իշխան ոմն, որին հիշում է Մաշտոց (մ. «898 թ») կրոնավորը՝ Աբաս սպարապետին գրած իր թղթում.—Յն. կթ. լ:

— 15. Բազարատ Բազրատունի, Վրաց Աշոտ կիւրապետի որդին. եղբայր Ատրնբրսեհի և Գորամի (ըստ Գատմ. վր. 826—876), պապ Ատրնբրսեհ թագավորի Վրաց.—Վրդ. խդ.—սեռ. Բա-

գարասայ՝ Վրդ. խբ, խդ.—Բազրասայ՝ Պտմ. վր. ժգ.—Justi 58 ա, Մարքվարտ, Բազր. 107—116:

— 16 Բազրաս, երեց որդի Գրիգոր Բազրատունու, եղբայր Աշոտի և Թոռ Աշոտ-Վահանի. գնաց Պոլիս և Ռոմանոս կայսեր կողմից կարգվեց պատրիկ և իշխան Տարօնի. ամուսնացավ կայսեր աղբական Թէոփիլակոսու մագիստրոսի աղջկա հետ (925 թ). —Չամչ. Բ. 726, 817, Justi 58 բ. (հույները կոչում են Πατριάρχαιος): Տէր Սահակեան, Հայ կայսերք, Բ. 478, 482:

— 17. Բազրաս, որդի Աշոտ իշխանի Տարօնի. իր եղբոր՝ Գրիգորի հետ գնաց Պոլիս. երկուսն էլ Նիկեոսի կայսրից պատրիկ կարգվեցին. միացան հույն ապստամբ Վարդ Սիկլարոսին և հաղթեցին կայսեր բանակին (977 թ).—Ասող. Գ. ժդ.—Չամչ. Բ. 818, 847, 850: Դուրեան, Աղգ. պատմ. 355. Տէր Սահակեան, Հայ կայսերք, Բ. 233, 236:

— 18. Բազրաս, անծանոթ ոմն, որ Յովհաննէս Չմշկիկ կայսեր (969—976) հետ հարաբերութեան մեջ էր.—Ուռհ. 28:

— 19. Բազրատ, որդի Դուրգէնի և Թոռն Աշոտ Գ Ողորմածի (954—977 թ), Թագավոր Ափխազաց.—Վրդ. ծ.—սեռ.Բազրասայ՝ Վրդ. ծբ:

— 20. Բազրատ, իշխան Արևընդանի. նվաճվեց Բաղդին իշխանից («1107 թ» ըստ Վրդ. կամ «1117 թ» ըստ Ուռհ.)—Վրդ. կէ. Ուռհ. 338 (Բազրատ ձևով):

— 21. Բազրաս, Վրաց Աշոտ կիւրապաղատի Թոռան Թոռան Թոռը (7-րդ սերունդ). ամուսնացավ Վասպուրականի Սենեքերիմ (մ.ձ1025 թ) Թագավորի աղջկա հետ.—Վրդ. խդ:

— 22. Բազրատ իշխան, որդի պարոն Սմբատի, որ Անիի պահապանն էր՝ Ալիսալանի արշավանքին (1084 թ).—սեռ. Բազրասայ՝ Սմբ. պտմ. 76: Չամչ. Բ. 978—980 հակառակն է:

— 23. Բազրատ շաղակրատ, իշխան Կիլիկիայի. առաջնորդեց Խաչակիրների բանակը (ԺԱ դար).—Սիսուան 47 ա:

— 24. Բազրատ Մամիկոնեան. հունարենից Թարգմանեց Յովհաննէս Դամասկացու «Յաղագս գոյի էութեան և պատահման». Թվականն անհայտ է. բայց որովհետև Վենետիկի ձեռագիրը՝ ըստ Չարբ. Թարգմ. 579 գրված է 1339 թվին, ուստի Բազարատը այս թվից առաջ է: Նույն ձեռագիրը կա նաև Tübingen 111, ուր է նաև Սմբատ Գունդուտապլի (մ. 1276) մեկնութիւնը նույն աշխատութեան: Ըստ այսմ Բազարատը պիտի լինի Ը դարից (Դամասկացու Թվականն է) ուշ և ԺԳ դարից ա-

ռաջ:—Շատ ավելի ուշ է մի երրորդ ձեռագիր՝ ԺԵ դարից (Ձեռ. Դադեան, 106 բ):

*ԲԱԳՈՍ, ար. հուն. Βάχος «Բազոս» աստուծու անունից չի ծագում, այլ ըստ Justi 59բ իրանական է: Բունն ձևն է Բազաս (տե՛ս վարը) և համեմատվում է պափլագոնական Βάχος, սկիւթ. Βάχος անունների հետ: Ծագում է բազ «Աստուած» արմատից: Ավելի մերձավոր են ձևով՝ Βαγώσης, Βαγῶος կամ Βαγῶας՝ հրեա մի ցեղապետ, մի ներքինի՝ սիրելի Ալեքսանդրի, մի պարսիկ հրամանատար նավի ևն (Justi 59—60): (Իսկ Յայմաւուրքում հիշված Բազոս նահատակը՝ ժամանակակից Մաքսիմիանոս կայսեր, ի հարկե հույն ձևից է):

— Բազոս Մամիկոնեան, կրտսեր եղբայր Վասակ Մամիկոնեան սպարապետի. քաջ, բայց խենթուկ. հաղթեց Պարսից, բայց փղի տակ մնալով՝ մեռավ (Արշակ Բ-ի «350—368 թ» ժամանակ).—Բուգ. Գ. իբ հիշված է Բազոս, սեռ. Բազոսի կամ Բազասի և բցո. ի Բազոսէ ձևերով:

ԲԱԳՈՒԱՍ, ար. ծագումն անհայտ. բայց հմմտ. Բագոս:

— Բագուաս, գորավար Տիգրան մեծի, գործակից Միհրանի, որ տես վարը.—Չամչ. Ա. 222 կոչում է Բակուր:

*ԲԱԳՐԱՏՈՒԿ, ար. փաղաքական ձևն է Բազարատի:

— Բազրատուկ (գրված հուն. Πατριάρχαιος), որդի Մանուէլ պրոտոսպաթարի. իր երկու եղբայրների՝ Փոքրիկի և Դաւթակի հետ, Միջագետքում տիրել էին մի մի բերդի, որ հանձնեցին Լևոն Զ կայսեր՝ 890 թ. և ստացան նրանից մեծամեծ պարգևներ.—Justi 59 բ, Տէր Սահակեան, Հայ կայսերք, Ա. 362, 379:

*ԲԱԴԱՒԱ, ար. < արաբ. بادال (Թուրքական հնչումով be-del) «փոխարեն» բառից: Մինչև այժմ էլ գյուղերում գործածական է փոխ ու բողոլ դարձվածքը՝ որակելու համար որդուն, որ փոխարինում է հորը: Հիշատակված է ԺԸ դարից. այսպես՝ 1739 թ. (Սիւրմէեան, Պատմ. Հայկաի ազգ. գերեզմ. 38 ա, նաև Ձեռ. Թաւր. 37 բ), երկուսն էլ Պասալ ձևով: Գործածական է նաև այժմ: Սրանից է Բադալեան (կամ Պէտէլեան) ազգանունը:

*ԲԱԴԱՄ, ար. < պրս. بادام «նուշ» բառից. երևի գործածական է եղել վերջին դարերում, որից և Բադամեան ազգանունը (Ղարաբաղ): Հմմտ. Նուշուտար:

*ԲԱԴԻՐ, ար. < արաբ. بادر «լրացյալ լուսին» բառից. սրանից է նաև Badrxan անունը. հայտնի է օր. Բադրխան բեգ, նշանավոր քուրդ ցեղապետ՝ Վանի շրջանում (ԺԹ դար):

— 1. Բաղդ կամ Բաղդ-ալ-Ջամալի-Ամիր-ալ-Ջուլուշ (արաբ. بدر الجمالی امير الجيوش Երազյալ լուսին գեղեցկության, զորագլուխ), Եգիպտոսի Մուսթանգիր խալիֆայի հայազգի վեզիրը, սիրող քրիստոնէից. շատ հայեր գաղթեցրեց Կիլիկիայից Եգիպտոս. նորոգել կամ շինել տվեց Եգիպտոսի հայոց վանքերը: Իր հրամանով Ալեքսանդրիայի Կիւրեղ պատրիարքը ժողով գումարեց (1086), ուր ներկա էր նաև Հայոց Գրիգոր արքեպիսկոպոսը և միասին կարգավորեցին հայոց ու խալիֆների միջև եղած վեճերը: Կառավարեց Եգիպտոսը 20 տարի և մեռավ 1094 թ.—տես Ալիշան՝ Շնորհ. էջ 169 և Արուսահլ հայ, Վենետ. 1895, էջ 15, 36, 38—41, 67:

— 2. Բաղրխան, հիշված 1636 թ. (Կարապետ եպս.՝ Դոփեանք, էջ 136):

— Բաթր ոմն, հիշված անթվական մի հիշատակարանում, որ գրված է 1311 թվից հետո.—Ձեռ. Թաւր. 74 ա:

ԲԱԶ, ար. Խորենացու հնարած անուններից է, հավանաբար բազի թռչունի անունից: Շատ ավելի ու իրոք կա Բազայ անունը, որ տես վարը:

— Բազ, որդի Մանաւաղի և Թո՛ւ: Հայկ նահապետի. նրանից է առաջացել Բզնունեաց նախարարութիւնը.—Սոր. Ա. Ժբ. Ուխտ. Ա. Ժգ. Սամ. անեց. 42.—Մին. ն. Դ. 3.—բց. ի Բազայ՝ Սամ. անեց. 42:

†ԲԱԶԱՅ, ար. < հյ. բազայ կամ բազի թռչունի անունից, որ իրանական ծագում ունի. կա նաև պրս. Bazē որ Ատրպատականի շահապն էր (Փարպ.): Այս թռչունի անունը իբր անձնանուն՝ հմմտ. հյ. Եսեհն, Թրք. Qara-toyan (Justi 156 բ. բուն նշ. «սև բազէ»), Թթր. طغرل Tuğril «Տուղրիլ» (բուն նշ. «որսական բազէ») Գէորդ դպիր, Բառ. պրս. 44 բ), և սրանից էլ Լըքոզըլ՝ Օսմանցոց նախահայրը, որ բուն նշ. «արու որսական բազէ»: Մեր մեջ Բազայ գործածված է ԺԴ դարում, շատանում է ԺԷ դարում (երբ թե արական է և թե իգական), կա նաև ԺԸ դարում, իսկ այժմ խափանված է:

— 1. Բազայ (սեռ. Բազայի), հանգուցյալ որդի Աւետիս քահանայի, որ Յովհաննէս գրչին գրել տվեց մի Աւետարան, Հարք գավառի Դանեվանք գյուղում, 1316 թ.—Ձեռ. Վենետ. Ա. 465:

— 2. Բազայ (սեռ. Բազի), հայր Մարտիրոսի, որ գրամով օժանդակեց Յովհաննէս գրչին արտագրելու Աւետարանը, 1330 թ.—Ձեռ. Թաւր. 2 բ:

— Բազայ անունը հիշված է նաև 1575 թ. սեռ. Բազին ձեվով՝ ար. (Քորոս աղբար, Բ. 410), 1605 թ. հողով Բազէն և սեռ. Բազին ձևերով՝ ար. (Ձեռ. Վասպ. 818, 820), 1634 թ. սեռ. Բազին՝ իգ. (անդ 884), 1640 թ. հողով Բազէն, ար. (անդ 898), 1651 թ. Բազէն, ար. (անդ 200), առանց թվականի, ար. Բազէն՝ Ձեռ. Վասպ. 160, 440, սեռ. Բազին՝ ար. անդ 682, իգ. անդ 584, և վերջապես 1742 թ. սեռ. Բազին (Հաւաք. 52, Աղթամարի նիկողայոս կաթողիկոսի հայրը):

ԲԱԶԻԿ, ար. հավանաբար փաղաքշականն է Բազայ կամ Բազունի անվան, որոնք տես անդ: Մի անգամ հիշված է Պազիկ ձևով՝ 1655 թ. (Ձեռ. Նոր-Բայազ. 42 բ):

ԲԱԶԿԾ, իգ. անշուշտ կոչական ձևն է, որի սեռականն էլ կա Բազկին. բուն ձևը անորոշ և ծագումն էլ անհայտ: Հիշված է 1508 թ. սեռ. Բազկին ձևով (Ձեռ. Վասպ. 634) և 1785 թ. Բազկոն ձևով (անդ 264):

ԲԱԶՈՒ, ար. ծագումն անհայտ. մի անգամ ունինք ԺԴ դար՝ — Բազու, որդի պարոն Աննի Բազունեց, գունդատապլ Հայոց, 1368 թ.—Սիսուան 532 ա:

†ԲԱԶՈՒԿ, ար. < հյ. բազուկ «թև» բառից. հմմտ. սրա համագործները՝ Թաթուկ և Ձեռէս. պատահական նմանութիւն ունի Բազուկ՝ Թագավոր Օսերի (Վրաց աղբ. Ա. 156):—Սորենացու հնարած անուններից է:

— Բազուկ, նահապետ Հայկազանց, հաջորդ Արբունի. (ըստ Չամչ. Ա. 92 հաջորդ Պերճ Բ-ի. գահակալեց Ն.Ք. 1035—985 թ. այն է 50 տարի).—Սոր. Ա. Ժթ. Յն. կթ. բ. Մխ. անեց. գ. Կղկնտ. Ա. Ժե. Մագ. Թղ. Ժթ (համարում է «Բազուկ Բզնունեաց նահապետ», որով նույնացնում է Բազի հետ). Սամ. անեց. 45. Մխ. այրիվ. 18, 53, Մին. համդ. 10:

ԲԱԶՈՒՆԻ, ար. ցեղանուն չէ, թեև ունի ունի վերջավորութիւնը. ծագումն անհայտ:

- 1. Փազուն տես Վասակ (Լարիսայի):
- 2. Բազունի, իշխան Կիլիկիայի. Կոստանդին Ա-ի և Օշին Գանձակեցու հետ օգնել է Առաջին Քաղաքներին (1098 թ).—Ուռն. 259, Սիսուան 46 բ, 47 բ (Ալիշան հերքում է Չամչեանի այն կարծիքը, թե Բազունին եղբայրն էր Օշինի. բայց Չամչ. Գ. 18, 19 այդպիսի կարծիք չէ հայտնած):
- 3. Բազունի (սեռ. Բազունէ ձևով), որդի պարոն Աննի Բազունեանց, որ Միմաւոն գրչին գրել տվեց մի ընտիր Աւետարան:

բան (տեղն ու թվականը անհայտ են, բայց անշուշտ կիլիկիա- յուս և ԺԱ—ԺԲ դարերին).—Քորոս աղբար, Բ. 349, Միսուան 531 բ:

†ԲԱԹԻԿ (իսն ԲԱԳԻԿ), ար. < Եյ. բաղ բառի փաղաքշական ձևից. հնչյուն է և գրվում Բաթիկ, որից էլ Բաթիկեան ազգանունը: Հիշված է 1724 թվին. Երևանի քաջերից մեկը՝ Խաթունի որդի Բաթիկ (Շահազիզ, Հին Երևանը, էջ 106):—Նկատելի է որ Ամիր- տովլաթն էլ իր Անգիտաց անպետում, էջ 106, բաղ (թուշունը) գրում է բաթ:—Սրբ. երև. 17 նույնը տպ. Բութիկ:

*ԲԱԹՄԱՆ, ար. < Թրք. պրս. باتمان batman «ծանրության չափ, որ ըստ երկրի գանազանվում է 12 ֆունտից մինչև 7 փութ (տես Будагов, Справ. Слов. 231): Այս բառից կազմված է Թրք. batman-qelaj տիտղոսը, որով նշանակվում է այն քաջ և հզոր անձը, որ մի բաթման ծանրությամբ թուրով է կովում: Կրճատ ձևով ասվում է բաթման, որից

— Պարսեան Կասմցի, պանդուխտ էր Պոլսում և հայրեհիք էր վերադառնում: Որպեսզի ճանապարհին շատ չնեղեն իրեն, հազել էր տաճկի շորեր: Նավում թուրքերը ճանաչում են նրան և Իսկիևտարից յետ դարձնելով՝ մեծ ամբոխով բերում են վեզիրի մոտ: Տեսնելով նրա գեղեցիկ հասակը, վեզիրը առաջարկում է մահմեդական դառնալ և երբ չի ընդունում, հրամայում է դահիճ- ներին, ծեծել նրան: Մահու չափ ծեծելուց հետո, ուղարկում է մուֆտիի մոտ, որպեսզի թերևս նա կարողանա համոզել նրան: Մուֆտին, որ Բահայի անունով մի դաժանաբարտ մարդ էր, չա- րաչար տանջելուց հետո, նույնպես չկարողացավ հավատքից հա- նել նրան: Վեզիրը պահանջեց գլխատել, բայց մուֆտին օրինա- կան չհամարելով, ուղարկեց նրան պատերազմական նավերը, երկաթե կապանքների տակ թիավարելու համար: Մի քանի օրից նավը պատերազմի գնաց. և Բաթմանը անտանելի չարչա- րանքներով թիավարում ու մասնակցում էր պատերազմին: Պա- տերազմից ողջ վերադարձավ: Վեզիրը մեռած էր: Ծնողները դի- մեցին ծովակալ Մուրադ փաշային: Բայց փաշան փոխանակ կա- րեկցելու, ավելի չարաչարեց նրան, գերիների հետ բանտարկելով և ամեն տեսակ նեղության ենթարկելով: Վերջպես ծնողները բու- կոտն ման գալով ամեն տեղ, եկեղեցիներում դրամ հավաքեցին և կաշառքով կամ փրկանքով ազատեցին նրան (1655 թ).—Երեմ. չէլ. օրագր. 65—67:

*ԲԱԼԱ, ար. < Թրք. باله bala «ձագուկ» բառից. հմմտ. Ձագիկ և Եւաթի համադորները: Ավանդված է ԺԵ դարից: Սրանից է

Բալայեան ազգանունը (Ղարաբաղ): Սրանից են կազմված նաև Բալախան և Բալաբէզ անունները: Այժմ էլ Ղարաբաղում գոր- ծածական է Բալա անունը, բայց համարվում է Բալասան անվան կրճատ ձևը:

— Պալա հիշված է Լեհահայոց մեջ 1603 թ.—Ձեռ. Լվով (չՋ 1936, 506):

*ԲԱԼԱԲԱՆ, ար. < Թրք. بالابان balaban «մեծ, խոշոր» բառից. այս անունով կա մի մահմեդական սուլթան Հնդկաստանում՝ ԺԳ դար (Իբն-ի-Բատուտա Գ. 170): Թեև չէ ավանդված, բայց գոր- ծածված պիտի լինի նաև Հայոց մեջ, ըստ որում ունինք Բալա- բանեան ազգանունը (Նոր-Նախիջևան):

*ԲԱԼԱԲԷԳ, ար. < Թրք. باله bala «փոքր» + beg «իշխան» բառերից. հնից չէ ավանդված, բայց գործածական է այժմ (հազ- վադյուս):

*ԲԱԼԱԽԱՆ, ար. < Թրք. باله bala «փոքր» + պրս. خان xān «իշ- խան» բառերից. անշուշտ իբր անձնանուն գործածական էր Թուրքերի մեջ, ըստ որում ունինք Բալախանի արվարձանը Բազվում: Մեր մեջ հիշատակված է 1617 թ. (Կամենից 174):

*ԲԱԼԱԽԱՆՈՒՄ, իզ. < Թրք. باله bala «փոքրիկ» + xanum «տիկին» բառերից. հմմտ. հյ. Փոֆրիկին: Գործածական է այժմ էլ Ղարաբաղի գյուղերում:

*ԲԱԼԱՄ, ար. < Թրք. بالام balam «ձագուկ, որդեակ» բա- րից. իբրև անձնանուն հիշված է մի անգամ՝ 1655 թ. (Ձեռ. Վենետ. Ա. 702):

†ԲԱԼԱՍ, որից ԲԱԼԱՍԲԷԳ, ար. տես Բալասան:

†ԲԱԼԱՍԱՆ, ար. < արաբ. بالسان balasān «անուշահոտ ծաղիկը և նրանից պատրաստված եղը, որ մեռուի մեջ էլ է գործած- վում»: Թվում է թե իբրև անձնանուն գործածությունը հատկա- պես վերջին հանգամանքի պատճառով է և ըստ այսմ հատուկ է միայն Հայոց, թեև բառը օտար ծագում ունի: Հմմտ. սակայն Թեոդորոս Բալսամոն՝ քրիստոնյա մատենագիր հույն: Մեր մեջ հիշատակված է ԺԷ դարից. հնագույն վկայություններն են՝ Պալասան 1626 թ. (Ձեռ. Դադեան, Բ. 82 բ), Պալասան 1651 թ. (Ձեռ. Վենետ. Ա. 218), Բալասան սարկավազ 1658 թ. (Ձեռ. Թաւր. 13 բ): Գործածական է այժմ էլ թե արաբական և թե իգա- կան: Սրա կրճատ և փաղաքշական ձևերն են Բալա, Բալաս, որոնցից էլ ունինք Բալասանեան (Պալասանեան), Բալասեան, Բալասբէզեան, Բալայեան ազգանունները:

*ԲԱԼԱԲ, ար. < արևել. Թրք. ^{𐎠𐎡𐎢} bälāk «խատուտիկ գույնով (հատկապես եզ կամ կով)»: Իբրև անձնանուն գործածական է եղել Թուրքերի մեջ. օր. Բեյեք բեկ «իշխան պաւառիս մերոյ» (Նարեկ գյուղ կն), 1415 թ. (Բարխուտարեանց, Աղուանից երկ. 247): Գործածված պիտի լինի նաև մեր մեջ, որից և ունինք Պալտեան ազգանունը:

*ԲԱԼԻ, ար. Սղալբալի անունից, որ նշ. «ձագի մեղր»: Կա և Թուրքերի մեջ. օր. Պալի փաշա, որի անունով թաղ կա Պոլսում: Գործածվել է սկսում ժՁ դարից, ընդհանրապես արևմտահայ տառադարձությամբ գրված Պալի, որի սեռականն էլ լինում է Պալի: Հնագույն վկայություններն են՝ 1553 թ. (Տաշեան, Յուզ. 532), 1576 թ. (Նշխ. մատ. էջ 45), 1588 թ. (սեռ. Պալէ՝ Ձեռ. Հալէպի, Ա. 233 ա), 1603 թ. (սեռ. Պալէ՝ REA 7, 151), 1652 թ. (Ձեռ. Վենետ. Ա. 762), 1656 թ. (Ձեռ. Վենետ. Բ. 954), 1657 թ. (սեռ. Պալէ՝ Տաշեան, Յուզ. 355բ), 1666 թ. (Ձեռ. Հալէպի, Բ. 8 և Ձեռ. Սեբ. = ՀԱ 1927, 37), 1670 թ. (Ձեռ. Վասպ. 338):—Սրանից են Բալիեան, Պալեան, Պալենց ազգանունները:

— 1. Պալի, որդի Փարսադանի, Դաւիթ բէգի գորավարներից. ընկավ Բարկուշատի խանի դեմ վարած պատերազմում, բայց վերքը բռնած՝ սողալով հասավ Հալիձոր, ուր բուժվեց և առողջացավ (1725).—Չամչ. Գ. 791—2, Սիսական 256, 277:

— 2. Պալի Կարնեցի, նոր վկա. Կարնոյ դաշտի Ջինիզ գյուղի Մելքոն քահանայի որդին էր. դատարկ պատճառով ընկավ մահմեդականների ձեռքը, որոնք նրա գեղեցիկությունից և քաջ երիտասարդությունից հրապուրված՝ ստիպեցին ուրանալ իր հավատքը: Հակառակ բոլոր շարչարանքներին, չուրացավ և նահատակվեց շուրջ «1783 թ»:—Նոր վկ. 573, 603—4, Ազգապ. էջ 3621:

*ԲԱԼԻԿ, ար. < կամ Բալա «ձագուկ» բառի փաղաքշականն է և կամ նախորդ Բալի անվան: Գործածված է Բալիզ ձեռով՝ 1720 ական թվերին (Աբր. երև. էջ 76) և սեռ. Պալիկան ձեռով՝ Ձեռ. Վենետ. Ա. 418:

*ԲԱԼԻԶԱՆ, ար. նախորդ Բալի անվան փաղաքշականն է՝ ջան ձեռով: Հիշված է մի անգամ՝ անթվական մի հիշատակարանում, ժէ դար (Ձեռ. Մաղն. 7):

*ԲԱԼԼԱՐ, ար. < Թրք. ^{𐎠𐎡} bal «մեղր» բառի հոգնակի ballar ձևից: Առանձին գործածված չեմ գտնում, բայց սրանից է Պալաբեան ազգանունը (Կարին): Ունինք սակայն՝ մի լ-ով՝

— Պալաբազա, որդի Մուրատի և եղբայր Վրթանէս քահանայի, որ Թովմա արեղային գրել տվեց մի Աւետարան, 1456 թ. —Ձեռ. Դաղեան, Բ. 31 ա:

*ԲԱԼՈՒՄ, ար. < Թրք. ^{𐎠𐎢𐎣} balēm «մեղրս, իմ մեղրը» ձևից, ինչպես ունինք Շեռում: Հիշված է մի անգամ Մելիք Պալում, 1749 թ. (Չամչ. Գ. 842):

*ԲԱԼՉԻ, ար. < արևել. Թրք. ^{𐎠𐎡𐎣} balçi «մեղր ծախող», որ է տճկ. ^{𐎠𐎡𐎣} baljə. հիշված է մի անգամ անթվական մի հիշատակարանում (Ձեռ. Դաղեան, Բ. 31 ա):

ԲԱՆԴԱՆԷՐ, ար. ծագումն անհայտ:

— Բախլամեր, դարբին. Արցախում աշխատում էր այն վկայարանի շինության վրա, ուր ամփոփվեցին Մխիթարի բերած մասունքները Երուսաղէմից (է դար).—Կղկնտ. Բ. ծ:

*ԲԱՆՇԱՅԻՇ, ար. < պրս. ^{𐎠𐎡𐎢𐎣} baxšāyīš «պարզև, ողորմություն Աստուծոյ»: Գործածված է ԺԵ—ԺՁ դարերում. ապա խափանված. գրված է նաև՝

— 1. Բաղշայի, Ամկու գյուղի Ստեփաննոս քահանայի չհաս կնոջ որդին էր. ապրում էր անպարկեշտ կյանքով. սպանեց իր ընկեր Վեգնային (1395—1438 թվերի միջև).—Մեծոփ. 113 (սխալ տպ. Բաղշաշի):

— 2. Բախշայի, եղբայր Յովհաննէս քահանայի, որ Վանում, Կարապետ քահանային գրել տվեց մի Աւետարան, 1422 թ.—Նօտարք 69:

— 3. Բաղեախի, որդի Ամիրչահի և հանգուցյալ եղբայր Ղազար գրչի, որ Լիմում օրինակեց մի Յայմաւուրք՝ 1457 թ.—Ձեռ. Թաւր. 103 ա:

— 4. Բախսայի, մորեղբայր տանուտեր խոջա Յորչահի, որ Վանում, Ազարիա երեցին գրել տվեց մի Աւետարան, 1484 թ.—Ձեռ. Վասպ. 496:

— 5. Բաշխայի, որդի Սպանդիարի և երեց եղբայր Մկրտիչ քահանայի, որ Մալաթաստի Փագաջուկ գյուղում, Ահարոն գրչին գրել տվեց մի Աւետարան, 1557 թ.—Ձեռ. Վինետ. Ա. 529:

— Անթվական հիշատակությամբ են Բախշայի (Ձեռ. Թաւր. 66 բ՝ 1450 թվից ավելի ուշ), Բաղեախի (Ձեռ. Վասպ. 315՝ տպ. Բաղշայիլի?):

*ԲԱՆՇԻ, ար. և իզ. < պրս. ^{𐎠𐎡𐎢} baxšīš «նվեր» բառից, ճիշտ ինչպես ունինք հյ. Պարզև ար. և Ընծայ իզ. անձնանունները: Գործածվել է ԺՁ դարից սկսած և այժմ էլ գործածական է

իբրև արական անուն: Հնագույն հիշատակություններն են՝ Պաշ-
խի, ար. 1526 թ. (Ձեռ. Վենետ. Ա. 538), Պաշխի, ար. 1554 թ.
(Ձեռ. Հալէպի, Ա. 324 ք), Պաղշէ, ար. 1564 թ. (Տաշեան, Տուց-
848 ք՝ երկու անգամ սեռ. Պաղշէ ձևով): Անհայտ թվականով են
Բաղշի, իգ. (Ձեռ. Վասպ. 125, 144), Բաշխի, ար. (Bodleian
197), սեռ. Բախշօխին՝ Ձեռ. Վասպ. 419 (ուղ. Բախշօ, երկրորդ
խ՝ ավելորդ): Հարազատ ձևը Բաշխիօ, ար. հիշված է 1666 թ.
(Ձեռ. Սանաս. 5 ք):

+ ԲԱԽՏ, սեռն անհայտ. < հյ. բախտ բառից. հիշված է մի
անգամ 1656 թ. (Երեմ. չէլ. օրագր. 211):

+ ԲԱԽՏԱՂԷԿ, իգ. < հյ. բախտ + աղեկ բառերից. այն է շուրի
բախտը լավ է կամ որ լավ բախտ ունի: Գտնուում եմ մի ան-
գամ գործածված՝

— Բախտաղեկ, կին Յովհաննէս երեցի. միասին շինեցին
Կարմիր վանքի մոտ Մաւրակ գյուղի եկեղեցին (ԺԵ կամ ԺԶ
դարերում).—Շիրակ 16:

* ԲԱԽՏԱՄ, ար. ըստ իս < պրս. باخدا bā-Xudām «իմ Աստուծու
հետ» ձևից. հմտո. Bāxudā Մուխրանի իշխանը, որ եղավ Քա-
զավոր Վրաց՝ Շահնավազ անունով, 1658 թ. (Justi 62 ա): Մրա-
նից է Բախտամեան ազգանունը:

— Մելիք Բախտամ, որդի Մելիք-Արամի. իշխան Դիզակի,
հաջորդեց մելիք Նասյուն՝ նրա եղբորական մահից հետո (1781
թ): Մյուս մելիքների հետ մասնակցում էր Հայաստանի անկա-
խության գործին և այն բանակցությանց, որ վարում էին Ռուս
պետության հետ: Մրա համար էլ ձերբակալվեց Շուշու Իբրահիմ
խանի ձեռքով և իբրև քաղաքական հանցավոր բանտարկվեց
Արդարիլի բերդում: 10 տարի այդտեղ մնալուց հետո, Աղա-
Մահմադ-խանը ներում շնորհեց նրան: Մելիք Բախտամը ուխտի
գնաց էջմիածին, ապա դարձավ Ղարաբաղ: Իբրահիմ խանը
կեղծ բարեկամացավ նրա հետ և ճաշի վրա թունավորելով սպա-
նեց:—Բաքի, Սամսայի մելիքութ. 133, 214—216: Առաքել վրդ.
Դիզակի մելիքութ. 62—73: Ձեռ. Դաղեան, Բ. 19 ք, 22 ա:

* ԲԱԽՏԱՐԻԿ, ար. < պրս. Բախտար անվան փաղաքական ձևն
է, որ մի անգամ գտնուում եմ գործածված՝ 1785 թ. (Ձեռ. Վասպ.
էջ 264):

+ ԲԱԽՏԱԻՈՐ, իգ. < հյ. բախտուար բառից, որ իրանական
ծագում ունի: Մի անգամ գործածված է ԺԲ դարում: Իրանյանց

մեջ էլ կա باختر Baxtäver անունը. ինչ. Baxtäver խան, Մողոլ
սուլթան Աւրէնգզերի մոտ, մ. 1685 թ. (Justi 61 ք):

— Բախտուար, կին Սարգիս Երևանցու, որ օժանդակեց Հա-
ւուցթառի եկեղեցու շինության, 1177 թ.—Շահազիզ, Հին Երևա-
նը, էջ 76 (սուլ. Բախտուար):

* ԲԱԽՏԻԱՐ, ար. < պրս. باختيار Baxtiyār անունից, որ բուն
նշանակում է «բախտավոր»: Justi 61 ք հիշում է այս անունով
11 ան՝ 946—1610 թվերից: Մեր մեջ հիշվում է ԺԵ—ԺԷ դար:

— 1. Բախթիար, հայր Շահամիրի, որ Սարգիս վարդապետին
գրել տվեց մի Աւետարան՝ 1487 թ.—Ձեռ. Սեբ. = ՀԱ 1925, 264:

— 2. Բախդիար մահտեսի, հայր Ուռնայեցի ոսկերիչ մահ-
տեսի Մկրտչի, որ Հալէպում, Ղազար քահանային գրել տվեց մի
ձաշոց, 1636 թ.—Ձեռ. Հալէպի, Ա. 237 ա:

— Առանց թվականի են հիշված Բախտիար (Հոռոմոսի մի
արձանագրության մեջ, Շիրակ 21 ք), Բաղդիար (Ձեռ. Սեբ. = ՀԱ
375 և Ձեռ. Վասպ. 372), Բաղտիար (Ձեռ. Վասպ. 394), Պախտի-
ար 1657 թ. Երեմ. չէլ. օրագր. 240:

* ԲԱԽՏԻՇԱՏ, ար. < պրս. باخشاد baxt-i-šād «ուրախ բախտ».
հիշված է մի անգամ 1588 թվին (Տաշեան, Տուց. 736 ք):

* ԲԱԿ, ար. կա պրս. Bākōi անունը, որի հետ կապել դժվա-
բանում է Հիւբշ. 31:

— Բակ, քաջ զորավար, որ մասնակցեց Վարդանանց պա-
տերազմին և ազատվելով ապստամբեց մի բերդում և պարիսպ-
ներից ծաղրում էր Պարսից զորազլխին: 700 չոգով բերդից քաշ-
վեց մի ուրիշ տեղ՝ առանց բռնվելու:—Եղիշ. 95: Մրա շարունա-
կությունը գրված է մի Աւետարանի հիշատակարանում. իբր Թե
Բակը քաշվել է Արցախի Խոխանաբերդը և այնտեղ իր սերունդը
շարունակվել է մինչև Ջաջուռ իշխանը, որի թո՛ղը՝ Վաննի՛
գրել տվեց մի Աւետարան և նվիրեց Հաւասպուռէ վանքին, 1232
թ.—Բախտուարեանց, Աղուանից երկ. 235, Յովսէփեան, Խաղ-
բակեանց 27—28 (իբր նախահայր Հաղբակեան տոհմի):

* ԲԱԿՈՒՐ, ար. < պրս. bag-pūr «աստվածորդի» ձևից, որ
ապա արաբական ձևով դարձավ باگيور iagiūr (Հիւբշ. 49): Այս ա-
նունն էին կրում Չինաց թագավորները նուսմ. հմտո. Աբրեղ
ոմե ձենբակուր, որպէս ասի ի նոցա լեզուն, պատիւ թագաւո-
րութեան» Խոր. Բ. ձա.—«ձենաստան... որոյ թագաւոր ձենբա-
կուր կոչի» Խոր. աշխ. 616: Հմտո. նաև արաբ. باگ Bakhār, որ
Կամուս, Ա. 774 հիշված է իբրև նադիկ թագավորի անուն: Համա-

պատասխանում է Պարթևաց Սափորոս անունին. հմմտ. Πάχορος որդի Պարթևաց Որոդէս թագավորի, ամուսնացավ Հայոց Արտաւազդ Ա թագավորի դստեր հետ (մ. 38), Paqūr թագավոր Ուրհայի (34—29), Πάχορος թագավոր Ատրպատականի (51), Pacorus թագավոր Պարթևաց (77—83) ևն: Բայց այս բոլորը ունին ք, որ հայտնի չէ թե ինչ՞նչ դարձել է հյ. ք (Justi 238—9): Հայերենից է փոխառյալ վրաց. Բակուր կամ Բակար արական անձնանունը. ինչ. Բակուր թագավոր Վրաց 231—246 թ. (Mourier, Hist. de Géorgie, էջ 94, Մխ. այրիվ. 22), Բակար՝ թագավոր Վրաց 342—364 ևն: Թիրևս սրանից է նաև չերքեզ. Bakuց արական անձնանունը: Հետաքրքիր է հիշել որ նաև ոռուս. բուլգար. фарфор, լեհ. farfura «հախճապակի» բառը մեր Բակուր անվան հետ նույն ծագումն ունի: Աղբյուրն է օսմ. fağlur, որ նշանակում է նախ «Չինաց կայսր», ապա «Չինաստանի գավառներից մեկը, որ իր հախճապակիներով նշանավոր էր» և վերջապես նույն իմաստը ընդհանրանալով «հախճապակի, ամանեղեն» (Berneker, Slavisches etym. Wört. 1924, էջ 279):—Բակուր անունը գործածված է մեր մեջ Ն.Ք. Ա. դարից մինչև ժժ դար (Իբրև արական անվան օրինակ հիշված է Անան. քեր. 138): Ապա խափանվել է և այժմ գոյություն չունի:

— 1. Բակուր զորավար Մեծն Տիգրանի. Միհրանի հետ արշավեց Կապադովկիա, որպեսզի իր գահի վրա վերահաստատի Միհրդատի որդի Արիարաթ Թ-ին, որին վանել էր Միլլա զորավարը (85).—Չամչ. Ա. 222, Justi 238 բ:

— 2. Բակուր նահապետ Միւսեաց, ժամանակակից Տիրան Ա (131—152) թագավորի.—Սոր. Բ. կգ.—սեռ. Բակրայ՝ Սոր. Բ. կգ:

— 3. Բակուր, եղբայր Վաղարշ Գ թագավորի Պարթևաց. գահազուրկ արեց Սոյեմին և նստեց Հայոց գահը, մինչև որ Հռովմայեցիք զինու զորութեամբ վտարեցին նրան: Ըստ ԱԵ 475—6 գահակալել է 162—4 թ:

— 4. Բակուր, բռնի Աղձնեաց. ապստամբեց Սուրբ Բ թագավորի («330—339 թ») դեմ և նվաճվեց վեց հայ նախարարների միացյալ բանակի կողմից. (այսպես ըստ Բուզ. իսկ ըստ Սորենացու՝ նվաճողն է Մանածիհր Ուլուունի, ովքի անունն էլ չկա հիշյալ վեց նախարարների թվում).—Բուզ. Գ. Թ. Սոր. Գ. գ, է. Ասող. Բ. ա. Վրդ. ի.—սեռ. Բակրայ՝ Սոր. Գ. է.—Բակուրայ՝ Բուզ. Գ. Թ (ցանկում). Վրդ. ի:

— 5. Բակուր, զորավար Մեծն Թէոդոսի կայսեր Հունաց (379—395), ἔλκων μὲν ἐξ Ἀρμενίας τὸ γένος «ծագեալ ազգաւ ի Հայաստանէ», քաջ ռազմագետ: Մեծն Թէոդոսը իր հետ տարավ նրան Գաղղիա՝ ապստամբ Եւզինի դեմ կռվելու համար: Թէոդոսի կայսեր բանակը պարտվում էր, երբ Բակուր առաջ խիզախելով՝ փախցրեց թշնամուն, բայց ինքն էլ ընկավ քաջարար.—Չոսիմոս Դ. 53, Սոկր. Ե. 25, Փ. Սոկր. ձժԲ:

— 6. Բակուր Միւսի, եղբայր Բարեկէնի. մին այն նախարարներից, որ Յազկերտ Բ բանտարկեց Պարսկաստանում «452 թ». մասնակցեց Վահանի ապստամբութեան.—Շիշլ. 150. Փարպ. խէ. Օրբ. ժէ: (Ըստ Միսական, էջ 549 (ցանկում) այս Բակուրն ու Բարեկէնը Ուրացեալ Վասակի եղբորորդիքն են):

— 7. Բակուր, բղջիկ Հայոց. ամուսնացել էր Վրաց Վախթանգ Գուրգասար թագավորի քրոջ՝ Սորանձէի հետ (ե դարի վերջը).—սեռ. Բակուրայ՝ Պոմ. վր. ժգ.—Վրաց աղբ. Ա. 192:

— 8. Բակուր, նահապետ Կաղանկատուաց, ժամանակակից Աղուանից Վաչագան Գ թագավորի. մասնակցեց Աղուէնի ժողովին (2 դար).—Կղկնտ. Ա. իգ. Կանոն. 192, 197:

— 9. Բակուր իշխան, անգլիական Ուլաթի Սարուանդ իշխանի, տեր Բաղլիս, Կաֆոնդոր, Մատէն, Հէյզան, Տանդա, Բետասա և Արզն ամրոցների: Դաժան մարդ էր: Ընդունեց իսլամական կրոնը. մինչդեռ նախապես դաշնակից Հունաց՝ կռվել էր Արարանների դեմ՝ 638 թ.—Տոմաշէկ, Սասուն, էջ 21—23 ըստ Վակիդի արար պատմիչի.—Սալաթեան, Արար. մատ. 5 կոչում է Բուլուր:

— 10. Բակուր, երկաբնակ. եպիսկոպոս եղավ Գարդմանի և կոչվեց Ներսէս. ընտրվեց Աղուանից կաթողիկոս (է/Ը դար).—Կղկնտ. Գ. գ. Կիր. ը. Վրդ. լը. Օրբ. ծա, կը. Օրբ. հկճո. ժբ.—սեռ. Բակուրայ՝ Կղկնտ. Գ. գ, Թ.—տես և Ներսէս:

— 11. Բակուր, իշխան Տարօնի (ժժ դար).—Տարօն. Բ. § 14:

*ԲԱԿՈՒՐԱՆ, ար. անշուշտ ծագմամբ նույն է նախորդի հետ:

— 1. Բակուրամ, հայր պարոն Գրիգոր իշխանի Անուոյ, Կարուց, Ուխտեաց և Կարնոյ (1064—1084).—սեռ. Բակուրամայ՝ Սմբ. պոմ. 76, Այրարատ 84, Վրաց աղբ. Ա. 216, 220—221:

— 2. Բակուրամ իշխան. Ալէքս կայսեր սիրելին էր. Վարդ իշխանի հետ միասին պատերազմի ուղարկվեց թուրքերի դեմ. քաջութեամբ կռվեցին և ընկան մեռան երկուսն էլ (1085).—Չամչ. Գ. 9:

— 3. Բակուրան, իշխան Պապեոսնի, որդի նույն բերդի տեր Սմբատի և մորեղբայր Լևոն Բ Թագավորի նրբ Սմբատը սպանվեց Մսիսի պատերազմում (1151 թ), Բակուրանը ժառանգեց իր հոր իշխանությունը: Իր մոտ մեծացան Ստեփանէի որդիները՝ Ռուբէն Բ և Լևոն Բ, որովհետև Բակուրանի քույրը՝ Ռիթա, կինն էր Ստեփանէի.—Վահր. ոտ. 211 (հրտր. Շահն. Բագուրան, իսկ հրտր. Կալկաթա՝ Բակուրան). Սմբ. պտմ. 99, 100, 102, 104. Սամ. անեց. 138. Պտմ. կիլ. 208. Պտմ. ուրբ. 218. Հայագ. 347. Rapport Arm. 47.—սեռ. Բակուրանայ՝ Սմբ. պտմ. 99, 100, 109.—Անշուշտ նույն անձն է Պապուրան, պարոն և տեր Պապառու, որ ներկա եղավ Լևոն Բ-ի Թագադրութեան հանդեսին «1199 թ» Այս ձևով հիշում է Սմբ. պտմ. 112. բայց որովհետև Սմբատ պատմիչի հիշած 44 պարոնների թվում, որոնք ներկա են եղել նույն հանդեսին, չէ հիշված ոչ Բակուրան իշխանի և ոչ էլ Պապառոն բերդի անունը, ուստի Պապուրան իշխան Պապառու ձևով պետք է հասկանալ Բակուրան իշխան Պապառոնի: Այս ապացուցվում է նաև նրանով, որ Մոսկուայի տիպը գրում է Բարուրան (իմա Բակուրան):

— 4. Բակուրան, գլխավոր բաժտան Այասի՝ 1288 թ.—Միսուան 368 ա, 486 բ:

— 5. Բակուրան, որդի Կոստանդին պայլի, եղբայր Սմբատ գունդստապլի և Հեթում Ա Թագավորի, պարոն. մեռած էր արդեն 1278 թ.—Չարբ. Հին դպր. 93, Հայագ. 488, Միսուան 146. Ձեռ. Միւնիս. 8 ա:

[*ԲԱՀԱԴԻՆ, ար. < արաբ. بآءالدين Baha-ed-din անունից, որ բուն նշանակում է «գեղեցկություն կրոնի»: Մի անգամ գտնում եմ գործածված՝ Ձեռ. Վասպ. 166, Բաեաթիմ, որ վաճառել է մի Աւետարան 1407 թ. Բայց սա քուրդ է, ինչպես և իր ընկերները]:

*ԲԱՀԱԴՈՒՐ, ար. < պրս. باهادر bahādur «քաջ» բառից, որից փոխառյալ է նաև ուսս. богатый բառը: Իբրև անձնանուն գործածական է նաև Պարսից մեջ. ինչ. Աբուսէյիդ Բահադուր խան, որդի Լարբանդայի, իշխան Թաթարաց՝ ԺԴ դար (Չամչ. Գ. 299). غياث الدين مآدور Gīyāṯ-ad-dīn Bahādūr Հնդկաստանի իսլամ իշխաններից՝ ԺԴ դար (Իբն-ի Բատուտա, Գ. 179): Մեր մեջ գործածված է ԺԳ դարում և այժմ էլ գործածական է, որից Բաեաթեան ազգանունը:

— 1. Բահասուր, բազազ. նյութապես օգնեց Գրիգոր գրչին, արտագրելու համար Տոնականը՝ Կաֆա 1305 թ.—Ձեռ. Վենետ. Բ. 511:

— Այս անունը հիշատակված է նաև Պահատուր ձևով՝ 1593 թ. (Ձեռ. Սեբ.—ՀԱ 1925, 473), 1641? թ. (Ձեռ. Հալեպի, Ա. 174բ), 1657 թ. (Ձեռ. Վասպ. 835), 1665 թ. (Տաշեան, Տուց. 634), անթվական՝ Ձեռ. Սեբ.—ՀԱ 1925, 375 սեռ. Պահայտրին: նույնպես անթվական Բախադուլ ձևով՝ Ձեռ. Թաւր. 73 ա:

*ԲԱՀԱԶԻԶ, իգ. < պրս. باهآ aziz բառերից: Աեսովոր անուն, որ մի անգամ գործածված է 1647 թ. (Ձեռ. Վենետ. Ա. 692).—նույն անձի տատն էլ կոչվում է Թանգազիդ:

*ԲԱՀԱԼՈՒ, իգ. < Թրք. باهالو bahalu «Թանկագին» բառից: Հմմտ. հյ. Թանգ անունը: Գործածված է մեր մեջ ԺԶ, ԺԷ, ԺԸ դարերում: Այսպես՝ Պահալու 1581 թ. (Ձեռ. Վասպ. 694), 1586 թ. (Հայ-Վենետ. 458), Բհալու 1610 թ. (Ձեռ. Դադեան, Ա. 9 բ), Պահալու (մր. Թե իգ.) 1713 թ. (Ձեռ. Վենետ. Բ. 270), Թվականն անհայտ՝ Բալլու (Ձեռ. Վենետ. Ա. 492), Պահալու (Ձեռ. Թաւր. 20 ա):

*ԲԱՀԱԼՈՒՄ, ար. < Թրք. باهالوم bahalum «Թանկագին», ինչպես ունինք Բէգում, Շահում, Սուլթանում ևն: Մի անգամ գտնում եմ գործածված 1651 թ. կրհատ Բալլում ձևով՝ Ձեռ. Վենետ. Ա. 302:

*ԲԱՀԱՐ, իգ. < պրս. باهار bahār «գարուն» բառից, որ գործածական է իբրև ար. անձնանուն. ինչ. Bahāri պարսիկ բանաստեղծը և Behari Թուրք բանաստեղծ Թրնալացի՝ մ. 1549 թ. (Justi 66 բ): Մեր մեջ գործածված է իբրև իգ. անուն ԺԶ—ԺԸ դարերում և այժմ էլ սակավ գործածական է: Այսպես՝ Պահար 1595 թ. (Ձեռ. Սեբ.—ՀԱ 1925, 379), 1658 թ. (Ձեռ. Կես. անթ. 54 աբ), 1664 թ. (անդ 56 բ), Պահար? (կրճատմամբ գրված է Գհրն) 1680 թ. (Ձեռ. Վասպ. 570), Բահար 1756 թ. (անդ 313), և անթվական մի հիշատակարանում էլ Պահարթաթուն ուն (Труды Вост. комм. ИМАО 2-й т. II, 3, էջ 71): Բայց կա նաև իբրև արական անուն. այսպես՝ Բահար 1631 թ. (Bodleian 140) և Պահար 1683 թ. (Ձեռ. Դադեան, Բ. 19 բ):

*ԲԱՀԼՈՒԼ, ար. < արաբ. باهلول bahlul «ժպտուն և զվարթեբն», բարեգործ և առաքինի մարդ (Կամուս, Գ. 150): Իբրև արական անուն գործածական է նաև արաբների մեջ, ինչպես ունի

Իրն-ի Բատուտա, II 89, ۵۶: Buhlul ձևով: Ըստ Կամուսի՝ հայտնի է այս անունով մի գիտուն և իմաստուն մարդ: Նշանավոր է Bar-Bahlul ասորի բառագիրը: Մեր մատենագրության մեջ էլ ունինք «Պատմութիւն յաղագս Փահլուլ թագաւորին» (հրատ. Պննձէ քաղաքում, էջ 62—77, Տփղիս 1908, որ և Պոլիս 1850): Այս անունը գործածված է մեր մեջ ԺԵ—ԺԷ դարերում, ապա խափանված. այսպես՝ Բահլուլ 1503 թ. (Ձեռ. Վասսպ. 280), Բալուլ 1590 թ. (անդ 715), Պահլուլ 1612 թ. (Manus. brit. mus. 38 p), և անթվական հիշատակությամբ՝ Բախլուլ (Ձեռ. Վասսպ. 342), Բալուլ (անդ 560):

*ԲԱՀՄԱՆ, ար. < պրս. ۵۶: Bahman անունից, որի հնագույն ձևերն են զնդ. Wohu-manō, պհլ. Wöhüman: Բուն նշանակությունն է «բարեմիտ, բարեհոգի» և զբաղաշատական կրոնի մեջ ամշասպանդներից մեկն է, որ է բարի մտքի անձնավորումը: Իբրև անձնանուն գործ է ածվել հաճախ իրանյանց մեջ. Justi 374—5 հիշում է 22 անձ և մի քանի հատ էլ սրանից ծագած ուրիշ անուններ: Գէորգ Ղպիրն էլ (էջ 421) հիշում է մի քանի նշանակությամբ. այսպես «1. ուղղախօս, ամբողջագործ, սակաւամեայ և շատգէտ, հանճարեղ և հմուտ. 2. է անուն հրեշտակի միոջ, որոյ պաշտօն գործոյ է ցածուցանել զբարկութիւն որդւոց մարդկան. 3. է անուն մետասաներորդի ամսոյ արեգակնային ամի, որ է յունվար. 4. է տեսակ իմն ծաղկան, որ ծաղկի յամսեանն յունվարի. 5. է անուն երաժշտական փերտէի միոջ»: Անձնանուններից էլ հիշում է «մականուն հուշակաւոր արքային էրտշիրի որդւոյ՝ որդւոյն Բիւշթասէպի»: Մեր մեջ հիշատակված ունինք մի անգամ 1515 թ. սխալատիպ Ամիր Բահման ձևով (Ձեռ. Վենետ. Ա. 390) և մի անգամ էլ 1596 թ. Պահման ձևով՝ Ձեռ. Թաւր 75 p:

*ԲԱՀՐԻ, իգ. < արաբ. ۵۷: bahri «ծովային» բառից. բայց արաբերենումն էլ ۵۶: bahr «ծով» նաև անձնանուն է. հմմտ. Մավիկի Մեր մեջ ունինք Բահրի, Բահրխաթուն, Բահրիխան, Բահրիկ, Բահրխուլթան և Բահրիէ ձևերով, որոնք տես առանձին: Բահրի անվան հնագույն հիշատակությունն է ԺԳ դարից. սեռականում լինում է Բահրի կամ Բահրու. վերջին հիշատակությունը ԺԷ դարում. կա և Բահր անթվական (Միսական 41):

— Պահրի, մեծ մայր Կոստանդին եպիսկոպոս Պենեսնեցու, որ առաջնորդ էր Սկևռայ վանքի. հիշված է 1314 թ. ուստի աստուր ԺԳ դարից.—Ձեռ. Վասսպ. 60:

— Պահրի ձևը հիշված է նաև 1630 թ. (Ձեռ. Վենետ. Ա. 777), 1634 թ. (Թորոս աղբ. Բ. 431), սեռ. Պահրի՝ ԺԷ դար (հրատ. Սամ. անեց. էջ ԺԹ), սեռ. Պարհի՝ 1638 թ. (Ձեռ. Կես. սարգ. 13 ա), անթվական՝ սեռ. Բայրուն (Ձեռ. Վասսպ. 144): Երևի վրեպակ է Պահրի (բայց արական!), 1517 թ. (Ձեռ. Վենետ. Բ. 482): *ԲԱՀՐԻԷ, իգ. < արաբ. ۵۸: bahriye «ծովային» բառից: Հիշված է մի անգամ 1687 թ. Պահրիէ ձևով (Թորոս աղբ. Բ. էջ 469):

*ԲԱՀՐԻԽԱՆ, իգ. < նախորդ բառից + խան, Հիշված է մի անգամ 1647 թ. (Թորոս աղբ. Ա. 220):

*ԲԱՀՐԻԿ, իգ. նախորդ Բահրի անվան փաղաքական ձևն է: Գործածված է մի անգամ 1200 թվին և մի անգամ էլ անթվական մի հիշատակարանում, որ սակայն գրված է 1630 թվից ավելի ուշ (Ձեռ. Վենետ. Ա. 778 Պայրիկ ձևով):

— Բահրիկ (սեռ. Բահրկանն), կին Դրիդորի և մայր Բարսեղ գրչի, որ օրինակեց մի Աւետարան, 1200 թ.—Ձեռ. Վենետ. Ա. 548:

*ԲԱՀՐԻ-ՍՈՒԼԹԱՆ, իգ. < նախորդ Բահրի անունից + արաբ. սուլթան: Հիշված է ԺՁ դարում. այսպես՝ մի անգամ 1618 թվին՝ Բահրիսուլթան ձևով (Ձեռ. Վասսպ. 795) և մի անգամ էլ Բահրիսուլթան ձևով՝ անթվական մի հիշատակարանում, որ սակայն 1533 թվից ավելի ուշ է գրված (Ձեռ. Վենետ. Ա. 718):

*ԲԱՀՐԻԱԹՈՒՆ, իգ. < նախորդ Բահրի (կամ Բահր) անունից + խաբան: Մի անգամ գործածված եմ գտնում ԺԴ դարում:

— Պահրխաբան, զուստր պարոն Մերի, ջուր պարոն Ասլանի, որ Սեբաստիայում ստացավ եպիփանու ձառերը, 1350 թ.—(Տաշեան, Ճուց. 107 p):

ԲԱՀԱԿ, ար. ծագումն անհայտ. անշուշտ սարքել է Օղբելեանը Բաղակ տեղանվան վրայից, աչքի առաջ ունենալով Թերևս Ս. Գրքի Բաղակ անունը (Թագավոր Մովսէսացոց՝ Յես. ԻԴ. 9 եբբ. ܒܠܩ Balāq):

— Բաղակ, որ Միսակ նահապետի (Ն.Ք. շուրջ 1850 թ.) ժառանգներից էր. ստացավ Միւնեաց գավառներից մեկը, որ նրա անունով կոչվեց Բաղբ: Նա շինեց Բաղակոյ ամրոցը, որ կոչվում է նաև Բաղակի քար կամ Բաղաբերդ—Օրբ. Բ.—ԲԳ. Ի Բաղակայ՝ Օրբ. Բ.—Միսական 273, 290, 294:

ԲԱՀԲԱՆԴ, ար. < պրս. ۵۹: bağband «այգի կապող» բառից:

Գործածված է մի անգամ 1610 թ. (Ձեռ. Կես. ածած. 52 ար՝ Պաղպանտ ձևով):

*ԲԱՂԴԱԴ, իդ. պր. Bagdad քաղաքի անունից. Թաթարների մեջ էլ Bagdad բառը իգական անձնանուն էր, ինչպես ունի Իբն-ի-Բատուտա Բ. 122: Բուն նշանակում է «աստուածատուր» (տես Բագարատ): Մեր մեջ գրված է Բաղդադ, Բաղդատ, Պաղտատ, Բաղտատ, Պաղդատ ձևերով և գործածված է ԺԳ դարից սկսած. վերջին հիշատակությունը 1710 թվից (Ձեռ. Հալէպի, Ա. 329), որից հետո խափանվում է:

— 1. Բաղդատ խաթուն, դուստր Սարգսի և քույր Արղութ խաթունի, որ Վարդան երեցին մի Աւետարան գրել տվեց՝ Վարազյ վանքում, 1260 թ.—Ձեռ. Դադեան, Բ. 47 ա:

— 2. Բաղտատ, Թոռ Շահնշահի, որ Դողթան գավառի Կուպատոսի անապատում, Թումայ Արճիշեցուն գրել տվեց Աւետարանը՝ 1336 թ.—Ձեռ. Ազուլ. (Արրտ. 1911, 387):

— 3. Բաղդատ, կին Մկրտիչ քահանայի, որ Աղթամարում, Թումայ կրոնավորին գրել տվեց մի Ճաշոց, 1419 թ.—Նօտարք, էջ 58:

— 4. Բաղդաս, մեծ մայր Մկրտիչ վանհոր? (Տէր Յուսկան որդւոյ վանից), որ գրել է մի Աւետարան, 1420 թ.—Նօտարք 61:

— 5. Բաղտատ, դուստր Կարապետի՝ եղբոր Ստեփանոս կրոնավորի, որ Վանում գրել տվեց մի Աւետարան, 1421 թ.—Ձեռ. Վասպ. 341:

— 6. Բաղդադ, դուստր տանուտեր Յովհաննէսի, որ գրել տվեց մի Աւետարան, Մոկաց Փառավանք գյուղում, 1455 թ.—Ձեռ. Վասպ. 421:

— 7. Բաղդաս, հորաքույր նույն տանուտեր Յովհաննէսի (№ 6), 1455 թ.—Ձեռ. Վասպ. 422:

— 8. Բաղդատ, կին պարոն Թումայի և մայր Յովհաննէս արեղայի, որ Աղբակի Ասփսթան գյուղում ստացավ մի Աւետարան, 1458 թ.—Ձեռ. Թաւր. 69 ա:

— 9. Բաղդադ, կին տանուտեր Աստուածատուրի, որ Ռշտունեաց Բերդաձոր վանքում գրել տվեց մի Աւետարան, 1463 թ.—Ձեռ. Վասպ. 446:

— 10. Բաղդաս, կին Յակոբի և մայր Մկրտիչ քահանայի, որ Բիւրականում օրինակեց Յիսուս որդին և ուրիշ չափածու գրվածքներ 1469 թ.—Ձեռ. Վենետ. Բ. 1112—3:

— 11. Պաղտատ, կին էմինի՝ որդւոյ Խըրշահի, որ Կեսարիայում, Յովհաննէս Երզնկացուն գրել տվեց մի Աւետարան, 1476 թ.—Rapport Belgique 34:

— 12. Բաղդադ, դուստր տանուտեր Տողանի, որ Արճէշի Սոսկան գյուղում, Յովհաննէս քահանային գրել տվեց մի Աւետարան, 1489 թ.—Թորոս աղբար, Բ. 437:

— 13. Բաղդադ, կին տանուտեր Պետրոսի, որ Վանում, Աղարիա քահանային գրել տվեց մի Աւետարան, 1475 թ. և մի Աւետարան էլ Չաքարիա գրչին՝ 1495 թ.—Ձեռ. Վասպ. 476 և Թորոս աղբար, Բ. 276:

— 14. Բաղդաս, կին Մկրտիչի և մայր Մատթէոս քահանայի, որ Եղեղնաց անապատում Աստուածատուր գրչին գրել տվեց Աւետարանը, 1496 թ.—Ձեռ. Նոր-Բայազ. 7 բ:

— 15. Բաղդատ, դուստր Հոռոմսիմի կամ Շնահորի՝ քրոջ Հաբիր խաթունի, որ իր ամուսին Ատոմի հետ, Աղբակի Երնկանի գյուղում, Մարգարայ գրչին գրել տվեց մի Աւետարան, 1498 թ.—Ձեռ. Վասպ. 527—8:

*ԲԱՂԴԱՍՍԲ, ար. Ասորեստանյան անուն է. հմմտ. Դան. Ա. 7 «Եւ եղ նոցա ներքինապետն անուանա՝ Դանիելի Բաղդասար, և Անանիայի՝ Սեղրաք և Միսայելի՝ Միսաք»: Երբայական ձևն է ܒܠܬܐܫܫܐܪ Beltšassār կամ Beltašassar, որ տառադարձված է հուն. Βαλτασαρ. ըստ Բառ. Ս. Գրոց նշանակում է «իշխան Բէլայ»։ Իսկ ըստ Gesenius 100 ա բուն ձևն է Balāt-šar-ušur, որ նշանակում է «պահանս զկեանս արքայի»: Հայերեն գրված է նաև Բաղտասար. հմմտ. Դան. դ. 5. «Մինչև եկն Դանիէլ, որում անուն էր Բաղտասար՝ ըստ անուան ասուածոյ իմոյ, զի հոգի սուրբ Աստուծոյ գոյ ի նմա»: Նշանավոր են Բաբելոնի վերջին թագավորը՝ Բաղդասար, 538 Ն.Ք., ինչպես և երեք մոզերից մեկը (որ Մխ. այրիվ. 59 գրում է Բաղտասար և համարում է արար): Մեր մեջ այս տնունը սկսել է գործածվել ժն դարից և մինչև այժմ էլ կենդանի է: Երբայական և այլ ձևերի (Ֆրանս. Balthazar) համեմատությունից հրեում է, որ հարազատ ձևն է հյ. Բաղտասար, ուր տ խուլ ձայնը ավելի ուշ վերածվել է դ՝ ազդեցութեամբ Թրթունն դ-ի: Արևմտահայ տառադարձութեամբ գրվում է միշտ Պաղտասար: Կրճատ ձևերն են Բաղդի, Բաղդօ, Բղդօ, Բղդէ, Բաղդիկ, Պաղտիկ, Բաղի և Բաղօ: Ազուլիսում դարձել է Բաղդսար: Կրճատ ձևերից Բաղդօ և Բաղտիկ արդեն հիշված են 1786 թ. (տես Ձեռ. Վասպ. 262, 264):

— 1. Բաղդասուր, որդի Սուպասարի, իր եղբայր Սանասարի հետ մի այգի նվիրեցին Հառիճի վանքին, 1235 թ. (Շիրակ 163 ա):

— 2. Բաղտասար, հայր Յովաննէս կրոնավորի, որ Աղթամարում, Թուձայ Մինասենց գրչին գրել տվեց մի Մաշտոց, 1445 թ.—Նօտարք 136:

— 3. Բաղդասար, որդի Աստուածատուրի և եղբայր Ղազար բաբունապետի՝ ուսուցչի Պօղոս արեղայի, որ Ամիրդօլի խնդրանքով գրեց Բաղէշում մի Աւետարան, 1455 թ.—Նօտարք 178:

— 4. Բաղդասար, որդի Վարդանի, որ Իսրայէլ գրչին մի Աւետարան գրել տվեց Շատախում, 1491 թ.—Ձեռ. Վասպ. 517:

— 5. Բաղդասար Ա. կաթողիկոս Աղթամարի. հաջորդ Եղիազարի և նախորդ Ղազար Ա-ի (ԺՁ դար).—Հաւաք. 62 (Կեղծիք):

— 6. Բաղդասար Բ. կաթողիկոս Աղթամարի, հաջորդ Ստեփաննոս Թ-ի և նախորդ Կարապետ Բ քոնածի (Ժէ դար).—Հաւաք. 63 (Կեղծիք):

— 7. Բաղդասար Գ. կաթողիկոս Աղթամարի. ազատ տանից էր. հաջորդ Մարտիրոս Գուրջի Մոկացու և նախորդ Ստեփաննոս Ժ-ի (Ժէ դար).—Հաւաք. 63 (Կեղծիք):

— 8. Բաղդասար Թոխաթցի. նոր վկա. ծնվել է Եւզոկիայում. հայրը՝ Փիրզատա մեռնելով, իր անդրանիկ եղբայր Անտոնի հետ մնաց որք. աշակերտ մտավ մի թուրք կոշկակարի մոտ, որ տարավ նրան Չմիւռնիա: Վարպետի բացակայութեան ժամանակ հարկահանները եկան և Բաղտասարից զխահարկ պահանջեցին: Եվ որովհետև զրամ չունեց, բանտարկեցին և բռնի թլփատելով՝ անունը գրին Դաւուդ: Այն ժամանակ Բաղտասարը 13 տարեկան էր: Վարպետը եկավ, բողոքեց, բայց իդուր. ուստի ուղարկեց նրան Եւզոկիա: Եղբայրների խորհրդով եկավ Արարատ գավառը իր կրոնը ազատ պաշտելու համար: Այցելեց էջմիածին և այլ վանքեր: Աշակերտեց Չաքարիա անուն մի վարդապետի մոտ 7 տարի և սովորեց Սաղմոսն ու Շարականը: Վարդապետը մեռավ. Բաղտասարը եկավ Երևան և մի հայ կոշկակարի մոտ մտավ: Կարնեցի մի թուրք լսելով Բաղտասարի զաղտնիքը, շատ դառնացավ. բայց որովհետև չէր կարող հայերի մեջ վրեժ լուծել նրանից, խորամանկութեամբ բարեկամացավ նրա հետ և համոզեց զնալ Կարին: Այստեղ նա մատնեց փաշային, որի հրամանով նահատակվեց 1672 թ.—Տես Նոր վկ. էջ 490—499. աղբյուրների մեջ պետք է ավելացնել Փիրդալէմեան, Չորս ընկերք,

Թիֆլիս 1882, էջ 72—74, ուր կան մի քանի նոր մանրամասնություններ:—Ձբր. սարկ. Բ. ծթ դնում է սխալմամբ 1664 թ:

— 9. Պաղասար Խըտրոզլի. Տրապիզոնցի. նոր վկա. նահատակվել է 1698 թ. տես Փիրդալէմեան, Չորս ընկերք, Թիֆլիս 1882, էջ 110.—պակասում է մեր Նոր վկայքում:

— 10. Պաղտասար տիրացու. գրել է Աստուածատուր Մալկարացու (մ. 1710) նահատակութեան պատմությունը.—Ազգապ. էջ 3001:

— 11. Բաղդասար Բաղիշեցի, կաթողիկոս Աղթամարի (ըստ Հաւաքարանի Բաղդասար Դ, ըստ Ակինեանի Բաղդասար Ա). «1735?—1736 թ»։ հաջորդեց Գրիգոր Խիզանցուն:—Հաւաք. 63, Ակինեան, Գաւազանագիրք 147—148:

— 12. Պաղտասար դպիր Կոստանդնուպոլսեցի, որդի Կեսարացի հյուն Գրիգորի և աշակերտ Աստուածատուր վրդ. Ջուղայեցու. տաղասաց. իր տաղերի հիշատակութեանը տես Տաշեան, Տուց. 1140 ա: Եղավ հայտնի քերականագետ. ունի Պարզարանութիւն Քերականութեան (տպ. 1736 և 1771), Ճանկգիրք (Համարարբառ Նոր Կտակարանի), տպ. ՌՄԲ=1753, Համառօտ Քերականութիւն, տպ. 1760.—Ջուղ. 215:

— 13. Բաղդասար մետրապոլիտ. որդի Դանիէլ բէգի Հասան-Ջալալեանց. ծնվել է 1775 թ. հաջորդեց Սարգիս մետրապոլիտին 1830 թ. եղավ Արցախի և Աղուանից վերջին մետրապոլիտը, որից հետո հիմնվեց Արցախի Թեմական առաջնորդութեանը (Ազգապ. 3706):—Բաղդասար մետրապոլիտը կազմել է ծննդաբանական երկու ցուցակ, որոնց մէջ ցույց է տալիս, որ իր ցեղը սերում է հին Աղուանից արքայական տոհմից կամ Խորենացու հիշած Սրաակից (տես Ձեռ. Խորեան, Բ. 37. ցուցակները հրատարակել է Բաֆֆին՝ Արձագանք, 1886 թ. տես և իր Թամսայի մեխիքութ. (անունների ցանկը):

Բաղդիմ տես Պաղսիմ:

ԲԱՂԵՐ, ար. ծագումն անհայտ:

— Պաղիք ձևով հիշված է 1627 թ. (Ձեռ. Թեհր. = ՀԱ 1935, 395) և Պաղիք ձևով՝ 1724 թ. (Ձեռ. Դաղեան, Բ. 35 ա՝ տպ. Պուզիք): Սրանից են Բաղրեանց և Խոջարաղրեանց ազգանունները:

*ԲԱՂԻ, ար. < արաբ. 3: baqi, որ պարսկական արտասանութեամբ հնչվում է baği. նշանակում է «մնացական»: Հնազույն հիշատակություններն են՝ 1633 թ. (Կարապետ եղս՝ Դօփեանք, էջ 135), 1647 թ. (Ձեռ. Թաւր. 1101 բ), 1658 թ. (անդ

13 ք), 1666 թ. (Ձեռ. Դաղեան, Ա. 49 ա՝ Պաղի ձևով): {Սա- կայն Սիսական 293 Պաղի գործածված է իբրև Բաղդասար անվան կրճատ ձևը, 1737 թ.}

— Բաղի Մելիք-Շահնազարեան, որդի մելիք Միրզա բէգի Ա, որ իշխում էր Գեղամայ ծովի եզերքում. լեռնականների ար- շավանքի ժամանակ գաղթեցին Վարանդայի Աւետարանոց գյուղը: 1721 թվին, երբ լեռնականները նորից արշավեցին և ավերեցին Շաքին, Շիրվանը, Գանձակը, և Երասխը անցնելով՝ մոտեցան: Վարանդային, Մելիք Բաղին քաջությամբ դուրս եկավ նրանց դեմ, հաղթեց և դուրս վճռեց: Սրա վրա ամբողջ Վարանդան՝ իր իշխանության տակ մտավ:—Բաֆֆի, Խամսայի մելիքութ. 22:

ԲԱՂՈՒՄ, ար. ծագումն անստույգ. մի անգամ հիշված եմ գտնում ոմն Բաղում (Աստապատցի) 1723 և 1734 թվերին (Ձեռ. Վենետ. Ա. 219—220):

*ԲԱՂՁԱ, իգ. < պրս. باغچه, bāgčā «այգի, պարտեզ», որ էլ bāg բառի նվազականն է: Գործածված է ժԵ—ժԷ դարերում (գրված Բաղչա, Բախչա, Բաղջա ձևերով): Այսպես՝ 1504 թ. (Ձեռ. Դաղեան, Բ. 31 ք), 1585 թ. (Ձեռ. Վասպ. 698), 1587 թ. (Ձեռ. Սեբ. = ՂԱ 1925, 260), 1588 թ. (Ձեռ. Վասպ. 706—7), 1613 թ. (անդ 847), 1617 թ? (անդ 854), 1639 թ. (անդ 783—4): Սրա փաղաք- շականն է Բաղչեկ, որ տես:

*ԲԱՂՁԱԳՈՒԼ, իգ. < պրս. باغچه باغچه bāgčāgūl «այգու վարդ» անունից. գործածվում է այժմ էլ Ղարաբաղում. հնագույն հիշա- տակությունը գտնում եմ մի անգամ 1666 թ. Բախչազուլ ձևով (Ձեռ. Դաղեան, Ա. 10 ք) և ավելի ուշ՝ ժԸ դարից (Ձեռ. Աբգ- յովհ. էջ 164):

*ԲԱՂՁԵԿ, իգ. վերի Բաղչա ձևի փաղաքականն է. մի ան- գամ գտնում եմ հիշված 1663 թ. Ձեռ. Նոր-Բայազ. 31 ք՝ Պաղ- չեկ ձևով:

† ԲԱՄԲԻՇ, իգ. < հյ. Բամբիշ «թագուհի» բառից (Հիւբը. 32). համազոր ձևերն են Թագուհի, Դշխոյ, Դշխուհի, Սուլթան, Վասիլիկ, Մլքէ: Հիշատակված է մի անգամ Դ դարում և մի անգամ էլ ժԶ դարում (Տաշեան, Ցուց. 361 ք):

— Բամբիւ, դուստր Խոսրով Բ Թագավորի («330—339 թ»)-. ամուսնացավ Յուսիկ կաթուղիկոսի որդի Աթանազիսէի («313— 349 թ») հետ, մայր Մեծին Ներսէսի.—Բուգ. Գ. Ժե.—Բամբիւն ձևով՝ Բուգ. Դ. գ. Մեսր. եր. 13.—բց. ի Բամբրեմե՝ Բուգ. Գ. Ժթ:

† ԲԱՄԲԿԻԿ, իգ. < հյ. բամբակ բառի փաղաքական ձևից.

մի անգամ միայն գտնում եմ գործածված ժԴ դարում: Կա և նրա թրքական Փամպուխ ձևը, որ տես:

— Բամբկիկ, կին Վարդանի, մայր Խաչատուրի, «ասպնջա- կանի» Յոհան վարդապետի, որ Սուրխաթում, Ատեփաննոս գրչին գրել տվեց Եսայի և Թուղթք Գոզոսի, 1356 թ.—Ձեռ. Բերլինի 4 ա:

† ԲԱՄԿՈՅ, թվի իգական անուն. անշուշտ բամբկոց (< բամ- բակ) ձևից. մի անգամ հիշված է 1343 թ? (Տաշեան, Ցուց. 489ք):

*ԲԱՅԱԹ, ար. < թրք. بایات bayat «քարթու, հին» բառից. մի անգամ գտնում եմ գործածված Բարխուտարեանց, Աղուանից երկիր 109՝ Պայեթ ձևով (թվականն անհայտ):

*ԲԱՅԱՆՆՈՒՄ, ար. նույն Բահադուր անունն է, աղավաղու- թյամբ հասած այս ձևին: (Բաֆֆի, Խամսայի մելիքութ. 348 նմանապես նույն է համարում Բահաթուր անվան հետ): Թերևս այստեղ ազդած լինի նաև թրք. بایات, beyendur «հավանեցրու» բառը: Սրա հետ նույն է Բայիմուր: Գործածված է ժԶ—ժԸ դարերում և այժմ էլ կա: Հմմտ. Պայիմուր 1603 թ. (Матер. Арх. Кавк. III 99—100), Բայիմուր (Ձեռ. Դաղեան, Բ. 46 ք), 1619 թ. (Ձեռ. Սեբ. = ՂԱ 1925, 475), Բայիմուր 1682 թ. (Ձեռ. Վենետ. Ա. 391): Պարսից մեջ էլ հիշված է Բայինուր բէկ՝ Նախարար Շահարասի (Առաք. պտմ. 229):

— 1. Բայտնուր Մամիկոնեան Թումանեցի. մենամարտելով հաղթեց Շիշուլ վրացուն և իր քաջության համար Շահարաս Բ-ից կարգվեց իշխան Տիգրիսի (1650), նրա և Շիշուլի մենա- մարտության վրա կային հորինված ժողովրդական երգեր (Չքր. սարկ. Բ. խը):

— 2. Բայտնուր Ղափանցի, օգնական Դաւիթ բէգի. գնաց Մեղրեցիների օգնության, երբ նրանք պաշարված էին 18,000 պարսիկներից. 7 ժամ ամբողջ կռվելով կոտորեց 11,000 հոգի և քնացյալը փախցրեց (1724).—Չամչ. Գ. 786—790, Սիսական, էջ 304 ա:

*ԲԱՅԻՍՕՂՈՒԼ, ար. < արաբ. بایس ba'is + թրք. اوլ oğul «որդի» բառերից (իբր թե «պատճառ ծննդեան որդու»): Մի անգամ հիշված եմ գտնում 1661 թ. (Ձեռ. Ազուլ. = Աբրա. 1911, էջ 119):

*ԲԱՅՆԱՆ, ար. < թրք. بای bay «հարուստ, մեծ» + պրս. ան- xān «իշխան» բառերից: Հիշված է մի անգամ 1617 թ. (տես Ամիրտ. անգ. էջ 624 հիշատակարանում):

*ԲԱՅՐԱՄ, ար. < պրս. بايرام bayrām «տոն» բառից, որ իբրև անձնանուն գործածվում է նաև պարսիկների և թուրքերի մեջ. ինչ. Բայրամ իշխան Հնդկաստանում, ԺԴ դար (տես Իրն-ի-Բատուտա Գ. 208), Բայրամ թուրք իշխան, ԺԵ դար (Մյրարատ 323): Իր համազորներն են Տօնիկ, Տօնական, Տօնապետ, Չատիկ, Երար. ۴ 'id, Ֆրանս. Pascal: Մեր մեջ գործածված է ԺԵ դարում և այժմ էլ սակավ գործածական է Կովչասում:

— 1. Բայրամ, ամուսին Չահվիլ տիկնոջ, որ Մուղնիում, Մկրտիչ երեցին գրել տվեց մի Գանձարան՝ 1484 թ.—Ձեռ. Մանաս. 25 ա:

— 2. Բայրամ, պապ խոջա Բաղասարի, որ Յակոբ գրչին գրել տվեց մի Աւետարան, իբր ԺԵ դար (ըստ Տաշեան, Ցուց. 724 ք):

*ԲԱՅՐԱՄՇԱՀ, իգ. նախորդ Բայրամ անունից+պրս. šāh- մի անգամ հիշված եմ գտնում ԺԷ դարում, Պայրամշա ձևով (Ձեռ. Կես. սարգ. 13 ք):

*ԲԱՅՐԱԲ < թրք. بايراق bayraq «զրոշակ» բառից. մեր մեջ իբրև անձնանուն հիշված է մի անգամ ԺԷ դարից (տես Ձեռ. էջմիածնի, № 1754՝ Պայրաբ ձևով). բայց հայանի չէ թե արական է թե իգական:

Բանարգես տես Բանեբգես:

*ԲԱՆԱԻՇԱՅ, իգ. < պրս. بانایش بانایش «մանիշակ» բառից, որ Պարսից մեջ էլ իբրև անձնանուն գործածված է. ինչ. Benefesh ստրկուհի Մուսթանսիր խալիֆայի (1226—42), նշանավոր իր գեղեցկությամբ և բարուց քաղցրությամբ (մ. 1201/2 թ. Justi 67ա): Հիշատակված է մեր մեջ ԺԶ—ԺԷ դարերում. այսպես 1595 թ. (Ձեռ. Վասպ. 745, սխալ տպված Բանաշեն), 1601 թ. (անդ 793), առանց թվականի՝ Ջբր. ագուլ. 91 (1600 ական թվերին), 1614 թ. (Ձեռ. Թաւր. 120 ք), Ձեռ. Վինետ. Ա. 736 (1651 թվից հետո, Պանաւշա ձևով), Ձեռ. Թհհր. = ՆԱ. 1935, 399 (1686 թվից հետո): Շատ ավելի հին է՝

— Բանուիաշ? որ իբրև նվիրատու հիշվում է Հառիճի 1234 թվի արձանագրության մեջ (Շիրակ 162 ք). ընթերցումը անստույգ է. կարողում եմ Բանաւշայ:

*ԲԱՆԴՈՒՌ, ար. < թրք. pandura «թելավոր նվագարան» բառից, որի վրա մանրամասն տես Արմ. բառ. փառաբան. Իբրև անձնանուն գործածված է մի անգամ 1742 թ. (Ձեռ. Վասպ. էջ 565):

*ԲԱՆԵՐԵԳԷՍ, ար. արամեական կամ եբրայական 'բառ, որ հուն. Βοανήργες (լատ. Boanerges) տառադարձության վրայից, Ս. Գրքի միջոցով անցել է մեզ. հմմտ. «Եւ Յակովբու Չերեղեայ և Յովհաննու եղբորն Յակովբայ՝ եղ նոցա անուանս Բաներեգէս, որ է Որդիք որոտանս» (Մրկ. Գ. 17): Մեր մեջ դարձել է անձնանուն՝ Բանարգես, Բանեբգես և Բենեթ ձևերով՝ ԺԳ—ԺԶ դարերում:

— 1. Բանարգես երեց Սեբաստացի, որդի Բարսեղ երեցի և եղբայր Նորդէս կամ Ներսէս քահանայի, որ Սեբաստիայում օրինակեց Աւետարանը՝ 1222 թ.—Տաշեան, Ցուց. 558 ք:

— 2. Բանարգես, եղբայր Նորդէսի և որդի Յովհաննէս քահանայի, որ ստացավ մի Աւետարան՝ գրված Սինեաց Բարդնիս վանքում, 1280 թ.—Ձեռ. Վասպ. 104:

— 3. Բանարգես, գրիչ. Երէզ անապատում օրինակեց Մանրուսումնօքը, 1295 թ.—Bodleian 123:

— 4. Բենեթ, որդի Յովհաննէս քահանայի և եղբայր Բարսեղ գրչի, որ Բասենի Մժնկերտ գյուղում օրինակեց Աւետարանը՝ 1336 թ.—Ձեռ. Վասպ. 191:

— 5. Բանեբգես (սեռ. Բաներգեսի ձևով), հայր Աստուածատուր և Յովհաննէս եղբայրների, որոնք Տիուց վանքին պատկանող՝ գերի ընկած Աւետարանը փրկանքով ազատեցին և նորից վանքին վերադարձրին՝ 1422 թ.—Նօտարք 69:

— 6. Բանարգես (սեռ. Բանարգեսի), ռայիս (ոես) կամ գյուղապետ Արմթաղ գյուղի, 1506 թ.—Ձեռ. Հալէպի, Ա. 79ք:

— 7. Բանեբգես ոմն կաթմարար, հիշված 1517 թ.—Manus. brit. mus. 160 ա:

— 8. Բանարգես հիշված է նաև 1534 թ.—Ձեռ. Պետերք. = ՆԱ 1892, 52 ա:

ԲԱՆԻԿ, ար. ծաշումն անստույգ. հմմտ. Բենիկ, Բենեթ, Բենիամին և Բանեբգես:

— Բանիկ Անեցի, որ գողացավ սպանված Գազիկ Բ թագավորի մարմինը Կիզիստրա բերդից և տարավ թաղեց Պիզու քաղաքում, 1079 թ.—Ուռհ. 220, Սմբ. պտմ. 87: Չամչ. Բ. 1005:

*ԲԱՇԱՐԱԹ, ար. < արաբ. باشارت bašārat «ավետիս» բառից (կա նաև արաբ. باشير Bašīr անձնանունը, որ բուն նշանակում է «ավետող»): Գործածված է ԺԵ դարից սկսած մինչև ԺԹ դարի սկիզբը:

— Պաւարթ, քեռորդի Սոնաքար տիկնոջ, որ Սորոտկայ

վանքում գրել տվեց մի Աւետարան, 1490 թ.—Ձեռ. Նոր-Բայազ. 23 ա:

— Հաջորդ դարերից եղած վկայութիւններն են՝ Պաշարաթ 1513 թ. (Սիսական 34 ա, 58 ա=Օրբ. ժմ. յաւել. էջ 46), Բաշարաթ 1573 թ. (Ձեռ. Վասպ. 678), 1575 թ. (Rapport Belgique 24), Պաշարաթ 1581 թ. (Ձեռ. Թաւր. 75 բ). Բաշարաթ 1588 թ. (Ձեռ. Վասպ. 706), 1594 թ. (անդ 737), 1596 թ. (անդ 243), 1613 թ. (անդ 845, երկու տարբեր անձեր), 1619 թ. (Ձեռ. Թաւր. 80 բ, 81 ա), 1808 թ. (Ձեռ. Վասպ. 360) և անհայտ թվականով՝ անդ 420, 441—2, 531:

— Բաշարաթ իբրև իգական անուն ունինք 1613 թ. (Ձեռ. Վասպ. 846), որի կրճատն էլ կա Բաշար ձևով՝ 1579 թ. (Ձեռ. Վասպ. 575):

*ԲԱՇԵՆԵՆ, ար. < իրան. բաշի բառով բարդված մի անձնական կրճատ ձևն է՝ փաղաքշական -ēn մասնիկով կազմված, ինչպես Գուրգէն, Արտէն, Վազգէն, Արշէն ևն: Մի անգամ ունինք՝

— Բաթիսեն, տեր Վահևուսեաց, ստորագրում է այն թըղթին, որ Բարգէն կաթողիկոսը («490—516 թ») գրեց Պարսկաստանի ուղղափառներին.—Գիրք թղ. Ը:

*ԲԱՁԻ, իգ. < թրք. بای «բույ» բառից. դործածական է այժմ Ղարաբաղի գյուղերում: Հնուց իշխատակված է 1725 թ. (Ձեռ. Թաւր. 1725՝ Պաշի ձևով) և անթվական՝ անդ 120, Պաճի ձևով:

*ԲԱՌՆԱԲԱՍ, ար. երբ. անուն, որ նշանակում է բուն «որդի մխիթարութեան»: Երբ. ܒܢ ܒܐܪ «որդի» բառը մեր մեջ տառադարձվում է բար ձևով (ինչ. Բարբարա). բայց այստեղ, հաջորդ մ-ի պատճառով ք դարձել է ո: Հայտնի է Ս. Գրքից Բառնաբաս առաքյալը. «Յովսէփ, որ կոչեցան Բառնաբաս, յառաքելոց անտի, որ թարգմանի որդի մխիթարութեան» Գժ. Դ. 36 (նույնը Գիրք առաք. 516): Օտար ձևերն են իուն. Βαρναβᾶς, լատ. Barnabas, Barnaba, գերմ. Barnabas, ֆրանս. Barnabé, անգլ. Barnaby, ռուս. Варнава ևն: Մեր մեջ նրից իշխատակութիւն չունինք. բայց դեռ վերջերս գործածական էր թե Արևմտահայոց մեջ և թե Կովկասում:

ԲԱՄԲԱՐ, ար. ծագումն անհայտ (եթե չկա վրիպակ). մի անգամ գտնում եմ գործածված 1577 թ. (Ձեռ. Վասպ. 687):

ԲԱՍԷ, իգ. ծագումն անհայտ. մի անգամ գտնում եմ գործածված 1810 թ. (Ձեռ. Վասպ. 310):

ԲԱՍԻԱՆԷ, իգ. ծագումն անհայտ:

— Բաքիանե, բարեպաշտ հայ կին, Փոքր-Հայոց Նիկողոսի քահաբից. ծածուկ ջուր էր բերում 45 հայ նահատակներին, երբ նրանք բանտարկված էին (իրբ 319 թ).—Աւգեր. Լիակ. վրք. սրբ. Դ. 122:

*ԲԱՍԻԼ, որ և ԲԱՍԻԼԻՈՍ, ար. < իուն. Βασίλειος անունից, որ բուն նշանակում է «թագավոր»: Տառադարձված է մեր մեջ ավելի հին Բարսեղ և ավելի նոր Վասիլ ձևերով: Ավելին տես Բարսեղ (Հիւրշ. 334): Գործածված է ն դարից մինչև ԺԴ դար:

— 1. Բասիլ, եպիսկոպոս Մոկաց. մասնակցեց Արտաշատի ժողովին՝ պատասխանելու համար Միհրնեսրեհի նամակին «449 թ».—Եղիշ. 22. Փարպ. իգ:

— 2. Բասիլիոս, նշանավոր վանական և ճարտար քարոզիչ (Ժ դար).—Ասող. Գ. է:

— 3. Բասիլ վարդապետ Սկևռայ վանուց. օգնական գրչի Պարապմանց Կիւրղի (1175 թ).—Աթան. յաջ. Ժդ. Սիսուան 99:

— 4. Բասիլիոս, արքեպիսկոպոս Տփլիսաց. մասնակցեց Հոռմկլայի ժողովին «1179 թ».—Շնորհ. պատճ. 199:—Նույնը պեաք է լինի՝

— 5. Բասիլ եպիսկոպոս, որ «յարևելս հիւսիսոյ» մինն է Եյուսիսային հոգևորականներից, որոնք հակառակ կանգնեցին միութեան խնդրին և խստութեամբ պատասխանեցին Գրիգոր Տղայի դիմումին.—Շնորհ. թղ. 308:

— 6. Բասիլիոս, եպիսկոպոս Սելևկիայի. մասնակցեց Հոռմկլայի ժողովին «1179 թ».—Շնորհ. պատճ. 199:

— 7. Բասիլ սարկավագ, ընտրակերտ և դեռաբոյս էր դեռ, երբ ն. Շնորհալու եղբորորդի պարոն Միխայէլի հրամանով գրեց Սողոմոնի գործերը, Հոռմկլայում, 1201 թ.—Ձեռ. Վենետ. Ա. 168:

— 8. Բասիլ վարդապետ, միաբան և ուսուցիչ Սկևռայ վանից, Ներսէս Լամբրոնացու մահվանից («1198 թ») հետո.—Չարբ. Հին դպր. 709, Սիսուան 99 բ և ծան:

— 9. Բասիլ քահանայ, միաբան Սկևռայ վանից. ուսուցիչ Ներսէս քահանայի՝ քեռորդու Ներսէս Լամբրոնացույ. (ԺԲ/ԺԳ դար).—Չարբ. Հին դպր. 709, Սիսուան 99 բ:

— 10. Բասիլ (կամ Վասիլ), որդի Ներսէսի. գրիչ. օրինակեց մի մեծ ճառընտիր՝ Կիլիկիայի Խորնի վանքում, 1270—1271 թվերին.—Ձեռ. Վենետ. 234—236, 564:

— 11. Բասիլ արքեպիսկոպոս Սսի, հիշված 1286 թ.—Ձեռ. Վասպ. 109:

— 12. Բասիլ քահանայ, քեռայր Կոստանդին Բ կաթողիկոսի («1286—9 թ»), հայր Նիկաւլայոս սարկավազի և Բասիլ քահանայի.—Չարք. թրգմ. 266:

— 13. Բասիլիոս եպիսկոպոս, որդի Հեթում Ա թագավորի և եղբայր Լեոն Գ-ի. կարգվեց առաջնորդ Չերմաղբիւրի Ս. Աստուածածին վանքի, 1293 թ.—Սիսուան 537 բ (համարում է երկրայելի):

— 14. Բասիլ սարկավազ, Հեթում Բ թագավորի համար արտազրեց Փիլոնի գործերը՝ 1296 թ.—տես յիշ. Փիլոնի, հտ. Բ. էջ 621, Չարք. թրգմ. 739. որ և Վասիլ՝ Չարք. թրգմ. 741:

— 15. Բասիլ քահանա, հոգևոր որդի Յակոբ ծերունի քահանայի. երկուսն էլ Պերուճիա քաղաքի (Իտալիա) հայ եկեղեցու պաշտոնյաներն էին. ստացան մի օրինակ Տօնական Գր. Վկայասիրի՝ 1302 թ.—Ձեռ. Վենետ. Բ. 1215:

— 16. Բասիլիոս, կաթիկոպոս Կապանի, անդամ Սսի եկեղեցական ժողովի՝ «1307 թ».—Ազգապ. 1784:

— 17. Բասիլիոս, քահանա Անարդարայի Ս. Աստուածածին եկեղեցու, 1314 թ.—REA 2, 283, Չարք. թրգմ. 265:

-- 18. Բասիլիոս ք. այլ. անդ:

— 19. Բասիլ, հայր Ստեփաննոսի, որ Փոսի անապատում օրինակեց Աւետարանը, 1319 թ.—Ձեռ. Սեր. (ՀԱ 1924, 517):

— 20. Տէր Բասիլիոս, մորաքեռորդի Սարգիս քահանայի Սսեցւոյ, որ օրինակեց Աւետարանը՝ 1350 թ.—Ձեռ. Թեհր. (ՀԱ 1935, 312):

— 21. Տէր Բասիլ, թվի ուսուցիչ Սարգիս քահանայի Կիլիկեցւոյ, որ օրինակեց և ծաղկեց Աւետարանը՝ Մարիուն թաղուհու համար, 1353 թ.—Ձեռ. Նոր-Բայազ. 20 ա:

— Վերջին անգամ հիշվում է Բասիլ ձեռն 2-րդ 1696 թ.—Ձեռ. Վենետ. Բ. 132:

*ԲԱՍՍՍ, ար. հունահռոմեական անուն է. այսպես հուն. Βάσσος, լատ. Bassus. հայտնի են՝ օրինակ Բասոս նահատակ (Յայսմ.), Բասոս եպիսկոպոս՝ անդամ Գանգրայ ժողովի, և Բասոս եպիսկոպոս՝ անդամ Անտիոքի ժողովի:

— Բասոս, որդի քրմի, Լուսաւորիչը սովորեցրեց նրան և կարգեց եպիսկոպոս (Դ դար).—Ազաթ. 845 (ձեռ. Բասու).—Արար.

Ազաթ. 71 գրում է Բաս եպիսկոպոս Բիկուղացի՝ իսկ հույն Ազաթ. ունի Βάσσος.

*ԲԱՍՍՈՒՄ, ար. <արս. > bāsū «գաղազան» բառից, իբր բայ bāsūm «գաղազանս, ծերությանս գաղազանք»։ Մի անգամ գտնում եմ գործածված 1776 թ. (Ձեռ. Նոր-Բայազ. 51 բ):

ԲԱՍՍԱՄ, ար. ծագումն անհայտ. հիշված է միայն երկու անգամ (սրանից է Բաստամեան ազգանունը՝ Կովկասում):

— 1. Պասսամ, որդի մեծ իշխան Ջալալի ի Գանձասարէ՛ 1471 թ.—Յովսէփեան, Նիւթեր և ուս. Ա. 61:

— 2. Բասսամ, երկու անձինք պապ և թոռ՝ Մոկսում, 1575 թ.—Ձեռ. Վասպ. 210:

*ԲԱՏ, ար. <պել. > Bāt անունից, որ տառադարձված է հուն. Βάτις և լատ. Batis. Ինչպես՝ Βατίς հրամանատար ի Գազա, Բասեփավոր «յերերէն Գարսից, ի գեղջէն Բիրգամայ» (Յայսմ. աղբ. 29), նաև մի արար ամիրա (Ասոդ. Գ. Ժդ): Սրանից է թերևս նաև չերքեզ. Pat արական անձնանունը: Իրանական ձևի մայրն է դնդ. wāta «քամու ոգի?» (Հիւբը. 32): Միտալվում է Ազգապ. 240 որ Բատ ձեռ համարում է Սմբատ անվան կրճատումը:

— Բատ, նահապետ Մահառունի, դայեակ Վարազդատ թագավորի. քառությամբ սպանել տվեց Մուշեղ Մամիկոնեանին և հափշտակեց սպարապետության պաշտոնը: Սակայն Մանուէլ Մամիկոնեանը վերադառնալով Գարսկաստանից, ետ խլեց այդ պաշտոնը, հաղթեց նրան և սպանեց («378 թ».—Բուզ. Ե. լե, լե. —տես. Բատայ՝ Բուզ. Ե. լե.—Մեսր. եր. 119, 120 գրում է Սմբատ, Սմբատայ):

*ԲԱՏԱԹ, ար. <արաբ. > بارāt, որ արևել. թրք. լեզվում ստացել է «մուրհակ» նշանակութունը: Իբրև անձնանուն հիշված եմ գտնում մի անգամ 1517 թ. (Թորոս աղբար, Բ. 275, զբված Պարաթ ձևով) և մի անգամ էլ 1540 թ. (Սմբատեանց, Գեղարքունի 513):

*ԲԱՐԱՂԱՄ, ար. սրտ հետ նույն է Ֆրանս. Barlaam, ռուս. Варлаам, որ ասոր. բառ է համարվում և մեկնվում է «ժողովուրդի որդի»։ Հին մատենագրության մեջ հայտնի են այս անունով Բարաղամ կամ Բարղամ նահատակ Անտիոքացի (Յայսմ.) և մանավանդ հերոսը «Բարաղամ և Յովասափ» վեպի, որի ծագումը հնդկական է: Սրա հետ արդյոք կապ ունի՞ Մ. Գրոց Բագամ անունը (եբր. ܒܝܠܐܡ Bil'am, որ տառադարձված է հուն. Βαλααμ, ֆրանս. Balaam), որով հայտնի է մի մարգարե: Մեր

մեջ Բաղասան անունը երբեք չէ գործածված. իսկ Բարադամ գործածվել է ԺԶ դարի կեսից և այժմ էլ գործածական է Բարադամ, Բարեդամ, Բադրամ և ևերով: Հնագույն վկայություններն են՝ Գարդամ 1571 թ. (Ձեռ. Դադեան, Բ. 44բ), Բադրամ 1601 թ. (Manus. brit. mus. 252 ա), Փարադամ 1620 թ. (Ձեռ. Վասպ. 199), Բարդամ 1636 թ. (Ձեռ. Սեբ. = ՆԱ 1928, 492), 1641 թ. (Տաշեան, Ցուց. 883 բ), Բադրամ 1670 թ. (Բակուրյան, Կիպրոս կղ. 98) ևն: Մրա կրճատն է Բարո, որ հիշված է անթվական մի հիշատակարանում (Ձեռ. Վասպ. 396):

— Բարադամ աշխարհագիր, ունի Հայաստանի աշխարհագրությունը. տպ. Մատրան 1772.—Այրարատ 283, Հայասպ. 137, Միսուան 63:

*ԲԱՐԱՔԻԱ, ար. < եբր. בֵּרֵכְיָה Berekyah > հուն. Βερεχίας, որ բուն նշանակում է «օրհնութիւն Աստուծոյ» (Gesenius 118 բ). այս անունով հայտնի է Չաքարիա մարգարեի հայրը, որին սպանեցին իր ազգակիցները. հիշված է Ս. Գրքում երկու անգամ (Չաք. Ա. 1 և Մտթ. իգ. 35), երկու անգամն էլ սեռ. Բարաքեայ ձևով: Հնուց ավանդված չէ մեր մեջ. բայց զարմանալի է, որ ԺԶ—ԺԷ դարերին բավական գործածված է՝ զանազան ձևերով ու կրճատումներով. այսպես՝ Գարաքիազ 1631 թ. (Bodleian 138), Բարաք 1587 թ. (անդ 107), Գարեզ 1559 թ. (Ամարասի շրջանում գրված մի հիշատակարանում, Ձեռ. Սևան 4), Գարեէք 1576 թ. (Ձեռ. Նոր-Բայազ. 8 բ), Բէրէք 1661 թ. (Manus. brit. mus. 302 ա), Բարէք (անթվական մի խաչքարի վրա՝ Սմբատեանց, Գեղարքունի 484, Միսական 46 բ):

*ԲԱՐԱՔՆԱԷ, ար. < արաբ. مبارک mubārak «օրհնյալ» + պրս. 𐭠𐭣𐭥 šah «Թագավոր» բառերից: Գործածված է նաև Թաթարների մոտ՝ Բարքաշահ Չամշ. Գ. 250 (1255 թ): Մի անգամ գործածված եմ գտնում ԺԵ դարում:

— Բարաբայ, հոգևոր հայր Դանիէլ արեղայի, որ գնեց Քարոզգիրքը՝ 1425 թ.—Ձեռ. Պետերք. (ՀԱ 1892, 83 ա):

†ԲԱՐԵՄԱՆՈՒԿ, ար. < հյ. բարի + մտնուկ բառերից. ավանդված է մի անգամ ԺԳ դարից:

— Բարեմանուկ, հայր Կիրակոս կրոնավորի, որ Խաչատուր գրչին գրել տվեց մի Աւետարան, 1252 թ.—Ձեռ. Սեբ. = ՆԱ 1925, էջ 37Բ:

† ԲԱՐԵՏԻԿԻՆ, իգ. < հյ. բարի + տիկին բառերից. մի անգամ հիշված է՝

— Բարէտիկին, կին պարոն Վարդանի, որ տվել է մի Աւետարան (Թվականն անհայտ).—Փորոս աղբ. Բ. 427:

*ԲԱՐՁԱՆԷՍ, ար. իրանական անուն է. հմմտ. Βαρζάνης պարսիկ՝ սատրապ Գարթևաստանի. ըստ Justi 65 ծագում է զնդ. varəzāna ձևից, որ նշանակում է «քաղաք, ընկերություն, քաղաքացի» (Bartholomae 1424):

— Բարգանե (Βαρζάνης) Թագավոր Հայոց, հաղթվեց Նինոսից և նորից հաստատվեց իր զահի վրա (Իրոզ. տիկիլ. Բ. ա).— Գարագաշեան, Քնն. պատմ. Ա. 39 դնում է նույն ընդ Վարդան, բայց ուղիղ չէ:

*ԲԱՐՁԱՓՐԱՆ, ար. < հպրս. *Brzi-farnāh անունից, որ նշանակում է «բարձրափառ, բարձր փառք ունեցող»: Հայերենը անված է Յովսեփոսի եբր. Βαρζαφράνης ձևից (Հիւբը. 32, Justi 65), որ ձևափոխված է այնպես, իբր թե նշանակեր եբր. «որդի Զափրանի»:

— Բարգափրան, նահապետ Ռշտունեաց. Տիգրան Բ-ի օրով կարգվեց սպարապետ հայ և պարթև միացյալ բանակի նվաճեց Պաղեստինն ու Ասորիքը. գրավեց Երուսաղէմը և Հրէից Հիւրկանոս քահանայապետին՝ բազմաթիվ գերիների հետ բերով Հայաստան (51—39 Ն.Ք).—Պոր. Բ. ԺԹ. Ասող. Ա. Ե. Վրդ. ԺԵ.—սեռ. Բարգափրանայ՝ Պոր. Բ. ԺԹ, իգ. Գ. լե. Արծր. Ա. Ժ.—այլ ձևերով՝ Բագափրան՝ Միխ. աս. Ե, իթ (= իր).—հյց. գԲարգափրայ՝ Յհ. կթ. Ե.—բցո. ի Բագափրանայ՝ Արծր. Գ. է. Հաւաք. 6.—կա նաև բցո. ի Բարգափրայ՝ Պոր. Բ, ԺԹ (երեք ձևագիր).— ըստ արտաքին պատմության՝ Բարգափրանը Գարթևաց Որոնդէս Թագավորի զորավարներից էր և ինքն էլ պարթև. արշավեց Պաղեստին Ն.Ք. 40 թ. և Հիւրկանոսին գերի բռնելով՝ տարավ Գարթևաց երկիրը՝ Բարելոն, ուր մնաց մինչև Ն.Ք. 37: Հերովդէսը դիմեց Գարթևաց Հրահատ Թագավորին և վերջապես ազատեց նրան 36 թ. վեց տարի հետո, Ն.Ք. 30 թվին սպանվեց նույն Հերովդէսի հրամանով (Գրգը. Քնն. պատմ. Բ. 17. Կարրիէր՝ Արգարու զրոյցը 58): Այս բոլորը Պորենացին կամայական կերպով վերածել է հայկականի:

*ԲԱՐԹՈՂԻՄԷ, հիշված է իբրև իգականը Բարթողիմէոս անվան, որ տես:

— Բարթուղիմէ տիկին, բնակվում էր Վենետիկում, 1344 թ.—Հայ-Վենետ. 158:

*ԲԱՐԹՈՂԻՄԷՈՍ, ար. < հուն. Βαρθολομαίος ձևից, որի այլ

տառադարձութիւններն են լատ. Bartholomaeus, Ֆրանս. Barthélemy, անգլ. Bartholomew, ռուս. Варфоломей ևն: Հրեական անուն է և մեկնվում է զանազան ձևերով: Հստ Յայսմ. յուներս 30 նշանակում է «զարմ Աստուծոյ» (Բարթուղիմէոս, որ ասի զարմ Աստուծոյ). մեկնվել է նաև «որդի Պտղոմէոսի», բայց ըստ Ազգեր. Լիակ. վրք. սրբ. Թ. 463 ուղիղ չէ. կարելի է նաև հասկանալ իբր ասոր. «որդի Չրհանի» (անդ. 466): Լավագույն է մեկնել «որդի Քոլոմէի», այս վերջին անունն էլ հանելով եբր. קולתל thelem «ակոս» բառից (Gesenius 879 բ): Այս անունով նշանավոր է 12 առաքյալներից մեկը, որի բուն անունն էր Նաթանայէ և հոր անունով կոչվում էր «որդի Քոլոմէի» (Բառ. Մ. Գրոց, էջ 90): Համարվում է Հայաստանի առաջին քարոզիչներից մեկը: Նախապես քարոզել էր Պարսկաստանում և Հնդկաստանում: Տիրամոր վերափոխումից հետո, Քովմաս առաքյալի հորդորով, եկավ Հայաստան, իր նախորդի առաքելական գործը շարունակելու, իր հետ բերելով նաև Տիրամոր պատկերը: Իր քարոզութեան կենտրոնն եղավ Վասպուրական նահանգի Անձևացեաց գավառը, ուր Դարբնաց քարում կործանելով Անահիտ աստվածուհու մեհյանը՝ հիմնում է Հոգեաց վանքը: Ավանդվում է, որ նա քարոզել է նաև Գողթն գավառում և Աղբակում, ուր Մանատրուկ թագավորի հրամանով և Աժդահակ իշխանի ձեռքով նահատակվել է Արեբանոս քաղաքում (44 թ): Ընդարձակ վարքը տես Ազգեր. Լիակ. վրք. սրբ. Թ. 425—476, նաև Ալիշան, Արշալ. քրիստ. էջ 28 շար:—Այս անունը մեր մեջ գրվում է զանազան ձևերով. ինչ. Բարթողիմէոս, Բարթուղիմէոս, Բարդողովմէոս (այսպես է կոչված առաքյալը՝ Միխ. աս. իթ, էջ 563) ևն, որոնցից ճշտագույնն է առաջինը: Միայն է գրել դոմ, ինչպես ցույց է տալիս օտար ձևերի համեմատությունը: Գործածական է մինչև այժմ և կրճատ ձևերն են Բարթող, Բարթիկ: Գրված է Բարդուղ 1594 թ. (Ձեռ. Հալէպի, Ա. 125 ա):

— 1. Բարդուղիմէոս եպիսկոպոս, առաջնորդ Արտազի. հաջորդեց Մանուէլին. հիշված է 551 թ.—Չքր. եպս. 281, Աբրա. 1868 դեկտ. էջ 103:

— 2. Բարթողիմէոս, վանահայր Գլակայ վանքի. հաջորդ Յովսէփի (Չ դար).—Մածիկ. ա:

— 3. Բարդուղիմէոս, թագավոր Անձևացեաց. կոչված Ապուսակ. գերի ընկավ մահմեդականների ձեռքը. արաբերենից թարգմանել է «Մակար կրօնաւորի և Արդլաղիզ ամիրայի վիճա-

բանութիւնը».—Թվականն անհայտ է.—Տաշեան, Ժղիժ. առ. Վարդանայ, 190:

— 4. Բարդուղիմէոս, դասնկեր ներսէս քահանայի՝ քեռորդույ ներսէս Լամբրոնացու, Սկևոայ վանքում.—Միսուան 99բ:

— 5. Բարթուղիմէոս, ուսումնակից Յովհաննէսի. միաբան Դրազարկի վանից (1198 թ. և ավելի ուշ).—Չարբ. Հին դար էջ 709:

— 6. Բարդուղիմէոս եպիսկոպոս, միաբան Արքակաղնի վանից, 1280 թ.—Մմբատեան, Գեղարքունի 50:

— 7. Բարդուղիմէոս, դպրապետ Այասի մաքսատան, 1310 թ.—Միսուան 486 բ:

— 8. Բարթուղիմէոս քահանա. Ստում գրել տվեց Սարգիս զրչին մի Շարական, 1316 թ.—Tübingen 22:

— 9. Բարդաղիմոս, եղբորորդի Պաչատուր կրոնավորի, որ իր և իր եղբորորդու համար գրել տվեց մի Մաշտոց, Ապահունեաց Քոնրակ գյուղում, 1331 թ.—Manus. bibl. nat. 27:

— 10. Բարթուղիմէոս, պարոն և ասպետ. նորոգեց Սսի Ս. Սարգիս եկեղեցին, 1332 թ.—Յովսէփեան, Մի էջ հայ արուեստի 30:

— 11. Բարդուղիմէ որդի Կի թագավորի, օտարածին, օգնական Մարիամ թագուհու, որ կարգված էր թագապահ՝ Կոստանդին թագավորի սպանութիւնից հետո, 1373 թ.—Միսուան 560ա:

— 12. Բարդուղիմէոս, ճգնավոր, միաբան Մշու Առաքելոց (Ղազարայ) վանից, «1387 թ».—սեռ. Բարդուղիմէոսի՝ Մեծոփ. 27, Ազգապ. 1975 (սխալմամբ գրում է առաջնորդ նույն վանքի):

— 13. Բարթողովմէոս, հոգևոր եղբայր եղբայրիկ զրչի, որ օրինակեց Աւետարանը 1420 թ.—Ձեռ. Վասպ. 322:

— 14. Բարթուղիմէոս քահանա Ախբիրմանցի, որդի Սիմէոն երեցի և եղբայր Նիկողայոս եպիսկոպոսի, որ օրինակեց Ճաշոցը 1460 թ. կոչված է «նոր նահատակ».—REA 10, 62 և 63:

— 15. Բարդուղիմէոս վրդ. Շուշանցի. գրել է 1679—1732 թվերի պատմութիւնը, թի վանահայրութեան Կարապետ վարդապետի, որ էր աշակերտ Ապարանցի Կալոյ մականուանեալ վարդապետին. և պատմէ զչինարարութենէ նորին, նոյնպէս և յաջորդի նորին Մտեփաննոս վարդապետի Մովսէսոյ, որ նստաւ ի 1697 յաթոռն Վարազայ, նոյնպէս և զիւր պատմէ զգործ, որ նստաւ զկնի Ստեփաննոսի...»:—Ձեռ. Դաղեան, Բ. 58 ա:

†ԲԱՐԻ, իգ. < հ. քառի բառից, ճիշտ ինչպես ունինք հուն.

'Αγαθή, պրս. نيك Nik, نيكخت Nikbaxt, نيكدخت Nikduxt (Justi 228) և թրք. Yaxşi անունները, որոնք բոլոր նշանակում են «բարի»։ Հնուց ավանդված չէ Բարի, բայց գործածական է այժմ Չանգեզուրում։ Տես և Բարիլոյս, Բարիխաթուն, Բարիփաշա, Բարիշահ, Բարեմանուկ, Բարետիկին անունները։

+ ԲԱՐԻԼՈՅՍ, ար. < հյ. բարի+լոյս բառերից. սրանից է ծագում Բարիլոյսեան ազգանունը։—Բարիլոյս անվան հիշատակություններն են՝ 1511 թ. (Ձեռ. Նոր-Բայազ. 4 բ), 1555 թ. (Матер. Арх. Кавк. III, էջ 96—97), 1570 թ. (Այբարատ, 39), 1801 թ. (Մեկնութիւն Սաղմոսարանի, տպ. Պոլիս 1801, էջ 110), 1738 թ. (Ձեռ. Դադեան, Բ. 14 բ). և Բարելոյս ձևով՝ 1570 թ. (Ձեռ. Վենետ. Ա. 672)։

+ ԲԱՐԻԽԱԹՈՒՆ, իգ. < հյ. Բարի անձնանունից+խաթուն։ Մի անգամ հիշված է՝

— Բարի-խաթուն, մերձավոր խոջա Սորշահի, որ Վանում, Ազարիա երեցին գրել տվեց մի Աւետարան, 1484 թ.—Ձեռ. Վասպ. 496։

*ԲԱՐԻՇԱՀ, ար. < հյ. բարի+պրս. šāh բառերից. հիշատակված է մի անգամ ժե դարում։

— Պարիշահ, հայր Ատոմ արեղայի, որ Վանում, Գրիգոր արեղային գրել տվեց մի Յայմաւուրք, 1422 թ.—Նոտարք 68։

+ ԲԱՐԻՓԱՇԱ, ար. < հյ. բարի+թրք. paşa բառերից. հիշված է մի անգամ ժե դարում։

— Բարիփաշա, հայր Սիմէոն Անկիւրացու, որ տաճիկներին հրավերով գողթեց Պոլիս, 1453 թ.—Նշխ. մատ. 62։

*ԲԱՐԻՈՒԴԱՐ, ար. < պրս. بارخوردار Barxürdār անունից, որ նշանակում է բուն «բարտավոր»։ Իր համազորներն են՝ հյ. Երանիկ, Երջանիկ, հուն. Մակար, Ֆրանս. Ֆելիքս, թթր. Սուբլու, արաբ. Sa'yid, Sa'adī անունները, որոնք բոլոր արական են, բացի առաջին երկու հայ ձևերից, որոնք իգական են։ Այս անունով հայտնի են Barxürdār կարապետ զեսպանաց ի պալատան Մանուկ Խիլի (1435), Շահաբասի թղանթապետը (1603), Սազաստանցի մի գրող (1700) (Justi 64 ա)։ Մեր մեջ գործածված է ժե դարից սկսած և այժմ էլ գործածվում է Կովկասում (սակավ), որից էլ Բարխուդարեանց ազգանունը։

— 1. Բարձուգար, եղբորորդի ուն Մարտիրոսի, որ Բերկերիում, Կարապետ քահանային գրել տվեց մի Աւետարան, 1473 թ.—Ձեռ. Վասպ. 467։

— 2. Պարխուսար խոճա, բժիշկ Սեբաստացի (ԺՁ դար).— Թորգոմեան, Ներք. 27, Manus. brij. mus. 314 բ, Բասմաջեան, Ամիրտ. անգ. էջ իր։

— Ավելի ուշ ունինք Պարխուսար 1745 թ. (Գալէմքեարեան, Կենսագր. Սարգ. արք. 214) և անհայտ թվականով՝ Բարխուսար (Ձեռ. Վասպ. 342) և Բարհորդար (անդ, 430 երկիցս)։

+ ԲԱՐՁՐ, ար. < հյ. բարձր բառից. մի անգամ հիշատակված է 1420 թ. իբր թարգմանություն օտար մի անվան. այսպես՝ «Ի բունակալութեան նախանգիս մերոյ (Ռշտունեաց) Բարձր անուն մէլիքի» (Ձեռ. Վասպ. 327)։ Նույն հիշատակությունը ունի նաև Նոտարք 62, որ սակայն գրում է «բարձր անուն Մէլէքի»։ Սրանով բարձր դառնում է ածական և անհարմար ձևով՝ Մէլէք դառնում է անձնանուն։ Կարծում եմ, որ ճիշտ է առաջինը և մելիքի անունն է Ալի, որ արաբերեն նշանակում է «բարձր»։ Անձնանունները թարգմանել անսովոր երևույթ է. բայց այնու ամենայնիվ հաճախ թարգմանված ունինք Գրիգոր=Արթուն և Ստեփանոս=Պսակ։

+ ԲԱՐՁՐԵՆԱԹՈՒՆ, իգ. < հյ. բարձր+խաթուն բառերից։

— Բարձրխաթուն (Ե ընկած), կին տանուտեր Սահակի, որ Խիզանում, Յովհաննէս քահանային գրել տվեց մի Աւետարան, 1474 թ.—Ձեռ. Վասպ. 469։

Բարձ տես Բրիմ։

*ԲԱՐՇԱՄԻՆԱՅ, ար. Բարեւացոց Ba'al «Բէլ» աստուածն է, որ բուն նշանակում է «տեր» և Բանանացոց ու շրջակա ազգերի մեջ պաշտվում էր ܒܐܐܠ ܒܝܢ Ba'al šamin, ասոր. ܒܥܠܫܡܝܢ «Տէր երկնից» անունով (Հիւբը. 291—2)։ Իր պաշտամունքը մտել էր նաև Հայոց մեջ։ Նրա արձանը Տիգրան Բ փոխադրել էր Միջագետքից և հաստատել Դարանաղեաց գավառի Թորդան գյուղում։ Շինված էր ամբողջապես փղոսկրից և սրա համար էլ կոչվում էր «սպիտակափառ»։—Դիցն Բարշամինայ՝ Ազաթ. § 784 (ձեռ. Բարշամինա)=հույն Ազաթ. Βαρσαμήνης.—գրտօտմիմայ զպտօկերն՝ Սոր. Բ. Ժդ. Ուխտ. Ա. կը.—իբր Ասորեստանեան զիք հիշված է Խիկարի հայ թարգմանության մեջ, երկու տեղ՝ Բիշիմ ձևով (տես Կարիէր, Հեթան. Հյստ. ութ մեհեաններ, Վիեննա 1899, էջ 27, ծան.)։—Սարգիսեան, Ազաթ. և իւր բազմ. 152։

ԲԱՐՇՂ (որ և Բարշ կամ Բաշղ), ար. ծագումն անհայտ։

— Բարշ Վահուանի, կուսակից Վահան Մամիկոնեանի. մասնակցեց Ներսէհապատի և Վրաց ճակատամարտներին (1482

թ>).—Փարպ. հա.—սեռ. Բարբղի՝ Փարպ. հա, հդ.—Բարբղի՝ Փարպ. հդ:

+ ԲԱՐՈՒՆԱԿ, ար. < հյ. բարունակ «ճյուղ, ոստ» բառից. իր համազորներն են հուն. Թադիանոս, Եւթադ. հյ. Չաջուռ, և մանալանդ. Թրք. Բադադ, որ նշանակում է «ճյուղ»: Դրված է իբր Բարգամանություն Բադադ անվան՝ Նոր վկ. էջ 360—361: Մեր մեջ գործածված է սկսած ժև: դարից և այժմ էլ դեռ կա:

— Բարունակ, հորեղբայր Սուզադարի, որ Որճոկ գյուղում գրել տվեց մի Աւետարան, 1497 թ.—Տաշեան, Տուց. 284 ր:

— Բարունակ անունը հիշված է նաև 1521 թ. (Manus. brit. mus. 139 ր), 1622 թ. (Ձեռ. Վասպ. 622) և անթվական մի հիշատակարանում (անդ 629):

*ԲԱՐՍԵՂ, ար. < հուն. Βαρσιλιος անունից, որ Βαρσιλιος «Թագավոր» բառն է և իբրև անձնանուն գործածվում էր նաև հունաց մեջ: Հայտնի է օրինակ՝ Ս. Բարսեղ Կեսարացի (331—379) նշանավոր հայրը, որի գործերից շատերն էլ Թարգմանված են հայերենի: Գրված է Բարսիղ՝ Սորվի. 196: Այս բառը ձևափոխվելով դարձավ ավելի ուշ նևուն. Vasili, որից էլ ուուս. ΒΑΣΙΛΙΟΥ: Հայերենում ունինք, բացի Բարսեղ ձևից, նաև Բասիլ, Բասիլիոս և Վասիլ ձևերով, որոնք տես առանձին: Համապատասխան ձևերն են արաբ. ملك Melik, պրս. خوسرو Xusrav (Պոսրով) և հյ. Արքայ, Թագուր:—Հիւրը. 336: Գործածական է մեր մեջ Ե դարից մինչև այժմ. սրանից ունինք Բարսեղեան ազգանունը:

— 1. Բարսեղ սարկավագ. կրոնական վեճ ունեցավ Անտիոքի Յովհաննէս և Գուլի Գրոկդ պատրիարքների հետ՝ Թէոդորոս Մոպսուեստացու աղանդի մասին (436 թ).—Չամչ. Ա. 528—9:

— 2. Բարսեղ ձսն, վանահայր Շիրակի դպրեմանից. կանոնավորեց Շարականը («645 թ»), որ այնուհետև ընդհանուր տարածվեց՝ կարգադրությամբ ներսէս Գ Շինող («641—661 թ») կաթողիկոսի, և կոչվեց իր անունով ձսնրմօր.—Մխ. այրիվ. 63.—սեռ. Բարսղի՝ Վրդ. լզ.—Չամչ. Բ. 347, Ձեռ. Միւնխ. 29.—Վարդան պատմիչը կոչում է «մեծ ճգնաւոր», որ 7 անգամ տեսակցել է Քրիստոսի հետ. «Մեծն և հանդիսաւոր ճգնաւորն Բարսեղ, մականուամբ ձսնն կոչեցեալ, որ և ստճւզնն թէ եօթն անգամ ետես զՔրիստոս և խօսեցաւ իբր թէ ընդ բուն բարեկամի» (Վրդնյանթ. 6):—Իր անունով է կոչվում Կարմիր վանքը, ուր և ա-

վանդատան դռան արձանագրության մեջ հիշված է իր անունը (Շիրակ 16 ա):

— 3. Բարսեղ, վանահայր Գլակայ վանքի. հաջորդեց Ստեփաննոսին (է դար).—Մամիկ. ա. (2 ձեռ. Բարթողիմէոս).—սեռ. Բարսղի՝ Մամիկ. ա:

— 4. Բարսեղ եպիսկոպոս, անդամ Նիկիայի 787 թվի եկեղեցական ժողովի.—Չամչ. Բ. 423:

— 5. Բարսեղ, որդի Լեոն Ե հայ կայսեր հունաց. Միքայէլ Բ-ի ապստամբության ժամանակ սա էլ բռնվեց և իր եղբայրների հետ ներքինացվելով՝ բռնի կրոնավոր դարձավ և Սևասթիոս անունն ստանալով՝ Գրոտի կղզում վանք դրվեց («20»).—Չամչ. Բ. 432, Տէր Սահակեան՝ Հայ կայսերք Ա. 194, 334 (Վասիլ ձևով):

— 6. Բարսեղ սնն հայ, գրիչ. օրինակեց հույն Գէորգ Կիւրացու Աշխարհապրութիւնը՝ 825—830 թվերին.—Տոմաշէկ, Սասուն, Վեննա 1896, էջ 10:

— 7. Բարսեղ երէց Մառաքատայ. իբրև վկա հիշվում է Տաթևի 844 թվի կալվածագրում.—սեռ. Բարսղի՝ Օրբ. լը:

— 8. Բարսեղ, վանահայր Խլաձորի վանքի (Կերջան). հաջորդեց Գեորգոսին (Ժ դար).—սեռ. Բարսղի՝ Ասող. Գ. է:

— 9. Բարսեղ Հոգևոր, նշանավոր վանական Ժ դարում.—սեռ. Բարսղի՝ Ասող. Գ. է:

— 10. Բարսեղ, աշակերտ Գրիգոր Մադիստրոսի, եղբորը և ընկերոջ՝ Նզիսէի հետ իր մտա առավ Գեորոս Գեատաղարձ կաթողիկոսը («1019—1058 թ») և երկուսին էլ եպիսկոպոս ձեռնադրեց: Ուղեկցեցին Գեորոս Գեատաղարձին՝ Գոլիս ճամբորդության ժամանակ «1047 թ».—Մապ. Թդ. Ե, խե. Ուն. 105:

— 11. Բարսեղ Բաշխատացի, ուղեկից եղավ Գեորոս Գեատաղարձին՝ Գոլիս ճամբորդելու ժամանակ «1047 թ».—Ուն. 105:

— 12. Բարսեղ կաթողիկոս Անեցի («1081—1113 թ»). որդին էր Վասակի և քնորդի Գրիգոր Վկայասէր կաթողիկոսի: Սրա ձեռքով «1072 թվին» ձեռնադրվեց եպիսկոպոս և կարգվեց կաթողիկոսական փոխանորդ Անիում: Երբ Գրիգոր կաթողիկոսը աթոռ լքած՝ ճանապարհորդում էր Գոլիս, Նզիպոս և Երուսաղէմ, հայերը Անիի Մանուչէ իշխանի հանությամբ կաթողիկոս ընտրեցին Բարսեղին, որ գնաց Հաղբաս և Աղուտից Յովսէփ կամ Յտեփաննոս կաթողիկոսից օժու ընդունեց («1081 թ»): Իր կաթողիկոսության ընթացքում ցույց տվեց արթնական ուղի:

Տեսնելով թուրքերի ծանր հարկապահանջությունը, գնաց Մե-
լիքշահի մոտ և հայոց համար կրոնական ազատության հրովար-
տակ ստացավ («1090 թ»)։ Մելիքշահի պաշտպանությունից
խրախուսված, այնուհետև Բարսեղը գնաց Հոնի և Թէոդորոս Ալա-
խօսիկ կաթողիկոսին աթոռից զրկելով, խլեց հայրապետական
քողն ու դավազանը («1090 թ»)։ Այցելեց Ուռնա («1091 թ»),
Կեսարիա, Անտիոք, ապա դարձյալ Եդեսիա («1093 թ») և Մե-
լիքշահի մահվամբ ծագած քաղաքական շփոթության պատճառով
դարձավ իր աթոռը և նորից հաստատվեց Անիում («1093 թ»)։
1103 թվին դարձյալ դուրս եկավ Անիից, գնաց Եդեսիա, ուր
Բարդվին կոմսից մեծ պատիվներ ստացավ։ Կիլիկիայի ուրիշ
կողմերն էլ այցելելուց հետո, նոր խոռվությանց պատճառով շտա-
պեց Անի («1105 թ»)։ Վկայասէրը զգալով իր վախճանը, իր մոտ
հրավիրեց Բարսեղին և «1105 թ» վախճանվելով, աթոռը թողեց
նրան։ Կյանքի մնացյալ մասը Բարսեղը անցկացրեց Կիլիկիա-
յում։ Նա պատրաստվում էր գնալ Երուսաղէմ, բայց տանիքը
վրան փուլ գալով, մեռավ «1113 թ»։—Կիր. 56, 57, 61, 62. Գր.
տղ. 76. Վրդ. ծթ, կ, կբ, կե, կզ. Ուռն. 211, 221, 229, 240, 241,
243, 294—5, 300, 324, 329. Գր. եր. 374. Շնորհ. թղ. 323. Օրբ.
հա. Միխ. աս. իթ. (=իը). Լմբ. մատ. 535. Յայսմ. մրտ. 30,
յուլ. 30. Մխ. անեց. դ. Մխ. այրբվ. 21, 75. Օրբ. ժմ. 15, 16.
Օրբ. ողբ. 61. Կրպտ. սարգ. յոջ. Սմբ. պտմ. 87, 91. Սամ. անեց.
117—8, 122. Տաշեան, Ցուց. 25, 82, 92, 638, 751.—սեռ. Բարս-
եղի՝ Վրդ. ծը, ծթ, կզ, կզ, հզ, հը. Ուռն. 257, 268, 277, 329.
Միխ. աս. իթ (=իը). Յայսմ. յուլ. 30. Կրպտ. սարգ. յոջ. Մխ.
անեց. ա. Սամ. անեց. 113, 124. Տաշեան, Ցուց. 334 ա.—Բար-
սեղի՝ Կիր. 63. Ուռն. 221, 240, 300, 330. Յայսմ. յուլ. 30.—
բցռ. ի Բարսեղի՝ Յայսմ. յուլ. 30.—Բասիլիոս՝ Շնորհ. վիպ. 1344,
1488. Շնորհ. թղ. 298. Սամ. անեց. 123. Վրք. շնորհ. 29—32.
Տաշեան, Ցուց. 350 ա.—Շիրակ 10, 98:

— 13. Բարսեղ եպիսկոպոս Սիւնեաց («1143—1148 թ»)։
Մեղրեցի էր. եղբայր Գրիգորի. հաջորդեց Ստեփաննոս Բ-ին.
Ազտապատի մոտ ընկավ Երասխի մեջ ու խեղդվեց. թաղվեց
Մաղարդայ վանքում.—Օրբ. կբ, հա.—սեռ. Բարսեղի՝ Օրբ. կբ
—Միսական 20 բ, 238, 303 բ, 507 ա:

— 14. Բարսեղ Քեսուհեցի, նշանավոր վարդապետ. խոստո-
վանահայր Պաղտինի, որ Մարաշի և Քեսուհի մեծ իշխանն էր։
Մրա մահվան վրա («1148 թ») գրեց մի ողբ։ Պոլսից բերել

տվեց Մեկնութիւն կաթողիկեայց (Ոսկեբերանի), որ թարգմա-
նելու համար հանձնեց Գրիգոր դպրին (Թերևս Սկևռացին է)։ Մե-
ռել է 1162 թ.—Գր. եր. 375, 428. Չարբ. Հին դպր. 705. Միսուան
231, 516:

— 15. Բարսեղ, վարդապետ Սեբաստիայի. փոխադրեց Գո-
հարինեան նահատակների մարմինները Ս. Հրեշտակապետ վան-
քի մոտ՝ 1187 թ.—Ալիշան՝ Շնորհ. էջ 226:

— 16. Բարսեղ եպիսկոպոս, որին Պաղտին իշխանը իր
նախնին է կոչում (ԺԲ դար).—Չարբ. Հին դպր. 753:

— 17. Բարսեղ, գրել է Մեկնութիւն Քերականին, որ Յով-
հաննէս Երզնկացին հիշում է Մազխարոսի, Համամի և Արիստակէսի
հետ (նախ քան 1281 թ).—հայտնի չէ թե ով է.—Հայապ. 510:

— 18. Բարսեղ կաթողիկոս, հիշված 1181 թ.—Չարբ.
թրգմ. 159, Յովսէփեան, Նիւթեր և ուս. Ա. 15. Ձեռ. Վենետ.
Ա. 395 (Սարգիսեան այս Բարսեղը համարում է հակաթոռ կա-
թողիկոս, որ նստել է Գրիգոր Տղայի կենդանության ժամանակ։
Բայց Օրմանեան և Չամինեան այդպիսի հակաթոռ չգիտեն։ Ուս-
տի մեռւմ է «հայրապետ» տիտղոսով հասկանալ Հոռոմոսի վան-
քի վանահայր)։

— 19. Բարսեղ Ա. արքեպիսկոպոս, երրորդ առաջնորդ Հաղ-
բատի. հաջորդ Գէորդ Ա-ի. ժամանակակից Վրաց Թամար թագու-
հու, որի մեծարանքին արժանացավ։ Ինքը ինչպես գավառից էր,
Ուքանանց աղնվական տոհմից, ինամությամբ կապված Կիւրիկ.
եան տան հետ։ Իւանէն հրավիրեց նրան և ոչ միայն Հաղբատի
առաջնորդությունը, այլ և ամբողջ Վրաստանի Հայոց հովվու-
թյունը նրան հանձնեց։ Սա զարդարեց Հաղբատը նորանոր շեն-
քերով։ 1172 թվին գրել տվեց Սարգիս գրչին Բարսեղ Կեսարացու
գործերը՝ Հաղբատի «ամենափարթամ» գրադարանի համար։ Հիշ-
ված է 1180—89 թվերի արձանագրութայնց մեջ։—Կիր. 56.—
սեռ. Բարսեղի՝ Կիր. 56.—Չարբ. թրգմ. 339—341, 344. Աթան.
յոջ. ժբ. Հայապ. 382. Յովսէփեան՝ Նիւթեր և ուս. Ա. 66, Ձեռ.
Վենետ. Բ. 1267—8:

— 20. Բարսեղ որդի Գրիգորի. գրիչ. օրինակել է մի Աւե-
տարան, 1200 թ.—Ձեռ. Վենետ. Ա. 548:

— 21. Բարսեղ, հայրապետ Կամախի Եղիվանք անապատի,
1203 թ.—Ձեռ. Վենետ. Ա. 420 (Սարգիսեան համարում է Բար-
սեղ կթ. Անեցին)։

— 22. Բարսեղ «սպասաւոր բանի»։ տես Գրիգոր 1203 թ։
Սկևռացի 340.

— 23. Բարսեղ Բ. եպիսկոպոս և առաջնորդ Անույ. էր որդի Գրիգոր Ապիրատի՝ որդւոյ Հասան մագիստրոսի. իր անունը հիշված է, արձանագրութեանց մեջ (ը.տ Շիրակ 96 բ) 1160—1191 թվերին: Մասնակցեց հայ-հույն կրօնական միութեան վեճերին, անդամ Հոսովրայի ժողովի («1179 թ»): Տեսնելով հիւրիկեցոց կաթողիկոսի արամադրութեանները՝ Արևելքի հայերը կաթողիկոս դրին նրան «1195 թ»: Հիշված եմ գտնոււմ դեռ 1198 թ. (Արձ. Շիրակ 22 ա): Լրավիրեց Վրաց Գէորգի թագավորին՝ գրավել Անին: Մեռել է 1203 թ.—սեռ. Բարսղի՝ (Գր. տղ. 51), Լմբ. 232.—Բաթիլիս՝ Շնորհ. պտճ. 198.—Ալիշան՝ Շնորհ. 13. Այրարատ 47. Հայասպ. 390. Յովսէփեան՝ Խաղրակեանք 15. Շիրակ 17, 21, 22, 27, 41, 85, 96, 100, 164.

— 24. Բարսեղ, քահանայ Մշոյ. նվիրատու ձեռագրի, 1204 թ.—Ձեռ. Վենետ. Բ. 473, Հայասպ. 450:

— 25. Բարսեղ, առաջնորդ Այրիվանից, 1214 թ.—Այրարատ 349 բ:

— 26. Բարսեղ եպիսկոպոս, ստացող Հաւաքածոյի (Վենետ. № 345), որ գրեց Վարդան գրիչը՝ 1220 թ.—Աթան. յոջ. ժը:

— 27. Բարսեղ, առաջնորդ Դրօզարկի և արքեպիսկոպոս Սսոյ. Վաղդան գրչին գրել է տվել վկայաբանութեանց մի ժողովածու 1220 թ. նույն թվին օրինակել է ինքն էլ Մարգարէութեանց մի մասը.—Չարբ. Հին դպր. 707, Սիսուան 233—4, Ձեռ. Վենետ. Բ. 1136—8.

— 28. Բարսեղ քահանա, հարազատ Պաղտին արքայազն իշխանի (1222 թ?)—Չարբ. Հին դպր. 753:

— 29. Բարսեղ, երեց Սեբաստացի, հայր Նորաւզէս գրչի (1222 թ).—Տաշեան, Յուց. 558 բ:

— 30. Բարսեղ, հայր մեծահոշակ անապատի կողոյցի (1224 թ).—Չարբ. թրդ. 729. Աթան. յոջ. Ը (գրված է «կղղւոյն»): Ձեռ. Վենետ. Բ. 30.

— 31. Բարսեղ, գրիչ. Հոսովրայում օրինակեց Մխիթար Գոշի Դաասատանագիրքը՝ Մարկոս արքեպիսկոպոսի համար, 1238 թ.—Հայասպ. 458:

— 32. Բարսեղ կրօնավոր, որի ձեռքով Հոսովից ստացված մագաղաթի վրա հիւրեղ գրիչը՝ Կոստանդին Ա կաթողիկոսի հրամանով, Հոսովրայում օրինակեց Աւետարանը, 1249 թ.—Շահադիզ, Պատմ. պատկ. 119.

— 33. Բարսեղ Գ. որդի Ամիր-Երկաթի. առաջնորդ Անույ և Հոսովրայի վանից, 1229—1253 թ.—Շիրակ 20, 23, 24, 28, 96, 164, 165. Յովսէփեան, Խաղրակեանք 15:

— 34. Բարսեղ քահանայ, դեսպան Թաթարաց Բաթուխանի. ուղեկցեց Հեթում Ա-ին՝ Մանգուխանի մոտ զնալու ժամանակ («1254 թ»):—Կիր. ծգ. Հայասպ. 462.—սեռ. Բարսղի՝ Կիր. ծգ:

— 35. Բարսեղ, եղբայր Նոր Գեորգի առաջնորդ Խաչատուր վարդապետի, որի հետ միասին շինեցին այնտեղ Ս. Գէորգի տաճարը (1254 թ).—Կիր. ժե:

— 36. Բարսեղ հայր, միաբան Հաղբատի. նրա հիշատակին՝ Յակոբ և Մարգար կոնգնեցրին Ս. Մարգրիս խաչքարը Հաղբատում, 1255 թ.—Տաշեան, Յուց. 984 բ. Յովսէփեան, Նիւթեր և ուս. Ա. 63:

— 37. Բարսեղ Թուրինեանց. գրիչ. Հեթում Ա-ի եղբայր Յովհաննէս արքեպիսկոպոսի համար օրինակեց Աստուածաշունչը՝ 1270 թ.—Ձեռ. Կարին. էջ 10:

— 38. Բարսեղ արքեպիսկոպոս Մաշկևորցի կամ ձոն. որդի Կոստանդին պայլի և եղբայր Հեթում Ա թագավորի. արքայեղբայր. առաջնորդ Դրօզարկի և արքեպիսկոպոս Սսի (1241—1275): Նստում էր Կիլիկիայի Մաշկևոր վանքում, ուստի և կոչվել է Մաշկևորցի: Եղավ փոխանորդ կաթողիկոսութեան: Գրել է Մեկնութիւն Մարկոսի, որ տպված է Գոլիս 1826, այս վերնագրով. «Մեկնութիւն Ս. Աւետարանին որ ըստ Մարկոսի, արարեալ երանելոյն Բարսղի... ձոն կոչեցելոյ»: Այս գրքից է հետևյալ իմաստալից հատվածը, որ իմ էլ կյանքի նշանաբանը եղավ. «Որպէս յորժամ ի գլուխ լերանց ելանեմք, փոքր երկինքազքք և պարիսպք ի դաշտավայրս, իսկ մարդիկ մըջեան չափ երկին, սոյնպէս յորժամ ի բարձր իմացուածս և յիմաստութիւնս ելանես, ոչինչ երկրայինքս քեզ թուին, այլ ամենայն փոքր և արհամարհք երկին. մեծութիւնք և փառք և զօրութիւնք և որ այլ ինչ յայսպիսեացս»:—Մեռել է «1275 թ»:—Ասում են թե Մարկոսի մեկնութեան ինքնաձեռագիր բնագիրը (1325 թվից) գտնվում է էջմիածնում (Ձեռ. Կարին. 156): Բայց ինչպես կարող է 1325 թվի ձեռագիրը բնագիր լինել, երբ հեղինակ մեռել է 1275 թվին: Ուստի պետք է ենթադրել թե Դրօզարկի առաջնորդ Բարսեղ արքայեղբայրը ուրիշ է և Բարսեղ Մաշկևորցի՝ հեղինակ Մեկնութեան Մատթէի, ուրիշ է: Օրմանեան (Ազգապ. 1391) ենթադրում է թե Մարկոսի Մեկնութեան հեղինակն է

Բարսեղ Շնորհալի, դասընկեր Իգնատիոս և Սարգիս Շնորհալինե-
րի (ԺԲ դար). իսկ հրատարակիչները սխալմամբ այդ գործը
վերագրում են Բարսեղ ձոնին: Ալիշանն էլ (Սիսուան 408, 517,
579 գ) իրարից տարբեր է դնում Բարսեղ արքայեղբայր առաջ-
նորդ Դրազարկի (մ. 1275 թ.) և Բարսեղ Մաշկուրցի, հեղինակ Մեկ-
նութեան Մարկոսի (գրված 1325 թ): Տաշեան (Ցուց. 320ա) ըստ
ձեռագրին դնելով Բարսեղ արքեպս. եղբայր Հեթումի՝ հեղինակ
Մեկնութեան Մարկոսի, ցանկում (էջ 1068 գ) իրարից տարբե-
րում է Մաշկուրցին հեղինակ Մեկնութեան, որ վերագրել են
Արքայեղբոր—Միխ. աս. յաւել. և յիշ. Բրս. մրկ. 460. Յիշատ.
(Karst, Դաստն. էջ 6).—սեռ. Բարադի՝ Կիր, լա. նրզն. պտճո.
89.—Քաթիլիսո՝ Սիսուան 144բ.—Չեռ. Միւնիխ. 29 բ. Հայասպ.
534. Չարբ. Հին դպր. 707. Չարբ. թրգմ. 221? 567, Սիսուան
75, 144 բ, 233—4:

— 39. Բարսեղ, գրիչ. Դրազարկի վանքում Թորոս վարդա-
պետի համար գրեց մի Աւետարան, 1282 թ.—Manus. brit. mus.
18 ա:

— 40. Բարսեղ վարդապետ, ուսուցիչ Կիլիկիայի Աղբերց
վանքում. արդեն վախճանվել էր 1284 թ.—Տաշեան, Ցուց. 835ա,
1039 ա:

— 41. Բարսեղ քահանա. օրինակեց Ճառընտիրը 1290 թ.
—Չարբ. թրգմ. 728:

— 42. Բարսեղ, գրիչ «1296 թվից». տես Վասիլ:

— 43. Տե Բարսեղ, որդի Սահակի, որի հիշատակին մի
խաչ կանգնեցրեց Վայոց ձորի Արփա գյուղի եկեղեցում, 1299
թ.—Սիսական 182:

— 44. Բարսեղ գրիչ Աստուածաշնչի (ԺԳ դմբ).—Չարբ.
թրգմ. 152—5:

— 45. Բարսեղ վարդապետ, որդի Սմբատի. իր խնդրով
Ստեփաննոս Օրբելեանը գրեց Նաւակատեաց ճառը՝ 1302 թ.—
Օրբ. հկճո. է:

— 46. Բարսեղ, գրիչ. օրինակեց Սաղմոսը և Սողոմոնի
գրքերը՝ 1305 թ.—Manus. brit. mus. 47 ա:

— 47. Բարսեղ, եպիսկոպոս Կապանի 1307—14.—Սիսուան,
էջ 192 ա:

— 48. Տե Բարսեղ, մեռավ 1315 թվի ապրիլի 19-ին, ըստ
Յիշատ. (Karst, Դաստն. էջ 6).—հայտնի չէ թե ով է:

— 49. Բարսեղ վրդ. Խորին վանուց. անդամ Սոսյ «1307

թվի» և Ատանայի «1317 թվի» եկեղեցական ժողովի.—Ազգապ.
1787, 1819: Սիսուան 151, 258:

— 50. Բարսեղ արեղայ, ընկեր Մխիթար Սասնեցու. հիշված
1321 թ. (տես Յովսէփեան, Մխ. սասն. էջ 16, Չարբ. Հին դպր.
էջ 752:

— 51. Բարսեղ, եղբայր Վարդան վարդապետի Ակների
վանից, 1323 թ.—Տաշեան, Ցուց. 790 բ:

— 52. Բարսեղ Երէցորդի, որդի Վահրամ քահանայի. գտնվում
էր Կոստանդին Դրազարկցի կաթուղիկոսի ծառայութեան մեջ,
երբ սա գնաց Եգիպտոսի Մելիք Նասր սուլթանի մոտ. Հալէպում
Բարսեղը գնեց մի Աւետարան և բերելով Միս, կազմել տվեց
Ստեփաննոս Երկաթեաց քահանային, 1323 թ.—Չեռ. Կես. ածած.
64 բ:

— 53. Բարսեղ, եպիսկոպոս Տարսնի. Հևոն Ե թագավորի
կողմից դեսպան գնաց Հոովմի պապի մոտ, Կիլիկիայի համար
օգնութիւն խնդրելու, «1324 թ».—Սիսուան 73, 271, Ազգապ.
էջ 1840:

— 54. Բարսեղ վարդապետ. գրեց «յիշատակարան Աւետա-
րանի», 1325 թ.—Թորոս աղբար, Բ. 295:

— 55. Բարսեղ արեղայ, որդի Մխիթար գրչի, որ օրինակել
է Աստուածաշունչը, Եկեղեաց գավառի Երկայնի վանքում, 1328
թ.—Չեռ. Վենետ. Ա. 160:

— 56. Բարսեղ քհ. Խոզկերտի (Կիլիկիա). միանայով Յովհան-
նէս քահանայի հետ, դիմեցին Ալեքս միակեցին և սրա ծախսով
Միմէոն գրչին գրել տվին մի ճառը՝ 1335 թ.—Սիսուան 119:

— 57. Բարսեղ, որդի Յովհաննէս քահանայի. գրիչ. Բասենի
Մժնկերտ գյուղում օրինակեց Աւետարանը, 1336 թ.—Չեռ. Վասպ.
190—191:

— 58. Բարսեղ, արքեպիսկոպոս Մախի՝ 1342 թ.—Սիսուան
250 ա:

— 59. Բարսեղ, աւագերէց Ատանայի. անդամ Սոսյ ժողովի
«1343 թ».—Ազգապ. 1870:

— 60. Բարսեղ վարժապետ Մեծքարի. անդամ Սոսյ «1343
թվի» կրօնական ժողովի.—Սիսուան 196 բ (լատին օրինակում
տեղը կոչված է Mageguar, որ Ալիշանը հասկանում է Մեծքար:
Հմտ. նաև Ազգապ. 1869—70):

— 61. Բարսեղ, եպիսկոպոս Անկիւրիայի, անդամ Սոսյ «1343
թվի» եկեղեցական ժողովի.—Ազգապ. 1869:

— 62. Բարսեղ, եպիսկոպոս Բարձրբերդցի. անդամ Ստոյ «1343 թվի» եկեղեցական ժողովի.—Ազգապ. 1869:

— 63. Բարսեղ եպիսկոպոս Իկոնիայի. անդամ Ստոյ «1343 թվի» եկեղեցական ժողովի. Մխիթար Ա կաթողիկոսի («1341—55 թ») կողմից ուղարկվեց Կանչ՝ կրոնական մի վեճի քննութան համար.—Ազգապ. 1889:

— 64. Բարսեղ եպս., ատենադպիր Մխիթար Ա. կաթողիկոսի. Իկոնիայի Բարսեղ եպիսկոպոսի հետ (№ 63) ուղարկվեց Կանչ՝ կրոնական մի վեճի քննութան համար. անդամ Ստոյ ժողովի «1343 թ».—Ազգապ. 1869, 1889.—Տարբեր է նախորդից, իսկ Միսուան 194ա երկուսը իրար է միացրել:

— 65. Բարսեղ եպիսկոպոս Ստոյ. անդամ Ստոյ «1343 թվի» եկեղեցական ժողովի.—Ազգապ. 1869: (Միսուան 234ա՝ հիշում է 1341—2 թ. իբրև առաջնորդ Դրազարկի և արքեպիսկոպոս Ստոյ միանգամայն):

— 66. Բարսեղ վրդ. Մաշկեորցի, անդամ Ստոյ ժողովի «1343 թ».—Ազգապ. 1870:

— 67. Բարսեղ եպս. կաթողիկոսարանի. անդամ Ստոյ եկեղեցական ժողովի «1343 թ».—Ազգապ. 1869:

— 68. Բարսեղ պատրիարք Երուսաղեմի, հաջորդեց Յովհաննէս Ծօսլինին և նստավ 1341—1356 թ. երբ մեռավ (Աղաւնունի):

— 69. Բարսեղ՝ հայր Անտոն նավաստու, որ բնակվում էր Վենետիկում, 1395 թ.—Հայ-Վենետ. 171:

— 70. Բարսեղ Ա. կաթողիկոս Աղթամարի. հաջորդ Յակոբ Ա-ի և նախորդ Սարգիս Ա-ի (ԺԴ դար).—Հաւաք. 60 (կեղծիք):

— 71. Բարսեղ քահանա Սիւնեցի, որդի Դաւթի, քեռորդի Գրիգոր Տաթևացու և եղբայր Աղամարքի հեղինակ Առաքել Սիւնեցու: Գրեց և վերջացրեց մի Աւետարան, 1393 թ: Եւոյն թվին գնաց կաթողիկոսի մոտ. ճանապարհին անօրենները սպանեցին նրան: Իր եղբայրը Առաքել՝ 7 ամիս ամեն կողմ որոնելուց հետո, գտավ նրան Նոյախոտ սարում սպանված և Վաղաղնոյ վանքում թաղեց նրան: Այնուհետև Առաքելը նույն Աւետարանը ծաղկեց և ցանկեց, 1407 թ.—Ազամ. 229, 270, 321, 327. Միսական 240ա. Տաշեան, Տուց. 1069ա.—սեռ. Բարսեղի՝ Տաթև. ամ. 721:—Ընդարձակ հիշատակութունը տես Զեռ. Թաւր. 83:

— 72. Բարսեղ քահանա, գրիչ. Նրզնկայի Կալամտի գյուղում գրեց մի Աւետարան, 1394 թ.—Թորոս աղբ. Բ. 368. Նօտարք 6:

— 73. Բարսեղ, միաբան Խիզանի Ս. Խաչ վանքի. հիշված է 1402 և 1413 թվերին.—Նօտարք 17, 42, 43:

— 74. Բարսեղ, մերձավոր Սարգիս եպիսկոպոսի, որ Կոթիփորոյ վանքում օրինակեց Յայմաուրքը, 1427 թ, երբ Բարսեղը արդեն մեռած էր «տղայ հասակաւ».—Նօտարք 85:

— 75. Բարսեղ, քահանա Ուրանց գյուղի, 1433 թ.—Զեռ. Վասպ. 366:

— 76. Բարսեղ, եպիսկոպոս Ամրբօլու վանից. ստորադրում է իբրև վկա վանքի Հաղացքի գնման, 1437 թ.—Նօտարք 112:

— 77. Բարսեղ, միաբան Աղթամարի Ս. Խաչ վանից, 1441 թ.—Զեռ. Վասպ. 384, Նօտարք 127:

— 78. Բարսեղ, եպիսկոպոս Գլակայ վանից. Թղթակից անդամ էջմիածնի մեծ ժողովի՝ 1441 թ.—Մեծոփ. յիշ. ա:

— 79. Բարսեղ վարդապետ, վանահայր Ուշի Ս. Սարգիս վանքի, 1443 թ.—Նօտարք 130:

— 80. Բարսեղ, միաբան Գաւաշի Ս. Վարդան վանքի, 1444 թ.—Զեռ. Վասպ. 389, Նօտարք 46 (վերջինս դնում է 1415 թ. այսինքն ՊԿԻ փոխանակ ՊԼԳ. մին կամ մյուսը սխալ է):

— 81. Բարսեղ եպիսկոպոս, առաջնորդ Սեպուհ լեռան Լուսաւորչայ վանից, հիշված 1442—45 թվերին.—Նօտարք 129, 135:

— 82. Տեղ Բարսեղ, ուսուցիչ Չաքար արեղայի, որ գնեց մի Շարակնոց, 1458 թ.—Զեռ. Հալէպի, Ա. 27 ր:

— 83. Բարսեղ, միաբան Ատմընայ վանից, 1467 թ.—Զեռ. Վասպ. 449:

— 84. Բարսեղ քահանայ, մերձավոր Մկրտիչ քահանայի, որ օրինակեց Յիսուս որդին, Բիւրական 1469 թ.—Զեռ. Վենետ. Բ. 1112—3:

— 85. Բարսեղ, հայրապետ Տիմրեկի Վաւորո գյուղի Ս. Աստուածածին վանքի, 1469 թ.—Թորոս աղբար Բ. 368=Զեռ. Վենետ. Ա. 751:

— 86. Բարսեղ քահանայ. շնորհեց իր Գանձարանը Մանուէլ քահանային՝ օրինակելու համար, 1478 թ.—Զեռ. Դաղեան, Ա. էջ 39 ր:

— 87. Բարսեղ քահանա. գրիչ. Աւետիք քահանայի համար օրինակեց Աւետարանը, 1480 թ.—Զեռ. Հալէպի, Ա. 68 ար:

— 88. Բարսեղ քահանա, եղբորորդի Յովհաննէս եպիսկոպոսի, որ Խիզանում, Յովհաննէս քահանային գրել տվեց նրա համար մի Աւետարան, 1486 թ.—Զեռ. Վասպ. 503:

— 89. Բարսեղ քահանայ, գրիչ. Գաջերունեաց Ասպարհա-
կին գյուղում օրինակել է Նարեկը՝ 1488 թ. — 2 հո. 4 արին. 176:

— 90. Բարսեղ, որդի Սուլթանշահի, որ Աղբակի էրնկանի
գյուղում, Մարգար գրչին գրել տվեց մի Աւետարան, 1490 թ. —
2 հո. Վասպ. 512:

— 91. Տէր Բարսեղ, քեռորդի Խոնտքար տիկնոջ, որ Խո-
րոտկայ վանքում գրել տվեց Աւետարանը, 1490 թ. — 2 հո. Նոր-
Բայազ. 23 ա:

— 92. Բարսեղ, եպիսկոպոս Գեղարդի, թոռն մեծին Պոռչի,
հաջորդեց Ստեփաննոս եպիսկոպոսին, 1493 թ. Թորոս աղբար,
Բ. 304, Յովսէփեան՝ Ուղբակիանք 240:

— 93. Բարսեղ եպիսկոպոս, առաջնորդ Սանահնի վանուց,
հիշված է 1490 թ. (Բարխուտարեանց, Աղուանից երկ. 182) և
1497 թ. (ՀԱ 1887, 56 ա):

— 94. Բարսեղ Բ, կաթողիկոս Աղթամարի, հաջորդ Դաւիթ
Դ-ի և նախորդ Ներսէս Գ-ի (ժե դար). — Հաւաք. 61 (կեդ-
ծիք):

— 95. Բարսեղ քհ. Արճիշեցի. դրել է Պարսից թագավորնե-
րի պատերազմների պատմութիւնը տաճիկների հետ՝ սկսած Շահ
Իսմայիլից՝ 1501—1504 թ. մեծ կարևորութիւն ունի Տուրուքե-
րանի և Վասպուրականի պատմութիւն համար. — Հայապ. 129,
2 հո. Դաղեան, Բ. 59 ա:

— 96. Բարսեղ Գ. աթոռակալ Ստեփաննոս Ե. Սարմատացի
և Միքայէլ Սեբաստացի կաթողիկոսների. ընտրվեց «1557 թ» և
մեռավ «1567 թ». — Առաք. պտմ. 338, Չամչ. Գ. 519, 525.
Ազգապ. 2246, 2258. 2 հո. Վենետ. Ա. 529, Այրարատ 231:

— 97. Բարսեղ վրդ. Վարագեցի. գրել է Պարսից և Օսմանցոց
պատերազմների պատմութիւնը՝ ժՁ դարի վերջերում. «զառուճ
Թաւրիզոյ յՕսման փաշայէն, յաւուրս Խուտարանդոյ շահին և
դարձեալ պաշարիլն նոյն քաղաքին ի Պարսից, զկնի մահուն
Օսմանայ և անտանիլի տառապանք և տոււայտանք բնակչաց
քաղաքին Երևանայ և սահմանակից գեղօրէից նորին, յերեսաց
ահեղ պատերազմացս այսոցիկ. . . » 1581—1591 թ. — Հայապ. 129,
2 հո. Դաղեան, Բ. 58 ա:

— 98. Բարսեղ վրդ. Գաւառցի կամ Աղբակեցի. աշակերտ
Յովհաննէս Բրպութ Ոստանցու, Տաթևացու գավազանից, նորոտեց
Բաղէշի Ամրգօլու վանքը. անձամբ ուսումնասիրելով արտաքին
փրկութեան ուսմունքները, սովորեցրեց նաև իր աշակերտ-

ներին. վանքը դարձավ աղբյուր լուսավորութիւն. մեռել է «1615
թ». — Առաք. պտմ. 301—4, 309, 340, Ազգապ. 2488, Նոտարք 81
ծան. Թորոս աղբ. Բ. 484:

— 99. Բարսեղ Պետրոս Դ. Ավգասեան, կաթողիկոս կաթո-
լիկ Հայոց «1780—88 թ». հաջորդեց Միքայէլ Պետրոս Գ-ի. — Ազ-
գապ. 3187:

† ԲԱԽԱԿԱՆ, իգ. < Եյ. բաւակամ բառից, իբր թարգմանու-
թիւն թրք. Երար անվան, որ նույնպես իգական է: Ավանդված չէ
հնից. բայց այժմ գործածական է:

ԲԱԽՏԻՆԵԱ (կամ Բաւրինա), իգ. ծագումն անհայտ:

— 1. Բաւրինեա, դուստր Կիւրիկէ Գ-ի և քույր Մածնա-
բերդի Աբաս Բ (մ. 1192) թագավորի. խնամակալ եղավ Աղ-
սարթանի, որ տես. — Կիր. 72. Justi 66 ա. Չամչ. Գ. 186. Հա-
յապ. 392:

— 2. Բաւրինայ ոճի հիշված է իբր նվիրատու Թանայտի
վանքի, բայց արձանագրութիւն թվականը հայտնի չէ (Սիսա-
կան 123):

* ԲԻՐԻԻԱՆ, իգ. < արար. * badr «լրացյալ լուսին» (նշան
անհամեմատ գեղեցկութիւն) + արս. xān բառերից: Անշուշտ շատ
հետին: Գտնուում եմ երկու անթվական հիշատակութիւն մեջ՝
2 հո. Վասպ. 273 և 993:

* ԲԵԹՂԵՆՆԵՄ, իգ. < եբր. Եփֵ օֵֿֿ Beit-lexem բառից, որ
մի փոքր քաղաք է Պաղեստինում. նշանավոր է սուկայն նրանով,
որ այնտեղ են ծնվել Դաւիթ մարգարեն և Քրիստոսը: Այժմ էլ
ուխտատեղի և սրբավայր է: Բուն նշանակում է «տուն հացի»
(Gesenius 97 ա): Գործածական է այժմ Կովկասում, իբրև իգա-
կան անուն, կրճատ Բեթղեմ ձևով: Ավելի ազավաղ ձևով գտնուում
եմ մի անգամ գործածված՝ 1709 թ. Պեթխան (2 հո. Սեբ. — ՀԱ
1928, 493):

Բեթան տես Վիթան:

ԲԵԾԳԷՆ, ար. ծագումն անհայտ. բայց տես Պեզգիմե:

— Բեծգեմ, կաթողիկոս Աղուանից. հաջորդեց Գաբիկ-Գրի-
գորիսին. հակառակ կրոնական կոչումին, ամուսնանալով, վաճառ-
վեց աթոռից (1155 թ). — Կիր. 7, ը:

* ԲԵԼԹԵԼ, իգ. < կարծում եմ եբր. Եփֵ օֵֿֿ Beitel քաղաքի
անունից, որ գտնվում է Պաղեստինում: Այստեղ տեսավ Յակոբ
երազում Աստուծուն (Մն. իր. 12—19). այստեղ էին պահվում
տապանակը և վկայութիւն խորանը: Բուն նշանակում է «տուն

Աստուծոյ» (Gesenius 96 բ)։ Հայերեն տառադարձվում է Բեթի (Մն. ժբ. 8), որ դարձել է մեր մեջ իզական անուն, ճիշտ ինչպես Բեթդեհեմը։ Նախասության (articulation anticipée) ձայնաբանական օրենքով Բեթի կարող էր դառնալ Բեթթի։ Այս ձևով հիշված եմ գտնում մի անգամ 1645 թ. (Bodleian 18)։

ԲԵՆՈՒՀԻ, իգ. ծագումն անհայտ (որովհետև կարելի է մտածել Բեյ բունակալի մասին)։

— Բէլուհի, դուստր Առաքել Կախմխեցու, որ ազատեց մի Աւետարան, 1383 թ. (տես էջ 209, № 39).—Չեռ. Հալէպի, Ա. 79 ա։

ԲԵՆ, ար. < պրս. بَن bīx (հին հնչումով bēx) «արմատ» բառից?

— 1. Բեյս Անեցի, բարեպաշտ անձ, որ սովի ժամանակ անթաղ մեռնիներից 6000 դիակ թաղեց (ԺԱ դար).—Վրգ. կգ. Շիրակ 98 բ։

— 2. Պեյս, հայր Սաֆար նահատակի (1522 թ).—սեռ. Պեյսի ձևով ունի Սամ. անեց. շար. 176=Առաք. պամ. 486. «ՋՀԱ. այրեցին (մահմետականք) զՊեյսին որդին զՍաֆարն»։

ԲԵՆԻ, ար. ծագումն անհայտ։

— Բեյսդ Շիրակուների. իշխան. Անտիոքի դուքսն էր. 1065 թվին գտնվելով Ուուհայում, նշենիկ բերդի առաջ ջարպեց Թուրքերին։ Հունաց Տուկիթ կայսեր ազանքով հունազավան դարձավ. բայց որովհետև իր նոր կրոնին հավատարիմ չէր, ուստի իր խոստովանանայր հույն արեղան խեղդեց նրան Անգրիոն բերդում (1076 թ).—Վրգ. կ (հրտր. էմինի՝ Բեդիդ).—ավելի սովորական է Պեյս՝ Ուուհ. 157—8, Պիստ՝ Ուուհ. 214 կամ Եպիստ՝ Ուիստ. 214.—սեռ. Պեյսիմ՝ Ուուհ. 157, Պեզիմ՝ Ուուհ. 157.—Չամչ. Բ. 972 և Ալիշան (հրտր. Վրգ. 105 ծան.) ասում են թե բուն անունն էր Խաչատուր կամ Խաչադար. Իսկ Ալիշան բեյստ բառը հանում է լատ. veste «զգեստավորող պաշտոնյա» բառից!

ԲԵԿԱՐ, մք. թե իգ. ծագումն անհայտ. հիշված է մի անգամ Բեկար ձևով՝ 1327 թվից ավելի ուշ գրված անթվական մի հիշատակարանում.—Չեռ. Ազուլ. (Արրտ. 1911, 462)։

—*ԲԵԿՐԻ, իգ. < արաբ. بَكْر bikr «կույս» բառից. մի անգամ հիշված է 1487 թ՝ Բեկրի կին Հանէսի, որ փրկանքով ազատել է մի Աւետարան, Ոստանում (Չեռ. Վասպ. 115).

*ԲԵՆ, իգ. < պրս. Կ. bih «լավ, բարի» բառից, որի հին ձևն է beh > հյ. վեհ։ Մի անգամ հիշված եմ գտնում Բեհ ձևով՝ անթվական

մի հիշատակարանում, ԳԴ—ՓԵ դարից.—Չեռ. Սանաս. շար. (ՀԱ 1921, 173)։

*ԲԵՀԱԴ, մք. թե իգ. < պրս. Կ. bihadd (հին ձևով behadd) «անսահման» (իրբ թե անսահման գեղեցիկ)։ Ավանդված է մի անգամ, արևմտյան տառադարձությամբ Պեհտա ձևով, անթվական մի հիշատակարանում (բայց 1227 թվից ավելի ուշ)՝ Թորոս աղբ. Բ. 367։

*ԲԵՀԲՈՒԴ, ար. < պրս. Կ. Behbūd անունից։ Այս անունով հայտնի են Behbūd եղբայր Յազկերտ Ա-ի, Behbūd որ գրեց Կալիլա և Դիմնայի առաջարանը, Behbūd զորավոր Չենջի (879), Behbūd խան, պալատական Շահարասի (ԺՁ դար) ևն։ Սրա հին ձևն է պհլ. Wēhbōt, որ նշանակում է «բարեհոգի, լավ և առողջ» (Justi 339 բ)։ Հնից ավանդված չէ մեր մեջ. բայց անցյալ դարում գործածական էր Կովկասում. և սրանից է Բեհբուքեան նշանավոր հայ զորավորի ազգանունը։

*ԲԵՀՆԱՄ, ար. < պրս. Կ. Behnām անունից, որ կազմված է Կ bih «լավ» և Ը nām «անուն» բառերից և նշանակում է «լավանուն»։ Այս անունով հայտնի են Behnām ասորի նահատակ, Բեհնամ-Արուլ-Սայր-էլ-Հասան-բին-Սուվար-բին-բարա-բին-բեհնամ-իրն-էր-Սամամար, քրիստոնյա բժիշկ փիլիսոփա (ծն. Բաղդադ 991 թ), Բեհնամ պարսիկ Համադանցի, Բեհնամ պատրիարք Նեստորականաց (մ. 1456), Բեհնամ խան վրացի, որ Իբրահիմ շահի կողմից ուղարկվելով Նախիջևան, ազատեց ժողովրդին հարկահանների նեղութունից, 1749 թ. (Չամչ. Գ. 843) ևն։ Հին ձևն է Wahūnām, որի կրկնականն էլ կա Wehwehnam > հյ. Վեհվեհեամ (Justi 341 բ)։ Մեր մեջ գործածված եմ գտնում Փե դարից, բայց ավելի հնից կա Բեհեամշահ, որ տես։

— Պեհեամ, մահտեսի, որդի Կիրակոսի և հայր մահտեսի Կիրակոսի, որ նորոգել սվեց մի հին Աւետարան, 1454 թ.—Թորոս աղբ. Ա. 330։

— Բամամ, հիշված է իբր իզական անուն 1608 թ. (Manus. brit. mus. 43բ). բայց արդյոք Բամաուա=Բամամշա «մանիշակ» անվան կրճատումը չէ՞։

*ԲԵՀՆԱՄՇԱՆ, ար. < նախորդ Բեհնամ անունից + šāh «թագավոր»։ Գործածված եմ գտնում ՓԴ դարում։

— Պեհեամշահ, հայր Սափաննոս Լալուկ վարդապետի, որ առաջնորդն էր Թաւրիդի. հիշված է 1311 թվին գրված մի Աւետարանում.—Չեռ. Թաւր. 71ա։

*ԲԵՆԻՐԱՄ, ար. < պրս. Բ. > Behrām անունից, որի վրա ընդարձակ տես Վահագն և Վահրամ:

— Բերամ, վաղամեռիկ որդի տանուտեր Մանկատապալի, որ գրել տվեց մի Աւետարան, 1455 թ.—Ձեռ. Վենետ. Ա. 582:

— Բերամ, հիշված 1469 թ. տես Բեհրամշահ:

— Պերամ ձևով հիշված է 1513 թ.—Սիսական 34ա, Օրբ. Ժմ. յաւել. 46:

*ԲԵՆԻՐԱՄՇԱՀ, ար. < պրս. Բ. > Behrāmšāh անունից. տես Վահրամշահ:

— Բերամճայ, եղբայր Յովհաննէս արեղայի. երկուսով ծաղկեցին ու կազմեցին Յիսուս որդու ձեռագիրը, որ գրել էր Մկրտիչ քահանան Բիւրականում, 1469 թ.—Ձեռ. Վենետ. Բ. 1113 (նույնը Բերամ՝ անդ 1114):

*ԲԵՆՂԱՍԹ, իգ. ծագումն անհայտ. մի անգամ հիշված է 1693 թ. (Ձեռ. Վասպ. 334):

ԲԵՆԱՂ?, ար. ճիշտ ձևն ու ծագումը անհայտ. մի անգամ ունինք՝

— Բենա, որդի Սմբատի և թոռ Լիպարիտի, տեր Փանձաթաղի. իր կնոջ Սուսայի հետ հողեր են նվիրել Քանաթի վանքին, 1348 թ.—Սիսական 122:

*ԲԵՆԵԴԻԿՏՈՍ, ար. < լատ. Benedictus անունից, որ բուն նշանակում է «օրհնյալ, գովյալ»։ Այս անունով կա 15 պապ Հռովմի, որոնցից առաջինը նստել է 574—578 թ. և վերջինը՝ Բենեդիկտոս ԺԵ՝ 1914—1922 թ.—Սրանցից Բենեդիկտոս ԺԲ (1334—1342) թըրթակցութեան է մտել Կիլիկիայի մեր թագավորների հետ (Չամչ. Գ. 334—7): Մեր մեջ մի անգամ միայն ունինք հիշատակված ԺԶ դարում:

— Բենեդիկտոս Նախիջևանցի, որդի Բուռզատի. գերի ընկավ Շահ Քանիսի զորքի ձեռքը. Ջահկեցիք եկեղեցական սպասները ծախելով՝ փրկեցին նրան և ուղարկեցին Հռոմ, իրենց եպիսկոպոս օժիլ տալու համար (1542 թ.)—Չամչ. Գ. 512:

*ԲԵՆԵՐ, ար. < եբր. Բ. > Abner անունից, որ նշանակում է «հայր լուսոյ» (Բառ. Ս. Գրոց, 7 ա): Հունարենում տառադարձված է 'Αβεννίρ, որից էլ հյ. Արեմեն: Այս անունով հայտնի է Սաուդի մի զորավարը, որ դավով սպանվեց: Դաւիթ նրա վրա մի ողբ գրեց (Բ թագ. Գ. 33): Մեր մեջ բոլորովին անսովոր է այս անունը. մի անգամ գտնում եմ գործածված ԺԳ դարում:

— Բենեւ վարդապետ, հանգիսադիր մկրտութեան և հարսանյաց Քաթարաց Ապաղա խանի (1265 թ.)—Կիր. կգ:

*ԲԵՆԻՐԱՄԻՆ, ար. < եբր. Բ. > Binyāmin, որ բուն նշանակում է «որդի աջոյ»։ Յակոբ նահապետի կրտսեր որդին էր, որի անվան ստուգաբանութեան համար Ս. Գիրքը գրում է. «Մնաւ Ռաքէլ և դժուարածին եղև ի ծննդեանն. և եղև ի վշտանալն նորա ի ծննդեանն, և ասէ ցնա ծնուցիչն. Բաշլաբեաց զի և այդ ևս քո ուսար է: Եւ եղև ընդ հանել ոգւոցն, քանզի մեռաւ, կոչեաց զանուն նորա Որդի վշտաց իմոց (իբր եբր. Բ. > ben-oni) և հայրն կոչեաց զնա Բենիամին (որդի աջոյ իմոյ)»։ Մն. լե. 16—19: Նույնը կրկնում է: Տաթև. ամ. 649 «Բենիամին թարգմանի որդի ցաւոց», իսկ Անկ. գիրք հին կտ. 146 «Ես կոչեցայ որդի աջոյ, այսինքն Բենիամին»: Հին Հայոց մեջ ավանդված չէ. կա միայն մի վկայութիւն, այն էլ աղվան է: Առաջին անգամ երևում է ԺԷ դարում, իսկ այժմ սովորական է. կրճատ ձևով էլ ասվում է Բենո: Ենթադրվում է որ հին հայոց Բենիկ ձևն էլ Բենիամինի կրճատումն է:

— 1. Բենիամին երէց, աղուան ըստ Կորնելի, Սիւնեցի ըստ այլոց. իբրև թարգման ծառայեց Ս. Մեսրոպին Աղուանքում և նրա օգնութեամբ Մեսրոպը հարեց աղուանից գրերը (Ն դար): —Կոր. 18. Խոր. Գ. ծղ. Կղնա. Բ. գ. Օրբ. Ժգ. Ժե.—Բենիամին՝ Կոր. 18.—սեռ. Բենիամինի՝ Վրգ. իե (հրտր. էմինի՝ Բենիամինի):

— 2. Բենիամին, որդի Ազարիայի, որ Ագուլիսում մի եկեղեցի է շինել 1676 թ.—Սիսական 259:

*ԲԵՆԻԿ, ար. համարվում է Բենիամին անվան կրճատ ձևը. այժմ էլ գործածական է Կովկասում. այլ է Բենիկ կամ Բենիտոս լատին սուրբ, մ. 1285 թ. (Ազգեր. Լիակ. վրգ. սրբ. ԺԲ. 82):

— 1. Բենիկ, իշխան Մենեքերիմ թագաւորի Արծրունեաց: նորոգեց Հաբաթ գյուղը և իր անունով կոչեց Բենկայ, որ է այժմ Բինկեան (1021 թ.)—Քորոս աղբ. Ա. 240 (տեղական ավանդութիւն):

— 2. Բենիկ վարդապետ Վանանդեցի (Ձեռ. Կարին. էջ 2 կոչում է կաթուղիկոս Աղուանից!), բուն անունն է Յովհաննէս. մատենագիր. գրել է «Տեսիլ Բենկան ի Գանձակ շահաստանի» և մի Աղթթագիրք՝ շատ սրտառուչ հոգեբուխ ազդեցութեամբ. տպված է Սոփերքի ԻԱ հատորում, ուր իր անունը հիշված է խորագրում «Յովհաննու Վանանդեցոյ Բենիկ կոչեցեալ վարդապետի»: Գրել է դարձյալ շարականներ, որոնց մասին տես Ամատունի, Գարս-

կանոն շար. 81—82: Ըստ Չամչ. Գ. 244 ապրել է ԺԳ դարում և հռչվում է Բանիկ կամ Բենիկ. իսկ Ամատունին դնում է ԺԲ դարից:

Բեզամ տես Վիժան:

*ԲԵՍԱԿ, իգ. < պրս. busad կամ bussad «բուստ, մարշան» բառից: Հիշված է մի անգամ Պեստու ձևով, անթվական մի հիշատակարանում Ձեռ. Վենետ. Ա. 736:

ԲԵՍՈՒԹԱՅ, ար. ծագումն ինձ անհայտ: Մի անգամ ունինք հիշված ԺԳ դարում՝

— Բեսուբայ, որդի պարոն Ամիրբեգի և Թոռ Սահմադիների Թեթևացրել է Օշականի հարկերը 1295 թ.—Այրարատ 190:

+ԲԵՐԴԱԿ, ար. < հյ. բերդ բառի փաղաքականից:

— Բերդակ, իր կնոջ՝ Պաթունի հետ նվերներ արեց Հերհերի Ս. Յովհաննէս վանքին, 1321 թ.—Սիսական 113:

*ԲԵՐԹԱ, իգ. եվրոպական նորամուտ անուն. < գերմ. Berta անունից, որի բուն նշանակությունն է «փայլուն, լուսավայլ» (Ֆրանս. Berthe)

ԲԵՐԹՈՒԷՆ, ար. ծագումն անհայտ: Մի անգամ կա հիշված 1801 թ. մի կոնդակում (Ձեռ. Դադեան, Բ. 5 ք):

ԲԵՐԹՈՒՄ, ար. ծագումն անհայտ. մի անգամ գտնում եմ հիշված 1758 թ. (Բերթումի որդի Պետրոս) Ձեռ. Ներս. 22 ք: Սրանից է Բերթումեան ազգանունը:

ԲԵՐԻԻ, ար. անսովոր անուն, որ երեք տարբեր ձևերով գտնում եմ գործածված ԺԵ—ԺԶ դարերում: Այսպես՝

— Բերիլ, որդի տանուտեր Սահակի, որ Խիղանում գրել տվեց մի Անտարան, 1474 թ.—Ձեռ. Վասպ. 469 (մի քիչ հետո, էջ 470 նույնը գրվում է Բրիլ, որ անսովոր է հայերենի համար).—Նույն անունն է դարձյալ Բերալ, որ գտնում եմ հիշված 1607 թ. (Ձեռ. Դադեան, Բ. 32 ա):

+ԲԵՐԿՐՈՒԷՆ, իգ. < հյ. բեկրիլ, բեկրամբ բառից -ուհի մասնիկով. նորակերտ անձնանուն, որ գործածվել սկսեց Պոլսում, ԺԹ դարում:

*ԲԵՐՈՅ, ար. < պրս. Bērōē անունից, որով հայտնի է Bērōē բժիշկ կալատ թագավորի Պարսից (Justi 67 ք): Համարում եմ իրան. Vīrōi անվան նոր ձևը: Բուն նշանակում է «քաջածի» (տես Վիրոյ): Գործածված է մի անգամ՝

— Բերայ, հայր Պապոյն, հիշված Հաղբատի մի արձանա-

գրության մեջ (Justi 67 ք): Այլուր գործածված չէ, բայց իր վաղեմի գոյության ապացույց է Բերոյեան ազգանունը (Տփղիս):

*ԲԵՐՍԱԲԷ, իգ. < հուն. Βηρσαβέε ձևից, որ սխալ տառադարձությունն է երբ. Βατ-ζεβα' անվան, որ բուն նշանակում է «դուստր երգման» (Gesenius 122, Հիւբը. 290): Այս անունով հայտնի է Բերաբե՝ կին Դաւթի և մայր Սողոմոնի (Գ. Թագ. ա. 11, 15): Հնուց ավանդված չէ մեր մեջ. հնագույն հիշատակությունը գտնում եմ 1796 թ. (էֆրիմ. 448) և դեռ ԺԹ դարում գործածական էր Արևմտահայոց մեջ:

*ԲԷԱՏՐԻՍ, իգ. < Ֆրանս. Béatrice անունից, որ իտալ. հնչվում է Բեատրիչե: Այս վերջին անունով հայտնի է Դանաէի սիրուհին, որին անմահացրել է նա իր նշանավոր «Աստվածային կատակերգության» մեջ, Լատին ձևն է Beatrix, որ ծագում է beo «երջանկացնել», beatus «երջանիկ» բառերից: Ըստ այսմ համազոր է հուն. Μακάριος > Մակար, պրս. Barxürdār > Բարխուդար, արաբ. Sa'id անուններին, որոնք բոլոր նշանակում են «երջանիկ»: Հայերեն էջ Թարգմանված ունինք Երանեակ և Երջանիկ: Բէատրիս անունը հին ժամանակ ավանդված է մի անգամ Պէադրիչէ և մի անգամ էլ Պիադրիժ ձևով (տես տակը): իսկ այժմ Արևմտահայոց մեջ սովորական է Պեաթրիս:

— 1. Պեադրիչե, կին Կոստանդին պայլի և մայր Սմբատ (ծն. 1208) գունդատապլի.—Սիսուան 76:

— 2. Պիադրիժ, կին Մարտիրոսի, մայր Ստեփանոս դպրի, որ Գալու վանքում Սիմէոն քահանային մի Շարական գրել տվեց, 1318 թ.—Շահազիզ, Պատմ. պատկ. 111:

*ԲԷԳ, ար. < Թրք. beg «իշխան» բառից, որ հնչվում է արևել. Թրք. bāg, արևմտ. Թրք. beg, տաճկ. bey: Հայերենում էլ գրված ունինք Բէգ, Բեգ, Բագ, և Բէկ, Բեկ, Բակ ձևերով կամ նաև Պէկ, Պէյ: Այսպես նաև սրանից ծագած ձևերը, որ տես տակը: Այս անվան ամենահին գործածությունը մեր մեջ ԺԳ դարից է (տես տակը). հիշված ունինք նաև Բէկ՝ 1505 թ. (Ձեռ. Ներս. 16 ա), Պէկ 1662 թ. (Ձեռ. Վենետ. Ա. 654), Բէկ՝ անհայտ թվականով (Ձեռ. Վասպ. 165): Այժմ խափանված է, բայց կա Պէկեան ազգանունը (Պոլիս):

— 1. Բեկ, որդի Աղբերանիի և եղբայր Գրիգորէսի, որ այս երկուսի հիշատակին մի խաչքար է կանգնեցրել Վայոց ձորի Գուժիշխանա գյուղի եկեղեցում, 1309 թ.—Սիսական 107:

— 2. Պեկ, հայր Մեկքիսեղեկ կրոնավորի, որ օգնում էր Ղա-

գար գրչին Տրապիզոնում, օրինակելու համար Հարանց վարքը 1422 թ.—Ձեռ. Դադեան, Ա. 58 ա:

*ԲԷԳԱՂԱ, իգ. < Թրք. և beg + ար. aga պատվանունների գումարից, ինչպես կա սրա հակադիրը՝ Աղարեկ: Մի անգամ գտնում եմ գործածված 1615 թ. (Ձեռ. Դադեան, Բ. 47ա՝ տպված Բէկալ) և մի անգամ էլ 1645 թ. սեռ. Բէկաղին ձևով (Ձեռ. Վասալ. 605) և երրորդ անգամ 1681 թ. սեռ. Գէկաղին ձևով (Ձեռ. Թաւր. 94 բ):

*ԲԷԳՉԱԴԻԷ, իգ. < Թրք. և beg «իշխան» + պրս. 𐎧𐎡𐎴𐎠 zāde «ծնյալ» բառերից, իբր «իշխանածին, իշխանի զավակ»: Գործածված եմ գտնում 1666 թ. սեռ. Բէկզատին ձևով (Ձեռ. Վասալ. 925), 1709 թ. Գէկզտէ ձևով (Ձեռ. Սեբ.—ՀԱ 1928, 493), Բէգզադա ձևով ժե դարից (Չքր. սարկ. Բ. 139) և վերջապես Բակզատէ ձևով մի անթվական հիշատակարանում, որ գրված է 1578 թվից հետո (Ձեռ. Սեբ.—ՀԱ 1925, 472): Թվում է թե Բեգզադա անունը նաև արական էր, որից առաջացել է Բէգզադեան ազգանունը:

*ԲԷԳԹԱԲԷԳ, ար. < Թրք. և beg + ար. atabeg «իշխան աթաբէգ» ձևից. անշուշտ գործածական անուն էր, որից կա այժմ Բէգթաբեգեան ազգանունը (Կովկաս):

*ԲԷԳԹԱՄՈՒՆ, ար. < Թթր. և beg + ար. Timur անունից, որ բուն նշանակում է «երկաթ». իբր «Թիմուր բէկ»: Կա նաև Թուրքերի մեջ Բեկթամուր շահի արմէն 1185 թ. (Չամչ. Գ. 149—150):

— 1. Պակթամուր, որդի Աստուածատուրի. Կաթախի Մնանաճոյ անշն անրնակ վանքը վերանորոգեց, շինեց եկեղեցի, որ զգեստներով ու զքթերով զարդարեց, շուրջը ծառեր տնկեց, մի անգամայն և մի ձառոց գրել տվեց նույն վանքում, 1439 թ.—Նօտարք 120:

— 2. Պակթամուր, եղբորորդի՝ Սարգիս արքայիսկոպոսի, որ էր առաջնորդ Երզնկայի Երեզի Ս. Աստուածածին վանքի, 1477 թ.—Ձեռ. Վենետ. Ա. 628:

— 3. Պաքթամուր, որդի էղթիարի և եղբայր Գրիգորի, որ Շամլու գրչին գրել տվեց մի Աւետարան և նվիրեց Սեբաստիայի Կովտուն գյուղի եկեղեցուն, 1656 թ.—Ձեռ. Վենետ. Ա. 604:

*ԲԷԳԻ, < Թրք. և beg «իշխան» բառից. թե արական է և թե իգական: Վերջին պարագային, հաճախ ասվում է Բեգի խաթուն, որ տես տակը: Գործածվել է ԺԳ—ԺԷ դարերում և այժմ էլ սակավ գործածական է Ղարաբաղում և Աղուլիսում:

— 1. Պակի (հիշված է սեռ. Պակե ձևով), ար. երախաավոր Երուսաղէմի Ս. Սիոն վանքի, 1385 թ.—Ձեռ. Վենետ. Բ. 348:

— 2. Բեկի, դժուար թե որդի Յովսէփի՝ աղզակների բրուտ Ստեփանոսի, որ Վանում, Կարապետ քահանային գրել տվեց մի Աւետարան, 1435 թ.—Ձեռ. Վասալ. 371:

— 3. Բեկի, դուստր Ստեփանոսի և քույր Սալուկ խաթունի, որ Հայրապետ քահանային գրել տվեց մի Մաշտոց, 1466 թ.—Թորոս աղբար, Ա. 232:

— Ավելի ուշ հիշված է Բէկի, ար? 1579 թ. (Ձեռ. Վասալ. 690), Բէկի, իգ. 1601 թ. (անդ 795, 798), Բէկի, իգ. 1613 թ. (անդ 846), 1617 թ. (անդ 854), Գէկի, իգ. 1628 թ. (Տաշեան, Տուց. 517), 1633 թ. (Ձեռ. Վասալ. 882՝ չորս անգամ), 1638 թ. (անդ 895), 1639 թ. (անդ 395), սեռ. Պակէ ար. 1651 թ. (Ձեռ. Սեբ.—ՀԱ 1925, 576), 1654 թ. (Ձեռ. Աղուլ.—Արբա. 1911, 385), 1659 թ. (Ձեռ. Սևան. 7 բ), անհայտ թվականով՝ Ձեռ. Վասալ. 416, 768, Ձեռ. Թաւր. 67 բ: Այս բոլորը իգական են: Իսկ արական է՝ Պաււա Պակի, հիշված 1317 թվից հետո գրված անթվական մի հիշատակարանում՝ Թորոս աղբ. Բ. 302: Կա նաև Բէկի, իգ. 1650 թ. Ձեռ. Թաւր. 88 բ: Վերջապես կա Պակիս (իմե Բէգիս) իգ. 1596 թ. (Ձեռ. Թաւր. 76 ա):

*ԲԷԳԻ-ԽԱԹՈՒՆ (կամ Բէգխաթուն), իգ. < Թթր. և beg + խաթուն բառերից: Գործածված է

— 1. Բեկիխաթուն, կին Սմբատ Թագավորի, որ օժվեց Ագթամարում՝ 1466 թ.—Ակինեան՝ Դաւազանագիրք 108, 111 (էջ 108 ցեղաբանական տախտակում դնում է Պանում խաթուն՝ իբրև դուստր Կուրճիբէգի և քույր Սմբատ Թագավորի. բայց երեկ տպագրական վրիպակ է: ըստ որում էջ 120 Սմբատի կինը կոչվում է Պանոյ-բէկ-խաթուն: Ձեռ. Վենետ. Բ. 419 Սմբատի կինը Բէկի խաթունն է: Այսպեսով Բէկի խաթուն և Պանում խաթուն նույն են):

— 2. Բեկիխաթուն, դուստր խոջա Պաշատուրի, որ Արճէշում Յովհաննէս քահանային գրել տվեց մի Աւետարան, 1462 թ.—Ձեռ. Վասալ. 438:

— 3. Բեկի (կամ Բէկիխաթուն), դուստր Ստեփանոսի և քույր Սալուկ խաթունի, որ Հայրապետ գրչին գրել տվեց մի Մաշտոց, 1466 թ.—Թորոս աղբ. Ա. 232=Բ. 337—8:

— 4. Բեկիխաթուն, երրորդ կին տանուտեր Խզրշահի (1484 թ.). տես Խզրշահ.—Ձեռ. Վասալ. 496:

— 5. Բեկիտարուն, զուստը տանուներ Տողանի, որ Արճէշի Սուսկոն գյուղում, Յովհաննէս քահանային գրել տվեց մի Աւետարան, 1489 թ.—Քորոս աղբ. Բ. 437:

— 6. Բեկիտարուն, զուստը Յորդանանի՝ եղբոր Ազարիա արեղայի, որ Նդեգիսում գրել տվեց մի Աւետարան, 1495 թ.— Ձեռ. Վննեա. Ա. 586:

— Բեկիտարուն հիշված է նաև 1566 թ. (Ձեռ. Քաւր. 132 ք), 1570 թ. (Ձեռ. Վասպ. 672) և 1608 թ. (անդ 255):

— Ամենաուշը հիշված է 1742 թ. (Հաւաք. 52) Պէկիսիաթոնն ձևով, որի համար տես Բէգիխան: Անթվական է Ձեռ. Քաւր. 104 ա=105 ք:

*ԲէգիիեԱն, իգ. < պրս. بېگ-ي-خآن beg-i-xān «խանի բէգը» ձևից. հիշված է Պէկիխան ձևով՝ 1579 թ. (Ձեռ. Վննեա. Ա. 390), Բէկիխան 1581 թ. (Ձեռ. Վասպ. 694), Պէկիխան 1651 թ. (Ձեռ. Վննեա. Ա. 734), Պակիխան 1664 թ. (Ձեռ. Սեր.=ՀԱ 1926, 551): Սրա հակադիրն է Խաթիբի, իգ. որ Քրքական ձևի հատկացուցիչ-հատկացյալ է, և դարձյալ նշանակում է «խանի բէգը»: Չարմանալի է սակայն, որ մի անգամ այս երկուսը գործ է ածված երկու քուրբերի վրա, կարծես տարբեր անուններ լինեին: Այսպես՝ Բաղդասար սարկավազի երկու աղջիկներն են Խանբէկի և Բէկիխան (Ձեռ. Վասպ. 694): Ավելի զարմանալի է Բեկիսիաթն ձևը, որ չգիտեմ թե վրացական ձևով սեռակամն է արդյոք. այդ դեպքում նշանակում է «բեգի խանը», մինչդեռ նախորդները նշանակում են «խանի բեգը»: Բեկիսիան անունը հիշված է 1565 թ. (Ձեռ. Վասպ. 663), 1573 թ. (անդ 678), 1595 թ. (անդ 744, 745), 1602 թ. (անդ 802), Պէկիսիան 1742 թ. (Հաւաք. 52) և անծանոթ թվականով՝ Ձեռ. Վասպ. 642—3 և Քորոս աղբ. Բ. 273: Կրճատ ձևով Բէկիս 1554 թ. (Manus. brit. mus. 193ա): Վերջապես կա Պեկիտարուն ձևը (իգ. 1710 թ. Ձեռ. Սեր.=ՀԱ 1925, 580), որի ինչ լինելը չգիտեմ (հմտ. Բէգլար):

*Բէգիի, ար. < Քրք. بېگ բառի հայերեն փաղաքշականն է: Մի անգամ գտնում եմ՝

— Բեկիկ Լարեցի, որդի Խոշոտի, իբրև վկա հիշված է 1387 թ.—Յովսէփեան, Նիւթեր և ուս. Ա. 45, 61:

*ԲէգիՉԱն, իգ. < Բեգի անունից՝ շնն փաղաքշականով: Գործածված է ԺԴ դարից մինչև ԺԸ դար: Այժմ խափանված: Սրա հակադիրն է Չանիբէգ:

— 1. Բեկիջան, հարս Ատոմի, որ մերձավորն էր Ներսէս

քահանայի, որ Ապահունաց Արսէ գյուղում, Յովհաննէս քահանային գրել տվեց մի Աւետարան, 1321 թ.—Ձեռ. Վասպ. 168:

— 2. Բեկիջան, կին Յովհաննէսի և մայր Մուրադի, որ Արճէշում, Ստեփանոս գրչին գրել տվեց մի Աւետարան, 1486 թ.—Ձեռ. Վասպ. 498:

— Բեկիջան անունը հիշված է նաև 1554 թ. (Ձեռ. Վասպ. 98), 1585 թ. (անդ 704), 1588 թ. (անդ 711), 1591 թ. (անդ 719, գրված Պեկիջան), 1592 թ. (անդ 730), 1602 թ. (անդ 188), 1604 թ. (անդ 815), 1621 թ. (անդ 860), 1635 թ. (Bodleian 107), 1654 թ. (Տաշեան, Յուլյ. 844 ք), 1657 թ. (անդ 811 Պակի-ճան ձևով), 1675 թ. (Ձեռ. Վասպ. 946), 1721 թ. (անդ 818), և առանց թվականի՝ անդ 440, 767, Ձեռ. Քաւր. 91 ք:

*ԲէգիՉիՉԱն, իգ. < պրս. بېگ-ي-جيان beg-i-jihān «աշխարհի բէգ» բառից, որ և կա հայերեն Աշխարհբէգ ձևով: Գործածված եմ գտնում մի անգամ, անհայտ թվականով, բայց 1462 թվից հետո (Ձեռ. Վասպ. 441, սխալ տպված Բէկի Սիհան ձևով):

*ԲէգիՍՈՒԻԹԱն, իգ. < Քրք. بېگ-ي-اثران beg-i-athrān բառերից: Գտնում եմ գործածված 1603 թ. (Ձեռ. Վասպ. 831, Բէկիսուլթան ձևով), 1609 թ. (Bodleian 109, Բէկի սուլթան ձևով), 1638 թ. (Ձեռ. Նոր-Բայազ. 14 ք՝ Բակիսուլթան ձևով), 1654 թ. (Սմբատեանց, Գեղարքունի 115, 120), 1670 թ. (Ձեռ. Դադեան, Բ. 46 ա՝ Պէկիսուլթան ձևով) և 1327 թվից հետո գրբված անթվական մի հիշատակարանում, Ձեռ. Ազուլ=Արբտ. 1911, 462՝ Բէկիսուլթան ձևով:

*ԲէգլԱ, ար. < Քրք. بېگلر begler «իշխաններ» բառից, որ տաճկ. հնչվում է beyler. հոգնակի ձևով անուն կազմելու օրինակ են Ազալար և Խամլար: Գործածվել է սկսել ԺՁ դարից և մինչև այժմ էլ կա կովկասում Բեգլար, իսկ Արևմտահայոց մեջ Պեյլեր ձևով: Սրանից է ծագում Բէգլարեան (Պէյլերեան) ազանունը: Հնագույն հիշատակությունն է Բէգլար 1555 թ. (Matrep. Arx. Kavk. III, էջ 96), ավելի ուշ՝ Պէկլեր 1657 թ. (Չամչ. Գ. 672):

— 1. Մելիք Բեգլար Ա. որդի Սև Աբովի (մ. 1632), որին և հաջորդեց. գրավեց Քալիշի մոտիկ գյուղերը, նորոգեց Գիւլիստանի բերդը և իր բնակությունը այնտեղ հաստատելով՝ հիմք դրեց Գիւլիստանի մելիքների իշխանության.—Բաճճի, Խամսայի մելիքութ. էջ 10—11:

— 2. Բեգլար Վանեցի, տարեգիր, գրել է Վասպուրականի

դեպքերը և Վանի պատմութիւնը՝ 1635—1732 թվերում.— Հայաստ. 129, Ձեռ. Դադեան, Բ. 59 (Պէլլար ձեռնագր. 1775 թ.): Քաջ ու պատերազմասեր՝ զո՛ գնաց ընտանեկան դրամայի: Նրա կինն էր Վարանդայի մելիք Շահնազարի դուստր Ամարնանը (Մարիամ), որից ծածուկ պահում էր և մի սիրուհի՝ Բալա անուն: Այն գիշերը, երբ Բեգլարը պատրաստվում էր Գանձակի մոտ՝ լեզգիների վրա կռվի գնալու, Ամարնանը կաշառեց Լալա անունով իր մի ծառային, որ գնաց Բալայի մոտ և նրա երկար մազերի հյուսքերը վզին փաթաթելով խեղդեց: Առավոտը Բեգլարը լսեց զույժը և սպառնաց վրեժ առնել սպանողներից: Լալան գիտե՞նալով իր տիրոջ խտրաստութիւնը, մտավ նրա խմբի մեջ, հետևեց նրան պատերազմում և գաղտնաբար գնդակահար արեց:— Բաֆֆի, Սամսայի մելիքութ. 82, 105—108:

— 3. Մելիք Բեգլար Բ. որդի մելիք Իսուբի. հոր մահից հետո ժառանգեց Գուլիստանի մելիքութիւնը (1775 թ.): Քաջ ու պատերազմասեր՝ զո՛ գնաց ընտանեկան դրամայի: Նրա կինն էր Վարանդայի մելիք Շահնազարի դուստր Ամարնանը (Մարիամ), որից ծածուկ պահում էր և մի սիրուհի՝ Բալա անուն: Այն գիշերը, երբ Բեգլարը պատրաստվում էր Գանձակի մոտ՝ լեզգիների վրա կռվի գնալու, Ամարնանը կաշառեց Լալա անունով իր մի ծառային, որ գնաց Բալայի մոտ և նրա երկար մազերի հյուսքերը վզին փաթաթելով խեղդեց: Առավոտը Բեգլարը լսեց զույժը և սպառնաց վրեժ առնել սպանողներից: Լալան գիտե՞նալով իր տիրոջ խտրաստութիւնը, մտավ նրա խմբի մեջ, հետևեց նրան պատերազմում և գաղտնաբար գնդակահար արեց:— Բաֆֆի, Սամսայի մելիքութ. 82, 105—108:

*ԲէԳՄԵԼԷՔ, իգ. < Թրք. ڪ beg «իշխան»+արաբ. ملك melek «հրեշտակ» բառերից: Հիշված է մի անգամ Պէլլարի ձեռնագր. 1654 թ. (Շահազիզ, Պատմ. պատկերներ 86):

*ԲէԳՆԱՁ, իգ. < Թրք. ڪ beg+պարս. ناز nāz «նազանք» բառերից: Հմմտ. պարս. شهنآز šahnāz «պարսկական մի եղանակի անուն»: Բեկնազ ձեռնագր. հիշված է մի անգամ 1654 թ. (Manus. brit. mus. 193 ա):

*ԲէԳՆԱՁԱՐ, ար. < Թրք. ڪ beg+արաբ. ناز nazar «հայացք» բառերից (այսինքն նա՛ որի վրա է բեգի հայացքը. հմմտ. Շահնազար «նա՛ որի վրա է շահի հայացքը»): Հիշված է առաջին անգամ Ժէ դարում (Դադեան, Ա. 49 ք). սրանից է Բեգնազաբեան ազգանունը, որի էլ հին հիշատակութիւնը 1843 թվից է (Ազգայ. 3774):

*ԲէԳՈՒՄ, իգ. < հին Թրք. بېگيم bigim կամ begim «իշխանուհի» (Будагов, Сравн. слов. 1, 303 ա): Իրր անձնանուն գործածական է նաև պարսիկների մեջ. հմմտ. Բեգում՝ քույր Ուզուն Հասանի (Այրարատ 330), Բեգում՝ կին Երևանի Հրաչիին խանի (Այրարատ 308, Շահազիզ, Հին Երևանը 92), Բեգում՝ կին Ջանշահի (Ժճ դար) Նոտարք 200, Առաք. պտմ. 324, Janbānum Bēgum՝ Շահաբասի Թոռնուհին, կին Սիմէոն Բ Թազավորի Վրաց (1625), Gulhadan Bēgum՝ Հնդկաց Բաբեր սուլթանի աղջիկը մ. 1603 թ. (Justi 119 ք): Մեր մէջ իբրև իգական անուն հիշված է Ժճ դարից (Տաշեան, Ցուց. 724 ք Բէկուժ

ձեռնագր. 1662 թ. (Վենետ. Ա. 653 Պէկուժ ձեռնագր. բայց արդյոք արակամ է): Այժմ սակավ է գործածական (Ղարաբաղ): Նկատելի է որ Rivola, Բառագիրք Հայոց, 1633, էջ 58 բեկում մեկնում է «Թագուհի», իսկ էջ 320 պեզում «խաթուն, տիկին»: Սրանից է՝

*ԲէԳՈՒՄԱՆ, իգ. < նույն Բեգում անունից+լատն. հիշված է մի անգամ 1657 թ. (Ձեռ. Դադեան, Բ. 34 ա, Բէկուժան ձեռնագր.):

ԲէՕՇ, ար. ծագումն անհայտ և անսովոր անուն, որ մի անգամ հիշատակված է 1499 թվին, իբրև Բիւրականցի ոմն (Ձեռ. Վենետ. Բ. 1114):

*ԲԻՆԱԹ, իգ. < արաբ. بنات bināt «աղջիկներ» բառից: Հիշված է անթվական մի հիշատակարանում՝ Ձեռ. Վենետ. Ա. 778: —Սրա հետ նույն է արդյոք

ԲԻՆԻԹ, սեռն անհայտ. հիշված է Բինիթ ոմն Ազուլեցի, 1603 թ.—Սիսական 330:

Βεγγάτης, ար. հայերին ձեռք և ծագումը անհայտ է: Այս անունով հայտնի է Աղձնեաց նահանգի Chlomarōn բերդի հրամանատարը, որ կռվեց Հունաց դեմ, Մորիկ կայսեր օրով 578 թ. (Justi 68 ք նույն անունը համեմատում է պարս. Binagān անվան հետ):

Բիշեքն տես Պեզիմե:

*ԲԻԻՁԱՆԻ, ար. սխալմամբ համարվել է Փաւստոս պատմագրի անունը. «Փոստոս, որ և Բիւզանդ» Ասող. Ա. ա.—Փոստոս, որ է Բուզանդ» Սամ. անեց. 3.—«Փաւստոս Բիւզանդ» կիր. 3: Պարզապես Բիւզանդ՝ Ասող. Բ. ա. Արժր. Գ. ք: Հնապիս պատմագիրը կոչվում էր Փաւստոս Բիւզանդացի, որով բարձր անուն է և ոչ անձի ԺԹ դարում Արևմտահայոց մեջ Բիւզանդ գործածական դարձավ իբրև անձնանուն, իբրև համապատասխան հուն. Βύζας, Βύζαντος անվան, որ Βύζαντων > Բիւզանդիոն (հետո կոչված Կոստանդնուպոլիս) քաղաքի հիմնադրի անունն է: Ժողովրդական ձեռնագր. Պոլսում հնչվում է Բուզանդ, ինչպիս գրում է նաև Ջրբ. սարկ. Գ. 3:

ԲԻԻՐԱՏ, ար. դժվարութեամբ կարող է լինել պարս. Beward անունից, որ գիտե Թիրդուսին, հար. Vullers, հտ. II, 919 (Հիւբը. 33):

— 1. ԲԻՐԱՏ, որդի Բազարատի և Թու Փառնաւազ Թազավորի Հայկապոհից, որ հպատակվեց Բաբելացոց Նաբուգոդոնոս-

սոր Թագավորին (Ն.Ք. 605—562):—Սեբ. Ա, էջ 6—7 (ձեռագիրն ունի Բիւրամ):

— 2. Բիւրաթ, եղբայր Բագարատի, զորավար, Ժամանակագիր և Վաղարշակի (Ն.Ք. 149—127): Երբ Սելևկիացոց Դեմետր Բ Նիկանովը Թագավորը մեծ բանակով արշավեց Պարթևաց Արշակ Թագավորի դեմ, Արշակը ուղարկեց այս Բիւրատին, որ կոտորեց Դեմետրի զորքը և նրան էլ ձերբակալելով բերավ Արշակին: Արշակը երկաթե կապանքներով բանտարկեց նրան, որի համար էլ կոչվեց Սիրիպինդէս (Խոր. Բ. ք):—Չամչ. Ա. 217:

— 3. Բիւրաթ Բագրատունի, որի քույրը՝ Սանոս, եղավ Սանատրուկ Թագավորի (38—68 թ) դստակը.—սեռ. Բիւրատայ՝ Խոր. Բ. 19, 15. Ուխտ. Ա. խա. Վրդ. խա. Պամ. վր. Ե.—Բիւրատայ՝ Մխ. անեց. Ի:

— 4. Բիւրաթ, հայր Աշոտ պատրիկի (685—688) ըստ Սամ. անեց. 409.—Չամչ. Բ. 371, Justi 69 ք:

†ԲԻՒՐԵՆ, իգ. < Եյ. բիւրեղ բառից, որ սակայն փոխառյալ է հուն. βήρυλλος ձևից: Այսպես է նաև թրք. بیلور billor հոմանիշը, որ Պոլսում դարձել է իգ. անուն՝ Պիլոր ձևով (տես և Բլոր): Հին շրջանից միայն մի անգամ է ավանդված. վերջին տարիներս սկսեց գործածվել Բիւրեղիկ ձևով Թաւրիզում և Երևանում: (Հմմտ. դարձյալ հուն. Βηλουργος գրող (Պլուտարքոս), որ ըստ Justi 67 «բիւրեղ» բառն է):

— Բիւրեղ, տիկին Սիւնեաց, Հունաց Հերակլ կայսրից, Պարսկաստանի արշավանքից դարձին, խնդրեց և ստացավ Կենաց փայտի (խաչի) մի մասը և նրա վրա հիմնեց վանք: Այս է Հացունեաց խաչը:—Սուտ-Շապհ. 9, (11—14). Չամչ. Բ. 532, Սիսական 7 ա, 14 ա, 118 ք, 472 ք. Ազգապ. 5526. (այս մասին մի հրաշք պատմում է Ձեռ. Դադեան, Ա. 102 ք):

*ԲԻՒՔԱ, իգ. < չաղաթ. < bika «կին, և հատկապես նա՝ որ դեռ ծնած չէ»: Իբրև իգ. անուն գործածական էր նաև թուրքերի մեջ. օրինակ՝ Շուշու Իբրահիմ խանի կինն էր Բիքա, որ Դադստանի Օմար խանի զուտուն էր (Բաֆֆի, Խամսայի մեկնքութ. 104): Մեր մեջ մի անգամ գտնում եմ գործածված՝

— Պիքա, կին ոմն հիշված Լեհահայոց մեջ, 1603 թ.—Ձեռ. Լվով (ՀԱ 1936, 506):

*ԲԼԲՈՒԼ, իգ. < պրս. بلبول bulbul «սոխակ» բառից. գործածված է ԺԸ դարում. այսպես Բլբուլ 1707 թ. (Ձեռ. Վասպ. 508), Պիւլպիւ 1792 թ. (անդ 781), Բուլբուլ (Թվականն անհայտ,

Բարխուտարեանց՝ Աղուանից երկիր 109): Վերջին ձևով՝ Բուլբուլ ոմն՝ Ճաթալի՝ շահի օրով (Կարապետ եպս.՝ Դօփեանք 157):

*ԲԼ-ՀԱՍԱՆ, ար. < արաբ. ابو الحسن Ab-ul-Hasan «հայր Հասանի» անունից. արաբական սովորությամբ այս անունն է ստանում մեկը, երբ Հասան անունով մի որդի ունենա: Այս անունով ունինք՝

— 1. Բլ-Հասան, պապ հաջորդի (ԺԳ դար).—Շիրակ 22 ք:

— 2. Բլ-Հասան, բժիշկ, որդի Չաքարիա բժշկի, Հոռոմոսի վանքին նվիրեց մի ջաղաց և կալվածներ, 1273 թ.—Շիրակ 22 ք:

*ԲԼՈՐ, իգ. < արաբ. بيلور billor «բիւրեղ» բառից, որ նույն է հին Եյ. բիւրեղ հոմանիշի հետ (տես նաև վերը Բիւրեղ անունը): Գործածված է մեր մեջ ԺԴ—ԺՁ դարերում. այնուհետև խափանվել է՝ տեղի տալով Բիլլօր (կամ Պիլլօր) ձևին, որ անցյալ դարում գործածական էր Պոլսում:

— Պիււր, կին Առաքել Կախմիսեցու, որ փրկանքով ազատեց մի հին Աւետարան, պակասորդը նորից պրեկ տվեց և նվիրեց եկեղեցուն, 1383 թ.—Ձեռ. Հալէպի, Ա. 79 ա:

— Հիշված է նաև 1588 թ. (Պիււր, անդ 232 ք) և 1594 թ. (Պլօր, անդ 125 ա):

ԲՆՈՏ, ար. ծագումն անհայտ:

— Բնոտ, քաղկեդոնական քարոդիչ, որին Աղուանից Աբաս կաթողիկոսը («552—596») զուրս վռնեց երկրից.—Կղկնտ. Բ. ք:

*ԲՈՉ, ար. < թրք. بوز «գորշ» բառից. մի անգամ հիշված է Պօղ (կամ Պօղի՝) ձևով 1687 թ. (Ձեռ. Թաւր. 24 ք): Սրանից են Բոզոյեան, Բոզիկեան ազգանունները: Գործածական էր Ոզմեցոց մեջ Պազօ ձևով (տես իմ Բարբառագիտութ. էջ 156):

ԲՈՉԷԴ, ար. ծագումն անհայտ:

— Բոզեդ, հիշված է իբրև վկա մի Աւետարանի ընծայաբերության՝ Դաղիտոյ Ս. Գէորգ եկեղեցուն, 1348 թ.—Ձեռ. Ագուլ. (Արրտ. 1911, 565):

ԲՈՀ, ար. ծագումն անհայտ:

— Բոհ, քահանա. մամուկից եղավ Կաղսեաի նշխարաց գլուտին (560 թ).—գրծ. Բոհիլ՝ Կղկնտ. Բ. ք:

ԲՈՂԱՏ, ար. ծագումն անհայտ. (բայց ինձ թվում է թե կա այստեղ ընթերցման սխալ՝ Բողատ փխ. Բուլատ):

— Բողատ, առաջնորդ Վարդապյ վանքի. հաջորդեց Ստեփաննոսին՝ շուրջ 580 թ.—Հայապ. 232:

*ԲՈՂԴԱՆ, ար. < ռուս. Богдан անունից, որ է Աստուածա-

տուր»։ հիշված է 1613 թ. Պողոտան ձևով (Տաշեան, Ցուց. 344), 1820 թ. Պուղտան ձևով (անդ 389)։ Սրանից է Բուզղանեան ազգանունը (Նոր-Նախիջևան)։

*ԲՈՂՉԱԳՈՒԼ, իգ. < Թրք. بوزغ bogða «ծրար» + պրս. Կ «վարդ» բառերից, իբր թե «մի ամբողջ ծրար վարդ»։ Գործածական է այժմ Չանգեզուրում և հնչվում է Բոխյազիլի։ Բայց ունինք նաև Բաղչազուլ, որ տես առանձին։

†ԲՈՅՍ, ար. < հյ. բայս «տունկ» բառից. հմմտ. իր համապարը նարասունկ, որ և հուն. Νεόφυτος։ Մի անգամ հիշված է ԺԴ դարում։ Տես սրա փաղաքշականը՝ Բուսիկ։

— Բոյս, որդի Կարապետ կրոնավոր գրչի, որ օրինակեց մի Աւետարան, 1344 թ.—Թորոս աղբ. Բ. 355։

*ԲՈՒԻԲԱՔ, ար. համարում եմ կրճատված արաբ. بكي Abū-bakīr անունից։ Այս անունով հայտնի է Արաքսների առաջին խալիֆան, որ նստավ 632—634 թվին և է հաջորդ Մուհամմեդի։ Այս անունով գիտենք միայն՝

— Բուբաբ Տէր Չաքարեանց, ի Սասորալէզ կալվածներ է նվիրել Վայոց ձորի Սպիտակաւոր Աստուածածնայ վանքին (Մխական 138)։ Թվականը հայտնի չէ. բայց որովհետև հիշված է Էաշոյի որդի Ամիր Հասանի հետ, ուստի պետք է դնել 1318--34 շրջանում։—Տես և Բուպա։

*ԲՈՒԴԱՂ, ար. < Թրք. بودا budaq «բարունակ» բառից, ճիշտ ինչպես հյ. բարունակ դարձել է անձնանուն։ Համազորն է Թադիանու (որ տես)։ Գործածական էր նաև Թուրքերի մոտ. ինչ. Amīr Budaq xān որդի Ղարա Ուսուֆի՝ մ. 1417 թ. (Այրարատ 328)։ Այժմ էլ գործածական է Կովկասահայոց մեջ և սրանից է Բուդաղեան ազգանունը։ Հնագույն հիշատակություններն են՝ 1513 թ. (Օրբ. ժմ. 46 = Մխական 34 ա) և 1524 թ. (տես տակը)։ հիշված է նաև 1866 թ. (Ձեռ. Վասպ. 928) և երկու անթվական հիշատակարանում, առաջինը գրված 1503 թվից հետո (Ձեռ. Վասպ. 618) և երկրորդը՝ 1521 թվից հետո (Ձեռ. Վենետ. Բ. 384)։ նաև Պուտախ գեղջաւազ Գննի, ԺՁ դարի կեսին (Միսական 375 բ). բոլորն էլ գրված Արևմտահայ տառադարձությամբ՝ Պուտախ։

— Պուտախ Ամթեցի, պայտար արհեստավոր. հայրը արևորդի էր, մայրը Մարաղայի քահանայի աղջիկը։ Մարաղայից գաղթեցին Ամիթ, ուր մնացին 28 տարի։ Պուտախը գիտեր Թուրքերեն, արաբերեն և պարսկերեն լեզուները, բայց հայերեն

չգիտեր։ Սիրում էր լսել հայոց եկեղեցու արարողությունները։ Սովորեց Մկրտիչ արեղայի մոտ և դարձավ քրիստոնեության քարոզիչ Թուրքերի մեջ, որոնցից 90 մարդ մկրտեց։ 1000-ից աւելի նախախ գիտեր, այն է Թուրքերեն քրիստոնեական երգեր, որոնք մեծ մասամբ նասիմի անուն քրիստոնեա դարձած Տիգրանակերտցի մի Թուրք նահատակի գրած ու հրգած տաղերն էին։ Ամբողջ քաղաքը զարնուրած էր նրա համարձակ քարոզության վրա։ Թուրքերը տարին նրան Գասական շեյխի մոտ, որ նստում էր Տիգրանակերտից 6 ժամ հեռու։ Ամբողջ գիշերը վիճեցին, բայց անօգուտ։ Տարին նորից քաղաք. դատավորը և փաշան շատ աշխատեցին համոզել և մահմեդական դարձնել, բայց երբ մերժեց, չարչարեցին, բանտարկեցին և մի գերանի վրա ոտքից ու գլխից զամելով՝ փայտակուլայի մեջ այրեցին «1524 թ»։ Իր ուսուցիչ Մկրտիչ արեղան գրեց նրա նահատակության պատմությունը, որ տես Նոր վկ. 360—367.—Չամչ. Գ. 516, Ազգապ. 2227։

*ԲՈՒԹ, ար. ծագումը տես Բուտ։

— Բութ, քրմապետ ասորուշանի, Հոփսիսիմեանց ժամանակ. —Ալիշան՝ Հին հաւատք 45 (հանելով Տիրամօր պատկերի պատմութեան մի ընտիր օրինակից), Արշալ. քրիստ. 121, Հայապ. 79։

ԲՈՒԹԻԿ, ար. հիշված 1719—24 թ. (Այրարատ 305). գործածված է Երևանում 1721 թ. (Աբբ. երև. 17)։

ԲՈՒԹԻԿ, ար. < հավանաբար հյ. բուծել բայից։ Մի անգամ միայն գործածված է ԺԵ դարում։

— Բուծիկ (միայն սեռ. Բուծկին ձևով), որդի Վարդանի և եղբայր Յոհանի, որ Խիզանում, Մկրտիչ քահանային գրել տվեց մի Աւետարան, 1482 թ.—Ձեռ. Վասպ. 492։

*ԲՈՒԼԱՅ, իգ. < Թրք. بولا bula «մորեղոր կին, քեռակին» (Будагов, Сравн. слов. 1, 288 ա)։ Իբրև անձնանուն հիշված է մի անգամ 1583 թ. Պուլայ ձևով Ձեռ Դաղեան, Բ. 48 բ։

*ԲՈՒԼՂԱՆ, իգ. < չաղաթ. بولغان bulgan «կղնաքի» բառից (Будагов, Сравн. слов. 1, 290 բ, ուր այս բառը համարվում է մոնղոլերեն)։ Հազվագյուտ անուն. գտնում եմ միայն երեք անգամ հիշատակված. առաջինը ԺԴ դարում, երկրորդը՝ ԺԵ դարում և երրորդը 1503 թ. (Ձեռ. Վասպ. 620 Պուլղան ձևով)։

— 1. Բուլղան, դուստր Չաքարիայի, ազգական Կարապետ կրոնավորի, որ օրինակել տվեց Հին Կտակարանը՝ Սղկայու վանքում, 1381 թ.—Ձեռ. Ազուլ. (Արրտ. 1911, 850)։

— 2. Պուլղան Կանիռապատցի (սենն անհայտ), որ օգնել է մի Աւետարանի գնման, 1435 թ.—Ձեռ. Թաւր. 13 ա:

*ԲՈՒԼՂԱՆԴԱՐ, ար. < ԹԹր. بولغاندماق bulğandərmaq «բրգոնը, ապստամբեցնել» բայից (Будагов, Справ. слов. I, 290 ա): Շատ անսովոր անուն. մի անգամ գործածված է ժե դար:

— Բուլղանդար, մերձավոր Յովհաննէս գրչի, որ Խիզանում օրինակեց Աւետարանը, 1499 թ.—Ձեռ. Վենետ. Ա. 577:

*ԲՈՒԼՂԱՐ, ար. < Բուլղար ազգի անունից. հիշված է մի անգամ ժԱ դարում:

— Բուլղար, նշանավոր վարդապետ. ուղեկից եղավ Պետրոս Գետադարձ կաթողիկոսին՝ Պոլիս գնալու ժամանակ «1047 թ».— Ուռն. 104.—Ազգապ. 1236 դրում է Բուլխար, ըստ տպ. Երուսաղէմի: Հայտնի է որ Բուղա ոստիկանի անունն էլ գրվում է նաև Բուխա:

*ԲՈՒԼՈՒԹ, ար. < Թրք. بولوت bulut «ամպ» բառից: Անսովոր անուն. մի անգամ գտնում եմ գործածված անթվական մի հիշատակարանում, որ գրված է 1452 թվից հետո (Ձեռնվ. Կասպ. 416), երկրորդ անգամ Բուլթր ձևով՝ 1649 թ. (Տաշեան, Ցուց. 513 բ) և երրորդ անգամ Բուլութ ձևով՝ 1695 թ. (Ձեռ. Թաւր. 112 ա):

*ԲՈՒԼԿԱՐԱՄ, ար. < արաբ. ابولكارام abul-karam «հայր ողորմութեան» անունից (ըստ արաբական սովորութեան՝ այսպես է կոչվում մեկը, որ Քարամ անունով մի որդի ունենա): Գործածված է մի անգամ ժԵ դարում:

— Բուլխարամ, պարոն, եղբայր Ոնոփրիոս քահանայի և հորեղբայր Մկրտիչ քահանայի Արճիշեցւոյ, որ ստացավ մի ձառոց, 1441 թ.—Թորոս աղբար, Ա. 222:

*ԲՈՒԼՂԴԱՅ, ար. < Թրք. بولغداي bulğday «ցորեն» բառից: Գործածված է ժԳ—ժԴ դարերում:

— 1. Բուղդա, իշխան, որի ղուստրը Թամար՝ ամուսնացած էր Չաքարէ Բ ամիրապասալարի թոռան՝ Աղբուղայի հետ (ժԳ դար).—Հայապ. 447, Շիրակ 62 բ:

— 2. Բուղդայ, որդի Ելիկուժի, թոռն Տարսայիճի Օրբելեան, եղբայր մեծ իշխանին Բուրթելի և եղբորորդի Ստեփաննոս եպիսկոպոսի Օրբելեան. հիշված է 1314 թ.—Օրբ. կե (գրված է Բուղտայ). Սիսական 95, 193, 195, 202, Ձեռ. Դաղեան, Բ. 30ա (գրված է Պուղտայ): Սրա հետ նույն պիտի լինի՝ Բուղտայ, հազարապետ Բուրթել իշխանի, հիշված Եղեգիսի շրջանում, 1315 թ.—Բարխուտարեանց, Աղուանից երկ. 246: Երիտասարդ հասա-

կում, այնա յուրով քաջ մրցմանց տիգախոցեալ զանթառամն ընկալաւ զպսակ», 1318 թ., ինչպես արձանագրված է իր տապանի վրա, որ գտնվում է Վայոց ձորի Նորավանից եկեղեցում (Սիսական 193):

ԲՈՒԼՂԱՆ, ար. ծագումն անհայտ. Թվի թուրքերեն. հիշված է ժԵ դարում (տես Ձեռ. էջմ. № 945):

*ԲՈՒՆԻԱԹ, ար. < պրս. Bunyāt անունից, որի ավելի հին ձևն է Bupdāt և սա էլ պհլ. Vindāt. բուն նշանակութունն է «բառած, այսինքն փափազին հասած»: Այս անունով հիշատակելի են Իνδātης գորավար Պարթևաց (Ն.Ք. 130). Indād իշխան Թաբարիստանի, Bunyāt իշխան Բուխարայի (Ը դար), Windād քուրդ (մ. 960 թ): Ամբողջական ձևով ունինք Windād-Hormazd, Windād-ispān, Windād-ized, Windād-Xuršid, Windād-Mihr, Windād-umīd անունները, որոնց գզվականն է Վնդայ (Justi 369 բ): Մեր մեջ գործածված է այս ձևով ժՁ դարից (տես նաև Վնդոյ) և այժմ էլ սակավ գործածական է: Սրանից է Բունիաթեան ազգանունը: Բայց կա նաև Պինեաթ 1717 (Սիսական 486), Բինիաթ 1614 թ. (Ձեռ. Թաւր. 120 բ), 1720 թ. (անդ 133 բ):

— 1. Պունիաթ իշխան, սերունդ Անեցի գաղթականների, հաստատված էր Սեբաստիայում. որդեգրեց Ապուղամր Արժկեցի որբ պատանուն (1494 թ): Սուլթան Սելիմ Ա-ի (1512—1520) արշավանքի ժամանակ գաղթեցին Ակն, ուր հիմնեցին Ապուչեխ գյուղը:—Անահիտ 1931, սեպտ. էջ 141, 152:

— 2. Բունիաթ, որդի Աղիջանի, որ գնեց մի հին Աւետարան և նվիրեց եկեղեցուն, 1553 թ.—Ձեռ. Վենետ. Ա. 578:

— 3. Բունիաթ Սեբաստացի. նշանավոր բժիշկ. ունի Բժըշկաբան, որ գրել է Սամսոն քաղաքում, 1630 թվին: Կարծվում էր թե այս աշխատութունը կորած է, բայց Բասմաջեան (Անգրեաց Անպէտ, էջ XII և էջ զ) հայտնում է թե ինքը ունի նրա այդ ձեռագիրը: Խմբագրել է նաև Ամիրտովաթի Օզուտ բժշկութեանը 1626 թ. և ավելացրել զանազան հավելվածներ (Ամիրտ. օգ. բժշ. ի է).—Տաշեան, Ցուց. 599—600, Յոնիանեան, Հետազոտ. Բ. 485—491. Ամիրտ. անդ. էջ 133, 442. Ամիրտ. օգ. բժշ. 8, 382, 453 (գրված Պունիաթ):

— Անհայտ թվականով են՝ Բունիաթ (Ձեռ. Վենետ. Բ. 384), Պունիադ (Տաշեան, Ցուց. 505), Պունեաթ 1656 թ. (Երեմ. չէ: օր. 167) և շատ ուշ՝ 1723 թվից էլ Բունիաթ (Ձեռ. Վենետ. Ա. 220):

†ԲՈՒՆԻԿ, ար. < հյ. Բուճիկ «փոքրիկ բույն» ձևից: Մի անգամ հիշված է Բուճիկ (սեռ. Բունկանն), նվիրատու Արջոյառիճի վանուց (Թվականն անհայտ).—Շիրակ 123 ա:

ԲՈՒՊԱ, ար. և իգ. ծագումն անհայտ: (Կա կիրգիզ. < bupe «փոքր երախա», բայց տևս նաև Բուբաք):

— 1. Բուպա, իշխանաց իշխան, հայր Ասփայի և աներ Լիպարիտի՝ որդւոյ Ելիկուժի. Աղբերիս գյուղը նվիրեց Նորավանքին՝ 1223 թ.—Օրբ. կգ, կդ.—Բուպայն՝ Օրբ. կդ.—Բուբա՝ Օրբ. կե.—Բուպակ՝ Օրբ. կգ (ըստ մի ձևագրի), Սիսական 180, 185—6:

— 2. Բոբա, ղուստր Զաքարիայի, մայրն է Մամախաթուն Օրբելեանց, կեն Ասիր-Հասան Բ-ի. նվիրաբերում է Բուրաձորի անապատին՝ ոչ ուշ քան 1340 թ.—Յովսէփեան, Խաղբակեանք 206—7:

— 3. Բուբա (կամ Բուբայի) հիշված է Թանատի վանքի անթվական մի արձանագրության մեջ՝ Սիսական 123:

ԲՈՒՌԱՍ, ար. ծագումն անհայտ:

— Բուրգոս Նախիջևանցի, հայր Բենեդիկտոսի, որ 1542 թ. ուղարկվեց Հռոմ, Պապից օժվելու առաջնորդ ունիթոնների.— Զամչ. Գ. 512:

ԲՈՒՍԻՆ, նոր. ծագումն անհայտ (բայց կա պրս. — puser «որդի»): Մի անգամ հիշված է անթվական մի հիշատակարանում, որ գրված է 1466 թվից հետո (Թորոս աղբ. Բ. 338):

†ԲՈՒՍԻԿ, ար. < հյ. բուսիկ «փոքրիկ բույս» բառից. Բույս անվան զգվականն է: Հիշված է մի անգամ 1567 թ. (Թորոս աղբ. Բ. 257): Ավելի ուշ՝ 1695 թ. հիշված է ոմն Բուսիկ, որ սակայն մականուն է և ոչ անուն. «Շնում Մկրտչին, ալ և միւսին որ մականունն Բուսիկ ասեն» (Զեռ. Թաւր. 112ա):

*ԲՈՒՏ, ար. < ասոր. ܒܘܕ bud «եկեղեցական տեսուչ» բառն է, որ իբրև հատուկ անուն էլ գործածվում է. հայտնի է օրինակ՝ Bud ասորին, որ շուրջ 570 թվին ճամբորդեց Հնդկաստանում և հնդկերենից ասորերենի թարգմանեց Գալիլյակ և Դիմնակ գիրքը՝ (Renan, Hist. des langues sémit. Paris 1863, հտ. Ա. էջ 281 այս անունը ուզում է կապել Բուդդայի և բուդդայական քարոզչության հետ): Տևս նաև Բուբ:

— Բուտ Առաւելդեան, հիմնեց Բազարանի Ս. Թէոդորոս եկեղեցին՝ Խոսրովի 34-րդ տարին և Վարազտիրոց մարզպանի օրով (628): Զկարողացավ ավարտել. մեռավ և իր կինը՝ Աննա

շինեց ու վերջացրեց.— Կոզեան, Կմարկնները 137: Տաճարի ճարտարագետական վերլուծությունը տես Թորամանեան, Հայկ. ճարտարագետութ. էջ 232:

†ԲՈՒՐԱՍԱՆ, իգ. < հյ. բուրաստան «ծաղկանոց» բառից. հմտ. պրս. Bustān մաթեմատիկոս, մ. 1288 և Bustān գրող (Justi 74 բ): Մեր մեջ հիշատակված է 1570 թ. (Զեռ. Վենետ. Ա. 672), 1610 թ? (Տաշեան, Տուց. 506 բ), 1619 թ. (անդ 970ա՝ Պուրաստան ձևով):

ԲՈՒՐԵՏ, ար. ծագումն անհայտ:

— Բուրեճ վարդապետ Միջագետցի, որ ուղարկեց իր նանա սարկավագին՝ վիճելու համար քաղկեդոնիկ եպիկոուայի (Սահակ Մուստ) հետ, երբ սա եկել էր համոզելու Աշոտ Մսակերին (801 թ).—Վրդ. խբ (հրտր. էմինի՝ Բիւրատ).—Բուրէտ՝ Մխ. այրիվ. 68.—Չարբ. թրգմ. 620:

*ԲՈՒՐԹԵԼ, ար. ծագումը տես Գամրիկէլ:

— 1. Բուրթեյ որդի Սմբատի՝ «արքայաշուք երէց եղբոր Տարսայիճի, որ պայազատեացն զնա».—Սիսական 201:

— 2. Բուրթեյ Օրբելեան, որդի Ելիկուժի և Թոնն Լիպարիտի. երկտասարդ հասակում սպանվեց Խփշախների պատերազմում՝ Թերեք գետի մոտ, «1261 թ».—Օրբ. կե (մի ձև. Բիւրթեյ).—սեռ. Բուրթեյին՝ Օրբ. կդ.—Զամչ. Գ. 218—9, Սիսական 189, 190, 192, 195, 201:

— 3. Բուրթեյ Օրբելեան, որդի Ելիկուժի և Թոնն Տարսայիճի Օրբելեանց, եղբորորդի Ստեփանոս կաթ. Օրբելեան պատմչի, հայր Պէշքենի և Իվանէի, պապ Սմբատի. հիշված է 1314—1344 Բվւրին. կոչված է գործավար Սիւնեաց, մեծ սպարապետ Հայոց և Վրաց, մեծ իշխան կամ իշխանաց իշխան տանն Սիսական.— Օրբ. կե.—սեռ. Բուրթեյի՝ Յայսմ. ապր. 27, Մեծոփ. 117, Նօտարք 37, 116 (գրված Բիւրթեյի).—Բուրթեյի՝ Մեծոփ. 33, 67, 72.—Սիսական 47, 95, 96, 115, 125, 148, 152, 182, 199, 202, 525.—Բարխուտարեանց, Աղուանից երկ. 246, Զեռ. Դադեան, Բ. 30 աբ (գրված Պուրթեյ), Manus. brit. mus. 22 բ, 59 բ, Ալինեան՝ Գաւազանաղիք 56, Զեռ. Բերլինի 26 բ, Թորոս աղբ. Բ. 375. Զեռ. Թաւր. 35 բ, Զեռ. Վենետ. Ա. 94 (Բիւրթեյ «հեւպատոս և սպարապետ Հայոց՝ ի քաղաքն Սուլտանիայ», 1341 թ). Հայագ. 558. Սմբատեանց՝ Գեղարքունի 486. Յովսէփեան, Խաղբակեանք 21, 199, 202, 204:

— 4. Բուրթեյ Օրբելեան, պարոն, եղբայր Սմբատ իշխանի

Սիւնեաց, թոռ նախորդ Բուրթէլի, տէր Որոտնոյ. հիշված է 1401—2 թ.—Ադամ. 230, 271 (այլ ձեռ. Բիւրթիլ).—Բուրթիլ՝ Մեծոփ. 67, 73: Թաւրիզի Օմար իշխանի բռնադատութեամբ, իր եղբոր Սմբատի հետ հավատափոխ եղավ, բայց հետո նորից դարձան: Իր վրա կան և առակներ (տես Տաշեան, Ցուց. 169 ա, 178 բ, Վրդ. առ. 343).—Այրարատ 323. Չամչ. Գ. 443. Ազգապ. 2035. Սիսական 96:

— 5. Բուրթիլ, հայր Յովսէփի, որ ստացավ մի Աւետարան 1432 թ.—Չեռ. Վասպ. 163:

— 6. Բուրթիլ, հայր Հազարբէկի, որ իլաթում գրել տվեց մի Յայմաւուրք, 1445 թ.—Յորոս աղբ. Բ. 306:

— 7. Բուրթիլ, դպիր Եղեղեաց Դորոտրերդ անապատի 1482 թ.—Յովսէփեան, Խաղբակեանք 236:

— Բուրթիլ հիշված է նաև 1559 թ. (Յովսէփեան, Խաղբակեանք 249), և անթվական մի հիշատակարանում, Չեռ. Վենետ. Ա. 166:

*ԲՈՒՐՍԱ, իգ. < Փոքր-Ասիայի Բուրսա քաղաքի անունից. այս քաղաքը նշանավոր եղավ նրանով, որ դարձավ Օսմանյան նորակազմ պետութեան մայրաքաղաքը՝ 1326 թ.: Գործածված է իբր անձնանուն՝ Ժն—Ժէ դարերում, ապա խափանված:

— 1. Բուսե (ընթերցվածը անստույգ). մի այգի է նվիրել Վայոց ձորի Սպիտակաւոր Աստուածածնի վանքին՝ 1340 թ.—Սիսական 139 (կա պրս. «y büsa «համբույր», բայց չեմ կարծում որ այս անվան մայրը լինի. այլ «-ի կորուստով Բուրսա բառից. հմմտ. տակը № 3):

— 2. Բուրսա խաթուն, դուստր Իսրայէլի և Թուրքանդա խաթունի, որ ստացավ մի Աւետարան, 1448 թ.—Չեռ. Վասպ. 402—4:

— 3. Բուրսա (հոգով Բուրսէն) դուստր Սելչուկ խաթունի, որ Հայրապետ քահանային գրել տվեց մի Մաշտոց, 1466 թ.—Յորոս աղբ. Բ. 337 (նույնը Ա. էջ 232 գրված է Բուռեմ, որ պետք է համարել պատահական վրիպակ):

— 4. Բուրսա, կին Ստեփաննոսի՝ հանգուցյալ եղբոր տանուտեր Մարտիրոսի, որ Բերկրիում, Կարապետ քահանային գրել տվեց մի Աւետարան, 1473 թ.—Չեռ. Վասպ. 467:

— Բուրսա անունը հիշված է վերջին անգամ ժէ դարում (Ջբր. սարկ. Գ. 43) և հատկապես 1619 թ. (Չեռ. Վասպ. 860):

+ ԲՈՒՆԱԻՈՆ, ար. < հյ. բնաւոր բառից: Անսովոր անուն, որ մի անգամ գտնում եմ գործածված ԺԳ դարում:

— ԲՈՆԱՎՈՐ, պարոն, իր կնոջ՝ Տղատիկինի հետ Իգնատիոս գրչին գրել տվեց մի Աւետարան, որ նվիրեց Խծկոնից վանքին, 1236 թ. հետո էլ այգիներ՝ 1240 թ.—Յովսէփեան, Խաղբակեանք 18, 214, Նիւթեր և ուս. Ա. 25, 27 (ուր կա և իր նկարը), Շիրակ 128:

+ ԲՐԱԲԻՈՆ, իգ. < հյ. բրաբիոն բառից, որ նշանակում է «հաղթութեան մրցանակ, պսակ, մի տեսակ անուշահոտ ծաղիկ». փոխառեալ է հուն. βραβειον (> լատ. brabeum) բառից: Բայց հույները և լատիները մեջ իբրև անձնանուն չի գործածվում: Մեր մեջ գործածվել է ԺԸ դարից (տես տակը). հիշատակված է 1796 թվին՝ էֆիմ. էջ 448, և դեռ անցյալ դարում պործածական էր Պոլսում՝ Փրափիոն ձևով, կրճատը՝ Փրափ (տես և Տաշեան, Ցուց. 895 բ և 935 բ): Թվում է թե նույն անունն է Բիւրափիւր, որ սակաւ գործածական է Ազուլիսում:

— Բրաբիոն, դրչուհի. արտագրել է Ալեքսանդր Գազամաթոյի «Անտառ նորագոյն մտածմանց», 1773 թ.—Չեռ. Կարին. էջ 4:

— Բրաբիոն ոմն հիշված է 1736 թ. (Չեռ. Սեբ.—ՀԱ 1927, էջ 37):

ԲՐԻԹ, ար. ծագումն անհայտ. (բայց կա հուն. βριθός «ծանր», որից βριθύνος «ծանրախոհ, լրջամիտ», որ Ապոլլոնի վերադիրն է):

— Բրիթ, պատգամախոս աստուած Հայոց. հիշված է Ս. Բարթուղիմէոսի հույն և լատին վկայաբանութեանց մեջ (Ալիշան, Հին հաւատք 317):

ԲՐԻՄ, ար. ծագումն անհայտ: Հիշատակված է թվականն անհայտ մի ձեռագրում (ԺՁ դար), Բրիմ և Բրեմ ձևերով (մին կամ մյուսը վրիպակ)՝ Չեռ. Վասպ. 767—8: Բայց կա նաև Բարմ, ար. 1590 թ. (Չեռ. Վասպ. 282):

ԲՐՆՁԻՔ, ար. < հյ. բրինձ բառից է արդյոք: Այս անունով հայտնի է միայն՝

— Բրնձիք սարկաւազ Բայազիդի Գարսան գյուղի «1769 թ».—Ազգապ. 3063:

*ԲՐԻՇՈՆ, ար. < ասոր. ܒܪܝܫܘܢ Brīxišō՝ անունից (Հիւրշ. 292), որ բուն նշանակում է «օրհնութիւն Յիսուսի կամ օրհնեալ է Յիսուս»: Տառադարձված է լատ. Barachistus (REA 1, 27): Մեր պատմութեան մեջ ունինք՝

— Բրբիշոյ ասորի ոմն, որ Գարսից Վրամ Թազավորի հրա-

մանով նշանակվեց Հայոց կաթողիկոս, իբրև հաջորդ Սուրմակի «429 թ»։ Բայց իր զեղիւ և անառակ կյանքի համար երեք տարուց վտարվեց («429—432 թ»)։—Սոր. Գ. կդ. Փարպ. ժե.—Բրփիշու՝ Վրդ. իզ. Կիր. 19.—Փրփիշու՝ Պտմ. սահ. 32.—Բրգիւցայ՝ Յն. կթ. ժդ.—Բարգիշու՝ Շնորհ. վիպ. 958.—Բարգիւցայ՝ Մեծոփ. յիշ. գ.—Բրփիշայ՝ Արծր. ժա.—սեռ. Բրփիշայի՝ Սոր. Գ. կդ. Փարպ. ժե. 1մբ. 193.—Բրգիւցայի՝ Յն. կթ. ժդ.—Փրփիշուի՝ Պտմ. սահ. 32.—Սրա փոխարեն Ասող. Բ. ա դնում է Արգիշայ, որ տես.—Բրփիշու կամ Պերկիսու՝ Վրաց աղբ. Ա. 77:

Գ

ԳԱՐԱՂ, ար. ծագումն անհայտ և շատ անսովոր անուն, որով ունինք միայն՝

— 1. Գաբաղ իշխան, որին Վաղարշակը (Ն.Ք. 149—127) ձեռքի երամակներին կուտապան կարգեց և գյուղեր բաշխեց։ Նրանից ձևացավ Գաբեղեան նախարարութիւնը.—Սոր. Բ. է (երկու ձեռ. Գաբա). Ասող. Ա. Ե. Սամ. անեց. 48:

— 2. Գաբաղ սեպուհ Գաբեղեան, կուսակից Վահան Մամիկոնեանի. նահատակվեց Երէզ գյուղի կռիւում, «483 թ.»—Փարպ. ձբ:

*ԳԱՐԲԻԷԼ, ար. < երբ. ܓܘܒܪܝܠ Gabriël անունից, որ բուն նշանակում է «այր Աստուծոյ» (երբ. ܓܘܒܪܝܠ geber «մարդ, տղամարդ» բառից). հմմտ. ասուր. El-gabri, Ilu-gabri անունները (Gesenius 128 բ): Եւրայեցոց մեջ այս անունով էր կոչվում հրեշտակապետներից մեկը. հմմտ. Դան. Ը 16, Ղուկ. Ա. 19: «Մահվան հրեշտակն է, որ մարդկանց հոգին է առնում»: Սրանից են տառադարձված հուն. Γαβριήλ, լատ.-ֆրանս. անգլ. գերմ. Gabriel, իտալ. Gabriele (որի իգականն էլ լինում է Gabriella = ֆրանս. Gabrielle, իբր թե «Գաբրիէլուհի»), ռուս. Гавриил, Гаврила, ասոր. ܓܘܒܪܝܠ = արաբ. ܓܘܒܪܝܠ Jibrāil (որից էլ Կ. Ջիբրալթի): Արդի բարբառներում դարձել է Գաբրէլ (այս ձևը հիշատակված է արդեն 1659 թ. (տես Երեմ. չել. օրագր. 331) և ավելի ուշ՝ 1708 թ. Ձեռ. Վասպ. 564), Գաբրիկ, Գաբո, Գաբի, Ղբ. Կնփի, Կնփէլ, Պլ. Գափրէլ.—Տաթև. հարց. 144 սխալմամբ ստուգաբանում է «Գաբրիէլ, որ է պատկեր Աստուծոյ»: Հիշված է Սիւն. քեր. 204՝ իբրև արական անձնանվան օրինակ:

— 1. Գաբրիէլ, եպիսկոպոս Արղնիի, անդամ Մանազկերտի ժողովի, «726 թ.»—Ազգապ. 839:

— 2. Գաբրիէլ, ավագերեց Սեբաստիայի. նույն քաղաքի հույն մետրապոլիտի ձեռքով բանտարկվեց և չարչարանքով նահատակվեց հավատքի համար՝ 986 թ.—Ասող. Գ. Ի, իդ:

— 3. Գաբրիէլ որդի Ոչուլընտրայ, զորավար Տայոց Դաւիթ կիւրապաղատի. պատերազմի դնաց Ատրպատականի Մամլան ամիրայի դեմ «998 թ» և զարկավ նրան Ապահունիքում. սպանվեց Ռուսաց հետ ընդհարման ժամանակ (1000 թ. ըստ Չամչ. Բ. 882).—Ասող. Գ. խգ. Մխ. այրիվ. 72.—սեռ. Գաբրիէլի՝ Ասող. Գ. խա:

— 4. Գաբրիէլ, որդի Բուլզարաց Սամուէլ հայազգի թագավորի: Բուլզար անունով կոչվում է նաև Ռադոմիր: Ջէյթունի բերդում պաշարված ժամանակ, քաջութեամբ պատերազմում էր իր հոր հետ՝ հունաց Վասիլ կայսեր դեմ: Ազատեց իր հոր կյանքը ստույգ մահից: Երբ Սամուէլ մեռավ սրտի ցավից, Գաբրիէլ հաջորդեց նրան (1014 թ): Վլադիսլավ անուն բուլզար իշխանը, յրի կյանքը մի ժամանակ ազատել էր Գաբրիէլը, դավաճանութեամբ սպանեց նրան և բուլզար գահին տեր դարձավ.—Տէր Սահակեան, Հայ կայսերք, Բ. 291, 293:

— 5. Գաբրիէլ, հայ իշխան և քաղաքապետ Մելիտինէի. իր մի աղջիկը՝ Մարսիլ կամ Մորֆիա եղավ Կին Պալտին Բ թագավորի Երուսաղէմի, իսկ մյուս աղջիկը՝ կինն էր Եդեսիայի Թորոս իշխանի (ժԱ դար).—Սիսուան 47, Շնորհ. և պրգյ. 312, ZAPh 1, 177:

— 6. Գաբրիէլ եպիսկոպոս Էջմիածնի. անդամ Էջմիածնի մեծ ժողովի «1441 թ.»—Մեծոփ. յիշ. ա: Նույն է սրա հետ՝

— 7. Գաբրիէլ եպիսկոպոս, որ հիշված է 1441 թ.—Մեծոփ. յիշ. բ:

— 8. Գաբրիէլ արեղա, գրիչ. օրինակել է Սաղմոսը՝ Յովհաննու վանքում, 1462 թ.—Ձեռ. Վենետ. Ա. 216:

— 9. Գաբրիէլ քահանա, հոգևոր որդի Մկրտիչ քահանայի, որ Բիւրականում օրինակեց Յիսուս որդին և այլ չափաբերական գործեր, 1469 թ.—Ձեռ. Վենետ. Բ. 1113:

— 10. Գաբրիէլ եպիսկոպոս Վաղարշապատցի. վանահայր Յովհաննավանից, հաջորդեց Կարապետին՝ 1443 թ. աշխատեց տապալել Կիրակոս Վիրապեցուն. հիշատակված է նաև 1464 թ. ճարտար գրիչ էր և թողել է զանազան ձեռագրեր, որոնցից

նշանավոր է Մայր Մաշտոցը, որ օրինակել է նույն Յովհաննա-վանքում, 1477 թ.—Մեծփ. յիշ. գ. Զքր. սարկ. Գ. 31. Զամչ. Գ. 489. Այրարատ 172, 174, Սեղրակեան՝ Հայ. եկեղ. պատկեր-յարգ. 106:

— 11. Գաբրիել Ղալաթիացի, նոր վհա՛ Ծնողները Տիւրի-կի Սուռնաւիլ գյուղից էին, իսկ ինքը ծնված ու անված էր Պու-սի Ղալաթիա թաղում: Հավատքի մեջ թուլանալով՝ ենիչերի գրվեց և Կրետէի պատերազմներին մասնակցեց մի քանի ան-գամ: Զղջալով իր ուրացութեան վրա, փախավ Եվրոպա, ուր Ֆեսաց 12 տարի: Իր մկրթը քավելու համար ուխտի գնաց Սպանի-այի Ս. Յակոբ և Հոովմի Պողոս-Պետրոս եկեղեցիները. բայց այսքանը բավական չհամարելով, որոշեց թե «ես ուր կորուսի զանբիծ և զանարատ հաւատս իմ, անդր երթեալ գտանեմ»: Այս մտածմունքով դարձավ Պոլիս և սկսեց հայտնի դավանել քրիս-տոնեութիւնը: Տաճիկները բռնեցին և փաշայի հրամանով կա-խողան բարձրացրին, «1662 թ. սեպտ. 17»: Ակնեցի Յակոբը գրեց նրա կյանքը և մտցրեց մի հին ձեռագրի մեջ:—Նոր վկ. 484—7, յոջ. էջ ԺԳ, Ազգապ. 2626. ՀԱ 1907, 61—62. Բանա-սէր 1906, էջ 105:

— 12. Գաբրիել Աջպահանյ, կաթողիկոս Սոոյ, «1778—1770 թ». կրտսեր եղբայր և հաջորդ Միքայէլ Ա-ի, որի աթո-ռակիցն էր նախապիս Սոյանովեց ավաղակներից՝ Գողան Օղլուի հարձակման ժամանակ—Ազգապ. 2998, 3071. իր մասին մի ըն-դարձակ հիշատակարան տես Ջեռ. Հալէպի, Ա. 372 բ:—Ջեռ. Թաւր. 127—129, Սիսուան 219:

— 13. Գաբրիել արքեպիսկոպոս Երկովիցիացի, պատրիարք Երուսաղէմի՝ «1819—1840 թ» (ընդմիջմամբ). հաջորդեց Թէոդո-րոս Վանեցուն. թույլ և ապիկար մարդ էր. իր իշխանութիւնը լոկ անվանական եղավ.—Ազգապ. 3533, 3741:

— 14. Գաբրիել եպ. Շիրոյիան, Վանի առաջնորդն էր. Պաշատուր Մոկացուց հետ ընտրվեց կաթողիկոս Աղթամարի: Պոլսի ազգային իշխանութիւնը թիւ ընդունեց, բայց էջմիածնի կաթողիկոս Ներսէս Աշտարակեցին չհամաձայնելով՝ Գաբրիէլը մնաց սարտամ դրութեան մեջ և վարեց ինչպիս Վանի առաջ-նորդի, նույնպես և Աղթամարի կաթողիկոսի պաշտոնը՝ առանց օծման, «1851—1857 թ».—Ակինեան՝ Գաւազանագիրք 175—179, Ազգապ. 3961:

*ԳԱԳ, ար. ասորեստանյան անուն է. հմտ. Gāgu իշխան

այն մարտիկ ժողովրդի, որ բնակվում էր Ասորեստանի հյուսի-սային կողմը,—Gag իշխան Սաքի գավառի (Մարաստան): Սրանց հետ համեմատվում է երբ. յձ Gog, որ է Մագոգ ժողովրդի իշ-խանը (Եղեկ. ԼԸ 1, 2, 14 ևն. տես Gesenius 133 ա): Այս անու-նով մեր պատմութեան մեջ գիտենք միայն երկու անձ, բայց շատ ավելի սովորական է նրա փաղաքշական Գագիկ ձևը:

— 1. Գագ իշխան Հաշտենից. Վրթանէս կաթողիկոսը ու-ղարկեց նրան Բիւզանդիոն, խնդրելու կայսրից, որպեսզի թա-գավորեցնի Սոսրով Բ-ին՝ Հայոց վրա «330 թ».—Սոր. Գ. դ (2 ձեռ. ունին Դատ, ինչպես գիտե նաև Բուզ.):

— 2. Գագ եպիսկոպոս, անգամ Շահապիվանի ժողովի «444 թ».—Ազգապ. 330:

*ԳԱԳԻԿ, ար. նախորդ Գագ անվան փաղաքշական ձևն է. գործածված է մեր մեջ է դարից սկսած մինչև ԺԴ դար. վերջին անգամ հիշված եմ գտնում 1311 թվեց ավելի ուշ գրված ան-թվական մի հիշատակարանում (Ջեռ. Թաւր. 74 բ). և այժմ էլ գործածվում է կովկասում: Անգործածական է դարձել Պոլսում, գ տառի ք հնչման պատճառով: Բայց պահված է հայոց մեջ՝ հե-տևյալ թուրքերեն առածում. «Gagig bizde, biz Gāgigde Գա-գիկը մեզ մոտ, մենք Գագիկի մոտ»: Այս առածը գործ է ած-վում այն անձերի կամ հարեանների համար, որոնք շարունակ և փոխադարձաբար միշտ միմյանց տուն հյուր են գնում: Ան-շուշտ ակնարկում է Գագիկ անունով մի անձ, որ իր մի հարեանի հետ այդպիսի լավ հարաբերութեան մեջ էր:—Արաբների մոտ տառադարձված է ǰ-ի jājiq.

— 1. Գագիկ Մամիկոնեան, որդի Մանուէլի, Գարսից Սոսրով Բ թագավորի (590—628) կողմից կանչվեց Տիգրոն և հասավ մեծ պաշտոնի (է դարի սկիզբը).—Սեբ. ժա, ժգ:

— 2. Գագիկ Կամսարական իշխան. որդի Վահան պատրի-կի և կրտսեր եղբայր Ներսէս պատրիկի. ի հիշատակ իր նահա-տակ քրոջ՝ Շուշանի շինեց Վարդանակերտի եկեղեցին «708 թ». —Զամչ. Բ. 373, 382, Տաշեան՝ Ցուց. 656 բ, Այրարատ 56, Ազգապ. 807:

— 3. Գագիկ, որդի Վարդ-Տրդատ իշխանի Աղվանից և եղբայր Վարդան պատրիկի. պատանգ էր հունաց մզտ. բան-տարկված ֆեսաց 12 տարի (Ը դար).—Յղկնտ. Գ. ը, ժ, ժբ.—սեռ. Գագիլայ՝ Կղկնտ. Գ. ժբ:

— 4. Գագիկ Արծրունի, եղբայր Սեբաստի, իշխան ասպուռ-

բականի. շենացրել է Աղբակ գաղափորը (Ը դար).—Սուտ-Շապհ. էջ 37:

— 5. Գագիկ Արծրունի, որդի Աշոտի, իշխան Վասպուրահանի, եղբայր Սահակի. նախորդ Գագիկի թոռնորդին է (Ը դար).—Սուտ-Շապհ. 37:

— 6. Գագիկ, որդի Ներսեհի և թոռնորդի Վարազ-Տրդատ իշխանի Աղվանից. միհրական ազնվական ցեղից (Ը դար).—Կղկնտ. Գ. իգ. Մխ. այրիվ. 23.—սեռ. Գագիկայ՝ Կղկնտ. Գ. իգ:

— 7. Գագիկ Արծրունի, որդի Վահանի. լուծեց իր Սահակ և Համազասպ նահատակ եղբայրների վրեժը՝ «շուրջ 758—764 թ», ջարդելով արաբներին՝ իրենց Սուլէյման զորավարի հետ: Ծալեհի արշավանքի ժամանակ ամրացավ Նկան բերդում և սկզբնայն ասպատակել Գարսից գավառները: Վերջապես բռնվեց արաբներից և մեռավ բանտում.—Ղև. լր. Ասող. Բ. դ.—սեռ. Գագիկայ՝ Ղև. լ.—Հիշված է նաև Beladōri 212՝ jaijq ձևով (Պալաթ. Արաբ. մատ. 65):—Չամչ. Բ. 409:

— 8. Գագիկ Սիւնի, որդի Սահակի և եղբայր Գրիգոր Սուփանի և Հրահատի (Թ դարի սկիզբը).—Օրբ. ծգ:

— 9. Գագիկ Արծրունի, որդի Աշոտի և թոռն Գրիգոր-Դերենիկի Ա., եղբայր Գրիգոր-Դերենիկի Բ և Համազասպի: Երբ այս երեք եղբայրները բաժանեցին Վասպուրականն իրենց մեջ, Գագիկը ստացավ Նկանը, Ճուաշն ու Կոտորը. հետո էլ գնեց Վանը՝ իր Գրիգոր եղբորից (Թ դար).—Սուտ-Շապհ. 39, 40, 47, 48.—սեռ. Գագիկայ՝ անդ 40, 47—49:

— 10. Գագիկ Սիւնի, որդի Գրիգորի Սիւնեաց տեառն. հիշվում է Տաթևի 844 թվի կալվածագրում.—Օրբ. լր:

— 11. Գագիկ Սիւնի, նախարար. հիշված է Թ դարի կեսից հետո.—սեռ. Գագիկայ՝ Օրբ. լգ:

— 12. Գագիկ Արծրունի Ապուժրուան, որդի Վահան Արծրունու և աներ Աշոտ Արծրունու՝ որդույ Գրիգոր-Դերենիկի Գ. Բուդա ոստիկանի ձեռքով գերի տարվեց Բաղդադ («852 թ»): Բայց ողջամբ վերադարձավ Վասպուրական: Գրիգոր-Դերենիկը խարդախությամբ բռնեց նրան և բանտարկեց Վանի բերդում. բայց հետո արձակեց: Ներկա էր Սմբատ Ա-ի թագավորական օժման հանդեսին («891 թ»): Գրիգոր-Դերենիկի մահից հետո, Գագիկը բանտարկեց իր փեսա Աշոտին և նրա երկու եղբայրներին և խլեց Վասպուրականի իշխանութունը: Միացավ Միջագետքի Ահմադ ոստիկանին և դավաճանությամբ կռվեց Սմբատ

Ա թագավորի դեմ («895 թ»): Բայց ինքն էլ շուտով սպանվեց Գագիկ Արծրունու ձեռքով:—ՅՆ. կթ. լր. Արծր. Գ. գ, ժը—ի, իր, լ. Օրբ. լգ.—սեռ. Գագիկայ՝ ՅՆ. կթ. լր. Արծր. Գ. ժը, ի, իբ, Գ. բ. լ.—Ապուժրուան՝ Արծր. Գ. իգ. Գ. ա, բ.—Ապուժրուան՝ Սուտ-Շապհ. 64, 68, 69, 71—75, 84.—Մրվան՝ անդ 74, 84.—սեռ. Ապուժրուանայ՝ Արծր. Գ. ժը, ի, իբ, իդ, իե. Գ. ա, բ.—Ապուժրուանայ՝ Սուտ-Շապհ. 69, 73—75.—Մրվանայ՝ անդ 73, 84.—Չամչ. Բ. 718—721:

— 13. Գագիկ, առաջնորդ ուխտին Ատոմայ (հավանաբար Աղձնեաց նահանգում, Սղերդի մոտիկ Ատոմեանց վանքը): Ժամանակակից է Սմբատ Ա-ի («914 թ»): Հավաքեց նահատակների վկայաբանութունը և դասավորելով հողմեակաճան ամիրների օրերով՝ կազմեց առաջին Յայսաուրքը, որ կռվեց Ատոմագիր կամ Հոտոմագիր, Տօնացուցակ, Տօնանամակ: Ատոմագիր անունը նրանից է, որ կազմված է Ատոմի վանքում: Բայց որովհետև հաջորդ դարում, Ատոմ Անձևացի եպիսկոպոսն էլ՝ վերամշակության ենթարկեց նույն գործը, ուստի շատեր կարծում են, որ նրա անունով է կոչված (տես էջ 255, № 8): Առելի ուշ՝ շատեր նորանոր հավելումներ են արել, այնպես որ Գագիկի գործը կորած է (Հայասպ. 79):—Ասող. Գ. գ. Մխ. այրիվ. 70. Չարբ. Հին գպր. 569. Ազգասպ. 982: Նույն անձն է՝

— 14. Գագիկ վանահայր, որ ասորերենից թարգմանեց Ներսեհի և Անանունի պատմութունը և մտքեց Հարանց վարքը.—Վրք. հց. ա. 368. Տաշեան, Ցուց. 303 բ, 703 ա:—Նույնպես՝ իր սարկավազ Գրիգորի հետ թարգմանեց ասորերենից Ս. Մարութայի վարքը (Վրք. և վկ. Բ. 3

— 15. Գագիկ, իշխան Տարօնի. իր բանակով օգնական գնաց Սմբատ Ա-ի՝ պատերազմելու համար Ափխազաց Դոտաս թագավորի դեմ՝ շուրջ 908 թ.—Սուտ-Շապհ. 81:

— 16. Գագիկ-Խաչիկ Արծրունի, որդի Գրիգոր-Դերենիկի Գ Արծրունույ՝ իշխանի Վասպուրականի, ջեռորդի Սմբատ Ա թագավորի Բագրատունեաց, եղբայր Աշոտի և Դուրգէնի: Ծնվել է 879 թ: Սպանեց Աշոտ Արծրունու աներ՝ Գագիկ Արծրունի Ապուժրուան իշխանին, որ սպստամբովի ու դավաճանել էր Սմբատ Ա-ի դեմ: Իր եղբոր՝ Աշոտ իշխանի մահից հետո, ժառանգեց Վասպուրականի իշխանութունը: Նախիջևանի վեճի պատճառով զժտելով Սմբատի դեմ, միացավ Յուսուփ ոստիկանին, աղքատամբվեց նրանից և անկախ թագավորեց Վասպուրականի վրա

(«908 թ»): Այսպես սկսվեց Արծրունեաց թագավորութունը, որ 1021 թվին փոխադրվեց Սևբաստիա: Գագիկը ինքն էլ հետո ենթարկվեց Յուսուփի արշավանքին, որ վանեց քաջությամբ: Հաշտվեց նրա հաջորդ Ըսբուքի հետ: Արել է մեծամեծ շինություններ, որոնց թվում նշանավոր է Աղթամարի Ս. Պապ (ըստ Հաւաք. սկսել է 921 թվին և վերջացրել 924 թ): Իշխել է 29 տարի, այն է մինչև «937 թիվը» (իսկ ըստ Հաւաք. 33՝ մինչև 973 թ): Ունի և մի թուղթ, որ պրել է Հունաց Ռոմանոս Ա կայսեր (920—944): Այդ թուղթը ավանդում է Դիրք թղ. ձր.—Յն. կթ. յոջ. լղ. լւ. խզ, խե—խը, ծա, ծզ, ծե, կա, կզ, կէ. Ասող. Գ. զ. խզ. Դիրք թղ. ձր. Արծր. Գ. ժթ. ի, իբ, իզ, իե, իթ, լ. Գ. ա—գ. Վրդ. խզ, ծա. Վրդն. աշխ. 515. Օրբ. լէ, խ, խբ. Կիր. 46. Մխ. այրիվ. 19, 71. Սամ. անեց. 99. Սուտ-Շապհ. 64, 71, 74—76, 83, 85. Հաւաք. 1, 3, 13, 15, 21, 32—34, 45, 46, 58, 59, 64, 83. Օրբ. սղր. 36. Անանուն ժմ. 15. Մին. համդ. 31. Արծր. պատմության ձևագրի շիշատակարանում՝ 1303 թվից. նաև Կաստ. Պերփեբ. 187, 15 հուն. Κεχελουος ձևով.—սեռ. Գագիկայ՝ Յն. կթ. խզ, խե, խը, խթ, ծա, ծե, կ, կա, կզ. Դիրք թղ. ձր. Ասող. Գ. և, ը, խզ. Սուտ-Շապհ. 85. Օրբ. լէ, խբ, ծբ. Յայսմ. յուլ. 30. Արծր. Գ. իբ, իզ, իե, իէ, իթ, լ. Գ. ա—գ, գ—թ, ժա, ժբ. Ուն. 8, 34. Վրդ. կզ. Սմբ. պտմ. 27. Հաւաք. 2, 3, 6, 12, 14, 21, 26, 29, 36, 41—42, 82. Առաք. պտմ. 324.—Գագիկայ՝ Սուտ-Շապհ. 76, 83. Արարները կոչում են Ջաջիկ (jājiq) —Իբն-Դիրանի (տես Պալաթ. Արար. մատ. 143, 144, 146) կամ պարզապես Ibn-ed-Dairāni՝ իր հոր Դերենիկի անունով (տես Huart REA 1, 420).—տես և Ձեռ. Վենետ. Ա. 385, 388.—Չամչ. Բ. 718—826:

— 17. Գագիկ, զորավար Հայոց և Վասպուրական իշխան, որի հրամանով թովմա Արծրունին պրեց իր Պատմությունը (հմտտ. նաև Գրիգոր).—Արծր. Ա. գ, ժա:

— 18. Գագիկ Սիւնի, որդի Վասակ Սիւնույ և Լղբայր Սմբատի (Ժ դար).—հայտնի չէ թե ով է.—սեռ. Գագիկայ՝ Օրբ. ծթ:

— 19. Գագիկ կաթուղիկոս Աղվանից. Լղբայր և հաջորդ Սահակի. էր եպիսկոպոս Գարդմանի. Անանիա կաթուղիկոս Մոկացին գահադուրկ արեց նրան մեռել է «958 թ».—Կղզնատ. Գ. իզ. Օրբ. ծա. Կիր. ը. Մխ. այրիվ. 24. Հայապ. 385. Օրբ. ծա. Կիր. ը.—բց. ի Գագիկայ՝ Օրբ. ծա:

— 20. Գագիկ թագավոր Աղվանից Կիւրիկեանց. հիշված է

իբրև նախորդ Դաւիթ Անհողինի (մ. 1046). ուստի իմա Գուրգէն կամ Կիւրիկէ Ա.—Ուն. 231:

— 21. Գագիկ Ա Բագրատունի, թագավոր Հայոց «990—1020 թ». կոչվում է Շահնշահ: Աշոտ Գ Ողորմած շահնշահի որդին և Սմբատ Բ-ի եղբայրն ու հաջորդն էր: Իր եղբոր հետ գնաց Ափխազների դեմ պատերազմի. տիրեց մի քանի բերդերի՝ Վայոց ձորի, Խաչենի և Փառխոսի կողմերում: Օգնեց Դաւիթ կիւրապաղատին՝ նրա պատերազմների ժամանակ: Շինեց Անիի Ս. Գրիգոր եկեղեցին (1000 թ), որի առաջ էլ կանգնեցրեց իր արձանը. նորոգեց Վանեվանից Կեղեցից և իր թագավորության ամբողջ 30 ամյա շրջանը Հայաստանի համար եղավ խաղաղության և լուսավորության մի շրջան: Նրա արձանը պեղումների ժամանակ երևան հանեց հայազետ Ն. Մառը (նկարը տես Թորամանեան, Հայկ. ճարտ. 271): Բայց վերջին պատերազմի ժամանակ թշնամիները կտոր կտոր արին հին Հայոց արձանագործության այդ միակ մնացորդը.—Ասող. Գ. իբ—լ, լբ, լւ, խա, խզ, խե, խէ, խը. Կիր. 50. Վրդ. խը, ծբ. Անանուն ժմ. 15. Մխ. անեց. գ. Հաստ. բ. Օրբ. լզ՝ ծե. Ուն. 3, 4, 7, 17. Սամ. անեց. 100, 102, 104, 105. Քհնպ. 272. Մխ. այրիվ. 19. Պտմ. վր. ժէ. Սմբ. պտմ. 21—24, 26. Օրբ. ժմ. 11. Նկարք. 97. Մին. համդ. 34, 111. Տաշեան, Տուց. 656 ա.—սեռ. Գագիկայ՝ Ասող. Գ. իթ, լ, խա, խզ, խե, խէ, խթ. Կիր. 50. Սամ. անեց. 100, 102, 105, 107. Մխ. անեց. գ. Հաստ. բ. Օրբ. խթ, ծզ, ծե, կա. Օրբ. ժմ. 12. Ուն. 3, 4, 7, 10, 49, 51, 79, 84, 86, 218. Սմբ. պտմ. 22, 24, 46, 48. Նկարք. 97, 99. Մին. համդ. 34. Տաշեան, Տուց. 657 բ. Վրաց աղբ. Ա. 204, Բ. 97. Չամչ. Բ. 850—896, 1037—8. Չարբ. թրգմ. 454, 761. Այրարատ 497.—կոչում է իրեն Աստ (Արձ. Շիրակ 133—4).—Իր անունով արձանագրություններ՝ Շիրակ 15, 30, 33, 68, 125, 133, 136, 138, 149, 166, Այրարատ, էջ 136:

— 22. Գագիկ թագավոր Կախեթի, որդի Յովհաննէս թագավորի Հայոց. գահակալեց 1039—1058 թ.—Պտմ. վր. ժէ. Justi 108 ա:

— 23. Գագիկ Արծրունի, որդի Գուրգէն-Խաչիկի (մ. 1008)՝ եղբոր Սենեքերիմ թագավորի Արծրունեաց, որի հետ գաղթեց Սեբաստիա՝ «1021 թ».—Վրդ. ծա:

— 24. Գագիկ Բ Բագրատունի, թագավոր Հայոց «1043—1044 թ». Աշոտ Դ-ի որդին էր. հաջորդեց Յովհաննէս-Սմբատ

Թագավորին: Իր ժամանակ երկու կուսակցութիւն կար Հայաստանում. 1) Վեստ-Սարգիսեանք, որոնք ուղում էին Անին անձնել իւրենքին. և 2) Պահլաւունք, որոնք պաշտպանում էին Գագիկի թեկնածութիւնը: Գագիկը, թեև քանիցս հաղթեց իւրենքին և վանեց նրանց արշավանքը, սակայն խարվելով Վեստ-Սարգիսեաններից, գնաց Պոլիս, Հունաց կայսեր մոտ բանակցութեան. բայց բռնվելով բանտարկվեց և հետո էլ թագավորութեանից զրկվելով՝ ուղարկվեց Կապադովկիայի Բիզոս քաղաքը: Այստեղ նա ամուսնացավ Սեբաստիայի Դաւիթ թագավորի աղջկա հետ («1044 թ»): Երկու էր Տուկիթ կայսեր գումարած ժողովին («1065 թ»), ուր Չախչախիչ ատենաբանութեամբ պաշտպանեց Հայոց դավանութիւնը: Լսել էր որ Կեսարիայի հույն մետրապոլիտը (Մարկոս), ի նախատինս հայոց, իր շան անունը Արմէն է դրել: Գագիկը հյուր գնաց նրա մոտ և ստուգելով իրողութիւնը, ձեռի տակ սպանեց նրան: Մանդախան հույն եղբայրները սրան ի վրեժ՝ բռնեցին նրան և Կիլիկիայի քաղաքները («1079 թ»):—Մագ. թղ. (դ), իր, կա, հր). Լաստ. ժ. Օրբ. կե. Արծր. Դ. ժր. Կիր. 52, 57, 58. Անանուն ժմ. 17. Վրդ. ծե, կ, կգ. Ուռհ. 79, 86, 87, 93—97, 138, 162—3, 178—184, 198, 218—220. Սամ. անեց. 105, 107—8, 112—3, 116. Մխ. այրիվ. 73. Օրբ. ժմ. 13, 19. Յայսմ. յուլ. 30. Հեթ. ժմկ. Վահր. ոտ. 190, 191. Օրբ. ողբ 34, 61. Սմբ. պտմ. 54, 57—58, 61—63, 75, 78—82, 86—87. Նհպտք. 97. Պտմ. ուրբ. 213. Մին. համդ. 34—36, 38, 118—9. Տաշեան, Յուց. 482 բ.—սեռ. Գագիկայ, բց. ի Գագիկայ՝ Կիր. 53, 59, 62. Վրդ. ծե, կե. Մագ. թղ. գ, հգ. Լմբ. մատ. 535. Ուռհ. 87, 94—97, 161, 179, 181, 184, 219, 220, 257, 269, 318, 320—321. Վահր. ոտ. 191, 192, 194. Սմբ. պտմ. 62—63, 79, 80, 82, 86—88, 90, 91, 135. Մխ. այրիվ. 19. Օրբ. ժմ. 13. Սամ. անեց. 107, 113, 116, 121, 135. շար. 142. Պտմ. կիւլ. 204. Պտմ. ուրբ. 214. Պտմ. լմբ. 238. Նհպտք. 100, 101. Մին. համդ. 36, 118.—յգ. սեռ. Գագիկայ՝ Կիր. 53 (Կարուց Գագիկ թագավորի հետ միասին).—հունարեն գրված է Καχχίος, ըստ Կեղրենոս պատմիչ, հտ. Բ. էջ 557, որի ամփոփումը տալիս է Տէր Սահակեան, Հայ կայսերք, Բ. 309.—Չամչ. Բ. 919—1039. Ձեռ. Թաւր. 54 ա. Հայսպ. 343. Չարբ. Հին դպր. 91, 777—8.— ըստ իս սա է Գագիկ Բագրատունի քերթող՝ որին հիշում է Վարդան Հայկազնը (Չարբ. Հին դպր. 701—702), համաձայն Ուռհայեցու, որից առել է նաև Ատրնեքսեհի հիշատակութիւնը:

—Շիրթամբ կոչված է Գագիկ-Յովհաննէս կամ Յովհաննէս՝ Աբր. կրետ. 101—102, Առաք. պտմ. 481.—Իր անունով արձանագրութիւններ՝ Շիրակ 138—9:

— 25. Գագիկ թագավոր Կարուց, որդի Աբասի և թոռն Մուշեղ Բագրատունու. ուսումնասիր մարդ էր. գահակալեց «1029 թվին». ղեմ դրավ Տուղրիլի և Ալիսալանի արշավանքներին, որոնց չդիմանալով՝ իր երկիրը հանձնեց Հունաց Կոստանդին ժԱ Դուկաս կայսեր (1064) և փոխարեն ստացավ Մամիզաւ (Τζαμανδός), Լաոիս, Ամասիա և Կոմանա քաղաքները: Սպանվեց «1081 թ»՝ հունաց ձեռքով.—Մագ. թղ. խ. Յայսմ. յուլ. 30. Կիր. 53, 59. Շնորհ. վիպ. 1196. Սամ. անեց. 113. Վրդ. ծր. Վրք. շնորհ. 17. Անանուն ժմ. 17. Ուռհ. 150, 151, 183, 220. Մխ. այրիվ. 74. Սմբ. պտմ. 77, 78, 86. Օրբ. ողբ. 61, 62. Օրբ. ժմ. 14. Հայսպ. 348. Նհպտք. 99.—սեռ. Գագիկայ՝ Լաստ. ժղ. Օրբ. կե. Ուռհ. 155. Մխ. այրիվ. 21.—յգ. սեռ! Գագիկայ՝ Կիր. 53 (Գագիկ Բ-ի հետ միացնելով).—Վրաց աղբ. Ա. 120 Գագիսիտեի, որ պետք է հասկանալ Գագիկ Կարսեցի (թագավոր Կարուց), բայց շփոթում է Գագիկ Բ-ի հետ:—Չամչ. Բ. 912—1040:

— 26. Գագիկ, որդի Գուրգէնի. այս Գագիկի մոտ եկավ բնակվեց Գրիգոր Վկայասէր կաթողիկոսը՝ Մուսուսաուն եղած ժամանակ «1072 թ».—Ուռհ. 206. (Աղզապ. 1288 համարում է Գագիկ թագավոր Կարուց):

— 27. Գագիկ, աշխարհական անուն Աղվանից Գրիգորիս կաթողիկոսի, որ աթոռը նստավ «1139 թվին» (տես Գրիգորիս):

— 28. Գագիկ, որդի Համամի, տեր Տանձեաց. բռնվեց և սպանվեց Փատրուն ամիրայից (ժԱ դար).—Վրդ. ծղ:

— 29. Գագիկ, որդի Դաւիթ Անհողինի. նրա մահից հետո (1048), երբ երեց որդին Կիւրեղէ Բ հաջորդեց իր հորը, Գագիկն էլ իր եղբոր գահակից եղավ. նստել է 1048—1058 թ. պատերազմեց Փատրուն ամիրայի դեմ: Այս Գագիկի մայրը Կախեթի Կիւրեղէ Գ թագավորի դուստր Զորակրցին էր, որ ամուսնացել էր Դաւիթ Անհողինի հետ: Կիւրեղէ Գ ժառանգ չունենալով, որդեգրել էր Գագիկ թոռանը և նրան իրեն ժառանգ նշանակեց: Այսպեսով Գագիկի հետ սկսվեց Կախեթի Կիւրեղեան հայկական հարստութիւնը. մ. 1058 թ. իրեն հաջորդեցին Ախսարթան 1058—1084, Կիւրեղէ Դ 1084—1102, Ախսարթան 1102—3, որ մեղկ ու թույլ մարդ էր. իշխանները ձերբակալեցին և երկիրը հանձնեցին Վրաց Դաւիթ թագավորին. այսպես վերջացավ Կախեթի

Թագավորութունը. — սեռ. Գագկայ՝ Վրդ. ծղ. Վրաց աղբ. Ա. 205. Հայասպ. 392. Մովսէսեան, Լօռիի Կիւր. Թգ. 57, 85—87:

— 30. Գագիկ Սիւնեցի, որդի Վասակի և եղբայր Սմբատի (ԺԲ դար). — *Justi* 108 ա:

— 31. Գագիկ քահանա, «երէց և աթոռակալ եկեղեցւոյ Հերհերի, իշխան ժողովրդեան». հիշված է 1243 և 1247 թ. երկու արձանագրութեանց մեջ. — Սիսական 113:

— 32. Գագիկ Թագավոր, որ շինել է Գագ բերդը. հայտնի չէ թե ով է. — բց. ի Գագկայ՝ Վրդ. ձե:

— 33. Գագիկ, տաղասօց ուշ ժամանակի. հիշված է սիրա- յին մի տաղի մեջ՝ Նոր ժղ. Գ. 52:

†ԳԱԳՏՈՒՐ, իբրև բարդ բառ հիշված է Սիւն. քեր. 205. անշուշտ անձնանուն է՝ կազմված Գագ անունից՝ + տւր բառով, իբրև «Գագի տվածը», ինչպես ունինք Սաչատուր, Տիրատուր, Քրիստոստուր, Գրիգորատուր ևն: Բայց այս Գագ անունով պետք է հասկանալ ոչ թե Գագ անձնանունը, այլ Վրաց դաշտի Գագայ Ս. Սաչը, որ նշանավոր ուխտատեղի էր:

*ԳԱԳ, ար. < եբր. 𐤒𐤁 Gād անունից, որ բուն նշանակում է «բախտ, երջանկութուն» (Gesenius 129 ա, Հիւբը. 292): Այս անունով հայտնի է նախ Յակոբ նահապետի որդիներից մեկը, որի համար էլ բառախաղով ասված է. «Ծնաւ որդի Յակոբայ և ասէ Լիա. Առ իս բախտ իմ. անուանեաց զանուն նորա Գագ» (Ծն. Լ. 11): Կա նաև Գագ քնուկով մի մարդարէ, ժամանակակից Գաւթ- թի (Ա. Թագ. իՖ. 5 ևն): Սրանից են տառադարձված հուն. Γάδ, լատ. Gad: Այս անունը այժմ գործածական չէ. հնից կա միայն՝

— Գագ եպիսկոպոս Վանանդի. անդամ Շահապիվանի ժողովի («444 թ»): մասնակցեց Արտաշատի ժողովին («449 թ»): պատասխանելու համար Միհրներսեհի նամակին. — Եղիշ. 22, Փարպ. իգ. — Հայասպ. 159, Այրարատ 519. (Ազգասպ. 418 համարում է նույն ընդ Գիւտ կաթուղիկոս):

ԳԱԳԻԱՆ (կամ Գագանաս), ար. ծագումն անհայտ: Այս անունով ունինք Մովսէս մի նախարար, որին Թէոդոս կայսրը գրել է մի թուղթ՝ 387 թ. — Գրգը. Քնն. պտմ. 201, Գթրճ. Տիեզ. պտմ. Բ. 520. — համարում են Սորենացու Գագաւոնը, բայց ըստ ձեռի է հյ. Գագ կամ Գագան:

*ԳԱԻԻՇՈՅ, ար. ասորական անուն է, կազմված նախորդ Գագ = ասոր. ܓܘܕܐ gaddā «բախտ, հաջողութուն» + išō «Յիսուս» բառերից: Վերջինիս համար՝ իբրև անձնանունների բարդութեան

երկրորդ մաս՝ հմմտ. Dad-išō, կաթուղիկոս Ասորոց 421—556 թ. (տես REA 1, 27), Qām-išō, Bōxt-išō, Brix-išō = Բրքեշոյ, Klil-išō՝ ևն ասորի անունները (Հիւբը. 292): Այս անունը մեր մեջ մի անգամ միայն կա գործածված, այժմ էլ չի գործածվում:

— Գագիշոյ մախազ Սորխոտունի, մին այն՝ նախարարներից, որոնք Յագկերտի հրամանով Գարսից դուռը կանչվեցին և առ երեսու ուրանալով քրիստոնեութունը, ազատ արձակվեցին: Եղավ կողմնակից Վասակի՝ ընդդեմ ուխտապահների: Գիւտի և Վահանի ժամանակ, ուրացյալ նախարարների գլուխն էր: Ստեպ հանդիմանվելով Գիւտ կաթուղիկոսից («461—478 թ»), չարախոսեց Գերդղի առաջ նրա մասին և պատճառ դարձավ նրա կաթուղիկոսութունից զրկվելուն: Վահանի ապստամբութեան ժամանակ գերի բռնվեց. — Եղիշ. 32, 71, Փարպ. իե, լգ, կդ, կէ. Օրբ. ժգ. Սիմ. ապար. 51, (52, 55). — բց. ի Գագիշոյի՝ Փարպ. կդ, կե. — գրված է Գագեշոյ՝ Եղիշ. 32:

*ԳԱԴ-ՎՇՆԱՍԳ, ար. < Գագ + Վշնասպ անուններից (Հիւբը. 292). առաջինը եբրայական և ասորական անուն է, որ գործածական էր նաև Հայոց մեջ, երկրորդը (Վշնասպ) պարսկական սրբազան կրակի անունն էր (տես առանձին): Գագվշնասպ ավանդված չէ հայոց մեջ, ունինք միայն՝

— Գագ-Վշնասպ, աղվան, Վիրոյ կաթուղիկոսի (595—629) պաշտոնեաներից (գնդապետ), որ ընկերացավ նրան՝ Հոններից փախչելու ժամանակ. — Կղկնտ. Բ. ժղ:

ԳԱԶ (փղբը. Գագիկ), ար. ծագումն անհայտ: Մի անգամ՝

— Գագ, Գագիկ, որդի Սարգսի, որ Լազար գրչին գրել տվեց մի Աւետարան, 1468 թ. — Ձեռ. Վասպ. 451, 454:

†ԳԱԶԱՆ, ար. < հյ. գագան բառից պիտի լինի. հմմտ. հին հայկական անուններից Գայուկ, Եգնիկ, Կորիւն, Սրջիւնիկ, ձնճղուկ ևն:

— 1. Գագան, եղբայր Գորի, ընկեր Բաթիկ Սիւնու, բուն պարսիկ էր, դարձավ քրիստոնյա և Շաղատ գյուղին տեղ եղավ (Ն դար). — Կղկնտ. Բ. ա. Սիսական 211 ա. — սեռ. Գագամայ՝ Կղկնտ. Բ. ա. Օրբ. ժ, ժա. — կամ Գագանի՝ Օրբ. ժա:

— 2. Գագան, իշխող Սամուսատի. նույն տեղի առաջնորդ Թորոս քորեպիսկոպոսի հետ դիմեց Շնորհալուն՝ Արևորդիների ինդրի առթիվ և ստացավ նրա գրավոր պատասխանը՝ «Յաղագս Արևորդեացն դարձի». — սեռ. Գագանի՝ Շնորհ. Թղ. 223 (այլ ձձ. Գովանիդ, Գաւազանից):

— 3. Գագան Լոռեցի, մի խաչքար է կանգնեցրել Գեղարքունեաց Դարանյուխ գյուղի մոտ՝ 1220 թ.—Յովսէփեան, Ռադբակեանք 79:

— 4. Գագան, որդի Գոթիթի, եղբայր Աւիւծի, ինչպես և Կոչեցի Անդրէաս քահանայի, որ Սսում, Սարգիս քահանային գրել տվեց Աւետարանը, 1336 թ.—Չեռ. Վասսպ. 185:

— 5. Գագան, ստացող. նախ քան 1420 թ.—Տաշեան, Յուլ. 666 ա:

ԳԱԶԱԻՄ, ար. ծագումն անհայտ. գործածական էր Կամսարական առնմի մեջ Դ—Չ դարերում. այնուհետև խափանվեց:

— 1. Գագաւոն Ա Կամսարական, որդի Սպանդարտ Կամսարականի. իր հոր և իր Շաւարշ եղբոր հետ ազատվելով Արշակ Բ-ի կոտորածից, փախավ Հունաստան: Մասնակցեց Երևելի ճակատամարտին («385 թ») և իր հանդուգն հարձակումներով ազատեց Արշակ Գ-ին: Սրա մահից հետո, երբ Յունահայաստանի թագավորութունը ջնջվեց, ինքն եղավ առաջնորդ և գլուխնախարարներին («386 թ»): Անցավ Սոսրով Գ-ի կողմը, որ գրեց նրան Արշակունի, որովհետև մոր կողմից Արշակունի էր: Սոսրով Գ-ի ապստամբության ժամանակ, բռնվելով քշվեց Պարսկաստան («389 թ»), ուր և մեռավ.—Սոր. Գ. խգ, խգ, խը, ծ.—սեռ. Գագաւոնի՝ Սոր. Գ. խգ.—Կոզեան, Կմարկնները 91—96:

— 2. Գագաւոն Բ Կամսարական, որդի Հրահատի. իր կորցրած ավագութունը նորից ստացավ Վուսից՝ Ս. Սահակի բարեխոսութեամբ («432 թ»):—սեռ. Գագաւոնի՝ Սոր. Գ. կե.—Կոզեան, Կմարկնները 95:

— 3. Գագաւոն Գ. Կամսարական. ապրել է Չ դարի առաջին կեսին. սրա որդին է Չաւրակ (554 թ), որ տես.—Կոզեան, Կմարկնները 121:

— 4. Գագաւոն, որ շինել է մի վանք Երուսաղէմում, Հռիփ-սիմէի և Գայիանէի անունով (Անաստաս, տես Հայասպ. 227):

ԳԱԶՐԻԿ, ար. ծագումն անհայտ. (բայց կա վրաց գագրի «ვეყრი», գուշակ». եթե այս բառը իրանյան է, կարող է հայերենն էլ նույն բառից լինել):

— 1. Գագրիկ, իշխան Տայոց. Մեծն Ներսէսի ուղեկիցներից մեկը, երբ նա գնում էր Կեսարիա, կաթուղիկոս օձվելու համար («353 թ»):—Մեսր. եր. 25:

— 2. Գագրիկ, իշխան Արեղենից, մասնակցեց Արտաշատի

ժողովին («449 թ»), պատասխանելու համար Միհրնեբրսեհի նամակին: Երբ Վարդան Մամիկոնեանը դառնացած գնում էր Յունահայք, ուրիշ մեծամեծ նախարարների հետ, այս իշխանն էլ ուղարկվեց նրա մոտ, համոզելու և ետ դարձնելու համար.—Փարպ. իգ, լ:—Չամչ. Բ. 68 և Գ. 141 ցանկում միացնում է հաջորդի հետ:

— 3. Գագրիկ Դիմաքսեան, նախարար. մասնակցեց Վարդանի պատերազմին Սեբուխտի դեմ, Ադուանից աշխարհում. վերափորվեց այդտեղ, բայց լավացավ. մասնակցեց Վարդանանց պատերազմին (451 թ).—Նղիշ. 58, 77. Կղկնտ. Բ. Բ. (հրար. Շահն. Գագրիկ). Յայսմ. օգոստ. 7:

— 4. Գագրիկ Արշակունի, եղբայր Արտաւանի. գնաց հունաց Լեոն Ա կայսեր մոտ և ստացավ Մակեդոնիայի Նիկիա քաղաքը՝ բնակութեան համար (471 թ).—Չամչ. Բ. 148 (ավելին տես վերը, էջ 317, № 6):

— 5. Գագրիկ Ապուհարազ, մասնակցեց Մուսէի պատերազմին «851 թ».—Արծր. Բ. Գ:

ԳԱԼԻ, սեռն անհայտ. թերևս Գալուստ անվան փաղաքականն է. հիշված է մի անգամ, 1311 թվից հետո գրված մի հիշատակարանում (Չեռ. Թաւր. 72 ք):

Գալինիկ տես Կալինիկէ:

†ԳԱԼԻԿ, ար. < Գալուստ անվան փաղաքականն է. մի անգամ գտնում եմ գործածված ԺԱ դարում և մի անգամ էլ ԺԵ դարում. կա սրանից Գալիկեան ազգանունը (Վան):

— 1. Գալիկ (սեռ. Գալկոյն ձևով), բարեկամ Աստուածատուր Բաբերդցու, որ մի ճառընտիր գրել տվեց 1205 թ.—Չեռ. Վենետ. Բ. 470:

— 2. Գալիկ, տանուտեր Նորագիւղի՝ 1465 թ.—Այրարատ 320 ք, Նօտարք 221:

†ԳԱԼՈՑ, ար. այսպես կոչված ի հիշատակ երկրորդ զալուստեան Քրիստոսի. «Գալոց է նովին մարմնոֆն ի դատել զկենդանիս և զմեռեալս»: Գործածված է սկսեալ՝ ԺԵ դարից և համարում է մինչև ԺԸ դարի սկիզբը: Այսպես՝

— 1. Գալոց, հայր տանուտեր Դաւթի, որ Թացու գյուղում, Յովսէփ գրչին գրել տվեց մի Աւետարան, 1437 թ.—Չեռ. Վասսպ. 379:

— Գալոց հիշված է նաև 1616 թ. (Չեռ. Վասսպ. 851), 1627 թ. (Չեռ. Թաւր. 3 ք), և ԺԸ դարի սկիզբը (Տաշեան, Յուլ. 789 ք):

— Սրա հետ նույնաձայն է Գալոս, որ հիշատակված է 1581—1810 թվերին. այսպես՝ 1581 թ. (Ձեռ. Վասպ. 694), 1742 թ. (Հաւաք. 51), 1798 թ. (Ձեռ. Վասպ. 223), 1810 թ. (անդ 310): Կարելի չէ սակայն որոշել, թե Գալուստ բառն է, որ կրճատվելով դարձել է Գալոս և սա էլ դարձել է հետո Գալոց (ինչպես Սաղմոս > Սաղմոց), թե ընդհակառակը Գալոց անունն է, որ դարձել է հետո Գալոս, և Գալոց անկախ ձև է:

†ԳԱԼՈՒՍՏ, ար. < կրճատված է Հոգեգալուստ բառից. տոնական բառերից կազմված անունների համար հմտ. Չատիկ, Յարուսթիւն, Համբարձում, Երևում, Ընծայ. սրան համապատասխանում է իտալ. Bonaventura անունը, որ բուն նշանակում է «բարի գալուստ»: Գործածված է մեր մեջ ԺԲ դարից սկսած և այժմ էլ սովորական անուն է: Տես նաև Գալի, Գալիկ և Գալոց:

— 1. Գալուս, մեքենագիտ 1124 թ.—տես Աւետիք, էջ 331. № 2:

— 2. Գալուս, դավանափոխ հայ ճարտարագետ, որ Գոնիա քաղաքում կառուցել է «Ինձէ մինարէի մէղրէսէ» կոչված շենքը, 1251 թվին, շենքի վրա էլ արձանադրելով իր անունը: Նույն քաղաքում, Ալայեղդինի հուշակավոր մղկիթն էլ հայ ձեռքի արդյունք է. մղկիթի վրայի զարդարանքները մեծավ մասամբ հայկական են. բացի սրանից թե մղկիթը և թե ներսի ամբիոնը հայկական ութանկին կաթուղիկի գմբիթներով պսակված են: Ամբիոնի վրայի արձանադրութունը ցույց է տալիս, որ ամբիոնը, հավանաբար նաև մղկիթը շինել է դավանափոխ մի հայ, 1158 թվին, Մէքրէից զիրադառնալու ժամանակ: (Թորամանեան, Հայկ. ճարտարագետութ. էջ 180 ար):

— 3. Գալուս Վաղանդանցի, աշակերտում էր Գրիգոր Տաթևացուն՝ Տաթևի վանքում, 1390—1409 թվերին.—Մեծոփ. 50 գրում է «ի Վաղանդնու Սիւնհայ սուրբ կարապետէն). Յայտ. ապր. 27 (ասում է միայն «ի Վաղընդու Սիւնհայ»): Ազգապ. 1997: Նույն անձն է որ կոչվում է Գալուստ վարդապետ, միաբան Տաթևի վանից. իր միաբանակից Սիմէոնի հետ, Երեմիա վարդապետի հրամանով օրինակեց Տաթևացու Հարցմանց գիրքը՝ հեղինակի կենդանության ժամանակ, 1403 թ.—Ձեռ. Դաղեան, Ա. 66 բ:

— 4. Գալուստ արեղա, հայթայթեց մի օրինակ Գարդգիրք՝ Կարապետ Դերջանցուն, արտագրության համար, 1421 թ.—Ձեռ. Պետերք. (ՀԱ. 1892, 83 ա):

— 5. Գալուս աղա, իբրև իշխանավոր անձ հիշված է Աղվանից կաթուղիկոսության շրջանում, 1423 թ.—Նոտարք 72:

— 6. Գալուս, ազգական Ստեփաննոսի, որ Տրապիզոնում, Յակոբ կրոնավորին գրել տվեց մի Յալամաուրք, 1437 թ.—Труды вост. комм. ИМАО, Կտ. II, 3, էջ 55:

— 7. Գալուս, միաբան Այրիվանից՝ 1441 թ.—Այրարատ, էջ 346:

— 8. Գալուստ արեղա, գրիչ. Աղջոց վանքում օրինակել է Աւետարանը, ճաշոցը և այլ ս. գրքեր՝ 1442—7 թվերին.—Յովսէփեան, Սաղբակեանք 197, Այրարատ 354 ա, Ձեռ. Վհնես. Ա. 687—8: Անշուշտ նույն է այն սխալաշատ տեղեկութունը, որ տալիս է Ձեռ. Կարին. 41, թե Գալուստ արեղան օրինակել է Խազգիրքը ՊՂԱ=1772 (կարգն 1442) թ. Ազգոց! վանքում: Նույն անձը օրինակել է ևս մի Աւետարան. նույն Աղջոց վանքում, 1452 թ.—Նոտարք 170:

— 9. Գալուստ քահանա, որդի Մելքիսէթ երէցի, որ օրինակեց Գանձարանը՝ Աւան դյուղում, 1453 թ.—Bodleian 134:

— 10. Գալուս կրոնավոր, միաբան որ վանքի. հիշված է 1456 թ.—Ձեռ. Վասպ. 425:

— 11. Գալուս, միաբան Յովհաննավանից՝ 1464 թ.—Այրարատ 172:

— 12. Գալուս արքեպիսկոպոս. առաջնորդ Լեռնայոց. նըստել է 1490 թ.—Կամենից 135:

— 13. Գալուս, վանահայր անասլատին Ուրծայ, 1491 թ.—Այրարատ 443 ա:

— 14. Գալուստ արեղա. Կհատուսում օրինակեց մի Աւետարան, 1491 թ.—Ձեռ. Սևանի 10 բ, Սմբատեանց, Գեղարքունի 48:

— 15. Գալուս, որդի Աթաբակի և եղբայր Սպահանի, որ Սաղմոսավանքում մի Աւետարան գրել տվեց Յովհաննէս արեւալին, 1496 թ.—Ձեռ. Թաւր. 22 բ:

— 16. Գալուս, երեց Արախուսի, Բասենցի մի հայ գաղթաւանի որդուն մկրտել էր. ծնող ներք թուրքացան և խանի առաջ ամբաստանեցին թե քահանան թուրքի երախային հայ է մկրտել: Ծանր հրամայեց բանտարկել քահանային և պահանջեց ուրանալ որ կրոնը: Քահանան հավատքը չուրանալով, չարչարվեց և քարոծմամբ նահատակվեց: Թաղվել է Երևանի անապատում (1640 թ.)—Ջրբ. սարկ. Բ. բ. էջ 29—32 > Նոր վկ. 445—448:

— 17. Գալուս Ամասիացի, բժիշկ. իր արվեստը գործադ-

րելու համար ման եկավ Սեբաստիա, Տիգրանակերտ, Տարենտէ, Մարաշ, Այնթապ, Ատանա, Կեսարիա, Ամասիա, Իւնիէ, Սամսոն, Պոլիս, Հալէպ, Ջերմուռք, Ամիթ, Մերզիս, Վան, և ամեն տեղ մեծ հաջողութիւն ունեցավ: Պոլսում, 1669 թ. գրեց իր Բժըշկարանը, որ պարունակում է Մարդակազմութիւն, Ախտաբանութիւն, Առողջապահութիւն, Դեղագուգութիւն, Ախրապատին, Բժշկական բազիրք և Տոմարագիտութիւն: Կա նաև այս գործի համառոտ խմբագրութիւնը:—Տաշեան, Ցուց. 1070 ք, Յովնանեան, Հետազոտ. Բ. 468—482:

— 18. Գալստ Կայծակ Ամասիացի (կամ Զէյթունցի). ընտրվեց Երուսաղէմի պատրիարք, իբր հաջորդ Յովհաննէս Նուհուշիի («1697 թ»). բայց չգնաց իր աթոռը, այլ ամբողջ մի տարի ման եկավ Պոլսից Եղսկիա, Սեբաստիա, Հալէպ, Տիգրանակերտ և Կարին, հանգանակութիւն անելով՝ Երուսաղէմի պարտքը վճարելու համար: Բայց իր հանգանակած գումարները ամբողջ իւրացրեց: Դրա համար պաշտոնանկ եղավ և իր տեղ պատրիարք զրվեց Մինաս Համդեցի («1698 թ»): Պոլսի Աւետիք պատրիարքի պաշտոնանկութեան ժամանակ, օգտվեց խոտովութիւնից և Պոլսի պատրիարքական աթոռը բարձրացավ («1703 թ»). բայց 10 ամսից տապալվեց («1704 թ»):—Չամչ. Գ. 745—8. Ազգագ. 2696, 2722: Եղել է սաղասաց. իր Տաղարանը տպված է Պոլիս 1704, «Լուսաշաւիղ» անուն պրըւմ:—Տաշեան, Ցուց. 1070 ք և 1099ք:

+ ԳԱԼՍՏԱՆ, ար. < Հոգեգալստեան, Գալստեան ձեռն. գործածական է Նոր-Ջուղայում և Հնդկահայոց մեջ. օրինակ՝ հիշատակված է ԺԸ դարում, Նոր-Ջուղա (Ազգագ. 2820): Սրանից է Գալստեանեան ազգանունը:

ԳԱՂԱՏ, ար. ծագումն անհայտ:

— Գաղտ եպիսկոպոս Սիւնեաց, հաջորդ Նունի (և դարի վերջը).—Օրբ. ԺԹ, հա:

*ԳԱՄԱՂԻԷ, ար. < եբր. גמליאל Gamliel անվան հուն. Γαμλιήλ տառադարձութիւնից. բուն նշանակում է «աստուածագործ» (Gesenius 144 ք): Այս անունով հայտնի էր Հրէից մեջ Գամաղիէլ օրենսդատ փարիսեցի, որի աշակերտն էր Պողոս առաքյալը (Գժ. Ե. 34, ԻԲ 3): Այս անունով կար մի վանք Բըզնունեաց զավտում, Խլաթի սահմանում (Նոր վկ. 247): Շատ անսովոր անուն է. այժմ էլ անգործածական. հիշված եմ դանում

մի անգամ ԺԳ դարում (տես տակը) և մի անգամ էլ 1704 թվից հետո (Չու. Նոր-Բայազ. 46 ա): Տես Գամիկ:

— Գամաղիէլ, վարդապետ Բագնայրի. Քրիստափորի և վանքի բոլոր միաբանների հետ հաստատում է առաջնորդի մի վճիռը՝ 1215 թ.—Շիրակ 118:

*ԳԱՄԵՐ, ար. անշուշտ չէ այն Գամերը, որ Յաբեթի որդին և Հայոց Հայկ նահապետի պապի հայրն էր (Սոր. Ա. Ե, Մխ. այրիվ. 17), ըստ որում այս անձի անունը քնավ չէ գործածված մեր պատմութեան մեջ: Այլ ծագում է արար. «qamer զուսին» բառից. գործածական էր Պոլսում, անցյալ դարում, շատ հազվագյուտ կերպով:

*ԳԱՄԻԿ, ար. քիչ գործածված անուն էր Պոլսում, ԺԹ դարում. ծագում է կրճատմամբ Գամաղիէլ անունից (այսպես մեկնեց իմ դասընկեր Սամաթիացի Աստոն Սաչիկ Ասլանեանը):

*ԳԱՄԻԿԵԿԷ, ար. < վրաց. գամրեկելի, որ Ժ—ԺԵ դարերում իշխանական տիտղոս էր և վրաց մեջ էլ գործածվում էր իբրև անձնանուն. այսպես՝ Գամրիկէլ գորավար վրաց բանակի՝ Պամ. վր. էջ 113 և Յովսէփեան, Սաղբակհանք 7—8.—Վրացերենից է փոխառյալ նաև Բուրբի, որ է վրաց. Բիրբվելի. բուն նշանակում է «Բիրբվիսեցի». (Բիրբվիսի կոչվում էր այն ամբողջ, որ վրացի Օրբեիանների գլխավոր կալվածն էր՝ Տիգրիսի մոտ. և այդ ամբողջի տեղն էլ կոչվում էր Բիրբվելի): Նույն բառը ավելի լավ է պահպանված մեր մեջ Բերբուէլ ձևով, որ տես վերը՝ էջ 408:—Այս բոլոր տեղեկութիւնները տվեց ինձ վրացագետ Սուրեն Երեմյանը (1943 մայիսի 31):

— 1. Գամր/կել, պապ Ջաբրիայի, որ Մուղնի գյուղը գնեց և նվիրեց վանքին՝ 1425 թ.—Այրարատ 172 ա, Նոտարք, էջ 77:

— 2. Գամրեկել, որի հիշատակին Աղբաստ ոմն կանգնեցրեց մի խաչքար Հերհերում, 1447 թ.—Սիսական 111 ք:

*ԳԱՅԻԱՆԷ, իգ. հունալատինական անուն է, որ անշուշտ լտ. Gaianus անվան իգական ձևն է: Այս անունով հայտնի է մի եպիսկոպոս, որ Ալեքսանդրիայում հնարել է Եւտիքեան մի հերձված, որ իր անունով կոչվում է gaianien կամ gaianite. Ջարմանայի է որ հին շրջանում այս անունը մեր մեջ գործածական եղած չէ. բացի կույս Գայիանէից, այս անունը կրել է և մի ուրիշ կին՝ 1391 թվին: Նույն իսկ Սորենացին իր Պատմութեան մեջ չի հիշում Գայիանէ կույսին: Ավելի ուշ Գայիանէ ա-

նունը ժողովրդական լեզվի մեջ դառնում է Գարիտնե (Ձեռ. Վենետ. Ա. 594, 1618 թ.), ապա Գարիան, Գարոն (հնագույնն է 1595 թ. Գարիան՝ Ձեռ. Վենետ. Ա. 695 և վերջինը 1749 թ. Գարան՝ անդ 450): ԺՋ դարում վերականգնում է Գայիանե ձևը. այսպես ունինք Գայիանե 1658 թ. (Ձեռ. Քաւր. 51 բ), ապա 1701? թ. (Ձեռ. Վասպ. 1028), իսկ այժմ սովորական է Գայիանէ, Գայան, Գայանուշ ձևերով:

— 1. Գայիանե, սրբուհի հոովմայեցի. Հռիփսիմեան և Գայիանեան կույսերի գլխավորն էր. Դիոկղետիանոս կայսեր ձեռքից փախչելով՝ ամբողջ խմբով եկան Հայաստան և քրիստոնեություն համար չարչարվելով՝ նահատակվեցին Տրդատ Թագավորի հրամանով 301 թ.: Իր շիրմի վրա կառուցվեց Գայիանէի վանքը, որ մինչև այժմ կանգուն է էջմիածնի մոտիկ.— Ագաթ. §§ 138, 143, 149, 165, 167, 182, 189, 190, 201, 207, 210, 737, 759, 768. Արար. Ագաթ. 8, 11, 13—14, 18—20, 24—25, 35, 47, 79. Բուզ. Գ. Ժդ. Խոր. ճառ հռիփ. էջ 311, 314. Պտմ. հռիփ. 298, 300. Կղկնտ. Ա. Ժդ, իա. Կիր. 8. Վրթ. քերթ. պտկ. 304. Շար. կթ. Քղթ. դաշ. 21. Շնորհ. չփ. էջ 470—471. Ոսկ. ներք. լս. 799, 827. Յայսմ. հոկտ. 5, 6, 29. Տաթև. ձմ. դէ. ամ. 407, 534. Չքր. սարկ. Գ. 3.—սեռ. Գայիանեայ՝ Ագաթ. §§ 204—205, 209, 766. Խոր. ճառ հռիփ. էջ 305, 307. պտմ. հռիփ. էջ 298—300. Յհ. կթ. ծր. Կղկնտ. Ա. իա. Վրդ. լգ. Քղթ. դաշ. 27. Ոսկ. ներք. լս. 806. Յայսմ. հոկտ. 5, 6, 29, փետր. 26. Եզն. եր. 267. Նշխ. մատ. 60. Մխ. այրիվ. 65. Տաթև. ամ. 534. Առաք. պտմ. 135, 241, 250—253.—Գայիանե(ի)՝ Հայասպ. 227.—հանգի համար դրված Գայիանիմ՝ Մագ. մեծ են. 72.—գրծ. Գայիանեալ՝ Ագաթ. § 175. Կղկնտ. Ա. իա. (հրտր. Շահն. ունի Գայիանավ), իգ.—Գայիանեիլ՝ Կղկնտ. Ա. իա. (ըստ հրտր. Շահն.)—Գայիանիլ՝ Ուխտ. Ա. կդ.—Գայիանեանի՝ Ասող. Բ. ա. Ճշ. 493. Պտրգ. 646. Ժմ. 601. Յայսմ. օգոստ. 14, հոկտ. 6, նոյ. 29.—Վրաց աղբ. Ա. 20, 22, 169—172. Բ. 98—103.—Իր պատմությունը անցել է նաև Դիոսկորի, որոնց մոտ կոչվում է Աղաթա (Ալիշան, Արշալ. քրիստ. 136):

— 2. Գայիանե, մայր Գէորգ քահանայի, որ Երզնկայում օրինակեց Աւետարանը, 1391 թ.—Ձեռ. Սեբ.—ՀԱ 1926, 241:

— 3. Գաի՛անց, եղբորդուստր Ալեքսիանոս եպիսկոպոսի, որ Արքայից վանքում օրինակեց Աւետարանը, 1486 թ.—Ձեռ. Նոր-Քայազ. 11 ա:

— 4. Գայիանե, Վարանդացի հերոսուհի: Դիզակի մելիք Աւանի քույր Աննա խաթունի և Վարանդայի մելիք Յուսէինի աղջիկն էր: Ծնողները բնակվում էին Վարանդայի բերդավան Աւետարանոց գյուղում: Երբ թշնամի բանակը մտավ Հարաբաղ, զորավարը իր զինվորներով նստավ այս գյուղը: Տեսնելով Գայիանէի գեղեցկությունը, նա մտածեց ձեռք ձգել նրան. բայց չհամարձակվելով բռնություն գործ դնել, օրինական ձևով խնդրեց ամուսնության: Ծնողները համաձայնություն կնդեցին, բայց շարունակ ձգձգում էին: Այդ միջոցին մելիք Աւանը (տես այս անունը) կազմակերպել էր բանակի բարձուղիմէոսյան զիշերը: Որոշված ժամին բոլոր հյուրընկալները հարձակվում են իրենց տունը բռնի հյուր իջած զինվորների վրա և նրանց խողխողում: Աւետարանոցի կոտորածի առաջնորդն էլ Աննա խաթունն էր, որովհետև նրա ամուսինը գնացել էր գավառ՝ կոտորածը կազմակերպելու: Երբ այդ զինված հերոսուհին պուղի փողոցներում կոտորել էր տալիս զինվորներին, այդ միջոցին նրա ինքնակոչ փեսացուն իր կյանքը ազատելու համար, փախչում է Աննա խաթունի տունը: Գայիանէն՝ դաշույնը ձեռքին կանգնած է լինում դռան առաջ: Տեսնելով իր ատելի փեսացուին ներս մտնելիս, օրիորդը իր դաշույնը խրում է նրա սիրտը: Այդ սպանությունից հետո Գայիանէն իր անձը նվիրեց կուսակրոնության և մտավ Աւետարանոց գյուղի կուսանաց վանքը (1733): —Բաֆֆի, Խամսայի մելիքութ. 47—48 (սրա վրա է կազմված Լէօի «Մելիքի աղջիկը» վեպը):

†ԳԱՅԼ, ար. < հյ. գալլ բառից. տես հաջորդները:

— Դայլ Շերպարիք, որդի Դաւթի՝ զորավարի Զաքարիա ամիրսպասալարի. իր եղբոր Գրիգորի հետ Վահանաոիճ գյուղի կեսը նվիրել է Խժկօսից Ս. Սարգիս վանքին՝ 1214 թ.—Յովսէփեան, Պաղրակեանք 17:

†ԳԱՅԼՁԱԳ, ար. < հյ. գալլ + ձագ բառերից. ըստ Յովսէփեան, Պաղրակեանք 114, 291 հաճախ է հիշվում ԺԳ դարում. և այդպես էր կոչվում հատկապես՝ Գալթագ ճարտարսպետ Գեղարդի:

†ԳԱՅԼՈՒԿ, ար. < հյ. գալլ բառի փաղաքշական ձևից. այսպես նաև պրս. Գալգեմ, լատ. Lupus, հուն. Λύκος անձնանունները նշանակում են բուն «գայլ». նմանապես կան բազմաթիվ հունական անձնանուններ, ինչպես Λύκων, Λυκίδας, Λυκοσργος, Λυκίνοσ, Λύκιος, Λύκις, Λυκίσκος, Λυκίτις, Λυκομίδησ ևն, որոնք բոլոր ծագում են λύκος «գայլ» բառից:

— Գայլուկ ոմն, սատարող Հայրապետ գրչին, 1420 թվից առաջ.—Տաշեան, Ցուց. 666 ա:

ԳԱՅՌԷՇ, ար. ծագումն անհայտ. (որովհետև չեմ կարծում թե լինի պրս. گریس gariš «մողես»): Հիշված է մի անգամ ԺԸ դարում (Ձեռ. Արգ. յովհ. 163):

†ԳԱՆՁԻ, ար. < անշուշտ հյ. գառն բառից, ինչպես կան պրս. گنج Ganji և հուն. Πησαυρα անունները, որոնք բուն նշանակում են «գանձ»): (Justi 110 ա կցում է պրս. Ganji անվան հետ, որով հայտնի է մի աղանդի հիմնադիր Բաղդադում. և մեկնում է իբր ganj-dār «գանձավոր» բառից կրճատված):

— 1. Գանձի, իշխան Հայոց. 1036 թվին գրավեց Բերկրի քաղաքը՝ Խորիկ ամիրայից. բայց այնտեղ մի հանկարծական հարձակման ժամանակ սպանվեց.—Ուռհ. 74, 75. Սմբ. պտմ. 53. —Չամչ. Բ. 917—8:

— 2. Գանձի (սևո. Գանձէ), հայր Գրիգոր կրոնավորի, որ Երուսաղէմում, Աւագ երէցին գրել տվեց մի Աւետարան, 1358 թ.—Ձեռ. Հալէպի, Ա. 118 ա:

ԳԱՆՈՍ, ար. թե իգ. ծագումն անհայտ. հիշված է 1794 թ.—Ձեռ. Արգ. յովհ. 170 (անսովոր անուն է. թեև վրիպակ չէ և էջ 222 անվանացանկում էլ հիշված է, բայց կասկածում եմ ընթերցման ճշտության վրա):

*ԳԱՆՁ, իգ. < պրս. گنج ganj «գանձ» բառից (նմտ. Գանձի). հիշված է անթվական մի հիշատակարանում՝ Ձեռ. Նոր-Բայազ. 51 ա (Կեանք ձեռ):

— Գանջ-խաթուն, զուտոր Չուլալ խաթունի, որ Աղթամարում գրել տվեց մի Աւետարան, 1470 թ.—Ձեռ. Վասպ. 459:

*ԳԱՆՁՈՒՄ, ար. < պրս. گنج گانجум «գանձ», իմ գանձը» ձևից. անսովոր արական անուն. անշուշտ մի ժամանակ գործածական է եղել, որից էլ Գանջումեան ազգանունը (Կովկաս):

ԳԱՁԱԼ, ար. ծագումն անհայտ. հիշված է 1551 թ. (Матер. Арх. Кавк. III, էջ 93, 94):

†ԳԱՌՆԻԿ, ար. < հյ. գառն բառի փաղաքշականն է, որ կա նաև Գառնուկ ձևով: Այժմ ընդունված է իբրև հասարակ անուն գառնուկ, իսկ իբրև անձնանուն Գառնիկ, որ գործածական էր նաև մինչև 2 դար. ապա խափանված. անցյալ դարում նորից կենդանացավ:

— 1. Գառնիկ, թոռն Գեղամ նահապետի. իր անունով է կոչվել Գառնի ավանը.—սևո. Գառնկայ՝ Խոր. Ա. ժբ. Բ. է, ժա.

Ուխտ. Ա. ժգ. Ասող. Ա. Ե. Սամ. անեց. 43, 48.—Գառնկայ՝ Եգ. կթ. Բ:

— 2. Գառնիկ թարգմանիչ, աշակերտ Սահակի և Մեսրոպի, ընկեր եզնիկի և այլն.—սևո. Գառնկայ՝ Պաճո. բրձբ. 30:

— 3. Գառնիկ, ճգնավոր Բասենի Յօրնկայ (ըստ Յկ. կր. 20 Յաւնիկ) գյուղից. իրեն հայտնվելով Գրիգոր Լուսավորչի նըշխարները, բերեց Թորդան «328 թ» (ըստ Ազգապ. 136. իսկ ըստ Սամ. անեց. 498 թ):—Սոր. Բ. դա. Յհ. կթ. ժ. Կիր. 8, 21. Յայսմ. սեպտ. 30, նոյ. 18. Սամ. անեց. 72. Վրդն. լս. 76. Տաթև. ձմ. դէ. Մխ. այրիվ. 62. Յկ. կր. 20.—սևո. Գառնկայ՝ Յայսմ. նոյ. 18. Սամ. անեց. 65.—իր անունով է Գառնկայ վանքը՝ Ասող. Գ. Ե:

— 4. Գառնիկ եպիսկոպոս, երկրորդ առաջնորդ Ճուրտաւի, հաջորդեց Ափոցի, շուրջ 490 թ.—Ուխտ. Բ. խը. Գիրք թղ. ծա:

— 5. Գառնիկ եպիսկոպոս Ամարասի, ժամանակակից Վաչագան Գ-ի (2 դար).—սևո. Գառնկայ կամ Գառնիկայ՝ Կղզնտ. Բ. Ե:

— 6. Գառնուկ, հայր մղտեսի Սահակի, որ Աստուածատուր քահանայից գնեց մի Աւետարան 24 Ֆլորինով և նվիրեց Ամասիայի Ղազալա գյուղի Ս. Սարգիս եկեղեցուն, 1427 թ.—Նօտարք 82, Թորոս աղբ. Ա. 65:

ԳԱՌՁԱՌ-ԱՂԱ, իգ. ծագումն անհայտ. հիշված է 1595 թ. (Ձեռ. Վասպ. 744). իր քույրերն են Գուլչիչաք և Գուլաղա:

*ԳԱՍՊԱՍ, ար. ծագումն համարվում է արևելյան. հմմտ. Մելքոն, Գասպար և Բաղդասար մոզերը (տես տակը). գործածական է նաև եվրոպական լեզուներում. ինչպես՝ Ֆրանս. Gaspard, իտալ. Gaspere ևն: Մեր մեջ այս անվան հնագույն հիշատակությունը գտնում ենք ԺԳ դարում, բայց սովորական չէ: Ավիլի ուշ, ԺԵ և հատկապես ԺՁ դարից սկսում է տարածվել և այսօր էլ կենդանի է թե արևելյան և թե արևմտյան Հայոց մեջ. հնչվում է կ կամ ք նախաձայնով. Կովկասում հաճախ Գյասպար ձևով. Լեհահայոց մեջ Կաշբար (Տաշեան, Ցուց. 913). ուշ ժամանակ (1700 ական թվերին) գրված է Գազպար, ինչ. Ձեռ. Վասպ. 268, 313, 316, 752, 1001, 1010. կա և Կասփար 1609 թ. անգ. էջ 835:

— 1. Գասպար, մեկն է երեք մոզերից, որ եկան երկրպագելու նորածին Յիսուսին (Մտթ. Բ. 1): Ընդհանրապես համարվում է արևելցի. «Գասպար, որ ունէր ղաշխարհն Արաբացուոց» (Անկ. գիրք նոր կտ. 19). բայց անդ, էջ 42 և հետո էլ միշտ «Թաղաւորն Հնդկաց Գասպար էր»: Մխ. այրիվ. 59 գրում է նույնը

«Դարասպար հնդիկ, Բաղտասար արապ»: Ոմանք սակայն Գասպարին համարել են Մոկացի նախարար և ղերեզմանն էլ ցույց են տալիս Մոկաց ավանի մոտ՝ Ակնդաշտայ վանքում (Ազգապ. Ա. 20): Հմմտ. Անկ. գիրք նոր կտ. 43 ընդթա ամենեքեան հրամանաւն Աստուծոյ ի Մոպուց յաշխարհէն, ի կողմանէ յարեւելից»: Նույնը նաև Ալեքան, Արշալ. քրիստ. 8—(Մոպուց աշխարհը շփոթել են Մոկաց նահանգի հետ):

— 2. Գասպար ոմն, հիշված է այն խաչարձանի վրա, որ Գրիգոր կանգնեցրել է Լամբրոնի բերդում, 1297 թ. —Սիսուան, էջ 79:

— 3. Գասպար Կուռան, Սևբաստացի. հավատքը ուրացել էր. 25 տարի հետո, արդեն ալեղրած հասակում, տեսնելով Դաւիթ Սեբաստացու նահատակութիւնը, ինքն էլ զլջաց և դարձի եկավ. մահմեդականները կախնցին նրան, կախադանի վրա խեղդեցին և խեղդած մարմինը քարկոծելով նահատակեցին, «1677 թ»: Միջայէլ անուն մեկը ոտանավորով գրեց նրա նահատակութեան պատմութիւնը—Նոր վկ. 516—9, Ազգապ. 2631:

— 4. Գասպար ճարտարագետ, որի ձեռքով Ղուկաս կաթողիկոսը («1780—99 թ») նորոգեց էջմիածնի տաճարը՝ 1786 թ. —Յոզնաթ. 21, Ազգապ. 3224:

— 5. Գասպար, տաղաւայ Ժ. դարից (Տաշեան, Յուց. 459 ա):

— 6. Գասպար Կարնեցի (Դիւիկցի), եղբայր Վառվառէ կույսի. նահատակ. հավատքը չուրանալով նահատակվեց 1810 թ. —Նոր վկ. 631—670. Ազգապ. 3623:

— Գասպար անունը հիշված է նաև ԺԵ դար (Տաշեան, Յուց. 724 բ), 1506 թ. (անդ 55 ա), 1580 թ. (Թորոս աղբ. Բ. 384), 1595 թ. (Ձեռ. Վենետ. Ա. 695): Ձեռ հիշատակում ԺԷ դարի անձերը:

*ԳԱՐԱՔՄԱԶ, ար. <թրք. گركمез gerekmez «վայել չէ, պետք չէ» բառից: Անսովոր անուն. մի անգամ գտնում եմ հիշատակված՝

— Գարաբմազ, հայր Աստուածատուր երեցի Արծնեցոյ (Կոտայք). հիշված է ԺԵ դարի սկիզբը.—Այրարատ 288:

ԳԱՐԲԱՆԻԷՆ, ար. ծագումն անհայտ. մի անգամ միայն հիշատակված է ԺԱ. դարում:

— Գարբանիկ, Պահլաւունի Արշակունեան տոհմից, հայր

Շապուհ իշխանաց իշխանի, որ Սանահնի վանքին մի կալված նվիրեց 1061 թվին.—Ջալալեանց Ա. 28:

ԳԱՐԵԳԻՆ, ար. ծագումն անհայտ: Այս անունը գործածված է Դ—Ե դարերում. այնուհետև խափանվում է. մի անգամ էլ հանկարծ երևում է ԺԳ դարում և մեկ էլ ԺԶ դարում. անցյալ դարում վերահինդանացավ և այժմ սովորական անուններից մեկն է: Փաղարշական ձևն է Գարիկ:

— 1. Գարեգին Ռշուունի, նիզակակից Վաչէ սպարապետի՝ Խոսրով Բ թագավորի («330—339 թ») ժամանակ.—Բուզ. Գ. է. —Սրա հետ նույն պիտի լինի՝

— 2. Գարեգին Ռշուունի, փեսա Մամիկոնեանց. Մերուժան Արծրունու արշավանքի ժամանակ՝ Հուլաստան փախավ. վերադառնալով Հայաստան, մասնակցեց Մանուէլ սպարապետի պատերազմին՝ ընդդէմ Վարազդուտի («374—8 թ»): Սպանվեց այդ պատերազմում՝ Դանունի ձեռքով: —Բուզ. Գ. ծթ. Ե. լէ. Արծր. Ա. ժ.—սեռ. Գարեգինի՝ Բուզ. Գ. ծթ. Արծր. Ա. ժ:

— 3. Գարեգին, նախարար մանկազոյն. ընդդէմաբանեց Յազկերտ Բ-ին՝ Հոնաց պատերազմի ժամանակ և երկու անգամ չարչարվելով՝ նահատակվեց «451 թ».—Եղիշ. 12. Յայսմ. օգոստ. 7: (Ըստ Չամչ. Բ. 20 և 460 նահատակված չէ), այլ արձակվել է և հետո, Աւարայրի ճակատամարտում նահատակվել: Այսպեսով նույնացնում է հաջորդի հետ):

— 4. Գարեգին Սրուանձտտան, նախարար. մասնակցեց Վարդանանց պատերազմին, ուր և նահատակվեց իր երկու եղբայրներով և 18 զինվորներով.—Եղիշ. 93. Փարպ. լթ. Շար. դր. Յայսմ. օգոստ. 7:

— 5. Գարեգոյն (սեռ. Գարեգոյնի), երէց, որդի Մանգիկ երեցի. իր կնոջ՝ Մարիամի հետ նվերներ է արել Բագնայրի վանքին, 1262 թ.—Շիրակ 119. Յովսէփեան, Նիւթեր և ոււ. Ա. 17.—Սա է արդյոք այն Գարեգոյնը (բցո, ի Գարեգոյնէն), որից Հազրպէկը «գրաւկնել» է և նվիրել Հոռոմոսի վանքին, 1269 թ.—Շիրակ 28 ա:

— 6. Գարեգին կթ. Կրիկիկայի, ընտրվեց 1943 թ:

— Գարեգին հիշված է նաև 1570 թ. (Ձեռ. Վասպ. 672) և աղավաղ ձևով՝ Գաիրագին, անհայտ թվականով (անդ 608, ըստ Լալայեանի ԺԵ դար):

ԳԱՐԻՈՒՆ, ար. ծագումն անհայտ, բայց անշուշտ պարսկական, ինչպես ցույց է տալիս խոսն վերջավորութիւնը. (կա պրս. ۷۶ gārī «անհաստատ, անկայուն», բայց կապ չունի սրա հետ):

Մի անգամ հիշված է անթվական մի հիշատակարանում (Ձեռ. Վասպ. 393), որ սակայն գրված է 1444 թվից հետո:

ԳԱՐԿԵՐ, ար. ծագումն անհայտ. այսպես է կոչվում Արու-
ռատեան վիաներից մին (լատ. Garcere), որի մասին տես էջ 88,
կապ Ն 1:

+ ԳԱՐՈՒՆ, իգ. < հյ. գառուն բառից, ինչպես կա պրս. Բա-
աթ հոմանիշը, որ տես վերը: Հնից ավանդված չէ. պորժածա-
կան է այժմ Սվետիայի հայոց մեջ:

ԳԱՐՈՒՆԴՈՒԽՏ, իգ. ծագումն անստույգ. երկրորդ մասն է
պրս. دخت duxt «դուստր». բայց կարծիք էր պրս. բառը հայերեն
գառուն բառի հետ բարդվել: Մի անգամ հիշված է ժ գարում՝

— Գարունդուխտ, կին Կարուց Աբաս Ա թագավորի, որ
թագավորել է «984—1029 թ».—Ազգագ. 5527:

+ ԳԱՐՈՒՆԻԿ, ար. < հյ. գառուն բառի փաղաքշականից.
նորակերպ անուն. սակավ գործածական էրեանում:

ԳԱՐՁՈՅԼ, ար. ծագումն անհայտ. գործածված է Գ—Ձ
դարերում, որից հետո խափանված է: Կանակ Գարջուղեան աղ-
գանունը, որ տես Դատոյ անվան տակ:

— 1. Գարջուլ մախազ, նահապետ Խորխոռունեաց. Խոսրով
Բ-ը («330—339 թ») կարգեց նրան հյուսիսային բանակի զորա-
վար.—Խոր. Գ. թ.—Սրա հետ նույն պիտի լինի՝

— 2. Գարջուլ մաղխազ, նահապետ Խորխոռունեաց. ուղե-
կից եղավ Մեծն Ներսեսին՝ Հունաց Վաղես կայսեր մոտ դես-
պան գնալու ժամանակ «364 թ»։ Մանուէլ սպարապետի կողմից
դեսպան ուղարկվեց Պարսկաստան, ընդունելու համար պարսկա-
կան գերիշխանութունը. Մերուժանի դեմ պատերազմի ժամա-
նակ իր ձիու տակ մնալով մեռավ:—Բուզ. Գ. ժա. Ե. 1ը, իգ.—
սեռ. Գարջուլայ՝ Բուզ. Ե. իգ.—պրված է Գարջուղ՝ Մեսր. եր. 52:

— 3. Գարջուլ մաղխազ Խորխոռունի. Վահան Մամիկոնեանի
ապստամբության ժամանակ նրա կուսակիցներից էր. Ակոռի
պատերազմում անցավ Պարսից կողմը և Կատիշների զորազլխի
հետ միացած, հուկից հարձակվելով, ուղեց խորտակել Հայոց բա-
նակը. Հրահատ և Ներսիս Կամարականները սպանեցին զորա-
զլխին և ամբողջ բանակը ցրվեցին («481 թ»)։—Փարպ. կը, կթ.
—սեռ. Գարջուլայն մաղխազու՝ Փարպ. կթ:

— 4. Գարջուլ, Հայոց մաղխազ, ուրիշ նախարարների հետ
ստորագրում է «Հայոց աշխարհի միաբանութեան ուխտին», որ

գրեց Ներսես Բ կաթողիկոսը նեստորականների դեմ «554 թ».
—Գիրք թղ. ժէ (տպ. Գարջուր):

+ ԳԱԻԱՉԱՆ, ար. < հյ. գալագան բառից (իբր թե հոր ծե-
րության գավազանը). հմմտ. սրա պրս. հոմանիշը՝ Բասում: Ան-
սովոր անուն է. կա միայն մի անգամ՝

— Գալագան քահանա, Երնջակի Նորակերպ գյուղում գրեց
մի Աւետարան՝ պարոն Ջէսարի համար, 1357 թ.—Ձեռ. Սեբ.
(ՀԱ 1925, 126—7):

Գալաթ տես Գուլաթ:

*ԳԱՅԱՐ, իգ. < պրս. گاو گاو gavhar «գոհար» բառն է, ուր v և
h միանալով դարձել են ֆ. մեր մեջ հիշված է այս ձևով՝ 1666 թ.
(Ձբր. ազուլ. 67) և ավելի ուշ՝ 1704 թ. (Ձեռ. Թեհր.—ՀԱ 1935,
395): Նույն են նաև Գալաթ 1596 թ. (Ձեռ. Թաւր. 76 ա), Գալա-
թ սուլթան, իգ. հիշված 1641 թ.—Bodleian 212:

*ԳԻԻՆՈՒՆ, ար. ծագումը տես Գեդէոն: (Չարմանալի է որ
Ալիշանը (Շիրակ 172 ա և ցանկում) գրում է Գդոնիոն. սրանով
այս անունը տանում միացնում է Հիւսիսականաց, Հոնաց և
Բասլաց առասպելական թագավոր Գեդոնեոնի հետ, որ չի կարող
սրա հետ կապ ունենալ):

— Գդիհոն Սիւնի, ուրացյալ նախարար. հաջորդեց Վարազ-
վաղանին, մոտ «470 թ»: Պարսից հետ միասին կոչվում էր Վահան
Մամիկոնեանի դեմ, որից էլ վերավորվելով մեռավ Շտէոյ գյուղի
պատերազմում «483 թ».—Փարպ. կթ, հա, հդ, հը, ձ, ձգ, ձդ, ձդ,
ձը. Օրբ. ժգ, ժգ.—Գդիհոնով՝ Փարպ. ձբ, ձգ.—հյց. գԳիրիհոն՝ Սիւ-
ապար. 66.—սեռ. Գդիհոնի՝ Փարպ. հդ, ձբ.—Գիրիհոնի՝ Սիւ-
ապար. 64.—բցռ. ի Գդիհոնի՝ Օրբ. ժէ:

+ ԳԻՈՒՆԻԿ, ար. բուն ձևն անհայտ. չեմ կարծում Գուիսոն
անունից փաղաքշական դարձրած: Հիշված է Գրգուրիկ ձևով 1553
թ. (Ձեռ. Վենետ. Ա. 578), Գուսարիկ 1618 թ. (անդ 594) և Գու-
դուր (մնացածը քերված) 1652 թ? (անդ 762): Տես Գտայ:

*ԳԻՆԻՆՈՒՆ, ար. < եբր. גידון Gid'on անունից, որ ծագում է
גיד g'd «խորտակել, ջախջախել» արմատից (Gesenius 131 բ):
Այս անունով հայտնի է Եբրայիցոց Գ-րդ դատավորը, որ խոր-
տակեց Մադիանացոց զորությունը (Ն.Ք. 1249—1209): տառա-
դարձված է հուն. Γεδεών, լատ. Gedeon (Դատ. 2—Է): Հին հայոց
մեջ գործածական էր Գդիհոն ձևով, որ տես վերը: Այժմ այս
անունը գործածվում է քիչ անգամ Գէդէոն, Գեդեոն ձևերով:

— Գեդեոն, երեց աղվան. ժամանակակից Վաչագան Գ-ի.

մասնակից եղավ Ս. Գրիգորիսի մասունքները դտնելու գործին. —գրված է Գեհուուն՝ Կղկնտ. Ա. իա ըստ հրտր. էմինի. իսկ ըստ հրտր. Շահն. Գեդուուն, Գեուուն, Գեդեուին:

ԳԵՂԱՄ, ար. համարվում է հյ. գեղ զգեղեցկութուն» բառից. բայց դա անշուշտ կամայական մեկնություն է. բառը կամ Խալդեան ծագումից է և կամ Գեղամայ (ծով, լեռ) տեղանունից է ենթադրված Խորենացու կողմից: Հնից հայտնի է միայն մի անգամ. իսկ այժմ վերանորոգվել է և սովորական անուն է, մասնավանդ Կովկասում, ուր ունինք նույնիսկ Գեղամեան ազգանունը: — Գեղամ, նահապետ Հայկազանց. որդի և հաջորդ Ամասիայի. գահակալից ըստ Չամչ. 50 տարի, այն է Ն.Ք. 1908—1858. գաղթեց հարավից դեպի հյուսիս, շենացրեց Գեղարքունեաց գավառը. իր անունով են կոչվել Գեղամայ ծովը, լեռները և Գեղարքունիքը:—Սոր. Ա. Ե. Ժբ. Սեբ. ա. Յհ. կթ. բ. Ուխտ. Ա. է, Ժդ (որդի Արամայիսի!). Մխ. անեց. գ. Մխ. այրիվ. 17, 45. Շնորհ. վիպ. 132. Կղկնտ. Ա. ԺԵ. Վրդ. է. Սամ. անեց. 11, 42, 43. Մին. համգ. 4. Նհպտք. 88. ZAPh 1, 190.—սեռ. Գեղամայ՝ Սոր. Ա. Ժբ. Բ. դ, է, Ժա. Յհ. կթ. բ. Ասող. Ա. Ե. Մագ. Թդ. ԺԹ. Սամ. անեց. 43, 48. Շնորհ. վիպ. 132. Վրդն. լս. 56. Օրբ. բ. Մին. համգ. 5.—Գեղամեայ՝ Սոր. Ա. Ե.—Վրաց աղբ. Ա. 74 (Գեյլա ձևով):

+ ԳԵՂԱՆՈՅԸ, իգ. < հյ. գեղ+անյո բառերից. նորակերտ անուն. գործածական է Պոլսում, ինչպես և Կովկասում, ուր փաղաքական ձևերն էլ են Գեղուշ, Ղաւթիկ:

+ ԳԵՂԵՑԻԿ, իգ. < հյ. գեղեցիկ բառից, սովորական է Նոր-Նախիջևանում, իբր համապատասխան ուուս. Люба անվան:

+ ԳԵՂՈՒՀԻ, իգ. < հյ. գեղունի զգեղեցկուհի» բառից. նորակերտ անուն. գործածական է Պոլսում, ինչպես և Կովկասում:

*ԳԵՆԱՐԵԹԻՍՍ, ար. անշուշտ ազավաղ բառ. հմտ. հուն. γεν-«ծնունդ»+αρετή «արժանիք, քաջություն, առաքինություն»: Այս ձևով կա միայն՝

— Գեմարեթիս, իշխան Մաղխազանց, Ժամանակակից Լուսաւորչի. Արտիթ եպիսկոպոսին տարավ իր երկիրը (Ի դար).— Արար. Ագաթ. 72:

*ԳԵՆՈՎԱԲԷ, իգ. հնից չէ ավանդված. գործածվում էր երբեմն Արևմտահայոց մեջ, անցյալ դարում: Աղբյուրն է Geneviève սրբուհի, ծնված Nanterre գյուղում, Պարիզի մոտ, 420 թ. մանուկ հասակից ուխտեց կուսություն. երբ Հոնորը Ատտիլայի առաջնորդութամբ արշավեցին Պարիզի վրա և ժողովուրդը անա-

բեկված կամենում էր միանամուս փախչել քաղաքից, սրբուհին հո պահեց նրանց, գուշակելով որ քաղաքին քնաս չի հասնելու: Իր գուշակությունը կատարվեց: Մեռել է 512 թ: Տոնվում է կաթոլիկ եկեղեցում և համարվում է Պաշտպան Պարիզի (Փափազեանց, Պատմ. եկեղ. 248): Մեր մեջ այս անունը մուտք գտավ «Պատմութիւն Գեներովափէի, դքսուհւոյն Բրիտանիոյ» անուն վեպից, որ գրել է Վրթ. վրդ. Պուտուրեան, Վենետ. 1858 (134 էջով, շատ անհամ ոտանավոր աշխարհաբար լեզվով): Գեներովափէի վեպը կա նաև մանկական իրատարակութամբ «Ճամբարտութիւնը միշտ յաղթում է» վերնագրով (Թիֆլիս 1897):

ԳԵՏԱՅ, իգ. գրված է Գեհայ, իողով Գեհեմ. ծագումն անծանոթ. հիշված է մի անգամ 1511 թ. (Ձեռ. Նոր-Բայազ. 4բ):

*ԳԵՐԱՍԻՄ, ար. < հուն. Γεράσιμος անունից, որ և լտ. Герасимус. այս անունով հայտնի է Գերասիմոս կամ Երասիմոս ճրգնավոր՝ Ժամանակակից Ձենոնի (Յայամ. ապր. 25 = Ազգեր. Լիակ. վրբ. սրբ. ԺԲ 156): Բուն նշանակում է պատվավոր, հարգելի» հմտ. Γεράσιμος նույն նշ. (γέρως «արժանիք, պատիվ» բառից): Մեր մեջ հնից ավանդված չէ. այժմ էլ չկա Արևմտահայոց մեջ. բայց սովորական է Կովկասում:

*ԳԵՐԱԲ, ար. < Թրբ. جى gerek «պիտանի» բառից. հիշված է 1785 թ. (Այրարատ 224). սրանից է Գերաքեանց ազգանունը, որ հիշված է 1648 թ. (Չամչ. Գ. 627):

*ԳԵՐԳ, ար. ծագումը տես Գէորգ:

— 1. Գերգ, եղբորորդի Մեծարանց տան Գրիգոր եպիսկոպոսի. 1163 թվին միաբան, իսկ ավելի ուշ վանահայր Հաւապրտուկի.—Յովսէփեան, Խաղաղեանք 29—30:

— 2. Գերգ, նվիրատու Սորանաշատ վանքի, 1244 թ.—Արձ. տես Ղաֆաղարեան, Տեղեկ. Արմֆանի, 1940, № 4, էջ 177:

— 3. Գերգ, որ Աղբերանց անուն անձի հետ միասին նվիրատու են եղել Տեղերի վանքին, 1293 թ.—ZAPh 2, 47:

— 4. Գերգ, հիշվում է իբրև վկա մի Աւետարանի ընծայաբերութամբ՝ Գաղիտոյ Ս. Գէորգ եկեղեցուն, 1348 թ.—Ձեռ. Ազուլ. (Արբտ. 1911, 565):

— 5. Գերգի, հիշված է անթվական մի հիշատակարանում՝ Ձեռ. Թաւր. 72 բ:

ԳԵՐՄԱՆՈՍԱՆ, ար. ծագումն անհայտ (Կա հուն. Γερμανός պատրիարք Պոլսի 715—730. որ լտ. Germanus > Գր. Germain անունն է և նշանակում է զգեմանացի):

— Գերմանոսան, ազգապետ աղվան. Ժամանակակից Վաչագան Գ-ի.—կղկնտ. Ա. իզ. Կանոն. 197.—այս անվան մասին տես նաև Խուրս.—գրված է Գերմանոսան՝ Տաշեան, Ցուց. 654 ա:

*ԳԵՐՍԱՄ, ար. < ԵՐՐ. ԸՄԵՂ Gersöm անունից (հուն. Բրոսթա տառադարձության միջոցով): Այս անունով հայտնի է Մովսէսի երկու որդիներից անդրանիկը: Նշանակում է բուն «պանդուխտ»: հմմտ. Անուանեաց զանուն նորա Մովսէս՝ Գերսամ. ասէ. Զի պանդուխտ եմ ես յօտար երկրի (Նլ. Բ. 22). Յորոց միուսն անուն էր Գերսամ. ասէ. Պանդուխտ էի յօտար երկրի (Նլ. ԺԸ 3): Շատ անսովոր անուն է. գտնում եմ երկու անգամ ԺԳ դարում և մի անգամ էլ ԺԸ դարում:

— 1. Գերսամ վարդապետ, միաբան Արջոյառիճի վանուց. Թողել է մի արձանագրութիւն 1215? Թվից.—Շիրակ 122:

— 2. Գերսամ, դասապետ կաթուղիկէին Անույ. ստացավ Նուցուալից մի Աւետարան և նվիրեց կաթուղիկէին՝ 1236 թ.—Ձեռ. Վենետ. Ա. 396:

— 3. Գերսամ մի անգամ ևս հիշված է 1730 թ. Տրգրանակերտում (Rapport Belgique 187):

+ ԳԷՇ, ար. < անշուշտ հյ. գեշ «վատ, տգեղ» բառից. զարմանալի է մեզ համար այսպիսի վատ մի ածականի գործածութիւնը իբրև անձնանուն, բայց հմմտ. Անպէս, Յիմար, Գիշակ:

— 1. Գեշ, հիշված է 1225 թ.—Տաշեան, Մատեն. մանր ուս. Ա. 295:

— 2. Գե, որ Շիրակաւանում կանգնեցրել է մի խաչքար՝ 1272 թ.—Շիրակ 10, 11:

— 3. Գեշ, որդի Պայիկի, կնքահար ոստիկան Անի քաղաքի (ԺԳ դար. Ժամանակակից Աղբուղայի, 1261—1301 թվականների միջև).—Շիրակ 62 բ, 101 բ:

— 4. Գե, հետին ստացող ոմն, որ հիշում է իրեն 1712 թ.—Ձեռ. Միւնիւ. 32 բ:

*ԳԷՈՐԳ, ար. < հուն. Γεώργιος անունից, որ բուն նշանակում է «երկրագործ». հմմտ. γεωργός «երկրագործ», γεωργέω «հող մշակել», γεωργιον «մշակված արտ». կազմված է ԿՂ «երկիր, հող» և քրցον «գործ» բառերից: Հույների մոտ այս անունը գործածական էր նախաքրիստոնեական շրջանից սկսած. այսպես գտնում ենք Պղատոնի մոտ Ավելի սովորական դարձավ քրիստոնեական շրջանում. հմմտ. Ս. Գէորգ զորավարը, որ Կապադովկիացի իշխան էր և հավատքը չուրանալով նահատակվեց Դիոկլետիանոս

կայսեր Ժամանակ, 303 թ. Իր հիշատակը շատ հարգված է մանավանդ Անդրիացոց և Ռուսաց մեջ: Հունարենից են փոխառյալ նաև լատ. Georgius, ֆրանս. George, Georges, գերմ. Georg, անգլ. George, Georgy, ռուս. Георгий, Ероп, իտալ. Giorgio են: Հայոց մեջ գործածված է Ե դարից սկսած և այժմ էլ շատ սովորական է: Փաղաքական ձևերն են Գևո, Գևի, Գևորիկ: Օտար ձևերից նոր հուն. Եորգի, իտալ. Զորջի, անգլ. Զորջ չեն մտած մեր մեջ. բայց հաճախ լսվում են Ֆրանս. Ժորժ և ռուս. Եգոր ձևերը: Հին հայերը գիտեին բառիս օտար ծագումը. հմմտ. «Գէորգ, որ Թարգմանի մշակ հողագործ» Յայսմ. ապր. 23. իբրև անձնանուն հիշում է Մազ. քեր. 246. բուն հայկական համապատասխան ձևն է Մշակ, որ տես առանձին (Հիւրը. 336): Սրանից են առաջացել Գերգ և Գորգ ձևերը, որոնք տես առանձին, Կան նաև Գէորգէոս, Գէորգի և Գիորգիս:

— 1. Գեորգ, եպիսկոպոս Գառնոյ. մին այն երեք եպիսկոպոսներից, որոնք օծեցին Չունակին կաթուղիկոս «359 թ», Ներսէսի փոխարեն.—Մեսր. եր. 66:—Այրարատ 362 ա:

— 2. Գեորգ, վարդապետ Շաղատոյ. Ժամանակակից Սիւնեաց Յովակիմ եպիսկոպոսի (Ե դար կամ ավելի ուշ).—սեռ. Գեորգեայ՝ Օրբ. ժա:—Սիսական 108 ա (Ը դար):

— 3. Գեորգ իշխան, եղբայր Յովան կաթուղիկոսի, որի հետ պատգամավոր զնաց հունաց մոտ, Պարսից Խոսրով Թագավորի կողմից, հաշտության բանակցութիւն վարելու համար (544).—Չամչ. Բ. 246:

— 4. Գևարգ Մանկիկ Անեցի (Դունեցի). զրիչ. միաբան Յովհաննավանքի, ուր օրինակել է Ս. Գիրքը՝ վանահայր Աշոտ քահանայի համար 553 թ., Մովսէս Եղիվարդեցի կաթուղիկոսի օրով.—Ջրբ. սարկ. Գ. 6 (երկուսը իրար անհարիր լինելով՝ Ալիշան, Այրարատ 165 գնում է 573 թ):

— 5. Գեարգ Երէց. Հոռմի հայոց Կիլիկեան վանքի վանահայրն էր. (այդ վանքը գտնվում էր Սալվիական ջրերի մոտ, որ այժմ կոչվում է Tre fontane երեք աղբյուրներ): Իր արեղանների հետ ներկայացավ Լատերանեան ժողովին (649) և ընդունեց նրա որոշումները:—Պալճեան 54:

— 6. Գևարգ, քարտուղար Հայոց Մեծաց. օրինակեց Էակաց գիրքը, որի թարգմանության թվականը զրվում է 576.—Ջարբ. Հին դպր. 381:

— 7. Գեորգ, եպիսկոպոս Յունահայոց. մասնակցեց Պոլսի 680 թվի կրոնական ժողովին.—Չամչ. Բ. 369:

— 8. Գեորգ պատրիարք Երուսաղէմի. հաջորդեց Գրիգոր Եղեսայցուն և նստավ 696—708 թ.—(Աղանուհի):

— 9. Գեորգ եպիսկոպոս Ռոտակաց, անդամ Մանազկերտի եկեղեցական ժողովի՝ «726 թ».—Ազգասլ. 839:

— 10. Գեորգ վարդապետ Սքանչելապործ. ճգնում էր Օձուհի մոտ, Սոթից լեռան մեջ, Մատթէոս վարդապետի և Յովհան Օձնեցի կաթուղիկոսի հետ «728 թ».—Չարբ. Հին դպր. 479, Ազգասլ. 843:

— 11. Գեորգ եպիսկոպոս Ոստան. մասնակցեց Պարտաւի եկեղեցական ժողովին, որ գումարեց Սիոն կաթուղիկոսը 768 թ.—Կանոն 166, Տաշեան, Յուց. 653 ք, Ազգասլ. 882:

— 12. Գեորգ Ա. կաթուղիկոս Հայոց «792—795 թ»։ Արագածոտն գավառից էր. ընդհանրապես համարվում է Բիւրականցի. հաջորդեց Սողոմոնի. կոչվում է «խ. ը-որբուկ» (այլ ձ. Հոյ-լորբուկ). ոչ մի նշանավոր գործ չունի. Յ՛. կթ. իդ. Մխ. անեց. դ. Ասող. Բ. ք. Մխ. այրիվ. 21. Օրբ. հա. Կիր. 42. Վրդ. խ, խգ. Միխ. աս. իթ (=իը). Սամ. անեց. 90. Քհն.դ. 272. Յ՛. կթ. հյր. 276.—սեռ. Գեորգայ՝ Յ՛. կթ. իդ.—Ազգասլ. 914:

— 13. Գեորգ վանական Տաթևի. իբրև վկա հիշվում է Տաթևի 839 թվի արձանագրության մեջ.—սեռ. Գեորգայ՝ Օրբ. լը:

— 14. Գեորգ Անձևացի. մասնակցեց Գուրգէնի պատերազմին ընդդեմ Բուղայի «852 թ».—Արծր. Գ. դ.—Երևի սս է այն Գէորգ Անձևացին, որ Գուրգէնի և Հասանի հետ հիշված է Եղիշէի Անձևացեաց օրինակում. տես Գալֆայեան՝ Եղիշէ, տպ. Թէոդոսիա 1861, էջ գ—է. (ըստ Ակիրնեան, Եղիշէ Ա. 109 կեղծիք է):

— 15. Գեորգ Ընտրունի. մասնակցեց Գուրգէնի պատերազմին ընդդեմ Բուղայի «852 թ».—Արծր. Գ. դ:

— 16. Գեորգ Ակէացի. հանկարծակի հարձակում գործեց Բուղայի վրա՝ ազատելու համար գերիներին. բայց բռնվեց ու նահատակվեց «852 թ».—Արծր. Գ. դ. Յայսմ. մարտ 3, ապր. 21.—սեռ. Գեորգայ՝ Յայսմ. ապր. 21:

— 17. Գեորգ Բողկացի. հավատքի համար նահատակվեց Բուղայի ձեռքով՝ «853 թ»։ Երբ դահիճը խփում էր և չէր կարողանում կտրել, Գէորգը վերցրեց թուրը՝ տեսնելու համար թե ինչձէ է բթացել և մի հարվածով սպանեց իր դահիճին.—Արծր. Գ. ը:

— 18. Գեորգ եպիսկոպոս Սիւնեաց, հաջորդ Թէոդորոսի. աթոռը դրավ Տաթևում. գահակալել է «832—840 թ».—Օրբ. լը, հա.—սեռ. Գեորգայ՝ Օրբ. լը:

— 19. Գեորգ քահանա Սիւնեցի. ազատ տոհմից. թողեց իր կնոջը և վանք քաշվեց. Գէորգ Բ կաթուղիկոսից («877—897 թ») քահանա օձվելով՝ ճգնեց ու թաղվեց Երիցու վանքում.—սեռ. Գեորգայ՝ Օրբ. խև, խգ.—Սիսական 281 ա:

— 20. Գեորգ Բ Գառնեցի. կաթուղիկոս Հայոց «877—897 թ»։ հաջորդ Չաքարիայի. գահակալեց Աշոտ Ա-ի և Սմբատ Ա-ի օրով, որոնց ինքը օծեց թագավոր: Ափշին ոստիկանի ձեռքով բռնվելով՝ գերի տարվեց Ատրպատական, ուր 2 ամիս բանտարկվելուց հետո, Աղվանից Համամ իշխանի միջոցով ազատվեց փրկականքով «894 թ»։ (Ըստ Չարբ. Հին դպր. 531 գրել է թուղթ առ Յովհաննէս պատրիարք Ասորոց. բայց սխալ է. պետք է հասկանալ Գէորգ Գ Լոռեցի, որ տես).—Յ՛. կթ. իը—լը, լը, լը. Կղկնտ. Գ. իբ, իդ. Ասող. Բ. ք. Գ. գ. Մխ. անեց. դ. Կիր. 45, 46, ը. Վրդ. խե. Արծր. Գ. ժթ, ի, իբ, իգ. Մխ. այրիվ. 21. Օրբ. լը, խ, խե, ծա, հա. Միխ. աս. իթ (=իը). Սամ. անեց. 95, 96. Քհն.դ. 272. Յ՛. կթ. հյր. 276. Հաւաք. 2—4, 28 (պատմում է թե ինչպես էջմիածնի՝ կաթուղիկոս Գէորգը այցելության գնաց Արծրունեաց Գաղիկ Ա թագավորին, Աղթամարում կառուցած վանքը տեսնելու. կեղծիք. ըստ որում 908 թվին, երբ Գաղիկ Ա գահ բարձրացավ, արդեն 11 տարի էր որ Գէորգը մեռած էր), 29, 31, 44, 45, 58.—սեռ. Գեորգայ՝ Ստեփ. սևան. 42. Յ՛. կթ. լ. Ասող. Գ. ք. Կղկնտ. Գ. իբ, իդ. Օրբ. իդ, իե, լը, խ, ծա. Կիր. ը. Վրդն. աշխ. 509. Հայսպ. 265.—Գեորգայ՝ Արծր. Գ. իա. Յայսմ. հոկտ. 13.—բց. ի Գեորգե՝ Կիր. ը.—Ազգասլ. 981—1014, Չամչ. Բ. 702—723:

— 21. Գեորգ նահապետ Սևորդեաց. սրա վրա հարձակվեց Ատրպատականի Ափշին ոստիկանի որդի Ինգատը, բռնեց և հավատը չուրանալու պատճառով՝ Արուէս կղզորը հետ նահատակեց Դուինում, 899 թ.—Յ՛. կթ. լէ.—սեռ. Գեորգայ՝ Յ՛. կթ. լէ.—Չամչ. Բ. 729:

— 22. Գեորգ սարկավագ, գերի բռնվեց Նըսր ոստիկանի ձեռքով՝ Բիւրական ամրոցի առման ժամանակ և իր հարստությունը վասնելով ազատվեց «926 թ».—Յ՛. կթ. կգ:

— 23. Գեորգ կրոնավոր Հաւնունի. Գաղիկ Արծրունի թագավորի կողմից պատգամավոր գնաց Ատրպատականի Հարաք

- նստիկանի մոտ և նաշտեցրեց նրա հետ «926 թ».—ՅՆ. կթ. կա:
 - 24. Գեորգ Մարզպետունի. իր 20 քաջերով դեմ դրավ Բըըր ոստիկանին և երկու անգամ վանեց նրան, Աշոտ Երկաթի ժամանակ, «927 թ»: Օգնական էր Աբասին Ափխազաց Բեր թագավորի դեմ պատերազմում.—ՅՆ. կթ. կէ.—սեռ. Գեորգայ՝ ՅՆ. կթ. կէ:—Չամչ. Բ. 811—4, 829:—Ավանդվում է որ Բագարանի բերդի հյուսիսային ծայրի վրա շինված Ս. Գեորգ եկեղեցին Գեորգ Մարզպետունու հիշատակին է (Թորամանեան, Հայկ. ճարտարապ. Երևան, 1942 թ. էջ 231 ա): Եկեղեցին այժմ նորոգված է և ավանդաբար կոչվում է Ս. Գեորգ: «Ոմանք այս Ս. Գեորգ անունը Գեորգ Մարզպետունիի անվան հետ կկապեն, օրփես թե ինքը թաղված է այդ եկեղեցվո մոտ, կամ նույն իսկ իր շինածն է եկեղեցին» (անդ 359 բ):—Մուրացանը Գեորգ Մարզպետունու վրա կազմել է մի ընդարձակ վեպ, տպ. Թիֆլիս 1912. նույնը Քաջվորյանը վերածեց պիեսայի:
 - 25. Գեորգ թագավոր Աղուանից. ժամանակակից Աշոտ Գ Ողորմածի «954—977 թ»: օգնական զնաց Յունաց Յովհաննէս Չմշկիկ կայսեր՝ Արարնբերի դեմ արշավելու ժամանակ, «973 թ».—Մմբ. պտմ. 28, 32, 33:
 - 26. Գեորգ վանահայր Նորավանից, թերևս հաջորդ Քրիստափորի (970 թվից հետո).—բց. ի Գեորգայ՝ Օրբ. խղ.—Միսական 278 բ:
 - 27. Գեորգ վարդապետ, վեճ է ունեցել Սամուէլ Կամըր-Չաճորեցու և Անանիա Նարեկացու հետ՝ Առաջաւորաց պահոց մասին (Ժ դար).—Չամչ. Ա. 626:
 - 28. Գեորգ իշխան, թվի Պահլաւունեաց տոհմից. սրա որդին՝ Աշոտ իշխանաց իշխանը մեռել է 1002 թ.—Ալիշան, Շնորհ. էջ 13:
 - 29. Գեորգ իշխան Քեղոյ. շինեց Հաւուցթառ վանքը՝ 1000—1010 թ.—բց. ի Գեորգայ՝ Մխ. այրիվ. 72.—Այրարատ 354—5:—Գորբ սպարապետ Ձեռ. Սեբ.—ՀԱ 1929, 359:
 - 30. Գեորգ, եղբայր Տայոց Դաւիթ կերպապաղատի. երբ Դաւիթ մեռավ (1000 թ)՝ իր երկիրը Հունաց Վասիլ Բ կայսեր կտակելով, Գեորգը աշխատեց կտակը խափանել: Վասիլ կայսրը շտապեց արևելք, հյուսիսային Վրաստանը ընծայեց Գեորգին, ուր պիտի թագավորեր նա ինքնագլուխ և նրա որդիներին պատանդ վերցնելով ետ դարձավ.—Տէր Սահակեան, Հայ կայսերք Բ. 303:
 - 31. Գեորգ Չորտուանել տես Չորտուանել Ա,

- 32. Գեորգ գրիչ. արձանագրել է Ապլլարիպ մարզպանի հրովարտակը Անիի Ս. Փրկիչ- եկեղեցու վրա 1035 թ.—Շիրակ, էջ 82:
- 33. Գեորգ վարդապետ կամ դպրապետ Թամուցի (ԺԱ դար).—Ուռհ. 179:
- 34. Գեորգ, հայր Գագիկ-Գրիգորիս կաթողիկոսի Աղուանից (ԺԱ դար).—սեռ. Գեորգայ՝ Կիր. ը:
- 35. Գեորգ կաթողիկոս Աղուանից, նախորդ Յովսէփ Գ-ի և հաջորդ Յովհաննէսի (ԺԱ դար).—Ուռհ. 231.—հմմտ. տակը № 46):
- 36. Գեորգ գրիչ. Պետրոս Գետադարձ կաթողիկոսի հրամանով գրեց մի շառընտիր՝ 1046 թ.—Ձեռ. Կարին. 53, Տաշեան, Տուց. 610 բ:
- 37. Գեորգ Քարնեղեցի, ուղեկից եղավ Պետրոս Գետադարձ կաթողիկոսին՝ Պոլիս ճամբորդելու ժամանակ «1047 թ».—Ուռհ. 105:
- 38. Գեորգ եպիսկոպոս Ջուլիակաձագ, ուղեկից եղավ Պետրոս Գետադարձ կաթողիկոսին՝ Պոլիս ճամբորդելու ժամանակ, «1047 թ».—Ուռհ. 105:
- 39. Գեորգ վարդապետ, որին մի թուղթ գրելով Գրիգոր Մագիստրոսը (մ. «1059 թ»), խնդրեց Ասողիկի Մեկնութիւն Երեմիա մարգարէի.—Մագ. թղ. ծե:
- 40. Գեորգ Ակոռեցի, որդի Անանիա քահանայի Ակոռեցույ. թուրքերի արշավանքի պատճառով գաղթեցին Ակոռից Սեբաստիա (1066). հինգ տարի հետո Անանիան զնաց Պոլիս, ուր և մեռավ. Գեորգը իր եղբոր Գրիգորի հետ սովորեց Փիլիպպոս քահանայի և նրա երկու որդիների՝ Ստեփաննոսի և Սահակի մոտ.—Rapport Arm. 45—46, Հացունի՝ Դաստիարակութ. 125:
- 41. Գեորգ Գ Լոռեցի, կաթողիկոս Հայոց «1067—1072 թ». նախապես դպրապետ և Գրիգոր Բ Վկայասէր կաթողիկոսի խորհրդականն էր. նրա ձեռքով օծվեց ժամանակավոր կաթողիկոս՝ կառավարելու համար ժողովուրդը՝ Գրիգորի բացակայության ժամանակ: Ունի մի ընդարձակ թուղթ Յակոբիկ Ասորինբերի պատրիարք Յեսու-Բար-Շուշան Յովհաննէս Ժ-ի (1064—1073) դեմ: Հրատարակված է Գիրք թղ. Ձե, էջ 335—357, այս վերնագրով. «Տեսոն Գեորգեայ Հայոց վերադիտողի և հոգեշնորհ փիլիսոփայի պատասխանի թղթոյն Յովհաննիսի Ասորուց պատրիարգի»: Այս թղթի մեջ Գեորգը պաշտպանում է հայ եկեղե-

ցու ձեւերը՝ նույն պատրիարքի անիրավ հարձակումների դեմ (տե՛ս Ջարբ. Հին դպր. 531, որ սխալմամբ Գէորգ Բ-ինն է համարում նույն թուղթը, և Չեռ. Դադեան, Ա. 87 բ)։ Այս մասին է խոսում և Տէր-Մինասեան, Հայոց եկեղ. յարար. էջ 241—257, իսկ Բար-Շուշանի թղթի ամբողջական թարգմանությունը և նրա ուսումնասիրությունը գրեց Վարդանեան, Ազգ. մատ. հտ. ՃԱ, Վիեննա 1923, Գրիգոր Վկայասէրի վերադարձից հետո, Գէորգը ցանկացավ ամբողջապես գրավել հայրապետական աթոռը, դժգոհ մնալով Վկայասէրից այն գլխավոր պատճառով, որ նա սովորություն էր արել շարունակ աջ ու ձախ կաթուղիկոսներ ստեղծել։ Բայց Վկայասէրը ավելի ուժեղ գտնվեց և իշխանական օժանդակությամբ գահազուրկ արեց Գէորգին, որ քաշվեց այնուհետև Տարսոն, ուր և մեռավ։—Գիրք թղ. ձե. Սամ. անեց. 117. Կիր. 54, 55, 57. Ոսկ. յ. բ. յիշ. Վրդ. ծը, կ. Ուռհ. 190, 206. Միթ. աս. իթ (= իը). Յայսմ. յուլ. 30. Հայասպ. 353. —Գորգ՝ Օրբ. ողբ 60.—սեռ. Գեորգայ՝ Ուռհ. 191.—Գեորգեայ՝ Գիրք թղ. Կթ (յիշ.), ձե. Ուռհ. 205. Ոսկ. գծ. 457. Վրդ. ծը (հրտր. էժինի՝ Գէորգայ), ծթ։—Չամչ. Բ. 994—5. Ազգասպ. 1278, 1286։

— 42. Գեորգ Ուռհեցի, նշանավոր փիտնական վարդապետ և երաժիշտ. հարյուրամյա մեռավ և թաղվեց Կամրջաձորում (1091 կամ 1093 թ).—Վրդ. կբ. Ուռհ. 244։ (Ալիշան, Այրարատ 59 կոչում է Թառնեցի և Շնորհ. և պրգյ. էջ 90՝ Թառնեցի և մեռած է դնում 1094 թ. իսկ Ազգասպ. 1272 կոչում է Ուռհայեցի և նույնացնում է Գէորգ Ուռհեցու հետ, որ տես 'տակը № 48)։

— 43. Գեորգ, իշխան Սիւնեաց Սենեքերբի Ա թագավորի հիշված է Տաթևի 1091 թվի կալվածագրում.—Օրբ. ծթ.—սեռ. Գեորգեայ՝ Օրբ. ծթ։

— 44. Գեորգ վարդապետ Մեղրիկ. Վասպուրականի Անալիւր կամ Սևան գյուղից. այսպես կոչված ըստ քաղցրութեան բարուցն՝ հիմնեց Դրազարկի վանքը, ճգնեց 50 տարի և մեռավ 70 ամյա, 1104 թ. ըստ Վարդանի, կամ 1113 թ. ըստ Կիրակոսի, Սամ. անեցու և Օրբելեանի, և կամ 1114 թ. ըստ Ուռհայեցու (ուղիղ է անշուշտ առաջինը, որովհետև արդեն մեռած էր 1112 թվին, երբ իր ընկեր Կիրակոսը գրում էր Ոսկեքերանի հիշատակարանը)։ Աշակերտել էր Գէորգ Գ Լոռեցի կաթուղիկոսին. ունի «Երգք օրհնութեանց» (Ջարբ. Հին դպր. 705 և Manus. brit. mus. 244 ա) և «Բան խոստովանութեան» (Տաշեան, Տուց.

446)։ Ունի նաև աղօթքներ (տես Թորոս աղբ. Բ. 396)։ Կարգավորել է Ճաշոցը, հրամանով Գրիգոր Վկայասէր կաթուղիկոսի (Չեռ. Թաւր. 113 բ, Ջարբ. Հին դպր. 604)։ Թերևս նույն է նաև Գէորգ Դրազարկցին (Տաշեան, Տուց. 181 ա)։—Կիր. 62. Սամ. անեց, 123. Վրդ. կէ. Օրբ. ծմ. 16. Մի. այրիվ. 77. Ուռհ. 334. Յայսմ. յուլ. 30. Ոսկ. յ. բ. յիշատ. Հայասպ. 353. Սմբ. պտմ. 92.—Մեղրիկ՝ Կրպտ. սարգ. յոջ.—սեռ. Գեորգայ՝ Ուռհ. 366։—Միսուան 151, 231 բ, 534 (իբր հիմնադիր Սորին վանուց?)։

— 45. Գեորգ գրիչ. Դրազարկի վանքում օրինակեց Աւետարանը Կիրակոս կրոնավորի համար, 1113 թ.—Tubingen 4։

— 46. Գեորգ, որդի Կարապետի և հայր Գրիգորիսի, որ պատանի հասակում օժվեց Աղվանից կաթուղիկոս, 1139 թ.—Հայասպ. 386, Շնորհ. և պրգյ. 161.—հմմտ. № 35։

— 47. Գեորգ վարդապետ, ուսուցիչ Սամուէլ Անեցու. կազմել էր ժամանակագրություն՝ մինչև 551 թ. սրա հիման վրա Սամուէլը կազմեց իր ժամանակագրությունը։ Գէորգի գործը այժմ կորած է (Ալիշան, Շնորհ. 126 համարում է Գէորգ Անեցին).—սեռ. Գեորգեայ՝ Սամ. անեց. 75։

— 48. Գեորգ Ուռհեցի. նշանավոր վարդապետ ԺԲ դարում. Ուռհ. 179 (տես վերը № 42)։

— 49. Գեորգ Արճիշեցի աշիկայ կամ ի ծնէ կույր, ճգնավոր. իր ընկեր Գրիգորի հետ ապրում էր սրբակյաց կյանքով. ման եկան բոլոր վանքերը, 7 անգամ ուխտի գնացին Երուսաղէմ, ապա Հոռոմ։ Ճանապարհին հունգարացի ավազակներ հարձակում գործեցին նրանց վրա, Գէորգին հարվածեցին և Գրիգորին էլ սպանեցին։ Գէորգը բժշկվեց և Գրիգորին էլ «հրաշքով» կենդանացրաց։ Միասին դարձան Հայաստան և բնակեցին Անիի եկեղեցիների դռները, հատկապես Կաթուղիկէում (ԺԲ դար).—Վրդ. կե. Յայսմ. մայ. 4.—սեռ. Գեորգեայ, բցու. ի Գեորգայ, գրծ. Գեորգաւ՝ Յայսմ. մայ. 4.—Աւգեր. Լիակ. վրբ. սրբ. ԺԲ 112։

— 50. Գեորգ վարդապետ, խոստովանահայր Ջուլինի, որի մահվան վրա մի ողբ գրեց՝ 1147 թ.—Վրդ. կզ։

— 51. Գեորգ վարդապետ, որդի Յակոբոս քահանայի. Մովսէրոսում, Յովհաննէս գրչին գրել տվեց Աւետարանը, 1151 թ.—Չեռ. Վենետ. Ա. 748։

— 52. Գեորգ Ա եպիսկոպոս Արևելեան. երկրորդ առաջնորդ Հաղբատի, հաջորդ Սարգիս Ա-ի. թղթակից Ներսէս Շնորհալու. ինքրեց նրանից Ս. Սարգսի վկայաբանությունը, որ Շնորհալին

Թարգմանել տվեց ասորի Միխայէլ քահանային և տղա սրբազրեց (1158 թ)։—Կիր. 56. Շնորհ. թղ. 216—8.—սեռ. Գեորգիայ՝ Շնորհ. թղ. 216, Շնորհ սրգ. 4.—Գեորգեոս՝ Շնորհ. սրգ. 8.—Ձեռ. Վենետ. Բ. 46, 1267. Չամչ. Գ. 85. Ազգեր. Լիակ. Վրջ. սրբ. Բ. 47. Չարբ. Հին դպր. 635. Թրգմ. 340, 724. Ալիշան՝ Շնորհ. 269—272, Հայապ. 382.—մեռել է 1163 թ. ըստ Օրբ. ժմ. 18 (երկիցս)։ գերեզմանը գտնվում է Հաղբատում (Յովսէփեան, Նիւթեր և ուս. Ա. 66)։

— 53. Գեորգ վաներեց, Յուսիկ և Կարապետ քահանաների հետ՝ իրենց վատ վարքի համար վանդվելով Ն. Շնորհալուց, գնացին Ուռհա, հայ-հոռոմ դարձան և իրենց հետ էլ հավատափոխ արին 400 տուն ժողովուրդ.—Միխ. աս. իէ (=իդ). Ալիշան՝ Շնորհ. էջ 473.—Սրանք են որ Գէորգ վաներէց, իր հետ նաև Յուսիկ վաներէց անունով հիշված են Manus. brit. mus. 224 և «Յաղագս ազանդոյ միոյ որ երեկցաւ յաւուրս մեր նախ քան զվախճանն Ներսէսի կաթողիկոսի»։ ավելի ծանոթություն չի տրված։

— 54. Գեորգ, մեծ իշխան Թորոս Բ-ի. սրա հետ Թովմաս պայլը փախավ և փախցրեց Թորոս Բ-ի որդի Ռուբէնին Կիլիկիայի լեռները «1168 թ».—Չամչ. Գ. 77, Սիսուան 56։

— 55. Գեորգ, մեծ հայր Տրդատ քահանայի՝ աւազերեցի Արճոյ, որ իր Խուշուշ կնոջ հետ միասին նորոգեցին Անիի Ս. Փրկիչ եկեղեցին՝ 1173 թ.—Շիրակ 85։

— 56. Գեորգ, եպիսկոպոս Մանազկերտի մասնակցեց Հռոմկլայի եկեղեցական ժողովին՝ «1179 թ».—Շնորհ. պտճ. 199։

— 57. Գեորգ, եպիսկոպոս Նփրկերտի մասնակցեց Հռոմկլայի եկեղեցական ժողովին՝ «1179 թ».—Շնորհ. պտճ. 199։

— 58. Գեորգ, աշակերտ կազմարար Թորոսի. երկուսով կազմեցին մի ընդարձակ Տօնական, որ Ստեփաննոս գրիչը օրինակել էր Նեղիուկ գյուղում, ստացող Կոստանդինի և Ղուկասի համար, 1194 թ.—Manus. bibl. nat. էջ 54։

— 59. Գեորգ ոմե, մերձավոր կամ օգնական Յակոբ գրչի, որ օրինակել է Շնորհալու Մեկնութիւն Կաթողիկեայց, 1198 թ.—Հայապ. 442։

— 60. Գեորգ եպիսկոպոս, առաջնորդ Անդրիասանց (Բարձրբերդ), ներկա եղավ Լևոն Բ-ի օժման հանդեսին, «1199 թ».—Սիսուան 149 բ, 470 բ։

— 61. Գեորգ, պարոն և տեր Բարձրբերդի. ներկա ելավ

Լևոն Բ-ի Թագադրության հանդեսին, «1199 թ».—Սմբ. պտճ. էջ 112։

— 62. Գեորգ վրդ., վանաչան Սկևռայ վանուց. Լամբրոնացու և Յովհաննէս եպիսկոպոսի հետ գնում էին Լևոն Բ-ի կողմից պատգամավոր Գերմանիայի Ֆրեդերիկոս կայսեր մոտ և Մարաշում կողոպտվեցին թուրքերից («1190 թ»)։ Լամբրոնացին սրան է արտագրել տվել իր Սաղմուսաց Մեկնութիւնը։ Գրել է և մի օրինակ Վարք նարանց՝ Սաչատուրի նրամանով (1192 թ)։—Գտմ. լմբ. 231. Վրջ. 59. յոջ. յիշատ. Սիսուան 98, 447, 516. Հայապ. 417. Չարբ. Հին. դպր. 709. Թրգմ. 551։

— 63. Գեորգեոս եպիսկոպոս, «մեծ նոետուր Հայոց», օրինակել է Կիւրդի գործերը Ն. Լամբրոնացու հետ կամ նրա նամար.—Չարբ. Թրգմ. 515։

— 64. Գեորգ ճգնաւոր, նամախոն Ն. Լամբրոնացու.—Լմբ. էջ 229։

— 65. Գեորգ ճգնաւոր Վարազայ վանուց. ժամանակակից Լամբրոնացու. նոէյն է նախորդի հետ.—Տաշեան. Յուց. 334 ա։

— 66. Գեորգ կաղ. մատենագիր. ունի Մեկնութիւն, որ քաղվածորեն կազմված է Ոսկերբրանի Հոովմայեցոց թղթի մեկնությունից.—Թվականը անհայտ է (տես Վարդանեան, Նեթաղ, էջ 114 ծան). բայց անշուշտ պետք է դնել ամենաուշ ժԲ դար. որովհետև Գրեգոր որդի Աբասու օգտվել է նրանից իր Գառնապ գրոց մեջ, նախ քան 1217 թ. (տես Ալիսեան, Մատեն. հետազ. Ա. 27)։

— 67. Գեորգ գրիչ. օրինակել է «ճառքնախրը՝ մեծադիր երկաթագիր գրչությամբ, 1201 թ»։ Ձեռ. Կարին. 89։

— 68. Գեորգեոս. քահանա Կաթողիոյ. խոստովանահայր և մխիթարիչ Թէոդորոս նոր վկայի Կեսարացոյ, երբ սա բանտարկված էր Սելմուքեան Սուլթան Ռուքնաղինի բանտում, «1204 թ».—Վարք և վկ. Ա. 561. Նոր վկ. 84—85։

— 69. Գեորգ քահանա, եղբայր Անդրէաս քահանայի, որ գերությունից ազատեց Մլքէ Թագուհու Աւետարանը և նվիրեց Վարազայ վանքին՝ 1208 թ.—Ձեռ. Վենետ. Ա. 385, 389։

— 70. Գեորգ քորեպիսկոպոս Սարբերդի, 1214 թ.—Տաշեան, Յուց. 1040 ա։

— 71. Գեորգ, միաբան Հաւուցթառի՝ 1214 թ.—Ձեռ. Վենետ. Ա. 593, Այրարատ 356։

— 72. Գեորգ, եղբայր Գրեգոր եպիսկոպոսի, որ Յովհաննէս

Հոռոկլայեցի սարկավագին գրել տվեց մի Աւետարան, 1214 թ.
—Շահազիզ, Պատմ. պատկ. 121:

— 73. Գեորգ վրդ. Քեսուհեցի, Թարգմանեց Եփրեմ Խուրի
ասորու ճառերից (1215 թվից քիչ առաջ).—Չարք. Թրգմ. 443,
460, Սիսուան 518 ր:

— 4. Գեորգ քահանա, հորեղբայր Յովհաննէս ճգնավորի.
Երևուսողէմում, քաղաքից դուրս, Սիոնի դեմ, Բեթղեհեմի ճանա-
պարհի վրա, այնտեղ ուր ավանդում են թե Աստվածամայրը
հանգիստ է առել՝ մանուկն ի տաճար ընծայելու զնալիս, չի-
նեց մի տաճար՝ որ կոչեց Ս. Աստուածածին: Արդեն մեռած էր
1215 թ.—Չեռ. Վենետ. Բ. 144. Աթան. յոջ. 6թ:

— 75. Գեորգ, Եկեղեցաց գավառի Իշոխա գյուղից, եղբայր
Վարդան և Սարգիս քահանաների, որոնք Կապոսի անապատում
գրել տվին մի Տօնական՝ 1230 թվին.—Չեռ. Վենետ. Բ. 1214:

— 76. Գեորգ Անեցի, գանձասաց. ունի քսանից ավելի
գանձեր, որոնցից մեկը՝ «Գանձ ի քառասուն վկայա» ավանդված
է մեզ ժԳ դարում գրված մի Գանձարանում (Նորայր, Կորիւն
վրդ. էջ 6). այդ գանձերի ծայրանունն է «Գէորգ». մեկինն էլ
«Անեցի». —Արշաւուն՝ Շնորհ. և պրզյ. էջ 126 այս Գէորգին հա-
մարում է Սամուէլ Անեցու ուսուցիչ և ժամանակագիր Գէորգի
հետ նույն:—Սրա հետ միացնում են Գեորգ գանձասաց, որի
գանձերից օրինակված կան 1241 թ. ուստի չի կարող լինել
Գէորգ Սկևռացին, որ նույն թվին դեռ չէր ծնված (Սիսուան
103):—Գեորգ անունով մի գանձասաց էլ հիշում է Յուզիկը Ա.
326, ուր գրված է նաև «Գանձ Ս. Սահակի»:

— 77. Գեորգ քահանա, որդի Վահրամի, եղբայր Կոստան-
դին Ա Բարձրբերդցի կաթողիկոսի. արդեն մեռած էր 1244
թ.—Չեռ. Վենետ. Ա. 651—2, Սիսուան 150, 151, Թորոս աղբ.
Բ. 359:

— 78. Գեարգի Դսեղեցի, որդի Աշոտի և հայր Աշոտ Դսեղե-
ցու, որ Հոռոմոսի վանքին գանազան նվերներ արեց՝ 1246 թ.—
Շիրակ 24 ա:

— 79. Գեորգ, որդի Գրիգորի՝ եղբոր Ստեփանոս գառն
եպիսկոպոսի, որ Հոռոմիայում ստացավ մի Աւետարան, 1248 թ.
—Չեռ. Հալէպի, Բ. 5:

— 80. Գեորգ քահանա, որդի Խոսրովի, Արգելանի անապա-
տում, Յակոբ կրօնավորին գրել տվեց մի Աւետարան, 1251 թ.—
Չեռ. Վասպ. 87.

— 81. Գեորգ, եպիսկոպոս Սարբերդի Ս. Գէորգ վանքի,
1255 թ.—Թորոս աղբ. Բ. 353 (կեղծիք):

— 82. Գեորգ, գրիչ հիշատակարանի Տամա-Վիծի՝ կնոջ
Կոստանդին պայլի, 1284 թ.—Տաշեան, Յուց. 834—5:

— 83. Գեորգ կրօնավոր, գրիչ. Կիլիկիայում օրինակել է
Յովհան Իմաստասէրի ճառերը, 1298 թ.—Manus. bibl. nat. 72:

— 84. Գեորգ վարդապետ, արտագրել է ընտիր մի օրինակ
Աստուածաշնչի. որից էլ օրինակել է Յովհաննէսը՝ 1319 թ.
(Վենետ. № 1508).—Անկ. գիրք հին կտ. յոջ. 6թ:

— 85. Գեորգ Սևասցի. հեղինակ ժԳ դարից. ունի Մեկնու-
թիւն Եսայիայ (Արրտ. 1913, էջ 44):

— 86. Գեորգ վարդապետ Լամբրոնացի կամ Սկևռացի,
քննորդի Գրիգոր Սկևռացու. ծնվել է Լամբրոնում և սովորել
Սկևռայ վանքում, իր քնոի Գրիգորի մոտ, որ նույն վանքի
առաջնորդն էր: «Եւ յորժամ յարբունս հասանէր հասակի, ընթա-
նայր նա և յելս արևու, որ և դարձեալ լինէր անտի բարգաւաճ-
եալ փառօք»: Արևելքում սովորել է Բջնիի Գրիգոր արքեպիսկո-
պոսի և նրա որդոց՝ Վարդան և Գրիգոր քահանաների մոտ, նաև
Վարդան Արևելցու մոտ: Շրջել է Վիրապ, Սաղմոսավանք, Թեղե-
նիս: Վերադառնալով Կիլիկիա, պարապեց գրական գործերով:
Մեռել է «1301 թ»: Իր աշակերտներն են Մովսէս Սկևռացի, որ
նրա մահվան վրա գրել է մի ողբ, և Մարտիրոս վրդ., որ օրի-
նակել է Աստուածաշունչը: Իր աշխատություններն են՝ Մեկնու-
թիւն Գործոց Առաքելոց, ի խնդրոյ Յովհաննու արքայազոր
(տպ. Վենետիկ 1839), (տես և Թորոս աղբ. Բ. 393). Խրատ վասն
զրադարձութեան. Խրատ վասն առողանութեան, Խրատ զբշու-
թեան (որ գրել է Ստեփանոս Գոյնեբրիցանցի խնդրանքով, քաղե-
լով Արիստակէս գրչի համանուն աշխատությունից. տես Bod-
leian 232—3, 246. այս աշխատության մի ուրիշ մասն էլ գրել
է Կոստանդ գրչի խնդրանքով, որ տես Կոստանդ անվան տակ),
Ներբողեան ի Յովհ. Աւետարանիչ, Մեկնութիւն Եսայիայ (որ
գրել է ի խնդրոյ Հեթում Թագաւորի), գանձեր, կանոններ, Բանք
խրատականք: Դարձյալ ինքն է կազմել համարք, ցանկք և նա-
խադրութիւնք Ս. Գրոց (Չեռ. Վենետ. Ա. 50, մերձավորապես
1292 թ. ըստ Ակինեան, Մատեն. հետազոտ. Ա. 28): Չակերտի մեջ
գրված վկայությունից երևում է, որ նույն է այն Գէորգ Լամբ-
րոնացին, որ պատանի ժամանակ պանդխտել է Այրարատ և օրի-
նակել է այնտեղ մի Տօնապատճառ (1267 թ), ըստ Գ. Տ-Մկրտ-

չեան, Անան. շիր. էջ 31, Այրարատ 163, 438, Սիսուան 102, 145, Ձեռ. Վենետ. Բ. 12 (ուր տես իր գեղեցիկ հիշատակարանը՝ հանդերձ պատմական տեղեկությամբ):—Չարք. Հին դպր. 600, 601, 718—723, Թրգմ. 156, Սիսուան 532—3, Տաշեան, Յուց. 1072 ա և Tübingen, էջ 9, Ձեռ. Սևանի 39, Ձեռ. Դաղեան, Ա. 60 բ.—Սամ. անեց. շար. 155, 164. Մեծոփ. 52: Իր արտագրած Աստուածաշնչի մասին տես Ձեռ. Վենետ. Ա. 19, 60—62, նաև 501? Կարծեմ սա է այն «մեծն Գէորգ բարունին», որ արտագրած է եղել մի ընտիր Սաղմոս (տես Ձեռ. Վենետ. Ա. 240): Ըստ Ալիշանի՝ Սիսուան 105 սրա հետ նույն է դարձյալ Գեորգ խուլ, մեծ վարդապետ Ստյ, որ ուղղել է Շարականը, որ և նրա անունով կոչվել է այնուհետև «Խլկցի» (Առաք. լծ. սահմ. 523—4): Ըստ Ալիշանի, Սիսուան 106 ա, ծան. 1 Խլկցի Շարականի հնազույն օրինակը 1309 թվից է:—Տաշեան, Յուց. 1071 գ Խլկցի Շարականը կազմող Գէորգին չի կցում այս Սկևռացու հետ: — 87. Գեորգ, վաճառական. իրավ Շք ստացավ անցնելու Վենետիկ 1302 թ.—Ալիշան, Հայ-Վենետ. 154: — 88. Գեորգ, եպիսկոպոս կաթողիկոսարանի. անդամ Սսի եկեղեցական ժողովի՝ 1307 թ.—Ազգապ. 1785: — 89. Գեորգ եպիսկոպոս Ամասիոյ. ներկա է եղել Սսի եկեղեցական ժողովին՝ 1307 թ.—Չամչ. Գ. 309 (չունի Ազգապ. էջ 1785): — 90. Գեորգ կրօնաւոր քահանայ, որի հիշատակին Յովհաննէս քահանան գրեց Վանի Աւանց գյուղում «Պատմութիւն մարդեղութեան Քրիստոսի», 1310 թ.—Թորոս աղբ. Բ. 411, Չարք. Թրգմ. 196: — 91. Գեորգ, գեղջավազ Քոնի գյուղի, մորեղբայր Յովհաննէս Քոնեցու հիշված է 1328—30 թվերին.—Միսակախ 374ա, 384 ա: — 92. Գեորգ, եղբայր Յովհաննէս Քոնեցու. իշխան Գողթան (ժԴ դարի առաջին կեսում).—Միսակախ 311 բ: — 93. Գեորգ, որդի Կարապետի և հանգուցյալ եղբայր Պօղոս քահանայի, որ Գրիգոր գրչին գրել տվեց մի Աւետարան, Կիլիկիա 1334 թ.—Ձեռ. Վենետ. Ա. 698: — 94. Գեորգ Siglik? զեսպան զնաց Լևոն Ե Թագավորի կողմից Անզիրայի նշուարդ Գ Թագավորին, որ հրամայեց տալ նրան 40 լիտր արծաթ՝ 1335 թ.—Սիսուան 559 ա:

— 95. Գեորգ կրօնավոր, առաջնորդ Աղթամարի Ս. Խաչ վանքի, 1366 թ.—Ձեռ. Վենետ. Բ. 846: — 96. Գեորգ որդի Հեթումի, 1370 թ. տես Չարմանուհի: — 97. Գեորգ գրիչ. օրինակեց Մանրուսունքը՝ Յակոբ և Կարապետ կրօնավորների համար. 1373 թ.—Ձեռ. Սանաս. 16 բ: — 98. Գեորգէոս, ուսուցիչ Արիստակէս Սեբաստացու, որ Աւագ վանքում գրեց սլակասորդը մի հին Աւետարանի, որ փրկանքով ազատել էր Առաքել Կախմխեցին, 1383 թ.—Ձեռ. Հալէպի, Ա. 79 բ: — 99. Գեորգ քահանա, հայր Յովհաննէս հիշատակագրի 1389 թ.—Ձեռ. Վենետ. Ա. 652: — 100. Գեորգ քահանա, ամուսին Տիրատիկինի՝ դստեր Առաքել երեցի, որ շինեց Երզնկայի Ս. Նշան եկեղեցին, ինչպես պատմում է իր թոռը Գէորգ երեց՝ 1391 թ. (տես հաջորդը).—Ձեռ. Սեբ. = ՀԱ 1926, 241: — 101. Գեորգ երեց, որդի Առաքել քահանայի. գրիչ. Երզնկայում օրինակեց ճաշոցը և նվիրեց Ս. Նշան եկեղեցուն, 1391 թ.— Ձեռ. Սեբ. = ՀԱ 1926, 241: — 102. Գեորգ վարդապետ Երզնկացի. կոչված նաև Բանասէր. աշակերտ Յովհ. Որոտնեցու, երեց ընկեր Գրիգոր Տաթևացու և ուսուցիչ Յակոբ Ղրիմեցու. մատենագիր. ունի Խրատ վասն պսակի, Խրատ մկրտութեան, Մեկնութիւն Գրիգոր Աստուածաբանի Առ որս գրոց, Հանելուկներ (որոնցից մի նմուշ տես Ձեռ. Մաղն. էջ 13), Յովհաննէս աւետարանչի Յայտնութեան մեկնութիւն (Չարք. Նոր մատ. 219), Մեկնութիւն Եսայեայ (ըստ Ձեռ. Դաղեան, Ա. 92 ա (բայց շփոթված է Գէորգ Սկևռացու համանուն աշխատութեան հետ): Գէորգին է պատկանում նաև Լուծմունք Եւագրի, որ գրել է 1354 թ. ըստ Ձեռ. Երուս. N Դգ. 139 (տես Սարգիսեան, Եւագր. ներած. էջ 26): Սրա խնդրով է գրել Տաթևացին Կիւրդի Պարապմանց Լուծմունքը, 1391 թ. (նմտ. Ձեռ. Բերլինի 24 ա): Գէորգ վարդապետը առաջարկել էր նաև 14 հարց, որոնց Լուծումը գրեց Տաթևացին 1387 թվին, Շահապօնք ամրոցում, Խորազմների արչավանքի ժամանակ: Մեռել է 1416 թ. տես Նօտարք 79—80:—Տաթև. հարց. 773. Ձեռ. Սևանի 40 բ.—Գեորգէոս՝ Տաթև. հարց. 773.—Գեորգէոս Փաղեոյ՝ Նօտարք 40.—Կոչ. Գեորգի՝ լծ. պրպմ. 774. Տաթև. հարց. 95.—սեռ. Գեորգայ՝ Մեծոփ. 17, Տաթև. ձմ. խը, ճղբ.—Գեորգեայ՝ լծ. պրպմ. 529. Տաթև. հարց. 2, 93, 661, 686, 705, 773.—տես նաև Տաշեան,

Յուլ. 1071 գ, Մատեն. մանր ուս. Բ. 230, Հացունի, Ճաշեր 487, Նօտարք 41, 159. Կոստանեան՝ Նղշ. էջ Խա, Չեռ. Սանաս. 19 բ: — Ալիշան, Յուշիկք Բ. 470 նույն է համարում այն Գէորգ վրդ. Երզնկացին, որ ներկայացավ Լէնկթիմուրին՝ խնդրելու համար որ չքանդե եկեղեցիները. բայց երբ տեսավ նրան, վախից շըթունքները պատուեցին և, սկսեց արյուն հոսել: Լէնկթիմուրը դուրս հանեց նրան (1394).—Մեծոփ. 45, Չամչ. Գ. 426:

— 103. Գեորգ Սևրուսի, գանձասաց. իր գանձերից տես Manus. brit. mus. 119 ա (ձեռագիրը գրված է 1412 թ. ուստի ժԴ դարից ուշ չի կարող լինել):

— 104. Գեորգ, հավատարիմ Մարտինոս Թագավորի Սիկիլիոյ (ԺԵ դարի սկզբին). համարվում է նահապետ Armenia ազնւրկան ընտանիքի Մեսինա քաղաքում. կինն է Եւանդրա. իր սերունդը տեկեց մինչև ԺԸ դար և ավելի ուշ: Այս տոհմից էր Թերևս Յովսէփ Armenus կամ Armeni, եպիսկոպոս Teramo քաղաքի (Իտալիա), 1670—95 թ.—Սիսական 455բ:

— 105. Գեորգ քահանա. խնդրեց առաքել Սիւնեցուց (մ. 1410) գրել «Գովասանութիւն Սաղմոսաց» տաղը.— Տաշեան, Յուլ. 464 բ:

— 106. Գեորգ քահանա, որդի Ռաչիկի և եղբայր Թումա գրչի, որ Աղթամարում, Յովհաննէս կրօնավորի պատվերով օրինակեց Ճաշոցը, 1421 թ.—Նօտարք 67:

— 107. Գեորգ աղա, «առաջնորդ» Ագուլիսի՝ 1425 թ.—Սիսական 326 բ:

— 108. Գեորգ սարկավագ, եղբայր տանուտեր Մկրտչի, Կողուց վանքում, 1428 թ.—Տաշեան, Յուլ. 583—4:

— 109. Գեորգ եպիսկոպոս Չմշկածագցի, առաջնորդ Սուլա վանից Ս. Գէորգի. Լէնկթիմուրի երկյուղից փախած միաբաններին նորից հավաքեց և շինացրեց վանքը. գնեց երկու ագարակ. մեծ ագարակը՝ 100 փարա (=20 կոպեկ!) և փոքրը՝ 20 փարա (=4 կոպեկ!): Գրեց նաև մի Աւետարան և վանքի հին առաջնորդների պատմութիւնը՝ 1443 թ.—Թորոս աղբ. Բ. 349 (Նօտարք 131 վանքի այս նորոգութիւնը դնում է ՉԳ=1255 թվին, բայց հայտնի չէ թե որտեղից է հանում այդ թվականը, քանի որ ամբողջ հիշատակարանը արտագրում է Թորոս աղբարից, ուր չկա այդպիսի թվական: Բայց ինչ աղբյուրից էլ որ լինի, ճիշտ չէ. որովհետև չի հարմարվում Լէնկթիմուրի թվականին):

— 110. Գեորգ էջէմհաճի, Անկիւրացի ազնվական, որ 1453

հոկտ. 28. ին Օսմանցոց նրավերով Պոլիս գաղթեց.—Նշխ. մատ. 63 (սխալ տպված):

— 111. Գեորգ կրօնավոր, միաբան Մուլնու 1484 թ.—Չեռ. Սանաս. 25 ա:

— 112. Գեորգ, ունիթոռական եղբայր, առաջնորդ Մատթէոս եպիսկոպոսի նետ գնաց Զինովա, 1498 թ.—Հայապ. 28:

— 113. Գեորգ վարդապետ, աշակերտ Գրիգոր Տաթևացու. ունի Լուծմունք Դիոնեսիոսի Արիսպագացոյ (ԺԵ դար).—Կնիք հաւ. յոջ. լր:

— 114. Գեորգ գրիչ. օրինակել է Շիրակացու գործերը (ԺԵ դար).—Շիր. տիեղ. յոջ. XV:

— 115. Գեորգ Հալէպցի, Թարգման Վենետիկցոց. 20 տարի ծառայելով Վենետիկ հանրապետութեան, արժանացավ կենսաթոշակի. մեռել է 1538—7 թ.—Ալիշան, Հայ Վենետ. 216—7:

— 116. Գեորգ Մանլեցի, արեղա. ունի գրած 1745 թ. «Տաղ ի վերայ Ս. Գր. Տաթևացոյ, ներ գեղջս Սալայ, որ է երկիր Հոնաց կոչեալ». տպված է Տաթև. ոսկիփ. էջ 579—582:—Սիսական 306 ա:

— 117. Գեորգ Զուղայեցի, առաջնորդ Սարհանի. նստավ 1754 թվին. Նադրշահի հրամանով քրիստոնեական գրքերը Թարգմանեց պարսկերենի, աշխատակցութեամբ ուրիշ վարդապետների. (անշուշտ նախ քան 1747, որ Նադրշահի սպանման թվականն է): Ասպատակութիւնների պատճառով քաշվեց Բասրա, մինչև 1763 թ.—Ազգապ. 2957, 2999:

— 118. Գեորգ վարդապետ Ղափանցի, պատրիարք Պոլսի «1751—1752 թ», իբր հաջորդ Մինաս Ակնեցու, որ 1751 թվին կաթողիկոս ընտրվելով՝ Պոլսի աթոռը Թափուր պիտի մնար: 1752 թվին Յակոբ Նալեանը երուսաղէմի պատրիարքութեանից վերադարձավ Պոլսի աթոռը, ուստի Գէորգը նրաժարվեց գահից.—Ազգապ. 2979:

— 119. Գեորգ Դպիր Տէր Յովհաննէսեան Պալատցի, 1737—1812. Պոլսի Պալատ Թաղից. լեզվագետ, հայկաբան, աստուածաբան, պատմաբան, քերթող և Թարգմանիչ. իր ինքնագիր գործերն են՝ Ոտանավոր բառարան պարսկերէն, Ընդարձակ բառարան պարսկերէն, Արարերէն ընդարձակ բառարան, Քերականութիւն պարսկերէն, արարերէն, հայերէն, Պատմութիւն վէպերներուն Օսմանցոց տէրութեան, Պատմութիւն Օսմանեան (տպ. 1741), Ընդարձակ պատմութիւն Օսմանեան, Հայոց պատմութիւն և Եր-

գարան: Իր գլուխ դործոցն է Պարսկերէն բառարանը (տպ. Պոլիս 1826, Պեղճեան Յարուժիւն ամիրայի ծախսով, ձրի բաժանելու համար): Այս գրքի վերջում առաջին անգամ լինելով՝ տալիս է հեղինակը 400 հայերեն բառերի մեծ մասամբ ճիշտ համեմատութիւնը պարսկերենի հետ: Սրանով Գէորգ զպիբը դառնում է հայ լեզվաբանութեան ռահվիրան: (Ընդարձակ կենսագրականը տես Այվաղեան, Շար հայ կենսագր. Ա. էջ 11—73, համառոտը՝ Աճառեան, Պատմ. Հայոց նոր գրականութեան, էջ 105—109):

— 120. Գեորգ Դ Մեծագործ Քէրէստէճեան, Պոլսի Մամաթիա թաղից. կաթուղիկոս Հայոց «1866—1882 թ». նախապես առաջնորդ Բրուսայի, ապա պատրիարք Պոլսի, հաջորդեց Յակոբոսին «1858 թ». չընդունելով նորահաստատ Սահմանադրութիւնը, հրաժարվեց գահից «1858 թ»: Իբրև կաթուղիկոս կատարեց նշանավոր գործեր. բարեկարգեց եկեղեցական ու կրթական գործը, նորոգեց Էջմիածնի տպարանը, հիմնեց Գէորգեան ճեմարանը (1869), ձեռագրատունը, թանգարանը, Արարատ պաշտոնաթերթը (1868), կազմել ավելի Հայոց ձեռագիրներէ. ցուցակը, կանոնավորեց ծխական դպրոցները, որոնց համար հաստատեց առանձին կանոնադրութիւն, եկեղեցական երաժշտութեան մեջ կանոնավորութիւն մտցնելու համար՝ հրավիրելով Պոլսից երաժշտագետ Նիկողայոս Քաշճեանին, նրա միջոցով ձայնագրել ավելի Պատարագի երգերն ու ամբողջ Շարականը և հրատարակեց հայկական նորահար ձայնագրութեամբ, ևն: Իր ընդարձակ կենսագրութիւնն ունի Աբեղեան, Գէորգ Դ Մեծագործ, տպ. Վլրշպատ. 1899 թ.:

— 121. Գեորգ Ե Սուրէնեան, Տփղիսցի. կաթուղիկոս Հայոց 1911—1930 թ. հաջորդեց Մատթէոս Բ Իզմիրլեանին:

— Գեորգ անունը հիշվում է նաև մի քանի օտարազգի ձևերով. այսպես՝ Կովարկիս (անթվական մի հիշատակարանում՝ ժէ դար) Ձեռ. Հայէպի, Ա. 206 ա, Կիօրկիս՝ 1755 թ. (Ձեռ. Վենետ. Ա. 196), Գեօրկի՝ 1862 թ. (անդ 391):

ԳԻԳ, ար. ծագումն անհայտ և անսովոր անուն. ավանդված է մի անգամ Ձ դարից:

— Գիգ դաշտկարան տէր, որդի Մանուէլի Բագրատունւոյ. Մմբատ Վրկան մարզպանի եղբայրն էր. մասնակցեց հայ-վրացական կրոնական բաժանման ժողովներին և Դուրնի ժողովին՝ «607 թ». — Գիրք թղ. իդ. լթ. — Գեգ դաշտկարին՝ Ուխտ. Բ. լգ.

— սեռ. Կիգայ՝ Գիրք թղ. իդ. լթ, խ, խդ, խէ.— Գիգա դաշտկարանի՝ Ուխտ. Բ. լէ.— Գեգայ դաշտակարանի՝ Ուխտ. Բ. լը.— Դաշակարանի՝ Ուխտ. Բ. ծգ.— բցո. Դաշակարանի՝ Ուխտ. Բ. ծե,

ԳԻԳԱՆ, ար. ծագումն անհայտ և անսովոր անուն. մի անգամ ավանդված է Ձ դարից:

— Գիգան եպիսկոպոս Սիւնեաց, հաջորդեց Պետրոսի (Ձ դար). — Օրբ. իա, հա.— սեռ. Գիգանայ՝ Օրբ. իա:

*ԳԻԼԱՆ, ար. < պրս. گیلان Gilān, Պարսից Գիլան նահանգն է, որ հին Վրկանաց աշխարհն է. գտնվում է Կասպից ծովի հարավային կողմը: Իբրև անձնանուն գործածվում է նաև Պարսից մեջ՝ Gil (ժի դար), Gilān և Gilānsāh «Գիլանի թագավոր» (ժԱ դար) ձևերով (Justi 115բ): Մեր մեջ քիչ է գործածված, բայց սրանից ունինք Գիլանեց, Գիլանեան ազգանունները:

— Գիլան, որդի Ստեփաննոսի. հիշատակագիր Բագնայրի նշանավոր Աւետարանի՝ 1308 թ.— Ձեռ. Կարին. 16:

— Գիլան գործածված է նաև իբրև իգական անուն, 1631 թ. (Bodleian 139) և Գլան ձևով՝ ար. 1808 թ. Ձեռ. Վասպ. 360:

*ԳԻԼԱՍ, ար. < արևել. թրք. گilas «կեռաս» բառից. գործածված է 1635 թ. (Ձբր. սարկ. Բ. 9, Այրարատ 179). այժմ չկա:

ԳԻՆ, ար. սարքված է Գնունեաց նախարարական տոհմի անունից. մի անգամ ունինք՝

— Գին, Ասորեստանցոց Սենեքերիմ թագավորի ցեղից. Վաղարշակ Ա նախարարական կարգի բարձրացրեց նրան և նշանակեց արքունի մատուցակ: Գնունեաց ցեղի նահապետն է.— Խոր. Բ. է (ստուգաբանում է Գնունի=գինի ունի. բայց այս նմանութիւնը պատահական զուգադիպութիւն է համարում. «Գիտնմ զԳնունիսդ գինի ունիս, որ առաջի թագավորին պատրաստէր զըմպելիսն. որ սքանչելի իմն զիպեալ եղև ըստ գործոյն և անունն. քանչի պատրաստէր զըմպելիսն արքայի յընտիր և համեղ գինեաց, ունէր և կոչումն անուանն Գին. ընդ որ կարի զուարճացեալ, ասեն, Վաղարշակ, կարգէ ի թիւ նախարարութեան ազգոց մեծապէս»):

ԳԻՆԴ, ար. թերևս < հյ. գլինդ «ականջի օղ» բառից. բայց հմտ. Գինք կամ Գնիք:

— Գինդ Տարօնացի. Սլկունի. աշակերտ Դանիէլ քորեպիսկոպոսի. սարկավագապետ Միծն Ներսէսի («353—373 թ»), որի կողմից նշանակվեց մենաստանների հայր և տեսուչ. վերջերք

ճգնում էր Ծաղկէոյ լեռներում.—Պոր. Գ. Ի. Բուզ. 2. Ժզ.—սեռ-
Դեղայ՝ Բուզ. 2. Ժզ:

†ԳԻՆԵՎԱՐԳ, իգ. <հյ. գիներվարդ բառից, որ անշուշտ նշա-
նակել է մի տեսակ վարդ՝ գինու գույնով (բայց ոչ հին հայերե-
տում և ոչ էլ արդի բարբառներում չկա այսպիսի բառ): Գործած-
լած է ժե—ժէ դարերում: Այսպես՝ Գինէվարդ 1489 թ. (տես
տակը), 1506 թ. (Ձեռ. Հալէպի, Ա. 80 ա), Գինէվարդ 1619 թ.
(Ձեռ. Սեբ. = ՀԱ 1925, 475), Գինավարթ 1675 թ. (Ձեռ. Վասպ-
946), Գենայվարդ (անթվական, անդ 767): Սրա կրճատ ձևն է
Գինե, որ հիշված է երկու անգամ՝ անթվական հիշատակարան-
ներում (Ձեռ. Վասպ. 120, 609) և մի անթվական արձանագրու-
թյան մեջ, որ գտնվում է Աղթամարում (Ազգագր. հանդ. Ի. էջ
212, Ակինեան՝ Գաւազանագիրք 137): Տես և Գինոս:

— Գինէվարդ, եղբորդուստր Մատթէոս վարդապետի, որ
Փիլիպոսոս գրչին գրել տվեց մի ճաշոց՝ 1489 թ.—Ձեռ. Սեբ. =
ՀԱ 1926, 239.

†ԳԻՆԵՐՐՈՒԿ, իգ. <ժդ. գիներբուկ բառից, որ է «հանելի և
անուշահոտ բուրմունքով և կապտակարմիր գույնով մի տեսակ
վայրի ծաղիկ»: Հիշված է անթվական մի հիշատակարանում,
Ձեռ. Վասպ. 682 (Գնբրբուկ ձևով):

*ԳԻՆՈՍ, ար. կրճատված ձևն է Եգիպտոս անվան, որ տես
առանձին. հմմտ. Եւսերիոս > կրճատ՝ Սեբէոս, Եւփիմէ > Ֆիմի,
ինչպես նաև Եւստաթէոս > Ստաթէոս, Եւզրարոս > Գրարոս: Ա-
վանդված է ժե դարից մինչև ժԹ դար. այժմ չկա. բայց սրա-
նից է Գինոսեան ազգանունը (Ախալքալաք):

— Գինոս, եղբայր Գալուստ արեղայի, որ կեչառուսում
օրինակեց Աւետարանը 1491 թ.—Ձեռ. Սևանի 10 բ:

— Հիշված է նաև Գինոս 1588 թ. (Ձեռ. Վասպ. 707), Գի-
նեոս (քահանա) 1635 թ. (Ձեռ. Վենետ. Ա. 132), Գինոս 1683
թ. (Ձեռ. Մաղն. 25), 1734 թ. (Ձեռ. Վասպ. 922), ժԹ դար՝
Պարսկահայոց մեջ (ՀԱ 1924, 238): Ունինք նաև ավելի կրճատ
Գինո, որի սեռն ու թվականը անհայտ է (Ձեռ. Վասպ. 396):

†ԳԻՆՈՎ, ար. <ժդ. գիմով «հարբած» բառից, ինչպես կա իր
համազորը՝ Սարխոջ, որ պրս. سارخوس sarxōs «հարբած» բառից է:
Հիշված է մի անգամ, 1600 թվից հետո գրված անթվական մի
հիշատակարանում՝ Manus. brit. mus. 249ա (եթե սակայն վրի-
պակ չէ՝ փոխանակ Գինոս):

†ԳԻՆՈՑ, իգ. տարբեր է Գինոս անունից, որ արական է.

կարծում եմ որ կազմված է հյ. գին բառից, իբր «թանկագին,
գնոջ». հմմտ. իր համազորները՝ Թանկ, Բահալու, Բահալուս:
Գործածված է ժԳ դարում (Գինոց՝ մայր Վարդան քահանայի՝
Տաշեան, Ցուց. 666 ա, և երկրորդ անգամ 1701 թ. (Ձեռ. Վասպ.
205):

†ԳԻՇՈՒԿ, ար. <հյ. գեշ «վատ, տգեղ» բառից, որ նույն-
պես գործածական է իբր անձնանուն (տես վերը): Ավանդված է
ժԳ—ժե դար:

— 1. Գիշուկ, որդի Գրիգորի, նվիրել է երկու արտ Բագ-
նայրի Ս. Աստուածածին վանքին, 1206 թ.—Արձ. Շիրակ 120ա:

— 2. Գիշուկ (սեռ. Գիշկոյն), ունեցել է մի տուն, որ գը-
նելով Սմբատի որդի Անագովիէն՝ նվիրել է Հոռոմոսի վանքին
1247 թ.—Արձ. Շիրակ 20 ա:

— 3. Գիշուկ, զավակ Թումայի, ազգական Կարապետ կրո-
նավորի, որ Սղկայու վանքում օրինակել տվեց Հին Կտակարա-
նը, 1381 թ.—Ձեռ. Ագուլ. (Արրտ. 1911, 850):

— 4. Գիշուկ, մերձավոր Վարդան քահանայի, որ Երզնկա-
յում գնեց մի Աւետարան, 1397 թ.—Ձեռ. Սեբ.—ՀԱ 1926, 46:

— 5. Գիշուկ խոջա, որ մի Աւետարան նվիրեց Հնծայնից
Ս. Աստուածածնին, 1464 թ?—Նօտարք 220:

*ԳԻՈՐԳԻՍ, օտար ձևն է Գէորդ անվան, որ տես:

ԳԻՉԻՍԱՆ, իգ. անշուշտ օտար է, բայց ծագումն ինձ ան-
հայտ: Հիշված է 1621 թ. (տես Կարապետ եպս.՝ Դօփեանք 141):

†ԳԻՍԱԿ, ար. <հյ. գիսակ «վարս» բառից. հմմտ. Վարսե-
նիկ և լատ. Cincinnatus, որ է «գանգրահեր» (Justi 116 ա): Հնից
ծանոթ է միայն մի անգամ. մեր շրջանում նորոգվեց իբրև ազ-
գային անուն:

— Գիսակ, որ Արտաշէս Բ-ի ստնտուի որդին էր. պատե-
րազմում պաշտպանելով քաջ Ճաւրացիների հարձակումից, ազա-
տեց նրան՝ զոհարեւելով իր կյանքը. իր որդի Ներսէսից սերվեց
Դիմաքսեան նախարարական տոհմը.—Պոր. Բ. խզ.—սեռ. Գի-
սակայ՝ Պոր. Բ. խէ:

ԳԻՍԱՆԷ, ար. այս անունով էր կոչվում ըստ Ձեների՝ հին
Հայոց աստվածներից մեկը. այդ աստվածը իր անունը ստացել
էր Գիսանե հնդիկ իշխանից, որ այսպես էր կոչվում իր երկար
մազերի պատճառով (Ձեռ. 36): Այսպեսով ուրեմն բառը ծագում
է հյ. գես «մազ» բառից: Հնարովի է այս մեկնությունը, որով-
հետև անշուշտ հնդիկ իշխանը չէր կարող հայերեն անուն ունե-

ցած լինելու երկրորդ՝ եթե իրոք այդ աստվածը գոյութուն ուներ, չէր կարող ինչ որ հնդիկ իշխանից կոչված լինելու իմ ուսուցիչ հնդկագետ Սիրվեն Լեվի ուզում էր այս բառը ուղղել Դիսանի, որի մեջ տեսնում էր հնդկաց մի աստուծու անունը (այժմ չեմ հիշում), քանի որ ըստ մեր ավանդության էլ Գիսանէն հնդկական ծագում ունի. (նույնը տես Խալաթեան, Ձեռք Գլակ 58):

— 1. Գիսանե աստուած, որի արձանը կանգնած էր Տարօնում, Գիսանէ հնդիկ իշխանի անունով. Լուսավորիչը կործանեց նրա մեհյանը և նույն տեղում հիմնեց Ս. Կարապետի վանքը.— Ձեռ. 27.— Գիսանե՝ Ձեռ. 25, 32, 36, 42.— սեռ. Գիսանեայ՝ Ձեռ. 8, 15, 16, 25, 31, 36. Թղթ. դաշ. 21. Ուխտ. Ա. հդ.— Դիսանեի՝ Ձեռ. 27, 34.— Գիսանեան կառոց՝ Օրբ. դ.— Դիցն մեհնեանցն Գիսանայ՝ Յայսմ. նոյ. 29.— սխալ ձևեր են՝ սեռ. Գիսանե (իմս Գիսանէի) Ձեռ. 32.— եկեալ յերկիրն Պալունեաց յաւանն մեծ Գիսանե ի քաղաքագեղն Կուռոս՝ Ձեռ. 25 (ուղղել Գիսանեի):— Գիսանեանք՝ Վրդն. լս. 54.— Սարգիսեան, Ագաթ. և իւր բազմ. դադտ. 124:

— 2. Գիսանե, իշխան հնդիկ, որ իր եղբոր՝ Դեմետրի հետ վանդակով Հնդկաց Դինասքէ թագավորից, եկավ Հայաստան և Վաղարշակ թագավորից ստացավ Տարօնը. իրենց թոռները ներանց անունով կանգնեցրին Դեմետր և Գիսանե կուռքերը:— Ձեռ. 35.— սեռ. Գիսանեայ՝ Ձեռ. 36. Վրդ. ժը:

Գիւզիւղ տես Գուզիղէ:
*ԳիիԼԷՆ, իգ. <թրք. گۈلن gülen «ծիծաղող, ժպտուն» բառից. գործածված է մի անգամ 1710 թ. (Ձեռ. Սեբ. = ՀԱ 1925, էջ 580):

*ԳիիԼԷՆԸՄ, իգ. <թրք. گۈل hanım «տիկին» բառերից. գործածական էր անցյալ դարում Արևմտահայոց մեջ Կիւլիանքս ձևով (տես Գոսեան, Հայք ի Չմիւռն. Ա. 286):

*ԳիիԼԷՄԻՆ տես Գուլիսաթուն:
†ԳիիՏ, ար. <հյ. գիւտ «գտնված բան» բառից. այժմ անգործածական է. բայց կա կրոնավորների շրջանում: Տես Գուլերիկ և Գոայ:

— 1. Գիւտ, որդի Շարաթի, իշխան Գողթն գավառի. սրա օգնությամբ տարածեց Մեսրոպ լուսավորությունը նույն գավառում.— սեռ. Գայ՝ Կոր. 14, Խոր. Գ. կ:

— 2. Գիւտ Վահեունի, նախարար. մասնակցեց Արտաշատի ժողովին («449 թ»). մյուս նախարարներն ինքն կանչվելով Յագ

կերտի դուռը՝ առ երեսու ուրացավ և արձակվեց. բռնեց Վասակի կողմը՝ ընդդեմ ուխտապահների.— Եղիշ. 33, 71. Փարպ. իգ, իե, լգ. Օրբ. ժը.— Վարդանի բանակի հետ Աղուանք գնացող նախարարների մեջ Փարպ. լգ հիշվում է (ըստ տպագրին) «և Գիւտն Վահեունեաց»: Ձեռագիրն ունի «և գուեղն Վահեունեաց»: Բառի վրա դրված հոգը, Վահեունեաց սեռականը և վերջապես այն հանգամանքը՝ որ Գիւտ Վահեունին ըստ Եղիշի և Փարպեցու՝ Վասակի կողմնակից է, ստիպում է մեզ ընդունել թե ձեռագրի ընթերցվածը ուղիղ է և տպագրիչների Գիւսն ուղղագրությունը սխալ: Արդեն Եղիշ. 77 նույնպես ունի «գուեղն Վահեունեաց»: Անբնական կլինի ասել, որ Գիւտ Վահեունին Աղուանքում լսեց թե Գիւտ Վահեունին Հայաստանում անցել է Վասակի կողմը, ինչպես քիչ հետո պատմում է Փարպ. լգ: Այս մասին տես իմ հոդվածը՝ Արքտ. 1911, 226—7.— Չամչ. Գ. (ցանկում) կարդում է Գիւտ կամ Գուեղ (հատուկ անուն) և վեհի առարկա չի թողնում:

— 3. Գիւտ տես Վարոս. Յայսմ. սեպ. 30. մրտ. 6. Յիշ. Թաթ. 51:

— 4. Գիւս, կաթողիկոս Հայոց՝ «461—478». Տայոց Արտահայ գյուղից էր, աշակերտ Դևոնդեանց, ապա եպիսկոպոս Մամիկոնեանց: Հաջորդեց Մովսէսի և աթոռը դրավ Դուլին: Տեսնելով պարսկական կրոնի տարածումը ուրացյալ նախարարների ձեռքով՝ որոշեց ապստամբվել պարսից դեմ և սրա համար երկու անգամ պատգամավոր ուղարկեց Լևոն կայսեր (457—477): Դադիշոյ Խորխոռունու ամբաստանությամբ կանչվեց Գարսից դուռը «471 թ» և զրկվեց իշխանությունից: Դարձավ Հայաստան «472 թ» և առանձնացավ Վանանդ գավառի Ոթմսու գյուղը, ուր և մեռավ խոր ճերմության հասակում՝ «478 թ»: Ինքն է հարգարել մեր ժամակարգությունը, գրել է Յարեկից յարևմուտս աղթքը. ունի Թուղթ առ Դուլիթ Անյաղթ և մի թուղթ էլ առ Վաչէ արքայ Աղուանից.— Փարպ. կր, կդ. Դաւ. անյ. 99—101. Յճ. կթ. ժե, ժգ. Մխ. անեց. դ. Մխ. այրիվ. 20. Ասող. Բ. բ. Կղկնտ. Ա. ժա. Օրբ. ժը, հա. Արծր. Բ. ա. Կիր. 20. Վրդ. իէ, իը, լա, Միխ. աս. իթ (=իը). Օրբ. հկճո. ժա. Օրբ. ողբ 35. Յդ. մովս. և դաւթի, էջ 81. Սամ. անեց. 71. Քննպ. 270. Յճ. կթ. հյր. 274. Միմ. ապար. 52, 53.— զրված է Կիս՝ Վրաց աղբ. Ա. 78.— Գաղ՝ Եղն. եր. 268.— սեռ. Գիւտայ՝ Փարպ. կա, կգ, կդ. Թուղթ՝ էջ 197. Դաւ. անյ. 100—101. Կղկնտ. Ա. ժա. Վրդ. իը. Գաճո. բրձր. 30, 31. Օրբ.

ժը.—Գոսայ՝ Կղկնտ. Ա. ժա. (ըստ հրար. Շահն.) Գիւտի՝ Ասող. Բ. ք.—Չարբ. Հին դպր. 324—7. Ազգապ. 417—452. Չամչ. Բ. 125—152.

— 5. Գիւս եպիսկոպոս Վանանդի. ստորագրում է այն երկու թղթերին, որ Յովհաննէս Բ Գաբեղեան կաթուղիկոսը («557—574 թ») գրեց Սիւնեաց Վրթանէս եպիսկոպոսին և Աղուանից Արաս կաթուղիկոսին՝ նեստորականների տարածման առթիվ (ըստ Ազգապ. 558 և 562 գրված են 564 թվից հետո, իսկ ըստ Այրարատ 76՝ 572 թվին).—բցո. ի Գոսայ՝ Գիրք թղ. ժը. ժթ. Կղկնտ. Բ. է. (ըստ հրար. Շահն.)—ի Գիւսայ՝ Կղկնտ. Բ. է (ըստ հրար. էմ.). Օրբ. իբ (այլ ձ. ի Գիւտոյ):

— 6. Գիւս, վանահայր. Գողթան Շարիթայ իշխանի թոռն էր. կոչվում էր նախապես Վասակ. Որդուատի ժառանգութեան համար կոչվելով իր եղբոր հետ՝ մերձ ի մահ վիրավորեց նրան, ապա զղջալով՝ դարձավ ճգնավոր՝ Գիւտ անունով. հիմնեց նշանավոր Գիւտայ վանքը՝ իբրև ուրուկների բնակավայր. օգնեց Երիցակին՝ շինելու համար Նոր-Երուսաղէմի վանքը. վերջապես նահատակվեց Պարսից ձեռքով (Չ դար).—Օրբ. ժթ, ի.—սևո. Գիւսայ՝ Օրբ. ժթ, ի.—Նոյնը ունի Manus. bibl. nat. էջ 103:

— Գիւս, որ և Գիւտեմ ձևով, հիշված է Վանեվանի անթվական մի արձանագրութեան մեջ, իբրև նվիրատու (Միսական 61): †ԳիթիՏիկ, ար. զգվական ձևն է Գիւտ անվան: Ունինք մի անգամ՝

— Գիւսիկ կրոնավոր, նվիրատու Հոռոմոսի վանից, թվականն անհայտ.—Արձ. Շիրակ 25 ա:

ԳՂԱԿ, ար. ծագումն անհայտ. տես Զեմոր Գլակ. հմմտ. և հաջորդը:

ԳՂԱԿ, ար. ծագումն անհայտ. Մագ. թղ. ժթ հիշելով Գղակի անունը՝ գրում է. «Սորա գեօղս բազումս կերտացեալն, որից երեսու վում է որ ըստ իր սովորութեան ստուգաբանելով բառը՝ հանում է գիւղ ձևից: Հմմտ. նաև Գլակ, Դղակ և Կիւլակ, որովհետև նույն անունը գործածված է նաև այս ձևերով:

— 1. Գղակ, նահապետ Հայկազանց, հաջորդ Ընձակի, Ն.Բ. 1227—1197 թ. (ըստ Չամչ.)—Պոր. Ա. ժթ. 35. կթ. ք. Մխ. անեց. գ. Մագ. թղ. ժթ.—նույնը գրված նաև՝ Գլակ՝ Շիր. քրոն. 31. Մխ. այրիվ. 18, 50. Սամ. անեց. 45. Մին. համգ. 9.—Գռակ՝ Վրդ. է (այլ ձ. և հրար. էմինի՝ Գլակ).—Դղակ՝ Կղկնտ. Ա. ժե. (թե ըստ Շահն. և թե ըստ էմինի):

— 2. Գղակ, զորավար Հայոց զնգի՝ Յուստինիանոս կայսեր ժամանակ. հաջորդեց Արտաւազդին. պատերազմեց Գոթերի դեմ Խտալիայում, ուր թշնամիների ձեռքն ընկնելով սպանվեց (551 թ).—Չամչ. Բ. 270 (Պրոկոպիոսի մոտ գրված է Γιλάκιος, որ Justi 115 ք մեկնում է «Գիւանցի»):

†ԳՆԴԻԿ, իգ. <գնդիկ «թմբիկ, կլորիկ» բառից. հիշված է 1709 թ. (միայն սեռ. Գնդկի ձևով)՝ Բարխուտարեանց, Աղուանից երկ. 173:

†ԳՆԷԼ, ար. <հյ. գնեալ «գնված» բառից. հմմտ. Ռ 8. այժմ անգործածական. (Justi 116 ք մեկնում է «մատուռակ»), հանելով գինի բառից: Մխալ է, որովհետև այդ զեպքում պիտի լիներ Գինէլ):

— 1. Գնել Գնունի, Տիգրան Մեծի տակառագետը, որ Բարզափրան սպարապետի հրամանով զնաց առավ Երուսաղէմը.—Պոր. Բ. ժթ. 85. կթ. ե:

— 2. Գնել Գնունի, մոր կողմից պապ Գնէլ Արշակունու (Արշակ Բ-ի եղբորորդու).—սեռ. Գնելայ՝ Պոր. Գ. իգ:

— 3. Գնել եպիսկոպոս Մելիտենույ. Ներսէս Մեծի շքախմբի անդամներից մեկը, երբ նա գնում էր Կեսարիա՝ կաթուղիկոս օժիվու «353 թ».—Մեսր. եր. 26:

— 4. Գնել Արշակունի, Արշակ Բ-ի եղբոր՝ Տրդատի որդին էր. պատանդ ուղարկվեց Բիւզանդիոն. Արշակ Բ-ի ժամանակ ազատվելով՝ դարձավ Հայաստան, հիւլապատուական պատվով «351 թ»: Ամուսնացավ Անդոկ Սիւնու դստեր Փառանձեմի հետ: Իր ռազմագիտական հմտութեան պատճառով՝ շատ նախարարներ իրենց որդիներին տալիս էին նրան՝ զինավարժութեան մեջ կերթելու համար: Չարախոսութեամբ Տիրիթի, որ սիրահարվելով Փառանձեմին, ուզում էր խլել նրա ձեռքից, խարդախութեամբ սպանվեց Արշակի հրամանով «359 թ».—Բուզ. Դ. ե, ժա, ժէ, ժը. Պոր. Գ. իբ, իգ. Մեսր. եր. 43—48. Պամ. ներս. 17. Ասող. Բ. ա. Կիր. 12. Վրդ. իգ. Յայսմ. նոյ. 19.—սեռ. Գնելայ՝ Բուզ. Դ. ժե. Մեսր. եր. 46, 49, 50. Օրբ. ը. Յայսմ. նոյ. 19. Փարպ. ժե.—Գնելայ՝ Մին. համգ. 24.—Պոր. Գ. իա—իե սովորաբար Գնելայ, մերթ այլ ձ. Գնելայ,—Գնելայ՝Բուզ. Դ. ժե, ի, խգ. Ե. ա. Պոր. Գ. իգ. Փարպ. ժե. Մեսր. եր. 43, 45, 46. Վրդ. հգ.—Գնելի՝ Շնորհ. վիպ. 793:

— 5. Գնել նահապետ Գնունեաց, մին այն նախարարներից, որոնք Ներսեսի հետ ղեսպան գնացին Վաղէս կայսեր մոտ «364 թ».—Մեսր. եր. 52:

— 6. ԳՅԵԼ, նահապետ Անձևացեաց և սպարապետ Պապի արևելյան բանակի. իբր սահմանապահ՝ Դղակ մարդպետի հետ էր և նրա ապստամբությունը հայտնեց Պապին: Պապի ապստամբության և սպանության («374 թ») ժամանակ՝ դիմադրեց հունաց, բայց Տերենտիանոսի ձեռքով սպանվեց.— Բուզ. Ե. դ. լբ. Խոր. Գ. լթ.— սեռ. Գնելոյ՝ Բուզ. Ե. դ. լբ:

— 7. ԳՅԵԼ Գնունեաց տէր, ստորագրում է այն թղթին, որ Բարգէն կաթողիկոսը («490—516 թ») ուղարկեց Պալսկաստանի ուղղափառ ասորիներին.— Գիրք թղ. Ը:

— 8. ԳՅԵՎ, իշխան Գնունի, անգամ Դուրինի Բ ժողովի «554 թ». թերևս պետք էր նույն դնել նախորդի հետ, բայց այս երկուսի հետ հիշված նախարարներից ոչ մեկը նույն չէ մյուսի հետ.— Գիրք թղ. Ժէ:

— 9. ԳՅԵՎ, իր ծախսով նորոգեց Շիրակաւանի քանդված եկեղեցին՝ ժԱ դարի վերջում.— Արձ. Շիրակ 10 (ցանկում կոչվում է Գնէլ Կամսարական. բայց ոչ մի հետք չկա Կամսարական համարելու):

ԳՆԻԹ, ար. հմմտ. Գինդ:

— 1. Գնիթ Կամինական, իշխան Հաշտենից. ուղեկից եղավ Յուսիկին՝ Կեսարիա ձեռնադրության գնալու ժամանակ («341 թ»):— Բուզ. Գ. Ժբ:— Նույնը ապա Մեծն Ներսէսին՝ ըստ Մեսր. եր. 25:

— 2. Գնիթ, եպիսկոպոս Դերջանի, ուղեկից եղավ Ս. Մեսրոպին՝ Պոլիս գնալու ժամանակ, որտեղից վերադարձավ «418 թ».— Խոր. Գ. ծէ, կ.— նույնը Գնիթ ձևով՝ Կոր. 17:

ԳՆՏՈՒՏ, իգ. թե ար. թերևս «գնդլիկ» իմաստով:

— Գնտուտ, մերձավորն էր Օշականի ռայիս Արտաշիբի, որ իր գանձագին այգին նվիրեց Բագնայրին, 1211 թ.— Շիրակ 120բ: ԳՈԲԻՈՆ, ար. ծագումն անհայտ:

— Գորոն, որին Սարգիս առաջնորդ Սեանայ՝ պատգամավոր ուղարկեց Գրիգոր Մագիստրոսի մոտ՝ բանակցության համար: Մագիստրոսը մի նամակ ունի այս առթիվ Սարգսին, ուր այսպես է կատակաբանում. «Չկարենալով այս անունը ճիշտ արտասանել, ինձ լուր բերին նախապես, թե Գրոնիոնը գալիս է. ես էլ իմանալով այդ ավագակի գալուստը, վախեցած պատրաստություն տեսա Մամիկոնեանց երկիրը պաշտպանելու համար. և ահա պատահեցի Գորոնին և այն էլ հարբած վիճակում».— Մագ. թղ. իբ: (Այստեղ Գրոնիոն ասելով Մագիստրոս անշուշտ հասկանում է Տրդատի ախոյանին):

*ԳՈԳՈՒՆ, ար. <թրք. Ժճ՝ gönl «սիրտ» բառի գավառական ձևից. (այս բառի ձևերն են չաղաթ. թթր. göngül, ասոր. göñl, Ժղ. թրք. göyün, որ գրվում է gögün): Զափազանց անսովոր անուն է. մի անգամ գտնում եմ ժՅ դարում, բայց տես Գոնգուլ:

— Գոզուն, մերձավոր Սարգսի, որ Խիզանի Գամաղիէլ վանքում, Ղազար գրչին գրել տվեց մի Աւետարան, 1468 թ.— Ձեռ. Վասպ. 452:

*ԳՈԶԱԼ, իգ. <թրք. Ժճ՝ güzel, արևել. թրք. gözäl «գեղեցիկ» բառից. հմմտ. հյ. Դեղեցիկ. Գործածված է՝ սկսած ժՅ դարից և մինչև այժմ էլ կարելի է գտնել հետին գյուղերում: Գըրվում է ըստ թրքական դանազան բարբառների՝ Գողալ, Գօղալ, Գաւղալ, Գուղալ, Կաւղալ, Գիւղալ, Կօղէլ, Կիւղէլ: Անսովոր ձև է Ղաւղալ (Ձեռ. Վասպ. 817, թվականն անհայտ, բայց 1605-ից ավելի ուշ): Կողք կողքի միասին հիշված են՝ Գուղալ և Գողալ (Ձեռ. Վասպ. 264՝ 1785 թվից): Գործածված է նաև իբրև արական անուն. այսպես են՝ Գօղալ 1590 և 1594 թ. (Ձեռ. Վասպ. 715, 737): Սրանից է Գողայեան (Կիւղէլեան) ազգանունը: Արականի և իգականի տարբերությունը երևում է հատկապես Գողալբէկ և Գողալաղա ձևերի մեջ, որ տես:

— 1. Գօղալ, դուստր տէր Գրիգորի՝ եղբորորդույ տանուտեր Դաւթի, որ Յովսէփ գրչին գրել տվեց մի Աւետարան, Քացու գյուղում, 1437 թ.— Ձեռ. Վասպ. 380:

— 2. Գօղալ խաթուն, դուստր Ամիրզօլ Արճիշեցու, հիշված 1455 թ.— Նօտարք 178:

— 3. Գուղալ, կին Խոնձի. գրել տվեց մի Աւետարան, Կուքի գյուղում, 1496 թ.— Քորոս աղբ. Բ. 423:

*ԳՈԶԱԼԱՂԱ, իգ. <թրք. Ժճ՝ güzel+atı aga բառերից. հիշատակված է ժՁ—ժէ դարերում. այսպես՝ Գաւղալաղա 1575 թ. (Ձեռ. Վասպ. 688), Գօղալաղա 1594 թ. (անդ 736), Գաւղալաղա 1615 թ. (անդ 850), Գօղալաղա 1621 թ. (անդ 863), առանց թվականի՝ անդ 159, 224, Ձեռ. Վեհեռ. Ա. 582 (գրված Գաւղալաղէն), Bodleian 147, Քորոս աղբ. Բ. 273 (գրված Գաւղալաղա):

*ԳՈԶԱԼԱՆԱ, իգ. <թրք. Ժճ՝ güzel «գեղեցիկ»+anı «մայրիկ» բառերից. հիշված է Կուղալնա ձևով, 1571 թ.— Ձեռ. Վեհ. ածած. 48 բ:

*ԳՈՉԱԼԻԲԷԳ, ար. < Թրք. گۈزەل güzel + beg բառերից. հիշված եմ գտնում երկու անգամ՝

— 1. Գուգալբեկ, հայր Գրիգոր Երեցի Գաւրեցու, որ ստացավ մի Աւետարան 1462 թ.—Չեռ. Վասսյ. 172:

— 2. Գոգալբեկ, օգնական Դաւիթ Բանաբեռցու (ժէ դար)։ —Ջբբ. սարկ. Ա. 47:

— 3. Գուգալբակ ձևով հիշված է անթվական մի հիշատակարանում, Չեռ. Ագուլ. = Աբրտ. 1911, 218:

*ԳՈՉԱԼԻՂՈՉ, ար. < Թրք. گۈزەل գեղեցիկ + چوڭ qoç «խոյ» բառերից. մի անգամ ունինք՝

— Գոգալզոչ, որդի խոջա Պաշատուրի, որ Արճէշում, Յովհաննէս քահանային գրել տվեց մի Աւետարան, 1462 թ.—Չեռ. Վասսյ. 438:

*ԳՈՉԱԼՈՒ, ար. < Թրք. گۈزۈل գեղեցիկ, աչք ունեցող. մի անգամ հիշված է Կոզալ ձևով՝ 1574 թ. (Չեռ. Կես. ածած. 59 ք):

*ԳՈՉԱԼՈՒՄԷՏ, իգ. < Թրք. گۈزۈل աչք + umid «հույս» բառերից. իբր թե աչքը հույսի: Ունինք միայն՝

— Գոզալմես, դճուտր տանուտեր Մանկտաւազի, որ ստացավ մի Աւետարան, 1455 թ.—Չեռ. Վենետ. Ա. 582:

*ԳՈՉԱԼՆ, ար. նախորդ Թրք. گۈزۈل բառից + جان հիշված է մի անգամ Գոզալն ձևով 1718 թ. (Բարխուտարեանց, Աղուանից Կրկ. 171):

ԳՈՒԼՏ, իգ. ծագումն անհայտ. ձևովն էլ տարբրինակ. մի անգամ գտնում եմ հիշված Չեռ. Թաւր. 4 ք (Թվականն անհայտ):

*ԳՈԿԶԱԿ, իգ. < ատր. Թրք. گۈکچک գեղեցիկ» բառից (Будагов, Сравн. слов. II 159 ա): Հիշված է մի անգամ 1661 թ. (Manus. brit. mus. 302 ք), Գոզալ ձևով:

*ԳՈԿԶԱ, ար. < Թրք. گۈکچە «երկնագույն կապույտ» բառից. հիշված է ԺՁ—ԺԷ դարերում, զանազան ձևերով. այսպես՝ Կոկչայ 1576 թ. (Չեռ. Նոր-Բայազ. 9 ա), 1587 թ. (Տաշեան, Ուսց. 277), Կոկնա՝ 1664 թ. (Չեռ. Սեբ. = ՀԱ 1924, 517), Կոկնայ՝ 1331 թվից ուշ գրված անթվական մի հիշատակարանում (Manus. brit. mus. 58 ք). նաև Գուգալբեկ՝ 1578 թ. (Չեռ. Վասսյ. 11, տես և Կարապետ եպս.՝ Դօփեանք, էջ 186):

— Կոկնայ, հայ պատանի, որին թուրքերն ամբաստանեցին թե հավատ է հայհոյել և պահանջեցին որ մահմեդական դառնա.

Կրք մերժեց, սկսեցին չարչարել. լեզուն կտրեցին և բերնին մի ձող զարնելով՝ գլխիվայր կախեցին. ապա քարկոծելով սպանեցին, Սեբաստիա «1536 թ»: Յովասափ Սեբաստացին գրեց մի տաղ նրա նահատակութան վրա, որ տես Նոր վկ. էջ 373—5:— Սամ. անեց. շար. 176 սխալմամբ գրում է խօջայ Օզջայն = Առաք. պտմ. 487, Չամչ. Գ. 516. Աղգապ. 2228: Արձակ վկայաբանությունը Յայսմաուրեքում՝ տես Manus. brit. mus. 181 ք:

† ԳՈՂԱՐ, իգ. < հյ. գահաբ «ակունք» բառից, որ թեև պարսկերեն է, բայց շատ վաղուց արդեն հայացած էր: Գործածական է ԺԲ դարից մինչև այժմ: Այժմ բուն ձևն է Գոհարիկ, որի կրճատն է Գոհար. բայց հնապես բուն ձևն էր Գոհար: Սրան համապատասխանում են պրս. گۈهار Gauhar, Guhar, արաբ. جواهر jauhar նույն նշանակութամբ: Օրինակ՝ Gauhar մայր Գուլի (Վիս ու Ռամին), jauhar սպարապետ Մուհիթի, որ հիմնադիրն եղավ Փաթրիմեան հարստության՝ 969 թ. (Justi 112, ա): Գոհար հայկական ձևն է, բայց փոխառյալ ձևով ունինք նաև Գուհար (հնագույնը 1230 թվին. ավելի հաճախ ԺՁ—ԺԷ—ԺԸ դարերին (ինչ. Չեռ. Վասսյ. 632, 702, 885, 956, 988), Գաւհար 1418, 1473, 1478 թվերին, տես վարը, 1577 թ. Չեռ Վասսյ. 687), Գաւհար (1647 թ. անդ 269), Կահար (Չեռ. Նոր-Բայազ. 42 ք), Կովհար (Չեռ. Թաւր. 39 ք), Կէօհէր (1796 թ. էֆիմ. 448), և զանազան խառնակ գրչությամբ՝ Գոյար (1602 թ. Չեռ. Վասսյ. 807—8), Գուար (1579 թ. անդ 689), Գուայր (1638 թ. անդ 894), Գույար (1645 թ? անդ 606), Գայվայր (1635 թ. անդ 887—8), միասին գործածված (իրբ տարբեր անուններ) Գոհար և Ջուհար (անթվական, Չեռ Վասսյ. 540): Իսկ Ջուհար, Ջաւահիր տես առանձին: Տես նաև Գաֆար:

— 1. Գուհար, մորաքույր Գրիգոր գրչի, որ թէոզուպոլիս (Կարին) քաղաքում օրինակեց մի Աւետարան, 1230 թ. Գուհարն էլ զրամական օժանդակություն ցույց տվեց.—Չեռ. Վենետ. Ա. 573:

— 2. Գոհար սթի (արաբ. «տիկին»), կին Գրիգոր քահանայի, որի հիշատակին կանգնեցրեց մի խաչքար, Նախիջևան 1293 թ.—Յովսէփեան, Պաղարկեանք 54:

— 3. Գոհար սիկիմ Պարբերդի, նվիրաբերեց Կապուսի Ս. Լուսավորիչ վանքին, 1295 թ.—Չեռ. Վենետ. Բ. 35:

— 4. Գոհար, զուստր Գանձիկ և քույր Գրիգոր կրոնավորի, որ Երուսաղէմում, Աւագ երեցին գրել տվեց մի Աւետարան, 1358 թ.—Չեռ. Հալէպի, Ա. 118 ա:

- 5. Գոհար, զուստր Շահինշահի. նոր էր մեռել 1378 թ.— Տաշկան, Յուզ. 692:
- 6. Գոհար, զուստր Առաքել Կամախցու, որ մի հին Աւետարան փրկանքով ազատեց 1383 թ.—Ձեռ. Հալէպի, Ա. 79 ա:
- Գոհար նահատակուհի տես Թամար:
- 7. Գուհար խաթուն, կին Սէթի և մայր Հնազանդի, որ գնեց մի Աւետարան և նվիրեց Խայիք գյուղի (Երզնկա) եկեղեցուն, 1404 թ.—Թորոս աղբ. Ա. 66:
- 8. Գոհար, կին Թումայի՝ հորեղբոր Յովհաննէս քահանայի, որ Մոկսի Կազթանց գյուղում օրինակեց մի Աւետարան՝ 1409 թվին և մի Աւետարան էլ Ջերմաձորի Ակոռի վանքում, 1417 թ.—Ձեռ. Վասպ. 294, 303:
- 9. Գուհար կամ Գուհար, կին տանուտեր Լազարի, որ վանում գրել տվեց մի Աւետարան, 1418 թ.—Ձեռ.Վասպ. 308—9:
- 10. Գոհար, կին Թումայի՝ եղբորդու թաթարէկի, որ նարեկում գրել տվեց մի Աւետարան, 1420 թ.—Ձեռ. Վասպ. 326:
- 11. Գոհար, կին էլմելիքի և մայր Գրիգոր գրչի, որ Շամբի ձորի Մաղարդայ վանքում օրինակեց Աւետարանը՝ 1427 թ.—Ձեռ. Վենետ. 414:
- 12. Գուհար, զուստր Խուսէն բէկի (Հուսէն) և քույր Հայրապետ կրօնավորի, որ ստացավ մի Աւետարան, 1431 թ.—Նօտարք 97:
- 13. Գոհար, զուստր Ուֆիկի, քույր Ներսէս քահանայի, որ ստացավ մի Աւետարան, 1433 թ.—Ձեռ. Վասպ. 364:
- 14. Գոհար, կին Հուռումի և մայր Յովհաննէս քհ. Գանձակեցու, որ Տփղիսի Կրծանիս գյուղում օրինակեց Գանձարանը, 1436 թ.—Ձեռ. Դաղեան, Ա. 27 բ:
- 15. Գուհար, զուստր Պետրոսի, քույր Դովլաթ խաթունի՝ կնոջ տանուտեր Ատոմի, որ Ոստանում գրել տվեց մի Գանձարան, 1444 թ.—Ձեռ. Նոր-Բայազ. 40 ա:
- 16. Գոհար, զուստր Հազարբէկի, որ Խլաթում օրինակել տվեց Յայմաուրքը, 1445 թ.—Թորոս աղբ. Բ. 306:
- 17. Գուհար, զուստր Գրիգորի. Չուլլու բերդից քարավէժ եղավ ու մեռավ՝ 1451 թ.—Նօտարք 168:
- 18. Գոհար, կին Ստեփաննոսի և մայր Ատոմ քահանայի, որ Յղթամարում Գրիգոր քահանային գրել տվեց մի Աւետարան, 1454 թ.—Ձեռ. Բուլբ. (ՀԱ 1937, 580):
- 19. Գոհար, կին Մարտիրոսի և մայր տանուտեր Մանկ-

- տաւազի, որ ստացավ մի Աւետարան, 1455 թ. (նույն անունով ունի և մի ուրիշ ազգականուհի).—Ձեռ. Վենետ. Ա. 581—2:
 - 20. Գուհար, Ոստանում մի Աւետարան գրել տվեց Կարապետ քահանային, 1461 թ.—Նօտարք 205:
 - 21. Գոհար, զուստր տանուտեր Առաքելի, որ գրել տվեց մի Աւետարան 1469 թ.—Ձեռ. Վասպ. 453, 455:
 - 22. Գուհար, եղբորկին Ռէս Մարտիրոսի, որ Բերկերում ստացավ մի Աւետարան, 1473 թ.—Ձեռ. Վասպ. 467:
 - 23. Գոհար, եղբորզուստր Յովհաննէս Երզնկացու, որ օրինակեց Աւետարանը՝ Կեսարիայում, 1476 թ. Գոհարը նրահամար մագաղաթ էր կոկում.—Rapport Belgique 35:
 - 24. Գոհար, կին Մխիթար քահանայի, որդու Ազների, որ գրել տվեց մի Աւետարան, Աշոտաձորի Անկիւնեաց վանքում, 1477 թ.—Ձեռ. Ագուլ. (Արրտ. 1911, 219):
 - 25. Գուհար, զուստր մահուսի Ատուածատուրի և քույր պարոն Ֆարաճի, որ Հալէպում գրել տվեց մի Աւետարան, 1478 թ.—Ձեռ. Հալէպի, Ա. 96 բ:
 - 26. Գոհար, զուստր տանուտէր Լազիի, որ ստացեց այն Աւետարանի գրութայն, որ գրել տվեց տանուտեր Մարտիրոսը, 1489 թ.—ՀԱ 1894, 52 բ:
 - 27. Գոհար, զուստր Թումայի և քույր տանուտէր Գետրոսի, որ ստացավ մի Աւետարան՝ 1475 թ. (Ձեռ. Վասպ. 476) և մի Աւետարան էլ՝ գրված Չաքարիա գրչի ձեռքով, վանում, 1495 թ.—Թորոս աղբ. Բ. 276:
 - 28. Գոհար, կին Դանիէլի և մայր Յովհաննէս քահանայի, որ Ամ գյուղում օրինակեց Աւետարանը, 1497 թ.—Ձեռ. Նոր-Բայազ. 16 բ:
 - 29. Գոհար, զուստր Գրիգորի՝ եղբոր Կիրակոս քահանայի, որ Ամ գյուղում օրինակել տվեց Աւետարանը, 1497 թ.—Ձեռ. Նոր-Բայազ. 16 բ:
 - 30. Գոհար, կին Կարապետ քահանայի, հիշված 1499 թ.—Ձեռ. Վենետ. Ա. 577:
- † ԳՈՂԱՐԻՆԷ, ար. վերի Գոհար անունից է, բայց զարմանալի է որ ստացել է հունական ինք վերջավորութունը, որ իգական է: Այս պատճառով էլ ձեռագրերը գրում են հաճախ Գոհարինոս կամ նաև Գոհարմելիք:
- Գոհարինե Սեբաստացի. նոր վկա. սրա հայրը՝ Դաւիթ և անդրանիկ եղբայրը՝ Արև մահմեդական դարձան. ինքը և մյուս

Երեք եղբայրները (Ռատիոս, Ծամիդէս, Տուկիոս) հովատքը չուրանալով՝ նահատակվեցին Սեբաստիայի սուլթան Ալթրասանի ձեռքով «1155 թ».—Յայսմ. յուլ. 28.—Գոհարինեայ՝ Յայսմ. յուլ. նիս 22, ճշ. 609.—խուսքը կոչվում է Գոհարինեայի՝ Յայսմ. յուլ. 28.—Նոր վկ. 9—22.—Կոչված Գոհարինեայի՝ Ազգայ. 1396:

+ ԳՈՂԱՐԻԱԹՈՒՆ, իգ. < հյ. Գոհար+խաբուն բառերից. գործածված է ժԳ—ժԷ դարերում:

— 1. Գոհարխաբուն, ազգական Մամուկ սթիի, որ նրա հոգուն կալվածներ է նվիրել Հոռոմոսի վանքին, 1266 թ.—Շխրակ 26 բ:

— 2. Գոհարխաբուն, զուստր Գոռ իշխանի. մանկահասակ վախճանից նախ քան 1268 թ.—Յովսէփեան, Քաղաքականք 104, 105, 137:

— 3. Գոհարխաբուն, մայր Ամիրայի (Թոռան Զուրջիի), որ նրա հոգուն կալվածներ է նվիրել Վայոց ձորի Նորավանից եկեղեցուն, 1291 թ.— Սիսական 200:

— 4. Գոհարխաբուն, մորաքույր Կրակացի Ներսէս արեղայի, որ Երուսաղէմում օրինակեց Ճառընտիրը 1335 թ.—Ձեռ. Վենետ. Բ. 348:

— 5. Գոհարխաբուն, կին Գոթիթի և մայր Անդրէաս քահանայի (Այրարատի Կոշայ գյուղից), որ Սուււմ, Սարգիս գրչին մի Աւետարան գրել տվեց 1336 թ.—Ձեռ. Վասպ. 185:

— 6. Գոհարխաբուն, զուստր Իշխանի և հանգուցյալ քույր Մկրտիչ քհ. Բարբրոզու, որ Կաֆայում գրել տվեց մի Աւետարան, 1334 թ.—Ձեռ. Սևր.= շԱ 1926, 237:

— 7. Գոհարխաբուն, սպասավոր, Թուղթ էր նշայում և կուրում Ստեփանոս քահանայի համար, երբ սա օրինակում էր Աստուածաշունչը Սուրխաթում, 1352 թ.—Ձեռ. Վասպ. 7:

— 8. Գոհարխաբուն, զուստր պարոն Տէրուազի, ազգական Ալինախ Տարօնցի եպիսկոպոսի, որին ընդունեցին և խնամեցին Երզնկայի Թլակ գյուղում պանդխտած ժամանակ. 1370 թ.—Ձեռ. Վենետ. Ա. 780:

— 9. Գոհարխաբուն, կին Վրթանէսի և մայր Մելքիսեթ գրչի, որ Աղթամարում օրինակեց Աւետարանը՝ 1573 թ.—Ձեռ. Վասպ. 30:

— 10. Գոհարխաբուն, կին Մելքիսեթի և մայր տեր Մարտիրոսի, որ Բասենի Սպիտակ վանքում, Մովսէս արեղային գրել տվեց մի Աւետարան, 1455 թ.—Նօտարք 180:

—11. Գաւհարխաբուն, զուստր Վրթանէսի և քույր Գետրոս սարկավազի, որ Սեբաստիայում օրինակեց Աւետարանը, 1651 թ.—Ձեռ. Սևր.= շԱ 1925, 575:

+ ԳՈՂԱՐԻԿ տես Գոհար: Հիշված է Գոհարիկ ուն, ժԳ դար (Տաշեան, Յուլ. 666 ա): Կա նաև անթվական մի Արձ. Շիրակ 120 բ:

+ ԳՈՂԱՐՄԵԼԷՔ, իգ. < հյ. գոհար+արաբ. melek բառերից: Գործածված է ժԳ—ժԵ դարում. հաճախ գրված Գոհարմելիք:

— 1. Գոհարմելիք, կին Սարգիս քահանայի և մայր Երևանցի Տէրտէր քահանայի, որ Ազախ քաղաքում գրեց մի Ճառընտիր, 1341 թ.—Շահազիզ, Հին Երևանը, էջ 72:

— 2. Գոհարմելիք, կին պարոն Մարգարի և մայր Թուրվանդայի, որ ստացավ մի Աւետարան և նվիրեց Անդրէաս քահանային, 1406 թ.—Քօսեան, Հայք ի Զմիւռնիս, Ա. 22:

— 3. Գոհարմելիք, մերձավոր էր տանուտեր բրուտ Ստեփաննոսի, որ Վանում ստացավ մի Աւետարան՝ 1435 թ.—Ձեռ. Վասպ. 370:

— 4. Գոհար մելիք, կին Յովհաննէսի, մայր Ստեփաննոսի, որ Տրապիզոնում, Յակոբ կրոնավորին գրել տվեց մի Յայսմաւուրք, 1437 թ.—Труды вост. комм. ИМАО, Կո. II, -3, էջ 55:

— 5. Գոհարմելիք, կին Ծերունի և մայր Սուլթանմելէքի, որ Ոստանում գրել տվեց մի Աւետարան, 1452 թ.—Ձեռ. Վասպ. էջ 413:

— 6. Գոհարմելիք, մորաքույր մանտեի Ստեփաննոսի, որ ստացավ Յայսմաւուրքը 1457 թ.—Ձեռ. Թաւր. 103 բ:

— 7. Գաւհարմելիք, զոքանչ Յովհաննէսի՝ եղբոր Թումայի, որ Աղթամարում գրել տվեց մի Աւետարան, 1460 թ.—Ձեռ. Վասպ. 433:

— 8. Գոհարմելիք, մայր Գուլիզարի՝ կնոջ խոջա Յովսէփի (Իշխանի Տարօնոյ), որ Մշում գրել տվեց մի Աւետարան, 1479 թ.—Ձեռ. Սևր.= շԱ 1925, 263:

— Անհայտ թվականով են Գոհարմելիք՝ Ձեռ. Վասպ. 316 և Գուհարմելիք՝ անդ 766:

*ԳՈՂԱՐՄԵԼԻՔ, ար. < հյ. գոհար+արաբ. melik բառերից. տես Գոհարինէ:

+ ԳՈՂԱՐՄԱՁ, իգ. < հյ. գոհար+նազ բառերից. մի անգամ անթվական մի հիշատակարանում Ձեռ. Թաւր. 73 բ:

+ ԳՈՂԱՐՇԱՂ, իգ. < հյ. գոհար+արաբ. և ձն իբր եզրուար-

ների թագավոր, թագավորական զոհարք»։ մի անգամ հիշված է ժՁ դարում Գուհարշայ ձևով՝ Ձեռ. Գողեան, Ա. 12բ։

+ ԳՈՂԱՐՇԱՏ, իգ. < հյ գոհար + շատ բառերից. հիշված է մի անգամ ժՁ դարում։

— Գոհարշատ, թոռ Աբխատակէսի, որ զնեց մի Աւետարան, 1511 թ.—Ձեռ. Վասպ. 645.

*ԳՈՂԱՐՍՈՒԼԹԱՆ, իգ. < պրս. 𐭪𐭥 guhar + արար. 𐭮𐭥 sul-tān բառերից, իբր «զոհարների սուլթանուհին»։ Մի անգամ հիշված է անթվական (բայց 1509 թվից ուշ գրված) մի հիշատակարանում Գուտրուալթամ ձևով (Ձեռ. Վասպ. 641—2)։

+ ԳՈՂԱՐՎԱՐԳ (սեռն անհայտ). < հյ. գոհար + վարդ բառերից, իբրև վարդի մի տեսակը (զոհարավարդ). հմմտ. Նաբ. տաղ. 482. մի անգամ հիշված է 1695 թ.—Ձեռ. Վենետ. Ա. 694։

*ԳՈՂԱՐՏԱՇ, ար. < պրս. 𐭪𐭥 guhar + թրք. 𐭮𐭥 taš «քար» բառերից. հմմտ. Աթուրհաս «ոսկեքար» անունը։ Մի անգամ ունիք՝

— Գոհարդաշ, դավակ Չաքարիայի, ազգական Կարապետ կրոնավորի, որ Սղկայու վանքում օրինակել տվեց Հին Կտակարանը, 1381 թ.—Ձեռ. Ազուլ. (Արքտ. 1911, 850)։

+ ԳՈՂԱՐՏԻԿԻՆ, իգ. < հյ. գոհար + տիկին բառերից. հիշված է ժԴ—ԺԵ դարերում։

— 1. Գոհարտիկին (սեռ. Գոհարտիկնայ), կին Աստուածատուր երեցի, որ Երզնկայի թլակ գյուղում մի Աւետարան գրեց, 1370 թ.—Ձեռ. Վենետ. Ա. 780։

— 2. Գոհար տիկին, դուստր Ներսէս քահանայի, քույր Աւետիսի և հորաքույր Վարդան գրակապի, որ Արճէշում, Յովհաննէս քահանային գրել տվեց մի Աւետարան, 1450 թ.—Ձեռ. Թաւր. 66 բ։

— Գոհարտիկին (սեռ. Գոհարտիկնայ), հիշված է անթվական մի հիշատակարանում՝ Ձեռ. Վենետ. Ա. 424։

+ ԳՈՂՈՒԹԻՆ, իգ. նորակերտ, քիչ գործածված անուն։ ԳՈՂԱՂԳԱԿ, ար. ծագումն անհայտ. աղվանական անուն է։

— Գողազգեակ, որդի Վաչագանի. թագավոր Աղվանից (Կապանի). իբր հաջորդն է որդին Փիլիպպոս, որ Աշոտ Գ. Ողորմածին օծեց Հայոց թագավոր «954 թ».—սեռ. Գողազգեակ՝ Ուռհ. 4 (այլ ձ. Գողազգեակայ).—գրված է ուղ. Գողազգեակ. սեռ. Գողազգեակին՝ Ուռհ. 231.—հարազատ ձևը անստույգ է։

ԳՈՅՆԵՐ, ար. < հյ. գոյն-եք բառից։

— Գոյներ սիր, ասպետ. հիշված է 1271 թվին Կիլիկիայում. թերևս ազգական կամ հարազատ Ստեփաննոսի Գոյներիցանց.—Սիսուան 97։

*ԳՈՆԳՈՒԼ, իգ. < թթր. گونگل göngül «սիրտ» բառից (տես Будагов, Сравн. слов. II 166)։ Հիշված է մի անգամ 1450 թվից հետո գրված անթվական մի հիշատակութան մեջ՝ Ձեռ. Սևանի 5՝ Գաւնգուլ ձևով։ Սրանից են Գոնգուլխաթուն և Գոնգուլփաշա։

*ԳՈՆԳՈՒԼԼԷ, իգ. < թթր. گونگوللی göngüllü «սրտով, կամավոր» բառից։ Մի անգամ հիշված է ԺԵ դարում։

— Գոնգուլի (կոչված նաև Գաւնգուլխաթուն և Գաւնգուլփաշա), դուստր Սարգսի և կին Վարդանի. իբր որդի Էղիշահի հետ միասին ստացան մի Աւետարան, որ գրել տվին Սաչատուր աբեղային, Կառւց անապատում, 1475 թ.—Ձեռ. Վասպ. 472—3։

*ԳՈՆԳՈՒԼԽԱԹՈՒՆ

*ԳՈՆԳՈՒԼՓԱՇԱ

իգ. տես Գոնգուլ, Գոնգուլլէ։

ԳՈՆՑԱ, իգ. < վրաց. Գվացա անունից. հմմտ. Գոնցա՝ կին Դաւիթ թագավորի Վրաց, որդւոյ Լաշայի՝ Կիր. կա։ (Justi 120 հայ և վրացի ձևերը դնում է պրս. ցոնճա «կոկոն» բառից. բայց ճ > ց անտեղի է)։ Ինձ թվում է թե գոնցայ միջին հայերեն ժողովրդական բառ է և նշանակում է ապարանջանի թանկագին մասերից մեկը. հմմտ. 1318 թվի մի արձանագրութան հետևյալ տողը. «Ես Մամաք և իմ որդի Վաղթանկ զիմ ոսկի առպնջանի զոնցէն տուաք ի սուրբ ուխտս» (Սիսական 114)։

— 1. Գոնցա, կին Աւագ-Սարգիս աթաբէգի, որդւոյ Իւանէ աթաբէգի։ Մմբատ Օրբելեանը անպարտ սպանեց Աւագ-Սարգիսին և տիրեց նրա կալվածներին (1260 թ)։ Աւագը արու դավակ չունէր, այլ միայն մի աղջիկ՝ Սոշաք անունով։ Ուստի իբր կինը Գոնցա՝ իբր վրա վերցրեց երկրի իշխանութունը.—Կիր. խ. —հողով Գոնցայն՝ Օրբ. կե. Օրբ. ժմ. 26.—Manus. brit. mus. 295 ա և Չամչ. Գ. 259.—կոչված է Վարդոյշ Գոնցա՝ Չամչ. Գ. 225.—ըստ Վրաց աղբ. Բ. 58, 59 կոչվում է Գվացա, որ Ռաճի իշխաններից Կախաբեղների դուստրն էր, շատ գեղեցիկ. Վրաց Դաւիթ թագավորը սիրահարվեց նրան և իրեն թագուհի դարձրեց։ Սրանից ունեցավ մի որդի Դեմետր, որին մորը հետ թողեց Բջնիում։ Գոնցայի դուստրը՝ Սոշաք, իբր ամուսին Սոշա Շամշաղիների զրդումով սպանեց Գոնցային։

— 2. Գոնցա, դուստր Սոսրովիկի Տարսայիճեանց, թոռն

Հասանի, կին Վահրամ իշխանի՝ որդւոյ Վասակ Շահունեցու, մայր Հասանի, Ամաղինի. Ուրանի և Թուխտինի. հիշված է Հերհերի և Նորավանից արձանագրութեանց մեջ 1283-1297 թվերին.—Միսական 113-6, 192:

— 3. Գոնցա Օրբելիան, պարոն(ուհի), կին Ջալալ իշխանի Օրբելիան, որդւոյ Տարսայիճի. շինեց Սպիտակաւոր Աստուածածին եկեղեցին 1301 թ. մայրն է Տարսայիճ-Ստեփաննոսի, որ Պօլոս վրդ. Կիլիկեցուն գրել տվեց մի Աւետարան, 1314 թ.—Ջեռ. Դադեան, Բ. 30 ա, Յովսէփեան՝ Ստղարակեանք 221-2:

— 4. Գոննա (սեռ. Գոննին), կին Տէրակերի և մայր Աբրահամ վարդապետի, որ եղեկոյի Վերին Նորավանքում, Գրիգոր արևոյանին գրել տվեց մի Աւետարան. 1495 թ.—Ջեռ. Վասպ. 522, Յովսէփեան, Ստղարակեանք 238:

*ԳՈՂՈՒ, ար. < վրաց. գոնի «խողի ձագ» բառից, ինչպես կա ինձկորիկ անունը՝ ծագած խոնկար «խողի ձագ» բառից:

— Գոջիա, հիշված է 1661 թ.—Ջեռ. Ազուլ. (Աբրա. 1911. էջ 119):

+ ԳՈՌ, ար. < հյ. գոռ «հպարտ» բառից:

— 1. Գոռ (ալանդված է հուն. Γορραξ տառադարձութեամբ), եղբայր Մեծն Տիգրանի, որ նրան էր հանձնել Մծքին քաղաքի պաշտպանութունը: Հաղթվեց Լուկուլլոսից և անձնատուր եղավ նրան (Ն.Ք. 68).—Գրգշ. Բնն. Պատմ. Բ. 143, 150 (գրում է ըստ հունականին Գուրաս), Լէօ Ա. 414 (գրում է Գուրս և համարում է իւրոս).—Չամչ. Ա. 220 գրում է Գոռ, որից և Մանանդ. Տիգրան Բ 159:

— 2. Գոռ Մարզպետունի, որդի Գեորգ Մարզպետունու, սպարապետ Աշոտ Գ Ողորմածի («954-977».)—Չամչ. Բ. 837, Ազգապ. 1108:

+ ԳՈՌԱԿ, ար. < հյ. գոռ «հպարտ» բառից, անշուշտ կազմված է Պորենացու ձեռքով, իբրև փաղաքշահանը նախորդ Գոռ անվան. հմմտ. Մագ. թղ. ժթ, որ նույն ձևով ստուգաբանելով՝ ասում է. «Սա խիզախօղ ի մարտի և մեծածայն գոռս ունէր»:

— Գոռակ, նահապետ Հայկազանց. հաջորդեց Վստասկարի. ըստ Չամչ. գահակալել է Ն.Ք. 1285-1267 թ. իրեն հաջորդեց Հրանդ.—Սոր. Ա. ժթ. Յհ. 4թ. բ. Կղկնտ. Ա. ժե. Մագ. թղ. ժթ. Մին. համդ. 9.—գրված է Գոռակ՝ Մխ. անեց. գ. Մխ. այրիվ. 18, 50. Սամ. անեց. 45. այսպես նաև Յհ. 4թ. բ (ըստ 5 ձեռագրի). իսկ Վրդ. է գրում է «Վստամ, Գարգոռակ»:

*ԳՈՌԱՄ, ար. ծագումը տես Գորամ:

— Գոռամ, իշխան Տայոց. իր զորքով օգնական գնաց Սըմբատ Ա-ին՝ պատերազմելու համար Ափխազաց Դոտաս Թագավորի դեմ, շուրջ 908 թ.—Սուտ-Շապհ. 81:

ԳՈՏԵՐ, ար. ծագումն անհայտ. Justi 118 բ միացնում է հաջորդի հետ:

— Գոտեր Արծրունի, եղբայր Վասակի և հորեղբայր Աղան Արծրունու. Վասակի հետ գնաց կայսեր Դուռը ծառայութեան (ե դար).—Արծր. Բ. ր:

*ԳՈՏՈՐԶ, ար. < պրս. گودرز Gōdarz անունից, որ տառադարձված է հուն. Γωτέρζης, լատ. Gotarzes. Այս անունով հայտնի են Պարսից մեջ՝ Արշակ Ի Դոտորդ Թագավոր Պարթևաց 40-51 թ., Gouderz իշխան՝ Պարսից Քեյքաւուս Թագավորի (Շահն. հտ. 1, էջ 387).—Հիւրշ. 35:

— Գոտոր Արծրունի, եղբայր Տաճատ Արծրունու, որ Յազկերտի բանտարկած նախարարներից էր. հորեղբայր Աղան Արծրունու (ե դար).—սեռ. Գոտորի՝ Փարպ. դ:

*ԳՈՐ, ար. < պրս. گور gōr պիտու բառից. հմմտ. նշանավոր Բահրամ Գորը:

— Գոր, զորավար պարսիկ, ընկեր Բարիկ Սիւնու. քրիստոնյա դառնալով հայացավ և տեր եղավ Պոտոյ ալանին (ե դար).—Կղկնտ. Բ. ա. —սեռ. Գորայ՝ Կղկնտ. Բ. ա. Օրբ. ժ:

*ԳՈՐԱՄ, ար. վրացական Գորամ (Մխ. այրիվ. 22), Գորամ, Գուրամ ձևից, որ արական անուն է և ըստ Justi 121, ա պրս. Bahram > հյ. Վրամ անվան վրացական ձևն է: Տես և Գոռամ: Պրս. կա դարձյալ Garāmi Պարսից քաղերից մեկը (Շահն. հտ. 4, էջ 322):

— Գորամ, որդի Աշոտ կլերպապատի Վրաց. եղբայր Ատրներսեհի և Բագարատի. Աշոտ Ա Թագավորի հորաքրոջ ամուսինն է, որի օգնութեամբ Աշոտը բռնեց Վրաց իշխան Կապուցին և ուղարկեց Հռոնաց երկիրը: Սպանեց իր եղբորորդի Դաւիթին (Թ դար).—Վրդ. խդ.—բցո. ի Գորամայ՝ Վրդ. խդ.—Ալիշան, Յուշիկք Ա. 482, Մարքվարթ, Բագր. 108, 110, 116, 117, 140:

*ԳՈՐԳ, ար. < Գեորգ ձևից, հարակից զույգ ձայնավորներից մեկի հապավումով: Կա նաև սրա փաղաքշահանը Գորգիկ (Manus. brit. mus. 280 բ):

— 1. Գորգ Շատախոս, իշխան Արշուց կողման. իր անունով դավառը կոչվեց Շատախ: Գողանալ տվեց Պաշի մասունքը Գլա-

կայ վանքից և բերելով իր գավառը, հաստատեց Միծոան ավա-
նում, «659 թ».—Մամիկ. 54:

— 2. Գորգ Հարմացի. մասնակցեց Մուսէի դեմ պատերազ-
մին «851 թ».—Արծր. Բ. 4:

— 3. Գորգ Զափրան տես Զափրան:

— 4. Գորգ ազատ. օգնական էր Վասակ սպարապետին՝
Թուրքաց դեմ պատերազմում, 1020 թ.—Ուռհ. 12:

— 5. Գորգ Շիրակացի կամ Անեցի. «այր փառաւոր»։ Ան-
տիոքից անցած ժամանակ, հույները բռնեցին նրան, ունեցածը
կողոպտեցին, մորուսը կտրեցին և խայտառակելով վռնդեցին։
Գորգը գնաց, 500 թուրք վարձեց, Անտիոքի դուքսի 12 գյուղե-
րը ավերեց և գերիներին Անտիոքի առաջ բերելով՝ մորթեց
(1064 թ)։—Ուռհ. 226:

— 6. Գորգ (կամ Կորկաս), քաջ իշխան, գործակից և օգ-
նական Թորոս Բ Ռուբինեան իշխանի՝ Հունաց Մանուէլ կայսեր
արշավանքի ժամանակ (1158 թ)։—Ալիշան, Շնորհ. 300:

— 7. Գորգ, մերձավոր Առաքել գրչի, որ օրինակեց Աւե-
տարանը, Կամախ գավառի Միմա գյուղի Եղիվանք անապատում,
1203 թ.—Ձեռ. Վենետ. Ա. 420:

— 8. Գորգ, որդի Մլեհի և հորեղբորորդի Լևոն Բ-ի, որ կու-
րացրեց նրան՝ Անտիոքի ժառանգությունը Ռուբէնին պահելու
համար («1209 թ»)։—Ազգապ. 1582, Միսուան 509, 510:

— 9. Գորգ, եղբայր Յովսէփի, որ Յովհ. Մանդակունու ձա-
ռերը տվեց Միոն գրչին՝ օրինակելու համար, 1210 թ.—Գուր-
եան, Ուսույն. 231:

— 10. Գորգ քահանա, մերձավոր Խաչատուր գրչի, որ օրի-
նակեց մի Աւետարան, 1252 թ.—Ձեռ. Սեբ.—ՀԱ 1925, 379:

— 11. Գորգ, հայր Կալի և Հաննէս եղբայրների, որոնք
օգնեցին Առաքելին, որ Թոնովայից (Բուլգարիա) գալով, քահա-
նա ձեռնադրվեց՝ 1258 թ.—Ձեռ. Սեբ.—ՀԱ 1925, 581:

— 12. Գորգ քահանայ, որդի Վահրամի, եղբայր Կոստան-
դին Ա կաթողիկոսի, հայր Թորոս քահանայի, որ Հոռովկայում
ստացավ մի ճոխ Աւետարան, 1262 թ.—Նաթանեան, Տեղեկ.
Սեբաստ. 83, Թորոս աղբ. Ա. 187, Ազգապ. 5527, Ձեռ. Հալէպի,
Բ. 140 ա. Ձեռ. Սեբ. (ՀԱ 1924, 333):

— 13. Գորգ, հայր և առաջնորդ Երեզայի Ս Աստուածածին
վանքի, 1272 թ.—Ձեռ. Սեբ. (ՀԱ 1924, 514):

— 14. Գորգ, Յովհաննէս քահանային կազմել տվեց մի հին
Աւետարան, որ իր պապ Գրիգորը փրկանքով ազատել էր
հափշտակիչների ձեռքից, և նվիրեց Նախավկայի վանքին, 1284 թ.
—Ձեռ. Վասպ. 80:

— 15. Գորգ, տնտես Խորնի վանուց, 1295 թ.—Տաշեան
Ցուց. 817—8, Միսուան 151 ևն:

— 16. Գորգ միայնակեաց. նստում էր Արմենի լեռը՝ Յո-
վանիսի անապատում. օրինակեց Յովհան Օձնեցու գործերը,
1298 թ.—Միսուան 96:

— 17. Գորգ, արեղա Յովհաննավանից. գրիչ. օրինակեց
Վահրամ վարդապետի ձառերը՝ 1285 թ. և Օձնեցու գործերը,
1298 թ.—տես Յ. Խմաստ. 80 և Տաշեան, Ցուց. 331, 730:

— 18. Գորգ Կարինացի, նշանավոր վարդապետ Վասպու-
րականում (ԺԳ դար)։—Կիր. և:

— 19. Գորգ վարդապետ, հաստատվեց Լամբրոնի մոտ Ար-
մէն անապատը և հասցրեց շատ աշակերտներ. քարոզում էր նա-
վակատիքին միս ուտել (ԺԳ դար)։—Հայապ. 952:

— 20. Գորգ, ստացողներից մեկն է այն Աւետարանի, որ
օրինակեց Զաքարիա գրիչը՝ 1304 թ.—Ձեռ. Վասպ. 143:

— 21. Գորգ պարոն, Քոնայ գյուղի ավագը, Վորեղբայր
Յովհ. Քոնեցու, որի հորգորով շինեց Քոնայ Ս. Աստուածածնի
վանքը և նվիրեց Ունիթոնների, իբրև աշխատանքի վայր և
կաթոլիկական քարոզչության կենտրոն («1330 թ»)։—Տաշեան,
Ցուց. 720 բ, Ձեռ. Բերլինի 57 բ, REA 10, 43, Ազգապ. 1845:
—Իրված է Գօկի պարոն՝ Ձեռ. Թաւր. 96 ա:

— 22. Գորգ մազման, ազգական Ներսէս քահանայի, որ
Երուսաղէմի Հրեշտակապետաց վանքում օրինակեց ձառնտիրը՝
1335 թ.—Ձեռ. Վենետ. Բ. 348:

— 23. Գորգ, մեծ հայր Շահնշահի, որ Գողթան գավառի
Կողատոսի անապատում, Թումայ Արձիշեցուն գրել տվեց Աւե-
տարանը՝ 1336 թ.—Ձեռ. Ազուլ. (Արրտ. 1911, 487):

— 24. Գորգ, թոռն նույն Շահնշահի. նախորդի թոռան
թոռն է.—անդ:

— 25. Գորգ, որդի տէր Յուսամի. օգնական գրչության
Աւետարանի, որ օրինակեց Միմէոն երեցը՝ Սուրխաթ 1343 թ.
—Ձեռ. Վենետ. Ա. 755:

— 26. Գորգ, հայրն է գրիչ Հայրապետ արեղայի (ԺԳ դար)։
—Տաշեան, Ցուց. 665 բ:

- 27. Գորգ, հայր Դաւթի, որ գնեց մի Աւետարան, 1100 դրամով, 1407 թվին.—Ձեռ. Վասպ. 165:
- 28. Գորգ, հայր Մարտիրոսի, որ նախորդ Դաւթից (ապված է ի գաւթո? կարգն «ի Դաւթայ») գնել է նույն Աւետարանը՝ 1410 թ.—Ձեռ. Վասպ. 163—4:
- 29. Գորգ, ազգական էվաչայի, որ գնեց մի հին Աւետարան, 1425 թ.—Ձեռ. Վենետ. Ա. 485:
- 30. Գորգ պարոն, որդի տանուտեր ոսկերիչ Յովհաննէս Երզնկացու, որ Արճէշում գրել տվեց մի Աւետարան, 1433 թ.—Ձեռ. Վասպ. 367:
- 31. Գորգ, նվիրեց Վատարագամատոյցը պարոն Յակոբին՝ Վենետիկ 1434.—Հայ-Վենետ. 180:
- 32. Գորգ երեց, որդի Մարկոս քահանայի, հիշված 1439 թվից մի-երկու տասնյակ տարի հետո.—Ձեռ. Հալէպի, Ա. 83 բ:
- 33. Գորգ դպիր, ժամանակակից նույնի.—անդ:
- 34. Գորգ պարոն, որդի Ամիրգոլի, որ տես էջ 125, № 1. հիշված 1455 թ.—Նօտարք 178:
- 35. Գորգ, որդի Սելշուկ խաթունի, որ գրել տվեց մի Մաշտոց՝ Հայրապետ քահանային, 1466 թ.—Թորոս աղբ. Ա. 232, Բ. 337:
- 36. Գորգ պարոն, որդի տանուտեր Սաղազա Մերենցի, որ Աղթամարում, Թումայ քահանային գրել տվեց մի Աւետարան, 1476 թ.—Ձեռ. Վասպ. 480—482:
- Գորգ անվան վերջին հիշատակութունն է 1613 թ. (Ձեռ. Վասպ. 845):
- *ԳՈՐԳԻ, ար. < վրաց. Գեորգի ձևից հասլավված, ինչպես Գէորգ > Գորգ:
- 1. Գորգի, տնտես Բերկրիի Տէր Յուսկան որդի վանուց, 1420 թ.—Նօտարք 61:
- 2. Գորգի, եղբայր Թովմա Մեծոփեցու. հիշված է 1428 թ.—Նօտարք 89: Տես Գորգիմելիք:
- *ԳՈՐԳԻԿ, ար. Գորգ անվան գգվականն է. հիշված կա Manus. brit. mus. 280 բ:
- 1. Գորգիկ (սեռ. Գորգկանն), հայր Աւագ տիկնոջ, որ կես ձիթահան նվիրեց Արջոյառիճի վանքին, 1207 թ.—Շիրակ 122ա:
- 2. Գորգիկ (սեռ. Գորգկանն), հայր Զուհալ Կարըցու, որ նվերներ է արել Անիի Կաթուղիկէին, 1235 թ.—Շիրակ 72:
- *ԳՈՐԳԻՄԵԼԻՔ, ար. < Գորգի + մելիք բառերից:

- Գորգիմելիք, որդի Ստեփաննոսի և եղբայր Թովմա Մեծոփեցու. տանուտեր Աղոյ գյուղի. երբ Իսթէնդերը պաշարեց Արծկէ քաղաքը և ուզում էր զրափել ու կոտորել քահակիչներին, Գորգիմելիքը և Արծկէի տանուտեր Յովհաննէսը միախորհուրդ գնացին Իսթէնդերի մոտ, քաղաքը հանձնեցին և ժողովրդին կոտորածից ազատեցին («1430 թ».—Մեծոփ. 93. Աղգապ. 2052, 2093. Չածյ. Գ. 464. Տաշեան, Յուց. 418 ա, Նօտարք 147 (զըրված Դաւրդի-մելիք). տես և Գորգի:
- Գորգիմելիք հիշված է նաև 1582 թ.՝ Ձեռ. Վասպ. 698:
- *ԳՈՐԳԻՆ տես Գուրգէն:
- *ԳՈՐԳՇԱՀ, ար. < Գորգ + պրս. «šāh «թագավոր» բառից: Մի անգամ գտնուում եմ՝
- Գորգշահ, որդի Մարտիրոս քահանայի, որ գնեց Դաւթից մի հին Աւետարան, 1410 թ.—Ձեռ. Վասպ. 164, 166:
- *ԳՈՐԳՈՆ, ծագումը տես Գուրգէն:
- Գորգոն, հայր Տարսայիճ իշխանի՝ տեսուն Եղեգեաց, որ Թաւրիզի կուսակալ և Լենկթիմուրի թոռ Օմարի բռնադատությամբ ուրացավ իր հավատը, բայց հետո դարձավ.—Մեծոփ. 68 (սեռ. Գորգոնին):
- *ԳՈՐԳՈՒՆ, ծագումը տես Գուրգէն:
- Գորգուն, իշխան Արևելեան Հայաստանում. սրա ձևքից վշտամահ եղավ Յովհան Որոտնեցին՝ 1386 թ. (թվի կաթուղիկ հայ).—բց. Գորգունեկն՝ Սամ. անեց. շար. 170:
- *ԳՈՐԻՊՈՒՆՏ, իգ. < պրս. «Gōr «ցիռ» + «dux» «գուտը» բառերից. (Գոր էբր առանձին անուն՝ տես վերը):—Հիւրշ. էջ 38:
- Գորիզուլտ, կին Վարագ-Գրիգորի և մայր Զուանշիք իշխանի Աղվանից (է դար).—սեռ. Գորիշխտայ՝ Կղկնտ. Բ. ին:
- ԳՈՐԻՍ, ար. ծագումն անհայտ. կա Գորիս ավան Զանգեզուրի:
- Գորիս (կամ Գուրիս), հայ մարզպան Արևելեան Հայաստանի, 584—7 թ.—Այրարատ 561 ա:
- ԳՈՐՈՒԹ, ար. ծագումն անհայտ:
- 1. Գորութ, իշխան Զորոց աշխարհի. ուղեկից եղավ Յուսիկին, երբ սա գնում էր Կեսարիա՝ կաթուղիկոս օժվելու («341 թ».—Բուզ. Գ. ժբ (մի ձ. Գութ):
- 2. Գորութ, իշխան Վանանդի. հիշում է Ալիշան՝ Սիսական 310 ա:

*ԳՈՐԳՆՈՒ, իգ. < Թրք. قورقۇلى qorqulu «վախենալու, անարկու»։ Հմմտ. Գորգուր՝ իշխան թուրք ժե դարում (Այրարատ 329բ)։ Անսովոր անուն. մի անգամ ունինք՝

— Գաւրջու, կին Անդրէաս քահանայի և մայր Յովհաննէս արեղայի։ որ գնեց փրկանքով մի հին Աւետարան և կադմեւ աժեց 1515 թ.—Ձեռ. Վննետ. Ա. 390։

ԳՈՒԱՀԱՆ, ար. ծագումն անհայտ։

— Գուաճան, որդի Դրեգոր Վանանդեցու. հիշված է Բագարանի 628 թվի արձանագրութեան մեջ. —Կոզան, Կմարկնները, էջ 137։

*ԳՈՒԱՐՁԻՆ, իգ. < Թրք. گویهرین güyerjin «ղափի» բառից (ժող. güverjin). հիշված է մի անգամ անհայտ թվականով մի հիշատակարանի մեջ, արևմտյան տառադարձութեամբ՝ գրված Կուտնին ձևով (առանց ր) (Թորոս աղբ. Բ. 346)։

ԳՈՒԳԱՐ, ար. < Գուգարաց աշխարհի անունից։ Մի անգամ հիշված է՝

— Գուգար, հայր Մելիքսեթ կրօնավորի, որ էր վանահայր Երեբան վանքի, 1460 թ.—Այրիվ. 16 բ։

*ԳՈՒԶԻԴԵ, իգ. < պրս. گوزیده guzide «ընտրյալ» բառից։ Գործածված է մեր մեջ երկու անգամ, հետևյալ ձևերով.

— 1. Գիւզիւզ, կին Խէսարի և մայր Հայրապետ եպիսկոպոսի. հիշված է 1560 թ.—Յովսէփեան, Խաղրակեանք 250։

— 2. Կուզիտե, դուստր Մուրատի, քույր Գէկզէտէի և Նարխաթունի, որ ստացավ մի Յայսմուրքը։ Սեբաստիա 1709 թ.—Ձեռ. Սեբ.—ՀԱ 1928, 493։

ԳՈՒԹԻՀԱՐ, իգ. ծագումն անհայտ. հիշված է մի անգամ, անթվական մի հիշատակարանում, Ձեռ. Վասպ. 127։

*ԳՈՒԻԴՈՆ, ար. ծագումը եւրոպական է. հմմտ. իտալ. Guido, ֆրանս. Guy. հայանի են այս անունով իտալացի Guido՝ ձայնագրութեան հնարիչը (մ. 1050) և մի նշանավոր նկարիչ ԺՁ դարից։ Լատին եկեղեցին էլ ունի մի քանի սրբեր Guy անունով, որոնցից հնագույնը մ. 961 թվին։ Մեր մեջ գործածական դարձավ Կիլիկյան շրջանում և այն էլ իբր օտար անուն։ Ալիշանը նույն է դնում նաև Կիաւդին ձևը, որի հետ նման է հնչում Ֆրանս. Guillotin (այս անունով հայտնի է մի բժիշկ, որ գլխատման իտալական մի գործիք գործադրութեան դրամ ֆրանսիայում (1792 թ), որ և այնուհետև իր անունով կոչվեց guillotine)։

— 1. Գուիտոն, իշխան Յոպպէի. սրա դուստրը՝ Չապէլ ամուսնացավ Սմբատ իշխանի հետ՝ արտոնութեամբ Ստեփաննոս Դ կաթողիկոսի («1290—1293 թ»), թեև երրորդ աստիճանի ազգական էին.—Աղգապ. 1730 (ըստ Կդ. Կալանոսի 412)։

— 2. Գուիթոն, հայ Դոմինիկյան կրօնավոր Բոլոնիայի վանքում. ուրիշ ընկերների հետ միասին ուղարկվեց Սիկիլիայի թագածառանգի մոտ, ցավ յայտնելու համար այն մասին, որ նա քաղաքում չարագործների ձեռքով վիրավորվել էր (1318 թ).—Սիսական 383 բ)։

— 3. Գուիթոն կամ Կիաւդին, մեծ իշխան, տեր Կանչոյ բերդի. եղբայր Օշինի. Այասի սահմանում կռվեց Եգիպտացոց դեմ, բայց պատերազմում վիրավորվելով մեռավ «1322 թ». —Սմբ. պատ. 128. Սիսուան 194 ա, 340 բ։

— 4. Գուիդոն, թագավոր Հայոց «1343—1344 թ»։ Հեթում Բ-ի Չապէլ քրոջ և Տիւրոսի Ամորի կոմսի որդին էր, Լուսինեան ֆրանսիական ցեղից։ Իր եղբոր Յովհաննէսի հետ միասին Կիպրոսից գնացին Յունաստան ծառայութեան և ապա եկան Կիլիկիա։ «1342 թվին» Յովհաննէսը ընտրվեց Հայոց թագավոր՝ Կոստանդին Գ անունով։ Հաջորդ տարին սպանվելով (կամ գահից հրաժարվելով), թագավոր ընտրվեց Գուիտոնը։ Բայց փոխանակ դիմադրելու՝ Եգիպտացոց արշավանքին, սկսեց կրօնական վեճերով պրաղվել հայ իշխանների հետ և իր հայ հակառակորդների հողերը խլելով՝ լատիններին բաշխել։ Սրա վրա իշխանները միացան և սպանեցին նրան՝ իր գերդաստանի և լատին պաշտոնյաների հետ «1344 թ». —Աղգապ. 1906—7. Չամչ. Գ. 347—9. Բասմաջեան՝ Լեոն Ե, էջ 20—21. —Կիս՝ Նւպտք. 108.—Մին. համդ. 51 գրում է Կիս, որ պետք է կարգալ Գիս.—գրված է հյց. Մեմֆիցին՝ Սամ. անեց. շար. 168.—Ֆրանսիացի գրող Jean d'Aras գրել է Mélusine անունով նշանավոր մի վեպ (1387—94) Լուսինեանց ծալման մասին, ուր խոսում է նաև այս Գուիտոնի մասին առասպելաբար (Յուշիկք Բ. 502)։

— 5. Գի կամ Գուիտոն, խորթ և անհարգատ որդի Լեոն Զ-ի, Պարիզում. հիշում է նրան Լեոնը իր կտակում (1392 թ). Ambleux-ի աշտարակին հարյուրապետ է կարգվել և մինչև վերջը վայելել է Պրանսիայի Շարլ թագավորի պաշտպանութունը (Բասմաջեան՝ Լեոն Ե, էջ 133, 151). իսկ ըստ Ալիշան՝ Սիսուան 561 ա Սուստոնի եկեղեցու կանոնիկոս է կարգված՝ 1421 թ։

— 6. Գտոն, խազանջի (կաթսա շինող արհեստավոր) էր

Կաֆայում (Քէոզոսիա, Խրիմ). հիշվում է իբրև վկա այն մասին, թե Ուլուխաթուն երիցակիրը մի Աւետարան է գնել 500 սպիտակով, 1437 թ.—Ձեռ. Սեբ.—ՀԱ 1926, 238.

— Գալիթան անունը հիշված եմ գտնում նաև Գտան ձևով՝ 1630 թ. (Քորոս աղբ. Բ. 451) և Գրուան ձևով՝ անթվական մի հիշատակարանում (անդ 361):

*ԳՈՒԻ, իգ. < պրս. 𐭪 gul «վարդ» բառից. սկսել է գործածվել ժե դարից և մինչև այժմ էլ գործածական է: Թուրքական արտասանությամբ հնչվում է Գիւլ և Արևմտահայ տառադարձությամբ էլ գրվում է Կիւլ, Կալ: Այս բառից են բխում նաև հաջորդ անունները:

— 1. Գալ (որ և Գուլում), զուտը Յովհաննէսի և բույր Մուրադի, որ ստացավ մի Աւետարան, Արճէշ 1486 թ. Ձեռ. Վասպ. 498:

— 2. Գալ, կին Սպահանի, որ Սաղմոսավանքում, Յովհաննէս արեղային զրել տվեց մի Աւետարան՝ 1496 թ.—Ձեռ. Թաւր. 22 Բ:

— Գալ (սեռ. Գուլին), հիշված է նաև 1619 թ.—Ձեռ. Վենետ. Ա. 722:

*ԳՈՒԼԱԲ, ար. < պրս. 𐭪 gulāb «վարդի ջուր» բառից. հիշված է Գուլայ ձևով՝ 1662 թ. (Ձեռ. Վենետ. Ա. 653). սրահից է Կիւլպեան ազգանունը (հիշված 1735 թ. Աղգապ. 2910). նույնը Կիւլպայ օլլու ձևով՝ Դալէմքեարեան, Կենսագր. Սարգ. արքեպս. էջ 180: Հմմտ. Golāb՝ քուրդ մի շեխի կինը (Justi 117 Բ): Տես և Գուլաւ, Գուլաբի:

*ԳՈՒԼԱԲԻ, ար. կամ < վերոհիշյալ պրս. 𐭪 gulāb «վարդաջուր» բառից և կամ տճկ. ժգ. 𐭪 gulabi «մի տեսակ ընտիր տանձ, որից վարդի բույր է գալիս»: Հիշված է 1549 թ. Գուլպի ձևով (Ձեռ. Դաղեան, Բ. 31 Բ): Գործածական է այժմ էլ տաճկահայ գավառներում:

*ԳՈՒԼԱԶ, իգ. կրճատ ձևն է Գուլազիգ անվան, որ տես տակը: Հիշված է 1521—1529 թվերին (Ձեռ. Վենետ. Բ. 382—3), 1588 թ. (Ձեռ. Հալէպի, Ա. 91), 1650 թ. (Ձեռ. Սեբ.—ՀԱ 1926, 44), Գուլիազ 1746 թ. Սիսական 357, Վերջին երկուսը արական է, ըստ այսմ էլ ունինք Գուլազեան ազգանունը (Կովկաս): Գըրված է Գիւլազ 1674 թ. (Ձեռ. Դաղեան, Բ. 46Բ), 1700 թ. (Ձեռ. Ագուլ.—Արրտ. 1911, 566):

Գուլազար տես Գուլզար:

*ԳՈՒԼԱԶԻԶ, ար. < պրս. 𐭪 gul «վարդ» + արաբ. 𐤀𐤆𐤏 aziz

«նվիրական, մաքուր, թանկագին» բառերից: Իբրև հատուկ անուն հիշված է Rivola, Բառ. հայոց 1633, էջ 79: Գործածված է 1587 թ. (Ձեռ. Սեբ.—ՀԱ 1925, 260), 1599 թ. (Ձեռ. Վասպ. 756—7, գրված Գուլազիգ), 1605 թ. (Ձեռ. Ագուլ.—Արրտ. 1911, 316), 1613 թ. (Ձեռ. Վասպ. 846), 1642 թ. (անդ 765): Անթվական են Ձեռ. Վասպ. էջ 248, 395 (երկիցս. երկրորդ անգամ գրված Գուլազիգ, որ պետք է կարդալ Գուլազիգ), Ձեռ. Վենետ. Ա. 262, Կիւլազիգ 1657 թ. Երեմ. չել օր. 260:

*ԳՈՒԼԱԼԻՆ, ար. < թրք. 𐭪 gul-alan «վարդ առնող» ձևվից: Մի անգամ գործածված 1601 թ. (Ձեռ. Վասպ. 793):

*ԳՈՒԼԱՂԱ, իգ. < պրս. 𐭪 gul «վարդ» + 𐭪 āgā բառերից, իբր թե gul-i-āgā «աղայի վարդը»: Գործածված է ժՁ—ԺԸ դարերում: Հնագույն հիշատակություններն են՝ 1525 թ. (Ձեռ. Վասպ. 417, 418), 1554 թ. (անդ 98), 1560 թ. (անդ 662), 1565 թ. (անդ 663), 1571 թ. (Սմբատեանց, Գեղարքունի 58), 1573 թ. (Ձեռ. Վասպ. 678), 1575 թ. (Rapport Belgique 24): Այս թվից ուշ եղած հիշատակությունները չեմ դնում: Վերջինն է 1731 թ. (Ձեռ. Վասպ. 1022): Գրված է Գուլաղա (Ձեռ. Վասպ. 704), Գիւլաղա 1698 թ. (անդ 384). Թրքական արտասանությամբ և արևմտյան տառադարձությամբ՝ Կիւլաղա՝ ժՁ դարից (Ֆ. Մուրատ, Յայտ: յովհ. էջ 62Գ), սխալ տպված՝ Գոդաղէն (երկիցս՝ Ձեռ. Սեբ.—ՀԱ 1925, 260), սեռ. Գուշուղին (Ձեռ. Դաղեան, Բ. 32 Բ):

*ԳՈՒԼԱՄԲԱՐ, իգ. < պրս. 𐭪 gul-anbār «վարդի շտեմարան», ինչպես կա պրս. 𐭪 mušk-anbār «մուշկի շտեմարան» (Թրքաբնակ գյուղ՝ Թավրիզից հյուսիս): Հիշված է 1632 թ. (Ձեռ. Դաղեան, Բ. 33 ա) և 1693 թ. (Ձեռ. Վասպ. 334—5, տպված Գուլումբար):

*ԳՈՒԼԱՄԻՐ, ար. < պրս. 𐭪 gul «վարդ» + արաբ. 𐤀𐤌𐤏 amir «իշխան» բառերից: իբր «վարդիշխան»: Գործածված է ժՁ—ԺԸ դարերում: Հնագույն վկայություններն են 1563 թ. (Ձեռ. Դաղեան, Բ. 49 Բ), 1575 թ. (Ձեռ. Վասպ. 683), 1582 թ. (անդ 696), 1585 թ. (Սմբատեանց, Գեղարքունի 49), իսկ վերջինն է 1730 թ. (Ձեռ. Վասպ. 493): Գրված է Կուլամիր 1683 թ. (Ձեռ. Հալէպի, Ա. 62), Գիւլամիր 1651 թ. (Ձեռ. Վասպ. 200), Գիւլամէր (Ձեռ. Վասպ. 574 անթվական): Սրանից է Գուլամիրեան ազգանունը (Կովկաս):

*ԳՈՒԼԱՅՈՒՏ, սեռն ու ծագումը անհայտ. բայց անշուշտ

պրս. 5 gul «վարդ» բառից. անսովոր անուն է. մի անգամ գտնում եմ հիշված անթվական մի հիշատակարանում (Ձեռ. Վեներտ. Ա. 609):

*ԳՈՒԼԱՆ, իգ. < կամ պրս. 5 gulān «վարդեր» հոգնակի ձևից (կամ պրս. 5 gulān «ցորենով ու նուշով հրուշակ» բայց կա նաև քրգ. gulan «մայիս ամիսը»): Գործածված է ԺԷ—ԺԸ դարերում: Եղած վկայություններն են՝ 1602 թ. (Ձեռ. Վասպ. 804), 1604 թ. անդ 813), 1680 թ. (Ձեռ. Նոր-Բնյազ. 24 ա), 1735 թ. (Ձեռ. Վասպ. 546): Գրված է արևմտյան տառադարձությամբ Կուլան (Ձեռ. Սեր.—ՀԱ 1925, 261՝ անթվական) և զարմանալի կերպով՝ Ղուլան! 1678 թ. (Ձեռ. Թեհր.—ՀԱ 1935, 396): Տես և Գուլանփաշա:

*ԳՈՒԼԱՆԲԷԳ, ար. < նախորդ Գուլան անունից + բեգ: Մի անգամ գտնում եմ հիշատակված՝

— Գուլամբեկ, որդի Գողարեկի և եղբայր Գրիգոր Գորեցի երիցու, որ ստացավ մի հին Աւետարան, 1462 թ.—Ձեռ. Վասպ., էջ 172:

*ԳՈՒԼԱՆՇԱՀ, իգ. < Գուլանանունից + պրս. šāh «թագավոր»։ Հիշված է մի անգամ Գուլանշար ձևով, 1603 թ. (Матер. Арх. Кавк. III 99—100):

*ԳՈՒԼԱՆՓՅՇԱ, իգ. < նախորդ Գուլան անունից + փաշա։ Հիշատակված է ԺԵ—ԺԷ դար: Տես և Գուլփաշա:

— 1. Գուլամփաշա, կին տանուտեր խոջա Ատոմի, որ Վանում գրել տվեց մի Աւետարան, 1484 թ.—Ձեռ. Վասպ. 496:

— 2. Գուլամփաշա, ղուստր տանուտեր խոջա Բարիմյանի, որ նախորդ Ատոմի հետ ստացավ նույն Աւետարանը Վանում, 1484 թ.—Ձեռ. Վասպ. 496:

— 3. Գուլամփաշա, կին Իսկենդերի և մայր Գրիգորիս Բ կաթողիկոսի Աղթամարի. հիշված է 1559 թ.—Ակինեան, Գաւազանագիրք 125:

— Գուլամփաշա հիշատակված է նաև 1580 թ. (Ձեռ. Վասպ. 31—32) և 1633 թ. (անդ 883, Գաւանփաշա ձևով):

*ԳՈՒԼԱՍՍԻ, ար. և իգ. < պրս. 5 gul «վարդ» + sar «զբլուխ» բառերից, իբր վարդազլուխ: Գործածված է նախ 1206 թ. և մինչև ԺԸ դար հիշված է զանազան ձևերով: Սրանից է կիւլէսէրեան ազգանունը:

— Կուլասար, կին Խրաբրդալի, որ Կեսարիայում գրել

տվեց մի Աւետարան, 1206 թ., երբ Կուլասարը մեռած էր.— Ձեռ. Կես. սարգ. 9 բ:

— Հիշված է նաև Կուլասար, ար. 1569 թ. (Քորոս աղբ. Ա. 222), Կուլար, ար. 1649 թ. (Տաշեան, Ցուց. 513), Գուլասար, իգ. 1655 թ. (Ձեռ. Դադեան, Բ. 33 բ), Կուլասար, իգ. 1708 թ. (Ձեռ. Դադեան, Ա. 45 ա), կրճատ՝ Գուլաս, իգ. անթվական մի հիշատակարանում (Ձեռ. Դադեան, Բ. 31 ա):

*ԳՈՒԼԱՍՊ, ար. < պրս. 5 gul «վարդ» + asb «ձի» բառերից, իբր վարդաձի, վարդագույն կամ վարդի պես ձի ունեցող: Ենթադրում եմ թե գոյություն է ունեցել մի այսպիսի արական անուն, քանի որ ունինք Գուլասպեան ազգանունը (Կովկաս):

*ԳՈՒԼԱՐԹՈՒՆ, իգ. < պրս. 5 gul «վարդ» + Թրք. ar-taq, artuq «առաջիկ» բառերից և նշանակում է «զերպահանց քան զվարդ»: Հիշված է Գուլարթուխ ձևով 1551 թ. (Матер. Арх. Кавк. III 93, 94) և մի ուրիշը՝ 1603 թ. (անդ, էջ 90—100):

*ԳՈՒԼԱԲ, իգ. < պրս. 5 gulak «փոքրիկ վարդ» բառից: Գործածված է ԺԵ դարում:

— 1. Գուլակ խաթուն, կին տանուտեր ոսկերիչ Յովաննես Երզնկացու, որ Արճէշում գրել տվեց մի Աւետարան, 1433 թ.—Ձեռ. Վասպ. 367:

— 2. Գուլաբ, զավակ (ար. թե իգ. Գոնգուլէ) տիկնոջ, որ իր որդի էղըլահի հետ Կտուց անապատում ստացավ մի Աւետարան, 1475 թ.—Ձեռ. Վասպ. 472:

*ԳՈՒԼԱՑ, իգ. և ար. < պրս. 5 gulai «ծաղիկ ինչ կարծիր» նման վարդի». գործածված է ԺԶ—ԺԷ դարերում Կուլաֆ ձևով. այսպիսի իգ. 1506 թ. (Տաշեան, Ցուց. 55), 1601 թ. (Ձեռ. Լվովի = ՀԱ 1937, 142) և ար. 1578 թ. (Ձեռ. Վենետ. Ա. 438):

*ԳՈՒԼԲԱՀԱՐ, իգ. < պրս. 5 gul-i-bahār «զարնան վարդ»: Գործածվել է ԺԵ դարից և այժմ էլ գործածական է Կովկասում: Արևմտահայոց մեջ հիշված է 1814 թ. (Բոսեան, Հայք ի Չմիւռն. Բ. 107՝ մի շիրմի տապանագրում):

— Գուլպահար, կին պարոն Մուրաշահի, որ մի արտ է նվիրել Եկեղեցուն, 1435 թ.—Ձեռ. Վասպ. 370:

— Գուլպահար հիշված է նաև 1561 թ. (Ձեռ. Դադեան, Ա. 46 բ), 1569 թ. (Ձեռ. Վասպ. 670), 1575 թ. (անդ 684), 1596 թ. (անդ 243, գրված Գուլբայար), 1629 թ. (Կամենից, 183 = ՀԱ 1890, 21 ա):

*ԳՈՒԻԲԱՀՐ, իգ. < պրս. گول باهر gul-i-bahr «ծովային վարդ»։ Գործածված 1466 թ. (Քորոս աղբ. Բ. 338 Գուլբար), 1508 թ. (Ձեռ. Վասպ. 634՝ Գոյլբար) և անթվական մի հիշատակարանում՝ Ձեռ. Վասպ. 1012, գրված Գուլուբահր։ Տես և հաջորդը։

*ԳՈՒԻԲԱՀՐԻՒՅԱՆ, իգ. < պրս. گول باهری خان gul-i-bahri-xān, որ նախորդ բառն է ավելացած xān: Մի անգամ գտնուում եմ գործածված 1631 թ. Գուլպարիխան ձեռնագրով՝ Bodleian 139:

*ԳՈՒԼԲԱՂԻ, իգ. < թրք. گول باغ gul-bağ «վարդանոց»։ Երկու անգամ հիշված անթվ. մի հիշատակարանում՝ Ձեռ. Վասպ. 136:

*ԳՈՒԼԲԱՅԱԶ, իգ. < պրս. گول بايز gul-i-bayāz «սպիտակ վարդ» ձևից, որ ուրիշ բառով ասվում է Աղզուլ (տես այս անունը)։ Գործածված է մի անգամ ժԸ դարում՝

— Գուլբայազ, կին Երևանցի, 1751 թ.—REA 10, 59:

*ԳՈՒԼԲԱՆԱՎՇ, իգ. < պրս. گول بانافش gul-i-banafise «մանիշակի ծաղիկ»։ հիշված 1654 թ., Ձեռ. Ագուլ.—Արքտ. 1911, 385:

*ԳՈՒԼԻԲԵԳԻ, ար. և իգ. թրք. گول بهگی gul-hegi «վարդիշխան»։ ԺԶ—ԺԷ դար. այսպես՝ Գուլպակի ար. 1512 թ. (Ձեռ. Վենետ. Ա. 646), Գուլբակի իգ. 1551 թ. (անդ 529), Կուլպէկի իգ. 1576 թ. (Ձեռ Նոր-Բայազ. 9ա), Գուլպակի իգ. 1596 թ. (Ձեռ. Քաւր. 76ա), Գուլբէկի իգ. 1601 թ. (Ձեռ. Վասպ. 794), Գուլբէգի իգ. 1671 թ. (Աճառ. Քննութ. և հմտ. Եզնկայ, էջ 5), Կիւլպէկ ար. ԺԷ դար(Կարապետեան, Յիշատ. Սամաթ. 73):

*ԳՈՒԼԲԵՆԳ, ար. < թրք. گول بهنگ gulbeng «վարդախալ» (այսինքն այտի վրա վարդի նման խալ ունեցող)։ Անցյալ դարում գործածական էր Արևմտահայոց մեջ՝ Կիւլպէնկ ձևով. (տես Քօսեան, Հայք ի Զմիւռն. Ա. 291)։ Սրանից է Կիւլպէնկեան։

*ԳՈՒԼԲԵՍԷՐ, իգ. < պրս. گول به سر gul-be-ser, որ նշանակում է «վարդը կամ ծաղիկը գլխին»։ (Այժմ Կովկասում այս բառով հասկանում են «վարունգ», որ դեռ մատղաշ ժամանակ ծայրին ծաղիկ ունի)։ Անցյալ դարում Արևմտահայոց մեջ գործ է անվել իբրև իգ. Կիւլպէսէր ձևով (Քօսեան, Հայք ի Զմիւռն. Ա. 292):

*ԳՈՒԼԲՈՒԴԱՂ, իգ. < թրք. گول بوداق gul-budaq «վարդի ճյուղ» բառից։ Հիշված է ժԶ—ԺԷ դարերում. այսպես՝ Գուլբուդախ 1551 թ. (Матер. Аpx. Кавк. III, էջ 93, 94), Կուլբուտախ 1647 թ. (Քորոս աղբ. Ա. 220)։ Գործածական է այժմ էլ Ղափանում։

*ԳՈՒԼԳԱԶ, իգ. < պրս. گول گازی gul «վարդ» + گازی gāzī «մի տեսակ ծաղիկ» բառերից։ Գործածված է մի անգամ 1652 թ. (Ձեռ. Վենետ. Ա. 740, Կուլկազ ձևով)։

*ԳՈՒԼԳԱՄ, ար. < պրս. گول گام gul «վարդ» + گام gām «քիմք» բառերից։ Հիշված է մի անգամ 1677 թ. (Ձեռ. Դադեան, Բ. 34 ր)։

*ԳՈՒԼԳՈՒԼ, իգ. < պրս. گول گول gul «վարդ» բառի կրկնությամբ, իբր «վարդ վարդ», այն է «վարդագույն վարդ»։ Մի անգամ գտնուում եմ գործածված ԺԵ դարում։

— Գուլզուլ, կին Շատիի և մայր Եղիշէ քահանայի, որ Աղուանից Մատթէոս կաթողիկոսից գնեց մի Աւետարան, 1438 թ.—Ձեռ. Դադեան, Բ. 44 ա։

*ԳՈՒԼԳՈՒՆ, իգ. < պրս. گولگون gulgūn «վարդագույն. 2. սրնգույր, շպար»։ Գործածված է ԺԶ—ԺԷ դարերում. այսպես՝ 1521—1529 թ. (Ձեռ. Վենետ. Բ. 382), 1590 թ. (Ձեռ. Վասպ. 714), 1617 թ. (անդ 856) և անթվական՝ Յովսէփեան, Սաղարակեանք, էջ 235:

*ԳՈՒԼԴԱԼ, ար. < թրք. گول دال gul-dal «վարդի ճյուղ» (հմտ. Գուլբուդաղ)։ Երևի գոյություն է ունեցել այսպիսի մի անուն, որից էլ ձևացել է Կիւլդալեան ազգանունը (Տաթև տարեց. 1928, էջ 240)։

*ԳՈՒԼԴԱՍՏԱ, իգ. < պրս. گول داستا gul-dasta «վարդափունջ»։ հիշված է 1556 թ. (Ձեռ. Քաւր. 7 ր). այժմ էլ գործածական է Ղարաբաղում՝ Գիւլդաստա ձևով)։

*ԳՈՒԼԶԱԴԱ, իգ. < պրս. گول زادا gul-zada «վարդածին, վարդից ծնված»։ Գործածված է ԺԶ—ԺԷ դարերում. այսպես՝ 1562 թ. (Ձեռ. Հալէպի, Ա. 157), 1579 թ. (Ձեռ. Վասպ. 344), 1596 թ. (անդ 243), 1606 թ. (Նաթանեան, Արտուր Հայաստ. 153 Կուլզատէ ձևով), 1605 և 1612 թ. (Manus. brit. mus. 39 ա, 71 ր՝ Կուլզատա ձևով), 1644 թ. (Ձեռ. Սեբ.—ՀԱ 1926, 334), 1648 թ. (Ձեռ. Նոր-Բայազ. 38 ա), Կուլզատա 1664 թ. (Ձեռ. Սեբ.—ՀԱ 1926, 551), Կա նաև իբր արական. այսպես է Գուլզաս՝ 1490 թվից ուշ գրված անթվական մի հիշատակության մեջ՝ Ձեռ. Սեանի 5 ր։ Սրանից է Գուլզադեան ազգանունը (Նոր-Ձուղա)։

Գուլզար տես Գուլիզար։

*ԳՈՒԼԻ, իգ. < պրս. گول gulī «վարդագույն»։ գործածված է նախ 1581 թ. (սեռ. Գուլուն ձևով՝ Ձեռ. Քաւր. 75 ր), ապա ԺԷ դարում. այսպես՝ 1649 թ. (Հնոց և նորոց 127), այժմ էլ կա Ղարաբաղում։ Սրա երկրորդ ձևն է Գուլի, որ գտնուում ենք 1602 թ. (Ձեռ. Վասպ. 807), 1789 թ. (անդ 988), և անթվական՝ անդ 237: Քերևա եղել է նաև ար., որից առաջացել է Գուլիեանց աղ-

գանուներ (Կովկաս): Անցյալ դարում Գոլում կար սրա փաղաք-
շականը իգ. Կիւլեցա:

*ԳՈՒԼԻԲԱՂՁԱ, իգ. < պրս. گولباغچا gul-i-bāgča «պարտեզի
վարդ». գործածված է 1565 թ. (Ձեռ. Վասպ 664), 1570 թ. (անդ
672), Ժէ դար (Տաշեան, Յուց. 583—4): Նույնը i-ի սղուսով
դարձել է Գուլբաղչա) 1575 թ. (Rapport Belgique 24), 1592 թ.
(Ձեռ. Վասպ. 730): Հակառակ դիրքով են Բաղչապուլ և կրճատ
Բաղչա, որոնք տես առանձին:

*ԳՈՒԼԻԶԱՐ, իգ. այս անունը երկու ձև ունի մեր մեջ.
ընդհանրապես գրված է Գուլիզար, որ այժմ էլ կենդանի է
թե Կովկասում և թե Տաճկահայոց մեջ (վերջինը արևմտահայ
տառադարձությամբ՝ Կիւլիզար). բայց մի անգամ էլ գրված է
Գիւլզար (Ձեռ. Վասպ. 223՝ 1798 թ): Արդյոք այս երկուսը տար-
բեր անուններ են, որովհետև պրս. ունինք گولزار gul-i-zar «ոսկի-
վարդ» և گولزار gulzār «վարդանոց»: Բայց քանի որ Գիւլզար բա-
ցառիկ մի ձև է միայն և այժմ էլ անկենդան, ուստի հարազատ
ձևն եմ համարում Գուլիզար < պրս. gul-i-zar «ոսկիվարդ», որից
i սղվելով՝ Գուլզար, ինչպես ունինք Գուլիբաղչա > Գուլբաղչա:

— 1. Գուլիզար, կին Ստեփաննոսի, մայր Սալչուկ խաթու-
նի, որ Հայրապետ քահանային գրել տվեց մի Մաշտոց, 1466 թ.
— Թորոս աղբ. Ա. 232, Բ. 337, Նոտարք 224:

— 2. Գուլիզար, կինն է Տարօնի իշխան խոջա Յովսէփի,
որ Մուշում, Գողոս վարդապետին գրել տվեց մի Աւետարան,
1479 թ.—Ձեռ. Սեր. = ՀԱ 1925, 262—3:

— Առանց թվականի են Գուլիզար՝ Ձեռ. Վենետ. Բ. 793,
Գուլզար՝ Ձեռ. Վասպ. 490:

*ԳՈՒԼԻԷԼՄՈՍ, ար. օտար անուն. ծագում է գերմ. Wil-
helm անունից, որի բուն նշանակությունն է «սիրով պաշտպա-
նող». սրանից են անպլ. William, իտալ. Guglielmo, ֆրանս.
Guillaume. լատին ձևն է Gulielmus, որից և հայ ձևը: Մի ան-
գամ հիշատակված է՝

— Գուլիելմոս (Vielmo), հղբայր, բնակվում էր Վենետի-
կում 1344 թ.—Հայ-Վենետ. 158:

*ԳՈՒԼԻԽԱՆ, իգ. < պրս. گولخان gul-i-xān «խանի վարդ». կա
նաև Վրաց մեջ. ինչ. Gulxan դուստր Դաւիթ Բ (մ. 1360) թա-
գավորի: Մեր մեջ Գուլիխան հիշված է 1490 թվից ուշ գրված
անթվական մի հիշատակարանում (Ձեռ. Նոր-Բայազ. 23 ք) և մի

անգամ էլ 1671 թ. Կուլիխան ձևով՝ Յովսէփեան, Սաղրակեան,
էջ 254:

*ԳՈՒԼԻԽԱՍ, իգ. < պրս. گولخاس gul-i-xass «ընտիր վարդ,
խկական վարդ»: Հիշատակված է նախ կրճատ ձևով՝ Կուլիխաս
1639 թ. (Ձեռ. Հալէպի, Ա. 229 ա): Ավելի ուշ՝ Գուլիխաս 1651
թվին (Տաշեան, Յուց. 451), որ հիշված է նաև 1224 թվից հետո
գրված անթվական մի հիշատակարանում.—Թորոս աղբ. Բ. 273:

*ԳՈՒԼԻԿ, իգ. փաղաքական ձևն է Գուլ «վարդ» կամ
Գուլի «վարդագույն» անվան և դարձել է անկախ անուն: Հնա-
գույն գործածությունն ունինք 1444—1466 թվին (Յովսէփ-
եան, Սաղրակեանք 233): Հիշված է Գուլիք ձևով՝ ԺՁ գաթ
(Ձեռ. Սանաս. 7 ք), Գուլիկ, սեռ. Գուլիկանն 1653 թ. (Թորոս
աղբ. Բ. 341), Կուլիկ Ժէ դար (Ձեռ. Կես. սարգ. 13 ք), Գուլիք
1763 թ. (Труды Вост. комм. ИМАО № II 3, էջ 48) և առանց
թվականի՝ Գուլիկ, սեռ. Գուլիկին (Ձեռ. Վասպ. 158), Կուլիկ
(անդ 618): Կենդանի էր անցյալ դարում Գոլում Կիւլիկ ձևով.
հմմտ. Գուլի, փղջը. Գիւլիցա:

*ԳՈՒԼԻՄՍՐՍԻ, իգ. < պրս. گولميسري gul-i-misri «եգիպտական
վարդ»: Գործածվել է ԺԵ դարում:

— Գուլիմսրի, դուստր Ժամհար Մկրտչի և քույր աղքատ
Յովսէփի, որ Վանում գրել տվեց մի Աւետարան, 1475 թ.—Ձեռ.
Վասպ. 478:

— Առանց թվականի են Գիւլիմսրի (Ձեռ. Վասպ. 144) և
Գուլիմսրի (Ձեռ. Հալէպի, Ա. 358 ք):

*ԳՈՒԼԻՆԱՐ, իգ. < պրս. گولنار gul-i-nār, կամ կրճատ ԳՈՒԼ-
ՆԱՐ < պրս. گولنار gulnār «նախ ծաղիկ. 2. կեռաս»): Գարսից մեջ
էլ գործածվում է իբր անձնանուն. ինչ. Գուլնար՝ գանձապահու-
նի Արտաւանի և կին Արտաշիր Բաբականի (Շահն. 5, 230),
Մեր մեջ հիշված է՝

— Գուլնար, դուստր Ստեփաննոսի և քույր Սալչուկ խա-
թունի, որ Հայրապետ քահանային գրել տվեց մի Մաշտոց, 1466
թ.—Թորոս աղբ. Ա. 232:

— Նույն անունը հիշված է նաև Կուլինար 1538 թ. (Ձեռ.
Վենետ. Բ. 535—6), Գուլինար 1693 թ. (Ձեռ. Վասպ. 334), 1718
թ. (Բարխուտարեանց, Աղուանից երկ. 171), և անթվական մի
հիշատակարանում (Ձեռ. Ագուլ. = Արրտ. 1911, 760):

*ԳՈՒԼԻՇԱՀՐ, իգ. < պրս. گولشهر gul-i-šahr կամ گولشهر gulšahr «քա-
ղաքի վարդ»: Այս անունով հայտնի են Gulšahr դուստր Փիբան

Վեսէի՛ զորագլխի Աֆրասիա արքայի, Gulšar զուսոր Վրաց Դաւիթ է թագավորի, Gulšar կին Դիմիտրիի՛ որդւոյ Ալեքսանդր թագավորի Քարթլի (մ. 1471): Մեր մեջ հիշատակված ունինք Կուլիշահի 1632 թ. (Ձեռ. Սեր. = ՀԱ 1925, 575), Գուլշար՝ թվականն անհայտ (Ձեռ. Վասպ. 250):

*ԳՈՒԼԻՉԱՆ, ար. < պրս. گولج گول Gul-i-jān «հոգու վարդը» գործածված է ԺԶ--ԺԷ դարերում: Այսպես 1585 թ. (Ձեռ. Վասպ. 703), 1588 թ. (անդ 706—7), 1602 թ. (Նաթանեան, Տեղեկ. Սեբաստիոյ 85), 1633 թ. (Ձեռ. Վասպ. 882), 1650 թ. (անդ 458՝ Գովիջան ձեռվ), 1666 թ. (անդ 926) և առանց թվականի՝ Նոստրք 68:

*ԳՈՒԼԻՍՏԱՆ, իգ. < պրս. گولستان gulistān «վարդանոց» բառից, որ Իրանեանների մեջ էլ իբրև անձնանուն գործ է ածվում. ինչ. Gulistan հնդկուհին ԺԴ դար (Իբն-ի-Բատուտա 4, 142): Մեր մեջ գործածված է ԺԵ դարից սկսած Գուլիստան, Կուլիստան, Կոլիստան, Գուլըստան, Գուլստան, Գուլստան ձևերով և մինչև այժմ էլ գործածական է Ղարաբաղում: Առատ է ԺԷ դարում, որ չենք հիշում:

— 1. Գուլիստան, կին խոջա Քարիմշահի, որ Վանում Ազարիա գրչին գրել տվեց մի Աւետարան, 1484 թ.—Ձեռ. Վասպ. 496:

— 2. Գուլստան, կին Սմբատի՝ որդւոյ խոջա Խղրշահի, որ իր եղբայր խոջա Քարիմշահի հետ Վանում, Ազարիա գրչին գրել տվեց մի Աւետարան, 1484 թ.—Ձեռ. Վասպ. 496:

— 3. Գուլըստան, կին Յովհաննէս քահանայի, եղբոր Արապշահի, Յակոբի և Սուլթանշահի, որոնք Աղբակում գրել տվին մի Աւետարան, 1490 թ.—Ձեռ. Վասպ. 511:

— 4. Գուլստան, կին Սուքիասի և մայր Ռուզ տիկնոջ, որ Խիզանում գրել տվեց մի Աւետարան, 1499 թ.—Ձեռ. Վենետ. Ա. 577:

*ԳՈՒԼԻՍՏԻՆ, իգ. < պրս. گول Gul «վարդ» + խաբաւն բառերից. գործածված է ԺԴ—ԺԷ դարերում՝ Գուլիսթուն, Գուլիսթուն, Գուլիսթուն, Կուլիսթուն ձևերով: Տաճկական ձեռվ էլ կա Կիւլգասըն, որ գործածվում էր անցյալ դարում (տես Քօսեան, Հայքի Ձմիւռն. Ա. 132):

— 1. Գուլխաբուն, կին Սաղմոսիկ քահանայի. հիշված է Գետաշէնի Աւետարանում, 1325—83 թ.—Յովսէփեան, Նյութեր և ուս. Ա. 44:

— 2. Գուլխաբուն, զուսոր Յակոբշահի և քրոջ աղջիկ Յով-

հաննէս արեղայի, որ Աղբակի Ասպոթան գյուղում ստացավ մի Աւետարան, 1458 թ.—Ձեռ. Թաւր. 69 ա:

— Գուլխաբուն հիշատակված է նաև 1633 թ. (Ձեռ. Վասպ. 882) և չորս անթվական հիշատակարաններում՝ Թորոս աղբ. Բ. 366, Ձեռ. Վասպ. 158, 161, Ձեռ. Վենետ. Ա. 780:

*ԳՈՒԼԽԱՆԻ, իգ. < պրս. گولخانه gulxanda «վարդաժպիտ, վարդի նման ժպտացող»: Մի անգամ հիշված է 1579 թ. ուղ. Գուլխանը ձեռվ (Ձեռ. Վենետ. Ա. 390) և մի անգամ էլ սեռ. Գուլխանայ ձեռվ, առանց թվականի (անդ 262):

*ԳՈՒԼԽԱՆԻԱՆ, ար. < պրս. گولخانه گول gul-i-xandān «ժպտուն վարդ, վարդաժպիտ»: Մի անգամ իբրև իգական հիշված է Գուլխանեան ձեռվ 1654 թ. (Ձեռ. Ազուլ. = Արրտ. 1911, 385) և մի անգամ էլ իբրև արական 1683 թ. (Manus. brit. mus. 36 ա), որից էլ ունինք Գուլխանդանեան ազգանունը (Վաղարշապատ):

*ԳՈՒԼՄԵԼԻՔ, իգ. < պրս. گولملک gul-i-melik «մելիքի վարդը» կամ gul-melik «վարդերի մելիքը» և կամ gul-melek «վարդ հրեշտակ», ինչպես որ գրված է Գուլմելիք (Ձ 4):

— 1. Գուլմելիք, կին Յակոբի և մայր Խաթուն տիկնոջ, որ Աղթամարում գրել տվեց մի Աւետարան, 1425 թ.—Ձեռ. Վասպ. էջ 352:

— 2. Գուլմելիք ոմն, որ հիշված է 1466 թ.—Թորոս աղբ. Ա. 232, Բ. 328:

— 3. Գուլմելիք, կին Ամիրբէկի և մայր Մանուէլ քահանայի, որ Դեղարքունեաց Կած գյուղում Յովհաննէս Արծկեցուն գրել տվեց մի Ճաշոց (ԺԵ դար).—Ձեռ. Սևանի 18:

— 4. Գուլմելիք, անթվական մի հիշատակարանում (Ձեռ. Վասպ. 394):

*ԳՈՒԼՆԱԲԱԹ, իգ. < պրս. گول Gul «վարդ» + արաբ. نوبه nabāt «ստանաշաքար» բառերից: Գործածվել է սկսած ԺԳ դարից մինչև ԺԸ դար:

— Գուլնաբաթ, կին Վանայ քաղաքի ուս Կարապետի, որ ազատեց գերի ընկած մի Աւետարան, 1308 թ.—Ձեռ. Վասպ. 152:

— Նույն անունը հիշված է նաև 1609 թ. (Bodleian 110՝ Գուլնապաթ), 1621 թ. (Manus. brit. mus. 23 ա), 1706 թ. (Ձեռ. Թաւր. 26 բ), 1749 թ. (Ձեռ. Վենետ. Ա. 450), 1760 թ. (Ձեռ. Դադեան, Ա. 63 բ):

*ԳՈՒԼՆԱՋ, իգ. < պրս. گولناز gulnāz «վարդի նման նազելի» բառից: Գործածական էր իբր անձնանուն նաև Պարսից մեջ. ինչ.

Գուլնազ՝ զուսոր Քաշմիրի պալատական մի իշխանի (Les mille et un jours, Paris 1844, էջ 425): Մեր մեջ գործածված է 1724 թ. (Ձեռ. Դարեան, Բ. 35 ա) և այժմ էլ կենդանի է Կովկասում:

*ԳՈՒԼՆԱՉԱՐ, ար. < պրս. گولناز Gulnazar անունից, որ իբր պարսիկի անուն հիշված է Ջբբ. սարկ. Բ. 3. կազմված է պրս. 5 gul «վարդ» + արաբ. ناز nazar «հայացք» բառերից և նշանակում է «վարդահայաց»: Մեր մեջ իբր արական անուն գործածված է Ժէ դարից (Ջբբ. ազուլ. 96) և մի անգամ էլ 1713 թ. (Ձեռ. Քաւր. 131 բ), որից էլ Գուլնազարեան ազգանունը: Արաբական հնչուժով գրված է Գուլնազար՝ 1552 թ. (Ձեռ. Վասալ. 656) և երկու անթվական հիշատակարաններում՝ Ձեռ. Մազն. 35 (Կուլնասար ձեռվ) և Ձեռ. Վասալ. 641:

*ԳՈՒԼՆԻԳԱՐ, իգ. < պրս. 5 gul «վարդ» + نگار nigār «պատկեր» բառերից, իբր «վարդանկար, վարդի պատկեր ունեցող»: Հնագույն վկայութիւնը գտնոււմ եմ 1606 թ. (Ձեռ. Քաւր. էջ 21 ա):

*ԳՈՒԼՇԱՀ, իգ. < պրս. گولشاه gulšāh «Թագավորական վարդ» կամ «վարդերի Թագուհին»: Այս անունով հայտնի է Իրանյանց մեջ Վերգայի սիրուհին, որի վրա կա գեղեցիկ բանաստեղծական գրվածք (Justi 120 ա): Մեր մեջ ունինք մի անգամ՝

— Կուլթայ, մորաքույր Ջաքար արնդայի, որ մի Շարակնոց գնեց 1487 թ.—Ձեռ. Հալէպի, Ա. 27 բ:

*ԳՈՒԼՇԱՏ, իգ. < պրս. گولشاد gul-šād «վարդուրախ» բառից: Այս անունով հայտնի է Գարսից մեջ պատմող մի կին (Justi 120 ա): Հայերենի մեջ պիտի լիներ Գուլշադ, բայց մի կողմից նոր տառադարձութիւն օրենքով և մյուս կողմից հյ. շատ բառի նմանութիւնը դարձել է Գուլշատ, որ հիշված է ԺԵ դարում:

— 1. Գուլշատ, զուսոր Ստեփաննոսի և քույր տանուտեր էգիլլահի, որ Արծկէում գրել տվեց մի Աւետարան, 1463 թ.—Ձեռ. Վինետ. Ա. 620:

— 2. Գուլշատ, կին Կիրակոսի և մայր պարոն Նորտունկի, որ օգնական եղավ նույն Աւետարանի գնման, Արծկէում, 1463 թ.—Ձեռ. Վինետ. Ա. 621:

— 3. Գուլշատ խաթուն, զուսոր Սիրունի. Արծկէում, Յակոբ քահանային գրել տվեց մի Աւետարան, 1464 թ.—Նօտարք 218—9:

— Հիշված է նույնպես Ժէ դարում (Տաշեան, Յուց. 583—

584), իսկ Ձեռ. Ազուլ. (Արրտ. 1911, 218) Գուլշաթին պետք է կարդալ Գուլշատ խաթուն:

†ԳՈՒԼՈՍԿԻ, իգ. < պրս. 5 gul + 5. օսկի բառերից, իբր «օսկեվարդ», որով բառը դառնում է Թարգմանութիւն Գուլիզար անվան, որ տես: Գտնոււմ եմ մի անգամ միայն գործածված անթվական մի հիշատակարանում՝ Ձեռ. Վասալ. 830:

†ԳՈՒԼՈՒԼ, իգ. < հյ. Ժղ. գլուլ, գուլուլ «կորիկ, գնդիկ» բառից. գործածված է մի անգամ 1690 թ. (Ձեռ. Վասալ. 973):

*ԳՈՒԼՈՒՄ, իգ. < Թրք. گولم gulüm «վարդ», իմ վարդը» բառից, ինչպես կան Շահում, Բէգում ևն: Գրված նաև Կուլում, Կիւլիւմ (վերջինս 1647 թ. Ձեռ. Վասալ. 269): Սկսում է գործածվել ԺԵ դարից:

— 1. Գուլում, զուսոր Յովհաննէսի և քույր Մուրադի, որ Արճէշում գրել տվեց մի Աւետարան, 1486 թ.—Ձեռ. Վասալ. 498 (ուր կոչվում է նաև Գուլ):

— 2. Գուլում, զուսոր Մատթէոս քահանայի, որ Եղեգնաց անապատում գրել տվեց մի Աւետարան, 1496 թ.—Ձեռ. Նոր-Բայազ. 7 բ:

— ԺՁ դարում հիշատակվում են 1512 թ. (Ձեռ. Վասալ. 84, ուր սխալ է 1212 թվականը), 1557 թ. (Ձեռ. Վինետ. Ա. 529), 1590 թ. (անդ 721), 1592 թ. (Ձեռ. Վասալ. 731): Ավելի շատ են Ժէ դարի հիշատակութիւնները, որ չեմ հիշում:

*ԳՈՒԼՈՒՍՏԱ, իգ. < Թրք. گول-وسته gul-üste «վարդից վեր, գերազանց քան վարդը». մի անգամ գտնոււմ եմ գործածված որոշյալ Կուլուստէն ձեռվ՝ Ժէ դար (Ձեռ. Կես. սարգ. 13 բ):

*ԳՈՒԼՁԻՆԱՐ, իգ. < պրս. گول-چينار gul-i-činār «սոսիի ծաղիկ». մի անգամ հիշատակված է 1662 թ. (Ձեռ. Վինետ. Ա. 653):

*ԳՈՒԼՁԻՉԱԲ, իգ. < պրս. 5 gul «վարդ» + Թրք. چيک چيک čiček «ծաղիկ» բառերից: Հիշված է ԺԵ—ԺՁ դարերին:

— Գուլիչաք, զուսոր Դարիբըհանի, որ Արծկէի վանքում գրել տվեց մի Աւետարան, 1486 թ.—Ձեռ. Վասալ. 501:

— Հիշված է նաև 1595 թ.—Ձեռ. Վասալ. 744:

*ԳՈՒԼՁԷ, իգ. < պրս. گولچه gulče «փոքրիկ վարդ». մի անգամ գտնոււմ եմ գործածված անթվական մի հիշատակարանում՝ Ձեռ. Վասալ. 767:

*ԳՈՒԼՁԻՀԱՆ, իգ. < պրս. گول-چيهان gul-i-čihān «աշխարհի վարդը» ձևից. մի անգամ գտնոււմ եմ գործածված 1666 թ. (Ձեռ. Սեբ. = ՀԱ 1927, 37 Կուլեհիան ձեռվ). երկրորդ անգամ Գուլըհան

ձևով 1747 թ. (Ձեռ. Ազուլի=Աբրտ. 1911, 222), և երրորդ անգամ՝ անթվական մի հիշատակարանում Կուլճահան ձևով՝ Ձեռ. Թաւր. 76 բ։

*ԳՈՒԼՍԱՆ, իզ. < պրս. گلسان gulsān «վարդի պես, վարդանման» բառից. հիշված է մի անգամ 1504 թ. (Ձեռ. Դադեան, Բ. 31 բ)։

Դուլսար աես Գուլսասոր։

*ԳՈՒԼՍԵՎԱՆ, ար. < թրք. گول-هفتان gül-seven «վարդ սիրող» բառից. հիշված է մի անգամ 1490 թվից ուշ գրված անթվական մի հիշատակարանում (Ձեռ. Նոր-Բայազ. 23 բ)։

*ԳՈՒԼՍՈՒՐԱՔ, իզ. < պրս. گول سرurat «գլմաք» բառերից, իբր. «վարդերես», ինչպես ունինք պրս. Gul-zāhra և հայերեն Վարդերես անունները։ Հիշատակված է մի անգամ՝ անթվական մի հիշատակարանում (Քօսեան, Հայք ի Չմիւռն. Բ. 19), սխալագիր Գուլսուրափ ձևով։

†ԳՈՒԼՎԱՐԴ, իզ. < պրս. گول باره gul «վարդ» + Եյ. վարդ բառերից, ճիշտ ինչպես ունինք պրս. gulgul «վարդազույն վարդ»։ Գրված է Գուլվարդ, Կուլվարդ, Գուլիվարդ և հիշված է 1561 թ. (Ձեռ. Դադեան, Ա. 46 բ), 1606 թ. (Ձեռ. Վենետ. Ա. 660), 1619 թ. (Ձեռ. Վասպ. 860), 1629 թ. (Կամենից 182, ՀԱ 1890, 20 ա), 1635 թ. (Ձեռ. Վասպ. 886—8), 1693 թ. (անդ 335) և մի քանի անթվական հիշատակարաններում (Ձեռ. Վենետ. Ա. 582, 610, Թորոս աղբ. Բ. 366, 370, Ձեռ. Վասպ. 344)։ Գործածական է երբեմն նաև այժմ։

*ԳՈՒԼՓԱՇԱ, իզ. < պրս. گول پاشا gul «վարդ» + թրք. پاشا paşa բառերից. իբր. «վարդերի փաշան»։ Գործածված է ԺԵ—ԺԷ դարերում։

— 1. Գուլփաշա, կին Վրթանէս քահանայի, որ Թովմա արեղային գրեւ տվեց մի Աւետարան, 1456 թ.—Ձեռ. Դադեան, Բ. 31 ա։

— 2. Գուլփաշա, զուտոր էդիլչահի, որ Արծկէում գրեւ տվեց մի Աւետարան, 1463 թ.—Ձեռ. Վենետ. Ա. 620։

— 3. Կուլփաշայ, կին Էրկիլի և մայր Զաքարիա արեղայի, որ ստացավ մի Շարական, 1487 թ.—Ձեռ. Հալէպի, Ա. 27 ար.։

— Հիշված է նաև 1533 թ. (Ձեռ. Վենետ. Ա. 622՝ Կուլքազ ձևով), 1602 թ. (Ձեռ. Վասպ. 807), 1626 թ. (Ձեռ. Վասպ. 869), 1630 թ. (Թորոս աղբ. Բ. 451)։

*ԳՈՒԼՓԱՐԷ, իզ. < պրս. گول پاره gul «վարդ» + Խ. pare «կտոր»։

էբր. թե «վարդեհատ, վարդի կտոր»։ Մի անգամ գտնոււմ եմ գործածված 1587 թ. (Bodleian 107)։

*ԳՈՒԼՓԵՐԻԿ, իզ. < պրս. گول پاره gul «վարդ» + Ե. peri «պարիկ», իբր. «վարդապարիկ»։ Մի անգամ գտնոււմ եմ գործածված 1635 թ. (Bodleian 107)։

*ԳՈՒԼՔԱՆ, իզ. < պրս. گول گان gul «վարդ» + Խ. kān «հանք» բառերից։ իբրև «վարդերի հանք»։ Հնագույն հիշատակութիւնն ունի Ձեռ. Թաւր. 103 բ՝ 1457 թ. Գուլքան խաթուն ձևով։ Այնուհետև մի անգամ գտնոււմ եմ գործածված 1660 թ. (Ձեռ. Հալէպի, Ա. 178 բ), նույնը երկու անթվական հիշատակութեանց մեջ (Ձեռ. Նոր-Բայազ. 31 ա և Ձեռ. Սևանի 5 բ), Վերջապես կա նաև Արևմտահայ տառադարձութեամբ՝ Կուլգան, ար. 1703 թ. (Սիւրմէեան, Պատմ. Հալէպի գերեզմ. 33 ա)։ Սրանից է Գուլքանեան ազգանունը (Լոռի)։

*ԳՈՒԼՕ, ար. անշուշտ գործածական է եղել, որից էլ Գուլոյեան ազգանունը (Կովկաս)։ Բայց սա առանձին անուն չէ, այլ Գուլ անվան կոչականնր։

*ԳՈՒԼՆԷՇ, իզ. < թրք. گۈنیش güneş «արեգակ, արև» բառից. գործածված է ԺԴ—ԺՁ դարերում։

— 1. Կուլնաե ոմն, Սիբաստիայում հիշված 1350 թ.—Տաշեան, Տուց. 107 բ։

— 2. Կուլնաե, կին Ապտէի և մայր Խասսայի, որ ստացավ մի հին Աւետարան, 1441 թ.—Manus. brit. mus. 3 բ։

— 3. Կուլնաշ, հոգևոր մայր Յովհաննէս արեղայի, որ Աղբակի Ասփաթան գյուղում ստացավ մի Աւետարան, 1458 թ.—Ձեռ. Թաւր. 69 բ։

— 4. Կուլնաշ (սխալ գրված Գուլնաշ) հիշված է նաև 1513 թ. մի տապանագրում՝ Քօսա-Մահմադ գյուղում (Սիսական 42)։

*ԳՈՒԼՆԴՈՒՉ, ար. < թրք. گۈندۈز gündüz «կեսօր» բառից, որ նաև այժմ թուրքերի մեջ գործածական է իբր անձնանուն։ Մեր մեջ հիշատակված է մի անգամ 1513 թ. Կուլնուզ ոմն Դանձակեցի (Օրբ. ժմ. 46, Սիսական 34)։

ԳՈՒՇԱՐ, ար. ծագումն անհայտ։

— Գուշար հայկազն, Շարայի ցեղից. Վաղարշակը պարզեց նրան Կանգարք, Զաւախք, Կող, Մոփ, Չոր, մինչև Հնարակերտ բերդը. իսկ նրա սերունդին Աղոցք և Տաշիր զավառները.— սեռ. Գուլաւթայ՝ Խոր. Բ. դ, ը, հը. Ասող. Ա. Ե. Սամ. անեց. 48. — իսկ Խոր. Բ. ը Գուշարայ կամ ուղղական է կամ տրական հայտնապիս ուղղական է Գուլաւթայ՝ Ասող. Ա. Ե։

*ԳՈՒՌԻՔԵՒ, ար. ըստ իս համառոտված է Գուռլիբէզ ձևից. մի անդամ գտնուում եմ գործածված Գուռբէլ ձևով, անթվական մի հիշատակարանում՝ Ձեռ. Վասպ. 560: Հմմտ. Գուռմիլիբ և տես Գուռլիբէզ:

*ԳՈՒՌՄԵՆԼԻՔ. իգ. ըստ իս նախորդի նման համառոտված է Գուրլիմելիբ «Վրաց իշխան» բառից. տես Գուռլիբէզ:

— 1. Գուռմելիբ, կին Կարապետ քահանայի և մայր Դունիէլ սարկավապի, որ օրինակեց Մաշտոցը՝ Կիրակոս քահանայի համար, 1404 թ. թորոս աղբ. Բ. 277:

— 2. Գուռմելիբ, կին նաշատուրի և մայր Յովսէփ արեղայի, որ Մկրտիչ Նաղաշից ստացավ Ամիրթում մի Աստուածաշունչ՝ 1449 թ.—Ձեռ. Վենետ. Ա. 115:

*ԳՈՒՌՁԻԿ, իգ. < թրք. گورجی gurji «վրացի» բառից. հմմտ. Գուռլիբէզ: Երկու անգամ գտնուում եմ գործածված Թանատի վանքի անթվական մի արձանագրութան մեջ՝ Սիսական 123—4:

†ԳՈՒՄԱՆ, ար. < հյ. գաւսան «եղբիջ» բառից, որ իրանական ծագում ունի: Իրանցոց մեջ էլ Գուսան գործածվում է իբրև անձնանուն. ինչ. Kūsān երգիչ Maubad թագավորի (Justi 169ա):

Գուսան, հայ, գրավեց Արարներից Կարինը, որ նվաճել էին Մուսվիէ (661—689) ամիրապետի ժամանակ (750 թ).—Justi 169 ա (ըստ Բելազորի, որ գրում է Kūsān):

ԳՈՒՌՔԱՔ, իգ. ծագումն անհայտ. հիշված է անթվական մի արձանագրութան մեջ՝ Սիսական 175 Գիւրբաջ ձևով:

*ԳՈՒՐԳԵՆ, ար. < պհլ. *Gurgēn ձևից, որի շարունակութունն է պրս. گورگین Gurgīn: Այս անունով հայտնի է Պարսից Քէյքավուս թագավորի իշխաններից մին (Շահն. 1, 387): Բառիս ավելի հին ձևն է Վրկէն < իրան. *Vurkēn (տես առանձին), որ ծագում է զնդ. vōhrka, սանս. vr'ka, պրս. گورگ gurg «գայլ» բառից և նշանակում է բուն «գայլեղեն, գայլի պես քաջ»։ հմմտ. Իրանի Վրկան աշխարհը, ավելի նոր ձևով Գուրգան, որ է Կպրս. Vrkāna, զնդ. Vehrka, հուն. Γραγία, պրս. Gurgān, պհլ. Gurgān, ասոր. Gurgān (նույն vōhrka, vr'ka «գայլ» բառից): Ըստ այսմ Գուրգէն անվան համադրներն են գերմ. Adolf «ազնվական գայլ», հուն. Λύκος, լատ. Lupus, հյ. Գայլուկ (որ տես): Վրաց մեջ էլ կա Գուրգասյան թագավոր (որ է պրս. gurg «գայլ» + թրք. aslan «առյուծ»): Իրանական անունը ունի/նք նաև Գուրգեն ձևով, որի հուն. տառագարձութունն է Γουργάνης թագավոր Վրաց (ըստ Պրոկոպիոսի):—Հիւրը. 86, Justi 355:

— 1. Գուրգեն իշխան, հայոց 572 թվի ապստամբության ժամանակ մի խումբ հայեր տարավ Բիւզանդիոն, ուր նրանք հպատակվելով հունաց, ընդունեցին նրանց զավանութունը (տես Ակինեան, Կիւրիոն կթղ. 99 ըստ Թէոփ. Բիւզ. էջ 483):

— 2. Գուրգեն, քարտուղար Հայոց Մեծաց. Յովհաննէս կաթողիկոսի հրամանով թարգմանեց հունարենից Գիրք հակաճառական ընդդեմ ժողովոյն Քաղկեդոնի (Գիրք էակաց), 627 թ. (տես Սամուէլ Անեցու հրատարակութան մեջ, էջ 302, Ակինեան՝ Դասական հայերէնը, էջ 116, Կոնիբեր՝ Գնն. Դաւ. անյ. էջ 17, Ազգապ. 562—3. իսկ ըստ Յղ. մովս. և դաւթի, էջ 87 սույն Գուրգէնը միայն ստացող է կակաց գրոց):

— 3. Գուրգեն Գնունի, եղբայր Դաւիթ Գնունուոյ. միասին հարձակվեցին Բուղայի վրա, շատ մարդ կոտորեցին, գերիներին աղատեցին, բայց իրենք էլ բռնվիլով՝ նահատակվեցին հավատքը չուրանալու պատճառով.—գրված է ուղ. Գուրգեն, սեռ. Գորգենոյ՝ Յայսս, մայ. 27 (շփոթված է ներքև հիշված Գուրգէն և Դաւիթ եղբայրների հետ, ինչպես ընդունում է նաև Չամչ. Բ. 1035):

— 4. Գուրգեն Արծրունի, եղբայր Աշոտի՝ մեծ իշխանի վասպուրականի. մասնակցեց Մուսէի պատերազմին «851 թ». հաջողութեամբ դիմադրեց Բուղային, որ երդումով կանչեց նրան իր մոտ, պատիպներ տվեց, բայց հետո գերի բռնեց Բաղդադ «852 թ»: Գերութունից դառնալով՝ պատերազմի պատրաստվեց Գուրգէն Ապուպելճի դեմ, բայց հաշտվեց.—Արծր. Բ. դ. Գ. բ—և, ժդ.—սեռ. Գուրգենի՝ Արծր. Գ. և, ժդ.—Գուրգենոյ՝ Արծր. Բ. դ. Գ. դ.—Գուրգենի՝ Արծր. Գ. դ:

— 5. Գուրգեն Արծրունի, տեր Անձևացեաց. սրա հրամանով, 873 թվին, ասորերենից հայերեն թարգմանվեց Արղլմսէի վկայարանութունը.—Չարբ. Հին դպր. 531. Թրգմ. 719. Manus. bibl. nat. 59. Ձեռ. Վենետ. Բ. 381. Տաշեան, Յուլյ. 576ա (նույն է նախորդի հետ կամ տակի Գուրգէն Անձևացեաց իշխանի հետ, որովհետև թե սրա և թե նրա կինն է Հեղինէ):

— 6. Գուրգեն ոմն, Աշոտ Ա թագավորի հետ էր, երբ սազնաց աղատելու Գրիգոր-Դերենիկին՝ Հասանի ձեռքից.—Արծր. Գ. ի (Մալխասեան, տես Արծր. հրտր. Պատկ. ցանկում համարում է Գրիգոր-Դերենիկի որդին, որ այն ժամանակ 2—3 տարեկան միայն կարող էր լինել. ուստի հարմար չեմ կարծում. բայց թե ով էր և ինչ ցեղից՝ հայտնի չէ):

— 7. Գուրգեն գորավար Վասիլ կայսեր. մի սուլա մարզա-

րե գուշակել էր թե կայսերական դահլին տեր պիտի դառնա: Ուստի 66 մեծամեծների գլուխն անցած դավադրութունն կազմեց կայսեր դեմ: Անդամներից մեկը մատնեց. Վասիլ կայսրը Գուրգէնին կուրացրեց և բոլորի հետ աքսորեց (886 թ).—Տեր Սահակեան, Հայ կայսրք, Ա. 212, 353:

— 8. Գուրգեն, իշխան Գուգարաց. քեռայր Աշոտ Ա թագավորի. պատերազմեց Վրաց Ատրնեսի թագավորի դեմ Արտանուշի դաշտում, ուր և մեռավ 891 թ. (ըստ Յուզիկի, Ա. 511).—սեռ. Գուրգենայ՝ Յճ. Կթ. 1:

— 9. Գուրգեն իշխան Անձևացեաց, որդի Ապուպելճի և եղբայր Մուշեղ Ապուպելճի. մասնակցեց Մուսէի պատերազմին «851 թ». օգնական էր Վասպուրականի Աշոտ իշխանին. Բու գայի ժամանակ քաշվեց Յունահայք, մեծ քաջութուններ գործեց, ապա եկավ Վասպուրական, քչեց Արարներին և տիրեց այդ նահանգին: Ունեցավ մի քանի պատերազմներ Գրիգոր-Դերենիկի հետ, բայց ապա հաշտվեց: Ամուսնացավ Անձևացեաց Հեղինէ իշխանուհու հետ և տեր դարձավ Անձևացեաց ու Կանգուար բերդին: Պատերազմեց Մոկաց Մուշեղ իշխանի դեմ և սպանեց նրան շուրջ 894 թ>: Երկու տարի հետո, ձիուց ընկնելով մեռավ (Սմբատ Ա-ի օրով): Այս է Ծերենցի «Երկունք» վեպի մեջ դուրս բերված Գուրգէն իշխանը.—Յճ. Կթ. 17. Արծր. Բ. գ. Գ. ժա—ժե, ժէ, իբ.—սեռ. Գուրգենի՝ Արծր. Գ. ժգ, ժդ.—Գուրգենայ՝ Արծր. Բ. 7. Գ. դ, ժգ, ժե, իբ.—Գուրգենայ՝ Յճ. Կթ. 17. Արծր. Գ. ժգ, ժե.—Գուրգենի՝ Արծր. Գ. ժգ, ժդ, ժէ, ժը.—Մանրամասն մենագրությունը կազմել է Laurent REA 2, 157—188.—Երևի թե սա է «Գուրգէն», հիշված Գէորդ և Հասան Անձևացիների հետ՝ Եղիշի Անձևացեաց օրինակում. տես Գալֆայեան, Եղիշէ, տպ. Թէոդոսիա 1861, էջ 4—է.—ըստ Ակինեան՝ Եղիշէ Ա. 109 կեղծիք:

— 10. Գուրգեն Բագրատունի, եղբորորդի Տարօնի Դաւիթ կիւրապաղատի. սրա մահից հետո ժառանգեց Տարօնի իշխանությունը. սպանվեց Անմաղ ոստիկանի զինվորներից «894 կամ 895 թ».—Յճ. Կթ. 17. Արծր. Գ. իբ:

— 11. Գուրգեն Մոկացի, եղբայր Գրիգոր իշխանի Մոկաց. երկուսով միացան Գագիկ Արծրունի թագավորին՝ վանելու համար Յուսուփ ոստիկանի արշավանքները.—գրծ. Գուրգենաւ՝ Յճ. Կթ. ծե.

— 12. Գուրգեն Գնունի, հավատքը չուրանալով նահատակ-

վեց Դուինում, իր Դաւիթ եղբոր հետ՝ Յուսուփ ոստիկանից, Աշոտ Բ-ի ժամանակ («915—930 թ»).—Յճ. Կթ. ծա. Ասող. Գ. ե. Վրդ. խղ. Յայսմ. ապր. 16. Մխ. այրիվ. 71:

— 13. Գուրգեն, որդի Գրիգոր-Դերենիկի Գ. քեռորդի Սըմբատ Ա-ի և եղբայր Գագիկ Արծրունի թագավորի. ծնվել է 881 թ. Գագիկ Ապուսովան Արծրունու ձեռքով բանտարկվեց եղբորը՝ Աշոտի հետ, որ ապստամբվել էր Սմբատ Ա թագավորի դեմ: Օգնական գնաց Սմբատին՝ պատերազմելու Ափխազաց Դոտաս թագավորի դեմ, որ գերի էր վերցրել արքայորդի Մուշեղին, և հանդուգն հարձակմամբ ոչ միայն ազատեց Մուշեղին, այլ և Դոտասին էլ բռնեց ու Սմբատին հանձնեց: Աշոտի մահից հետո՝ եղավ մարզպան, հրամանավ Սմբատ Ա-ի: Միացավ Յուսուփի հետ՝ կրովելու համար Սմբատ Ա թագավորի դեմ և այնուհետև միշտ գործակից էր իր եղբոր՝ Գագիկին.—Յճ. Կթ. 17, 18, 19, Կղ. Արծր. Գ. ժթ, իբ, իդ, իե, իթ, 1. Դ. ա—գ. Հաւաք. 33 (կոչում է Գուրգէն արքայ Կանգուարի).—կոչվում է Գուրգ՝ Մին. համդ. 31.—Գուրգեն՝ Մուս-Շապհ. 64, 71, 81—85.—սեռ. Գուրգենայ՝ Օրբ. խբ.—Գուրգենայ՝ Արծր. Գ. իբ.—Գուրգենի՝ Արծր. Գ. իդ, իե, իթ.—գրծ. Գուրգենաւ՝ Յճ. Կթ. խը, ծա, Կղ, Կէ:—Ա՞յս է Գուրգէն իշխանաց իշխան՝ Վրաց աղբ. Ա. 92, 203:

— 14. Գուրգեն, իշխան Գուգարաց. սրա մոտ հանգստացավ Աշոտ Երկաթը՝ Վասակ և Աշոտ Գնթունիների ապստամբությունը զսպելուց հետո: Օգնական զորք տվեց Աշոտին՝ կովելու համար Շապուհի որդի Աշոտի դեմ «922 թ»: Միանալով Աբասի հետ՝ դավադրութուն կազմեց Աշոտի դեմ, որից սակայն ազատվեց Աշոտը:—Ազգապ. 1052: Սրա հետ նսււն է՝

— 15. Գուրգէն իշխան, սիրելի և գործակից Աշոտ Բ-ի.—Յճ. Կթ. ծ, ծէ:

— 16. Գուրգեն հայկազն, նշանավոր զորավար հունաց Ռոմանոս Լեկաբնոս կայսեր (920—944): Տասներորդ դարի մեծագույն զորավարն է, որին իր ժամանակակիցները Բելիսարիոսից էլ բարձր են համարում: Մանուէլ հույն պատմիչը գրել է նրա մասին 8 գիրք, որոնք սակայն կորել են: Իր առաջին գործն եղավ Պոնտոսի նվաճումը: Այդ ժամանակ Պոնտոսում և Խաղտեքում ուժեղ հայ գաղութ կար: Այդ երկրների կառավարիչն էր հայազգի Վարդ Բոյլ, որի խորհրդով Տաճատ անունով մեծահարուստ մի հայ, Աղբրանոս Խաղտիացու հետ միացած, ապստամբեց հունաց դեմ, Բաբերդը զրավեց և այնտեղ ամրացավ:

Գուրգէնը՝ որ գտնվում էր Կապադովկիայում, շտապեց նրա վրա, գրաւեց Բաբերդը, Աղբիանոսին բռնեց, կուրացրեց, նրա գինվորներին ցրվեց և Տաճատին ել ձերբակալելով՝ Պոլիս ուղարկեց: Այնուհետև Գուրգէն գնաց Արաբների դեմ, որոնք կենտրոնացել էին Մելիտինէում, որ շատ ամրացրել էին: Գուրգէն նախ բոլոր շրջակա գյուղերը կործանեց և կրակի մատնեց. այնպես որ քաղաքի պարիսպներից դիտողը մի բոցավառ ծով միայն պիտի տեսներ չորս դին: Այսպես քաղաքը գյուղերից զրկելուց հետո, հարձակվեց նրա վրա: Արաբների զորավարն էր քաջն Արուխաֆս ամիրան, որ բավական ժամանակ պաշարից ու գինվորական օգնութիւններից զուրկ մնալուց հետո, ստիպվեց քաղաքի մեծամեծների հետ Գուրգէնի վրանը գնալ և ծոնք դրած՝ քաղաքի բանալիները նրան հանձնեց: Գուրգէնը կյանք խոստացավ նրան, եթե իր գեները Արաբների դեմ դարձնէր: Ապուխաֆս ընդունեց և գյուղագնաբար կովեց իր հայրենակիցներին դեմ: Գուրգէն հաղթանակով դարձավ Պոլիս: Քաղաքը շատ փառահեղ ընդունելութուն արեց Գուրգէնին, որք հետևեց զալիս էին հայկական և հունական գնդերը, վերջն էլ արաբ շղթայակապ գերիների բանակը: Արուխաֆս մեղավ և Արաբները նորից ապստամբեցրին Մելիտինէն: Կուրգէն, իր հետ վերցըրելով Մելիտաս հայ զորավարին, հայ գնդերով հասավ Մելիտինէ և նվաճեց (934): Այնուհետև Գուրգէնը օգնութիւն գնաց Հայոց Աբաս թագավորին (930—954 թ.), որ նստում էր Կարսում: Անցնելով Բասէն, Դուին, Ախլաթ և Բաղէշ, այդ քաղաքների մղկիթների վրա խաչ բարձրացրեց: Ավերելով Տիգրանակերտի շրջակա երկրները և բնակիչներին կոտորելով, հասավ Եդեսիա: Խոստացավ արաբներին քաղաքը և նրանց բոլոր գերիներին ազատ թողնել, եթե Քրիստոսի դաստառակը իրեն հանձնեն: Իս քաղաքի մեծագույն սրբութիւնն էր: Արաբները ուրախացան այսքան թեթև պայմանի վրա և դաստառակը Գուրգէնին ուղարկեցին: Գուրգէնը մեծ փառքով և անձամբ փոխադրեց այդ դաստառակը Պոլիս, ուր ժողովուրդն ու պետութիւնը ամենաշքեղ ընդունեց: Լուսնը ցույց տվին (944): Գուրգէնի վերջին գործն է Ռուսաց լութիւնը ցույց տվին (941 թվին): 40,000 զօրքով դեմ պատերազմը, որ տեղի ունեցավ 941 թվին: 2000 նավակներով արշավեցին նրանք Պոլսի վրա՝ հրամանատարութիւնով ծովակալ Ինգոր իշխանի: Հուսն նավատորմից՝ հունական հուրով գինված դուրս եկավ նրանց դեմ և սկսեց վարձնել նավակները: Ռուսները նեղը մնացած և իրենց փախուստի

հանապարհը ծովից կտրված տեսնելով, ցամաք դուրս եկան: Այսպեղ վրա հասավ Գուրգէնը, որ թշնամու արշավանքը լսելով՝ Հայաստանից ճանապարհ էր ընկել: Ինգորը սպանվեց, նավատորմից խորտակվեց և մնացորդները ետ փախան:—Տէր Սահակն, Հայ կայսերը Բ. 59, 67—75:

— 17. Գուրգէն, իշխան Աղուան. մասնակցեց Դաւիթ Զ կաթողիկոսի ընտրութեան «962 թ».—սեռ. Գուրգեմայ՝ Օրբ. ծա:

— 18. Գուրգէն Բագրատունի, Վրաց Աշոտ կիւրապաղատի թոռան թոռանը որդին.—Վրդ. խդ:

— 19. Գուրգէն Անձևացի. օգնական Աշոտ Գ-ի, երբ սա գնում էր Զմշկիկ կայսեր դեմ.—Սմբ. պտմ. 32 (եթե չէ շփոթած Գուրգէն Անձևացեաց թագավորի հետ. որովհետեւ նույն տեղում միայն թագավորներն են հիշված և երկրորդ՝ Սմբատ պատմիչի այս հատվածը շատ խառնակ է):

— 20. Գուրգէն Ա. Բագրատունի, որդի Աշոտ Գ Ողորմածի, եղբայր Սմբատ Բ և Գագիկ Ա թագավորների. ստացավ Տաշիր, Չորագետ, Կայեն, Կայծօն, Սոմխեթ և այլն: Կոչվում է նաև Կիւրիկէ Ա կամ Դերենիկ (որ տես), Հիմնադիրն է Կիւրիկեան Բագրատունի թագավորութեան (Ժ դար), որի սկիզբը Մխ. այրիվ. 71 դնում է 981 թվին: Սակայն ճիշտ չէ այս թիվը: Մովսէսեան, Լոռիի Կիւր. թգ. 24 Տաշիրքի թագավորութեան սկիզբը դնում է 979 թ. ըստ հրովարտակի Սմբատ Բ թագավորի: Այս հրովարտակը, ինչպես և Գուրգէնի մի հիշատակարանը տես անդ: Մտեղ է 989 թ. և թաղվել Սանահնում, ուր մնում է մինչև այժմ իր գերեզմանը: Գուրգէնի նկարը՝ քանդակված Սմբատ Բ-ի հետ՝ թագավորական զգեստով, կա Հաղբատի տաճարի պատի վրա. նկարագրութիւնը տես Արքտ.1886, 494 > Մովսէսեան, Լոռիի Կիւր. թագ. 31: Գուրգէնի որդիներն են Դաւիթ Անհողին և Սմբատ.— Մխ. այրիվ. 71. Վրդ. խը. Ուռհ. 10, 17.—սեռ. Գուրգեմայ՝ Ասող. Գ. լ. Լաստ. բ. Վրդ. խը, ծ, ծբ, կա. Սամ. անեց. 100, 105.— Մովսէսեան, Լոռիի Կիւր. թգ. 21—38:

— 21. Գուրգէն Արծրունի, թագավոր Արծրունեաց. մկրտական անունով կոչվում էր Խաչիկ. էր որդի Արուսանի, թոռն Սենեքերիմի, և զբայր Սահակի. իր հրամանով զրեց Նարեկացին Երզ երզողի մեկնութիւնը «977 թ»: Հիմնել է Ապարանից Ս. Խաչը 983-ին: Ըստ Ասողիկի՝ թագավորեց «990»—1003 թ», իբրև հաջորդ Շահնշահի, գահակից ունենալով իր կրտսեր եղբայր Սենեքերիմին.—Ասող. Գ. խգ. Վրդ. ծա. Հուլաք. 38. Գր. նար.

ճատ. 387 (Գորգեմ ձևով).—բց. ի Գուրգեմայ՝ Գր. նար. մատ. 367. Ասող. Գ. խզ:

— 22. Գուրգեմ, վանական Գնդեվանից, ուր կատարեց շատ շինություններ (ԺԱ դար).—Օրբ. խթ:

— 23. Գուրգեմ, Թագավոր Անձևացեաց. օգնեց Աշոտ Դ-ին (մ. «1041 թ») ընդդեմ Յովհաննէս-Սմբատ Թագավորի.—Ուռն. 8, 17:

— 24. Գուրգեմ, որի որդի Գագիկի մոտ եկավ բնակվեց Գրիգոր Բ Վկայասէր կաթողիկոսը («1066—1105 թ»)՝ Մուտա-նասուն եղած ժամանակ.—սեռ. Գուրգեմայ՝ Ուռն. 206:

— 25. Գուրգեմ, որդի Յիսատի, ձեռնավոր. իր միջնորդու-թյամբ Իւանէ Աթաբէկը և Յոշակ Թագուհին Շիրակի մի քանի հարկերը վերացրին, 1228 թ.—Արձ. Շիրակ 10 ա:

— 26. Գուրգեմ (կամ Գորկի), ամիր կամ պարոն, որդի Սեֆեդին արքայունի, եղբայր Աղթամարի Ստեփաննոս և Զաքարիա կաթողիկոսների (ԺԳ դար).—Ակինեան՝ Գաւազանա-զիրք, էջ 42:

— Հետին պարսկական հնչման համեմատ՝ Գուրգէն անունը գրվում է նաև Գուրգին 1570 թ. (Ձեռ. Վասպ. 671—2 և ան-թվական մի հիշատակարանում՝ Ձեռ. Թար. 74 բ), ինչպես և Գորգեմ, Գորգուն (որ տես առանձին), Կրճատ ձևն է՝ Գուրգո 1585 թ. (Ձեռ. Վասպ. 699). բայց չգիտեմ թե նույնից է նաև Գուրո կամ Գորո՝ 1786 թ. (Ձեռ. Վասպ. 262, 264), որից էլ Գուրայեան ազգանունը (Թարիզ):

*ԳՈՒԻՐՄԱՍ, ար. < հուռն. Γουριας անունից, որ ասոր. Գորիա անվան տառադարձությունն է: Մեր մատենագրության մեջ ունինք (Ոսկեդարյան Թարգմանությամբ ասորերենից) «Յիշատակ դա-տակնքաց Գորիա և Շմոնի» (հրտր. Վերջուտ. 1896), որ հուռնական ձևով դարձել է Յայսմաուրքում Գուրիաս և Սամոնաս: Այստե-ղից էլ Գուրիաս անունը՝ գործածված 1667 թ. (Ձեռ. Վասպ. 930). նրա եղբայրն էլ կոչվում է հենց Սիամեմ: Հիշված է նաև ան-թվական մի հիշատակարանում (Bodleian 148):

*ԳՈՒԻՐՄԻ, անշուշտ նույն է ինչ որ հաջորդը:

— Գուրծի, որդի Վահրամի, գնեց մի Աւետարան և նվիրեց Մաղարդի վանքին, 1173 թ.—Rapport Arm. 28: (Նույնը Սի-սական 204 ա գրում է Գուրծի):

*ԳՈՒԻՐՁԻԲԷԳ, ար. < Բըք. گورجي-بغ գուրջի-բեգ «վրացի իշխան»

բառից. գրված է նաև Կուրճիբէկ, Գուրջիբէգ, Կուռճրէկ ևն: Գոր-ծածված է ԺԳ—ԺԷ դարերում:

— 1. Գուրջիբեգ Ա. եղբայր Սեֆեդին Ա. և Նուրադինի, հորեղ-բայր Ստեփաննոս և Զաքարիա կաթողիկոսաց Աղթամարի (ԺԳ դար).—գրված է Կուռնիբէկ՝ Արծր. յաւել, Կուրջիբեգ՝ Հաւաք. 38:

— 2. Գուրջիբեգ, ամիր կամ պարոն, որդի Սեֆեդին ար-քայունի, եղբայր ամիր Գուրգէնի և Ստեփաննոս և Զաքարիա կաթողիկոսաց Աղթամարի (ԺԳ դար).—Ակինեան՝ Գաւազանա-զիրք 42: Սրա որդին է Սմբատ Թագավոր՝ օծված 1466 թ.—Ձեռ. Վինետ. Բ. 418—9:

— 3. Գուրջիբեգ Բ. ամիր, որդի Ամիր Գուրգէնի, եղբոր Զաքարիա կաթողիկոսի Աղթամարայ, եղբայր՝ Սեֆեդինի Ա. և Դաւիթ Բ կաթողիկոսի Աղթամարայ, որ նստել է 1346—1368? —գրված է Ամիր Կուրճրէկ՝ Արծր. յաւել:

— 4. Գուրջիբեկ, որդի Կարապետ կրոնավորի, որ օրինակեց մի Աւետարան, 1344 թ.—Թորոս աղբ. Բ. 355:

— 5. Գուրնիբեկ, մեռել է 1376 թ. կինն է Մելիք խաթուն. հավանաբար Աղթամարի Զաքարիա Բ նահատակ (մ. 1393) կա-թողիկոսի ծնողներն են.—Ազգագր. հանդ. Ի, էջ 211 (տասականա-քարի վրա), Ակինեան, Գաւազանագիրք 67:

— 6. Կուրնի պեկ (կամ Կուրջի բէկ) որդի Ստեփաննոսի և եղբայր Զաքարիա Գ (1434—1464) կաթողիկոսի Աղթամարի. հայր Ստեփաննոս Դ կաթողիկոսի Աղթամարի և Սմբատ Թագավորի. անորոշաբար հիշված է Հաւաք. 41—42 և շատ որոշ է Ակինեան, Գաւազանագիրք 86 ծանոթ:

— 7. Գուրջիբեկ (կամ Կուռճրէկ), վաղամեռիկ որդի Գա-ւաչեցի Ղուզիկ Թումայի, որ ստացավ մի Աւետարան, 1444 թ.—Ձեռ. Վասպ. 385, 387—8, 392:

— 8. Գուրջիբեկ կամ Կուռնիբեկ, հայր Ստեփաննոս Գ կա-թողիկոսի Աղթամարայ, ինչպես և Ներսէս եպիսկոպոսի, որ Աղթամարում օրինակեց Աւետարանը, 1448 թ, ապա 1460 թ. և ապա 1461 թ.—Նօտարք 159, Ձեռ. Վասպ. 434, 437:

— 9. Գուրջիբեկ, որդի Զանբէկի և եղբայր Զոշկանց Կի-րակոս երեցի, որ Բաղէշում սկսեց օրինակել Ճառընտիրը և վեր-ջացրեց Աղթամարում, 1467 թ.—Նօտարք 237:

— 10. Կուրնի բեկ, հայր խոջա Յակոբի, որ Խարբերդի Խուլաու վանքում գրել տվեց մի Յայսմաուրք՝ 1482 թ.—Bodleian 33:

11. Գուրջիբեկ, մեծ հայր Կիրակոս երեց Բաղիշեցու, որ մի Աւետարան գնեց ու նվիրեց եկեղեցուն, 1487 թ.—Ձեռ. Վասպ. 116:

12. Գուրջիբեկ, տանուտեր Մաշկապղակի. նորոգել տվեց մի Աւետարան, 1490 թ.—Ձեռ. Վասպ. 573:

Գուրջիբեկ անունը հիշված է նաև 1560 թ. (Ձեռ. Վասպ. 661), 1625 թ. (անդ 869), Կուռճի 1637 թ. (Manus. brit. mus. 27 ա), նաև անթվական մի հիշատակարանում (Ձեռ. Վասպ. 285 և Ձեռ. Նոր-Բայազ. 43 բ):

*ԳՈՒՐՋԻԽԱԹՈՒՆ, իգ. < թրք. گورجی «վրացի» բառից + խաթուն: Գործածված է ԺԴ—ԺԵ դարերում:

1. Գուրջի խաթուն, ազգական Յովհաննէս գրչի, որ Վարազյ վանքում արտագրեց մի Ճառնատիր, 1399 թ.—Թորոս ազբ. Բ. 429:

2. Գուրջի խաթուն, կին խոջա Ատոմի, որ միջնորդ եղավ, որպեսզի Խաչատուր ոմն Աղթամարում գրել տա մի Աւետարան և նվիրն Ատոմ քահանային, 1418 թ.—Ձեռ. Վասպ. 312:

*ԳՈՒՓՐԱՅ, կա միայն որոշյալ հոգով Գուփրէն ձևով. համարում եմ < արաբ. غافران guifran «մեղքերի թողութուն կամ քավութուն» բառից: Հիշված եմ գտնում մի անգամ ԺԸ դարում (Ձեռ. Արգ. յովհ. 163):

+ ԳՈՒՋԻԿ, ար. ըստ իս ոչ թե անուն, այլ մականուն է, իբրև գուզիկի «գուզ մազերով» և կամ ժղ. գուզիկ «դաշտային մի բույս, ուտելի և համեղ»:

Գուզիկ Այրիվանեցի. միայնակյաց, նշանավոր երգիչ. հեղինակ է «մեսեղի» կոչված երգերի (ԺԱ դար).—Ալիշան, Շնորհ. էջ 90, Ձեռ. Վենետ. Բ. 854 (փխ. գրելու Այրիվանեցի՝ գրում է «միայնակեաց յՆրիվանս»):

+ ԳՏԱՅ, իգ. < հյ. գտայ «գտել եմ» բայից: Մի անգամ գտնում եմ գործածված 1585 թ. (Թորոս ազբ. Բ. 368). ըստ այսմ սրան համազոր է Գդուրիկ (տես էջ 451), որ ծագած եմ համարում ժղ. գտնուրիկ, գտածուրիկ «գտնված» բառից:

*ԳՐԱԿՈՍ, ար. < չէ անշուշտ լատ. Gracchus > հուն. Γράκχος անունից, այլ աղավաղված Գրաբոս ձևից, որ Յայսմաուերքի մեջ անցած սրբերից մեկն է (դեկտ. 9): Մի անգամ գտնում եմ հիշված մեր մեջ՝ 1661 թ. (Ձեռ. Վասպ. 920):

*ԳՐԱՍԱՐՏԻԿ, այս անունով հայտնի է Գրամատիկ Կլայեցի, որ հունադավան զարձավ և պախարակում էր Հայոց կրօնը

(ԺԱ դար).—Չամչ. Գ. 24: Անշուշտ տիտղոս է և ոչ թե անուն, ինչպես ունինք Լևոն Գրամատիկ (քերականագետ) պատմիչ հույն:

ԳՐԱՄԻԿ, ար. ծագումն անհայտ: Ունինք միայն մի անգամ՝

— Գրամիկ ոմն, նվիրատու Ցախացքարի վանքին, 1317 թ.—Սիսական 156:

*ԳՐԻԿՈՐ, ար. < հուն. Γρηγόριος անունից, որ բուն նշանակում է «արթուն». ծագում է Կրիստոս «արթուն մտալ, հսկել» բայից: Փոխառությամբ անցել է բոլոր քրիստոնյա ազգերին. ինչ. ասոր. Grīgōr, լատ. գերմ. Gregorius, անգլ. Gregory, ֆրանս. Grégoire, ռուս. Григорий (փղքշ. Гриша), վրաց. Գրիգուի, Գրիգուի, թուրք. Գրիգու ևն (Հիւբշ. 334): Այս անունով հայտնի են բազմաթիվ եկեղեցական հայրեր. ինչ. Ս. Գրիգոր Սքանչելագործ, աշակերտ Որոգինէսի (մ. 270), Ս. Գրիգոր Նազիանզացի, եպիսկոպոս Կոստանդնուպոլսի, նախագահ Բ տիեզերական ժողովի, աստուածաբան մատենագիր (328—389), Ս. Գրիգոր Նիսացի, հակառակորդ արիստականների, անդամ Անտիոքի և Կ. Պոլսի եկեղեցական ժողովների (շուրջ 330—400), Հռովմի 16 պապ և Կ. Պոլսի 7 պատրիարք, որոնք են.—Հռովմի պապեր՝ Ս. Գրիգոր Ա Մեծն 590—604, Ս. Գրիգոր Բ 715—731, Ս. Գրիգոր Գ 731—741, Գրիգոր Դ 827—844, Գրիգոր Ե 996—999, Գրիգոր Չ 1045—6, Գրիգոր Է 1073—1085, Գրիգոր Ը 1187, Գրիգոր Թ 1227—1241, Ս. Գրիգոր Ժ 1271—6, Գրիգոր ԺԱ 1370—1378, Գրիգոր ԺԲ 1406—1415, Գրիգոր ԺԳ 1572—1585, Գրիգոր ԺԴ 1590—91, Գրիգոր ԺԵ 1621—23, Գրիգոր ԺԶ 1831—46: Կոստանդնուպոլսի հույն պատրիարքներն են՝ Գրիգոր Ա Աստուածաբան 379—381, Գրիգոր Բ 1283—9. Գրիգոր Գ 1443—1450, Գրիգոր Դ 1623, Գրիգոր Ե 1798—8, 1806—8, 1818—21, Գրիգոր Չ 1835—40, 1867—71, Գրիգոր Է 1923—4:—Այս անվան ստուգաբանութունը ծանոթ էր հին Հայոց, որոնք հաճախ թարգմանել են Արթուն, Հսկող: Նույնը գիտե նաև Տաթևացին, բայց տալիս է հարմարյալ մի ստուգաբանութուն ևս: Դայակը մանուկ Գրիգորին (Լուսաւորիչ) կեսարիա փախսքած ժամանակ, զուգուր կամ դուռն թռչունը եկավ նստեց ծառի վրա և սկսեց երգել զո՛ւր զո՛ւր: Դայակը կարծեց թե Ս. Հոգին է և հրախալի անունը դրավ Գրիգոր (Տաթև. ամ. 421): Նույն տեղում կցում է զարձյալ հյ. գրգեայ և գիրկ բառերին: Վրգն. լատ. 80 ունի նույն-

պես կրկին ստուգաբանութիւնն. «Գրիգորիոս արթուն, կոչեցեալ թարգմանութեամբ... Գրիգորիոս որդի մխիթարութեան ըստ այլում կոչման»: Իբրև օրինակ հատուկ անվան հիշված է հետևյալ տեղեւորում.—ուղ. Գրիգոր՝ Պոր. քեր. 172, Մագ. քեր. 246. Լմթ. մատ. 62—79, Գրիգորիս՝ Սիւն. քեր. 206.—սեռ. Գրիգորի-Գրիգորոյ, գրծ. Գրիգորով՝ Պոր. քեր. 172, բց. ի Գրիգորի՝ Պոր. քեր. 170, Գրիգորեան՝ Պոր. քեր. 170, Սիւն. քեր. 206.—Մեր մեջ գործածութեան մտով միայն Լուսավորչից հետո և շատ սովորական անուն դարձավ՝ ինչպես հնում, նույնպես և այժմ: Ժողովրդական և կրճատ ձևերն են Գիրգոր, Գրջօ, Գիգօ, Գոգի, Կիւթի:

— 1. Գրիգոր Ա Լուսավորիչ, որդի Անակ Պարթևի, որ սպանեց Հայոց թագավոր Խոսրովին: Թերևս նախապես կոչվում էր Սուրէն (Ազգապ. 74) կամ Անակղատ Սուրէն (Պալաթեան՝ Ձեներ Գլակ 46 և Սարգիսեան՝ Ազաթ. և իւր բազմ. գաղտ. 37՝ ըստ Ձեների մի ձեռագրի): Ծնվել է « 39 թ ». իր ընտանիքի կողորածից ազատվեց Կեսարացի Սոփի « դայակի շնորհիվ, որ փախցրեց նրան Կեսարիա: Այստեղ սովեց և կրթվեց քրիստոնեական ոգով: Իր ուսուցիչներից է Փիրմիհանոս եպիսկոպոս Կեսարիայի («232 թ»)՝ հետևորդ Որոգինէսի (Ազգապ. 74): Գալով Հայաստան և մտնելով Տրդատի պալատը, քրիստոնեութեան պատճառով կրեց սոսկալի տանջանքներ: Իբրև որդի թագավորասպանի՝ նետվեց Պոր Վիրապը, որտեղից ազատվելով, քարոզեց քրիստոնեութիւնը, դարձի բերեց Տրդատին և ամբողջ երկիրը («301—302 թ»): Օծվեց Կեսարիայի Ղևոնդիոս եպիսկոպոսից և եղավ Հայոց հայրապետական աթոռի առաջին զահակալը («302—326 թ»): Իր անունով կան բազմաթիվ եկեղեցիներ և վանքեր. ի միջի այլոց հիշենք Իտալիայի Նապոլի քաղաքում San Gregorio armeno եկեղեցին, ուր պահվում է Լուսավորչի գլուխը, որ իբր թե հայ կույսեր փոխադրել են այնտեղ: (Ընդարձակ տես Ազգերեան, Էիակ. վրջ. սրբ. Գ. 366, Ազգ. մատ. ՀԸ, էջ 267—8, Արիշան, Արշալոյս քրիստ. 265, Պալճեան 329—333): Իրեն են ընծայվում Յաճարապատում, Պատարագամատոյց, Հարցմունք, Աղօթքներ ևն, բոլորն էլ անհարազատ (Ջարբ. Հին դպր. ի—իա և 195—201): Իր մասին գրված զանազան գրութեանց մեջ հետաքրքրական է՝ Ներբողեան, որ գրել է Ոսկերեբանը և որ թարգմանված է հայերեն (Յուզիկ, Բ. 57): Հետաքրքիր է Լուսավորչի կենսագրութիւնը սպաներեն և Զուգայի բարբառով՝

գրված 1753 թ. (Bodleian 198): Լուսավորչի նշխարաց գլուխի մասին Վասիլ կայսեր ներքինապետ Նիկիտի և իշխանաց իշխան Աշոտ Ա-ի մասնակցութեամբ՝ տես Ձեռ. Վնեւո. Բ. 106.—Ազաթ. § 779, 786, 792—4, 796, 799, 801, 803—4, 811—3, 817, 858, 876, 883. Արաբ. Ազաթ. 3—8, 26—30, 35—36, 39, 40, 44—82, Բուգ. Գ. Ժղ. Մժբ. 5. Փարպ. Ժգ, հգ. Պետր. եպոս. սիւն. 39. Սեբ. խգ, խդ, խէ. Կնիք հաւ. 139. Թէոդ. քոթ. 154—5. Յն. իմաստ. 52, 92. Շիր. 17. Ձեւն. 14—16, 18, 19, 21—24, 26, 32, 33, 35—36, 40—42, 44—45, 48—49. Մամիկ. ա, գ. Շիր. քրոն. 50. Վրթ. քերթ. պտկ. 304. Կիրք թղ. խէ, խթ, ծր, ձա, ձբ, ձդ, ղ, ղա, ղե—ղէ, ծը, ծէ. Լծ. կոչ. 73. Եզն. եր. 268. Պոր. Բ. իէ, իը, ձ, ձբ, ձդ, ձթ, ղա. Գ. ծա. Պամ. հոփ. 300, 302. Սիւն. քեր. 189. Պոր. 143, 146. Պարվի. քոս. 315 բ. Յն. կթ. յոջ. Ժ. Արծր. Ա. Ժ. Գ. գ. Ստ. Ժմ. 62. Շապհ. 249. Կղկնտ. Ա. Ժդ, իա (Շահն.). Բ. խ. (Շահն.), խը. Գ. Ժե, Ժթ (Շահն.=Էմիհի ի, ուր չկա այս կտորը). Ուխտ. Ա. ծէ, կ, կբ—կե, կը, կթ, հա, հգ, հդ. Բ. խէ, ծ, ծզ, ծթ, կա. Գր. նար. մատ. 290, 323, 327, 335, 354. Ասող. Ա. և. Բ. ա. Մնսր. եր. 9, 44. Ներք. յորդ. 19. Լաստ. իա. Մագ. թղ. հ. Շնորհ. վիպ. 397, 523, 612, պտճ. 105, թղ. 229, 255. Լմբ. մատ. 25, 182, 533. Ոսկ. ներք. յ. 792, 799. Թղթ. դաշ. 20, 24, 29. Տարօն. Ա. § 90, 91. Բ. § 15, 24. Մխ. անեց. դ, Ժ, իդ. Սամ. անեց. 51, 63—65, 83, 104. Լմբ. ոսկ. 24. Վանակ. տարիմ. 167 ա. Ջբր. եպոս. 281. Այրիվ. 29 բ. Շար. Ժթ, լա, կէ, ղ, ղգ, էջ 454. Պարականոն շար. 78—80. Պարգ. 540, 649, 693. Ժմ. 377, 594. Մ. մաշտ. 294 ա, 315 բ, 316 ա, 330 բ, 331 ա. Մխ. այրիվ. 69, 61. Ժշ. 498. Յայսմ. օգ. 11, 14, 25, սևպ. 19, 30, հոկա. 5, 6, 29, նոյ. 1, 18, 19, դիկտ. 1, 19, յունվ. 19, փետր. 3, 26, մրտ. 2, 6, ապր. 15, 27, յուլ. 17, 30, մայ. 11. Ազադ. 396—7. Կիր. 7—9, 34, 50, ք, խը. ծ. Վրդ. ծէ, Ժբ, լբ, լգ. Վրդն. սղ. ճխթ. Վրդն. լս. 46, 47, 52, 77, 78. Վրդն. առկ. 144. Անանուն Ժմ. 10, 11, 21. Մաղաք. ար. 2. Յն. արճիշ. 25. Տաթև. ձմ. իզ, ղզ, ղէ, ճխզ. Օրբ. դ, ղ, կբ, հա. ճկճո. ք, Ժ. ողբ 35. Մեծոփ. 57. Մեծոփ. յիշ. ա—գ. Աղամ. 147. Կոստ. երզն. 144. Սմբ. պտմ. 135. Սմբ. դատ. 58, 59, 65, 78. Տաթև. ամ. 418, 420, 421, 667. Տաթև. հարց. 367, 518, 549, 589, 639. Գուչ. 103. Պամ. տէր յուսկ. 217, 225. Ֆրիկ 163. Յկ. կր. 13, 48, 56. Օգոստ. բաջ. 19. Գր. սրկ. լս. 129, 136, 153. Սարկ. լուս. 5. Մին. համդ. 23. Սիմ. ապար. 52, 62, 139. Հաւաք. 10. Պամ.

ձժք. 6. Զուղ. 39. Զքր. սարկ. Գ. 29. Աբբ. կրեստ. 2, 3, 79.
 Առաք. պտմ. 404. Հայապ. 228, 384. Ամիրտ. օգ. բժշ. 8.—սեռ.
 Գրիգորի՝ Ագաթ. § 18, 38, 49—51, 217, 221, 2⁵, 259, 715,
 726, 760, 768, 773, 774, 778, 788, 794, 798, 817, 825, 832,
 837, 859—861, 885—6. Բուգ՝ յոջ. Գ. ա—գ, և, գ, ժ—ժե, ժէ.
 Գ. գ, դ. Զ. ժգ. Փանալ: բ, ժգ, ժե—ժը, ի, իէ, իթ, լր, լը, ժբ,
 ծգ, կգ, կը, հգ, դգ, դէ. Թուղթ՝ էջ 192, 203. Խոր. Բ. հգ, ձ, ձբ,
 դ, դա. Գ. ա, գ, ժգ, ժգ, ի, լե, խթ, ծէ, կգ, կը. պտմ. ածած.
 296. Յճխ. 1, 22, 27, 39, 55, 68, 79, 90, 103, 121, 149, 161,
 173, 179, 187, 192, 198, 206, 218, 240, 243, 248, 260, 268, 272.
 Փ. կոր. 29. Յդ. մովս. 41, 43. Սեբ. գ, ժէ, իե, լա, լե, լը, խգ, խդ,
 խէ. Ղև. դ, է. Գիրք թղ. թ, ժգ, ժը, ժթ, իա, իբ, իե—իէ, լա—
 լը, լդ, լե, խբ, խե, ծ, ծա, ծդ, ծգ, ձա—ձդ, ձգ, ձէ, դ, դա, դե—
 դէ. Զեն. 7, 9, 14, 19, 21, 24—26, 31, 32, 34, 35, 37, 38, 42,
 43, 45. Մամիկ. բ. Թէոդ. քոթ. 154. Շիր. 2. Շիր. քրոն. 28.
 Խորվկ. 155. Կնիք հաւ. 18, 146, 248, 258, 263, 300, 303, 364.
 Ղծ. կոչ. 165—6. Դաւ. անյ. 99, 102. Յճ. իմաստ. 25, 1⁵, 121.
 Վրթ. քերթ. պտկ. 302. Յճ. կթ. ը—ժա, ժե—ի, իգ, իդ, լգ, ձե.
 Արծր. Ա. թ—ժա. Բ. գ. Գ. գ, ժը, իբ, իգ, իթ. Գ. ժբ. յաւել.
 Կանոն. 9, 39, 59, 123, 126, 129, 137, 180. Ուխտ. Ա. ծբ, ծէ,
 կ, կբ, կդ, կզ, կը—հ, հգ, հդ. Բ. և, ը, ժա, ժբ, ժգ, ժե, ժէ, ի,
 իգ, լդ, լե, լը, խա, խե, խէ, ծբ, ծդ, կ, կբ—կդ, հ. Ասող. Ա. ա.
 Բ. ա—գ. Գ. է, իա, խէ. Մեսր. եր. 9, 10, 12, 14—20, 31, 52,
 62, 89, 106, 112, 138. Կղկնտ. Ա. գ, թ, ժա, ժդ, ի, իա. Բ. է,
 լը, լթ (ըստ Էմիլի. չուհի Շահն.), խը, խթ. Գ. ը, ժէ, ժթ (ըստ
 Շահն. որ է ըստ Էմ. ի. այս կտորը չուհի Էմիլի), իբ, իդ. Պտմ.
 ներս. 5, 6, 18, 26. Սուտ-Շապհ. 13, 25. Գր. նար. մաս. 361,
 449, 457, 463. Մագ. մեծ են 70. Մագ. թղ. գ, ժա, կը. Մխ.
 հեր. ներած. Գր. սրկ. լս. 133, 138—9. Շնորհ. չփ. 460, 471,
 484. Վիպ. 425. Շար. ժգ, իա, իբ, իդ (էջ 115), լա, կդ, կէ, կթ,
 հդ, ձա, ձբ, ձթ, դր, դգ, էջ 451. Պարականոն շար. 73, 74, 77,
 78, 114, 115. Ուռն. 34, 87, 137, 153—156, 160, 214, 221, 229,
 330. Կիր. 3, 5, 6, 8—11, 19, 21, 25, 29, 30, 34, 39, 42, 49,
 55, 67, 70, է, ը, ժբ, լա, խ, խա, խը, ծբ. Վրդ. ժէ, ժը, իբ, իէ,
 լա, լը, լե, խբ, խե, կզ, հա, հզ (էմիլի), ձթ. Վրդն. լս. 39, 40,
 44, 46—48, 63, 76. Մխ. դա. Ա. ճգ. Անանուն ժմ. 10, 13.
 Մեծոփ. 18, 26, 38, 80. Մեծոփ. յիշ. ա, դ. Ագաղ. 396—8.
 Օրհն. 246—7. Պտմ. յյտ. ներս. 35, 38—40, 45—46, 56. Վկ.

շուշ. 49. Ներբ. յորդ. 4, 15, 19, 32, 38, 41. Վրք. շնորհ. 13,
 15, 18, 30, 74, 81. Զեն. անտ. 59. Վկ. գողթ. 13. Սկևռ. լմբ.
 11. Վկ. ոսկ. 64. Պտմ. ձժք. 6. Գր. եր. 374, 427. Շնորհ. պտմ.
 85, 157, 162, 182, 198. Թղ. 233, 254. Թղթ. դաշ. 11, 13, 19,
 25, 26, 28—30. Ոսկ. ներբ. լս. 826—7, 836. Մ. մաշտ. 158 բ,
 159 ա, 236 ա, 200 բ, 276 բ, 278 բ, 296 ա, 331 բ, 372 ա,
 343 ա, 336 ա. Մաշտ. 457, 622, 649. Ճշ. 19, 146, 193 ա, 497,
 507, 512, 572, 590. Պարգ. 120, 492, 497—9, 524, 547, 564,
 625, 649, 688, 690. Ժմ. 166, 381, 383, 386, 430, 587, 608,
 689, 896, 946. Յայսմ. օգ. 11, 14, 27. սեպտ. 5, 9, 13, 30.
 հոկտ. 6, 26, 29. նոյ. 18, 19, 25, 29. դեկտ. 1, 15, 19. փետր.
 4, 19. մրտ. 2, 6. ապր. 15, 27. մայ. 11, 16. յուլ. 30, 31. Լմբ.
 121, 230. Լմբ. շն. 494. Խոր. պարգ. 45. Խոր. 181. Երզն.
 մտթ. 107, 232. Լմբ. մաս. 51, 218, 533—4. Լմբ. ոսկ. 24.
 Երզն. լս. 93—97, 101, 129, 143, 145—6, 153, 157. Օրբ. դ, և,
 ը, ժդ, ժգ, ժէ, իա, իբ, իդ, իե, լդ, լը, խդ, խթ, ծա, ծդ, ծզ,
 ծէ, կդ, կե, կէ—հ. Մխ. այրիվ. 60 (որդույ Անակայ և Ոգոհ-
 եայ), 62, 70? Օրբ. հկճա. է, ժբ. Օրբ. ժմ. 11, 16. Միխ.
 աս. ժը, ժթ, իթ (= իը). Ֆրիկ 115, 211. Հաւաք. 36. Առաք. նար.
 476. Սկևռ. պատ. 87. Անան. խոստ. 5. Մողաք. ար. 48. Տաթև.
 ձմ. իգ, իթ, դդ, դէ, ճխե, ճխգ. Տարօն. Ա. § 61. Բ. § 14—15.
 Վրդն. աշխ. 507, 509. Փ. սոկբ. իգ. Պտմ. բրձբ. 28, 31. Երզն.
 պտմ. 86. Սմբ. պտմ. 115, 126, 135. Սամ. անեց. 3, 66, 70, 72,
 77, 83, 85, 87, 90, 100, 122, 139. Շապհ. 249. Եզն. եր. 266—
 268. Քննպ. 270, 272. Յճ. կթ. հյր. 272—3, 276. Զքր. եպս. 2⁵0.
 Տաթև. ամ. 568. ոսկրիփ. 340. Պտմ. սահ. 34, 42. Տես. սահ. 53,
 61, 62. Կանոնք սահ. 115. Տաթև. հարց. 220, 544, 549, 555,
 637, 650, 658, 659. Ոսկ. գծ. 457. Մժք. 3. Էֆիմ. 203. Զուղ. 44,
 140. Յկ. կր. 11, 43. Մին. համդ. 22, 23, 24. Սիմ. ապար. 95,
 126, 128. Առաք. պտմ. 51, 149—151, 157, 160, 173, 233, 319
 —327, 336—7, 401, 492. Հայապ. 227, 229.—բցս. ի Գրիգորի՝
 Ագաթ. § 767. Բուգ. Գ. ժթ. Գ. ժգ, ժե. Սեբ. խդ, խէ. Մամբր.
 71. Յճ. կթ. ժթ. Ուխտ. Ա. հ. Բ. ա, և, իբ, կբ—կդ. Կանոն. 39,
 55, 123. Գիրք թղ. ժը, իթ, դ, դէ. Լծ. կոչ. 165. Խորվկ. քոս.
 315 բ. Մխ. անեց. դ, ժ. Ասող. Ա. և. Կղկնտ. Ա. թ. Բ. լը. Զեն.
 38. Մամիկ. դ, 56, 58. Կիր. 1, 31, ը. Ոսկ. ներբ. լս. 806.
 Պարգ 576. Ժմ. 379. Յայսմ. սեպտ. 7. նոյ. 19. փետր. 8.
 Շնորհ. պտմ. 94, 100, 105, 133, 135, 142. Թղ. 255. Անանուն

ժմ. 11, 14. Միխ. աս. Թ. Լմբ. մատ. 533. Օրբ. դ. զ. իա, իբ, իէ, ձգ, կը, հա. Անան. խոստ. 3. Յն. արճիչ. 14. Տաթև. ձմ. լա, դէ. Օրբ. հկճո. ա, ժբ. Տարօն. Ա. § 4. Սամ. անեց. 74, 79. Պտմ. լմբ. 240. Եզն. եր. 266. Յն. կթ. հյր. 277. Տաթև. ամ, 505. ոսկիփ. 207, 343. Պտմ. սահ. 14. Կանոնք սահ. 115, 132. Տաթև. հարց. 482, 551, 659. Օրհն. 217—8. Պտմ. յյտ. ներս. 44. Այրիվ. 17 բ. Առաք. պտմ. 333. Յկ. կր. 11.—գրծ. Գրիգորիս՝ Բուզ. Գ. գ. ե, լա. Խոր. Գ. խէ. Կղկնտ. Ա. ժա. Մամիկ. 59. Վրդ. ժէ. Վրդն. լա. 48.—Այլ հոլովմունքով՝ սեռ. Գրիգորոյ՝ Բուզ. Գ. ժգ. Մխ. անեց. գ. Շնորհ. բան հաւ. յիշ. Օրբ. ծա. ձգ.—Գրիգորայ՝ Կղկնտ. Ա. Թ (հրար. Շահն.), բցո. Ի Գրիգորայ՝ Կղկնտ. Գ. Ը.—Հունական ձևերով՝ Գրիգորիս՝ Աղաթ. § 37, 50, 52, 54, 63, 71, 108, 110—112, 114, 116, 117, 120, 124, 132, 136, 214, 218, 220, 223—4, 226, 243—4, 247, 722, 728—9, 758, 762—5. 773, 801, 805—7, 809, 833, 862, 866, 873, 884. Կանոն. 34, 36, 51—53, 57. Կանոնք սահ. 107, 111, 127—9. Փարպ. ժա, ժգ, ի, լը, ծա, հդ. Եփր. վա. ծն. 54. Շիր. տիևդ. 8. Սեբ. լգ. Խոր. Բ. ձթ, դա. պտմ. ածած. 295. Յն. կթ. գ, Թ, ժբ. Յն. կթ. հյր. 273. Մարկ. շուս. 8, 35. Ագադ. 396. Ուխտ. Ա. կ, կբ. Գիրք Թգ. ժբ. ի, իբ, իբ, ծ, ձգ, ձգ, դ. Չնն. 12, 16, 26. 38. Յն. իմաստ. 71, խոստ. 26. Ներք. յորդ. 23. Պտմ. ներս. 10. Պտմ. յյտ. ներս. 38, 65. Գր. սրկ. լա. 132, 110. 156. Շար. իբ. իև (էջ 103—4), իթ, լա, կդ, դբ. էջ 454, 461, 462. Պարականոն շար. 21, 114, 164. Շնորհ. վրպ. 413, 665, 678, 712. Կղկնտ. Ա. ժա, ժգ. Բ. գ (ըստ հրար. Շահն. իսկ էմին ունի Գէորգ վրայ), խ (էմին). Շիր. 36. Գր. տղ. 59, 73. Խոր. 143. Լասա. ժէ. Օրբ. դ. իբ. Արծր. Գ. Թ. Կիր. 6, Ը. Վրդ. ժբ (էմին). Շնորհ. Թդ. 297, 306, 315, 321. Պտմ լմբ. 236. Նեկ. դորս. 10. Միխ. աս. Ը, իթ (= իբ). Ողբ եղև. 83. Թղթ. դաշ. 12, 21, 23—24. Ոսկ. ներք. լա. 795—6, 801, 818—9, 830, 834—8. Մ. մաշտ. 296 ա, 303 բ. Մագ. Թդ. հը. Պարգ. 497—8. Առաք. նար. 474. Ժմ. 592, 749. Յայսմ. հոկո. 6, նոյ. 18, մայ. 11. Անանուն ժմ. 11. Վրդն. լա. 41, 47, 50, 51, 53, 55—57, 66, 67, 77—81. Մեծոփ. 98. Երզն. լա. 84, 87—91, 98, 103—106, 127, 128, 130, 133—138, 140, 149. Նղշ. լատ. 422. Տաթև. ձմ. զգ, դէ. ամ. 417—421. ոսկիփ. 578. Մխ. այրիվ 20 (յետ 307 ամաց ծննդեան Գրիստոսի նստաւ կաթողիկոս Լուսաւորիչն Գրիգորիոս՝ ամսս լ), Օրբ. հկճո. բ. — Գրիգորիս՝ Բուզ. Գ. ժգ. Բհնպ. 269?—Գրիգորե՝ Պարականոն

շար. 114.—սեռ. Գրիգորիսի՝ Փարպ. ծա. Կղկնտ. Ա. ժդ (Շահն.). Օրբ. հկճո. ժբ.—Գրիգորիսի՝ Փարպ. ա. Կղկնտ. Ա. ժդ. Օրբ. կը.—բցո. ԻԳրիգորիսի՝ Օրբ. հա. Յայսմ. մայ. 11.—կոչ. Գրիգորիսի՝ Ագաթ. § 733. Յայսմ. նոյ. 18. Տաթև. ձմ. դէ.—ածանցներ՝ Գրիգորաշէն (կաթողիկէ էջմիածինն) Յայսմ. փետր. 19. Առաք. պտմ. 325.—Գրիգորիկ (Լուսաւորչական ասորիներ) Միխ. աս. ժթ.—առանց անվան, միայն վերադիրով, Լուսաւորիչ՝ Խոր. Բ. իէ, իբ, կը, հդ, ձ, դբ. Յն. կթ. լգ, ծե. Կանոն. 126, 137, 151, 178. Ուխտ. ձէ, կը. Գիրք Թդ. ձբ, ձգ, դ, զգ, դէ. ծէ. Յն. իմաստ. 5, 25. Ասող. Ա. ե. Գ. ե. Շիր. 3. Արծր. Գ. Թ, ժբ. Մետր. եր. 74. Կիր. 49, 61, Ը, խա. Խոր. ճառ հոփ. 322. Լաստ. բ, ժ, ժդ, իբ. Շար. ի, իա, իբ, իգ (էջ 115), լա, կե—կը, ձթ, դբ, 451, 530. Վրք. շնորհ. 29. Գր. նար. մատ. 276, 290, 301, 305, 312, 315, 334—335, 342, 350, 385, 460. Շնորհ. չփ. 459, 716, 777. ընդհ. 2, 49, 53, 62, 105. Թդ. 209, 219, 223, 255, 258, 268, 285, 298. Մագ. Թդ. գ, ժ, ժա, ժբ, իա, կէ. Խոր. պարգ. 63. Խոր. 8, 19, 34, 38, 46, 138, 240. Սանն. 37, 50. Լմբ. շն. 496. Լմբ. հաւաս. 65. Լմբ. ոսկ. 24. Ներք. յորդ. 42. Սկևռ. լմբ. 40. Գր. տղ. 49. Վրդ. իբ, լգ. Անանուն ժմ. 22. Մխ. դա. Ա. ձգ, ձգ (մի ձեռ.), ձժգ. Մաշտ. 29, 147, 182, 202, 229. Ճշ. 211. Պարգ. 576, 660. Երզն. լա. 108, 112, 137—8, 155. Պտմ. յյտ. ներս. 42, 74. Այրիվ. 20 բ. Օրբ. ե, ծէ, կա. Օրբ. ժմ. 12. Մխ. այրիվ. (հրար. Պատկ. 1867), էջ 42, 61. Թղթ. դաշ. 13, 20, 21, 26, 28. Ոսկ. ներք. լա. 806, 826. Պտմ. վր. ժգ. Մ. մաշտ. 120 ա, 226 ա, 290 բ, 295 բ, 296 բ, 307 բ. Միխ. աս. իթ (= իբ). Մեծոփ. յիշ. ա, բ. Մխ. անեց. Թ, ժ. Սկևռ. պատ. 67. Ժմ 159, 592, 703. Լծ. պրպմ. 774. Յայսմ. մայ. 27, յուլ. 30. Անան. խոստ. 3. Ոսկ. յն. բ. յիշ. Տաթև. ձմ. իգ, ծ, ճի, ճրդ, ճխթ. Տաթև. ամ. 478, 555—6, 572. Տարօն. Ա. § 91. Վահր. մարդ. 209. Վրդ. աշխ. 505, 507, 509, 513, 516—521. Երզն. պտճո. 84. Օշն. նմ. 160. Պտմ. տէր յուսկ. 224. Յկ. կր. 12, 13, 18, 20. Մեծոփ. 19, 24, 74, 115. Միմ. ապար. 37, 62, 76, 96, 105, 127, 128. Միս. համդ. 140. Հաւաք. 10, 32, 37—39, 42, 59. Նղշ. 29, 30. Նղշ. լատ. 423. Սամ. անեց. 69, 101, 153. շար. 175—178. Գրիգ. ժմ. 201. Պտմ. լմբ. 236, 238. Չբր. եպս. 282. Մետր. տաթև. 720. Բրս. մրկ. 449. Տաթև. հարց. 6, 147, 272, 299, 509, 525, 548, 595, 599, 650, 657. Առաք. լծ. սահմ. 533. Առաք. պտմ. 137—8, 153, 156—162, 244—247, 297, 321—335, 485, 488, 497. Չբր.

սարկ. Գ. 29, 46, 307. Նոր ժող. Ա. 54. էֆիմ. 207. Հայաստ. 263.—Հւստը (իբր թրգմ. Գրիգոր բառի)՝ Սասն. 43 (տպված է մանրատառ, պետք է դարձնել գլխատառ). Տաթև. ամ. 711. Տաթև. հարց. 544.—Պարթև՝ Նղշ. լատ. 418.—Լուսառ՝ Վկ. գէ. 67.—Տես նաև Ջարբ. թրգմ. 471, 497. Ազգեր. Լիակ. վրք. սրբ. Բ. 520—535. Գ. 74—85, 321—374, Սարգիսեան, Ազաթ. և իւր թողմ. 105 ծան. (Լուսաւորչի յափսիթերս Երուսաղէմ երթալ ուղելու և Արագածի անչվան կանթեղի առասպելի մասին). Ջրբ. ազուլ. 83.—Վրաց աղբ. Ա. 21 (կոչվում է Գրիգոր Պարթև), 34, 36—40, 44, 75, 77, 78, 95 (ոբհնիրգ Լուսաւորչի վրա), 107, 189, 190. Բ. 8, 37, 69—96, 104, 124, 129. Յովն. Ժ. Բար-Շուշանի թուղթը (Վարդանեան. Ազգ. մատ. հտ. ՃԱ), էջ 82, 91 և 93 (Հայոց դարձի թվփականը դնում է Աղեքսանդրի 863. թ). Թորոս աղբ. Բ. 325 (ասում է թե Լուսաւորիչն է շինել Երզնկայի Ս. Կարապետ վանքը, ուր և ձեռնագրել է Արիստակէսին):

— 2. Գրիգորիս, երեց որդի Վրթանէս կաթուղիկոսի. ծնվել է Կեսարիայում, «295 թ». հոր հետ Հայաստան եկավ «310 թ». սնվեց Տրդատի արքունիքում. ուղարկվեց եպիսկոպոս Աղուանից և Վրաց. քարոզեց Մազբուլթների մեջ, որոնց ձեռքով էլ նահատակվեց Վատնեան դաշուում (Դերբենդի մոտ, այժմ Մուսրաթ կոչված տեղը). թաղվեց Ամարասում «337 կամ 338 թ». —Գրիգորիս՝ Բուզ. Գ. Ե, գ. Խոր. Գ. գ. Եզն. եր. 268. Յն. կթ. Ժ. Յն. կթ. հյր. 273. Քննա. 270. Արծր. Գ. Ժ. Կղկնտ. Ա. Թ, Ժդ, Ժթ—իա, իգ. Բ. 1Թ. Գ. իգ. Ուխտ. Բ. կղ. Ասող. Բ. ա. Սամ. անեց. 65, 66. Շար. կէ, 467. Յայսմ. սեպտ. 5, դեկտ. 1, մրտ. 6, յուլ. 30. Շնորհ. վիպ. 748. Ներք. յորդ, 4, 9, 32, 34—35, 40. Մխ. այրիվ. 24. Օրբ. ողբ 59. Կիր. 10, Ը. Վրդ. ի. Մեծոփ. յիշ. գ. Նոր ժղ. Գ. 42. Հայաստ. 384. Վրաց աղբ. 77, 79.—Գրիգորես՝ Արծր. Գ. Ժ.—Գրիգորիս՝ Կղկնտ. Ա. իա՝ (հրտ. Շահն.).—Գրիգոր՝ Հայաստ. 228 (վանք Երուսաղէմում).—սեռ. Գրիգորի՝ Բուզ. Գ. Ե (այլ ձ. Գրիգորիսի), գ. է. Կղկնտ. Ա. իա (Շահն. Գրիգորիսի).—Գրիգորիսի՝ Բուզ. Գ. գ. Խոր. Գ. գ. Յն. կթ. հյր. 273. Արծր. Գ. Ժ. Կղկնտ. Ա. Ժդ, Ժթ—իգ, իէ. Բ. Ե. Լմբ. մատ. 218. Յայսմ. սեպտ. 5, 30, նոյ. 18, մրտ. 6. Ճշ. 572, 664. Ժմ. 946. Պարգ. 547, 564, 690. Կիր. 10. Վրդ. աշխ. 503. Մխ. այրիվ. 60. Օրբ. կթ. Օրբ. ողբ 46. Տաթև. հարց. 544—5.—Գրիգորիսի՝ Յայսմ. նոյ. 18.—բց. ի Գրիգորիսի՝ Անան. խոստ. 5. Կղկնտ. Գ. Ը.—Աւեր. Լիակ. վրք. սրբ. Գ. 481:

— 3. Գրիգոր, կաթուղիկոս Աղուանից. հաջորդեց Ղազարի (Գ դար).—Կղկնտ. Գ. իդ. Մխ. այրիվ. 24.—Սա ըստ Կիր. Ը Վրթանէսի որդի Գրիգորիսն է:

— 4. Գրիգոր Ա. առաջին եպիսկոպոս Միւսեաց. Լուսաւորչի աշակերտն էրից էր. Լուսաւորիչն ինքը ձեռնադրեց նրան Վաղարշապատում. նստել է 46 տարի. եղավ ուղիկից Մեծն Ներսէսի՝ Կեսարիա օծման գնալու ժամանակ («353 թ»).—Մեար. եր. 25.—Գրիգորիս՝ Օրբ. գ, է, հա.—Գրիգորիս՝ Օրբ. գ.—սեռ. Գրիգորի՝ Օրբ. գ, է.—Գրիգորիսի՝ Օրբ. է.—բց. ի Գրիգորի՝ Օրբ. ա:

— 5. Գրիգոր Կոկիսանցի, հայր Սմբատի և Յովհաննէսի. նահատակվեց Մտեփաննոս Ուլնեցու հետ «362 թ».—Աւեր. Լիակ. վրք. սրբ. Ե. 83:

— 6. Գրիգոր ճգնավոր, Աւարայրի ճակատամարտից հետո նահատակ Վարդան Մամիկոնեանի բազումն ու գլխի սկավառակը թաղեց Լուսաւորչի դամբարանում (451 թ).—Համչ. Բ. 76 (ըստ լուսանցադուրթյան մի ճառընտրի). Աւեր. Լիակ. վրք. սրբ. Բ. 336:

— 7. Գրիգորիս, եպիսկոպոս Արշարունեաց. ժամանակն անհայտ է. ըստ Վարդան պատմիչի, «երբ Հունաց Չենոն կայսրը (474—491) պահանջեց Լուսաւորչի. (մ. «326 թ») մասունքները, խաբուրթյամբ տվին այս Գրիգորի մարմինը: Ուրեմն պիտի լինի 326—474 թվերի շրջանում.—Գրիգորիս՝ Վրդ. Ժը (հրտ. Էմինի՝ Գրիգորեսի):—Բայց՝ հմտ. նաև Վրդն. լս. 76, որ ասում է թե «Սե անտի տարաւ Չենոն կայսր ի Կոստանդնուպոլիս, և յետոյ բերաւ շնորհօքն Քրիստոսի ի Հայս ի ձեռն Գրիգորի պատրիկի»:

— 8. Գրիգոր Մամիկոնեան, որդի Հմայեակի՝ եղբոր Քաջն Վարդանի. տեր Կարսի, Բասենի և Կաղզուանի: Ս. Նունէի խաչը Պարխարից Ժարգի Կապոյտ բերդը (Ե դար).—Յայսմ. մրտ. 30.—սեռ. Գրիգորի՝ Վրդ. կղ. Տես նաև Այրարատ 54, 58:—Բուրն էլ սխալվում են. պետք է հասկանալ «թոռն Հմայեակի» և նույնացնել հաջորդի հետ. ազգաբանութունը տես Կիւլէսերեան՝ Նղիշէ; էջ 378, Կսգեան, Կմարկնեբը 102:

— 9. Գրիգոր Մամիկոնեան, սեպուհ, որդի Վասակայ, որդույ Հմայեակի, եղբոր Քաջին Վարդանայ. եղբորորդի Վահան Մամիկոնեանի. գնաց Պարսկաստան՝ պատերազմելու ապստամբ Ջարեհի դեմ «484-թ».—Փարպ. դդ:

— 10. Գրիգոր, կաթուղիկոս Աղուանից. նստել է Արաս («552—596») կաթուղիկոսից ավելի առաջ և մերժել է ընդունել

Քաղկեդոնի ժողովը. ուրեմն պիտի լինի 451—552 թվերի միջև: Տես և Պետրոս.—Տաշեան, Յուզ. 113 ր:

— 11. Գրիգոր նախարար. Տրդատ, Արև, Զուռնաբեր և Համազասպ իշխանների հետ՝ Պարսից ու Վրաց զորքով կովեց Հունաց դեմ, առաջնորդութամբ Վրաց Վախտանգ Գուրգասար թագավորի (Ծ դար).—Պամ. վր. ժգ. (Վրաց աղբ. Ա. 189 համապատասխան տեղում այս Գրիգորի փոխարեն գտնուում ենք Գրիգորաշէն քաղաք!):

— 12. Գրիգոր եպիսկոպոս, առաջնորդ Արտազի. հաջորդեց Սիւնեաց Մկրտիչ եպիսկոպոսին. նստավ 16 տարի. նահատակվեց Ծ դարի վերջում.—Ջբբ. եպս. 281, Արբտ. 1868 դեկտ. էջ 103բ:

— 13. Գրիգոր իշխան Արեղեան. անդամ Դուինի ժողովի «554 թ».—Գիրք թղ. ժէ. Այրարատ 37:

— 14. Գրիգոր, եպիսկոպոս Բասենի. ժամանակակից ներսէս Բ («548—557») կաթողիկոսի. ստորագրում է նույն կաթողիկոսի կազմած մեղադրական թղթին և միաբանության ուխտին.—Գիրք թղ. ժէ.—բց. ի Գրիգորոյ՝ Գիրք. թղ. ժգ. ժէ.—Այրարատ 43 դնում է 525 թ:

— 15. Գրիգոր Արշակունի, եղբորորդի Արտաւան Արշակունու. Areobindus զորավարի հետ արշավեց Ափրիկէ՝ ճնշելու համար Գոնթարի ապստամբությունը (545 թ).—Չամչ. Բ. 249:

— 16. Գրիգոր Մանածիհր ռաժիկ. պարսիկ էր. քրիստոնյա դարձավ և հաստատվեց Դվինում, ուր վանք մտավ և ապրում էր ճգնական կյանքով: Դենշապուհ մարզպանի ձեռքով գլխատմամբ նահատակվեց «549 թ».—Գիրք թղ. ժէ. Սամ. անեց. 74.—սեռ. Գրիգորի՝ Յայմ. յուն. 2. Օրբ. հկճո. ժբ. ևն.—Աւգեր. Լիակ. վրք. սրբ. Ա. 461—7:

— 17. Գրիգոր եպիսկոպոս Արծրունեաց. ժամանակակից ներսէս Բ («548—557 թ») կաթողիկոսի. Յուստինիանոս Ա կայսեր 33-րդ տարին (=560 թ) Երուսաղէմից թուղթ գրեց ի Հայս՝ Տեառնընդառաջի մասին: Այս թղթից մի հատված սեռ REA հտ. 3 (1922), էջ 248 և 249.—Գիրք թղ. ժէ.—սեռ. Գրիգորի՝ Գիրք թղ. ժգ. ժէ bis.—Տաշեան, Յուզ. 3, 49. Չեռ. Սեբ.=ՀԱ 1929, 143. Չեռ. Վենետ. Բ. 79, 862. Չարբ. Հին դպր. 780. Սարգիսեան՝ Եւագր. ներած. ձժբ:

— 18. Գրիգոր նախարար Սիւնեաց, հաջորդ Վասզուզի (Չ դար).—Օրբ. ժգ:

— 19. Գրիգոր պատկերավար քարոզիչ. փախավ Մովսէս

Բ («574—604 թ») կաթողիկոսի մտից և իր ընկեր Յեսու և Թադէոս կրոնավորների հետ միասին քարոզում էին չպաշտել պատկերները և ջնջել եկեղեցիներից: Ման եկան Սոթք, Արցախ և Աղուանք: Գարգմանի տերը բռնեց նրանց և ուղարկեց Հայաստան, ուր դարձի եկան.—Կղկնտ. Բ. խզ:

— 20. Գրիգոր վարդապետ. քննելու համար Քաղկեդոնի ժողովը՝ Մօրիկ կայսեր (582—602) կողմից Պոլիս կանչվեց Վրթանէսի և ուրիշ վարդապետների հետ.—Կիր. 28. Մխ. այրիվ. 64. Սամ. անեց. 76.—Չամչ. Բ. 306 դնում է 597 թ., որ կրկնում է Փափազեանց, Պատմ. եկեղ. 306. մինչդեռ Մխ. այրիվ. դնում է 571 թ. և Սամ. անեց. 589 թ.—Ազգապ. 646 նույն է դնում Գրիգոր քերթողի հետ (№ 27):

— 21. Գրիգոր վանահայր Գլակայ վանից. հաջորդ Կիւրեղի (Չ դար).—Մամիկ. ա:

— 22. Գրիգոր եպիսկոպոս Մարդպետական, որ և Գրիգոր սեպհական գնդին եպիսկոպոս. անդամ Դուինի Բ ժողովի («554 թ»): Ստորագրում է ներսէս կաթողիկոսի գրած մեղադրական թղթին, միաբանական ուխտին և Աղվանից եպիսկոպոսներին գրված թղթին.—Գիրք թղ. ժէ.—սեռ. Գրիգորի՝ Գիրք թղ. ժէ bis.—բց. ի Գրիգորի՝ Գիրք թղ. ժգ. ժթ.—ի Գրիգորոյ՝ Կղկնտ. Բ. է:

— 23. Գրիգոր եպիսկոպոս Կապադակայ (կամ Կապադակա-նու). մին է այն եպիսկոպոսներից, որոնց գրեց Յովհաննէս Բ Գառնղիան («557—574 թ») կաթողիկոսը՝ զգուշացնելու համար հերձվածողներից:—սեռ. Գրիգորի՝ Գիրք թղ. ժթ. Կղկնտ. Բ. է:

— 24. Գրիգոր ի Հմայական իշխան. անդամ Դուինի ժողովի («554 թ»)—Գիրք թղ. ժէ:

— 25. Գրիգոր Բ եպիսկոպոս Սիւնեաց. հաջորդ Վրթանէսի (Չ դարի վերջը).—Օրբ. իգ, հա.—սեռ. Գրիգորի՝ Օրբ. իգ.—Վրաց աղբ. Ա. 37 հիշվում է Գրիգոր եպս. Սիւնեաց, որ Լ. Մեթրսիթ-բէէ կամարում է Գրիգոր Գերթողը (№ 27):

— 26. Գրիգորիս, վանիւրեց Արճոյ «607 թ».—Ուխտ. Բ. լէ.—նույնը կոչվում է Դիորդիս Արճոյ և ստորագրում է այն Հաւատոյ ձեռնարկին, որ Հունահայ կրոնավորները ներկայացրին Աբրահամ կաթողիկոսին «607—615 թ».—Գիրք թղ. խ:

— 27. Գրիգոր քերթող, ունի Թուղթ առ Աբրահամ կաթողիկոս («607—615 թ») եկեղեցու պղծված սեղանի առթիվ. աղբ-

ված է Գիրք թղ. էջ 153—160. — բց. ի Գրիգորի՝ Գիրք թղ. խա. — Ազգապ. 646:

— 28. Գրիգոր Վանանդեցի, հիշված է Բագարանի արձանագրության մեջ՝ 628 թ. — Կոզեան, Կմսրկնները 137:

— 29. Գրիգոր տեր և նախարար Սիւնեաց. կոչվում է Քաջաց նվիրակ». հաջորդեց Սահակին՝ 13 տարվա անխխիստությունից հետո: Ուզում էր Սիւնիքն ու Աղուանքը բաժանել Աբրահամ կաթողիկոսի (607—615 թ.) իրավասությունից: Իր լավ նշանառությունը ցույց տալով Պարսից Խոսրով Արմզեհան թագավորին, առավ նրա աղչիլը՝ Հաղար զորքով օգնական գնաց Պարսից՝ ընդդեմ Արաբների՝ Տիղրոնի պաշարման ժամանակ, ուր և մեռավ իր որդու հետ 636 թ. — Սեբ. 1. Գիրք թղ. ծե. Կղկնտ. Բ. խթ. Օրբ. ժգ. — սեռ. Գրիգորի՝ Կղկնտ. Բ. ծ. — պտմ. գրիգորի՝ Օրբ. ժգ:

— 30. Գրիգոր Եղուստր (illustris). իր կնոջ Մարիամի հետ միասին շինեցին Ալամանի Ս. Անանիա եկեղեցին, 637 թ. — Կոզեան, Կմսրկնները 135—6, Արձ. Շիրակ 125:

— 31. Գրիգոր Վեստախր, որի խնդրանքով Սարգիս ոմն գրեց Առաջաւորաց պահոց մեկնությունը, օգտվելով նաև Եզր կաթողիկոսի (630—641 թ.) ժողովի պատմությունից. — Չամչ. Բ. 585:

— 32. Գրիգոր եպիսկոպոս Անձևացեաց, անդամ Դուինի ժողովի 607 թ. ստորագրում է Դուինի ժողովի կանոններին և այն երկու ձեռնարկներին, որոնք մատուցվեցին Սմբատ Վրկան մարզպանին և Աբրահամ կաթողիկոսին 607—615 թ. — նույն անձն է անշուշտ որ մասնակցել է նաև Դուինի Բ ժողովին 645 թ. — Կանոն. 130. Ուխտ. Բ. 1. Գիրք թղ. 12. — սեռ. Գրիգորի՝ Ուխտ. Բ. 15. Գիրք. թղ. խ. — բց. ի Գրիգորի՝ Ուխտ. Բ. 12. Գիրք թղ. 18. — Չամչ. Բ. 345. Տաշեան, Ցուց. 654. Ազգապ. 611, 712:

— 33. Գրիգոր եպիսկոպոս Արշարունեաց, անդամ Դուինի 645 թվի ժողովի. — Կանոն. 130. Չամչ. Բ. 345. Այրարատ 56. Տաշեան, Ցուց. 654: (Ազգապ. 712 ունի Գրիգոր եպս. Աշմունեաց. այսպես նաև Չամչ.):

— 34. Գրիգոր եպիսկոպոս Խորխոռունեաց, անդամ Դուինի 645 թվի ժողովի. — Կանոն. 130. Չամչ. Բ. 345. Տաշեան, Ցուց. 654. Ազգապ. 712:

— 35. Գրիգոր Վահեունի, որդի Քէոզորոսի, փեսա Քէոզորոս Ռշտունու. երբ Կոստանդին կայսրը զորքով եկավ Կարին,

Գրիգորը դեմ կանգնեց նրան և անցավ Արաբների կողմը 652 թ. — Սեբ. խգ:

— 36. Գրիգորիս եպիսկոպոս Ռշտունեաց, որի խորհրդին դիմեց Վարդ պատրիկ Ռշտունին, հրա հունաց բանակը նենդությամբ ջրահեղձ անելուց հետո զղջացել և ուզում էր քավել իբ մեղքը: Գրիգորը առաջարկեց դիմել Սիմոն ճգնավորին և վասպուրականում վանքեր և եկեղեցիներ շինել (660). — Սուտ. Շածպե. 33, 35. Չամչ. Բ. 359:

— 37. Գրիգոր իշխան, որ Իսրայել կաթողիկոսի ժամանակ (667—677 թ.) վտարեց Հայաստանից Յովհան Մայրավանեցուն և նրա հետևորդներին. — Վրաց աղբ. Ա. 47:

— 38. Գրիգոր վարդապետ Չորափորեցի, որդի Աբասի, կոչվում է Եթու (վանահայր): Վրաց իշխանի փեսա Ներսէս Կամասրականի հրամանով թարգմանեց Սեղաեստրոսի վարքը (678). — սեռ. Գրիգորի՝ Վրք. սեղբ. (սկզբի հիշատակարանում). — ըստ Մեսրոպ եպս. (Սոկր. յոջ. 85—88) և Սարգիսեան, Եւագր. ներած. էջ ՃԳ նույն է Գրիգոր եպս. Արշարունեաց, որ տես:

— 39. Գրիգոր պատրիկ Մամիկոնեան, որդի Դաւթի. պատանդ զնաց Արաբների մոտ՝ Սմբատ Բագրատունու հետ, ներսէս կաթողիկոսի ժամանակ (641—661 թ.): Մի տարուց դարձավ Հայաստան, իշխանական տիրոջ ստացած, Հաջորդելով իր եղբոր՝ Համազասպ Մամիկոնեանին, իշխեց 661—682 թ.: Ինքն է շինել Արուճի կաթողիկոսարանը 665 թ.: Հիշված է նույն Արուճ գյուղում կառուցած եկեղեցու արձանագրության մեջ 669 թ., որ անշուշտ ավարտման թվականն է (արձանագրությունը տես Մխ. վրդ. Տէր-Մկրտչեան, Բանաս. 1903, 27 և ZAPH 2, 41): Սա է որ Լուսաւորչի մասունքները Պոսից փոխադրեց Հայաստան: Մեռավ Խաղրաց պատերազմում (Ըստ Առաքելեան, Գիտական ժողովածու, էջ 65 և Տէրչիկ. ԱրմՖանի 1941, № 1, էջ 63 Պաղարների պատերազմը և Գրիգորի մահը տեղի է ունեցել 685 թ.): — Ղև. դ. Սեբ. (ծ). Յն. կթ. Բ. Առդ. Բ. բ, դ. Կղկնտ. Բ. իէ, խգ. Սամ. անհց. 84. Մխ. անհց. գ, իէ. Մխ. այրիվ. 19, 66. Յայսմ. մրտ. 31. Կիր. 35. Վրդ. լգ. Վկ. դաւ. 87. Չուր. 57. Վրաց աղբ. Ա. 79. — սեռ. Գրիգորի՝ Ղև. դ, Բ. Յն. կթ. Բ. Վկ. դաւ. 87. Վրդ. լս. 76. Վրդ. լե, լգ. — Գրիգորայ՝ Վրդ. լե. — բց. ի Գրիգորի՝ Կղկնտ. Բ. խե. — գրիգորի՝ Մխ. անհց. իէ:

— 40. Գրիգոր եպիսկոպոս Հունահայոց. մասնակցեց Պոսի 680 թվի եկեղեցական ժողովին. — Չամչ. Բ. 369:

— 41. Գրիգոր Եդեսացի, երկրորդ պատրիարք Երուսաղէ-
մի. հաջորդեց Աբրահամին և գահակալեց 669—696 թ. (ըստ
Աղաւնուենու):

— 42. Գրիգոր միայնակյաց. մատենագիր է դարի. ունի
Խրատք. իր խնդրանք Անանիա Շիրակացին գրեց «Յաղագս
ղղջման արտասուաց»: Իրեն է պատկանում նաև «Վասն սուրբ և
պատուական խաչին Քրիստոսի» (Ձեռ. Վենետ. Բ. 115):—Չամչ.
Բ. 361. Չարբ. Հին դպր. 464. Տաշեան, Յուց. 823: Ձեռ. Թաւր.
էջ 99 ա:

— 43. Գրիգոր ի Ռահատեան, իշխան աղուան (է դար).—
հրատր. Սամ. անեց. 286:

— 44. Գլ իգոր, 25-րդ վանահայր Գլակայ վանքի. իր նա-
խորդի անունը չէ հիշված. (է դար).—Մամիկ. Ե:

— 45. Գրիգոր փոխարքա Բիւզանդեան կայսերաց Հուսեն-
նայում (է դար).—Ալիշան՝ Հայ-Վենետ. 12:

— 46. Գրիգոր, աշակերտ Յովսէփ անապատականի. միասին
գնացին Երուսաղէմ՝ մասունքներ բերելու Արցախ (է դար).—
գրծ. Գրիգորի՝ Կղկնտ. Բ. ծ (=Շահն. Գրիգորով):

— 47. Գրիգոր Արծրունի, կնիւկեց Կաշմ ոստիկանի հրա-
մանով «707 թ».—Ղև. Ժ. Ասող. Բ. դ. Մխ: անեց. ի է:

— 48. Գրիգորիս, եպիսկոպոս Կամսարական տան. հաջոր-
դեց Ղազարին և նստով 30 տարի, այն է 683—713:—Տաշեան,
Յուց. 656:—Այրարատ 56 համարում է Գրիգորիս քորեպիսկո-
պոս Արշարունեաց:

— 49. Գրիգորիս քորեպիսկոպոս Արշարունեաց. անդամ Մա-
նազկերտի ժողովի «726 թ»: Մաղկում էր իբր փիլիսոփա՝ Ներ-
սեհ Կամսարականի իշխանության ժամանակ («685—695 թ») և
նրա խնդրանքով գրեց Մեկնութիւն ընթերցուածոց: Այս անու-
նով ունինք երկու աշխատություն. մեկը՝ որ Նոր Հայկ. Բռ.
համառոտագրում է Աբգ., ընդարձակ մի գործ է, որ մինչև այժմ
անտիպ է: Երկրորդը՝ որ Նոր Հայկ. Բռ. համառոտագրում է Լծ.
կոչ, ավելի համառոտ է և տպված է Պոլիս 1727 թ. Կիւրդի Կո-
չումն ընծայութեան գրքի վերջում, այս վերնագրով. «Գրիգորի
վարդապետի Արշարունեաց եպիսկոպոսի արտերալ Մեկնութիւն
ընթերցուածոցն Կիւրդի Երուսաղեմացոյ»: Սրանց մասին տես
Չամչ. Բ. 562, որ երկրորդը վերագրում է Յովհ. Գանձակեցուն:—
Ասող. Բ. բ.—Գրիգորեա՝ Գիրք թղ. ծէ. Մխ. այրիվ. 66. Կանոն.
149.—սեռ. Գրիգորիսի՝ Գիրք թղ. ծէ. Կանոն. 149.—Չամչ. Բ.

373 (եպիսկոպոս ձեռնադրված է դնում 684 թ., նստած 30 տարի
և մեռած 713 թ). Չարբ. Հին դպր. 473—4. Տաշեան, Յուց. 768.
Ազգապ. 847.—ըստ Մեսրոպ եպս. և Սարգիսեանի՝ նույն է Չա-
րափորեցին, որ 678 թվին թարգմանեց Վարք Ս. Սեղրեստրոսի:
Եթե այս թվին Գրիգորը լիներ միայն 30 տարեկան, 726 թվին
պիտի լիներ 78 տարեկան, որ անհնարին չէ. բայց դժվարին է:
Նկատենք նաև որ ըստ Մեսրոպ վրդ. (Սուկր. յոջ. 87) Գրիգորը
մեռել է 713 թվին, մինչդեռ Մանազկերտի ժողովը 726-ին է:
Քալաթեան, Մ. Խոր. Վիեննա 1898, էջ 5—7 հիմնվելով այն կե-
տի վրա, որ 696-ին, այսինքն Գրիգորի եպիսկոպոս ձեռնադրվե-
լուց բավական հետո, Սեղրեստրոսի հիշատակարանը նրան դեռ
արքա է կոչում, չի ընդունում որ նույն անձերն են:

— 50. Գրիգոր եպիսկոպոս Վանանդի. անդամ Մանազկեր-
տի ժողովի «726 թ».—Ազգապ. 839:

— 51. Գրիգոր վարդապետ Տարօնի. անդամ Մանազկերտի
ժողովի «726 թ».—Ազգապ. 839:

— 52. Գրիգոր քահանա Գողիկ, Դունեցի. ընկերակից
Ստեփաննոս Սիւնեցու (մ. «735 թ»). երկուսն էլ միաբան Այ-
րիվանից: Միասին գնացին Աթէնք և Պոլիս՝ ուսանելու և թարգ-
մանելու: Վերադարձին Գրիգորը հաստատվեց Այրիվանքում և
դարձավ նշանավոր երաժիշտ: Գրել է բազմաթիվ կցուրդներ:
Դարձավ միայնակյաց ու մեռավ վանքի մոտիկ մի քարայրում:
Նրա վրա եկեղեցի կառուցեցին:—Այրիվ. 17 բ, 18 տր.—սեռ.
Գրիգորի՝ անդ 18 ա:

— 53. Գրիգոր Մամիկոնեան, որդի Սմբատի. հակառակ լի-
նելով Աշոտ պատրիկին («715 թ»), իր Դաւիթ եղբոր հետ աք-
սորվեց Արարիա: Աքսորից վերադառնալով՝ հարձակվեցին Աշոտի
վրա: Երբ Աշոտը գնաց Դամասկոս բողոքելու, Գրիգորը նշանակ-
վեց իշխան Հայոց՝ Մալիմի ձեռքով: Ապստամբեց արաբների դեմ
«747 թ». բայց դեռ ապստամբությունը զուլի չհերած՝ մեռավ
Կարինում, «748 թ»:—Ղև. իա, իե, իզ. Վրդ. լթ.—սեռ. Գրիգորի՝
Ղև. ին, իզ.—բց. ի Գրիգորե՝ Ասող. Բ. դ:

— 54. Գրիգոր Մամիկոնեան, որդի Մուշեղի. հունական
բանակի 4 հայ զորավարներից մին, որոնք ջարդեցին Արաբնե-
րին, «776 թ».—Ազգապ. 896. Ղև. էջ 193, ծան:

— 55. Գրիգոր Անձևացի, հայր Տաճատի, որ էր զորավար
Հունաց 757—780 թ.—սեռ. Գրիգորի՝ Ղև. լթ:

— 56. Գրիգոր Երեց, անդամ Նիկիայի Բ եկեղեցական ժողովի (787 թ).—Յոզիանան, Պատմ. տիեզ. ժող. 493.

— 57. Գրիգոր, տանուտեր Յովսեփայ վանից (Աղուանք) Ը դար.—սեռ. Գրիգորի՝ Կղկնտ. Գ. թ:

— 58. Գրիգորիոս, վանահայր Վասպուրականի Աշատայ վանից. իր ձեռքի տակ ունի բազմաթիվ ձգնավորներ. ընդունեց Սահակ Արծրունի իշխանի որդի Գրիգոր-Դերէնին Ա. և իբրև նույն վանքի ուխտական դավակ, մինչև 30 տարեկան պահեց իր վանքում (Ը դար).—Սուտ-Շապհ. 37, 38.—Գրիգոր՝ անդ 38, 39.—սեռ. Գրիգորի՝ անդ 38—39:

— 59. Գրիգոր Կամսարական, որդի Հրահատի, թոռ Ներսեհի, Երեց եղբայր Արտաւազդ Կամսարականի. հաջորդեց իր հոր՝ իբրև պատրիկ և տիր Շիրակի. շինել է Նախճաւանի գյուղի Ս. Ստեփաննոս եկեղեցին (Ը դար). —ըստ ենթադրութեան Օրբելիի՝ Կոզեան, Կմարկնները 166:

— 60. Գրիգոր Գանձակեցի. մատենագիր. գրել է Մեկնութիւն ընթերցուածոց (Ձեռ. Դաղեան, Ա. 92 ա). որ ուրիշներ տալիս են Գրիգոր Արշարունեաց եպիսկոպոսին (Ը դար) կամ Յովհ. Գանձակեցուն:

— 61. Գրիգոր Արծրունի, որդի Գագիկ Արծրունու, եղբայր Աշոտ և Համազասպ իշխանների (Ը դար).—Սուտ-Շապհ. 37:

— 62. Գրիգոր-Դերեմիկ Ա. իշխան Արծրունի. որդի Սահակի և թոռ Աշոտի. մայրն է Սմբատուհի՝ զուտք Աշոտ Բագրատունու. ուխտական զավակ էր Աշատայ վանից. մանկությունից նվիրվեց նույն վանքին, որի վանահայրը՝ Գրիգոր խնամեց նրան և պատրաստեց հոգևոր կոչման: 30 տարեկան հասակում էր, երբ պղծեց վանահոր քրոջ աղջկան, որ կուսան էր նույն վանքում: Իսկույն վանքից հեռացվեց և նա ամուսնացավ Սիւնեաց իշխանի աղջկա հետ: Նրա որդին է Աշոտ Արծրունի (Ը դար). — Գրիգոր՝ Սուտ-Շապհ. 38.—Դերեմի՝ անդ 38, 39.—սեռ. Դերեմի՝ (Իման Դերէնին)՝ անդ 39:

— 63. Գրիգոր Սուփան Ա. որդի Սահակի, նահապետ Սիւնեաց. ժամանակակից Հոլ ոստիկանի (շուրջ 806 թ). պատերազմի բռնվեց Բարգէն Սիսականի հետ և սպանվեց.—Յ՝. Կթ. իե. Օրբ. 19, 12, ծդ.—սեռ. Գրիգորի Յ՝. Կթ. իե. Օրբ. 19, 12, ծդ.—Գրիգորոյ՝ Օրբ. 12.—Սալփամայ՝ Օրբ. 19, ծդ:

— 64. Գրիգոր, որդի Լևոն Ե հայ կայսեր Հունաց. երբ Միքայէլ Բ սպանեց Լևոնին, սա էլ իր եղբայրների հետ ներ-

քինացվելով վանք գրվեց (820 թ).—Չամչ. Բ. 432, Տէր Սահակեան՝ Հայ կայսեր, Ա. 191, 334:

— 65. Գրիգոր քահանա. հիշվում է իբրև վկա՝ Տաթևի 844 թվի կալվածագրում.—Օրբ. 12:

— 66. Գրիգոր, զրան Երեց. հիշվում է իբրև վկա՝ Տաթևի 844 թվի կալվածագրում.—Օրբ. 12:

— 67. Գրիգոր, հայր Առանձարի, որ հիշվում է իբրև վկա՝ Տաթևի 844 թվի կալվածագրում.—սեռ. Գրիգորի՝ Օրբ. 12:

— 68. Գրիգոր տեր Սիւնեաց. հիշվում է իբրև վկա՝ Տաթևի 844 թվի կալվածագրում. հայր իշխանաց իշխան Հրահատի և Գագիկի, որոնք քիչ հետո հիշվում են նույն տեղում և 881 թվի կալվածագրում.—(պետք չէ համարել Գրիգոր Սուփանը, որ հիշվում է նույնի կողքին).—Օրբ. 12.—սեռ. Գրիգորի՝ Օրբ. 12.—բց. ի Գրիգորոյ՝ Օրբ. 12:

— 69. Գրիգոր, հիշված է անհարմար ձևով. «Եթե չկա ձեռագրի սխալ, թերևս լինի եղբայր Հրահատի և Արուստանի, որդի Սահակայ՝ իշխանի Սիւնեաց (844 թ).—սեռ. Գրիգորի՝ Օրբ. 12 (հրտր. էմինի, էջ 152):

— 70. Գրիգոր վարդապետ Սիւնեաց. հիշված է իբրև վկա՝ Տաթևի 844 թվի կալվածագրում.—Օրբ. 12:

— 71. Գրիգոր-Դերեմիկ Բ. աւագ որդի Աշոտ Արծրունու և թոռ Գրիգոր-Դերեմիկի Ա. եղբայր Գագիկի և Համազասպի: Աշոտի մահից հետո, երբ այս երեք եղբայրները Վասպուրականը բաժանեցին իրենց մեջ, Գրիգորին բաժին ընկավ Վան-Տոսպ գտվառը: Ջրոսսսեր և կերուխումի հետամուտ մարդ էր. իր Չափրան Գնունի ծառայի հետ, նստում էր Վանի հրապարակում և բոլոր անցորդներին ու քաղաքացիներին ճաշի հրավերելով, ուտում ու խմում էր նրանց հետ: Այսպեսով ամբողջ ունեցածը կերավ: Այն ժամանակ սկսեց իր երկիրները վաճառել իր եղբայրներին և ստացած գումարներով շարունակել կերուխումը: Մախեց մինչև անգամ Վանը և իր ապարանքները: Բոլոր իշխաններն ու ծառայները հեռացան նրանից և մնաց միայն Չափրանը: Սուտ-Շապուհը պատմում է թե ամբողջ հարստութեանը վատնելով մնաց միայն երկու ձի, մեկն իրեն Գրիգորի համար և մյուսը Չափրանի: Վերջին օրը, երբ ամեն ինչից զրկված էին, կերուխումը շարունակելու համար Գրիգորը վաճառեց Չափրանի ձի, հալուստը, զրահներն ու սաղավարտը: Հաջորդ օրը, երբ մտածում էին վաճառել Գրիգորի ձի և շրեբը, հանկարծ ա-

ձիկ վիրավոր մի անցորդ մտավ Գրիգորի վրանը և խնդրեց որ դարմանեն իրեն: Գրիգորը վերքերը կապեց, գինու բաժակը դրավ նրա ձեռքը, ինքն էլ քնարը ձեռքն առած՝ նվազում և զվարճացնում էր նրան: Օտարականը գիշերը մնաց նրա մոտ: Առավոտուն հայտնեց թե ինքը Բաղդադի ամիրան է: Արաբները արշավել են իր վրա, զորքը դավաճանել է, ինքն էլ փախել է և այժմ գնում է Պորասանի իշխանի մոտ, որ իր քեռայրն է: Հսելով Վանի իշխան Դերենիկի առատաձեռնությունը, եկիլ է Վան և այժմ ուզում է գիմել նրան ու խնդրել ձի և մարդ, որպեսզի առաջնորդեն իրեն Պորասան: Գրիգորը հայտնում է թե ինքը հենց Դերենիկն է, աղբատացած և ամեն ինչից զրկված: Այնուամենայնիվ նա տալիս է իր ձին, թուրը և մի առաջնորդ: Ա՛իրան մեկնում է: Դերենիկը և Զափրանը գնում են Բաղդադ, ծառայելու և ապրուստ ձարելու: Այդ միջոցին ամիրան էլ Պորասանի թագավորից զորք ստանալով՝ գնում տիրում է իր երկրին: Բաղդադի հրապարակում նա տեսնում է Դերենիկին և Զափրանին, ճանաչում է նրանց, տանում է իր պալատը և Դերենիկին իր զահի վրա բազմեցնելով, հրամայում է իր իշխաններին երկըրպագել նրան: Դերենիկը չէր ճանաչում նրան և պարմացած մընում էր այս տարօրինակ արարքների վրա: Այն ժամանակ ամիրան հայտնում է նրան և բոլորին, թե ինքը այն վիրավոր անցորդն է, որին նա դարմանել և ուղարկել էր Պորասան: Տալիս է նրան մեծ հարստություն և գորք: Դերենիկը գնում է, տիրում ամբողջ Վասպուրականին, ինչպես նաև պարսիկ ամիրաներից խլում Հերն ու Զարեանգը, ինչև Ուրմիայի լիճը: Ավնի ու ձեռավ Բաղդադի ամիրան և նրա հաջորդը՝ Մահմեդ արշավեց Դերենիկի վրա, գրավելու համար Վանը: Դերենիկը հաղթեց նրան և հտ քեց: Մեռավ Դերենիկը՝ իր իշխանությունը թողնելով իր որդի Աշոտին (№ 30):—Գրիգոր-Դերենի՝ Մուս-Շապհ. 39.—Դերենի՝ անդ (40), 41—50.—սեռ. Դերենի՝ անդ 41, 44, 45, 47.—Դերենի՝ անդ 39.—Դերենիկի՝ անդ 42:

— 72. Գրիգոր Միւնի, գերի տարվեց Բուղայի ձեռքով Բաղդադ.—Արժր. Գ. ժա, ժթ:

— 73. Գրիգոր Բաջրերունի. մասնակցեց Մուսէի պատերազմին (851 թ).—Արժր. Բ. գ:

— 74. Գրիգոր Գսունի, որդի Հազրի. մասնակցեց Մուսէի պատերազմին (851 թ).—Արժր. Բ. գ:

— 75. Գրիգոր, հայր Վասակ Արժրունու, որ մասնակցեց

Մուսէի պատերազմին (851 թ).—սեռ. Գրիգորի՝ Արժր. Բ. գ:

— 76. Գրիգոր, իշխան Արժրունի. գերի տարվեց Բուղայի ձեռքով Բաղդադ, ուր բանտարկվեց և հավատքը չուրանալով, մեռավ բանտում իբր նահատակ 855 թ.—Արժր. Գ. Ե, գ.—սեռ. Գրիգորի՝ Արժր. Գ. գ, ժդ.—բց. ի Գրիգորի՝ Արժր. Գ. գ:

— 77. Գրիգոր, եղբայր Աշոտի՝ մեծ իշխանի Վասպուրականի. մասնակցեց Մուսէի պատերազմին 851 թ. Բուղայի ժամանակ փախավ Ափսաղների երկիրը: Երբ Գուրգէնը տիրեց Վասպուրականին, եկավ պատերազմելու նրա դեմ. բայց առանց ընդհարվելու, հաշտվեցին.—Արժր. Բ. գ. Գ. ժգ.—սեռ. Գրիգորի՝ Արժր. Գ. ժգ:

— 78. Գրիգոր որդի Վառամի, հրամանով Մմբատ Բագրատունի սպարապետի, եկավ վերջացրեց կոշ և Արուն գյուղերի կռիվը Ղուային հարցի համար, 867 թ.—Այրարատ 144, Բանասէր 1903, 26:

— 79. Գրիգոր իշխան Սիւնի. հիշված է իբրև ժամանակակից Վասակ մեծի որդոց՝ Փիլիպէի և Սահակի, առանց ցեղը ճյուղազրկելու (թ դար).—Օրբ. ծդ:

— 80. Գրիգոր Սիւնի, եղբորորդի՝ Գուպղիզուխտի. հիշված է Տաթևի 867 թվի կալվածագրում.—սեռ. Գրիգորայ՝ Օրբ. լթ:

— 81. Գրիգոր, որդի Վասակի, տեր Սովտի. հիշված է իբր վկա՝ Տաթևի 881 թվի կալվածագրում.—Օրբ. լթ:

— 82. Գրիգոր երեց ի Տաշուայ. հիշվում է իբրև վկա՝ Տաթևի 881 թվի կալվածագրում.—Օրբ. լթ:

— 83. Գրիգոր Ամբ, իշխան Աղուանից. Գեղարքունիքում կանգնեցրել է մի խաչքար 881(?) թվին.—Այրարատ 72:

— 84. Գրիգոր Բագրատունի ատրիկ. քեռայրն է Վասպուրականի մեծ իշխան Աշոտ Արժրունու (№ 30), որ Բաղդադի գերությունից վերադարձավ 858 թ.—Մուս-Շապհ. 49.—սեռ. Գրիգորի՝ անդ:

— 85. Գրիգոր քահանա Վասպուրականի. Բուղայի օրով գերի տարվեց Բաղդադ 852 թ. չուրանալով հավատքը՝ բանտարկվեց. Աշոտ Ա-ի ժամանակ ազատվեց ու դարձավ Հայաստան.—Արժր. Գ. գ, ժե.—սեռ. Գրիգորի՝ Արժր. Գ. գ, ժգ:

— 86. Գրիգոր-Դերենիկ Գ Արժրունի, որդի Աշոտ Արժրունի մեծ իշխանի. նահապետ Արժրունիաց. փեսա Աշոտ Ա թաշուվորի Բագրատունիաց. Գագիկ Ա Արժրունի թագավորի հայրն է: Մնվել է 846 թ(SIC). Մասնակցեց Մուսէի պատերազմին 851 թ.:

Բուզայի ժամանակ իր հոր հետ գերի տարվեց Բաղդադ «852 թ»։ Վերադառնալով Հայաստան («857 թ»), տիրեց Վասպուրականին, նվաճեց Հեր և Զարևանդ գավառները, բայց խարդախությամբ սպանվեց Հերի քաղաքապետ Ապլբերսէնի ձեռքով «858 թ»։— Այս Դերենիկի համար Սուտ-Շապուհը տալիս է հետևյալ ոտմանտիկ պատմությունը։ Դերենիկը ամուսնացած էր Աշոտ Ա. թագավորի դստեր՝ Հրանուշի հետ. բայց լինելով կնամուլ, ընկնում էր շատերի հետ։ Նա սիրեց՝ Հեր քաղաքի պարսիկ քաղաքապետ և Մարանդի ու Մաղխազանի տեր Ապուսարի դուստր Գուլինարին։ Տարվա մեծ մասը անց էր կացնում նրա մոտ և իր գանձը նրա վրա էր ծախսում, արհամարհելով իր կնոջ՝ Հրանուշին։ Սա գրեց իր հղոր՝ Սմբատ Ա թագավորին։ Սմբատը զգուշացրեց Դերենիկին և երբ նա արհամարհանքով պատասխանեց նրան, Սմբատը գրեց Ապուսարի Ալի և Մահմեդ որդիներին և իրավունքով անց նրանց՝ սպանելու Դերենիկին, հակառակ պարագային սպառնալով Հերը հիմնահատակ կործանել։ Դերենիկը չլսելով իր իշխանների զգուշացումը, գնաց նորից Հեր, Ալին ու Մահմեդը, ընկան նրա վրա և սպանեցին։ Գուլինարը գնեց նրա մարմինը և ուղարկեց Վասպուրական, ուր թաղեցին Ճրպայ վանքում։ Նա թողել էր հրեք որդի. Աշոտ, Գուրգէն և Գագիկ։ Առաջինը հաջորդեց իր հոր։— Գրիգոր՝ Յհ. կթ. իբ. իթ. Արծր. Բ. գ. Գ. գ. ժդ, (1).— սեռ. Գրիգորի՝ Յհ. կթ. իթ. Արծր. Գ. ժդ, 1.— Գրիգոր-Դերենիկի՝ Օրբ. խթ.— Գրիգորայ-Դերենիկի՝ Օրբ. խթ.— Գրիգորի-Դերենիկայ՝ Օրբ. լզ.— Դերենիկ՝ Արծր. Գ. ժդ, ժէ. Սուտ-Շապհ. 67.— Դերենիկ՝ Արծր. Գ. ժդ, ժե, ժը.— Ի.— «Գրիգոր, անուանեալն Դերանիկ» Արծր. Գ. գ.— Դերենի՝ Սուտ-Շապհ. 58, 60, 62, 63, 66—71, 84.— սեռ. Դերենիկան՝ Վրդ. ծա.— Դերենիկան՝ Անանուն ժմ. 15.— Դերանիկան՝ Կիր. 46.— Դերանիկ(ն)՝ Արծր. Գ. ժդ, ժե, ժէ, ժթ, ի, իբ, իդ, իը. Գ. ժբ. Հաւաք. 33.— Դերենիկի՝ Ասող. Բ. բ. Արծր. Գ. ժդ.— Դերենիկն՝ Սուտ-Շապհ. 74. Օրբ. լէ. Օրբ. ողբ 36.— Դերենի՝ Սուտ-Շապհ. 63, 64, 71, 85.— Դերենայ՝ անդ 67, 75.— բց. և պտմ. Դերանիկն՝ Արծր. Գ. ի, իթ.— Դերանիկն՝ Արծր. Գ. ի.— Բ. Սալաթեան, Արաբ. մատ. 143, 144, 146. Արձ. Միսական 105:

— 87. Գրիգոր քահանա եղիվարդեցի. պատանի ժամանակ, երբ Այրարատը ենթարկվեց Տաճկաց բռնության, գաղթեց Մոթք գավառը, ուր ամուսնացավ. իր որդիներից է Մաշտոց

(ծն. մոտ 835 թ), որ ապա եղավ կաթողիկոս։ Գրիգորը եղել է նրա առաջին ուսուցիչը։— Օրբ. լզ. Ստեփ. սեան. (43):

— 88. Գրիգոր Մամիկոնեան, որդի Գուրգիայ. Բուզայի ձեռքով գերի տարվեց Բաղդադ։ բանտից փախչելով վերագործավ Բագրևանդ և ուղում էր ամբանալ Գաղանածակ բերդը։ Հրաման եկավ ամիրապետից, ուր որ է գտնել նրան և ձերբակալել, Այդ միջոցին մեռավ Գրիգորը։ Աշոտ Բագրատունին դիտելի զլուխը կտրեց և ուղարկեց Արարներին, լուր հանելով թե Հուսնաց մոտ փախած միջոցին բռնել և սպանել է։ Սրա վրա Բագրևանդ գավառը Աշոտին պարգև տրվեց։ Գրիգորը այսպեսով եղավ վերջին Մամիկոնեանը։— Արծր. Գ. ժա. Սամ. անեց. 91. Վրդ. խդ:

— 89. Գրիգոր, որդի Միւնեաց Ատրնեբսն իշխանի. շինեց Հաւախաղացի բերդը (թ դար).— Կղկնտ. Գ. իգ. Մխ. այրիվ. 23.— սեռ. Գրիգորի՝ Կղկնտ. Գ. իգ (հրտր. Շահն. Գրիգորոյ)։— Ըստ իս նույն է Գրիգոր Ամիրնեբսն, իշխան Միւնեաց և Աղվաւնից, որ մի խաչքար է կանգնեցրել 881 թ.— Արձ. Սմբատեանց՝ Գեղարքունի 607:

— 90. Գրիգոր եպիսկոպոս Ռշուռնեաց. հաղիվ ազատվեց Գուլինի մեծ երկրաշարժից, երբ քաղաքը հիմնահատակ կործանվեց և ավելի քան 70,000 հոգի ավերակների տակ մնացին «893 թ».— Արծր. Գ. իբ.— գրծ. Գրիգորի՝ անդ.— Ազգասպ. 1004:

— 91. Գրիգոր սարկավազ. վանահայր Գագիկի հետ միասին թարգմանեցին Ս. Մարութայի վարքը՝ ասորերենից հայերեն։ Օգնել է նրան՝ հորինելու Յայսմաուրքը (թ դար).— Վրք. և վկ. Բ. 31. Չամչ. Ա. 17, Բ. 689:

— 92. Գրիգոր Արծրունի, իշխան Վասպուրականի. սրա խնդրանք գրեց Թովմա Արծրունին իր Պատմությունը.— Արծր. յոջ. Գ. ժթ?

— 93. Գրիգոր, վանահայր Վարագոյ վանքի. Ութմանիկները բանտարկել էին նրան. Աշոտ Արծրունին աղատեց նրան (թ դար).— Արծր. Գ. ժը:

— 94. Գրիգոր Արծրունի. «հարազատ» Գրիգոր-Դերենիկի. սրա հրամանով բռնեց Աշոտ կիւրապաղատին և բանտարկեց Սեան ամրոցում (թ դար).— Արծր. Գ. ի.— սեռ. Գրիգորի՝ Արծր. Գ. ի?

— 95. Գրիգոր, եղբորորդի Գուրգէն Ապուղեղի. պատե-

բազմեց և հազթեց Աշոտ Վասպուրականի իշխանին (Թ դար).— Արծր. Գ. Ժէ:

— 96. Գրիգոր Գաղաբար Իշխանիկ, Բագրատունի, տեր Արամանակ բերդի: Մի ժամանակ սրա մոտ ապաստանեց Գուրգէն Արծրունին (Թ դար):— Արծր. Գ. Ժգ.— սեռ. Իշխանեպետն (ուղղել Իշխանեանն) Արծր. Գ. Ժգ.— Գուրեան՝ Ազգ. պատմ. 428 գտնուած է որ անունն է Իշխանիկ. իսկ զգաղաբարն հասարակ բառ է և նշանակուած է զգաղտնի կերպով: Մաքվարթ, Բագր. 139 ծան. նույնպէս գաղաբար կարգուած կամ հասկանուած է զգայաբար» կամ զգաղտաբար»:

— 97. Գրիգորիկ. իշխան Տարօնի. գնաց Պոլիս 901թ. և իր երկու եղբայրներին՝ Վասակի և Բագունիի հետ իշխեցին Լարիսայի վրա.— Տէր Սահակեան, Հայ կայսերք Ա. 369, 370, 380:

— 98. Գրիգոր, իշխան, հիշված է Ալափարս գյուղի Միքանուոր վանքի կիսատ արձանագրութեան մեջ, 901 թ. և հայտնի չէ թե ով է. տես Ազգագր. հանդ. XX, էջ 47:

— 99. Գրիգոր, իշխան Աղուանից. ներկա էր Տաթևի օժման հանդեսին («906 թ»):— Օրբ. խբ:

— 100. Գրիգոր, իշխան Աղձնեաց. իր զորքով օգնական գնաց Սմբատ Ա-ին՝ պատերազմելու համար Ափխազաց Դոտաս թագավորի դեմ, շուրջ 908 թ.— Սուտ-Շապհ. 81:

— 101. Գրիգոր-Սուփան Բ. որդի Վասակ Գաբուռի և քեռորդի Սմբատ Ա-ի. նահապետ Սիսական տան և իշխան Գեղարքունեաց: Շինարար անձ էր. շինել է Կոթայ եկեղեցին և Մաքենոցաց վանքը: (Շինութեան արձանագրութեանը 851 թվից տես Սմբատեանց, Գեղարքունի 570): Յուսուփի արշավանքի ժամանակ անձնատուր եղավ նրան. թունավորմամբ սպանվեց և թաղվեց իր շինած Ս. Շիմոն վկայարանում, «911 թ».— ՅՆ. կթ. իր, խ, խգ. Օրբ. լգ, լէ, խբ, ծգ.— Սուփան՝ Օրբ լգ.— սեռ. Գրիգորի՝ Օրբ. լբ, լգ—լը, խ.— Գրիգորայ՝ ՅՆ. կթ. խէ, ծգ.— Սուփոնայ՝ Օրբ. լգ, խ—Արձ. 901 թ. Սմբատեանց՝ Գեղարքունի 301, Այրարատ 289 (Արձ. 907 թվից, որի լավագույն օրինակն ունի Բանաս. 1903, էջ 26):

— 102. Գրիգոր, իշխան Մոկաց, որդի և հաջորդ Մուշեղի (շուրջ «894 թ»): հնազանդ և օգնական էր Գագիկ Արծրունի թագավորին՝ վանելու համար Յուսուփի արշավանքները: Օգնեց Սմբատ Ա-ին Կայսրիկների դեմ պատերազմում «902 թ»: Սըմբատի կողմից պատգամավոր գնաց ամիրապետի մոտ՝ բողոքելու

համար Յուսուփի արարքների դեմ և օգնութուն խնդրելու նրանից («912 թ»): Սակայն դիմուժը անհաջող անցավ՝ Եգիպտոսաց ապստամբութեան պատճառով:— ՅՆ. կթ. ծե. Արծր. Գ. իը.— ՅՆ. կթ. իը (զրոււմ է Գրիգոր իշխան Հայոց):

— 103. Գրիգոր եպիսկոպոս. քարոզեց Մաղ ազգին և ժըկըրտեց նրանց՝ գործակցութեամբ Սմբատ Ա-ի (մ. 914) և Ուխտանէս եպիսկոպոսի.— սեռ. Գրիգորի՝ Ուխտ. Ա. ա:

— 104. Գրիգոր, Տարօնի իշխանական ցեղից. Հունաց զորավարն էր, որին հաղթելով Բուլղարաց Սամուէլ ցարը՝ արշավեց մինչև Պելոպոնէս (916 թ).— Գեղեցի, Հմտ. Բուզ. պատմ. 256:

— 105. Գրիգոր, որդի Սահակ-Սևադայի, որ Գարդմանի իշխանը և Աշոտ Երկաթի աներն էր: Օգնեց Շապուհի որդի Աշոտին՝ ընդդէմ Աշոտ Երկաթի «922 թ»:— Հորը հետ միասին ապրատամբեց Աշոտի դեմ, բայց պատերազմի մեջ բռնվեց ու կուրացվեց «923 թ».— ՅՆ. կթ. կ. Կղկնտ. Գ. իգ. Մխ. այրիմ. 23.— սեռ. Գրիգորայ՝ ՅՆ. կթ. ծը:

— 106. Գրիգորիկ Բագրատունի, որդի Վահան Բագրատունու. հոր մահից հետո ժառանգեց Տարօնի իշխանութունը: Թեև արտաքուստ հունաց բարեկամ, բայց ծածկապես զաշնակից էր Արաբներին: Հանկարծ ձերբակալեց Գրիգոր Արքայիկ պատրիկի որդիներին: Արքայիկը բողոքեց Հռոմ կայսեր (886—912) և նա հայ իշխաններին խաղաղացնելու և միանգամայն Գրիգորիկի նման հանդուգն մի իշխան Արաբներից բաժանելով իրեն հետ կապելու համար, Սմբատ հայ և Կոստանդին հույն իշխաններին Տարօն ուղարկեց: Սրանք հաջողեցան Գրիգորիկին հանդարտեցնել, իր Աշոտ որդու հետ Պոլիս հրավիրել, ուր կայսրը Գրիգորիկին ժազխտորոս և Տարօնի զորավար տիրոջները շնորհեց, միանգամայն և ժառանգական թողակ կապելով՝ Տարօն ուղարկեց: Գրիգորիկը մեռավ Ռոմանոս կայսեր ժամանակ (932 թ):— Չամչ. Բ. 725—6, Տէր Սահակեան՝ Հայ կայսերք, Ա. 367, Բ. 233, 483:

— 107. Գրիգոր Արքայիկ պատրիկ, տես նախորդը:

— 108. Գրիգոր, իշխան Խաչնի. հյուրընկալեց Անանիա Մոկացի («946—968 թ») կաթողիկոսին, երբ սա գնաց Աղուանից կաթողիկոսական վեճերը բառնալու.— Օրբ. ծա:

— 109. Գրիգոր, հիշված է անորոշ ձևով՝ Օրբ. ծա (Անանիա Մոկացու ժամանակ). Վրուժեան հասանէ ի թագաւորէն Վասպուրականի և Արծրունի՝ Գրիգոր հոյեցեալ, եթէ զվախահան-

եալ՝ մնայ դին նորա քեզ»։—Ո՞վ է Գրիգորը. գուժկանը թե թա-
ղավորը։

— 110. Գրիգոր, եպիսկոպոս Տաշրաց գավառի և առաջնորդ
Սանահնի վանից. հաջորդեց Պողիկարպոսին և նստավ 970 թվին.
— Չարբ. Թրգմ. 538, Մովսէսեան, Լոռիի կիւր. թգ. 23:

— 111. Գրիգոր Պահլաւունի (Համգա), որդի Ապուղամբի և
հայր Վահրամ զորավարի Գագկայ Ա և Բ. պապ Գրիգոր մագիստ-
րոսի. կինն է Շուշան: Շինել է հոր հիշատակին՝ Անիի Ապու-
ղամբնց Ս. Գրիգոր եկեղեցին: Ծնվել է 941 թ. և մեռել 982
թ. ըստ Չամչ. Բ. 851 և Ալիշան՝ Շնորհ. 12:—Մագ. թղ. ժա.
— Գրիգորիոս՝ անդ.—սեռ. Գրիգորի՝ անդ.—Գրիգորոյ՝ Ասող. Գ.
խա:—Մագ. թղ. յոջ. էջ ժե—ժզ:—Իր մի անթվական արձանա-
գրութունը տես Շիրակ 53 և իր կնոջ արձանագրութունը՝ 994
թվից՝ տես Շիրակ 52: Իբր սպարապետ հիշված է 981 թ. Կուա-
շի արձանագրութան մեջ (Այրարատ 146): Ա՞յս է արդյոք Գրի-
գորիս Պահլաւունեաց, գրիչ թե ստացող Եղիշէի Անձևացեաց
օրինակի, որ հիշված է նույն տեղում, ըստ Գալֆայեան՝ Եղիշէ
տպ. Թէոդոսիա 1861, էջ 4—է (կեղծիք ըստ Ակինեան՝ Եղիշէ
Ա. 109):

— 112. Գրիգոր իշխան. Վասպուրականի Աշոտ թագավորի
հրամանով, Արլխարիբ սպարապետի հետ գնաց Գողթան Արու-
տլուփ ամիրայի դեմ, բայց բռնվեց և ապա փրկանքով աղաւ-
վեց «983 թ».—Ասող. Գ. ժգ.—գրծ. Գրիգորի՝ անդ:

— 113. Գրիգոր հայր, հանել է Հայաթաղի առուն, ինչպես
հիշված է Բերականի իր արձանագրութան մեջ, 935 թ.—
ZAPh 2, 42, Բանասէր 1903, 28:

— 114. Գրիգոր որդի Եղիա քահանայի, որ ստացավ մի
Աւետարան, 986 թ.—Չեռ. Սանաս. 1ր:

— 115. Գրիգոր մաժիստոս, որդի Աշոտ իշխանի Տարօնոյ,
եղբայր Բագարատի (տես այս անվան տակ, էջ 358, № 17, ուր
Տէր Սահակեան, Հայ կայսերք Բ, ուղղել էջ 233, 236): Կարգվեց
Թեսալոնիկէի կառավարիչ և իր որդի Աշոտի հետ գնաց Բուր-
գարնեբի դեմ պատերազմի, ուր և սպանվեց՝ 996 թ. (տես Աշոտ
№ 51).—Ասող. Գ. լգ.—սեռ. Գրիգորոյ՝ անդ:

— 116. Գրիգոր քահանա, ճարտար քարոզիչ (ժ դար).—
Ասող. Գ. է:

— 117. Գրիգոր իշխան աղուան, հայր Սինեքերիմի (ժ դար).
— սեռ. Գրիգորոյ՝ Օրբ. ծա:

— 118. Գրիգոր, նշանավոր վարդապետ, «յոյժ իմաստուն
բանիւք» (ժ դար).—Հաստ. բ:

— 119. Գրիգոր, եպիսկոպոս Ամատունեաց (թ դարի վեր-
ջում).—Արծր. Գ. իթ. Այրարատ 196 բ:

— 120. Գրիգոր Ապուհամգայ Արծրունի, որդի Վասակի
Արճուն ավանում ավանալով՝ ապստամբեց Գագիկ Արծրունու
դեմ, բայց հաղթվեց և նվաճվեց: Աղջիկը Շահիշան՝ կինն էր
նույն Գագիկի (ժ դար).—Արծր. Գ. ի.—սեռ. Գրիգորի՝ Արծր.
Գ. գ.—Ապուհամգայի՝ անդ.—Տես և Չեռ. Վենետ. Բ. 1171:

— 121. Գրիգոր, արքեպիսկոպոս Հայոց Նիկոպոլսի (ժ դար).
լատին եկեղեցու սրբերից է և այժմ համարվում է պաշտպան
Բիթիվիէի.—Ալիշան, Յուշիկք Ա. 73:

— 122. Գրիգոր Ա. կաթողիկոս Աղթամարի. հաջորդ Յով-
հաննէս Ա-ի և նախորդ Ստեփաննոս Ա-ի (ժ դար).—Հաւաք.
59 (կեղծիք):

— 123. Գրիգոր (սուրբ) Նարեկացի, որդի Խոսրով եպիս-
կոպոսի Անձևացեաց. ծնվել է «951 թվին». մանուկ հասակից որբ
մնաց մորից, ինչպես ակնարկում է ինքն էլ Նարեկ ՄԱ. «Առ
մայրն իմ որ երկնեաց, եթէ կասեցան գթութիւնքն ընդ նա-
հանջել կենդանութեանն»: Աշակերտեց Անանիա Նարեկացուն,
որ իր մոր հորեղբորդին էր և Նարեկայ վանքի ու դպրոցի հիմ-
նադիրը: Նշանավոր եղավ իբրև սրբակյաց վանական նույն վանքի
և խորհրդապաշտ (միատիկ) բանաստեղծ: Ժ դարի մեր նշանա-
վոր մատենագիրն է. իր գործերն են Նարեկ աղօթագիրքը
(գրված «1002 թ»), Մեկնութիւն Երգ երգոցի («977 թ»), Պատ-
մութիւն և ներբող Ապարանից Ս. Խաչին, Գովեստ երգաբանու-
թեան Տիրուհոյ կամ Գովեստ կուսի, Ներբողան գովեստի ի
համօրէն գունդս առաքելոցն, Բան նուիրական դովեստի ի մեծ
հայրապետն Ս. Յակոբ Մծբնայ, Բան խրատու վասն ուղիղ հա-
ւատոյ և մօքուր վարուց առաքիւնութեան (երկբայելի), Մեկ-
նութիւն Ո՞վ է դայի, Ընդդեմ Թոնդրակեցոց, Ներբող Շողակա-
թի, Խրատք վասն աղօթից և վասն արտասուաց յուսոյ և սիրոյ
(Չեռ. Վենետ. Բ. 1059), Տաղ գալստեան Հոգւոյն «Յանկարծա-
հնչեաց հայրաշարժ բղխումն հրահոսավտակ բոցաշաւիղ եռանդն»
(Չեռ. Վենետ. Բ. 1064), Երկինքն ի յերկիրս և երկիրս ի յեր-
կինքն, վայրէջք ի խոնարհ և վերելք ի բարձունս (անդ), և այլ
դանձեր ու տաղեր, որոնց մեծ մասը հավաքված է մի հատորի
մեջ՝ «Գրիգորի Նարեկայ վանից վանականի մատենագրութիւնք»

(տպ. Վենետիկ 1840): Տես նաև Տաշեան, Յուզ. 1075 բ: Այս բու-
 լարի մեջ նշանավոր է Նարեկը, որ ինչպես ցույց տվեց Ֆրանսա-
 հայ մի բանաստեղծ (Մաղիկ 1895), ԺԱ դարի համաշխարհային
 գրականութեան գլուխ գործոցն է: Ունեցել է 30-ից ավելի տպագ-
 րութիւն: Հայոց մեջ նա համարվել է երկրորդ Աւետարան: Հա-
 կապես նրա երկու գլուխները (Որդի Աստուծոյ և Ընկալ քաղց-
 րութեամբ) ամենօրյա աղոթքի նյութ էին մինչև անցյալ դարի
 վերջերը: Նաբեկի ճոխ և խորիմաց լեզվի պարզաբանութեան հա-
 մար հները կազմել էին «Լուծմունք և բացայայտութիւնք բառից և
 բանից խրթնածածուկ խորոց աղօթից Նարեկացւոյ», որ տպված է
 Պոլիս 1830 = 1700 թվի հրատարակութեան վերջում, էջ 145—216:
 Մրանից շատ ավելի ընդարձակ և արժեքավոր են Յակոբ Նալ-
 եանի (Պոլիս 1745) և Ն. Գ. Աւետիքեանի (Վենետ. 1801, երեք
 անգամ տպված) մեկնութիւնները: Նարեկը թարգմանված է
 նաև աշխարհաբարի և մի քանի անգամ: Հիշատակելի են հա-
 կապես 1) Միսաք Գոչուհեանի (Քասիմ) թարգմանութիւնը, տպ.
 1902 և 2) Թորգոմ եպիսկոպոսի թարգմանութիւնը (տպված է
 երկու անգամ. երկրորդ տպագրութիւնը՝ Երուսաղեմ 1931):
 Կա նաև ֆրանսերէն մասնական թարգմանութիւնը, հանդերձ
 ուսումնասիրութեամբ, որ արժանացել է Պարիզի Ակադեմիայի
 մրցանակին: Կան և ուրիշ աշխարհաբար թարգմանութիւններ.
 որոնք անտիպ են: Հներից ավանդված է մեզ դարձյալ Նարեկ տա-
 ղաչափյալ, թեև ինքը Նարեկը արդեն տաղաչափութիւն է ըստ
 Մ. Արեղեանի՝ «հինգվանկանի անդամների ազատ դասավորու-
 թեամբ» (տես իր հոդվածը՝ Ազգ. հանդ. XXVI, էջ 135): Նարեկի
 բուն վերնագիրն է. «Գրութիւնք յոգնաթախանձ բանից օգտա-
 կարաց, ապաշուանաց, հոգեշահ խրատուց, անձին սագտանաց,
 զղջականաց կանոնաց կենաց, կամաւորութեամբ յանձնառու-
 թեանց, սներկութից յայտնութեանց, մեղանաց խոստովանու-
 թեանց, ցուցմունք գաղտնեաց, տարածմունք ծածկեցելոց, յանդի-
 մանութիւնք թագուցելոց, սպեղանիք զօրաւորք՝ վիրաց անբժշ-
 կականաց, դեղք ազդողականք՝ ցաւոց անտեսականաց, հնա-
 րաւորութիւնք բազմամասնեայ երկանց վտանգից, ի դիմաց
 կարեաց ամենից ընութեանց առիթք արտասուաց, պատճառք
 աղօթից, ի խնդրոյ հայցմանց հարց միանձանց և բազմաց անա-
 պատականաց ասացեալ մասեան որքեղութեան»: Այս վերնագրից
 պարզ երևում է զրքի նյութն ու նպատակը. դա ճշնավորների
 համար պատրաստված ողբ ու աղոթք է: Ունի 95 դրուխ: Առա-

ջին գլուխը վերնագրված է. «Ի խորոց սրտից խօսք ընդ Աս-
 տուծոյ». և բոլոր հաջորդ գլուխներն էլ կրում են «Վերստին
 յաւելուած կրկին հեծութեան նորին Հսկողի, առ նոյն աղերս
 մաղթանաց բանի, ի խորոց սրտից խօսք ընդ Աստուծոյ վերնա-
 գիրը: Այս գեղեցիկ բացատրութիւնը (ի խորոց սրտից խօսք
 ընդ Աստուծոյ) ավելի հետո ուրիշ հեղինակներ էլ գործածում
 էին: Տալիս եւ այստեղ առաջին աղոթքի առաջին տողերը՝ կցե-
 ւով նրանց՝ Թորգոմ եպիսկոպոսի թարգմանութիւնը.—

Ձայն հառաչանաց հեծութեան սրտի՝ ողբոց աղաղակի քեզ
 վերընծայեմ, տեսողք գաղտնեաց. և մատուցեալ եղեալ ի հուր
 թախծութեան անձին տոչորման՝ զպտուղ ըղձից ճենճերոյ սա-
 սանալ մտացս, բուրվառաւ կամացս առաքել առ քեզ: Այլ հո-
 տոտեսցիս հայեսցիս, զթաժ, քան ի պատարագն բոլորապտուղ
 մատուցեալ ծխոյն բարդութեան: Ընկալ զսակաւամասնեայ բա-
 նիցս յօղուած քեզ ի հաճութիւն և մի ի բարկութիւն:

ԹԱՐԳՄԱՆՈՒԹՅՈՒՆ

Սրտիս հեծեծալից հաւաչանքներուն ողբաձայն աղաղակը
 Քեզի կը վերընծայեմ, ո՞վ գաղտնիքները տեսնող Տէր, և այրուող
 հոգիւս թախծութեան կրակին վրայ դնելով սասանած մտքիս
 ճենճերոզ իղձերուն պտուղը, կամքիս բուրվառովը քեզ կը ձօնեմ
 զայն: Գթած, հին Օրէնքի ողջակէզին թանձրածուխ զօհէն աւե-
 լի, իմ այս ոլատարագիս նայէ, և հոտոտ՛ զայն: Հաճութեամբ և
 ոչ թէ բարկութեամբ ընդունէ այս սակաւամասն խօսքերուն յեռ-
 ուածքը:

Երեք տեսակ լեզու ունի Նարեկացին. 1) ճոխ, փարթամ,
 պերճ զրաբար, 2) արդի աշխարհաբարին գրեթե նման պարզ ու
 հասարակ լեզու, 3) իր ժամանակի գավառական բառերով լցված
 մի լեզու, որ մեզ համար անհասկանալի է մնում: Առաջինի օրի-
 նակը տվինք, մի մի փոքրիկ նմուշ էլ մյուս երկուսից:

ՎԱՐԳՄԱՎԱՍԻՒ ՏԱՂ

Այդ սօս ու տօսախ ծառերոյ
 Վարդագոյն ոսս. արձակեցին.
 Այդ նոճ ու բողբոջ ասրօսդ
 Ձարդ առեալ վարդն շուշանին:
 Շուշանն շողէր հովտին,
 Շողողէր դէմ արեգականն.
 Այն հիւսիսային հաւէն,

Հով հարեալ գոհար շուշանին.
 Յայն հարաւային լուսնէն,
 Բաղցր օդով ցօղէր շուշանին.
 Շուշանն շաղով լցեալ,
 Շող շաղով և շաղ մարդարտով.
 Մաղկունքդ ամէն շաղ տոբին,
 Շաղն յամպէն, ամպն յարեգակնէն,
 Աստեղքն ամէն շուրջ առին,
 Դէմ լուսնին գունդ գունդ բոլորին.
 Գունդ գունդ խաշածն զնդռակ,
 Յօրինուած երկնից շուրջանակ:

Յունիցն նրբնից ի մի կից կամար,
 Նէճեմ թէ նէճեմ մէջօրէի ժամն:
 Չհռացն եղիշոյ կամարակապ կապէր,
 Ատիճաղ պատիճաղ, ստղի խողի երգով:
 Շուք տարրաշրշոյ զեղ մէջ ասոյ զկէտ,
 Կէտ կատարելոց կցորդակցեալ և էակցեալ մէտ*:

Նարեկի լեզուն այնքան պերճ ու շքեղ է, որ ոչ մի թարգմանություն կարող չէ հասնել նրան: Նախանը, որին կրկնում է նաև Քորգոմ եպիսկոպոսը, այսպես է կնքում իր մեկնությունը. «Աղամանդէ պալատին խնցիէ դուռ շինեցի»:—Նարեկացին նյութ է դարձել նաև ժողովրդական զրույցների և երգերի. հիշենք այստեղ նախ աղափրիների առասպելը (տես Չարբ. Հին դպր. էջ 539), երկրորդ՝ քրդի հավի պատմությունը, որ հիշում է Սարգիսեան, Չեռ. Վեներտ. Բ. 587, բայց կիսատ. «Սքանչկիացն Աստուծոյ պատմութիւն որ եղև ի ձեռն Գրիգորի Նարեկացւոյն: Որ յետի ժամանակս քորդ մի տիբէր Նարեկայ, և հաւ մի այն քուրդն՝ իւր շինականն՝ հտ ի թուխս դէել... և ձագ յարոյց սրբոյն Գրիգորի: Իսկ ժողովրդական երգերի մասին տես Տեղնկ. Արմֆանի, 1940, № 4—5, էջ 63—64:—Նարեկացին մեռավ «1003 թ», 53 տարեկան հասակում և թաղվեց Նարեկայ վանքում, ուր այժմ էլ ցույց են տալիս գերեզմանը (Սրուանձտեանց, Հնոց և նորոց, էջ 14):—Գրիգոր՝ Գր. նար. մատ. 268, 367, 422, նաև 420 (իրրև ծայրանուն). Խոսք. պտրգ. 67 (Տաշեան, Տուց. 1073 ր հիշում է Գրիգոր Անձևացի անունով. իսկ էջ 1073 ր չի հիշում. որից

*)Նարեկացու անձանոթ բռուրի բացատրությունը տես իմ «Նարեկի նոր բռուր» Վեներտ. 1913. հտ. Ա. էջ 142-155.

հայտնի է թե տարբեր անձ է ընդունում, բայց ճիշտ չէ). Մամ. անեց. 103. Ուռն. 179. Լմբ. 158. Մտթ. Կարբ. 98. Կիր. (68). Պտմ. լմբ. 232. Յայսմ. փեար. 27. Մխ. այրիվ. 71. Օրբ. ժմ. 11. Տաթև. ամ. 572, 661. Առաք. նար. 473, 475. Հաւաք. 37, 59. Առաք. պտմ. 460. Մին. համդ. 116.—Գրիգորիս՝ Մամ. անեց. 105. Սմբ. պտմ. 81. Առաք. նար. 474—5.—Արքուն՝ Նար. հբ. (Մատ. էջ 186).—Հսկող՝ Նար. բ—հդ, հզ—դա և դդ—դե՝ զլուխների վերնագրում և հբ զլիսում (մատ. էջ 186).—Նարեկացի՝ Ամիրս. անգ. 134.—սեռ. Գրիգորի՝ Գր. նար. մատ. 1, 271, 371. Իրրև ծայրանուն՝ Գր. նար. մատ. 455, 458, 461, 469. Գիրք թղ. դր. Ճշ. 662. Լժ. նար. ա. Մաշտ. 347, 823. Պտրդ. 513, (521), 547, 562, 569, 628, 690. Ժմ. 879, 882, 885, 946. Յայսմ. փեար. 27. Լմբ. մատ. 218. Իսիւք. յրբ. 283 յիշ. Վրդն. աշխ. 514. Յհ. արճիշ. 7, 31. Մեծոփ. 43. Սիմ. ապար. 140. Ջուղ. 5, 106.—Գրիգորիսի՝ Սիմ. ապար. 135.—բց. ի Գրիգորի՝ Յայսմ. օգոստ. 24. Սիմ. ապար. 139.—Չամչ. Բ. 1022. Չարբ. Հին. դպր. 538—549. Ազգեր. Լիակ. վրք. սրբ. Ե. 321—329. Հայապ. 200:—Նարեկի գրական վերլուծությունը տես Արեղյան, Ազգադր. հանդ. ԻՁ (1916), էջ 85—136:

-- 124. Գրիգոր, հեղինակ խրատների. ոմանք համարում են Նարեկացին, ոմանք Սկևռացին և կամ մի ուրիշ անձ.—սեռ. Գրիգորի՝ Գր. նար. մատ. 483.—կա նաև Գրիգորի՝ ծայրանուն Ս. Կոյսի ներբողիանի՝ Յայսմ. օգոստ. 31:

-- 125. Գրիգոր մագիստրոս Պահլաունի, որդի Հասանի. իր պատրոնի բարեխօսութեան՝ համար շինել է մի եկեղեցի, ինչպես հիշում է ինքը Կեչառուի մի արձանագրության մեջ՝ 1003 թ. (տարբեր է № 139 Գրիգոր Մագիստրոսից, ըստ Յովսէփեան, Խաղրակեանք 71):—Տես և Այրարատ 259:

-- 126. Գրիգոր, թագավոր Փառխոսի, որդի Իշխան-Սևադայի և եղբայր Սենեքերիմ թագավորի Փառխոսի. մեռել է 1003 թ.—Ասող. Գ. խբ. Կղկնտ. Գ. իգ (չունի էմին). Վրդ. ծղ.—սեռ. Գրիգորի՝ Ասող. Գ. ժէ.—Գրիգորոյ՝ Վրդ. ծղ:

-- 127. Գրիգոր, պատրիարք Երուսաղէմի 981—1006 թ. (ըստ Աղաւանանի):

-- 128. Գրիգոր Գ. եպիսկոպոս Սիւնեաց, հաջորդ Յակոբ Բ-ի. նստել է «1003—6 թ». ջնջեց ավազականոց ճուր բերդը.—Օրբ. խէ, ծգ, հա.—սեռ. Գրիգորի՝ Օրբ. խէ, ծգ—ծե.—Գրիգորոյ՝ Օրբ. ծգ:

— 129. Գրիգոր Վաեռամ պատեմիկն, հիշված է այսպես Գրիգոր Մագիստրոսի մեծ արձանագրութեան վերջում, Հայոց թառ. 1013 թ.—հավանաբար արձանագրութունը փորագրող վարպետի ստորագրութունն է:— Այրարատ 355:

— 130. Գրիգոր Ա Սիսական իշխանաց իշխան, որդի Աշոտի իշխանաց իշխանի, եղբայր Սմբատ Բ թագավորի Սիւնեաց և քեռորդի Վասակ Ա թագավորի Սիւնեաց: Եղբոր մահից հետո եղավ թագավոր Սիւնեաց: Հիշվում է իբրև վկա՝ Տաթևի 1019 թվի կալվածագրում.— Օրբ. ծե, ծե, ծը.— սեռ. Գրիգորի՝ Օրբ. խղ.— Գրիգորոյ՝ Օրբ. ծթ. Վրդ. ծթ:

— 131. Գրիգոր, հիշատակված է հասպիս քարե մի խաչի արձանագրութեան մեջ՝ 1027 թ. խաչը պահվում է Թէոդոսիայի թանգարանում.— Բժշկեան, Ճանապ. Ի Լեհ. 347:

— 132. Գրիգոր վարդապետ, միաբան Մարմաշինու. վանահայր Սոսթենէսի հետ միասին եկան Յովհաննավանք՝ կարգավորելու համար երկու վանքերի սահմանային վեճերը (1033). — Զքր. սարկ. Գ. 10 (տես Առակ):

— 133. Գրիգոր, թոռ Զուտասի. հիշված է Շիրակի նախնական գյուղի մի արձանագրութեան մեջ, 1035 թ.— Շիրակ 136:

— 134. Գրիգոր երեց, որի որդիներին ժառանգաբար Անիի Ս. Փրկիչ եկեղեցու եկեղեցական կարգեց Ապղարիպ մարզպանը, 1035 թ.— Արձ. Շիրակ 82:

— 135. Գրիգոր Ծաղիկ (սեռ. Գրիգորոյ Ծաղկան), եղբայր Մուկաթի. Անիում ունեցած իր գանձագին կրպակները նվիրեց Բազնայրին, 1042 թ.— Արձ. Շիրակ 114:

— 136. Գրիգոր Պահլաունի, որդի Վահրամ սպարապետի, եղբայր Ապուղամրի և Ամբատ մագիստրոսի: Այս Գրիգորի առողջութեան և կյանքի երկարութեան համար է, որ Աբուղամրը նվիրեց Կառնուտի արտը Առաքելոց եկեղեցուն, 1031 թ.— Շիրակ 60:— Մեռավ հոր հետ Հունաց պատերազմում՝ ընդդեմ Դուլինի ամիրայի և հոր հետ էլ թաղվեց Մարմաշէնի վանքում («1045 թ»):— Սմբ. պտմ. 64. — գրծ. Գրիգորի՝ Ուռհ. 98: Ուռհի մի դեղագիր արար Յեսսէ բժշկից՝ Տաշեան, Յուլց. 601, 1154, Յովհաննեան, Հետազօտ. նախն. ոսմկ. Ա. 136, Բ. 415—420, Մագ. թղ. յուշ. էջ իդ:

— 137. Գրիգոր Պահլաունի (Համզե մանուկն), որդի Գրիգոր Համզայի և հորեղբայր Գրիգոր Մագիստրոսի, եղբայր Վահրամ և Տիրգրան Պահլաունեաց. մեռավ մանուկ հասակում.— սեռ. Գրիգորի՝ Մագ. թղ. ծա:

— 138. Գրիգոր որդի Իքամի(?). մի խաչքար է կանգնեցրել Գեղարքունիքում, 1046 թ.— Սիսական 73:

— 139. Գրիգոր Մագիստրոս, որդի Հուլում Վասակի, Պահլաունեաց տոհմից. կոչվում է նաև Գրիգոր-Մարցէն Պահլաունի կամ Բջնեցի (տես Մագ. թղ. յուշ. էջ ԼԵ, ծանոթ.): Հոր մահից հետո, միաբանելով ուրիշ նախարարների հետ, թագավորեցրեց Գագիկ Բ. ին («1043 թ»), որ հետո թշնամացավ նրա հետ: Գրիգորը թողեց Այրարատը և քաղվեց Տարօն, ուր շինեց Ս. Կարապետը և ուրիշ վանքեր: Ինքն է շինել նաև Կեչառուի եկեղեցին: Տարօնից էլ հալածվելով՝ գնաց Պոլիս և մտավ հունաց կայսեր ծառայութեան: Իր քաջագործութուններով արժանացավ մաղիստրոս, դուքս և կիտոսոս*) տիտղոսներին: Նա աշխատեց Պոլսում հարթել Անիի վեճը և փրկել Գագիկին, բայց անկարելի եղավ: Անիի գրավումից հետո, իր հայրենի բերդերը (Բջնի, Կայկան, Կայծօն) հանձնեց հունաց, Տարօնի իշխանութունն էլ թողնել Մամիկոնեանին և քաղվեց Միջագետք: Այստեղ հալածանք հանեց Թոնդրակեցոց դեմ, 1051—52 թվերին: Միջագետքում ապրեց մինչև իր մահը՝ «1059 թ»: Գերեզմանը ցույց են տալիս Բասենու կամ Հասանդալայի վանքում, ուր մի հսկայական դամբան է (Հնոց և Նորոց 14): Մագիստրոսը ԺԱ դարի մեր նշանավոր մատենագիրներից է: Նա նշանավոր է նախ նրանով, որ աշխարհական լինելով հանդերձ, մատենագիր է, ինչ որ հազվագյուտ բացառություն է մեր հին կյանքում: Երկրորդ, նա նշանավոր է նրանով, որ ոչ միայն հմուտ է կրոնական գիտություններին, այլ և արտաքին գիտություններին, սկսած հունական դիցաբանությունից մինչև բժշկական գիտությունը: Նա հիմնել էր Բջնիում և Տարօնում «Ճեմարան», այն է արդի բառով «ժողովրդական համալսարան», ուր դասախոսում էր գանազան գիտություններ: Իր գործերն են՝ Նամականի կամ Թուղթք, տաղեր (հատկապես «Մեծ են գործք»), գանձեր (որոնցից մեկը տես Ձև. Դաղհան, Ա. 36 ա), շարականներ, Մեկնութիւն Քերականին, թարգմանություն Պատտնի Տիմեոս, Եւթիփոն, Սոկրատայ պատասխանի, Մինոպա և Օրէնք, Եւկլիդէսի Երկրաչափութիւն աշխատութեանց,

*Մանթ.— Այս տիտղոսը (կիտոսոս) վրիպակով դարձել է «Վիկտորիան» Զարբ. Հին. դպր. 573, ըստ նկատողութեան Ստ. Կանայեանի (էր օրինակի լուսանցքում գրված իր ձեռքով):

Ներբողեան ի Ս. Խաչն աստուածընկալ են (տես Տաշեան, Յուզ. 1074—5)։ Այն ժամանակ ընդունված սովորութեան համաձայն, իր լեզուն է սաստիկ մութ և խրթին. իսկ մի քանի փոքր գրութեանց մեջ ուղղակի անհասկանալի։ Այսպես հույն Կիրակոս զպրին գրած իր «Դամագտականը», որ ժամանակակիցները չհասկանալով, Կիրակոսը ստիպվեց դիմել հեղինակին և խնդրեց նրա բացատրութեանը։ Մագիստրոսը «հայերենի» թարգմանեց իր գրվածքը։ Այս թարգմանութեան առաջին կեսը հասել է մեզ գտավ ու հրատարակեց Նորայր, Բանասէր 1900, էջ 119—140 և յս զերնագրով. «Գր. Մագիստրոսի Գամագտական թղթին մեկնութիւն ի նմին իսկ ի Մագիստրոսէ»։ Գրվածքի երկրորդ կեսի թարգմանութեանն էլ տվեց Մէնէվիշեան առանձին գրքով. «Գր. Մագիստրոսի Գամագտականի ամբողջական լուծումը» (Վիեննա 1912)։ Երկրորդ անհասկանալի գրութեանն է «Մրգուզ փանաքը», որ լուծեց Աճառեան, Հանդ. ամս. 1923, էջ 241—256։ Անթմանալի է Գնուժ դեռ Բառուկանը, որ իբրև նմոյշ դնում եմ այստեղ.

Բառուկան բաղդատական բաղադանեալ բարգաւաճեալ,
 Բարառարար բախոհական ներբուն բայի շարամանեալ,
 Բարեհամ բուժող հլու բարշոկ զեղոյ ձեզ ընձեռեալ,
 Բեղեկ բազմակ բեղուն բակաղեթիւ քեզ նուիրեալ.
 Ներուն նամակ նիտան նորին նաքոր անբուժական,
 Նախրուն նուէր նիսեան նմին նետիւ անփտական,
 Ներձուն նպաստ նաջան նեոին նարին կիզողական,
 Ներլուն նաթ աննակին նոյեան նմին իւր պահապան։

Նրա և նրա գործերի մասին տես Օարբ. Հին զպր. 572—586, Քրդմ. 616, 720։ Նրա թղթակցութեանը Ասորոց պատրիարք Յովհաննէս Ժ Բար-Շուշանի հետ դավանաբանական հարցերի շուրջ՝ տես Տէր-Մինասեանց, Հայոց հիկեղ. յարար. էջ 237—241։ Նրա բժշկական դիտութեան մասին՝ տես բժ. Լ. Յովհաննիսյանի հոդվածը Տեղեկ. համալս. № 1, էջ 120—134։ Նրա ընդարձակ կենսագրութեանը տես Կ. Կոստանեանց, Մագ. թղ. յոջ. էջ 26—48։ Գրքոյ՝ Մագ. խչ. 87. Մագ. թղ. Ե, խդ, կէ. ծայրանուն ձե, ձէ թղթերի. Եար. (հիշված սկիզբը՝ իբր հեղինակ). Լաստ. Ժ, Ժգ. Մամ. անեց. 107—8. Ուռն. 67, 87, 104, 107, 183. Շնորհ. վիպ. 1103. Սմբ. պամ. 67. Վրդ. ձե. Տաթև. հարց. 637, 639. Օրբ. ողբ 59.—Գրիգորիս՝ Սմբ. պամ. 53. Վրք. շնորհ. 12.—Մագիստրոս՝ Մագ. քեր. 239. Դաւ. քեր. 79, 100. Լմբ. մատ.

525. Մամ. անեց. 112. Անան. քեր. 137. Օրբ. ողբ 61. Յայսմ. յուլ. 30. Երզն. պաճո. 87. Յկ. կր. 20 (ասում է թե Գորոնքի = Հասան-Ղալա Ս. Մարիամ եկեղեցին Մագիստրոսի մայրն է կառուցել)։—սեռ. Գրիգորի՝ Մագ. քեր. 223. Մագ. մեծ են. յոջ. էջ 79. Լաստ. իա. Շնորհ. վիպ. 1419. Վրք. շնորհ. 18. Ուռն. 12, 38, 154, 155, 190, 213. Միխ. աս. իթ (=իւր). Մամ. անեց. 113. Ոսկ. գծ. 457. Կեր. 54. Վրդ. ծը. Վրդն. աշխ. 503. Մխ. այրիվ. 76. Յայսմ. յուլ. 30. Սմբ. պամ. 29, 57.—Գրիգորայ՝ Պամ. լմբ. 226.—Գրիգորայ՝ Մագ. թղ. 5. Գիրք թղ. ձգ (յիշ.). Մխ. անեց. 4. Մխ. այրիվ. 73. Ուռն. 298, 329. Վրդ. ձթ.—բց. ի Գրիգորե՝ Մագ. թղ. ա, ծբ.—գրծ. Գրիգորի՝ Ուռն. 11. Սմբ. պամ. 29.—Այրարատ 260, 271.—Հայապ. 332, 414.—Արձ. Սմբատեանց՝ Գեղարքունի 319, 349, Չամչ. Գ. 892—968.

— 140. Գրիգոր, եպիսկոպոս Մոկաց և Մանազկերտի. թղթակից Գրիգոր Մագիստրոսի, որ նրան է ուղղել իր լ—լի նամակները.—Մագ. թղ. (1, 1ա), 1բ, 1գ, (1դ), 1ե։

— 141. Գրիգոր Տէր, եպիսկոպոս, որին շատ խիստ մի նամակ ունի Գրիգոր Մագիստրոսը. հայտնի չէ թէ ով է. բայց թվի թե Յովհաննէս է Միւնեաց եպիսկոպոսի հակառակորդներից էր.—Գրիգոր, սեռ. Գրիգորայ՝ Մագ. թղ. ժգ։

— 142. Գրիգոր Տէր, թղթակից Գրիգոր Մագիստրոսի. հիշված է իբրև ընկեր Ստեփաննոս արքեպիսկոպոսի և այս երկուսին են ուղղված նրա իէ—իթ նամակները. (անձի ստուգման համար տես Ստեփաննոս որդի Սեղենեկի)։—Մագ. թղ. իէ—իթ։

— 143. Գրիգոր տելետիս Հնձացի, Պահլավունի ազնվական ցեղից. թղթակից Գրիգոր Մագիստրոսի, որ գրել է նրան իր լզ—լթ նամակները։ Կրոնավոր էր Հնձոց վանքում. քաղվեց Վաբազայ սարը։ Մագիստրոսը խնդրեց Կարուց Գագիկ թագավորից (մ. շ 1081 թ.)՝ իր մոտ առնել նրան՝ իբր ուսումնական մարդու.—Մագ. թղ. լզ—լս.—սեռ. Գրիգորի՝ Մագ. թղ. խ։

— 144. Գրիգոր, կրոնավոր Այլարբերից գյուղից. սրան արեց Մագիստրոսը իր ձէ թուղթը.—Մագ. թղ. ձէ։

— 145. Գրիգոր որդի Լապաստակի, սպաթար կանտիսատ, ասնուտեր Անույ 1057—64 թվականներին.—Արձ. Շիրակ 70, 101 ա։

— 146. Գրիգոր քահանա Ակոտեցի. Այրարատի Ակոտի գյուղից. որդի Անանիա քահանայի. իր եղբոր՝ Գէորգի հետ սովորեց Փիլիպպոս քահանայի և նրա երկու որդոց՝ Ստեփաննոսի և Սա-

հակի մոտ, որոնք նրանց խնամալալ և ուսուցիչ զարձան: Վասպուրականի Սենեքերիմ Թագավորի հետ զաղթեց Սեբաստիա (1021), ուր Գրիգորը օրինակեց և ծաղկեց սքանչելի մի Աւետարան՝ 1066 թ. (Հացուհի, Դասո. 125), որ հետո անցավ Ներսէս Շնորհալուսն. սա էլ նվիրեց իր եղբորորդի Գրիգոր Զ Ապիրատ կաթողիկոսին.—Յովսէփեան, Մի էջ հայ արուեստի, էջ 17, Rapport Arm. 45, Ձեռ. կարին. 23:

— 147. Գրիգոր, մի խաչքար է կանգնեցրել Դոնավարդի (Արցախ) եկեղեցուս, 1071 թ.—Բարխուտարեանց, Արցախ 131:

— 148. Գրիգոր վարդապետ. խաբեությամբ նստավ կաթողիկոսական աթոռը, հրը Գրիգոր Բ Վկայասէր կաթողիկոսը քաշվեց Սև լիւռը (1072 թ).—Սամ. անեց. 114:

— 149. Գրիգոր աղա (Ապիրատ), պատրոն Անի քաղաքի, 1072 թ. հիշված է անթիվական մի արձանագրության մեջ, որով Անին ազատում է մի քանի տեսակ հարկերից.—Շիրակ 40, 101ա:

— 150. Գրիգոր որդի Բակուրանի. հունադավան հայ էր. Բիւզանդական պետական և վարչական բորժիչ. կոչվում է զորավար Արևելից: Իշխանն էր Անիի, երբ Արփասլանը պաշարեց ու առավ Անին (1064 թ): Կայսեր կողմից կարգվեց կառավարիչ Կարուց: Տեր էր նաև Ուխտեաց և Կարնոյ: Երբ Գագիկը թողեց Կարսի կառավարութունը (1064), Գրիգորն էլ չղիմանալով թուրքերի նեղության, իր իշխանութունը հանձնեց Վրաց Գեորգի Բ Թագավորին (1084) և մտավ նրա ծառայության:—Սմբ. պատմ. 76, Այրարատ 84, Վրաց աղբ. Ա. 216 և էջ 220, ծանոթ. 3: —Շիրակ 97ա:

— 151. Գրիգոր Ապիրատեան Անեցի, իշխան Շիրակի. Պարտաւի ամիրայի կողմից՝ բռնությամբ դեսպան ուղարկվեց Սիւնևաց Սենեքերիմ Ա Թագավորին և խաբեությամբ տարավ ամիրայի մոտ, որ և սպանեց նրան (1093 թ).—Օրբ. ծը.—սեռ. Գրիգորի՝ անդ. (Միսական 16 բ, 295 ա. հմմտ. նաև № 189):

— 152. Գրիգոր Պահլավունի, որդի Վասակի և թոռ Ապիրատի. եղբայր Բարսեղ կաթողիկոսի. կիւրապաղատ Արևելից. սպանեց Ելիսազի թուրք ամիրայի եղբորը. Անիի Մանուէլ ամիրան պատվով ընդունեց նրան իր քաղաքը. մեռավ 1094 թ. (ըստ Ուռն. 1099 թվին գնաց Կաղզուան՝ թուրքերի դեմ, հաղթեց, բայց վերադարձի ժամանակ դարանակալ մի թուրքից նետահար սպանվեց).—Ուռն. 221, 268—9. Վրդ. ծթ.—բց. ի Գրիգորայ՝ Վրդ. կգ.—Այրարատ 261, Շիրակ 41 ա, 98 ա:

— 153. Գրիգոր կրոնավոր, գնաց Պոլիս և հույն քահանա Կալոթանի ընկերակցությամբ Թարգմանեց Վկայաբանութիւն Ս. Ստեփաննոսի Ունեցւոյ և 33 ընկերացն (ԺԱ դար).—Վրք. և վկ. Բ. 323.—Աւգեր: Լիակ. վրք. սրբ. Ե. 90. Զարբ. Թրգմ. 719 (չընում է նախ քան Վկայասէրը):

— 154. Գրիգոր կրոնավոր, որդի Արղիմսեհի և եղբայր Թոռնիկ Բ իշխանի և Դաւիթ ու Ստեփաննոս կրոնավորների (ԺԱ դար).—Արծր. Գ. ծր:

— 155. Գրիգոր մեկնիչ. ունի ի միջի այլոց Եւազրի մասին կենսագրական (ԺԱ դար).—տես Եւազր Պննտացի, էջ ին:

— 156. Գրիգոր (չամ Գրիգորիկ), որի որդին Հասան Սիւնեաց Սենեքերիմ Ա Թագավորի ազատներից մին էր (ԺԱ դար).—սեռ. Գրիգորայ՝ Օրբ. ծթ.—Գրիգորիայ՝ անդ:

— 157. Գրիգոր զուքս Արևելեան, որդի Ալուզի, որ իշխում էր Մաղկոտ, Կոզովիտ և Անգեղտուն գավառներին: Սրա ազջիկը՝ Մարիամ կինն էր Արղիմսեհ Արծրունու (ԺԱ դար).—սեռ. Գրիգորի՝ Արծր. Գ. ծր. Հաւաք. 35. Այրարատ 495:

— 158. Գրիգոր Բ Թագավոր Սիւնևաց. որդի և հաջորդ Սենեքերիմ Ա Թագավորի Սիւնևաց. գահ բարձրացավ ԺԱ դարի սկիզբը.—Օրբ. ծը—կ. Օրբ. ողբ 38. Ուռն. 231.—սեռ. Գրիգորայ՝ Օրբ. ծթ, կ:

— 159. Գրիգոր Ականատես վարդապետ. տեսիլք է տեսել Արագած սարում. բերն է Աշտարակի առուն. գերեզմանը գտնվում է Սաղմոսավանքում և ուխտատեղի է (ԺԲ դար).—սեռ. Գրիգորի՝ Վրդն. աշխ. 506.—Այրարատ 130, 163:

— 160. Գրիգորիո եպիսկոպոս Մարաշի. Պեմունդի հետ պատերազմի գնաց Դանիշմանի դեմ և կոչվում սպանվեց (1100 թ):—Ուռն. 273:

— 161. Գրիգոր Բ Վկայասէր, կաթողիկոս Հայոց 1066—1105 թ». Գրիգոր Մագիստրոսի որդին էր և Պահլավունեաց ցեղից: Նախապես կոչվում էր Վահրամ (տես և այս անունը): Հունաց կողմից պատված դքսական իշխանությամբ, հոր մահից (1059 թ.ձ) հետո ժառանգել էր նրա իշխանութունը և նշանակվել կուսակալ Միջագետքի, Տարսնի և շրջակայքի: Նա ամուսնացել, բայց իր կնոջ մահից հետո, աշխարհից ձանձրացած՝ վանք էր քաշվել: Նույն ժամանակ Հայոց կաթողիկոսական աթոռը Թափուր էր: Սաչիկ Բ կաթողիկոսի մահից հետո (1065 թ), հույները թույլ չէին տալիս կաթողիկոս ընտրել, որպեսզի

Հայոց հոգևոր իշխանութիւնն էլ քաղաքականի նման կուլ տա-
 յին և սրանով հեշտացնելն Հայոց ձուլումը իրենց մեջ: Կարսի
 Գազիկ Թագավորը և Մարիամ Թագուհին հազիվ կարողացան
 շահել հունաց սիրտը և կայսեր թուլտուլութեամբ գումարել Մա-
 ճուհաւի ժողովը, ուր՝ քաղաքական պայմանները ի նկատի ու-
 նենալով, կաթուղիկոս ընտրեցին Վահրամ իշխանին՝ իբրև հու-
 նասեր մարդու («1066 թ»): Գրիգոր Բ վարչական մարդ չէր.
 սիրում էր զբաղվել գրական գործերով և վարել ճգնական կյանք:
 Ուստի իր փոխարեն ձեռնադրեց Գէորգ Գ-ին («1067 թ») և ին-
 քը դուրս եկավ ճամբորդելու: Գնաց Պոլիս, Եգիպտոս, Երուսա-
 ղէմ: Ամեն տեղ ուսումնասիրում էր ճգնավորների կյանքը և
 վկայաբանական նյութեր էր հավաքում: Սրա համար էլ կոչվեց
 Վկայասէր: 5 տարի հետո վերադարձավ իր աթոռը («1072 թ»):
 Այդ միջոցին Գէորգը ուզեց բոլորովին իրեն «սեփականել աթո-
 ռը: Գրիգորը զրկեց նրան պաշտոնից և հեռացրեց: Այնուհետև
 գնաց Անի («1072—76 թ»), ուր իրեն փոխանորդ կարգեց Բար-
 սեղին: Հայերը ցրված, տեղ տեղ էլ մանր իշխանութիւններ
 կազմած լինելով, Գրիգոր իր կամքով մի քանի կաթուղիկոսներ
 կարգեց. այսպես՝ Սարգիս կաթուղիկոսին Հոնի («1076 թ»),
 Բարսեղին՝ Անի («1081 թ») և Գրիգոր եպիսկոպոսին էլ Եգիպ-
 տոս: Երուսաղէմում, «1099 թվին» մասնակցեց Խաչակրաց պա-
 տերազմին և ինքն էլ վիրավորվեց: Որովհետև Ալեքս Ա Կոմնե-
 նոս կայսրը (1081—1118) կրոնական նոր հալածանք էր հանել
 Հայոց դեմ, ուստի Գրիգորը՝ հայ և հույն եկեղեցիները հաշտեցնե-
 լու համար՝ նորից Պոլիս գնաց, բայց ոչինչ չօգտվելով և նույն
 իսկ ինքն էլ հալածվելով՝ վերադարձավ Կիլիկիա, քաղվեց Գար-
 միր վանքը, ուր և մեռավ «1105 թ»: Իր թողած գործերն են
 բազմաթիվ վկայաբանութիւններ, ներբողյաններ, շարականներ,
 թղթեր (Վասն Զատիկի, Վասն Բաժակի), Կանոն Ոտնուռայի ևն
 (տես Տաշեան, Ցուց. 107⁶ գ և Ձեռ. Վեներ. Բ. 310): Իր գրչից
 է հետևյալ գեղեցիկ հատվածը. «Տառապեալ անձին և խոցալից
 սրտի, անողջաՆալի հոգոյ և գերեալ մտաց խօսք ըստ կարեաց
 ցաւոց կարեվէր բեկման առ ի միտս՝ Աղերս մաղթանայ շար-
 փեցեալ շրթանց հեկեկանք բայից զիտողին արկեալ առաջի, որ
 տէրն է հոգւոց: Զքնչ բարբտոնեցայց և կամ զքնչ ասացից առա-
 ջի քո, որ տէրք ես և գիտող սրտից... Գնացի յաշխարհ, որոց
 բնակիչքն չար են. հետևեցի յերկիր, որոց իշխանքն անիրաւ են.
 Ընթացայ ի քաղաք, որոյ թագաւորն խաբերայ է: Թողուիլն»

չնորհեալ» (Ձեռ. Վեներ. Բ. 311):—Շնորհ. թղ. 323. Շար-
 (սկզբում հիշված՝ հեղինակների շարքում). Տաթև. հարց. 638.
 Վրք. հց. ա. 187. Վրք. շնորհ. 18. Գր. տղ. 76. Ուսն. 156. Օրբ.
 հա. Օրբ. ժմ. 15.—սեռ. Գրիգորի՝ Կիր. 55. Ճշ. 205.—այլ ձևե-
 բով՝ Գրիգորիս՝ Շնորհ. վիպ. 1154, 1317. թղ. 298. Մ. մաշա.
 տպ. 1714, էջ 550. Վրք. և վկ. Ա. 272. Վկ. գէ. 28. Յայսմ.
 յուլ. 30.—սեռ. Գրիգորիսի՝ Շնորհ. պտճ. 85.—Գրիգորիս՝
 Շնորհ. պտճ. 85, 86. Լմբ. մատ. 525. շն. 472. Ուսն. 155, 190,
 191, 205—7, 210, 211, 300. Կիր. 54—57. Վրդ. ծը. Մխ. այրիվ.
 21. Ոսկ. յ. բ. յիշ. Ոսկ. գծ. 437. Սամ. անեց. 112—4, 116—
 117. Սմբ. պտմ. 78. Յայսմ. յուլ. 30.—սեռ. Գրիգորիսի՝ Լմբ.
 213, 221. Ուսն. 191, 205, 213, 277, 280, 287, 298. Վրք. շնորհ.
 32, 82. Եփր. յ. մկ. 129. Երզն. պտճ. 87. Յայսմ. յուլ. 30.
 Սամ. անեց. 117, 139. Գիրք թղ. ծգ (յիշ.)—բց. ի Գրիգորիսի՝
 Վրդ. կգ. Օրբ. 45.—ի Գրիգորի՝ Վրք. ոսկ. 1.—յգ. Գրիգորիս-
 եանց «Գրիգորիս և իր հաջորդները» Յայսմ. յուլ. 30. ժմ. 947
 (հիշվում են պատարագում). Վրդն. աշխ. 526.—Գրիգորիս՝ Մխ.
 անեց. դ.—իւր հիշատակարանը տես Յ. Իմաստ. էջ 80 և Ազգեր.
 Լիակ. վրք. սրբ. ժկ, էջ ձէ.—Չարբ. Հին դպր. 596—602, թրգմ.
 159 (1064 թ. այսինքն երկու տարի առաջ քան կաթուղիկոսա-
 նալը), 159 (1099 թ.), 459, 461, 472, 616, 664, 719, 720—3.
 Հայապ. 348—352. Ալիշան՝ Շնորհ. 22—44. Ազգապ. 1273—1334:
 — 162. Գրիգոր եպիսկոպոս, քեռորդի Գրիգոր Բ Վկայա-
 սէր կաթուղիկոսի և հորեղբայր ներսէս Շնորհայու. առաջնորդ
 էր Եգիպտոսի հայոց. Վկայասէրը օծեց նրան կաթուղիկոս (1074
 թ): Եգիպտոսում թարգմանել է Վարք Ոստփրիտոսի (1110 թ.) և
 կարգավորել է Ճաշոցը՝ Գրիգոր Վկայասէրի և Կիրակոսի հետ.
 իր հիշատակարանը տես Ազգեր. Լիակ. վրք. սրբ. ժԱ. էջ ձը—
 Ուսն. 211. Գր. եր. 374. Յայսմ. յուլ. 30.—Գրիգորիս՝ Շնորհ.
 վիպ. 1265. Վրք. շնորհ. 23, 24.—Գրիգորիս՝ Սամ. անեց. 118.
 Վրք. շնորհ. 26, 28.—Գրիգորիս՝ Վրդ. ծը.—սեռ. Գրիգորի՝ Վրք-
 շնորհ. 30.—Ալիշան՝ Շնորհ. 33, 169. Հայապ. 351—2. Չամչ. Գ.
 394. Չարբ. թրգմ. 542:
 — 163. Գրիգոր վարդապետ, միաբան Վարդապայս վանից,
 1111 թ.—Ձեռ. Դաղեան, Ա. 8 բ:
 — 164. Գրիգոր, որդի Միքայել իշխանի և թոռն Գրիգոր
 Տարօնացու. կարգվեց պոստովեստիարիոս և արքունի հաղարա-

պետ՝ Յովհաննէս Պերփեռոսէն կայսեր կողմից (1120 թ).—
Չամչ. Գ. 11:

— 165. Գրիգոր Դ. եպիսկոպոս Սիւնեաց «1058—1116 թ». հաջորդեց Յովհաննէս Է-ի. նորանոր շինքերով զարդարեց Տաթևը և կալվածներով հարստացրեց.—Օրբ. ծգ, ծթ, կ, կբ, հա.—սեռ. Գրիգորի՝ Օրբ. ծթ, կբ.—Գրիգորայ՝ Օրբ. ծթ:—Իր մի արձանագրութիւնը ՇՁ=1057 թվից տես Սիսական 236:

— 166. Գրիգոր եպիսկոպոս, քեռորդի Գրիգոր Գ և Ներսէս Շնորհալի կաթողիկոսների. Գրիգորիսը նվիրակ ուղարկեց նրան Պոլիս, Երուսաղէմ և Ալեքսանդրիա. այս քաղաքում ժողով ունեցավ Յակոբիկների հետ և հավանութիւն տվեց նրանց (1117). —Ալիշան՝ Շնորհ. 167 (քաղելով արաբ պատմիչներից):

— 167. Գրիգոր, փակակալ կաթողիկէին Անիի. աշակերտ Սարկավագ վարդապետի. սրբակյաց մարդ էր. ուխտի գնաց Սոր Վիրապ. վերադարձին հանդիպեց Դուին: Սովորութիւն ունեւր գոչել միշտ «Օրհնեալ է Բրիստոս Աստուած, որդին Աստուծոյ»: Երբ մտեցավ այլազգիների բանակին, ընկերը կատակով ասաց նրան. «Այդ օրհնենքը եթե կարող ես այս այլազգիների մոտ ասա. քաղաքում ասելը հնշտ է»: Գրիգորը բարձրաձայն աղաղակեց օրհներգը. զինվորները բռնեցին և շղթայի զարնելով՝ Անիի Փատլուն ամիրայի մոտ ուղարկեցին: Փատլունը բանտարկեց նրան և կաթողիկէի բանալիները գրավելով՝ ուզում էր կաթողիկէն կողոպտել: Իհշերը արհավրալի մի երազ տեսավ. իբր թե բանալիներից հրակերպ անձեր էին դուրս գալիս և խոցոտում նրան: Սարսափած կանչեց Գրիգորին և արձակեց (1128).—սեռ. Գրիգորայ՝ Վրգ. կթ.—ավելի ընդարձակ տես Չամչ. Գ. 46: Սրա հետ նույն է Գրիգոր Անեցի, աշակերտ Սարգսի, որ ի Փառխոսայ, այն է Յովհաննէս Սարկավագ վարդապետ (մ. «1129 թ») և դասընկեր Երեմիա Անձրևիկի.—Սամ. անեց. 128. Չարբ. Հին դպր. 615. Յուշիկք Բ. 305:

— 168. Գրիգոր վարդապետ Աղուանից. աշակերտ Դաւիթ վարդապետի. զիմեց Գրիգոր Գ Պահլաւունի կաթողիկոսին և Աղուանից թափուր աթոռի համար կաթողիկոս ձեռնադրել տվեց Գրիգորիսին («1139 թ»).—Հայապ. 385 (ըստ Կիր. 101 զիմոդն է Գրիգոր վարդապետ որդի Թոքակերի):

— 169. Գրիգորիս կաթողիկոս Աղուանից. հորեղբորորդի Աղուանից Ստեփաննոս Բ կաթողիկոսի, որդի Գէորգի և թոռն Կարապետի. առաջ կոչվում էր Գագիկ. ձեռնադրվեց «1139

թվին». նրանից առաջ 85 տարի թափուր էր աթոռը.—Հայապ. 386.—Գրիգորիս՝ Կիր. ը.—որ և Գագիկ՝ անդ:

— 170. Գրիգոր արքեպիսկոպոս Գանձակի. մին էր Գրիգորիսին Աղուանից կաթողիկոս ձեռնադրողներից «1139 թ». հիշված է Սարգիս վարդապետի հետ.—Հայապ. 385 (բայց Կիր. էլ 101 չգիտե այսպիսի անձ. հմմտ. նախորդ երկուսը և հաջորդը):

— 171. Գրիգոր վարդապետ Գանձակեցի, որդի Թոքակերի. աշակերտեց Հաղբատում Յովհաննէս Սարկավագին, հետո եղավ նույն վանքի միաբան. նշանավոր գիտնական: Այնքան ընթերցասեր էր, որ մինչև անգամ ուտել-խմելն էր մոռանում. և երբ հարցնում էին «Քչ ուտես», նա իր գիրքն էր ցույց տալիս, ասելով թե սրանք են իմ կերակուրը: Իր ընկեր Սարգիսի հետ միասին գեանասույգ եղավ Գանձակի երկրաշարժին 1139 թ.—Կիր. 66, ը. Օրբ. ժմ. 17. Վրգ. (հ). Հայապ. 362. (ըստ Սամ. անեց. 132 դեպքը եղել է ՇՁԸ=1121 թվին!):—Թվի թե նույն է Գրիգոր Գանձակեցի, որ ունի Մեկնութիւն ընթերցուածոց՝ Տաթև. ձմ. իէ:—Չարբ. Հին դպր. 661. Ալիշան, Շնորհ. էլ 31, 131:

— 172. Գրիգոր, որդի Ազիզ տիկնոջ, որ իր հոր հիշատակին Բագնայրում շինել է տվել Ս. Գրիգոր եկեղեցին, 1145 թ.—Արձ. Շիրակ 115:

— 173. Գրիգոր իշխան, որդի Վասակի՝ տեառն Խաւախան բերդի (Գանձասար), եղբայր Սմբատի. աղջիկը ամուսնացած էր թուրք Տողան իշխանի հետ: Գրիգորը սպանվեց Ռովդաթ թուրքման իշխանի հետ պատերազմելու ժամանակ (1147 կամ քիչ ուշ).—Հայապ. 387:

— 174. Գրիգոր վարդապետ Իմաստասէր Մարաշեցի կամ Մաշկեոր. միաբան Յեսուանց մենաստանի կամ Մաշկեոր վանքի, որ ինքն էր հիմնել: Դրել է «Գիրք վայից և մեղայից», որից երկու էջ արտատպում է Ալիշան, Շնորհ. էլ 217—220: Ամբողջը 250 տուն է և ողբում է մարդկային կյանքի ունայնութիւնը՝ շարունակ կրկնելով «Վճյ քեզ անձն իմ»: Այս գիրքը գրել է 1149 թվին, երբ Մասուտ սուլթանը գրավեց Մարաշը: Թվում է թե իր ինքնակենսագրութիւնն է: Bodleian 249 ասում է թե Գրիգոր Մարաշցին ունի թուրքերի արշավանքի պատմութիւնը՝ 1149 թվին: Բայց ինչպես երևում է Ձեռ. Վնեստ. Բ. 1014 դրված հատվածից, դա Վայրքի հիշատակարանն է: Նույն հեղինակին են պատկանում դարձյալ Խրատ խոստովանութեան, Դաւանութիւն խոստովանութեան և Ով անձն և միտք և սիրտ, խօսիմ

ընդ քեզ սակաւ մի (սրանց վրա տես Ձեռ. Վենետ. Բ. 1009): Մարաշի մեծ հրկրաշարժի ժամանակ, Յեսուանց վանքի տակ մնալով մեռել է 1114 թ! (այս թվականը սխալ է, ըստ որում հեղինակը Վայգիրքը գրել է 1149 թվին).—Ուռհ. 333. Ալիշան՝ Շնորհ. և պրզյ. 217—220, Սիսուան 407, Չարբ. Հին դպր. 662. Ձեռ. Վենետ. Բ. 155. Տաշեան, Յուլց. 1075ա. Եւագր. հրտր. Սարգիսեան, էջ ծ, ճծը. Հացուների, Պատմ. տարադի, էջ 447:

— 175. Գրիգոր, որդի Յակոբոս քահանայի և եղբայր. Գէորգ վարդապետի, որ Մովքում, իր աշակերտ Յովհաննէս գրչին գրել տվեց մի Աւետարան, 1151 թ.—Ձեռ. Վենետ. Ա. 748:

— 176. Գրիգոր արքեպիսկոպոս Սեբաստիայի. քաջալերական գիր գրեց Քէղորոս արեղա Սիբաստացուն, որ նահատակվեց 1155 թ.—Նոր վկ. 8, Յայսմ. յունիս 22:

— 177. Գրիգոր, որդի Կատակալոսի՝ որդւոյ Կամենի մեծի, հայր Շահինշահի, որ ամուսնացավ Սասնոյ Վիգենի իշխանի դուստր Կատայի հետ (1160 ական թ).—Քորոս աղբ. Բ. 313:

— 178. Գրիգոր երեց. Քեսունցի էր ըստ Չամչ. Գ. 67. շահարեց Մատթէոս Ուռհայեցու Պատմութիւնը, որ հասցրեց մինչև «1162 թիվը». սրանից քիչ հետո էլ մեռած պետք է լինի.—Գր. եր. 370. Չարբ. Հին դպր. 670:

— 179. Գրիգորիոս, որդի Վիգենի իշխանի Սասնոյ. թոռն Չորտուանէլ Բ-ի. վաղամեռիկ եղած էր նախ քան 1165 թ.—Քորոս աղբ. Բ. 311, Հայապ. 393:

— 180. Գրիգոր Գ Պահլաւունի, կաթողիկոս հայոց «1113—1166 թ». Ապիրատ իշխանի որդին էր և Ներսէս Շնորհալու երեց եղբայրը. հաջորդեց Բարսեղ կաթողիկոսին: Մոտ 20 տարեկան էր, երբ հայրապետական աթոռը բարձրացավ: Նրա անչափահասութիւնը պատրվակ բռնելով՝ Աղթամարի Դաւիթ կալիսկոպոսը ապստամբեց և հայտարարեց իրեն անկախ կաթողիկոս: Նա ուզեց ամբողջ հայութիւնը իր իշխանութեան տակ առնել, բայց Սև Հեռան ժողովը, ուր 2500 հոգի ներկա էին, մերժեց նրան: Այնու ամենայնիվ Դաւիթը չհպատակվեց և հիմնեց Աղթամարի կաթողիկոսութիւնը: Գրիգորը իրեն օգնական նշանակելով իր եղբոր՝ Ներսէսին, հոգ տարավ ժողովրդի կրօնական պետքերին, նորոգեց շատ վանքեր, իր քեռի Գրիգոր Վկայասէրի նման թարգմանեց զանազան սրբերի վկայաբանութիւններ, ընդարձակեց նրա կազմած Տօնամակը, որի համար էլ կոչվեց Փոքր Վկայասէր: Իր ժամանակ սկսվեց ասորի, լատին և հույն եկեղեցի-

ների հետ միութեան խնդիրը: Առաջինի հետ մշակվեց բարի հարևանական հարաբերութիւն: Լատինների հետ հարաբերութեան մտնելով՝ Գրիգորը պապից ստացավ պալլիում և գավազան («1143 թ»). միևնույն ժամանակ առաջարկվեց նրան՝ փոխել հայ եկեղեցու ձևերը: Գրիգորը անուշադիր թողեց այս կետը: Իսկ հույների հետ հարաբերութիւնը հաղիվ սկսած՝ վախճանվեց Գրիգոր Գ, անձամբ իրեն հաջորդ ձեռնադրելուց հետո իր եղբայր Ներսէսին: Իբրև մատենագիր նա թողել է Աստուածածնի ծննդեան և աննդեան գովասանական պատմութիւնը, Դրուստ գովասանքի սնտրինական տեղեաց Երուսաղէմի, Շարական Աւետանաց (Սորոնուրդն անճառ), Կանոն Բ Մողկազարդի (Մեծահրաշ այս խորհուրդ), Տաղ ջրօրհնեաց (Ո՞վ գարմանալի խորհուրդս այս մեծ յայտնեալ), թերևս և ի պատիվ Լուսավորչի երգուածն (ի յելս արևու արև): Նրանն են կարծվում նաև մի խումբ աղթքներ (Ալիշան, Շնորհ. 113): Նրա մի վիճարանութեան մասին Ասորիների հետ՝ ըստ ասորի Գրիգորիոս Բարհեբրէոսի Եկեղեցական պատմութեան տես Տէր-Մինասեանց, Հայոց եկեղ. յարբ. 257—9.—Շնորհ. վրպ. 1501. Վրդ. հե. Մխ. այրիվ. 21, 76, 79. Օրբ. ժմ. 17. Միխ. աս. իե(=իդ), իթ(=իլ). —սեռ. Գրիգորի՝ Լմբ. շն. 489. Շնորհ. մտթ. 16, սահմ. 287. Պտմ. լմբ. 226—7. Միխ. աս. յաւել. Կիր. խը. Վրդ կզ. հթ (հրտր. էմինի). Մխ. այրիվ. 80. Սկևռ. լմբ. 11. Օրբ. ժմ. 22.—այլ ձևերով՝ Գրիգորիս՝ Շնորհ. չփ. 276, պտճ. 85, 107, 109, 110. թղ. 323. Լմբ. մատ. 535, շն. 472. Վրք. շնորհ. 30, 32, 35, 46, 48, 64, 65. Գր. տղ. 76. Ուռհ. 309, 329, 330. Սամ. անեց. 117, 122, 124, 127, 138. Կիր. 61, 63, 67. շ. Վրդ. կզ. Մխ. այրիվ. 78. Օրբ. կբ, կէ, հա. Սմբ. պտմ. Չ1. 94, 100. Նանայ յիշատ. 444. Կրպտ. սորգ. յոջ. Յայսմ. յուն. 13, յուլ. 30, օգոստ. 5. նոյ. 8. Առաք. պտմ. 335.—սեռ. Գրիգորիսի՝ Շնորհ. չփ. 162, 277, ընդհ. 49. պտճ. 86, 87, թղ. 240, 296, սրգ. 4, 53. Ողբ եղես. յոջ. Գր. տղ. 5. Ուռհ. 300. Վրք. շնորհ. 31, 32, 49. Գր. եր. 372. Մխ. դտ. Ա. կ. Կիր. ը. Երզն. մտթ. 107. Վրք. և վկ. Բ. 299 (Չարբ. թրգմ. 724). Սամ. անեց. 124, 139, շար. 144, 164. Սմբ. պտմ. 95, 107, Յայսմ. յուլ. 30, նոյ. 8.—բց. ի Գրիգորիսի՝ Յայսմ. յուն. 13, օգոստ. 5.—գրծ. Գրիգորիսի՝ Յայսմ. յուլ. 30.—Գրիգորիոս՝ Շնորհ. չփ. 224, 361, ընդհ. 2, պտճ. 86, թղ. 298, մտթ. 16. Լմբ. 213, շն. 480. Իգնատ. ղկ. 2, 494. Յայսմ. յուլ. 30.—սեռ. Գրիգորիոսի՝ Ոսկ. ներբ. լս. 826.—Գրի-

գորեա՝ Օրբ. ժմ. 16, 17, 18. Մխ. անհյ. դ. — Չարբ. Հին դպր. 618—620, Թրգմ. 348, 625. Ազգապ. 1349—1400:—Դրնդ. 303:

— 181. Գրիգոր եպիսկոպոս Հաւապտկի և Մեծարանց տան. հիշված է 1163 և 1167 թվերի արձանագրութեանց մեջ. իր հաջորդներն են երկու եղբորորդիքը Յակոբոս և Սարգիս. — Յովսէփեան, Պաղրակեանք 29—31:

— 182. Գրիգոր Ե. եպիսկոպոս Միւնեաց՝ «1148—1168». եղբայր և հաջորդ Բարսեղի. նախապես Մեղրբուս ավազերեց էր. կնոջ հորգորով՝ ամուսնացեալ լինելով հանդերձ՝ գնաց եպիսկոպոս օձվեց Գրիգոր Գ կաթուղիկոսից.— Օրբ. կբ, կգ. հա.— սեռ. Գրիգորի՝ Օրբ. կե, հա:—Սմ է որ Պարձայ գյուղում մեռնելով՝ թաղվել է Նորավանքում 1168 թ. ըստ Միսական 184 բ:

— 183. Գրիգոր դրեչ. գնաց Հոռովկայից Սկևոյ վանք՝ հանձնարարութեամբ Կոստանդին քահանայի՝ սպասավորի Ներսէս Շնորհալու, արտագրելու համար Աւետարանը, որի օրինակը շնորհեց Ներսէս Լամբրոնացին 1173 թ.— Չարբ. Հին դպր. 708, Հայապ. 376, Միսուան 97, Թորոս աղբ. Բ. 442—3:

— 184. Գրիգոր վարդապետ Սանահնեցի. մին այն հյուսիսայիններեց, որոնք գրեցին Գրիգոր Տղային՝ հակառակ միութեան խնդրին. — Շնորհ. թղ. 308:

— 185. Գրիգոր պրեչ. Հոռովկայում Ն. Շնորհալու հրամանով սկսեց գրել շքեղ մի Աւետարան, որ Շնորհալու մահով կիսատ մնաց. նրա հաջորդ՝ Գրիգոր Տղայ կաթուղիկոսի հրամանով շարունակեց նույնը և ավարտեց 1174 թ.— Թորոս աղբ. Ա. էջ 117:

— 186. Գրիգորիս Արևելցի. կազմեց Ն. Լամբրոնացու ձեռքով գրված մի օրինակ Դիոնեսիոս (Չարբ. Թրգմ. 390) և մի օրինակ էլ Կիւրդի Պարապմանց գիրքը՝ դարձյալ Լամբրոնացու գրած՝ 1175 թ.— Աթան. յոջ. ժև. Միսուան 101:

— 187. Գրիգորիս արքեպիսկոպոս Անտիոքի, անդամ Հոռովկայի ժողովի՝ Գրիգոր Տղայի օրով «1179 թ». — Շնորհ. պտճ. 199 (ըստ Ազգապ. 1468 Գրիգոր Ապիրատն է):

— 188. Գրիգոր եպիսկոպոս Սամոսատի, անդամ Հոռովկայի ժողովի «1179 թ». — Շնորհ. պտճ. 199:

— 189. Գրիգոր Ապիրատեան Անեցի. զորավար՝ Վրաց Պէտրգի թագավորի ժամանակ (ԺԲ դար). նույն անձը քիչ հետո կոչվում է Գրիգոր Մաթիստրոսեանց.— Օրբ. կե:—Սա պետք է լինի Գրիգոր որդի Ապիրատի՝ կղեր Բարսեղ կաթուղիկոսի Ան-

ւոյ. հոր հետ մտավ Վրաց թագավորի ծառայութեան և սիրելի դարձավ նրան (1174).— Չամչ. Գ. 147:—Ալիշանն էլ գիտե Գրիգոր որդի Ապիրատի (1176), թո՛ւ Հասան մագիստրոսի, կղբայր Բարսեղ կաթուղիկոսի Անւոյ (մ. 1203). հիշված 1179 թ.— Շնորհ. և պրպյ. 13: Հմմտ. Ա 151:

— 190. Գրիգորիս եպիսկոպոս Կոկիսոնի, անդամ Հոռովկայի ժողովի «1179 թ». — Շնորհ. պտճ. 199:

— 191. Գրիգոր առաջնորդ Գեղարդայ վանից, 1177—1180 թ.— Այրարատ 343, 344, 349բ, Շահազիդ, Հին Երևանը, էջ 76:

— 192. Գրիգոր, կրտսեր եղբայր և օգնական Յովհաննէս զրչի, որ իր երեց եղբայր Վարդանի համար օրինակեց մի գեղեցիկ Աւետարան՝ Հոռոմոսի վանքում, 1181 թ.— Չեռ. Վեներտ. Ա. 395, Յովսէփեան, Նիւթեր և ուս. Ա. 15:

— 193. Գրիգոր առաջնորդ Հառիճի. վանքի առաջին կործանումից 100 տարի հետո (Ալիսալանի ձեռքով), Չաքարիս սպասարարի ձեռնարկած նորոգութեան ժամանակ, ինքն էլ գործակից կամ շինութեանց վերակացու էր: Մեռավ ծերացյալ հասակում, 1185 թ.: Իր հաջորդը՝ Պետրոս և Հառիճեցիք՝ նրա հիշատակին մշտական պատարագ կարգեցին: Մնում են նրա մի արձանագրութիւնը, իր տապանաքարը և հայր Պետրոսի և Հառիճեցոց արձանագրութիւնը՝ 1192 թվից.— Շիրակ 159, 163:

— 194. Գրիգորիս Պաշինեցի, որդի Վախտանկ իշխանի Պաշինի. առաջնորդ Դաղիվանից, եղբայր Պաշինի Հասան իշխանի, որ եկավ նրա մոտ՝ իր կնոջ Մամայի հետ և կրոնավոր դարձավ 1182 թ.— Կարապետ եպս.՝ Դօփեանք 48, 49. այս Հասանի որդին է Վախտանգ Պաշինեցի, տեր Հաթիբքի, որի հետ միասին օգնեցին Մխիթար Գոշին՝ շինելու Նոր Գետիկը 1191 թ.— սեռ. Գրիգորիսի՝ Կիր. ժբ. Արձ. Սմբատեանց՝ Գեղարքունի 173:— Ոսկեան, Մատ. քնն. 131, Կրպտ. եպս.՝ Դօփեանք 48, 49, 59, 60, Շահխաթ. Բ. 361, 362, Բարխուտ. Արցախ 203, 204:

— 195. Գրիգոր որդի Հասան (կրոնավոր) Պաշինեցու, եղբայր Վախտանգի (շինող) և Պոյանդի: Գոշավանքի մի արձանագրութեան մեջ՝ 1191 թվից (որ տես Շահխաթ. Բ. էջ 367 և Բարխուտարեանց, Արցախ 350), այս Գրիգորը կոչված է «խորդ», որ սակայն սխալ է: Պետք է կարգալ Պոյան, ինչպես կարդացել է Սմբատեանց, Գեղարքունի 173 և որ հաստատվում է Կիրակոս Գանձակեցու վկայութեամբ (Գլ. ժբ):

— 196. Գրիգորիս, այլ որդի նույն Հասան Պաշինցու, եղբայր Վախտանգի, Գրիգորի են:

— 197. Գրիգոր Դ Տղայ, կաթողիկոս Հայոց «1173—1193 թ». Ներսէս Շնորհալու Վասիլ եղբոր որդին էր և հաջորդեց իր հորեղբորը՝ Ներսէսին: Իրեն իբրև ժառանգութուն էր փնայե; Հունաց հետ կրօնական միութեան խնդիրը, որի վրա շարունակ պնդում էր Մանուէլ կայսրը: Կաթողիկոսը դիմեց Արևելքի հայերին, որոնք առնասարակ հակառակ էին միութեան: Երկար բանակցութուններից և թղթակցութուններից հետո, Գրիգոր Տղան կարողացավ գումարել Հոռոմկայի ժողովը «1173 թ», ուր մասնակցում էին նաև Աղուանից կաթողիկոսը, Ասորոց պատրիարքի ներկայացուցիչը, Արևելեան վարդապետներ, Ներսէս Լամբրոնային ևն: Ժողովը գրեց իր մերժողական պատասխանը: Այդ միջոցին Մանուէլ կայսրը մեռավ և նրա հաջորդը՝ Իսահակ Փիսիկ սկսեց հալածել հայերին և շատերին բռնի քաղկեդոնիկ դարձնել: Կաթողիկոսը դիմեց պապ ն և նրա օգնութունը խնդրեց հունաց դեմ: Բայց պապը ուսջարկեց միացնել հայ եկեղեցին լատինականի հետ: Այս սոսջարկութեան համամիտ էր Լեոն Բ, որին Ֆրեդերիկոս կայսրը խոստում էր ավել թագավոր օծելու: Գրիգոր Տղան սակայն չստացավ այդ փառավոր օրը և մեռավ «1193 թ. յուլիսին»: (Սուկա ըն Ձեռ. Վենետ. Բ. 510 մի հիշատակարանում դեռ կենդանի է հիշվում ՈՅԳ=1194 թ): Իբրև մատենագիր՝ թողել է մեզ Նամականի (տպ. Վենետ. 1865), Ողբ Երուսաղէմի (հրատ. Dulaurier, Docum. arm. 272—307 ֆրանս. Թարգմանութեան հետ), Ոչ եթե նորոգ եմուտ ի մեզ ուղղափառութիւն (Ձեռ. Վենետ. Բ. 1219), Մի քանի ուրիշ անհայտ գրվածքներ էլ ունի, որոնցից նշանավոր են Նարեկի նմանութեամբ գրված «Ի խորոց սրտից խօսք ընդ Աստուծոյ» և «Ձիւնչ լոյս և լոյս, զիւնչ լոյս և անլոյս» (որոնք բոլոր տես Ձեռ. Մաղն. էջ 9—12): Վերջինը տպված է Արրտ. 1892, էջ 1097—9, ինչպես և ZAPH 1, 211: Արարատում կա նաև հետաքրքրական մի գրվածք, որ ամփոփում էմ այսպես.

իցեն զի ոչ գիտեն ևս գիտեն զի ոչ գիտեն.
իցեն զի ոչ գիտեն ևս ոչ գիտեն զի ոչ գիտեն.
իցեն զի ոչ գիտեն ևս գիտեն թէ գիտեն:—

Այս սիրուն առածը ունինք նաև պարսկերեն՝

کسی هست که نداند و داند که نداند
کسی هست که نداند و نداند که نداند
کسی هست که نداند و داند که داند

Թարգմանություն

Մարդ կա չգիտե և գիտե որ չգիտե.

Մարդ կա չգիտե և չգիտե որ չգիտե.

Մարդ կա չգիտե և գիտե որ գիտե:

Գրիգոր Տղայի գրել տված մի Աւետարանի մասին էլ տես Թորոս աղբ. Ա. 116, Բ. 442.—Գր. տղ. 5. Լմբ. 231. Վահր. ոս. 218. Օրբ. կէ, հա. Կիր. 69. Վրդ. հե, հթ, ձ. Սամ. անեց. 139, շար. 164. Լմբ. մատ. 535, 556, յայտ. յիշ. Լմբ. շն. 488. Շնորհ. պտձ. 166, 169, 175, 180, թղ. 307. Մխ. այրիվ. 21. Մխ. աս. իէ (=իզ), յաւել. Գրբ. յմ. 19. Մ. մաշտ. 336ա. Յայտ. սեպտ. 25, յունիս 13, օգոստ. 5. Սմբ. պտմ. 105? Առաք. պտմ. 335.—սեռ. Գրիգորի՝ Գր. տղ. 5, 53. Լմբ. օր. 5. Մխ. հեր. ներած. 85. իմ. խոստ. յիշ. Լմբ. 224. Վրդ. հը, ձբ. Մխ. դա. նխդր. ժա. Շնորհ. պտձ. 166, 175, թղ. 312. Պտմ. լմբ. 229.—Գրիգորայ՝ Վրդ. ձ.—բց. ի Գրիգորի՝ Լմբ. 93. Օրբ. կէ.—Գրիգորիս՝ Լմբ. յայտ. յիշ. Շնորհ. պտձ. 169, 181, 193, 198. Պտմ. լմբ. 228, 231.—Գրիգորիս՝ Շնորհ. թղ. 307. Սմբ. պտմ. 102, 106. Սկևռ. լմբ. 11. Օրբ. ժմ. 22. Սամ. անեց. 139.—սեռ. Գրիգորիսի՝ Շնորհ. պտձ. 85, 181, 192. Օրբ. ժմ. 21.—բց. Գրիգորիսի՝ Վրբ. շնորհ. 81.—Գրիգորիս՝ Մխ. անեց. դ. Օրբ. ժմ. 21.—Չարբ. Հին դպր. 681—6, թրգմ. 302, 303, 348, 360, 501, 539, 551, 560, 726, 754, 763. Պալճեան 44—51. Ազգապ. 1445—1496.—Գրնդ. 303.

— 198. Գրիգոր Ե. Քարալէժ, կաթողիկոս Հայոց «1193—1194 թ». Գրիգոր Դ Տղայի մանկահասակ քեռորդին էր (աշխարհական անունը Վահրամ), որ Լեոն Բ-ի հրամանով ընտրվեց կաթողիկոս, իբրև հաջորդ Գրիգոր Տղայի: Հակառակ գնալով Լեոնի քաղաքականութեան՝ եկեղեցական հարցերում, նրա հրամանով բանտարկվեց և ապա Կոպիտառի բերդը տարվեց, ուր նրան թունավորելով սպանեցին և մարմինը պարսկացից դուրս գցեցին, լուր հանելով որ իբր թե փորձել է փախչել և գահալէժ է եղել:—Մխ. անեց. դ. Մխ. այրիվ. 21. Օրբ. ժմ. 14? Օրբ. (կէ). Առաք. պտմ. 335.—Գրիգորիս՝ Կիր. 69. Վրդ. ձբ. Մխ. աս. յաւել. Սամ. անեց. շար. 143. Սմբ. պտմ. 106. Վահր. ոս. 218. Օրբ. հա. Օրբ. ժմ. 22 (Իսկ Օրբ. ժմ. 21 սխալմամբ Գրիգորիս Տղայն).—սեռ. Գրիգորիսի՝ Սամ. անեց. շար. 144. Կիր. 70.—Չարբ. թրգմ. 448. Հայապ. 412. Ազգապ. 1495—1510. Գրնդ. 303.

— 199. Գրիգոր ծաղկող, Գետրոսի հետ միասին ծաղկեցին մի ընդարձակ Տօնական, որ Ստեփաննոս գրիչը օրինակել էր

Տիւրիկի Նեղիուկ գյուղում, ստացող Կոստանդինի և Ղուկասի համար, 1194 թ.—Manus. bibl. nat. էջ 54. Ձեռ. վեներ. Բ. 511:

— 200. Գրիգոր միաբան Տիւրիկի Նեղիուկ գյուղում, 1194 թ.—Ձեռ. վեներ. Բ. 511:

— 201. Գրիգոր վարդապետ, եղբայր Վարդան Հաղբատեցի վարդապետի, միաբան Հաղբատի վանից, հիշված 1195 թ.—Հայաս. 383:

— 202. Գրիգոր գրիչ. գրեց մի Աւետարան՝ Ստեփաննոս-Աղամի համար, սկսելով Մլիճի վանքում և վերջացնելով Սկևռայ վանքում, 1198 թ.—REA 7, 105:

— 203. Գրիգոր, նկարիչ և ծաղկող, բաննման յայնմ արուեստի վկայեալ և զգեր ի վերոյ և անհաս ի ձեռս մեր. ծագել է Պապառոնի Աւետարանը, 1198 թ.—Սիսուան 74 ա, 518ա:

— 204. Գրիգոր կանչող, ազգարար Իւանէ Աթաբէկի բանակում, թուրքերի դեմ պատերազմի ժամանակ, 1198 թ.—Օրբ. կե:

— 205. Գրիգոր հայր, որի օգնութեամբ Դաւիթ Կիւրիկեանը շինել է Անապատի եկեղեցին, 1198 թ.—Տեղեկ. Արմֆանի 1940 թ. № 4, էջ 168:

— 206. Գրիգոր եպիսկոպոս Փիլիպպուպոլի, որին Գրիգոր Դ Տղայ կաթողիկոսը («1173—1193 թ») ուղարկեց Լուկիոս Գ (1181—85) պապի մոտ՝ օգնութեւն խնդրելու Հունաց Իսահակ Փիսիկ կայսեր (1185—1195) հանած հալածանքի համար Հայոց դեմ: Պապը պատասխանեց զանազան նվերներով և խաբերախոստումներով՝ «1184 թ» ըստ Ազգապ. (իսկ ըստ իս 1185 թ. երբ երեքն էլ՝ Գրիգոր, Լուկիոս և Փիսիկ գահակալում էին): Ըստ Ազգապ. 1484 Գրիգոր եպիսկոպոսը հավանաբար Յովհաննէս Ութմանի հաջորդն է:—Վրդ. հթ. Հայասպ. 430:—Այս նույն անձն է, որ ավելի ուշ ներկա է լինում Լեոն Բ-ի թագադրութեան հանդեսին «1199 թ».—Սիսուան 470 (զրված է Գրիգոր (այլուր Կոստանդին) եպիսկոպոս Փիլիպոսայ):

— 207. Գրիգոր եպիսկոպոս Կապանի և տեր Արեգնի. ներկա եղավ Լեոն Բ-ի թագադրութեան հանդեսին «1199 թ».—Սմբ. պտմ. 111:

— 208. Գրիգոր զպիր, գրիչ Մաշտոցի (ԺԱ.—ԺԲ դար).—Տաշեան, Յուց. 626:

— 209. Գրիգոր վարդապետ, ունի Խրատ ժամակարգութեան. տես հրտր. Սամ. անեց. էջ Ժգ, Ժե:

— 210. Գրիգոր գրիչ, Հաղբատում օրինակել է Ս. Բարսե-

ղի գործերը՝ Բարսեղ եպիսկոպոսի առաջնորդութեան ժամանակ: Այս Բարսեղը հիշված է մինչև 1189 թ. նա Սարգիս գրչին գրել էր ավել Բարսեղի գործերը 1172 թվին, ուստի այս Գրիգորն էլ նույն շրջանում պիտի լինի (ԺԲ դար).—Չարբ. թրգմ. 344, Աթան. յոջ. Ժբ:

— 211. Գրիգոր Երզնկացի, ունի Խրատ մկրտութեան (նույնը նաև Գէորգ վրդ. Երզնկացու անունով).—Տաշեան, Յուց. 1074 ա (ԺԲ դար):

— 212. Գրիգոր ճգնավոր տես Գէորգ Արճիշեցի (ԺԲ դար).—Յայսմ. մայ. 4:

— 213. Գրիգոր սրբազգեաց, որի խնդրով գրեց Սամուէլ Անեցին իր Պատմութիւնը (ԺԲ դար).—Սամ. անեց. 3, 51.—ըստ Չարբ. Հին դար. 672 Գրիգոր Գ Պահլաւունի կաթողիկոսն է, իսկ ըստ Ալիշան, Շնորհ. 123 Գրիգոր Տղան է:

— 214. Գրիգոր, որդի Օշին Բ Լամբրոնացու, կրտսեր եղբայր Ներսէս Լամբրոնացու (մ. 1198).—գրծ. Գրիգորի՝ Պտմ. լմբ. 234. տես նաև Ֆ. Մուրատ, Յայտ. յովհ. էջ Ժբ և Տաշեան, Յուց. 333, Չարբ. թրգմ. 464, 513, Աթան. յոջ. Ժդ. Հայասպ. 418, Սիսուան 81 ա:

— 215. Գրիգոր, հայր Բարսեղ գրչի, որ օրինակեց Աւետարանը 1200 թ.—Ձեռ. վեներ. Ա. 548:

— 216. Գրիգոր իշխան, Ալեքս կայսեր կողմից Տրապիզոնի դուքս նշանակվեց. ապստամբելով հունաց դեմ, շատ նեղեց նրանց. Ալեքս ուղարկեց նրա վրա նրա քեռորդի Յովհան Տարօնեցուն, որ ձերբակալեց Գրիգորին և բանտարկեց: Բայց հետո միջնորդելով կայսեր մոտ՝ նորից իր առաջին պաշտոնին բարձրացրեց (ԺԲ դար).—Չամչ. Գ. 11:

— 217. Գրիգոր եպիսկոպոս, եղբորորդի Ներսէս Շնորհալու (մ. «1178 թ») .—այլ է Գրիգոր Տղայ.—Գրիգորեա կամ Գրիգորի՝ Միխ. աս. ի է (=իզ). մասնակեց եղավ միութեան ժողովներին.—Չամչ. Գ. 106:

— 218. Գրիգոր, ուղեցույց Գէորգ Աշիկայի. սպանվեց Հունգարիայում. Գէորգը հարութեւն տվեց նրան (ԺԲ դար).—Վրդ. հե:

— 219. Գրիգոր, հայր Հասանի և պապ Գրիգոր մեծ իշխանի Խաչենոյ (ԺԲ դար).—սեռ. Գրիգորի՝ Օրբ. կե:

— 220. Գրիգոր սարկավագապետ. գրիչ է Ենիբաղան Լուսաւորչի. թվականն անծանոթ է. բայց որովհետև ձեռագիրը

1215 թվից է, ուստի ամենաուշը ժԲ դարւ—Տպված է Սոփերքի Գ հատորում, էջ 129—157, այս վերնագրով. «Գրիգորի սարկաւազապետի և ճգնաւորի խօսք ի Ս. Գր. Լուսաւորիչ, ասացեալ ի Ս. քաղաքն յԵրուսաղէմ».—Չարք. Հին դպր. 780—781:—Հայասպ. 72 դնում է Լ դարի սկզբում և նույն է համարում «Գրիգորէս Սարկաւազէս», որի հունարեն թարգմանությունը քննում է: Չամչ. Ա. 778 դնում է Չ դարում և Բ. 562 համարում է Արծրունի: Տես նաև Ձեռ. Վննետ. Բ. 138—9:

— 221. Գրիգոր Մոկացի. մատենագիր. ունի Աղօթագիրք (Վայք ողբոց), որ հասել է Վիեննայի Մխիթարեանց № 386 ձեռագրով, գրված ժԵ—ժՁ դարում, բայց մի ավելի հին գաղափարից.—տես Տաշեան, Յուզ. 838: Հմմտ. Գրիգոր Մարաշեցի (№ 174), որ Տաշեան տարբեր է համարում:

— 222. Գրիգոր Երուսաղեմացի, նոր և անծանոթ մատենագիր. ունի «Սահմանք զանազանք արտորոշեալք ըստ սրբոց և ծայրագոյն վարդապետաց, յաղագս տարբերական և այլևայլ անուանց»: Սրանք քաղվածքներ են Դաւիթ անյաղթից և Գրիգոր Նիւսացուց: Մնում է էջմ. Գև. № 295 ձեռագրով, որ գրված է 1267 թվին: Հեղինակն ուրեմն զոնե ժԲ դարից է: Տես Գ. Տէր-Մկրտչեան, Անան. շիր. 30:

— 223. Գրիգոր վարդապետ, հայր Հառիճի վանուց. սրա խնդրանք է որ Մխիթար Անեցին գրեց իր Պատմութիւնը (ժԲ դար).—Կոչ. Գրիգորի՛ Մխ. անեց. ա.—սեռ. Գրիգորս՛) անդ:

— 224. Գրիգոր, որդի Հասանի և թոռ Իշխանի. իր սեփական Երգս գյուղը նվիրեց Հոռոմոսի վանքին՝ 1201 թ.—Շիրակ, էջ 23 ա:

— 225. Գրիգոր Չ Ապիրատ, կաթողիկոս Հայոց «1194—1203 թ». Շնորհալու Շահան եղբոր որդին էր. Տարսոնի ժողովում ընտրվեց հաջորդ Գրիգոր Ե-ի. իբր ծեր. թույլ և համակերպող անձ, ընդառաջելով Լեոնի ցանկության կրօնական ժողով գումարեց և զիջեց ընդունելու Հուլյն եկեղեցու, հետո էլ լատին եկեղեցու կարգերը: Այնուամենայնիվ միության գործը զլուխ չեկավ: Գրիգոր Չ մեռավ Սոււմ: Նրանով վերջացաւ քահանայապետությունը Պահլաւունեաց տոհմից, որ տևել էր 140 տարի: Տես և Ապիրատ № 3:—Գրիգոր՝ Կիր. 70. Սմբ. պտմ. 107, 110, 114—5. Մխ. այրիվ. 21. Վահր. ոտ. 218. Սամ. անեց. շար. 144, 164. Առաք. պտմ. 333.—Գրիգորիս՝ Սմբ. պտմ. 115. Օրբ. ժմ. 21, 22. Օրբ. կէ, հա.—Գրիգորես՝ Մխ. անեց. գ. Օրբ. ժմ. 14?

Մխ. աս. յաւել. Վրդ. հե.—Ապիրատ՝ Սամ. անեց. շար. 164. Վրդ. ձբ.—սեռ. Գրիգորի՝ Սմբ. պտմ. 115.—Գրիգորիս՝ Սմբ. պտմ. 115.—բց. ի Գրիգորի՝ Սամ. անեց. շար. 144. Օրբ. կգ?—Չարք. թրգմ. 606. Աղգապ. 1509—1558.—Կաղմել և մեծագին մարգարիտներով ընդելուզել է տվել մի Աւետարան, որ նվիրել էր Կրան Ներսէս Շնորհալին (Rapport Arm. 48).—Ապիրատի մի թուղթը Հոովմի Իննովկենտիոս Գ (1198—1216) պապին տես Պալճեան 52—53. այս թղթի պատասխանը նույն պապից՝ անդ, էջ 57—59.—Դրնդ. 304:

— 226. Գրիգորես, մերձավոր ոմն Առաքել գրչի, որ Կամախի Եղիվանք անապատում օրինակեց Աւետարանը՝ 1203 թ.—Ձեռ. Վննետ. Ա. 420:

— 227. Գրիգոր, հայր Գիշուկի, որ նվերներ է արել Բագնայր վանքին 1206 թ.—Շիրակ 120:

— 228. Գրիգոր քահանա Տումարծացի. գրիչ. Կեսարիտյում օրինակեց Աւետարանը, Խըտըրպալիի համար, 1206 թ.—Ձեռ. Կես. սարգ. 9 բ:

— 229. Գրիգոր, ընտրվեց առաջնորդ Աստուածընկալ ուխտին, որ նոր էր նոսրգվել 1207 թ.—Այրարատ 255, Բանասէր, 1903, 31:

— 230. Գրիգոր վարդապետ Մոնմոնիկ (կամ Մոնոնիկ), վանահայր Կեչառուաց. մասնակցեց Չաքարէ սպասաւարի Լոռիում գումարած եկեղեցական ժողովին՝ «1208 թ».—Կիր. գ.—սեռ. Գրիգորի՝ Կիր. գ.—Այրարատ 267 ա:

— 231. Գրիգոր վարդապետ Դունեցի. մասնակցեց Չաքարէ սպասաւարի Լոռիում գումարած եկեղեցական ժողովին՝ «1208 թ».—Կիր. գ:

— 232. Գրիգոր վարդապետ Տուտէորդի կամ որդի Տուտայ, յազատ տանէ, ազգական Օրբեյեանց. քնորդի Չաքարէի և Իւանէի. չորրորդ եպիսկոպոս Հաղբասի և առաջնորդ Սանահնի վանից. ձեռնադրվեց Միւնեաց Ստեփաննոս Գ եպիսկոպոսի (1168—1214) ձեռքով: Տուտէորդին հաջորդել է Բարսեղ Ա-ին, 1189 թվից հետո: Եղել է Յովհաննավանքում, ուր 1154 թվին ստացել է և կաղմել մի ձեռագիր, որի սեփական գրչով հիշատակաբանի նմանահանությունը տես Այրարատ 167: Ուժեղ հակառակորդ Կիլիկեան հայոց կրօնական նորմուծությանց, ստորագրում է այն նամակին, որ Հիւսիսականները գրեցին Գրիգոր Տղային «1178 թ»: Ներկա էր Լոռիի ժողովին «1208 թ», ուր հա-

կառակ կանգնելով Չաքարէի մտցրած կրոնական նորաձևություններին, ենթարկվեց նրա հալածանքին, պաշտոնից հանվեց և բանաարկվեց:—Կիր. 51.—Գրիգորիս՝ Օրբ. կբ. Կիր. 56, գ.—Տուտարդիճ՝ Լմբ. 223, 227, 243.—Գրիգորիս՝ Կիր. գ.—սեռ-Գրիգորի՝ Գր. տղ. 5:—Չամչ. Գ. 121—183. Չարբ. թրգմ. 302, 455. Այրարատ 267. Հայապ. 310. Աճառ. Հայոց գրերը 467. Շիրակ 102 ա, 158 (իր մի արձանագրությունը 1191 թվից, որով նստունքներ է նվիրում Հառիճի վանքին):

— 233. Գրիգոր, որդի Լևոնի, տեր Բերդուսի. «1199 թվին» ներկա էր Լևոն Բ-ի թագադրության հանդեսին, երբ դեռ բերդի տերը ինքը չէր, այլ հայրը: Գերի ընկավ Խլիճ Ասլանի ձեռքը՝ 1208 թ.—Սամ. անեց. շար. 146. Սմբ. պոմ. 111. Հեթ. ժմնկ.—Չամչ. Գ. 172:

— 234. Գրիգոր քահանա, որի գերեզմանի վրա կանգնած է մի խաչքար՝ Հաղբատ 1207 թ.—Երզնկեանց, Հնախ. տեղագր. 62, Ազգագր. հանդ. VII 413:

— 235. Գրիգոր պարոն Բագարանի, այն է քաղաքապետ կամ կողմնակալ. հիշված է 1211 թ. Բագարանի արձանագրության մեջ.—Այրարատ 67, 69:

— 236. Տեր Գրիգորիս, առաջնորդ Կեչառու վանքի, 1213 թ.—Շահխաթ. Բ. 192, 196, Այրարատ 261 բ. 263:

— 237. Գրիգոր վարդապետ, միաբան Կեչառու վանքի, 1213 թ.—անդ:

— 238. Գրիգոր Ուռնթիլցի (Ուռնայի Շպլթան գաւառի), գրիչ. օրինակեց Մաշտոցը՝ Կիրակոս սարկավազի համար, 1214 թ.—Տաշեան, Յուց. 705:

— 239. Գրիգոր, որդի Վախտանյ իշխանի Խաչենոյ և եղբայր Հասանի, Հասանը մեռավ թուրքերի դեմ պատերազմում և նրա մահից երեք ամիս հետո էլ մեռավ Գրիգորը՝ մատաղ հասակում: Մայրը՝ Արզուխաթուն (տես էջ 274, № 1 և 2, որոնք միևնույն անձն են)՝ կին Վախտանգի, իր ամուսնու և իր այս երկու որդիների գերեզմանի վրա շինեց Խոթավանքի կաթողիկէ եկեղեցին, 1214 թ.—Նրա սրտառուչ արձանագրությունը տես Շահխաթ. Բ. 356—8, Բարիլուտարեանց, Արցախ 204, 207:

— 240. Գրիգոր եպիսկոպոս. իր ազգական Կոստանդին քահանայի հետ միասին՝ Հոռմկլացի Յովհաննէս սարկավազին գրել տվին մի Աւետարան, 1214 թ.—Շահազիդ, Պոմ. պատկ. էջ 120—121:

— 241. Գրիգոր վարդապետ, միաբան Արջոյառիճ ուխտի, 1215 թ.—Շիրակ 122:

— 242. Գրիգոր, հայրն է Դաւթի, որ զորավարն էր Չաքարիս Ամիրսպասալարի, 1214 թ.—Թաղված է Սանահնում և նրա գերեզմանի վրա որդին կանգնեցրել է մի շքեղ խաչքար:—Յովսէփեան, Խաղբակեանք 17, Նիւթեր և ուս. Ա. 33, Այրարատ 112:—Դաւթը կոչվում է Շոթոռկանց. բայց այս Շոթոռիկը համարում եմ մականուն կամ ազգանուն, և ոչ թե անուն:

— 243. Գրիգոր սարկավազ, որդի Յովհաննէս ճգնավորի. միաբան էր Երուսաղէմի Ս. Աստուածածին տաճարի, որ շինել էր իր պապի եղբայրը՝ Գէորգ քահանա: Իր հայրը՝ Յովհաննէս՝ նրա համար գրել տվեց մի մեծ ձառնատիր, 1215 թ.—Չեռ. Վենետ. Բ. 144:

— 344. Գրիգոր, «մեծահուշակ գրիչ». Սոզրոյ վանքում սկսեց օրինակել 1215 թվին մի Աւետարան, որ վերջացրեց Տարսնում, 1216 թ.—Սխուան 113:

— 245. Տեր Գրիգոր, միջնորդ եղավ Թորոս Գորգացու և Դրագարկի միաբաններից մեկի միջև, որ իր անունը համեստությամբ չի հիշում, գրելու Աւետարանը 1217 թ.—Չու. Վենետ. Ա. 602:

— 246. Գրիգորիս, առաջնորդ Հոռոմոսի վանից. 1218 թ.—Արձ. Շիրակ 23 բ, 28 ա:

— 247. Գրիգոր աւագերեց քահանա, որի որդին՝ Սարգիս շինել է Երուանդաշատի Ս. Աստուածածին եկեղեցին, 1218 թ.—Այրարատ 61: (Սարգիս որդի Գրիգոր քահանայի հիշված է նաև 1233 թ. № 277. Թիրևս նույնն է, որ հետո քահանա է դարձել):

— 248. Գրիգոր վարդապետ, որդի Աբասու. նախապես միաբան և ապա առաջնորդ Սանահնի վանուց 1214—1217 թվերին, իբրև հաջորդ Փիլիպպոսի: Մեռած իտի լինի 1217—21 թվերի միջև. իր անթվական շիրիմը մնուս է մինչև այժմ Սանահնի եկեղեցում: Դրել է Պատճառաց գիրքը, նախ քան 1217 թվը: Սա մի եզակի գործ է հայ մատենագրության մեջ: Նա եկեղեցական մատենագրության պատմության առաջին փորձն է: Գիրքը ունի երկու մաս, որոնք արդի բառով կարող ենք կոչել 1) Ներածություն Ս. Գրոց և 2) Հայրախոսություն: Սրանց մեջ հեղինակը խոսում է առանձին առանձին յուրաքանչյուր մատենագրի մասին, տալիս է նրա կյանքը, գործունեությունը, արտահայտած գաղափարների վերլուծումը, գրական գործերը և նրանց բովանդակությունը: Այս գրքի ընդարձակ նկարագրությունը տես Տաշեան, Յուց. 213—233. մանրամասն հետազոտություն հե-

դիմակի անձի և գործի մասին ունի Ակիմեան, Մատեն. հետազ. Ա. 1-84.—Ջարբ. Հին դպր. 779. Սարգիսեան, Եւագր. ներած. էջ 27:

— 249. Գրիգոր Սկևռացի, ժամանակակից և մտերիմ Ներսէս Լամբրոնացու. ինքն էլ Լամբրոնացի, բայց լինելով վանահայր Սկևռայ վանքի, կոչվիլ է Սկևռացի: Սա պետք է լինի Գրիգոր դիտապետ, առաջնորդ Սկևռայ, որի քննորդին և աշակերտն է Գէորգ Լամբրոնացին: Ներսէս Լամբրոնացու մահից («1198 թ») հետո եղավ ուսուցիչ Սկևռայ վանքում: Լամբրոնացին նրան էր հանձնած Սաղմոսի մեկնության արտագրությունը: Խոստովանահայրն էր Լևոն Բ Թագավորի, որ հունարենից թարգմանել տվեց նրան Նիկիայի Վահան կամ Յովհաննէս արքեպիսկոպոսի թուղթը առ Ջաքարիա Ջագեցի կաթողիկոս Հայոց՝ Միստւմ, 1203 թվին: Գրիգորը իրեն օգնական էր վերցրել այս թարգմանության մեջ՝ իր ընկեր Բարսեղին. իսկ թարգմանությունը սրբագրեցին Նիկիֆոս և Միխայէլ քահանաները, որոնք անշուշտ հույն են, ինչպես երևում է անունների ձևից (Ձեռ. Վենետ. Բ. 1074): Լևոնի մահվան ժամանակ տվավ նրան վերջին հոգևոր մխիթարությունը «1219 թ»: Իր թողած գործերն են Ճառեր, որոնցից հատկապես հիշելու արժանի են՝ Պատմութիւն վարուց Գր. Լուսաւորչի (որ է Ազաթանգեղոս կերպարանափոխյալ), Ներբողեան պատմագրաբար ի վարս Ներսէսի Լամբրոնացու, Ներբողեան Ս. Կուսին, ի յարութիւնն Քրիստոսի, Կանոն Ծննդեան (Արեգակն արդարութեան), Վարք Գրիգորի Նարեկացու, Եսայիայ՝ Տէր. 8 հաւատաց (Միստւան 103 բ, Ձեռ. Վենետ. Բ. 306, որ գրել է Լամբրոնի տեր Կոստանդին իշխանի խնդրանք), Աղօթագիրք (տպ. Պոլիս 1742), Մեկնութիւն Եւագրքի (սա մի ընդարձակ և ընտիր գործ է, որ հասել է մեզ Վենետիկի № 1552 և Երուսաղէմի ՀԵ № 240 ձեռագրերով. Սարգիսեան, Եւագր, ներած. էջ 28Գ—ՃԾԸ համոզիչ կերպով ապացուցում է, որ Եւագրի մեկնիչ Գրիգորը Սկևռացին չէ, այլ Գրիգոր Գ կամ Փոքր Վկայասէր կաթողիկոսը, որովհետև մի տեղ հիշում է թե ինքը կաթողիկոս է եղած), Ներբողեան ի փոխումն Աստուածածնին (Ձեռ. Վենետ. Բ. 338): Այս վերջին գրվածքը, որ գեռ ևս հրատարակված չէ, Հ. Բարսեղ Սարգիսեանը իր Ձեռ. Վենետ. ցուցակում, հտ. Բ. 339, գնահատում է այս ձևով. «էլիանալի է ներբողեանս թէ՛ լեզուին և ոճին բարձրութեան, և թէ՛ խորախորհուրդ վարդապետութեանց համար: Իր տեսակին մէջ

եղական է, մանավանդ պերճախոսական ձևոց առատութեամբ և դարձուածներով. ինչպես նաև Ս. Գրոց և Հարց գոհարներու ամենաճարտար յեռուհներով: Կարծէք թե երկրորդ Նարեկացի մ'է և Բեռնարդոս՝ առ ամենասուրբ Կոյսն տածած մշտարորբք սիրողն և աստուածային գաղափարականոյն: Գիւտաւոր է և սրտանճոյ կոչը ուղղեալ առ Տիրամայրն՝ ժողովրդեան ամէն դասակարգի, վիճակի և պայմանի համար:—Շար. (հիշված է սկզբում՝ հեղինակների շարքում), Օրբ. ժմ. 24. Տաթև. հարց. 514, 638, 687 (ապացույց է բերում Գրիստոսի հարության ժամի մասին. հիշում է նաև նրա Ճառ ի փոխումն Աստուածածնի). Պարականոն շար. 3 (իբր հեղինակ Շարականի).—սեռ. Գրիգորի՝ Սկևռ. աղ. 5, 49, 154, 187. Սկևռ. լմբ. 3. Ձեռ. Օշ. 83 (նրան է վերագրում 16 սյուն բռնող մի գեղեցիկ «աղօթք որ ի խորհրդեան ժամու սրբոյ և մեղաքաւիչ պատարագին մատուցանի»):—Չամչ. Գ. 168. Միստւան 100. Հայապ. 440. Ջարբ. Հին դպր. 600, 709, 715—8, թրգմ. 631, 730. Տաշեան, Տուց. 1076 ա:

— 250. Գրիգոր վարդապետ, գրել է Մեկնութիւն Եսայիայ (ի խնդրոյ Լամբրոնի Կոստանդին իշխանի) և ի Ս. Չատիկն: Թերևս Սկևռացին է.—Ջարբ. Հին դպր. 781:

— 251. Գրիգոր դպիր, որ Իրազարկի առաջնորդ Բարսեղի հրամանով հունարենից թարգմանեց Մեկնութիւն Կաթողիկեայց, որ հետո նորից խմբագրեց Ներսէս եպիսկոպոսը.—Թերևս Սկևռացին է, ըստ Ջարբ. Հին դպր. 707:

— 252. Գրիգոր խուլ, նշանավոր երածիշտ և գրիչ Սսեցի. ժամանակը ճիշտ հայտնի չէ, բայց Լևոն Բ-ին ժամանակակից էր: Խուլ մականունը ստացել է նրանից չոր տասն թե մոմ դնէր յականջն՝ առ ի չլսել զբանս աշխարհականս: Վերակազմել է Շարականը, ո՞ր իր անունով կոչվել է Խլցի: Շփոթվում է Գէորգ խուլի հետ, որ տես էլ 466: Ալիշանը կարծում է որ Գէորգը Շարականի բնագիրն է կարգավորել, իսկ Գրիգորը՝ եղանակը:—Միստւան 105—6, 224, 517 բ:

— 253. Գրիգոր կրոնավոր, ծաղկող և կազմարար. Ալէքս պատրոնի ծախսով նորոգեց և նկարազարդեց մի հին Աւետարան՝ 1220 թ — Rapport Arm. 54, Ձեռ. Կարին. 18:

— 254. Գրիգոր Բ. առաջնորդ Հառիճի. հաջորդից Պետրոսիկ 1221 թ. նրան էլ հաջորդում է Յովհաննէսը 1224 թ.—Շիրակ 161, 163:

- 255. Գրիգոր Կեչրորցի, նահատակվել է «1222 թ».— Նոր վկ. 95, Այրարատ 47 ա, Շիրակ 130:
- 256. Գրիգոր, նորոգել է Վայոց ձորի Ս. Աստուածածին եկեղեցին, 1222 թ. (Արձ. Սիսական 156): Նույն անձն է թերևս Գրիգոր որդի Սմբատայ, տեր Ոստնի. նվերներ է արել Վայոց ձորի Ս. Յովհաննէս եկեղեցուն. հիշված է անթվական մի արձանագրության մեջ՝ Սիսական 156:
- 257. Գրիգոր, որդի Հաղբակի Բ, եղբայր Վասակի, Խաչենցի. Խփչաղների պատերազմում զորի բռնվից Գանձակում և հավատքը չուրանալով նահատակվեց «1222 թ».— Կիր. Ժ. Վրդ. ձգ. Նոր վկ. 97:— Գրիգոր Խաղբակեանի արձանագրությունները, նրա շինարարական գործունեությունը, ինչպես և նրա հուշարձանը Քրարձր պատվանդանով մի մ.ժ խաչքար, ներքևի մասում, ձիու վրա նստած իշխանի հարթաքանդակով, որ կովում է վագրի դեմ», 1233 թվից, տես Յովսէփեան, Խաղբակեանք 63, 64, 79, 81—84:
- 258. Գրիգոր քահանա Երզնկացի, որի տանը Մոնոմախ գրիչը օրինակեց Իգնատիոս վարդապետի Մեկնութիւն Աւետարանին Դուկասու՝ 1223 թ.— Անկ. գիրք նոր կտակարանի, յոջ. էջ ԺԵ:
- 259. Գրիգոր, կրտսեր որդի Ջաջուռ Բ-ի Խաղբակեան, եղբայր Հասանի (մ. 1225) և Սմբատի (մ. 1224 թ). Աւանախոռը նվիրեց Վաճառքի Ս. Ստեփաննոս եկեղեցուն. զինակից և մասնակից էր իր եղորր արշավանքներին.— Յովսէփեան, Խաղբակեանք 33, 79:
- 260. Գրիգոր. սպասավոր Ս. Լուսաւորիչ անապատի, եղբայր Դազար վարդապետի. հիշված 1224 թ.— Ջարբ. թրգմ. 729. Աթան. յոջ. է:
- 261. Գրիգոր, խարաղնազգեստ ճգնավոր. մասունքներ նվիրեց Ս. Լուսաւորչի անապատին՝ 1224 թ.— Ջարբ. թրգմ. էջ 729:
- 262՝3. Գրիգոր Ապուղամբնց, այն է որդի Ապուղամբի, հորեղբայր Տէր Բարսեղի, արքեպիսկոպոս մայրաքաղաքին Անուշ և Կահանպին Շիրակայ. հիշված է Շիրակի արձանագրությանց մէջ սկսած 1213 թվից մինչև 1227 թ: Հիշատակելի է հատկապես Վրաց Եպիփան կաթողիկոսի արձանագրությունը Ուկէ= 1218 թվից (ՄԱՄ 1910, էջ 1439):— Շիրակ 23, 26, 60,

- 63, 96, 118, 120—122, 150, 164, 165. Այրարատ 61. Շնորհ. և Վրդյ. 13. Օրբելի, Անուշ աւերակները 57:
- 264. Գրիգորիս Սսեցի, գրիչ և երգեցող. Սանդուլ անապատում օրինակել է Աւետարանը, 1228 թ. Գրիգոր վարդապետի աշակերտ Գողոսի համար:— Քորոս աղբ. Ա. 63, 64:
- 265. Գրիգոր վարդապետ. Սանդուլ անապատում՝ իր աշակերտ Գողոսի համար՝ գրել ավեց Գրիգորիս Սսեցուն մի Աւետարան, 1228 թ.— Քորոս աղբ. Ա. 63, 64:
- 266. Գրիգոր հեճուպ, որդի Հասանի, տեր Հոռոմոսի, հիշված է վանքի արձանագրությանց մեջ 1198 և 1228 թվերին.— Շիրակ 17, 20 ա, 22 ա, 23 բ:
- 267. Գրիգորիս, գրիչ. օրինակեց Գրիգորիս Վկայաէրի կազմած Ճաշոցը կամ Տօնամակը, 1230 թ: (Ավելի ուշ, Լևոն Գ այս ձեռագիրը նվիրեց Փերուճիայի հայոց եկեղեցուն, 1279 թ).— Ջեռ. Վենետ. Բ. 1208—1210:
- 268. Գրիգոր, Երզնկայի Իշոխա գյուղից, որդի Սոսթենէսի և եղբայր Սարգիս և Վարդան քահանաների, որոնք Երզնկայի Կապոսի վանքում գրել ավին մի Տօնամակ՝ 1230 թ.— Ջեռ. Վենետ. Բ. 1214:
- 269. Գրիգոր Անեցի, մեռել է 1231 թ. իր տապանաքար-խաչվէժը տես Շիրակ 130:
- 270. Գրիգոր, որդի Խաչատուր քահանայի, գրիչ և ծաղկող. երկար ժամանակ փնտռում էր նշանավոր Գրիգոր գրիչ Մուրզանեցու օրինակած Աւետարանը, որ վերջապես ձեռք բերելով, օրինակեց Կարինում, և զարդարեց գույնզգույն նկարներով, 1230 թ.— Ջեռ. Վենետ. Ա. 572:
- 271. Գրիգոր Մուրզանեցի, հռչակված իբրև ճարտարագիծ գրիչ և անյաղթ զինական», որի արտագրած Աւետարանը համարվում էր չամենալաւ օրինակը և բանգիւտ մարգարիտ»: Այս օրինակն է, որ արտագրեց նախորդ Գրիգորը (Ն 270), Կարինում 1230 թվին: Մուրզանեցու թվականը հայտնի չէ թե 1230 թվից որչափ հին է:— Ջեռ. Վենետ. Ա. 572:
- 272. Գրիգոր, իր եղբայր՝ Մարտիրոսի հետ միասին շինել են Գոշավանքի Ս. Գրիգոր եկեղեցին, 1231 թ.— Բարխուտարեանց, Արցախ 352, Յարութիւնեան, Ազգագր. հանդ. Ժ. 31:
- 273. Գրիգորիս վարդապետ Խաչենի, եղբայր Եղիայի. ներկա էր Գանձասարի նորաշին եկեղեցու օծման հանդեսին. մեռել է 1231 թ.— Կիր. իթ:

— 274. Գրիգոր, եղբայր Յովհաննէս քահանայի. սրանց գերեզմանի վրա կանգնեցրած է մի խաչքար՝ Հաղթատի գերեզմանոցում 1231 թ.—Յրգնկեանց, Հնախ. տեղագր. 63, Ազգագր. հանդ. է 413:

— 275. Գրիգոր աշխատող, այն է բանվոր, որ Խծկօնից 1233 թվի մի արձանագրութուն փորագրել կամ տաշել ու դրել է պատին.—Շիրակ 128:

— 276. Գրիգոր Մագիստրոս, որդի Վահրամ Պահլաւունուայ, տեր Բագնայրի, հիշված 1233 թ.—Ալիշան, Շնորհ. 14:

— 277. Գրիգոր քահանա, որի որդին Սարգիս՝ ավագերեց Մմակ գյուղի՝ նվերներ է արել Բագնայրին, 1233 թ.—Շիրակ 33 ա, 119:

— 278. Գրիգոր մագիստրոս, որդի Ապուղամբի, իշխան Շիրակի, հիշված է Բագնայրի մի արձանագրության մեջ, 1233 թ.—Շիրակ 119:

— 279. Գրիգոր, սան Նրջիսի՝ զստեր մեծն Սարգսի. մի Աւետարան նվիրեց Հռոմի վանքին, 1234 թ.—Շիրակ 162 բ:

— 280. Գրիգոր հայր, միաբան Խծկօնքի, 1236 թ.—Յովսէփեան, Նիւթեր և ուս. Ա. 26:

— 281. Գրիգոր գրիչ, Դանցէ պուրճում օրինակել է մի Շարական, 1236 թ.—Թորոս աղբ. Բ. 416:

— 282. Գրիգոր, գրիչ. օրինակել է Ն. Լամբրոնացու Մեկնութիւն Առակացն Սողոմոնի ՈՁԵ=1236 թ.—Ձեռ. Կարին. 145 (տպ. ՌՁԵ. կարծեմ ուղղելի ՈՁԵ):

— 283. Գրիգոր վրդ. Վկայասէր, առաջնորդ Խաչգլու լեռան Ս. Սահակայ վանից. ուներ բազմաթիվ աշակերտներ, որոնք խոտակրոն ճգնավորներ էին. կոչվել է «հրեղեն լեզու» (1239 թ): Մրան աշակերտած պիտի լինի նաև Ստեփաննոս վրդ. Տէր Յուսկան-որդի, որ մեռել է «1251 թ».—Պտմ. տէր յուսկ. 218:

— 284. Գրիգոր եպիսկոպոս Սեբաստիայի՝ 1239 թ.—Շահազիզ, Պատմ. պատկ. 124:

— 285. Գրիգոր եպիսկոպոս, դրան սարկավագ Կոստանդին կաթողիկոսի. ստացավ մի օրինակ Ճաշոց, 1239 թ.—Տաշեան, Յուզ. 251:

— 286. Գրիգոր, որդի Աւագ-Սարգսի, թոռն Իւանէ Աթաբէկի. հորը կողմից ուղարկվեց Ջարմաղանի մոտ բանակցության, 1239 թ.—Չամչ. Գ. 212:

— 287. Գրիգոր, որդի Դաւթի Շոթրոկանց և հայր Սմբատ

տի, Արջուկի և Արզուխաթունի. պատրոնաց պատրոն. հիշված է Խծկօնից 1214, 1236 և 1240 թվերի հիշատակարաններում. իր եղբոր՝ Գայլ Շերպարիքի հետ Վահանաուիճ գյուղի կեսը նվիրել է Խծկօնից Ս. Սարգիս վանքին, 1214 թ. նախորդի (№ 242) թոռն է.—Յովսէփեան, Նիւթեր և ուս. Ա. 25, 27, 28, 33, Խաչքականք 17, 18, Շիրակ 129, Այրարատ 112:

— 288. Գրիգոր Հոռովկայեցի. Շնորհալու ձեռագրից օրինակեց Ընդհանրականը՝ 1240 թ.—Տաշեան, Յուզ. 621 ա:

— 289. Կրիգորես, գրիչ, որ Վարդան Արևելցու ժղլանքը պիտի մաքրագրեր Չապէլ թագուհու համար՝ 1241 թ.—Ալիշան, Յուզիկք Ա. 147:

— 290. Գրիգոր Կապալեցի, վերջացրեց Նոր-Գետիկի եկեղեցու շինությունը՝ 1241 թ.—Կիր. ժե:

— 291. Գրիգոր, որդի Սմբատի. նվերներ է արել Խաչենի Մեծարանց վանքին, 1241 թ.—Բանասէր 1901, 138:

— 292. Գրիգոր գրագիր, օգնեց Յովհաննէս զրչին արտագրելու Տաղարանը, Կրագարկի վանքում, 1241 թ: Արտագրել է հատկապես քարոզները.—Ձեռ. Վենետ. Բ. 1066:

— 293. Գրիգոր Կաղսեցի, քահանա, միաբան Հոռմի Լալոյ տան, 1242 թ.—Թորոս աղբ. Բ. 441:

— 294. Գրիգոր երեց, ջանցիւր, այն է պետական ատենադպիր 1243 թ.—Սիսուան 485 բ:

— 295. Գրիգոր կրոնավոր, եկել է Հերհերի եկեղեցու աթոռակալ Գագիկ երեցի մոտ և օգնական է դարձել նրան, 1243 թ.—Աբձ. Սի սական 112:

— 296. Կրիգորես, գրիչ. Սուսմ օրինակեց Ն. Շնորհալու և Գր. Մագիստրոսի թղթերը, 1244 թ.—Թորոս աղբ. Բ. 333—4:

— 297. Գրիգոր, որդի Վահրամի և եղբայր Կոստանդին Ա կաթողիկոսի, հորեղբայր Հոռովկայու Թորոս քահանայի. արդեն վաղուց մեռած էր 1244 թ.—Նաթանեան, Տեղեկ. Սեբաստ. 83, 84, Թորոս աղբ. Ա. 187, Բ. 359, Ձեռ. Հալէպի, Բ. 140 ա: Ձեռ. Սեբ.—ՀԱ 1924, 333. Ձեռ. Վենետ. Ա. 651—2, Ազգապ. 5527:

— 298. Գրիգոր, թոռն Խաչենիսեանց, նվիրատու Առաքելոց վանքի (Կունէն գյուղ Ղազախի), 1245 թ.—Բարխուտարեանց, Արցախ 379:

— 299. Գրիգոր, որդի Մարծպանի. իր եղբայր Աւանդէկի հետ շինել է Դսեղի Բարձրաքաշ Ս. Գրիգոր վանքը՝ և զանազան նվերներ է արել նրան. հիշված է 1205, 1241 և 1246 թվերի

արձանագրութեանց մեջ, Կինն է Մամբան.—Յարութիւնեան, Ներս. դպր. սաների Ա ճնարհրդ. էջ 65, 70, 71, Լալայեան, Ազգագր. հանդ. է. 423:

— 300. Գրիգոր արքեպիսկոպոս, եղբայր Վարդան վարդապետի, առաջնորդ Բջնիի, 1246 թ.—Չամչ. Գ. 229, Այրարատ 273, 276, Սմբատեանց, Գեղարքունի 332:

— 301. Գրիգոր, եղբայր Ստեփաննոսի՝ դռան եպիսկոպոսի, որ ստացավ մի Աւետարան Հռոմկլայում, 1248 թվին, երբ Գրիգորը մեռած էր.—Չեռ. Հայէպի, Բ. 5, 6:

— 302. Գրիգոր, եղբայրն է Հաղբատի առաջնորդ Համազասպ եպիսկոպոսի, կինն է Մամբան. գնեց Մածնաբերդի իշխան Թաղիաթինի որդի Սարգսից Ազուաւածորը, որ նվիրեց Հաղբատին 1249 թ.—Մովսէսեան, Լոսիի Կիւր. թգ. 79, Երզնկեանց, Հնախ. տեղագր. 25, 55:

— 303. Գրիգորիս եպիսկոպոս Դաղի վանից. Վարդան վարդապետի հետ միասին նզովեցին և զսպեցին Դաւիթ Մարեցի մոլորչին՝ «1249 թ».—Կիր. խզ. (Չամչ. Գ. 233 կոչում է Գրիգորիս եպս. Դատվանից):

— 304. Գրիգոր, եպիսկոպոս Տարսնի, 1230?—1250 թ.—Սիսուան 271 ր:

— 305. Գրիգորիս վարդապետ, Ստեփան Արճիշեցու հետ (տես այս անունը) ուխտի եկավ Պորանաշատի վանքը և դրամական օգնութիւն արեց վանքի շինութեան, 1251 թ.—Արճ. Տեղեկ. Արմֆանի 1940, № 4, էջ 175:

— 306. Գրիգոր, մերձավոր Առիւծ Հոգևորեանցի, որ շինել է Հոռոմոսի խանգարված առուն և նվերներ է արել վանքին, 1251 թ.—Արճ. Շիրակ 25 ր:

— 307. Գրիգորիս վարդապետ, եղբայր, աշակերտ և հաջորդ Վանական վարդապետի. սկսեց վարդապետել Պորանաշատի վանքում, 1251 թ.— Կիր. ծա.—Աւգեր. Լիակ. վրք. սրբ. ԺԱ, էջ հզ ունի մի հիշատակարան, որից երևում է, որ այս Գրիգորը եղբայրն է Վանականի և նրա հետ հրամայել է Տէր Իսրայէլին կազմելու Յայսմաուրքը. «հրամանաւ Վանական վարդապետի և հարազատին Գրիգորի՝ Տէր Իսրայելի»: Միևնուէն ժամանակ Բջնիի 1251 թվի արձանագրութեան մեջ հիշվում են Վանական և Գրիգոր «եպիսկոպոսը Բջնոյ և Ոստանի», որոնք կանոններ են հաստատել կաշառքով ձեռնադրողների դեմ.—Այրարատ 273:

— 308. Գրիգոր ոմն, բարեխոսութեան համար հիշատակված է Հաղբատի մի խաչքարում, 1255 թ.—Երզնկեանց, Հնախ.

տեղագրութ. 69, Ազգագր. հանդ. VII, էջ 417:

— 309. Գրիգոր Վրիկ, գրիչ. Կապոսի վանքի վանահայր Սամուէլի համար օրինակից Հարցմունք Աթանասի՝ 1255 թ?—Աթան. յոջ. ժգ. Չեռ. Վենետ. Բ. 322:

— 310. Գրիգոր քահանա, հոգևոր եղբայր Մկրտիչ արեղայի. միասին շինեցին Արուճի և Փարպիի հնձանները և նվիրեցին Հոռոմոսի վանքին, 1258 թ.—Արճ. Շիրակ 26 ր:

— 311. Գրիգոր, մեծ իշխան Պաշենեցի, հայր Սևադայի, որ մեռել էր 1260 թվի պատերազմում, Մարտիրոսաց քաղաքի առման ժամանակ (Յովսէփեան, Պաղրակեանք 94 մեռնողը սխալմամբ համարում է Գրիգորիսին և ոչ թե Սևադային).—սեռ. Գրիգորի՝ Վրդ. դր:

— 312. Գրիգոր, փակակալ Սանահնի վանից, սրա խնդրանքը գրեց Վարդան պատմիչը իր Մեկնութիւն Հնգամատենի աշխատութիւնը՝ 1261 թ.—Չարբ. Հին դպր. 742. Յովսէփեան, Նիւթեր և ուս. Ա. 69:

— 313. Գրիգոր, տեր Մազոտ խաչ բերդի (Կիլիկիա). պատերազմեց Պարամանների դեմ 1261 թ.—Սիսուան 196ր, 294ա:

— 314. Գրիգոր Երեց, որդի Մանկիկ երեցի. Բազնայրի Ս. Աստուածածին եկեղեցուն նվիրեց մի քանի ձեռագիր՝ 1262 թ.—Յովսէփեան, Մի էջ հայ արուեստի, էջ 18:

— 315. Գրիգոր քահանա, որդի Դորդ քահանայի, եղբայր Հոռոմկլայի Թորոս քահանայի և Ստեփաննոս եպիսկոպոսի, եղբորորդի Կոստանդին Ա կաթուղիկոսի. հիշված է 1244 և 1262 թ.—Թորոս աղբ. Ա. 188, Նաթանեան, Տեղեկ. Սեբաստ. 83, Չեռ. Հայէպի, Բ. 140ա. Չեռ. Սեբ. = ՀԱ 1924, 333, Չեռ. Վենետ. Ա. 651:

— 316. Գրիգոր, որդի կամ ամուսին Թայկի, որ իր և նրա հոգուն նվիրներ է արել Բագնայրին, 1262 թ.—Սարգիսեան, Տեղագր. 187, Շիրակ 119:

— 317. Գրիգոր, որդի Գրիգորի, եղբորորդի Կոստանդին Ա Կաթուղիկոսի և հորեղբորորդի Հոռոմկլայու Թորոս քահանայի. հիշված է 1244, 1256 և 1262 թ., իբրեզինուր և տարածած վախճանեալ. Հեթում Թագավորի պալատում պաշտոնյա էր.—Նաթանեան, Տեղեկ. Սեբաստ. 84, Թորոս աղբ. Ա. 188, Չեռ. Հայէպի, Բ. 140 ա. Չեռ. Սեբ. = ՀԱ 1924, 333, Չեռ. Վենետ. Ա. 652:

— 318. Գրիգոր վարդապետ, ուղեկից եղավ Վարդան պատմիչին, երբ սա գնաց Հուլաղու խանի տեսութեան «1264 թ».—Վրդ. դր:

— 319. Գրիգորիս կրօնավոր. գրիչ. օրինակեց Աւետարանը Մարմանց գյուղում, 1266 թ.—Սմբատեանց, Գեղարքունի 55:

— 320. Գրիգոր եպիսկոպոս, առաջնորդ տանն Փարզմունայ. հիշված է նախ քան 1269 թ.—Ձեռ. Կես. ամած. 46 ա:

— 321. Գրիգոր կրօնավոր, միաբան Մաշկաւոր վանքի, ուր սկսեց արտաբերել մի Աւետարան, ստաղոց Մերունի համար, 1269 թ: Նույն միջոցին տեղի ունեցավ Կիլիկիայում մի մեծ երկրաշարժ, որ կործանեց Սարաւանիքարը, Համուսը, Արքակաղինը և այլ շատ վայրեր ու վանքեր, մասնավանդ մասնեղականների բազմաթիվ քաղաքներ: Գրիգորն էլ «անտուն անտեղ» շրջում էր. «ոչ ունելով տեղի հանգստեան»: Ավարտեց զըջությունը Անդրիասանց վանքում:—Ձեռ. Վենետ. Ա. 496:

— 322. Գրիգոր վարդապետ կամ քահանայ, եղբայր Վարդան քահանայի. 1267 թվին, Վիրապում, Կիլիկիցի Գէորգ գրչին գրել տվեց մի օրինակ Տօնապատճառ: Անդամ Ջագավանից ժողովի 1270 թ. Վարդան և Գրիգոր քահանաները հոգևոր որդիքն են Գրիգոր արքեպիսկոպոսի Բջնոյ և երևոյով ուսուցիչ Գէորգ Սկևոացու, որ վերոհիշյալ Գէորգ գրիչն է.—Գ. Տ.Մկրտչեան, Անան. շիր. էջ 31—32, Կանոն. 180, Ջարբ. Հին դպր. 718, Ձեռ. Վենետ. Բ. 312:

— 323. Գրիգոր, արքեպիսկոպոս Արարատեան նահանգի. նստում էր Բջնքում և կառավարում թեմը. ստորագրեց Սսի ժողովի կանոններին «1246 թ». եղել է ուսուցիչ Գէորգ Սկևոացու. գումարել է Ջագավանից ժողովը «1270 թ».—Օրբ. կր. Կիր. խա. Կանոն. 180, 187.—Այրարատ 10, 276. Գ. Տ.Մկրտչեան, Անան. շիր. էջ 31—32, Ջարբ. Հին դպր. 718. Ձեռ. Վենետ. Բ. 312. Ազգապ. 5527. Ջագ. 23:

— 324. Գրիգոր վարդապետ Լամբրոնացի, ունի «ի բանն. Տէ՛ր, # հաւատաց լրոյ մերում» (Ձեռ. Կարին. էջ 5).—Թվականն անհայտ:

— 325. Գրիգոր, որդի Հայրապետի. Լորիկի հետ միասին մի խաչքար են կանգնեցրել Լոր գյուղում, 1271 թ.—Լալայեան, Ազգապ. հանդ. Գ. 162:

— 326. Գրիգոր պարոն, շինել է տվել մի գեղեցիկ գրակալ 1272 թ. նկարը տես Յովսէփեան, Քաղաքականք 161, 164:

— 327. Գրիգոր, պանդուխտ էր Երիզայում, ուր Ս. Աստուածածնի վանքում, Սիոն կրօնավորի և մյուս միաբաններ

խնդրանք օրինակեց Աւետարանը, 1272 թ.—Ձեռ. Սեր. (ՀԱ 1924, 514):

— 328. Գրիգոր Ա. կաթողիկոս Աղթամարի, հաջորդ Դաւիթ Ա-ի և նախորդ Ստեփաննոս Տղայի. ունի միայն Հաւաք. 38. չեն ընդունում Օրմանեան և Ակինեան. ըստ հաշիվ պետք է լինի 1185—1272 թվերի շրջանում, երբ Օրմանեան և Ակինեան դնում են անանուն ոմն: Այդ անանունն է Գրիգոր Ա և ապա Գրիգորիս Բ:

— 329. Գրիգորիս Բ, կաթողիկոս Աղթամարի, հաջորդ Ստեփանոս Ա-ի և նախորդ Դաւիթ Բ-ի՝ ըստ Հաւաք. 59, որ տալիս է նրա մասին հետևյալ անհասկանալի տեղեկութունը. «որ է պատմող մեծապսակ եկեղեցւոյ, որ է որդի Հեղենիկ արքային»: Այդ միջոցին Ակինեան, Գաւազանագիրք 40 դնում է Անանուն ոմն, 1185—1272: Այդ անանունն է Գրիգոր Ա (ամս վերը) և Գրիգորիս Բ, որ իբրև կաթողիկոս Աղթամարի հիշված է 1260 թ. (Ձեռ. Դաղեան, Բ. 47 ա): Հաւաքարանը համապատասխանում է նրան:

— 330. Գրիգոր վարդապետ, միաբան Ականց անապատի (Կիլիկիա). գրիչ. նույն անապատի վանահայր Ստեփաննոսի հրամանով օրինակեց Մաղաքիա արեղայի Պատմութիւնը՝ 1271 թ. ավելի ուշ՝ Միխայէլ ասորու ժամանակագրութիւնը՝ 1273 թ.—տես Մաղաք. ար. տպ. Երուսաղէմ, էջ 71 յիշատ. նաև Տաշեան, Ցուց. 361 և Միխ. աս. Բ. տպ. յոջ. էջ Ժ և յաւել. էջ 45:

— 331. Գրիգոր քահանայ, որդի Կոստանդեայ իշխանի. Լեոն Գ-ի կին Կեռան թագուհու պալատում էր շինեցող ի վերայ մեծի և փոքու և որպէս հայր տածող և խնամող ամենեցուն» (1274 թ).—ՀԱ 1894, 247 ա:

— 332. Գրիգոր երեց, հոգևոր եղբայր Սսցի Յակոբ գրչի, որ նրա միջնորդութամբ օրինակեց Մանրուսումնաքը՝ Կարապետ դպրի համար. 1274 թ.—Manus. brit. mus. 85 ա:

— 333. Գրիգոր, որդի Յովհաննէս իշխանի Երզնկայի և թոռն Սարգիս արքեպիսկոպոսի Եկեղեցաց (մ. «1276 թ»), որ 1273 թվին շինեց Ս. Փրկիչ հոյակապ եկեղեցին, ուր փոխադրեց Ս. Ներսէսի մասունքները: Գրիգորը և նրա եղբայրը Ներսէս հիշված են Ս. Ներսէսի արձաթապատ աջի արձանագրության մեջ, 1273 թ.—Թորոս աղբ. Բ. 294, Ֆ. Մուրատ, Յայտ. յովհ. էջ 82է և շար. Քալաթեան, Մնաց. էջ դ, ե:

— 334. Գրիգոր ներկարար, հայր Գրիգոր! արեղայի, որ

օրինակեց մի Աւետարան, Փրկչի վանքում, 1280 թ.—Թորոս աղբ. Ա. 216:

— 335. Գրիգոր արեղա, որդի ներկարար Գրիգորի! գրիչ. օրինակել է մի Աւետարան, Փրկչի վանքում, 1280 թ.—Թորոս աղբ. Ա. 215—6:

— 336. Գրիգոր, կազմող Եզնկայ ձեռագրի, որ գրված է 1280 թվին. —տես Աճառյան, Քրնութիւն և համեմատութիւն Եզնկայ նորագիւտ ձեռագրին, Վիեննա, էջ 15:

— 337. Գրիգոր պատմիչ. Կիլիկիայի, Ականց անապատից. գրել է «Վասն ազգին թաթարաց», սկսելով իր Պատմությունը Միխայէլ ասորու թողած կետից և հասցնելով մինչև Կոստանդին Ա կաթողիկոսը, որ գահակալել է «1221—67 թ».—Աթան. յոջ. էջ է. Հայապ. 110:

— 338. Գրիգոր պայլ, որդի Օշինի՝ եղբոր Հեթում Ա թագավորի. Օշին Լամբրոնացի մարաջախտի քեռորդին էր, եղբայր Օշին իշխանի Կանչոյ, սննսջալի և գունդստապլի Ռուբինեան թագավորության. և Հեթում պատմիչի Լեոն Գ թագավորը կարթագեց նրան իշխան Կոռիկոսի և անվանեց պայլ (1277): Քիչ ժամանակից Գրիգորը մեռավ և Լեոն Գ-ը Կոռիկոսը տվեց նրա կրտսեր եղբայր Հեթումին (մեզ ծանոթ Հեթում պատմիչն է). —Չամչ. Գ. 279: Սխուտան 484 ա:

— 339. Գրիգոր, իր Սայիր եղբոր հետ միասին նորոգեցին Առինջ գյուղի եկեղեցին, 1281 թ.—Սմբատեանց, Գեղարքունիք, էջ 246:

— 340. Գրիգոր վարդապետ. առաջնորդ Աշտարակի, 1281 թ.—Այբարատ 186:

— 341. Գրիգոր, որդի Խալիլի. «գուր և դան մանուսիք է Քրիստոս փոխեցաւ». եղբայրը Տէրուն՝ մյուս եղբայրների հետ միասին, կանյնեցրեց նրա անվան մի խաչքար Իսեղում, 1281 թ.—Յարութիւնեանց, Ներս. զյւր. սաների Ա ճնպրհրդ. էջ 58—59 և Լալայեան, Ազգապր. հանդ. է 349:

342. Գրիգոր որդի Վահրամի. մի խաչքար է կանգնեցրել պատերազմում մեռած հոր հիշատակին? Հերհերում, 1282 թ.—Սիսական 112:

— 343. Գրիգոր միայնակյաց, որդի Վարդի. Իտալիայի Salerno քաղաքում, Մատթէոս առաքյալի անվան նվիրված

Հայ-տնում, Գրիգոր գրչին գրել տվեց մի Ժողովածու, 1283 թ.—Ձեռ. Միւնխ. 10—11:

— 344. Գրիգոր երեց, եղբայր թե մերձավոր Երեմիաս քահանայի, որ Կարնոյ Կան գյուղում, Յովհաննէս երեցին գրել տվեց մի Աւետարան, 1283 թ.—Ձեռ. Վենետ. Ա. 644:

— 345. Գրիգոր, գրիչ. Իտալիայի Salerno քաղաքում, Մատթէոս առաքյալի անվան նվիրված Հայ-տնում, Գրիգոր միայնակյացի համար գրեց մի Ժողովածու, 1283 թ.—Ձեռ.Միւնխ. 10—11:

— 346. Գրիգոր վրդ. Բջնեցի, գրիչ. օրինակել է Լամբրոնացու Մեկնութիւն 12 մարգարէից, ՁԼԵ=1283 թ.—Ձեռ. Կարին. 152 (երկու թվականները իրար չեն բռնում):

— 347. Գրիգոր քահանա, հայր Կոստանդին քահանայի, որ Արքակաղնի վանքում, Պօղոս քահանային գրել տվեց մի Աւետարան, 1284 թ.—Ձեռ. Հալէպի, Ա. 57 բ:

— 348. Գրիգոր քահանա, Աստուածատուր քահանային գրել տվեց մի Աւետարան, Հաւարծին վանքում, 1284 թ.—Թորոս աղբ. Բ. 339:

— 349. Գրիգոր հայրապետ, հիշված է Նոր-Բայազետի Գյուլ գյուղի մի արձանագրության մեջ 1284 թ.—Սիսական 54:

— 350. Գրիգոր կրոնավոր, գրիչ. հիշատակագիր 1284 թ.—Ձեռ. Վասպ. 81:

— 351. Գրիգոր, եպիսկոպոս Արցախի Գարդման գավառում, հիշված Գիտաշէնի մի արձանագրության մեջ, 1285 թ.—Բարխուտարեանց, Արցախ 267:

— 352. Գրիգոր սարկավագ, Սարգիս Շալուէ վարդապետի հետ միասին, Սոււմ գրիւ տվին Սողոմոնի Առակաց գիրքը՝ Ներսէս Շնորհալու օրինակից, 1287 թվին.—Ձեռ. Վասպ. 57:

— 353. Գրիգոր, կանյնեցրեց մի խաչքար՝ Սիսիանի Դաւրաթս գյուղում, 1288 թ.—Լալայեան, Ազգապր. հանդ. Գ. էջ 165:

— 354. Գրիգոր, առաջնորդ Այրիվանից 1288 թ.—Այբարատ 350:

— 355. Գրիգոր վարդապետ Բալուեցի. այրի քահանա էր. սովորեց Վիրապի վանքում, Վարդան վարդապետի մոտ: Վեց տարի ուսանելուց հետո ստացավ վարդապետական աստիճան և դարձավ Բալուէ քարոզելու: Նստավ Ս. Մեսրոպի աղթանոցում: Շինեց Ս. Յակոբի վանքն ու եկեղեցին: Գնաց Խարբերդ, ուր քարոզեց 5 ամիս: Այդ միջոցին Դամասկոսի և Հալէպի զորքերը

հարձակվեցին այս երկրների վրա: Խարբերդի Խարբանդ աղան գնաց նրանց դեմ, բայց չաղթվեց և նրա եղբայրն էլ գերի ընկավ, որին տարին Մսրր: Քաղաքի մեծամեծները ժողով գումարեցին և նրան գերութունից փրկելու համար իբր փրկանք նշանակեցին մի մեծ գումար, որ որոշեցին տուրք դնել ամբողջ ժողովրդի վրա: Խորհրդակցութեան միջոցին պալատը փուլ եկավ և բոլոր իշխանները տակը մնացին: Խոշամալի թուրքերը չարացած և նախանձելով հայոց վրա, որոշեցին վրեժ լուծել: Մի շուն մորթեցին, մարմինը կախեցին մզկիթի դռանը, գլուխն էլ դրին մեհրաբում և այս սրբապղծութունը հայոց վրա գցելով, հարձակվեցին եկեղեցու վրա, Գրիգոր վարդապետին իր երկու սպասավորներով (Սիմէոն և Կիրակոս) և հայոց 45 ականավոր անձերի հետ միասին ձերբակալեցին և բանտարկեցին: Սրա վրա հայերից շատերը այս ու այն կողմ փախան, շատեր էլ դադոնի տեղեր թափնվեցին: Տասը դատավոր քաղաքից դուրս հրապարակում դատի նստան, վարդապետին իր երկու արբանյակներով կանչեցին, և պահանջեցին որ մահմեդական դառնան: Երբ սրանք մերժեցին, պատկեցրին վարդապետին, դալար ճպտոներով 300 հարված տվին փորին ու կրծքին, այնպես որ փորը բացվեց և աղիքներն էին երևում: Երկու արբանյակներին նահատակեցին՝ գլուխները ջարդելով: Ուզում էին 45 բանտարկյալներին էլ նահատակել, բայց թաթղարա անուն թաթարը ձի հեծած՝ զորքով հաստակել, և պարզապետի վրա և քարկոծելով սպանեց «1290 թ»: Երեքին էլ թաղեցին Յակոբիկ Ասորոց Ս. Պարսամ վանքում: Գրիգորի քրոջ որդին՝ Դուրիթ երեցը գրեց նրանց նահատակութեան պատմութունը, որ տպված է Նոր վկ. 104—118. տես և Այրարատ 438:

— 356. Գրիգոր, հիշված է Ջաքէոսի հետ, Գոշավանքի դանդակատունը, եկեղեցիներն ու պարիսպները շինողների շարքում, 1291 թ.—Արձ. Շահաթ. Բ. 368, Յարութլունեան՝ Ազգագր. հանդ. Ժ. 35, Բարխուտարեանց՝ Արցախ 353:

— 357. Գրիգոր գրական, կազմեց այն ժողովածուն, որ Նաչատուր գրիչը օրինակեց Յովհաննէս քահանայի համար Փերձերի վանքում, 1292 թ.—Ձեռ. Հայկ. Ա. 348 ր:

— 358. Գրիգոր քահանա, որդի Սողոմոնի. այս Գրիգորի եղբայրը Յովհաննէս քահանա՝ միաբան Արքայակազմի վանքի:

ժագագաթ պատրաստեց մի Աւետարան արտագրելու համար: Մահը վրա հասնելով, մյուս երկու եղբայրները՝ Ստեփաննոս փիլիսոփան և Գրիգոր քահանան նյութը տարին Սկևռայ վանքը, ինտիզի գրիչներին գրել տալու համար: Մի քանի օրից Ստեփաննոսն էլ մեռավ: Գրիգորը աղաչեց Ստեփաննոս գրչին, և սա էլ հակառակ իր ծերութեան, հանձն առավ վերջացնել սկսված գործը և ավարտեց Սկևռայ վանքում, 1293 թ.—Ձեռ. Վասպ. էջ 111—3:

— 359. Գրիգոր արքեպիսկոպոս, առաջնորդ Անուարդայի Ս. Աստուածածին եկեղեցու, 1293 թ.—Ձեռ. Վասպ. 114:

— 360. Գրիգոր քահանա, որի հիշատակին մի խաչքար է կանգնեցրել իր կինը Գոհար սթի, 1293 թ. (գտնվում է Նախիշևանում).—Յովսէփեան, Պարզակեանք 54:

— 361. Գրիգոր երեց, Մելիտինէի Յամոս գյուղում, 1295 թվին կազմեց մի հին Աւետարան, որ գրել էր Կարապետ գրիչը.—Ձեռ. Սեբ.—ՀԱ 1924, 515:

— 362. Գրիգոր եպիսկոպոս Մաքինեաց և Գեղարքունեաց, 1295 թ.—Սմբատեանց, Գեղարքունի 576:

— 363. Գրիգոր ոմն, որի անունով մի խաչքար է կանգնեցրած Կոթաքար (Ներքին Ադիսսաման) գյուղի արևելեան բարձունքի վրա, 1295 թվից.—Սմբատեանց, Գեղարքունի 531, 532, Սիսական 57 և 24:

— 364. Գրիգոր քահանա Նարսոսից, հիշատակագիր 1296 թվից քիչ ուշ.—Ձեռ. Վասպ. 122:

— 365. Սիբ Գրիգոր, անդրանիկ որդի Տարսոնի Ստեփաննոս արքեպիսկոպոսի, որ նախապես ամուսնացած էր. Գրիգորը ծնվել է 1296 թ. սրա էլ որդիքն են Ներսէս և Ճոյան. Յովհաննէս.—Սիսուան 74:

— 366. Գրիգոր, որդի Խութլուրէիթ, որ Յակոբ արեղային գրել տվեց մի Աւետարան, Կարսի Գողթս գյուղում, 1297 թ.—Ձեռ. Ազուլ.—Արքտ. 1911, 464:

— 367. Գրիգոր քահանա, ոսկող. ոսկիզոծել է մի Աւետարան, որ գրեց Ստեփանոս գրիչը 1297 թ.—Շահապիզ, Գատմ. պատկ. 115:

— 368. Գրիգոր ոմն, որ Լամբրոնի բերդում մի խաչքար է կանգնեցրել 1297 թ. (այժմ փոխադրված է Տարսոն).—Սիսուան 79:

— 369. Գրիգոր, որդի Հասանի. մայրն է Մամբան, որի

գամբանը գտնվում է **Պաթրավանքում, 1298 թ.**—**Քարթուսար-
հանց, Արցախ 206:**

— 370. Գրիգոր, Գանձարանի հեղինակներից մին. սրա
անունով կան գանազան գանձեր, որոնց նախատառերը հողում
են այս անունը (ԺԳ դմբ).—**Մ. մաշտ. 277 ր:**

— 371. Գրիգոր եպիսկոպոս **Տաթևի, Միւնեաց մետրապո-
լիտ Ստեփաննոս Օրբիւեանի իշխանության տակ. ազգական
Յովհաննէս Թ-ի. ստորագրում է այն թղթին, որ արևելիան ե-
պիսկոպոսները գրեցին Գրիգոր Անաւարզեցի (1293—1307 թ.)
կաթուղիկոսին, կրօնական նորմուծությանց դեմ (ԺԳ դար).—
Օրբ. կե. կը, հա.—սեռ. Գրիգորայ՝ Օրբ. հ.—Չամչ. Գ. 291:**

— 372. Գրիգոր քահանա, հայրն է նշանավոր նկարիչ և
ծաղիկոց Սարգիս Պիժակի (ԺԳ դար).—**Յովսէփեան, Մի էջ հայ
արուեստի, էջ 30:**

— 373. Գրիգոր, դասընկեր Յովհաննէսի և աշակերտ Տի-
րատուրի. իրրև նշանավոր հայրեր՝ բոլորն էլ անցիկ են Պատա-
րագի հիշատակության մեջ (ԺԳ դմբ).—**սեռ. Գրիգորի՝ Պարգ.
էջ 695:**

— 374. Գրիգոր տղայ, իշխան **Պաչենի. եղավ խնամակալ
Աւագի՝ որդւոյ Իւանէ Աթարէցի և նրա տան վերակացու (հե-
ջուր): Մահվան ժամանակ Իւանէն իր տունը նրան էր հանձնելը
Աւագն էլ, Կայնի բերդում Թաթարներից պաշարված ժամա-
նակ, նրան դեսպան ուղարկեց Չարմազանի մոտ՝ հայտնելու իր
հպատակությունը: Նրա մի արձանագրությունը Գոշալանքում,
տես Ազգագր. հանդ. Ժ. 28.—Կիր. Ժե, իդ, ծգ.—Յովսէփեան,
Պաղարակեանք 14, 18—20, 21, 24, 91 (նույն է համարում Հոռո-
մոսի արձանագրությանց Գրիգոր հեճուպի հետ № 266. բայց
ճիշտ չէ այս, որովհետև Հոռոմոսի Գրիգոր հեճուպը, Շիրակ 23ր
արձանագրության մեջ կոչվում է որդի Հասանի, իսկ Գոշալան-
քի արձանագրության Գրիգոր հեջուրը որդի է Ամրատոյ):
Հավանաբար Գրիգոր Տղայի հետ նույն է Գոշալանքի 1237 թվի
արձանագրության մեջ հիշված Գրիգոր որդի Ս[մբատայ]՝ Աղզապր.
հանդ. Ժ. 29:**

— 375. Գրիգոր եպիսկոպոս **Պաչենի (ԺԳ դար. կենդանի
էր 1251 թվին).**—Կիր. ծգ:

— 376. Գրիգոր իշխան **Մամիկոնեան, որդի Մարզպանի,
եղբայր Ասլանբէգի, Սարգսի և Ամիրայի (ԺԳ դար).—Կիր. ր—
սեռ. Գրիգորայ՝ Կիր. ծգ.—Անշուշտ նույն է Գրիգոր Մարծան-**

եանց, Մամիկոնեան ցեղից, անկը Ելիկումի իշխանի Սիւնեաց,
որդւոյ Լիսարիտի (ԺԳ դար).—**սեռ. Գրիգորայ՝ Օրբ. կե:**

— 377. Գրիգոր, իշխան **Պաչենցի, որդի Իուփի, մորաքե-
տորդի Հասան Չալալ իշխանի (ԺԳ դար).—Կիր. ր, 14.—Չամչ.
Գ. 185 կոչում է Գրիգոր Դուփեանց և գնում է որդի Դաւթի.
մայրն է Շուշան: 1242 թվին Թաթարաց լանակումն էր՝ դեպի
Կարին և Կեսարիա արշավելու. ժամանակ (Յովսէփեան, նիւթեր
և ուս. 8 ա): Կոչվում է նաև Դարա Գրիգոր՝ Չեռ. Իադեան, Ա.
89 ա: Սրա կրնն է Դոփի՝ գուսար մեծ իշխան Սարգսի և քույր
Իվանէի և Չաքարէի (Կարապետ եպս.՝ Դոփեանք, էջ 44): Իսկ
ըստ Յովսէփեան, Պաղարակեանք 20, Գրիգորը որդին է Դոփի և
Դոփ կրնն է Հասան Ա-ի:**

— 378. Գրիգոր վարդապետ **Սանահնեցի, փակակալ. սրա
խնդրով գրեց Վարդան վարդապետը՝ իր Մեկնութիւն Իանիէլ
մարգարէի և Մեկնութիւն Հնգամասնի աշխատությունները:
Նրան են ուղղված Վարդանի Քրատները: Վարդանը կոչում է
նրան «եղբայրն մեր Գրիգոր վարդապետն»:—Վրդն. դան. ա,
էջ 242.—Տաշխան, Շուր. 1076 ա:**

— 379. Գրիգոր Գ Տղայ, կաթուղիկոս Աղթամարի. հաջորդ
Դաւիթ Բ-ի և նախորդ Յովհաննէս Բ Աղձնեցու. 20 տարեկան
կաթուղիկոս ձեռնադրվելով՝ կոչվել է Տղայ (ԺԳ դար).—**Հուսաք.
59 (կեղծիք):**

— 380. Գրիգոր վարդապետ. հորինել է «Ճառ ի Յովհան-
նէս Մկրտիչ և յղութիւն Եղիսաբեթի», որ անցել է Յայտնաւոր-
քի մեջ՝ հոկտ. 10.—Գրիգոր՝ անդ (անձն ու թվականն անհայտ
են մնում):

— 381. Գրիգոր միտյանակյաց, մակամբան Պղոսն, առաջնորդ
Հայոց տան Իտալիայի Փէրուս (Perugia) քաղաքի, 1301 թ.—
Չեռ. Վատիկ. (ՀԱ 1892, 342 ա):

— 382. Գրիգոր արևոզ, Վարդանաց վանքում, Մկրտիչ
կրօնավորին գրել տվեց մի Աւետարան, 1303 թ.—**Չեռ. Վասպ.
էջ 64:**

— 383. Գրիգոր կրօնավոր, եղբայրն է նախորդի.—**Չեռ.
Վասպ. 64:**

— 384. Գրիգոր, մերձավոր թովմա քահանայի, որ Չաքա-
րիա գրչին մի Աւետարան գրել տվեց 1304 թ.—**Չեռ. Վասպ-
էջ 143:**

— 385. Գրիգոր, որդի Աստուածատուերի, հղբայր Մարտիրոսի, որ Տփղիսում Սաչատուր սարկավագին գրել տվեց մի Աւետարան, 1304 թ. — Չեռ. Վեհեա. Ա. 488.

— 386. Գրիգոր, կազմեց մի Աւետարան, որ օրինակել էր Ներսէս գրիչը՝ Վժանի վառքի մենակյայց Սարգիսի համար, 1304 թ. — Չեռ. Սեանի 8 ր.

— 387. Գրիգոր քահանա, գրիչ. օրինակեց մի Աւետարան 1304 թ. — Չեռ. Վասպ. 148.

— 388. Գրիգոր քահանա, գրիչ. օրինակեց Շարակնոցը՝ Ստեփաննոս սարկավագի համար, 1305 թ. — Տաշեան, Ցուց. 535.

— 389. Գրիգոր միախոսկյայց, ժաբրոզ և լուսարար Հոռոմի «Գլխատման Ս. առաքելոյն Պօղոսի» մենատանի. հիշատակվում է իր եղբոր՝ Վարդան ճղնավորի (մ. 1305) տապանաքարի վրա, որ ինքն է կանգնեցրել Տապանաքարի նկարը, հայերեն արձանագրութեամբ հանդերձ՝ տես Պալճեան 56.

— 390. Գրիգոր, հիշված է իբրև գրիչ Տօնականի, Կաֆա 1305 թ. ստացող Աւետիք վարդապետ Խոտանարակի հետ. Չեռ. Վեհեա. Բ. 511.

— 391. Գրիգոր է Անաւարզեցի, կաթողիկոս Հայոց «1293—1307 թ». կոչվում է նաև Տուրքերիցանց կամ Մեծքարեցի, ըստ որում Մեծքարի վանքում էր սովորել նախապես Անաւարզայի եպիսկոպոսն էր, ընտրվեց հաջորդ Ստեփաննոս Դ կաթողիկոսի: Աթոռ փոխադրեց Հոռոմկայից Սիս: Հմուտ հույն և լատին լեզուների, Կիլիկիայի թագավորական աթոռը զորացնելու հույսով բազմաթիվ զինուորներ արեց հույն և լատին եկեղեցիներին, և հայ եկեղեցին բազմաթիվ նորամուտ ծեսերով ապականեց: Բայց մի կողմից տեսնելով, որ Արեւուտքից օգնութեան հույս չկա և մյուս կողմից իր նորածնութեանը մեծ գայրույթ և պառակտում են առաջացնում ազգի մեջ, ետ կանգնեց միութեան գաղափարից: Ընդհանրապէս Դ գահընկեց արեց նրան և աքսորեց: Անաւարզեցին քսորի մեջ գղջարով իր թուլութեան և իր զինուորների համար, մեռավ ասկով. «Հայ նմ և հայ մեռանիս» («1307 թ»): Այս վերջին սողերը տալիս է Ջամինեան, Հայ եկեղ. պատմ. Ա. 241, բայց Ազգաս. 1783 չգիտե և ընդունում է, որ Գրիգորը մինչև վերջն էլ հաստատ մնաց իր գահի վրա և լատինացած էլ մեռավ: Գրիգորի գրական գործերն են՝ Թուղթ առ Հեթում Բ, Թուղթ առ Իննովկենտիոս Ը պապ, Դրուստ Կովնատի ամենայն սրբոց, Ներբողեան ասացեալ ի սրբոց վարդապետաց, բազմաթիվ

շարականներ. Գանձ Պետրոսի: Նրա գրած շարականների մասին տես Ամատունի, Պարականոն շար. էջ 108, 145 և էջ 194 աջանկր: Երկու շարական էլ գրել է Հեթում Բ-ի խնդրանք և սրա ծայրանունով (տես Պարականոն շար. էջ 152—3): Գրիգորը ձեռագրել է նաև Յայտաւուրքը, համաձայն հունականի և լատինականի (տես Սիսուան 242, Տաշեան, Ցուց. 1073 ր). — Գրիգոր՝ Միս. անեց. դ. Միս. այրիվ. 21. Սամ. անեց. շար. 152—3, 163. Օշն. նմ. 159. Սմբ. պտմ. 126—7. Հեթ. ժմնկ. Օրբ. կէ, կը, հա. Օրբ. հկճո. ժբ. Անանուն ժմ. 27, 28. Առաք. պտմ. 335, 483. — Գրիգորիոս՝ Օրբ. կը. Օրբ. հկճո. ժբ. — սեռ. Գրիգորի՝ Սամ. անեց. շար. 152, 158. Օշն. նմ. 160—1. Սմբ. պտմ. 130. Օրբ. հ, հբ. Օրբ. հկճո. Մեծոփ. յիշ. ա (ըստ Karst, Դոստոն. էջ և, յիշատ. նստել է 1294 թ). Առաք. պտմ. 483. — Չամչ. Գ. 290. Չարբ. Հին դպր. 720, 778—9, Թրգմ. 156, 500, 740, 762. Ազգաս. 1737—1804. Պալճեան, 64, 65. Յոզնանեան, Հետազոտ. նախն. ոսկ. Ա. 249—255.

— 392. Գրիգոր Լպիսկոպոս Վահանաշէնի. անդամ Սսի ժողովի «1307 թ». — Ազգաս. 1786, Չամչ. Գ. 309.

— 393. Գրիգոր կրոնավոր, քեռի Կոստանդին քահանայի, որ Մլիճի վանքում գրել տվեց Պրոխորոն գիրքը, 1307 թ. — Manus. brit. mus. 242 ր.

— 394. Գրիգոր վարդապետ Մեծքարեցի, անդամ Սսի ժողովի «1307 թ». — Ազգաս. 1786.

— 395. Գրիգոր եպիսկոպոս կամ վարդապետ, որին Կոստանդին Գ Կեսարացի կաթողիկոսը նվիրակ ուղարկեց Արևելք՝ հոռոմեական ծեսեր ընդունել տալու համար «1307 թ». — Ազգաս. էջ 1806.

— 396. Գրիգոր, որդի Սուքիասի, գրիչ. օրինակեց Տօնական ու Յայտաւուրքը՝ Աւետիք վարդապետի հրամանով, Կաֆայում, 1307 թ. — Manus. bibl. nat. էջ 57, 60.

— 397. Գրիգոր կրոնավոր, մորեղբայր Կոստանդինի, որ էր գրիչ Մլէճում, 1307 թ. — Սիսուան 74.

— 398. Գրիգոր, դպիր Անաւարզեցի, գրիչ. օրինակեց Յայտաւուրքը՝ Կոստանդին Գ Կեսարացի կաթողիկոսի համար, Օշնի թագավորի ժամանակ, 1309 թ. — Աթան. յռ. ժէ. Աբերկ. էջ Թ.

— 399. Գրիգոր կրոնավոր, իր ծախսով գրել տվեց Պօղոսի Թղթերը՝ Գանիէ կրոնավորին, Աղթամարում, 1309 թ. — Չեռ. Սեբ. = ՀԱ 1923, 73.

400. Գրիգոր Խուցկու (կամ նաև Սուգիկ), հարկահավաք կամ դատավոր էր Անիում. (այլուք կոչված առաջնորդ Անուոյ), կինն է Շնաֆոր. որդիներն են Պարան, Ասիլ և Մխիթար: Պարանը նորոգել է Բագնույցի Իշանավոր Աւետարանը՝ 1308 թ. Ասիլը հիշված է 1357 թ.՝ իբրև նորոգիչ Կեռան թագուհու Աւետարանի. իսկ Մխիթարը կնքահար էր Անիում, 1276 թ. Շիրակ 62 ր, 191 ար. Յովսէփեան, Խաչրակեանք 15, նիւթեր և ուս. Ա. 16, Ձեռ. Կարին. 16: (Բայց որովհետև երկու եղբայր չեն կարող իրարից 100 տարի նետու ապրած լինել 1276-1357, ուստի կամ Մխիթարը նույն Գրիգորի որդին է և կամ ավելի հավանաբար թվականը սխալ է):

401. Գրիգոր, նորոգեց Գնդեվանից տաճարը 1309 թ.— Սիսական 105 ր:

402. Գրիգոր, իր նոր՝ Աղբայրանի, իր մոր՝ Գոհարի և իր եղբոր՝ Բէկի հիշատակին մի խաչքար է կանգնեցրել Վայոց ձորում, 1309 թ.— Սիսական 107:

403. Գրիգոր, հայր Կարապետ քահանայի, որ երգնկայում օրինակեց Աւետարանը 1319 թ. Եւր Գրիգոր արքան մեծած էր.— Ձեռ. Վարդ. 156:

404. Գրիգոր գրիչ. Գարննագեաց գավառի Ս. Գրիգոր վանքում գրեց մի Աւետարան, 1319 թ. Թորոս աղբ. Բ. 445:

405. Գրիգոր քահանա, Տարանի 1311 թվի ժողովում բնարվեց եպիսկոպոս Սարմատի.— Ձեռ. Հովսէփ, Բ. 51 ա:

406. Գրիգոր գպիր, գրիչ սկսեց գրել Շարակնոցը, որ և ծագեց ու գարդարեց. ապա քահանա ձեռնադրվելով և Ականց անուպատի վանահայր դասնալով. նույն ձեռագիրը շարունակեց և վերջացրեց ներսեւ գրիչը՝ Թորոս վարդապետի համար, 1312 թ.— Manus. brit. mss. 95 ար:

407. Գրիգոր վարդապետ. վանահայր Ակնեռայ վանքի. օրինակեց եփրեմի ձառերը՝ 1313 թ.— Ձեռ. Կարին. 77 (Ձեռ. էջմ. N 902): նույնից են արտագրված Վենետիկի Մխիթարեանց և Վիեննայի N 257 օրինակները.— Տաշեան. Յուդ. 661. Չարբ. թրգմ. 466 (համարում է Սկեռացին). իսկ Ալիշան՝ Սիսուան 154ր նույն է գնում N 431-ի հետ:

408. Գրիգոր, հայր Աւետիս քահանայի, որ Հարթ գավառի Իսնեվանք գյուղում, Յովհաննէս քահանային գրել ավելի մի Աւետարան, 1316 թ.— Ձեռ. Վենետ. Ա. 464:

409. Գրիգոր որդի Աւետիսի, նախորդի (N 408) թոռն է.— Ձեռ. Վենետ. Ա. 465:

410. Գրիգորիս վարդապետ Յազմանեցի, կամ Խարբերդեցի, կոչված նաև Երզնկացի. փոքր հասակից վանական դարձավ. եկավ Երզնկա և մտավ Տիրաշէն վանքը, ապա Սեպուհ լեռան վրա դսնված Լուսաւորչայ վանքը՝ աշակերտելու Կիլիկեցի Մովսէս վարդապետի մոտ, 1316 թ: Ունի մի գեղեցիկ ձեռագիր՝ 1314 թվից, Լուծմանց գիրք.— իր ձեռագրի նմանահանությունը տես Սիսական 137:— Հայագ. 525, Սիսուան 106:

411. Գրիգորիս, վրդ. կաթուղիկոսարանի. անդամ Սսի «1307 թ» և Ատանայի «1317 թ» ժողովների.— Ազգագ. 1787, 1819, Սիսուան 258 ր:

412. Գրիգորիս, եպիսկոպոս Մարաշի, անդամ Սսի «1307 թ» և Ատանայի «1317 թ» ժողովների.— Ազգագ. 1784—5, 1818, Սիսուան 258 ր:

413. Գրիգոր, վարդապետ Գերմաղբերցի, անդամ Սսի «1307 թ» և Ատանայի «1317 թ» ժողովների.— Ազգագ. 1786, 1819, Այրարատ 258:

414. Գրիգոր քահանա, հայր Վարդան քահանայի, որ օրինակեց Աւետարանը, Սոթինանց գյուղի Ս. Աստուածածին եկեղեցում, 1317 թ.— Թորոս աղբ. Ա. 218:

415. Տէր Գրիգոր, առաջնորդ և իշխեցող Որնոյ գաւառի Բատօնց գյուղի, 1317 թ.— Թորոս աղբ. Բ. 419:

416. Գրիգոր կրօնավոր, Որնոյ գավառի Բատօնց գյուղում գրել ավելի մի Նարեկ, 1317 թ.— Թորոս աղբ. Բ. 419:

417. Գրիգորես, հոգևոր եղբայր Սարգիս արեղայի, որին օգնում էր, երբ սա օրինակում էր Ոսկեփորիկը՝ 1317 թ.— Ձեռ. Վենետ. Բ. 857—8: Սրա կինն է Մամախաթուն. երկուսի մեծադիր նկարը տես Սիսական 133:

418. Գրիգոր Բ. Դօփեան, կոչված շարիչ, որդի և հաջորդ Հասան Բ-ի, թոռն (Ղարա) Գրիգորի և քրոջ թոռ Իւանէ Աթաբէգի. իշխան Սաչնի. կինն էր Ասփա, որ Տալ սայիճ Օրբելեան իշխանի դուստրն էր. Ասփան մեռավ 1311 թ. և նրա մահվան վրա Գրիգորը գնելով գյուղեր և այգիներ, նվիրեց Խաթարի, Ամաղու և Հերհերի վանքերին: Մեռել է 1317 թվից քիչ ուշ.— սեռ. Գրիգորոյ՝ Օրբ. կե.— Գարապետ եպոս.՝ Դօփեանք, 45, 60, 72—77, Ձեռ. Դադեան, Ա. 89 ա, Յովսէփեան, Խաչրակ-

եանք 20, Սիսական 198 (Արձ. 1312 թվից) և էջ 116 (Արձ. 1317 թ), Նոտարք 40, Շահխաթ. Բ. 360, 362--4, Բարխուտ. Արքաի. 194, 196, 205, 206, 405, 407. Այրարատ 273 (Արձ. 1303 թ):

— 419. Գրիգոր որդի Շիրինշահի, եղբայրն է Յովհաննու վանքի առաջնորդ Ներսէսի, հիշված 1318 թ.— Այրարատ 172:

— 420. Գրիգոր, միաբան Փոսի վանից. խնդիր էր կոկոս Ստեփաննոս գրչի համար, որ արտագրուած էր Աւետարանը, 1319 թ.— Ձեռ. Սեր. = ՀԱ 1924, 517:

— 421. Գրիգոր, հորեղբայր Պօղոս քահանայի, որ Փոսի անապատում գրել տվեց մի Աւետարան, 1319 թ.— Ձեռ. Սեր. = ՀԱ 1924, 516:

— 422. Գրիգոր քահանա, հայր Սարգսի, որ ծաղկել է Յովհաննէս գրչի արտագրած Աստուածաշունչը՝ 1319 թ.— Ձեռ. Վենետ. Ա. 20:

— 423. Գրիգոր, որդի Սարգիս ծաղկարարի, որ ծաղկեց Յովհաննէս գրչի օրինակած Աստուածաշունչը՝ 1319 թ. նախորդի թոռն է:— Ձեռ. Վենետ. Ա. 20:

— 424. Գրիգոր սիր, որդի Ստեփաննոս արքեպիսկոպոսի Տարսնի (մ. 1320). հիշատակագիր Մաշտոցի. — Սիսուան 74:

— 425. Գրիգոր եպիսկոպոս Կարնոյ. սրա դեմ ոխ ունեւր քաղաքի դատավորը, ուստի գնաց Կեսարիա և Դամուր. Տաշ գորավարից հրաման հանելով՝ եկավ Կարին և պահանջեց որ հայերը մահմետական դառնան: Չարչարեցին եպիսկոպոսին, երկաթե բիրերով կուրծքն ու թիկունքը ջարդեցին, վերքերի մեջ աղ լցրեցին և 20 օր անսվաղ պահելուց հետո, սրով նահատակեցին, «1321 թ».— Նոր վկ. 121—8:

— 426. Գրիգոր ճգնավոր, առաջին վանահայր Սպիտակաւոր Աստուածածնի վանքի. հիշված է 1322 թվի մի արձանադրութեան մեջ. մեռել է 1340 թվից առաջ. իր ճգնավորական կյանքով մեծ հեղինակութեուն էր ստացել և մահվանից հետո էլ նրա գերեզմանը սրբավայր էր հռչակվել:— Յովսէփեան, Խաղրակեանք 189, 208:

— 427. Գրիգոր, եղբայր Ներսէս քահանայի և Յովհաննէս գրչի, որ Մաշկեոր անապատում օրինակեց մի Շարակնոց, 1322 թ.— Ձեռ. Սանաս. 14 բ:

— 428. Գրիգոր երեց, գրիչ. Ստուծ օրինակեց Աստուածաշունչը 1323 թ.— Դրնդ. 618:

— 429. Գրիգոր, որդի Վահրամ քահանայի և եղբայր բար-

սեղ երեցորդու, որ Հալէպում դնեց մի հին Աւետարան, 1323 թ.— Ձեռ. Կես. ած ած. 64 բ:

— 430. Գրիգոր, հատուածեալ երեց ի Տրապիզոն. սրան է գրել Մովսէս վրդ. Երզնկացին (մ. 1323) իր պատասխանը (տես Մովսէս Երզնկացի):

— 431. Գրիգոր, որդի Վահրամի. գրիչ. Ակների վանքում օրինակեց Ոսկեբերանի Մեկնութիւն թղթոցն Պօղոսի, 1325 թ.— Սիսուան 155 ա, 535 ա. Ձեռ. Վենետ. Բ. 572, Նույն է Ձեռ. Կարին. 163 հիշված Գրիգոր քահանան, որ Ակներում օրինակել է Ոսկեբերանի Մեկնութիւն թղթոյն Տիմոթէոսի և Տիտոսի, ՉՀԳ = 1325 թ:

— 432. Գրիգորիս, եղբայր Մխիթար քահանայի, որ Ներսէս գրչին գրել տվեց մի Աւետարան, 1325 թ.— Թորոս աղբ. Բ. էջ 295:

— 433. Գրիգոր, կուսակրոն քահանա, միաբան Ակների վանից. թուղթ էր կոկոս Գրիգոր գրչի համար, 1325 թ.— Սիսուան 535 ա:

— 434. Գրիգոր Տարսնացի, 7 տարի ամբողջ հոգւր էր կրկու աշքով. «հրաշքով» բացվեցին. (ուրեմն սպիտակ շուր էր իջել աշքերին). սրա համար նվիրեց իրեն հոգևոր ծառայութեան, 1326 թ.— Սմբ. պտմ. 141. Չամչ. Գ. 325:

— 435. Գրիգորիս եպիսկոպոս Կարնոյ. հակամետ էր կաթոլիկութեան. բաժակի մեջ շուր խառնելու համար սպանվեց մահմեդականների ձեռքով «1326 թ».— Սամ. անեց, շար. 167:

— 436. Գրիգոր երեց. գրիչ. շարունակեց գրել Աւետարանը, որ Մխիթար սարկավազն էր սկսել, բայց մահը վրա հասնելով՝ Սարգիս քահանան շարունակեց և վերջացրեց՝ 1326 թ.— Rapport Belgique 87:

— 437. Գրիգոր Տիվընցի, որդի դերձակ Ճուանիսի. գրել տվեց մի Աւետարան, որի վրա աշխատել էին Մխիթար սարկավազը և Գրիգոր երեցը, և վերջացրեց Սարգիս քահանան, 1326 թ.— Rapport Belgique 87:

— 438. Գրիգոր քահանա ոմն, հիշված 1327 թ.— Ձեռ. Ազուլ. = Արրտ. 1911, 460:

— 439. Գրիգոր Սիֆիոյ? Կաֆայի Թաղէոս եպիսկոպոսի նետ դեսպան ուղարկվեց պապին՝ Լեոն թագավորի կողմից, 1327 թ.— Սիսուան 558 բ:

— 440. Գրիգոր քահանա, որդի Վահրամ քահանայի և եղ-

բայր Ներսէս վարդապետի, որ Յովհաննէս գրչին օրինակել տվեց Մանրումունքը՝ 1328 թ. Երբ Գրիգոր քահանայն մեռել էր արդեն.—Manus. brit. mus. 87 ա:

— 441. Գրիգոր քահանա, իր և իր երկու որդիները՝ Քաղէոսի և Սարգիսի գործածութեան համար, Փոսի վանքում, Ներսէս գրչին գրել տվեց մի Աւետարան, 1329 թ.—Ձեռ. Սեբ.— 2 Ա 1924, 518:

— 442. Գրիգոր որդի Սուքիասի. գրիչ. Կաֆայում օրինակել է Վկայարանութիւնը (Ձեռ. Պարիզի № 118), Միմէոն և Աւագ գրիչների հետ, Աւետիք վարդապետի համար, 1310—30 թ:

— 443. Գրիգոր վարդապետ Ապրակունեցի. ունիթոռական, միաբան Գննիի վանքի, «1330 թ».—Ձեռ. Ներս. 32 բ. Աղգապ. էջ 1845:

— 444. Գրիգոր որդի կամ այլ մերձավոր Դեղիկի, որ Արձկնում, Դէսուկորոս քահանային գրել տվեց մի Աւետարան, 1331 թ.—Ձեռ. Վասպ. 178:

— 445. Գրիգոր, Թորոս Հոսովլայեցու 1331 թվին, Իրագարկում գրած Աւետարանի մեջ ավելացրեց Համաբարբառները, գլխահամարներն ու նախաբովանակումները, 1332 թ.—Ձեռ. Վենետ. Ա. 437—8:

— 446. Գրիգոր, կազմարար. կազմեց նախորդ Աւետարանը՝ 1331 կամ 1332 թ.—Ձեռ. Վենետ. Ա. 437:

— 447. Գրիգոր գրիչ. օրինակել է Ոսկեբերանի Մեկնութիւն Աւետարանին Յովհաննու, Կիլիկիայի «Անգրունին բերդում», 1332 թ. Ձեռ. Կարին. 157:

— 448. Գրիգոր քահանա, փեսա ձիավոր պարոն Բարթուղիմէոսի. գրել տվեց Սարգիս Պիծակին մի գեղեցիկ Աւետարան և նվիրեց Սսի Ս. Սարգիս եկեղեցուն, 1332—4 թ.—Յովսէփեան, Մի էջ հայ արուեստի, էջ 30:

— 449. Գրիգոր, որդի Վահրամի, գրիչ. Կիլիկիայում, Պոզոս քահանայի համար օրինակեց Աւետարանը 1334 թ.—Ձեռ. Վենետ. Ա. 698:

— 450. Գրիգոր, ամուսին Աղբրացի՝ քրոջ Պոզոս քահանայի, որ Կիլիկիայում գրել տվեց մի Աւետարան 1334 թ.—Ձեռ. Վենետ. Ա. 698:

— 451. Գրիգոր կրօնավոր, ստացավ մի ձաշոց, որ Միմէոն գրիչը օրինակեց Խողիբորի եկեղեցու համար, 1335 թ.—Միստան 119:

— 452. Գրիգորես, Խարաբերդցի, ապրում էր Երուսաղէմ 1335 թ. սրա մի մատնութունը տես Ներսէս Կրակացի.—Ձեռ. Վենետ. Բ. 350:

— 453. Գրիգոր վրդ. վանահայր և առաջնորդ Թիւրքթի վանքի. անդամ Սսի ժողովի «1307 թ»: Հիշված է. 1334 թ. Մանուէլ գրչին գրել տվեց մի Շարական, 1335 թ.—Թորոս աղբ. Բ. 449, 450, Ղարբ. Հին դար. 714. Աղգապ. 1787. Սիսուան 156:

— 454. Գրիգորիս, որդի Հայրապետ քահանայի. գրիչ. Մարմանց գյուղում օրինակել է մի Աւետարան, 1336 թ.—Ձեռ. Նոր-Բայազ. 25 բ:

— 455. Գրիգոր, հայր Սարգիս քահանայի, որ Սսում, Անգրէաս քահանայի համար արտագրեց Աւետարանը 1336 թ.—Ձեռ. Վասպ. 185:

456. Գրիգոր վարդապետ Մեծոփեցի, գրիչ. օրինակեց Մխիթար Սամեցու գործերը 1334 թ. (տես Յովսէփեան, Մխ. Եսանեցի, էջ 25): Ավելի ուշ՝ սրբագրեց Դանիէլի «Բան գովեստի Մխիթար Սամեցու» 1337 թ.—Տաշեան, Ցուց. 75:

— 457. Գրիգոր, հայր Ներսէս բարունապետի, որ էր մեր ձավոր Միւնեսաց Սարգիս մեղրագութի, 1337 թ.—Ձեռ. Բիբ. նի, 27 ա:

— 458. Գրիգոր, հորեղբայր Առաքել գրչի, որ Մոկսի Դաշու գյուղում օրինակեց Աւետարանը 1338 թ.—Ձեռ. Վասպ. 198:

— 459. Գրիգոր, ուսուցիչ Սարգիս «եծ բարունապետի». գրիչ. Հիրմոնի վանքում օրինակեց Դիոնիսիոս Արիսպագացու գիրքը՝ 1338 թ.—Սիսական 125 բ:

— 460. Գրիգոր, եպիսկոպոս Կիպրոսի. մասնակցեց հույն եպիսկոպոսների ժողովին, 1340 թ.—Բակուրան, Կիպրոս կղզի, էջ 117:

— 461. Գրիգոր, իր եղբայր Մխիթարի հետ միասին մի խաչքար են կանգնեցրել Եղեգիսում, 1340 թ.—Սիսական 147 և 152:

— 462. Գրիգորես քահանա, որի որդին Ներսէս քահանա՝ ստացավ Դանրումունքը, 1340 թ.—Տաշեան, Ցուց. 499 բ:

— 463. Գրիգորես, որդի Ներսէս քահանայի. նախորդի թոռն է.—Տաշեան, Ցուց. 499:

— 464. Գրիգոր, եպիսկոպոս Սուրբանիայի, 1341 թ.—Ձեռ. Վենետ. Ա. 94 (2. Բ. Սարգիսեան, անդ՝ էջ 88 համարում է Բագրապ):

- 465. Գրիգոր քահանա, Ասլխանիայ քաղաքում, իր որդի եփրեմ քահանայի նամար, Կարապետ գրչին 1341 թվին գրելովից մի Աստուածաշունչ, որ նկարազարդից Աւայ դպիրը.— Ձեռ. Վենետ. Ա. 94. Անկ. գիրք հին կա. յոջ. մե.
- 466. Գրիգոր քահանա Սուրբազյի, հայր Ստեփաննոս արքեպիսկոպոսի, որ էր տաջնորդ Հայոց Երևմի, 1341 թ.— Շահադիդ, Հին Երևանը, էջ 72:
- 467. Գրիգոր պարոն, թարգմանն էր Կապանի Յակոբ եպիսկոպոսի, երբ սա դեսպան ուղարկվից Յովհաննէս ԻԲ պապին, Օչին թաղավորի կողմից, 1317 թ: Եւսյն անձը գտնուով ենք 25 տարի հետո, երբ Հոսմ ուղարկվից Դանիէլ վարդապետ Սանցու հետ, պապին ներկայացնելու նամար Հայոց պատասխանը Ներսէս Պալենցի ամբաստանութանց ղեմ, 1342 թ.— Չամչ. Գ. 315, 345. Քրեքքեհան, Հայկական կիլ. էջ 26, Սիսուան 558 ա:
- 468. Գրիգորիս քահանա, գրիչ. Երզնկայում օրինակել է Տոմար Հայոց, 1342 թ. — Ձեռ. Կարին. 209, Շիր. տիեզ. յոջ. XIV:
- 469. Գրիգոր, հայր Վասիլի, որ վահրամ Աթաբէգի հրամանով եկավ Անի և նորոպեց Ս. Փրկիչ եկեղեցու գմբէթը, 1342 թ.— Շիրակ 86:
- 470. Գրիգորիս քահանա, որդի Մկրտիչ քահանայի, գրչիչ. Երզնկայում Աստուածատուր կրոնավորի նամար օրինակեց մի մեծ ձառընտիր, 1343 թ.— Ձեռ. Վենետ. Բ. 174—6.— ՆՊւնչ է արդյոք նախորդի հետ (N 468):
- 471. Գրիգոր եպիսկոպոս Տիանայի, անդամ Սսի ժողովի «1343 թ».— Ազգապ. 1869, Սիսուան 173 ա:
- 472. Գրիգոր եպիսկոպոս Ատանայի, անդամ Սսի ժողովի «1343 թ».— Ազգապ. 1869, Սիսուան 26:
- 473. Գրիգոր եպիսկոպոս Գեղամանիկէի, անդամ Սսի ժողովի «1343 թ».— Ազգապ. 1869:
- 474. Գրիգոր եպիսկոպոս Մաշկեորի, անդամ Սսի ժողովի «1343 թ».— Ազգապ. 1869. Սիսուան 408: Սա պիտի լինի այն Գրիգորը, որ կրոնական խնդրով կի թագավորից ուղարկվից Հոսմի պապի մոտ. 1344 թ:
- 475. Գրիգոր եպիսկոպոս կաթողիկոսարանի, անդամ Սսի ժողովի «1343 թ».— Ազգապ. 1869:
- 476. Գրիգոր գրիչ. Ֆրանգաց Սայլեոն քաղաքում օրի-

- նակեց Վարք հարանցը 1343 թ. (այժմ գտնվում է Մոնակոյում)
- Չարք. թրգմ. 553:
- 477. Գրիգորիս, որդի Յուսամ քահանայի. օգնեց Միմէոն երեցին օրինակելու Աւետարանը՝ Սուրխաթ 1343 թ.— Ձեռ. Վենետ. Ա. 755:
- 478. Գրիգոր արեղա, իր եղբոր՝ Վահան արեղայի հետ միասին՝ նատիր գրչին գրելովին մի Աստուածաշունչ, Երբմի Սուրխաթ քաղաքում, 1346 թ.— Թորոս աղբ. Բ. 426:
- 479. Գրիգոր քահանա, Երբմի Սուրխաթ քաղաքում. իր Աւետարանը տվեց Կիրակոս ավագ սարկավագին՝ արտագրելու համար, 1346 թ.— Գովրիկեան, Դրանսիրուանիոյ Հայոց Մեծարպոլիսը, էջ 331:
- 480. Գրիգոր, Սուրխաթում օգնեց Միմէոն երեցին՝ կազմելու Աւետարանը 1347 թ.— Ձեռ. Վենետ. Ա. 755:
- 481. Գրիգոր ոսկերիչ. զարդարել է Հոսմոսի վանքին նվիրված մի Աւետարանի կազմը՝ 1347 թ.— Յովսէփեան, Մի էջ հայ արուեստի, 37, 42:
- 482. Գրիգոր քահանա, գնեց մի Աւետարան՝ իր որդի Սեթեկի համար. որդին վաղամեռիկ եղավ և հայրը նրա հոգուն ի հիշատակ՝ Աւետարանը նվիրեց Գաղիտոյ Ս. Գէորգ եկեղեցուն, 1348 թ.— Ձեռ. Ագուլ.— Արքտ. 1911, 564:
- 483. Գրիգոր արեղա, միաբան Գաղիտոյ Ս. Գէորգ եկեղեցու, 1348 թ.— Ձեռ. Ագուլ.— Արքտ. 1911, 564:
- 484. Գրիգոր, հայր Ստեփաննոս քահանայի, որ մի հին Աւետարան գնելով, նորից կազմել ու ծաղկել տվեց 1348 թ.— Manus. brit. mus. 8 ր:
- 485. Գրիգոր արեղա, գրիչ. օրինակել է Խազմիրքը՝ ՊՃԾ = 1351 թ.— Ձեռ. Կարին. 41 (Թվականների համեմատութունը այլանդակ է):
- 486. Գրիգոր, գրիչ. օրինակեց ն. Շնորհալու Տաղաչափությունները, 1351 թ.— Տաշեան, Յուց. 1020:
- 487. Գրիգոր, գրիչ. օրինակել է Ժամագիրքը՝ Ղրիմում, 1352 թ.— Ձեռ. Կարին. 36:
- 488. Գրիգորիս քահանա, հայր Քրիստոստուր կրոնավորի, որ Սուրխաթում (Երբմ) գրել տվեց մի Աստուածաշունչ, 1352 թ.— Ձեռ. Վասպ. 7:
- 489. Գրիգոր Սուքիասեանց, գրիչ. օրինակեց Աւետարա-

նը, թորոս քահանայի համար, Սուրխաթ քաղաքում, 1354 թ.—
REA 10, 41:

— 490. Գրիգոր, որդի Անդրէասի, գրիչ. Աղթամարում օրինակից Աւետարանը՝ Մուրատի համար, 1355 թ.—Ձեռ. Վասպ. էջ 203:

— 491. Գրիգոր քահանա, գրիչ. օրինակից Աւետարանը՝ Դրիմ քաղաքում, 1356 թ. Manus. bibl. nat. էջ 7:

— 492. Գրիգոր քահանա, գրիչ. Տիրաժուր պատանու համար օրինակից Եսայի և Թուղթք Պօղոսի, 1356 թ.—Տաշեան, Ցուց. 394:

— 493. Գրիգոր քահանա, հայր Յոհան վարդապետի, որ Սուրխաթում Ե. Ափանոս գրչին գրել տվեց Եսայի և Թուղթք Պօղոսի, 1356 թ.—Ձեռ. Բերլինի 4 ա:

— 494. Գրիգոր, հայր մահաեսի Խնտուրի, որ Կարապետ գրչին գրել տվեց մի Աւետարան, 1357 թ.—Ձեռ. Վասպ. 213:

— 495. Գրիգոր կրոնավոր, որդի Գանձիի, Երուսաղէմում, Տիրուսաց գրչին գրել տվեց մի Աւետարան և ճաշոց, 1358 թ.—Ձեռ. Հալկպի, Ա. 118 ա:

— 496. Գրիգոր Գ պատրիարք Երուսաղէմի. հաջորդեց Բարսեղին 1356 թ. և 9 ամիս գահակալիլուց հետո՝ մեռավ, ըստ Ֆ. Մուրատ, Յայտ. յովհ. Յիէ. Իսկ ըստ Աղաճունու գահակալել է 1356 63 թ: Հիշված է 1360 թ.՝ թորոս աղբ. Բ. 437:

— 497. Գրիգոր, կուսակրոն քահանա, հորեղբայր Ստեփաննոսի, որ ստացավ մի փողովածու, 1360 թ.—Քօսեան, Հայք ի Զմիւռնիս, Բ. 83:

— 498. Գրիգոր քահանա, փակակալ Երուսաղէմի Ս. Յակոբայ եկեղեցւոյն. օգնեց Ստեփաննոս կրոնավորին արտագրելու Աւետարանը՝ 1360 թ.—թորոս աղբ. Բ. 438:

— 499. Գրիգոր, գրիչ. օրինակել է Գանձարանը՝ 1361 թ.—Manus. bibl. nat. էջ 37:

— 500. Գրիգոր Լպիսկոպոս նահանգին Սողոսաց, 1362 թ.—Ջարբ. թրգմ. 389:

— 501. Գրիգոր քահանա, հայր Ներսէսի, որ առաջնորդն էր Երուսաղէմի Ս. Փրկիչ վանքի, 1363 թ.—Ձեռ. Վասպ. 18:

— 502. Գրիգոր տիսալար, «փառք ի փառան բարձրացեալ», հիշվում է Մոկաց երկրում, Աստուածատուր և Յակորոս տիսալարների հետ, 1369 թ.—թորոս աղբ. Բ. 427:

— 503. Գրիգոր մտանիչ, դավաճանությամբ սպանեց Կոս-

տանդին Ե թագավորի զորավար Հեթումին («1370 թվից քիչ հետո»):—Ազգապ. 1928, Միսուան 184 ա:

— 504. Գրիգոր քահանա թորոսեանց, գրիչ. Խրիմի Սուրխաթ քաղաքում օրինակել է Աստուածաշունչը 1371 թ. վերջում կա ընդարձակ Գաւազանագիրք.—Ձեռ. Կարին. 13:

— 505. Գրիգոր սարկավագ, սպասավոր բանի. մականունն է Խարլաւ. աշակերտ Յովհաննու Որոտնեցւոյ, որի հրամանով Եկեղեցաց զավատի Ս. Լուսաւորիչ անուպատում օրինակել է մի Աւետարան, 1373 թ.—թորոս աղբ. Բ. 325—7:

— 506. Գրիգոր Լպիսկոպոս, առաջին առաջնորդ Իվովի կամ Լեհահայոց. ձեռնադրվել է Մեսրոպ կաթողիկոսից «1364 թ.». Կազիմիր Գ Մեծի հրամանով աթոռը փոխադրեց Լեմբերգ 1367 թ. վերահաստատվեց Կոստանդին կաթողիկոսից «1374 թ.». իր վատ արարքների համար վտարվեց Թէոդորոս կաթողիկոսից.—Ազգապ. 2175, Տան՝ Արևել. հայք 3, Ալիշան՝ Կամենից, էջ 1: և 4—13, 215—6:

— 507. Գրիգոր քահանա, որդի Նորհատի. գնեց մի Աւետարան, 1375 թ.—Տաշեան, Ցուց. 277:

— 508. Գրիգոր, որդի Սոյազեղի և թոռն Շահինշահի, որ ստացավ մի Աւետարան, 1378 թ.—Տաշեան, Ցուց. 692:

— 509. Գրիգոր, որդի Շիրինշահի, մի խաչքար է կանգնեցրել Եղեգիսում, 1379 թ.—Արրտ. 1888, 441 և Միսական 149:

— 510. Գրիգոր արեղա, միարան Երուսաղէմի. բրածնե նահատակիլեց Եգիպտացիներից՝ Մկրտիչ Բ պատրիարքի ժամանակ («1366—1381 թ»):—Ազգապ. 1931:

— 511. Գրիգոր Լպիսկոպոս Գեոարարեցի, առաջնորդ Սաչնի Մեծիկոմանց Լպիսկոպոսարանի, 1383 թ.—Յ. վաէփեան, Սաղապեանք 30. Նիւթեր և ուս. Ա. 44:

— 512. Գրիգոր քահանա, գրիչ. օրինակել է Երզնկայում՝ Յովհան Որոտնեցու Դաւանութիւն հաւատոյ, 1386 թ.—Ձեռ. Կարին. 30:

— 513. Գրիգոր, քահանա Գաւաշ դյուղի. 1389 թ.—Ձեռ. Ազուլ. (Արրտ. 1911, 765):

— 514. Գրիգոր վարդապետ, գրիչ. Սուխարայ կամ Սառաբաստի վանքում, Զաքէոս վանահոր հրամանով արտադրեց մի ժողովածու, 1391 թ.—Ձեռ. Վինետ. Բ. 1072:

— 515. Գրիգոր Գ Եգիպտացի, պատրիարք Երուսաղէմի, հաջորդեց Յովհաննէս Գ-ի և նստավ 1386—1391 թ. (ըստ Աղաւ-

- նունու): Բայց հիշված եմ գաննում 1372 թ. Ձեռ. Վասպ. 217:
- 516. Գրիգոր քահանա, որդի Քորոսի. գնեց մի Յայս-
ժաւուրք՝ Տիրասուր բահանայից, 1394 թ.—Manus. bibl. nat.
էջ 100:
- 517. Տևր Գրիգոր, առաջնորդ Երզնկայի, 1394 թ. —Քորո-
սու աղբ. Բ. 368, Նոտարք 6:
- 518. Գրիգոր մանտեսի, Եաշի հայ եկեղեցու հիմնադիր-
ներից մեկը, 1395 թ.—Տան, Արեւել. հայք 8.
- 519. Գրիգոր Դ կաթուղիկոս Աղթամարի, հաջորդ Սար-
գիս Ա-ի և նախորդ Թաղէոս Ա-ի (ԺԴ դար).—Հուաք. 60 (Կեղ-
ծիք):
- 520. Գրիգոր, վանահայր Կամրջաձորի, հաջորդեց Ռա-
չատուրին (ԺԴ դար).—Այրարատ 549:
- 521. Գրիգոր, դասընկեր Յովհաննէսի և աշակերտ Մխի-
թարի կամ Կարապետի. իբրև նշանավոր հայրեր՝ անցել են պա-
տարագի հիշատակության մեջ (ԺԴ դար).—սեռ. Գրիգորի՝ Պարզ.
էջ 695:
- 522. Գրիգոր վարդապետ Մեռելյարոյց. աշակերտ Ե-
սայի Նչեցու (մ. շ. 1353 թ.)՝ ըստ Տաշեան, Ցուց. 1032 կամ
Յովհաննէս Համշէնցու, ըստ Մ. մաշտ. 336 բ:
- 523. Գրիգոր վարդապետ Արծկեցի. տաղասաց. իր տա-
ղերից մի քանիսը հիշված են Ձեռ. Հալէպի, Ա. 141 ա, 143 ա,
144 ա, 149 բ, 203 ա, 204 բ, 208 բ երկու Գանձարաններում,
որոնցից հնագույնը 1497 թվից է: Տաղերից լավագույնն է թը-
վում «Գանգատ ունիմ ասել քեզ, թագաւոր իմ Յիսուս Քրիս-
տոս: Այս վերջինը այլուր իլաթեցուենն է (տես վարը), ուստի
և այս երկուսը նույն անձերը չեն արդոք:—Տարբեր է Գրիգոր
վարդապետ Ոստանցի, որի մի տաղը տես Ձեռ. Հալէպի, Ա. 203ա
(1630 թ. գրված մի Գանձարանում):
- 524. Գրիգոր քահանա, հորեղբայր Յովհաննէս զրչի, որ
Խիզանում, Յովհաննէս քահանայի համար գրեց մի Աւետարան,
1402 թ.—Ձեռ. Վասպ. 289:
- 525. Գրիգոր կրօնավոր, հոպևոր եղբայր Յակոբ վարդա-
պետի, որ իր քրոջ որդի Աստուածատուրին զրել տվեց Ոսկեփո-
րիկը. Գրիգորն էլ թուղթ էր հայթայթում նրան, 1403 թ. թվի
թի Անձղնապատի կրօնավորներից էր.—Ձեռ. Վենետ. Բ. 931:
- 526. Գրիգոր վրդ. Տաթևացի. օրինակել է Տաթևի վան-

- քում, Մովսէս քերթողի Քերականութիւնը՝ 1403 թ.—Ձեռ. Կա-
րին. 224:—Նույն ինքն Տաթևացին չէ՞ (Ն 533):
- 527. Գրիգոր տանուտեր, մերձավոր Դանիէլ սարկավագի,
որ օրինակեց մի Մաշտոց Աղթամարում, 1404 թ.—Քորոս աղբ.
Բ. 277:
- 528. Գրիգոր քահանա, Կիլիկեցոց մեծ դաղթականու-
թյան առաջնորդներից՝ զեպի Կիպրոս կամ Իտալիա «1404 թ».
—Ազգայ. 2007:
- 529. Գրիգոր քահանա, որդի Ստեփաննոսի և հայր
Ստեփաննոս նշանավոր զրչի (Տշղ գյուղում) և Առաքել ու Յով-
հաննէս քահանաների: Երիտասարդ հասակում մեռավ 1404 թվին,
երբ մահտարսածամբ զնտորէր զամենայն առհասարակ և զաղիս
ճնողացն զալարեցուցանէր և զուակացն՝ ի վերայ հարցն և
մարցն խարչէր առաւելո:—Նոտարք (21), 22, 45, 50, 59: Հիշ-
ված է իբր նշանավոր զրչի (Նոտարք 38), լայց իր ձևագրերը
նայտնի չեն:
- 530. Գրիգոր երեց, որդի Սաղազութիւնի (սեռ. Սաղա-
զութենայ), քահանա Սալիք գյուղի (Երզնկա) եկեղեցու, 1404
թ.—Քորոս աղբ. Ա. 66, 67:
- 531. Գրիգոր պատանեակ, եպիսկոպոս Բարերգի՝ 1405
թվին.—Ձեռ. Կարին. 18:
- 532. Գրիգոր. զրիչ. օրինակել է Սաղգիբբը Աւագ վան-
քի անապատում, 1405 թ.—Ձեռ. Կարին. 41, Նոտարք 23:
- 533. Գրիգոր (սուրբն) Տաթևացի. որդի Ամիր Սարգսի,
որ Քաջերուճեանց զավտի Արձէշ քաղաքից էր: Ծնվել է «1346
թ» Վայոց ձորում. սովորել է Յովհաննէս Որոտնեցու մոտ՝ 28
տարի: Նրա հետ գնաց Երուսաղէմ և այնտեղ օժվեց վարդապետ
Հաջորդից իր ուսուցչին «1388 թվին» և նստավ Ապրակունեաց
վանքը: Այստեղ նա մեծ անուն հանեց իր նմությամբ և քա-
ջաբան քարոզչությամբ: Մեծփեցին զովարանելով նրան՝ ասում
է. «Քրիստոսածառայ աղբիւրն և անմուտ արեգակն, Երկրորդ
Լուսաւորիչն» (էջ 17), «վարդապետն ամենայն Հայոց, Երկրորդ
Լուսաւորիչն և աստուածաբանն՝ զեր ի վերոյ գրով ամենայն
իմաստասիրաց և վարդապետաց հնոց և նորոց» (էջ 50): Տաթե-
ւացին նմուտ էր ոչ միայն Ա. Գրոց գիտության և աստուածա-
բանության, այլ և նունայ արտաքին փիլիսոփայական պարոջնե-
րին և աշխարհիկ գիտություններին: Այս բոլորով զինված՝ նա
կովի գուրս եկավ Սենիթոտական շարժման ղեկ և ազդու կերպով

պաշտպաննց հայ աղգային եկեղեցու անկախությունը՝ պապական ստրկական լծից: Տաթևացին երկու տարի մնաց Ապրակունեաց վանքում, որից հետո փոխադրվեց Տաթևի հռչակավոր վանքը «1390 թ»: Տաթևում շարունակեց իր ուսուցչական գործունեությունը՝ մինչև «1408 թ»: Այս թվին, Տաթևացին վերցրեց իր աշակերտները խումբը և գնաց Մեծոփի վանքը, ուր շարունակեց իր ուսուցչությունը: 11 վարդապետ և 80 արեղա հավաքվեցին իր շուրջը: Մեծոփի վանքը այս առթիվ շատ ծաղկեց: Այստեղ Տաթևացին երկնեց Հայոց հայրապետության միության գաղափարը՝ նա սեծահանգես ժողով գումարեց Մեծոփում և Աղթամարի աթոռը բանադրանքից արձակեց: Իր ծրագիրն էր Սսի գահակալին փոխադրել Աղթամար, գահնկեց անելով Աղթամարի Դաւիթ կաթողիկոսին: Այս վերջին կետը բնականաբար պիտի գայրացներ Դաւիթին, որ ամբողջ ուժով զինվեց նրա դեմ: Տաթևացին փախավ նորից Տաթևի վանքը, ուր սեռավ և թաղվեց «1410 թ»: Տաթևացին հասցրել է բազմաթիվ աշակերտներ, որոնց մեջ նշանավոր է Առաքել Սիւնեցին՝ հեղինակ Աղամուրքի, որ և իր ուսուցչի վրա ունի մի ներբողեան (տպ. Տաթև. ամ. 716—719): Բազմաթիվ են Տաթևացու աշխատությունները, որոնցից հիշատակում ենք. Գիրք հարցմանց (գրել է 1397 թվին, խոսում է բոլոր տեսակի գիտությունաց մասին և իր ժամանակի համար մի տեսակ հանրագիտարան է: Սրա հորինման մասին հեղինակը տալիս է հետևյալ տեղեկությունը.— «Բացառյալստեցի զբանս հարցմանց ի լուսաւոր բանից վարդապետաց եկեղեցւոյ, ի խնդրոյ ումեմն բանասիրի Ատոմ ուղղափառի, որ ի վաղուց հետէ բաղումս թախանձէր, և ես վասն իմոյ տկարութեանս և ժամանակիս վրդովման՝ զխնդիրն յապաղէի: Եւ ապա ի սէր և յանձուկ ժտելոյ նորին, ապաստանեալ ի նայն, որ զօրացոյց զտկարս, ձեռն ի դործ արկեալ աւարտեցաւ բազում միջոցաւ և փայտտեամբ ի տեղիս և մեծ ջանիւ փոխացեալ: Որ և ոչ ժամանեաց ի կատար բանիս վերոյ ասացեալ խնդրոյն, այլ ի հատարակ գրոյս (զբքի կեսին) և նա զկեանս առօրեայ հասեալ, ի գունձն իմաստից և յազրեւրն պիտութեանց, որոյ յիշատակն օրհնութեամբ եղիցի ամէն: Արդ՝ և զկ զբաւ բանիս ի շրջագայութեան Հայկազեան տուժարի ՊՍԶ (= 1397) թուի, ընդ հովանեաւ երկնահանդէտ մեծարդոյ ուխտի Սիւնեաց նահանգի, առաքիական աթոռոյ սուրբ առաքելոյս (Տաթևի վանուց) և այլ շրջակայ հիշատակարնակ սուրբ մենաստանացս, որոց խնամօք

ամրացեալ փրկեսցուք յամենայն փորձութեանց. ամէն: Իսկ լուծուեմն հարցմանց այսոցիկ ոչ ամենեկն օտարաձայն աւելորդախուզեալ, և ոչ զեղջուկ իմն աշխարհական խօսից յարմարեալ, այլ զպիտանին եկեղեցւոյ և վարդապետաց ոգեշահ խնդիր հոգ տարեալ: Որ և աղաչեմ զբարեմիտ հանդիպողս եղբայրական սիրով հաւանեալ՝ զպակասն ընու և զաւելիսն կշռել և պիտանեսց փառս վերընծայել այնս, որ փառաւորեալ է ի պարզես իւր: Իսկ զանպիտանս ներել մերոյ փոքրընկալ անօթոյ և դանդաղկոտ փութոյ: Դարձեալ յերես անկեալ արտասուալիւր դիմօք հոգս և փոշի սուրբ վարչապարաց ձերոց, աղբյսեմ ի խորոց սրտէ զհարազատ գութ հարց և եղբարց մեր հոգևորաց, զի կաթիլ մի արտասուաց ի կաթիլ զուլէ ձերդ մաղթանաց ցօղեսցէ: Այլ և վարժապետին իմոյ և մեծ հոետորի Հայոց՝ Յովհաննու Որոտնեցւոյ եղիցի ի ամա յիշատակ մաղթանաց մասին օրհնութեանց և վիճակի ժառանգութեան սրբոյն ի լոյս: Զի ծնաւ զմեզ ըստ բանի բազմաջան երկօք կրթեալ ի մամուլս վարժարանի և ի յոյսն կենդանի» (Նօտարք 8—9): Ասկեփարիկ, որի հորինման առթիվ Տաթևացին տալիս է հետևյալ տեղեկությունը.— «Հաւաքեցի զգիրս Աստուածաբանութեան, որ անուանեալ կոչի Ոսկեփորիկ: Արդ գրեցաւ սա ընդ հովանեաւ Ս. Առաքելոցս, առաքելական աթոռոյն Եւստաթէի, և այլ բազմահաւաք սրբութեանց, ի նեղ և ի նվազեալ ժամանակի, թուականութեան մերոյ ազգի ՊՄԶ= 1407 երորդի: Ի խնդրոյ ումեմն բարեպաշտ խոճայ Մասուղչահի, բնակութեամբ ի սեպուհ արանց Դաւիթ քաղաքի: Զոր խնդրեաց բազում անգամ գրով և բանիւ, գրել յաղագս սրբոյ Երրորդութեան և յաղագս Քրիստոսի աստուածութեան: Եւ ես տկարս ոգւով և ծիւրեալս մարմնով՝ գրեցի և հաւաքեցի ի սրբոց զճմարիտն և զուղիղն կարճառօտ բանիւք. և ի չորս հատորս բաժանեցի վասն զիւրութեան ընթերցողաց.— Նօտարք 27): Դաւաճաքիւն հաւատայ, Քաղաքից (բաղկացած է երկու հատորից, որոնք կոչվում են Ամարան և Զմբան. պարունակում են 200-ից ավելի քարոզներ. ըստ Զեռ. Դաղեան, Ա. 92ա Ամարան հատորը գրված է 1407 թվին, իսկ Զմբան հատորը 1410 թվին.— սրանք թարգմանված են վրացերենի՝ ըստ Մառ, Հայ-Վրաց. յարաբերութ. էջ 44): Լուծմունք Ստորոգութեանց Արիստոտելի, Պերիարմենիասի և Պորփիլերի (գրված 1383 թ. ըստ Զեռ. Դաղեան, Ա. 92 ա— Պորփիլերի ներածութեան Լուծմունքը տպված է ի Գիրք Պորփիլերի որ կոչի ներածութիւն», Մաղրաս 1793, էջ 325—390),

Լուծմունք Պարապմանց գրոց Կիւրղի, Մաղկաքաղ մեկնութիւն Սասնայ «ի լուսաւոր բանից տեառն իմոյ և վարժապետին Յովհաննու Որոտնեցոյն» (Ձեռ. Վենետ. Բ. 730, 741), Լուծմունք Յորայ կամ Համառոտ Լուծմունք դժուարիմաց բանից ի մեկնութիւն գրոցն Յորայ և ի բանս մեկնչաց (որի հորինման մասին հեղինակը հետևյալն է գրում. «Ի վաղուց հետէ փափագէի բոլոր Մեկնութեան Յորայ. և ի թուականութեանս հայոց ՊՄԷ (=1408) ամի, եկեալ մեր յերկիրս Քաջբերունի, և ձմերբալ ի հրեշտակաբնակ վանս Մեծոփայ, ի սպասու դամբարանաց վարդապետացն որբոց, և ընթերցմամբ հաւաքեցի զդժուարալոյժ բանս Յորայ, և զմեկնողաց նորա, և այլ սակաւ ինչ Լուծումն Արիստակէսի և Գէորգայ ի խրատս գրչութեան, ընդ նմին և զՔաղուածոյ մեկնութեան Յովհաննու Աւետարանչի, և ընծայեցի ի պատիւ սուրբ տեղոյս ուսումնասէր անձանց» (Նօտարք 29): Այս գրքի մի այլ ձեռագիրը տես Ձեռ. Հալէպի, Բ. էջ 70. հեղինակի՝ այն է Գրիգոր Տաթևացու հիշատակարանն է, որ գրված է նույն էջում, միայն թվականը վրիպակով գրված է ՈՄԷ (=1208). որ պետք է ուղղել ՊՄԷ=1408 Մեծոփայ վանք), Քաղուածոյք մեկնութեան Սաղմոսացն Դաւթի (որի հորինման մասին Տաթևացին հետևյալ տեղեկությունն է տալիս. «Հաւաքեցի... ի նեղ և ստորասուզեալ ժամանակի, որում բոնակալն թամուր թոյլատուութեամբ վերին խնամոց տիրեալ բազում աշխարհի և աւերեալ և կործանեալ յայս ամի ՊՄԷ (=1405) թուի: և և պատճառ շարժութեան (շարժառիթ) վերստին քաղուածոյս՝ նախ մեծին Վարդանայ համառոտ և խորին տեսութիւն, որ անյայտ մնայր միշտ, հոգացայ յայտնի և ընդ արձակ ցուցանել: Երկրորդ՝ զի զառաջին քաղուածոյն կարի կարճ ու պակաս թուէր.—նօտարք 23—24): Առակաց և Երգ երգոցի (1405 թվից՝ ըստ Ձեռ. Ներս. 39 և Ձեռ. Դաղեան, Ա. 92 ա) և Լուծմունք դժուարիմաց բանից և քաղուածոյ Սաղմոսացն Դաւթի (Ձեռ. Հալէպի, Բ. էջ 94 բ և Ձեռ. Դաղեան, Ա. 61 բ), Քաղուածոյ մեկնութիւն Մատթէոսի Աւետարանի (6 հատոր՝ ըստ Ձեռ. Դաղեան, Ա. 92 ա. տես և թորոս աղբ. Բ. 448 (երկու ձեռ.) և Ձեռ. Հալէպի, Բ. էջ 51—55 և հատկապես էջ 53 ա, ուր հեղինակի անունը գրվում է «Չուարթուն... աշակերտ Յովհաննու Որոտնեցոյն»), Լուծումն Աւետարանին Մատթէոսի (Manus. brit. mus. 202—3), Լուծումն համառոտ դժուարիմաց բանից ի գիրս գրչութեան Արիստակէս հոստորի (Ձեռ. Դաղեան, Ա. 92 ա և Manus. brit. mus. 306 բ.

այս է որ հիշատակված է Հարցմանց գրոց տպագրութեան հիշատակարանում, էջ 791), Լուծումն համառոտ ի խրատ գրչութեան Գէորգայ վարդապետի (անդ, 306 բ), Գիրք փոքր հարցմանց ի խնդրոյ Գէորգայ Երզնկացոյ (Ձեռ. Դաղեան, Ա. 92 ա, գրված 1408 թ), Վասն աթոռոյն Աղթամարայ (Ազգապ. 2021), Թուղթ Գր. Տաթևացոյ առ կաթուղեկոսն ի Կիլիկիա (Ձեռ. Վենետ. Բ. 730), Սահմանադրութիւն դաստիարակութեան նորածնեալ մանկանց, որք հրաւիրելոց են յաստիճան քահանայութեան (տպ. Մ. մաշտ. էջ 337 ևն), Թէ որպէս պարտ է քաղել զշարականս, ի վերայ արարողութեան, Աղթթք արձակման, Ժամանակագրութիւն (տես Տաղեան, Յուլ. 1076 բ), Մեկնութիւն գովեստից, տօնից տէրունականաց, ի պատիւ սրբոց, ի պատճառ գիտութեան տրեւմարաց, մանաւանդ ի յաղթելու արտասուաց՝ անձանց թաղծեալս, յաւէտ ի ճշմարտութիւն կարգաց ուղղափառաց և յեղծումն բարբանջմանց շարափառաց (Ձեռ. Վենետ. Բ. 737): Սրանց վրա ավելացնենք «Գրիգորի լուծմունք համառոտ ի տեսութիւն Դաւթի Ներգինացոյ, ազգաւ հայ, իմաստութեամբ հեղինացի» Ձեռ. Երև. մատ. № 4268 (ինչպես տեղեկացնում է Վ. Զալոյանը), Ընդդէմ Տաճկաց (տպ. ՀԱ 1925—7): Տաթևացին արտագրել է նաև մի ձառընտիր 1399 թ. (Ձեռ. Վենետ. Բ. 1296), նաև մի Աւետարան, որի մասին հետևյալն է ասում մի գրիչ. «Երեղեցկայարմար զրուստով ունէր յինքեան զամենայն արուեստ գրչութեան, քանզի զարդարեալ էր սա ի մեծ վարժապետէն և ի քաջ քարտուղարէն, մեծ բարունապետէն և քաջ հոնտորէն Գրիգորի մեծի, որ ձեռամբ բազկի իւրոյ գրեալ ունէր զօրինակ գուրբ աւետարանիս՝ կետօք և ստորակետօք, վանկօք և շեշտօք և պարոյկաւ. նաև զարձաքօք և քմակից գիրքն ի տեղի իւր կարգեալ իմաստասիրապէս և համարայքն և ճապաղ ցանկն՝ ուղղադրեալ և ներքնադրոյմեալ կարմրադեղով» (Ձեռ. Վենետ. Ա. 734):—Տաթևացու ինքնաձեռագիր մի գործն էլ գտնվում էր Շուշի, Աւ. Բախթրյանի մոտ. բայց Շուշի հրդեհին հրո ճարակ եղավ:—Գրիգոր՝ Մ. մաշտ. 336բ, 337բ. Տաթև. հարց. 772. Մեծոփ. 33, 50, 55—56, 59, 60, 69. Յայսմ. ապր. 27. Տաթև. ամ. 720. Աղամ. 229, 271. Առաք. տաթև. էջ 716—717 և էջ 719. Մեսր. տաթև. 719—720. Առաք. պոմ. 301, 340. Զքր. ազուլ. 42. Իրնդ. (Ժամանակագրութիւն) 373, 435, 437, 584, 587. Գրիգորիս՝ Առաք. տաթև. 717.—Գրիգորիս՝ Մեծոփ. 17. Յայսմ. ապր. 27. Աղամ. 322, 325. Առաք. տաթև. 719. Մեսր. տաթև. 726.—պարզապես Տաթև.

ացի՝ Մեծոփ. 85.—սեռ. Գրիգորի՝ Տաթև. ոսկեփ. 1, 9, 561. հարց. 1, 4, 6, 93, 773. Մեծոփ. 33, 74. Տաթև. լծ. պորփ. 327. Առաք. լծ. սահմ. 147. Մտթ. ներք. 148. Տաթև. ամ. 9, 417, 711. Մ. մաշտ. 171 բ, 172 ա, 251 բ, 260 բ, 281 ա. ձշ. 121. Գտրգ. 690. Ժմ. 947. Եփր. խոստ. 23. լծ. պրպմ. 529. Յայսմ. նոյ. 17, ապր. 27. Ադամ. էջ ժդ. Տաթև. ձմ. ա, գ, իե, լ (և հաջորդ գլուխների սկիզբը հաճախ). Ձեռ. Թաւր. 46բ.—Գրիգորիոսի՝ Յայսմ. ապր. 27.—բց. ի Գրիգորի՝ Տաթև. լծ. պորփ. 325;—Կենսագրությունը տես Ձեռ. Սևանի 41 բ, Ձեռ. Աբգ. յովհ. 172, Ձեռ. Վենետ. Բ. 972. Չարբ. Նոր մատենագր. 215—8 (ուր ազգային այս մեծ դեմքը դուրս է բերված իբրև մի ողորմելի անձնավորություն, միմիայն այն պատճառով՝ որ կարողացել է հզոր կերպով կռվել պապական խարդախության դեմ):—Տաթևացու մասին քննական մի հոդված ունի մեր Համալսարանի պոետոլոգիկալ Տիբրան Ղազանչյանը, «Գրիգոր Տաթևացու տարրաբանական հասկացությունների մասին» վերնագրով (տես Համալսարանի Գիտ. աշխատություններ, հտ. XXII): Այս հոդվածով հեղինակը երևան է հանում Տաթևացու ծանոթությունը նյութի անվախճանության մասին (ըստ Տաթևացու՝ «շրջաստեղծության» միջոցով), մարմինների գոյադուրսը 4 տարրերի բաղկացությամբ, եթերը՝ իբր տարրերից ամենակատարյալը, հատկությունների փոխանցումը մարմնից մարմին, այրման երևույթի բացատրությունը ևն: Հեղինակը գտնում է, որ Տաթևացին այս բոլորի մեջ հետևում է Արիստոտելի ուսմունքին, բայց ոչ թե նա կրկնում է նրա գաղափարները մեթենաբար, այլ «շարադրում է ինքնուրույն ձևով, երբեմն ավելի կոնկրետ ու ավելի հակիրճ և այդ դեռ բավական չէ, հաճախ բերելով ինքնուրույն և տեղական օրինակներ՝ ավելի հասկանալի լինելու համար. և որ ավելի կարևոր է, միևնույն երևույթները բացատրելով ավելի նոր տեսություններով, օրինակ ջերմուկների տաքությունը՝ ծծումբի՝ որպես կրակի պրիցիպի երակների առկայությամբ երկրի ընդերքում»։—Տաթևացու փիլիսոփայական գաղափարների ուսումնասիրությամբ զբաղվում է նաև մեր հայտնի բժիշկ Գարրիէլ Հարությունյանը, որ լմ խնդրանքով, հատկապես իմ այս գրքի համար, գրեց հետևյալ ամփոփումը.—«Գրիգոր Տաթևացին իր «Վասն կազմութեան մարդոյ» հատորի մեջ տալիս է իր տեսությունը մարդու ծագման և էություն մասին: Նա հերքում է աստվածաբանների այն տեսակետը, որ իբր թե առաջ ստեղծվել է հոգին և ապա

մարմինը: Նա համարում է որ այդ տեսակետը հիմնված է Գլատոնի այն սխալ գաղափարախոսության վրա, որ իբր թե հոգիները բնակվում են մի այլ աշխարհում և հարկ հղած դեպքում գալիս մտնում են մարդու մարմնի մեջ: Տաթևացին հերքում է նաև հակառակ տեսակետը, այն որ որպես թե նախապես ստեղծվել է մարմինը և ապա հոգին, առարկելով, որ եթե ամեն ինչ գոյանում է չորս տարրերից (օդ, ջուր, հուր և հող), այն է մարմինը—նյութը, ապա որտեղից է հոգին: Տաթևացին այն տեսակետի վրա է կանգնած, որ հոգին և մարմինը—նյութը ծագմամբ անբաժանելի են իրարից և ծագում են միաժամանակ: Բուսական և կենդանական աշխարհում ամեն ինչ, ինչպես և մարդը, գոյանում է սերմից: Նախ գոյացել է ավելի անկատարը՝ անկականը—բույսը, հետո զգայականը—կենդանին և ապա բանականը—մարդը, ըստ որում ամեն ինչ զարգանում է անկատարից դեպի կատարյալը: Սերմի նյութի մեջ կամ սկզբնական նյութի մեջ արարչի հրամանով գոյացել է «կազմողական զորությունը»: Շնորհիվ այդ զորության երեք հատկությունների (չերմության, շարժողության և ներգործության), նյութը ստանում է կենսական (կենդանական) ռեժ, որ է հոգի: Եթե նյութը այդ զորությունը իր մեջ չի պարունակում, նա՛ մեռյալ է, քար է: Նյութը այդ զորության շնորհիվ՝ կարող է աճել, զարգանալ և բազմանալ: Երբ նյութը սպառվում և պակասում է, «կազմողական զորությունը» նրա սերմի մեջ պահպանվում է: Այդպիսով «կազմողական զորությունը» չի ոչնչանում, այսինքն հոգին անմահ է: Մարդու հոգու հատկություններն են՝ միտքը, հիշողությունը, կամքը, երևակայությունը ևն: Տաթևացին համաձայն չէ այն փիլիսոփաների հետ, որոնք գտնում են, որ հոգու այդ հատկությունները անշատ են մարմնից: Նա գտնում է, որ այդ հատկությունները կամ հոգու զորությունը անբաժան են մարդու մարմնից: Մարդու հոգու այդ զորությունները (միտքը, հիշողությունը, կամքը ևն) թեպետ զրված են մարդու մարմնի մեջ սկզբից (ժառանգականություն), բայց նրանք ենթակա են փոփոխությունների՝ շնորհիվ կյանքի պայմանների, կլիմայի, կրթության և այլ արտաքին ազդեցությունների»։—Հիշենք վերջապես Վազգեն Չալոյանի ուսեբեքն աշխատությունը История развития философской мысли в Армении, որ շուտով հրատարակվելու է История философии աշխատության 5-րդ հատորում և ուր Տաթևացուն նվիրված է ամբողջ 20 էջ:

— 534. Գրիգոր Արարատեան, աշակերտ Գրիգոր Տաթևացու՝ 1390—1409 թվերին.—Մեծոփ. 50. Յայսմ. ապր. 27 (գրում է Գր. Արատան), Ազգապ. 1997 (կոչված Գր. Արարատեցի):

— 535. Գրիգոր Զուղայեցի, աշակերտ Գրիգոր Տաթևացու 1390—1409 թվերին.—Մեծոփ. 51. Յայսմ. ապր. 27:

— 536. Գրիգոր Բ եպիսկոպոս, եղբայր Յովհաննէս եպիսկոպոսի, որին հաջորդեց իբրև առաջնորդ Լեհահայոց: Աքեղա էր դեռ, երբ իր եղբոր հետ ուխտի գնաց Երուսաղէմ: Սուրբ անցնելով ի տեսութիւն Յակոբ Գ կաթողիկոսի, վերադարձավ Իլվով: Երևի նույն միջոցին մեռավ Յովհաննէսը և Գրիգորը հաջորդեց նրան՝ 1409 թ.—Կամենից, էջ է և 222: (Կենդանի էր դեռ 1421 թ. ըստ Նօտարք 66 մի հիշատակարանի):

— 537. Գրիգոր, որդի Գորգի և եղբայր Մարտիրոս քահանայի, որ Դաւթից գնեց մի հին Աւետարան, 1410 թ.—Չեռ. Վասպ. 164:

— 538. Գրիգոր, որդի նույն Մարտիրոս քահանայի, 1410 թ.—Չեռ. Վասպ. 164, 166:

— 539. Գրիգոր վանահայր Մոկաց Ս. Խաչ վանքի, 1410 թ.—Չեռ. Վասպ. 298:

— 540. Գրիգոր ամուսնավոր Կաւալու վանից, 1410 թ.—Նօտարք 38:

— 541. Գրիգոր կրօնավոր, միաբան Կաւալու վանից. նորոգեց մի հին Աւետարան, 1410 թ?—Նօտարք 37:

— 542. Գրիգոր կրօնավոր, գրիչ. օրինակեց Գր. Տաթևացու Հարցմանց գիրքը Եղիվարդ գյուղի Ս. Յակոբի վանքում, 1411 թ.—Չեռ. Կարին. 50. Նօտարք 39:

— 543. Գրիգոր, կրօնավոր, մին այն կրօնավորներից, որոնք միացան Ռշտունցի Ստեփաննոս վարդապետին և վերաշինեցին Ս. Յակոբի ավերակ վանքը, 1412 թ.: Գրիգորը՝ Յովհաննէս կրօնավորի հետ՝ ճարտարապետն էր շինության: Երկուսն էլ մեռան մի քանի տարի հետո:—Նօտարք 41, 138:

— 544. Գրիգոր, գրիչ ոմն, որ օրինակել է Նարեկը՝ ՊԿԲ = 1413 թ.—Չեռ. Կարին. 173:

— 545. Գրիգոր, միաբան Խիզանի Ս. Խաչ վանքի. 1402 թ. դեռ սարկավագ էր և թուղթ էր խաղում. հիշված է նաև 1413 թ.—Նօտարք 17, 42, 43:

— 546. Գրիգոր, աշակերտ Յովհաննէս գրչի. միաբան էր Խիզանի Ս. Խաչ վանքում. մեռավ 1413 թ.—Նօտարք 43:

— 547. Գրիգոր գրիչ, միաբան Հերմոնի վանից, ուր Սիմէօն վրդ. Սիւնեցու նրամանով օրինակեց Ն. Լամբրոնացու Մեկնութիւն ժԲ մարգարէից, 1414 թ.—Սիսական 125 բ:

— 548. Գրիգոր, ուղարկվեց Լեհաց թագավոր Վլադիսլաս Եագելլոնի կողմից իբրև իրավաբար (arbitre) Հունգարիայի և Թուրքիայի միջև (1414).—REA 7, 53:

— 549. Գրիգոր եղբայր Յովհաննէս վարդապետի և Վասիլի. հորեղբորորդի Վարդանէս գրչի, որ Կոնստանդուպոլիսում օրինակեց Լամբրոնացու գործերը՝ 1415 թ.—Լմբ. առակ. 428:

— 550. Գրիգոր, գրիչ. օրինակել է Կափոսի վանքում (Երզնկա) Գր. Տաթևացու Գարոզիւրը, 1416 թ.—Չեռ. Կարին. 215, Նօտարք 47:

— 551. Գրիգոր քահանա, պաշտոնակից Սարգիս եպիսկոպոսի, որ օրինակեց Աւետարանը 1416 թ.—Չեռ. Թաւր. 31 բ:

— 552. Գրիգոր վարդապետ. գրիչ. օրինակել է Գր. Տաթևացու Մեկնութիւն Աւետարանին Մատթէոսի, ՊԿԶ = 1417 թ.—Չեռ. Կարին. 156:

— 553. Գրիգոր Ը Նանձողատ, կաթողիկոս Հայոց «1414—1418 թ». հաջորդեց Յակոբ Գ-ին, որին սպանելով գահ բարձրացավ իր կեղտոտ բարձր պատճառով գահագուրկ եղավ և Սաբերդում բանտարկվեց, ապա աքսորվեց.—Սամ. անեց. շար. 172. Առաք. պտմ. 336. Ազգապ. 2037—46, 5528: (Մի գրիչ 1420 թվին դեռ գահի վրա է կարծում Գրիգորին. տես Նօտարք 62):

— 554. Գրիգորիս ոմն, պապ. հիշված 1420 թվից առաջ.—Տաշեան, Ցուց. 666 ա:

— 555. Գրիգոր, որդի Հագարշահի, հիշված 1420 թվից առաջ.—Տաշեան, Ցուց. 666 ա:

— 556. Գրիգոր, եղբայր Հայրապետի, Կարապետի և Վարդի, նախ քան 1420 թիվը.—Տաշեան, Ցուց. 665:

— 557. Գրիգոր, որդի Յովհաննէսի և եղբայր Վարդան կրօնավորի, որ Աղթամարում, Թումայ արեղային պրել տվեց մի Աւետարան, 1420 թ.—Չեռ. Վասպ. 322:

— 558. Գրիգոր, գրիչ. օրինակել է Գր. Տաթևացու Մեկնութիւն հինգ գրոցն Մովսիսի ևն, 1420 թ.—Չեռ. Կարին. 143 (Կարինեանն ասում է որ Գր. Տաթևացու «ինքնաձեռագիրն է» բայց Տաթևացին մեռել է 1410 թ. ուստի կամ սխալ է այդ կարծիքը և կամ հետո հավելումներ են եղած):

— 559. Գրիգոր սարկավագ, եղբորորդի Թումայ կրօնավո-

րի, որ Վարդան արեղային գրել տվեց մի Աւետարան, 1421 թ.—Ձեռ. Վասպ. 331:

— 560. Գրիգոր, որդի Յովհաննէս քահանայի, որին ի վայելումն Կարապետ երեցը գրեց մի Աւետարան՝ Վան 1421 թ.—Ձեռ. Վասպ. 342:

— 561. Գրիգոր դպիր, «հոգևոր որդեակ» Յակոբ արեղայի, որ Բերկրիի Եղավանք կոչված վանքում արտապրեց Աւետարանը, 1422 թ.—Ձեռ. Վասպ. 349:

— 562. Գրիգոր, մեծ հայր Յովհաննէս կրօնավորի, որ Յակոբ արեղային գրել տվեց մի Աւետարան, Բերկրիի Եղավանքում, 1422 թ.—Ձեռ. Վասպ. 347:

— 563. Գրիգոր, հորեղբորորդի նույն Յովհաննէս կրօնավորի, 1422 թ.—Ձեռ. Վասպ. 348:

— 564. Գրիգոր արեղա, Մկրտիչ և Կարապետ գրիչների ընկերակցութեամբ, Ատոմ արեղայի առաջարկութեամբ օրինակեց Յայսմաուրքը, Վանում 1422 թ.—Նօտարք 68:

— 565. Գրիգոր ճգնավոր, ռսուցիչ Սողոմոն քահանայի, որ օրինակեց Շարականը՝ 1423 թ. երբ Գրիգորը արդեն մեռած էր.—Ձեռ. Հալէպի, Բ. 50 ր:

— 566. Գրիգոր (Ամիր—), հայր Ղազարոսի, որ գնեց մի հին Աւետարան, 1424 թվին, երբ Գրիգորը արդեն մեռած էր.—Ձեռ. Վենետ. Ա. 645:

— 567. Գրիգոր (Ամիր—), թոռն նախորդի և որդի նույն Ղազարոսի.—Ձեռ. Վենետ. Ա. 645:

— 568. Գրիգոր Խլաթեցի Մերենց, ծնվել է 1350 թ. Խլաթ քաղաքում և Մեր անունով մարդու որդին է: (Մի Յայսմաուրք զարմանալի կերպով կոչում է նրան Խէրխաթիթայ որդի Մերին, ըստ Նօտարք 75): Աշակերտեց նախ Արծկէի Յիպնավանքում, Վարդան ճգնավորի մոտ, 6 տարի: Ապա գնաց Յովհաննէս Որոտնեցու մոտ, դասընկեր ունենալով Գրիգոր Տաթևացուն: Ութ տարի էլ նրա մոտ սովորելուց հետո, երբ Որոտնեցին մեռավ և երկիրը Լենկթիմուրից ավերվեց, դարձավ իր գավառը և աշակերտեց Սարգիս վարժապետին, Քաջբերունեաց Սուխարավանքում: Այստեղ մնաց 10 տարի և ստանալով վարդապետական աստիճան, հաստատվեց Արծկէի Յիպնավանքում, ուր հավաքեց բազմաթիվ աշակերտներ, պարապեց գրական գործերով և 50 տարի ամբողջ ձևագրեր օրինակելով՝ կամ նվիրում էր կեկղեցիներին և կամ վաճառելով՝ արդյունքը բաշխում էր աղքատներին:

քին: 70 տարեկանից անց էր, ուխտի գնաց Երուսաղէմ, ուր 2 տարի մնալուց հետո, վերադարձավ նույն տեղը: Այդ միջոցին տեղի ունեցավ քրդերի հարձակումը Արծկէի և Յիպնավանքի վրա, ուր Գրիգորին էլ բռնեցին և հավատքը չուրանալու պատճառով նահատակեցին, «1426 թ»: (Նօտարք 166 ծան. տալիս է նաև նրան նահատակողի անունը՝ Ռոսկան, որ երևի քուրդ բէկ է): Խլաթիցու գրական գործերն են՝ Մեկնութիւն Մննդոց, Խրատ ժամատեղաց, Իովութիւն Սաղմոսի, Հանելուկներ (որոնցից մի նմուշ տես Ձեռ. Մաղն. 14), Եօթնաւոր արարողութիւն (Ձեռ. Հալէպի, Ա. 292 ր), Յիշատակարան աղետից, Թերևս նաև Պատմութիւն Լենկթիմուրի յաջորդաց՝ Սև և Սպիտակ ոչխարաւորաց (Այրարատ 325. Հայասպ. 124): Բայց իր կարևորագույն գործերն են Յայսմաուրքը և Գանձարանը: Առաջինը վերակազմել է՝ 1401 թ. (Նօտարք 12 և 152) ավերացնելով նորանոր վկայաբանութիւններ և հներն էլ սրբագրելով: Այսպեսով ստացվել է Յայսմաուրքի մի նոր խմբագրութիւն, որ կոչվում է իր անունով «Մերենց», որ և արտագրողները համարում են լավագույն օրինակը. «Ի լաւ և ընտիր օրինակէ որ ասի Մերենց» (Ձեռ. Հալէպի, Ա. 291): Վերակազմեց նաև Գանձարանը՝ ավերացնելով նոր երգեր ու գանձեր էլ: «Այլ և ժողովեալ զյառաջասացեալ գանձերսն յառաջին վարդապետացն՝ զոր անընդունակ և անպէտս անկեալ կայր, և սրբագրեալ ճարտարարանեաց և արար զգիրս Գանձարանին, տաղով և մեղեդով, յուրախութիւն և ի հնձութիւն մանկանց եկեղեցւոյ. և այնպիսի անուշաձայն եղանակաւ պայծառացոյց զգրուես սուրբ եկեղեցեաց, մինչ զի լուսեղէն զուարթնոցն պարակցութիւն ի յերկրի երևիր, զի ոչ էր կղևալ այնպիսի ուրախութիւն հոգևոր եկեղեցեացս Հայաստանեայց յաւուրս մերոց իշխանացն և թագաւորացն»: Իր տաղերից հիշատակելի են Գանգատ ունիմ ասել քեզ, Թագաւոր իմ Յիսուս Քրիստոս, և Ողբ մեռելի: Յովհ. Մկրտչի տաղը գրել է 1420 թ. (Նօտարք 60): Իր արտագրած ձեռագրերից հայտնի է մի Աւետարան, որ Կարապետ քահանայի խնդրանք օրինակել է Խլաթի Մատնիվանքում, 1402 թ. (Բանասէր 1900, էջ 100): Նրա նահատակութեան պատմութիւնը գրեց Թովմա Մեծոփեցին (տպ. Նոր վկայք, էջ 264—272): Մի ձև (տես Նօտարք, էջ 77) և մի եղբերգութիւն էլ իր աշակերտը՝ Առաքել Բաղդեցին (տես Նոր վկ. էջ 274—279):—Մեծոփ. 41, 43, 52, 71, 85, Այրիվ. 6. Նոր վկ. 264—281. Հայասպ. 561. Խլաթ. յիշ. 1, 23. Ձեռ. Մաղն.

13. Չեռ. Դապեան, Ա. 42 ա. Նոտարք 4—5 ունի նրանից պատմական մի տաղ, էջ 53 Յիպնայ վանքի աշակերտներից մի հիշատակութուն:

— 569. Գրիգոր Արծկեցի էլմեյլիքենց, կրոնավոր, գրիչ. Շամբիձոր գավառում, Մաղարդի վանքում, Աբրահամ կրոնավորի խնդրանքով և նրա հոգևոր որդի Դանիէլ կրոնավորի համար արտագրել է մի Աւետարան, 1427 թ.—Չեռ. Վեներ. Ա. 413—4, Միսական 518:

— 570. Գրիգոր «հանգուցեալ» հայրապետ Գուգարքի Հնկուզազոմ վանքի, որին հիշում է Սարգիս եպիսկոպոսը իր օրինակած Յայամաուրքի հիշատակարանում, 1427 թ.—Նոտարք 85:

— 571. Գրիգոր Տիւրիկցի, միաբան Չորհանգիստ վանքի օրինակեց Մաշտոցը նույն վանքում, 1429 թ.—Նոտարք 92:

— 572. Գրիգոր, գրիչ. Լանկթամուրի որդի Շահողուի արշավանքների ժամանակ, փախել էր Այրիվանքը, ուր՝ ի նշան շնորհակալության իր տեսած հյուրընկալության, գրեց կցուրդների մի գիրք (antiphonaire), 1429 թ.—Manus. bibl. nat. էջ 25:

— 573. Գրիգոր, որդի Յակոբ քահանայի և եղբայր Յովսէփ կրոնավորի, որ Կիւրդի վանքում օրինակեց մի Աւետարան, 1432 թ.—Չեռ. Սեբ.—ՀԱ. 1926, 47:

— 574. Գրիգոր, որդի Ուֆիկի և եղբայր Ներսէս քահանայի, որ Թումայ կրոնավորին գրել տվեց մի Աւետարան, Կարճկանի Ուրանց գյուղում, 1433 թ.—Չեռ. Վասպ. 364, 366:

— 575. Գրիգոր կրոնավոր, որդի Յակոբ քահանայի և եղբայր Յովհաննէս սարկավագի, որ Արդնիի Բագուր գյուղում օրինակեց Մաշտոցը՝ 1434 թ.—Պորոս աղբ. Բ. 413, Նոտարք, էջ 103:

— 576. Գրիգոր քարագործ և փորագրիչ, որ շինել է Աղթամարի Չաքարիա կաթողիկոսի կանգնեցրած խաչքարը 1434 թ.—Նոտարք 103: (Այս խաչքարի արձանագրությանը ունին նաև Սարգիսեան, Տեղագր. 278, Էփրիկեան, Բագմ. 1898, 516, Լալայեան, Ազգագր. հանգ. Ի. 210 և բոլորն էլ ղնում են ՊԺԳ=1364: Բայց այս թվին Աղթամարի կաթողիկոսն է Դաւիթ և ոչ Չաքարիա: Ուղիղ է միայն Նոտարք, որին հետևել եմ և ես):

— 577. Գրիգոր, որդի Հայրապետի և եղբայր Արիստակէս երեցի, որ ստացավ մի Աւետարան, 1435 թ.—Չեռ. Թաւր. 13ա:

— 578. Տե՛ր Գրիգոր, որդի տանուտեր Դաւթի, որ Թացու

գյուղում Յովսէփ գրչին գրել տվեց մի Աւետարան, 1437 թ.—Չեռ. Վասպ. 380:

— 579. Գրիգոր, որդի Իսաւի, հորեղբայր Բարթողիմէոս առաքյալի վանուց առաջնորդ Յովհաննէս արքեպիսկոպոսի, որ ստացավ մի Յայամաուրք, 1438 թ.—Չեռ. Թաւր. 41 ա:

— 580. Գրիգոր կրոնավոր, գրիչ. Արգելան վանքում օրինակեց Աւետարանը, 1439 թ.—Առաք. պտմ. 321:

— 581. Գրիգոր արեղա, դասագլուխ Դարանաղեաց գավառի Աւագ վանուց, 1439 թ.—Տաշեան, Յուց. 49:

— 582. Գրիգոր, կաղմեց այն Աւետարանը, որ Յովհաննէս վարդապետը և Յովսէփ միայնակյացը գրեցին Լիմ անպատում, 1439 թ.—Չեռ. Վասպ. 382:

— 583. Գրիգոր կրոնավոր, գրիչ. օրինակեց Աւետարանը՝ Արգելան վանքում, 1439 թ.—Նոտարք 118:

— 584. Գրիգոր երեց, որդի Միխիթար սարկավագի և եղբայր Մովսէս քահանայի, որ Նրդնկայի Աւագ վանքում գրել տվեց մի Յայամաուրք 1439 թ.—Տաշեան, Յուց. 49, 50:

— 585. Գրիգոր Հանեցի, կաթողիկոս Աղուանից, որին օրհնության գիր գրեց Կիրակոս կաթողիկոս Վիրապեցին 1441 թ.—Չամչ. Գ. 488:

— 586. Գրիգոր, երկու համանուն միաբաններ Գեղարդայ վանքի 1441 թ.—Այրարատ 346:

— 587. Գրիգոր, որդի Պարոնի և եղբայր տանուտեր Մըկըրտչի, որ Աղթամարում Դանիէլ քահանային գրել տվեց մի Աւետարան, 1441 թ.—Չեռ. Վասպ. 382:

— 588. Գրիգոր վարդապետ և եպիսկոպոս Հաղբատի. անդամ էջմիածնի ժողովի «1441 թ».—Մեծոփ. յիշատ. ա. Նոտարք, էջ 122:

— 589. Գրիգոր վարդապետ Գլակայ վանքի, Թղթակից անդամ էջմիածնի ժողովի «1441 թ».—Մեծոփ. յիշ. ա:

— 590. Գրիգոր վարդապետ և եպիսկոպոս Թաղէոս առաքելոյ վանից (Մակու). անդամ էջմիածնի ժողովի «1441 թ»՝ հակառակորդ Կիրակոս կաթողիկոս Վիրապեցու, որին ինքն էր ձեռնադրել.—Մեծոփ. յիշատ. ա. գ. Դրնդ. 314. Նոտարք 122:

— 591. Գրիգոր վարդապետ Սիւնեաց. հակառակորդ և տպալոյ կիրակոս կաթողիկոս Վիրապեցու «1443 թ».—Մեծոփ. յիշատ. գ:

— 592. Գրիգոր Հաժէնցի, միաբան Սեպուհ լեւան Ս. Լու-

սաւորիչ վանքի, 1444 թ.—Նօտարք 135: (Այս վանքի 1444 թվի միաբանների անունները հիշված են նաև անդ, էջ 129: նրանց մեջ չկա Գրիգորը, ուստի ավելի ուշ մտած պիտի լինի):

— 593. Գրիգոր քահանա, գրիչ. ձեռունի Քարիսի առաջարկով, Աղթամարում օրինակեց Մաշտոցը 1444 թ.—Նօտարք, էջ 134:

— 594. Գրիգոր, ծաղկող. Խարբերում ծաղկել է մի Յայսմաուրք, որ գրել էր Մինաս դպիրը՝ Տղապարոն քահանայի համար, 1444 թ.—Manus. bibl. nat. էջ 101:

— 595. Գրիգոր պարոն, որդի Գորգի մելիքի, եղբայր Յովհաննէս քահանայի և եղբորորդի Թովմա վարդապետ Մեծոփեցու. հիշված է 1445 թ.—Նօտարք 147:

— 596. Գրիգոր քահանա, եղբորորդի Թովմա Մեծոփեցու. հիշված է 1445 թ.—Նօտարք 147 (նախորդից տարբեր անձ):

— 597. Գրիգոր Կարսեցի, ուներ մի Յայսմաուրք, որ օրինակելու համար տվեց Երզնկայի Ս. Կիրակոս վանքի արեղաներին, 1446 թ.—Նօտարք 149:

— 598. Գրիգոր քահանա, եղբորորդի Կարապետ Եւզոկիացի կաթողիկոսի Սսոյ, 1446 թ.—Հայագ. 575:

— 599. Գրիգոր Աղնեցի, որդի Ստեփանի և եղբայր տանուկեր Թովմայի, որ Իսրայէլ գրչին գրել տվեց մի Աւետարան, Մոկաց Փառավանք գյուղում, 1447 թ.—Ձեռ. Վասպ. 400, Նօտարք 156:

— 600. Գրիգոր եպիսկոպոս, եղբորորդի Կարապետ կաթողիկոսի Կիլիկիայի, առաջնորդ Ծառիկու վանքի, 1447 թ.—Նօտարք 157:

— 601. Գրիգոր, մերձավոր Աստուածատուրի, որ Վանում գրել տվեց մի Գանձարան, 1448 թ.—Նօտարք 158:

— 602. Գրիգոր կրոնավոր, որդի Յակոբ քահանայի և եղբայր Յովհաննէս կրոնավորի, որ Թուրվանդայ խաթունի համար օրինակեց Աւետարանը 1448 թ.—Ձեռ. Վասպ. 404:

— 603. Գրիգոր, տնտես Ապահունեաց վանքի, 1449 թ.—Թորոս աղբ. Բ. 296:

— 604. Գրիգոր քահանա, գրիչ. Աղթամարում օրինակեց Աւետարանը Թուրվանդա տիկնոջ համար, 1449 թ.—Ձեռ. Վասպ. էջ 404:

— 605. Գրիգոր Թ. Մուսարէզեանց, կաթողիկոս Հայոց «1439—1441 թ». հաջորդեց Կոստանդին Զին. սրա օրով աթոռը

Փախադրվեց Սսից Էջմիածին, ուր հրավիրվեց նաև Գրիգոր Թըրբայց սա չուզենալով գնալ այնտեղ, մնաց իբր մասնավոր կաթողիկոս Սսոյ 1441—1451 թ.—Մեծոփ. յիշ. Բ. Առաք. պտմ. 323, 336. Դրնդ. 309. Ազգապ. 2091—2112.—սրա մի թուղթը Հոովմի պապին՝ գրված 1450 թ. տես Պալեան, 149—151:

— 606. Գրիգոր, շեռաբուսիկ՝ որդի տանուտեր Կարապետ Մանկարօնի՝ փեսայի Փաշա տիկնոջ, որ Վանում, Կարապետ երեցին գրել տվեց մի Աւետարան, 1451 թ.—Ձեռ. Վասպ. 412:

— 607. Գրիգոր արեղա Երզնկացի. նոր վկայ: Այս անձ անթ նահատակի մասին ունինք այս համառոտ տեղեկությունը, որ տալիս է Նօտարք 166, քաղելով Յայսմաուրքներից: «Երզնկացի Գրիգոր արեղայն վասն Քրիստոսի աստուածութեան և վասն ճշմարիտ հաւատոյս մերոյ՝ հրով ողջակիզեալ նահատակի յամսեան սեպտեմբերի յԵրզնկայ քաղաքի, որպէս գրի յընդարձակ պատմութեան իւրում: Թվ. Զ=1451»: Վերջին բառերից երևում է, որ կա այս նահատակի ընդարձակ վկայաբանությունը, բայց ինձ ձանթ չէ:

— 608. Գրիգոր ոմն, որի դուստրը՝ Գոհար քարավէժ եղավ Ջուայի բերդից (Մոկք), 1451 թ.—Նօտարք 168:

— 609. Գրիգոր, եղբայր Խուլթուպէյի, որ Թէոդոսիայի Ս. Սարգիս եկեղեցում մի հիշատակություն է թողել 1451 թ.—Кучук-Иоаннесов, Стар. арм. над... юго-зап. Руси 36:

— 610. Գրիգոր քահանա, որդի Խաչիկի. գրիչ. Աղթամարում օրինակեց Աւետարանը՝ 1452 թ. Սուլթան-մելէք տիկնոջ համար, որ նվիրեց Ստանի եկեղեցուն.—Ձեռ. Վասպ. 414, 415:

— 611. Գրիգոր, որդի Վարդան քահանայի, որ Վանում նորոգեց մի հին Աւետարան, 1453 թ.—Ձեռ. Վասպ. 138:

— 612. Գրիգոր, միաբան Վարազայ վանից, 1454 թ.—Նօտարք 176:

— 613. Գրիգոր քահանա, որդի Աղախանի, գրիչ. Աղթամարում գրեց մի Աւետարան՝ Ատոմ քահանայի համար, 1454 թ.—Ձեռ. Բուլգ. (ՀԱ 1937, 580):

— 614. Գրիգոր գրիչ. Աղթամարում օրինակել է Աւետարանը 1454 թ. (Տաշեան, Ցուց. 891):

— 615. Գրիգոր, պապի հայրն է Յովհաննէս քահանայի, որ Մոկաց Փառավանք գյուղում, Իսրայէլ քահանային գրել տվեց մի Աւետարան, 1455 թ.—Ձեռ. Վասպ. 421:

— 616. Գրիգոր, նախորդի թոռն է, որդի Աբրահամի և

հորեղբայր նույն Յովհաննէս քահանայի, 1455 թ.—Ձեռ. Վասպ. էջ 421:

— 617. Գրիգոր միակեաց, հիշված է 1456 թ: տեղն անհայտ.—Ձեռ. Վասպ. 425:

— 518. Գրիգոր եպիսկոպոս, ուսուցիչ Աստուածատուր սարկավազի, որ Կամախում, Ս. Լուսաւորիչ վանքում, արտագրեց Մաշտոցը՝ իր ուսուցչի օգնութեամբ, 1457 թ.—Նօտարք 187:

— 619. Գրիգոր, «գրոց աշակերտ», հղավ «ձեռնառու և օգնական» Սարգիս գրչին, երբ արտագրում էր սա Գանձարանը, Երուսաղէմ 1457 թ.—Ձեռ. Հալէպի, Ա. 165 բ:

— 620. Գրիգոր, «մականուն Պալալ», թոռ Փաշամէլէքի, որ իր ամուսնու՝ Ստեփաննոսի և իր որդու՝ Յովհաննէսի հիշատակին գրել տվեց մի Աւետարան, Կեղանայ ձորի Սարավանք գյուղում, 1458 թ.—Ձեռ. Վասպ. 431:

— 621. Գրիգոր արեղա, ուսուցիչ Թովմա վարդապետի, որ Խնդրակատար վանքում արտագրել է մի Աղօթամատոց, 1458 թ.—Նօտարք 189:

— 622. Տեղ Գրիգոր, որդի Խուժուշայի. մի Յայմաւուրք գրել տվեց Յովհաննէս գրչին, 1458 թ.—Նօտարք 190:

— 623. Գրիգոր արեղա, որդի Յակոբ քահանայի և եղբայր Յովհաննէս գրչի, որ Բաղէշում օրինակեց Յայմաւուրքը 1459 թվին: Գրիգորը կենդանի է հիշվում 1443 թ. իսկ 1459 թվին արդեն մեռած էր:—Նօտարք 132, 191:

— 624. Գրիգոր Անգեղակոյգեցի, որդի Թէոդորոսի և Սիմիկի, եղբայր Շաշիկի և Կուլիկի, գաղթեց Ջաւախէթ, ուր օրինակեց Աւետարանը՝ Կիկէթում, 1459 թ.—Սիսական 212:

— 625. Գրիգոր որդի Պաղտինի և եղբայր Լևոնի, ազնվական ոմն, նորոգեց Անցմնցուկ գետի կամուրջը 1450—1460 թվերի միջոցին:—Սիսուան 538 ա:

— 626. Գրիգոր, հայր տանուտեր Յովհաննէսի, որ գնեց մի հին Աւետարան, 1461 թ.—Ձեռ. Վասպ. 226:

— 627. Գրիգոր քահանա, որ Աղթամարում գրեց մի Ճառնտիր՝ խնդրանոց Երաշխաւոր Ս. Աստուածածին վանքի հայրապետ՝ Շահմելիքինց Ատոմ կրոնավորի, 1461 թ:—Նօտարք էջ 199:

— 628. Գրիգոր արեղա, միաբան Բաղէշի Ամիրդոլայ վանքի? հիշված 1461 թ.—Նօտարք 199:

629. Գրիգոր քահանա Գորեցի, որդի Գոգալբէկի, գտավ և գնեց մի հին Աւետարան, 1462 թ.—Ձեռ. Վասպ. 172:

— 630. Գրիգոր եպիսկոպոս, վանահայր էր Կոռուց անապատի, 1462 թ.—Նօտարք 207:

— 631. Գրիգոր քահանա, «արալսնկար», որդի Շննրնուորի և եղբայր Անդրէաս երեցի, որ Եւզոկիայում գրեց մի Աւետարան, 1463 թ.—Ձեռ. Սեբ. (ՀԱ 1925, 133):

— 632. Գրիգոր կրոնավոր, որդի Յակոբ քահանայի և եղբայր Յովհաննէս գրչի, որ Արծկէում օրինակեց Աւետարանը, 1463 թ.—Ձեռ. Վննետ. Ա. 621:

— 633. Գրիգոր, հիշված է Բաղէշի Ս. Գէորգ եկեղեցու քահանաների շարքում, 1463 թ.—Նօտարք 215:

— 634. Գրիգոր քահանա, գրիչ. Աղթամարում օրինակեց Մաշտոցը՝ 1463 թ.—Սեղրակեան, Հայ. Եկեղ. պատկերաբանութիւնը, էջ 106:

— 635. Գրիգոր, գրիչ. Աստուածածնի Աւագ վանքում օրինակեց Դիոնեսիոս Արիսպագացու գործերը, 1464 թ.—Ձեռ. Կարին. 5:

— 636. Գրիգոր, որդի Վարդան երեցի, որ վանում օրինակել է 3 Յայմաւուրք և 3 Աւետարան: Սրանց մեջ Գրիգորը հիշված է 1452, 1453 և 1465 թվերին:—Նօտարք 169, 171, 222:

— 637. Գրիգոր Ժ Մակունցի, կաթողիկոս Հայոց «1443—1465 թ», որդի պարոն Ջալալբէկի, որով կոչվում է նաև Ջալալբէկեանց. հաջորդեց Կիրակոս Վերապեցուն, իրեն աթոռակից ընտրելով Արիստակէսին, «1448 թ»: Նույն ժամանակ Սարգիս եպիսկոպոսը և Աղթամարի Ջաբարիս կաթողիկոսը Ջհանշահի օգնութեամբ վտարելով Գրիգորին և Արիստակէսին, իրենք սկսան վարել կաթողիկոսական իշխանութիւնը «1460 թ»: Հաջորդ տարին Գրիգոր և Արիստակէս նորից ձեռք ձգեցին գահը՝ Ջհանշահի որդի Հասանի պաշտպանութեամբ: ՋԺԵ=1466 թվին դեռ հիշվում է իբր ամենայն Հայոց կաթողիկոս (Նօտարք 226): Գնեց Սեյիլ բեգից Վաղարշապատ դուրսը՝ իբրև կալված էջմիածնի: Իր մի կոնդակը տես Նօտարք 139—145 և մի ուրիշ կոնդակ Մաղարդայ վանքին՝ տես Շահխաթ. Բ. 289:—Սամ. անեց. շար. 175. Առաք. պտմ. 336—7, 485. Իրնդ. 315. Զբր. սարկ. Գ. 31. Սղգապ. 2129—2172:

— 638. Գրիգոր Տիվրիկցի, ներկարար, հայր Գրիգոր կրո-

- նաժողովի, որ նրա հիշատակին գրել տվեց մի Աւետարան՝ Կիւրդի վանքում, 1467 թ.—Չեռ. Վասս. 448—9:
- 639. Գրիգոր, փակակալ նույն Կիւրդի վանուց. հիշված է 1467 թ.—Չեռ. Վասս. 448:
- 640. Գրիգոր(իոս) արեղա, որդի Տիվրիկցի ներկաբար Գրիգորի. Կիւրդի վանքում, իր հիշատակի համար, Ստեփաննոս եպիսկոպոսին գրել տվեց մի Աւետարան, որ և ինքը կազմեց 1467 թ.—Չեռ. Վասս. 448—9:
- 641. Գրիգոր քահանա, ծաղկեց և կազմեց մի Աւետարան, որ Ոստանոււմ օրինակեց Կարապետ քահանան, 1467 թ.—Չեռ. Սեբ.—ՀԱ 1925, 259:
- 642. Գրիգոր, եղբորորդի Մկրտիչ քահանայի, որ Բիւրականում օրինակեց ժողովածու քերթուածոց, 1469 թ.—Չեռ. Վենետ. Բ. 1113:
- 643. Գրիգոր, հորեղբորորդի Նորմանուկի, որ գրել տվեց մի Աւետարան 1469 թ. Լերդկայ երկրից էր այս Գրիգորը և Աւագ վանքին նվիրեց թաւշյա մի շուրջառ.—Չեռ. Վենետ. Ա. 752=Թորոս աղբ. Բ. 364:
- 644. Գրիգոր վարդապետ, միաբան և քարոզիչ Տեղերի վանքում, 1469 թ.—Չեռ. Վենետ. Բ. 1113:
- 645. Գրիգոր, միաբան Տեղերի վանուց, արդեն մեռած էր 1469 թ.—Չեռ. Վենետ. Բ. 1113:
- 646. Գրիգոր, արեղայ Բիւրականում, 1469 թ.—Չեռ. Վենետ. Բ. 1114:
- 647. Գրիգոր, միաբան Գամաղիէլի վանքի, հիշված է 1468 թվին, նույն վանքի այլ միաբանները շարքում, առաջնորդ Յովհաննէս վարդապետի և Դաւիթ եպիսկոպոսի հետ (Չեռ. Վասս. 452): Հաջորդ տարին, 1469 թվին, կրկնվում է նույն վանքի միաբանների անունների շարքը, բայց պակասում է Դաւիթ եպիսկոպոսը և հասարակ միաբան Գրիգորի տեղ կա Գրիգոր եպիսկոպոս: Սրանից ենթադրում եմ որ Դաւիթ եպիսկոպոսը մեռել է և նրան է հաջորդել Գրիգորը՝ ձեռնադրվելով եպիսկոպոս՝ 1469 թվին (Չեռ. Վասս. 454):
- 648. Գրիգոր, հայր Յակոբ քահանայի, որ Խարբերզում օրինակեց Աւետարանը, 1469 թ.—Bodleian 8:
- 649. Գրիգոր արեղա, գրիչ. օրինակել է Աւետարանը Գորիւմ, 1469 թվին.—Չեռ. Կարին. 18:
- 650. Գրիգոր, որդի Ստեփանոս քահանայի, որ Հեթանոս

- վանքում մի Աւետարան գրել տվեց Անանիա արեղային, 1469 թ.—Չեռ. Թաւր. 132 ր:
- 651. Գրիգոր, հայր կողակար Մարտիրոսի, որ Անկիւնաց վանքում, Ջաքարէ արեղային գրել տվեց մի Աւետարան, 1470 թ.—Չեռ. Վենետ. Ա. 588:
- 652. Գրիգոր, եպիսկոպոս Աշոտաց երկրի. Անկիւնաց վանքի միաբան Ջաքարէ արեղային հորդորեց գրել Աւետարանը, 1470 թ.—Չեռ. Վենետ. Ա. 588:
- 653. Գրիգոր վարդապետ, վանահայր Խարբերդի Սափ... վանքի, 1470 թ.—Bodleian 9:
- 654. Գրիգոր արեղա, որդի Սէթի, գրիչ. Ալթամարում, Ջուլալ տիկնոջ համար օրինակեց Աւետարանը, 1470 թ.—Չեռ. Վասս. 459, 460:
- 655. Գրիգոր, կրոնավճի, միջնորդ Լոլալ սուլայն Ջուլալ տիկնոջ և Գրիգոր գրչի միջև նույն Աւետարանի գրության համար.—Չեռ. Վասս. 460:
- 656. Գրիգոր, եպիսկոպոս Դարեղենից. նստում էր Վարդիհէր աճանում, 1470 թ.—Այրարատ 46:
- 657. Գրիգոր քահանա Խարբերդցի, հայր Դաւիթ Խարբերդցու, որ նահատակվեց «1474 թ».—Նոր վկ. 306. Չամբ. Գ. 515, Սամ. անեց. շար. 175. Առաք. պտմ. 486. Տաշիան, Յուց. 871:
- 658. Գրիգոր, որդի Սահակի կամ նրա եղբոր Ատոմի, որոնք Խիզանում, Յովհաննէս քահանային գրել տվին մի Աւետարան, 1474 թ.—Չեռ. Վասս. 470:
- 659. Գրիգոր արեղա, ուսուցիչ Գրիգոր կրոնավորի, որ Արծկէում, Լազար քահանային գրել տվեց մի Յայմաւուրք, 1475 թ.—Չեռ. Մաղն. 36:
- 660. Գրիգոր քահանա, հայր Մարգարէ քահանայի, որ Բալուռի Նիբրի գյուղում օրինակեց Աւետարանը 1475 թ.—Չեռ. Վենետ. Ա. 624:
- 661. Գրիգոր կրոնավոր, որդի Եղիազարի, Արծկէում Լազար քահանային գրել տվեց մի Յայմաւուրք, 1475 թ.—Չեռ. Մաղն. 35:
- 662. Գրիգոր քահանա, հայր Թումայ քահանայի, որին սովորեցրեց գրչության արվեստը. Թուման Ալթամարում արտագրեց Աւետարանը տանուտեր Սատաղայի համար, 1476 թ.—Չեռ. Վասս. 482:
- 663. Գրիգոր եպիսկոպոս, առաջնորդ Աշոտածօրի Ան-

կրննաց վանքի, հիշված է 1471 թ. (Այրարատ 52) և 1477 թ. —Ձեռ. Ազուլ. = Արրատ. 1911, 220:

— 664. Գրիգոր եպիսկոպոս, գրիչ. օրինակեց Մաշտոցը Յովհաննավանքում, 1477 թ. —Ձեռ. Կարին. 139: Քերես նույն է հաջորդ № 668-ի հետ:

— 665. Գրիգոր բարունապետ, առաջնորդ Իչմայի վանքի, 1478 թ. —Ձեռ. Բերլինի, 30 բ:

— 666. Գրիգոր արեղա, գրիչ. Իչմայի վանքում օրինակեց Շարականը՝ 1478 թ. —Ձեռ. Բերլինի, 30 բ:

— 667. Գրիգոր եպիսկոպոս Աշտարակցի, առաջնորդ Բըջնոյ՝ սկսած 1461 թվից. օրինակեց Աւետարանը 1478 թ. —Այրարատ 274:

— 668. Գրիգոր եպիսկոպոս Բջնեցի, առաջնորդ Յովհաննավանից՝ 1477 թ. —Բջնիի ղղյակում գրել է մի Աւետարան և նվիրել Աշտարակի Ամենափրկիչ եկեղեցուն՝ 1479 թվին. —Ջըրսարկ. Գ. 31, Այրարատ 172, 174, Սմբատեանց, Գեղարքունի, էջ 4:

— 669. Գրիգոր ավագ սարկավագ, որի հիշատակին Ստեփաննոս եպիսկոպոսը գրեց մի Աւետարան և նվիրեց Երեց մանկանց եկեղեցուն, 1480 թվին. —Ձեռ. Կես. սարկ. 11 ա:

— 670. Գրիգոր Չաղրոց, քահանա, վարպետ Ջօր գրչի, որ օրինակեց Աւետարանը Տիւրիկում, 1480 թ. —Քորոս աղբ. Ա. 231:

— 671. Գրիգոր բարունապետ, առաջնորդ Պոյալու վանքի, 1481 թ. —Քորոս աղբ. Բ. 444:

— 672. Գրիգոր վարդապետ, վանահայր Պարբերդի Պուլաու վանից, 1482 թ. —Bodleian 33:

— 673. Գրիգորիս, որդի Արղուշայի և թոռ Արղուան Արծկեցու, որ Յովհաննէս գրչին գրել տվեց մի Աւետարան, 1482 թ. —Ձեռ. Պետերբ. (ՀԱ 1892, 85 ա):

— 674. Գրիգոր, գրիչ. Քաջբերունեաց Ականց գյուղում օրինակեց Նարեկը՝ 1482 թ. —Ձեռ. Կարին. 176:

— 675. Գրիգոր վարդապետ, միաբան Երուսաղէմի, 1484 թ. —Manus. brit. mus. 25 բ:

— 676. Գրիգոր արեղա, Յովհաննէս քահանայի առաջարկութեամբ օրինակել է Աւետարանը 1484 թ. —Ձեռ. Քաւր. 15—16:

— 677. Գրիգոր քահանա, որդի Շնոֆոր պարոնի, նկարող Սեբաստիայում, Փիլիպպոս եպիսկոպոսին գրել տվեց մի Աւե-

տարան և նվիրեց Ս. Մինաս եկեղեցուն, 1485 թ. —Ձեռ. Վենետ. Ա. 598:

— 678. Գրիգորիս, որդի Կարապետ քահանայի, բարունապետ Սևանի, 1486 թ. —Արձ. Սմբատեանց, Գեղարքունի 120:

— 679. Գրիգոր քահանա Ոստանի, հիշված 1486 թ. —Ձեռ. Վասպ. 502:

— 680. Տէր Գրիգոր, «փոքր հայրապետ», շնորհեց իր Յայսմաուրքը Մխիթար գրչին՝ արտագրելու համար, Սեբաստիա 1487 թ. —Ձեռ. Սեբ. = ՀԱ 1927, 434:

— 681. Գրիգոր, հորեղբայր Մխիթար քահանայի, որին Յովհան միայնակյացը շնորհեց մի Աւետարան՝ գրված 1487 թ. և Մխիթարն էլ նույնը նվիրեց Տիրուհի Աստուածածնի վանքին: —Ձեռ. Վասպ. 506:

— 682. Գրիգոր վարդապետ Կաֆացի, գրել է Աստուածատուր Կաֆացու նահատակութեան վրա (1488) մի տաղ, որ սկըտում է

Լոյսն անճառական, Բանն անեղական,

Կենդանի փառաց թագաւոր անմահ՝ ւ անվախճան.

տպված է նոր վկ. 329—331:

— 683. Գրիգոր եպիսկոպոս, առաջնորդ Բաբերդի? 1488 թ. —Bodleian 16:

— 684. Գրիգոր, հայր խոջա Ջաւզիի, որ Յովհաննէս արեղային գրել տվեց մի Աւետարան, 1490 թ. —Ձեռ. Վասպ. 513—6:

— 685. Գրիգոր, քահանա Վենետիկի հայոց. վերադարձավ իր հայրենիքը՝ 1490 թ. —Հայ-Վենետ. 197:

— 686. Գրիգոր, որդի Աստուածատուրի և հորեղբորորդի Դովլամթխաթունի, որ Աղթամարում օրինակել տվեց մի Աւետարան՝ Հայրապետ արեղային, 1490 թ. —Ձեռ. Նոր-Բայազ. 12:

— 687. Գրիգոր, հայր Վարդանի, որ Շատախում, Իսրայէլ քահանային գրել տվեց մի Աւետարան, 1491 թ. —Ձեռ. Վասպ. էջ 517:

— 688. Գրիգոր արեղա, գրիչ. Աւագ վանքում օրինակեց Աւետարանը՝ Մովսէս երեցի համար, 1494 թ. —Ձեռ. Բուլգ. (ՀԱ 1937, 576):

— 689. Գրիգոր կրոնավոր, միաբան Կապոսի անապատի (Երզնկա). Պաշտուր արեղային գրել տվեց մի Ոսկեփորիկ, 1495 թ. —Ձեռ. Վենետ. Բ. 622:

— 690. Գրիգոր արեղա, գրիչ. Վայոց ձորի Եզեզիս գավա-

ուում, Վերի Նորավանս ուխտում արտադրեց Աւետարանը Աբրահամ վարդապետի համար, 1495 թ.—Ձեռ. Վասպ. 522:

— 691. Գրիգոր, որդի Մատթէոս քահանայի, որ Եղեգեաց անապատում գրել տվեց մի Աւետարան, 1496 թ.—Ձեռ. Նոր-Քայազ. 7 բ:

— 692. Գրիգոր Աղթամարցի, գրիչ. Ս. Խաչ եկեղեցում օրինակեց Աւետարանը, ստացող Ստեփաննոսի համար, 1497 թ.—Bodleian 11:

— 693. Գրիգոր, հայր Ստեփանոսի, որ Աղթամարում Գրիգոր գրչին գրել տվեց մի Աւետարան, 1497 թ.—Bodleian 11:

— 694. Գրիգոր, որդի Աւագ կամ Տիրաւագ քահանայի, որ Վրթանէս կրօնավորին գրել տվեց մի Գանձարան, Երուսաղէմ 1497 թ.—Ձեռ. Հայկ. Ա. 150 բ:

— 695. Գրիգոր, որդի Մարտիրոսի և եղբայր Կիրակոս քահանայի, որ Ամ գյուղում գրել տվեց Աւետարանը, 1497 թ.—Ձեռ. Նոր-Քայազ. 16 բ:

— 696. Գրիգոր, որդի Ղազարի, որի կինը՝ Ռուզ, Խիզանում գրել տվեց մի Աւետարան՝ 1499 թ.—Ձեռ. Վենետ. Ա. 577:

— 697. Գրիգոր Ե կաթողիկոս Աղթամարի. հաջորդ Ներսէս Բ-ի և նախորդ Սահակ Բ-ի (ԺԵ դար).—Հաւաք. 61 (Կեղծիք):

— 698. Գրիգոր Զ կաթողիկոս Աղթամարի. հաջորդ Դաւիթ Զ-ի և նախորդ Մովսէս Բ Արտօնեցու (ԺԵ դար).—Հաւաք. 61 (Կեղծիք):

— 699. Գրիգոր Է կաթողիկոս Աղթամարի, հաջորդ Սիրնի և նախորդ Դաւիթ Է-ի (ԺԵ դար).—Հաւաք. 62 (Կեղծիք):

— 700. Գրիգոր, որդի Մելիքի, եղբորորդւոյ Մանուէլ քահանայի, որ Գեղարքունեաց կած գյուղում, Յովհաննէս Արծկեցուն գրել տվեց մի ճաշոց (ԺԵ դար).—Ձեռ. Սևանի 18:

— 701. Գրիգոր վարդապետ Արճիշեցի, մականվանյալ Զորթան. աշակերտել է Յովհաննէս Համշէնցուն (չուրջ 1500 թ): Մրա եղբայրն է Մկրտիչ, որ Աղթամարի Ատոմ կաթողիկոսի ժամանակ եղավ վանահայր Տէր Յուսկան որդի վանուց (Նօտարք 101).—Առաք. պտմ. 301, 340, Տաշեան, Յուց. 431. Թորոս աղբ. Բ. 483:

— 702. Գրիգոր բաբունապետ, ուսուցիչ Գրիգորիս Աղթամարցու, նախ քան 1519 թ.—Աղթամ. 91:

— 703. Գրիգոր Աթաբէգեանց, աստվածաբան և հոռոտր-ժողովի է Աղթամարում, ԺԶ դարի սկիզբը.—Աղգապ. 2212:

— 704. Գրիգոր Ա. Աղթամարցի. կաթողիկոս Աղթամարի 1512—1544 թ. (այսպես ըստ Ակինեան, Գաւազանագիրք, էջ 125. իսկ ըստ Աղգապ. 2249 նստել է մինչև «1542 թ»): Որդին էր Իսկենդերի և թոռ Սմբատ Թագավորի: Մայրը կոչվում է Շահում: Աշակերտել է Գրիգոր բաբունապետին (տես № 702) և Զաքարիա կաթողիկոս Աղթամարցուն: Նախ միաբան էր Վարազայ վանքի: Հնարվելով կաթողիկոս՝ հաջորդեց Յովհաննէս կաթողիկոսին և նախորդն է Գրիգորիս Բ-ի: Նշանավոր տաղասաց ԺԶ դարու. նրա կյանքն ու նրա տաղերի հավաքածոն հրատարակեց Կոստանեան, Թիֆլիս 1898: Այստեղ կան 1515, 1519, 1523 և 1569: Թվերից տաղեր: Մնացյալը տես Տաշեանի Յուցակը: Մի տաղ էլ ավելացնում է այժմ Գիտական Նյութերի ժողովածու, № 1, էջ 174բ: (Աղթամարցու տաղերից է Աստուածատուր Խթայեցին, երեք լեզվով՝ հայերեն, պարսկերեն և թուրքերեն, որ արտատպել եմ ես էլ Նոր վկ. էջ 353—358, օտարալեզու տողերի թարգմանությամբ: Այստեղ, էջ 353, լեզվին բառը անծանոթ էր մնացել և տեղից դատելով՝ մեկնել էի «թուրք գէնք ինչ» (տես 789 էջի բառացանկը):

Անդ է նահատակեալ առաքեալն թումայ,

Հարեալ ի մըշղնէէ. այսպես գրեալ կայ:

Այժմ գտնում եմ, որ այս Մշղնէր Հնդկաց թագավորի անունն է. հմտ. Ձեռ. Վենետ. Բ. 344. «Պատմութիւն սրբոյ առաքելոյն Թովմայի և վկայութիւն նորին... իսկ մարդասէր տէրն ետ Մժղնէի զյոյս իւր...»: Աղթամարցուն հն պատկանում նաև Աղեքսանդրի վարուց կաֆաները (Տաշեան, Ուս. ստ. Կալիսթ. էջ 133—137): Այս առթիվ շատ կարևոր է հետևյալ հիշատակարանը, որ գրել է Մարգարայ Արճիշեցին, Խառաբաստ 1526 թ. արտադրած Ալեքսանդրի պատմության վերջում. «Յիշեցէք ի Քրիստոս զԳրիգորիս կաթողիկոսն Աղթամարցի, որ զօրինակն շնորհեաց. զոր ստուգեալ և սրբագրեալ էր ինքն՝ բազում աշխատութեամբ՝ ի սխալ յօրինակէ, և ասացեալ ի յառատ մտացն: Բեթլեհմանցանք այս բառի իմաստը: Թող զայն որ վանգով և երկու վանգով պակասէր, զթերին ելից. վասն որոյ յիշման արժանի արասլիք զինքն՝ իւր ծնօղօքն, ամէն: Եւ զժողկագիրն անձանձիր ուսոյց ծառայիս և զգիրքս նկարեց» (Ձեռ. Վենետ. Բ. 1098): Ըստ Bodleian 211 և Տաճար 1912, էջ 595 Գրիգորիս Աղթամարցին է դարձյալ Պղնձէ քաղաքի թարգմանիչը, որ ըստ Տաշեան, Յուց. 354 և 1144 Առաքել Սիւնեցին է. իսկ ըստ Գրի-

տական նյութերի ժող. № 1, էջ 175, Աղթամարցի նավապետի է 43 ողբ և « երկու վանկն և զմէկն ինքն է արարեր »: Նրանը չէ սակայն, այլ Գրիգոր Գ կաթողիկոսին է պատկանում « Ո՛վ զարմանալի խորհուրդ » շորհնեաց երգը:—Ըստ Հաւաքարանի՝ Գրիգոր կթ. Աղթամարցի նստել է 1509—1534 թ. հաջորդելով Ատոմ կաթողիկոսին (Ազգապ. 2212):—Գրիգոր՝ Աղթամ. 53, 78. —Գրիգորիս՝ անդ 46, 54, 74, 77, 85, 91.—բց. ի Գրիգորե՝ անդ 59. ձշ. 19.—Աղթամարցի՝ Աղթամ. 43, 53, 59, 64, 69:

— 705. Գրիգոր Վաղարշապատցի, պատրիարք Պոլսի «1526—1536 թ». հաջորդեց Մարտիրոս պատրիարքին. ինքը Չաքարիա Բ կաթողիկոսի եղբորորդին էր. 1536 թվին ընտրվեց կաթողիկոս էջմիածնի՝ Գրիգոր ԺԱ անունով. Օրմանեանը կոչում է նրան Գրիգոր ԺԱ Բիզանդացի և իբր կաթողիկոս դնում է նրան « 1536—1545 թ », իբրև հաջորդ Մարգիս Դ-ի, աթոռակից ունենալով Ստեփաննոսին, որին ընտրեց «1541 թ»:—Առաք. պտմ. 337. Ազգապ. 2225, 2231.—Նկատելի է սակայն, որ Չեռ. Վասպ. 647 էջմիածնի կաթողիկոս է դնում Գրիգորիսը՝ 1534 թ. (արդյոք շփոթելով Աղթամարի հետ):

— 706. Գրիգոր Կաֆայեցի. «մեծ բարունապետ». համարվում է հեղինակ Գանձարանի՝ 1561 թվին գրված մի Գանձարանի հիշատակարանում.—Թորոս աղբ. Ա. 227:

— 707. Գրիգոր կաթողիկոս Աղուանից. Խաչէնի տէր Մէհրաբ բէգի որդին էր. հաջորդեց Մարգիս Ղլաղեցուն՝ որ մեռել էր 1554 թ. գահակալել է 1556 թվին և հավատքը ուրանալով՝ մահմեդական է դարձել: Նրան հաջորդեց Դաւիթ՝ 1573 թ.—Չեռ. Դաղեան, Ա. 89 բ: 1560, 1562, 1563—4 և 1571 թ.թ. դեռ հիշվում է իբր կաթողիկոս (անդ՝ էջ 49 բ և 44 բ). Բարխուտարեան, Աղվանից երկ. 177, 208, Չեռ. Թաւր. 68 բ:

— 708. Գրիգոր տաղասաց. ունի 60 տողանի պատմական տաղ Շահ Իսմայիլի և Շահ Թահմազի վրա (1500—1575 թ).—Նլաթ. յիշ. էջ 30:

— 709. Գրիգոր սարկավագ, անշուշտ Կաֆայեցի, որի խնդրանքը Աբրահամ Անկիւրացին գրեց իր ողբը Կաֆայի առժամ վրա ՌԼԲ=1583 թվին.—Նշխ. մատ. 66:

— 710. Գրիգոր Բ Սէֆէտինեան, Աղթամարցի (փոքր), կաթողիկոս Աղթամարի, 1544—1586 թ. (ըստ Ակինեան, Գաւազանագիրք 125. մինչ Ազգապ. դնում էր «1542—1610 թ»): հաջորդել է Գրիգորիս Ա. Աղթամարցի տաղասաց կաթողիկոսին,

որ ըստ այսմ կոչվում է «մեծ», զանազաներու համար Բ-ից: Տէվ-կանց, Հայերգ և Մրուանձտեանց, Թորոս աղբարի մեջ շփոթում են մեծի հետ (ըստ Կոստանեանց, Աղթամ. էջ 8): Ուսումնասիր էր և ուսումնական անձանց պաշտպան. ուստի և կոչվել է «իմաստասէր» և «ջատագով իմաստութեան»:—Ազգապ. 2259:

— 711. Գրիգոր ԺԲ Վաղարշապատցի, կաթողիկոս Հայոց «1576—1590 թ»: Սկսած «1557 թվից» աթոռակից էր Ստեփաննոս Սալմաստեցուն և Միքայէլ Սեբաստացուն, որի մահից հետո ընտրվեց կաթողիկոս, աթոռակից ունենալով՝ Թաղէոս Բ եպիսկոպոսին և Առաքել Ա Վաղարշապատցուն «1576 թ». (բայց իբր կաթողիկոս հիշված է Ռի՛Ի=1575 թ. Rapport Belgique 24):—Առաք. պտմ. 338. Ազգապ. 2246, 2264, 2267—88:

— 712. Գրիգոր Ը կաթողիկոս Աղթամարի. հաջորդ ներսէս Ե-ի և նախորդ Եղիազարի (ԺՁ դար).—Հաւաք. 62 (կեղծիք):

— 713. Գրիգոր Թ, կաթողիկոս Աղթամարի. հաջորդ Աւետիս Կարմիրի և նախորդ Աբրահամ Գ-ի (ԺՁ դար).—Հաւաք. 63 (կեղծիք):

— 714. Գրիգոր վարդապետ, հեղինակ զանազան հանելուկների (ԺՁ դար).—Տաշեան, Ցուց. 480:

— 715. Գրիգոր Տարօնացի, աշակերտ Թորոս վարդապետի և ուսուցիչ Յովհաննէս Շիրակ վարդապետի. նշանավոր վարդապետ ԺՁ դարու.—Մ. Մաշտ. 336 բ. Առաք. պտմ. 340:

— 716. Գրիգոր ԺԳ, կաթողիկոս Հայոց «1603—1606 թ». տես Սրապիոն անվան տակ.—Առաք. պտմ. 7:

— 717. Գրիգորիս Գ կթղ. Աղթամարի 1586?—1612?. կոչվել է փոքր Գրիգորիս. հաջորդել է Գրիգորիս Բ-ին. հայրը կոչվում է Սևդեն (=Սեֆեդզին), մայրը Լրիմխաթուն. նորոգել ու զարդարել է Աղթամարի վանքը. հիշված է արդեն 1587 թ. (Չեռ. Սեբ.=ՀԱ 1925, 260): 1602-ին գնացել է Երուսաղէմ ուխտի. իրեն աթոռակից են հիշվում Ստեփաննոս 1600 թ. և Մարտիրոս 1609 թ. որոնք չի ընդունում՝—Ակինեան, Գաւազանագիրք 126—131: Ակինեան թեև Գրիգորիսի թվականը դնում է 1586°—1612°, բայց Վանում գրված մի ձեռագիր Գրիգորիսին 1573 թվին կոչում է «նորընծայ կաթողիկոս» (Չեռ. Վասպ. 679). իսկ Չեռ. Վասպ. 850 էլ Գրիգորին դեռ կենդանի է հիշում 1615 թ:

— 718. Գրիգոր Արփայեցի. Վայոց ձորի Արփա գյուղից էր և վերաբնակվում էր Փերիայի Խոյեկան գյուղը. բազմաթիվ

անգամներ դիմելով Պարսից շահին՝ կարողացավ վերջապես քրիստոնեից կրոնական ազատութեան հրովարտակ հանել և Պարսից կողմապաշտեցող եկեղեցական գրքերը ետ ստանալ: Պարսիկները չառացան: Մի թուրքի դիակ գցեցին նրա այգին, գրպարտեցին իբր մարդասպան և հավատքը չուրանալու պատճառով նահատակեցին նրան «1622 թ»:
 — Առաք. պտմ. 127—8, Չամչ. Գ. 586—7, Պտմ. Նոր-Ջուղ. Ա. 71—72, Նոր վկ. 434—6, Սիսական 184 ա: — 719. Տեր Գրիգոր նահատակ, «որ հրով այրեցին յԱմիթ քաղաքի վասն անուանն Բրիստոսի», 1630 թ.—Թորոս աղբ. Բ. 451:

— 720. Գրիգոր վարդապետ Կեսարացի. ավագ աշակերտ Սրապիոն Ուռնայեցու և ուսուցիչ Մովսէս կաթողիկոսի. այր գիտուն և բանիբուն: Կեսարիայի առաջնորդ էր. վճարեց Երուսաղէմի պարտքը և վանքը ազատեց: Գահազուրկ արեց Յովհաննէս Սուլին և խլեց Պոլսի պատրիարքական աթոռը «1601 թ»:
 Այնուհետև Սուլը և Կեսարացին իրարից խլխլեցին աթոռը: Եղել է Լեհաստանում, ուր ընդհարվեց Նիկոլ Թորոսովիչի հետ: Վերջին անգամ եղավ պատրիարք Պոլսի «1632 թ» և մեռավ գահի վրա «1636 թ»:
 Հմուտ էր մաթեմատիկական գիտութեանց գրել է Թուրքիանք և պատմութիւնք (սկսած Ադամից մինչև իր օրերը): շինել է հայ լեզվով մի երկրագունդ: Հորինել է նաև տաղեր ու գանձեր: Ազգային շահերի աննկուն պաշտպանն էր կաթողիկոսական ոտնձգութեանց դեմ: — Առաք. պտմ. 5, 217—9, 282—6, 340—341. Ազգապ. 2308—2432, Հայապ. 133, Ազգ. մատ. ՀԸ, էջ 4: Չամչ. Գ. 535—7, 611, 631—3: Նրա կենսագրութեանը առանձին գրքով հրատարակեց Ա. Ալպոյաճեան, Երուսաղէմ 1936 (չեմ տեսած):

— 721. Գրիգոր վրդ. Դարանաղցի (կամ Կամախեցի), մակահուն Բուք. ծնվեց Կամախ «1576 թ»:
 փոքր էր դեռ, երբ ծնողները մեռան և նա Սեպուհ լեռան մի վանքում տավարած դարձավ: Թշվառ ապրեց: Այդ միջոցին նա հանդիպեց Պարոն անուն ճգնավորին, մի դժբախտ մարդ, որ 5 ամսվա մեջ երկու անգամ ամուսնացել և իր երկու կանանց էլ կորցնելուց հետո, աշխարհից հուսահատ, վանք էր քաշվել և ճգնական կյանք էր վարում: Արդեն 20 տարի էր, որ նա ճգնում էր և աշակերտներ հավաքելով, դաս էր տալիս նրանց: Բարի ճգնավորը խղճաց Գրիգորին, որդեգրեց նրան և ոչ միայն խնամեց իբրև հայր, այլ և եղավ նրա առաջին ուսուցիչը: Գրիգորը շուտ սովորեց, այնպես որ ուսուցիչը

արեղա ձեռնադրել տվեյ նրան, դեռ 14 տարեկան պատանի հասակում: Գրիգորը Պարոնի մոտ մնաց մինչև 1597 թիվը, երբ հրաժարվելով վանքից, գնաց Բաբերդ, աշակերտելու նշանավոր Սրապիոն վրդ. Ուռնայեցուն, որ սովորեցնում էր Վահանաշէնի վանքում: 1598 թվին պայթեց Ջալալիների ապստամբութեանը: Սրանք Տաճկա տանի ասիական գավառների ցեղապետներն էին, որոնք իրենց ներուզակային խմբերի պուլսն անցած, ասպատակում էին ամբողջ Փոքր-Ասիան ու Հայաստանը, կողոպտում, գերում ու հարստանարում: Կարնոյ նահանգը ամենից ավելի ենթակա եղավ այս շարստանարութեանց. և ժողովուրդը գունդագունդ սկսեց գաղթել Երզնկայից, Կամախից, Ակնից ու Տիվրիկից՝ Պոլիս, Սրիմ, Եվրոպական Թուրքիա, Ռուսիան և Լեհաստան: Հաջորդ տարին (1599) տեղի ունեցավ սոսկալի մի երաշտ, որին նետեց 1600 թվականի սովը՝ ամբողջ Տաճկաստանի Ասիական գավառներում: Սովի երեսից, մնացյալ ժողովուրդն էլ սկզսեց ցրվել ու գաղթել ամեն կողմ: Գրիգորն էլ Բաբերդից անցավ Կովկաս և մտավ Սաղմոսավանք, ուր մնաց 3 տարի: Այդ միջոցին է պատահում էջմիածնի երկու կաթողիկոսների (Դաւիթ և Մելքիսեդեկ) վեճը և Պարսիկների հարկապահանջութեանը: Գրիգորը որքան կարող էր, աշխատում և նպաստում է ազգային շահերի պաշտպանութեան: Հրաժարվելով էջմիածնից, Գրիգորը նորից գնում է Բաբերդ, ուր իր ուսուցիչ Սրապիոն վարդապետը դեռ շարունակում էր իր ուսուցումը: Նա տալիս է Գրիգորին վարդապետական աստիճան: Վրա հն նամում քաղաքական ավելի ծանր օրեր: Ջալալիները սաստկացնում են իրենց արշավանքը. նրանք Բաբերդն էլ են գրավում և շատերի նետ Վահանաշէնի միաբաններն էլ փախչում են այս ու այն կողմ: Գրիգորը ուզում է դարձյալ անցնել Սաղմոսավանք, բայց Շահաբասի արշավանքը, նետո էլ ամբողջ ժողովուրդի գերեվարութեանը անհնարին են դարձնում այդ ծրագիրը: Գրիգորը փախչում է Տրապիզոն, այդտեղից էլ Սրիմ և այնուհետև թափառում է անվերջ երկրից երկիր և քաղաքից քաղաք՝ Պոլիս, Կիպրոս, Երուսաղէմ, Եգիպտոս ևն: Շինել է եկեղեցիներ, նորոգել է վանքեր, հասցրել աշակերտներ, արտագրել ձեռագրեր, որոնցից մի քանիսը մտում են դեռ Երուսաղէմում, իսկ մեկը՝ Կիրակոս Գանձակեցու Պատմութիւնը գտնվում է Պարիզի Bibl. nationale-ում (տես Manus. bibl. nat. էջ 122): Նա եղավ Ժէ դարի առաջին կեսի սպգային եռանդուն գրչիներից մեկը: Պոլսում մաս-

նակցեց պատրիարքական հաջորդութեանց կոիթներին, իր վրա վերցնելով միշտ ժողովրդի շահերի պաշտպանութեան դժվարին գործը: Առաջնորդեց իր Կամախի հայրենակիցների գաղթականութունը զեպի Ռոտտոթո (Քէքիրտաղ). եղավ առաջնորդ Ռոտտոթոյի, ուր և մեռավ «1643 թ»: Իր գրական գործերն են՝ 1) Թաքի տաճկաց, որ հրատարակված է Սամ. սնեց. էջ 200—203. սա պատմական մի փոքր զրվածք է, որ պարունակում է 1252—1603 թվերի դեպքերը: 2) Հարունց վարք, որ է Սեպուհ լեռան, Մաթենեաց և Թեղենեաց վանքերի հայ ձգնավորների կյանքը: Այս աշխատութիւնը, նույն իսկ չեղինակի կենդանութեան ժամանակ, նախանձորդները գողացել և անհետացրել են: 3) Ժամակագրութիւն, որ Գրիգոր Գարանաղյուս ամենից ընդարձակ գործն է և հրատարակված է Երուսաղէմում, 1915 թ. Մերոպ վրդ. Նշանեանի աշխատութեամբ, երկու մասից է բաղկացած գիրքը: Առաջին մասում չեղինակը շատ համառոտ կերպով տալիս է 1018—1592 թվերի թուրք-թաթարական արշավանքների ժամանակագրութիւնը: Այս թվից սկսած չեղինակը մանրամասնում է իր պատմութիւնը և տալիս է Օսմանցոյ Մեհեմեդ Գ (1595—1603), Ահմեդ Ա (1603—1617), Մուսթաֆա Ա (1617), Օսման Բ (1618—1622) և Մուրադ Գ (1622—1640) սուլթանների, Զալալիների, Եզդիսիների, Կարնոյ Ապազա փաշայի և այլ թուրք և քուրդ մեծ ու փոքր ապստամբների ապստամբութեան, Շահաբասի արշավանքի, Պոլսի «սուրկունի» (գաղթականներին հտ քշելու), 1622 թվի մանկաժողովի և Երուսաղէմի հայ-հուսակա կրօնաւոր վեճերի պատմութիւնը՝ միացած մեծ մասամբ իր անհատական կյանքի դեպքերի և իր կենսագրութեան չեղ: Երկրորդ մասում տալիս է էջմիածնի Դաւիթ, Մելքիսեթ և Մովսէս կաթողիկոսների, ինչպես նաև Սսի կաթողիկոսների և Երուսաղէմի պատրիարքների պատմութիւնը: Բուզանդ Փաւստոսի նման տալիս է այնուհետև ժամանակակից բոլոր նշանավոր վարդապետների, ինչպես նաև խաբեբա կրօնավորների խարդախութեան, չարաշահութեան և անառակութեան գործերը: Վերջանում է գիրքը երկրորդ «սուրկունի», մի քանի նահատակների, Սուլթան Մուրադ Գ-ի և պալատական եղևոնադործութեանց, Բաղդադի վրավման և ճիզվիթ Փիրոմալիի պատմութեամբ: Այս բոլորի մեջ մեծ տեղ են բռնում Հայոց ազգային-եկեղեցական ժամանակակից պատմութիւնը, ժողովուրդի նիստուկացը. (տես հատկապես Զուլայեցի վաճառականների անկարգ. գեղի ու անառակ կյանքի պատմութիւնը, էջ 457 և շար.) և այլն: Լեզուն ստորին գրաբար, հաճախ ուսմիկ բարբառով, ոճը միամիտ, բայց միշտ աշխուժ, կենդանի և հետաքրքիր է:—Գրիգ. Ժմ. 203, Մ. մաշտ. 336 բ, Նշխ. մատ. 72, Տաշեան, Ցուց. 409—410, Այրարատ 164, Ազգապ. 2309, 2494, Ազգ. մատ. ՀԸ, 6, Ձեռ. Վիեն. 15 բ, Գիտ. նյութերի ժող. Ն 1, էջ 214. Իսկ ընդարձակ կենսագրութիւնը տես Նշանեանի առաջաբանը, Ժամանակագրութ. էջ Թ—ՀԳ:

— 722. Գրիգոր կաթողիկոս Աղուանից. հաջորդեց Յովհաննէսին՝ 1634 թ. (Ձեռ. Դաղեան, Ա. 89 բ): Հիշվում է դեռ կենդանի՝ 1645 թ. (անդ՝ Բ. 46 բ):

— 723. Գրիգոր Ե Պարոնտէր, Գանձակեցի. պատրիարք Երուսաղէմի «1613—1645 թ». Գանձակի Սպիտակաշէն գյուղից էր, Վարդանեան ազգատոհմից: Ծնողների ուխտական զավակ՝ «1581 թ» զնաց Երուսաղէմ և Դաւիթ Բ Մէրզիցի պատրիարքին օգնական նշանակվեց: Նրա հրաժարումից հետո ինքը հաջորդեց նրան: Վանականները տեսնելով նրա գնահատելի ծառայութիւնները, էջմիածնից հրավիրեցին Աւետիս կաթողիկոսին, որ բազմաթիվ վարդապետներով զնաց Երուսաղէմ և Գրիգորին մեծ հանդեսով կախկոպուս ձեռնադրեց:—Առաջ. պտմ. 218. Ազգապ. 2319, 2394—5. Կենսագրութիւնը ընդարձակ գրել է իր ժամանակակիցներից Նազարէթ դպիրը «Պատմութիւն և վարք Պարոնտիրի» վերնագրով, որի մագաղաթյա ձեռագիրը գտնվում է այժմ Երուսաղէմի մատենադարանում (Ն 322. տես Դրնդ. յուլ. էջ 167):

— 724. Գրիգոր Տաթևացի, նոր վկա. գեղեցիկ պատանի էր. Տաթև գյուղից ուխտի գնաց Մշու Ս. Կարապետի վանքը. այլազգիները բռնեցին նրան և պահանջեցին մահապատիժի դառնալ. և երբ մերժեց, երկար չարչարելուց հետո՝ զլխատելով նահատակեցին «1876 թ». մարմինը թաղվեց վանքի գերեզմանատնում.— Չամչ. Գ. 655. Ազգապ. 2630, Նոր վկ. 503:

— 725. Գրիգոր Կանցի (Կարնոյ Կան գյուղից). 20 տարեկան պատանի էր և ինչպես ասում են, բեռնակիր էր Պոլսում. հալատքը չուրանալով նահատակվեց 1682 թ. Միհաս Ամգեցին նրա գլուխը թաղեց Սամաթիա թաղի Ս. Գէորգ եկեղեցու խորանի տակ.— Չամչ. Գ. 656, Նոր վկ. 520. Կարապետեան, Յիշատ. Սա-Կաթ. 85. Երեմ. չէլ. օրագր. 463 (կոչում է «Աթհամալի աննշան մանուկ մատաղ» և տալիս է հետևյալ տեղեկութիւնը. «Տեսեր զաթհամալին աննշան մանուկն մատաղ, միայն ի ծնողաց լուեալ թէ ի հաւատս Քրիստոսի եմք, և ոչ լուեալ զքարոզ

և ոչ զկերպ քարոզութեան, ոչ զԵրրորդութեան քննութիւն և ոչ զմարդեղութեան Տեառն տաւայ տալապայ՝ թէ Գրիստոս երկու բնութիւն իցէ թէ մի... այլ միայն թէ Գրիստոս: Եւ կարծեմ թէ դաստուածութիւն այլ չգիտէր, այլ միայն վկայեաց հաւատոյն իւրոյ, թէ իմն ճշմարիտ է և զձեր մարմնաւորն եւ չեմ ընդունիր: Խոտեաց զփառսն, անարգեաց զկենդանութիւն, մեռաւ կամաւորապէս վասն հաւատոյն իւրոյ ի մէջ բազմամարխ քաղաքիս առաջի աշխարհակալ բռնաւորաց, որ աչօք բայօք զսուրն սրեալ ի ձեռն դահճին՝ տեսանէր զի գայր ի վերայ պարանոցին»):— Այս նահատակի մասին առանձին հոգված ունի Նշանեան, Սիոն 1932, էջ 122--3, որ չեմ տեսած:

— 726. Գրիգոր Ծործորեցի, Նախիջևան գավառի կաթողիկ հայերից. ունիթոական վարդապետ, ապա եղավ գավառահայր. հմուտ էր լատիներն լեզվին. գործել է Հայաստանում և շատ տարիներ անց է կացրել Եվրոպայում: Թարգմանել է մի քանի լատինական եկեղեցական գրքեր: 1648 թվին, երբ Հոմմուսն էր պրոպագանդայի ժողովի հրամանով քննեց և հաստատեց Կ. կալանասի Միտրանության գիրքը: 1671--73 թվերին, իտալերենից թարգմանեց մի քանի Իոմիսիկեան սրբերի վարքը (ձեռագրի մասին տես Manus. bibl. nat. 106): 1675 թվին դարձյալ Հոմմուսն էր, ուր նոր հավիւումներ է արել սրբոց վարքի մեջ: 1672 թ. Վենետիկում էր և հետամուտ էր ստանալու իր գավառի վանքերի դրամադիտի սոկոսները: 1673-ին Ապարանիումն էր, ուր թարգմանեց Իոմիսիկեան սրբերի վարքը՝ իրնզ օրվա մեջ. «Փութով ի կիր արկեալ և աւուրս հինգ կատարեցի ի մէջ բաղմադիմի զբաղմանց և արգելմանց՝ որ յարեան ի վերայ իմ»: 1686-ին, լատիներենից թարգմանեց կաթողիկ հիկղեցու Պատասպամատոյցը (որ նախապէս ուրիշները թարգմանել էին) և նոր սրբերի տոներով ձեռագրեց (ապ. 1714 թ): Միտական 397, Տաշեան, Ցուց 305 և Չեռ. Վեհն. էջ 14 ր:

— 727. Գրիգոր դպիր վարապետ, Ժամանակակից էր Ներսիսի կաթողիկոս Հռոմկլայեցու (1682—91). արտապրել է մի Յայամաւորք, որի լուսանցքների վրա գրել է իր Ժամանակի Տառակութեանը, որից հատվածներ ունի Նօտարք, էջ 123, 171, 207 և 227: Տարեկրութեանը գնում է 1308-ից մինչև 1682 թ. և շատ բան է պարունակում Վանի պատմութեան մասին (Չեռ. Իտղեան, Բ. 58 ք):

— 728. Գրիգոր(իս) վարդապետ, որ իրեն կոչում է «ըստ-

րուկ, պանդուխտ, նժդեհ, սէֆիւլ. ունի մի խումբ կրոնական տաղեր, որոնցից մեկը 1695 թվից.— Չեռ. Հալէպի, Բ. էջ 61—63 և 101:

— 729. Գրիգոր արեղա, Ժամանակագիր. ունի Տարեգրութիւն (Ժէ դար).— Չամչ. Գ. 535—6, Հայապ. 597:

— 730. Գրիգոր Զուղայեցի, 18 տարեկան երիտասարդ էր և իր դեմքի գեղեցկութեան համար կոչվում էր «Լոյս Գրիգոր»: Ծառայում էր Սպահանում, Անգլիացի մի վաճառականի մոտ: Հորը շորի քղանցքը մի օր մի պարսկի ջրամանին քսվելով՝ պարսիկը բարկացած ծեծում ու վիրավորում է նրան: Որդին իր հետ առնելով երկու անգլիացի ծառայակիցներին. գնում է շուկա և պարսիկին ծեծելով՝ քաշ է տալիս անգլիացի վաճառականի դուռը: Ամբոխը հավաքվում է և զրպարտելով թե Գրիգորը մահմեդական կրոնն է հայտնել, պահանջում է ուրանալ հավատքը: Այդ միջոցին անգլիացի վաճառականը մեռնում է. Գրիգորը մնում է անպաշտպան. պարսիկները չարաչար տանջելուց հետո, նահատակում են նրան 1703 թ.— Պատմ. Նոր-Ձուղ. Ա. 210—221, Նոր վկ. 539—551, Ազգապ. 2747:

.31. Գրիգոր Պիճակ Ատանացի, կաթողիկոս Սսոյ «1689—1691 թ», հաջորդեց Սահակ Մէլիսանէճիին: Այս թվին Աստուածատուր Սասունցին խից աթոռ և Գրիգորը թափառում էր աստանդակուն: «1693 թվին» Հոռոմ գնաց, պապից որեւէ նպաստ ստանալու հուսով, բայց ոնօգուտ: Իսրճավ Պոլիս և «1703 թվին» երուսաղէմի Մինաս պատրիարքին օգնական նշանակվեց:— Ազգապ. 2647, 2723:

— 732. Գրիգոր Դ. Գաւաշեցի, կաթողիկոս Աղթամարի «1707—1711 թ». հաջորդ Հայրապետ Ա.-ի և նախորդ Յովհաննէս Հայոցձորեցու (ըստ Ակինեան, Գաւաղանագիրք 146): Իսկ ըստ Հաւաք. 63՝ Գրիգոր Ժ Գաւաշցին Յովհաննէս Ժ Հայոցձորեցու հաջորդն է և Թումա Բ Ամկեցու նախորդը:

— 733. Գրիգոր Հասան-Ջալախան, որդի Մուլքի բէգի (մ. 1716). մելիք Պաշինի. խելացի և ճարտարախոս անձ էր. իր շէկ դույնի պատճառով կոչվում էր Սարի-Մելիք. գործել է դանազան քաջութեաններ. ի վերջո հրաժարվեց իշխանութեանից և Գանձասարի վանքը մտնելով՝ վարդապետ ձեռնադրվեց.— Բաֆ. Ֆի, Պատմայի մելիքութ. 20—21:

— 734. Գրիգոր ԺԱ. Խիզանցի, կաթողիկոս Աղթամարի հաջորդ Ղազար Բ Մոկացու և նախորդ Բաղդասար Բաղիշեցու:

(ըստ Հաւաք. 63).—ըստ Ակինեան, Գաւազանագիրք 147 նստել է 1725 թ. իբրև հաջորդ Յովհաննէս Հայոցձորեցու:

— 735. Գրիգոր Կեսարացի, մականունը Ուղուրու, կաթուղիկոս Սոյ «1721—1727 թ». հաջորդեց Յովհաննէս Հաճընցուն:—Ազգապ. 2867:

— 736. Գրիգոր Սարու (դեղին) Շահկերտցի, քաջ և հսկա մարդ. տասը ընկերներով գնաց կործանեց Պարսից աշտարակը, երբ Հայդար խանը պաշարել էր Շահկերտը՝ 1748 թ.—Չամչ. Գ. 846, Սիսական 363:

— 737. Գրիգոր Զ Շիրվանցի, Շղթայակիր, պատրիարք Երուսաղէմի, աշակերտ էր Բաղէշի Ամրդուլու վանքի, դասընկեր ունենալով Յովհաննէս Կոլտօին: Եղավ առաջնորդ Մշու Ս. Կարապետ վանքի: Երբ Կոլտուր ընտրվեց Պոլսի պատրիարք և նրան առաջարկվեց ընտրել ամենից արժանավորին իբրև պատրիարք Երուսաղէմի, Կոլտուր նշանակեց Գրիգորին «1715 թ», որ գահ բարձրացավ «1717 թ»: Սոսկալի էր այդ ժամանակ Երուսաղէմի Հայոց վանքի գրութունը. «խոնակուտակ ծովասարաս» պարտքերի տակ ճնշված, բոլոր կալվածները և նույնիսկ վանքը զրավի տակ էր դրված: Գրիգորը երկաթե ծանր շղթա անցկացրեց վզին, «փակեաց դայն աղիւիւք ամրագունիւք» և ուխտեց չհանել այդ շղթան մինչև բոլոր պարտքերը չվճարել և վանքը չաղատու: Տոն օրեր եկեղեցու դռանը կանգնած այդ շղթայի լուծի տակ, «զերեսարաս» (զերիի պես) ողորում էր շարունակ, իբրև Երուսաղէմի բերանից. «Ողորմեցարուք, ողորմեցարուք ինձ, հաւատայեալքդ Քրիստոսի, զի տունն իմ թ գրաւի է և որդիք իմ հեռացեալ յինէն, և ես մատնեալ եմ ի գերութիւն. ողորմեցարուք ինձ»: Գրիգորը հավատարիմ մնաց իր ուխտին. տարիներով պիտի ցերեկ կրեց այդ շղթան իր վզին, պարտքերը վճարեց, Երուսաղէմը աղատեց և ապա մեկնեց իր աթոռը «1720 թ»: Եւ Երուսաղէմի մեծագույն բարերարն է և իր անունը վանքում ամեն օր հիշվում է պատարագի ժամանակ: Գահակալից մինչև իր մահը «1749 թ»: Կոչվում է շղթայակիր (կամ թրք. զէնճիրլի) իր կրած այդ շղթայի համար: Ցավալի է որ այդ թանկագին Երուսթյունը պահված չէ:—Աբր. կրկու. էջ 1. Ազգապ. 2812 շար. Չամչ. Գ. 770—863:

— 738. Գրիգոր Զ. կաթուղիկոս Աղթամարի «1751—1761 թ» (ըստ Հաւաքարանի Գրիգոր ԺԲ). հաջորդ Նիկողայոս կաթուղիկոսի և նախորդ Թովմա Բ. ի Չընդունեց Էջմիածնի հպա-

տակությունը.—Ակինեան, Գաւազանագիրք 151—152, Հաւաքարան 64, Ազգապ. 2955, 2990:

— 739. Գրիգոր Յարութիւնեան, Հնդկահայ, նախապես զգեստի վաճառական էր և ապա դարձավ քաջ և անվանի զինվորական: Նրան էր հպատակվում Հնդկաց թագավոր Միր-Կասըմի ամբողջ բանակը: Նա ստացավ Գորգին խան անունը և մեծ հոշակ էր վայելում Բենգալի երկրում: Թագավորի սիրելին և միակ խորհրդականն էր: Բոլորը նրանից սոսկում էին: Երեք տարվա մեջ կարողացավ իր շուրջը հավաքել 15,000 ձիավոր և 25,000 հետեակ զորք, որոնց տվեց անպիսիական զինվորական կրթություն: Հիմնեց նաև Թնդանոթի ձուլարան և վառողարան, ուր պատրաստված ռազմամթերքը կարող էր մրցել Անգլիայի արտադրության հետ: Արշավեց երկրի չորս կողմը և թշնամիների ուժը խորտակեց: Մեծ քաջություն ցույց տվեց մանավանդ Անգլիացոց դեմ, որոնք պատերազմի էին դուրս եկել Միր-Կասըմի դեմ: Մի անգամ այնպիսի չարաչար հաղթություն տարավ Անգլիացոց դեմ, որ նրանք անձարացած՝ ուղեցին կաշառել Գորգին խանին: Բայց նա մերժեց և վհահանձնարար պատասխանեց թե ինքը միշտ հավատարիմ կմնա Միր-Կասըմին, ինչպես իր եղբայրը (Աղա Պետրոս)՝ Անգլիացոց: Սրանից հետո պատերազմը տվելի սաստկացավ. Անգլիացիք իրենց բոլոր ընդունակ զորավարներին Գորգինի դեմ ուղարկեցին: Իժախտաբար հպարտ Գորգինը անխոհեմությամբ իր հայ հազարապետներին արհամարհեց և նրանց պատերազմական խորհրդի չկանչեց: Բանակին էլ հրամանատար նշանակեց Սմբու անունով թուրամորթ մի հնդիկի: Հայերը այս բանից վիրավորված, պատերազմին չմասնակցեցին, ուստի Գորգինի բանակը հաղթվեց, քայրայրվեց և Բենգալը զբաղվեց: Գորգին խանն էլ եղեռնապործ մի հսկիկի ձեռքով սպանվեց 1763 թ:

— 740. Գրիգոր Պատմաճեան, պատրիարք Պոլսի «1764—1773 թ», հաջորդեց Յակոբ Նալևանին, որ ձերբակալվեց և հիվանդության պատճառով հրաժարվել էր աթոռից: Ամիրաների ոտնձգությանց պատճառով դժվարությամբ կառավարեց աթոռը և վերջապես ստիպվեց հրաժարվել «1773 թ»: Պոլսից հեռանալով դարձավ առաջնորդ Կիպրոսի, բայց այդտեղից էլ գոհ չմնալով՝ անցավ Իտալիա, գնաց Վենետիկ, Հոմ, Անկոնա, Թրիեստ, ուր և մեռավ «1791 թ»: Գրել է Յիշատակարան, Ողջունագիր իբր պատմողօրէն, Ազգեցութիւն պատմողօրէն առ ազգն Հայոց որք

են ի Ստամպոլ, Աթոռայնոց բոլորից: Այս բոլորը իր ժամանակի պատմական հիշատակարաններն են. առաջինը սովորած է Բանասէր հանդէսոգւմ, 1905 թ.—Ազգապ. 3090, 3131—35, Չամչ. Գ. 873—877:

— 741. Գրիգոր Խամսեցի, պատրիարք Պոլսի. հաջորդեց գահընկեց Յովհաննէս Բարեբրգցուն «1801, թ» և սուլթանի հրամանով պաշտոնանկ եղավ «1802 թ»:—Ազգապ. 3306, 3322:

— 742. Գրիգոր-Պետրոս Ե Քիւրէիւան, կաթողիկոս կաթողիկ Հայոց «1788—1812 թ». հաջորդ Բարսեղի.—Ազգապ. 3187:

— 743. Գրիգոր եպիսկոպոս Մանուչարեանց, Արցախի Հաթուռ գյուղից. վանահայր Նոր-Բերդի Ս. Նշան վանքի. 500 կարիճներէ գլուխն անցած, մի քանի անգամ մասնակցեց ռուս-պարսկական պատերազմներին և շքանշաններ ստացալ Ռուս պետութեան: Շուշի քաղաքի պաշարման և Գանձակի պատերազմին էլ մասնակից էր Մասաթեանի բանակի հետ «1826 թ»:

—Ազգապ. 3492:

— 744. Գրիգոր-Պետրոս Զ. կաթողիկոս կաթողիկ Հայոց «1812—1841 թ». հաջորդեց Գրիգոր Ե-ին.—Ազգապ. 3616:

— 745. Գրիգոր-Պետրոս Ը Տէր-Աստուածատուրեան, կաթողիկոս կաթողիկ Հայոց «1843—1865 թ». հաջորդեց Յակոբ Պետրոս Է-ին.—Ազգապ. 3764, 3973, 4185:

†ԳՐԻԳՈՐԱՏՈՒՐ, ար. < Գրիգոր + տուր բառերից, իբրև Գրիգորի սովածը. հմմտ. Աստուածատուր, Տիրատուր, Խաչատուր են. բայց այս Գրիգոր բառով պետք է հասկանալ ոչ թե Ս. Գրիգոր Լուսաւորչի անձը, այլ Խոր Վիրապի վանքը, իբրև նրա ուխտական զավակը, որ ուրիշ ձևով կոչվում է նաև Վիրապտուր: Անսովոր անուն է:

— Գրիգորատուր Անձախաձորեցի, «այլ ուղղափառ հաւատովք և զօրութեամբ արուեստիւք». բազմաթիվ հունարարական հայեր դարձրեց. խափանեց Յովհան Մայրապետեցու աղանդը (է դար).—Շապհ. 249, Չամչ. Բ. 331, Չարբ. Հին զպր. 429. Սեղրակեան, Հայ եկեղ. պատկեր. 344 (համարում է կեղծիք):

*ԳՐԻԳՈՐԻԿ, ար. և իգ! < Գրիգոր անվան փաղաքշահանն է:

— 1. Գրիգորիկ, հայր Պուհայ վանից (Գեղարքունիք) (է դար).—բց. ի Գրիգորիկայ՝ Կղկնտ. Բ. Ժ. Սխական 524 ա:

— 2. Գրիգորիկ, կին! որ տիրացել էր Ամարասի Ս. Գրիգոր վանքին Երուսաղէմում.—Կղկնտ. Բ. Ժէ (հրտր. էմինի)= Գրիգորի (իբր ուղղական հոլով՝ հրտր. Շահն.):

— 3. Գրիգորիկ, նվիրատու Տեղորբ վանքի, 989 թ.—Արձ. Շիրակ 133:

— 4. Գրիգորիկ, Վայոց ձորում կանգնեցրել է մի խաչքար, 990 թ.—Սխական 110:

— 5. Գրիգորիկ, մի այգի է անկել Հալիձորում 1265 թ.—(Մնացածը անհասկանալի).—Ազգապ. հանդ. Գ. 41:

— Գրիգորիկ տես Գրիգոր՝ հայր Հասանայ. № 156, *ԳՐԻԳՈՐՈՒՂԻ, իգ. կազմված է Գրիգոր անունից՝ իգական -ուհի մասնիկով: Անսովոր անուն:

— Գրիգորուհի, կին գրիչ. օրինակել է Հարանց վարքը Առքոջ գյուղում, ՌՂԹ (տպ. ՌՂԲ)=1650 թ.—Ձեռ. Կարին: 49:

†ԳՐՈՑ, ար. < Գ. գիր, գրոց բառից: Անսովոր, բայց զուտ հայկական անուն, որ մի անգամ գտնուել էմ գործածված անթվական (բայց 1311 թվից ուշ գրված) մի հիշատակարանում, Ձեռ. Քաւր. 74 ա (Գրոց որդի Սիրունի. մայրն էլ Հայոց է կոչվում):

ԳՕԳԵԱՆ, ար. ծագումն անհայտ. (այս անունով մի գյուղ կա այժմ Թաւրիզի և Մարաղայի միջև. նշանավոր է իր արտադրած կարմրահող կուժերով. որոնք ջուրը սառն պահելու հատկութեանն ունին):

— Գօգեան Արծրունի, հաջորդ Շաւարշ Արծրունու (ն.թ. Գ դար).—Արձր. Ա. Գ:

ԳՕՏԵՁՈՒ, ար. ծագումն անհայտ:

— Գօտեան, որդի Գէորգի Գութաթեցու, որ Մինարեղների ձեռքից մի Աւետարան է փրկել և նվիրել Գութայիսի Ս. Աստուածածին եկեղեցուն, 1682 թ.—Ձեռ. Վենետ. Ա. 391 (գրված է Գօտէձուն, բայց ուղղակիւն է թե սեռական):

ՎԵՐՁ Ա ՀԱՏՈՐԻ

ԲՈՎԱՆԴԱԿՈՒԹԻՒՆ

Ա		1
Բ		348
Գ		426

Հ. ԱՃԱՌԵԱՆ

ՀԱՅՈՑ
ԱՆՁՆԱՆՈՒՆՆԵՐԻ
ԲԱՌԱՐԱՆ

Ա. ՀԱՏՈՐ

Ա. տպագրութիւն՝ Երևան 1942
Բ. տպագրութիւն՝ Պէյրութ 1972

هـ. اجاريان
قاموس أسماء
الأعلام الأرمن
الجزء الأول

H. ADJARIAN
ARMENIAN
PERSONS
NAME
DICTIONARY
First Volume

دار كيليكيا CILICIA ԿԻԼԻԿԻԱ

مكتبة - نشر - قرطاسية ԳՐԱՏՈՒՆ - ՀՐԱՏԱՐԱԿԶԱՏՈՒՆ
BOOKSTORE, STATIONARY & PUBLISHING HOUSE
SYRIA - ALEPPO - SULEIMANIE TEL: 4642339 - FAX: 4600139 - P.O.Box: 6523
e-mail: cilprint@scs-net.org www.ciliciabooks.com